Rangi

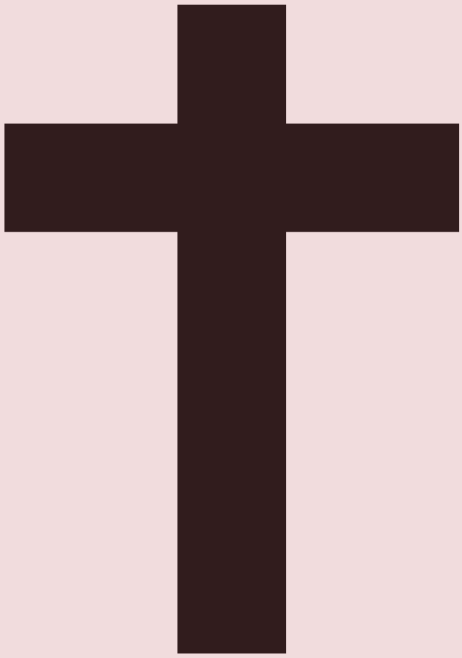

Rangi Translation Project (New Testament)

Rangi
Rangi Translation Project (New Testament)

copyright © 2023 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rangi

Contributor: Wycliffe USA

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2025-05-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 7 May 2025 from source files dated 8 May 2025
f1dc5da6-bc39-5ea5-ac13-942132b5feb6

Contents

Matáayo 1
Maáriki 56
Lúka 92
Yooháani 153
Mirimo ya Vatumwi 195
Varúumi 250
1 Vakoríinto 274
2 Vakoríinto 297
Vagalatía 312
Vaefées o 321
Vafilíipi 330
Vakolosáai 336
1 Vatesaloníike 342
2 Vatesaloníike 347
1 Timotéeo 350
2 Timotéeo 357
Tíito 362
Filemóoni 365
Vaeburanía 367
Yaakúupu 386
1 Peéteri 393
2 Peéteri 400
1 Yooháani 405
2 Yooháani 411
3 Yooháani 412
Yúuda 414
Wiivariyuli kwa Yooháani 416

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Matáayo

Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Matáayo, musaankan'yi kóodi (9:9-11; 10:1-4). ˆVyeene yoónekanaa, Matáayo aandika kitáabu iki, kati ya myaaka ya 60-70 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Uhu Matáayo Yéesu ajáa amwaanirira amutuube mpiindi avariyuláa Masáare Maaja mbere ja vaantu uko isi ya Galiláaya (9:9). Viintu ˆviri foo ˆvyeene Matáayo aandika, ni vira ˆiiyonera na miiso yaachwe. Na kiintu kiintu ˆalusa, Yéesu ni Masía na kei ni Mununuuli wa vaantu, Mulungu ˆavalaha ko tweera valáali na mutwe muhákwii wa kali (Isáaya 53). Kitáabu iki, Matáayo avaandikira Vayahúudi ˆveene vajáa varuma Masáare Maaja ya Yéesu. Masáare Maaja aya, si sa Vayahúudi vii tuku, maa kaa, ni sa weeru yoosi (1 Yoohaani 4:13-15).

Kitáabu iki chalusalusa, mwiikalo wa Yéesu aha weerwii. Chaanda na isimu ra kuvyaalwa kwa Yéesu, chalusa kubatisiwa na kuyerwa kwaachwe ni Irimu (1:1–4:12). Kei, chalusa murimo waachwe wo variyula Masáare Maaja, myuujíisa yaachwe na kuvahorya vaantu uko isi ya Galiláaya (4:13–18:35). Kitáabu iki chalusa luyeendo lwa Yéesu fuma Galiláaya fuuru Yerusaléemu (19:1–20:34). Kei, chalusa viintu ˆvyafumira júma yo kiimikirirya, kuning'iniwa kwaachwe musaláabii, inkwya na kufufuka kwaachwe (21:1–28:20).

Kitáabu iki choonekya Yéesu ni Mukiindya mukuulu, ˆari na wiimiriri wo variyula Miiro ya Mulungu na Utemi wa Kurumwii. Ukiindya waachwe wagavwa haantu hasaano, (1) ukiindya wa Yéesu luulwii (5–7), (2) ulairiri kwa vapooji vaachwe ikimi na vavirí kuvatumamira vaantu (10), (3) símo ja Utemi wa Kurumwii (13), (4) ukiindya wa ˆvyeene vapooji va Yéesu vasaakwa vave (18–20), na (5) ukiindya wa kuhererery kwa weeru na kuuja kwa Utemi wa Kurumwii (24–25).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lukolo lwa Yéesu na kuvyaalwa kwaachwe *1:1-2:23*
Murimo wa Yoohaani Mubatisáaji *3:1-12*
Kubatisiwa na kuyerwa kwa Yéesu *3:13-4:11*
Murimo wa Yéesu uko isi ya Galiláaya *4:12-18:35*
Luyeendo lwa Yéesu kutamanya na múuji wa Yerusaléemu *19:1-20:34*
Júma yo kiimikirirya ya Yéesu uko Yerusaléemu na heehi na Yerusaléemu *21:1-27:66*
Kufufuka na kufumira kwa Yéesu *28:1-20*

Lukolo lwa Yéesu
(Lúka 3:23-38)

1 Hi noo nkumbukira ya marina ya lukolo lwa YéesuKirisitu, mwaana wa Daúdi,
mwaana wa Aburaháamu.
2 Aburaháamu ajáa amuvyaala Isaka,
Isaka akamuvyaala Yaakúupu,
Yaakúupu akamuvyaala Yúuda na vaanaavo,
3 Yúuda akamuvyaala Peréesi na Séera na íyo waavo ni Tamáari ajáa.
Peréesi akamuvyaala Hesiróoni,
Hesiróoni akamuvyaala Aráamu,
4 Aráamu akamuvyaala Aminadáabu,
Aminadáabu akamuvyaala Nashóoni,
Nashóoni akamuvyaala Salimóoni,

5 Salimóoni akamʉvyaala Boáasi, fuma kwa Raháabu.
Boáasi akamʉvyaala Obéedi fuma kwa Rúutu,
Obéedi akamʉvyaala Yéese,
6 ne Yéese akamʉvyaala mʉtemi Daúdi.✡

Daúdi akamʉvyaala Solomóoni fuma kwa muki wa Uría.✡
7 Solomóoni akamʉvyaala Rehoboáamu,
Rehoboáamu akamʉvyaala Abíya,
Abíya akamʉvyaala Áasa,
8 Áasa akamʉvyaala Yehoshofáati,
Yehoshofáati akamʉvyaala Yóramu,
Yóramu akamʉvyaala Usíia,
9 Usíia akamʉvyaala Yósamu,
Yósamu akamʉvyaala Aháasi,
Aháasi akamʉvyaala Hesekía,
10 Hesekía akamʉvyaala Manáase,
Manáase akamʉvyaala Amóoni,
Amóoni akamʉvyaala Yosía,
11 Yosía akamʉvyaala Yekonía na vaanaavo,
mpiindi vaantʉ va Yúʉda ^vakasaamiwe na isi ya ʉyenii ya Babéeli.

12 Lʉsaamo lwa Babéeli ^lʉkalooke,
Yekonía akamʉvyaala Searitiéeli,
Searitiéeli akamʉvyaala Serubabéeli,
13 Serubabéeli akamʉvyaala Abiúudi,
Abiúudi akamʉvyaala Eliakíimu,
Eliakíimu akamʉvyaala Asóori,
14 Asóori akamʉvyaala Sadóoki,
Sadóoki akamʉvyaala Akíimu,
Akíimu akamʉvyaala Eliúudi,
15 Eliúudi akamʉvyaala Elieséeri,
Elieséeri akamʉvyaala Matáani,
Matáani akamʉvyaala Yaakúupu,
16 Yaakúupu akamʉvyaala Yooséefu, mʉlʉme wa Maríia.
Maríia akamʉvyaala Yéesu ^aánirirwaa Masía.

17 Jeyyo, kʉjáa kwatiite mbyaala ikimi na ine (14) fuma Aburaháamu fʉʉrʉ mʉtemi Daúdi. Kei, kʉjáa kwatiite mbyaala ikimi na ine fuma mʉtemi Daúdi, fʉʉrʉ lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na isi ya ʉyenii ya Babéeli. Na mbyaala ikimi na ine fuma lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na isi ya ʉyenii ya Babéeli, fʉʉrʉ kʉvyaalwa kwa Masía.

Kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ (Lʉka 2:1-7)

18 Iji noo mbuwo ja kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ. Maríia íyo waala Yéesu ajáa atʉmirwa ni Yooséefu. Maa kaa, mpiindi ^vajáa vakaari si vanalʉmana ja muki na mʉlʉme, Maríia akava mawʉlʉ maruto kwa njira ya Mʉtima Mʉʉja.
19 Yooséefu mʉlʉme waachwe baa neembe ajáa ni mʉʉntʉ mʉwoloki, si asaakáa kʉmʉkwaatya soni Maríia mbere ja vaantʉ tʉkʉ, akalamʉla kʉmʉreka Maríia kimbiso.

✡ **1:6** Laanga Rúutu 4:18-22. ✡ **1:6** Laanga 2 Samwéeli 12:24-25.

20 Mpiindi ˆajáa akaari yookiiririkana iri isáare, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira
tulwii, maa ukamusea, “Yooséefu, mwaana wa Daúdi, koofa kumusumula Maríia ave
muki waako tuku, sa uruto ˆatiite ni kwa luviro lwa Mutima Muuja.
21 Kiichungula ari mwaana mulume, na mukemera uri irina raachwe Yéesu, sa yeeye
noo ˆari valamurirya vaantu vaachwe fuma uvii waavo.”
22 Aya yoosi yafúmiire, sa masáare Ijuva ˆaluusa kwa njira ya muláali na mutwe
waachwe yakiimane,
23 “Laanga, munjalu susula ari inda,
yeeye vyaala ari mwaana mulume,
novo mwaaniriira vari irina raachwe Emanuéeli,”✡
noo kusea, “Mululungu ni na suusu ari.”
24 Yooséefu ˆakiinuke fuma tulwii, akabweeyya ja viintu murimu muuja wa Ijuva ˆujáa
umuwyíiriire. Aho, akamusumula Maríia akava muki waachwe.
25 Maa kaa, Yooséefu si amuseeserera Maríia tuku, fuuru akiichungula mwaana wa
kiintu kilume. Yooséefu akamukemera irina raachwe Yéesu.

2

Vamanyi va Nyényeeri Vookoomwiinamira Yéesu

1 Yéesu ˆakavyaalwe múujii wa Betelehéemu ˆuri isi ya Yudéea, mpiindi ijo Heróode
Mukúulu noo ajáa mutemi. Haaha vamanyi va nyényeeri fuma ituumba vakuuja na
Yerusaléemu.
2 Vuuryáa voosea, “Hai ari ura ˆavyíirwe ari kuva Mutemi wa Vayahúudi? Suusu
twiiyona nyényeeri yaachwe yatula fuma ituumba, naasu tuújire noo mwiinamira.”
3 Mutemi Heróode ˆakateere ayo masáare, yakaanda muturikirya, hamwi na vaantu
voosi va Yerusaléemu.
4 Akavaaniriira vakúulu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, maa akavuurya,
“Masía ni hai ˆari vyaarirwa?”
5 Voovo vakamusea, “Vyaarirwa ari múujii wa Betelehéemu ˆuri isi ya Yudéea. Jeyyo
noo ˆvyeene muláali na mutwe wa Ijuva aandika,
6 ‘Ee Betelehéemu ˆuri isi ya Yúuda,
weewe si uri mudúúdi tuku,
kati ya míiji ˆimányirwe ya Yudéea.
Sa kufuma kwaako fumira ari mulongooli,
uhu valongoola ari vaantu vaani Viisiraéeli.’✡”
7 Aho, Heróode akavaaniriira vara vamanyi va nyényeeri na kijiraawii, uko akavuurya
mpiindi mpiindi ˆviiyona ira nyényeeri.
8 Hara, akavatuma vadome na Betelehéemu kunu yoovasea, “Tamanyi mukuurikirirye
neeja masáare ya uwo mwaana, na ˆmuri moona, ndeteri mulomo chaangu sa naani
nkamwiinamire.”
9 Vara vamanyi va nyényeeri ˆvakahumule muteerera mutemi Heróode, maa vakiinuka.
Na laanga, vakiiyona kei nyényeeri i’ira ˆvoona yootula ituumba, ikava yoovalongorera
novo vakiituuba fuuru ikiima mweeri ya haantu ˆajáa mwaana.
10 ˆVakiiyone ira nyényeeri, vakavyeenda maatuku vii.
11 Vakiingira na nyuumbii, vakamoona mwaana ari na Maríia íyo waavo, vakach-
waama, maa vakamwiinamira. Hara, vakachungula máari jaavo ja kikomi ja mberii,
vakamuheera vilungulungu vya saháabu, ubáani na manemáane.*
12 Mululungu akavakaan’ya tulwii, kari vahinduke na kwa Heróode tuku. Jeyyo,
vakahinduka na meevo, na vajáa vatweera na njira yiingi.

✡ **1:23** Laanga Isáaya 7:14. ✡ **2:6** Laanga Míika 5:2. * **2:11** ***manemáane:*** Ni mooda ˆvahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

Kutijа na Mísiri

13 Vamanyi va nyényeeri ˆvakiinuke na meevo, murimu muuja wa Iјuva ukamufumira
Yooséefu tulwii, maa ukamusea, “Inuka, musumule mwaana na íyo waavo, utiije novo na
Mísiri. Ikali uko fuuru nivawyiire, sa Heróode yoomusaakira mwaana sa amuulae.”
14 Jeyyo, nuuchiku Yooséefu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, akak-
waata njira na Mísiri.
15 Akiikala Mísiri fuuru mutemi Heróode akawulala. Jeyyo, isáare ra Iјuva ko tweera
muláali na mutwe waachwe rikakiimana, “Namwaanirira mwaana waani fuma Mísiri.”✡

Vasinga va Kiintu Kilume Vookuulawa

16 Heróode ˆakataange akóoviirwe ni vara vamanyi va nyényeeri, maa akakalala
maatuku vii. Aho, akavatuma vaantu vavuulae vasinga voosi vuu va kiintu kilume ˆvari
na myaaka iviri kuhinduka na nyuma aho múujii wa Betelehéemu, na maturii yoosi
ˆyariingirira uwo múuji. Abweeyya jeyyo, ja ˆvyeene ajáa awyiirwa jira mpiindi ni
vara vamanyi va nyényeeri. 17 Jeyyo, isáare ˆraluuswa ni Yeremía muláali na mutwe
rikakiimana,
18 “Sawúti yatéerekire fuma Ráama,
Kiriro na kurira no myaa kukuulu,
Rahéeli yoovaririira vaana vaachwe,
baa si yoosaaka tuuriwa mutima tuku,
sa voosi vakwíire.”✡

Kuhinduka Fuma Mísiri

19 Heróode ˆakawulale, murimu muuja wa Iјuva ukamufumira Yooséefu tulwii uko
Mísiri,
20 Ukamusea, “Inuka, musumule mwaana na íyo waavo, uhinduke na isi ya Isiraéeli, sa
vara ˆvasaakáa nkaasu ya mwaana vaakwya.”
21 Yooséefu akiinuka, akamusumula mwaana na íyo waavo, maa vakahinduka na isi ya
Isiraéeli.
22 Maa kaa, Yooséefu ˆakateere Arikeláo mwaana wa Heróode noo avíire mutemi wa
Yudéea haantu ha taáta waavo, Yooséefu akoofa doma na uko. Ne ˆakakaaniwe kei tulwii,
akiinuka, maa akadoma na isi ya Galiláaya.
23 Kura, akiita kiikala múujii ˆuséwaa Nasaréeti. Jeyyo isáare ˆraluuswa ni valáali na
mutwe rikakiimana, “Kaanirirwa ari Munasaréeti.”

3

*Yoohá*ani *Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu*
*(Maáriki 1:1-8; Lúka 3:1-18; Yoohá*ani *1:19-28)*

1 Siku ˆjiri foo ˆjikalooke, Yoohá*a*ni Mubatisáaji afumira isi ya ibaláángwii ra Yudéea,
yoovariyula, yoosea,
2 “Valanduki fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii waséngeriire.”
3 Uhu Yoohá*a*ni noo ˆaluuswa ni Isáaya muláali na mutwe, yoosea,
“Muuntu yookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
‘Imyi neeja njira sa IJUVA,
wololi njira ˆari tweera.’”✡
4 Yoohá*a*ni iivikiráa ingo ˆyachumwa kwa mabaáhira ya ngamía na iimutiiráa lukova.✡
Kiintu ˆarijáa ni nkuumbi na huuki wa isekii.
5 Vaantu fuma múujii wa Yerusaléemu, isi yoosi ya Yudéea na isi joosi ˆjiri mbarimbari
ya luuji lwa Yorodáani, vuujáa na kwa Yoohá*a*ni.
6 Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kunu voolusa uvi waavo.

✡ **2:15** Laanga Hósea 11:1. ✡ **2:18** Laanga Yeremía 31:15. ✡ **3:3** Laanga Isáaya 40:3. ✡ **3:4** Laanga 2 Vatemi 1:8.

7 ^Akoone Mafarisáayo na Masadukáayo ^varɨ foo vookʉʉja na kwaachwe noo batisiwa,
ajáa avasea, “Nyuunyu mbyaala ya nyorорooda! Nɨ ani ^avalúmire kutu mʉtɨɨje nkalari
ya Mʉlʉʉngʉ ^yookʉʉja?
8 Haaha vyaali ndɨɨwa njija ^jiri koonekya kɨkomi mwaválandukire fuma uvii waanyu.
9 Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, ‘Aburaháamu nɨ taáta wiitʉ!’ Nɨ kʉvawyɨɨra niise,
Mʉlʉʉngʉ ifaanaa avalandʉle mawye aya yave vaana va Aburaháamu!
10 Mʉlʉʉngʉ ahúmwɨɨre vɨɨka chaarya chaachwe neeja miririi ya mɨtɨ. Koonɨ mʉtɨ sɨ
wootʉʉnga ndɨɨwa ^jabooha, temwa ʉrɨ, ʉfweitɨrwe na iviivii.
11 Nɨɨnɨ noovabatisa na maaji, koonekya mwaválandukire fuma uvii waanyu. Maa
kaa, amwaarɨ yookʉʉja nyuma yaanɨ ^arɨ na ngururu kʉlookya nɨɨnɨ, nɨɨnɨ nsiina wʉʉja
baa wo tʉmama mʉrɨmo wa mʉtúmwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tʉkʉ.
Yeeye vabatisa arɨ na Mʉtɨma Mʉʉja na kwa mooto.
12 Yeeye akwáatɨrɨɨre saama yaachwe yo keerera mɨkonwii yaachwe. Fyaahɨra arɨ
neeja lʉʉha lwaachwe. Jiinga arɨ ngáano ɨɨvɨke kyoomii, maa kaa, mukúúnku kʉʉchɨmɨka
arɨ na mooto sɨ ^urímaa.”

Yéesu Yoobatisiwa
(Maáriki 1:9-11; Lúka 3:21-22)

13 Aho, Yéesu akatamanya fuma Galiláaya fʉʉrʉ luujii lwa Yorodáani sa akabatisiwe nɨ
Yooháani.
14 Maa kaa, Yooháani ayeráa mʉkɨtɨra yoosea, “Nɨɨnɨ noo wo kʉʉja mbatisiwe nɨ weewe.
Haaha weewe joolɨ wookʉʉja na kʉrɨ nɨɨnɨ?”
15 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, “Aaɨ, ruma haaha vive jei, sa jei noo ^vyeene vyasaakwa
tukiimikirirye ʉwoloki woosi.” Aho, Yooháani akaruma.
16 Yéesu ^akahʉmʉle batisiwa vii, akafuma luujii. Koonka kurumu kʉkaatʉka dwee,
aho, akamoona Mʉtɨma Mʉʉja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde na akamʉtʉʉrɨra.
17 Aho, maa sawúti fuma kurumwii ɨkasea, “Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ ^namweenda,
neeriwa mʉtɨma nɨ yeeye mʉnʉmʉʉnʉ.”

4

Yéesu Yooyerwa nɨ Irimʉ
(Maáriki 1:12-13; Lúka 4:1-13)

1 Aho, Mʉtɨma Mʉʉja ʉkamʉlongoola Yéesu fʉʉrʉ ɨsɨ ya ibaláángwii sa ayerwe nɨ Ikúúlʉ
ra Mirimʉ Mɨvɨ.
2 Yéesu ^akiirekye kurya chɨrɨrɨ chobu kwa sikʉ makumi yanɨ (40), akoona njala.
3 Aho, Irimʉ rɨkʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa rɨkamʉsea, “Koonɨ ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ,
lairirya aya mawye yave mʉkáate.”
4 Yéesu akʉʉsea murimʉ mʉvɨ, “Masáare ^Yarɨ Mpeho yalʉʉsa jei, ‘Mʉʉntʉ sɨ arɨ kʉva
nkaasʉ kwa vyóorya vii tʉkʉ, maa kaa, ko tuuba kɨra isáare rifúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.’✡”
5 Aho, Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsʉmʉla Yéesu fʉʉrʉ múujii mʉʉja wa Yerusaléemu.
Rɨkamʉvɨɨka Yéesu ncholwiinchoolwii ya mʉnáara wa Kaaya Njija ya Ijʉva,
6 maa rɨkamʉsea, “Koonɨ ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ifweitɨre na ɨsɨ. Sa vyaandɨkwa jei,
‘Mʉlʉʉngʉ tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija ɨkʉlamurirye,
yooyo kʉkwaatɨrɨra ɨrɨ mɨkonwii yaavo,
sa karɨ ijeo raako jɨ riikunguvale iwyii tʉkʉ.’✡”
7 Yéesu akarɨsea, “Kei vyaandɨkwa, ‘Karɨ ʉmʉyéraa IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako tʉkʉ.’✡”
8 Aho, Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsʉmʉla Yéesu fʉʉrʉ ncholwii ya lʉʉlʉ lʉlɨɨhɨlɨɨhɨ.
Rɨkamoonekya ɨsɨ joosi ja weerʉ na nkongojima jaavo.
9 Rɨkamʉsea, “Koonɨ ʉchwáamire mbere yaanɨ na wuunyinamɨɨre, kʉkʉheera ndɨrɨ ivi
vyoosi.”

✡ **4:4** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 8:3. ✡ **4:6** Laanga Sabúuri 91:11-12. ✡ **4:7** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:16.

10 Aho, Yéesu akarɨsea, “Isunke kʉrɨ nɨɨnɨ Irimʉ! Sa vyaandɨkwa jei,
‘Mwiinamɨre IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako vii,
na ʉmʉtʉmamɨre yeemweene vii.’✡”
11 Aho, Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨrɨkamʉreka Yéesu, mirimʉ miija ɨkʉʉja noo mʉtʉmamɨra.

Yéesu Yookaanda Mʉrɨmo Waachwe (Maáriki 1:14-15; Lúka 4:14-15)

12 Haaha Yéesu ˆakateere Yooháani MʉbatisáajI ayéekɨɨrwe mʉnyololwii, akiinʉka aho, maa akadoma na Galiláaya.
13 Mpɨɨndɨˆajáa Galiláaya, akiinʉka fuma múuji wa Nasaréeti akɨɨta kiikala múujii wa Kaperenáumu ˆʉrɨ mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya, kʉrɨ ɨsɨ ya Sabulóoni na Nafutáali.
14 Jeyyo, noo ˆvyeene akiimikirirya isáare ˆralʉʉswa nɨ Isáaya mʉláali na mʉtwe,
15 “Ɨsɨ ya Sabulóoni na ɨsɨ ya Nafutáali,
ˆɨrɨ njirii ˆyadoma na mayiyii, fɨrɨro ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani,
Galiláaya ya vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ,
16 vaantʉ vara ˆviíkalaa kilwiiryii,
vɨɨne kɨweerʉ kɨkʉʉlʉ.
Na vaantʉ vara ˆviíkalaa ɨsɨ ya kilwiirya na murimírimii wa inkwya,
itʉʉmba radáhire kwaavo.”✡
17 Kwaandɨra mpɨɨndɨ ijo, Yéesu ajáa aanda variyʉla yoosea, “Valanduki fuma uvii waanyu, Ʉtemi wa Kurumwii waséngerɨɨre!”

Yéesu Yoovaanɨrɨra Vapooji va Ncholo (Maáriki 1:16-20; Lúka 5:1-11)

18 MpɨɨndɨYéesu ˆayeendáa mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya, ajáa avoona vavúuvi vavɨrɨ. Ʉmwɨ noo Simóoni ˆaséwaa Peéteri, na wɨɨngɨ noo mwaanaavo ˆasewáa Anderéa. Voovo vawʉmɨráa njwaavu na irivii.
19 Aho, Yéesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndɨrɨ mʉve vavúuvi va vaantʉ.”
20 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
21 ˆAkadome na mbere kiduudi, akoona vaantʉ vɨɨngɨ vavɨrɨ vala Yaakúupu na Yooháani mwaanaavo, vaana va mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆaséwaa Sebedáayo. Voovo vajáa hamwɨ na taáta waavo mashúwii voolʉkan’ya njwaavu jaavo. Yéesu akavaanɨrɨra, 22 hahara, vakɨɨreka ɨra mashúwa na taáta waavo, maa vakamutuuba Yéesu.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwɨ́rɨ ˆVarɨ Foo (Lúka 6:17-19)

23 Yéesu arɨɨngɨrɨráa ɨsɨ yoosi ya Galiláaya, kʉnʉ yookiindya no variyʉla Masáare Maaja ya Ʉtemi masinagóogii yaavo. Kei, avahoryáa vaantʉ ndwáala jaavo ˆjiísimiresimire.
24 Masáare yaachwe yakeenera ɨsɨ yoosi ya Síria. Vaantʉ vandoomʉretera valwɨ́rɨ voosi ˆviísimiresimire. Kʉrɨ avo vajáa vamwaarɨ ˆvarɨ na makuundi ˆyahʉʉmba, vara ˆvajáa na mirimʉ mɨvɨ, vara ˆvajáa na kiinkwiisha na vara ˆvajáa vaakwya iyandiyandi. Yéesu akavahorya avo voosi.
25 MayɨɨmbɨYa mpuka nkʉʉlʉ ja vaantʉ vamutuubáa fuma ɨsɨ ya Galiláaya, Dekapóoli,* Yerusaléemu, Yudéea na fuma nyambʉko ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani.

5

Ʉvariyuli wa Yéesu Luulwii

Vaantʉ ˆVatalariwa (Lúka 6:20-23)

✡ **4:10** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:13. ✡ **4:16** Laanga Isáaya 9:1-2. * **4:25** ***Dekapóoli:*** Nɨ isáare ra Kɨgiríki, noo kʉsea *míiji ikimi*. Na vaantʉ ˆviikaláa ɨsɨ ya Dekapóoli sɨ vajáa Vayahúudi tʉkʉ.

1 Yéesu ˆakoone jira mpuka ja vaantʉ, akaambʉka na kiduundii, maa akiikala. Vapooji
vaachwe vakamʉdomera,
2 ne akaanda vakiindya yoosea:
3 “Vatalariwa vara ˆvarɨ vakɨva mitimii,
sa Ʉtemi wa Kurumwii nɨ waavo.
4 Vatalariwa vara ˆvarɨ na makɨva,
sa Mʉlʉʉngʉ vatuurya arɨ mɨtɨma.
5 Vatalariwa vara mɨtɨma yaavo ˆyahola,
voovo heewa varɨ weerʉ.✡
6 Vatalariwa vara ˆvakalʉkwa na ˆvarɨ na njala ya ʉwoloki,
avo kiikutiwa varɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ.
7 Vatalariwa vara ˆvaláangaa na riiso ra wʉʉja,
voovo laangwa varɨ na riiso ra wʉʉja.
8 Vatalariwa vara ˆveerya mɨtɨma,
avo moona varɨ Mʉlʉʉngʉ.
9 Vatalariwa vara ˆvalúman’yaa vavɨ viikalan’ye na wʉʉja,
avo kaanɨrɨrwa varɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ.
10 Vatalariwa vara ˆvatúrikiriwaa sa viíkalaa mwiikalo wa ʉwoloki,
sa Ʉtemi wa Kurumwii nɨ waavo.
11 Mwatalariwa nyuunyu koonɨ mootʉkɨrwa, mooturikiriwa na mookoovereriwa
mavɨ ˆyiísimiresimire sa nɨɨnɨ.
12 Eryi mɨtɨma na vai siriri, sa kʉnáálo yaanyu nɨ nkúúlʉ kurumwii. Nɨ kwa njɨra yɨɨyo
vavaturikirya valáali na mʉtwe va aho mbere.

Sangásа na Kɨweerʉ
(Maáriki 9:50; Lúka 14:34-35)

13 Nyuunyu mʉrɨ sangásа ya weerʉ. Maa kaa, sangásа koonɨ yasúukire, nɨ che ɨrɨ vɨkɨrwa
sa mwerere ʉhɨndʉkɨre kei? Ɨyo sɨ yabooha kwa kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ, ɨyo nɨ yo fweita
vii na weerwii ɨlwaatiririwe nɨ vaantʉ.
14 Nyuunyu nɨ kɨweerʉ cha weerʉ. Múuji ˆwajeengwa luulwii sɨ wiívisaa tʉkʉ.
15 Baa kei, vaantʉ sɨ vakórereryaa kɨmʉrɨ, maa vakakɨkʉnɨkɨrɨra na nyiingʉ ya kweenga
tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, vakívɨɨkaa kyaángwii, sa kɨmʉrɨkɨre voosi ˆvarɨ nyuumbii.
16 Viivyo baa nyuunyu, kɨweerʉ chaanyu choosaakwa kɨmʉrɨke, vaantʉ voone
nteendo jaanyu njija, aho, vamʉbweeyyirye nkongojima Taáta waanyu. Yeeye arɨ
kurumwii.

Ʉvariyuli wa Miiro

17 Karɨ mwiisee nʉʉja joo seyya Miiro au ʉvariyuli wa valáali na mʉtwe tʉkʉ. Sɨ nʉʉja
joo seyya tʉkʉ, maa kaa, nʉʉja joo vikiimikirirya.
18 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mpaka kurumu na weerʉ jilooke, kusiina baa lʉtalo lʉmwɨ
luduudi au katóonti ka lʉtalo lwa Miiro lʉrɨ seyyiwa tʉkʉ, fʉʉrʉ aya yoosi yakiimane.
19 Jeyyo, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ wuna ʉmwɨ wa ʉlairiri muduudi wa ndairiri iji, na
avakiindye vaantʉ vɨɨngɨ vabweeyye jeyyo, ʉwo kaanɨrɨrwa arɨ mudúúdi Ʉtemii wa
Kurumwii. Maa kaa, yoyoosi ˆatúmamaa na ˆakíindyaa ndairiri iji, ʉwo kaanɨrɨrwa arɨ
mʉkúúlʉ Ʉtemii wa Kurumwii.
20 Sa jeyyo, nɨ kʉvawyɨɨra niise, ʉwoloki waanyu koonɨ sɨ walóokeriirye wa Mafarisáayo
na wa vakiindya va Miiro, kɨkomi sɨ mʉrɨ kɨɨngɨra Ʉtemii wa Kurumwii vii kaa tʉkʉ.

Ʉvariyuli wa Nkalari
(Lúka 12:57-59)

21 Mwateera vambere vasewa jei, ‘Karɨ wʉúlaa tʉkʉ,’✡ na kei mwateera, ‘mʉʉntʉ
yoyoosi ˆarɨ kʉʉlaa heewa arɨ irya.’✡

✡ **5:5** Laanga Sabúuri 37:11. ✡ **5:21** Laanga Ufumo 20:13. ✡ **5:21** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 17:8-9.

22 Maa kaa, niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉkalarɨra mwaanaavo heewa arɨ irya. Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉtʉkɨra mwaanaavo kituki, ʉwo kiima arɨ mbere ya Balásа Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi. Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉtʉkɨra mwaanaavo amʉsee ‘Mʉkoókoyo,’ tamanya arɨ na mootwii wa Jehénamu.
23 Haaha koonɨ woodoma noo toola mpóryo yaako masabáahwii, maa ʉkʉmbʉkɨre wiitoola na mwaanaanyu,
24 reka ɨyo mpóryo yaako haaho masabáahwii, hɨndʉka ukiiteerwe na mwaanaanyu, maa de jɨ ʉtoole ɨyo mpóryo yaako.
25 Koonɨ mʉʉntʉ yookʉtwaala na balásii, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpiindɨ ˆmʉkaarɨ njirii. Koonɨ sɨ jeyyo, ʉra ˆakusítakiirye kʉkʉtwaala arɨ na kwa mʉlamuli, na mʉlamuli ne kʉkwaatya arɨ kwa mʉlʉkalʉka akwiingirye na mʉnyololwii na ngururu.
26 Kɨmaarɨ nookuwyiira, sɨ ʉrɨ fuma aho mʉnyololwii tʉkʉ, mpaka ʉrɨhe mpoocho yo marikirirya.

Ukiindya wa Kʉyeenda na Muki wa Mʉʉntʉ

27 Mwateera yasewa, ‘Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ.’✡
28 Maa kaa, niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, mʉʉntʉ ˆarɨ mʉlaanga mʉʉntʉ muki, maa amʉmererye matɨ, ʉwo kʉva arɨ ahúmwiire yeenda ne mutimii waachwe.
29 Koonɨ riiso raako ra kʉlʉme rakʉháandire ʉtʉmame ʉvɨ, rɨnonkole, ʉrɨfweite na kʉlɨ. Nɨ pwee kwaako kʉsova kiintʉ kɨmwɨ cha mʉvɨrɨ waako, kʉlookya mʉvɨrɨ waako woosi vʉʉ kʉfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu.
30 Kei koonɨ iyaanja raako ra kʉlʉme rakʉháandire ʉndoobweeyya ʉvɨ, rɨkere ʉrɨfweite na kʉlɨ. Nɨ pwee kʉsova kiintʉ kɨmwɨ cha mʉvɨrɨ waako, kʉlookya mʉvɨrɨ waako woosi kʉfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu.

Kwiisiita na Muki
(Matáayo 19:9; Maárɨki 10:11-12; Lʉ́ka 16:18)

31 Mwateera yasewa, ‘Mʉʉntʉ yoyoosi ˆamusíitire muki waachwe, amʉheere taláka.’✡
32 Maa kaa, niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ musiita muki waachwe koonɨ sɨ sa kʉyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ, kʉva arɨ yoomʉbweeyya muki waachwe ave ja ayéendaa na mʉlʉme wa mʉʉntʉ. Na mʉʉntʉ ˆarɨ mʉloola ʉwo muki ˆasíitirwe nɨ mʉlʉme, kʉva arɨ yooyeenda na muki wa mʉʉntʉ.

Kwiilaha

33 Kei mwateera viintʉ vambere vawyiirwa, ‘Karɨ uwúnaa kʉlaha kwaako tʉkʉ, maa kaa, kiimikirirya kʉlaha kwaako mbere ya IJʊVA.’✡
34 Niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, kɨkomi karɨ mwiiláhaa tʉkʉ, baa kwa kurumu tʉkʉ, sa kurumu noo ichuumbi ra kɨtemi ra Mʉlʉʉngʉ.
35 Baa karɨ mwiiláhaa kwa weerʉ tʉkʉ, sa nɨ ibambari raachwe ro lwaatirya majeo yaachwe. Baa kei, karɨ mwiiláhaa kwa múuji wa Yerusaléemu tʉkʉ, sa noo múuji wa Mʉtemi Mʉkʉʉlʉ.
36 Baa kei, karɨ mwiiláhaa kwa mɨtwe yaanyu tʉkʉ, sa sɨ mʉrɨ daha valandʉla lʉjwɨ́irɨ baa lʉmwɨ vii lʉve lwiirʉ au lweerʉ tʉkʉ.
37 Koonɨ mʉséire, ‘Hii,’ ɨve ‘Hii’ kɨkomi, na koonɨ mʉséire, ‘Tʉkʉ,’ ɨve ‘Tʉkʉ’ kɨkomi. Chochoosi ˆkɨrɨ lookerera ayo, chafúmaa kwa Mʉvɨ.

Ukiindya wa Kʉrɨha Isáare kwa Isáare
(Lʉ́ka 6:29-30)

38 Mwateera kei vyasewa, ‘Riiso kwa riiso na iyeo kwa iyeo.’✡
39 Maa kaa, niinɨ nɨ kʉvawyiira niise, karɨ wiilóokereryaa na mʉʉntʉ mʉvɨ tʉkʉ. Koonɨ mʉʉntʉ akʉváire lʉsayya lwa kʉlʉme, mʉvarindʉrɨre na lwa kʉmooso.

✡ **5:27** Laanga Ufumo 20:14. ✡ **5:31** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 24:1. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 19:12; Ʉvalo 30:3; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 23:21. ✡ **5:38** Laanga Ufumo 21:24; Valáawi 24:20; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 19:21.

40 Koonɨ mʉʉntʉ akʉtwáarɨre na balásii sa asʉmʉle nkáancho yaako, mʉheere baa ikóoti raako.✡
41 Koonɨ mʉʉntʉ akufíindirirye wiitɨike muriwa waachwe lʉyeendo lwa isaa rɨmwɨ, weewe itɨike lʉyeendo lwa masaa yavɨrɨ.
42 Mʉʉntʉ ˆyookʉloomba kɨintʉ, mʉheere. Koonɨ mʉʉntʉ yookʉkopa karɨ ʉmʉhéeraa moongo tʉkʉ.

Kʉveenda Vavɨ
(Lúka 6:27-28, 32-36)

43 Kei mwateera vyasewa, ‘Mweende mwiiwaako,’✡ na kei, ‘Mʉsʉʉle mʉvɨ waako.’
44 Maa kaa, nɨinɨ nɨ kʉvawyɨira niise, veendi vavɨ vaanyu na mʉndoovaloombera vara ˆvavatúrikiryaa,
45 sa mwiifwaane na Taáta waanyu wa kurumwii. Sa yeeye avamúrɨkɨraa mwaasʉ waachwe vavɨ na vaaja, baa kei avahéeraa mbula vawoloki na vara sɨ ˆvarɨ vawoloki.
46 Ha koonɨ mooveenda vara ˆvaveenda vii nyuunyu, nɨ kʉnáálo che mʉrɨ turya? Eri, baa vasaankan’yi kóodi sɨ vabwéeyyaa jeyyo tʉkʉ wʉʉ?
47 Koonɨ moovaluumbya vaanaanyu vii, nɨ kɨintʉ che ˆmoobweeyya ˆkiísimire na vɨingɨ? Amwɨ baa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ vabwéeyyaa jeyyo.
48 Sa jeyyo, mʉve vawoloki ja Taáta waanyu wa kurumwii viintʉ ˆarɨ mʉwoloki.

6

Kʉvaambirirya Vakɨva

1 Mʉlaange neeja, karɨ mʉbwéeyyaa ʉwoloki waanyu mbere ja vaantʉ sa moonwe vii nɨ voovo tʉkʉ. Sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, sɨ mʉrɨ turya kʉnáálo fuma kwa Taáta waanyu wa kurumwii tʉkʉ.
2 Weewe mpɨindɨ ˆwoomwaambirirya mʉkɨva, karɨ wiilúʉsaa ja vakweembi viintʉ ˆvabwéeyyaa masinagóogii na njirii tʉkʉ. Voovo vabwéeyyaa jeyyo sa vabweeyyiriwe nkongojima nɨ vaantʉ. Kɨmaarɨ noovawyɨira, avo vahʉmʉla turya kʉnáálo yaavo.
3 Maa kaa, weewe mpɨindɨ ˆwoomwaambirirya mʉkɨva, bweeyya kwa kimbiso, karɨ baa mʉkono waako wa kʉmooso ʉtaange kɨra mʉkono waako wa kʉlʉme wootʉmama tʉkʉ.
4 Toola nyambirirya yaako kwa kimbiso, ne Taáta waanyu ˆoónaa yara ˆyiivisa, kʉkʉtalarya arɨ.

Kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ
(Lúka 11:2-4)

5 Kei mpɨindɨ ˆmoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, karɨ mʉbwéeyyaa ja vakweembi tʉkʉ. Voovo veenda mʉloomba Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ viímire masinagóogii na haantʉ njɨra ˆjalʉmanɨra, sa voonwe nɨ vaantʉ. Kɨmaarɨ noovawyɨira, avo vahʉmʉla turya kʉnáálo yaavo.
6 Maa kaa, weewe koonɨ wooloomba, ɨngɨra na mberii, chuunga mʉryaango, maa de ʉlʉʉsɨke na Taáta waanyu sɨ ˆoónekanaa. Ʉko, Taáta waanyu ˆoónaa yara ˆyiivisa, kʉkʉtalarya arɨ.
7 Mpɨindɨ ˆmoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, karɨ mʉlúʉsaa masáare ˆyarɨ foo ja vara sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Voovo viiséaa Mʉlʉʉngʉ vateera arɨ sa masáare yaavo ˆyarɨ foo.
8 Karɨ mʉve ja voovo tʉkʉ. Nyuunyu Taáta waanyu amányire yara ˆmoosaaka baa viintʉ ˆmʉkaarɨ kʉmʉloomba.
9 Haaha, ja jei noo ˆvyeene mwasaakwa mʉndoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ,
‘Taáta wiitʉ wa kurumwii,
Irina raako rɨbweeyyiriwe nkongojima.
10 Ʉtemi waako wʉʉje.

✡ **5:40** Laanga Ufumo 22:26-27; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 24:12-13. ✡ **5:43** Laanga Valáawi 19:18.

ˆCheene woosaaka kɨtʉmamwe aha weerwii,
ja ˆvyeene kɨtámamwaa ʉko kurumwii.
11 Ʉtʉheere chóorya chiitʉ,
cha kɨra siikʉ.
12 Ʉtʉsee ʉvɨ wiitʉ wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatʉhonerya,
ʉvɨ waavo wasírire.
13 Kʉtʉrekera twɨingɨre na mʉtehwii tʉkʉ,
maa kaa, ʉtʉlamurirye na ʉra Mʉvɨ.'
[Sa Ʉtemi, ngururu na nkongojima nɨ vyaako,
kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Kɨkomi.]

14 Koonɨ moovasea viivaanyu ʉvɨ waavo wasírire mpɨindɨ ˆvahoniirye kwaanyu, baa Taáta waanyu wa kurumwii vasea arɨ ʉvɨ waanyu wasírire.
15 Maa kaa, koonɨ sɨ moovasea viivaanyu ʉvɨ waavo wasírire, baa Taáta waanyu wa kurumwii sɨ arɨ vasea nyuunyu ʉvɨ waanyu wasírire tʉkʉ.

Kwiirekya Kurya

16 Mpɨindɨ ˆmookiirekya kurya, karɨ mʉfótaa visho vyaanyu ja viintʉ vakweembi ˆvabwéeyyaa tʉkʉ. Voovo vafótaa visho vyaavo sa voonwe nɨ vaantʉ viirékiirye kurya. Kɨmaarɨ noovawyɨira, avo vahʉmʉla turya kʉnáálo yaavo.
17 Maa kaa, koonɨ weewe wiirékiirye kurya, ihake makuta mutwii na wooyye kisho,
18 sa vaantʉ vadɨire taanga koonɨ wiirékiirye kurya. Kwiirekya kwaako kurya kʉtaangwe vii nɨ Taáta waanyu sɨ ˆoónekanaa. Na Taáta waanyu ˆoónaa yarɨ kimbiswii, kʉkʉtalarya arɨ.

Usúngaati wa Kurumwii
(Lúka 12:33-34)

19 Karɨ mukúnguulaa máari ja kɨkomi ja mberii aha weerwii kʉʉntʉ mbuuvu na kúutu ˆjisáambʉlaa tʉkʉ. Baa kei, viívi vabókaa vakiiva.
20 Kunguuli máari ja kɨkomi ja mberii mʉvɨike kurumwii, kʉʉntʉ mbuuvu sɨ ˆjisáambʉlaa ɨngo na kúutu sɨ ˆisáambʉlaa chʉʉma. Baa kei, viívi sɨ vabókaa viive.
21 Sa kʉʉntʉ máari jaako ja kɨkomi ja mberii ˆjiri, noo kʉʉntʉ mʉtɨma waako ˆʉrɨ veera.

Kɨweerʉ cha Mʉvɨrɨ
(Lúka 11:34-36)

22 Riiso nɨ kɨmʉrɨ cha mʉvɨrɨ. Koonɨ riiso raako rɨrɨ nkaasʉ, mʉvɨrɨ waako woosi wavíjaa na kɨweerʉ.
23 Maa kaa, koonɨ riiso raako rasaambʉka, mʉvɨrɨ waako woosi wavéeraa kilwiiryii. Koonɨ kɨkomi kɨweerʉ ˆkɨrɨ isii yaako nɨ kilwiirya, ɨkyo kilwiirya chatʉʉnɨka maatʉkʉ vii.

Mʉlʉʉngʉ na Máari
(Lúka 16:13; 12:22-31)

24 Kusiina mʉtʉmami ˆadáhaa tʉmamɨra vasúngaati vavɨrɨ tʉkʉ. Sa mʉsʉʉla arɨ ʉmwɨ na amweende wɨingɨ, au mʉnyemya eende ʉmwɨ na kumuchwa eende matɨ wɨingɨ. Sɨ mʉrɨ daha kʉmʉtʉmamɨra Mʉlʉʉngʉ na máari tʉkʉ.
25 Noo ˆchooreka noovawyɨira, reki koofa sa kʉva nkaasʉ kwaanyu, che mʉrɨ kurya, che mʉrɨ kʉnywa, au sa mɨvɨrɨ yaanyu, che mʉrɨ kiivɨkɨra tʉkʉ. Eri, nkaasʉ nɨ chóorya vii wʉʉ? Na mʉvɨrɨ sɨ kʉlookya ɨngo tʉkʉ wʉʉ?
26 Laangi ndee ja kurumwii. Joojo sɨ jiháandaa tʉkʉ, sɨ jichwíjaa tʉkʉ, na jisiina madong'a tʉkʉ. Baa neembe nɨ jeyyo, Taáta waanyu wa kurumwii ajiríishaa. Eri, nyuunyu sɨ mʉrɨ vakúúlʉ miiswii yaachwe kʉlookya ndee tʉkʉ wʉʉ?

27 Nɨ ani kʉrɨ nyuunyu so manyɨka kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasʉ yaachwe kwa sáa baa ɨmwɨ vii?
28 Sa che kwiitweetya sa ɨngo? Laangi, malʉva ya iwundii ˆvyeene yadeda. Yooyo sɨ yatúmamaa tʉkʉ, baa kei, sɨ yachúmaa ɨngo tʉkʉ.
29 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, baa mʉtemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, sɨ arwɨikwa vyabooha ja rɨmwɨ ra malʉva ayo tʉkʉ.
30 Haaha koonɨ Mʉlʉʉngʉ ayarwíikaa masaambɨ ya iwundii aya ˆyavíjaa isikʉ na lomʉtóondo yakafweitɨrwa na iviivii, sɨ arɨ varwɨika nyuunyu kʉlookya ayo tʉkʉ wʉʉ? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?
31 Sa jeyyo, reki kwiitweetya kʉnʉ moosea, ‘Che tʉrɨ kurya? Che tʉrɨ kʉnywa? Che tʉrɨ kiivɨkɨra?’
32 Sa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ noo viitwéetyaa sa viintʉ ivi vyoosi. Kwaanyu Taáta waanyu wa kurumwii amányire visaaka mwiise.
33 Haaha, nyuunyu saakiri ta Ʉtemi na ʉwoloki waachwe na ayo yoosi koongereriwa mʉrɨ.
34 Sa jeyyo, reki kwiitweetya sa lomʉtóondo, sa lomʉtóondo kwiijʉʉwɨkɨra ɨrɨ yoong’eene. Uturikiri wa isikʉ wakiimana.

7

Kʉvalamʉrɨra Vɨingɨ
(Maáriki 4:24; Lúka 6:37-38, 41-42)

1 Karɨ mʉvalámʉrɨraa vɨingɨ tʉkʉ, sa nyuunyu mʉdɨire lamʉrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
2 Sa ja ˆvyeene moovalamʉrɨra vɨingɨ, noo ˆvyeene baa nyuunyu mʉrɨ lamʉrɨrwa. Kei kipíimo ˆmupíimɨraa vɨingɨ, noo baa nyuunyu ˆmʉrɨ piimɨrwa.
3 Sa che woolaanga kajʉla ˆkarɨ riiswii ra mwaanaanyu, na ʉlɨ sɨ wookoona mpóngoola ˆɨrɨ riiswii raako?
4 Joolɨ ʉrɨ daha mʉsea mwaanaanyu, ‘Mwanawiitʉ, tʉʉla nɨkʉseyye kajʉla riiswii raako,’ na kʉnʉ weewe ˆʉrɨ na mpóngoola riiswii raako?
5 Weewe mʉkweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, aho, maa de ʉdahe koona neeja na ʉseyye kajʉla ˆkarɨ riiswii ra mwaanaanyu.
6 Karɨ mʉhéeraa kúri viintʉ viija tʉkʉ, na karɨ mʉwúmɨraa nkaamba lúulu jaanyu tʉkʉ. Sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, nkaamba jilwaata jiri na viiji vyaavo na kúri vavalandʉkɨra jiri jivang’enyeng’enye.

Loomba, Saakɨra na Luumbya Mʉryaangwii
(Lúka 11:9-13)

7 Loombi, naanyu heewa mʉrɨ, saakiri, naanyu turya mʉrɨ, luumbyi mʉryaangwii, naanyu yʉʉrɨrwa mʉrɨ.
8 Sa kɨra ˆalóombaa, ahéewaa, na ʉra ˆasáakɨraa, atúryaa, na ʉra ˆalúumbyaa mʉryaangwii, ayúʉrɨrwaa.
9 Nɨ ani kʉrɨ nyuunyu koonɨ mwaana waachwe amʉlóombire mʉkáate, ˆarɨ mʉheera iwye?
10 Au koonɨ mwaana amʉlóombire soompa, ˆarɨ mʉheera njoka?
11 Koonɨ nyuunyu baa neembe mʉrɨ vavɨ, mʉmányire kʉvaheera vaana vaanyu viintʉ ˆvyabooha, eri, Taáta waanyu wa kurumwii sɨ arɨ bweeyya vyabooha kʉlookya ivyo ko vaheera viintʉ ˆvyabooha vara ˆvamʉlóombaa tʉkʉ wʉʉ?
12 Sa chochoosi ˆmoosaaka mʉtʉmamɨrwe nɨ vaantʉ, nyuunyu vatʉmamiri. Ɨyo noo Miiro na valáali na mʉtwe.

Mʉryaango ˆWafinya na Mʉryaango ˆWawarɨha
(Lúka 13:24)

13 Ingiri na mʉryaango ˆwafinya. Sa njɨra nɨ yawarɨha na mʉryaango nɨ wawarɨha ˆvyatamanya na imalwii, na ˆvɨíngɨraa na ʉko nɨ ˆvarɨ foo.
14 Maa kaa, njɨra ˆɨdómaa na nkaaswii yafafa, na mʉryaango wo kɨingɨrɨra na ʉko wafinya. Na vaantʉ ˆvatáangaa njɨra ɨyo nɨ vake.

Mʉtɨ Watáangɨkanaa kwa Ndɨɨwa Jaachwe
(Lʉ́ka 6:43-44)

15 Mʉlaange neeja valáali na mʉtwe va ʉloongo. Voovo vʉʉ́jaa na kwaanyu viivíkɨɨre mɨmberʉ ya muundi, maa kaa, isii yaavo nɨ mbʉʉjɨ nkarɨ.
16 Avo, vataanga mʉrɨ kwa nteendo jaavo. Eri, vaantʉ vatʉ́ʉndaa sabíibu mihuungii wʉʉ? Bakʉ vatʉ́ʉndaa saambu matʉʉnga mpichii wʉʉ? 17 Viivyo, mʉtɨ mʉʉja watʉ́ʉngaa ndɨɨwa njija na mʉtɨ mʉvɨ watʉ́ʉngaa ndɨɨwa mbɨ.
18 Mʉtɨ mʉʉja sɨ watʉ́ʉngaa ndɨɨwa mbɨ tʉkʉ, na mʉtɨ mʉvɨ sɨ watʉ́ʉngaa ndɨɨwa njija tʉkʉ.
19 Kɨra mʉtɨ sɨ ˆʉtʉ́ʉngaa ndɨɨwa njija, temwa ʉrɨ na fweitɨrwa ʉrɨ na iviivii.
20 Sa jeyyo, vataanga mʉrɨ kwa nteendo jaavo.

Vapooji va Kɨkomi va Yéesu
(Lʉ́ka 13:25-27)

21 Sɨ kɨra mʉʉntʉ ˆaanyánɨrɨraa ‘Mʉkúlʉ, Mʉkúlʉ’ ˆarɨ kɨingɨra Ʉtemii wa Kurumwii tʉkʉ, maa kaa, nɨ ʉra vii ˆatʉ́mamaa ˆmeene Taáta waanɨ wa kurumwii asáakaa.
22 Sikʉ ya ʉlamu ˆvarɨ foo kʉʉnsea varɨ, ‘Mʉkúlʉ, Mʉkúlʉ, sɨ talʉʉsáa ʉláali na mʉtwe kwa irina raako tʉkʉ wʉʉ? Kei, sɨ kwa irina raako taseyyáa mirimʉ mɨvɨ na tabweeyyáa myuujíisa ˆɨrɨ foo tʉkʉ wʉʉ?’
23 Aho, nɨɨnɨ vasea ndɨrɨ baa visa tʉkʉ, ‘Sɨ navamányire nyuunyu baa kiduudi vii tʉkʉ. Isunki mbere yaanɨ, nyuunyu ˆmuwúnaa miiro.’

Mʉjeengi ˆArɨ na Tooti na Mʉjeengi Mʉhoho
(Lʉ́ka 6:47-49)

24 Sa jeyyo, mʉʉntʉ yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaanɨ no yakwaatya, iifwɨ́ine na mʉʉntʉ ˆarɨ na tooti, ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe mwaalaliwyii.
25 Mbula ˆɨkavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikʉʉja, vikakʉndʉla nyuumba, nyuumba baa sɨ yaawya tʉkʉ sa viintʉ mwaariryo waachwe ʉjáa wajeengwa mwaalaliwyii.
26 Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaanɨ baa yakwaatya tʉkʉ, ʉwo iifwɨ́ine na mʉhoho ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe isaárii.
27 Mbula ˆɨkavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikʉʉja, vikakʉndʉla nyuumba mpaka ɨkawya kacha.”
28 Yéesu ˆakahʉmʉle kʉlʉʉsa masáare aya, mpuka ya vaantʉ ɨkava yoohwaalariwa nɨ ʉvariyuli waachwe.
29 Yeeye akiindyáa ja mʉʉntʉ ˆarɨ na wiimiriri, na sɨ ja vakiindya vaavo va Miiro tʉkʉ.

8

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆArɨ na Ʉlóónda
(Maáriki 1:40-45; Lʉ́ka 5:12-16)

1 Yéesu ˆakakiime fuma luulwii, mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ɨkamutuuba.
2 Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa na ʉlóónda akamwiinamɨra yoosea, “Aaɨ, koonɨ woosaaka, ifaanaa ʉkaanjirʉla ndwáala yaanɨ.”
3 Yéesu akawolola mʉkono waachwe, akamʉsaasya, kʉnʉ yoosea, “Noosaaka, ujirʉlwe!” Hahara, ʉlóónda waachwe ʉkahola.

4 Aho, Yéesu akamʉsea, “Karɨ umuwyɨ́iraa mʉʉntʉ yoyoosi isáare ɨrɨ tʉkʉ, maa kaa, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneɨsɨ wa Ijʉva, ʉtoole na mpóryo yo jirʉlwa, ja ˆvyeene Mʉ́sa alairirya, sa vataange kɨmaarɨ ʉhórire.”✡

Yéesu Yoomʉhorya Mʉtʉmami wa Mʉlʉkalʉka sɨ ˆArɨ Mʉyahúudi
*(Lʉ́ka 7:1-10; Yoohá*ani *4:43-54)*

5 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa ɨ́ngɨɨre múujii wa Kaperenáumu, mʉkʉ́ʉ́lʉ ʉmwɨ wa valwi nkoondo akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa akiilomboola yoosea,

6 “Ee Aaɨ, mʉtʉmami waanɨ nɨ mʉlwɨ́ɨrɨ, akwíire iyandiyandi, atɨɨte makuundi ˆyahʉʉmba maatʉkʉ vii.”

7 Yéesu akamʉsea, “Doma niise noomʉhorya.”

8 Maa kaa, ʉra mʉkʉ́ʉ́lʉ wa valwi nkoondo akamʉsea Yéesu, “Ee Aaɨ, nɨɨnɨ sɨ navalwa nɨɨma neeja kʉkʉteengya na nyuumbii kwaanɨ tʉkʉ. Lʉʉsa isáare vii, na mʉtʉmami waanɨ hola arɨ.

9 Sa baa nɨɨnɨ nɨ mʉʉntʉ ˆnavɨɨkwa ɨsɨ ya wiimiriri, baa kei natɨɨte valwi nkoondo ɨsɨ yaanɨ. Koonɨ namʉséire ʉhʉ ‘Doma,’ adómaa na wɨɨngɨ ‘Ʉja,’ ʉʉ́jaa. Koonɨ namʉséire mʉtʉmami waanɨ ‘Bweeyya ɨkɨ,’ abwéeyyaa.”

10 Yéesu ˆakateere masáare ayo, akahwaalala, maa akɨɨsea ɨra mpuka ˆyamutuubáa, “Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sɨ nɨnoona kuruma ja ʉkʉ kwa mʉʉntʉ yoyoosi wa Isiraéeli tʉkʉ!

11 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, vaantʉ ˆvarɨ foo kʉʉja varɨ fuma itʉʉmba na ʉsweero, na kiikala varɨ ngovii hamwɨ na Aburahámamu, Isaka na Yaakúupu kurya ngovi Ʉtemii wa Kurumwii.

12 Maa kaa, vaana va Ʉtemi, fweitɨrwa varɨ na weerwii haantʉ ˆharɨ na kilwiirya, ʉko kʉva kʉrɨ na kɨrɨro no sha mayeo.”

13 Aho, Yéesu akamʉsea ʉra mʉkʉ́ʉ́lʉ wa valwi nkoondo, “Tamanya na kaayii, na vive kwaako, ja kuruma kwaako.” Mpɨɨndɨ ɨ’ɨra, mʉtʉmami waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Valwɨ́ɨrɨ ˆVarɨ Foo
(Maáriki 1:32-34; Lʉ́ka 4:38-41)

14 Yéesu akatamanya na kaayii kwa Peéteri, ˆakafike, akamʉshaana mʉkwɨ wa Peéteri ajáa nchiirii aváirwe nɨ ndwáala.

15 Aho, akamʉsaasya mʉkono, na hahara akahola ɨra ndwáala yaachwe, akiinʉka, maa akaanda vatʉmamɨra.

16 Mwaasʉ noo kʉtʉmɨra, vaantʉ ˆvajáa na mirimʉ mɨvɨ vakareetwa na kʉrɨ Yéesu, yeeye kwa isáare raachwe akiikibirya mirimʉ mɨvɨ na akavahorya valwɨ́ɨrɨ voosi.

17 Abweeyya jeyyo, sa isáare ra Isáaya mʉláali na mʉtwe rikiimane,
“Yeeye mweeneevyo asʉmʉla teketeke yiitʉ,
na avereka ndwáala jiitʉ.”✡

Koonɨ Mʉʉntʉ Yoosaaka Kumutuuba Yéesu Kɨkomi
(Lʉ́ka 9:57-62)

18 Yéesu ˆakoone mpuka ya vaantʉ yoomʉrɨɨngɨrɨra, maa akalairirya vapooji vaachwe vafɨrɨre ne na nyambʉko ya iriva.

19 Aho, mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, maa akamʉsea, “Mukiindya, kukutuuba ndɨrɨ na haantʉ hohoosi ˆʉrɨ doma.”

20 Yéesu akamʉsea, “Mʉʉnjʉ jatɨɨte viláalo mpáángii, na ndee jatɨɨte vivururu, maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ asiina baa ho laarya mʉtwe waachwe vii tʉkʉ.”

21 Aho, ʉmwɨ wa vapooji vaachwe akamʉsea, “Aaɨ mʉkʉ́lʉ, reka ta nkataahe taáta.”

22 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, “Ntuuba, reka vaantʉ ˆvaakwya✡ vataahe vaantʉ ˆvaakwya viivaavo.”

✡ **8:4** Laanga Valáawi 14:1-32. ✡ **8:17** Laanga Isáaya 53:4. ✡ **8:22** Laanga Lʉ́ka 15:24, 32; Vaeféeso 2:1.

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Maáriki 4:35-41; Lúka 8:22-25)

23 Aho, Yéesu akaambuka mashúwa hamwi na vapooji vaachwe.
24 Koonka, kukava na ihúmbuuto ˆradalavadalaava irivii, mapúunta yakaanda wiikira mashúwa kende inyimire. Mpiindi iyo, Yéesu ajáa alíire anyéyyiirye.
25 Vapooji vaachwe vakadoma noo mwiinukya voosea, “Mukúlu! Mukúlu! Tulamurirye, sira tiise!”
26 Yéesu akavasea, “Nyuunyu ˆmurúmaa kiduudi, sa che mookoofa?” Aho, akiinuka, akaridalavya ihúmbuuto na yara mapúunta. Ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.
27 Vapooji vaachwe vakahwaalala, vakaanda kiiyurya voosea, “Uhu ni muuntu che? Baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomuteera?”

Yéesu Yoovahorya Vaantu Vaviri ˆVari na Mirimu Mivi
(Maáriki 5:1-20; Lúka 8:26-39)

28 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira iriva fuuru isi ya Vageráasi. Uko akalumana na vaantu vaviri ˆvari na mirimu mivi voofuma mbiríírii. Avo vaantu vajáa vahuumba maatukú vii, kusiina muuntu ˆakwáatiraa na iyo njira tuku.
29 Vakatula isóso voosea, “Ni che woosaaka kuri suusu weewe Mwaana wa Mululungu? Wuújire noo tuturikirya baa mpiindi ˆyasaawulwa si inafika wuu?”
30 Haaha, heehi na aho haantu, kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha.
31 Mirimu mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Koonи wootukibirya, turekere tukiingire ura ufya wa nkaamba.”
32 Aho, Yéesu akiisea, “Domi!” Ira mirimu mivi ikafuma kwa vara vaantu, maa ikadoma noo kiingira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii, na joosi vuu jikakwya.
33 Varíisi va jira nkaamba vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa múujii, vakiita noo vawyiira masáare yoosi ˆyajáa yafúmiire, baa na kira ˆkijáa chafúmiire kwa vara vaantu ˆvajáa na mirimu mivi.
34 Vaantu voosi va ura múuji vakadoma noo lumana na Yéesu, ˆvakamoone, vakamuloomba alooke aho meevo.

9

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi
(Maáriki 2:1-12; Lúka 5:17-26)

1 Yéesu akiingira mashúwii, akafirira iriva ra Galiláaya, maa akahinduka na múujii meevo.
2 Vaantu vamwi, vakamuretera muuntu ˆaakwya iyandiyandi, aláariiwe ndirii yaachwe. Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamusea ura ˆaakwya iyandiyandi, “Mwaana waani, iheere mutima! Uvi waako wasírire.”
3 Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa aho, vakiiwyiira jei, “Uhu mumaka yoomuhiintikira Mululungu!”
4 Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavuurya, “Sa che mookiiririkana mavi mitimii yaanyu?
5 Ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe,✡ kumusea, ‘Uvi waako wasírire,’ au kumusea, ‘Inuka, yeenda’?
6 Haaha noosaaka mutaange Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri aha weerwii wo sea vaantu uvi waavo wasírire.” Aho, akamusea ura muuntu ˆaakwya iyandiyandi, “Inuka, toola ndiri yaako, tamanya na kaayii.”
7 Ura muuntu akiinuka, maa akatamanya na kaayii kwaachwe.

✡ **9:5** Laanga Matáayo 19:24.

8 Ɨra mpuka ya vaantʉ ˆijáa aho ˆvakoone ayo, vakakwaatwa nɨ woowa kʉnʉ voomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ ˆavahéeraa vaantʉ wiimiriri ja ʉwo.

Yéesu Ʉʉja jo Kaanɨrɨra Vavɨ (Maáriki 2:13-17; Lʉ́ka 5:27-32)

9 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆalookáa fuma ʉko, ajáa oona mʉʉntʉ ʉmwɨ iíkyɨɨre kɨvaandii cho rɨhɨra kóodi. Ʉhʉ mʉʉntʉ irina raachwe noo Matáayo asewáa. Yéesu akamʉsea, “Ntuuba.” Ne akiinʉka akamutuuba Yéesu.

10 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆarijáa kaayii kwa Matáayo, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ˆvarɨ foo vakʉʉja. Avo vakiikala kurya chóorya hamwɨ na Yéesu na vapooji vaachwe.

11 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakavasea vapooji vaachwe, “Sa che mukiindya waanyu yoorya na masaankan’yi kóodi na maduwalo?”

12 Yéesu ˆakateere jeyyo, maa akasea, “Vaantʉ ˆvarɨ nkaasʉ sɨ vasáakaa mwaanga tʉkʉ, maa kaa, valwɨ́rɨ noo vasáakaa mwaanga.

13 Haaha tamanyi mukiikiindye aya masáare ˆcheene yalʉʉsa, ‘Noosaaka riiso ra wʉʉja, na sɨ mpóryo jaanyu tʉkʉ.’✡ Sɨ nʉʉja joo kaanɨrɨra vaantʉ ˆviiyónaa nɨ vawoloki tʉkʉ, nʉʉja joo kaanɨrɨra vavɨ.”

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya (Maáriki 2:18-22; Lʉ́ka 5:33-39)

14 Haaha, vapooji va Yoohá̱ani vajáa vadoma na kʉrɨ Yéesu, maa vakamuurya, “Sa che suusu na Mafarisáayo twiirékyaa kurya, maa kaa, vapooji vaako sɨ viirékyaa kurya?”

15 Yéesu akavasea, “Vaantʉ ˆvaláarikirwe na ngovii joolɨ varɨ rɨra no myaa mpɨɨndɨ ˆvarɨ hamwɨ na mweenengovi? Mpɨɨndɨ kʉʉja jiri, sikʉ ijo mweenengovi sʉmʉlwa arɨ fuma kwaavo, na aho noo varɨ kwiirekya kurya.

16 Kusiina mʉʉntʉ ˆadáhɨraa kɨráka kifya isaámwii tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨkyo kɨráka kifya moola kɨrɨ ɨro isaámʉ na ɨyo ɨngo tatʉka ɨrɨ kʉlookya lwa ncholo.

17 Kei, kusiina mʉʉntʉ ˆavíkɨraa diváai ifya viríibii vya kalɨ tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨyo diváai pʉsʉla ɨrɨ ivyo viríiba,* viríiba saambʉka viri na diváai kɨɨtɨka ɨrɨ. Diváai ifya nɨ viríibii vifya ˆɨvíkɨrwaa, na vyoosi diváai na viríiba chaala viri nkaasʉ.”

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Muki na Yoomʉfʉfʉla Muhíínja (Maáriki 5:21-43; Lʉ́ka 8:40-56)

18 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa akaarɨ yoolʉʉsɨka ayo masáare, mʉʉntʉ ʉmwɨ mʉkʉʉlʉ wa sinagóogi akʉʉja. Akachwaama mbere ya Yéesu, maa akamʉsea, “Muhíínja waanɨ awʉ́lɨire haaha vii. Baa neembe nɨ jeyyo, nookʉloomba wʉʉje na kwaanɨ sa jɨ ʉmʉsaasye na mʉkono waako na kʉva arɨ mooyo kei.”

19 Yéesu akiinʉka na ʉwo mʉʉntʉ, akadoman’ya baa na vapooji vaachwe.

20 Mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na ɨvɨrɨ. Akamutuuba Yéesu kwa nyuma, maa akasaasya mʉkáwo wa nkáancho yaachwe.✡

21 Abweeyya jei, sa iiseáa kɨmoyomooyo, “Koonɨ nasáasiirye ɨngo ya Yéesu vii, hola ndɨrɨ.”

22 Yéesu akiilorera, akamoona ʉra mʉʉntʉ muki, maa akamʉsea, “Muhíínja waanɨ, iheere mʉtɨma! Kuruma kwaako kwakʉhóriirye.” Hahara, ʉra mʉʉntʉ muki akahola!

23 Yéesu ˆakafike kaayii kwa ʉra mʉkʉ́ʉlʉ wa sinagóogi, akashaana vavai ntoroonya na vaantʉ ˆvarɨ foo viijíingire aho, voorɨra no myaa kwa isóso.

24 Aho, Yéesu akavasea, “Isunki aha, muhíínja sɨ akwíire tʉkʉ, nɨ alɨ́ire vii.” Avo vaantʉ vakamʉsekerera.

25 Vaantʉ ˆvakafumiwe voosi na weerwii, Yéesu akɨɨngɨra na nyuumbii, akamʉkwaata mʉkono ʉra muhíínja, hahara, akiinʉka.

✡ **9:13** Laanga Hósea 6:6. * **9:17** ***viríiba:*** Nɨ saama ˆjavíkɨraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndɨrɨ. ✡ **9:20** Laanga Ʉvalo 15:37-41; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 22:12.

26 Masáare aya, yakeenera ira isi yoosi.

Yéesu Yoovahorya Vahoku Vaviri

27 Yéesu ^akiinuke fuma aho, vahoku vaviri vakamutuuba kunu vootula isóso voosea, "Tulaange na riiso ra wuuja, ee Sha Daúdi!"✡
28 ^Akafike kaayii, vara vahoku vakuuja na kuuntu ^ajáa. Aho, Yéesu akavasea, "Ruma mwiise daha ndiri kuvahorya wuu?" Avo vahoku vakamusea, "Hii Mukúlu."
29 Aho, Yéesu akasaasya miiso yaavo kunu yoosea, "Vive ja kuruma kwaanyu."
30 Miiso yaavo yakatuunukuka. Yéesu akavakaan'ya na ngururu yoosea, "Kari mumuwyíiraa muuntu yoyoosi iri isáare tuku."
31 Maa kaa, voovo ^vakiinuke aho, vakaarya ayo masáare ira isi yoosi.

Yéesu Yoomuhorya Kimumu

32 Mpiindi avo vaantu vaviri ^valookáa aho, vaantu viingi vakamureeta kimumu umwi ^ari na mirimu mivi.
33 Yéesu ^akiikibirye ira mirimu mivi, ura muuntu akaanda luusika kei. Mpuka ya vaantu voosi ^vajáa aho, ikahwaalala kunu voosea, "Isáare ja iri si rinoonekana isi yoosi ya Isiraéeli vii tuku!"
34 Maa kaa, Mafarisáayo vakava voosea, "Yookibirya mirimu mivi kwa ngururu ja Irimu."

Vatumami ni Vake

35 Yéesu ariingiriráa míiji yoosi na maturi yoosi, kunu yoovariyula masinagóogii yaavo Masáare Maaja ya Utemi, na avahoryáa vaantu ndwáala ^jiísimiresimire.
36 Yéesu ^akoone mayiimbi ya vaantu, akavoonera mbavariri, sa vaturikiráa baa nyambirirya tuku, vajáa ni ja muundi ^jisiina muríisi.
37 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Viintu vyo chwa ni foo viri, maa kaa, vachwi ni vake.
38 Sa jeyyo, muloombi Mweenevyoosi wo chwa, atume vachwi na iwundii raachwe ro chwa."

10

Vapooji Ikimi na Vaviri
(Maáriki 3:13-19; Lúka 6:12-16)

1 Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wiimiriri wo kibirya mirimu mivi no vahorya vaantu ndwáala ^jiísimiresimire.
2 Aya noo marina ya vatumwi ikimi na vaviri, wa ncholo Simóoni, ^mweene akemerwáa Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yooháani vaana va Sebedáayo,
3 Filíipi, Batolomáayo, Matáayo musaankan'yi kóodi, Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo, Tedéei,
4 Simóoni Mukanáani, na Yúuda Isikarióoti ^amuvarinduka Yéesu.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vaviri
(Maáriki 6:6-13; Lúka 9:1-6)

5 Avo vapooji ikimi na vaviri Yéesu avatuma, akavalairirya yoosea, "Kari mudómaa na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi tuku, na kari mwiingiraa múujii wowoosi wa Vasamaría tuku.
6 Maa kaa, tamanyi na kwa Viisiraéeli, ava vataahika ja muundi.
7 Na mpiindi ^mooyeenda uko, mundoovariyula moosea, 'Utemi wa Kurumwii, waséngeriire.'
8 Mundoohorya valwíiri, mundoofufula vaantu ^vaakwya, mundoojirula vaantu ^vari na ulóónda na mundookibirya mirimu mivi. Mwaheewa bweete, tooli bweete.

✡ **9:27** Laanga Sabúuri 89:3-37; Isáaya 29:18-19; 35:5-6; Yeremía 23:5-6; Esekiéeli 34:23-24.

9 Karɨ mʉsúmʉlaa mpía yoyoosi mifukwii yaanyu tʉkʉ.
10 Baa kei, karɨ mʉsúmʉlaa mifuko yo kɨinjɨra tʉkʉ, nkáancho ivɨrɨ tʉkʉ, viráatʉ baa nkome tʉkʉ. Sa mʉtʉmami ɨima neeja kʉheewa marɨho yaachwe.
11 Múuji au ituri roroosi ˆmʉrɨ kɨingɨra, saakiri mʉʉmo mʉʉntʉ ˆavalwa ɨima neeja. Ikali aho fʉʉrʉ sikʉ ˆmʉrɨ looka.
12 Na nyuumba ˆng'eene mʉrɨ kɨingɨra, valuumbyi vaantʉ ˆvarɨ aho.
13 Koonɨ veenekaaya vavalwa vɨima neeja kwa ɨyo lʉmbɨ, mwiikalo mʉʉja waanyu wiikale novo. Maa kaa, koonɨ veenekaaya sɨ vavalwa vɨima neeja kwa ɨyo lʉmbɨ, mwiikalo waanyu mʉʉja ʉhɨndʉke na kʉrɨ nyuunyu.
14 Koonɨ mʉʉntʉ sɨ avatéengiirye au koonɨ sɨ atéɨire masáare yaanyu, ˆmʉrɨ fuma aho nyuumbii, au aho múujii, ikonkomi marʉrɨ ˆyarɨ majewii yaanyu koonekya ʉvɨ waavo.
15 Kɨmaarɨ noovawyɨira, sikʉ ya ʉlamu, kʉva viri pwee kwa vaantʉ va Sodóoma na Gomóora kʉlookya vaantʉ va míiji ɨyo.✡

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Maáriki 13:9-13; Lʉka 21:12-17)

16 Laangi, nɨ vatʉma niise ja muundi katɨ na katɨ ya mbʉʉjɨ. Sa jeyyo, mʉve na tooti ja njoka na mʉve ˆmwahola ja nkúnde.
17 Laangi neeja vaantʉ, sa kʉvatwaala veende na balásii na vawa mweende mɨjeléedimasinagóogii yaavo.
18 Twaalwa mweende na mbere ja magávana na vatemi sa nɨinɨ, aho de mʉdahe variyʉla Masáare Maaja kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi na vatemi vaavo.
19 Maa kaa, mpɨindɨ ˆvarɨ vatwaala na balásii, karɨ mwiítweetyaa nɨ che ˆmʉrɨ lʉʉsa na ˆvyeene mʉrɨ lʉʉsa tʉkʉ, sa mpɨindɨ yɨiyo longoolwa mʉrɨ cho lʉʉsa.
20 Masáare mwɨindoolʉʉsa sɨ yarɨ fuma kwaanyu tʉkʉ, maa kaa, fuma yeende kwa Mʉtɨma wa Taáta waanyu. Yeeye noo ˆɨndoolʉʉsɨka ko tweera nyuunyu.
21 Mʉʉntʉ mʉvarindʉka arɨ mwaanaavo sa ʉʉlawe, taáta mʉvarindʉka arɨ mwaana waachwe sa ʉʉlawe. Vaana novo vavarindʉka varɨ, vala íyo na taáta waavo sa vʉʉlawe.
22 Sʉʉlwa mʉrɨ nɨ vaantʉ voosi sa irina raanɨ. Maa kaa, yoyoosi ˆarɨ yimirirya fʉʉrʉ ʉhero, ʉwo noo ˆarɨ lamuririwa.
23 ˆMʉrɨ turikiriwa múuji ʉmwɨ, tiiji na múujii wɨingɨ. Kɨmaarɨ noovawyɨira, sɨ mʉrɨ mala kʉtweerera míijii yoosi ya Isiraéeli tʉkʉ, Mwaana wa Mʉʉntʉ sɨ anahɨndʉka.
24 Mʉpooji sɨ arɨ mweeri ya mukiindya waachwe tʉkʉ, baa mʉtúmwa sɨ mweeri ya mweenekaaya waachwe tʉkʉ.
25 Maa kaa, vyatoosha mʉpooji kʉva ja mʉcháani na mʉtúmwa kʉva ja mweenekaaya waachwe. Koonɨ voomwaanɨrɨra mweenekaaya Belisebúuri, eri, vaantʉ va ɨyo kaaya sɨ varɨ kaanɨrɨrwa marina ˆyavɨiha kʉlookya ɨro tʉkʉ wʉʉ?

Mʉlʉʉngʉ vii noo wo Koofa
(Lʉka 12:2-7)

26 Sa jeyyo, karɨ mʉvoofe avo vaantʉ tʉkʉ. Sa kɨintʉ chochoosi ˆchakʉnɨkɨrɨrwa, kʉnʉkʉlwa kɨrɨ, na baa kusiina ˆchaviswa, ˆkɨrɨ dɨira taangwa tʉkʉ.
27 Vyoosi ˆnoovawyɨira kilwiiryii, viluusi kɨweerwii namuusi kweerʉ chwe. Vyoosi ˆmoohweeherwa kutwii, viluusi italii.
28 Koofi vaantʉ ˆvʉʉlaa mʉvɨrɨ tʉkʉ, na kʉnʉ sɨ vadáhaa kʉʉlaa nkaasʉ tʉkʉ. Moofi ʉra ˆadáhaa mala mʉvɨrɨ na nkaasʉ kwa mooto wa Jehénamu.
29 Eri, seese ivɨrɨ sɨ jiváwaa iyoombe igwáare rɨmwɨ tʉkʉ wʉʉ? Baa neembe nɨ jeyyo, baa ɨmwɨ vii sɨ ɨrɨ kukwya tʉkʉ, mpaka Taáta waanyu alamʉle.
30 Haaha kʉrɨ nyuunyu baa njwɨirɨ jiri mitwii yaanyu javalwa joosi.
31 Sa jeyyo, koofi tʉkʉ, nyuunyu kwa Mʉlʉʉngʉ mʉrɨ va iyoombe ikʉʉlʉ kʉlookya seese ˆjiri foo!

✡ **10:15** Laanga Ncholo 19:24-29.

Kʉmʉvariyʉla Yéesu Mbere ja Vaantʉ
(Lʉ́ka 12:8-9)

32 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ kuunduma, noo kʉsea, kʉʉndʉʉsɨkɨra nɨɨnɨ mbere ja vaantʉ, nɨɨnɨ muruma ndɨrɨ mbere ja Taáta waanɨ. Yeeye iíkalaa kurumwii.
33 Maa kaa, ˆarɨ sea sɨ aamányire tʉkʉ mbere ja vaantʉ, nɨɨnɨ naanɨ sea ndɨrɨ sɨ namʉmányire tʉkʉ mbere ja Taáta waanɨ. Yeeye iíkalaa kurumwii.

Yéesu Areeta Vaantʉ Kwiikera Ndʉʉ
(Lʉ́ka 12:51-53; 14:26-27)

34 Karɨ mwiisee nʉʉja noo reeta mwiikalo mʉʉja aha weerwii tʉkʉ. Tʉkʉ, sɨ nʉʉja noo reeta mwiikalo mʉʉja tʉkʉ, nʉʉja noo reeta nkoondo.
35 Sa nʉʉja noo choonkererya,
‘musinga na taáta waavo,
muhíínja na íyo waavo,
na íyo mʉkwɨ na muki wa mwaana.
36 Na vavɨ va mʉʉntʉ,
kʉva varɨ vaantʉ va kaayii kwaachwe.’✡
37 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mweenda taáta waavo na íyo waavo kʉlookya nɨɨnɨ, au ˆarɨ mweenda mwaana waachwe wa kɨɨntʉ kiki au wa kɨɨntʉ kilʉme kʉlookya nɨɨnɨ, ʉwo sɨ ɨɨma neeja kʉva kwaanɨ tʉkʉ.
38 Na mʉʉntʉ yoyoosi koonɨ sɨ yoovereka mʉsaláaba waachwe noo kuuntuuba nɨɨnɨ, ʉwo sɨ ɨɨma neeja kʉva kwaanɨ tʉkʉ.
39 Sa koonɨ mʉʉntʉ yooturya nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyookɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe sa nɨɨnɨ, ʉwo kiiturya arɨ.

Vaantʉ ˆVarɨ Hokera Kʉnáálo
(Maáriki 9:41)

40 Ʉra ˆarɨ vateengya nyuunyu, nɨ nɨɨnɨ yookʉʉnteengya. Na ʉra ˆyookʉʉnteengya nɨɨnɨ, nɨ mʉteengya iise Mʉlʉʉngʉ, na yeeye aantʉma nɨɨnɨ.
41 Ʉra ˆarɨ mʉteengya mʉláali na mʉtwe sa nɨ mʉláali na mʉtwe, hokera arɨ kʉnáálo ya mʉláali na mʉtwe. Na ʉra ˆarɨ mʉhokera mʉwoloki sa nɨ mʉwoloki, hokera arɨ kʉnáálo ya mʉwoloki.
42 Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉheera ʉmwɨ wa ava vadúúdi baa ndʉvo ya maaji vii, sa yeeye nɨ mʉpooji waanɨ, kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sɨ arɨ sova kʉnáálo yaachwe tʉkʉ.”

11

*Yéesu na Yoohá*ani *Mʉbatisáaji*
(Lʉ́ka 7:18-35)

1 Yéesu ˆakahʉmʉle kʉvalairirya vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, maa akatamanya na míijii ya Galiláaya noo kookiindya no vavariyʉrɨra isáare ra Mʉlʉʉngʉ.
2 Ʉko mʉnyololwii, Yoohá*a*ni Mʉbatisáaji akateera masáare ˆmeene Kirisitʉ atʉmamáa, akavatʉma vapooji vaachwe vamuurye,
3 “Eri, weewe noo ʉra ˆalʉʉswa nɨ valáali na mʉtwe yookʉʉja, bakʉ tʉwoojere wɨɨngɨ?”
4 Yéesu akavasea, “Tamanyi na kwa Yoohá*a*ni mʉkamʉwyɨɨre yoosi ˆmwɨɨne na ˆmʉtéɨɨre.
5 Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ˆvarɨ na ʉlóónda voojirʉlwa, vimatu vooteera, vaantʉ ˆvaakwya voofʉfʉlwa na vakɨva voovariyʉrɨrwa Masáare Maaja.*
6 Atalariwa ʉra sɨ ˆahítwahɨtwaa sa nɨɨnɨ.”

✡ **10:36** Laanga Míika 7:6. * **11:5** Mɨrɨmo ˆmyeene yoolʉʉsa aha, noo ɨra ˆyalʉʉswa nɨ Isáaya Mʉláali na mʉtwe. Mɨrɨmo ɨyo noo Masía arɨ tʉmama mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1.

7 Vara vapooji va Yooháani ˆvakalooke, maa Yéesu akaanda kiiwyiira ira mpuka ya vaantu masáare ya Yooháani yoosea, “Ni che mwiitáa koo laanga kura isi ya ibaláángwii? Isaanga rooringiwaringiwa ni mpeho wuu?
8 Koonі si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu iirwíikire ingo ja iyoombe ikuulu wuu? Aka tuku, vaantu viirwíikaa ingo ja iyoombe ikuulu na ˆvari na kira kiintu ˆchabooha ni nyuumbii ja kitemi viíkalaa.
9 Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni muláali na mutwe mwiitáa koo laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya muláali na mutwe, mwiitáa koo laanga.
10 Uhu noo masáare yaachwe ˆyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
‘Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.’✡
11 Kimaari noovawyiira, kwa vaantu voosi kusiina ˆari mukuulu kulookya Yooháani Mubatisáaji tuku. Maa kaa, ura ˆari muduudiduudi Utemii wa Muluungu, noo mukuulu kulookya Yooháani.
12 Kwaandira siku ja Yooháani Mubatisáaji fuuru isiku, Utemi wa Kurumwii wookiimiriirwa na ngururu, na vara ˆvari na ngururu noo vookuunyahira.
13 Valáali na mutwe voosi na Miiro yaluusa uláali na mutwe fuuru mpiindi ja Yooháani.
14 Haaha koonі mooruma uláali na mutwe uwo, yeeye noo Elía ura ˆaluuswa kuuja ari.✡
15 ˆAri na matu, ni ateere!
16 Na che ndiri kiifwaanirirya mbyaala ihi? Mbyaala ihi yiifwíine na vasinga viíkyiire isóokwii de vandoovaaniriira viivaavo voosea,
17 ‘Tavaváiire firíimbi,
nyuunyu baa bwiita tuku!
Tavііmbііre nyііmbo ja usuungu,
nyuunyu baa riira tuku!’
18 Sa Yooháani Mubatisáaji uuja, si arijáa baa kei si anywijáa tuku, novo vakasea, ‘Atiite murimu muvi.’
19 Maa kaa, Mwaana wa Muuntu uuja yoorya no nywa, novo vakasea, ‘Mulaangi uhu, mwaafu na mureevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na vavi.’ Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Muluungu yoonekiirye kikomi ni ya uwoloki kwa miirimo yaachwe.”

Marema kwa Míiji ˆIri Siita Valanduka (Luka 10:13-15)

20 Aho, Yéesu akaanda kiiwyiira marema míiji ira ˆajáa abweeyya myuujíisa ˆiri foo, maa kaa, vaantu va iyo míiji si vamuvalandukira Muluungu tuku.
21 Akasea, “Mpolai múuji wa Korasíini! Mpolai ituri ra Besaída! Sa ngaari myuujíisa yatúmamirwe kwaanyu yatumamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaari viivikira magunía na viihaka mavu koonekya vamuvalandukire Muluungu.
22 Kimaari noovawyiira, siku ya ulamu, kuva iri pwee kwa vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni kulookya nyuunyu.✡
23 Weewe múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinulwa uri fuuru kurumwii wuu? Aka tuku! Kiimiriwa uri fuuru Ntarii. Sa ngaari myuujíisa yatúmamirwe kwaako ngaari yatumamwa Sodóoma, ngaari múuji wa Sodóoma✡ umwaari fuuru isiku.
24 Kimaari kaa noovawyiira, siku ya ulamu kuva viri pwee kwa múuji wa Sodóoma, kulookya weewe!”

Yéesu Yoova na Cheeru (Luka 10:21-22)

✡ **11:10** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **11:14** Laanga Maláaki 4:5. ✡ **11:22** Laanga Amóosi 1:9-10; Yoéeli 3:4. ✡ **11:23** Laanga Ncholo 19:1-29.

25 Mpiindi iira Yéesu akasea, “Nookudduumba ee Taáta Mweenevyoosi wa kurumu na isi, sa masáare aya uvavisa vaantu ˆvari na tooti na miryuungu, maa kaa, ukavakunukuriira vadúúdi.
26 Kikomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima.
27 Taáta waani aankwáatiirye viintu vyoosi. Kusiina ˆamumányire Mwaana tuku, maa kaa, Taáta vii. Kei, kusiina ˆamumányire Taáta tuku, maa kaa, Mwaana vii na muuntu yoyoosi Mwaana ˆari saaka kumoonekya.

Kwa Yéesu Kwatiite Kuhumuluka

28 Yeendi na kuri niini, nyuunyu voosi ˆmoohuumwa ni miriwa, niini kuvahumulukya ndiri.
29 Ichuungiri iyóoki raani, mwiikiindye fuma kwaani, sa niini nahola na nakiimya mutima waani na isi. Kwaani nyuunyu kuva muri na mwiikalo muuja nkaaswii yaanyu.
30 Iyóoki raani ni ferefere riri, na muriwa waani waanguha.”

12

Yéesu ni Mweeneevyo wa Sabáato
(Maáriki 2:23-28; Lúka 6:1-5)

1 Mpiindi iyo, Yéesu ajáa akwaatira na mawundii ya ngáano siku ya Sabáato. Vapooji vaachwe vakiiteera njala, vakaanda huunga maangala ya ngáano, maa de vandoorya.
2 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakamusea Yéesu, “Laanga, vapooji vaako voowuna Miiro ko tumama murimo wo chwa siku ya Sabáato.”*
3 Yéesu akavasea, “Si munasoma ˆcheene atumama mutemi Daúdi mpiindi ˆajáa aávirwe ni njala na vaantu vaachwe tuku wuu?✡
4 Daúdi iingira na nyuumbii ya Muluungu, yeeye na vaantu vaachwe vakarya mikáate ˆivíikwaa mbere ya Muluungu. Mikáate iyo, veeneisi va Ijuva vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan’ya kurya.
5 Baa kei si munasoma kitáabwii cha Miiro, veeneisi va Ijuva ˆvatúmamaa Kaayii Njija ya Ijuva kira siku ya Sabáato, viibwéeyyaa siku ya Sabáato ive na njeo tuku wuu?✡ Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si avaválaa vabwéeyyiirye uvi tuku.
6 Maa kaa, ni kuvawyiira niise, aha amwaari mukúúlu kulookya Kaaya Njija.
7 Ngaari mutáangaa Masáare ˆYari Mpeho aya yaluusa, ‘Noosaaka riiso ra wuuja, na si mpóryo jaanyu tuku,’✡ ngaari si mwalúusaa irya kwa vaantu ˆvasiina uvi tuku.
8 Sa Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo wa Sabáato.”

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Siku ya Sabáato
(Maáriki 3:1-6; Lúka 6:6-11)

9 Yéesu akiinuka aho, akatamanya na sinagóogii yaavo.
10 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa na mukono ˆwaakwya iyandiyandi. Aho, kujáa kwatiite Mafarisáayo ˆvasaakiráa njira yo musitaakya Yéesu. Avo vakamuurya voosea, “Eri, Miiro yaruma kumuhorya muuntu siku ya Sabáato wuu?”
11 Ne akavasea, “Kwatiite umwi waanyu, koni muundi yaachwe imwi yawyíiriire iduundwii siku ya Sabáato, ˆari reka kwiikwaata no kwiiseyya na weerwii wuu?
12 Maa kaa, muuntu ni wa iyoombe ikuulu kulookya muundi. Sa jeyyo Miiro yaruma kutumama uuja siku ya Sabáato.”

---

* **12:2** ***voowuna Miiro … siku ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavirí yatatu iwundii kwa muuntu si vijáa vyakaaniwa tuku. Laanga Nkumbukira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo si vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tuku, kiintu ˆvamuseáa ni sa che vapooji vaachwe vootumama murimo wo chwa siku ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina muuntu kutumama siku ya Sabáato tuku. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **12:3** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. ✡ **12:5** Laanga Uvalo 28:9-10. ✡ **12:7** Laanga Hósea 6:6.

13 Aho, maa akamʉsea ʉra mʉʉntʉ, “Wolola mʉkono waako!” Ʉra mʉʉntʉ akawolola mʉkono waachwe, nowo ʉkava nkaasʉ ja ʉra wɨingɨ.
14 Maa kaa, Mafarisáayo vakafuma na weerwii, vakaanda kiiheera mɨryʉʉngʉ ˆvyeene varɨ mʉʉlaa Yéesu.

MʉtʉmamiˆAsaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ

15 Yéesu ˆakataange Mafarisáayo nɨ mʉrɨira viise iyeo sa vamʉʉlae, akiinʉka aho haantʉ. Vaantʉ ˆvarɨ foo vakamutuuba ne akavahorya valwíirɨ voosi.
16 Akavakaan’ya vareke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantʉ.
17 Yéesu alʉʉsa jeyyo, sa yakiimane masáare ya mʉláali na mʉtwe Isáaya ˆvyeene asea:
18 “Laanga, ʉhʉ nɨ Mʉtʉmamiwaanɨ ˆnamʉsaawʉla,
Mʉʉja waanɨ ˆnamweenda, neeriwa mʉtɨma nɨ yeeye.
Viika ndɨrɨ Mʉtɨmawaanɨ mweeri yaachwe,
yeeye vawyɨira arɨ vaantʉ va ɨsɨ joosi ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ.
19 Sɨ ɨindookiiruta ndihi tʉkʉ, baa tʉla isóso tʉkʉ,
kusiina ˆarɨ teera sawúti yaachwe njirii tʉkʉ.
20 Yeeye sɨ arɨ mala tʉkʉ kuruma ˆkʉrɨ teketeke ja kwa isaanga ˆrapuchwa,
sɨ arɨ rimya tʉkʉ kwiilaangya kuduudi ˆkʉrɨ ja ʉtáampi wo nyeryanyerya,
fʉʉrʉ abweeyye ʉwoloki usiinde.
21 Weerʉ yoosi kiilaangya ɨrɨ irina raachwe.”✡

Yéesu na Belisebúuri (Maáriki 3:20-30; Lʉ́ka 11:14-23)

22 Aho, vakamʉreeta mʉʉntʉ ˆajáa na murimʉ mʉvɨ na kʉrɨ Yéesu. Ʉwo mʉʉntʉ nɨ mʉhoku na kimumu ajáa. Yéesu akamʉhorya, maa akaanda lʉʉsɨka no koona.
23 Mpuka yoosi ya vaantʉ ɨkahwaalala, maa vakasea, “Ʉhʉ ifaanaa akava noo Sha Daúdi wʉʉ?”
24 Maa kaa, Mafarisáayo ˆvakateere ayo masáare Yéesu ˆatúmamire, vakasea, “Ʉhʉ mʉʉntʉ sɨ yookibirya mirimʉ mɨvɨ tʉkʉ, maa kaa, kwa ngururu ja Belisebúuri vii, noo kʉsea Irimʉ.”
25 Maa kaa, Yéesu kʉnʉ yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Ʉtemi wowoosi kooni wiigávire kwiilwa woowo kwa woowo, ʉtemi ʉwo sɨ ʉrɨ lʉʉnga tʉkʉ. Kei kooni lʉkolo au múuji wiigávire kwiilwa, ʉwo sɨ ʉrɨ lʉʉnga tʉkʉ.
26 Haaha kooni Irimʉ rookibirya Irimʉ, kʉva rɨrɨ riigávire. Ha de joolɨ ʉtemi waachwe ʉrɨ lʉʉnga?
27 Haaha kooni nookibirya mirimʉ mɨvɨ kwa lʉvɨro lwa Belisebúuri, ha vaantʉ vaanyu nɨ kwa lʉvɨro lwa ani vakíbiryaa mirimʉ mɨvɨ? Sa jeyyo, avo noo ˆvarɨ valamʉrɨira nyuunyu.
28 Maa kaa, kooni nookibirya mirimʉ mɨvɨ kwa lʉvɨro lwa MʉtɨmawaMʉlʉʉngʉ, taangi Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉwafíkire haaha kʉrɨ nyuunyu.
29 Kei nɨ jei, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha kɨingɨra nyuumbii ya mʉʉntʉ ˆarɨ na ngururu, na anyahɨre máari jaachwe tʉkʉ, nɨ mpaka ta amuchuunge ʉwo mʉʉntʉ ˆarɨ na ngururu, de adahe nyahɨra máari jaachwe ˆarɨ nojo.
30 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra sɨ ˆarɨ ivarwii raanɨ, ʉwo nɨ mʉvɨ waanɨ. Kei, ʉra sɨ ˆajíingaa hamwɨ na nɨɨnɨ, apálaa.
31 Sa jeyyo, nɨ kʉvawyɨira niise, ʉvɨ wa vaantʉ na uhiintiki waavo woosi, Mʉlʉʉngʉsea arɨ wasírire. Maa kaa, uhiintiki kwa MʉtɨmawaMʉlʉʉngʉ, ʉvɨ wa mʉʉntʉ ʉwo, sɨ ʉrɨ sewa wasírire tʉkʉ sikʉ joosi.
32 Yoyoosi ˆarɨ mʉkɨikana Mwaana wa Mʉʉntʉ, ʉvɨ waachwe sewa ʉrɨ wasírire. Maa kaa, ʉra ˆarɨ mʉkɨikana MʉtɨmaMʉʉja, sɨ arɨ sewa ʉvɨ waachwe wasírire tʉkʉ, kwaandira kʉrɨ weerʉ ɨhɨ fʉʉrʉ kʉrɨ weerʉ yookʉʉja.

✡ **12:21** Laanga Isáaya 42:1-4.

Mʉtɨ Watáangɨkanaa kwa Ndɨɨwa Jaachwe (Lʉ́ka 6:43-45)

33 Bohereryi mʉtɨ, na ndɨɨwa jaachwe booha jiri, ʉbweeyyi mʉtɨ ʉvɨɨhe na ndɨɨwa jaachwe vɨɨha jiri. Mʉtɨ watáangɨkanaa kwa ndɨɨwa jaachwe.
34 Nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Joolɨ mʉrɨ daha lʉʉsa viintʉ viija na nyuunyu nɨ vavɨ? Sa mʉʉntʉ alʉ́ʉsaa yara ˆyamema mutimii waachwe.
35 Mʉʉntʉ mʉʉja, afúmyaa máari ja kɨkomi ja mberii njija mutimii waachwe. Maa kaa, mʉʉntʉ mʉvɨ, afúmyaa máari jaachwe ja kɨkomi ja mberii mbɨ mutimii waachwe.
36 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, sikʉ ya ʉlamu, vaantʉ lo kuuriwa varɨ vavariyʉle kɨra isáare ra kɨkoókoyo ˆvalʉʉsa.
37 Sa kwa masáare yaako, Mʉlʉʉngʉ kʉvala arɨ weewe ʉrɨ mʉwoloki, na kwa masáare yaako lʉʉsa arɨ irya ʉrɨ mʉvɨ."

Mafarisáayo Voosaaka Valaɨrwe Isháara (Maáriki 8:11-12; Lʉ́ka 11:29-32)

38 Aho, vamwɨ va vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamʉsea Yéesu, "Mukiindya, toosaaka koona isháara fuma kʉrɨ weewe."
39 Yéesu akavasea, "Mbyaala mbɨ na ya vaantʉ vayeenda na vaki va vaantʉ, sɨ moosaaka kʉmʉtaanga Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, noo ˆchooreka mooloomba isháara! Sɨ mʉrɨ heewa isháara yoyoosi tʉkʉ, maa kaa, ɨra isháara ya Yóona mʉláali na mʉtwe vii.
40 Sa ja viintʉ Yóona ˆiikala indii ya soompa kwa sikʉ itatʉ chobu chɨrɨrɨ,✡ viivyo Mwaana wa Mʉʉntʉ kiikala arɨ mbiríírii kwa sikʉ itatʉ chobu chɨrɨrɨ.
41 Sikʉ ya ʉlamu, vaantʉ va Nináawi kɨɨma varɨ na vaantʉ va ɨhɨ mbyaala, novo lʉʉsa varɨ irya kwa vavɨ. Sa Vaninaawi ˆvakateere ʉvariyuli wa Yóona vavalandʉka fuma uvii waavo, na aha amwaarɨ mʉkʉ́ʉ́lʉ kʉlookya Yóona!✡
42 Sikʉ ya ʉlamu, mʉtemi muki wa ɨsɨ ya saame kɨɨma arɨ alʉʉse irya kwa vaantʉ va ɨhɨ mbyaala nɨ vavɨ. Yeeye avaa njɨra fuma ɨsɨ ya kʉlɨ, akʉʉja joo teerera tooti ja Solomóoni.✡ Haaha, aha amwaarɨ mʉkʉ́ʉ́lʉ kʉlookya Solomóoni.

Lusímo lwa Mʉʉntʉ ˆarɨ na Murimʉ Mʉvɨ (Lʉ́ka 11:24-26)

43 Murimʉ mʉvɨ koonɨ ufúmire kwa mʉʉntʉ, wadómaa na ɨsɨ ya ibaláángwii kʉʉntʉ ˆkusiina maaji, ʉko wasáakɨraa haantʉ ho hʉmʉlʉkɨra, baa turya tʉkʉ.
44 Aho wiiséaa, 'Hɨndʉka ndɨrɨ na nyuumbii yaanɨ kʉʉntʉ ˆnafuma.' ˆʉrɨ hɨndʉka, washáanaa ɨra nyuumba yafyáahɨɨrwe na yaháambirwe vyabooha.
45 Aho, ʉwo murimʉ mʉvɨ wadómaa noo sʉmʉla viivaachwe mufungatɨ, vavɨ kʉlookya woowo. Yoosi yamwɨíngɨraa ʉwo mʉʉntʉ noo kiikala aho. Aho, ʉwo mʉʉntʉ asáambʉkɨrwaa kʉlookya vya ncholo.
Ivi, noo ˆvyeene viri kʉva kwa vaantʉ va ɨhɨ mbyaala mbɨ."

Vandʉʉ va Yéesu na Íyo Waavo (Maáriki 3:31-35; Lʉ́ka 8:19-21)

46 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆajáa akaarɨ yoolʉʉsɨka na ɨra mpuka ya vaantʉ, íyo waavo na ndʉʉ ya Yéesu vakʉʉja, maa vakɨɨma weerwii voosaaka valʉʉsɨka ne.
47 Aho, mʉʉntʉ ʉmwɨ akamʉsea Yéesu, "Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaarɨ aha weerwii, vookwaamʉkʉla."
48 Aho, Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ, "Íyo wiitʉ na vandʉʉ viitʉ nɨ vala ani?"
49 Yéesu akiinurirya mʉkono waachwe na haantʉ ˆvajáa vapooji vaachwe, maa akasea, "Laanga! Ava noo vala íyo, marʉʉmbʉ na ndʉʉ yaanɨ.
50 Sa mʉʉntʉ yoyoosi ˆatʉ́mamaa masáare ya Taáta waanɨ wa kurumwii ˆasáakaa, ʉwo noo mwaaniitʉ, irʉʉmbʉ raanɨ na íyo wiitʉ."

✡ **12:40** Laanga Yóona 1:17. ✡ **12:41** Laanga Yóona 3. ✡ **12:42** Laanga 1 Vatemi 10:1-13.

13

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Maáriki 4:1-9; Lʉ́ka 8:4-8)

1 Sikʉ i'ira, Yéesu ajáa afuma ira nyuumba akatamanya noo kiikala mbarimbari ya iriva.
2 Mpuka nkʉʉlʉ ja vaantʉ jikiijiinga kʉmʉriingirira, fʉʉrʉ ikasaakwa aambʉke na mashúwii, akiikala aho na vaantʉ vakiima mbarimbari ya iriva.
3 Ne akavakiindya masáare ˆyari foo kwa símo yoosea, "Teereri! Mʉhaandi ʉmwi ajáa adoma noo haanda mbeyʉ.
4 Mpiindi ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyiira njirii, ndee jikʉʉja jikajirya.
5 Jimwi jikawyiira mwaalaliwyii, kʉʉntʉ ˆkʉjáa kusiina salʉ jo keenererya. Sa viintʉ salʉ si jijáa jiri foo, jikamera chaangʉ.
6 Mwaasʉ ˆʉkavariike, jikashaawʉka, maa jikʉʉma sa viintʉ jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyiira haantʉ ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆikamere, ikajivaa.
8 Maa kaa, jimwi jikawyiira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakʉla, jikavyaala maatʉkʉ vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi mʉsasatʉ (60) na jimwi mara makumi yatatʉ (30).
9 ˆAri na matu, ni ateere!"

Yéesu Yoovariyʉla Símo Jaachwe
(Maáriki 4:10-12; Lʉ́ka 8:9-10)

10 Mpiindi ˆjikalooke, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera, maa vakamuurya, voosea, "Sa che woolʉʉsika na vaantʉ kwa símo?"
11 Ne akavasea, "Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintʉ vya Ʉtemi wa Kurumwii, ˆvyeene vijáa fuumbo. Maa kaa, voovo si vaheewa iyo nkalo tʉkʉ.
12 Ʉra ˆari na kiintʉ, koongereriwa ari kʉlookya, na kʉva ari novyo koyokoyo, na ʉra ˆasiina kiintʉ, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.
13 Noo ˆchooreka noolʉʉsika novo kwa símo.
'Baa neembe voolaanga si vookoona tʉkʉ,
baa neembe vooteera si vooteera tʉkʉ baa si vootaanga tʉkʉ.'
14 Jeyyo, kwaavo isáare ra mʉláali na mʉtwe Isáaya rakiimana roosea,
'Teerera mʉri neeja, maa kaa, si mʉri kwaatya tʉkʉ,
koona, koona mʉri, maa kaa, si mʉri taanga tʉkʉ.
15 Sa mitima ya vaantʉ ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakʉnikiriira,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadiire kʉndooteera,
na mitima yaavo idiire kʉndootaanga,
sa vadiire kʉʉnvalandʉkira niini nivalamurirye.'✡

16 Maa kaa, nyuunyu mwatalariwa sa miiso yaanyu koona yiise na matu yaanyu teera yiise.
17 Kimaari noovawyiira, valáali na mʉtwe na vaantʉ vawoloki ˆvari foo, vajáa vatiite mpiima yo koona aya mookoona nyuunyu, maa kaa, si vayoona tʉkʉ. Baa kei vajáa vatiite mpiima yo teera aya mooteera nyuunyu, maa kaa, si vayateera tʉkʉ.

Yéesu Yoovariyʉla Lusímo lwa Mʉhaandi
(Maáriki 4:13-20; Lʉ́ka 8:11-15)

18 Haaha teeri ˆcheene lusímo lwa mʉhaandi mbeyʉ lwalʉʉsa.

✡ **13:15** Laanga Isáaya 6:9-10.

19 Vaantu vara ˆvariteeraa isáare ra Utemi baa ritaanga tuku, ni ja mbeyu jira ˆjawyiira njirii, aho ura Muvi uújaa akariseyya mitimii yaavo.
20 Mbeyu jira ˆjawyiira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Utemi, maa vakarihokera na cheeru.
21 Maa kaa, sa viintu risiina miriri, riíkalaa kwa mpiindi nduudi vii. Uturikiri au ujuuwiki ˆuri kuuja sa rira isáare, varékaa kura kuruma kwaavo.
22 Mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare, maa kaa, uhangaiki wa weeru, na ukwaata wo kunguula máari vyarifényenkereryaa ridiire reeta kunáálo.
23 Mbeyu jira ˆjawyiira sevii, noo vara vaantu ˆvaritéeraa iro isáare, vakaritaanga. Aho, ravíjaa na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi musasatu (60) na jimwi mara makumi yatatu (30).”

Lusímo lwa Kisangaaji

24 Yéesu ajáa avawyiira vaantu lusímo lwiingi yoosea, “Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Siku imwi, muuntu umwi ajáa ahaanda mbeyu njija iwundii kwaachwe.
25 Maa kaa, vaantu ˆvakalaale nuuchiku, muvi akuuja, akahaanda kisangaaji katikati ya ngáano, maa akalooka.
26 Ngáano ˆikamere na ˆikave na maangala, kisangaaji nocho kikamera na kikakula.
27 Vatumami va ura mweeneiwunda vakamudomera, maa vakamusea, ‘Mukúlu, si wahaanda mbeyu njija iwundii kwaako tuku wuu? Haaha iki kisangaaji hai chafúmire?’
28 Yeeye akavasea, ‘Ni muvi noo abweeyya jei.’ Aho, vatumami vaachwe vakamusea, ‘Saaka wiise tukakikuule wuu?’
29 Maa kaa, mweeneiwunda akavasea, ‘Tuku, mpiindi ˆmoojiinga kisangaaji ifaanaa mukuurire na ngáano.
30 Reki vyoosi vikulan’ye, fuuru mpiindi yo chwa. Mpiindi yo chwa kuvasea ndiri vachwi, “Ta kusi kisangaaji mujiinge mabuundabuunda sa kichimikwe. Aho, maa de mujiinge ngáano na mwiireete na kyoomii.” ’ ”

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Maáriki 4:30-32; Lúka 13:18-19)

31 Yéesu ajáa avawyiira lusímo lwiingi, yoovasea, “Utemi wa Kurumwii wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng’eene muuntu atóolaa, maa akitoohaanda iwundii raachwe.
32 Iyo mbeyu ya haradáali ni nduudi kulookya mbeyu joosi, maa kaa, ˆiri mera, yakúlaa ikava muti mukuulu kulookya miti yoosi ya mbowa, baa ndee juújaa jikajeenga vivururu matáampii yaachwe.”

Lusímo lwa Usasi
(Lúka 13:20-21)

33 Yéesu ajáa avavaira kei lusímo lwiingi, yoovasea, “Utemi wa Kurumwii wiifwíine na usasi muuntu muki ˆatoola, akasaangya na muchu wa ngáano viháári vitatu vya saimu, maa muchu woosi ukuuka.”

Símo ja Yéesu ni che Jaluusa
(Maáriki 4:33-34)

34 Yéesu aluusikáa na mpuka masáare aya yoosi kwa símo, si aluusikáa novo kiintu chochoosi bila símo tuku.
35 Jeyyo, isáare rira ˆraluuswa ni muláali na mutwe wa Iuva rikiimane ja viintu ˆrasea, “Kiinula ndiri mulomo waani kwa símo,
luusa ndiri masáare ˆyaviswa keende kuumbwa kwa weeru.”✡

Uvariyuli wa Lusímo lwa Kisangaaji

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 78:2.

36 Aho, Yéesu akiiteengula ira mpuka ya vaantu, maa yeeye akiingira na nyuumbii. Vapooji vaachwe vakamudomera, maa vakamusea, “Tuwyiire lusímo lwa kisangaaji ni che lwaluusa?”
37 Yéesu akavasea, “Muhaandi wa mbeyu njija ni Mwaana wa Muuntu.
38 Iwunda ni weeru, mbeyu njija ni vaana va Utemi. Kisangaaji ni vaana va ura Muvi.
39 Muvi ura ˆahaanda kisangaaji ni Ikúúlu ra Mirimu Mivi. Kuchwa ni siku ya uhero wa weeru, na vachwi ni mirimu miija.
40 Ja ˆvyeene kisangaaji kijíingwaa, maa kikachimikwa, noo ˆvyeene viri kuva siku ya uhero wa weeru.
41 Mwaana wa Muuntu tuma ari mirimu yaachwe miija, noyo jiinga iri fuma Utemii waachwe vaantu voosi ˆvaháandaa viivaavo vatumame nteendo mbi, na vara voosi ˆvawúnaa miiro.
42 Iyo mirimu miija, vafweitira iri na mootwii wa ng’aanjo, na uko rira vari no sha mayeo.
43 Aho, vawoloki lavalava vari ja mwaasu Utemii wa Taáta waavo. ˆAri na matu, ni ateere!

Lusímo lwa Máari ˆYaviswa

44 Utemi wa Kurumwii wiifwíine na máari ya kikomi ya mberii ˆyaviswa iwundii. Muuntu umwi ˆakiiyone, maa akiivisa kei. Kunu ari na cheeru akatamanya noo vaa iyoombe viintu vyoosi ˆari novyo, maa akawula rira iwunda.

Lusímo lwa Lúulu

45 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na muchurúusi ˆasáakiraa lúulu ˆiri foo ya kikomi.
46 ˆAkiipate imwi ya iyoombe ikuulu, akiita koovaa iyoombe viintu vyoosi ˆari novyo, maa akiiwula ira lúulu.

Lusímo lwa Lwaavu

47 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lwaavu ˆlwatéirwe irivii, lukakwaata soompa ja kira ivala.
48 Lwaavu ˆlukameme soompa, vavúuvi vakaluruta na mbarimbari ya iriva. Aho, vakiikala, vakasaawula soompa jira ˆjabooha, vakajivikira ntoongii, maa kaa, jira ˆjaviiha vakajifweita.
49 Noo ˆvyeene viri kuva siku ya uhero. Mirimu miija kuuja iri, na saawula iri vavi na vawoloki viikale kira vaantu ivarwii raavo.
50 Avo vaantu vavi, fweitirwa vari mootwii wa ng’aanjo, uko rira vari no sha mayeo.”
51 Aho, Yéesu akavuurya, “Eri, taanga mwiise masáare ayo yoosi wuu?” Novo vakamusea, “Hii.”
52 Ne akavasea, “Kira mukiindya wa Miiro ya Muluungu ura ˆakiindiwa viintu vya Utemi wa Kurumwii, iifwíine na mweenenyuumba ˆatóolaa máari jaachwe ja kikomi ja mberii, ifya na ja kali.”

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu (Maáriki 6:1-6; Lúka 4:16-30)

53 Yéesu ˆakahumule luusa símo iji, akalooka fuma aho.
54 ˆAkafike múujii wa Nasaréeti kuuntu ˆakurira, akaanda vakiindya vaantu sinagóogii yaavo. Voovo vakahwaalala kunu vookiiyurya, “Uhu hai afúmiirye tooti na myuujíisa ihi?
55 Uhu si mwaana wa musóngoli mabambari tuku wuu? Íyo waavo si Maríia tuku wuu? Vaanaavo si vala Yaakúupu, Yooséefu, Simóoni na Yúuda tuku wuu?
56 Maruumbu yaachwe si turi novo aha tuku wuu? Haaha ni hai uhu ˆafúmiirye viintu ivi vyoosi?”
57 Aho, vakamukalarira. Maa kaa, Yéesu akavasea, “Muláali na mutwe wa IJUVA arúmwaa kira haantu, maa kaa, si múujii na kaayii kwaachwe tuku.”
58 Sa jeyyo, Yéesu si abweeyya myuujíisa ˆiri foo tuku, sa viintu vaantu si vamuruma.

14

*Inkwya ya Yoohá**a**ni Mʉbatisá**a**ji*
(Maáriki 6:14-29; Lʉ́ka 9:7-9)

1 Mpɨɨndɨ ijo, mʉtemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare ˆmeene Yéesu atʉmamáa.
2 Aho, maa akavasea vatʉmami vaachwe, “Ʉhʉ nɨ Yoohá**a**ni Mʉbatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii. Ɨkɨ noo ˆchooreka lʉvɨro lo bweeyya myuujíisa lʉrɨ ne.”
3 Heróode alʉʉsa jeyyo, sa ʉko nyuma, ajáa amʉkwaata Yoohá**a**ni Mʉbatisáaji, akamʉviika mʉnyololwii sa Herodía. Ʉhʉ Herodía nɨ muki wa Filíipi mwaanaavo na Heróode ajáa.
4 Sa Yoohá**a**ni Mʉbatisáaji amʉseáa, “Miiro yakaan’ya weewe kʉmʉsʉmʉla muki wa mwaanaanyu.”✡
5 Heróode asaakɨráa njɨra yo mʉʉlaa Yoohá**a**ni, maa kaa, avoofáa vaantʉ, sa vaantʉ vajáa vamányire Yoohá**a**ni nɨ mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva.
6 ˆƗkafike sikʉ ya ngovi yo vyaalwa Heróode, muhíínja wa Herodía akavina mbere ya vaantʉ ˆvajáa valáarikirwe fʉʉrʉ Heróode akavyeenda.
7 Sa jeyyo Heróode akiichuunga kʉmʉheera ʉwo muhíínja kɨɨntʉ chochoosi ˆarɨ loomba ko laha.
8 Kʉnʉ yooheembwa nɨ íyo waavo, ʉwo muhíínja akamʉloomba Heróode yoosea, “Mpeera aha jei, mʉtwe wa Yoohá**a**ni Mʉbatisáaji ikaafii.”
9 Aho, mʉtemi akavisʉʉla, maa kaa, sa kʉlaha ˆkweene ajáa abwéeyyiirye mbere ya vayeni, akalairirya muhíínja aheewe kɨra ˆalóombire.
10 Jeyyo, akalairirya Yoohá**a**ni Mʉbatisáaji adʉmʉlwe mʉtwe ʉko mʉnyololwii.
11 Mʉtwe wa Yoohá**a**ni ʉkareetwa ikaafii, maa akamʉheera ʉra muhíínja, ne muhíínja akamʉtwaarɨra íyo waavo.
12 Vapooji va Yoohá**a**ni vakɨɨta sʉmʉla mʉvɨrɨ wa Yoohá**a**ni, maa vakɨɨta kʉʉtaaha. Maa re, vakɨɨta muwyɨɨra Yéesu isimwi roosi ˆrɨfʉ́mɨɨre.

Yéesu Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano
*(Maáriki 6:30-44; Lʉ́ka 9:10-17; Yoohá**a**ni 6:1-14)*

13 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akiinʉka fuma ʉko na mashʉ́wa, maa akatamanya na kijiraawii. Maa kaa, vaantʉ ˆvakateere jeyyo, vakamutuuba na mawʉlʉ fuma maturii meevo.
14 ˆAkakiime fuma mashúwii, akashaana mayɨɨmbɨ ya vaantʉ, akavoonera mbavariri na akavahorya valwɨ́rɨ vaavo.
15 Nakyʉʉlwa vapooji vaachwe vakɨɨta kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Aha haantʉ nɨ kʉlɨ na kaaya ja vaantʉ, na mwaasʉ wahʉ́mwɨɨre kʉswa, rekera vaantʉ viidomere na maturii vakawʉle chóorya.”
16 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kisiina ˆchoovabweeyya vadome tʉkʉ, vaheeri nyuunyu chóorya.”
17 Maa kaa, voovo vakamʉsea, “Aha tatɨɨte mɨká**a**te ɨsaano na soompa ivɨrɨ vii.”
18 Yéesu akavasea, “Reeti na aha.”
19 Yéesu akalairirya ɨra mpuka ya vaantʉ viikale masaambii. Aho, akatoola ɨra mɨká**a**te ɨsaano na jira soompa ivɨrɨ. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii, yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Akabendʉlabendʉla ɨra mɨká**a**te, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantʉ.
20 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendʉ ya mɨká**a**te, vakamemya vikápu ikimi na vivɨrɨ.
21 Vaantʉ valʉme* voosi ˆvaarya sikʉ ɨyo nɨ mayana yasaano (5,000), vaantʉ vaki na vasinga sɨ vavalwa tʉkʉ.

✡ **14:4** Laanga Valáawi 18:16; 20:21. * **14:21** ***Vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatɨɨte vaantʉ vaki na vasinga ˆveene vaarya ɨyo mɨká**a**te na soompa.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Maáriki 6:45-52; Yooháani 6:15-21)

22 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe vaambuke mashúwa, valongoole na nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengula na ira mpuka.
23 Ne ˆakiiteengule na vaantu, maa akaambuka na luulwii yeemweene noo muloomba Muluungu. Iwulo ˆrikiingire, akava yeemweene uko luulwii.
24 Mpiindi ijo, ira mashúwa ijáa yafíkire katikati ya iriva. Uko mashúwa ikava yoohitirwa ni mapúunta kunu na kunu, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo.
25 Namuyiingu, Yéesu akavadomera vapooji vaachwe kunu yooyeendera mweeri ya maaji.
26 Vapooji ˆvakamoone yooyeenda mweeri ya iriva, vakakwaatwa ni woowa munumuunu, maa vakaanda kwaana ntáákwi, "Ni murimu!"
27 Maa kaa, hahara Yéesu akavasea, "Fafyi mitima, ni niini, koofi tuku."
28 Aho, Peéteri akamusea Yéesu, "Mukúlu, koони ni weewe, sea nuuje na kwaako kunu nooyeendera mweeri ya maaji."
29 Yéesu akamusea, "Yeenda." Peéteri akakiima fuma mashúwii, akayeenda mweeri ya maaji yoodoma na kuri Yéesu.
30 Maa kaa, Peéteri ˆakoone rira ihúmbuuto, akoofa, maa akaanda burukira luujii, aho akaana ntáákwi yoosea, "Mukúlu ndamurirya!"
31 Yéesu akawolola mukono waachwe chaangu, akamukwaata, maa akamusea, "Weewe kuruma kwaako kuduudi, sa che wiíkoverire?"
32 Aho, Peéteri na Yéesu vakaambuka na mashúwii, maa ihúmbuuto rikaherya.
33 Vapooji vara ˆvajáa mashúwii, vakamwiinamira voosea, "Kikomi, weewe uri Mwaana wa Muluungu."

Yéesu Yoovahorya Valwíiri uko Genesaréeti
(Maáriki 6:53-56)

34 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafirire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti.
35 Vaantu va ira isi ˆvakamutaange Yéesu, maa vakatuma mulomo doma na isi joosi ˆjiri mukaaya. Aho, vakamuretera valwíiri voosi.
36 Novo vakamuloomba, Yéesu avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo vii wa nkáancho yaachwe.✡ Na voosi ˆvamusaasya, vahola ndwáala jaavo.

15

Miiro yo Tuuba ni ya Ijuva si ya Vaantu Tuku
(Maáriki 7:1-13)

1 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu vakuuja na kuri Yéesu, maa vakamusea,
2 "Sa che vapooji vaako si vatúubaa nkuungu ja vala baaba? Voovo si voóyyaa mikono kuseyya njeo tuku, de varye chóorya."
3 Yéesu akavasea, "Sa che nyuunyu ko tuuba nkuungu jaanyu mwawúnaa ndairiri ja Muluungu?
4 Sa Muluungu asea, 'Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,'✡ na 'ura ˆari mutukira íyo au taáta waavo, uulawe.'✡
5 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, 'Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki ˆnatiite chavíire kilungulungu ˆnakera na ivarwii sa Muluungu.'

✡ **14:36** Laanga Uvalo 15:37-41; Nkumbukira ya Miiro 22:12. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9.

6 Jeyyo, sɨ asaakwa amʉnyemye íyo na taáta waavo tʉkʉ. Jeyyo noo ˆvyeene muchwíjaa matɨ isáare ra Mʉlʉʉngʉ sa nkʉʉngʉ jaanyu.
7 Nyuunyu vakweembi, mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva Isáaya, alʉʉsa kɨmaarɨ Masáarii ˆYarɨ Mpeho mpɨɨndɨ ˆalaaláa na mʉtwe yoosea,
8 ‘Vaantʉ ava vaanyémyaa na mɨlomo vii,
maa kaa, mɨtɨma yaavo ɨrɨ kʉlɨ na nɨɨnɨ.
9 Kuunyinamɨra kwaavo nɨ ja kisiina,
sa nɨ vavariyʉláa ndairiri ya vaantʉ vii.’✡”

Viintʉ ˆVibwéeyyaa Mʉʉntʉ Ave na Njeo (Maáriki 7:14-23)

10 Hara, Yéesu akɨɨyanɨrɨra mpuka ya vaantʉ, maa akɨɨsea, “Voosi nteereri neeja, mʉtaange ɨkɨ!
11 Kusiina kɨɨntʉ ˆkɨmwɨíngɨraa mʉʉntʉ mʉlomwii kɨdáhaa mʉbweeyya ave na njeo tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa mʉlomwii noo kɨmʉbwéeyyaa mʉʉntʉ ave na njeo.”
12 Aho, vapooji va Yéesu vakadoma na kwaachwe, maa vakamʉsea, “Taanga wiise Mafarisáayo vakáliire mʉnʉmʉʉnʉ sa rɨra isáare ˆulúusire?”
13 Yéesu akavasea, “Kɨra mʉhaando sɨ ˆwahaandwa nɨ Taáta wa kurumwii, kʉʉlwa ʉrɨ.
14 Vareki, nɨ valongooli vahoku. Koonɨ mʉhoku amʉlóngwɨire mʉhoku mwiiwaachwe, voosi bʉrʉkɨra varɨ na iduundwii.”
15 Aho, maa Peéteri akamʉsea Yéesu, “Hoonɨ tʉwyɨire lusímo ʉlʉ ʉvariyuli waachwe nɨ ʉrɨkwɨ.”
16 Maa Yéesu akasea, “Baa nyuunyu mʉkaarɨ sɨ mootaanga tʉkʉ wʉʉ?
17 Sɨ mootaanga kɨɨntʉ ˆkɨmwɨíngɨraa mʉʉntʉ na mʉlomwii nɨ kɨmwɨíngɨraa na indii vii, maa kɨkafuma kɨkatwaalwa na chóowii vii tʉkʉ wʉʉ?
18 Maa kaa, kɨra ˆkimufúmaa mʉʉntʉ mʉlomwii, nɨ mutimii chafúmaa na noo kɨmʉbwéeyyaa ave na njeo.
19 Sa kufuma mutimii wa mʉʉntʉ, kwafúmaa miiririkano mɨvɨ, wʉʉlaishi, kʉyeenda na muki wa mʉʉntʉ, kʉhanguta, wiivi, kʉlongowererya, na kʉtʉkɨra.
20 Ivi noo ˆvibwéeyyaa mʉʉntʉ ave na njeo, maa kaa, kurya bila kooyya mɨkono, sɨ kʉbwéeyyaa mʉʉntʉ ave na njeo tʉkʉ.”

Kuruma kwa Maáma sɨ ˆArɨ Mʉyahúudi (Maáriki 7:24-30)

21 Hara, maa Yéesu akakwaata njɨra, akadoma fʉʉrʉ ɨsɨ ja Tíiro na Sidóoni.
22 Aho, mʉʉntʉ muki ʉmwɨ wa Kɨkanáani wa ɨsɨ ɨra, akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, akiiririrya yoosea, “Ee Mweenevyoosi, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wʉʉja, muhíínja waanɨ atɨɨte murimʉ mʉvɨ na wamutúrikiryaa maatʉkʉ vii.”
23 Maa kaa, Yéesu sɨ amuuyirya tʉkʉ. Aho, vapooji vakadoma na kʉrɨ Yéesu, vakamʉloomba voomʉsea Yéesu, “Mʉsee ʉhʉ mʉʉntʉ muki alooke, sa yootʉtʉʉbɨrɨra na isóso kʉnʉ nyuma sikʉ joosi.”
24 Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Natʉmwa sa muundi ˆjarɨmɨra ja Isiraéeli vii.”
25 Maa kaa, ʉwo mʉʉntʉ muki akamʉseeserera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamʉsea, “Mweenevyoosi nyambirirya.”
26 Yéesu akamʉsea, “Sɨ vyabooha kʉtoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tʉkʉ.”
27 Ʉra mʉʉntʉ muki akamʉsea, “Nɨ kɨmáárɨ Mweenevyoosi, maa kaa, baa kúri jawóojeraa mang’enyeng’enye ya chóorya cha vasinga ˆyawyíire iruungwii ra méesa ja veenenyuumba vaavo.”
28 Aho, Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Maáma, kuruma kwaako nɨ kʉkúúlʉ. Na vive kwaako ja kuruma kwaako.” Na mpɨɨndɨ ɨ’ɨra ʉra muhíínja waachwe akahola.

✡ **15:9** Laanga Isáaya 29:13.

Yéesu Yoohorya Vaantu ˆVari Foo

29 Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro, akakwaata njira, maa akadoma fuuru mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Aho, akaambuka na luulwii, maa akiikala.
30 Mpuka nkuulu ya vaantu ikuuja na kuri Yéesu. Iyo mpuka yareetáa vivete, vahoku, vimumu, vaantu ˆvari na mawulu na mikono si ˆiri nkaasu na valwíiri viingi ˆvari foo, maa vakavalaarya mawulwii ya Yéesu, ne akavahorya.
31 Avo vaantu vakahwaalala maatukú vii, ˆvakoone vimumu voolúusika, vivete na vaantu ˆvari na mawulu si ˆyari nkaasu, vooyeenda na vahoku vookoona. Aho, mpuka nkuulu ya vaantu si ˆvari Viisiraéeli, ikaanda muduumba Muluungu wa Isiraéeli.

Yéesu Yoovariisha Vaantu Mayana Yani (Maáriki 8:1-10)

32 Aho, Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe akavasea, "Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, viíkyiire na niini kwa siku itatu na vasiina chóorya tuku. Niini si noosaaka kuvateengula vatamanye viintu ˆvari na njala tuku, sa vadiire yirika njirii."
33 Vapooji vaachwe vakamusea, "Hai turi fumya chóorya cho viikutya vaantu voosi ava aha nyikii?"
34 Yéesu akavuurya, "Mikáate ingai mwatiite?" Novo vakasea, "Tatiite mikáate mufungati na fisoompa fiduudi fingai vii."
35 Aho, Yéesu akalairirya vaantu viikale isi.
36 Akatoola ira mikáate mufungati na fira fisoompa, akamuduumba Muluungu, akabendulabendula, akava yoovaheera vapooji vaachwe. Novo vakatuuba vaheera vaantu.
37 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. ˆVakahumule, vakatoorera mabéendu ya mikáate ˆichíhiire, vakamemya vikápu mufungati.
38 Vaantu ˆvaarya ni vaantu valume* mayana yani (4,000) kureka vaantu vaki na vasinga.
39 Yéesu ˆakiiteengule na vaantu, akaambuka mashúwa, maa akadoma na Magádaanii.

16

Mafarisáayo na Masadukáayo Voosaaka Valairwe Isháara (Maáriki 8:11-13; Lúka 12:54-56)

1 Mafarisáayo na Masadukáayo vakuuja na kuri Yéesu, maa vakaanda muyera, voomuloomba avalaire isháara fuma kurumwii.
2 Yéesu akavasea, "Kooni kyuulwa chiingiire mwaséaa, 'Lomutóondo kweera kuri vyabooha sa kurumu kwiiyériirye.'
3 Na namutóondo mwaséaa, 'Isiku mbula vaa iri, sa kurumu kwasárire na kwiikúbutiirye.' Nyuunyu mwamányire taanga viintu vya kurumu kwa ˆvyeene ko koonekana, maa kaa, kutaanga isháara ja mpiindi iji si mwamányire tuku.
4 Mbyaala mbi ya vaantu ˆvayéendaa na vaki va vaantu, si moosaaka kumutaanga Muluungu tuku, noo ˆchooreka mooloomba isháara! Si muri heewa isháara tuku, maa kaa, ira isháara ya Yóona muláali na mutwe vii." Aho, Yéesu akavareka, maa akalooka na vapooji waachwe.

Usasi wa Mafarisáayo na Masadukáayo (Maáriki 8:14-21)

5 Vapooji vaachwe vakafirira iriva, vakava varímiirye sumula mikáate.
6 Aho, Yéesu akavasea, "Mulaange neeja munehe usasi wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo."

---

* **15:38** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa.

7 Vapooji vakaanda kwiiruta ndihi voovo kwa voovo voosea, “Alúusire jei sa viintu si taréetire mikáate.”
8 Yéesu akataanga, kwiiruta kwaavo ndihi, maa akavasea, “Nyuunyu kuruma kwaanyu kuduudi, sa che mookiiruta ndihi nyuunyu kwa nyuunyu, sa viintu musiina mikáate?
9 Mukaari si munataanga vii tuku wuu? Si mookumbukira ira mikáate isaano ˆyariiwa ni vaantu mayana yasaano (5,000), na ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendu ya mikáate tuku wuu?
10 Na ira mikáate mufungati ˆyariiwa ni vaantu mayana yani (4,000), ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendu ya mikáate?
11 Sa che si mootaanga si nalúusire masáare ya mikáate tuku? Laangi neeja, nehi usasi wa Mafarisáayo na Masadukáayo!”
12 Aho, vapooji vakataanga Yéesu si aseáa valaange neeja usasi wa mikáatii tuku, maa kaa, valaange neeja ukiindya wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo.

Peéteri Yoomuruma Yéesu ni Mwaana wa Muluungu (Maáriki 8:27-30; Lúka 9:18-21)

13 Aho, Yéesu akadoma na isi ya Kaisaría Filípi. ˆAkafike uko, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe yoosea, “Vaantu vaséaa Mwaana wa Muuntu ni ani?”
14 Vakasea, “Vamwi vaséaa uri Yooháani Mubatisáaji, viingi Elía na viingi Yeremía au umwi wa valáali na mutwe.”
15 Aho, akavuurya, “Ha nyuunyu mwaséaa ndiri ani?”
16 Simóoni Peéteri akamusea, “Weewe ni Masía, Mwaana wa Muluungu ˆari nkaasu.”
17 Aho, Yéesu akamusea, “Watalariwa weewe Simóoni mwaana wa Yóona, sa isáare iri si utúunukuriirwe ni muuntu tuku, maa kaa, ni Taáta waani wa kurumwii.
18 Ni kuwyiira niise, weewe noo Peéteri, na mweeri ya mwaalaliwye* uhu, kiimya ndiri mpuka ya vaantu vaanduma, baa ngururu ja Ntarii si jiri daha kwiisiinda tuku.
19 Kuheera ndiri fungúwo ja Utemi wa Kurumwii. Isáare roroosi ˆuri chuunga aha weerwii kwa irina raani, kuva riri rachúungirwe kurumwii ni Muluungu. Na isáare roroosi ˆuri chungula aha weerwii kwa irina raani, kuva riri rachúngwiirwe kurumwii ni Muluungu.”✡
20 Aho, Yéesu akavakaan’ya vapooji vaachwe kari vamuwyíiraa muuntu yoyoosi yeeye ni Masía tuku.

Yéesu Yoolusikira Uturikiri na Inkwya (Maáriki 8:31-9:1; Lúka 9:22-27)

21 Kwaandira mpiindi iyo, Yéesu ajáa aanda vawyiira vapooji vaachwe yoosea ni mpaka adome na Yerusaléemu, na uko ni mpaka apate uturikiri mukuulu. Ajáa avasea, turikiriwa ari ni vawosi, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro na ni mpaka uulawe. Siku ya katatu ni mpaka afufulwe.
22 Aho, Peéteri akamusumula Yéesu na ivarwii, maa akaanda mubaamirirya yoosea, “Mukúlu, ayo si yari kupata siku baa imwi vii tuku!”
23 Yéesu akamuvalandukira Peéteri akamusea, “Irimu! Isunke mbere yaani, wookuunhitahita, si wookiiririkana masáare ya Muluungu tuku, wookiiririkana ya vaantu.”
24 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Koon muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe kira siiku, aantuube.
25 Sa koon muuntu yoyoosi yoosaaka lamurirya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini, uwo lamurirya ari.
26 Kwatiite kunáálo che muuntu kuturya weeru yoosi no kiitaaha nkaasu yaachwe? Baku ni kiintu che muuntu ari toola sa nkaasu yaachwe?

---

* **16:18** ***mwaalaliwye:*** Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **16:19** Laanga Matáayo 18:18.

27 Sa Mwaana wa Muuntu kuuja ari na nkongojima ya Taáta na mirimu miija, aho kumuriha ari kira muuntu kwa kira ˆatumama.
28 Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi viímire aha, si vari kukwya tuku mpaka vamoone Mwaana wa Muuntu yookuuja Utemii waachwe.”

17

Yéesu Yoovalanduka Buuwo
(Maáriki 9:2-13; Lúka 9:28-36)

1 Siku musasatu ˆjikalooke, Yéesu akamusumula Peéteri, Yaakúupu na mwaanaavo Yooháani, maa akaambuka novo na luulwii ncholwii kijiraawii.
2 Mpiindi vajáa uko, akavalanduka buuwo mbere yaavo. Kisho chaachwe kikalava ja mwaasu na ingo jaachwe jikava njeru chwee, ja kiweeru cha mwaasu.
3 Koonka, Músa na Elía vakavafumira, maa vakaluusika ne.
4 Aho, Peéteri akamusea Yéesu, “Aai Mukúlu, vyabooha tuveere haaha aha. Ndekera njeenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.”
5 Viintu Peéteri ˆajáa akaari yooluusika, ichu ˆroolava rikavawiikira. Sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, “Uhu ni Mwaana waani ˆnamweenda, ˆneériwaa mutima ni yeeye, muteereri yeeye.”
6 Vara vapooji ˆvakateere jeyyo, vakalaala isi na inda ni woowa.
7 Maa kaa, Yéesu akuuja, akavasaasya, maa akavasea, “Inuki. Koofi tuku.”
8 Avo vapooji ˆvakiinule miiso, vakamoona Yéesu yeemweene, si vamoona muuntu wiingi tuku.
9 Mpiindi ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavalairirya yoosea, “Kari mumuwyíiraa muuntu yoyoosi masáare aya tuku, fuuru siku Mwaana wa Muuntu ˆari fufuka fuma inkwyii.”
10 Vapooji vajáa vamuurya, “Sa che vakiindya va Miiro vaséaa ni mpaka Elía uuje ta?”
11 Yéesu ajáa avasea, “Ni kimáári Elía ni mpaka uuje ta aviike neeja masáare yoosi.
12 Maa kaa, ni kuvawyiira niise, Elía ahumula kuuja, novo si vamutaanga tuku, na vamubweeyyirya uvi ja ˆvyeene vasaaka. Viivyo Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo turikiriwa mikonwii yaavo.”
13 Aho, vapooji vakataanga ni luusikira aari masáare ya Yooháani Mubatisáaji.

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ˆAri na Murimu Muvi
(Maáriki 9:14-29; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakagirite fuma luulwii, vakafika kuuntu ˆkujáa na ira mpuka ya vaantu. Muuntu umwi akamudomera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe yoosea,
15 “Mukúlu, mulaange mwaana waani na riiso ra wuuja. Yeeye atiite kiinkwiisha ˆchamutúrikiryaa maatuku vii. ˆKari foo chamuváyyaa mootwii na mpiindi jiingi luujii.
16 Namuréetire na kwa vapooji vaako vamuhorye, maa kaa, vasíindirwe.”
17 Aho, Yéesu akavasea, “Aka! Ihi mbyaala si irúmaa na yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureeti na aha.”
18 Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, maa ukafuma na hahara mutavana akahola.
19 Mpiindi ˆkujáa kusiina vaantu, vapooji vakadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya kunu vari vooveene voosea, “Sa che suusu tasíindirwe kuuseyya ura murimu muvi?”
20 Yéesu akavasea, “Sa viintu kuruma kwaanyu ni kudúúdi. Kimaari noovawyiira, kooni kuruma kwaanyu kuri kudúúdi ja mpeke nduudi ya haradáali, sea muri luulu ulu, ‘Isunke aha udome na kura na kwiisunka luri.’ Kuri nyuunyu kusiina kiintu ˆkiri vasiinda tuku.

21 [Maa kaa, murimu muvi ja uhu si muri daha kuukibirya bila yoomuloomba Muluungu, no kiirekya kurya tuku.]"

Yéesu Yoluusikira kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe (Maáriki 9:30-32; Lúka 9:43-45)

22 Mpiindi Yéesu ˆajáa na vapooji vaachwe uko Galiláaya, ajáa avasea, "Mwaana wa Muuntu valanduukwa iise aviikwe mikonwii ya vaantu,
23 kumuulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari." Vapooji vaachwe ˆvakateere jeyyo, vakavisuula maatuku vii.

Kuriha Kóodi ya Kaaya Njija

24 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafike múuji wa Kaperenáumu, vasaankan'yi kóodi ya Kaaya Njija ya Ijuva✡ vakuuja na kuri Peéteri, maa vakamuurya, "Eri, mukiindya waanyu si aríhaa kóodi ya Kaaya Njija?"
25 Peéteri akavasea, "Hii, aríhaa." Peéteri ˆakahinduke na kaayii, baa si analuusa chochoosi, Yéesu akava wa ncholo kuluusikira isáare ra kóodi. Akamuurya Peéteri, "Simóoni,* weewe jooli wookoona? Vatemi va ihi weeru vasáankan'yaa kóodi fuma kwa vaana vaavo, baku fuma kwa vaantu viingi?"
26 Peéteri akamusea, "Fuma kwa vaantu viingi." Yéesu akamusea, "Kooni ni jeyyo, vaana varekerwa vadiire kuriha kóodi.
27 Maa kaa, sa tudiire kuvakalarya, doma na irivii ukawumire ndowáno. Soompa ya ncholo ˆuri kwaata, asamya mulomo waachwe, shaana uri mpía mulomwii waachwe. Toola iyo mpía, doma kwaavo, ukarihe kóodi yaani na yaako."

18

Ani ni Mukúúlu Utemii wa Kurumwii (Maáriki 9:33-37; Lúka 9:46-48)

1 Mpiindi jira, vapooji vajáa vuuja na kuri Yéesu, maa vakamuurya, "Eri, ni ani noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii?"
2 Aho, Yéesu akamwaanirira musinga muduudi, akamwiimya katikati yaavo,
3 maa akavasea vapooji vaachwe, "Kimaari noovawyiira, kooni si muválandukire muve ja vasinga vaduudi, kikomi si muri kiingira vii tuku Utemii wa Kurumwii.
4 Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ˆari kiikiimya na isi ja uhu musinga, noo mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii.
5 Yoyoosi ˆari muteengya musinga muduudi ja uhu kwa irina raani, va ari yookuunteengya niini.

Kuvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi (Maáriki 9:42-48; Lúka 17:1-2)

6 Maa kaa, kooni muuntu ari muhaanda umwi wa ava vadúúdi ˆvaanduma atumame uvi, ni pwee kwaachwe achuungirwe lwaala nkiingwii yaachwe, aburukiriwe kati na kati ya mayiya.
7 Ni mpolai kuri weeru sa yara masáare ˆyaháandaa vaantu vabweeyye uvi. Kuyerwa ni mpaka kuuje vii, maa kaa, ni mpolai kwa ura muuntu, ura ˆyooreeta uko kuyerwa.
8 Kooni iyaanja au ijeo raako rakuháandire ubweeyye uvi, dumula urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire nkaaswii, uri iduúmu au ikoónchi kulookya kiingira mootwii si ˆurímaa wa siku ˆjisiina uhero uri na mayaanja yaviri na majeo yaviri.
9 Na kooni riiso raako rakuháandire ubweeyye uvi, rinonkole urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire na nkaaswii, ˆuri ipoócho kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu ˆuri na miiso yoosi.

✡ **17:24** Laanga Ufumo 30:13-16; 2 Masáare ya Mpiindi 24:9-14; Nehemía 10:32. * **17:25** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

Lusímo lwa Muundi ˆYataahika (Lúka 15:3-7)

10 Mulaange neeja, kari musínanalaa umwi wa ava vadúúdi tuku, sa ni kuvawyiira niise, mirimu yaavo miija, siku joosi yoónaa kisho cha Taáta waani wa kurumwii. [
11 Sa Mwaana wa Muuntu uuja jo saakira no lamurirya kira ˆcharimira.]
12 Jooli mookoona? Kooni umwi waanyu ari na muundi makumi ikimi (100), na muundi imwi yarímiire, che ari bweeyya? Si ari reka jira muundi makumi keenda na keenda (99) luulwii, adome akasaake ira imwi ˆyatáahikire tuku wuu?
13 ˆAri kiipata, kimaari noovawyiira, kuva ari na cheeru maatuku vii sa iyo muundi imwi kulookya viintu ˆavyeéndaa sa jira muundi makumi keenda na keenda si ˆjarímiire.
14 Viivyo, Taáta waanyu wa kurumwii si asáakaa baa umwi wa ava vadúúdi arimire tuku.

Munduu Waako Kooni Ahóniirye

15 Kooni mwaanaanyu ahóniirye kwaako, doma ukamuwyiire uvi waachwe, uve weewe na yeeye vii. Kooni akutéiire, umupátire munduu waako kei.
16 Maa kaa, kooni si akutéiire, tamanya na muuntu wiingi umwi au vaviri, sa 'Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu.'✡
17 Kooni asíitire vateera avo, wyiira mpuka yaako ya vaantu ˆvaanduma. Kooni asíitire kuvateerera vaantu ˆvaanduma, mubweeyye kwaako ja muuntu si ˆamumányire Mulungu au ja musaankan'yi kóodi.
18 Kimaari noovawyiira, isáare roroosi ˆmuri chuunga aha weerwii, kuva riri rachúungirwe kurumwii ni Mulungu. Na isáare roroosi ˆmuri richungula aha weerwii, kuva riri rachúngwiirwe kurumwii ni Mulungu.✡
19 Kei kimaari noovawyiira, kooni vaantu vaviri viirúmiire aha weerwii kwa isáare roroosi ˆvari loomba, Taáta waani wa kurumwii vaheera ari.
20 Sa hohoosi hara ˆvari kiijiinga vaantu vaviri au vatatu kwa irina raani, niini kuva ndiri hamwi novo."

Kusea Yasírire

21 Aho, Peéteri akuuja na kuri Yéesu, maa akamuurya, "Mukúlu, mwaaniitu aahonerye kangai na ntuube musea yasírire? Eri, baa fuuru mufungati wuu?"
22 Yéesu akamusea, "Si nookusea mara mufungati vii tuku, maa kaa, mufungati mara makumi mufungati (7x70)."*

Lusímo lwa Mutumami si ˆAséaa Yasírire

23 "Sa jeyyo, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Mutemi umwi asaakáa sumula mpía jaachwe ˆng'eene adaayyáa fuma kwa vatúmwa vaachwe.
24 ˆAkaande uwo murimo, akareterwa muuntu umwi ˆajáa na noongwa ya taláanta† mayana ikimi rimwi (10,000).
25 Uwo mutúmwa akava asiina cho riha tuku. Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akalamula avawe iyoombe yeeye, muki waachwe, vaana vaachwe, na viintu vyaachwe vyoosi sa iyo noongwa irihwe.
26 Aho, ura mutúmwa akachwaama mbere yaachwe, akamusea, 'Ee Mukúlu, yimirirya, kuriha ndiri noongwa yaako yoosi.'
27 Mutemi akamoonera mbavariri, akasea ira noongwa yasírire, maa akamurekera alooke.
28 Maa kaa, ura mutúmwa ˆakafike weerwii, akalumana na mutúmwa mwiiwaachwe ˆmweene ajáa na noongwa yaachwe ya mpía ja dináari igana rimwi (100). Aho,

---

✡ **18:16** Laanga Nkumbukira ya Miiro 19:15. ✡ **18:18** Laanga Matáayo 16:19. * **18:22** ***mufungati mara makumi mufungati (7x70):*** Ihi ni mpíri ya Kieburanía, noo kusea yasírire baa kuvala tuku. † **18:24** ***taláanta:*** Ni isáare ra Kigiríki noo kusea mpía. Taláanta imwi ya chúuma cha mpía ni ja musáala wa muuntu wa myaaka ikimi na musasatu (16) ijáa.

akamukwaata, maa akamukurukan'ya nkiingwii kunu yoomusea, 'Riha noongwa yaani!'
29 Ura mutúmwa mwiiwaachwe akachwaama, akiilomboola yoosea, 'Nookuloomba yimirirya, riha ndiri noongwa yaako yoosi vuu.'
30 Ura mutúmwa akasiita gigiri. Aho, akatamanya noo muviika munyololwii mpaka arihe noongwa yoosi.
31 Vatúmwa viivaachwe ^vakoone ^cheene uwo mutúmwa amubwéeyyiriirye mwiiwaachwe, vakakalala maatukú vii, maa vakiita muwyiira mweenenyuumba waavo ^cheene kifúmiire.
32 Mutemi akamwaanirira ura mutúmwa, maa akamusea, 'Weewe uri mutúmwa muvi. Niini naséire noongwa yaako yasírire sa wuunóombire.
33 Eri, si vyaasaakwa baa weewe umulaange mwiiwaako na riiso ra wuuja ja ^vyeene niini nakuláangire na riiso ra wuuja tuku wuu?'
34 Aho, mutemi na nkalari akamutwaala ura mutúmwa na munyololwii, uko aturikiriwe mpaka arihe noongwa yoosi vuu.
35 Viivyo baa Taáta waani wa kurumwii ari vabweeyyirya kira umwi waanyu kooni si amuséire mwiiwaachwe yasírire na mutima waachwe woosi."

19

Kusiita Muki
(Maáriki 10:1-12)

1 Yéesu ^akamarikirye kuluusika masáare aya, akalooka fuma Galiláaya, akatamanya fuuru isi ya Yudéea nyambuko ya luuji lwa Yorodáani.
2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba, uko akavahorya.
3 Vamwi va Mafarisáayo vakuuja noo muyera. Vakamuurya voosea, "Eri, Miiro yaruma muuntu kumureka muki waachwe sa kiintu chochoosi wuu?"
4 Akuuyirya akavasea, "Si munasoma tuku wuu? Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, aho ncholo, Muúmba 'ajáa avuumba muuntu mululume na muuntu muki,'✡
5 ne akasea, 'Sa jeyyo, muuntu mululume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri kuva vari muviri umwi.'✡
6 Sa jeyyo, si vari kuva vaviri tuku, ni muviri umwi. Jeyyo, ^cheene akiluman'ya Mululungu, muuntu si ari nanukula tuku."
7 Aho, vakamusea, "Sa che de Músa aturumira kumwaandikira muki taláka no mureka?"✡
8 Yéesu akavasea, "Músa avarekera mundooreka vadala vaanyu, sa ufafu wa mitima yaanyu. Maa kaa, keende aho ncholo si vijáa jeyyo tuku.
9 Ni kuvawyiira niise, muuntu yoyoosi ^ari musiita muki waachwe koni si sa kuyeenda na mululume wa muuntu, maa aloole muki wiingi, uwo kuva ari yooyeenda na muki wa muuntu."
10 Aho, vapooji vaachwe vakamusea, "Koni noo ^viri jeyyo kwa muki na mululume, ni vyaangu kudiira kuloola!"
11 Yeeye akavasea, "Si voosi vari daha ruma ukiindya uhu tuku, maa kaa, vara ^vaámbiririwaa ni Mululungu.
12 Vaantu viingi vavyaalwa matowáashi, viingi vabweeyyiwa matowáashi ni vaantu, na viingi valamula kuva matowáashi sa Utemi wa Kurumwii. Ura ^ari daha hokera ukiindya uhu ni uuhokere."

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Maáriki 10:13-16; Lúka 18:15-17)

✡ **19:4** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **19:5** Laanga Ncholo 2:24. ✡ **19:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 24:1.

13 Aho, vasinga vaduudi vakareetwa na kuri Yéesu sa avavikire mikono yaachwe na avaloombere. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya vara vantu ˆvavareetáa.
14 Yéesu akavasea, “Vareki vasinga vaduudi vuuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Kurumwii ni sa vantu ˆvari ja ava vasinga.”
15 Aho, Yéesu akavatalarya avo vasinga, maa akiinuka aho haantu.

Kuheewa Nkaasu ya Siku ˆJisiina Uhero (Maáriki 10:17-31; Luúka 18:18-30)

16 Haaha, muuntu umwi akuuja na kuri Yéesu, maa akamuurya, “Mukiindya, ni kiintu che kiija ndiri bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero?”
17 Yéesu akamusea, “Sa che wookuunjurya kiintu kiija? Kwatiite umwi vii noo muuja. Koonі woosaaka upate nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, kwaatya ndairiri jaachwe.”
18 Uwo muuntu akamuurya, “Ulairiri urikwi?” Yéesu akamusea, “Kari wuúlaa tuku, kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wiívaa tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku,
19 uvanyemye vala íyo na taáta waanyu, na mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡
20 Uwo mutavana akamusea, “Ayo yoosi nayakwaatya, che kei chookeeheka kuri niini?”
21 Yéesu akamusea, “Koonі woosaaka uve usiina ˆchakeeheka kwaako, tamanya ukavae iyoombe máari ˆuri nojo na mpía ˆuri turya uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda wuuntuube.”
22 Uwo mutavana ˆakateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatuku vii ajáa.
23 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kuva viri vyafafa maatuku vii kwa vasúngaati kwiingira Utemii wa Kurumwii.
24 Kei ni kuvawyiira niise, ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Mululungu.”
25 Vapooji ˆvakateere ayo, vakatululvalatululvaala, maa vakamusea, “Ni ani de ˆari daha lamuririwa?”
26 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vantu si vidáhikaa tuku, maa kaa, kwa Mululungu viintu vyoosi vyadáhikaa.”
27 Aho, Peéteri akamusea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba. Che turi turya?”
28 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, mpiindi viintu vyoosi ˆviri bweeyyiwa ufya, Mwaana wa Muuntu kiikala ari ichuumbii ra kitemi ra nkongojima. Na nyuunyu vara ˆmuuntúubaa, kiikala muri machuumbii ikimi na yaviri moojilamuriira nkolo ikimi na iviri ja Isiraéeli.✡
29 Na kira muuntu ˆareka nyuumba, au vaanaavo, au marumbu, au taáta, au íyo, au vaana, au mawunda sa niini, hokera ari mara igana rimwi (100) kulookererya, na hokera ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
30 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.

20

Lusímo lwa Vatumami Iwundii ra Misabíibu

1 Utemi wa Kurumwii, wiifwíine na muuntu ˆajáa na iwunda ra misabíibu. Uwo ajáa afuma namutóondo noo saaka vibarúwa sa iwundii kwaachwe.
2 Akiirumira novo kuvariha mpía ya dináari imwi kwa siku, maa akavatwaala na iwundii raachwe ra misabíibu.
3 Mpiindi jo yuurira ng’oombe, akafuma, akashaana viingi viímire isóokwii baa murimo tuku.

✡ **19:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkumbukira ya Miiro 5:16-20; Valáawi 19:18. ✡ **19:28** Laanga Danyéeli 7:9-14.

4 Akavasea, ‘Baa nyuunyu tamanyi na iwundii raani ra misabíibu mukatumame, na niini variha ndiri kira ˆcheene Miiro yaruma.’
5 Jeyyo vakatamanya. Uwo mweeneiwunda akafuma kei mpiindi ja mpoloonge, na mpiindi ja cháámuusi, akabweeyya vivira.
6 Baa mpiindi jo fyuula ng’oombe akafuma kei. Aho isóokwii, akashaana vaantu viingi viímire, maa akavuurya, ‘Sa che mwiímire aha chobu baa murimo tuku?’
7 Novo vakamusea, ‘Sa kusiina muuntu ˆatuhíire murimo tuku.’ Yeeye akavasea, ‘Baa nyuunyu tamanyi mukatumame iwundii raani ra misabíibu.’
8 ˆIkafike niiwulo, mweeneiwunda ra misabíibu akamusea mutumami ˆiímiriraa vatumami vaachwe, ‘Vaanirire vatumami voosi uvarihe musáala waavo. Waandire na ura ˆakíimikiriirye fuuru ura wa ncholo.’
9 Vara vatumami ˆvajáa vaheewa murimo mpiindi jo fyuula ng’oombe, kira muuntu akarihwa mpía ya dináari imwi.
10 Vara va ncholo ˆvakuuje, vakiisea rihwa vari ˆjiri foo kulookya vara viingi. Maa kaa, kira muuntu akarihwa mpía ya dináari imwi.
11 Vakahokera mpía jaavo, maa vakaanda mung’uurira mweeneiwunda,
12 voosea, ‘Vaantu ava uvahíire murimo mpiindi jo fyuula ng’oombe vatúmamire kwa isaa rimwi vii. Ha de jooli uvaríhire hamwi na suusu ˆtayímiriirye uruto wa murimo na ivááva ra mwaasu chobu?’
13 Aho, ura mweeneiwunda akamusea umwi waavo, ‘Kijeengi, si nakukwáatire matu tuku! Eri, si twaari twiirúmiire mariho ya mpía ya dináari imwi tuku wuu?
14 Sumula kira ˆkikutéire, wiitamanyirye. Niini naláamwiire kumuheera uhu akíimikiriirye hamwi na weewe.
15 Eri, Miiro si yaruma niini kutumia máari jaani ja ˆvyeene noosaaka tuku wuu? Eri, wookoona usuungu sa viintu niini naboohya inda wuu?’”
16 Yéesu akamusea, “Jeyyo, vara va mukirii, kuva vari va ncholo, na vara va ncholo, kuva vari mukirii.”

Yéesu Yoolusa Inkwya na Ufufúuko Waachwe lwa Katatu (Maáriki 10:32-34; Lúka 18:31-34)

17 Mpiindi Yéesu ˆaambukáa na Yerusaléemu, ajáa avasumula vapooji vaachwe ikimi na vavirii na ivarwii. Aho, akavasea,
18 “Ni kaambuka tiise na Yerusaléemu, na Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro. Voovo luusa vari irya akwye.
19 Kumukwaatya vari mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi sa vamuvae mijeléedi na vamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye. Maa kaa, siku ya katatu fufuka arii!”

Kuloomba kwa Íyo Waala Yaakúupu na Yoohá ani (Maáriki 10:35-45)

20 Aho, íyo waala vaana va Sebedáayo akadoma na kuri Yéesu hamwi na vaana vaachwe, akamwiinamira, maa akamuloomba amubweeyyirye kiintu kimwi.
21 Yéesu akamuurya, “Che woosaaka?” Ne akasea, “Nooloomba vaana vaani ava vavirii umwi iikale mukono waako wa kumooso, na wiingi mukono waako wa kulume Utemii waako.”
22 Yéesu akamusea, “Si wootaanga ˆcheene wooloomba tuku. Eri, daha muri kunyweera nduvo ˆng’eene ndiri nyweera niini wuu?” Vakasea, “Daha turi.”
23 Yéesu akavasea, “Nduvo yaani kiinyweera muri, maa kaa, kwiikala mukono waani wa kulume na wa kumooso si viri vyaani kuvaheera tuku. Nkalo ijo ni sa vara ˆviimiriwa neeja ni Taáta waani.”
24 Vapooji vara viingi ikimi ˆvakateere jeyyo, maa vakavakalarira vara vanduu vavirii.

25 Maa kaa, Yéesu akavaanɨrɨra voosi, maa akavasea, “Mwamányire vakúúlu va vaantu si ˆvarɨ Vayahúudi, vavɨímɨrɨraa vaantu vaavo na ngururu, na vakúúlu vaavo valáɨraa vatɨite wiimiriri mweeri yaavo.”
26 Kurɨ nyuunyu sɨ noosaaka vive jeyyo tukú. Kɨrɨ vyoova jeyyo, muuntu ˆyoosaaka ave mukúúlu kwaanyu, nɨ mpaka ave mutumami waanyu.✡
27 Kei, muuntu yoyoosi ˆyoosaaka kuva wa ncholo kwaanyu, nɨ mpaka ave mutúmwa waanyu.
28 Viivyo Mwaana wa Muuntu sɨ uuja jo tumamɨrwa tukú, maa kaa, uuja sa jɨ avatumamɨre vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ˆvarɨ foo.

Yéesu Yoohorya Vahoku Vavɨrɨ
(Maáriki 10:46-52; Lúka 18:35-43)

29 Mpɨindɨ Yéesu na vapooji vaachwe ˆviinukáa fuma Yerɨíko, mpuka nkuulu ya vaantu ɨjáa yavatuuba.
30 Mbarɨmbarɨ ya njɨra, vajáa viíkyɨire vahoku vavɨrɨ. ˆVakateere Yéesu yoolooka, vakatula isóso voosea, “Yéesu Mweenevyoosi, Sha Daúdi, tulaange na riiso ra wuuja!”
31 Mpuka ya vaantu ɨkavadalavya vareke tula isóso, maa kaa, voovo vakadoomererya tula isóso voosea, “Ee Sha Daúdi, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja aaɨ!”
32 Yéesu akɨɨma, maa akavaanɨrɨra yoosea, “Che moosaaka nɨvabweeyyirye?”
33 Novo vakasea, “Mweenevyoosi, toosaaka toone.”
34 Yéesu akavoonera mbavariri, akavasaasya miiso yaavo. Hahara miiso yaavo yakatuunukuka, novo vakamutuuba.

21

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40; Yooháani 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika iturii ra Besifáage, Luulwii lwa Mɨseitúuni. Aho, Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vavɨrɨ,
2 akavasea, “Tamanyi na iturii ˆrɨrɨ aho mbere, na ˆmurɨ fika vii shaana murɨ ndákwi ˆyachúungirwe na mwaana waachwe. Jichunguli muundetere.
3 Koonɨ muuntu avuúriirye chochoosi musei, ‘Mweenevyoosi yoojisaaka,’ na uwo muuntu varekera arɨ chaangu.”
4 Masáare aya yafumɨra sa masáare ˆyaluuswa nɨ muláali na mutwe yakiimane,
5 “Vawyɨire vaantu va múuji wa Sayúuni,
laangi Mutemi waanyu yookuuja!
Ahola na iivérekiirye ndákwi,
ˆng’eene ɨrɨ hamwɨ na mwaana.”✡
6 Vara vapooji vavɨrɨ vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe nɨ Yéesu.
7 Vakɨireeta ɨra ndákwi na mwaana waachwe, vakaala ɨngo jaavo myoongwii ya ijo ndákwi, maa Yéesu akaambuka.
8 Mpuka nkuulu ɨra ˆyamutuubáa vakaala ɨngo njirii na vɨingɨ vakatema matáampi ya mɨtɨ, maa vakaala njirii.
9 Vaantu vara ˆvajáa vamulóngorɨire na vara ˆvamutuubáa, vatuláa isóso voosea,
“Aduumbwe Sha Daúdi,
atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA!
Kuduumbwe kurumu mweerimweeri.”✡
10 Yéesu ˆakɨingɨre Yerusaléemu, múuji woosi ukajimbuka maatukú vii. Aho, vakaanda kiiyurya, “Uhu nɨ ani?”

✡ **20:26** Laanga Yooháani 13:12-17. ✡ **21:5** Laanga Sakaría 9:9. ✡ **21:9** Laanga Sabúuri 118:25-26.

11 Mpuka ya vaantu ira ˆijáa na Yéesu vakavasea, “Uhu ni Yéesu muláali na mutwe kufuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya.”

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Maáriki 11:15-19; Lúka 19:45-48; Yoháani 2:13-22)

12 Yéesu akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva, akaanda vakibirya vaantu voosi ˆvaváa iyoombe no wula viintu sa vamutoorere Ijuva. Akakundula méesa ja vaantu ˆvawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu ˆvaváa iyoombe njiva.

13 Aho, akavasea, “Masáarii ˆYari Mpeho vyaandikwa, ‘Nyuumba yani kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba Muluungu.’✡ Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi.’✡”

14 Vahoku na vivete vajáa vuuja na Kaayii Njija na yeeye akavahorya.

15 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro ˆvakoone viintu ˆvihwáalaryaa ˆvyeene Yéesu abweeyyáa, kei na viintu vasinga ˆviimbáa waámii ya Kaaya Njija voosea, “Aduumbwe Mwaana wa Daúdi,” vakakalala.

16 Aho, vakamusea, “Eri, si wooteera ˆcheene ava voluusa tuku wuu?” Yéesu akavasea, “Hii. Si munasoma Masáare ˆYari Mpeho ˆcheene yaluusa tuku wuu? Yaluusa,

‘Kwa milomo ya vaana vaduudi na nkuumbu,
wiikiimanirya duumbi.’✡”

17 Aho, akavareka maa akalooka na weerwii ya múuji fuuru iturii ra Besanía kuuntu ˆalaala uchiku uwo.

Musaambu Wookuuma
(Maáriki 11:12-14, 20-24)

18 Namutóondo vii mpiindi Yéesu ˆahindukáa na múujii, akaavwa ni njala.

19 Aho, akoona musaambu mbarimbari ya njira, akuutamanyirya, maa kaa, si ashaana kiintu tuku, akashaana masaambi vii. Aho akuusea, “Si ukatuungire ndiiwa kei vii kaa tuku!” Haaho, musaambu ukanyaamala.

20 Vapooji vaachwe ˆvakoone jei, vakahwaalala maatuku vii voosea, “Jooli vivíire musaambu unyaamale chaangu jei?”

21 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, kooni muvíire na kuruma baa kuva na kivundu tuku kura mitimii yaanyu, si muri daha tumama iki ˆkivíire vii kuri uhu musaambu tuku. Maa kaa, daha muri kulusea ulu luulu, ‘Kuurika ukafweitirwe mayiyii,’ novyo kuva viri jeyyo.

22 Chochoosi ˆmuri loomba mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, kooni mooruma, kipata muri.”

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Maáriki 11:27-33; Lúka 20:1-8)

23 Yéesu ˆakafike Yerusaléemu, akiingira na waámii ya Kaaya Njija, maa akaanda kiindya. Aho, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi va Vayahúudi vakuuja na kuuntu ˆakiindyáa, maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama aya masáare? Na ni ani akuheera wiimiriri uhu?” 24 Yéesu akavasea, “Naani kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Kooni muúyiirye, naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya masáare.

25 Ubatíiso wa Yoháani ni hai ˆwafuma? Ni kurumwii baku kwa vaantu?” Vakaluusikan’ya voovo kwa voovo voosea, “Kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu,’ sea ari, ‘Haaha amwi si mumuruma?’

26 Maa kaa, kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu,’ tookoofa mpuka ya vaantu, sa voosi vamuruma Yoháani ni muláali na mutwe wa Muluungu.”

27 Sa jeyyo vakamusea Yéesu, “Iyau, si tamányire tuku.” Ne akavasea, “Baa niini si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya tuku.”

✡ **21:13** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **21:13** Laanga Yeremía 7:11. ✡ **21:16** Laanga Sabúuri 8:2.

Lusímo lwa Vaana Vavɨrɨ

28 “Jooli mookoona? Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa atiite vaana vavɨrɨ. Akamʉdomera ndaambere,
maa akamʉsea, ‘Mwaana waanɨ, tamanya ʉkatʉmame iwundii ra sabíibu isikʉ.’
29 Mwaana waachwe akamʉtatʉla yoosea, ‘Sɨ ndɨrɨ doma tʉkʉ!’ Mpiindɨ ˆjikalooke,
akavalandʉla mɨryʉʉngʉ yaachwe akatamanya.
30 Aho, ʉra moosi akamʉdomera mwaana waachwe wiingɨ akamuwyiira vivira. Ʉwo
akamʉrʉmɨra yoosea, ‘Taáta tamanya ndɨrɨ,’ maa kaa, sɨ atamanya vii kaa tʉkʉ.
31 Nɨ arɨkwɨ kati ya ava vavɨrɨ ˆatʉmama kɨra ˆcheene taáta waavo asaakáa?” Novo
vakamʉsea, “Nɨ ʉra wa ncholo.” Yéesu akavasea, “Kɨmaarɨ noovawyiira, vasaankan’yi
kóodi na vahéngeeti voovalongorera kiingɨra na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.
32 Yooháani ʉʉja na kwaanyu kʉvoonekya njɨra ya ʉwoloki, nyuunyu sɨ mumuruma
tʉkʉ, maa kaa, vasaankan’yi kóodi na vahéngeeti vamuruma. Baa neembe moona ayo,
mpiindɨ ˆjikalooke sɨ mwavalandʉka na mumurume tʉkʉ.

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlʉ va Vayahúudi na Varimi Vavɨ
(Maáriki 12:1-12; Lúka 20:9-19)

33 Teereri lusímo lwiingɨ. Kwajáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na iwʉnda. Aho
iwundii raachwe, ajáa ahaanda mɨsabíibu, akariingirirya lʉkaande, akasiimba iduundu
ro fʉʉnchɨra sabíibu so tengenesera diváai na akajeenga kɨvaanda kɨliihɨ cho rɨndɨrɨra.
Aho, akavakojya varimi ɨro iwʉnda, maa yeeye akakera njɨra.
34 Mpiindɨ jo chwa ˆjikafike, akavatʉma vatʉmami vaachwe vakasʉmʉle haantʉ
haachwe ha ndiiwa fuma kwa avo varimi.
35 Vara vaantʉ ˆvakojiwa vakavakwaata vara vatʉmami, ʉmwɨ vakamʉvaa, wiingɨ
vakamʉʉlaa na wiingɨ vakamʉvaa na mawye.
36 Aho, mweeneiwʉnda akatʉma vatʉmami viingɨ ˆvarɨ foo kʉlookya vara va ncholo,
novo vakavabweeyyirya ʉvɨ vivira.
37 Lo kiimikirirya akamʉtʉma mwaana waachwe na kwaavo kʉnʉ yookiisea,
‘Kʉmʉnyemya varɨ mwaana waanɨ.’
38 Maa kaa, vara ˆvakojiwa iwʉnda ˆvakamoone mwaana waachwe vakiiwyiira, ‘Ʉhʉ
noo mʉpaari wa ɨrɨ iwʉnda. Hendi tʉmʉʉlae, maa ʉpaari waachwe ʉve wiiswi!’
39 Jeyyo, vakamʉkwaata, vakamʉfweitɨra na weerwii ya iwʉnda ra mɨsabíibu, maa
vakamʉʉlaa.
40 Haaha ˆarɨ kʉʉja mweeneiwʉnda ra mɨsabíibu, nɨ jooli arɨ vabweeyya avo vaantʉ
avakojya?”
41 Vakamʉsea, “Na nkalari vamala arɨ avo vavɨ! Aho, vakojya arɨ iwʉnda ra mɨsabíibu
vaantʉ viingɨ ˆveene viindoomʉrɨha ndiiwa mpiindɨ jo chwa.”
42 Yéesu akavasea, “Eri, sɨ mʉnasoma Masáare ˆYarɨ Mpeho ˆcheene yalʉʉsa tʉkʉ wʉʉ?
‘Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravíire iwye ikʉʉlʉ ra kichurii.
IJʉVA atʉ́mamire isáare ɨrɨ,
noro rabooha na nɨ iyeni maatʉkʉ vii miiswii yiitʉ.’✡
43 Sa jeyyo, nɨ kʉvawyiira niise, Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ seyyiwa ʉrɨ kwaanyu, na heewa
varɨ vaantʉ va ɨsɨ jiingɨ ˆveene varɨ daha kʉvyaala ndiiwa jaachwe.
44 Kɨra mʉʉntʉ ˆawíjaa mweeri ya iwye ɨrɨ, ng’enyekang’enyeka arɨ, na ʉra ˆrɨrɨ
muwyiira chɨnɨka arɨ kamwɨ.”✡
45 Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na Mafarisáayo ˆvakateere símo ja Yéesu, maa
vakataanga nɨ voovo joovalʉʉsa.
46 Vakasaaka njɨra yo mʉkwaata, maa kaa, vakoofa ɨra mpuka ya vaantʉ sa vamoonáa
ja mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva.

✡ **21:42** Laanga Sabúuri 118:22-23. ✡ **21:44** Laanga Isáaya 8:14-15; Danyéeli 2:31-45.

22

Lusímo lwa Ngovi ya Ilóola
(Lúka 14:15-24)

1 Yéesu akaluusika na Mafarisáayo kei kwa símo, akavasea,
2 “Utemi wa Kurumwii wiifwíine na mutemi umwi ^ajáa iimya neeja ngovi ya ilóola ya mwaana waachwe.
3 Akavatuma vatumami vaachwe, vakavaaniriire vara vaantu ^ajáa avaláarikire vuuje na ngovii, novo vakasiita kuuja.
4 Akatuma vatumami viingi kei, akavasea, ‘Vasei vara ^valáarikirwe, ngovi yahúmwiire sa nyuunyu, nahúmwiire baa siinja nkabaako jaani ja ng’oombe na njiiku ^janona. Teengi na ngovii.’
5 Vara ^valáarikirwe baa si vavikwaatya tuku, vakiilookera, umwi na iwundii kwaachwe, wiingi na mirimwii yaachwe.
6 Viingi vakavakwaata vara vatumami, vakavabweeyyirya vyaviiha na vakavuulaa.
7 Ura mutemi akakalala maatuku vii, akatuma mpuka ya valwi nkoondo vaachwe ikavamala vara vuulai, na múuji waavo vakuumala na mooto.
8 Aho, akavasea vatumami vaachwe, ‘Ngovi ya ilóola yahúmwiire kiimiwa neeja, maa kaa, vara ^navalaarika si vavalwa viima neeja vuuje tuku.
9 Haaha tamanyi na kuuntu njira ^jalumana, mumulaarike kira muuntu ^muri moona uuje na ngovii.’
10 Aho, vara vatumami vakafuma vakadoma na kuuntu njira ^jalumaniira, vakavateengya vaantu voosi ^vavashaana, vavi na vaaja. Baanka ya ngovi ikamema vayeni.
11 Maa kaa, mutemi ^akiingire sa avoone vayeni va ngovi, akamoona muuntu umwi asiina ingo ya ngovi ya ilóola.
12 Mutemi akamuurya, ‘Kijeengi, jooli wiíngiire na kunu baa ingo ya ngovi tuku?’ Ura muuntu ajáa asiina cho luusa tuku.
13 Aho, mutemi akavasea vatumami vaachwe, ‘Muchuungi mikono na mawulu na mumufweite na weerwii kuri na kilwiirya, uko kuva kuri na kiriiro no sha mayeo.’
14 Sa vara ^vaaniririrwa ni foo vari, maa kaa, vara ^vasaawulwa ni vake.”

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Maáriki 12:13-17; Lúka 20:20-26)

15 Aho, Mafarisáayo vakatamanya, maa vakiita noo kiimya neeja muryuungu wo mukwaata kwa masáare yaachwe mweeneevyo.
16 Vakavatuma vapooji vaavo hamwi na vaantu va mutemi Heróode voosea, “Mukiindya, takumányire weewe ni muuntu ^ulúusaa kimáári, na wakíindyaa njira ya Muluungu kwa kimáári baa si uláangaa ukúúlu wa muuntu tuku. Weewe si uláangaa buuwo tuku.
17 Hooni tuwyiire, jooli wookoona? Ndairiri jaruma muuntu ariihe kóodi kwa Kaisáari, baku tuku?”
18 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miryuungu yaavo mivi, akavasea, “Nyuunyu vakweembi, amwi mooyera kuuntea?
19 Hooni nyonekyi mpía yo rihira kóodi.” Maa vakamuretera mpía ya dináari.
20 Ne akavuurya, “Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?”
21 Vakamusea, “Ni vya Kaisáari.” Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, vya Kaisáari muheeri Kaisáari, na vya Muluungu muheeri Muluungu.”
22 ^Vakateere jeyyo, vakahwaalala maatuku vii. Aho, vakamureka, vakiilookera.

Kuloola na Ufufúuko
(Maáriki 12:18-27; Lúka 20:27-40)

23 Siku yiiyo, Masadukáayo, noo kusea vara ^vaséaa kusiina kufufuka tuku, vakuuja na kuri Yéesu. Aho, vakamusea,

24 “Mukiindya, Músa asea, ‘Koonɨ mʉʉntʉ akwíire baa kʉva na vaana tʉkʉ, mwaanaavo yoosaakwa amʉpaale ʉwo mʉlala sa amʉvyaarɨre vaana mwaanaavo ʉra ˆaakwya.’✡
25 Haaha miitʉ kʉjáa kwatiite vaana valʉme mufungatɨ va mʉʉntʉ ʉmwɨ. Ʉra wa ndaambere akaloola muki, ʉhʉ akakwya, na sa viintʉ ajáa asiina mwaana, akamʉrekera mwaanaavo ʉra mʉlala.
26 Kiintʉ kiikyo kɨkafʉmɨra kwa mwaanaavo wa kavɨrɨ, na wa katatʉ, na fʉʉrʉ wa mufungatɨ.
27 Maa reerʉ, ʉra mʉʉntʉ muki ne akawulala.
28 Haaha, sikʉ ɨra ya ʉfʉfúʉko ʉra mʉʉntʉ muki nɨ muki wa ani arɨ kʉva? Sa voosi mufungatɨ vamʉloola.”
29 Yéesu akavasea, “Mwahóniirye sa sɨ mʉmányire Masáare ˆYarɨ Mpeho na ngururu ja Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
30 Mpiindɨ ja ʉfʉfúʉko, vaantʉ sɨ vakalóorire noo loolwa tʉkʉ, voovo kʉva varɨ ja mirimʉ miija ya kurumwii.
31 Maa kaa, kwa ʉfʉfúʉko wa vaantʉ ˆvaakwya sɨ mʉnasoma kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆavawyiira, yoosea,
32 ‘Niinɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ wa Aburaháamu, Mʉlʉʉngʉ wa Isaka, Mʉlʉʉngʉ wa Yaakúupu tʉkʉ wʉʉ’?✡ Yeeye sɨ Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tʉkʉ, yeeye nɨ Mʉlʉʉngʉ wa ˆvarɨ nkaasʉ.”*
33 Mpuka ya vaantʉ ˆvakateere jei, vakahwaalariwa nɨ ukiindya waachwe.

Ʉlairiri Mʉkʉʉlʉ Kʉlookya Yoosi
(Maáriki 12:28-34; Lúka 10:25-28)

34 Mafarisáayo ˆvakateere Yéesu avatúunikire mɨlomo Masadukáayo, maa vakiijiinga hamwɨ.
35 Ʉmwɨ waavo ˆmweene ajáa mukiindya wa Miiro akamuurya Yéesu ko mʉyera,
36 “Mukiindya, ʉrɨkwɨ noo ʉlairiri mʉkʉʉlʉ kʉrɨ Miiro ya Mʉlʉʉngʉ?”
37 Yéesu akamʉsea, “ ‘Mweende IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako na mʉtɨma waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na mʉryʉʉngʉ waako woosi.’✡
38 Ʉhʉ noo ʉlairiri wa ncholo na mʉkʉlʉkʉʉlʉ.
39 Ʉlairiri wa kavɨrɨ wiifwíine na ʉwo, ‘Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.’✡
40 Miiro na valáali na mʉtwe voosi, mwaariryo waavo nɨ ndairiri iji ivɨrɨ.”

Masía nɨ Mweenevyoosi na Mwaana wa Daúdi
(Maáriki 12:35-37; Lúka 20:41-44)

41 Mafarisáayo ˆvakiijiinge hamwɨ, Yéesu ajáa avuurya,
42 “Joolɨ moomwiiririkana Masía? Yeeye nɨ mwaana wa ani?” Vakamʉsea, “Mwaana wa Daúdi.”
43 Ne akavasea, “Joolɨ de Daúdi kati ˆalʉʉsɨkáa ko longoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja amwaanɨrɨra, ‘Mweenevyoosi’? Yeeye asea,
44 ‘IJʊVA amʉsea Mweenevyoosi waanɨ,
“Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nɨvaviike vavɨ vaako,
vave ɨsɨ ya majeo yaako.” ’✡
45 Haaha kooni Daúdi yoomwaanɨrɨra, ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de joolɨ Masía arɨ kʉva mwaana wa Daúdi?”

✡ **22:24** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 25:5-6. ✡ **22:32** Laanga Ufumo 3:6. * **22:32** ***sɨ Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tʉkʉ, yeeye nɨ Mʉlʉʉngʉ wa ˆvarɨ nkaasʉ:*** Mpiindɨ Mʉlʉʉngʉ ˆalʉʉsáa jei, ava vaantʉ vajáa vaakwya kalɨ vii. Haaha kɨintʉ Mʉlʉʉngʉ ˆalʉʉsa aha, ava vaantʉ nɨ nkaasʉ varɨ kɨmʉtɨma hamwɨ na yeeye. ✡ **22:37** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:5. ✡ **22:39** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **22:44** Laanga Sabúuri 110:1.

46 Kusiina mʉʉntʉ ˆadaha kumuuyirya isáare tʉkʉ. Na kwaandɨra sikʉ ɨyo, kusiina ˆayera kumuurya kei tʉkʉ.

23

Vaantʉ Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro
(Maáriki 12:38-40; Lʉ́ka 11:37-52; 20:45-47)

1 Aho, Yéesu akiɨsea ɨra mpuka ya vaantʉ hamwɨ na vapooji vaachwe,
2 “Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vatiɨte wiimiriri wo vakiindya vaantʉ Miiro ya Mʉ́sa.
3 Jeyyo, mwasaakwa mʉvatuube kɨra kiɨntʉ ˆvoovawyiɨra. Maa kaa, karɨ mʉvatuube ˆcheene voobweeyya tʉkʉ, sa sɨ vatúubaa kɨra ˆvaváriyʉlaa tʉkʉ.
4 Voovo vachúungaa miriwa mɨkʉʉlʉ na vavavérekyaa vaantʉ, maa kaa, voovo veeneevyo sɨ vasáakaa kwiɨiyɨnʉla baa na imaamba vii tʉkʉ kwiɨseesya.
5 Viintʉ vyoosi vabwéeyyaa sa vaantʉ voone. Vaténgeneshaa nkova jawarɨha ˆvaandɨka Miiro,✡ maa de vandookiivɨkɨra vipáamii na mɨkonwii. Kei, valíihyaa ndihi ja mɨkáwo ja ɨngo jaavo kʉlookya ja vɨingɨ. 6 Veenda kwiikala haantʉ ha nyemi ngovii na machuumbii ya mbere masinagóogii.
7 Veenda luumbiwa masóokwii na veenda vaantʉ vavanɨrɨre, ‘Ee Mukiindya.’
8 Maa kaa, nyuunyu karɨ mwaánɨrɨrwaa mukiindya tʉkʉ, sa mwatiɨte Mukiindya ʉmwɨ vii na nyuunyu voosi nɨ vandʉʉ.
9 Na nyuunyu karɨ mʉmwaánɨrɨraa mʉʉntʉ yoyoosi taáta aha weerwii tʉkʉ, sa mwatiɨte Taáta ʉmwɨ, yeeye nɨ kurumwii arɨ.
10 Karɨ mwaánɨrɨrwaa mukiindya tʉkʉ, sa mwatiɨte mukiindya ʉmwɨ, ne noo Masía.
11 Mʉkʉ́ʉlʉ kʉrɨ nyuunyu kʉva arɨ mʉtʉmami waanyu.
12 Ʉra ˆiiyámbukyaa, kiimiwa arɨ, na ʉra ˆiikíimyaa, kaambukiwa arɨ.

Yéesu Yoodalavya Ʉkweembi wa Mafarisáayo
(Maáriki 12:40; Lʉ́ka 11:39-42, 44, 52; 20:47)

13 Maa kaa, nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo, nyuunyu vakweembi! Nyuunyu mootuuba vachʉʉngɨra vaantʉ weerwii ya Ʉtemi wa Kurumwii. Nyuunyu veeneevyo sɨ mwiɨ́ngɨraa tʉkʉ, na vara ˆvoosaaka kwiɨngɨra mʉvakítiraa.
[
14 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo vakweembi. Nyuunyu mwanyáhiraa nyuumba ja valala, na kwa ʉkweembi mwamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ viliɨhi. Sa jeyyo, heewa mʉrɨ irya ˆralookya.]
15 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwakéraa njɨra kʉrɨ ɨsɨ na mayiyii moosaakɨra mʉʉntʉ ʉmwɨ atuube díini yaanyu, na ˆarɨ vatuuba mwamʉbwéeyyaa ave wa Jehénamu mara kavɨrɨ kʉlookya nyuunyu!
16 Mpolaɨ nyuunyu valongooli vahoku. Nyuunyu mwaséaa koonɨ mʉʉntʉ iiláhire kwa Kaaya Njija ya Ijʉva sɨ kiintʉ tʉkʉ. Maa kaa, kei mwaséaa koonɨ mʉʉntʉ iiláhire kwa saháabu ya Kaaya Njija ʉwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.
17 Nyuunyu vahoku vakookoyo, nɨ kɨrɨkwɨ noo kɨkʉ́ʉlʉ, saháabu bakʉ Kaaya Njija ɨra ˆɨtálaryaa saháabu ɨve njija mbere ya Mʉlʉʉngʉ?
18 Kei mwaséaa, ‘Koonɨ mʉʉntʉ iiláhire kwa masabáahʉ sɨ kiintʉ tʉkʉ, maa kaa, koonɨ mʉʉntʉ iiláhire kwa mpóryo ˆirɨ mweeri yaachwe, ʉwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.’
19 Nyuunyu vahoku, nɨ kɨrɨkwɨ noo kɨkʉ́ʉlʉ, ɨra mpóryo bakʉ masabáahʉ ɨra ˆookiɨbweeyya mpóryo ɨve njija mbere ya Mʉlʉʉngʉ?

✡ **23:5** Laanga Ufumo 13:1-16; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:4-9; 11:13-21.

20 Haaha mʉʉntʉ yoyoosi ˆiiláhaa kwa masabáahʉ, ʉwo iiláhaa kwa masabáahʉ na viintʉ vyoosi ˆviri mweeri yaachwe.
21 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆiiláhaa kwa Kaaya Njija, iiláhaa kwa ɨyo Kaaya na kwa ʉra ˆiíkalaa isii yaachwe.
22 Na ʉra ˆiiláhaa kwa kurumu, iiláhaa kwa ichuumbi ra Mʉlʉʉngʉ na kwa yeeye ˆiíkalaa mweeri ya ɨro ichuumbi.

23 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwatóolaa rɨmwɨ ra malʉʉndʉ ikimi ya faaɨ, biinsáari na jíira na kʉnʉ mooreka masáare ya kɨkomikoomi ya Miiro ya Mʉlʉʉngʉ baa ja ʉwoloki, kʉlaanga na riiso ra wʉʉja na kuruma. Ivyo noo viintʉ ˆvyasaakwa mʉtʉmame, na baa kei, karɨ mʉreke aya yɨɨngɨ tʉkʉ.
24 Nyuunyu valongooli vahoku. Mwasúʉjaa vidúúdu, kʉnʉ moomerya ngamía!

25 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉndoosuunta ndʉvo na saháani kwa weerwii, maa kaa, isii jamema kʉnyahɨra máari na ʉláku.
26 Weewe Mʉfarisáayo mʉhoku, suunta ta isii ya ndʉvo, maa de weerwii ya ndʉvo kʉsʉʉntɨke.
27 Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉrɨ ja mbɨrííra ˆjahakwa chokáa, jira ˆjoónekanaa jabooha weerwii, kʉnʉ jamema makúfa ya vaantʉ ˆvaakwya na waavu wa mavala ˆyiísimiresimire.
28 Nɨ viivyo, kɨweerwii moónekanaa ja vaantʉ vawoloki, maa kaa, isii mwamema ʉkweembi na kuwuna miiro.
29 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉndoojeengerera mbɨrííra ja valáali na mʉtwe va Ijʉva no bohererya mbɨrííra ja vaantʉ vaaja.
30 Na mwaséaa, ‘Ngaarɨ tʉjáa twiikala mpɨɨndɨ ya vala baaba wiitʉ, ngaarɨ sɨ tatʉmaman’ya mʉrɨmo wo kiita sakami ya valáali na mʉtwe va Ijʉva tʉkʉ.’
31 Kwa njɨra ɨyo moónekyaa nyuunyu mʉrɨ vaana va vara ˆvavʉʉláa valáali na mʉtwe va Ijʉva.
32 Haaha marikiriryi mʉrɨmo mʉvɨ ˆmweene vala baaba waanyu vaanda.

33 Nyuunyu nɨ njoka, nyuunyu nɨ mbyaala ya nyororooda! Joolɨ mʉrɨ neha kʉheewa irya ro twaalwa na Jehénamu?
34 Ɨkɨ noo ˆchooreka navatúmɨraa valáali na mʉtwe, vaantʉ ˆvarɨ na tooti na vakiindya. Vamwɨ vʉʉlaa mʉrɨ noo vaning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ vakwye, vɨɨngɨ vavaa mʉrɨ mɨjeléedi masinagóogii yaanyu na vɨɨngɨ vatuuba mʉrɨ fuma múuji ʉhʉ fʉʉrʉ wɨɨngɨ.
35 Jeyyo, sakami ya vawoloki yoosi ˆyiitwa aha weerwii ɨve mweeri yaanyu, keende sakami ya Abéeli mʉwoloki, fʉʉrʉ sakami ya Sakaría mwaana wa Barakía, ʉra ˆmwamʉʉlaa katɨ na katɨ ya masabáahʉ na Haantʉ Haaja.✡
36 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, aya yoosi kʉʉja yarɨ mweeri ya mbyaala ɨhɨ!

Yéesu Yookaavwa Mʉtɨma sa Múuji wa Yerusaléemu (Lʉ́ka 13:31-35)

37 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwʉʉ́laa valáali na mʉtwe na ˆʉvávaa na mawye vara ˆvatʉ́mwaa kwaako. Nɨ kangaɨ nasáakaa vasaankan’ya vaana vaako ja nkʉkʉ viintʉ ˆɨkʉ́nɨkɨrɨraa nchʉʉ́rʉ jaachwe mbavii jaachwe, maa kaa, weewe wasiita?
38 Laanga nyuumba yaako yarékirwe ntʉhʉ na nkɨva.
39 Sa noovawyɨɨra, sɨ mʉkaanyɨíne kei tʉkʉ fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ɨra ˆmʉkaséire, ‘Atalariwa yeeye, ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʊVA.’✡”

✡ **23:35** Laanga Ncholo 4:8; 2 Masáare ya Mpɨɨndɨ 24:20-22. ✡ **23:39** Laanga Sabúuri 118:26.

24

Kʉvawa kwa Kaaya Njija ya Ijʉva
(Maáriki 13:1-2; Lúka 21:5-6)

1 Yéesu ajáa afuma Kaayii Njija ya Ijʉva, na mpiindi ˆiilookeráa, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera, vakamoonekya majuumba ya Kaaya Njija.
2 Aho, Yéesu akavasea, “Hii, majuumba aya yoosi, mwayiíne. Kimaari noovawyiira, kusiina iwye baa rimwi ˆriri chaala mweeri ya iwye riingi tʉkʉ. Mawye yoosi vʉʉ girimʉlwa yari!”

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Maáriki 13:3-13; Lúka 21:7-19)

3 Mpiindi Yéesu ˆajáa iíkyiire Luulwii lwa Miseitúuni, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera na kijiraawii vakamuurya, “Tʉwyiire ni naadi aya masáare yoosi ˆyari fʉmira? Ni isháara che ˆjiri koonekya kʉʉja kwaako na kʉherererya kwa mpiindi?”
4 Yéesu akavasea, “Laangi neeja kari mʉʉntʉ avakoovere tʉkʉ.
5 Vaantʉ ˆvari foo kʉʉja vari kwa irina raani, kira ʉmwi yoosea ‘Niini noo Masía,’ novo vakoovera vari ˆvari foo.
6 Teera mʉri nkoondo na fwefwe ja nkoondo, laangi, kari moófaa tʉkʉ, sa aya yoosi ni mpaka yafʉmire, maa kaa, ʉra ʉhero ʉkaari.
7 Isi kiinʉla iri nkoondo na isi yiingi, na ʉtemi ʉmwi kiinʉla ʉri nkoondo na ʉtemi wiingi. Kʉva kʉri na njala ya imalo na vitiíntima haantʉ haantʉ.
8 Ivi vyoosi noo ja ncholo vii ya ʉsʉʉngʉ wa makata ˆvyeene waándaa.
9 Aho, vakwaatya vari mikonwii ya vaantʉ sa muturikiriwe na mʉʉlawe. Isi joosi vasʉʉla jiri sa irina raani.
10 Mpiindi ijo, vaantʉ ˆvari foo valandʉka vari kuruma kwaavo, novo kiivarindʉka veende na kiisʉʉla vari.
11 Valáali na mʉtwe va ʉloongo ˆvari foo fʉmira vari na koovera vari vaantʉ ˆvari foo.
12 Sa viintʉ kuwuna miiro kʉri koongereriwa, kweenda kwa vaantʉ ˆvari foo hola kʉri.
13 Maa kaa, ʉra ˆari yimirirya fʉʉrʉ ʉhero noo ˆari lamuririwa.
14 Masáare Maaja ya Ʉtemi variyʉlwa yari kʉri weerʉ yoosi, sa isi joosi vataange kimáári cha Masáare Maaja. Aho, de kʉra kukiimikirirya kʉʉje.

Ʉsaambʉ ˆWaviihaviiha
(Maáriki 13:14-23; Lúka 21:20-24)

15 Haaha mʉri koona ‘ʉnyanyi ˆʉréetaa ʉsaambʉ ˆwaviihaviiha’ wiímire Haantʉ Haaja,✡ ʉsaambʉ ʉra ˆwalʉʉswa ni Danyéeli mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva, ʉra ˆyoosoma ataange,
16 vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire njuulwii.
17 Yoyoosi ˆari ikekeerii kari akiime na isi ji atoole chochoosi nyuumbii tʉkʉ.
18 Ʉra ˆari iwundii, kari ahindʉke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tʉkʉ.
19 Ni mpolai kwa vara ˆvari kʉva varuto na ˆviindookoonkya sikʉ ijo.
20 Loombi sa kʉtiija kwaanyu kʉdiire kʉva mpiindi ja mpeho au sikʉ ya Sabáato.
21 Sa sikʉ ijo kʉva kʉri na uturikiri mʉkʉʉlʉ ˆmweene si ʉnafʉmira keende kwaanda kwa weerʉ mpaka isikʉ, na baa si luu ʉkafʉmiire kei tʉkʉ.
22 Ngaari sikʉ ijo si jiri keehiwa, ngaari kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwi ˆahona tʉkʉ. Maa kaa, sa vara vaantʉ ˆavasaawʉla, ajikeehya sikʉ ijo.
23 Mpiindi ijo, kooni mʉʉntʉ yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nʉ aha,’ au ‘La! Nʉʉra hara,’ kari murúmaa tʉkʉ.
24 Sa fʉmira vari vala masía va ʉloongo, na valáali na mʉtwe va ʉloongo, voovo bweeyya veende isháara nkʉʉlʉ na viintʉ ˆvihwáalaryaa sa vavakoovere baa vara ˆvasaawʉlwa koon viri dahika.
25 Laangi navawyíriire, kati ˆyakaari fʉmira.

✡ **24:15** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11.

26 Sa jeyyo, koonɨ mʉʉntʉ avawyíɨrɨɨre, ‘La! Nʉʉra kʉra ɨsɨ ya ibaláángwii,’ karɨ mʉdómaa tʉkʉ, au ‘La! Nʉʉra kʉra mberii,’ karɨ murúmaa tʉkʉ.
27 Sa ja ˆvyeene lʉlávo lwafúmaa itʉʉmba lʉkoonekana fʉʉrʉ ʉsweero, jeyyo noo ˆvyeene viri kʉva kʉʉja kwa Mwaana wa Mʉʉntʉ.
28 Haantʉ kʉrɨ na maka ˆikwíire, noo kʉʉntʉ nkuumba jilúmanɨraa.

Kʉʉja kwa Mwaana wa Mʉʉntʉ
(Maáriki 13:24-27; Lúka 21:25-28)

29 Uturikiri wa sikʉ ijo ˆʉrɨ looka vii,
‘Mwaasʉ kʉnɨkɨrɨrwa ʉrɨ,
na mweeri sɨ ʉrɨ fala tʉkʉ,
nyényeeri nojo kuwya jiri fuma kurumwii,
na ngururu ja kurumu sɨngɨsɨka jiri.’ ✡
30 Aho, ishá*ara* ya Mwaana wa Mʉʉntʉ koonekana ɨrɨ kurumwii, ✡ na ɨsɨ joosi ja weerʉ rɨra jiri no myaaha. Novo moona varɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ yookʉʉja machwii na ngururu na nkongojima nkʉʉlʉ.
31 Yeeye tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija kwa sawúti nkʉʉlʉ ya ntununu, noyo jiinga ɨrɨ vara ˆvasaawʉlwa fuma mavaru yanɨ ya weerʉ, fuma utulo waasɨ fʉʉrʉ utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Mʉsaambu
(Maáriki 13:28-31; Lúka 21:29-33)

32 Ikiindyi fuma kwa mʉsaambu. Matáampi yaachwe koonɨ yavíɨre na nchúundo na yaándire tʉrɨka, mwatáangaa mpɨɨndɨ ja irʉtɨra jaséngerɨɨre.
33 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmʉrɨ koona viintʉ ivi vyoosi, taangi aséngerɨɨre, jira mpɨɨndɨ jafíkire aha mʉryaangwii.
34 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mbyaala ɨhɨ sɨ ɨrɨ looka tʉkʉ kende masáare aya yoosi sɨ yanafʉmɨra.
35 Kurumu na weerʉ looka jiri, maa kaa, masáare yaanɨ sɨ yarɨ looka vii kaa tʉkʉ.

Kusiina ˆAmányire Sikʉ na Mpɨɨndɨ ˆArɨ Kʉʉja Yéesu Tʉkʉ
(Maáriki 13:32-37; Lúka 17:26-30, 34-36)

36 Maa kaa, kusiina ˆamányire sikʉ ɨyo baa sáa ɨyo tʉkʉ, baa mirimʉ miija ya kurumwii, na Mwaana wa Mʉʉntʉ tʉkʉ, ˆmweene amányire nɨ Taáta yeemweene vii.
37 Ja ˆvyeene ɨjáa mpɨɨndɨ ja Núhʉ, noo ˆvyeene viri kʉva baa kʉʉja kwa Mwaana wa Mʉʉntʉ.
38 Sikʉ jira de garíka yaande, vaantʉ varijáa no nywa, valoolwáa no loola, fʉʉrʉ sikʉ ɨra Núhʉ ˆɨngɨra na safíinii.
39 Avo vaantʉ sɨ vajáa vamányire kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ fʉʉrʉ garíka ɨkavakʉnɨkɨrɨra, noo jeyyo ˆviri kʉva baa kʉʉja kwa Mwaana wa Mʉʉntʉ.
40 Vaantʉ vavɨrɨ veera varɨ iwundii, ʉmwɨ sʉmʉlwa arɨ na wɨɨngɨ rekwa arɨ.
41 Vaantʉ vaki vavɨrɨ kʉva varɨ voosha, ʉmwɨ sʉmʉlwa arɨ na wɨɨngɨ rekwa arɨ.
42 Haaha mwɨɨme neeja mpɨɨndɨ joosi, sa sɨ mʉmányire nɨ sikʉ ɨrɨkwɨ ˆarɨ kʉʉja Mweenevyoosi waanyu tʉkʉ.
43 Maa kaa, taangi isáare ɨrɨ: ngaarɨ mweenenyuumba ataanga nɨ mpɨɨndɨ che nuchikʉ mwiívi ˆarɨ kʉʉja, ngaarɨ akeesha, ngaarɨ sɨ areka nyuumba yaachwe ɨbokwe tʉkʉ.
44 Jeyyo, baa nyuunyu moosaakwa mʉve mwɨímɨre neeja mpɨɨndɨ joosi, sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ mpɨɨndɨ sɨ ˆmookoona kʉʉja arɨ.

Lusímo lwa Mʉtʉmami ˆArɨ Matu
(Lúka 12:41-48)

✡ **24:29** Laanga Isáaya 13:10; 34:4; Yoéeli 2:10. ✡ **24:30** Laanga Danyéeli 7:13-14.

45 Nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ noo ˆarɨ wo kiilaangiwa na ˆarɨ na tooti? Kei, nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ arekerwa mʉrɨmo wo vɨɨmɨrɨra viivaachwe nɨ mweenenyuumba waachwe na avaheere vatʉmami chóorya mpɨɨndɨ ˆjasaakwa?
46 Atalariwa mʉtʉmami ʉra mweenenyuumba waachwe ˆarɨ mʉshaana yoobweeyya jeyyo, mpɨɨndɨ ˆarɨ hɨndʉka.
47 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mweenenyuumba waachwe mʉvɨɨka arɨ ʉwo mwiimiriri ɨɨmɨrɨre viintʉ vyaachwe vyoosi.
48 Maa kaa, koonɨ ʉwo mʉtʉmami nɨ mʉvɨ, sea arɨ mutimii waachwe, ‘Mweenenyuumba waanɨ kiikala iise ʉko sikʉ ˆjiri foo,’
49 aho, kaanda arɨ kʉvavaa vatʉmami viivaachwe noo rya no nywa na vareevi.
50 Aho, mweenenyuumba wa ʉwo mʉtʉmami kʉʉja arɨ sikʉ ˆng’eene ʉwo mʉtʉmami sɨ yookoona kʉʉja arɨ na sáa sɨ ˆɨɨmányire.
51 Mʉkera arɨ ʉwo mʉtʉmami mahoongehoonge na mʉvɨɨka arɨ hamwɨ na vakweembi, kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kʉva koorɨra no sha mayeo.

25

Lusímo lwa Vanjalʉ Ikimi

1 Mpɨɨndɨ ijo, Ʉtemi wa Kurumwii kwiifwaana ʉrɨ na lusímo ʉlʉ. Sikʉ ɨmwɨ vanjalʉ ikimi, vajáa vatoola vimʉrɨ vyaavo vakatamanya no musingirirya mweenengovi.
2 Vasaano va avo vanjalʉ nɨ vakoókoyo vajáa, na vasaano vajáa vatɨɨte tooti.
3 Mpɨɨndɨ vara vakoókoyo ˆvasʉmʉláa vimʉrɨ vyaavo, sɨ vajáa vasʉmʉla makuta tʉkʉ.
4 Maa kaa, mpɨɨndɨ vara ˆvajáa na tooti ˆvasʉmʉláa vimʉrɨ vyaavo, vajáa vasʉmʉla makuta saamii jaavo yo koongererya.
5 Mweenengovi ˆakachereve kʉʉja, vara vanjalʉ voosi vakawoojerera na vakalaala.
6 Uchikʉ katɨ kʉkava na isóso, ‘Laangi mweenengovi nʉ afíkire, tamanyi mʉkamusingirirye!’
7 Aho, vara vanjalʉ voosi vakiinʉka, vakatengenesha vimʉrɨ vyaavo.
8 Vara vakoókoyo vakavasea vara ˆvarɨ na tooti, ‘Tʉkeeheryi makuta yaanyu kiduudi, vimʉrɨ viiswi vyoorima.’
9 Kɨrɨ vyoova jeyyo, vara ˆvarɨ na tooti vakavasea, ‘Sɨ jeyyo tʉkʉ, makuta sɨ yarɨ tʉtoosha suusu na nyuunyu tʉkʉ. Nɨ vyaangʉ mʉdome na kwa vara ˆvávaa iyoombe, mukiiwʉrɨre.’
10 Na mpɨɨndɨ avo ˆvadomáa noo wʉla makuta, mweenengovi akʉʉja, na vara ˆvajáa viímiirye neeja vakɨɨngɨra hamwɨ ne na haantʉ ngovi ˆyaveeráa na mʉryaango ʉkachuungwa.
11 Mpɨɨndɨ ˆjikalooke, vara vanjalʉ vɨɨngɨ novo vakʉʉja. Vakaanɨrɨra, ‘Mʉkúlʉ! Mʉkúlʉ! Tʉyʉʉrɨre mʉryaango!’
12 Maa kaa, mweenengovi akavasea, ‘Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sɨ navamányire tʉkʉ!’
13 Ivi, noo ˆvyeene viri kʉva, sa jeyyo, mʉlaange neeja sa sɨ mʉmányire sikʉ au sáa tʉkʉ.

Lusímo lwa Vatʉmami ˆVaheewa Mpía (Lúka 19:11-27)

14 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíne na lusímo ʉlʉ. Kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ˆasaakáa akere njɨra. Akavaanɨrɨra vatʉmami vaachwe, maa akavaheera máari jaachwe valaangirirye.
15 Ʉmwɨ akamʉheera taláanta* isaano na wɨɨngɨ ivɨrɨ na wɨɨngɨ ɨmwɨ, kɨra mʉʉntʉ akamʉheera ja ˆvyeene lʉvɨro lwaachwe lʉrɨ. Aho, maa yeeye akakera njɨra.

---

* **25:15** ***talá****anta:* Nɨ isáare ra Kɨgiríki noo kʉsea mpía. Taláanta ɨmwɨ ya chúuma cha mpía nɨ ja mʉsáala wa mʉʉntʉ wa myaaka ikimi na mʉsasatʉ (16) ɨjáa.

16 Ura ˆaheewa taláanta isaano, chaangu akaanda jitumamira jira mpía, maa akapata taláanta jiingi isaano.
17 Jeyyo baa ura wa iviri akapata jiingi iviri.
18 Maa kaa, ura mutumami ˆajáa ahókiire taláanta imwi, ajáa adoma, akasiimba iduundu isi, maa akiivisa ira mpía ya mweenenyuumba waachwe.
19 Siku ˆjiri foo ˆjikalooke, ura mweenenyuumba wa vara vatumami akahindu̱ka na akabweeyya hesáabu novo.
20 Ura mutumami ˆaheewa taláanta isaano akuuja, akareeta jiingi isaano. Akasea, ‘Mukúlu, niini ujáa waampeera taláanta isaano. Laanga, napátire kisapu cha taláanta jiingi isaano.’
21 Mweenenyuumba waachwe akamusea, ‘Mutumami muuja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuviika ndiri uve mwiimiriri wa viintu ˆviri foo. Teenga wiingire cheerwii cha mweenenyuumba waako.’
22 Ura ˆajáa aheewa taláanta iviri ne akuuja, akamusea mweenenyuumba waachwe, ‘Mukúlu, ujáa waampeera taláanta iviri. Laanga, napátire kisapu cha jiingi iviri.’
23 Mweenenyuumba waachwe akamusea, ‘Mutumami muuja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuviika ndiri wiimirire ˆviri foo. Teenga cheerwii cha mweenenyuumba waako.’
24 Aho, ura mutumami ˆajáa aheewa taláanta imwi akuuja, maa akasea, ‘Mukúlu, niini nijáa nataanga weewe ni muuntu mufafu, wachwíjaa kuuntu si ˆuhaanda, na ujíingaa kuuntu si ˆupasa mbeyu.
25 Sa jeyyo, niini noofa, maa nkiita kiivisa taláanta yaako isi. Laanga, ni ihi aha ˆiri yaako.’
26 Mweenenyuumba waachwe akamusea, ‘Weewe ni mutumami muvi na muvira! Ujáa wataanga nachwíjaa kuuntu si ˆnahaanda, na najíingaa kuuntu si ˆnapasa mbeyu.
27 Vyabooha ngaari waviika mpía yaani kwa vaantu vahíndulaa na kisapu, sa ˆndiri hinduka, nsumule ˆiri yaani na kisapu chaachwe.
28 Haaha muhóki iyo taláanta, mumuheere ura ˆari nojo ikimi.
29 Sa ura ˆari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na kuva ari novyo koyokoyo. Maa kaa, ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.
30 Haaha uhu mutumami asiina kunáálo mufweitiri na weerwii, uko kuri na kilwiirya, kuuntu ˆkuri kuva na kurira no sha mayeo.’

Siku ya Ulamu

31 Mwaana wa Muuntu ˆari kuuja na nkongojima yaachwe na mirimu miija yoosi, yeeye kiikala ari ichuumbi raachwe ra nkongojima yaachwe.
32 Isi joosi ja weeru kiijiinga jiri mbere yaachwe,✡ ne vakera ari ja muríisi viintu ˆakéraa mburi na muundi.
33 Jiviika ari muundi mukono waachwe wa kulume na mburi mukono waachwe wa kumooso.
34 Aho, uwo Mutemi vasea ari vara ˆvari mukono waachwe wa kulume, ‘Yeendi nyu-unyu ˆmwatalariwa ni Taáta waani, hokeri Utemi ˆmwiimiriwa neeja keende kuumbwa kwa weeru.
35 Sa nijáa na njala mukaampeera chóorya, nijáa na nyóota mukaanyweesha, nijáa muyeni mukaanteengya,
36 nijáa na tuhu mukaanvikira ingo, nijáa mulwíiri mukuuja no kuunaangirirya, na nijáa munyololwii mukuuja no kuunaanga.’
37 Aho, vara vawoloki musea vari, ‘Mukúlu, ni naadi ˆtakoona uri na njala, tukakuriisha, au uri na nyóota tukakunyweesha?
38 Ni naadi ˆtakoona uri muyeni tukakuteengya, au uri na tuhu tukakuvikira?

✡ **25:32** Laanga Isáaya 66:18; Yoéeli 3:2.

39 Kei ni naadi ˆtakoona uri mulwíiri, au uri munyololwii tukuuja no kulaanga?'
40 Ne Mutemi vasea ari, 'Kimaari noovawyiira, ja ˆvyeene muvabweeyyirya ava vaaniitu vaduudi, muumbweeyyirya niini.'
41 Aho, vasea ari vara ˆvari mukono waachwe wa kumooso, 'Isunki kwaani nyuunyu ˆmwajumwa, tamanyi na mootwii wa siku ˆjisiina uhero ˆwiimiwa neeja sa Ikúúlu ra Mirimu Mivi na mirimu yaachwe.
42 Sa nijáa na njala si mwaampeera chóorya tuku, nijáa na nyóota si mwaanyweesha tuku.
43 Nijáa muyeni si mwaanteengya tuku, nijáa na tuhu si mwaanvikira ingo tuku, nijáa mulwíiri si muuja noo kuunaangirirya tuku, nijáa munyololwii si muuja no kuunaanga tuku.'
44 Aho, novo kuuyirya vari voosea, 'Mukúlu ni naadi ˆtakoona uri na njala, au uri na nyóota, au uri muyeni, au uri na tuhu, au uri mulwíiri, au uri munyololwii, na suusu si twakulaanga?'
45 Ne vasea ari, 'Kimaari noovawyiira, ja ˆvyeene si mumubweeyyirya umwi wa ava vaaniitu vaduudi, si muumbweeyyirya niini tuku.'
46 Aho, avo kiingira vari kulairwa chiiru kwa siku ˆjisiina uhero, maa kaa, vara vawoloki kiingira vari na nkaaswii ya siku ˆjisiina uhero."

26

Muryuungu wo Muulaa Yéesu
(Maáriki 14:1-2; Lúka 22:1-2; Yooháani 11:45-53)

1 Yéesu ˆakamarikirye kuluusa ayo yoosi, akavasea vapooji vaachwe,
2 "Taanga mwiise siku iviri ˆjiri looka kuva iri Paásika na Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vavi na muning'in'ya vari musaláabii fuuru akwye wuu?"
3 Mpiindi ijo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi vajáa valumana balásii ya nyuumbii ya kitemi ya mweeneisi mukuulu ˆasewáa Kayáafa.
4 Vakabweeyya muryuungu wa iyasi sa vamukwaate Yéesu kimbiso na vamuulae.
5 Maa kaa, vakasea, "Kari ive mpiindi ja ihi ngovi tuku, sa kari ji kuve na ntiribuka tuku."

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyukira
(Maáriki 14:3-9; Yooháani 12:1-8)

6 Mpiindi Yéesu ˆajáa iturii ra Besanía kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆari na ulóónda,
7 muuntu muki umwi ajáa uuja ˆari na chúpa ya iwye ˆrasongolwa ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa ya iyoombe ikuulu. Uwo muuntu muki ajáa uuja na hara méesii kuuntu ˆarijáa chákurya, akawuna ira chúpa, maa akayakuurira ayo makuta mutwii wa Yéesu.
8 Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, vakakalala voosea, "Ni wa che usaambu uhu?
9 Makuta aya, ngaari yawúsirwe kwa iyoombe ikuulu, na ijo mpía jivaambirirye vakiva!"
10 Yéesu ajáa ataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, "Amwi moomujuuwa uhu maáma? Yeeye aantúmamiire kiintu ˆchabooha.
11 Vakiva novo muri mpiindi joosi, maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu siku joosi tuku.
12 Uhu maáma ˆakakuurire muviri waani makuta, uuvíikire neeja so taahwa.
13 Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi kuri weeru Masáare Maaja ˆyari variyulwa, iki ˆcheene akitúmamire uhu muuntu muki, luuswa kiri ja nkumbukira yaachwe."

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu
(Maáriki 14:10-11; Lúka 22:3-6)

14 Aho, umwi wa vara ikimi na vaviri, ˆaséwaa Yúuda Isikarióoti, akadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva,

15 akavasea, “Nɨ che mʉrɨ kʉʉmpeera koonɨ namʉválandukire Yéesu nɨmʉvɨɨke mɨkonwii yaanyu?” Vakamʉvarɨra mpía makumi yatatʉ (30).✡
16 Na kwaandɨra aho, Yúʉda akaanda saakɨra nkalo ˆyabooha yo mʉvalandʉka Yéesu.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika
(Maáriki 14:12-21; Lúka 22:7-23; Yoohaáni 13:21-30)

17 Sikʉ ya ncholo ya ngovi ya mɨkáate sɨ ˆɨvíkɨrwaa ʉsasɨ, vapooji vajáa vamʉdomera Yéesu vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika sa urye?”
18 Ne akavasea, “Tamanyi na múujii kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ mʉmʉsee, ‘Mukiindya aséire, mpɨɨndɨ yaanɨ yafíkire, rɨɨra ndɨrɨ ngovi ya Paásika hamwɨ na vapooji vaanɨ kaayii kwaako.’”
19 Vapooji vakabweeyya ja ˆvyeene Yéesu ajáa avaláiriirye, vakiimya neeja chóorya cha Paásika.
20 Iwʉlo ˆrɨkɨɨngɨre, Yéesu akava méesii hamwɨ na vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ.
21 Na mpɨɨndɨ ˆvarijáa, Yéesu akasea, “Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, ʉmwɨ waanyu kʉʉnvarindʉka arɨ.”
22 Vapooji vaachwe vakavisʉʉla maatʉkʉ vii, maa vakaanda kuurya ʉmwɨ ʉmwɨ, “Mʉkúlʉ, sɨ viri kʉva nɨ nɨɨnɨ tʉkʉ?”
23 Yéesu akavasea, “Ʉra ˆaríiriirye mʉkáate hamwɨ na nɨɨnɨ luumbwii noo ˆarɨ kʉʉnvarindʉka.
24 Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ tamanya iise no kʉʉlawa ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho. Maa kaa, nɨ mpolaɨ kwa mʉʉntʉ ʉra ˆarɨ mʉvarindʉka! Nɨ pwee vijáa ngaarɨ baa sɨ avyaalwa.”
25 Yúʉda ʉra mʉvalanduki waachwe akamʉsea, “Mukiindya, kɨkomi sɨ nɨɨnɨ tʉkʉ?” Yéesu akamʉsea, “Weewe ulúusire.”

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Maáriki 14:22-26; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-25)

26 Mpɨɨndɨ ˆvarijáa, Yéesu akatoola mʉkáate, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akʉʉbendʉlabendʉla, maa akavaheera vapooji vaachwe yoosea, “Tooli, murye, ʉhʉ nɨ mʉvɨrɨ waanɨ.”
27 Aho, akatoola ndʉvo, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ akavaheera yoosea, “Tooli voosi munywe diváai fuma nduvwii ɨhɨ.
28 Ɨhɨ nɨ sakami yaanɨ ya mʉháko, sakami ˆyookiitwa sa ˆvarɨ foo vaseyyiriwe ʉvɨ.
29 Nɨ kʉvawyɨɨra niise, sɨ ndɨrɨ kʉnywa kei ɨhɨ diváai ya sabíibu tʉkʉ, fʉʉrʉ sikʉ ˆndɨrɨ kiinywa ifya hamwɨ na nyuunyu Ʉtemii wa Taáta waanɨ.”
30 ˆVakɨɨmbe lwɨ́mbo, vakalooka na Luulwii lwa Mɨseitúuni.

Yéesu Yoolʉʉsa Peéteri Sea Arɨ sɨ Amʉmányire Tʉkʉ
(Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34; Yoohaáni 13:36-38)

31 Aho, Yéesu akavasea, “Uchikʉ ʉhʉ wa isikʉ voosi kʉʉndeka mʉrɨ. Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
‘Kʉmʉvaa ndɨrɨ murí́isi,
na muundi ja mpuka yaachwe jiipase.’✡
32 Maa kaa, ˆndɨrɨ fʉfʉka, valongorera ndɨrɨ na ɨsɨ ya Galiláaya.”
33 Peéteri akamʉsea Yéesu, “Baa koonɨ voosi varɨ kʉreke weewe, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ kʉreka vii kaa tʉkʉ.”
34 Yéesu akamʉsea, “Kɨmaarɨ kaa nookuwyɨɨra, uchikʉ ʉhʉ nkʉkʉlʉme sɨ ɨnavɨɨka, lʉʉsa ʉrɨ sɨ wʉʉmányire tʉkʉ katatʉ.”
35 Peéteri akamʉsea, “Koonɨ baa nɨ mpaka nkwye, kukwya ndɨrɨ hamwɨ na weewe, sɨ ndɨrɨ sea sɨ nakʉmányire tʉkʉ.” Baa vara vapooji vɨɨngɨ vakalʉʉsa vivira.

✡ **26:15** Laanga Sakaría 11:12; Matáayo 27:9. ✡ **26:31** Laanga Sakaría 13:7.

Yéesu Yoomuloomba Mulúungu Luulwii lwa Miseitúuni
(Maáriki 14:32-42; Lúka 22:39-46)

36 Aho, Yéesu akafika na vapooji vaachwe Getisemáane, uko akavasea, “Ikali aha, niini tamanya niise na hara mbere noo muloomba Mulúungu.”
37 Akamusumula Peéteri na vaana vaviri va Sebedáayo, na mpiindi ^vatamanyáa, mutima waachwe ukafiriira kunu yookiiteera usúungu.
38 Aho, akavasea, “Mutima waani wookaava kende nkwye. Ikali aha, mukeeshe chiriri hamwi na niini.”
39 ^Akaseese na mbere kiduudi, akalaala isi na inda akamuloomba Mulúungu yoosea, “Taáta waani, kooni viri dahika ndúvo ihi yaandooke, maa kaa, si ive ja ^vyeene noosaaka tuku, ive ja ^vyeene woosaaka weewe.”
40 Akatamanya na kwa vara vapooji vaachwe vatatu, akavashaana valíire. Akamusea Peéteri, “Arumi, mwasíindirwe keesha na niini baa kwa isaa rimwi vii wúu?
41 Keeshi na muloombe sa kari ji mwiingire mutehwii tuku. Mutima wiímire neeja kutumama wúuja, maa kaa, wasíindwaa sa muviri usiina ngururu tuku.”
42 Akatamanya kei lwa kaviri no muloomba Mulúungu yoosea, “Taáta waani, kooni ndúvo ihi ya uturikiri si viri dahika yúunehe, ndiire kwiinywa, haaha ^vyeene woosaaka vikiimane.”
43 Kei ^akahindúke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yaréheriiwe ni tulo.
44 Akavareka, akatamanya lwa katatu no muloomba Mulúungu kwa masáare yayara.
45 Aho, akadoma na kwa vara vapooji vaachwe akavasea, “Nyuunyu mukaari mulíire no humuluka wúu? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa Múuntu varindúkwa iise na viikwa iise mikonwii ya vavi.
46 Inuki, hendi tulooke! Laangi, ura ^yoojokúunvarindúka afíkire!”

Yéesu Yoovarindúkwa na Yookwaatwa
(Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53; Yoohváani 18:3-12)

47 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yoolúusika novo, Yúuda umwi wa vapooji vaachwe ikimi na viri akafika. Yeeye ajáa uujan’ya na vaantu ^vari foo ^vari na nyaasuka na nkusi. Ava ^vajáa vatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva na ni vawosi.
48 Haaha ura ^amuvalandúkáa Yéesu ajáa ahúmwiire valaira isháara yoosea, “Ura ^ndiri musundira ja noomuluumbya, noo yeeye, mukwaati.”
49 Yúuda akahululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, “Lumbi ee Mukiindya!” Maa, akamusundira.
50 Yéesu akamusea, “Kijeengi, tumama ^cheene chakuréetire.” Aho, vara vaantu vakaseesa, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.
51 Hahara, umwi wa vara ^vajáa na Yéesu ^akoone jeyyo, akakúula nyaasuka njatwii, akamutema kutu dúú mutumami wa mweeneisi mukúulu.
52 Yéesu akamusea, “Hindula nyaasuka yaako na njatwii, sa voosi vara ^vúúlaa na nyaasuka, novo kukwya vari kwa nyaasuka.
53 Sa che wookiisea si ndiri daha kumuloomba Taáta waani aandetere haaha jei kulookya mayana ikimi na yaviri (12,000) ya valwi nkoondo va mirimu miija?
54 Maa kaa, kooni nabwéeyyiirye jeyyo, jooli Masáare ^Yari Mpeho yari kiimana yara ^yasea ivi ni mpaka vifumire jei?”
55 Mpiindi ijo, Yéesu akiisea ira mpuka ya vaantu, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu, muújire noo kúunkwaata na nyaasuka na nkusi wúu? Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Amwi si mwaankwaatáa kura?
56 Aya yoosi yafúmiire sa masáare ya valáali na mutwe yara ^vaandika Masáarii ^Yari Mpeho yakiimane.” Aho, vapooji voosi vakamureka, maa vakatiija.

Yéesu Mbere ya Mweeneisi Mukúulu
(Maáriki 14:53-65; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohváani 18:13-14, 19-24)

57 Vara ˆvajáa vamʉkwáatire Yéesu, vakamʉtwaala na kwa Kayáafa, mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ, ʉko vakiindya va Miiro na vawosi vajáa valúmɨɨne.
58 Maa kaa, Peéteri ajáa amutúubire Yéesu kwa kʉlɨ fʉʉrʉ waámii ya mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ. Akɨɨngɨra, maa akiikala hamwɨ na valʉkalʉka, sa oone ˆcheene kɨrɨ fʉmɨra.
59 Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva hamwɨ na Balásа Nkʉʉlʉ yoosi ya Vayahúudi vasaakɨráa ʉshahíidi wa ʉloongo kʉrɨ Yéesu sa vadahe kʉmʉʉlaa.
60 Maa kaa, sɨ vapata kɨɨntʉ tʉkʉ, baa neembe mashahíidi ˆvarɨ foo va ʉloongo vɨɨmáa mbere.
Maa reerʉ, mashahíidi vavɨrɨ vakafʉmɨra,
61 vakasea, “Ʉhʉ mʉʉntʉ asea, ‘Daha ndɨrɨ kwiigirimʉla Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ* na nɨɨjeenge kei kwa sikʉ itatʉ.’”
62 Aho, mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ akiinʉka, maa akamʉsea Yéesu, “Sɨ wookuuyirya kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ wʉʉ? Aya masáare ava vaantʉ ˆvookusitaakya nɨ kɨɨntʉ che?”
63 Maa kaa, Yéesu akakirinya. Mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ akamʉsea, “Kʉbweeyya niise wiilahe mbere ya Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Nkaasʉ, tʉwyɨɨre koonɨ weewe noo Masía, Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.”
64 Yéesu akasea, “Weewe ulúusire. Maa kaa, nɨ kʉvawyɨɨra niise voosi, kwaandɨra haaha kʉmoona mʉrɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ iíkyɨɨre mʉkono wa kʉlʉme wa Mweenengururu,✡ yookʉʉja mweeri ya machu ya kurumwii.”✡
65 Aho, mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ akamoola ɨngo jaachwe na nkalari yoosea, “Ahíintikire! Ʉshahíidi wa che kei toosaaka? Laangi, nyuunyu mwatéɨɨre ʉwo uhiintiki.
66 Joolɨ moolamʉla?” Vakamʉsea, “Akiimana akwye.”
67 Aho, vakamʉchwɨɨra matɨ kishwii na vɨɨngɨ vakamʉvaa ngúumi. Vɨɨngɨ vakamʉhapʉla makóofi
68 na vakamʉhenchʉla voosea, “Weewe Masía, hoonɨ taanga nɨ ani ˆakʉváire?”

Peéteri Yoosea sɨ Amʉmányire Yéesu Tʉkʉ
(Maáriki 14:66-72; Lúka 22:56-62; Yoohaáni 18:15-18, 25-27)

69 Haaha mpɨɨndɨ ijo joosi, Peéteri ajáa iíkyɨɨre weerwii ʉko waámii. Mʉtʉmami ʉmwɨ wa kɨɨntʉ kiki akamʉseeserera Peéteri, maa akamʉsea, “Baa weewe nɨ hamwɨ waarɨ na Yéesu wa Galiláaya.”
70 Maa kaa, Peéteri akasiita mbere ya voosi yoosea, “Sɨ nootaanga baa ɨkɨ ˆwoolʉʉsa tʉkʉ!”
71 Aho, Peéteri akɨɨtookɨɨma mutiryaangwii wa waámii, mʉtʉmami wɨɨngɨ wa kɨɨntʉ kiki akamoona Peéteri, maa akavasea vaantʉ ˆvajáa aho, “Ʉhʉ nɨ hamwɨ aarɨ na Yéesu wa Nasaréeti.”
72 Peéteri akasiita kei ko kiilaha yoosea, “Sɨ namʉmányire ʉwo mʉʉntʉ tʉkʉ!”
73 Mpɨɨndɨ kiduudi vaantʉ ˆvajáa viímire aho, vakamʉseeserera, maa vakamʉsea, “Kɨkomi weewe ʉrɨ ʉmwɨ waavo, sa baa ndʉʉsɨka yaako yookoonekya.”
74 Aho, Peéteri akaanda kwiijuma yeemweene, na iilaháa yoosea, “Kɨmaarɨ! Sɨ namʉmányire ʉwo mʉʉntʉ tʉkʉ!” Haaho, nkʉkʉlʉme ɨkavɨɨka.
75 Aho, Peéteri akakʉmbʉkɨra masáare ˆajáa awyɨɨrɨɨrwe nɨ Yéesu, “Nkʉkʉlʉme sɨ ɨnavɨɨka, sea ʉrɨ sɨ waamányire tʉkʉ katatʉ.” Aho, maa re akafuma na weerwii akɨɨtoorɨra maatʉkʉ vii.

27

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Maáriki 15:1; Lúka 23:1-2; Yoohaáni 18:28-32)

---

* **26:61** ***Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ:*** Kaaya Njija ˆng’eene Yéesu alʉʉsáa aha nɨ mʉvɨrɨ waachwe. Kʉbomola no kɨɨjeenga kei kwa sikʉ itatʉ yoonekya kukwya no fʉfʉka kwaachwe. ✡ **26:64** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **26:64** Laanga Danyéeli 7:13.

1 ^Kukamwaae, vakúúlu va veeneisi va Ijuva voosi na vawosi vakalamula kumuulaa
Yéesu.
2 Vakamuchuunga piingu, vakamutwaala na kwa Piláato, gávana wa isi ya Yudéea, maa
vakamukwaatya kwaachwe.

Yúuda Yookiikuva
(Mirimo ya Vatumwi 1:18-19)

3 Haaha Yúuda uhu ^ajáa amuválandukire ^akoone Yéesu ahúmwiire heewa irya, aki-
ivairya mbiri, maa akavahindurira vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi jira mpía
makumi yatatu (30).
4 Akavasea, "Nahóniirye kumutoola muuntu ^asiina uvi uulawe." Maa kaa, voovo
vakamusea, "Ayo ^wootuwyiira yasiina nyambirirya kuri suusu tuku, ni yaako mwee-
neevyo."
5 Akajifweitira ijo mpía makumi yatatu na Kaayii Njija ya Ijuva, maa akatamanya no
kiikuva.
6 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakajitoola ijo mpía, maa vakasea, "Miiro yakaan'ya
kujisaangya iji mpía na mpía ja Kaaya Njija, sa ni mpía ja sakami."
7 Aho, vakaluma sáare, maa vakalamula kujiwurira iwunda ra kirongorongo rive
haantu ho taahira vayeni.
8 Noo ^chooreka fuuru isiku, iro iwunda raséwaa Iwunda ra Sakami.
9 Jeyyo, masáare ya Yeremía muláali na mutwe yakakiimana, "Vajáa vasumula jira mpía
makumi yatatu, iyoombe ^apaangirwa ni vaantu va Isiraéeli.
10 Ijo mpía vakawurira iwunda ra kirongorongo, ja ^vyeene IJUVA aandairirya."✡

Yéesu Mbere ya Piláato
(Maáriki 15:2-5; Lúka 23:3-5; Yoohaani 18:33-38)

11 Haaha, vakamwiimya Yéesu mbere ya gávana Piláato, ne Piláato akamuurya, "Weewe
noo mutemi wa Vayahúudi wuu?" Yéesu akamusea, "Weewe ulúusire."
12 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi ^vakamusitaakye, yeeye si uuyirya
isáare tuku.
13 Piláato akamuurya, "Si wooteera ni masáare yangai vookusitaakya tuku wuu?"
14 Maa kaa, Yéesu si uuyirya baa isáare rimwi tuku, uwo gávana akatuluvala maatuku vii.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kuulawa
(Maáriki 15:6-15; Lúka 23:13-25; Yoohaani 18:39-19:16)

15 Haaha, siku ja ngovi ya Paásika, gávana ajáa aviijuvirya Vayahúudi kumuchungurira
mufúungwa umwi ^mweene vari saaka.
16 Mpiindi ijo, kujáa kwatiite mufúungwa umwi ^ajáa ataangikana maatuku vii sa uvi,
^asewáa Baráaba.
17 Sa jeyyo, vaantu ^vakiijiinge, Piláato akavuurya, "Ni ani moosaaka nimuchungurire
kati ya ava vavirí, Baráaba au Yéesu ^aséwaa Masía?"
18 Ajáa aluusa jeyyo sa ajáa ataanga vajáa vamusítakiirye Yéesu kwaachwe sa kivina.
19 Mpiindi Piláato ^ajáa iíkyiire aho ichuumbii raachwe ro lamurira, muki waachwe
akamutwaarira mulomo, "Kari ji umubweeyyirye uvi wowoosi muuntu uwo muwoloki
tuku, sa niini natúrikiire maatuku vii noolootera sa yeeye uchiku uhu."
20 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi vakavasoonka vaantu valoombe
Baráaba achungurirwe na Yéesu uulawe.
21 Aho, gávana akavuurya, "Ni ani moosaaka nimuchungurire kati ya ava vavirí?"
Voovo vakamusea, "Baráaba!"
22 Piláato akavuurya, "Haaha che ndiri mubweeyya Yéesu ^aséwaa Masía?" Voosi
vakasea, "Aning'iniwe musaláabii fuuru akwye!"

✡ **27:10** Laanga Sakaría 11:12-13; Yeremía 19:1-13; 32:6-9; Matáayo 26:15.

23 Ne akavuurya, “Sa che? Ʉvɨ che abwéeyyiirye?” Voovo vakatuuba tʉla isóso voosea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!”
24 Piláato ˆakoone hasiina yooseesya tʉkʉ na baa ʉsaambʉ waándire, ajáa atoola maaji, maa akooyya mɨkono yaachwe mbere ya vaantʉ yoosea, “Nɨɨnɨ nsiina ʉvɨ mweeri ya inkwya ya ʉhʉ mʉʉntʉ tʉkʉ. Ɨrɨ isáare nɨ mweeri yaanyu rɨrɨ, rɨlaangi.”
25 Vaantʉ voosi vakasea, “Sakami yaachwe ɨveere mweeri yiiswi na vaana viiswi.”
26 Aho, Piláato akamʉchʉngʉrɨra Baráaba fuma mʉnyololwii sa voovo, maa kaa, akalairirya Yéesu avawe mɨjeléedi maa akamʉtoola aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Valʉkalʉka Voomʉhena Yéesu
(Maáriki 15:16-20; Yoohváani 19:2-3)

27 Aho, valʉkalʉka va gávana vakamʉtwaala Yéesu na ijuumbii ra kɨtemi ra Piláato ˆrɨséwaa Puraitória. Ʉko, valwi nkoondo voosi vakiijiinga kʉmʉrɨingɨrɨra Yéesu.
28 Vakamufumya ɨngo jaachwe, maa vakamʉvɨkɨra ɨngo ˆɨrɨ gyaa atɨ ja mʉtemi.
29 Aho, vakalʉka kɨsasaavo cha miíwa, vakamʉvɨkɨra mutwii, vakamʉkwaatya dʉʉrɨ mʉkonwii waachwe wa kʉlʉme, maa de vandoomwiinamɨra, voomʉhenchʉla voosea, “Lamʉkyaade ee aaɨ, mʉtemi wa Vayahúudi!”
30 Vakamʉchwɨɨra matɨ, vakatoola ɨra dʉʉrɨ vakatuuba mʉvaa noyo mutwii.
31 ˆVakahʉmʉle kʉmʉhenchʉla, vakamufumya ɨra ɨngo ˆɨrɨ gyaa, maa vakamʉvɨkɨra ɨngo jaachwe kei. Aho, vakamʉtwaala fʉʉrʉ weerwii ya múuji noo muning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Mʉsaláabii Fʉʉrʉ Akwye
(Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43; Yoohváani 19:17-27)

32 Njirii, vakalʉmana na mʉʉntʉ ʉmwɨ fuma múujii wa Kiréene* ˆaséwaa Simóoni. Valwi nkoondo vakamʉdoomererya avaale mʉsaláaba wa Yéesu.
33 Na ˆvakafike haantʉ ˆhaséwaa Goligóota, noo kʉsea Kɨsááya cha Mʉtwe,
34 valwi nkoondo vakamʉheera Yéesu diváai ˆyasaangiwa na kɨsʉʉngʉ so seyya maku-undi,✡ maa kaa, yeeye ˆakɨɨsaɨre, akasiita kʉnywa.
35 ˆVakahʉmʉle kumuning’in’ya mʉsaláabii, vakiigavɨra ɨngo jaachwe ko vaa mbare.✡ [Jeyyo, isáare rɨra ˆralʉʉswa nɨ mʉláali na mʉtwe rɨkakiimana, “Viigavɨra mɨrwaalo yaanɨ, kati yaavo na ɨngo yaanɨ vakɨɨvaɨra mbare.”] 36 Vakiikala, vakatuuba kʉmʉlaangirirya.
37 Mweeri ya mʉtwe waachwe vakavɨɨka ishitáaka ˆraandɨkwa, “Ʉʜʉ Nɨ Yɛ́ɛsu, Mʉtemi wa Vayahúudi.”
38 Viívi vavɨrɨ vajáa vaning’iniwa mɨsaláabii hamwɨ ne, ʉmwɨ mʉkono wa kʉmooso na wɨingɨ mʉkono wa kʉlʉme, kɨra mʉʉntʉ mʉsaláabii waachwe.
39 Vaantʉ vara ˆvalookáa na aho, vamʉtʉkɨráa voosingisya mɨtwe kwa heenchʉ voosea,
40 “Hoonɨ ta ilaange, atɨ girimʉla ʉrɨ Kaaya Njija na wɨijeenge kwa sikʉ itatʉ? Haaha ilamurirye we mweeneevyo. Koonɨ kɨkomi weewe nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, kiima aho mʉsaláabii!”
41 Baa vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva, hamwɨ na vawosi na vakiindya va Miiro vakamʉhenchʉla voosea,
42 “Avalamuriryáa vɨingɨ, amwɨ yoosiindwa kiilamurirya yeemweene? Atɨ yeeye nɨ mʉtemi wa Isiraéeli! Hoonɨ nɨ akiime mʉsaláabii naasu tumurume.
43 Yeeye amwiiláangyaa Mʉlʉʉngʉ, na ajáa alʉʉsa yeeye nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, haaha Mʉlʉʉngʉ nɨ amʉlamurirye koonɨ yoomʉsaaka.”
44 Baa vara ˆvajáa vaníng’iniiwe mɨsaláabii hamwɨ ne, vakamʉtʉkɨra.

---

* **27:32** ***Kɨréene:*** Ʉhʉ nɨ múuji ˆujáa kʉra Afɨrɨka kaskasíini. Ʉko, Vayahúudi ˆvarɨ foo viikaláa, baa Simóoni nɨ ʉmwɨ wa Vayahúudi ˆveene vʉʉjáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **27:34** Laanga Sabúuri 69:21. ✡ **27:35** Laanga Sabúuri 22:18.

Yéesu Yookwya Mʉsaláabii
(Maáriki 15:33-41; Lʉ́ka 23:44-49; Yoohaáni 19:28-30)

45 Kwandira mpiindi ja mpoloonge fʉʉrʉ mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya kikakʉnikirira isi yoosi.
46 Mpiindi jo kiimikirirya ja cháámuusi, Yéesu akarira na ngururu yoosea, *"Éeli, Éeli láama sabakitáani?"* noo kʉsea, "Ee Mʉlʉʉngʉ, Ee Mʉlʉʉngʉ, amwi waandékire?"✡
47 Maa kaa, vamwi va vaantʉ ˆvajáa hara ˆvakateere jeyyo, maa vakasea, "Ʉhʉ, yoomʉkemera Elía."✡
48 Ʉmwi waavo akatamanya chaangʉ, akatukya kiintʉ ˆkiri monyomonyo diváaii ˆyasasʉka, akakifarimbirira isaangii, maa akamʉheera anywe.
49 Maa kaa, viingi vakasea, "Reki toone kooni Elía ari kʉʉja noo mʉlamurirya."
50 Maa reerʉ, Yéesu akaana kei vikʉlʉkʉʉlʉ, aho, akawulala.
51 Haaho, ipasía ra Kaaya Njija rikaatʉka kati na kati fuma mweeri fʉʉrʉ isi, isi ikasingisika na myaalaliwye ikaatʉka.
52 Mbirííra jikakʉnʉkʉka na miviri ya vaaja vara ˆvajáa vaakwya ikafʉfʉka.
53 Yéesu ˆakafʉfʉke, avo vaantʉ vakafuma mbiríírii, na vakatamanya na múujii mʉʉja na vakavafʉmira vaantʉ ˆvari foo.
54 Ʉra mʉkúúlʉ wa valwi nkoondo na vara ˆvajáa ne voomʉlaangirirya Yéesu ˆvakoone kira kitiíntima na yara yoosi ˆyajáa yafúmiire, vakoofa mʉnʉmʉʉnʉ, voosea, "Ʉhʉ kikomi ni Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ aari."
55 Kʉjáa kwatiite vaantʉ vaki ˆvari foo ˆvalaangáa ayo kwa kʉli. Avo vajáa vamutuuba Yéesu fuma Galiláaya sa vindoomʉtʉmamira.
56 Kʉri vamwi vaavo, ˆajáa amwaari, Maríia Makidaléena, Maríia íyo waala Yaakúupu na Yóose, na íyo waala vaana va Sebedáayo.

Kʉtaahwa kwa Yéesu
(Maáriki 15:42-47; Lʉ́ka 23:50-56; Yoohaáni 19:38-42)

57 Haaha iwʉlo ˆrikiingire, ajáa ʉʉja musúngaati ʉmwi fuma múuji wa Arimatáaya ˆasewáa Yooséefu. Ʉhʉ ne ni mʉpooji wa Yéesu ajáa.
58 Akamʉdomera Piláato noo koomʉloomba mʉviri wa Yéesu. Piláato akalairirya aheewe.
59 Yooséefu akʉʉsʉmʉla mʉviri, akʉʉfarimbirira sáanda ya kitáani cha kikomi,
60 maa akʉʉviika mbiríírii yaachwe mweeneevyo. Ɨyo mbirííra ya mpaanga ni ifya na ijáa yabokwa mwaalaliwyii. Aho, akafingiritya iwye ikʉlʉkʉʉlʉ, yoorifintamya mʉryaangwii wa mbirííra, maa akalooka.
61 Maríia Makidaléena na ʉra Maríia wiingi vajáa vamwaari aho haantʉ viíkyiire kʉlaanga mbirííra.

Valʉkalʉka Mbiríírii

62 Lomʉtóondo yaachwe ni sikʉ ya Sabáato ijáa, vakʉ́ʉlʉ va veeneisi va Ijʉva na Mafarisáayo vakatamanya na kwa Piláato.
63 Vakamʉsea Piláato, "Mʉkʉ́lʉ, takʉ́mbʉkiire, ʉra mʉkwaata de akwye ajáa asea, 'Sikʉ itatʉ ˆjiri looka, fʉfʉka ndiri.'
64 Sa jeyyo, ʉlairirye mbirííra ilaangiririwe kamwi fʉʉrʉ sikʉ ya katatʉ. Kooni si jeyyo, vapooji vaachwe ifaanaa vʉʉje, viive mʉviri waachwe na vavawyiire vaantʉ afúfukire fuma inkwyii. Ʉkwaata ʉhʉ wo kiimikirirya kʉva ʉri waviiha kʉlookya wa ncholo."
65 Piláato akavasea, "Nyuunyu sumuli valʉkalʉka. Tamanyi mʉkiiviikire valʉkalʉka va kikomi ja ˆvyeene mʉri daha."
66 Sa jeyyo, vakatamanya na valʉkalʉka sa vakalaangirirye mbirííra kikomi, vakavaa mitooso rira iwye na vakaviika ʉlaangiriryi.

✡ **27:46** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **27:47** Laanga 2 Vatemi 2:11; Maláaki 4:5.

28

Kʉfʉfʉka kwa Yéesu
(Maáriki 16:1-10; Lʉ́ka 24:1-12; Yooháani 20:1-10)

1 Sabáato ˆɨkalooke namʉtóondo dwɨɨ sikʉ ya Jumapɨ́ɨrɨ,*Maríia Makɨdaléena, na ʉra Maríia wɨɨngɨ vajáa vadoma noo laanga mbɨrííra ya mpaanga ɨra ˆɨjáa yabokwa mwaalaliwyii.
2 Koonka, kitiíntima kɨkʉʉlʉ kɨkafʉmɨra sa murimʉ mʉʉja wa Ijʉvaʉjáa wakiima fuma kurumwii, ʉkafingiritya rɨra iwye, maa ʉkariikarɨra.
3 Ʉwo murimʉ buuwo yaachwe ɨjáa nɨ ja lʉlávo, na ɨngo jaachwe jijáa jeera ja mawye ya mbula.
4 Vara valʉkalʉka va mbɨrííra vajáa voofa maatʉkʉ vii, vakatetema fʉʉrʉ vakava ja ˆvaakwya.
5 Ʉra murimʉ mʉʉja ʉkavasea vara vaantʉ vaki, “Koofi tʉkʉ, sa taanga niise nɨ mʉsaakɨra mwiise Yéesu ʉra ˆaning’iniiwé mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya.
6 Asiina aha tʉkʉ, afúfukire ja ˆvyeene asea. Yeendi mʉlaange haantʉ ˆalaariiwé.
7 Haaha tamanyi chaangʉ mʉkavasee vapooji vaachwe, ‘Afúfukire fuma inkwyii, ne longoola iise na Galiláaya. Ʉko moona mʉrɨ.’✡ Laangi, nahúmwɨɨre vawyɨɨra.”
8 Jeyyo, vara vaantʉ vaki vakiinʉka hara varɨ na cheerʉ mʉnʉmʉʉnʉ kʉnʉ vɨíngɨɨrwe nɨ woowa, vakafuma mbiríírii itɨ́ɨjo vakatamanya noo vawyɨɨra vapooji vaachwe ɨrɨ isáare.
9 Koonka, Yéesu akalʉmana novo akavasea, “Lʉmbɨ niijo!” Vara vaantʉ vaki vakamʉseeserera, vakachwaama, vakakwaata majeo yaachwe, vakamwiinamɨra.
10 Aho, Yéesu akavasea, “Koofi tʉkʉ. Tamanyi mʉkavawyɨɨre vandʉʉ vaanɨ vatamanye na Galiláaya, ʉko kʉʉnyona varɨ.”

Valʉkalʉka Vootwaala Mʉlomo
11 Mpɨɨndɨ vara vaantʉ vaki ˆvajáa njirii vootamanya, vamwɨ va vara valʉkalʉka ˆvɨɨmɨrɨráa mbɨrííra vajáa vatamanya na múujii no vawyɨɨra vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva yoosi ˆyajáa yafúmɨɨre.
12 Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi vakiikala kiikalo na vakatʉʉnga njɨra ya ʉloongo. Vakavaheera vara valwi nkoondo mpía ˆjiri foo,
13 kʉnʉ voovasea, “Moosaakwa mʉsee jei, ‘Vapooji vaachwe vuújire nuuchikʉ mpɨɨndɨ suusu ˆtaarɨ talíɨre, maa vakamwiiva.’
14 Koonɨ iji sáare jamʉfíkɨɨre gávana, suusu lʉma tʉrɨ sáare ne, sa mʉdɨɨre ringi-waringiwa.”
15 Jeyyo, vara valʉkalʉka vakasʉmʉla jira mpía, maa vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa vawyɨɨrwa. Masáare aya yeenera kwa Vayahúudi fʉʉrʉ isikʉ.

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Vaachwe
(Maáriki 16:14-18; Lʉ́ka 24:36-49; Yooháani 20:19-23)
16 Aho, vara vapooji ikimi na ʉmwɨ vakadoma fʉʉrʉ Galiláaya, luulwii haantʉ Yéesu ˆajáa avasea vatamanye.
17 ˆVakamoone vakamwiinamɨra, maa kaa, vɨɨngɨ vakava vookiivʉndʉka mitimii.
18 Aho, Yéesu akavʉʉjɨra, maa akasea, “Nahíɨwe wiimiriri woosi, kurumwii na kʉrɨ weerʉ.
19 Sa jeyyo, tamanyi mʉkavabweeyye vaantʉ va ɨsɨ joosi kʉva vapooji vaanɨ, mʉndoovabatisa, kwa irina ra Taáta, na ra Mwaana na ra Mʉtɨma Mʉʉja.
20 Kei, mʉndoovakiindya kʉyakwaatya yoosi ˆnavalairirya nyuunyu. Kɨkomi nɨɨnɨ mwaarɨ na nyuunyu sikʉ joosi, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ja ʉhero.”

---

* **28:1** ***Jumapɨ́ɨrɨ:*** Kɨgiríki aha chalʉʉsa sikʉ ya ncholo ya júma. Kwa Vayahúudi júma yaandáa sikʉ ya Jumapɨ́ɨrɨ na yasɨrɨkɨrɨráa na sikʉ ya Sabáato noo kʉsea Jumamóosi. ✡ **28:7** Laanga Matáayo 26:32.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Maáriki

Mulongooryo

Kitáabu iki, chaandikwa ni Yooháani Maáriki ˆiituubáa na vala Peéteri, Paúli na Barinába mpiindi ˆvavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu (Mirimo ya Vatumwi 13:1-13; 15:36-41; 1 Peéteri 5:13). Masáare aya, ˆvyeene vamanyi vaséaa, yaandikwa kati ya myaaka ya 60-65 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Viintu ˆvyoónekanaa, Maáriki noo wa ncholo ˆaandika Masáare Maaja.

Kiintu ˆchabweeyya Maáriki aandike masáare aya, ni kuvaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆveene vaturikiriwáa maatukuvii ni Kaisáari Néero, mutemi wa isi ya Rúumi. Maáriki asaakáa vaantu ˆvamuruma Yéesu viime neeja baa koonı ni kuturikiriwa fuuru vakwye ja Kirisitu.

Maáriki alumiriryalumiriirya ˆvyeene Yéesu akwaatwa, akaheewa irya ro kuulawa ni Vayahúudi na Varúumi baa uvi tuku, akaturikiriwa, akaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya, na siku ya katatu akafufuka (14:43–16:20). Kei, alumirirya Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu (3:11; 5:7; 15:39). Noo ˆchooreka aanda na masáare aya, "Ihi noo ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, Mwaana wa Muluungu" (1:1).

Maáriki alumirirya myuujíisa ˆiri foo ˆmyeene Yéesu atumamáa, koonekya Yéesu ni Mwaana wa Muluungu kimaari (4:35–5:43; 6:30-56; 7:31–9:32). Kei, alumirirya mwiikalo wa Yéesu, ˆvyeene iitoola sa alamurirye vaantu vaachwe, "Sa baa Mwaana wa Muuntu, si uuja jo tumamirwa tuku. Kiri vyoova jeyyo, uuja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ˆvari foo" (10:45).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu *1:1-13*
Murimo wa Yéesu uko Galiláaya *1:14-9:50*
Yéesu yootamanya na Yerusaléemu *10:1-52*
Júma Yéesu ˆajáa Yerusaléemu
Uvariyuli wa Masáare Maaja ya Yéesu Yerusaléemu *11:1-13:37*
Kuning'iniwa kwa Yéesu musaláabii na inkwya yaachwe *14:1-15:47*
Kufufuka na koonekana kwa Yéesu *16:1-20*

Yooháani Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu (Matáayo 3:1-12; Lúka 3:1-18; Yooháani 1:19-28)

1 Ihi noo ncholo ya Masáare Maaja ya YéesuKirisitu, Mwaana wa Muluungu.
2 Ja ˆvyeene Ijuva aluusa kitáabwii cha Isáaya, muláali na mutwe waachwe,
"Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.✡
3 Muuntu yookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
'Imyi neeja njira sa IJUVA,
wololi njira ˆng'eene ari tweera.'✡"
4 Masáare aya yakiimana, Yooháani Mubatisáaji afumira isi ya ibaláángwii, yoovariyula ubatíiso wa vaantu kuvalanduka fuma uvii waavo, sa Muluungu asee, uvi waavo wasírire.
5 Vaantu fuma isi yoosi ya Yudéea, na mavaru yoosi ya Yerusaléemu, vadomáa noo muteerera. Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kunu voolusa uvi waavo.

✡ **1:2** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **1:3** Laanga Isáaya 40:3.

6 Yooháani iivɨkɨráa ɨngo ya mabaáhɨra ya ngamía na lʉkova iimʉ́tiɨre.✡ Kɨintʉ ˆarijáa nɨ nkʉʉmbɨ na hʉʉkɨ wa isekii.
7 Na avariyʉláa ɨndoosea, “Amwaarɨ ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ ˆarɨ na ngururu kʉlookya niɨnɨ, niɨnɨ sɨ ndɨrɨ daha baa tʉmama mʉrɨmo wa mʉtʉ́mwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tʉkʉ.
8 Niɨnɨ noobatisa na maaji, maa kaa, yeeye vabatisa arɨ na Mʉtɨma Mʉʉja.”

Yéesu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Lʉ́ka 3:21-22)

9 Sikʉ jira, Yéesu akʉʉja fuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya, maa akabatisiwa nɨ Yooháani luujii lwa Yorodáani.
10 ˆAkafume vii hara luujii, akoona kurumu kookwaatʉka dwee, na Mʉtɨma Mʉʉja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde. 11 Maa sawúti ɨkafuma kurumwii, yoosea, “Weewe ʉrɨ Mwaana waanɨ ˆnakweenda, neeriwa mʉtɨma nɨ weewe mʉnʉmʉʉnʉ.”

Yéesu Yooyerwa nɨ Irimʉ
(Matáayo 4:1-11; Lʉ́ka 4:1-13)

12 Ayo ˆyakalooke vii, Mʉtɨma Mʉʉja akamʉtwaala fʉʉrʉ ɨsɨ ya ibaláángwii.
13 Akiikala ʉko ibaláángwii sikʉ makumi yanɨ (40) yooyerwa nɨ Irimʉ, ʉko iikaláa na maka ja isaka, mirimʉ miija noyo yamʉtʉmamɨráa.

Yéesu Yookaanda Variyʉla Masáare Maaja

14 Sikʉ ˆjikalooke, Yooháani Mʉbatisáaji akakwaatwa, maa akavɨikwa mʉnyololwii.✡ Sikʉ ijo, Yéesu akadoma na Galiláaya, ɨndoovariyʉla Masáare Maaja ya Mʉlʉʉngʉ
15 yoosea, “Mpiɨndɨ jafíkire, Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ waséngeriɨre. Valanduki fuma uvii waanyu na murume Masáare Maaja.”

Yéesu Yoovaanɨrɨra Vapooji va Ncholo
(Matáayo 4:18-22; Lʉ́ka 5:1-11)

16 Sikʉ ɨmwɨ, mpiɨndɨ ˆalookáa na mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya, akamoona Simóoni na mwaanaavo Anderéa, voowʉmɨra lwaavu na luujii, sa voovo nɨ vavúuvi vajáa.
17 Aho, Yéesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndɨrɨ mʉve vavúuvi va vaantʉ.”
18 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
19 ˆAkadome na mbere kiduudi, akavoona vala Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo, vajáa mashúwii voolʉkan’ya njwaavu jaavo.
20 ˆAkavoone vii, maa akavaanɨrɨra. Novo vakamutuuba, vakamʉreka taáta waavo na vara vavúuvi vɨingɨ ˆvamʉtʉmamɨráa.

Yéesu Yookibirya Murimʉ Mʉvɨ
(Lʉ́ka 4:31-37)

21 Kufuma aho, vakadoma fʉʉrʉ múujii wa Kaperenáumu. Sikʉ ya Sabáato Yéesu akɨingɨra na sinagóogii, maa akaanda variyʉla Masáare ˆYarɨ Mpeho.
22 Vaantʉ vakahwaalariwa nɨ ʉvariyuli waachwe, sa yeeye sɨ avariyʉláa ja vakiindya vaavo va Miiro tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yeeye akiindyáa ja mʉʉntʉ ˆarɨ na wiimiriri.
23 Hara sinagóogii yaavo, kʉjáa kwatɨite mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na murimʉ mʉvɨ, akatʉlatʉʉla isóso
24 yoosea, “Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kʉrɨ suusu? Wuújire tʉmala wʉʉ? Nakʉmányire ʉrɨ ani weewe! Weewe ʉrɨ Mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ.”
25 Yéesu akʉʉdalavya ʉra murimʉ mʉvɨ yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kʉrɨ ʉhʉ mʉʉntʉ!”
26 Hahara, ʉra murimʉ mʉvɨ ʉkamusukasuka ʉra mʉʉntʉ na ngururu, kʉnʉ wootʉlatʉʉla isóso, maa ʉkafuma.

✡ **1:6** Laanga 2 Vatemi 1:8. ✡ **1:14** Laanga Maáriki 6:14-29.

27 Hara, vaantu voosi vakatululuvala, maa vakaanda kiisea, “Iki ni che? Ni ukiindya mufya, kei ˆuri na wiimiriri! Yoolairirya baa mirimu mivi, noyo yoomuteerera!”
28 Masáare aya, yakeenera chaangu isi yoosi ya Galiláaya.

Yéesu Yoomuhorya Mukwi wa Simóoni (Matáayo 8:14-17; Lúka 4:38-41)

29 Yéesu, Yaakúupu, Yooháani, Simóoni na Anderéa vakafuma hara sinagóogii, vakadoma fuurua kaayii kwaala Simóoni na Anderéa.
30 ˆVakafike, vakamushaana mukwi wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala. Hahara, vakamuwyiira Yéesu masáare yaachwe.
31 Akaseesa na hara kuuntu ˆajáa alíire, akamukwaata mukono ura maáma, maa akamwiinula, hahara akahola, maa akaanda vatumamira.

Yéesu Yoovahorya Vaantu ˆVari Foo

32 Niiwulo mwaasu ˆukakutumire, Sabáato ikalooka. Vaantu vakaanda muretera valwíiri voosi, na vaantu ˆvari na mirimu mivi.
33 Aho, vaantu voosi va ura múuji vakiisaanka mbere ya kaaya.
34 Hara, maa Yéesu akava yoovahorya vaantu voosi ˆvajáa na ndwáala ˆjiísimiresimire, baa kei iikibiryáa mirimu mivi ˆiri foo. Maa kaa, si iirekeráa iyo mirimu mivi iluusike tuku, sa ijáa yamumányire yeeye ni ani.

Yéesu Yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho Galiláaya (Lúka 4:42-44)

35 Lomutóondo yaachwe baa si kuna mwaa, Yéesu akadoma na kijiraawii, kura akamuloomba Mululungu.
36 Simóoni na viivaachwe vakamuloonda.
37 ˆVakamoone, vakamusea, “Kira muuntu yookusaakira.”
38 Yéesu akavasea, “Hendi na haantu hiingi, míijii yiingi ˆiri mukaaya, nkavariyule baa uko, sa nuuja, sa murimo uwo.”
39 Jeyyo, akariingirira isi yoosi ya Galiláaya, kunu yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho masinagóogii, na avahoryáa vaantu ˆvari na mirimu mivi.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Ulóónda (Matáayo 8:1-4; Lúka 5:12-16)

40 Kujáa kwatiite muuntu umwi, ˆari na ndwáala ya ulóónda. Akuuja kuri Yéesu, akachwaama, akiiloombererya yoosea, “Kooni woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwáala yaani.”
41 Yéesu akamoonera mbavariri, akiinula mukono waachwe, akamusaasya, maa akamusea, “Noosaaka, ujirulwe!”
42 Hahara, akajirulwa na akahola ira ndwáala yaachwe.
43 Yéesu akamurekera adome, maa kaa, akamukaan’ya yoomusea,
44 “Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi isáare iri tuku, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneisi wa Ijuva, utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ˆvyeene Músa alairirya, sa vataange kimaari uhórire.”✡
45 Kiri vyoobweeyya jeyyo, ura muuntu akadoma, akaanda kaarya yara masáare kira haantu. Sa jeyyo, Yéesu si adaha kiingira na múujii ko kiiyonekya tuku, ni iikaláa kijiraawii vii. Maa kaa, baa neembe iivisáa, vaantu vamutuubáa fuma kira haantu.

2

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi (Matáayo 9:1-18; Lúka 5:17-26)

✡ **1:44** Laanga Valáawi 14:1-32; Nkumbukira ya Miiro 24:8.

1 Sikʉ ˆjikaseese, akahɨndʉka na Kaperenáumu, vaantʉ vakateera ahíndukire na kaayii.
2 Mpuka nkʉʉlʉ ikiijiinga, ɨkasoveka baa nkalo mʉryaangwii. Ne akava
yoovavariyʉrɨra Masáare ˆYarɨ Mpeho.
3 Mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆaakwya iyandiyandi, akareetwa kʉrɨ Yéesu iínwɨɨrwe nɨ vaantʉ vanɨ.
4 Sa ɨra mpuka nkʉʉlʉ, vara vaantʉ vakasiindwa kʉmʉlookya ʉra mʉlwɨ́ɨrɨ fʉʉrʉ kʉrɨ
Yéesu. ˆVakoone jeyyo, vakaambʉka nɨ ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kʉʉntʉ
Yéesu ˆajáa, vakamukiimirya ʉra mʉlwɨ́ɨrɨ na ndɨrɨ yaachwe. 5 Yéesu ˆakoone kuruma
kwaavo, akamʉsea ʉra mʉlwɨ́ɨrɨ, “Mwaana waanɨ, ʉvɨ waako wasírire.”
6 Aho nyuumbii, kwajáa kwatɨɨte vakiindya vamwɨ va Miiro vajáa viíkyɨɨre, vakaanda
kiiririkana mitimii yaavo voosea,
7 “Joolɨ arɨ lʉʉsa jei? Yoomʉhɨɨntɨkɨra Mʉlʉʉngʉ! Sɨ Mʉlʉʉngʉ yeemweene noo ˆadáhaa
sea ʉvɨ wasírire tʉkʉ wʉʉ?”
8 Hahara, Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Nɨ sa che mooki-
iririkana ayo mitimii yaanyu?
9 Nɨ kɨrɨkwɨ noo chaangʉ kʉlookya myeewe, kʉmʉsea ʉhʉ mʉlwɨ́ɨrɨ, ‘Ʉvɨ waako
wasírire,’ bakʉ kʉmʉsea, ‘Inʉka, ʉtoole ndɨrɨ yaako ʉlooke’?
10 Haaha noosaaka mʉtaange, Mwaana wa Mʉʉntʉ atɨɨte wiimiriri wo sea vaantʉ, ‘Ʉvɨ
waavo wasírire,’ aha weerwii.” Aho, akamʉsea ʉra mʉʉntʉ ˆaakwya iyandiyandi,
11 “Nookʉsea, inʉka, toola ndɨrɨ yaako, ʉdome na kaayii kwaako.”
12 Hahara, maa akatoola ndɨrɨ yaachwe akafuma na weerwii, baa vara vaantʉ voosi
ntɨ ˆvoomʉlaanga. Maa vakatʉlʉvala, vakamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ voosea, “Isáare ja ɨrɨ, sɨ
tʉnoona vii kaa tʉkʉ!”

Yéesu Ʉʉja jo Kaanɨrɨra Vavɨ
(Matáayo 9:9-13; Lʉ́ka 5:27-32)

13 Hara, maa Yéesu akadoma kei na mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkʉʉlʉ
ya vaantʉ ɨkamutuuba, maa akaanda kʉvavariyʉrɨra Masáare ˆYarɨ Mpeho.
14 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆawololáa mawʉlʉ, akamoona Láawi mwaana wa Alʉfáayo iíkyɨɨre
kɨvaandii cho rɨhɨra kóodi, yoosaankan’ya kóodi. Akamʉsea, “Ntuuba!” Ne Láawi
akiinʉka, akamutuuba Yéesu.
15 Mpɨɨndɨ Yéesu na vapooji vaachwe ˆvarijáa chákurya kaayii kwa Láawi, vasaankan’yi
kóodi na vaduwalo ˆvarɨ foo varijáa novo. Sa vaantʉ ˆvarɨ foo, vamutuubáa.
16 Vakiindya vamwɨ va Miiro ya Mʉlʉʉngʉ na Mafarisáayo vajáa vamwaarɨ.
ˆVakamoone Yéesu yoorya hamwɨ na vaduwalo na vasaankan’yi kóodi, vakavasea
vapooji vaachwe, “Sa che yoorya chákurya hamwɨ na maduwalo na masaankan’yi
kóodi?”
17 Yéesu ˆakayateere ayo masáare, maa akavasea, “Vaantʉ ˆvarɨ nkaasʉ sɨ vasáakaa
mwaanga tʉkʉ, maa kaa, valwɨ́ɨrɨ noo vasáakaa mwaanga. Sɨ nʉʉja joo kaanɨrɨra vaantʉ
ˆviiyónaa vawoloki tʉkʉ, nʉʉja joo kaanɨrɨra vavɨ.”

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya
(Matáayo 9:14-17; Lʉ́ka 5:33-39)

18 Haaha, vapooji va Yoohá*a*ni na va Mafarisáayo viirekyáa kurya. Maa vaantʉ vakʉʉja
joo muurya Yéesu vakamʉsea, “Amwɨ vapooji va Yoohá*a*ni na va Mafarisáayo viirékyaa
kurya. Sa che vapooji vaako sɨ viirékyaa kurya?”
19 Yéesu akavasea, “De vyadáhɨkaa vaantʉ ˆvaláarikirwe nɨ mweenengovi, na mwee-
nengovi ntɨ ˆarɨ novo kwiirekya kurya wʉʉ? Sɨ varɨ kwiirekya kurya tʉkʉ, mpɨɨndɨ joosi
varɨ na mweenengovi.
20 Maa kaa, luu fika jiri mpɨɨndɨ mweenengovi ˆakasʉmwɨɨrwe fuma kwaavo, aho noo
luu vakiirekiirye kurya.
21 Kusiina mʉʉntʉ ˆadáhɨraa kɨráka kifya isaámwii tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨkyo
kɨráka moola kɨrɨ ɨro isaámʉ na ɨyo ɨngo kwaatʉka ɨrɨ kʉlookya lo ncholo.

22 Baa kei, kusiina mʉʉntʉ ˆavíkiraa diváai ifya viríibii* vya kali tʉkʉ. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, iyo diváai ifya, pʉsʉla iri ivyo viríiba, na diváai kiitika iri na mweene-diváai sova ari diváai na viríiba. Diváai ifya ni viríibii vifya ivíkirwaa."

Yéesu ni Mweeneevyo wa Sabáato
(Matáayo 12:1-18; Lúka 6:1-5)

23 Sikʉ ya Sabáato imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpiindi ˆvalookáa na hara mawundii, vapooji vakaanda hʉʉnga maangala ya ngáano.

24 Mafarisáayo vakamʉsea Yéesu, "Laanga, sa che vapooji vaako voowuna Miiro ya sikʉ ya Sabáato?"†

25 Maa akavasea, "Si mʉnasoma vii tʉkʉ ˆcheene atʉmama mʉtemi Daúdi mpiindi ˆajáa aávirwe ni njala na vaantʉ vaachwe wʉʉ?

26 Aho kali, mpiindi ja Abiasáari, mweenesi mʉkʉʉlʉ, Daúdi iingira na nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ,✡ akarya mikáate ˆivíikwaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ, akavaheera baa na vi-ivaachwe. Mikáate iyo, veenesi va Ijʉva vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantʉ viingi Miiro ijáa yakaan'ya kurya."

27 Baa kei akavasea, "Sabáato yaviikwa sa vaantʉ na si vaantʉ sa Sabáato tʉkʉ.

28 Sa jeyyo, Mwaana wa Mʉʉntʉ ni Mweeneevyo baa wa Sabáato."

3

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Sikʉ ya Sabáato
(Matáayo 12:9-14; Lúka 6:6-11)

1 Yéesu ajáa iingira kei na sinagóogii. Aho, kwajáa kwatiite mʉʉntʉ ˆajáa na mʉkono ˆwaakwya iyandiyandi.

2 Vamwi va vaantʉ ˆvajáa aho, vakaanda mʉlaangisha Yéesu, voone kooni ari mʉhorya ʉra mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato, sa vamusitaakye.

3 Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ mʉkono ˆwaakwya iyandiyandi, "Seesa, ima aha mbere ya vaantʉ voosi."

4 Yéesu akavuurya, "Ni virikwi noo Miiro yaruma tʉtʉmame sikʉ ya Sabáato? Kʉtʉmama mʉrimo mʉʉja, bakʉ kʉtʉmama mʉrimo mʉvi? Kʉlamurirya nkaasʉ, bakʉ kʉʉlaa?" Maa kaa, voovo si vuuyirya kiintʉ tʉkʉ.

5 Akavatuurirya miiso na nkalari, kʉnʉ yookoona ʉsʉʉngʉ sa ʉfafu wa mitima yaavo. Maa akamʉsea ʉra mʉʉntʉ, "Wolola mʉkono waako!" Ne akawolola mʉkono waachwe, ʉkava nkaasʉ kei!

6 Hahara, vara Mafarisáayo vakafuma na weerwii vakaanda kiiheera miryʉʉngʉ na mpuka ya vaantʉ va mʉtemi Heróode,* ˆvyeene vari mʉʉlaa Yéesu.

Mpuka ya Vaantʉ Yoomutuuba Yéesu

7-8 Yéesu na vapooji vaachwe vakiinʉka aho, vakadoma fʉʉrʉ mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ vamutuubáa. Vaantʉ avo vajáa vafúmire kira haantʉ, isi ja kʉli na heehi, Galiláaya, Yudéea, Yerusaléemu, Idumáaya, isi yoosi nyambʉko ya luujii lwa Yorodáani, na va heehi na míiji ya Tíiro na Sidóoni. Vaantʉ voosi avo, vʉʉja sa vajáa vatéiire masáare ˆmeene Yéesu atʉmamáa.

---

* **2:22** ***viríibii:*** Viríiba ni saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri. † **2:24** ***voowuna Miiro ya sikʉ ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yaviri yatatʉ iwundii kwa mʉʉntʉ si vijáa vyakaaniwa tʉkʉ. Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo si vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tʉkʉ, kiintʉ ˆvamʉseáa ni sa che vapooji vaachwe vootʉmama mʉrimo wo chwa sikʉ ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina mʉʉntʉ kʉtʉmama sikʉ ya Sabáato tʉkʉ. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **2:26** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. * **3:6** ***mpuka ya vaantʉ va mʉtemi Heróode:*** Ava ni vaantʉ va cháama ˆcheene chamutuubáa Heróode ˆmweene atawaláa sa Varúumi. Vaantʉ ava vasaakáa vamʉʉlae Yéesu sa voofáa ifaanaa akasʉmʉla isi.

9 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Mbiikiri mashúwa imwi neeja, naambuke, sa vaantu jo kuunfenyenkererya.”
10 Yéesu aluusa jeyyo, sa ajáa avahóriirye vaantu ˆvari foo, na vaantu voosi vara ˆvajáa na ndwáala viifenyenkereryáa, sa vamusaasye.
11 Mirimu mivi ˆikamoone, yiivayyáa mbere yaachwe kunu yootula isóso yoosea, “Weewe uri Mwaana wa Mululungu!”
12 Yéesu akiikaan’ya irekereeke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantu.

Yéesu Yoovasaawula Vapooji Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:1-4; Lúka 6:12-16)

13 Aho, Yéesu akaambuka na luulwii, akavaanirira vara ˆveene yeeye avasaakáa, maa vakuuja na kuri yeeye.
14 Akavasaawula ikimi na vaviri, vave vatumwi vaachwe, vandooyeendan’ya ne, sa indoovatuma no vavariyurira Masáare ˆYari Mpeho.
15 Baa kei, vave na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi.
16 Na ava noo vatumwi ikimi na vaviri ˆveene Yéesu avasaawula: Simóoni, ˆmweene Yéesu amwaanirira Peéteri,
17 Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo ˆveene avaanirira Bonéege, noo kusea, “Vaana va kidandárika,”
18 Anderéa na Filíipi, Batolomáayo, Matáayo, Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo, Tedéei, Simóoni Mukanáani
19 na Yúuda Isikarióoti ˆamuvarinduka Yéesu.

Yéesu na Belisebúuri

20 Yéesu akahinduka na kaayii, mpuka ya vaantu ikaanda kiijiinga kei, fuuru yeeye na vapooji vaachwe vakasova baa nkalo yo rya chákurya.
21 Kaayii kwaavo ˆvakateere masáare ˆmeene yaluuswáa, maa vakadoma noo musumula sa viiseáa, “Asárire!”
22 Hara mpukii, vajáa vamwaari vakiindya va Miiro ˆveene vajáa vafuma Yerusaléemu. Avo vakiindya vaseáa, “Uhu atiite Belisebúuri, na ni kwa luviro lwa Irimu yookibirirya mirimu mivi.”
23 Yéesu akavaanirira, akaluusika novo kwa símo akavasea, “Jooli Irimu riri daha kibirya Irimu mwiiwaachwe?
24 Kooni utemi umwi wiigávire haantu haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo si uri luunga tuku.
25 Baa kei, kooni lukolo lumwi lwiigáviregavire, ulo lukolo si luri luunga tuku.
26 Noo jeyyo, kooni Irimu riikíikiine rooreene na rive riigávire, si riri luunga tuku.
27 Maa kaa, kusiina muuntu ˆari daha kiingira nyuumbii ya muuntu ˆari na ngururu na anyahire máari jaachwe tuku, ni mpaka ta amuchuunge uwo muuntu ˆari na ngururu, de adahe nyahira máari jaachwe ˆari nojo.
28 Kimaari noovawyiira, uvi woosi wa vaantu na uhiintiki waavo woosi Mululungu sea ari wasírire.
29 Maa kaa, muuntu ˆmweene ari muhiintikira Mutima Muuja, Mululungu si ari sea uvi waachwe wasírire vii kaa tuku, na kuva ari muvi kwa siku ˆjisiina uhero.”
30 Yéesu aluusa jeyyo sa vajáa vamuséire, “Atiite murimu muvi.”

Vanduu va Yéesu na Íyo Waavo (Matáayo 12:46-50; Lúka 8:19-21)

31 Mpiindi kiduudi, akuuja íyo waala Yéesu na vaanaavo na Yéesu, vakiima mbarimbari, maa vakatuma muuntu amwaanirire.
32 Na vaantu ˆvajáa viíkyiire vakamuriingirira, vakamusea, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwii vookusaakira.”
33 Maa Yéesu akavasea, “Íyo wiitu na vaaniitu noo vala ani?”

34 Akavalaanga vaantu ˆveene vajáa viíkyiire vakamuriingiriira, maa akavasea,
“Laangi! Ava ˆvari aha noo vala íyo na vaaniitu.
35 Muuntu yoyoosi ˆatúmamaa kusaaka kwa Mululungu noo mwaaniitu, iruumbu raani
na íyo wiitu.”

4

Lusímo lwa Muhaandi Mbeyu
(Matáayo 13:1-9; Lúka 8:4-8)

1 Mpiindi kiduudi, Yéesu akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho kei mbarimbari ya
iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuulu ya vaantu vakiisaanka, vakamufenyenkererya mpaka
akaambuka mashúwa irivii, maa akiikala. Vaantu voosi vakiikala mbarimbari ya iriva.
2 Akava yoovavariyurira viintu ˆviri foo kwa símo, na mpiindi ˆavavariyurirá
akavasea,
3 “Teereri! Muhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu,
4 mpiindi ˆamyaahá, mbeyu jimwi jikawyiira njirii, ndee jikuuja jikajirya.
5 Jimwi jikawyiira mwaalaliwyii kuuntu ˆkujáa kusiina salu jo keenererya, sa viintu
salu si jijáa jiri foo, jikamera chaangu.
6 Mwaasu ˆukavariike, jikashaawuka, maa jikuuma sa viintu jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyiira haantu ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆikamere, ikajivaa, jikadundumala,
maa jikadiira vyaala ndiiwa.
8 Maa kaa, jimwaari jimwi ˆjawyiira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala
maatukú vii, jimwi jikavyaala mara makumi yatatu (30), jimwi mara makumi musasatu
(60) na jimwi mara makumi ikimi (100).”
9 Maa akavasea, “ˆAri na matu yo teerera, ni ateere.”

Yéesu Yoovariyula Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Lúka 8:9-10)

10 Mpiindi kiduudi, Yéesu ajáa na vapooji vaachwe ikimi na vaviri, na viingi vajáa
vamuríingiriire, maa vakamuurya, “Símo jaako ni che joovariyula?”
11 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Mululungu,
ˆvyeene vijáa fuumbo, maa kaa, vara si ˆvari Utemii wa Mululungu, noovawyiira kwa símo.
12 Sa kulaanga, valaange, baa koona tukú.
Kuteera vateere, baa taanga tukú.
Sa ngaari vajáa vateera no taanga,
ngaari vavarinduka na vareka uvi waavo,
na ngaari uvi waavo wasira.”✡

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi
(Matáayo 13:18-23; Lúka 8:11-15)

13 Aho, Yéesu akavuurya, “Si mootaanga lusímo ulu tukú wuu? Jooli de muri taanga símo
jiingi?
14 Muhaandi wa mbeyu ni muuntu ˆaváriyulaa isáare ra Mululungu.
15 Mbeyu jira ˆjawyiira njirii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Mululungu, hahara
Irimu rikuuja, maa rikajiseyya mitimii yaavo.
16 Mbeyu jira ˆjawyiira mawyii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Mululungu, na
ˆvarihókeraa chaangu na cheeru.
17 Maa kaa, si rivíingíraa mitimii tukú, sa viintu vasiina nkalo ya miriri, kiikala vari
noro kiduudi vii. Na uturikiri ˆuri kuuja vii, varékaa kura kuruma kwaavo chaangu.
18 Na mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, ni ja vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Mululungu,

✡ **4:12** Laanga Isáaya 6:9-10.

19 maa kaa, ʉhangaiki wa weerʉ, ʉkwaata wo kunguula máari na mpiima ya viintʉ vyiingi ˆviri foo, ivyo virifenyenkeryáa, rikareka kʉreeta kʉnáálo.
20 Na mbeyʉ jira ˆjahaandwa sevii, noo vara vaantʉ ˆvariitéeraa isáare ra Mʉluungʉ, vakariiteengya, maa rikava na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi yatatʉ (30), jimwi mara makumi mʉsasatʉ (60), na jimwi mara makumi ikimi (100).”

Lusímo lwa Kimʉri
(Lʉ́ka 8:16-18)

21 Yéesu akiisea ira mpuka, “Eri, kimʉri chʉʉ́jaa, kikaviikwa iruungwii ra kitáanda wʉʉ? Bakʉ kikakʉnikirirwa na nyiingʉ ya kweenga wʉʉ? Tʉkʉ, ni kyaángwii kivíikwaa.
22 Sa kira kiintʉ ˆchaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ˆchakʉnikirirwa, kʉnʉkʉlwa kiri.
23 ˆMweene ari na matu yo teerera, ni ateere!”
24 Hara, maa akavasea kei, “Mʉyakwaatye neeja aya ˆmooyateera. Sa kipíimo ˆcheene mʉri konkomala kʉteerera masáare ya IjʉvaA, noo ˆvyeene baa nyuunyu mʉri taanga, baa kei koongereriwa mʉri.
25 Sa ʉra ˆari na kiintʉ, koongereriwa ari kʉlookya, na ʉra ˆasiina kiintʉ, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.”

Lusímo lwa Mbeyʉ ˆVyeene Ɨméraa

26 Yéesu akavasea, “Ʉtemi wa Mʉluungʉ ni ja jei ʉri. Mʉuntʉ aháandaa mbeyʉ iwundii.
27 ˆAri hʉmʉla, baa alíire au ari miiso, mbeyʉ jaméraa no kʉla, yeeye baa taanga ˆvyeene vyavíjaa tʉkʉ.
28 Salʉ joong’eene noo jibwéeyyaa jimere na jive mʉmero, jivyaale maangala, na maangala yave na mpeke.
29 Mpeke ˆjiri kangaala, ʉwo mʉuntʉ atóolaa lufyo chaangʉ, sa mpiindi jo chwa, jafíkire.”

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32, 34; Lʉ́ka 13:18-19)

30 Kei akavasea, “Tʉʉfwaanirirye na che Ʉtemi wa Mʉluungʉ? Bakʉ lusímo che tʉri sima, sa tʉʉvariyʉle?
31 Ʉtemi wa Mʉluungʉ ifaanaa tʉkʉʉfwaanirirya na mpeke ya haradáali. Ɨhi ni mpeke ndudinduudi kʉlookya mpeke joosi jiháandwaa.
32 Maa kaa, koonɨ yaháandirwe, yavijáa mʉtɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya mɨtɨ yiingɨ ya mbowa. Na yavijáa na matáampi makʉʉlʉ, baa ndee jindoojeenga vivururu mpehwii ja matáampii yaachwe.”
33 Kwa símo ˆjiri foo ja iji, noo ˆvyeene Yéesu avariyʉláa isáare riija, ja ˆvyeene vaantʉ vadaháa taanga.
34 Si avariyʉláa isáare roroosi ra Ʉtemi wa Mʉluungʉ baa vasimira tʉkʉ, na mpiindi ˆajáa na vapooji vaachwe de indoovavariyʉrira.

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Matáayo 8:23-27; Lʉ́ka 8:22-25)

35 Iwʉlo ra sikʉ yiiyo, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tʉfirire iriva tʉdome na nyambʉko.”
36 Maa reerʉ, vakiireka ira mpuka ya vaantʉ, vakakwaata njira na ira mashʉ́wa ˆng’eene Yéesu ajáa iingiire, baa mashʉ́wa jiingi jikamutuuba.
37 Ihúmbuuto ˆradalavadalaava rikaanda wuva, mapúunta ya maaji yakaringyaringya mashʉ́wa kende imeme maaji.
38 Mpiindi ijo, Yéesu mweeneevyo ajáa alíire nyuma ya mashʉ́wa iisíkiriirye kimútwii. Vapooji vaachwe vakamwaanirira, voosea, “Mukiindya, toonyimira, tʉlaange.”

39 Aho, Yéesu akiinuka, akaridalavya ihúmbuuto na akayasea mapúunta, “Kirinyi sawu! Mutuule tu!” Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.
40 Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Sa che mookoofa? Si munaanduma tuku wuu?”
41 Maa kaa, voovo vajáa vakwáatirwe ni woowa munumuunu, vookiiyurya, “De uhu ni ani, baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomuteera?”

5

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Mirimu Mivi (Matáayo 8:28-34; Luka 8:26-39)

1 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, vakiingira isi ya Vageráasi.
2 Yéesu ˆakakiime vii hara mashúwii, muuntu umwi ˆari na mirimu mivi afúmire mbiríírii, akuuja, maa akalumana ne.
3 Hara mbiríírii, noo kuuntu uwo muuntu ˆiikaláa. Kusiina muuntu ˆadaháa kumuchuunga baa na minyololo tuku.
4 Achuungwáa na minyololo mikonwii na piingu mawulwii, indoodumuladumula, baa kusiina muuntu ˆajáa na nguruu jo mudaha tuku.
5 Siku joosi uchiku na muusi, iikaláa mbiríírii na njuulwii, yootula isóso no kiisanasana na mawye.
6 ˆAkamoone Yéesu kuura, akamukibirira, maa akachwaama mbere yaachwe,
7 akatulatuula isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu Mwaana wa Muluungu ˆAri Mweerimweeri? Hooni ilahe kwa Muluungu, si uri kuunturikirya tuku.”
8 Waluusa jei, sa viintu Yéesu ajáa uuséire, “Murimu muvi, fuma kwa uhu muuntu!”
9 Maa Yéesu akuuyurya, “Ani usewáa?” Nowo ukuuyirya, ukasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo sa viintu turi foo.”
10 Murimu muvi ukiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari iikibirye na isi yiingi tuku.
11 Haaha, mbarimbari ya luulu heehi na aho haantu, kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha.
12 Ira murimu mivi ikamuloomba Yéesu, yoosea, “Turekere, tukajiingire jira nkaamba.”
13 Yéesu akiirekera ira murimu mivi, ikafuma, ikiita kiingira jira nkaamba. Murimu mivi ikiingire ura ufya wa nkaamba mayana yaviri (2,000), nkaamba jikiihuunta, jikagirita, jikaburukira irivii, maa jikakwya joosi vuu.
14 Varíisi va jira nkaamba vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa mawundii na múujii. Maa vakuuja noo laanga masáare ˆmeene yafúmiire.
15 ˆVakafike kuri Yéesu, vakamoona ura muuntu ˆajáa na mayana na mayana ya murimu mivi, iíkyiire, iivíkiire ingo, ari baa na miryuungu yaachwe, maa vakoofa.
16 Vara ˆveene viiyonera na miiso yaavo, vakavawyiira vaantu viingi yara ˆmeene yajáa yafúmiire kwa ura muuntu ˆajáa na murimu mivi, na jira nkaamba.
17 Aho, vakaanda muloomba Yéesu alooke hara isi ya meevo.
18 Yéesu ˆakaande kiingira mashúwii, ura muuntu ˆajáa na murimu mivi akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu.
19 Yéesu akamusiitira, yoosea, “Doma na meenyu, ukavawyiire vaantu va meenyu ˆvyeene Ijuva akutúmamiire masáare makuulu, na ˆvyeene akuláangire na riiso ra wuuja.”
20 Maa ura muuntu akadoma, akaanda kaarya uko isi ya Dekapóoli* ˆvyeene Yéesu ajáa amutúmamiire, maa vaantu voosi vakatuluvala.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki na Yoomufufula Muhíinja (Matáayo 9:18-26; Luka 8:40-56)

* **5:20** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míiji ikimi*. Na vaantu ˆviikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku.

21 Maa reeru, Yéesu akafiriira na mashúwa na nyambuko ya iriva. ^Akafike hara
mbarimbari ya iriva, mpuka nkuulu ikamuriingiriira.
22 Akuuja muuntu umwi, irina raachwe Yaíiro, umwi wa vakúúlu va sinagóogi.
^Akamoone Yéesu, maa akawya majewii yaachwe.
23 Akiilomboola, yoosea, "Aai, kahíínja kaani ni kalwíiri ka inkwya. Nookuloomba
tudoman'ye, ukakasaasye na mukono waako vii, kahole kave nkaasu."
24 Maa vakiilongoorya na Yéesu. Ira mpuka ikava yoomutuuba na yoomufiinda.
25 Aho, kujáa kwatiite muuntu muki ^ajáa na ndwáala yo fuma sakami ^iri foo kwa
myaaka ikimi na iviri.
26 Ajáa aturikira maatuku vii, sa ayeenda uwaangii akamala máari jaachwe joosi vuu,
baa hola tuku na ndwáala yaachwe ikakonkomala.
27 ^Akamuteere Yéesu, akamutuuba kunu nyuma, akiifenyenkererya mpukii ya
vauntu, maa akasaasya nkáancho yaachwe.
28 Abweeyya jei sa iiseáa kimoyomooyo, "Kooni nasáasiirye ingo ya Yéesu vii, hola
ndiri."
29 ^Akasaasye vii, sakami ikadeen'ya, akiiteera muviri pwee, ahórire ira ndwáala
yaachwe.
30 Hahara, Yéesu akataanga kwatiite ngururu ^jimufúmire, akavalandukira ira mpuka
ya vauntu, maa akavuurya, "Ni ani asáasiirye ingo yaani?"
31 Vapooji vaachwe vakamusea, "Aai, si wookoona viintu mpuka ya vauntu yookiifi-
inda tuku wuu? Sa che wookuurya, 'Ni ani asáasiirye ingo yaani?'"
32 Maa kaa, yeeye akadoomererya laangira sa amoone ^mweene amusáasiirye.
33 Ura muuntu muki yootaanga ^kimufúmiire, akiiturirya, akachwaama mbere ya Yéesu
kunu yootetema† ni woowa.✡ Maa akaluusa vyoosi ^vimufúmiire.
34 Yéesu akamusea, "Muhíínja waani, kuruma kwaako kwakuhóriirye. Tamanya na
mwiikalo muuja, uhole ndwáala yaako."
35 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yooluusika, vakafika vauntu fuma kaayii kwa Yaíiro, umwi
wa vakúúlu va sinagóogi, maa vakamusea, "Muhíínja waako awúliire. Amwi wootuuba
mujuuwa mukiindya?"
36 Maa kaa, Yéesu si ayakwaatya ayo masáare tuku, yeeye akamusea Yaíiro, "Kwi-
itweetya tuku, nduma niini vii."
37 Akavasumula vala Peéteri, Yaakúupu na Yoohóani mudúúdi wa Yaakúupu vii, vamu-
tuube. Akavakaan'ya vauntu viingi vareke kumutuuba.
38 ^Vakafike kaayii kwa Yaíiro, vakateera ntáákwi, isóso, na vauntu voorira noo myaa.
39 Vakiingira na nyuumbii, maa Yéesu akavasea, "Sa che mootula isóso no rira?
Muhíínja si akwíire tuku, ni alíire vii."
40 Voovo vakamuseka Yéesu na heenchu.
Maa kaa, Yéesu akavakibirya voosi vafume na weerwii, akavaanirira íyo na taáta
waala muhíínja na vapooji ^veene ajáa novo hara. Maa vakiingira na hara hauntu
muhíínja ^ajáa aláariiwe.
41 Yéesu akamukwaata mukono muhíínja, maa akamusea, "*Talíita, kúumi*,"‡ noo kusea,
"Muhíínja, nakuséire, inuka!"
42 Hahara, ura muhíínja akiinuka, maa akaanda yeenda. Muhíínja ajáa atiite myaaka
ikimi na iviri. ^Vakoone jeyyo, maa vakatulavala maatuku vii.
43 Yéesu akavakaan'ya, yoosea, "Kari mulúusaa iri isáare kuri muuntu baa umwi vii
tuku." Maa akavasea vara vauntu vamuheere chóorya ura muhíínja arye.

† **5:33** ***yootetema:*** Uhu muuntu muki atetemáa sa iiseáa amubweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro
ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi muuntu muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na si yasaakwáa asaangire
na vauntu viingi tuku. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 15:25-33. ‡ **5:41** ***Talíita, kúumi:*** Ihi ni nduusika ya Kiaráamu, na noo
ijáa imwi ya nduusika ja Yéesu.

6

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu (Matáayo 13:53-58; Lúka 4:16-30)

1 Yéesu akiinuka fuma kwa Yaíiro, akadoman'ya na vapooji vaachwe fuuru múujii wa
Nasaréeti kuuntu ^akurira.
2 Na siku ya Sabáato ^ikafike, akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho sinagóogii. Vaantu
va Nasaréeti ^vari foo ^veene vamuteereráa, vakatuluvala, maa vakasea, "Uhu, hai
ayatúriirye masáare aya? Na ulu luviro lo bweeyya myuujíisa? Tooti iji ni jirikwi?
3 Eri, uhu si ura muusóngoli mbáwo, mwaana wa Maríia tuku wuu? Baa vanduu vaachwe,
si vala Yaakúupu, Yóose, Yúuda na Simóoni tuku wuu? Na vanduu vaachwe va kiintu kiki,
si ava ^twiíkalaa novo aha?" Maa vakasiita muruma.
4 Yéesu akavasea, "Muláali na mutwe wa Ijuva arúmwaa kira haantu, maa kaa, si
arúmwaa múujii meevo tuku, na kwa vanduu vaachwe na kaayii kwaachwe tuku."
5 Sa jeyyo, ni atumama myuujíisa mike vii, yo vavikira mikono valwíiri, novo vaka-
hongera.
6 Akahwaalala maatuku vii, sa viintu si vamuruma.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:5-15; Lúka 9:1-6)

Hara, maa Yéesu akariinga maturii ya heehi na Nasaréeti meevo, kunu yoovavariyurira vaantu Masáare ^Yari Mpeho.
7 Akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wiimiriri mweeri ya
mirimu mivi. Akavatuma vaviriviri, kunu
8 yoovalairirya, "Kati ^mookera njira, kari musúmulaa muriwa tuku, baa chóorya tuku,
baa kei kari musúmulaa mpía tuku, sumuli nkome vii,
9 na viráatu ivikiri, maa kaa, kari musúmulaa nkáancho ya kavirí tuku."
10 Kei akavasea, "Kaaya ^ng'eene murí teengiwa ikali haaho, fuuru siku ^muri looka
múuji uwo.
11 Na haantu hohoosi ^vari siita vateengya no siita vateerera masáare yaanyu, looki na
ikonkomi marurí majewii yaanyu, koonekya uvi waavo."
12 Vapooji vaachwe vakadoma, kunu voovariyula vaantu vavalanduke fuma uvii
waavo.
13 Baa kei vakibiryáa mirimu mivi ^iri foo, vavahakáa valwíiri makuta, novo va-
hongeráa.

Inkwya ya Yoohá ani Mubatisáaji (Matáayo 14:1-12; Lúka 9:7-9)

14 Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi akateera masáare ya Yéesu, sa viintu irina ra
Yéesu ^ralúuswáa kira haantu. Vamwi va vaantu vaseáa, "Uhu ni Yoohá ani Mubatisáaji
^afúfukire fuma inkwyii. Iki noo ^chooreka luviro lo bweeyya myuujíisa luri ne."
15 Vamwi vaseáa, "Uhu ni Elía, muláali na mutwe wa Ijuva." Kei vamwi vaseáa, "Uhu ni
ja vara valáali na mutwe va Ijuva va kali."
16 Maa kaa, Heróode ^akateere masáare ayo, akasea, "Uhu ni ura ^namudumula mutwe,
Yoohá ani Mubatisáaji. Afúfukire!"
17 Heróode aluusa jeyyo sa uko nyuma ajáa alairirya Yoohá ani Mubatisáaji akwaatwe,
aviikwe munyololwii, sa Herodía. Uhu Herodía ni muki wa Filíipi, mwaanaavo na
Heróode ajáa. Heróode ajáa amuloola.
18 Na Yoohá ani Mubatisáaji amuseáa Heróode, "Miiro yakaan'ya weewe kumusumula
muki wa mwaanaanyu."
19 Sa jeyyo, Herodía akamuviikira Yoohá ani ikuundi mutimii, asaakáa amuulae, nkalo
vii indoosoveka.

20 Heróode amoofáa Yooháani sa ajáa ataanga Yooháani nɨ mʉwoloki na nɨ mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ, maa ɨndoomukitirirya sa Herodía asiindwe kʉmʉʉlaa. Kei, Heróode ajáa eenda kʉteerera masáare ya Yooháani, baa neembe masáare yaachwe yamutuungyáa ʉSʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ.

21 Maa reerʉ, nkalo ɨkatooreka. Sikʉ ɨyo, Heróode ajáa abwéeyyiirye ngovi yo kʉmbʉkɨra sikʉ ˆavyaalwa. Akavalaarɨka valʉme iiláangyaa novo sáare, vakúúlʉ va vakúúlʉ va valwi nkoondo na vakúúlʉ va Galiláaya.

22 Aho ngovii, muhíínja wa Herodía akamʉvɨnɨra Heróode na vayeni vaachwe, maa vakavyeenda maatʉkʉ vii. Mʉtemi Heróode akamʉsea ʉra muhíínja, “Lʉʉsa kɨɨntʉ chochoosi ˆwoosaaka, nɨɨnɨ kʉheera ndɨrɨ.”

23 Akiilaha, yoosea, “Niiláhire! Kɨɨntʉ chochoosi ˆʉrɨ saaka, nɨɨnɨ kʉheera ndɨrɨ. Baa koonɨ nɨ kʉkʉkerera ɨsɨ ya ʉtemi waanɨ katɨ na katɨ.”

24 Maa ʉra muhíínja akafuma, akɨɨta muurya íyo waavo, “Nɨ kɨɨntʉ che ndɨrɨ loomba?”

Íyo waavo akamʉsea, “Mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji!”

25 Hahara, akahɨndʉka itɨɨjo na kʉrɨ mʉtemi, maa akamʉsea, “Mpeera haaha vii, mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji ʉvíkɨɨrwe ikaafii.”

26 Mʉtemi akavisʉʉla maatʉkʉ vii. Maa kaa, sa viintʉ ajáa amwiiláhɨɨre mbere ja vayeni vaachwe, akasiindwa mʉsɨɨtɨra.

27 Hahara, mʉtemi Heróode akamʉtʉma mulwi nkoondo ʉmwɨ, akareete mʉtwe wa Yooháani. Ʉra mulwi nkoondo akɨɨngɨra na mʉnyololwii, akamʉdʉmʉla Yooháani Mʉbatisáaji mʉtwe.

28 Akavɨkɨra mʉtwe wa Yooháani ikaafii, maa akamʉtwaarɨra mwaana wa Herodía, ne akamʉkwaatya íyo waavo.

29 Na vapooji va Yooháani ˆvakateere ayo masáare, vakɨɨta sʉmʉla mʉvɨrɨ waachwe, maa vakɨɨta mʉtaaha mbiríírii.

Yéesu Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano (Matáayo 14:13-21; Lúka 9:10-17; Yooháani 6:1-14)

30 Vatumwi va Yéesu ˆvakahɨndʉke, vakamuwyɨɨra Yéesu viintʉ vyoosi ˆvatúmamire na ˆvyeene vakíindiirye.

31 Maa Yéesu akavasea, “Hendi, tʉdome na kijiraawii, mʉkahʉmʉlʉke kiduudi.” Alʉʉsa jei, sa hara haantʉ ˆvajáa, kwajáa kwatɨɨte vaantʉ ˆvarɨ foo ˆvʉʉjáa no looka, vakasova baa nkalo yo rya.

32 Hara, vakiinʉka na mashúwa, maa vakadoma na haantʉ ha tʉʉla kusiina vaantʉ.

33 Maa kaa, vaantʉ ˆvarɨ foo vakavoona Yéesu na vapooji vaachwe voolooka, maa vakavataanga. Vakakʉʉrɨka na lwa kʉʉlʉ fuma míiji yoosi, vakadoma na kʉra kʉʉntʉ Yéesu ˆadomáa, maa vakalongoola fika.

34 Yéesu ˆakakiime mbarɨmbarɨ ya iriva, akoona mayɨɨmbɨ ya vaantʉ, akavoonera mbavariri sa vajáa nɨ ja muundi ˆjisiina muríisi. Maa, akaanda variyʉla masáare ˆyarɨ foo.

35 ˆKʉkaande kʉswa, vapooji vakɨɨta kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, “Haantʉ aha nɨ kʉlɨ na kaaya ja vaantʉ, baa kei mwaasʉ waswíire.

36 Aaɨ, varekere vaantʉ, vakiiwʉrɨre vyóorya ʉko mawundii na maturii ˆyarɨ heehi.”

37 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.”

Novo vakamʉsea, “Hai tʉrɨ fumya mpía ja dináari magana yavɨrɨ (200) jo wʉrɨra chóorya cho viikutya vaantʉ voosi ava?”

38 Akavuurya, “Mɨkáate ɨngaɨ mwatɨɨte? Hoonɨ kalaangi.”

ˆVakahɨndʉke, maa vakamʉsea, “Ɨmwaarɨ mɨkáate ɨsaano na soompa ivɨrɨ.”

39 Maa akavalairirya, vaviikarye vaantʉ kɨtoongetoonge masaambii.

40 Vaantʉ novo vakiikala vitoonge vya vaantʉ makumi yasaanosaano (50) na makumi ikimikimi (100).

41 Yéesu akatoola ɨra mɨkáate ɨsaano na jira soompa ivɨrɨ. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Akabendʉlabendʉla ɨra mɨkáate ɨsaano, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantʉ. Baa na jira soompa ivɨrɨ akabweeyya vivira.
42 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta.
43 Vapooji vakatoorera mabéendʉ ya mɨkáate, vakamemya vikápu ikimi na vivɨrɨ.
44 Vaantʉ ^vaarya vajáa vamema maatʉkʉ vii, vaantʉ valʉme* vii nɨ mayana yasaano (5,000) vajáa.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Matáayo 14:22-33; Yoohánni 6:16-21)

45 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe, vaambʉke mashʉ́wa, valongoole na iturii ra Besaída, nyambʉko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengʉla na ɨra mpuka.
46 Vaantʉ ^vakalooke, akaambʉka na luulwii noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.
47 Na mpɨɨndɨ ja iwʉlo, mashʉ́wa ɨjáa yafíkire katɨ na katɨ ya iriva, na Yéesu ajáa achíhɨɨre yeemweene luulwii.
48 Maa akavoona vapooji vaachwe kʉʉra vootʉrɨkɨra kʉtwaala mashʉ́wa na mbere, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. ^Ɨkafike namuyiingʉ, Yéesu akavatuuba na katɨkatɨ ya iriva yooyeendera mweeri ya maaji, akava yoosaaka valooka.
49 Maa kaa, ^vakamoone yooyeenda mweeri ya maaji, vakiisea nɨ murimʉ. Aho, vakaanda kwaana ntáákwi,
50 sa ^vakamoone, voosi vajáa viivʉndʉka maatʉkʉ vii. Hahara, maa akavasea, “Fafyi mɨtɨma, nɨ nɨɨnɨ, koofi tʉkʉ.”
51 Yéesu akaambʉka na mashúwii hamwɨ novo, aho, maa ihúmbuuto rɨkaherya. Vapooji vaachwe vakatʉlʉvala maatʉkʉ vii,
52 sa vajáa vakaarɨ taanga ʉra muujíisa wa mɨkáate na mɨtɨma yaavo ɨjáa ɨkaarɨ yafafa.

Yéesu Yoovahorya Valwɨ́rɨ ʉko Genesaréeti
(Matáayo 14:34-36)

53 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakafɨrɨre iriva ra Galiláaya, maa vakafika ɨsɨ ya Genesaréeti, aho, vakiimya mashʉ́wa.
54 ^Vakakiime vii mashúwii, maa vaantʉ vakamʉtaanga Yéesu.
55 Vakarɨɨngɨrɨra chaangʉ ɨsɨ yoosi, na vakatoola valwɨ́rɨ na ndɨrɨ jaavo, maa vakavatwaala na kʉʉntʉ ^vateeráa Yéesu amwaarɨ.
56 Kɨra múuji, ituri, na miwundii, noo kʉsea, kɨra haantʉ Yéesu ^adomáa, vaantʉ vavavɨɨkáa valwɨ́rɨ vaavo gurii. Na vamʉloombáa, avarekere valwɨ́rɨ vasaasye baa mʉkáwo wa ɨngo yaachwe vii. Na voosi ^vasaasya ɨngo yaachwe, vahongera.

7

Miiro yo Tuuba nɨ ya Ijʉva sɨ ya Vaantʉ Tʉkʉ
(Matáayo 15:1-9)

1 Sikʉ ɨmwɨ, vamwɨ va Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu, vajáa viisaanka mbere ya Yéesu.
2 Aho, vakavoona vamwɨ va vapooji va Yéesu, voorya chóorya na mɨkono ^ɨrɨ na njeo, noo kʉsea, baa kooyya mɨkono ja ^vyeene vyasáakwaa tʉkʉ.
3 Mafarisáayo na Vayahúudi voosi koonɨ sɨ vanooyya mɨkono ja ^vyeene vyasaakwa, sɨ varijáa tʉkʉ, kutuuba nkʉʉngʉ ya vala baaba waavo.

---

* **6:44 *vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatɨɨte vaantʉ vaki na vasinga ^vaarya ɨyo mɨkáate na soompa.

4 Mpiindi ˆvafúmire sokóonii, si varíjaa kiintu chochoosi tuku mpaka vooyye mikono kuseyya njeo. Na vatiite nkuungu jiingi ˆjiri foo vii ˆvatúubaa, baa ja yo kooyya nduvo, nyiingu na saama ja sháaba.
5 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakamusea Yéesu, “Eri, sa che vapooji vaako si vatúubaa nkuungu ja vala baaba, vandoorya na mikono ˆiri na njeo?”
6 Maa Yéesu akavasea, “Mulá̱ali na mutwe wa Iju̱va Isáaya aluusa kimaari mpiindi ˆalaaláa na mutwe sa nyuunyu vakweembi ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
‘Vaantu ava vaanyémyaa na milomo vii,
maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini.
7 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina,
sa ni vavariyuláa ndairiri ja vaantu vii.’✡
8 Kimaari, mwarékire ndairiri ja Mulúungu maa mukakwaatirira nkuungu ˆjaviikwa ni vaantu.”
9 Akavasea kei, “Mwamányire pala ndairiri ja Mulúungu kiweere sa mutuube nkuungu jaanyu.
10 Músa mulá̱ali na mutwe wa Iju̱va asea, ‘Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,’✡ na ‘Ura ˆari mutukira íyo au taáta waavo, uulawe.’✡
11 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki ˆnatiite ni Korobáani, noo kusea, kilungulungu ˆnakera na ivarwii sa Mulúungu.’
12 Jeyyo, noo vyahérire, kusiina kuvaambirirya vala íyo na taáta waavo tuku.
13 Jeyyo, noo ˆvyeene muchwíjaa mati isáare ra Mulúungu sa nkuungu jaanyu ˆmwiihéereryaa. Baa kei, vimwaari viintu ˆviri foo vii ˆmutúmamaa ˆviifwíine na ivyo.”

Viintu ˆVibwéeyyaa Muuntu Ave na Njeo (Matáayo 15:10-20)

14 Aho, Yéesu akavaaniriira vaantu, akavasea, “Voosi kira umwi waanyu nteereri neeja, mutaange iki.
15 Kusiina kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu ˆkidáhaa mubweeyya ave na njeo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa mutimii noo kimubwéeyyaa ave na njeo. [
16 ˆAri na matu ni ateere.]”
17 ˆAkiireke na ira mpuka ya vaantu, akiingira na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamusea avariyule lura lusímo lwaachwe.
18 Ne akavasea, “Baa nyuunyu si mootaanga tuku wuu? Si mootaanga kusiina kiintu baa kimwi ˆkimwiíngiraa muuntu ˆkiri mubweeyya ave na njeo tuku wuu?
19 Sa kooni muuntu aríire kiintu, si kimwiingirá̱a na mutimii tuku, ni kimwiingirá̱a na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii.” ˆAkaluuse jei, akava aséire vyóorya vyoosi vuu, visiina njeo tuku.✡
20 Akoongererya, yoosea, “ˆKimufúmaa muuntu fuma mutimii noo ˆkimubwéeyyaa ave na njeo.
21 Sa kufuma mutimii wa muuntu, yafúmaa miiririkano mivi, uhanguti,
22 wiivi, wuulaishi, kuyeenda na muki wa muuntu, kukwaata matu, kubweeyya uvi, ukwaata, kuyeenda ja kúri, kivina, kutukira, kwiivaa kipeembe na ukoókoyo.
23 Uvi woosi uhu ni mutimii ufúmaa na noo ubwéeyyaa muuntu ave na njeo.”

Kuruma kwa Maáma si ˆAri Muyahúudi (Matáayo 15:21-28)

✡ **7:7** Laanga Isáaya 29:13. ✡ **7:10** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **7:10** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9. ✡ **7:19** Laanga Valáawi 11.

24 Hara, maa Yéesu akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja Tíiro na Sidóoni. ^Akafike, akiingira nyuumba imwi na si asaakáa muuntu baa umwi ataange kooni amwaari tuku, maa kaa, vyasiindikana kwiivisa.
25-26 Kujáa kwatiite muuntu muki umwi Mugiríki fuma isi ya Síria Foiníike, ajáa na kahíínja kaachwe ^kari na mirimu mivi. ^Akateere Yéesu amwaari, akafweenga fuuru kuri Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuloomba Yéesu akaseyye kahíínja kaachwe mirimu mivi.
27 Maa Yéesu akamuyera ura maáma, "Reka ta nivaambirirye Vayahúudi viivaani. Si vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tuku."
28 Ura maáma akasea, "Ni kimáári ulúusire, maa kaa, baa kúri iruungwii ra méesa, jaríjaa mang'enyeng'enye ya chóorya cha vasinga."
29 Maa Yéesu akamusea, "Sa viintu wuúyiirye vyabooha, doma na kaayii, murimu muvi wamufúmire muhíínja waako."
30 ^Akafike kaayii kwaachwe, akakashaana kahíínja kaachwe kahúmulukire kitáandii, murimu muvi wafúmire.

Yéesu Yoomuhorya Kimatu

31 Aho, Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro akakwaata na kati na kati ya Sidóoni, maa akadoma na isi ya Dekapóoli* fuuru iriva ra Galiláaya.
32 Kimatu umwi si ^adáhaa luusika neeja akareetwa ni vaantu, maa vakamuloomba Yéesu amuvikire mikono sa ahole.
33 Yéesu akamutwaala na ivarwii ura kimatu kuli na vaantu. Akamuvikira maamba jaachwe matwii, akachwiira mati mamaambii, maa akamusaasya lurimi.
34 Akalaanga kurumwii, maa akakeeha ni usuungu akamusea, "*Efáata!*" noo kusea, "Yuurika."
35 Hahara matu yaachwe yakayuurika na lurimi lwaachwe lukachunguluka, akaanda luusika neeja.
36 Yéesu akavakaan'ya vaantu vara ^vajáa hara akavasea, "Si muyaluuse masáare aya kuri muuntu baa umwi vii tuku." Maa kaa, ja ^vyeene avakaan'yáa kuluusa, noo ^vyeene valookyáa kwaarya ayo masáare.
37 Vaantu vakatuluvala munumuunu voosea, "Viintu vyoosi ^atúmamire vyabooha maatuku vii! Baa vimatu abwéeyyiirye vandooteera na vimumu vandooluusika."

8

Yéesu Yoovariisha Vaantu Mayana Yani (Matáayo 15:32-39)

1 Siku jijira, Yéesu ajáa na mpuka nkuulu ya vaantu. Sa viintu vajáa vasiina chóorya, Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe akavasea,
2 "Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, viíkyiire na niini aha siku itatu na vasiina chóorya tuku.
3 Kooni navarékire vadome na njala na kaayii, yirika vari ni njala njirii sa vamwi vafumiré kuli."
4 Vapooji vaachwe vakamusea, "Hai turi fumya chóorya cho viikutya vaantu voosi ava aha nyikii?"
5 Yéesu akavuurya, "Mikáate ingai mwatiite?" Novo vakasea, "Mufungati."
6 Akavalairirya vaantu viikale isi. Akatoola ira mikáate mufungati, akamuduumba Muluungu, akabendulabendula, sa vavagavire vaantu. Novo vapooji vakabweeyya jeyyo.

---

* **7:31** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míiji ikimi*. Na vaantu ^viikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku.

7 Na kei vajáa vatiite fisoompa fingai vii. Akafitalarya, maa akavalairirya vapooji
vaachwe vavaheere vaantu.
8 Vaantu vaarya, vakiikuta. ^Vakahumule, vakatoorera mabéendu ya mikáate ^ichíhiire,
vakamemya vikápu mufungati.
9 Vaantu ^vaarya ni ja mayana yani (4,000) vajáa. Hara, maa akasuukya.
10 Akaambuka mashúwa hamwi na vapooji vaachwe, maa vakafiriira fuuru isi ya
Dalumanúuta.

Mafarisáayo Voosaaka Valairwe Isháara (Matáayo 12:38-42; 16:1-4)

11 Mafarisáayo vakuuja, maa vakaanda kwiiruta ne ndihi, voosaaka isháara fuma
kurumwii sa vamutee.
12 Yéesu ^akateere masáare yaavo, akakeeha na usuungu, maa akavasea, "Sa che
mbyaala ihi yooloomba isháara? Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si ndiri kiiheera
isháara tuku."
13 ^Akavareke, akaambuka mashúwa, maa akakwaata njira fuuru nyambuko ya iriva.

Usasi wa Mutemi Heróode na Mafarisáayo (Matáayo 16:5-12)

14 Vapooji vajáa varímiirye sumula mikáate, na hara mashúwii, vajáa vatiite mukáate
umudu vii.
15 Yéesu akavaluma kutu yoovasea, "Mulaange neeja, munehe usasi wa Mafarisáayo na
wa Heróode."
16 Vapooji vaachwe vakaanda kiiwyiira vooveene voosea, "Alúusire jei sa viintu tusiina
mikáate."
17 Yéesu akataanga kuluusika kwaavo, maa akavuurya, "Sa che mookiiruta ndihi sa
viintu musiina mikáate? Eri, mukaari si munataanga no vyoona tuku wuu? Sa che
mwafafya mitima jei?
18 Amwi mwatiite miiso, si mookoona viintu ^noovariyula tuku wuu? Na matu
mwatiite, si mooteera viintu ^noovariyula tuku wuu? Si moodaha kumbukira baa kimudu
vii tuku wuu?
19 Mpiindi ^mbéndwiirembendwiire ira mikáate isaano nkavaheera vaantu mayana
yasaano (5,000), ni vikápu yangai mwamemya ya mabéendu ya mikáate?" Maa vaku-
uyirya, "Ikimi na viviri."
20 "Ha mpiindi ^nkabendulebendule mikáate mufungati, maa nkavaheera vaantu
mayana yani (4,000), mwatoorera vikápu vingai vya mabéendu ya mikáate?" Vakasea,
"Mufungati."
21 Maa akavuurya, "Mukaari vii si mootaanga tuku viintu ^noovariyula wuu?"

Yéesu Yoomuhorya Muhoku uko Besaída

22 Maa reeru, Yéesu na vapooji vaachwe vakafika ituri ra Besaída. Vaantu vamwi
vakareeta muhoku umwi, maa vakamuloomba Yéesu amusaasye.
23 Yéesu akamukwaata mukono, maa akamutwaala na ivarwii ra ituri. Akamuchwiira
mati miiswii, akamuvikira mikono, maa akamuurya, "Koona wiise kiintu chochoosi
wuu?"
24 Ura muhoku akalaanga, maa akamusea, "Nookoona vaantu, maa kaa, vari ja miti
^yooyeenda."
25 Kei Yéesu akamuvikira mikono miiswii, ne akatuurya miiso, maa akoona kira kiintu
neeja.
26 Hara, maa Yéesu akamusea, "Doma na kaayii na kaja utwéeraa na iturii tuku."

Peéteri Yoomutaanga Yéesu ni Masía (Matáayo 16:13-20; Lúka 9:18-21)

27 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka, maa vakadoma fuurų maturi ya Kaisaría Filípi. Mpiindi ^vajáa njirii, Yéesu akavuurya, “Eri, vaantų vaséaa niini ndiri ani?”
28 Maa vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe uri Yoohá ani Mubatisáaji, na viingi vaséaa uri Elía, mulá ali na mutwe wa Ijuva, baa kei viingi vaséaa uri umwi wa valáali na mutwe va Ijuva.”
29 Maa akavuurya, “Ha nyuunyu, mwiiséaa niini ndiri ani?” Peéteri akuuyirya, yoosea, “Weewe noo Masía.”
30 Yéesu akavakaan’ya yoosea, “Kari mumuwyíiraa muuntų baa umwi masáare aya tukų.”

Yéesu Yoolųusikira Inkwya Yaachwe
(Matáayo 16:21-28; Lúka 9:22-27)

31 Yéesu akaanda vavariyurira vapooji vaachwe, yoosea, “Mwaana wa Muuntų, ni mpaka aturikiriwe munumuunų, baa kei siitwa ari ni vawosi, vakúúlų va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, na kuulawa ari. Na sikų ya katatų fufulwa ari.”
32 Avawyiiráa masáare aya kiweerwii, baa vavisa tukų. Peéteri akamusumula na ivarwii, maa akaanda mubaamirirya areke luusa masáare ayo.
33 Yéesu akiilorera akavalaanga vapooji vaachwe, maa akamwaamirirya Peéteri, yoosea, “Irimų, isunke mbere yaani, si wookiiririkana masáare ya Mululungų tukų, wookiiririkana ya vaantų.”

Koni Woosaaka Mutuuba Yéesu

34 Akavaanirira vapooji vaachwe na ira mpuka ya vaantų akavasea, “Koni muuntų yoyoosi yoosaaka aantuube, ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe, aantuube.
35 Sa muuntų yoyoosi ^yoosaaka lamurirya nkaasų yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, yoyoosi ura ^yookiitaaha nkaasų yaachwe sa niini na Masáare Maaja, uwo kiilamurirya ari.
36 Kwatiite kunáálo che muuntų kuturya weerų yoosi no kiitaaha nkaasų yaachwe?
37 Bakų ni kiintų che muuntų ari toola sa nkaasų yaachwe?
38 Koni muuntų yoyoosi aanyónire soni niini na masáare yaani mbere ja ihi mbyaala mbi ya vaantų ^vayéendaa na vaki va vaantų, Mwaana wa Muuntų ne moonera ari soni, mpiindi ^akuújire na nkongojima ya Taáta na mirimų miija.”

9

1 Maa Yéesu akavasea jei, “Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi ^viímire aha, baa si vanaakwya, kuuyona vari Utemi wa Mululungų wuújire na ngururu.”

Yéesu Yoovalandųka Buuwo
(Matáayo 17:1-13; Lúka 9:28-36)

2 Sikų musasatų ^jikalooke, Yéesu akavasumula vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani fuurų ncholwii ya luulų kijiraawii. Uko, Yéesu akavalandųka buuwo mbere yaavo.
3 Ingo jaachwe jikava njerų chwee, jindoolavalava, kusiina mufuli baa umwi vii aha weerwii, ^ari daha fula jeere jeyyo tukų.
4 Aho, Músa na Elía vakavafumira, vakaanda luusika ne.
5 Peéteri ^akoone jeyyo, maa akamusea Yéesu, “Mukiindya, vyabooha viintų ^turi aha, haaha tujeenge vivaanda vitatų, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.”
6 Peéteri aluusa jeyyo, sa viintų yeeye na viivaachwe voofáa munumuunų, akasiindwa taanga cho luusa.
7 Hara, maa ichu rikafumira, rikavawiikira na sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, “Uhų ni Mwaana waani ^namweenda, muteereri yeeye.”
8 Hahara, vapooji vakalaanga kunų na kunų, baa si vamoona muuntų tukų, vakamoona Yéesu yeemweene vii.

9 Na mpiindi ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavakaan'ya akavasea, "Kari mulúusaa
aya masáare ˆmwiíne tuku, fuurú haantu Mwaana wa Muuntu ˆakafúfwiirwe fuma
inkwyii."
10 Vakarikwaatya iro isáare, kunu vookiiyurya vooveene, "Kufufuka fuma inkwyii noo
kiintu che?"
11 Hara, maa vakamuurya Yéesu, "Amwi vakiindya va Miiro vaséaa, ni mpaka Elía uuje
ta?"✡
12 Maa akavasea, "Ni kimáári, Elía kuuja ari ta ji iimye neeja kira kiintu. Sa che kei
Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ni mpaka Mwaana wa Muuntu aturikiriwe munumuunu,
baa kei achwiiwe mati?
13 Ni kimaari kaa noovawyiira, Elía✡ uuja, novo vakamuturikirya na heno ja ˆvyeene
veenda, ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa."

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ˆAri na Murimu Muvi (Matáayo 17:14-21; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vara vapooji vaachwe vatatu ˆvakakiime luulu, vakavashaana vara vapooji
viingi ˆviijíingiriirwe ni mpuka ya vaantu, na vamwi va vakiindya va Miiro, vookiiruta
ndihi novo.
15 Vara vaantu ˆvakamoone Yéesu, vakahwaalala maatukú vii, maa vakamukibiriira,
vakiita muluumbya.
16 Yéesu akavuurya, "Ni che mookiirutiira ndihi novo?"
17 Maa umwi wa iira mpuka akuuyirya, yoosea, "Mukiindya, naréetire mutavana
waani, atiite murimu muvi ˆumudúngyaa mulomo asiindwe luusika.
18 Kira ˆuri kiinuka wamuváyyaa isi, maa indootuumpa ifulo no sha mayeo, kei
indoofafa buu. Haaha navalóombire vapooji vaako vamuseyye uwo murimu muvi, maa
kaa, vasíindirwe."
19 Yéesu ˆakateere jeyyo, maa akavasea, "Aka! Ihi mbyaala si ˆirúmaa, niikale na
nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureeti na aha."
20 Maa vakamutwaala na kuri Yéesu. Murimu muvi ˆukamoone Yéesu vii,
ukamukwaatya ura mutavana kiinkwiisha, akawya na isi. Akaanda kwiiwalaarya
kunu yootuumpa ifulo.
21 Maa Yéesu akamuurya taáta waala uwo mutavana, "Masáare aya yamwaanda
keende naadi?" Akasea, "Keende udúúdi waachwe.
22 Na ˆkari foo uhu murimu muvi wamuváyyaa mootwii na luujii sa umuulae. Haaha
koони uri daha, tooloomba utoonere mbavariri, utwaambirirye."
23 Maa Yéesu akamusea, "Ati koони ndiri daha? Viintu vyoosi kwaani vyadáhikaa kwa
ura ˆmweene ari kuunduma."
24 Maa taáta waala ura mutavana akaluusa na nguruu, yoosea, "Narúmire, nyam-
birirya ndahe seyya miiririkano yo diira kukuruma."
25 Yéesu ˆakoone ira mpuka ya vaantu yookula, akuuyamirirya ura murimu muvi,
yoosea, "We murimu muvi kimumu na kimatu. Nakuséire ufume baa kei kusiina luu
mwiingira uhu mutavana tuku."
26 Aho, ura murimu muvi ukatula isóso, ukamusukasuka na nguruu ura mutavana,
ukamurekera, maa akava ja akwíire. Baa vaantu viingi vakasea, "Amwi akwíire!"
27 Maa kaa, Yéesu akamukwaata mukono, akamwiinula, ne akiinuka.
28 Yéesu na vapooji vaachwe vakiingira na nyuumbii, maa vakaanda muurya Yéesu
kunu vari vooveene, "Sa che suusu tasíindirwe museyya murimu muvi?"
29 Maa akavasea, "Murimu muvi ˆuri jeyyo, si uséyyiwaa jei vii tuku, ni mpaka mululusike
na Ijuva."

✡ **9:11** Laanga Maláaki 4:5-6. ✡ **9:13** Laanga Matáayo 11:13-14; 17:10-13; Maáriki 1:2-4.

Yéesu Yoolɯɯsikira kei Inkwya na Ufufúɯko Waachwe (Matáayo 17:22-23; Lúka 9:43b-45)

30 Hara, maa Yéesu na vapooji vakiinɯka, vakakwaatira na isi ya Galiláaya. Maa kaa, Yéesu si asaakáa mɯɯntɯ baa ɯmwi ataange haantɯ ˆvari tɯkɯ,
31 sa asaakáa ave na vapooji vaachwe, indoovavariyɯrira masáare ayo. Akavavariyɯrira, yoovasea, “Mwaana wa Mɯɯntɯ, viikwa ari mikonwii ya vaantɯ, novo kɯmɯɯlaa vari, na sikɯ ya katatɯ, fufulwa ari.”
32 Maa kaa, vapooji vaachwe, si vataangáa ˆcheene alɯɯsikáa tɯkɯ, kei voofáa ku-muurya.

Ani ni Mɯkúúlɯ (Matáayo 18:1-5; Lúka 9:46-48)

33 Maa reerɯ, vakafika isi ya Kaperenáumu. Vakiingira na nyuumbii, maa Yéesu akavuurya, “Che mwaakiirɯtira ndihi kɯra njirii?”
34 Maa voovo vakakirinya sawu, baa kuuyirya tɯkɯ, sa vajáa vatáangire kiintɯ ˆviirɯtiráa ndihi kɯra njirii, ni ani noo mɯkúúlɯ.
35 Yéesu akiikala, akavakemera vapooji vaachwe ikimi na vaviri, maa akavasea, “Mɯɯntɯ ˆyoosaaka ave mɯkúúlɯ, yoosaakwa iihetye nyuma, na avatɯmamire vi-ivaachwe voosi.”
36 Aho, akamɯreeta musinga muduudi, akamwiimya kati na kati yaavo, akamwiinɯla yoomɯviika kipeembii, maa akavasea,
37 “Mɯɯntɯ ˆari mɯteengya musinga ja ɯhɯ sa irina raani, kɯva ari aantéengiirye niini. Na ɯra ˆmweene ari kɯɯnteengya niini, si ari kɯva aantéengiirye vii tɯkɯ, kei kɯva ari amɯtéengiirye Mɯlɯɯngɯ, na yeeye aantɯma.”

Kutumia Irina ra Yéesu (Lúka 9:49-50)

38 Maa Yooháani akamɯsea, “Mukiindya, tamwiíne mɯɯntɯ yookibirya mirimɯ mivi kwa irina raako, maa tɯkamɯkaan’ya sa viintɯ si ari hamwi na suusu.”
39 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kari mɯmɯkáan’yaa tɯkɯ. Sa kusiina mɯɯntɯ ˆatúmamaa myuujíisa kwa irina raani, kei aanvarindɯke chaangɯ alɯɯse ɯvi kɯri niini tɯkɯ.
40 Sa si ˆari mɯvi wiitɯ, ni hamwi ari na suusu.
41 Kimaari noovawyiira, mɯɯntɯ ˆari vaheera baa ndɯvo ya maaji yo nywa vii sa nyuunyu ni vaantɯ va Kirisitɯ, kikomi si ari sova kɯnáálo yaachwe tɯkɯ.”

Kɯvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi (Matáayo 18:6-9; Lúka 17:1-2)

42 Kei akavasea, “Kooni mɯɯntɯ amɯháandire ɯmwi wa ava vadúúdi ˆvaanduma atɯmame ɯvi, ni pwee yaachwe achɯɯngirwe lwaala nkiingwii, maa afweitirwe mayiyii.
43 Na kooni iyaanja raako rakɯháandire ɯtɯmame ɯvi, riteme ridɯmɯke. Ni pwee kiingira na nkaaswii ɯri na iyaanja rimwi, kɯlookya kɯdoma na mootwii wa Jehénamu ɯra si ˆurímaa, ɯri na mayaanja yoosi. [
44 Uko noo kɯɯntɯ ng’onyu si ˆjikwíjaa na mooto si ˆurímaa.]
45 Kei, kooni ijeo raako rakɯháandire ɯtɯmame ɯvi, riteme ridɯmɯke. Ni pwee kiingira na nkaaswii ɯri na ijeo rimwi, kɯlookya kɯfweitirwa na mootwii wa Jehénamu ɯri na majeo yaviri. [
46 Uko noo kɯɯntɯ ng’onyu si ˆjikwíjaa na mooto si ˆurímaa.]
47 Na kooni riiso raako rakɯháandire ɯtɯmame ɯvi, rinonkole. Ni pwee kiingira Utemii wa Mɯlɯɯngɯ ɯri na ipoócho, kɯlookya kɯfweitirwa na mootwii wa Jehénamu ɯri na miiso yoosi.
48 Uko,
‘noo kɯɯntɯ ng’onyu si ˆjikwíjaa,

na mooto sɨ ˆurímaa.’✡
49 Voosi talariwa mʉrɨ nɨ mooto ja ˆvyeene mpóryo jitálariwaa nɨ sangásа.*
50 Sangásа yabooha, maa kaa, koonɨ yasúukire che ɨrɨ vɨkɨrwa de ɨve mwerere kei? Mʉve na sangásа isii yaanyu. Mwiikale mwiikalo mʉʉja, kɨra mʉʉntʉ na mwiiwaachwe.”

10

Yéesu Yoovariyʉla Kwiisiita
(Matáayo 19:1-12; Lʉ́ka 16:18)

1 Hara, maa Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njɨra fuma Kaperenáumu fʉʉrʉ ɨsɨ ya Yudéea, vakafɨrɨra na ufumo wa mwaasʉ nyambʉko ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani, mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ɨkamutuuba, maa akaanda vavariyʉrɨra Masáare ˆYarɨ Mpeho ja ˆvyeene iijʉvɨra.
2 Aho, vamwɨ va Mafarisáayo vakʉʉja voosaaka mʉyera Yéesu, maa vakaanda muurya, “Eri, Miiro yaruma mʉʉntʉ kʉmʉreka muki waachwe wʉʉ?”
3 Maa Yéesu akavuurya, “Mʉ́sa jolɨ ajáa avalairirya?”
4 Novo vakamʉsea, “Mʉ́sa aruma mʉʉntʉ mʉlʉme amwaandɨkɨre muki waachwe taláka, amusiite.”✡
5 Yéesu akavasea, “Mʉ́sa avaandɨkɨra ʉlairiri ʉwo sa ʉfafu wa mɨtɨma yaanyu.
6 Maa kaa, keende ncholo yo kʉʉmbwa kwa weerʉ, ‘Mʉlʉʉngʉ ajáa avʉʉmba mʉʉntʉ mʉlʉme na mʉʉntʉ muki.✡
7 Sa jei, mʉʉntʉ mʉlʉme avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kɨɨntʉ kɨmwɨ na muki waachwe,
8 novo vavɨrɨ kʉva varɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.’✡ Jeyyo sɨ varɨ kʉva vavɨrɨ tʉkʉ, nɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.
9 Sa jeyyo, ˆcheene akɨlʉman’ya Mʉlʉʉngʉ, mʉʉntʉ sɨ arɨ nanʉkʉla tʉkʉ.”
10 Na mpɨɨndɨ kiduudi, vakɨɨngɨra kei na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamuurya rɨra isáare.
11 Maa akavasea, “Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ musiita muki waachwe, maa aloole muki wɨɨngɨ, kʉva arɨ yooyeenda na muki wa mʉʉntʉ.
12 Na muki ˆarɨ musiita mʉlʉme waachwe, maa aloolwe nɨ mʉlʉme wɨɨngɨ kʉva arɨ yooyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Matáayo 19:13-15; Lʉ́ka 18:15-17)

13 Aho, vaantʉ vakaanda mʉretera vasinga vaduudi sa avatalarye. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya.
14 Yéesu ˆakoone jeyyo, akakalala, maa akavasea, “Reki kʉvakɨtɨra vasinga vaduudi, reki vʉʉje, sa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ nɨ sa vaantʉ ˆvarɨ ja vasinga.
15 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mʉʉntʉ ˆarɨ dɨɨra mʉrekera Mʉlʉʉngʉ amʉlongorɨre ja musinga muduudi, sɨ arɨ kɨɨngɨra vii kaa tʉkʉ, Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ.”
16 Hara, maa akavakwaatɨrɨra, akavavɨkɨra mɨkono, kʉnʉ yoovatalarya.

Kʉheewa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ
(Matáayo 19:16-30; Lʉ́ka 18:18-30)

17 Yéesu akakwaata njɨra, mpɨɨndɨ ˆajáa njirii, mʉʉntʉ ʉmwɨ akamʉkɨbɨrɨra, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuurya, “Mukiindya mʉʉja! Che ndɨrɨ bweeyya sa mpokere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero?”
18 Yéesu akamʉsea, “Sa che wookʉʉnyanɨrɨra mʉʉja? Kusiina mʉʉja tʉkʉ, mʉʉja nɨ Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii.

✡ **9:48** Laanga Isáaya 66:24. * **9:49** ***jitálariwaa nɨ sangásа:*** Kwa Vayahúudi sangásа ɨjáa nɨ kɨɨntʉ ˆchavɨkɨrwáa kɨra chóorya. Voovo vavɨkɨráa sangásа baa mpórywii ˆng’eene vatooláa kwa Mʉlʉʉngʉ. Kei, varumáa mpóryo jatálariwaa nɨ sangásа. Laanga Valáawi 2:13. ✡ **10:4** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 24:1-4. ✡ **10:6** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **10:8** Laanga Ncholo 2:24.

19 Wamányire ndairiri jaachwe wuu? Kari wúlaa tuku, kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wiívaa tuku, kulongowererya muuntu tuku, kwiiva kwa ukwaata tuku, baa kei uvanyemye vala íyo na taáta waanyu.”✡
20 Maa akamusea, “Mukiindya, aya yoosi nayakwaatya keende usinga waani.”
21 Yéesu akamulaanga, akamweenda, maa akamusea, “Usiina kiintu kimwi vii. Tamanya ukavae iyoombe máari jaako joosi vuu, na mpía ˆng’eene uri turya uvaheere vakiva, aho kuva uri na máari ya kikomi ya mberii kurumwii, maa de wuuntuube.”
22 ˆAkateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatuku vii ajáa.
23 Yéesu akalaanga kunu na kunu, maa akavasea vapooji vaachwe, “Kuva viri vyafafa maatuku vii, kwa vasúngaati kiingira Utemii wa Mululungu.”
24 Hara, maa vapooji vakatulúvala sa yara masáare yaachwe, maa kaa, Yéesu akavasea, “Vanavaani, kwiingira na Utemii wa Mululungu kuva viri vyafafa maatuku vii.
25 Ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni, kulookya musúngaati kiingira na Utemii wa Mululungu.”
26 Vapooji vaachwe vakatulúvalatulúvaala kunu vookiiyurya, “Ni ani de ari daha lamuririwa?”
27 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantu si vidáhikaa tuku. Maa kaa, kwa Mululungu si viri jeyyo tuku. Sa viintu vyoosi vyadáhikaa kwa Mululungu.”
28 Peéteri akaanda musea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba.”
29 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, kira muuntu ˆareka nyuumba, vanduu vaachwe, marumbu yaachwe, vaanaavo, taáta na íyo, au baa na vasinga na mawunda sa niini na sa Masáare Maaja,
30 hokera ari mara igana rimwi (100) kulookya mpiindi iji, nyuumba, vanduu, vaanaavo, marumbu, vasinga, mawunda au baa na uturikiri, na kei weeru ˆyookuuja, hokera ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
31 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.”

Yéesu Yoluusa Inkwya na Ufufúuko Waachwe lwa Katatu (Matáayo 20:17-19; Lúka 18:31-34)

32 Mpiindi ˆvajáa njirii voodoma na Yerusaléemu, Yéesu ajáa avalóngoriire vapooji vaachwe, novo vajáa vakwáatirwe ni woowa, na vaantu vara ˆvamutuubáa, voofáa. Yéesu akavasumula kei vapooji vaachwe ikimi na vavíri na ivarwii, maa akavawyiira yara ˆyari mufumira.
33 “Teereri! Haaha ni doma tiise na Yerusaléemu, uko, Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, novo luusa vari irya akwye na muviika vari mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi.
34 Novo muhenchula vari, muchwiira vari mati noo muvaa na mijeléedi na muulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.”

Yaakúupu na Yooháani Vooloomba Ukúúlu (Matáayo 20:20-28)

35 Hara, Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo, vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, “Mukiindya! Toosaaka ututumamire kiintu chochoosi ˆturi loomba.”
36 Maa Yéesu akavuurya, “Che moosaaka nivatumamire?”
37 Maa vakamusea, “Mpiindi ˆuri kuva mutemi wa vaantu voosi, tooloomba twiikale umwi mukono waako wa kululume, na wiingi mukono waako wa kumooso nkongojimii kwaako.”
38 Maa Yéesu akavasea, “Si mootaanga ˆcheene mooloomba tuku. De daha muri kunyweera nduvo ya uturikiri ˆng’eene ndiri nyweera au kubatisiwa ubatíiso ˆmweene ndiri batisiwa wuu?”

✡ **10:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkumbukira ya Miiro 5:16-20.

39 Maa vakamʉsea, “Daha tʉrɨ.” Yéesu akavasea, “Ndʉvo ˆng’eene ndɨrɨ kɨɨnyweera, kɨmaarɨ kɨɨnyweera mʉrɨ, baa na ʉbatíiso ˆmweene ndɨrɨ batisiwa, batisiwa mʉrɨ.
40 Maa kaa, ani arɨ kiikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme au wa kʉmooso, sɨ mʉrɨmo waanɨ kʉvaheera tʉkʉ, sa nkalo ijo, heewa varɨ ˆveene viimiriwa neeja nɨ Mʉlʉʉngʉ.”
41 Vara vapooji vɨɨngɨ ikimi ˆvakateere jeyyo, maa vakavakalarɨra vala Yaakúupu na Yooháani.
42 Hara, maa Yéesu akavaanɨrɨra vapooji vaachwe voosi, akavasea, “Mʉmányire, vatemi va vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi valáɨraa vatɨɨte wiimiriri mweeri ya vaantʉ na ngururu, na vakʉ́ʉ́lʉ vaavo, valáɨraa vatɨɨte wiimiriri mweeri yaavo.
43 Kʉrɨ nyuunyu sɨ noosaaka ɨve jeyyo tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, ʉra ˆyoosaaka ave mʉkʉ́ʉ́lʉ waanyu, nɨ mpaka ave mʉtʉmami waanyu.
44 Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆyoosaaka kʉva wa ncholo, nɨ mpaka ave mʉtʉ́mwa wa voosi.
45 Sa baa Mwaana wa Mʉʉntʉ, sɨ ʉʉja jo tʉmamɨrwa tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, ʉʉja sa jɨ avatʉmamɨre vaantʉ, kei atoole nkaasʉ yaachwe kʉva ununuuli sa vaantʉ ˆvarɨ foo.”

Mʉhoku Batimáayo Yoohoriwa nɨ Yéesu
(Matáayo 20:29-34; Lʉ́ka 18:35-43)

46 Aho, vakafika múuji wa Yerɨ́ɨko. Mpɨɨndɨ Yéesu, vapooji vaachwe na ɨra mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ˆvalookáa múujii, vakamʉshaana mʉhoku ˆasewáa Batimáayo. Yeeye nɨ sha Timáayo ajáa. Na ajáa iíkyɨɨre mbarɨmbarɨ ya njɨra yooloomba.
47 ˆAkateere Yéesu wa Nasaréeti yoolooka na aho, akaanda tʉla isóso yoosea, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wʉʉja!”
48 Vaantʉ ˆvarɨ foo vakamwaamirirya sa akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya tʉlatʉʉla isóso, yoosea, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wʉʉja Aaɨ!”
49 Yéesu akɨɨma, maa akavasea, “Hoonɨ mwaaniriri.” Vakamwaanɨrɨra, voosea, “Hoonɨ ifafirirye, wiiheere mʉtɨma, yookwaanɨrɨra.”
50 Akafweita lweénda lwaachwe na ivarwii, akafɨrɨra, maa akadoma na kʉrɨ Yéesu.
51 Yéesu akamuurya, “Che woosaaka nɨkʉbweeyyiirye?” Maa akasea, “Mukiindya, noosaaka noone.”
52 Yéesu akamʉsea, “Tamanya, kuruma kwaako noo kwakʉhóniirye.” Hahara, akoona, maa akamutuuba Yéesu na ɨra njɨra ˆadomáa.

11

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Lʉ́ka 19:28-40; Yoohánni 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika maturii ya Besifáage na Besanía, Luulwii lwa Mɨseitúuni. Hara, maa Yéesu akavatʉma vapooji vaachwe vavɨrɨ, 2 akavasea, “Tamanyi fʉʉrʉ ituri ˆrɨrɨ aho mbere yaanyu, na kati ˆmookɨɨngɨra vii, koona mʉrɨ mwaana wa ndákwi sɨ ˆanavereka mʉʉntʉ, achúungirwe. Muchunguli, maa mʉmʉreete na aha.
3 Kaanɨ mʉʉntʉ avuúriirye, ‘Sa che moochʉngʉla mwaana wa ndákwi?’ mʉkamʉsea, ‘Mweenevyoosi yoomʉsaaka, mʉhɨndʉla arɨ haaha vii.’ ”✡
4 Hara, maa vakadoma vakamʉshaana mwaana wa ndákwi achúungirwe mbarɨmbarɨ ya njɨra, mutiryaangwii. Mpɨɨndɨ ˆvamʉchʉngʉláa,
5 vaantʉ ˆveene vajáa viímire aho, vakavuurya, “Sa che moomʉchʉngʉla mwaana wa ndákwi?”
6 Maa vakuuyirya ja ˆvyeene Yéesu ajáa avaséire. Vara vaantʉ, maa vakavarekera vamʉsʉmʉle.
7 Vakamʉtwaarɨra Yéesu ʉwo mwaana wa ndákwi, vakaala ɨngo jaavo moongwii, maa Yéesu akaambʉka.

✡ **11:3** Laanga Sakaría 9:9.

8 Vaantu ˆvari foo vakaala ingo jaavo njirii na vaangi vakaala matáampi ya miti ˆvawúnire mawundii, voomunyemya Yéesu.
9 Vaantu vara ˆvatuubáa na vara ˆvajáa valóngwiire, vaváa siriri, voosea,
“Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA.
10 Watalariwa utemi ˆwookuuja ja wa taáta wiitu Daúdi.
Kuduumbwe kurumu mweerimweeri.”✡
11 Yéesu akiingira na Yerusaléemu, akawoloka fuuru Kaayii Njija ya Ijuva, maa akiita lorera kira kiintu. Maa kaa, sa viintu kujáa kwaándire kwiira, akadoma na Besanía hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vavíri.

Yéesu Yoojuma Musaambu
(Matáayo 21:18-22)

12 Lomutóondo yaachwe mpiindi ˆvalookáa fuma Besanía, Yéesu akava aávirwe ni njala.
13 Maa akoona musaambu wa deedadeeda, akiita laangira kooni ari turya saambu. ˆAkafike, si oona saambu baa imwi vii tuku, akashaana masaambi vii, sa si jijáa mpiindi ja saambu tuku.
14 Hara, maa akuusea ura musaambu, “Kwaandira isiku muuntu yoyoosi si ˆakariire saambu yaako vii kaa tuku!” Na vapooji vaachwe vateeráa ayo masáare.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijuva
(Matáayo 21:12-17; Lúka 19:45-48; Yoháani 2:12-22)

15 Vakafika Yerusaléemu. Yéesu akiingira Kaayii Njija, akaanda vakibirya vaantu ˆveene vaváa iyoombe no wula uko waámii. Akakundula méesa ja vaantu ˆvawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu ˆvaváa iyoombe njiva. 16 Kei, avakaan’yáa vaantu kusiina kukwaatira baa na heehi ya waama wa Kaaya Njija na viintu vyo vaa iyoombe tuku.
17 Uvariyulii waachwe akavasea, “Eri, Masáare ˆYari Mpeho si yaluusa yoosea,
‘Nyuumba yaani kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba Muluungu sa vaantu va isi joosi tuku wuu?’✡
Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi’?✡”
18 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, vajáa vateera ˆmeene Yéesu ajáa alúusire. Maa vakaanda saakira nkalo yo muulaa. Vamoofáa, sa vaantu ˆvatuluvariwáa ni uvariyuli waachwe, na vara ˆvayeendáa masáare yaachwe, vavijáa foo.
19 ˆIkafike niiwulo, Yéesu na vapooji vakafuma Yerusaléemu vakadoma na Besanía.

Musaambu Wookuuma
(Matáayo 21:18-22)

20 Lomutóondo namutóondo mpiindi ˆvalookáa na hara, vakoona ura musaambu washáawukire fuma miririi.
21 Peéteri akuukumbukira ura musaambu, maa akamusea Yéesu, “Mukiindya! Laanga ura musaambu ˆwaari wuujumiré, washáawukire!”
22 Maa Yéesu akavasea, “Murumi Muluungu.
23 Kimaari noovawyiira, kooni muuntu aséire luulu ulu lwiisunke, lukafweitirwe irivii, na yeeye asiina kivundu mutimii waachwe, kimaari kaa Muluungu mutumamira ari masáare ayo.
24 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, isáare roroosi ˆmuri loomba mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, haaha murume mwaripátire isáare iro mitimii yaanyu, noro kuva riri raanyu.
25 Mpiindi ˆmuri kiima sa mumuloombe Muluungu, kooni uri na kiintu mutimii kwa muuntu wiingi, musei uwo muuntu, ‘Uvi waako wasírire,’ sa Taáta waanyu wa kurumwii, avasee baa nyuunyu, ‘Uvi waanyu wasírire.’ [

✡ **11:10** Laanga Sabúuri 118:26. ✡ **11:17** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **11:17** Laanga Yeremía 7:11.

26 Maa kaa, koonɨ sɨ moovasea viivaanyu, ‘Ʉvɨ wasírire,’ baa Taáta waanyu wa kurumwii sɨ arɨ sea, ‘Ʉvɨ waanyu wasírire tʉkʉ.’ ”]

Yéesu Yoofoorimwa Lʉvɨro Lwaachwe (Matáayo 21:23-27; Lʉ́ka 20:1-8)

27 Kei vakafika Yerusaléemu. Mpɨɨndɨ Yéesu ˆayeendayeendáa waámii wa Kaaya Njija, vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva, vakiindya va Miiro na vawosi vakʉʉja na kʉrɨ Yéesu,
28 maa vakamuurya, “Nɨ kwa wiimiriri ʉrɨkwɨ wootʉmama aya masáare? Nɨ ani akʉheera wiimiriri ʉhʉ?”
29 Maa akavasea, “Kuvuurya ndɨrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ. Koonɨ muúyiirye, naanɨ vawyɨɨra ndɨrɨ nɨ kwa wiimiriri ʉrɨkwɨ ˆnootʉmama aya masáare.
30 Eri, ʉbatíiso wa Yooháani nɨ kurumwii wafuma bakʉ kwa vaantʉ? Ngwyiiri!”
31 Maa vakalʉʉsɨkan’ya voovo kwa voovo voosea, “Koonɨ taséire, ‘Wafuma kurumwii,’ kuurya arɨ, ‘Sa che de sɨ mwamuruma?’
32 Maa kaa, koonɨ taséire, ‘Wafuma kwa vaantʉ...’ ” Vakoofa sa vaantʉ vajáa vamuruma Yooháani Mʉbatisáaji nɨ mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva wa kɨmáárɨ.
33 Maa vakasea, “Iyaʉ, sɨ tamányire tʉkʉ.” Ne akavasea, “Naanɨ sɨ ndɨrɨ vawyɨɨra nɨ kwa wiimiriri ʉrɨkwɨ nootʉmama aya tʉkʉ.”

12

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakʉ́ʉ́lʉ va Vayahúudi na Varimi Vavɨ (Matáayo 21:33-46; Lʉ́ka 20:9-19)

1 Hara, maa Yéesu akaanda vawyɨɨra vara vakʉ́ʉ́lʉ símo iji, akavasea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa arɨma iwʉnda ra mɨsabíibu. Akariingirirya lʉkaande iwʉnda vʉʉ, akasiimba iduundu ro fʉʉnchɨra sabíibu so tengenesera diváai, akajeenga kɨvaanda kɨlɨɨhɨ cho rɨndɨrɨra, maa akakojya ɨro iwʉnda raachwe kwa varimi. Hara, maa akakera njɨra. 2 Mpɨɨndɨ jo chwa ˆjikafike, akamʉtʉma mʉtʉ́mwa waachwe, akasʉmʉle haantʉ haachwe ha sabíibu ˆng’eene vachwíire.
3 Ʉra mʉtʉ́mwa ˆakafike, vara vaantʉ vakamʉkwaata, vakamʉvaa, maa vakamukibirya na mɨkono mɨtʉhʉ.
4 Mweeneiwʉnda akatʉma mʉtʉ́mwa wɨɨngɨ kei, ʉhʉ ne vakamʉvaa mutwii, baa kei vakamʉbweeyyirya masáare ya soni.
5 Mweeneiwʉnda akatʉma mʉtʉ́mwa wɨɨngɨ, ʉhʉ re, vakamʉʉlaa. Atʉma vɨɨngɨ ˆvarɨ foo, vɨɨngɨ vavaváa na vɨɨngɨ vavʉʉláa.
6 Ʉhero waachwe, mweeneiwʉnda ajáa achíhɨɨre na mʉʉntʉ ʉmwɨ vii wo tʉma, na ʉhʉ nɨ mwaana waachwe ˆamweendamweenda, akamʉtʉma yookiisea, ‘Kʉmʉnyemya varɨ mwaana waanɨ!’
7 ˆAkafike, maa vara ˆvakojiwa iwʉnda vakiiwyɨɨra voosea, ‘Ʉhʉ noo mʉpaari wa ɨrɨ iwʉnda. Hendi tʉmʉʉlae, maa ʉpaari waachwe ʉve wiiswi.’
8 Hara, vakamʉkwaata, vakamʉʉlaa, maa vakɨɨta mʉwʉmɨra weerwii ya lʉkaande lwa iwʉnda ra mɨsabíibu.”
9 Maa Yéesu akavasea, “Joolɨ mookiisea mweeneiwʉnda lo ˆakabweeyyiirye? Kʉʉja arɨ, vʉʉlaa arɨ vʉʉ avo ˆavakojya, maa avakojye varimi vɨɨngɨ iwʉnda raachwe ra sabíibu.
10 Amwɨ moobweeyya ja sɨ mʉnasoma aya Masáare ˆYarɨ Mpeho ja ˆvyeene yalʉʉsa?
‘Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravíire iwye ikʉʉlʉ ra kichurii.
11 IJʉVA atʉ́mamire isáare ɨrɨ,
noro rabooha, na nɨ iyeni maatʉkʉ vii miiswii yiiswi.’ ”✡

✡ **12:11** Laanga Sabúuri 118:22-23.

12 Hara, vakúúlu va Vayahúudi vasaakáa vamukwaate Yéesu sa vajáa vatáangire lusímo ulu ni voovo lujáa lwavalúusire. Maa kaa, voofáa ira mpuka ya vantu. Hara vakalamula vamureke, maa vakalooka.

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Lúka 20:20-26)

13 Mpiindi kiduudi, vara vakúúlu vakavatuma Mafarisáayo na vantu ^vafúmire kwa mutemi Heróode, sa vamutee Yéesu, de vamukwaate sa masáare yaachwe.
14 Vakamuujira, vakamusea, "Mukiindya! Takumányire weewe uri muuntu ^ulúusaa kimáári, baa kei si woófaa ukúúlu wa muuntu tuku, sa weewe si uláangaa buuwo tuku. Kiri vyoova jeyyo, úváriyulaa njira ya kimáári ya Mulúungu. Eri, ndairiri jaruma muuntu arihe kóodi kwa Kaisáari mutawáala wa Rúumi baku tuku?
15 Jooli woosea, turihe baku tuku?" Maa kaa, Yéesu akataanga ukweembi waavo, maa akavasea, "Amwi mooyera kuuntea? Hooni ndeteri mpía ya dináari ^ng'eene muriháa kóodi niiyone."
16 ^Vakareete, maa akavuurya, "Buuwo na lutalo ulu ni lwa ani?" Vakamusea, "Ni lwa Kaisáari."
17 Maa Yéesu akavasea, "Viintu vya Kaisáari, muheeri Kaisáari na viintu vya Mulúungu, muheeri Mulúungu." Maa isáare iri rikavahwaalarya maatuku vii.

~~Ufufúuko~~ wa Vantu ^Vawulala
(Matáayo 22:23-33; Lúka 20:27-40)

18 Hara, vakuuja Masadukáayo, vantu ^veene vaséaa kusiina kufufuka kaani muuntu akwíire tuku. Vakamusea,
19 "Mukiindya! Músa ajáa atwaandikira Miiro Masáarii ^Yari Mpeho akatusea, 'Kooni muuntu akwíire baa kuva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale uwo mulala sa amuvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya.'✡
20 Haaha, kujáa kwatiite vaana valume mufungati va muuntu umwi. ~~U~~ra wa ncholo ^akaloole, akawulala baa kuva na mwaana tuku.
21 Wa kavirí akamupaala mulala ^arékirwe ni mwaanaavo, ne akawulala baa kuva na mwaana tuku. Wa katatu ne vikava vivira.
22 Voosi mufungati vakawulala baa reka vaana tuku, uhero waachwe, mulala ne akawulala.
23 Haaha tuwyiire, siku ya ufufúuko uhu mwaana muki ni muki wa ani ari kuva? Sa voosi mufungati vajáa vamuloola."
24 Maa akuuyirya, yoosea, "Muhóniirye sa viintu si muyamányire Masáare ^Yari Mpeho na ngururu ja Mulúungu.
25 Vantu ^vawulala haantu ^vakafufukire, kusiina kuloola no loolwa tuku, voosi kuva vari ja mirimu miija ya kurumwii.
26 Maa kaa, kwa ufufúuko wa vantu ^vaakwya, amwi mookiibweeyya ja si munasoma kitáabu cha Músa, ^cheene chaluusa ^vyeene Mulúungu aluusikáa na Músa fuma ituundwii ^reene rakoreráa mooto?✡ Mulúungu amusea, 'Niini ni Mulúungu wa Aburaháamu, Mulúungu wa Isaka* na Mulúungu wa Yaakúupu.'†
27 Yeeye si Mulúungu wa vantu ^vaakwya tuku, yeeye ni Mulúungu wa ^vari nkaasu. Kati ^moosea kusiina ufufúuko tuku, moohon'ya maatuku vii."

~~U~~lairiri Mukuulu Kulookya Joosi
(Matáayo 22:34-40; Lúka 10:25-28)

✡ **12:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:5-6. ✡ **12:26** Laanga Ufumo 3:6. * **12:26** ***Isaka:*** Ni mwaana wa Aburaháamu kwa Sáara muki waachwe. † **12:26** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Mulúungu ajáa amuwyiira Músa masáare aya. Maa kaa, mpiindi ijo, Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kali vii.

28 Ʊmwɨ wa vakiindya va Miiro ajáa amwaarɨ hara, yooteerera ˆvyeene Yéesu na Masadukáayo viirutáa ndihi. ˆAkateere Yéesu uúyiirye viija, maa akamuurya Yéesu, “Eri, nɨ ʉlairiri ʉrɨkwɨ noo mʉkʉʉlʉ kʉlookya ndairiri joosi?”

29 Yéesu akamʉsea, “Ʊlairiri mʉkʉʉlʉ kʉlookya joosi noo ʉhʉ, ‘Ee Isiraéeli teeri, IJʊVA Mʉlʉʉngʉ wiitʉ, noo Mʉlʉʉngʉ ʉmwɨ vii.

30 Ʊmweende IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako na mʉtɨma waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na mɨryʉʉngʉ yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, noo kʉsea, kɨira kɨintʉ ˆʉrɨ.’✡

31 Na wa kavɨrɨ noo ʉhʉ, ‘Ʊmweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.’✡ Kusiina ʉlairiri wɨingɨ ʉrɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya ndairiri iji tʉkʉ.”

32 Ʊra mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ akamʉsea, “Mukiindya, wuúyiirye viija, ‘IjʉVA nɨ ʉmwɨ vii na kusiina wɨingɨ tʉkʉ.’

33 Na kʉmweenda IjʉVA na mʉtɨma woosi na mɨryʉʉngʉ yoosi na ngururu joosi, na mʉʉntʉ kʉmweenda mwiiwaachwe ja ˆvyeene iiyenda yeemweene, nɨ viija kwa IjʉVA kʉlookya kʉtoola mpóryo jo chɨmɨka joosi.”

34 Yéesu ˆakateere ʉra mʉʉntʉ uúyiirye na tooti, maa akamʉsea, “Aaɨ! Weewe sɨ ʉrɨ kʉlɨ na Ʊtemi wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.” Keende hara kusiina mʉʉntʉ ˆayera muurya kɨintʉ chɨingɨ tʉkʉ.

Masía nɨ Mweenevyoosi na nɨ Mwaana wa Daúdi (Matáayo 22:41-46; Lúka 20:41-44)

35 Mpɨindɨ Yéesu ˆavariyʉláa waámii wa Kaaya Njija ya IjʉVA, akuurya, “Sa che vakiindya va Miiro vaséaa Masía nɨ Mwaana wa Daúdi?

36 Daúdi mweeneevyo kwa lʉvɨro lwa Mʉtɨma Mʉʉja, ajáa asea,

‘IJʊVA ajáa amʉsea Mweenevyoosi waanɨ,
“Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nɨvavɨɨke vavɨ vaako,
vave ɨsɨ ya majeo yaako.” ’✡

37 Daúdi mweeneevyo yoomwaanɨrɨra ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de jooli Masía arɨ kʉva Mwaana wa Daúdi?” Mpuka nkʉʉlʉ ɨkamʉteerera na cheerʉ.

Vaantʉ Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro (Matáayo 23:1-36; Lúka 20:45-47)

38 Mpɨindɨ ˆavavariyʉrɨráa, akavasea, “Valaangi neeja vakiindya va Miiro, veenda kiivɨkɨra nkáancho ndɨihɨ na veenda luumbiwa ko nyemiwa sóokwii.

39 Baa kei, veenda kiikala machuumbi ya mbere ya vakúúlʉ masinagóogii na haantʉ ha nyemi ngovii.

40 Vanyáhɨraa nyuumba ja valala, na ʉkweembi vamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ vilɨihɨlɨihɨ. Heewa varɨ irya ikʉʉlʉ.”

Mpóryo ya Mʉlala (Lúka 21:1-4)

41 Aho, Yéesu akiikala heehi na isandúku ro vɨkɨra mpóryo ja Kaaya Njija, akava yoolaanga ˆvyeene vaantʉ vootoola mpóryo. Vasúngaati ˆvarɨ foo vakavɨkɨra mpía ˆjiri foo.

42 Hara, maa akʉʉja mʉlala ʉmwɨ akatoola fipóocho fivɨrɨ fiduudi.

43 Yéesu, akavaanɨrɨra vapooji vaachwe, akavasea, “Kɨmaarɨ noovawyɨira, ʉhʉ mʉlala mʉkɨva atwíire mpóryo nkʉʉlʉ kʉlookya vaantʉ voosi vʉʉ!

44 Ava vaangɨ vatwíire máari ˆilóokerɨire. Maa kaa, noovawyɨira ʉhʉ mʉlala na ʉkɨva waachwe atwíire choosi ˆatɨite.”

✡ **12:30** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:4-5. ✡ **12:31** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **12:36** Laanga Sabúuri 110:1.

13

Kʉvawa kwa Kaaya Njija ya Ijʉva
(Matáayo 24:1-2; Lʉ́ka 21:5-6)

1 Na mpiindi Yéesu ˆafumáa Kaayii Njija ya Ijʉva, ʉmwi wa vapooji vaachwe akamʉsea,
“Mukiindya! Laanga, majuumba aya viintʉ ˆyabooha na mawye yaachwe viintʉ
ˆyakʉla.”
2 Yéesu akamʉsea, “Koona wiise majuumba yoosi aya wʉʉ? Kusiina iwye ˆrikachíhiire
mweeri ya iwye riingi tʉkʉ, yoosi luu girimʉlwa yari vʉʉ.”

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Matáayo 24:3-14; Lʉ́ka 21:7-19)

3 Mpiindi kiduudi Yéesu ajáa adoma fʉʉrʉ Luulwii lwa Miseitúuni. Akiikala kʉnʉ
aléyyiirye miiso na Kaayii Njija. Vapooji vaachwe, Peéteri, Yaakúupu, Yooháani na
Anderéa vakamuurya mpooli,
4 “Aai tʉwyiire, masáare aya ni naadi ˆyari fʉmira? Na ni isháara che ˆtʉri koona de
tʉtaange masáare aya yaséngeriire?”
5 Maa akavasea, “Laangi neeja, kari mʉʉntʉ avakoovere tʉkʉ.
6 Sa vaantʉ ˆvari foo kʉʉja vari kwa irina raani, kira mʉʉntʉ yoosea, ‘Niini noo yeeye,’
novo vakoovera vari vaantʉ ˆvari foo.
7 ˆMʉkateiire masáare ya nkoondo na fweefwee ja nkoondo, kari moófaa tʉkʉ. Masáare
aya ni mpaka yafʉmire, maa kaa, ʉra ʉhero ʉkaari.
8 Ɨsi kiinʉla iri nkoondo na isi yiingi, na ʉtemi kiinʉla ʉri nkoondo na ʉtemi wiingi. Kʉva
kʉri na vitiíntima haantʉ haantʉ, baa kei, kʉva kʉri na njala ya imalo. Ɨyo noo ja ncholo
vii ya ʉsʉʉngʉ wa makata ˆvyeene waándaa.
9 Maa kaa, nyuunyu laangi neeja, twaalwa mweende na balásii na lamʉrirwa
mweende mʉvawe masinagóogii. Baa kei, twaalwa mweende kwa magávana na kwa
vatemi sa niini, aho, de mʉdahe variyʉla vataange kimaari.
10 Maa kaa, de ʉra ʉhero ufike, ni mpaka ta Masáare Maaja yavariyʉlwe isi joosi vʉʉ.
11 Na ˆmʉri kwaatwa no twaalwa na balásii, kari mwiítweetyaa che ˆmʉri lʉʉsa tʉkʉ.
Luusi isáare roroosi ˆriri vʉʉjira mpiindi jiijo, sa masáare ˆmʉri lʉʉsa si yaanyu tʉkʉ, ni ya
Mʉtima Mʉʉja.
12 Mʉʉntʉ mʉvarindʉka ari mwaanaavo sa ʉʉlawe, taáta mʉvarindʉka ari mwaana
waachwe sa ʉʉlawe. Vaana novo vavarindʉka vari vala íyo na taáta waavo sa vʉʉlawe.
13 Sʉʉlwa mʉri ni vaantʉ voosi sa irina raani. Maa kaa, ˆmweene ari yimirirya fʉʉrʉ
ʉhero, ʉwo noo ari lamuririwa.

Irema Ikʉʉlʉ
(Matáayo 24:15-28; Lʉ́ka 21:20-24)

14 Haantʉ ˆmʉkiíne, ‘ʉnyanyi ˆʉréetaa ʉsaambʉ ˆwaviihaviiha’✡ wiímire Haantʉ Haaja
si ˆhari haachwe haachwe, mʉʉntʉ yoosoma ataange, vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire
njuulwii.
15 Mʉʉntʉ ˆari ikekeerii kari akiime iingire na nyuumbii ji atoole kiintʉ chochoosi tʉkʉ.
16 Ʉra ˆari iwundii atiije chaangʉ, kari ahindʉke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe
tʉkʉ.
17 Ni mpolai kwa vara ˆvari kʉva varuto na vara ˆviindookoonkya sikʉ ijo.
18 Loombi sa iro risifʉmire mpiindi ja mpeho tʉkʉ.
19 Sa sikʉ ijo, kʉva kʉri na uturikiri mʉkʉʉlʉ ˆmweene si ʉnafʉmira keende Mʉlʉʉngʉ
ʉʉmba weerʉ fʉʉrʉ isikʉ, baa si luu ʉkafʉmiire kei vii kaa tʉkʉ.
20 Na ngaari Ijʉva si akéehyaa sikʉ ijo, ngaari kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwi ˆahona vii kaa
tʉkʉ. Maa kaa, sa vaantʉ ˆveene avasaawʉla, ajikeehya sikʉ ijo.

✡ **13:14** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11.

21 Na mpiindi ijo kooni muuntu yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nu aha’ au ‘La, amwaari kuura,’ kari murúmaa tuku.
22 Sa fumira vari vala masía va uloongo na valáali na mutwe va uloongo, bweeyya vari isháara na viintu ˆvihwáalaryaa sa vavakoovere baa vara ˆvasaawulwa ni Ijuva kooni viri dahika.
23 Maa kaa, nyuunyu mwiime neeja. Navawyíiriire masáare kati ˆyakaari fumira.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Matáayo 24:29-31; Lúka 21:25-28)

24 Maa kaa, siku ijo, uturikiri uwo ˆuri looka,
‘mwaasu kunikirirwa uri
na mweeri si uri fala tuku.
25 Nyényeeri wya jeende fuma kurumwii
na ngururu ja kurumu singisika jeende.’✡
26 Na mpiindi ijo, kira muuntu kumoona ari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu ˆjiri foo na nkongojima.✡
27 Maa de atume mirimu yaachwe miija ji ivasaankan’ye na ivareete kwaachwe ˆveene avasaawula, fuma mavaru yoosi ya weeru, fuma utulo waasi, fuuru utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Musaambu
(Matáayo 24:32-35; Lúka 21:29-33)

28 Ikiindyi fuma kwa musaambu. Matáampi yaachwe kooni yavíire na nchúundo na yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira jasénger iire.
29 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmuri koona ivi vyoosi, taangi jira mpiindi jafíkire aha muryaangwii.
30 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku kende masáare aya yoosi si yanafumira.
31 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Kusiina ˆAmányire Siku na Mpiindi ˆAri Kuuja Yéesu Tuku
(Matáayo 24:36-44)

32 Maa kaa, kusiina ˆamányire siku iyo baa sáa iyo tuku, baa mirimu miija ya kurumwii na Mwaana wa Muuntu tuku, ˆmweene amányire ni Taáta yeemweene.
33 Mwiime neeja na mundoolaanga neeja! Si mumányire mpiindi ijo ni naadi ˆjiri fika tuku.
34 Valuka viri ni ja muuntu ˆyookwaata njira, avarékeraa vatúmwa vaachwe wiimiriri, kira muuntu na murimo waachwe. Aho, maa akamusea mulangiriri wa muryaangwii alaange neeja.
35 Sa jeyyo, mwiime neeja mpiindi joosi sa si mumányire ni naadi mweenenyuumba ˆari hinduka tuku, sa ifaanaa akahinduka niiwulo, au nuuchiku, au nuuchiku kati, au namuyiingu, au namutóondo uchiku.
36 Kaani avúndukiirye kuuja, ji avashaane si mulíire tuku.
37 Na iki ˆcheene noovawyiira, ni vawyiira niise vaantu voosi, mwiime neeja.”

14

Muryuungu wo Muulaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Lúka 22:1-2; Yoohánni 11:45-53)

1 Jijáa jachíhiire siku iviri vii, de ive ngovi ya Paásika na ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira ya iyasi yo mukwaata Yéesu sa vamuulae.

✡ **13:25** Laanga Isáaya 13:10; 34:4. ✡ **13:26** Laanga Danyéeli 7:13; Wiivariyuli 1:7.

2 Vakalamula, voosea, “Kari turibweeyye iri isáare mpiindi ja ihi ngovi tuku, sa vaantu kureeta ntiribuka.”

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyukira (Matáayo 26:6-13; Yoohaani 12:1-8)

3 Mpiindi ijo, Yéesu ni iturii ra Besanía ajáa, kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆari na ulóónda. Na mpiindi ˆvarijáa, muuntu muki umwi akiingira aho nyuumbii ˆari na chúpa nduudi ya iwye ˆrasongolwa, ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikulukuulu. Akiiwuna nkiingo ira chúpa, maa akamwiitira Yéesu yara makuta mutwii, yoomunyemya.

4 Vaantu vamwi vara ˆvajáa aho ˆvakoone jeyyo, vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiwyiira, “Sa che kubwiitira makuta ja ayo jei?

5 Jangaari yaváirwe iyoombe jitooreke mpía ja dináari magana yatatu (300), maa mpía ijo vaheewe vakiva?” Maa vakamwaamirirya ura muuntu muki.

6 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Mureki! Sa che moomujuuwa? Aantúmamiire vyabooha.

7 Laangi! Vakiva novo muri mpiindi joosi, ifaanaa mukavaambirirya mpiindi yoyoosi ˆmuri keenda. Maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu mpiindi joosi tuku.

8 Uhu muuntu muki atúmamire ˆcheene adáhire. Aampákire makuta kuuvika muviri waani neeja so taahwa.

9 Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi aha weerwii Masáare Maaja ˆyari variyulwa, iki ˆcheene akitúmamire uhu muuntu muki luuswa kiri ja nkumbukira yaachwe.”

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu (Matáayo 26:14-16; Lúka 22:3-6)

10 Aho, Yúuda Isikarióoti, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, akadoma noo muvarinduka Yéesu kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva.

11 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva ˆvakateere rira isáare, maa vakavyeenda maatuku vii. Vakiichuunga kwaachwe kumuriha mpía. Aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ˆyabooha sa amuvarinduke Yéesu.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika (Matáayo 26:17-25; Lúka 22:7-14, 21-23; Yoohaani 13:21-30)

12 Na siku ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ˆiviíkirwaa usasi, vapooji vakamuurya Yéesu, “Hai ko wookeenda tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?” Siku iyo, ni tuuva ijáa kwa Vayahúudi kusiinja muundi ˆiri mpeho sa Paásika.

13 Maa Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri, akavasea, “Domi na múujii Yerusaléemu, uko lumana muri na muuntu mululme ˆiitíikire suviya ya maaji. Mutuubi,

14 na nyuumba ˆng’eene ari kiingira, muuryi mweenekaaya, mukamusea, ‘Mukiindya yookuurya, “Hai kiri chúumba cha vayeni kuuntu ˆndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?” ’

15 Uwo mweenekaaya valaira ari chúumba kikuulu ˆkiri gorófii, kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Imyi neeja Paásika haaho.”

16 Maa reeru, vara vapooji vaviri vakiinuka, vakadoma na múujii. ˆVakafike múujii, vakashaana kira kiintu ja ˆvyeene Yéesu ajáa avawyíiriire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.✡

17 Iwulo ˆrikiingire, Yéesu na vapooji vaachwe ikimi na vaviri vakiingira.

18 Mpiindi ˆvajáa méesii voorya, Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, umwi waanyu kuunvarinduka ari.”✡

19 Vapooji vaachwe ˆvakateere jei, maa vakavisuula, vakamusea umwi umwi, “Si viri kuva ni niini tuku?”

---

* **14:3** ***makuta ˆyanyúkiraa:*** Ni isáare ra Kigiríki, makuta aya ni *nárdo* yasewáa.

✡ **14:16** Laanga Ufumo 12:3-11.

✡ **14:18** Laanga Sabúuri 41:9.

20 Maa akavasea, “Nɨ ʉmwɨ wa vapooji vaanɨ ikimi na vavɨrɨ, ˆyooriirya mʉkáate luumbwii na nɨɨnɨ aha.
21 Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ mpaka atamanye no kʉʉlawa, ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho. Maa kaa, nɨ mpolaɨ kwa mʉʉntʉ ʉra ˆarɨ mʉvarindʉka! Nɨ pwee vijáa ngaarɨ baa sɨ avyaalwa.”

Mʉvɨrɨ na Sakami ya Yéesu
(Matáayo 26:26-30; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-26)

22 Mpɨɨndɨ ˆvarijáa, Yéesu akatoola mʉkáate, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akʉʉbendʉlabendʉla, maa akavaheera vapooji vaachwe, akavasea, “Tooli, ʉhʉ nɨ mʉvɨrɨ waanɨ.”
23 Maa akatoola kɨkóombe cha diváai, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akavaheera voosi vakanywa aho nduvwii.
24 Maa akavawyɨɨra, yoosea, “Ɨhɨ nɨ sakami yaanɨ ya mʉháko ˆirɨ kiitwa sa vaantʉ ˆvarɨ foo.✡
25 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, luu sɨ nkanywiire kei diváai tʉkʉ, mpaka sikʉ ˆng’eene nkɨɨnywiire ufya ʉko Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”
26 ˆVakɨɨmbe lwɨɨ́mbo, vakalooka na Luulwii lwa Mɨseitúuni.

Yéesu Yoolʉʉsa Peéteri Sea Arɨ sɨ Amʉmányire Tʉkʉ
(Matáayo 26:31-35; Lúka 22:31-34; Yoohá ani 13:36-38)

27 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Nyuunyu voosi kʉʉndeka mʉrɨ nɨɨmweene ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
‘Kʉmʉvaa ndɨrɨ muríisi,
na muundi jaachwe joosi kiipasa jiri.’✡
28 Maa kaa, ˆndɨrɨ fʉfʉka, valongorera ndɨrɨ na ɨsɨ ya Galiláaya.”
29 Peéteri akamʉsea, “Baa vakʉtɨje voosi vʉʉ, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ kʉreka tʉkʉ.”
30 Yéesu akamʉsea, “Kɨmaarɨ kaa nookuwyɨɨra, uchikʉ wo wʉʉ, nkʉkʉlʉme sɨ ɨnavɨɨka lwa kavɨrɨ, lʉʉsa ʉrɨ sɨ waamányire tʉkʉ katatʉ.”
31 Maa Peéteri akuumirirya, yoosea, “Tʉkʉ! Baa koonɨ nɨ kukwya, nkwye na weewe, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ sea sɨ nakʉmányire tʉkʉ!” Baa vapooji voosi vakalʉʉsa vivira.

Yéesu Yoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ Luulwii lwa Mɨseitúuni
(Matáayo 26:36-46; Lúka 22:39-46)

32 Maa vakafika iwundii ra Getisemáane, Luulwii lwa Mɨseitúuni. Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Ikali aha mpɨɨndɨ nɨɨnɨ ˆnookoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ.”
33 Akavasʉmʉla Peéteri, Yaakúupu na Yooháani hamwɨ ne. Aho, mʉtɨma waachwe ʉkafɨrɨra, kʉnʉ yookiiteera ʉsʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ,
34 akavasea, “Mʉtɨma waanɨ wookaava kende nkwye. Ikali aha, mʉkeeshe chɨrɨrɨ.”
35 Akaseesa na mbere kiduudi, akalaala ɨsɨ na ɨnda, maa akaanda mʉloomba Mʉlʉʉngʉ, koonɨ viri dahɨka mpɨɨndɨ ya uturikiri waachwe ɨmʉnehe,
36 akasea, “Áaba,† Taáta, yoosi kwaako yadahɨkáa. Nookʉloomba nseyyirya kɨkóombe ɨkɨ cha uturikiri. Maa kaa, sɨ ja ˆvyeene nɨɨnɨ noosaaka tʉkʉ, ɨve ja ˆvyeene weewe ʉrɨ saaka.”
37 ˆAkahɨndʉke kwa vara vapooji vaachwe vatatʉ, akavashaana vanyéyyiirye, akamwaanɨrɨra Peéteri, “Simóoni,‡ ʉnyéyyiirye wʉʉ? Usíindirwe keesha baa isaa rimudu vii?
38 Arumi, mʉkeeshe no loomba sa karɨ jɨ mwɨɨngɨre mʉtehwii tʉkʉ. Mʉtɨma wɨɨmɨre neeja kʉtʉmama wʉʉja, maa kaa, wasíindwaa sa mʉvɨrɨ usiina ngururu tʉkʉ.”
39 Akadoma noo loomba kei, akalʉʉsa masáare yayara.

✡ **14:24** Laanga Ufumo 24:8; Yeremía 31:31-34. ✡ **14:27** Laanga Sakaría 13:7. † **14:36** ***Áaba:*** Nɨ isáare ra Kɨaráamu, noo kʉsea *Taáta*. ‡ **14:37** Nɨ irina rɨɨngɨ Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi.

40 Kei ˆakahindúke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yarútahire ni tulo. Vakakwaatwa ni soni, vakasiindwa cho muuyirya.
41 ˆAkahindúke lwa katatu, akavawyiira, yoosea, “Nyuunyu mukaari mulíire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa Muuntu veera iise mikonwii ya vavi.
42 Inuki, hendi tulooke! Laangi ura muvarinduki waani afíkire.”

Yéesu Yoovarindúkwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Lúka 22:47-53; Yoohaani 18:3-12)

43 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolúusika na vapooji vaachwe, Yúuda, umwi wa vara ikimi na vavíri, akafika na mpuka ˆíri na nyaasuka na mpuulo. Mpuka iyo ijáa yatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro na vawosi.
44 Haaha, Yúuda ura muvarinduki, ajáa ahúmwiire valaira ishaara yoosea, “Úra ˆndíri musundira ja noomuluumbya noo yeeye. Mukwaati, mumusumule, aveere mikonwii yaanyu.”
45 Yúuda akahululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, “Mukiindya!” Maa akamusundira.
46 Íra mpuka ikamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.
47 Aho, umwi wa vara ˆvajáa na Yéesu akakuula nyaasuka njatwii, akamutema kutu dúú mutúmwa wa mweeneisi mukuulu!
48 Yéesu akavasea, “Niini ndíri muhóki vaantu viintu muújire no kuunkwaata na nyaasuka na nkusi wuu?
49 Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Amwi si mwaankwaatáa kura? Haaha vyavíire sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane.”✡
50 Aho, vapooji voosi vakoofa maatuku vii, vakamutiija, maa vakamureka yeemweene.
51 Kwajáa kwatiite mutavana umwi ˆamutuubáa Yéesu, ajáa iiwíikiire lweénda lwa kitáani vii. Íra mpuka ˆikayere kumukwaata,
52 akavahonyoka, akareka lweénda lwaachwe lwa kitáani mikonwii yaavo, maa akatiija na kisava mwaarya.

Yéesu Yoolamúrirwa Mbere ya Balása Nkúulu ya Vayahúudi
(Matáayo 26:57-68; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohaani 18:13-14, 19-24)

53 Hara, vakamutwaala Yéesu na kwa mweeneisi mukuulu. Maa vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vawosi, na vakiindya va Miiro, vakalumana hamwi.
54 Peéteri ne ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli, akiingira waámii kwa mweeneisi mukuulu, maa akiikala na valukaluka yookoota mooto.
55 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Balása Nkuulu yoosi, vasaakiráa ushahíidi fuma kwa vaantu viingi, sa vamusitaakye Yéesu de vamuulae. Maa kaa, si vaturya kiintu tuku.
56 Na vaantu ˆvari foo vatooláa ushahíidi wa uloongo, maa kaa, ushahíidi waavo si wiifwaana baa kiduudi vii tuku.
57 Aho, viingi vakiima, vakamulongowererya voosea,
58 “Tamuteera yoosea, ati, ‘Niini girimula ndíri ihi Kaaya Njija§ ˆyajeengwa ni vaantu, maa de njeenge yiingi kwa siku itatu vii. Maa kaa, iyo si iri jeengwa ni vaantu tuku.’ ”
59 Baa jeyyo ushahíidi waavo ukiitaa.
60 Maa akiima mweeneisi mukuulu mbere ya Balása Nkuulu, akamuurya Yéesu, “Eri, si wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava vaantu ˆvookusitaakya ni kiintu che?”
61 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu baa kuuyirya tuku. Hara mweeneisi mukuulu akamuurya kei, “Weewe noo Masía, Mwaana wa Mulúungu ˆAtalariwa wuu?”
62 Yéesu akasea, “Hii, noo niini.

✡ **14:49** Laanga Sakaría 13:7; Maáriki 14:27. § **14:58** ***Kaaya Njija:*** Kaaya Njija ˆng’eene Yéesu alúusáa aha ni muviri waachwe. Kubomola no kiijeenga kei kwa siku itatu yoonekya kukwya no fufuka kwaachwe.

Luu kʉmoona mʉrɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ
iíkyɨɨre mʉkono wa kʉlʉme wa Mweenengururu,
yookʉʉja mweeri ya machu ya kurumwii.”✡
63 Mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ ˆakateere jei, maa akamoola ɨngo yaachwe na nkalari, yoosea,
“Mashahíidi va che kei?
64 Mʉʉtéɨire uhiintiki waachwe! Haaha nɨ joolɨ moosea?” Voosi vakalʉʉsa irya voosea,
“Ʉhʉ, inkwya noo kɨɨntʉ ˆkɨmʉtéire!”
65 Vaangɨ vaavo vakaanda kʉmʉchwɨɨra matɨ, vakamuchuunga ntaamɨ miiswii,
vakamʉvaa ngúumi, de vandoomʉhenchʉla, “Lʉʉsa, nɨ ani akʉváire?” Baa valʉkalʉka
va aho ˆvakamʉhokerere, vakamʉhapʉla makóofi.

Peéteri Yoosea sɨ Amʉmányire Yéesu Tʉkʉ
*(Matáayo 26:69-75; Lʉ́ka 22:56-62; Yoohá*ani *18:15-18, 25-27)*

66 Mpɨɨndɨ ijo joosi, Peéteri ajáa akaarɨ waámii, maa akʉʉja muhíínja ʉmwɨ wa vatʉ́mwa
va mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ.
67 ˆAkamoone Peéteri yookoota mooto, akamutuurirya miiso, kʉnʉ yoosea, “Baa
weewe nɨ hamwɨ waarɨ na ʉhʉ Yéesu wa Nasaréeti!”
68 Peéteri akasiita, yoosea, “Sɨ mányire na sɨ nootaanga ˆcheene woolʉʉsa tʉkʉ.” Maa
akiinʉka, akɨtookɨɨma mutiryaangwii. Hara nkʉkʉlʉme ɨkavɨɨka.
69 Ʉra mʉtʉ́mwa ˆakamoone Peéteri, akavasea kei vara vaantʉ ˆvajáa viímire ne aho,
“Ʉhʉ ne nɨ ʉmwɨ waavo!”
70 Peéteri akasiita kei gɨgɨrɨ. Mpɨɨndɨ kiduudi ˆɨkalooke, vara vaantʉ ˆvajáa viímire ne
aho, vakamʉsea Peéteri, “Kɨmaarɨ, weewe ʉrɨ ʉmwɨ waavo, sa ʉrɨ Mʉgaliláaya weewe
hamwɨ na ava!”
71 Peéteri akaanda kiijuma no kiilaha yoosea, “Sɨ namʉmányire ʉhʉ mʉʉntʉ ˆmoolʉʉsa
tʉkʉ.”
72 Hahara, maa nkʉkʉlʉme ɨkavɨɨka lwa kavɨrɨ. Maa Peéteri akakʉmbʉkɨra rɨra isáare
ˆaarɨ awyíirɨɨrwe nɨ Yéesu, “Nkʉkʉlʉme sɨ ɨnavɨɨka lwa kavɨrɨ, sea ʉrɨ sɨ waamányire tʉkʉ
katatʉ.” Aho, akaanda kiita miísoori nɨ ʉsʉʉngʉ.

15

Yéesu Yookiimiwa Mbere ya Gávana Piláato
*(Matáayo 27:1-2, 11-14; Lʉ́ka 23:1-5; Yoohá*ani *18:28-38)*

1 Maa reerʉ, kʉkamwaa. Vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva, vawosi, na vakiindya va
Miiro na Balása Nkʉʉlʉ yoosi ya Vayahúudi, vakiirʉmɨra ˆvyeene varɨ mʉbweeyya Yéesu.
Vakamuchuunga pɨɨngʉ, maa vakamʉtwaala na mbere ya gávana Piláato.
2 Piláato ˆakateere masáare yaavo, maa akamuurya Yéesu, “Weewe ʉrɨ mʉtemi wa
Vayahúudi wʉʉ?” Ne akuuyirya, yoosea, “Weewe ulúusire.”
3 Vakʉ́ʉ́lʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva vakamusitaakya Yéesu masáare ˆyarɨ foo.
4 Aho, Piláato akamuurya kei, “Sa che sɨ wookuuyirya? Laanga nɨ masáare yangaɨ
vookusitaakya!”
5 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, baa kuuyirya tʉkʉ. Sa jeyyo, Piláato akatʉlʉvala.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kʉʉlawa
*(Matáayo 27:15-26; Lʉ́ka 23:13-25; Yoohá*ani *18:28-40)*

6 Na mpɨɨndɨ ja ngovi ya Paásika, Piláato ajáa iijʉvɨra kʉmʉchʉngʉrɨra mufúungwa ʉmwɨ,
ˆmweene vaantʉ varɨ loomba arekerwe.
7 Kwajáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆasewáa Baráaba, ˆajáa achuungwa mʉnyololwii na
vavarinduki va wiimiriri wa Kɨrúumi vɨɨngɨ. Na mpɨɨndɨ ja ʉvarinduki, yeeye na
vavarinduki vajáa vʉʉlaa vaantʉ.

✡ **14:62** Laanga Danyéeli 7:13.

8 Aho, vaantu ˆvari foo vakadoma kuri Piláato, vakamuloomba amuchungurire
mufúungwa umwi ja ˆvyeene iijuvira mpiindi ja Paásika.
9 Piláato akavuurya, “Saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?”
10 Avuurya jei, sa ajáa ataanga vakúúlu va veeneisi va Ijuva vajáa vamureeta Yéesu na
kwaachwe, sa vamooneráa kivina.
11 Kiri vyoova jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakavasoonka vaantu, vamuloombe
Piláato amuchungurire Baráaba.
12 Piláato akavuurya kei, “Ha de che moosaaka nimubweeyye uhu muuntu nyuunyu
ˆmumuséaa, ‘mutemi wa Vayahúudi’?”
13 Vaantu vakatula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
14 Piláato akavuurya, “Sa che? Uvi che abwéeyyiirye?”
Maa voovo vakatulatuula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
15 Sa viintu Piláato asaakáa veerya miti ma Vayahúudi, akavafumirya Baráaba
munyololwii. Akavakwaatya valwi nkoondo vamuvae Yéesu mijeléedi na
vamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

Valwi Nkoondo Voomuhena Yéesu
(Matáayo 27:27-31; Yoohaani 19:2-3)

16 Hara, valwi nkoondo vakamutwaala Yéesu na balásii ya ijuumbii ra kitemi ra gávana
Piláato ˆriséwaa “Puratoría.” Vakasaankan’ya mpuka yoosi ya valwi nkoondo.
17 Vakamuvikira Yéesu ingo ya kitemi ˆiri gyaa. Vakafota kisasaavo cha miíwa,
vakamuvikira mutwii. 18 Maa vakaanda muluumbya na heenchu, “Lamukyaade ee aai,
mutemi wa Vayahúudi.”
19 Vakatuuba muvaa na isaanga mutwii no muchwiira mati. Vakamuhena
voochwaama ja vaantu ˆvoomunyemya mutemi.
20 ˆVakahumule muhena, vakamufumya ira ingo ˆiri gyaa, maa vakamuvikira ingo
jaachwe. Aho, vakamufumya na weerwii sa vakamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Musaláabii Fuuru Akwye
(Matáayo 27:32-44; Lúka 23:26-43; Yoohaani 19:17-27)

21 Mpiindi ijo, valwi nkoondo vakalumana na muuntu umwi njirii ˆasewáa Simóoni
fuma Kiréene,* taáta waala Alekisáanda na Rufáasi. Ihingiráa na Yerusaléemu, maa
vakamudoomererya avaale musaláaba wa Yéesu.
22 Vakamutwaala Yéesu fuuru haantu ˆkusséwaa Goligóota, noo kusea, “Kisáaya cha
Mutwe.”
23 Vakamuheera diváai ˆyasaangiwa na mooda ˆusséwaa manemáane,† anywe, maa kaa,
yeeye akasiita.
24 Vakamuning’in’ya musaláabii. Maa vakiigavira ingo jaachwe ko jivaira mbare sa
vataange ani aheewe irikwi. ✡
25 Mpiindi ˆvamuning’in’yáa musaláabii, ijáa ni namutóondo mpiindi jo yuurira
ng’oombe.
26 Mweeri ya mutwe waachwe vakavairira ibambari ˆraandikwa kiloongi chaachwe,
“MUTEMI WA VAYAHÚUDI.”
27 Viívi vaviri vakaning’iniwa musaláabii ne, kira muuntu musaláabii waachwe, umwi
ivaru ra kuluume na wiingi ivaru ra kumooso. [
28 Masáare ˆYari Mpeho yakakiimana ja ˆvyeene yaluusa, “Avalwa hamwi na ˆvawúnaa
miiro.”✡]

---

* **15:21** ***Kiréene:*** Uhu ni múuji ˆujáa kura Afirika kaskasíini, siku iji isséwaa isi ya Líbia. Uko Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni umwi wa Vayahúudi ˆveene vuujáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. † **15:23** ***manemáane:*** Ni mooda ˆusáangiwaa na diváai so seyya makuundi. ✡ **15:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **15:28** Laanga Isáaya 53:12.

29 Vakeri njira vara ˆvalookáa na aho, vakamutukira no singisya mitwe na heenchu voosea, “Aai, si ujáa usea ati utiite ngururu jo girimula Kaaya Njija ya Ijuva, maa kei wiimye kwa siku itatu?✡
30 Hooni haaha kiima aho musaláabii, wiilamurirye!”
31 Viivyo vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vakamuhenchula, voosea, “Avalamuriryáa viingi, amwi yoosiindwa kiilamurirya yeemweene?
32 Ati, yeeye ni Masía, mutemi wa Isiraéeli, ni akiime sa tulaange, de turume.” Baa vara ˆvajáa vaturikiriwa misaláabii ne, vakamutukira.

Yéesu Yookwya Musaláabii
(Matáayo 27:45-56; Lúka 23:44-49; Yoohaani 19:28-30)

33 Na kwaandira mpiindi ja mpoloonge fuuru mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya kikakunikiriira isi yoosi.
34 ˆIkafike mpiindi ja cháámuusi, Yéesu akaanirira na ngururu, yooluusika na nduusika ya kimeevo ya Kiaráamu, “*Elóoi, Elóoi, láama sabakitáani?*”✡ noo kusea, “Ee Mulúungu, ee Mulúungu, amwi waandékire?”
35 Vamwi va vaantu vara ˆvajáa hara ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea, “Teeri, yoomukemera Elía.”
36 Muuntu umwi akakuurika, akafarimbiriira kiintu ˆkiri monyomonyo isaangii, akiita tukya diváaii ˆyasasuka, maa akamuheera Yéesu afiiye, kunu yoosea, “Mureki, hooni tulaange kooni Elía ari kuuja ji amukiimye aho musaláabii.”
37 Hara, maa Yéesu akaana na ngururu, akawulala.
38 Hahara ipasía ra Kaaya Njija✡ rikaatuka kati na kati fuma mweeri fuuru isi.
39 Mukúúlu wa valwi nkoondo ˆajáa iímire mbere ya musaláaba, ˆakoone ˆvyeene Yéesu awúliire, maa akasea, “Kimaari, uhu muuntu ni Mwaana wa Mulúungu aari.”
40 Hara kuli kuli, kwajáa kwatiite vaantu vaki ˆvalaangáa ayo masáare. Aho jei, vajáa vamwaari vala Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yóose mwaanaavo na Yaakúupu muduudi.
41 Avo noo ˆvamutuubáa Yéesu mpiindi ˆajáa Galiláaya noo mutumamira. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi ˆvari foo, ˆvajáa vuuja ne na Yerusaléemu.

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Lúka 23:50-56; Yoohaani 19:38-42)

42 Siku Yéesu ˆawulala ni siku yo virisha Sabáato ijáa, siku imwi de ive Sabáato na kyuulwa.
43 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yooséefu ni umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa. Anyemiwáa maatuku vii, baa kei, awoojáa kuuja kwa Utemi wa Mulúungu. Akiitema, akadoma kwa Piláato, akitooloomba aheewe muviri wa Yéesu sa akuutaahe.
44 Piláato ˆakapate mulomo Yéesu akwíire chaangu vii, maa akatulúvala. Akamwaanirira mukúúlu wa valwi nkoondo, maa akamuurya kooni ni kimáári Yéesu akwíire.
45 Piláato ˆakawyiirwe ni ura mukúúlu wa valwi nkoondo ni kimáári Yéesu akwíire, maa akamuheera rúusa Yooséefu asumule muviri wa Yéesu.
46 Yooséefu akiitowula sáanda ya kitáani. Akuukiimya muviri wa Yéesu, akuufarimbirira na ira sáanda, maa akiita kuutaaha mbiríírii ya mpaanga ˆng’eene ijáa yabokwa lukaandii lwa iwye. Akafingiritya iwye ikuulu yoorifintamya muryaangwii wa mbiríira.
47 Vala Maríia Makidaléena na Maríia íyo waala Yóose, vakahoona hara haantu Yéesu ˆatáahirwe.

✡ **15:29** Laanga Sabúuri 22:7. ✡ **15:34** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **15:38** Laanga Ufumo 26:31-33; Vaeburanía 6:19; 10:19-22.

16

Kufufuka kwa Yésu
(Matáayo 28:1-8; Lúka 24:1-12; Yoháani 20:1-10)

1 Lomutóondo yaachwe mwaasu ^ukakutumire, siku ya Sabáato ikalooka. Hahara, Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yaakúupu vakiita wula makuta ^yanyukira, sa vakahake muviri wa Yésu.
2 ^Kukamwaae vii siku ya Jumapíiri na mwaasu ^ukatule, vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ^yabokwa mwaalaliwyii haantu Yésu ^ataahiirwé.
3 Mpiindi ^vajáa vakaari njirii, vakaanda kiiyurya, "Ni ani de ari ko tufingiritirya rira iwye hara muryaangwii wa mbiríira?"
4 Valuusa jeyyo, sa rira iwye ni ikúúlu maatuku vii rijáa. ^Vakafike vii, vakoona rira iwye rafíngiritiiwe, risiina tuku hara muryaangwii.
5 ^Vakiingire hara mbiríírii, vakamoona mutavana umwi iivíkiire nkáancho njeru chwee, iíkyiire mukono wa kululume wa mbiríira, maa vakiivunduka maatuku vii.
6 Ura mutavana akavasea, "Koofi tuku! Si musaakira mwiise Yésu fuma Nasaréeti ura ^aning'iniiwé musaláabii fuuru akakwya? Afúfukire! Asiina aha tuku. Laangi baa haantu ^alaariiwé.
7 Haaha domi kwa vapooji vaachwe baa na Peéteri mukavasee, 'Yésu valongorera iise na Galiláaya, uko moona muri ja ^vyeene ajáa avasea.' "✡
8 Vara vaantu vaki kunu vootetema ni woowa, vakafuma hara mbiríírii itíijo, kunu vatúluviire. Si valuusa isáare roroosi kwa muuntu tuku sa voofáa maatuku vii.

[Masáare aya 9-20 yasiina nakáalii jingi ja kalikaali tuku.]

Yésu Yoomufumira Maríia Makidaléena
(Matáayo 28:9-10; Yoháani 20:11-18)

9 Yésu ^akafufuke Jumapíiri namutóondo uchiku, muuntu wa ncholo ^amufumira ni Maríia Makidaléena. Uhu Maríia, Yésu ajáa amuseyya mirimu mivi mufungati.
10 Maa Maríia akadoma, akavawyiira vara vaantu ^vayeendan'yáa na Yésu. Avo vaantu vajáa vakaari voorira no myaa.
11 ^Vakateere Yésu afúfukire, baa Maríia Makidaléena amwiine, si varuma ayo masáare tuku.

Yésu Yoovafumira Vapooji Vaachwe Vaviri
(Lúka 24:13-35)

12 Mpiindi kiduudi ^ikalooke, Yésu akavafumira vapooji vaachwe vaviri ^vadomáa na maturii, ari na buuwo ^yiísimire.
13 Avo vaantu vakahinduka na Yerusaléemu, vakavawyiira viivaavo, baa avo si vavaruma vii tuku.

Yésu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Umwi
(Matáayo 28:16-20; Lúka 24:36-49; Yoháani 20:19-23; Miriimo ya Vatumwi 1:6-8)

14 Lo mwiisho, Yésu akavafumira vapooji vaachwe ikimi na umwi mpiindi ^varijáa chákurya. Akavadalavya, sa viintu si ^vavaruma vara ^veene vajáa vamoona afúfukire na ufafu wa mitima yaavo.
15 Maa akavasea, "Domi kuri weeru yoosi, mukavawyiire no vavariyurira vaantu voosi Masáare Maaja.
16 Ura ^ari ruma no batisiwa, hona ari. Maa kaa, ^mweene ari siita ruma, heewa ari irya ni Muluungu.
17 Na iji noo ishóara ^vari kuva nojo vara ^veene vari ruma. Kwa irina raani vaseyya vari vaantu mirimu mivi, kei luusika vari nduusika ifya si ^vanajiteera baa siku imwi.

✡ **16:7** Laanga Maáriki 14:28.

18 Baa vakwaate njoka na mikono, na vanywe kinyéruumbe, si vari kuva kiintu vii kaa tuku. Kei, vavikira vari mikono valwíiri, novo hongera vari.”

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii
(Luka 24:50-53; Mirimo ya Vatumwi 1:6-11)

19 Maa reeru, Yéesu Mweenevyoosi ˆakahumule vawyiira ayo masáare, akasumulwa na kurumwii. Kura mweeri akiikala mukono wa kulume wa Muluungu.

20 Vapooji vaachwe, vakadoma, vakavawyiira no vavariyuriira Masáare Maaja haantu hoosi. Yéesu Mweenevyoosi ne akatumama novo no roonekya isáare raachwe ko bweeyya ishára ˆjidóman’yaa na isáare iro.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Lúka

Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Lúka. Uhu Lúka ˆvyeene vyoónekanaa, ni Mugiríki ajáa. Kei, ni dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14) na ni muuntu ˆajáa na umanyi wo kaasakanula masáare ya kali (1:1-4). Lúka aandika kitáabu iki na kitáabu cha Miirimo ya Vatumwi. Vitáabu ivi viviri, Lúka ajáa amwaandikira kijeengi chaachwe ˆaséwaa Toofíili. Lúka atumamáa murimo wo variyula Masáare Maaja hamwi na Paúli (2 Timotéeo 4:11; Filemóoni 24).

ˆVyeene vyoónekanaa, Lúka aandika kitáabu iki kati ya myaaka ya 57-64 keende Kirisitu ˆavyaalwa. ˆCheene chabweeyya aandike kitáabu iki, ni kuvoonekya vaantu kikomi cha Masáare Maaja ya Yéesu kwa vaantu voosi, noo kusea, kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi (1:4; 4:24-26; 17:11-19). Iki noo ˆchooreka aandika ufumo wa lukolo lwa Yéesu fuuru kwa Adáamu (3:23-38). Kei, oonekya ˆvyeene Yéesu ajáa heehi na vaantu ˆvachwíiwaa mati, baa ja Vasamaría (10:23-37) na vasaankan'yi kóodi (5:27-32). Avanyemyáa vakiva, na alumiriryáa vasúngaati vandoovaambirirya vakiva (12:33; 14:13; 18:22; 19:8).

Lúka aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yoonekya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ni sa vaantu voosi. Na ivi vyoónekanaa sa ˆvyeene aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yasiina kwa vaandiki viingi va Masáare Maaja, noo kusea, Matáayo, Maáriki na Yoohaáni. Masáare aya ni, muuntu muki muhéngeeti ˆamuhaka Yéesu makuta (7:36-50), lusímo lwa Musamaría muuja (10:30-37), lusímo lwa taáta ˆajáa na mbavariri kwa mwaana waachwe ˆarimira (15:11-32), lusímo lwa musúngaati na Lasáaro mukiva (16:19-31) na masáare ya Sakáayo musaankan'yi kóodi (19:1-10).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, kuvyaalwa kwa Yéesu na usinga waachwe *1:1-2:52*
Murimo wa Yoohaáni Mubatisáaji *3:1-20*
Yéesu yoobatisiwa na yooyerwa *3:21-4:13*
Murimo wa Yéesu isi ya Galiláaya *4:14-9:50*
Murimo wa Yéesu mpiindi ˆatamanyáa na Yerusaléemu *9:51-19:27*
Murimo wa Yéesu múujii wa Yerusaléemu *19:28-21:38*
Inkwya ya Yéesu *22:1-23:56*
Kufufuka kwa Yéesu *24:1-53*

Lúka Yoomwaandikira Toofíili Masáare ya Yéesu

1 Kwaako Toofíili kijeengi,
Vaantu ˆvari foo vaandika masáare aya ˆyakiimana aha miitu.
2 Avo vaandika aya, ja ˆvyeene tavairwa mbuwo ni vara ˆvoona na miiso yaavo keende aho ncholo, na vara ˆvajáa vatumami va Masáare Maaja.
3 Naani, ˆnkayasimbule neeja aya masáare keende ncholo, noona nikwaandikire neejaneeja weewe Toofíili kijeengi ˆnikunyémyaa.
4 Jeyyo taanga uri kikomi cha masáare yoosi ˆuvariyurirwa.

Uláali na Mutwe wa Kuvyaalwa kwa Yoohaáni Mubatisáaji

5 Mpiindi ja Heróode Mukúulu mutemi wa Yudéea, kujáa kwatiite mweeneisi wa Ijuva umwi ˆasewáa Sakaría. Uhu Sakaría ni wa mpuka ya veeneisi va Ijuva va Abíya ajáa. Muki waachwe noo Elisabéeti asewáa. Na yeeye woosi ni wa ufumo wa lukolo lwa Harúuni ajáa.

6 Vala Sakaría na Elisabéeti nɨ vawoloki vajáa mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Voovo vatuubáa miiro yoosi ya Ijʉva na ndairiri jaachwe baa mang'uulo tʉkʉ.
7 Maa kaa, voovo vajáa vasiina vaana tʉkʉ, Elisabéeti nɨ muumba ajáa na voosi vajáa vavíire magarugeeda.
8 Haaha sikʉ ɨmwɨ, Sakaría atʉmamáa mʉrɨmo wa veeneɨsɨ va Ijʉva mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Mpɨɨndɨ ijo nɨ nkalo ya mpuka yaachwe kʉtʉmama Kaayii Njija ya Ijʉva ɨjáa.
9 Sakaría ajáa asáawɨɨrwe ko vaɨrwa mbare ɨɨngɨre na Kaayii Njija ya Ijʉva noo kookuusya ng'óóno ˆjinyúkɨraa, ja viintʉ tʉʉva ja veeneɨsɨ va Ijʉva ˆjijáa jasea.
10 Na mpɨɨndɨ Sakaría ˆakuusyáa ng'óóno ˆjinyúkɨraa ʉko, mpuka ya vaantʉ ɨjáa yiijíingire kʉra waámii yoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ.
11 Aho, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉkamʉfʉmɨra Sakaría, ʉkɨɨma ivaru ra kʉlʉme ra masabáahʉ yo kuusirirya ng'óóno ˆjinyúkɨraa.
12 Sakaría ˆakamoone ʉra murimʉ mʉʉja, mʉtɨma waachwe ʉkafɨrɨra na akoofa maatʉkʉ vii.
13 Maa kaa, murimʉ mʉʉja ʉkamʉsea, "Sakaría, koofa tʉkʉ! Mʉlʉʉngʉ atéɨire kʉloomba kwaako. Muki waako Elisabéeti kʉvyaarɨra arɨ mwaana mʉlʉme. Irina raachwe ʉmʉkemere Yooháani.
14 Weewe kʉvyeenda ʉrɨ, na kʉva ʉrɨ na cheerʉ. Baa vaantʉ ˆvarɨ foo vaa varɨ siriri sikʉ yo vyaalwa kwaachwe.
15 Sa yeeye kʉva arɨ mʉkúúlʉ mbere ya Ijʉva, sɨ akanywíire diváai au kɨɨntʉ chochoosi ˆkɨréevyaa vii kaa tʉkʉ. Yeeye kʉmʉhokera arɨ Mʉtɨma Mʉʉja keende indii ya íyo waavo.
16 Vahɨndʉla arɨ Viisiraéeli ˆvarɨ foo na kwa Ijʉva Mʉlʉʉngʉ waavo.
17 Ʉwo, longoola arɨ mbere ya Ijʉva, kwa ngururu na mʉtɨma wa Elía. Vahɨndʉla arɨ vala baaba na kwa vaana vaavo. Jeyyo, vahɨndʉla arɨ vara ˆvasiina matu na kʉrɨ tooti ya ʉwoloki na kuviimya arɨ neeja kʉmʉhokera Ijʉva."
18 Aho, Sakaría akuuyurya ʉwo murimʉ mʉʉja, "Nɨɨnɨ nadálahɨɨre, baa mʉdala waanɨ woosi adálahɨɨre. Joolɨ ndɨrɨ taanga isáare ɨrɨ nɨ ra kɨmáárɨ?"
19 Aho, maa murimʉ mʉʉja ʉkamuwyɨɨra woosea, "Nɨɨnɨ ndɨrɨ Gaburiéeli, nɨímaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ, na yeeye aantúmire nɨkʉwyɨɨre aya masáare maaja.
20 Haaha sa viintʉ sɨ urúmire aya ˆnakuwyíirɨɨre, dunga ʉrɨ mʉlomo fʉʉrʉ sikʉ ɨra mwaana ˆarɨ vyaalwa. Kɨkomi masáare yaanɨ kiimikiririwa yarɨ mpɨɨndɨ ˆjiri fika!"
21 Mpɨɨndɨ ijo, vaantʉ vamʉwoojeráa Sakaría kʉra waámii kʉnʉ vahwáalɨɨre, sa ajáa achérevire kufuma Kaayii Njija.
22 ˆAkafume, akava sɨ yoodaha kʉlʉʉsɨka novo tʉkʉ. Aho vakataanga ɨíne njori mʉra Kaayii Njija, sa nɨ avalaɨráa na mɨkono vii, sɨ yoodaha lʉʉsɨka tʉkʉ.
23 Mpɨɨndɨ jaachwe jo tʉmama Kaayii Njija ˆjikasire, maa akahɨndʉka na kaayii.
24 Sikʉ ingaɨ vii ˆjikalooke, Elisabéeti muki waachwe akava mawʉlʉ maruto, akiivisa kaayii kwaachwe kwa myeeri ɨsaano kʉnʉ yoosea,
25 "Ijʉva noo ˆmweene aantúmamɨɨre ɨkɨ, yeeye aanaanga sikʉ jira sa aanséyyiirye soni yo dɨɨra kʉva na vaana mbere ja vaantʉ."

Ʉláali na Mʉtwe wa Kʉvyaalwa kwa Yéesu

26 ˆƲkafike mweeri wa sasatʉ keende Elisabéeti ˆakave muruto, Mʉlʉʉngʉ akatʉma murimʉ mʉʉja Gaburiéeli ʉtamanye fʉʉrʉ ituri ra Nasaréeti ˆrɨrɨ ɨsɨ ya Galiláaya.
27 Ʉko, ʉkatamanya fʉʉrʉ kwa muhíínja ʉmwɨ ˆajáa mʉnjalʉ. Ʉhʉ ajáa atʉmɨrwa nɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆasewáa Yooséefu wa lʉkolo lwa mʉtemi Daúdi. Na irina ra ʉwo muhíínja noo Maríia asewáa.
28 Murimʉ mʉʉja ˆʉkafike kwa Maríia, maa ʉkamʉsea, "Lʉmbɨ niijo weewe ˆʉheewa nduwo, Ijʉva nɨ na weewe arɨ!"
29 Maríia ˆakateere jeyyo, akahwaalala maatʉkʉ vii, akiiyurya yoosea, "Ɨhɨ lʉmbɨ nɨ ya che?"

30 Aho, maa murimu muuja ukamusea, “Maríia, koofa tukú! Wapátire wuuja miiswii ya Mululungu.
31 Teera! Kuva uri muruto, na kuva uri na mwaana mulume. Irina raachwe mukemera uri Yéesu.
32 Yeeye kuva ari mukúúlu, na kaanirirwa eende Mwaana wa ˆAri Mweerimweeri. Ijuva Mululungu kumuheera ari ichuumbi ra kitemi ra baaba waavo Daúdi.
33 Kwiimirira ari kaaya ya Yaakúupu kwa siku ˆjisiina uhero, na Utemi waachwe kuva uri usiina uhero.”
34 Maríia akuuyurya ura murimu muuja, “Iri isáare jooli riri dahika, na niini nkaari si ninaseesererwa ni muuntu mulume?”
35 Aho, murimu muuja ukamusea, “Mutima Muuja kuujira ari, na ngururu ja ˆAri Mweerimweeri kukunikirira jiri. Sa mwaana ˆari vyaalwa, kuva ari muuja na kaanirirwa eende Mwaana wa Mululungu.
36 Laanga, baa munduu waako Elisabéeti atiite uruto wa mwaana mulume mpiindi iji ja udala waachwe. Ura ˆvamwaanirirá a muumba, uhu ni mweeri wa sasatu wa uruto waachwe.
37 Sa kwa Mululungu kisiina si ˆkidáhikaa tuku!”
38 Aho, Maríia akasea, “Laanga, niini ndiri mutumami wa Ijuva, vive kwaani ja ˆvyeene ulúusire.” Aho, maa re ura murimu muuja ukalooka.

Maríia Yoodoma noo Muluumbya Elisabéeti

39 Siku ingai vii ˆjikalooke, Maríia akakwaata njira, akafweenga na múuji umwi ˆuri isi ya viduunda vya Yúuda.
40 Uko akiingira kaayii kwa Sakaría, akamuluumbya Elisabéeti. 41 Elisabéeti ˆakateere lumbi ya Maríia, mwaana ˆari indii yaachwe akabwiita. Aho, ngururu ja Mutima Muuja jikamuujira Elisabéeti.
42 Akaluusa na ngururu yoosea, “Weewe watalariwa kulookya vaantu vaki voosi, na muvyaalwa wa inda yaako atalariwa.
43 Niini ndiri ani mpaka íyo wa Mweenevyoosi waani uuje noo kuunaanga?
44 Laanga, ˆnkateere vii lumbi yaako, mwaana indii yaani, afíriire na cheeru.
45 Utalariwa weewe, sa uruma Ijuva tumama ari yara ˆakuwyiira.”

Lwiímbo lo Muduumba Ijuva lwa Maríia

46 Aho, maa Maríia akasea,

“Mutima waani wamubwéeyyiryaa Ijuva nkongojima,
47 kei mutima waani wavyeéndire,
kwa Mululungu Mulamuriri waani,
48 sa akwiíne kusova ngururu kwa mutumami waachwe.
Kikomi, kwaandira haaha, nkolo joosi ja weeru kuunyaniriira veende natalariwa,
49 sa Mululungu Mweenengururu,
aantúmamiire masáare makuulu.
Irina raachwe ni riija.
50 Kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kwatámanyaa na kwa vaantu ˆvamunyémyaa,
kufuma mbyaala imwi fuuru yiingi.
51 Yeeye atúmamire masáare makuulu kwa mukono waachwe,
avapásirepasire vara ˆviívaa kipeembe mitimii yaavo.
52 Avakíimiirye vakúúlu fuma machuumbii yaavo ya kitemi,
na vara ˆvari isi aviínwiire.
53 Vara ˆvari na njala aviikutya viintu ˆvyabooha,
maa kaa, vasúngaati avakibirya na mikono mituhu.
54 Amwaámbiriirye Isiraéeli mutumami waachwe,

kukumbukira kulaha kwaachwe kuvalaanga ari na riiso ra wuuja,
55 ja ˆvyeene avalaha vala baaba wiitu,
Aburahá*amu* na mbyaala yaachwe kwa siku ˆjisiina uhero.”

56 Uko María*ia* akiikala na Elisabé*eti* ja myeeri itatu jei, maa de akahinduka na kaayii kwaachwe.

Kuvyaalwa kwa Yooháani Mubatisáaji

57 Mpiindi jo kiichungula Elisabé*eti* ˆjikafike, akiichungula mwaana mulume.
58 Vakaaya na vanduu vaachwe ˆvakateere ˆvyeene Ijuva amuláangire na riiso ra wuuja munumuunu, vakava voovyeenda hamwi ne.
59 Siku ya naani keende mwaana ˆavyaalwa ˆikafike, vakuuja noo mutwaala mwaana na kibawii.✡ Vakasaaka vamukemere ura mwaana Sakaría irina ra taáta waavo.
60 Maa kaa, íyo waavo akasiita yoosea, “Tuku! Irina ˆari kaanirirwa ni Yooháani.”
61 Novo vakamusea, “Amwi lukolwii lwaanyu kusiina muuntu ˆari ni irina ja iro tuku?”
62 Aho, maa kei vakamuurya taáta waavo ko moonekya na mikono sa vataange ni irina che ˆari mukemera.
63 Sa jeyyo, Sakaría akaloomba kabambari ko kaandikira, maa akaandika jei, “Irina raachwe noo Yooháani.” Aho, maa vantu voosi vakahwaalala.
64 Hahara, lurimi lwaachwe lukachunguluka, akaanda luusika yoomuduumba Mulungu.
65 Vakaaya voosi va Sakaría vakakwaatwa ni woowa. Masáare aya yakeenera isi yoosi ya viduunda vya Yudéea.
66 Vantu voosi ˆvateera aya masáare, vakahwaalala na vakatuuba kwiiririkana mitimii yaavo kunu vookiisea, “Uhu musinga ni ari jooli ari kuva?” Viiririkanáa jeyyo, sa vajáa vataanga mukono wa Ijuva ni ne ujáa.

Lwiimbo lwa Sakaría

67 Aho, Sakaría taáta waala ura musinga akapata ngururu ja Mutima Muuja, akaanda luusa uláali na mutwe yoosea,
68 “Aduumbwe Ijuva Mululungu wa Isiraéeli,
sa uújire vaambirirya no vanunuula vantu vaachwe.
69 Atuhiire Mulamuriri ˆari na ngururu,
kufuma ichina ra Daúdi mutumami waachwe,
70 ja ˆvyeene Mululungu aluusa ko tweera valáali na mutwe vaachwe keende aho kali,
71 kutulamurirya iise fuma mikonwii ya vavi viitu,
na kufuma mikonwii ya voosi ˆvatusuula.
72 Abwéeyyiirye jei koonekya riiso ra wuuja kwa vala baaba wiitu,
ko kumbukira muháko waachwe muuja.
73 Muhákwii uwo, amulaha Aburahá*amu* baaba wiitu,
74 kutulamurirya ari fuma mikonwii ya vavi viitu,
haaha tumutumamire yeeye baa woowa tuku,
75 kwa wuuja na uwoloki mbere yaachwe,
siku joosi ja nkaasu jiitu.
76 Naawe mwaana waani, kaanirirwa weende muláali na mutwe wa ˆAri Mweerimweeri,
sa mulongorera uri Ijuva,
umuwólorire njira yaachwe,
77 na vawyiira uri vantu vaachwe miryuungu ya kulamuririwa kwaavo,
ko sewa uvi waavo wasírire.
78 Kwa njira ya kulaanga kwaachwe na riiso ra wuuja kukuulu,
kiweeru chaachwe kutuujira kiri fuma mweeri,

✡ **1:59** Laanga Ncholo 17:12-14.

79 sa kɨvamʉrɨkɨre voosi vara ˆviíkalaa kilwiiryii cha murimírimii wa inkwya,
na kɨlongoole majeo yiitʉ na njirii ya mwiikalo mʉʉja.”

80 Yooháani akʉla, akatuuba kʉva na ngururu ja Mʉtɨma Mʉʉja. Akɨɨta kiikala ɨsɨ ya ibaláángʉ, mpaka sikʉ ˆaanda mʉrɨmo mbere ja vaantʉ va Isiraéeli.

2

Kʉvyaalwa kwa Yéesu (Matáayo 1:18-25)

1 Sikʉ ijo, Kaisáari Agústo mʉtawáala wa weerʉ ya Róoma, ajáa alairirya vaantʉ voosi va ɨsɨ ja ʉtemi waachwe vavalwe.
2 Kʉvalwa ʉkʉ noo kʉjáa kwa ncholo mpɨɨndɨ Kireníio ˆajáa gávana wa ɨsɨ ya Síria.
3 Sa jeyyo, vaantʉ voosi vajáa vadoma noo valwa, kɨra mʉʉntʉ múujii kʉʉntʉ lʉkolo lwaachwe ˆlwafuma.
4 Na sa viintʉ Yooséefu ajáa nɨ wa ichina ra Daúdi, ne akaambʉka fuma múujii wa Nasaréeti, ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya, fʉʉrʉ múuji ˆʉséwaa Betelehéemu, ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yudéea.
5 Ne ajáa atamanya na ʉko noo valwa hamwɨ na Maríia muhíínja ˆajáa amʉtʉmɨra. Mpɨɨndɨ ijo, Maríia nɨ mawʉlʉ maruto ajáa.
6 Na mpɨɨndɨ ˆvajáa ʉko Betelehéemu, sikʉ ja Maríia jo kiichʉngʉla jikava jafíkire.
7 Maríia akiichʉngʉla mwaana wa ndaambere wa kɨɨntʉ kɨlʉme. Akamʉkʉnɨkɨrɨra na ɨngo ja kisinga, maa akamʉlaarya mʉlaambwii wo riishirya ng’oombe, sa vajáa vasóvire nkalo nyuumbii ya vayeni.

Varíisi na Mirimʉ Miija

8 Haaha, heehi na aho kʉʉntʉ ˆvajáa uchikʉ ʉwo, kʉjáa kwatɨɨte varíisi ˆvalaangiriryáa makukikuki ya muundi na mburi ʉko mawundii mpɨɨndɨ ja uchikʉ.
9 Koonka, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉkavafʉmɨra, kɨweerʉ cha nkongojima ya Ijʉva kɨkavarɨɨngɨrɨra mavaru yoosi. Aho, vakoofa mpaka vakoololokera.
10 Maa kaa, murimʉ mʉʉja ʉkavasea, “Koofi tʉkʉ! Laangi, navarétɨɨre masáare maaja ˆyarɨ kʉva cheerʉ kɨkʉʉlʉ kwa vaantʉ voosi.
11 Sa isikʉ aha múujii wa mʉtemi Daúdi, avyɨɨrwe Mʉlamuriri, noo Masía na Mweenevyoosi.
12 Na ɨhɨ noo isháara ˆɨrɨ bweeyya mʉmʉtaange: La, kʉmʉshaana mʉrɨ mwaana awɨɨkɨɨrwe ɨngo ja kisinga, aláariiwe mʉlaambwii wo riishirya ng’oombe.”
13 Koonka, mpuka nkʉʉlʉ ya mirimʉ miija ya kurumwii ɨkasaangɨra na ʉra murimʉ mʉʉja, ɨkaanda mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ yoosea,
14 “Nkongojima kwa Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Mweerimweeri,
na kʉrɨ weerʉ kʉve na mwiikalo mʉʉja kwa vaantʉ ˆaveenda!”
15 Mirimʉ miija ˆɨkahɨndʉke na kurumwii, maa vara varíisi vakiiwyɨɨra voovo kwa voovo, “Arumi, hendi na Betelehéemu tʉkoone ɨkɨ ˆchafʉmɨɨre Ijʉva ˆatʉláɨɨre.”
16 Jeyyo, vakatamanya chaangʉ na Betelehéemu. Kʉra vakamʉshaana Maríia na Yooséefu na mwaana aláariiwe mʉlaambwii.
17 ˆVakamoone mwaana, maa vakalʉʉsa masáare ˆmeene vajáa vawyɨɨrɨɨrwe nɨ murimʉ mʉʉja ya ʉwo mwaana kwa vaantʉ.
18 Na voosi ˆvajáa vateera ayo, vakahwaalala kwa ayo masáare ˆvajáa vawyɨɨrɨɨrwe nɨ avo varíisi.
19 Maa kaa, Maríia akayakwaatya na andookiiririkana ayo masáare yoosi mutimii waachwe.
20 Vara varíisi vakahɨndʉka kʉnʉ voomʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima, sa ayo masáare yoosi ˆvajáa vatéɨɨre na ˆvajáa vɨɨne fuma kwa mirimʉ miija.

21 Sikʉ inaanɨ ˆjikafike, vakamuwyiirya kɨbawii mwaana na vakamʉheera irina Yéesu. Ɨrɨ irina noo rɨra ˆajáa aheewa nɨ murimʉ mʉʉja de íyo waavo ave muruto.

Yéesu Yootwaalwa na Kaayii Njija ya Ijʉva

22 Sikʉ jo kiijirʉla vala Yooséefu na Maríia ja ˆvyeene Miiro ya Músa ✡ yalairirya, jikafika. Vakamʉtwaala mwaana na Yerusaléemu sa vamʉvɨike mʉháko kwa Ijʉva,
23 ja ˆvyeene vyaandɨka Miirwii ya Ijʉva, “Kɨra mwaana wa kɨintʉ kɨlʉme wa ndaambere vɨikwa arɨ mʉháko kwa IJʉVA.”✡
24 Kei, vajáa vadoma noo toola mpóryo ja ˆvyeene Miiro ya Ijʉva yalʉʉsa, “Mʉtoole haramu ivɨrɨ au makɨinda yavɨrɨ ya nkúnde.”

Ʉláali na Mʉtwe wa Simeóoni

25 Haaha, aho Yerusaléemu kʉjáa kwatɨite mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆasewáa Simeóoni. Ʉhʉ, nɨ mʉwoloki ajáa na amutuubáa Mʉlʉʉngʉ. Yeeye, amʉloombáa Mʉlʉʉngʉ kɨra siikʉ, na kei iilaangyáa Masía kʉʉja arɨ na tuurya arɨ mʉtɨma Isiraéeli. Simeóoni alongoolwáa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja.
26 Mʉtɨma Mʉʉja ajáa amʉtʉʉnʉkʉrɨra sɨ arɨ kukwya tʉkʉ, mpaka amoone Masía wa Ijʉva.
27 Kʉnʉ yoolongoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja, Simeóoni ajáa atamanya na waámii wa Kaaya Njija ya Ijʉva. Ʉko Yooséefu na Maríia vajáa vamʉtwáarire mwaana waavo Yéesu na Kaayii Njija ja ˆvyeene Miiro yalʉʉsa.
28 Aho, Simeóoni akamʉhokera mwaana mɨkonwii yaachwe, maa akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ yoosea,
29 “Haaha ee Ijʉva Mweeneevyo weemweene, rekera mʉtúmwa waako,
asuukye na wʉʉja, ja ˆvyeene ʉlʉʉsa.
30 Sa miiso yaanɨ yɨíne ʉlamuriri waako.
31 Ʉlamuriri wʉʉvɨika mbere ya vaantʉ voosi.
32 Ʉhʉ kʉva arɨ kɨweerʉ ˆkɨrɨ koonekya Mʉlʉʉngʉ kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi,
kei yeeye nɨ nkongojima kwa vaantʉ vaako Viisiraéeli.”

33 Masáare ˆyajáa yalúusirwe nɨ Simeóoni kʉrɨ musinga, yakavahwaalarya vala taáta na íyo waavo.
34 Aho, Simeóoni akavatalarya, maa akamʉsea Maríia, “Laanga, mwaana ʉhʉ bweeyya arɨ vaantʉ ˆvarɨ foo va Isiraéeli vawye na ˆvarɨ foo viinʉke. Yeeye kʉva arɨ ishára ˆɨrɨ siitwa.
35 Jeyyo, miiririkano ya vaantʉ ˆvarɨ foo yiivariyʉle. Naawe mweeneevyo, nyaasʉka tʉʉnga ɨrɨ mʉtɨma waako.”

Ʉláali na Mʉtwe wa Áana

36 Haaha, kʉjáa kwatɨite mʉláali na mʉtwe wa kɨintʉ kiki ˆasewáa Áana, mwaana wa Fanʉéeli wa lʉkolo lwa Ashéeri. Yeeye ajáa avíire ibaasʉka. Áana ajáa aloolwa na ajáa iikala na mʉlʉme waachwe kwa myaaka mufungatɨ, maa mʉlʉme waachwe akawulala.
37 Keende aho, akava mʉlala na ajáa afíkiirye myaaka makumi yanaanɨ na ɨne (84). Kwa mpɨindɨ joosi kʉʉntʉ ˆavijáa, nɨ Kaayii Njija uchikʉ na muusi yoomwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ, no mʉloomba Mʉlʉʉngʉ, kʉnʉ iirékiirye kurya.
38 Na mpɨindɨ jiijo kati Simeóoni ˆalʉʉsɨkáa na Yooséefu na Maríia, Áana akʉʉja, akaanda mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ na akaanda lʉʉsa masáare ya ʉwo mwaana kwa vaantʉ voosi vara ˆvawoojeráa kununuulwa kwa Yerusaléemu.

Yooséefu na Maríia Voohɨndʉka na Nasaréeti

✡ **2:22** Laanga Valáawi 12:2-8. ✡ **2:23** Laanga Ufumo 13:2, 12, 15.

39 Yooséefu na Maríia ˆvakamarikirye masáare yoosi ˆyasaakwa nɨ Miiro ya Ijʉva, maa vakahɨndʉka na ɨsɨ ya Galiláaya fʉʉrʉ meevo múujii wa Nasaréeti.
40 Musinga ne akakʉla, akava na ngururu, akakɨingɨka tooti na nduwo ya Mʉlʉʉngʉ nɨ na yeeye ɨjáa.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijʉva

41 Kɨra mwaaka, Yooséefu na Maríia vadomáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika.
42 Yéesu ˆakafikye myaaka ikimi na ɨvɨrɨ, vakaambʉkan'ya ne na ngovii ja ˆvyeene viijʉvɨra.
43 Ngovi ya Paásika ˆɨkasire, maa Yooséefu na Maríia vakakwaata njɨra voohɨndʉka na kaayii, Yéesu akachaala Yerusaléemu baa voovo taanga tʉkʉ.
44 Maa kaa, sa viintʉ voovo viiseáa Yéesu amwaarɨ aho ikukikukii, vakayeenda lʉyeendo lwa sikʉ ɨmwɨ. Aho, vakaanda kʉmʉsaakɨra kwa vandʉʉ vaavo na kwa vijeengi vyaavo.
45 ˆVakamʉsove, vakalamʉla vahɨndʉke na Yerusaléemu kʉnʉ voomʉsaakɨra.
46 Sikʉ itatʉ ˆjikalooke, vakamʉshaana Kaayii Njija, kʉnʉ iíkyɨɨre katɨ na katɨ ya vakiindya va Miiro yoovateerera na yoovuurya viintʉ ˆvalʉʉsáa.
47 Vaantʉ voosi ˆvateeráa ˆvyeene Yéesu uuyiryáa na mʉryʉʉngʉ ˆajáa nowo, vakahwaalala.
48 Yooséefu na Maríia ˆvakamoone, maa vakahwaalala. Íyo waavo akamʉsea, "Mwanawaanɨ, sa che kʉtʉbweeyyirya jei? Laanga, nɨɨnɨ na taáta waanyu tatʉrɨkɨɨre maatʉkʉ vii tookʉsaakɨra."
49 Yeeye akavasea, "Sa che mwakʉnsaakɨra? Sɨ mootaanga nasaakwa mbeere nyu-umbii ya Taáta tʉkʉ wʉʉ?"
50 Maa kaa, sɨ vataanga ˆcheene avawyɨiráa tʉkʉ.
51 Aho, akahɨndʉkan'ya novo na Nasaréeti na akava matu sikʉ joosi. Maa kaa, íyo waavo akayakwaatya ayo yoosi mutimii waachwe.
52 Yéesu akatuuba kʉla na akava na tooti, kʉnʉ yoomweerya mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ na vaantʉ.

3

Yoohváani Mʉbatisáaji Yoomwiimirya Njɨra Yéesu
(Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Yoohváani 1:19-28)

1 Haaha, ʉjáa wafíkire mwaaka wa ikimi na ɨsaano (15) wa ʉtemi wa Kaisáari Tiberío. Mpɨindɨ ijo, Poontío Piláato noo ajáa gávana wa ɨsɨ ya Yudéea, Heróode Antípaasi noo ɨɨmɨrɨráa ɨsɨ ya Galiláaya na Filíipi mwaanaavo na Heróode noo ɨɨmɨrɨráa ɨsɨ ya Ituréa na ɨsɨ ya Tirakoníiti na Lisanía noo ɨɨmɨrɨráa ɨsɨ ya Abiléene.
2 Kei mpɨindɨ ijo, Anáasi na Kayáafa noo vajáa veeneɨsɨ vakʉʉlʉ. Isáare ra Mʉlʉʉngʉ rɨkamʉʉjɨra Yoohváani mwaana wa Sakaría ʉko ɨsɨ ya ibaláángwii.
3 Yoohváani adomáa na nkaande joosi ja lʉʉjɨ lwa Yorodáani, yoovariyʉla ʉbatíiso wa vaantʉ kʉvalandʉka fuma uvii waavo, sa Mʉlʉʉngʉ asee, ʉvɨ waavo wasírire.
4 Ja ˆvyeene Ijʉva alʉʉsa kɨtáabwii cha Isáaya mʉláali na mʉtwe waachwe,
"Mʉʉntʉ yookaanɨrɨra vikʉlʉkʉʉlʉ ɨsɨ ya ibaláángwii,
'Imyi neeja njɨra sa IJʉVA.
Wololi njɨra ˆng'eene arɨ tweera.
5 Kɨra nkuruwo fʉkɨrwa ɨrɨ,
kɨra lʉʉlʉ na kiduunda yaaniririwa viri.
Njɨra ˆjawoda wololwa jiri,
na jira ˆjabonkoka yaaniririwa jiri.
6 Na vaantʉ voosi koona varɨ
ʉlamuriri wa Mʉlʉʉngʉ.' "✡

✡ **3:6** Laanga Isáaya 40:3-5.

7 Haaha vaantu ˆvari foo vuujáa na kurí Yooháani sa avabatise. Yooháani avawyiiráa yoosea, “Eri, nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Ni ani ˆavalúmire kutu mutiije nkalari ya Mulúungu ˆyookuuja?
8 Tumami mirímo ˆiri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu. Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, ‘Aburaháamu ni taáta wiitu!’ Ni kuvawyiira niise, Mulúungu ifaanaa avalanduule mawye aya yave vaana va Aburaháamu!
9 Baa haaha, chaarya chavíikirwe miriii ya kira múti. Kira múti si ˆutúungaa ndiiwa ˆjabooha, temwa uri na fweitirwa uri iviivii ra mooto.”
10 Aho, ira mpuka ya vaantu ikamuurya, “Haaha ni che turi bweeyya?”
11 Yooháani akavasea, “ˆAri na nkáancho ivíri, amuheere imwi ura ˆasiina, na ura ˆari na chóorya abweeyye viivyo.”
12 Vasaankan’yi kóodi novo vakuuja sa vabatisiwe, maa vakamuurya Yooháani, “Mukiindya na suusu tasaakwa tubweeyye jooli?”
13 Ne akavasea, “Kari musúmulaa kulookya vira ˆvyeene Miiro yaruma tuku.”
14 Valwi nkoondo novo vakamuurya voosea, “Ha suusu ni che turi bweeyya?” Yooháani akavasea, “Kari muvúulaa muuntu viintu vyaachwe tuku, na kari mukóovereryaa sa mupate mpía ja muhonyo tuku, maa kaa, ikinkimi na misáala yaanyu.”
15 Vaantu vara ˆvaawoojera kuuja kwa Masía mpiindi ijo, voosi viiseáa mitimii yaavo ifaanaa ikava Yooháani noo Masía.
16 Aho, maa Yooháani akavasea vaantu voosi, “Niini vabatisa niise na maaji. Maa kaa, amwaari yookuuja nyuma yaani ˆari na ngururu kulookya niini, niini si ndiri daha baa tumama murímo wa mutúmwa, wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja na mooto.
17 Saama yaachwe yo keerera akwáatire mikonwii yaachwe. Iímire neeja kufyaahira luuha lwaachwe, ajiinge ngáano kyoomii maa kaa, mukúúnku achimike mootwii si ˆurímaa.”
18 Kwa masáare ayo na yiingi ˆyari foo, Yooháani avalumáa kutu vaantu, mpiindi ˆavavariyurirá a Masáare Maaja.
19 Maa kaa, Yooháani ˆakamudalavye mutemi Heróode Antípaasi sa viintu ˆajáa amusumula Herodía muki wa mwaanaavo, na sa mavi yiingi ˆatumamáa,
20 Heróode akoongererya uvi wiingi ko muchuunga munyololwii Yooháani.

Yéesu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Maáriki 1:9-11)

21 Siku imwi mpiindi Yooháani ˆajáa akaari yeekerwa, vaantu voosi ˆvakahumule batisiwa, Yéesu ne akabatisiwa. Mpiindi Yéesu ˆaloombáa, kurumu kukaatuka dwee.
22 Mutima Muuja wa Mulúungu akakiima mweeri yaachwe ari ja nkúnde. Aho, sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, “Weewe uri Mwaana waani. Nakweenda, neeriwa mutima munumuunu ni weewe.”

Lukolo lwa Yéesu
(Matáayo 1:1-17)

23 Yéesu ajáa afíkiirye myaaka makumi yatatu (30) de akaanda murímo waachwe. Na vaantu viiririkanáa yeeye ni mwaana wa Yooséefu.
Yooséefu ni mwaana wa Éeli ajáa.
24 Éeli ni mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa.
Láawi ni mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki ni mwaana wa Yanái ajáa.
Yanái ni mwaana wa Yooséefu ajáa.
25 Yooséefu ni mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía ni mwaana wa Amóosi ajáa.

Amóosi nɨ mwaana wa Nahúumu ajáa.
Nahúumu nɨ mwaana wa Ésili ajáa.
Ésili nɨ mwaana wa Nagáai ajáa.
26 Nagáai nɨ mwaana wa Máati ajáa.
Máati nɨ mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía nɨ mwaana wa Semeíini ajáa.
Semeíini nɨ mwaana wa Yoséeki ajáa.
Yoséeki nɨ mwaana wa Yóoda ajáa.
27 Yóoda nɨ mwaana wa Yoanáani ajáa.
Yoanáani nɨ mwaana wa Réesa ajáa.
Réesa nɨ mwaana wa Serubabéeli ajáa.
Serubabéeli nɨ mwaana wa Searitiéeli ajáa.
Searitiéeli nɨ mwaana wa Néeri ajáa.
28 Néeri nɨ mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki nɨ mwaana wa Áadi ajáa.
Áadi nɨ mwaana wa Kosáamu ajáa.
Kosáamu nɨ mwaana wa Elimadáamu ajáa.
Elimadáamu nɨ mwaana wa Éeri ajáa.
29 Éeri nɨ mwaana wa Yooshúa ajáa.
Yooshúa nɨ mwaana wa Elieséeri ajáa.
Elieséeri nɨ mwaana wa Yoríimu ajáa.
Yoríimu nɨ mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati nɨ mwaana wa Láawi ajáa.
30 Láawi nɨ mwaana wa Simeóoni ajáa.
Simeóoni nɨ mwaana wa Yúuda ajáa.
Yúuda nɨ mwaana wa Yooséefu ajáa.
Yooséefu nɨ mwaana wa Yonáamu ajáa.
Yonáamu nɨ mwaana wa Eliakíimu ajáa.
31 Eliakíimu nɨ mwaana wa Meléa ajáa.
Meléa nɨ mwaana wa Méena ajáa.
Méena nɨ mwaana wa Matáasa ajáa.
Matáasa nɨ mwaana wa Nasáani ajáa.
Nasáani nɨ mwaana wa Daúdi ajáa.
32 Daúdi nɨ mwaana wa Yéese ajáa.
Yéese nɨ mwaana wa Obéedi ajáa.
Obéedi nɨ mwaana wa Boáasi ajáa.
Boáasi nɨ mwaana wa Salimóoni ajáa.
Salimóoni nɨ mwaana wa Nashóoni ajáa.
33 Nashóoni nɨ mwaana wa Aminadáabu ajáa.
Aminadáabu nɨ mwaana wa Adimíini ajáa.
Adimíini nɨ mwaana wa Aráamu ajáa.
Aráamu nɨ mwaana wa Hesiróoni ajáa.
Hesiróoni nɨ mwaana wa Peréesi ajáa.
Peréesi nɨ mwaana wa Yúuda ajáa.
34 Yúuda nɨ mwaana wa Yaakúupu ajáa.
Yaakúupu nɨ mwaana wa Isaka ajáa.
Isaka nɨ mwaana wa Aburaháamu ajáa.
Aburaháamu nɨ mwaana wa Téera ajáa.
Téera nɨ mwaana wa Nahóori ajáa.

35 Nahóori nɨ mwaana wa Serúugi ajáa.
Serúugi nɨ mwaana wa Réeu ajáa.
Réeu nɨ mwaana wa Peléegi ajáa.
Peléegi nɨ mwaana wa Ebéeri ajáa.
Ebéeri nɨ mwaana wa Sáala ajáa.
36 Sáala nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
Kenáani nɨ mwaana wa Arɨfakisáadi ajáa.
Arɨfakisáadi nɨ mwaana wa Shéemu ajáa.
Shéemu nɨ mwaana wa Núhʉ ajáa.
Núhʉ nɨ mwaana wa Lámeki ajáa.
37 Lámeki nɨ mwaana wa Mesuséela ajáa.
Mesuséela nɨ mwaana wa Enóoki ajáa.
Enóoki nɨ mwaana wa Jeráadi ajáa.
Jeráadi nɨ mwaana wa Mahalaléeli ajáa.
Mahalaléeli nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
38 Kenáani nɨ mwaana wa Enóoshi ajáa.
Enóoshi nɨ mwaana wa Séeti ajáa.
Séeti nɨ mwaana wa Adáamu ajáa,
na Adáamu nɨ mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ajáa.

4

Yéesu Yooyerwa nɨ Irimʉ
(Matáayo 4:1-11; Maáriki 1:12-13)

1 Yéesu kʉnʉ ahókɨɨre Mʉtɨma Mʉʉja, akahɨndʉka fuma luujii lwa Yorodáani. Mʉtɨma Mʉʉja akamʉtwaala fʉʉrʉ ɨsɨ ya ibaláángwii.
2 Ʉko Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉyera Yéesu kwa sikʉ makumi yanɨ (40). Na kwa sikʉ joosi ijo sɨ arijáa kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ, aho akiiteera njala.
3 Aho, Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsea, “Koonɨ ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, lairirya iwye ɨrɨ rɨve mʉkáate.”
4 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ^Yarɨ Mpeho yalʉʉsa jei, ‘Mʉʉntʉ sɨ arɨ kʉva nkaasʉ kwa vyóorya vii tʉkʉ.’✡”
5 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉtwaala Yéesu na haantʉ ^hiinʉka harɨ ncholwii. Ʉko, rɨkamʉlaɨra kwa mpɨɨndɨ nduudi ntemi ja weerʉ yoosi.
6 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨkamʉsea, “Kʉheera ndɨrɨ nkongojima ya ntemi jaavo joosi na wiimiriri waavo, sa nkongojima na wiimiriri wa ntemi iji joosi naheewa nɨɨnɨ na ifaanaa nkamʉheera yoyoosi ^noosaaka.
7 Haaha koonɨ wuunyinamɨɨre, ivi vyoosi kʉva viri vyaako.”
8 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ^Yarɨ Mpeho yalʉʉsa jei,
‘Mwiinamɨre IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako vii,
na ʉmʉtʉmamɨre yeemweene vii.’✡”
9 Rɨkamʉtwaala Yéesu fʉʉrʉ múujii wa Yerusaléemu, ncholwiinchoolwii ya mʉnáara wa Kaaya Njija ya Ijʉva, maa rɨkamʉsea, “Koonɨ weewe ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ifweite na ɨsɨ fuma aha.
10 Sa Masáare ^Yarɨ Mpeho yalʉʉsa,
‘Mʉlʉʉngʉ tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija ɨkʉlamurirye,
11 yooyo kʉkwaatɨrɨra ɨrɨ mɨkonwii yaavo,
sa karɨ ijeo raako jɨ riikunguvale iwyii tʉkʉ.’✡”

✡ **4:4** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 8:3. ✡ **4:8** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:13. ✡ **4:11** Laanga Sabúuri 91:11-12.

12 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei, ‘Karɨ ʉmʉyéraa IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako tʉkʉ.’✡”
13 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨˆrɨkahʉmʉle kʉmʉyera Yéesu kwa njɨra joosi ijo, maa rɨkamʉreka kwa mpɨɨndɨ.

Yéesu Yookaanda Mʉrɨmo Waachwe
(Matáayo 4:12-17; 13:52-58; Maáriki 1:14-15; 6:1-6)

14 Aho, Yéesu akahɨndʉka na ɨsɨ ya Galiláaya ahókɨɨre lʉvɨro lwa MʉtɨmaMʉʉja. Noyo masáare yaachwe yakeenera ɨsɨ joosi ˆjarɨɨngɨrɨra.
15 Ne akiindyáa vaantʉ sinagóogii jaavo na kɨra mʉʉntʉ amʉdʉʉmbáa.
16 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu akadoma na múujii wa Nasaréeti kʉʉntʉ ˆakʉrɨra. Na sikʉ ya Sabáato akɨɨngɨra na sinagóogii ja ˆvyeene iijʉvɨra. Akɨɨma sa asome Masáare ˆYarɨ Mpeho.
17 Akaheewa kɨtáabu cha Isáaya mʉláali na mʉtwe. Akakɨfotolola na akashaana haantʉ ˆhaandɨkwa,
18 “MʉtɨmawaIJʊVA nɨ mweeri yaanɨ ʉrɨ,
sa aampaka makuta,
nvariyʉle Masáare Maaja kwa vakɨva.
Aantʉma nɨvawyɨɨre vaantʉ ˆvarɨ mʉnyololwii,
kʉchʉngʉrɨrwa kwaavo,
vahoku koona kwaavo kei,
kʉvalamurirya vaantʉ ˆvakénderɨrwaa,
19 kei, noo vavariyʉrɨra vaantʉ mwaaka wa IJʊVA yookʉʉja noo vatalarya vaantʉ vaachwe.”✡

20 Yéesu ˆakamarikirye soma, akakɨfota kɨra kɨtáabu, akamʉheera mʉtʉmami wa sinagóogi, maa akiikala. Vaantʉ voosi ˆvajáa aho, vakamutuurirya miiso.
21 Aho, akaanda lʉʉsɨka novo akavasea, “Isikʉ, aya Masáare ˆYarɨ Mpeho ˆmʉtéɨɨre, yakíimɨɨne.”
22 Vaantʉ voosi ˆvajáa aho, vakamʉdʉʉmba kʉnʉ vahwáalɨɨre sa masáare ya nduwo ˆmeene alʉʉsáa. Viiyuryáa voosea, “Ʉhʉ sɨ arɨ mwaana wa Yooséefu tʉkʉ wʉʉ?”
23 Ne akavasea, “Namányire kuungwyɨɨra mʉrɨ mpírɨ ɨhɨ, ‘Mwaanga ihorye mwee-neevyo!’ Kei kʉʉnsea mʉrɨ, ‘Masáare ˆtateera watʉmama kʉra iturii ra Kaperenáumu, yatʉmame aha iturii kʉʉntʉ ˆwakʉrɨra.’ ”
24 Kei akavasea, “Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, kusiina mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva ˆarúmwaa kaayii kwaachwe tʉkʉ.
25 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, mpɨɨndɨ ja Elía mʉláali na mʉtwe, mbula ɨjáa yɨɨma kwa myaaka ɨtatʉ na myeeri mʉsasatʉ, ɨsɨ yoosi ɨkava na njala ya imalo. Mpɨɨndɨ ijo, ɨsɨ ya Isiraéeli ɨjáa yatɨɨte valala ˆvamema maatʉkʉ vii.
26 Maa kaa, Elía sɨ atʉmwa baa kwa ʉmwɨ wa valala avo tʉkʉ. Yeeye atʉmwa kwa mʉlala ʉmwɨ wa múujii wa Seréputa ˆʉrɨ ɨsɨ ya Sidóoni.✡
27 Kei, mpɨɨndɨ ja Elíisha mʉláali na mʉtwe ɨsɨ ya Isiraéeli ɨjáa yatɨɨte vaantʉ ˆvarɨ foo ˆvarɨ na ʉlóónda. Baa jeyyo, kusiina baa ʉmwɨ waavo ajirʉlwa tʉkʉ, maa kaa, Naamáani vii fuma ɨsɨ ya Síria.”✡
28 Vaantʉ voosi ˆvajáa aho sinagóogii ˆvakateere jeyyo, vakakorera nɨ nkalari.
29 Hahara, vakiinʉka, vakamufumya Yéesu na weerwii ya ituri raavo, vakamʉtwaala fʉʉrʉ nemwiinemwii ya lʉʉlʉ ˆlweene ituri raavo rɨjáa rajeengwa sa vamʉkʉndʉrɨre.
30 Maa kaa, yeeye akalooka na katɨkatɨ yaavo, akiilookera.

Yéesu Yookibirya Murimʉ Mʉvɨ
(Maáriki 1:21-28)

✡ **4:12** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:16. ✡ **4:19** Laanga Isáaya 61:1-2; maa de Isáaya 58:6. ✡ **4:26** Laanga 1 Vatemi 17:1-24. ✡ **4:27** Laanga 2 Vatemi 5:1-14.

31 Aho, Yéesu akagirita na múujii wa Kaperenáumu ˆurɨ ɨsɨ ya Galiláaya. Ukɔ, sikʉ ya Sabáato avakiindyáa.
32 Vaantʉ vakahwaalala ʉvariyuli waachwe, sa ʉjáa watiite wiimiriri.
33 Aho sinagóogii, kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ˆajáa na murimʉ mʉvɨ. Uwo mʉʉntʉ akatʉlatʉʉla isóso yoosea,
34 “Haaka! Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kʉrɨ suusu? Wuújire tʉmala wʉʉ? Nakʉmányire ʉrɨ ani weewe! Weewe ʉrɨ Mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ.”
35 Yéesu akʉʉdalavya ʉra murimʉ mʉvɨ yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kʉrɨ ʉhʉ mʉʉntʉ!” Ura murimʉ mʉvɨ ʉkamʉvayya ʉra mʉʉntʉ mbere yaavo baa mʉtamikya tʉkʉ.
36 Vaantʉ voosi vakahwaalariwa maatʉkʉ vii, maa vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, “Aya nɨ masáare che? Kwa wiimiriri na ngururu yoolairirya mirimʉ mɨvɨ ifume noyo yoofuma!”
37 Jeyyo, masáare ya Yéesu yakeenera kɨra haantʉ ɨsɨ ɨra.

Yéesu Yoohorya Valwíirɨ ˆVarɨ Foo
(Matáayo 8:14-17; Maáriki 1:32-34)

38 Yéesu akafuma aho sinagóogii, maa akadoma fʉʉrʉ kaayii kwa Simóoni. ˆVakafike, vakamʉshaana mʉkwɨ wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe nɨ ndwáala, maa vakamʉloomba Yéesu amʉhorye.
39 Yéesu akamʉseeserera, maa akiidalavya ɨra ndwáala. Hahara akahola ɨra ndwáala yaachwe, maa akaanda vatʉmamɨra.
40 Mpiindɨ mwaasʉ ˆwakʉtʉmɨráa, vaantʉ voosi ˆvajáa na valwíirɨ ˆvajáa na ndwáala ˆjiísimiresimire, vakavareeta na kwa Yéesu. Akaviika mɨkono yaachwe mweeri yaavo voosi na voosi vakahola.
41 Mirimʉ mɨvɨ yafumáa kwa vaantʉ ˆvarɨ foo, noyo yatʉláa isóso yoosea, “Weewe ʉrɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ!” Maa kaa, Yéesu iidalavyáa ɨreke lʉʉsa isáare roroosi sa ɨjáa yamányire yeeye noo Masía.

Yéesu Yoovariyʉla Masáare ˆYarɨ Mpeho Míijii Yiingɨ
(Maáriki 1:35-39)

42 Lomʉtóondo yaachwe ˆkʉkeere, Yéesu akatamanya na haantʉ ˆharɨ kijiraawa. Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ˆvakataange asiina, maa vakaanda mʉsaakɨra. ˆVakamoone vakaanda kʉmʉkɨtɨra sa achaale ʉko meevo.
43 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Nasaakwa nvariyʉle Masáare Maaja ya Utemi wa Mʉlʉʉngʉ míijii yiingɨ sa ɨkɨ noo ˆcheene natʉmwa jɨ ntʉmame.”
44 Jeyyo, Yéesu akatuuba variyʉla Masáare ˆYarɨ Mpeho masinagóogii ya Vayahúudi.

5

Yéesu Yoovaanɨrɨra Vapooji va Ncholo
(Matáayo 4:18-22; Maáriki 1:16-20)

1 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu ajáa iima mbarɨmbarɨ ya iriva ra Genesaréeti, kʉnʉ yoovariyʉla isáare ra Mʉlʉʉngʉ. Vaantʉ ˆvarɨ foo vakamʉriingɨrɨra mpaka vakaanda kʉmʉfenyenkererya.
2 Aho, akoona mashúwa ivɨrɨ ˆjiri mbarɨmbarɨ ya iriva. Ijo mashúwa, vavúuvi vaachwe vajáa vakíimire noo kooyya njwaavu jaavo.
3 Yéesu akiingɨra mashúwii ɨmwɨ. Łyo mashúwa nɨ ya Simóoni ɨjáa. Yéesu akamʉloomba Simóoni iikʉndʉle kiduudi na luujii. Aho, Yéesu akiikala mashúwii, maa de ɨndookiindya mpuka ya vaantʉ.
4 ˆAkahʉmʉle kukiindya, maa akamʉsea Simóoni, “Hende, twaala mashúwa na maajii maliihɨ, aho, maa de mukiimye njwaavu jaanyu mʉkwaate soompa.”

5 Simóoni akamʉsea, “Aka Aaɨ, tatúmamire chɨrɨrɨ baa turya kɨɨntʉ tʉkʉ. Maa kaa, kwa isáare raako kiimya ndɨrɨ njwaavu.”
6 Simóoni na viivaachwe ˆvakakiimye njwaavu, vakakwaata soompa ˆjamema maatʉkʉ vii mpaka njwaavu jikaanda dʉmʉka.
7 Sa jeyyo, vakavaanɨrɨra viivaavo ˆvajáa na mashúwa yɨɨngɨ, vʉʉje jɨ vavaambɨre. Vakʉʉja, vakamemya soompa mashúwa joosi ivɨrɨ mpaka jikasengerera nyɨmɨra.
8 Simóoni Peéteri ˆakoone masáare ayo, akachwaama mbere ya Yéesu maa akasea, “Aaɨ Mʉkúlʉ, looka kwaanɨ, nɨɨnɨ ndɨrɨ mʉvɨ.”
9 Simóoni na viivaachwe vajáa vahwáalariiwe maatʉkʉ nɨ soompa ˆng’eene vajáa vakwáatire.
10 Vɨɨngɨ ˆvajáa vahwaalala nɨ vala Yaakúupu na Yoohváani vaana va Sebedáayo. Ava vatʉmaman’yáa na Simóoni.
Aho, Yéesu akamʉsea Simóoni, “Simóoni, koofa tʉkʉ, kwaandɨra haaha kʉva ʉrɨ muvúuvi wa vaantʉ.”
11 ˆVakajitwaale mashúwa na mbarɨmbarɨ ya iriva, vakareka kɨra kɨɨntʉ, vakamutuuba Yéesu.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆArɨ na Ʉlóónda (Matáayo 8:1-4; Maáriki 1:40-45)

12 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu ajáa atamanya na múujii ʉmwɨ. Ʉko, mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆahaambwa nɨ ʉlóónda mʉvɨrɨ woosi akʉʉja na kʉrɨ Yéesu, akachwaama mbere yaachwe akiinamya kisho chaachwe fʉʉrʉ ɨsɨ. Akiiloombererya yoosea, “Aaɨ, koonɨ woosaaka, ifaanaa ʉkaanjirʉla ndwáala yaanɨ.”
13 Yéesu akiinurirya mʉkono waachwe, akamʉsaasya, kʉnʉ yoosea, “Noosaaka, ujirʉlwe!” Hahara, ʉlóónda ʉkafuma muvirii waachwe, akahola.
14 Aho, Yéesu akamʉlairirya yoosea, “Karɨ umuwyíiraa mʉʉntʉ yoyoosi isáare ɨrɨ tʉkʉ, maa kaa, tamanya ukiiyónekye kwa mweeneɨsɨ wa Ijʉva, ʉtoole na mpóryo yo jirʉlwa, ja ˆvyeene Músa alairirya, sa vataange kɨmaarɨ ʉhórire.”✡
15 Baa jeyyo, masáare ya Yéesu yakaariwa kɨra haantʉ. Mpuka nkʉʉlʉ ja vaantʉ jiijiingáa kʉmʉteerera na vahoriwáa ndwáala jaavo.
16 Maa kaa, Yéesu avarekáa na adomáa na kijiraawii noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆAakwya Iyandiyandi (Matáayo 9:1-8; Maáriki 2:1-12)

17 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu avavariyʉrɨráa vaantʉ Masáare ˆYarɨ Mpeho. Vamwɨ va vaantʉ vamʉteereráa, nɨ Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vajáa. Avo Mafarisáayo na vakiindya vajáa vafuma kɨra ituri ra Galiláaya, Yudéea na múujii wa Yerusaléemu. Lʉvɨro lwa Ijʉva nɨ na Yéesu lʉjáa sa ahorye vaantʉ.
18 Vaantʉ vamwɨ vakʉʉja viínwiire mʉlwíirɨ ʉmwɨ na ndɨrɨ yaachwe. Ʉhʉ mʉlwíirɨ ajáa aakwya iyandiyandi. Vakasaaka vamwiingirye na nyuumbii kʉʉntʉ ˆajáa Yéesu.
19 Maa kaa, vakasiindwa kumwiingirya sa vaantʉ vajáa vaméemire mʉnʉmʉʉnʉ. Aho, vakaambʉka nɨ ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kʉʉntʉ Yéesu ˆajáa, vakamukiimirya ʉra mʉlwíirɨ na ndɨrɨ yaachwe, maa vakamʉvɨika heehi na Yéesu.
20 Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamʉsea ʉra mʉlwíirɨ, “Aaɨ, ʉvɨ waako wasírire.”
21 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda kiiyurya voosea, “Nɨ ani ʉhʉ yoolʉʉsa masáare yo mʉhiintɨkɨra Mʉlʉʉngʉ? Kusiina wɨɨngɨ ˆadáhaa sea ʉvɨ wasírire tʉkʉ, nɨ Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii.”
22 Yéesu akataanga kwiiririkana kwaavo. Aho akavasea, “Nɨ sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?
23 Eri, nɨ kɨrɨkwɨ noo chaangʉ kʉlookya myeewe, kʉmʉsea ʉhʉ mʉlwíirɨ, ‘Ʉvɨ waako wasírire,’ bakʉ kʉmʉsea, ‘Inʉka, ʉlooke’?

✡ **5:14** Laanga Valáawi 14:1-32.

24 Haaha noosaaka mutaange, Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri wo sea vaantu aha weerwii, 'Uvi waavo wasírire.' " Aho, akamusea ura muuntu ^aakwya iyandiyandi, "Nookusea, inuka, toola ndiri yaako, udome na kaayii kwaako."

25 Hahara, ura muuntu akiima mbere ya vaantu voosi, akatoola ndiri yaachwe, maa akadoma na kaayii kwaachwe kunu yoomuduumba Muluungu.

26 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku vii na vakakwaatwa ni woowa kunu voomuduumba Muluungu vakasea, "Isiku tiíne masáare ^yahwáalaryaa!"

Yéesu Uuja jo Kaaniriira Vavi (Matáayo 9:9-13; Maáriki 2:13-17)

27 Ayo ^yakalooke, Yéesu akafuma na weerwii ya múuji. Uko akamoona musaankan'yi kóodi umwi ^asewáa Láawi iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan'ya kóodi. Aho, akamusea, "Ntuuba!" 28 Ne Láawi akiinuka, akareka kira kiintu, maa akamutuuba Yéesu.

29 Na Láawi akamubweeyyirya Yéesu ngovi nkuulu aho kaayii kwaachwe. Mpuka nkuulu ya vasaankan'yi kóodi na vaantu viingi vakiikala kurya ne chákurya.

30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakavang'uuriira vapooji vaachwe voosea, "Sa che moorya no nywa hamwi na masaankan'yi kóodi na maduwalo?"

31 Yéesu ^akayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantu ^vari nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri noo vasáakaa mwaanga.

32 Si nuuja joo kaaniriira vaantu ^viiyónaa ni vawoloki tuku, nuuja joo kaaniriira vavi sa vamuvalandukire Muluungu."

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya (Matáayo 9:14-17; Maáriki 2:18-22)

33 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Vapooji va Yoohaani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya so muloomba Muluungu. Maa kaa, amwi vapooji vaako ni varíjaa no nywa vii kira siiku?"

34 Yéesu akavasea, "Eri, ifaanaa mukavabweeyya vaantu ^valáarikirwe na ngovi ya ilóola na mweenengovi nti ^ari novo viirekye kurya wuu?

35 Maa kaa, mpiindi luu kuuja jiri, mweenengovi luu sumulwa ari, aho noo vakiirekiirye kurya."

36 Aho, maa Yéesu akavavaira lusímo ulu, "Kusiina muuntu ^akéraa kiráka fuma ingo ifya sa achumire isaámu tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, kuva ari amwíire ingo ifya na ikyo kiráka kifya si kiri kiifwaaniriira na iro isaámu tuku.

37 Kei, kusiina muuntu ^avíkiraa diváai ifya viríibii* vya kali tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, iyo diváai puspula iri ivyo viríiba, diváai kiitika iri na viríiba saambuka viri.

38 Diváai ifya ni viríibii vifya ivíkirwaa.

39 Baa kusiina muuntu ^asáakaa kunywa diváai ifya kooni anywíire ira ya kali tuku, sa aséaa, 'Ira ya kali noo yabooha kulookya.' "

6

Yéesu ni Mweeneevyo wa Sabáato (Matáayo 12:1-8; Maáriki 2:23-28)

1 Siku ya Sabáato imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpiindi ^valookáa, vapooji vaachwe vakava voohuunga maangala ya ngáano, vakayafiisa de vandoorya.

---

* **5:37** ***viríibii:*** Viríiba ni saama ^javíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri.

2 Vamwɨ va Mafarisáayo vakasea, “Eri, sa che moowuna Miiro sikʉ ya Sabáato?”*
3 Aho, maa Yéesu akavasea, “Sɨ mʉnasoma ˆcheene atʉmama mʉtemi Daúdi mpɨɨndɨ ˆajáa aávirwe nɨ njala na vaantʉ vaachwe tʉkʉ wʉʉ?
4 Daúdi ɨɨngɨra na nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ, akatoola ɨra mɨkáate ˆɨvɨɨkwaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ, akarya. Mɨkáate ɨyo, veeneɨsɨ va IJʊVA vii noo vajáa varekerwa vɨndoorya. Vaantʉ vɨɨngɨ Miiro ɨjáa yakaan’ya kurya. Ne akavaheera vaantʉ vaachwe, vakarya.”✡
5 Aho, Yéesu akavasea, “Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ Mweeneevyo wa Sabáato.”

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Sikʉ ya Sabáato
(Matáayo 12:9-14; Maáriki 3:1-6)

6 Sikʉ ya Sabáato yɨɨngɨ, Yéesu ajáa ɨɨngɨra na sinagóogii, maa akaanda kiindya. Aho, kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ˆajáa na mʉkono wa kʉlʉme ˆwaakwya iyandiyandi.
7 Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakava voomʉlaanga neeja sa voone koonɨ arɨ mʉhorya sikʉ ya Sabáato. Vabweeyyáa jeyyo sa vapate nkalo yo mʉtwaala na balásii.
8 Maa kaa, Yéesu ajáa atáangire miiririkano yaavo, aho akamʉsea ʉra mʉʉntʉ ˆajáa na mʉkono ˆwaakwya iyandiyandi, “Seesa, ɨma aha mbere ya vaantʉ.” Ʉra mʉʉntʉ akiinʉka, maa akɨɨma mbere ya vaantʉ voosi.
9 Aho, maa Yéesu akavasea, “Nɨ kuvuurya niise, nɨ rɨrɨkwɨ noo Miiro ˆyaruma kʉtʉmama sikʉ ya Sabáato? Kʉtʉmama kɨɨntʉ kiija bakʉ kɨvɨ? Kʉlamurirya nkaasʉ au kʉmala?”
10 Aho, akavalaanga vaantʉ voosi, maa akamʉsea ʉra mʉʉntʉ, “Wolola mʉkono waako!” Ʉra mʉʉntʉ akabweeyya jeyyo, hahara mʉkono waachwe ʉkava nkaasʉ kei!
11 Maa kaa, vara vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakakalala maatʉkʉ vii, vakaanda kiiheera mɨryʉʉngʉ voovo kwa voovo ˆcheene varɨ mʉbweeyya Yéesu.

Yéesu Yoovasaawʉla Vapooji Ikimi na Vavɨrɨ
(Matáayo 10:1-4; Maáriki 3:13-19)

12 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu ajáa aambʉka na luulwii noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ. Ʉko akamʉloomba Mʉlʉʉngʉ chɨrɨrɨ.
13 ˆKʉkeere, maa akavaanɨrɨra vapooji vaachwe. Aho, akavasaawʉla ikimi na vavɨrɨ, avo akavakemera vatumwi.
14 Ava noo vatumwi ˆasaawʉla, Simóoni, yeeye amʉkemera Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yoohάani, Filíipi na Batolomáayo,
15 Matáayo na Tomáasi, Yaakúupu sha Alʉfáayo na Simóoni ˆmweene aanɨrɨrwáa Selóote,†
16 Yʉʉda sha Yaakúupu, na Yʉʉda Isikarióoti ˆamʉvarindʉka Yéesu.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwɨɨrɨ ˆVarɨ Foo
(Matáayo 4:23-25)

17 Yéesu akakiima fuma luulwii hamwɨ na vatumwi vaachwe. Na ˆakafike haantʉ ˆharɨ na irɨrɨɨsɨ, akɨɨma. Aho, kʉjáa kwatɨɨte mpuka nkʉʉlʉ ya vapooji vaachwe na vaantʉ ˆvajáa vafúmire ɨsɨ yoosi ya Yudéea, múujii wa Yerusaléemu, na mbarɨmbarɨ ya mayɨya ya míiji ya Tíiro na Sidóoni. Ava, vajáa vuújire noo mʉteerera Yéesu na vahoriwe ndwáala jaavo.
18 Na vara ˆvaturikiriwáa nɨ mirimʉ mɨvɨ, avahoryáa.
19 Vaantʉ voosi vasaakáa kʉmʉsaasya sa ngururu ˆjafumáa kwaachwe na avahoryáa vaantʉ voosi.

---

* **6:2** ***moowuna Miiro sikʉ ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavɨrɨ yatatʉ iwundii kwa mʉʉntʉ sɨ vijáa vyakaaniwa tʉkʉ. Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 23:25. Mafarisáayo sɨ vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tʉkʉ, kɨɨntʉ ˆvamʉseáa nɨ sa che vapooji vaachwe vootʉmama mʉrɨmo wo chwa sikʉ ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina mʉʉntʉ kʉtʉmama sikʉ ya Sabáato tʉkʉ. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **6:4** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. † **6:15** ***Selóote:*** Noo kʉsea, mʉlwɨɨrɨ wa ɨsɨ.

Ntálarya na Njumo (Matáayo 5:1-12)

20 Yéesu akavalaanga vapooji vaachwe akasea,
“Mwatalariwa nyuunyu ˆmurí vakíva,
sa Útemi wa Mulúungu ni waanyu.
21 Mwatalariwa nyuunyu ˆmurí na njala haaha,
sa kiikutiwa murí.
Mwatalariwa nyuunyu ˆmoorira haaha,
sa seka murí.
22 Mwatalariwa nyuunyu mpiindí vaantu ˆvarí vasúula,
ˆvarí vakera lutaamí na kuvatukíra,
na ˆvarí vasea murí vavi,
sa mwamuruma Mwaana wa Muuntu.

23 Siku masáare aya ˆyarí fumíra, eryi mitima na mundoofiríra sa kunáálo yaanyu ni nkúúlu kurumwii, sa baa vala baaba waavo vavabweeyyirirya viivyo valáali na mutwe va Ijuva.

24 Maa kaa, mpolai nyuunyu ˆmurí vasúngaati,
sa kutuurya mitima kwaanyu mwahumula kukuhokera.
25 Mpolai nyuunyu ˆmwiíkutire haaha,
sa kwaavwa murí ni njala.
Mpolai nyuunyu ˆmooseka na cheeru haaha,
sa ríra murí na ríra murí no myaa.
26 Mpolai nyuunyu vaantu voosi ˆvakavadúumbiriraa,
sa baa vala baaba vaavo viivyo vavadúumbiriráa,
valáali na mutwe va uloongo.

Kuveenda Vavi (Matáayo 5:38-48; 7:12)

27 Maa kaa, ni vawyiira niise nyuunyu vara ˆmookuunteerera, veendi vavi vaanyu. Vabweeyyiryi wuuja vara ˆvavasuula.
28 Vatalaryi vara ˆvavajúmaa, na vara ˆvavabwéeyyiryaa mavi valoomberi kwa Mulúungu.
29 Koonı muuntu akuváire lusayya lwa ivaru rímwi, muvarindurire na lwa ivaru riingi. Koonı muuntu akuhókire ikóoti raako, kumusiitira isháati raako tuku.
30 Muuntu yoyoosi ura ˆyookuloomba kiintu, muheere. Kei, koonı muuntu akuhókire máari jaako, karı udáayyaa akuhindurire tuku.
31 Mundoovabweeyyirya viingi ja ˆvyeene nyuunyu moosaaka vandoovabweeyyirya.
32 Koonı muveéndire vii vara ˆvaveenda nyuunyu, ni kunáálo che murí turya? Amwi baa vaduwalo vaveenda vara ˆvaveenda voovo vii!
33 Kei, koonı muvabwéeyyiriirye maaja vara ˆvavabwéeyyiryaa wuuja vii, ni kunáálo che mooturya? Amwi baa vaduwalo vabweeyya viivyo!
34 Koonı moovakopesha vara ˆmookiilaangya riha varı, ni kunáálo che moopata? Baa vaduwalo vavakópeshaa vaduwalo viivaavo kunu vookiilaangya hindurirwa varı vyoosi ˆvakopesha.
35 Maa kaa, nyuunyu muveende vavi vaanyu, na mundoovabweeyyirya wuuja. Kei, mundoovakopesha baa kiilaangya hindurirwa murí tuku. Koonı mubwéeyyiirye jeyyo, ˆArı Mweerimweeri variha arı mariho makuulu. Kei, kuva murí vaana vaachwe sa yeeye aboohya kwa vara si ˆvadúumbaa na vavi.
36 Sa jeyyo, muve na mbavariri ja Taáta waanyu ˆvyeene arı na mbavariri.

Kulamurira Viingi
(Matáayo 7:1-5)

37 Kari mulámuriraa tuku, de baa nyuunyu mudiire kundoolamurirwa. Kari mulúusaa irya tuku, de baa nyuunyu mudiire kundooluusirwa irya. Mundoovasea viivaanyu yasírire, sa baa nyuunyu mundoosewa yasírire.
38 Muboohye inda, aho naanyu heewa mweende. Kikomi, heewa mweende vipíimo ˆvyamema, vikasungusirwa mpaka vindookiitikirira. Sa kipíimo kikira ˆmoopiimira vaantu viingi, noo ˆmuri piimirwa!"
39 Yéesu akavavaira lusímo ulu, akavasea, "Eri, muhoku ifaanaa amulongoole mwii-waachwe wuu? Kikomi voosi burukira vari na iduundwii.
40 Mupooji si ari mulookerera mukiindya waachwe tuku. Maa kaa, mupooji ura ˆahumula kiindiwa yoosi ifaanaa akadaha kuva ja mukiindya waachwe.
41 Amwi woolaanga kajula kari riiswii ra mwaanaanyu na uli si wookoona mpóngoola ˆiri riiswii raako?
42 Jooli uri musea mwaanaanyu, 'Mwanawiitu, tuula nikuseyye kajula riiswii raako,' kunu weewe si wookoona mpóngoola ˆiri riiswii raako? Weewe mukweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, de woone neeja na udahe seyya kajula riiswii ra mwaanaanyu.

Muti Watáangikanaa kwa Ndiiwa Jaachwe
(Matáayo 7:16-20; 12:33-35)

43 Kusiina muti ˆwabooha ˆwatúungaa ndiiwa ˆjaviiha tuku, na kusiina muti ˆwaviiha ˆwatúungaa ndiiwa ˆjabooha tuku.
44 Vaantu vuutáangaa muti kwa ndiiwa jaachwe. Vaantu si vatúundaa saambu mihu-ungii tuku na si vatúundaa sabíibu mbiirii tuku.
45 Noo jeyyo viri, muuntu muuja afúmyaa maaja fuma máari jaachwe ja kikomi ja mberii ja mutimii waachwe muuja. Na muuntu muvi afúmyaa mavi fuma mutimii waachwe muvi. Sa viintu ˆvyamema mutimii wa muuntu, noo mulomo waachwe ulúusaa.

Mujeengi ˆAri na Tooti na Mujeengi Muhoho
(Matáayo 7:24-27)

46 Sa che mookuunyanirira, 'Mukúlu, Mukúlu!' amwi si mootumama yara ˆnoovawyiira?
47 Muuntu yoyoosi ˆuújaa na kuri niini na ˆatéereraa no yakwaatya masáare yaani, iifwíine na lusímo ulu,
48 yeeye ni ja muuntu ˆajeengáa nyuumba, maa kaa, de aande jeenga, ajáa aviika mwaariryo isii ya iduundu ˆrijáa rasiimbwa fuuru mwaalaliwyii. Mbula ˆikavae na luuji lukuulu ˆlukiike mpaka lukamoola ikiko ra iboote, maaji yakakung'untika na nyuumbii kwaachwe. Maa kaa, sa viintu nyuumba ira ijáa yajeengwa vyabooha, ayo maaji si yadaha baa kwiisingisya tuku.
49 Maa kaa, ura ˆatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, ni ja muuntu ˆajeenga nyuumba yaachwe ichuúkii baa siimba no viika mwaariryo tuku. Na maaji ˆyakabomole ikiko ra maaji na maaji ˆyakakung'untike na nyuumbii yaachwe, hahara nyuumba yaachwe yaawya, na ikabomoka vuu!"

7

Yéesu Yoomuhorya Mutumami wa Mulukaluka si ˆAri Muyahúudi
(Matáayo 8:5-13; Yoohánni 4:43-54)

1 Yéesu ˆakahumule luusa masáare ayo yoosi kunu vaantu voomuteerera, maa akadoma na múujii wa Kaperenáumu.

2 Aho múujii, kwajáa kwatiite mukúúlu umwi wa valwi nkoondo. Uhu mukúúlu ajáa atiite mutumami waachwe ˆajáa amweendamweenda. Haaha uhu mutumami ajáa alwaala sengerera akwye.
3 Uwo mukúúlu wa valukaluka ˆakateere masáare ya Yéesu, akatuma vawosi va Kiyahúudi vadome na kwa Yéesu, vakamuloombe uuje ji amuhorye mutumami waachwe.
4 Novo ˆvakafike kwa Yéesu, vakamukalaamya munumuunu voosea, “Koonii kurii na muuntu ˆavalwa iima neeja kwaambiririwa, nii uhu.
5 Yeeye eenda isi yiitu, baa kei noo atujeengera sinagóogi.”
6 Aho, maa Yéesu akadoman’ya novo. Maa kaa, viintu ˆajáa akaarii kuli kuli na nyuumba ya ura mukúúlu wa valwi nkoondo, ura mukúúlu akatuma vijeengi vyaachwe vakamusee Yéesu, “Aai mukúlu, karii ujuuwike tuku, niini si navalwa niima neeja kukuteengya weewe wiingire nyuumbii kwaanii tuku.
7 Iki noo ˆchooreka, niiyiíne si navalwa niima neeja kuuja na kwaako tuku. Maa kaa, luusa isáare vii na mutumami waanii ahole.
8 Sa niini ni muuntu ˆnaviikwa isi ya wiimiriri, baa kei natiite valwi nkoondo isi yaanii. Koonii namuséire uhu ‘Doma,’ adómaa na wiingi ‘Uja,’ ne uújaa. Koonii namuséire mutumami waanii ‘Bweeyya iki,’ yeeye abwéeyyaa.”
9 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akahwaalala munumuunu, akiilorera akiilaanga ira mpuka ˆyamutuubáa, maa akavasea, “Noovawyiira, si ninoona kuruma ja uku baa kurii isi yoosi ya Isiraéeli tuku.”
10 Na vara vaantu ˆvajáa vatúmirwe noo mwaanirira Yéesu ˆvakahinduke na kaayii kwa mukúúlu wa valukaluka, vakamushaana ura mutumami ahórire.

Yéesu Yoomufufula Musinga wa Mulala

11 Mpiindi kiduudi, Yéesu akadoma na múujii umwi, ˆuséwaa Náini. Uko ajáa adoman’ya na vapooji vaachwe na mpuka nkuulu ya vaantu.
12 ˆAkasengerere mutiryaangwii wa múuji, akalumana na mpuka ya vaantu viínwiire muviri wa mutavana ˆajáa awúliire vootwaala noo taaha. Uhu mutavana noo mwaana umwi vii wa mulala umwi ajáa. Vaantu ˆvarii foo fuma múuji uwo ni hamwi vajáa na uwo muuntu muki.
13 Yéesu Mweenevyoosi ˆakamoone uwo maáma mulala, akamoonera mbavariri, maa akamusea, “Riira tuku.”
14 Yéesu akaseesa na heehi ya kitáanda, akakisaasya, maa vara vaantu ˆvajáa viínwiire vakiima. Aho, akasea, “Mutavana, nakuséire inuka!”
15 Uwo mutavana ˆajáa awúliire, akiinuka, akaanda luusika. Aho, Yéesu akamukwaatya íyo waavo.
16 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakakwaatwa ni woowa, vakaanda muduumba Muluungu voosea, “Muláali na mutwe mukuulu uújire na kurii suusu! Muluungu uújire noo vaambirirya vaantu vaachwe.”
17 Masáare aya ya Yéesu yakeenera isi yoosi ya Yudéea na isi joosi ˆjiri mukaaya.

Yéesu na Yooháani Mubatisáaji (Matáayo 11:2-19)

18 Vapooji va Yooháani Mubatisáaji vakamuwyiira masáare yoosi ˆyatumamwáa ni Yéesu. Yooháani akavaanirira vapooji vaachwe vavirii,
19 akavatuma kwa Yéesu Mweenevyoosi vakamuurye jei, “Eri, weewe noo ura ˆaluuswa ni valáali na mutwe ˆyookuuja baku tuwoojere wiingi?”
20 Vara vapooji ˆvakafike kurii Yéesu, maa vakasea, “Yooháani Mubatisáaji atutúmire tukuurye, ‘Eri, weewe noo ura ˆaluuswa ni valáali na mutwe ˆwookuuja baku tuwoojere wiingi?’ ”
21 Mpiindi i’ira Yéesu ajáa ahorya vaantu ndwáala, na ulwíiri waavo. Vara ˆvajáa na mirimu mivi akavahorya, na vahoku ˆvari foo akavabweeyya voone.

22 Aho, maa Yéesu akavasea vara ˆvajáa vatúmirwe, “Tamanyi mʉkamʉwyɨɨre Yoohá ani yoosi ˆmwiiyónɨɨre na ˆmʉyatéɨɨre. Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ˆvarɨ na ʉlóónda voojirʉlwa, vimatu vooteera, vaantʉ ˆvaakwya voofʉfʉlwa na kei vakɨva voovariyʉrɨrwa Masáare Maaja.*
23 Atalariwa ʉra sɨ ˆarɨ hɨtwahɨtwa sa nɨɨnɨ.”
24 Vara vapooji va Yoohá ani ˆvakalooke, maa Yéesu akaanda kʉvawyɨɨra vara vaantʉ masáare ya Yoohá ani yoosea, “Nɨ che mwɨɨtáa laanga kʉra ɨsɨ ya ibaláángwii? Isaanga ˆrooringiwaringiwa nɨ mpeho wʉʉ?
25 Koonɨ sɨ jeyyo, nɨ che mwɨɨtáa laanga? Mʉʉntʉ ˆiirwíikire ɨngo ja iyoombe ikʉʉlʉ wʉʉ? Aka tʉkʉ, vaantʉ ˆviirwɨ́ikaa ɨngo ja iyoombe ikʉʉlʉ na ˆvarɨ na kɨra kɨɨntʉ ˆchabooha nɨ nyuumbii ja kɨtemi viíkalaa.
26 Haaha nɨ che mwɨɨtáa koo laanga? Nɨ mʉláali na mʉtwe mwɨɨtáa ko laanga wʉʉ? Kɨkomi, noovawyɨɨra nɨ kʉlookya mʉláali na mʉtwe mwɨɨtáa ko laanga.
27 Ʉhʉ noo masáare yaachwe ˆyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
‘Laanga, mʉtʉma ndɨrɨ mutumwi waanɨ akʉlongorɨre,
yeeye kʉtengenesherya arɨ njɨra yaako.’✡”
28 Kei Yéesu akasea, “Nɨ vawyɨɨra niise, kwa vaantʉ voosi kusiina ˆarɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya Yoohá ani tʉkʉ. Maa kaa, ʉra ˆarɨ muduudiduudi Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ, noo mʉkʉʉlʉ kʉlookya Yoohá ani.”
29 Vaantʉ voosi, hamwɨ na vasaankan’yi kóodi vajáa vateera ayo masáare ya Yéesu. Vakaruma mʉryʉʉngʉ ˆiímyaa Mʉlʉʉngʉ nɨ mʉwoloki na avo noo vara ˆvajáa vabatisiwa nɨ Yoohá ani.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro sɨ vajáa vabatisiwa nɨ Yoohá ani tʉkʉ. Voovo vajáa vasiita mʉryʉʉngʉ Mʉlʉʉngʉ ˆajáa aviimirya.
31 Aho, Yéesu akavasea, “Na che ndɨrɨ kɨɨfwaanirirya mbyaala ɨhɨ? Nɨ na che yiifwɨ́ine mbyaala ɨhɨ?
32 Mbyaala ɨhɨ yiifwɨ́ine na vasinga viíkyɨɨre isóokwii de vandookiisea,
‘Tavaváɨɨre firíimbi,
nyuunyu baa bwɨɨta tʉkʉ!
Tavɨɨ́mbɨɨre nyɨɨ́mbo ja ʉsʉʉngʉ,
nyuunyu baa rɨra tʉkʉ!’
33 Sa Yoohá ani Mʉbatisáaji ʉʉja, sɨ arijáa mʉkáate baa kei sɨ anywijáa diváai tʉkʉ, nyuunyu mʉkasea, ‘Atɨɨte murimʉ mʉvɨ!’
34 Maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ ʉʉja, yoorya no nywa, nyuunyu mʉkasea, ‘Mʉlaangi ʉhʉ, mwaafu na mʉreevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na vaduwalo.’
35 Baa neembe nɨ jeyyo, tooti ya Mʉlʉʉngʉ yiiyónekiirye kɨkomi nɨ ya ʉwoloki kwa vaana vaachwe voosi.”

Mʉʉntʉ Muki Mʉvɨ Yoomʉhaka Yéesu Makuta

36 Sikʉ ɨmwɨ, Mʉfarisáayo ʉmwɨ ˆasewáa Simóoni ajáa amʉteengya Yéesu noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya na kaayii kwa ʉwo Mʉfarisáayo, maa akiikala kurya chákurya. 37 Haaha, aho múujii kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ˆajáa mʉvɨ. Ʉwo mʉʉntʉ muki ˆakataange Yéesu amwaarɨ yoorya chákurya kwa Mʉfarisáayo, akatoola chʉ́pa ya iwye ˆirɨ na makuta ˆyanyʉ́kɨraa ya iyoombe ikarɨ.
38 ˆAkafike, akɨɨma nyuma heehi na majeo ya Yéesu. Akaanda rɨra na miísoori yaachwe yandoowyɨɨra majewii ya Yéesu, de ɨndoomʉhonola Yéesu na njwɨɨrɨ jaachwe. Akatuuba sʉndɨra majeo ya Yéesu na akayahaka yara makuta.

---

* **7:22** Mɨrɨmo ˆmyeene yoolʉʉsa aha, noo ɨra ˆyalʉʉswa nɨ Isáaya mʉláali na mʉtwe. Mɨrɨmo ɨyo noo Masía ˆarɨ tʉmama mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **7:27** Laanga Maláaki 3:1.

39 Ʉra Mʉfarisáayo ˆajáa amʉtéengiirye Yéesu ˆakoone jeyyo, akaanda kiiririkana mutimii waachwe yoosea, “Ngaarɨ ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva, ngaarɨ amányire ʉhʉ mʉʉntʉ muki yoomʉkwaata nɨ jooli ˆarɨ, na ngaarɨ amányire nɨ mʉvɨ.”
40 Aho, maa Yéesu akamʉsea ʉra Mʉfarisáayo, “Simóoni, natiite isáare ˆnoosaaka nɨkʉwyiire.” Ne akasea, “Mukiindya ngwyiira.”
41 Yéesu akasea, “Kwajáa kwatiite vaantʉ vavɨrɨ ˆvadaayiwáa noongwa nɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ. Ʉmwɨ adaayiwáa mpía ja dináari magana yasaano (500) na wiingɨ mpía ja dináari makumi yasaano (50).
42 Vaantʉ ava vajáa vasiindwa rɨha. Ʉwo ˆajáa avakopesha akavasea noongwa jaavo jasírire. Haaha nɨ arɨkwɨ kati ya ava vavɨrɨ ˆarɨ mweenda kʉlookya mwiiwaachwe?”
43 Simóoni akasea, “Nɨ ʉra ˆasewa noongwa yaachwe nkʉʉlʉ kʉlookya yasírire.” Yéesu akamʉsea, “Walámwiire kwa ʉwoloki.”
44 Aho, Yéesu akamʉlaanga ʉra mʉʉntʉ muki, maa akamʉsea Simóoni, “Wamwiíne ʉhʉ mʉʉntʉ muki? Niíngiire aha nyuumbii kwaako baa sɨ wʉʉmpíire maaji nooyye majeo yaanɨ tʉkʉ, maa kaa, ʉhʉ mʉʉntʉ muki oóyyiirye majeo yaanɨ na miísoori yaachwe na aampónwiire majeo yaanɨ na njwiirɨ jaachwe.
45 Weewe sɨ waansúndiire mpiindɨ ˆwakuunuumbya tʉkʉ. Maa kaa, ʉhʉ keende ˆniíngiire aha sɨ anareka kʉʉnsʉʉndira majeo yaanɨ tʉkʉ.
46 Weewe sɨ waampákire makuta mutwii tʉkʉ, maa kaa, yeeye aampákire makuta ˆyanyúkɨraa majewii yaanɨ.
47 Haaha nɨ kuwyiira niise, kweenda kwaachwe nɨ kʉkúúlʉ sa ʉvɨ waachwe ˆʉrɨ foo wasírire. Maa kaa, ʉra ʉvɨ kiduudi ˆwasírire, eenda kiduudi.”
48 Aho, maa Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Ʉvɨ waako wasírire!”
49 Maa kaa, vara ˆvarijáa ne aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, “Ʉhʉ nɨ ani ˆarɨ sea ʉvɨ wa mʉʉntʉ wasírire?”
50 Aho, Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Kuruma kwaako kwakʉhóniirye, tamanya na mwiikalo mʉʉja.”

8

Vaantʉ Vaki ˆVeene Vayeendan’yáa na Yéesu

1 Aya ˆyakalooke, Yéesu ajáa akera njira na atweeráa na míijii na maturii ˆyiísimiresimire kʉnʉ yoovariyʉla Masáare Maaja ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ. Na mpiindɨ ijo nɨ na vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ ajáa.
2 Kei, nɨ hamwɨ ajáa na vaantʉ vaki viingɨ ˆveene ajáa avaseyya mirimʉ mɨvɨ na viingɨ ˆajáa avahorya ndwáala jaavo. Na ʉmwɨ wa vaantʉ vaki avo nɨ Maríia Makɨdaléena, ˆajáa aseyyiwa mirimʉ mɨvɨ mufungatɨ,
3 Yooáana muki wa Kúusa mwiimiriri wa máari ja mʉtemi Heróode. Wiingɨ nɨ Susáana na viingɨ ˆvarɨ foo. Vaantʉ vaki ava vatooláa máari jaavo kʉmwaambirirya Yéesu na vapooji vaachwe.

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Matáayo 13:1-9; Maáriki 4:1-9)

4 Mpiindɨ mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ˆyiijiingáa fuma kira múuji, Yéesu akavavaira lusímo ʉlʉ,
5 “Mʉhaandi ʉmwɨ ajáa adoma noo haanda mbeyʉ jaachwe. Mpiindɨ ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyiira njirii, jikalwaatwa na ndee jikʉʉja jikajirya.
6 Mbeyʉ jimwi jikawyiira mwaalaliwyii. ˆJikamere, jikʉʉma sa viintʉ kʉjáa kusiina maaji.
7 Jimwi jikawyiira haantʉ ˆhajáa na miíwa. Miíwa ɨkakʉlan’ya hamwɨ na jira mbeyʉ, miíwa ɨkajivaa, maa jikadundumala.

8 Maa kaa, jimwi jikawyiira salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatuku vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100).” ˆAkahumule kuvawyiira jeyyo, maa akasea na ngururu, “ˆAri na matu yo teerera, ni ateere!”

Yéesu Yoovariyula Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Maáriki 4:10-12)

9 Mpiindi kiduudi vapooji vaachwe vakamuurya, “Lusímo lwaako ni che loovariyula?”
10 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Mulúungu, ivyo ni fuumbo. Maa kaa, vara si ˆvari Utemii wa Mulúungu, noovawyiira kwa símo, sa,
‘Kulaanga, valaange, baa koona tuku.
Na kuteera, vateere, baa taanga tuku.’✡

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi
(Matáayo 13:18-23; Maáriki 4:13-20)

11 Lusímo ulu uvariyuli waachwe ni uhu, mbeyu ni isáare ra Mulúungu.
12 Mbeyu jira ˆjawyiira njirii ni vara vaantu ˆvaritéeraa isáare ra Mulúungu. Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikuuja, rikariseyya mitimii yaavo sa kari ji varume na valamuririwe tuku.
13 Mbeyu jira ˆjawyiira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Mulúungu, maa vakarihokera na cheeru. Maa kaa, si rivingíraa mitimii tuku, sa viintu vasiina miriri yo rikwaata, kiikala vari noro kiduudi vii, na uturikiri ˆuri kuuja sa rira isáare, varékaa kura kuruma kwaavo.
14 Mbeyu jira ˆjawyiira miíwii, ni ja vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Mulúungu. Maa kaa, ˆvari tuuba kwiikala noro, raváwaa ni uhangaiki wa weeru, kukunguula máari na uláku wa viintu vya weeru, jeyyo, si vakúlaa tuku.
15 Na mbeyu jira ˆjawyiira sevii, noo vaantu vara ˆvaritéeraa isáare ra Mulúungu. Vakariteengya na wuuja mitimii yaavo, vakarikwaatya, na kwa uyimiriryi mukuulu, vavyáalaa ndiiwa.

Lusímo lwa Kimuri
(Maáriki 4:21-25)

16 Kusiina muuntu ˆakórereryaa kimuri, maa akavisa nyiingwii tuku, au akakiviika iruungwii ra kitáanda tuku. Kimuri ni kyaángwii kiviikwaa sa vaantu voosi ˆvookiingira voone kiweeru.
17 Sa kira kiintu ˆchaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ˆchakunikirirwa, taangwa kiri.
18 Haaha teereri neeja masáare ayo ˆnoovawyiira. Ura ˆari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆiiséaa ni nocho ari.”

Vanduu va Yéesu na Íyo Waavo
(Matáayo 12:46-50; Maáriki 3:31-35)

19 Aho, nduu ya Yéesu na íyo waavo vakuuja noo mulaanga Yéesu, maa kaa, si vadaha seesa na haantu ˆajáa tuku, sa vaantu vajáa ˆvamema maatuku vii.
20 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari weerwii, voosaaka vakoone.”
21 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Íyo wiitu na vanduu vaani ni vara voosi ˆvaritéeraa isáare ra Mulúungu no rituuba.”

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Matáayo 8:23-27; Maáriki 4:35-41)

22 Siku imwi, Yéesu ajáa aambuka mashúwa na vapooji vaachwe, maa akavasea, “Hendi tufiriire na nyambuko ya iriva.” Aho, vakakwaata luyeendo.

✡ **8:10** Laanga Isáaya 6:9.

23 Na mpiindi ˆvafirirá, Yéesu akakwaatwa ni tulo, maa akanyeyya. Aho, ihúmbuuto ˆradalavadalaava rikaanda wuva, maa mashúwa ikaanda mema maaji, vakava viingiire iremii.
24 Vapooji vaachwe vakiita noo mwiinukya, vakatula isóso voosea, “Aai mukúlu! Aai mukúlu! Sira tiise!” Hara Yéesu akiinuka, akaridalavya rira ihúmbuuto na yara mapúunta. Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.
25 Aho, akavuurya vapooji vaachwe, “Kuruma kwaanyu hai kuri?” Vapooji vaachwe vakahwaalala na vakakwaatwa ni woowa munumuunu, vaakiiyurya voosea, “De uhu ni ani, ˆmweene baa ihúmbuuto na maaji vyoomuteera?”

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Murimu Muvi (Matáayo 8:28-34; Maáriki 5:1-20)

26 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, vakafika isi ya Vageráasi ˆiri mbarimbari ya iriva.
27 Yéesu ˆakakiime vii hara mashúwii, maa akalumana na muuntu umwi ˆari na murimu mivi. Kwa mpiindi nkuulu uhu muuntu si iivíkiraa ingo tuku, baa kei si iikaláa kaayii tuku ni mbiríírii vii iikaláa.
28 Uwo muuntu ˆakamoone Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, akatulatuula isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu, Mwaana wa Muluungu ˆAri Mweer-imweeri? Nookuloomba, kuunturikirya tuku.”
29 Aluusa jeyyo, sa Yéesu ajáa iiséire iyo murimu mivi yiisunke kuri uwo muuntu. Iyo murimu mivi, ijáa yamuturikirya maatuku vii. Vaantu vamuyeekeráa nyuumbii na vamuchuungáa na minyololo mikonwii na mawulwii, maa kaa, yeeye adumuladumuláa, na iyo murimu mivi yamutwaaláa na isi ya ibaláángwii.
30 Haaha, maa Yéesu akuuyurya, “Irina raako noo ani?” Ukasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo,” sa ni murimu mivi ˆiri foo ijáa yamwiingira.
31 Aho ira murimu mivi ikiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari iikibirye na Ntarii tuku.
32 Haaha mpiindi ijo, heehi na aho haantu kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha mbarimbari ya luulu. Ira murimu mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Kalaama turekere, tukajiingire jira nkaamba.” Ne akiirekera.
33 Ira murimu mivi ikafuma kwa ura muuntu, maa ikiita kiingira jira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii na nkaamba joosi vuu jikakwya.
34 Varíisi va jira nkaamba ˆvakoone jeyyo, vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa mawundii na múujii.
35 Vaantu vakadoma noo laanga masáare ˆmeene yajáa yafúmiire. ˆVakafike kuri Yéesu, vakamoona ura muuntu ˆajáa aséyyiiwe murimu mivi, iíkyiire mawulwii ya Yéesu, iivíkiire ingo, ari na miryuungu yaachwe! Vakoofa maatuku vii.
36 Na vara ˆvajáa voona, vakavawyiira vaantu viingi ˆvyeene ura muuntu ˆajáa na murimu mivi ahoriwa ni Yéesu.
37 Vaantu voosi va isi ya Vageráasi na isi ˆjariingirira, vakakwaatwa ni woowa munumuunu, maa voosi vakamuloomba Yéesu alooke aho meevo. Aho, maa Yéesu akaambuka mashúwa, akahinduka.
38 Haaha de Yéesu alooke, ura muuntu ˆajáa aséyyiiwe murimu mivi akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu. Maa kaa, Yéesu akamusiitira, yoosea,
39 “Hinduka na meenyu, ukavawyiire vaantu ˆvyeene Muluungu akutúmamiire masáare makuulu.” Aho, ura muuntu akiitamanyirya, akitookaarya múujii waachwe woosi masáare makuulu ˆmeene Yéesu ajáa amutúmamiire.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki na Yoomufufula Muhíínja (Matáayo 9:18-26; Maáriki 5:21-43)

40 Haaha Yéesu ˆakahindúke na nyambúko ya iriva ra Galiláaya, akateengiwa ni mpuka nkúulú ya vaantú ˆvamúwoojeráa.
41 Aho, akúúja múúntú úmwí irina raachwe Yaíiro. Úhú ní múlongooli wa sinagóogi ajáa. Akawya majewii ya Yéesu yoomúloomba atamanye na kaayii kwaachwe.
42 Úko kaayii kwaachwe muhíínja waachwe wa mpeke wa myaaka ikimi na ívíri ajáa aséngeriire kukwya.
Kati ˆadomáa na kwa Yaíiro, mpuka nkúulú ya vaantú ikava yoomufiinda.
43 Aho, kújáa kwatiite múúntú muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na ívíri. [Yeeye ajáa amala máari jaachwe joosi vúú kwa vaanga,] baa kusiina yoyoosi ˆadaha múhorya túkú.
44 Úra múúntú muki akamutuuba Yéesu kúnú nyuma, maa akasaasya múkáwo wa nkáancho yaachwe. Hahara, sakami ikadeen'ya.
45 Aho, Yéesu akuurya, "Ní ani aansáasiirye?" Vaantú voosi ˆvakasiite, maa Peéteri akamúsea, "Aai múkúlú, ihi mpuka ya vaantú yoosi yookufiinda na vookiifenyenkererya!"
46 Maa kaa, Yéesu akasea, "Kwatiite múúntú ˆaansáasiirye, sa kwatiite ngururu jo horya múúntú ˆjaanfúmire."
47 Úra múúntú muki ˆakataange sí arí daha kwiivisa túkú, akiiturirya, kúnú yootetema* ní woowa, maa akachwaama mbere ya Yéesu. Aho, akalúúsa mbere ja vaantú voosi ˆcheene kímúbwéeyyiirye amúsaasye Yéesu na ˆvyeene ahóriiwe hahara.
48 Aho, maa re Yéesu akamúsea, "Muhíínja waaní, kuruma kwaako kwakúhóriirye. Tamanya na mwiikalo múúja!"
49 Mpiíndí Yéesu ˆajáa akaarí yoolúúsíka, akúúja múúntú fuma kaayii kwa Yaíiro, maa akamúsea, "Muhíínja waako awúliire. Aai reka tuuba kumujuuwa Mukiindya."
50 Maa kaa, Yéesu ˆakateere jeyyo, akamúsea Yaíiro, "Kwiitweetya túkú, ruma vii, muhíínja waako hola arí."
51 Yéesu ˆakafike kaayii kwa Yaíiro, akavakaan'ya vaantú víingí kwíingíra hamwí ne na nyuumbii, maa kaa, ˆveene iingíra novo ní vala Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, na taáta na íyo waala úra muhíínja.
52 Mpiíndí ijo vaantú voosi varíráa no myaa sa úra muhíínja. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Reki kúríra! Muhíínja sí awúliire túkú, ní anyéyyiirye vii."
53 Vaantú ˆvajáa aho, vakaanda kúmúseka na heenchú, sa vajáa vatáangire úra muhíínja akwíire.
54 Aho, Yéesu akamúkwaata múkono úra muhíínja, maa akamúsea na ngururu, "Musinga, inúka!"
55 Hahara, mútima waachwe úkamúhindúkira, ne akiinúka chaangú. Yéesu akavasea vara vaantú vamúheere chóorya úra muhíínja arye.
56 Taáta na íyo waala úra muhíínja vakahwaalala maatúkú vii. Maa kaa, Yéesu akavakaan'ya karí valúúse kúrí múúntú yoyoosi yara ˆyajáa yafúmiire túkú.

9

Yéesu Yoovatúma Vatumwi Vaachwe Ikimi na Vavírí (Matáayo 10:5-15; Maáriki 6:7-13)

1 Yéesu akavajiinga vatumwi vaachwe ikimi na vavírí. Akavaheera ngururu na wiimiriri wo kibirya mirimú mívi no horya ndwáala.
2 Aho, akavatúma vakavavariyúrire vaantú Útemi wa Múlúúngú na vavahorye valwíírí.

* **8:47** ***yootetema:*** Úhú múúntú muki atetemáa, sa iiseáa amúbweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi múúntú muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na sí yasaakwáa asaangíre na vaantú víingí túkú.

3 Akavasea, “Kati ˆmookera njira, sumuli muriwa tukʉ, baa nkome tukʉ, mufuko tukʉ, chóorya tukʉ, mpía tukʉ baa na nkáancho ivirí tukʉ.
4 Kaaya ˆng’eene mʉrí teengiwa, ikali haaho fʉʉrʉ sikʉ ˆmʉrí looka múuji ʉwo.
5 Koonɨ kaaya yoyoosi vasíitire kʉvateengya, mpiindɨ ˆmoolooka, ikonkomi marʉrí majewii yaanyu, koonekya ʉvɨ waavo.”
6 Aho, vara vatumwi vaachwe vakadoma, vakava vootweera ituri irí fʉʉrʉ rira kʉnʉ voovavariyʉrira vaantʉ Masáare Maaja no vahorya valwíirí kira haantʉ.

*Inkwya ya Yoohá**ani** Mʉbatisá**aji***
*(Matá**ayo** 14:1-12; Maá**riki** 6:14-29)*

7 Haaha, mʉtemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare yoosi ˆyatʉmamwáa nɨ Yéesu, akoolololokera sa vamwɨ va vaantʉ vaseáa nɨ Yoohá**ani** Mʉbatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii.
8 Kei, vaantʉ vamwɨ vaseáa nɨ Elíamʉláali na mʉtwe wa Ijʉva afúmiire na vamwɨ vaséaa nɨ ʉmwɨ wa valáali na mʉtwe wa kalɨ afúfukire.
9 Maa kaa, Heróode akasea, “Yoohá**ani** namʉdʉmʉla mʉtwe. Ha ʉhʉ ˆnooteera masáare yaachwe nɨ ani?”✡ Heróode akava na mpiima yo moona Yéesu.

*Yé**esu** Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano*
*(Matá**ayo** 14:13-21; Maá**riki** 6:30-44; Yoohá**ani** 6:1-14)*

10 Vatumwi va Yéesu ˆvakahɨndʉke, vakamuwyiira viintʉ vyoosi ˆvatúmamire. Aho, akadoman’ya novo, maa vakiinʉka vooveene fʉʉrʉ iturii rɨmwɨ ˆraséwaa Besaída.
11 Maa kaa, mpuka ya vaantʉ ˆvakataange na haantʉ Yéesu ˆajáa atámiinye, maa vakamutuuba. Yéesu akavateengya, maa akaanda vakiindya masáare ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ no vahorya valwíirí ˆveene vasaakáa horiwa.
12 Mpiindɨ ja kyʉʉlwa ˆjikafike, vatumwi vaachwe ikimi na vavirí vakiita kʉrí Yéesu, maa vakamʉsea, “Aaɨ, varekere vaantʉ vakiiwʉrire vyóorya na vakiisaakire viláalo ʉko mawundii na maturii sa aha haantʉ ˆtʉrí nɨ kʉlɨ na kaaya ja vaantʉ.”
13 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.” Maa vakamʉsea, “Tusiina chóorya tukʉ. Aha ɨmwaarɨ mɨkáate ɨsaano na soompa ivirí vii. Nɨ saaka wiise tʉkavawʉrire vaantʉ voosi ava chóorya wʉʉ?”
14 Aho, kʉjáa kwatiite vaantʉ valʉme* ja mayana yasaano (5,000).
Yéesu akavasea vapooji, “Viikaryi vaantʉ vitoonge vya vaantʉ makumi yasaanosaano (50).”
15 Novo vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa vaséirwe, vakaviikarya vaantʉ voosi.
16 Aho, Yéesu akatoola ɨra mɨkáate ɨsaano na jira soompa ivirí. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Akabendʉlabendʉla, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantʉ.
17 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendʉ ya mɨkáate, vakamemya vikápu ikimi na vivirí.

*Peéteri Yooruma Yé**esu** noo Masía*
*(Matá**ayo** 16:13-19; Maá**riki** 8:27-29)*

18 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa viikera kijiraawa. Yéesu amʉloombáa Mʉlʉʉngʉ. Ʉko Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Eri, vaantʉ vaséaa nɨɨnɨ ndirí ani?”
19 Novo vakamʉsea, “Vamwɨ vaséaa weewe ʉrí Yoohá**ani** Mʉbatisáaji, viingɨ vaséaa ʉrí Elía mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva, na viingɨ vaséaa ʉrí ʉmwɨ wa valáali na mʉtwe va Ijʉva va kalɨ ˆafúfukire.”
20 Aho, maa akavuurya, “Ha nyuunyu, mwaséaa nɨɨnɨ ndirí ani?” Peéteri akamʉsea, “Weewe noo Masía wa Mʉlʉʉngʉ!”

✡ **9:9** Laanga Maáriki 6:14-29. * **9:14** ***vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantʉ vaki na vasinga ˆvaarya ɨyo mɨkáate na soompa.

21 Maa Yéesu akavakaan'ya yoosea, "Karɨ muwyɨɨra mʉʉntʉ yoyoosi isáare ɨrɨ tʉkʉ."

Yéesu Yoolʉʉsɨkɨra Inkwya na Kʉfʉfʉka Kwaachwe (Matáayo 16:20-28; Maáriki 8:31-9:1)

22 Kei akavasea, "Mwaana wa Mʉʉntʉ, nɨ mpaka aturikiriwe mʉnʉmʉʉnʉ, kei asiitwe nɨ vawosi, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro, na ʉʉlawe. Maa kaa, sikʉ ya katatʉ fʉfʉlwa arɨ."

Lʉkemero lo Kʉva Mʉpooji wa Yéesu

23 Kei akavawyɨɨra voosi yoovasea, "Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka aantuube nɨ mpaka iisiite yeemweene, avaale mʉsaláaba waachwe✡ kɨra siikʉ, aantuube.

24 Sa mʉʉntʉ yoyoosi ˆyoosaaka hon'ya nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyookɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe sa nɨɨnɨ ʉwo kɨɨhon'ya arɨ.

25 Kwatɨɨte kʉnáálo che mʉʉntʉ kuturya weerʉ yoosi, maa kaa, ataahe nkaasʉ yaachwe?

26 Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi aanyónɨɨre soni nɨɨnɨ na masáare yaanɨ, baa Mwaana wa Mʉʉntʉ moonera arɨ soni, mpɨɨndɨ ˆakuújire na nkongojima ya Taáta na mirimʉ miija.

27 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, vamwaarɨ vɨɨngɨ viímire aha, sɨ varɨ kukwya tʉkʉ mpaka vʉʉyone Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ!"

Yéesu Yoovalandʉka Buuwo (Matáayo 17:1-8; Maáriki 9:2-8)

28 Ja sikʉ inaanɨ jei ˆjikalooke keende Yéesu ˆalʉʉsa ayo masáare, Yéesu akaambʉkan'ya na vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani na luulwii noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.

29 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆamʉloombáa Mʉlʉʉngʉ, buuwo yaachwe ɨkavalandʉka, ɨngo jaachwe jikava njerʉ chwee, mpaka jindoolavalava.

30 Koonka, vaantʉ valʉme vavɨrɨ vakafʉmɨra maa vakaanda lʉʉsɨka ne. Novo nɨ vala Músa na Elía vajáa.

31 Vajáa voonekana na nkongojima ya kurumwii na valʉʉsɨkáa na Yéesu ˆvyeene arɨ kiiman'ya mʉrɨmo wa Mʉlʉʉngʉ kwa inkwya yaachwe ʉko Yerusaléemu.

32 Mpɨɨndɨ ijo, Peéteri na vara vatumwi viivaachwe vajáa vanyéyyiirye fúti. ˆVakiinʉke, vakamoona Yéesu na nkongojima yaachwe. Na kei vakoona vaantʉ vavɨrɨ vajáa viímire ne.

33 Na kati vara vaantʉ vavɨrɨ ˆviinʉkáa fuma kʉrɨ Yéesu, maa Peéteri akamʉsea Yéesu, "Aaɨ mʉkúlʉ, vyabooha tʉveere haaha aha. Tʉjeenge vivaanda vitatʉ, kɨmwɨ chaako, kɨmwɨ cha Músa na kɨmwɨ cha Elía." Peéteri alʉʉsa jeyyo maa kaa, sɨ ataangáa kɨra ˆoolʉʉsa tʉkʉ.

34 Na viintʉ Peéteri ˆajáa akaarɨ yoolʉʉsɨka jeyyo, ichu rɨkafʉmɨra, maa rɨkavawɨɨkɨra. Aho, vakoofa maatʉkʉ vii.

35 Sawúti ɨkafuma aho ichwii, yoosea, "Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ. Yeeye namʉsaawʉla. Mʉteereri yeeye."

36 Na ɨyo sawúti ˆɨkalooke, Yéesu akoónekana arɨ yeemweene. Vapooji vaachwe sɨ vamuwyɨɨra mʉʉntʉ yoyoosi masáare aya ˆvajáa vɨíne sikʉ ijo tʉkʉ.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉtavana ˆArɨ na Murimʉ Mʉvɨ (Matáayo 17:14-18; Maáriki 9:14-27)

37 Lomʉtóondo yaachwe mpɨɨndɨ ˆvagiritáa fuma luulwii, vakalʉmana na mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ.

38 Aho, ʉmwɨ wa vaantʉ va ɨyo mpuka akalʉʉsɨka na ngururu yoosea, "Mukiindya, nookʉloomba ʉmʉlaange mʉtavana waanɨ, yeeye noo mwaana waanɨ wa mpeke.

✡ **9:23** Laanga Lúka 14:27.

39 Yeeye atiite murimu muvi ˆwamutáavityaa akaanda tula isóso munumuunu. Kei, wamusíngisyasingiisyaa akawya na isi ja ari na kiinkwiisha, maa de indootuumpa ifulo mulomwii. Uhu murimu muvi wamutúrikiryaa munumuunu, wamurékaa kiduudi vii.
40 Navalóombire vapooji vaako vuukibirye uhu murimu muvi, maa kaa, vasíindirwe."
41 Yéesu akavasea, "Aka! Ihi mbyaala si ˆirúmaa, na ˆyakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureete mutavana waako na aha!"
42 Kati ura mutavana ˆasesáa na kwa Yéesu, murimu muvi ukamuvayya na isi, maa ukamukwaatya kiinkwiisha. Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, akamuhorya ura mutavana, maa akamuhinduula na kuri taáta waavo.
43 Vaantu voosi vakatuluvala maatuku vii koona ukúúlu wa Muluungu.

Yéesu Yoolúusikira Kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe (Matáayo 17:22-23; Maáriki 9:30-32)

Mpiindi vaantu ˆvajáa vakaari vahwáaliire sa yoosi Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye, maa akavasea vapooji vaachwe,
44 "Teereri neeja aya ˆnoosaaka nivawyiire. Mwaana wa Muuntu valandukwa ari na viikwa ari mikonwii ya vaantu."
45 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvariyuli wa masáare yara tuku. Masáare aya yajáa yiivisa kwaavo sa vadiire taanga. Kei voofáa kumuurya.

Ani ni Mukúúlu (Matáayo 18:1-5; Maáriki 9:33-37)

46 Haaha kukava na nkaani kwa vapooji va Yéesu ni ani aruuva mukúúlu kati yaavo voosi.
47 Maa kaa, Yéesu ˆakataange miiririkano yaavo, akamwaanirira musinga muduudi, maa akamwiimya heehi ne.
48 Aho, maa akavasea, "Muuntu yoyoosi ˆari muteengya musinga ja uhu sa irina raani, kuva ari aantéengiirye niini. Kei, yoyoosi ˆari kuunteengya niini, kuva ari amutéengiirye Muluungu, na yeeye aantuma. Sa ura ˆari mudúúdi kufuma kuri nyuunyu noo mukúúlu kulookya voosi."

Kutumia Irina ra Yéesu (Maáriki 9:38-40)

49 Yooháani akamusea Yéesu, "Mukúlu, tamwiine muuntu yookibirya mirimu mivi kwa irina raako, maa tukamukaan'ya sa viintu si ari hamwi na suusu."
50 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Kari mumukáan'yaa tuku, sa ˆmweene si yoovakiikana nyuunyu, ni hamwi ari na nyuunyu."

Vasamaría Voosiita Kumuteengya Yéesu

51 Siku ja Yéesu jo sumulwa na kurumwii ˆjikasengerere, maa yeeye akawolola kisho chaachwe yoodoma na Yerusaléemu.
52 Yeeye akatuma vaantu valongoole na iturii rimwi ra isi ya Samaría sa vakiimye neeja haantu ˆari fikira.
53 Maa kaa, vaantu va iro ituri vakasiita kumuteengya sa viintu aleáa na Yerusaléemu.
54 Vapooji vaachwe, noo kusea vala Yaakúupu na Yooháani, ˆvakoone jeyyo, maa vakamusea, "Aai mukúlu, tuloombe mooto ukiime fuma kurumwii sa uvamale wuu [ja ˆvyeene Elía abweeyya]?"✡
55 Maa kaa, Yéesu akavavalandukira, akavadalavya
56 [yoosea, nyuunyu si mumányire ni vaantu ˆvari jooli muri tuku]. Aho, maa vakatamanya na iturii riingi.

✡ **9:54** Laanga 2 Vatemi 1:10, 12, 14.

Koonɨ Mʉʉntʉ Yoosaaka Kumutuuba Yéesu Kɨkomi (Matáayo 8:19-22)

57 Kati Yéesu na vapooji vaachwe ˆvajáa lʉyeendwii, maa mʉʉntʉ ʉmwɨ akamʉsea,
“Kukutuuba ndɨrɨ na haantʉ hohoosi ˆʉrɨ doma.”
58 Yéesu akamʉsea, “Mʉʉnjʉ jatɨɨte viláalo mpáángii, na ndee jatɨɨte vivururu, maa kaa,
Mwaana wa Mʉʉntʉ asiina baa ho laarya mʉtwe waachwe vii tʉkʉ.”
59 Aho, Yéesu akamʉsea mʉʉntʉ wɨɨngɨ ˆajáa aho, “Ntuuba.” Maa kaa, ʉra mʉʉntʉ
akamʉsea, “Aaɨ mʉkúlʉ, reka ta nkataahe taáta wiitʉ.”
60 Yéesu akamʉsea, “Reka vaantʉ ˆvaakwya vataahe vaantʉ ˆvaakwya viivaavo, maa
kaa, weewe doma ʉkavariyʉle Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ.”
61 Mʉʉntʉ wɨɨngɨ akamʉsea Yéesu, “Aaɨ mʉkúlʉ, kukutuuba ndɨrɨ, maa kaa, reka ta
nkavasee vaantʉ va kaayii kwaanɨ nasúukiirye.”
62 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, “Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi aándire rɨma, maa kei ɨndoolaanga
kɨrɨ nyuma, ʉwo sɨ asaakwa Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.”

10

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Makumi Mufungatɨ na Vavɨrɨ

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu Mweenevyoosi akavasaawʉla vapooji vɨɨngɨ makumi mufun-
gatɨ na vavɨrɨ (72), maa akavatʉma vavɨrɨvɨrɨ. Voovo vakalongoola na kɨra múuji na kɨra
haantʉ ˆasaakáa tamanya yeeye mweeneevyo.
2 Yéesu akavasea, “Viintʉ vyo chwa nɨ foo viri, maa kaa, vachwi nɨ vake. Sa jeyyo,
mʉloombi Mweenevyoosi wo chwa, atʉme vachwi, na iwundii raachwe ro chwa.
3 Haaha tamanyi, na mʉtaange nɨ vatʉma niise nyuunyu ja vaana va muundi katɨ na
katɨ ya mbʉʉjɨ.
4 Sumuli mpía tʉkʉ, mufuko wo kɨɨnjɨra tʉkʉ, baa viráatʉ vya kavɨrɨ tʉkʉ. Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ
njirii, karɨ mʉndoolooloosha ko luumbya vaantʉ tʉkʉ.
5 Nyuumba yoyoosi ˆmʉrɨ kɨɨngɨra, valuumbyi jei, ‘Mwiikalo mʉʉja ʉve nyuumbii ɨhɨ!’
6 Koonɨ mwiikalo mʉʉja ʉrɨ na mweenenyuumba, mwiikalo waanyu mʉʉja kiikala ʉrɨ
ne. Maa kaa, koonɨ mweenenyuumba sɨ yoovahokera na mwiikalo mʉʉja, mwiikalo
waanyu mʉʉja hɨndʉka ʉrɨ na kʉrɨ nyuunyu.
7 Ikali nyuumba yɨɨyo ɨmwɨ, kʉnʉ moorya no nywa kɨra ˆcheene mooheewa. Sa
mʉtʉmami ɨɨma neeja kʉrɨhwa marɨho yaachwe. Kʉsaamasaama fuma nyuumba ɨhɨ
fʉʉrʉ ɨra tʉkʉ.
8 Koonɨ mwɨɨngɨɨre múuji ʉmwɨ na vaantʉ va múuji ʉwo vavateengiirye na cheerʉ, iryi
vyóorya ˆviri vɨɨkwa mbere yaanyu.
9 Valwɨɨrɨ ˆvarɨ múujii ʉwo vahoryi na mʉvasee, ‘Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wafíkire kʉrɨ
nyuunyu.’
10 Maa kaa, múuji wowoosi ˆmʉrɨ kɨɨngɨra maa vasiite kʉvateengya, looki, na
mʉtamanye na njirii ja ʉwo múuji mʉsee jei,
11 ‘Baa marʉrɨ ya múuji waanyu ˆmeene yanámatɨɨre majewii yiiswi, tayakónkomire,*
kʉvalʉma kutu ʉvɨ waanyu. Maa kaa, taangi Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wafíkire kʉrɨ nyuunyu.’
12 Nɨ vawyɨɨra niise, sikʉ ɨyo, kʉva viri pwee kwa múuji wa Sodóoma kʉlookya múuji
ʉwo.✡

Marema kwa Míiji ˆƗrɨ Siita Valandʉka (Matáayo 11:20-24)

13 Mpolaɨ múuji wa Korasíini! Mpolaɨ ituri ra Besaída! Sa ngaarɨ myuujíisa
ˆyatúmamirwe kwaanyu, ngaarɨ yatʉmamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaarɨ
vamʉvalandʉkɨra Mʉlʉʉngʉ kalɨ vii, ko kiivɨkɨra magunía no kiihaka mavu.

---

* **10:11** ***tayakónkomire:*** Laanga ***konkoma marʉrɨ*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi. ✡ **10:12** Laanga Ncholo 19:1-29.

14 Maa kaa, sikʉ ira yo lamʉrirwa vaantʉ voosi, kʉva irí pwee kwa vaantʉ va míiji ya
Tíiro na Sidóoni kʉlookya nyuunyu.
15 Naanyu vaantʉ va múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinʉlwa mʉrí fʉʉrʉ kurumwii wʉʉ?
Aka tʉkʉ! Kiimiriwa mʉrí fʉʉrʉ Ntarii.
16 Mʉʉntʉ ^avatéereraa nyuunyu, aantéereraa niini. Na ^avasíitaa nyuunyu, aansíitaa
niini. Kei mʉʉntʉ ^aansíitaa niini, amusíitaa Mʉlʉʉngʉ na yeeye aantʉma."

Vapooji Makumi Mufungatí na Vavirí Voohindʉka

17 Vara vapooji makumi mufungatí na vavirí (72) ^vakahindʉke, vakamuwyiira Yéesu
na cheerʉ voosea, "Aai mʉkúlʉ, baa mirimʉ mivi tookiikibirya kwa irina raako na
yootʉteera!"
18 Yéesu akavasea, "Nijáa naroonáa Irimʉ roohangalamʉka fuma kurumwii ja lʉlávo.
19 Laangi, navahíire wiimiriri mweeri ya ʉra mʉví kwa kira kiintʉ. Kwa ngururu ijo,
lwaata mweende njoka na ingi, kei kusiina kiintʉ ^kirí vatamikya tʉkʉ.
20 Baa neembe ni jeyyo, kʉvyeendi sa viintʉ mirimʉ mivi yoovateera tʉkʉ, maa kaa,
vyeendi sa viintʉ marina yaanyu yaándikirwe kurumwii."

Yéesu Yoova na Cheerʉ (Matáayo 11:25-27; 13:16-17)

21 Mpiindi i'ira, Yéesu kʉnʉ avyeéndire mʉnʉmʉʉnʉ kwa ngururu ja Mʉtima Mʉʉja,
maa akasea, "Nookʉdʉʉmba ee Taáta, Mweenevyoosi wa kurumu na isi, sa masáare aya
ʉvavisa vara ^varí na tooti na miryʉʉngʉ, maa kaa, ʉkavakʉnʉkʉrira vadúúdi. Kikomi
Taáta, ivyo noo vyakweerya mʉtima."
22 Kei akasea, "Taáta waani aankwáatiirye viintʉ vyoosi. ^Mweene amʉmányire
Mwaana ni Taáta vii. Kusiina wiingi tʉkʉ. Kei ^mweene amʉmányire Taáta ni Mwaana
vii, na mʉʉntʉ yoyoosi ^mweene Mwaana arí saaka kʉmʉkʉnʉkʉrira."
23 Aho, Yéesu akavavalandʉkira vapooji vaachwe, akalʉʉsika na vooveene vii kiji-
raawii, akavasea, "Yatalariwa miiso aya ^yookoona masáare aya!
24 Ni vawyiira niise, valáali na mʉtwe ^varí foo na vatemi vajáa vatiite mpiima yo koona
aya ^mookoona nyuunyu, maa kaa, si vayoona tʉkʉ. Kei, vajáa vatiite mpiima yo teera
^meene mooteera nyuunyu, maa kaa, si vayateera tʉkʉ."

Lusímo lwa Mʉsamaría Mʉʉja

25 Mpiindi ijo, mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ akiima, maa akamuurya Yéesu ko
mʉyera, akasea, "Mukiindya, che ndirí bweeyya sa mpokere nkaasʉ ya sikʉ ^jisiina
ʉhero?"
26 Yéesu akamʉsea, "Miiro ya Mʉlʉʉngʉ jooli yalʉʉsa? Che ʉsómaa weewe aho?"
27 Ʊra mukiindya wa Miiro akamʉsea Yéesu, "Vyaandikwa jei, 'Mweende IJʊVA
Mʉlʉʉngʉ waako, na mʉtima waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na ngururu jaako
joosi, na mʉryʉʉngʉ waako woosi.'✡ Kei, 'Ʊmweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda
mweeneevyo.'✡"
28 Yéesu akamʉsea, "Wuúyiirye vyoovyo, bweeyya jeyyo, naawe turya ʉrí nkaasʉ ya
sikʉ ^jisiina ʉhero."
29 Ʊra mukiindya wa Miiro asaakáa kiiyonekya kikomi yeeye ni mʉwoloki. Sa jeyyo
akamuurya Yéesu kei yoosea, "Ha mwiiwaani ni ani?"
30 Yéesu akamʉsea, "Mʉʉntʉ ʉmwí agiritáa fuma Yerusaléemu yoodoma na múujii wa
Yeríiko. Njirii akakiimirirwa ni viívi. Vakamufumya ingo jaachwe, vakamʉvaa mpaka
vakamʉtamikya, vakamʉreka aséngeriire kukwya.
31 Haaha ikava ja baháati, mweeneisi ʉmwí wa Ijʉva alookáa na ira njira. ^Akamoone,
akakengeeja na ivarwii, maa akiilookera.

✡ **10:27** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 6:5. ✡ **10:27** Laanga Valáawi 19:18.

32 Viivyo, Mʉláawi ʉmwɨ ne alookáa na aho. ˆAkamoone ʉra mʉʉntʉ ˆajáa atámikiiwe,
ne akakengeeja nɨ ivarwii, maa akiilookera.
33 Maa kaa, Mʉsamaría ʉmwɨ ne akeráa njɨra, akatweera na ɨra njɨra. ˆAkamoone ʉra
mʉʉntʉ ˆajáa atámikiiwe, maa akamoonera mbavariri.
34 Akamʉseeserera, akamooyya njʉʉma jaachwe na diváai, maa akamʉhaka makuta.
Akajichuunga njʉʉma jaachwe na ntaamɨ, maa akamwaambukya ndákwii yaachwe.
Aho, akamʉtwaala fʉʉrʉ nyuumbii ya vayeni na akava yoomʉlaangirirya.
35 Sikʉ ya kavɨrɨ yaachwe, akatoola mpía ja dináari ivɨrɨ, akamʉheera mweenenyu-
umba ya vayeni, maa akamʉsea, ‘Mʉlaangirirye ʉhʉ mʉʉntʉ. Koonɨ iji jasírire na
woóngeriirye mpía jɨɨngɨ so mʉlawurya, ˆndɨrɨ hɨndʉka kʉrɨha ndɨrɨ.’ ”
36 Aho, maa Yéesu akamuurya ʉra mukiindya wa Miiro, “Kati ya ava vatatʉ nɨ ani noo
mwiiwaachwe† wa ʉra mʉʉntʉ ˆajáa akɨɨmɨrɨrwa akatamikiwa nɨ viívi?”
37 Ʉra mukiindya wa Miiro akasea, “Nɨ ʉra ˆamʉlaanga na riiso ra wʉʉja.” Aho, maa
Yéesu akamʉsea, “Doma, naawe ʉkabweeyye viivyo.”

Yéesu Kaayii Kwaala Maárita na Maríia

38 Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njɨra, maa vakɨɨngɨra iturii rɨmwɨ. Aho, maa
mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ˆasewáa Maárita akamʉteengya na kaayii kwaachwe.
39 Maárita ajáa atɨɨte mudúúdi waachwe ˆasewáa Maríia. Yeeye ajáa iikala mawulwii
ya Yéesu Mweenevyoosi kʉnʉ yoomʉteerera.
40 Maa kaa, Maárita ajʉʉwɨkáa na mɨrɨmo ˆirɨ foo yo mʉteengya mʉyeni. Sa jeyyo,
akadoma na kʉrɨ Yéesu, maa akamʉsea, “Mweenevyoosi, sɨ wookoona nɨ vyavɨɨha
viintʉ ʉhʉ mudúúdi waanɨ ˆyookʉʉndekera mɨrɨmo yoosi nɨɨmweene tʉkʉ wʉʉ? Haaha
mʉwyɨɨre aanyambɨre.”
41 Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi akamʉsea, “Maárita, Maárita, sa che woojʉʉwɨka na
wookoofa sa viintʉ ˆviri foo?
42 Kɨɨntʉ ˆchoosaakwa nɨ kimudu vii. Maríia asáawɨɨre kɨɨntʉ ˆchabooha, na kusiina
mʉʉntʉ ˆarɨ daha kʉkɨseyya kʉrɨ yeeye tʉkʉ.”

11

Yéesu Yookiindya Kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ
(Matáayo 6:9-13; 7:7-11)

1 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu ajáa haantʉ hamwɨ yoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ. ˆAkahʉmʉle, maa
ʉmwɨ wa vatumwi vaachwe akamʉsea, “Aaɨ mʉkúlʉ, tukiindye baa suusu kʉmʉloomba
Mʉlʉʉngʉ ja viintʉ Yooháani Mʉbatisáaji ˆavakiindya vatumwi vaachwe.”
2 Yéesu akavasea, “Mpɨɨndɨ ˆmoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ, mʉlʉʉse jei,
‘Taáta [wiitʉ wa kurumwii,]
irina raako rɨbweeyyiriwe nkongojima,
ʉtemi waako wʉʉje.
[ˆMeene woosaaka yatʉmamwe aha weerwii,
yatʉmamwe ja ˆvyeene yatʉ́mamwaa ʉko kurumwii.]
3 Ʉtʉheere chóorya chiitʉ cha kɨra siikʉ.
4 Ʉtʉsee ʉvɨ wiitʉ wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatʉhonerya ʉvɨ waavo wasírire.
Kʉtʉrekera twɨɨngɨre na mʉtehwii tʉkʉ,
[maa kaa, ʉtʉlamurirye na ʉra Mʉvɨ.]’ ”

† **10:36** ***mwiiwaachwe:*** Aha Yéesu sɨ alʉʉsa isáare mwiiwaako ja mʉʉntʉ ˆiíkalaa heehi ne tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, Yéesu asea mwiiwaachwe, isáare iwarɨwarɨ. Sa jeyyo, mustáarii ʉhʉ, ***mwiiwaachwe***nɨ baa Mʉsamaría, mʉʉntʉ wa nkolo ˆyasʉʉlwasʉʉlwa nɨ Vayahúudi.

5 Aho, maa Yéesu akavasea, “Hooni iririkani, kooni umwi waanyu adómire na kwa kijeengi chaachwe nuuchiku kati, maa amusee kijeengi chaachwe, ‘Aai kijeengi, hooni nkopesha miká́ate itatu.
6 Amwaari kijeengi chaani yookera njira alúumbiirye uchiku uhu, na niini nsiina kiintu cho muheera tuku.’
7 Maa kaa, ura ˆari nyuumbii amusee, ‘Reka kuunjuuwa, nachúungire muryaango! Kei, niini na vaana vaani tahúmwiire laala. Si ndiri kiinuka nikuheere chóorya tuku.’
8 Ni vawyiira niise, kooni muuntu uwo atúubire loomba, kijeengi chaachwe kiinuka ari na amuheere kira ˆyoosaaka. Si ari bweeyya jeyyo sa viintu ni kijeengi chaachwe tuku, maa kaa, sa viintu atúubire loomba.
9 Sa jeyyo, ni vawyiira niise, loombi, naanyu heewa muri, saakiri, naanyu turya muri, luumbyi muryaangwii, naanyu yuurirwa muri.
10 Sa kira ˆalóombaa, ahéewaa na ura ˆasáakiraa, atúryaa na ura ˆalúumbyaa muryaangwii, ayúurirwaa.
11 Eri, kwatiite umwi waanyu nyuunyu vala taáta mwaana waachwe ˆari muloomba soompa, amuheere njoka wuu?
12 Baku kei kooni amulóombire ii, amuheere ingi wuu?
13 Haaha kooni nyuunyu baa neembe muri vavi mumányire kuvaheera vaana vaanyu viintu ˆvyabooha, ha Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweeyya vyabooha kulookya ivyo vyaanyu ko vaheera Mutima Muuja vara ˆvoomuloomba tuku wuu?”

Yéesu na Belisebúuri
(Matáayo 12:22-30; Maáriki 3:22-27)

14 Siku imwi, Yéesu akibiryáa murimu muvi fuma kwa kimumu umwi. Uwo murimu ˆukakibiriwe, maa ura muuntu akaanda luusika. Aho, ira mpuka ya vaantu vajáa hara vakahwaalala.
15 Maa kaa, vamwi va vaantu ˆvajáa aho vakasea, “Yookibirya murimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri, noo kusea Irimu.”
16 Vaantu viingi novo vamuyeráa ko muloomba avalaire ishá́ara fuma kurumwii.
17 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Utemi wowoosi kooni wiigávire haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo, si uri luunga tuku. Kei, kooni vaantu va lukolo lumwi viigávire, lukolo ulo, si luri luunga tuku.
18 Haaha kooni Irimu riigávire haviri, utemi waachwe jooli uri luunga? Ni luusa niise jeyyo sa nyuunyu moosea, nooseyya murimu mivi kwa ngururu ja Belisebúuri.
19 Ha de haaha kooni nookibirya murimu mivi kwa luviro lwa Belisebúuri, ha vaantu vaanyu ni kwa luviro lwa ani vakíbiryaa murimu mivi? Sa jeyyo, avo kuvalamurira vari nyuunyu.
20 Maa kaa, kooni niini nookibirya murimu mivi kwa luviro lwa Mululungu, taangi haaha Utemi wa Mululungu wafíkire kuri nyuunyu.
21 Mpiindi muuntu ˆari na ngururu iichúungiriire mata yaachwe kulaangirirya nyumba yaachwe, máari jaachwe ni nkaasu jiri.
22 Maa kaa, muuntu wiingi ˆari na ngururu kulookya yeeye kooni amukíimiriire na amusíindire, muhoka ari mata yaachwe yoosi yara ˆiiláangyaa na nyahira ari máari joosi, maa asumule.
23 Muuntu yoyoosi ura si ˆari ivarwii raani, uwo ni muvi waani. Kei, ura si ˆajíingaa hamwi na niini, apálaa.

Lusímo lwa Muuntu ˆAri na Murimu Muvi
(Matáayo 12:43-45)

24 Mpiindi murimu muvi ˆuri fuma kwa muuntu, wadómaa na isi ya ibaláángwii kura ˆkusiina maaji noo saakira haantu ho humulukira. Na ˆuri siindwa kuhoona aho haantu ho humulukira, sea uri, ‘Hinduka ndiri na nyuumbii kwaani haantu ˆnafuma.’

25 ^Ʊri hindʉka, washá*anaa* ira nyuumba yafyá*ah*irwe no haambwa vyabooha.
26 Jeyyo, ʉwo murimʉ mʉvi wadó*maa* noo sʉmʉla viivaachwe mufungati, vavi kʉlookya woowo. Aho, iyo mirimʉ yiíngiraa kwa ʉwo mʉʉntʉ na yiíkalaa aho. Ʊwo mʉʉntʉ asá*amb*ʉkirwaa kʉlookya vya ncholo."

Kʉvyeenda kwa Kimáári

27 Mpiindi Yéesu ^alʉʉsáa ayo masá*are*, mʉʉntʉ muki ʉmwi ^ajáa aho mpukii ya vaantʉ, akatʉla isó*so* yoosea, "Yatalariwa inda ^yakuvyaala na masʉʉsʉ ^woonka!"
28 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, "Vatalariwa mʉnʉmʉʉnʉ vara ^varitéeraa no rituuba isá*are* ra Mʉlʉʉngʉ."

Vaantʉ Voosaaka Valairwe Isháara (Matáayo 12:38-42; Maáriki 8:12)

29 Mpiindi mpuka ya vaantʉ ^yatuubáa kiingika, maa Yéesu akatuuba kiindya yoosea, "Ihi mbyaala ni mbi, yoosaaka yoonekiwe isháara, si iri heewa isháara yoyoosi tʉkʉ, maa kaa, ira ya Yó*ona* mʉláali na mʉtwe.
30 Sa ja viintʉ Yó*ona* ^aava isháara kwa Vaniná*awi*, noo ^vyeene Mwaana wa Mʉʉntʉ arʉʉva kwa mbyaala ihi.
31 Sikʉ ya ʉlamu mʉtemi muki wa isi ya saame kiima ari na vaantʉ va mbyaala ihi, ne lʉʉsa ari irya. Sa yeeye ajáa avaa njira fuma isi ya kʉli mʉnʉmʉʉnʉ, akʉʉja joo teerera tooti ja mʉtemi Solomó*oni*. ✡ Haaha aha amwaari mʉkúúlʉ kʉlookya Solomó*oni*.
32 Kei, sikʉ ya ʉlamu vaantʉ va Niná*awi* kiima vari na vaantʉ va ihi mbyaala, novo lʉʉsa vari irya. Sa Vaniná*awi* ^vakateere ʉvariyuli wa Yó*ona*, vavalandʉka fuma uvii waavo, na aha amwaari mʉkúúlʉ kʉlookya Yó*ona*! ✡

Kiweerʉ cha Mʉviri (Matáayo 5:15; 6:22-23)

33 Kusiina mʉʉntʉ ^akórereryaa kimʉri, maa akakivііka haantʉ ^hiivisa tʉkʉ au akakikʉnikirira na nyiingʉ ya kweenga tʉkʉ. Kiri vyoova jeyyo, kimʉri ni kyaá*ngwii* chavíikwaa, sa vara ^vookiingira voone kiweerʉ.
34 Riiso ni kimʉri cha mʉviri waako. Koon*i* riiso riri nkaasʉ, mʉviri waako woosi wamema kiweerʉ. Maa kaa, koon*i* riiso raako rasaambʉka, mʉviri waako wamema kilwiirya.
35 Haaha ʉlaange neeja, kiweerʉ ^ʉri nocho kari ji kive kilwiirya tʉkʉ.
36 Haaha koon*i* mʉviri waako woosi ʉri na kiweerʉ baa kusiina haantʉ ^hari na kilwiirya tʉkʉ, mʉviri waako woosi watiite kiweerʉ ja viintʉ kimʉri ^chakʉmúrikiraa na kiweerʉ chaachwe."

Yéesu Yoovadalavya Mafarisáayo na Vakiindya va Miiro (Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

37 Yéesu ^akamarikirye lʉʉsa ayo masá*are*, maa Mʉfarisáayo ʉmwi akamʉteengya noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya, akiingira maa akiikala méesii kurya chákurya.
38 Ʊwo Mʉfarisáayo ^akamoone Yéesu yoorya baa kooyya mikono ja ^vyeene tʉʉva jasea tʉkʉ, akahwaalala maatʉkʉ vii.
39 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akamʉsea, "Nyuunyu Mafarisáayo musúuntaa ndʉvo na saháani kwa weerwii vii, maa kaa, mitimii yaanyu mwamema kʉnyahira máari na ʉvi.
40 Nyuunyu mʉri vahoho! Eri, si mootaanga ʉra ^ʉʉmba weerwii si noo ^ʉʉmba isii tʉkʉ wʉʉ?
41 Vaambiriryi vakiva ko mitima yaanyu yoosi, na viintʉ vyiingi vyoosi booha viri kwaanyu.

✡ **11:31** Laanga 1 Vatemi 10:1-13; 2 Masá*are* ya Mpiindi 9:1-12. ✡ **11:32** Laanga Yó*ona* 3:5.

42 Nɨ mpolaɨ nyuunyu Mafarisáayo! Nyuunyu mʉtóolaa ilʉʉndʉ rɨmwɨ ra malʉʉndʉ ikimi baa vira viintʉ viduudi, baa ja mbowa ja masaambɨ na viintʉ ˆvibwéeyyaa chóorya kinyʉkɨre. Maa kaa, sɨ mʉkwáatyaa ʉwoloki na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Mwasaakwa mʉtʉmame aya na baa kei, karɨ mʉreke aya yɨingɨ tʉkʉ.
43 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu Mafarisáayo, sa mweenda kiikala machuumbii ya mbere masinagóogii na kuluumbiwa kwa nyemi sóokwii!
44 Nɨ mpolaɨ kwaanyu sa mwiifwíine na mbɨrííra ˆjisiina aláama, na vaantʉ vayéendaa mweeri yaachwe baa taanga tʉkʉ!”
45 Aho, maa ʉmwɨ wa vakiindya va Miiro akamʉsea Yéesu, “Mukiindya, ayo ulúusire nɨ kituki. Baa suusu vakiindya va Miiro ʉtʉtúkɨire.”
46 Yéesu akamʉsea, “Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mwiitíikyaa vaantʉ miriwa ˆyarutaha sɨ ˆvarɨ daha kwiitɨika, maa kaa, kʉmba nyuunyu veeneevyo sɨ mʉvaámbiriryaa baa nɨ imaamba vii tʉkʉ.
47 Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu, sa mwajéengereraa mbɨrííra ja valáali na mʉtwe, vara ˆvʉʉlawa nɨ vala baaba waanyu!
48 Jeyyo, nyuunyu moónekyaa mwaruma yara vala baaba waanyu ˆvatʉmama. Voovo vavʉláa valáali na mʉtwe, na nyuunyu moovajeengera mbɨrííra avo valáali na mʉtwe.
49 Ɨkɨ noo kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆalʉʉsa kwa tooti yaachwe, ‘Laanga, vatʉma ndɨrɨ valáali na mʉtwe na vatumwi na kwaavo, maa kaa, vamwɨ kʉvʉʉlaa varɨ na vɨingɨ kʉvaturikirya varɨ.’
50 Haaha, vaantʉ va mbyaala ɨhɨ lamʉrɨrwa varɨ sa sakami ya valáali na mʉtwe voosi, ɨra ˆyiitwa keende weerʉ ˆyʉʉmbwa,
51 kwaandɨra sakami ya Abéeli, mpaka sakami ya Sakaría, ʉra ˆʉʉlaɨrwa katɨ na katɨ ya masabáahʉ na Haantʉ Haaja. Kɨkomi noovawyɨira vaantʉ va mbyaala ɨhɨ lamʉrɨrwa varɨ kwa ayo yoosi.
52 Mpolaɨ nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mʉtúʉnɨkaa njɨra ya vaantʉ yo mʉtaanga Mʉlʉʉngʉ. Nyuunyu sɨ mwɨipata tʉkʉ, kei vara ˆvoosaaka kwɨipata nyuunyu mʉvakítiraa.”
53 Yéesu ˆakafume kaayii kwa ʉra Mʉfarisáayo, maa vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda hʉʉmba na vakaanda kumuurya masáare ˆyarɨ foo.
54 Vasaakáa vamʉtee kwa masáare yaachwe sa vapate kɨmwɨ cho musitakirya.

12

ʉkweembi
(Matáayo 10:26-27)

1 Mpɨindɨ ijo, iyɨimbɨ ra vaantʉ mayana na mayana vajáa viijiinga fʉʉrʉ vandooki-ilwaatɨrɨra, kʉnʉ voomʉteerera Yéesu. Yéesu akaanda ta lʉʉsɨka na vapooji vaachwe yoovasea, “Laangi neeja, mʉnehe ʉsasɨ wa Mafarisáayo, noo kʉsea ʉkweembi.
2 Kusiina isáare ˆrakʉnɨkɨrɨrwa sɨ ˆrɨrɨ kʉnʉkʉlwa tʉkʉ, na kusiina isáare ˆraviswa, sɨ ˆrɨrɨ taangwa tʉkʉ.
3 Sa jeyyo, roroosi ˆmwarɨvariyʉla kilwiiryii, teerwa rɨrɨ kɨweerwii, na roroosi ˆmwarɨhweeha mberii, variyʉlwa rɨrɨ italii.

Mʉlʉʉngʉ vii noo wo Koofa
(Matáayo 10:28-31)

4 Nɨ vawyɨira niise nyuunyu vijeengi vyaanɨ, koofi vara ˆvʉʉlaa mʉvɨrɨ vii tʉkʉ, na ivyo viri looka sɨ varɨ daha tʉmama chochoosi ˆkɨrɨ lookya ivyo tʉkʉ.
5 Maa kaa, nɨinɨ kʉvawyɨira ndɨrɨ wo moofa. Ofi Mʉlʉʉngʉ. Yeeye ˆarɨ hʉmʉla kʉsʉmʉla mʉtɨma wa mʉʉntʉ, atɨite wiimiriri wo mʉfweitɨra na mootwii wa Jehénamu. Hɨi, noovawyɨira moofi ʉhʉ.

6 Eri, seese isaano si jiváwaa iyoombe magwáare yaviri tuku wuu? Baa neembe ni ndee nduudi, kwa Mululungu si iri rimiriwa baa imwi vii tuku.
7 Kikomi, njwiiri ˆjiri mitwii yaanyu javalwa joosi. Sa jeyyo koofi tuku, nyuunyu muri va iyoombe ikuulu kulookya seese ˆjiri foo.

Kumuvariyula Yéesu Mbere ja Vaantu (Matáayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Ni vawyiira niise, yoyoosi ˆari kuunduma, noo kusea, kuundusikira niini mbere ja vaantu, Mwaana wa Muuntu ne muruma ari mbere ja Mululungu na mirimu yaachwe miija.
9 Maa kaa, ˆari sea si aamányire mbere ja vaantu tuku, Mwaana wa Muuntu ne sea ari si amumányire tuku mbere ya mirimu miija ya Mululungu.
10 Na kira muuntu ˆari mukiikana Mwaana wa Muuntu, uvi waachwe sewa uri wasírire, maa kaa, ˆari muhiintikiraMutima Muuja si ari sewa uvi waachwe wasírire tuku.
11 Mpiindi ˆvari vatwaala na masinagóogii, mbere ja vakúúlu na mbere ja viimiriri, kari mwiítweetyaa jooli ˆmuri luusa au jooli ˆmuri kuuyirya tuku,
12 sa Mutima Muuja mpiindi jiijo vakiindya ari kira ˆmwasaakwa mululuse.”

Lusímo lwa Musúngaati Muhoho

13 Muuntu umwi fuma aho mpukii ya vaantu vara ˆvamuteereráa, akamusea Yéesu, “Mukiindya, musee munduu waani aangavire viintu vya upaari ˆtarekerwa ni taáta wiitu.”
14 Yéesu akamusea, “Aai, ni ani aanvíikire niini nive mulamuli au mugavi wa upaari waanyu?”
15 Aho, maa Yéesu akavasea, “Laangi neeja! Mwiime kuli na kudiira kwiikinkima koosi, sa nkaasu ya muuntu si ifúmaa kuri viintu vyaachwe ˆviri foo ˆatiite tuku.”
16 Maa Yéesu akavavaira lusímo ulu, “Kwajáa kwatiite musúngaati umwi ˆajáa na iwunda. Aho iwundii kwaachwe, viintu vyakwaatáa munumuunu.
17 Sa jeyyo, uwo musúngaati akiiyurya mutimii waachwe, ‘Jooli ndiri bweeyya? Ha de amwi nsiina haantu ho viviika viintu vyaani ˆnaachwa tuku?’
18 Aho, maa uwo musúngaati akasea, ‘Jei noo viintu ˆndiri bweeyya, vaa ndiri madong’a yaani yoosi, maa njeenge yiingi makululukuulu. Aho, noo kuuntu ndiri viika viintu vyoosi ˆndiri kuchwa na viintu vyiingi vyoosi.’
19 Aho, noo ndiri sea, ‘Ee mutima waani, watiite viintu ˆvyabooha ˆviri foo ˆwiiviikira kwa myaaka ˆiri foo. Humuluka, urye, unywe, na uvyeende.’
20 Maa kaa, Mululungu akamusea, ‘Weewe uri muhoho! Uchiku wa isiku nkaasu yaako yoosaakwa. Ha ivi viintu ˆwiiviikira ni vya ani viri kuva?’
21 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kwa vaantu vara ˆvakunguula máari ja weeru, vakareka kuunga kwa Mululungu.”

Kumwiilaangya Mululungu (Matáayo 6:25-34)

22 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Sa jeyyo reki koofa sa nkaasu ya miviri yaanyu, che muri kurya, au sa miviri yaanyu, che muri kiiviikira.
23 Sa nkaasu ni mweeri iri ya chóorya na muviri ni kulookya ingo.
24 Laangi makuúngulu! Yooyo si yaháandaa tuku baa kei si ya chwíjaa tuku, yasiina madong’a tuku. Maa kaa, Mululungu ayaríishaa. Kwa Mululungu, nyuunyu ni mweeri ya ndee muri.
25 Ni ani kuri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasu yaachwe kwa sáa baa imwi vii?
26 Ha de haaha kooni si muri daha kutumama baa isáare iduudi ja iri, sa che mookoofa sa aya yiingi?

27 Laangi malʉva ˆvyeene yakúlaa. Yooyo sɨ yatúmamaa baa kei sɨ yachúmaa ɨngo jaavo tʉkʉ. Kɨkomi noovawyɨira, baa mʉtemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, sɨ arwɨikwa vyabooha ja rɨmwɨ ra malʉva ayo tʉkʉ.
28 Ha de koonɨ Mʉlʉʉngʉ ayarwíikaa masaambɨ ya iwundii aya ˆyavíjaa isikʉ na lomʉtóondo yakafweitɨrwa na iviivii, sɨ arɨ varwɨika nyuunyu kʉlookya ayo tʉkʉ wʉʉ? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?
29 Haaha reki kwiitweetya, che mʉrɨ kurya au che mʉrɨ kʉnywa. Koofi tʉkʉ sa viintʉ ivi.
30 Vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ noo viitwéetyaa sa viintʉ ivi vyoosi. Maa kaa, kʉrɨ nyuunyu Taáta waanyu amányire visaaka mwiise.
31 Haaha, saakiri Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ na ivyo vyoosi heewa mʉrɨ ko koongereriwa.

Usúngaati wa Kurumwii (Matáayo 6:19-21)

32 Reki kwiitweetya nyuunyu mpuka nduudi, sa Taáta waanyu oona nɨ kɨintʉ ˆchabooha kʉvaheera nyuunyu Ʉtemi waachwe.
33 Vai iyoombe máari jaanyu mʉkavaheere vakɨva. Ibweeyyiryi mifuko ya mpía sɨ ˆisákahalaa, noo kʉsea, kʉvɨika máari ya kɨkomi ya mberii kurumwii. Ʉko kusiina mwiívi ˆaséngereraa tʉkʉ na mbuuvu ˆjiríjaa ɨngo tʉkʉ.
34 Sa kʉʉntʉ ˆkʉrɨ máari yaako ya kɨkomi ya mberii, noo kʉʉntʉ mʉtɨma waako ˆʉrɨ.

Kwɨima Neeja

35 Kɨra siikʉ mʉndoolaarɨra ndɨrɨ kʉtʉmama mʉrɨmo, na vimʉrɨ vyaanyu vive vikórɨire.
36 Mʉve ja vatʉmami vara ˆvoomʉwoojera mweenenyuumba waavo atámiinye na ngovii ya ilóola, sa mpɨindɨ ˆarɨ fika vii vamʉyʉʉrɨre.
37 Vatalariwa vara vatʉmami ˆveene varɨ shaanwa nɨ mweenenyuumba waavo vookeesha mpɨindɨ ˆarɨ kʉʉja. Kɨmaarɨ noovawyɨira, kwiivɨkɨra arɨ sa avatʉmamɨre, yeeye vaseeserya arɨ chákurya varye.
38 Vatalariwa vatʉmami avo, mweenenyuumba waavo koonɨ avashíhɨine varɨ miiso voomʉwoojera, baa koonɨ uújire nuuchikʉ katɨ, au namuyiingʉ.
39 Taangi neeja masáare aya, mweenenyuumba ngaarɨ ajáa ataanga mpɨindɨ ˆng'eene mwiívi arɨ kʉʉja, ngaarɨ sɨ areka nyuumba yaachwe ɨbokwe tʉkʉ.
40 Baa nyuunyu moosaakwa mʉve mwɨímɨre neeja mpɨindɨ joosi, sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ mpɨindɨ sɨ ˆmookoona kʉʉja arɨ."

Mʉtʉmami Mʉʉja na Mʉtʉmami Mʉvɨ (Matáayo 24:45-51)

41 Aho, maa Peéteri akamuurya, "Mʉkúlʉ, lusímo ʉlʉ nɨ suusu vii wootuwyɨira bakʉ vaantʉ voosi?"
42 Mweenevyoosi akamʉsea, "Nɨ mwiimiriri arɨkwɨ noo ˆarɨ wo kiilaangiwa na ˆarɨ na tooti? Kei, nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ arɨ rekwa nɨ mweenenyuumba waachwe avɨimɨrɨre viivaachwe na avaheere chóorya mpɨindɨ ˆjasaakwa, maa mweenenyuumba akere njɨra?
43 Atalariwa mʉtʉmami ʉra mweenenyuumba waachwe ˆarɨ mʉshaana yoobweeyya jeyyo, mpɨindɨ ˆarɨ hɨndʉka.
44 Kɨmaarɨ noovawyɨira, mweenenyuumba waachwe mʉvɨika arɨ ʉwo mwiimiriri ɨimɨrɨre viintʉ vyaachwe vyoosi vʉʉ.
45 Maa kaa, koonɨ ʉwo mwiimiriri iírɨrɨkɨine, 'Mweenenyuumba waanɨ achérevire,' na aande kʉvavaa vara vatʉmami va kɨintʉ kɨlʉme na va kɨintʉ kiki, kʉnʉ yoorya, no nywa, no reeva,

46 mweenenyuumba waachwe kuuja arɨ sikʉ ˆng'eene sɨ yookoona arɨ kuuja, na sáa sɨ ˆɨmányire. Aho, Mweenenyuumba waachwe mʉtematema arɨ na mʉvɨika arɨ hamwɨ na vara sɨ ˆvarɨ vookiilaangya.
47 Mʉtʉmami ʉra ˆamányire ˆcheene mweenenyuumba waachwe asáakaa, maa kaa, akareka kwɨɨma neeja baa kei akareka tʉmama ja ˆvyeene ʉwo mweenenyuumba waachwe eenda, laɨrwa arɨ ˆkɨrɨ mooto.
48 Maa kaa, mwiimiriri ʉra sɨ ˆamányire, ˆatúmamire yara ˆyɨɨma neeja kʉvawa, vawa arɨ kiduudi. Mʉʉntʉ ʉra ˆaheewa ˆviri foo, ʉwo atɨɨte noongwa ya ˆviri foo na ʉra ˆakwaatiwa mɨrɨmo ˆɨrɨ foo, saakwa ɨrɨ, ˆɨrɨ foo.

Yéesu Areeta Vaantʉ Kwiikera Ndʉʉ (Matáayo 10:34-36)

49 Nʉʉja na kʉrɨ weerʉ, sa nkorererye mooto. Nɨ vyaangʉ ngaarɨ waándire korera.
50 Maa kaa, natɨɨte uturikiri, ˆnoosaaka nturikiriwe na tuuba ndɨrɨ tʉrɨkɨra mʉnʉmʉʉnʉ mutimii waanɨ fʉʉrʉ uturikiri ʉwo ˆʉrɨ hʉmʉla.
51 Mukiisea nʉʉja na aha weerwii kʉreeta mwiikalo mʉʉja? Aka tʉkʉ, nareeta kwiikera!
52 Kwaandɨra haaha, nyuumba ˆɨrɨ na vaantʉ vasaano, kwiikera veende vatatʉ kwi-iruta ndihi na vavɨrɨ na vavɨrɨ kwiiruta ndihi na vatatʉ.
53 Taáta kwiitoola eende na mwaana waachwe na mwaana kwiitoola eende na taáta waavo. Íyo kwiitoola eende na muhíínja waachwe, na muhíínja kwiitoola eende na íyo waavo. Íyo mʉkwɨ kwiitoola eende na muki wa mwaana waachwe, na muki wa mwaana kwiitoola eende na mʉkwɨ waachwe."

Kʉtaanga Mpɨɨndɨ (Matáayo 16:2-3)

54 Kei Yéesu akɨɨsea ɨra mpuka, "Koonɨ mwɨíne ichu raándukire ivaru ra ʉsweero hahara mʉséaa, 'Mbula vaa ɨrɨ,' noyo yaváa.
55 Na koonɨ mwɨíne mpeho yoowuva fuma saame, mwaséaa, 'Kʉva kʉrɨ na irʉtɨra,' na kɨkomi vyavíjaa jeyyo.
56 Nyuunyu vakweembi, mwamányire taanga viintʉ vya kurumu na vya weerʉ kwa ˆvyeene ko koonekana! Sa che moosiindwa taanga masáare aya ˆyootʉmamwa haaha?

Kwiiteerwa na Mʉvɨ Waako (Matáayo 5:25-26)

57 Sa che sɨ moolamʉla veeneevyo kɨɨntʉ cha ʉwoloki?
58 Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ njirii moodoma na balásii na mʉvɨ waako, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpɨɨndɨ ˆmʉkaarɨ njirii. Koonɨ sɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, kʉtwaala arɨ na balásii na ʉko mʉlamuli kʉkwaatya arɨ mɨkonwii ya mʉlʉkalʉka, ne kʉtwaala arɨ na mʉnyololwii na ngururu.
59 Kɨmaarɨ nookuwyɨɨra, sɨ ʉrɨ rekerwa ʉko tʉkʉ, mpaka ʉrɨhe mpoocho yo marikirirya."

13

Kʉvalandʉka au Kʉmalwa

1 Mpɨɨndɨ yɨɨyo, vaantʉ vamwɨ vajáa vamuwyɨɨra Yéesu masáare ya Vagaliláaya vamwɨ ˆveene Piláato ajáa avʉʉlaa mpɨɨndɨ ˆvamʉtooreráa Mʉlʉʉngʉ mpóryo.
2 Aho, maa Yéesu akavuurya, "Eri, mukiisea ava Vagaliláaya ˆvaakwya inkwya ɨhɨ, nɨ vavɨ vajáa kʉlookya Vagaliláaya vɨɨngɨ voosi vʉʉ wʉʉ?
3 Aka tʉkʉ! Noovawyɨɨra, koonɨ sɨ mʉválandukire fuma uvii waanyu, voosi sira mʉrɨ jeyyo!

4 Au vara ikimi na vanaani (18) ˆveene valaarirwa ni munáara vakakwya kura
Siloáamu, ni kiisea mwiise ni vavi vajáa kulookya vaantu viingi voosi ˆveene viikaláa
múujii wa Yerusaléemu wuu?
5 Aka tuku! Noovawyiira nyuunyu, kooni si muválandukire fuma uvii waanyu, baa
nyuunyu sira muri viivyo!"

Lusímo lwa Musaambu si ˆUvíjaa na Ndiiwa

6 Aho, maa Yéesu akavawyiira lusímo ulu, "Muuntu umwi ajáa atiite musaambu
ˆwahaandwa iwundii raachwe ra sabíibu. Siku imwi akatamanya noo tuunda saambu
aho musaambwii, maa kaa, si ashaana saambu baa imwi tuku.
7 Sa jeyyo akamusea mutumami wa iwundii raachwe, 'Laanga, kwa myaaka itatu nuuja
noo tuunda saambu ja muti uhu, maa kaa, si ninapata baa saambu imwi vii tuku! Ukanye!
Sa ni woosaambula iwunda vii!'
8 Ura mutumami wa iwundii akamusea, 'Mukúlu, ureke uhu mwaaka kei, niini
kuurimira ndiri na kuuvikira ndiri nchuúkuru.
9 Kooni uri tuunga saambu mwaaka ˆwookuuja, booha viri, kooni si jeyyo wuukanye.'"

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki Siku ya Sabáato

10 Siku imwi ya Sabáato, Yéesu akiindyáa sinagóogii imwi.
11 Aho sinagóogii, kujáa kwatiite muuntu muki umwi, ˆajáa na murimu muvi. Uwo
murimu muvi ujáa wamukukumarya na si adaháa woloka tuku kwa myaaka ikimi na
inaani (18).
12 Yéesu ˆakamoone, maa akamwaanirira yoosea, "Íyo, urékiirwe ni ndwáala yaako!"
13 Aho, Yéesu akamuvikira mikono yaachwe, na hahara akawoloka na akaanda
kumubweeyyirya Muluungu nkongojima.
14 Maa kaa, mukúúlu wa sinagóogi akakalala sa viintu Yéesu ˆajáa amuhóriirye ura
muuntu muki siku ya Sabáato. Sa jeyyo, ura mukúúlu akavasea vaantu, "Júma yatiite siku
musasatu jo tumama. Moosaakwa mundookuuja noo horiwa siku ijo na si siku ya Sabáato
tuku!"
15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea, "Aka, nyuunyu vakweembi! Eri, ni ani si
ayúurira ng'oombe jaachwe na ndákwi fuma waámii noo jitwaala noo nyweesha siku
ya Sabáato?
16 Uhu muuntu muki ni mwaana wa Aburaháamu. Irimu ramuchuunga kwa myaaka
ikimi na inaani. Eri, si asaakwa arekerwe fuma munyololwii siku ya Sabáato tuku wuu?"
17 Yéesu ˆakaluuse aya, vavi vaachwe vakakwaatwa ni soni, maa kaa, vaantu vakavy-
eenda sa masáare ˆyoohwaalarya ˆatumamáa.

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32; Maáriki 4:30-32)

18 Aho, maa Yéesu akavuurya, "Utemi wa Muluungu wiifwíine na che? Nuufwaanirirye
na che?
19 Wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng'eene muuntu atoola akahaanda
iwundii raachwe. Iyo mbeyu ikamera, ikava muti na ndee jikajeenga vivururu
matáampii yaachwe."

Lusímo lwa Usasi
(Matáayo 13:33)

20 Yéesu akavuurya kei, "Na che ndiri kuufwaanirirya Utemi wa Muluungu?
21 Wiifwíine na usasi ˆmweene muuntu muki atoola, akakaandira muchu wa ngáano
viháári vitatu vya saimu. Ura usasi, ukasuuwya muchu woosi."

Muryaango ˆWafinya
(Matáayo 7:13-14, 21-23)

22 Yéesu akatuuba njiira yaachwe iira ˆadomáa na Yerusaléemu. Na njirii akiindyáa
vaantu míijii na maturii kuuntu ˆatweeráa.
23 Siku imwi, muuntu umwi akamuurya, “Mukúlu, ni vake vii noo Muluungu ari
lamurirya wuu?”
Yéesu akamusea,
24 “Ifafiriryi mwiingire na muryaango ˆwafinya. Kikomi noovawyiira, ˆvari foo saaka
vari kwiingira maa kaa, si vari daha tuku.
25 Mpiindi kuuja jiise, mweenenyuumba kiinuka ari na chuunga ari muryaango, aho
kiima muri weerwii de mwaande luumbya kunu moosea, ‘Ee mukúlu, tuyuuriire!’ Maa
kaa, yeeye vasea ari, ‘Si nivamányire na si nootaanga kuuntu ˆmufúmire tuku!’
26 Naanyu sea muri, ‘Suusu noo vara ˆtarijáa no nywa hamwi na weewe! Kei, weewe
utukiindyáa maturii ya miitu.’
27 Ne vasea ari, ‘Navawyíiriire, si nivamányire tuku, na si mányire kuuntu ˆmufúmire
tuku! Isunki kwaani nyuunyu vavi!’
28 Uko riira mweende no sha mayeo, mpiindi ˆmuri moona Aburaháamu, Isaka na
Yaakúupu na valáali na mutwe Utemii wa Muluungu na kunu nyuunyu mufwéitirwe na
weerwii.
29 Vaantu kuuja vari, fuma ituumba na usweero, utúruko na saame, novo kiikala vari
haantu ˆviimiriwa neeja ngovii uko Utemii wa Muluungu.
30 Laanga, vamwaari va mukirii ˆvari kuva va ncholo, na va ncholo vari kuva mukirii.”

Yéesu Yookaavwa Mutima sa Múuji wa Yerusaléemu (Matáayo 23:37-39)

31 Mpiindi jiijo, Mafarisáayo vamwi vakiita na kuri Yéesu, maa vakamusea, “Looka aha,
tamanya na kwiingi sa Heróode saaka iise kukuulaa.”
32 Yéesu akavasea, “Tamanyi mukiisee iira muunju ˆiri kinchunkula, ‘Laanga, mwaari
nookibirya mirimu mivi, no horya vaantu isiku na lomutóondo. Na siku ya katatu
marikirirya ndiri murimo waani.’
33 Baa neembe ni jeyyo, tuuba niise na njira yaani isiku, lomutóondo na kukyiire fika
ndiri. Bweeyya niise jeyyo, sa si vyasaakwa muláali na mutwe akwye haantu hiingi tuku,
maa kaa, ni Yerusaléemu vii.
34 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwuúlaa valáali na mutwe no vavaa na
mawye vara ˆvatúmwaa kwaako! Ni kangai nasáakaa kuvajiinga vaana vaako ja nkuku
viintu ˆijíingaa nchuúru jaachwe mbavii? Baa jei si wuunduma tuku!
35 Laangi! Muluungu avarékiire nyuumba jaanyu nyuuveene! Ni kuvawyiira niise, si
muri kuunyona kei tuku, fuuru mpiindi ˆmukaséire, ‘Atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina
ra IJUVA.’✡”

14

Yéesu Yoomuhorya Mulwíiri Siku ya Sabáato

1 Siku imwi ya Sabáato, Yéesu ajáa adoma noo rya chákurya kaayii kwa mukúúlu umwi
wa Mafarisáayo. Mpiindi ˆajáa aho, vaantu vamulaangisháa sa voone ni che ari tumama
siku ya Sabáato.
2 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa na ndwáala yo suuwa mawulu na mikono.
3 Hara, maa Yéesu akavuurya Mafarisáayo na vakiindya va Miiro, “Eri, Miiro yaruma
kumuhorya muuntu siku ya Sabáato, baku tuku?”
4 Novo vakakirinya sawu. Jeyyo Yéesu akamusaasya ura mulwíiri, akamuhorya, maa
akamusea itamanyire.

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 118:26.

5 Aho, maa akavuurya, “Ivi koonɨ ʉmwɨ waanyu mwaana waachwe au ng’oombe yaachwe yawyíirɨire isimii sɨ arɨ doma no mʉseyya chaangʉ baa neembe nɨ sikʉ ya Sabáato tʉkʉ wʉʉ?”
6 Voovo, vakasova cho muuyirya.

Kwiikiimya na Ɨsɨ

7 Yéesu akoona vara ˆvajáa valáarikirwe ˆvyeene viisaawʉrɨráa machuumbi ya nyemi mpiindɨ ja chákurya. Aho, akavawyiira lusímo ʉlʉ,
8 “Koonɨ ʉláarikirwe na ngovii ya ilóola, karɨ wiíkalaa ichuumbii ra mbere tʉkʉ, sa ifaanaa ɨkava amwaarɨ wiingɨ ˆaláarikirwe ˆanyémiwaa kʉlookya weewe.
9 Na mpiindɨ ˆarɨ kʉʉja mweenengovi ʉra ˆavaláarikire, weewe na yeeye kʉsea arɨ, ‘Sosoloka ʉhʉ iikale.’ Aho, saama ʉrɨ na ichuumbii ra nyuma kʉnʉ ʉkwáatirwe nɨ soni.
10 Kɨrɨ vyoobweeyya jeyyo, weewe koonɨ ʉláarikirwe, ikala ichuumbii ra nyuma sa ˆarɨ kʉʉja mweenengovi ya ilóola akʉsee, ‘Aaɨ yeenda jiwiikale aha mbere.’ Aho, noo nkongojima yaako ɨrɨ koonekana mbere ja vaantʉ voosi ˆvaláarikirwe.
11 Sa kɨra mʉʉntʉ ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa arɨ na ɨsɨ, na ʉra ˆiikíimyaa na ɨsɨ, kaambukiwa arɨ.”
12 Aho, maa Yéesu akamʉsea ʉra ˆajáa avaláarikire, “Mpiindɨ ˆwookiimya neeja ngovi ya cháámuusi au kiiwʉlo, karɨ ʉláarɨkaa vijeengi vyaako, au vandʉʉ vaako, au vaantʉ va lʉkolo lwaako, au vakaaya vaako vara ˆvarɨ vasúngaati vii tʉkʉ. Koonɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, baa voovo ifaanaa vakʉlaarɨke weewe na kwaavo, maa ʉve uríhirwe.
13 Maa kaa, weewe koonɨ woobweeyya ngovi, laarɨka vakɨva, vivete na vahoku.
14 Aho, talariwa ʉrɨ, sa avo vasiina lʉvɨro lo kʉrɨha tʉkʉ. Weewe rɨhwa ʉrɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ mpiindɨ jo fʉfʉlwa vara vawoloki.”

Lusímo lwa Ngovi Nkʉʉlʉ
(Matáayo 22:1-14)

15 Ʉmwɨ ˆajáa iíkyiire aho chákuryii na Yéesu ˆakateere masáare ayo, maa akasea, “Atalariwa mʉʉntʉ ˆarɨ kurya ngovi Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”
16 Aho, Yéesu akamʉsea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa iimya neeja ngovi nkʉʉlʉ, maa akavalaarɨka vaantʉ ˆvarɨ foo.
17 Mpiindɨ ja ngovi ˆjikafike, akamʉtʉma mʉtʉmami waachwe kwa vaantʉ vara ˆajáa avalaarɨka sa akavasee, ‘Teengi, viintʉ vyoosi vyahámwiire!’
18 Maa kaa, voosi ˆvajáa valaarɨkwa vakaanda ʉkooveri wo lʉʉsa vadiire kʉʉja. Wa ncholo ko koovera akasea, ‘Nawúrire iwʉnda noosaakwa nkarɨlaange. Kalaama sɨ ndɨrɨ kʉʉja tʉkʉ.’
19 Wa kavɨrɨ ne akasea, ‘Nawúrire ng’oombe ikimi jo rɨma, jei nɨ tamanya niise noo jiyera, kalaama sɨ ndɨrɨ kʉʉja tʉkʉ.’
20 Wa katatʉ ko koovera ne akasea, ‘Nasámwiire muki, sa jeyyo sɨ ndɨrɨ daha kʉʉja tʉkʉ.’
21 Ʉra mʉtʉmami akahɨndʉka, akiita muwyiira mweenenyuumba waachwe kɨra ˆvaséire. Aho, ʉra mweenenyuumba akakalala, maa akamʉlairirya mʉtʉmami waachwe yoomʉsea, ‘Tamanya chaangʉ na balíbalii na njirii joosi ja ʉhʉ múuji, ʉkavareete na aha vakɨva, vivete na vahoku.’
22 Ʉra mʉtʉmami ˆakahɨndʉke, maa akamʉsea mweenenyuumba waachwe, ‘Mʉkúlʉ, yoosi ˆmeene waandáiriirye nayatámamire, maa kaa, nkalo ɨmwaarɨ ɨchíhiire.’
23 Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akamʉsea mʉtʉmami, ‘Tamanya na balíbalii jira ˆjiri weerwii ya múuji, ʉkavadoomererye vaantʉ sa nyuumba yaanɨ ɨmeme.
24 Sa kɨkomi noovawyiira, kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwɨ wa vara ˆnavalaarɨka arɨ saira ngovi yaanɨ tʉkʉ.’ ”

Kumutuuba Yéesu sɨ Vyoolo Tʉkʉ
(Matáayo 10:37-38)

25 Haaha mpuka nkuulu yamutuubáa Yéesu. Yéesu akiilorera, maa akavasea,
26 “Muuntu yoyoosi ˆyoosaaka kuuntuuba, asaakwa aanyende niini kulookya ˆvyeene amweenda taáta waavo, íyo waavo, muki waachwe, vaana vaachwe, maruumbu yaachwe, vanduu vaachwe na baa kulookya ˆvyeene eenda nkaasu yaachwe. Kooni si jeyyo, si ari kuva mupooji waani tuku.
27 Muuntu yoyoosi kooni si avérekire musaláaba waachwe✡ ko turikira na baa kooni ni kukwya sa niini na aantuube, si ari kuva mupooji waani tuku.
28 Ni ani umwi waanyu, kooni yoosaaka jeenga si iíkalaa isi ta kulaanga viintu vyoosi ˆyoosaakwa ave novyo, sa ataange kooni ari na mpía jo marikirya ijeengo raachwe?
29 Kooni si abwéeyyiirye jeyyo, ifaanaa akajeenga mwaariryo wa nyuumba vii, maa asiindwe marikirirya ijeengo roosi. Na voosi ˆvari koona ijeengo raachwe, musekerera vari,
30 voosea, ‘Muuntu uhu aanda jeenga, maa akasiindwa ngururu jo marikirirya.’
31 Haaha iririkani mutemi ura ˆyoosaaka atamanye na nkoondwii noo lwa na mutemi wiingi. Ni mutemi arikwi si ˆari kiikala ta iiririkane neeja, kooni ari daha kulwa na mutemi ˆari na vaantu va nkoondo mayana makumi yaviri (20,000), na kunu yeeye ari na vaantu va nkoondo mayana ikimi rimwi (10,000) vii?
32 Kooni iíne siindwa ari, tuma ari vaantu vaachwe, vatamanye na kwa ura mutemi wiingi nti ˆakaari kuli, sa viiteerwe.
33 Noo jeyyo viri kuri nyuunyu, kusiina umwi waanyu ˆari kuva mupooji waani kooni si arékire vira vyoosi ˆari novyo tuku.

Sangásа ˆIsiina Mwerere
(Matáayo 5:13; Maáriki 9:50)

34 Sangásа ni kiintu ˆchabooha kuterekera, maa kaa, kooni yasúukire ni che iri vikirwa sa mwerere waachwe uhindukire kei?
35 Sangásа ˆiri jeyyo, si yabooha baa kwiita iwundii tuku, baa nchuúkurwii tuku, iyo ni ifwéitwaa vii. ˆAri na matu yo teerera, ni ateere!”

15

Lusímo lwa Muundi ˆYataahika
(Matáayo 18:12-14)

1 Haaha, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo vadomáa na kuri Yéesu noo muteerera.
2 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakaanda ng’uula voosea, “Sa che uhu muuntu iíkalaa na maduwalo baa kei indoorya chóorya noyo?”
3 Aho, maa Yéesu akavasimira lusímo ulu,
4 “Kooni umwi waanyu ari na muundi igana rimwi (100), na kooni muundi imwi yarímiire, che ari bweeyya? Jireka ari jira muundi makumi keenda na keenda (99) ibaláángwii adome akasaake ira ˆyatáahikire mpaka iipate.
5 Na ˆari kiipata, kiivaala ari mavei kunu ari na cheeru.
6 ˆAri fika kaayii, kuvaanirira ari vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe kunu yoovasea, ‘Eryi mitima hamwi na niini, sa muundi yaani ˆng’eene yaari yarímiire, niiyiíne!’
7 Viivyo noovawyiira, kuva kuri na cheeru munumuunu kurumwii, haantu muuntu umwi muvi ˆari muvalandukira Muluungu. Cheeru ikyo kuva kiri ni kikuulu kulookya vaantu makumi keenda na keenda (99) vara ˆviiyónaa voovo ni vawoloki, ˆvasiina kiintu cho vabweeyya vamuvalandukire Muluungu tuku.”

Lusímo lwa Mpía ˆYataahika

✡ **14:27** Laanga Lúka 9:23.

8 Yéesu akavawyiira lusímo lwiingi, “Tusee baa ja kooni muuntu muki ari na mpía ikimi na kooni imwi yarímiire che ari bweeyya? Korererya ari kimuri na fyaahira ari nyuumba yoosi vuu, yoosaakira ira mpía mpaka iipate.
9 Na ˆari kiipata, vaanirira ari vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe na vasea ari, ‘Eryi mitima hamwi na niini, sa mpía yaani ˆng’eene yaari yarímiire, niiyiíne.’
10 Viivyo, noovawyiira, kwatiite cheeru kikuulu kwa mirimu miija ya Muluungu, mpiindi muvi umwi ˆari muvalandukira Muluungu.”

Lusímo lwa Mwaana ˆArimira

11 Yéesu kei akavawyiira lusímo lwiingi yoovasea, “Muuntu umwi ajáa atiite vaana valume vavirí.
12 Mwaana waachwe muduudi, akamusea taáta waavo, ‘Taáta nooloomba upaari waani.’ Jeyyo, akavagavira vaana vaachwe upaari waavo.
13 Mpiindi kiduudi ˆjikalooke, ura mudúúdi akasaankan’ya máari jaachwe joosi vuu, maa akatamanya na isi ya kuli. Uko akiita takuna máari yoosi vuu.
14 ˆAkamarikirye kira kiintu ˆajáa nocho, ira isi yoosi ikava na njala ya imalo, ne akava asiina chochoosi tuku.
15 Aho, akatamanya na kwa muuntu umwi wa isi ira, akitooloomba murimo. Ura muuntu akamutwaala na iwundii kwaachwe indookooriisha nkaamba jaachwe.
16 Uwo mutavana akava yoomererya mati mafaala ˆmeene nkaamba jarijáa. Na kusiina muuntu ˆamuheráa chákurya chochoosi tuku.
17 Maa kaa, ˆakiiririkane mutimii waachwe, maa akasea, ‘Amwi vatumami va taáta wiitu varijáa mpaka vandoocheerya? Niini mwaari nookwya na njala aha!
18 Haaha hinduka niise na kwa taáta nkamusee, “Taáta, nabweeyya uvi kwa Muluungu na kuri weewe.
19 Niini si niima neeja kwaanirirwa mwaana waako kei tuku, mbiika nive ja umwi wa vatumami vaako.” ’
20 Aho, akiinuka, akakwaata njira na kaayii kwa taáta waavo. ˆAkasengerere kaayii, taáta waavo akamoona kura kuli, maa akamoonera mbavariri. Akamukibiriira, akamukwaatiriira, maa akamusundira mwaana waachwe.
21 Aho, mwaana waachwe akamusea, ‘Taáta, nabweeyya uvi kuri kurumu na kuri weewe. Niini si niima neeja kwaanirirwa mwaana waako kei tuku.’
22 Maa kaa, taáta waavo akavasea vatumami vaachwe, ‘Reeti chaangu ingo ˆyaboohabooha mumuvikire, muvikiri ipoo mukonwii waachwe na viráatu majewii.
23 Reeti njiiku ˆyaneneha, musiinje, turye ngovi.
24 Sa uhu mwaana waani ajáa aakwya haaha afúfukire, ajáa ataahika haaha oónekiine.’ Aho, vakaanda bweeyya ngovi.
25 Mpiindi ijo, ura mwaana mukuulu ni iwundii ajáa. Mpiindi ˆahinduká ˆakasengerere kaayii, akateera chiímbo na vina.
26 Aho, akamwaanirira mutumami umwi, maa akamuurya, ‘Ni che kwatiite?’
27 Ura mutumami akamusea, ‘Mudúúdi waako uújire na taáta waanyu amusíinjiire ira njiiku ˆyanona sa taáta waanyu amuhókiire ari nkaasunkaasu.’
28 Ura mwaana mukuulu akavisuula, maa akasiita kwiingira na nyuumbii. Aho, taáta waavo akafuma na weerwii noo mukalaamya iingire.
29 Maa kaa, yeeye akamusea taáta waavo, ‘Laanga, myaaka yoosi ihi niini natumama aha kaayii, baa si ninawaayya kuchwa mati ulairiri waako wowoosi baa siku imwi tuku! Maa kaa, niini si unawaayya kuumpeera baa kaburi vii, nkárye nivyeende na viivaani tuku.
30 Haaha uhu mwaana waako ˆmweene atakuna máari jaako na vaantu vaki ˆvayéendaa na valume va vaantu, uújire na kaayii umusíinjiire njiiku ira ˆyanona.’
31 Taáta waavo akamusea, ‘Mwanawaani, weewe ni na niini uri siku joosi, viintu vyoosi ˆndiri novyo ni vyaako.

32 Haaha ni vyabooha kubweeyya ngovi tuvyeende, sa mwaanaanyu ajáa aakwya, haaha ni nkaasu ari. Yeeye ajáa arimira, haaha oónekiine.'"

16

Lusímo lwa Mwiimiriri Muweere

1 Kei Yéesu akavawyiira lusímo ulu vapooji vaachwe, yoovasea, "Kujáa kwatiite musúngaati umwi na mwiimiriri wa máari jaachwe. Uwo musúngaati akateera mwiimiriri wa máari jaachwe yoosaambula máari.

2 Sa jeyyo uwo musúngaati akamwaanirira mwiimiriri akamusea, 'Natéiire kira ^woobweeyya na máari jaani! Laira kira ^ubweeyyirya máari jaani, sa si uri kuva mwiimiriri wa máari jaani tuku.'

3 Ura mwiimiriri akiiririkana mutimii waachwe, 'Musúngaati waani ni kuunseyya iise murimwii waani. Haaha ni che ndiri bweeyya? Niini nsiina ngururu jo rima tuku, na nookoona soni yo loombaloomba.

4 Natáangire ^cheene ndiri bweeyya, sa ^ndiri rekiwa murimo waani vaantu vaanteengye na nyuumbii jaavo.'

5 Jeyyo, akavaanirira vaantu voosi vara ^vadaayiwáa noongwa ni musúngaati waachwe. Wa ncholo akamuurya, 'Noongwa yaako kwa musúngaati waani ni viintu vingai?'

6 Ne akasea, 'Noongwa yaani ndáayiwaa ni líita mayana yatatu na magana mufungati (3,700) ya makuta ya saitúuni.' Aho, mwiimiriri akamusea, 'Toola karatáasi ihi ^ng'eene yaandikwa noongwa yaako chaangu, andika noongwa yaako ni líita iyana rimwi, magana yanaani na makumi yasaano (1,850).'

7 Aho, akamuurya wa kaviri akamusea, 'Weewe viintu vingai udáayiwaa?' Ura akamusea, 'Magunía magana yatatu na makumi yatatu (330) ya ngáano.' Mwiimiriri akamusea, 'Toola karatáasi ihi ^ng'eene yaandikwa noongwa yaako, andika magana yaviri na makumi musasatu (260).'

8 Ura musúngaati akamudumbirira ura mwiimiriri si ^ari wo kiilaangiwa, sa viintu ^ajáa abwéeyyiirye uweere. Sa kuri vaantu va mbyaala ihi, vara si ^vamurúmaa Muluungu ni vaweere munumuunu kwa masáare ya ihi weeru, kulookya vaantu vara ^vamuruma Muluungu.

9 Ni kuvawyiira niise, vaambiriryi viivaanyu na máari jaanyu ja aha weerwii, sa ^jiri sira muteengiwe na kiikalwii cha siku ^jisiina uhero.

10 Muuntu ^iiláangiwaa kwa masáare maduudi, kiilaangiwa eende kwa masáare makuulu. Noo jeyyo, muuntu ura ^asova uwoloki kwa viintu viduudi, kuva ari muuntu ^asova uwoloki kwa viintu ^viri foo.

11 Na kooni si muri vo kiilaangiwa kwa máari ja ihi weeru, ni ani ^ari viilaangya kwa máari ya kikomi?

12 Kei kooni si muri kiilaangiwa kwa máari ya muuntu wiingi, ni ani ^ari kuvaheera máari yaanyu veeneevyo?

13 Kusiina mutumami ^adáhaa tumamira vasúngaati viviri tuku. Sa musuula ari umwi na amweende wiingi, au munyemya eende umwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si muri daha kumutumamira Muluungu na máari tuku."

14 Mafarisáayo ^vakateere masáare yoosi Yéesu aluusáa, maa vakamuseka ko muchwa mati, sa vajáa veenda mpía maatuku vii.

15 Yéesu akavawyiira yoovasea, "Nyuunyu mwiiyónekyaa kikomi mbere ja vaantu muri vawoloki. Maa kaa, Muluungu amányire mitima yaanyu. Sa vira viintu vaantu ^vavyoónaa ni vya kikomi, Muluungu avisuula.

Miiro na Utemi wa Muluungu
(Matáayo 11:12-13; 5:31-32; Maáriki 10:11-12)

16 Miiro na masáare ya valáali na mutwe, yavariyulwa fuuru mpiindi ja Yooháani Mubatisáaji. Fuma mpiindi ijo, Masáare Maaja ya Utemi wa Muluungu yaváriyulwaa na kira muuntu iiyingiryáa utemii uwo na ngururu.
17 Maa kaa, ni vyoolo kwa kurumu na weeru kulooka, kulookya lutalo baa lumwi kurimira fuma Miirwii ya Muluungu.
18 Muuntu mulume ˆamusíitaa muki waachwe, maa akaloola muki wiingi, uwo ayéendaa na muki wa muuntu. Kei, muuntu mulume ura ˆamulóolaa muuntu muki ˆarekwa ni mulume waachwe, uwo ayéendaa na muki wa muuntu.

Lusímo lwa Musúngaati na Lasáaro

19 Haaha, kujáa kwatiite musúngaati umwi, ˆiivikiráa ingo ja kitáani ˆjiri gyaa ja kisúngaati, ˆjalukwa na mputi ja kikomi. Na siku joosi yeeye arijáa chóorya cha kibuya.
20 Kei, kujáa kwatiite mukiva umwi ˆasewáa Lasáaro. Areetwáa, maa akaviikwa muryaangwii kwaachwe. Uhu ajáa atiite viloonda muviri vuu.
21 Yeeye iikaláa muryaangwii na ajáa atiite mpiima yo rya mang'enyeng'enye ˆyawíire isi ya méesa kwa uhu musúngaati. Kei, kúri juujáa noo munaampa viloonda vyaachwe.
22 Siku ˆjikalooke, ura mukiva akakwya. Mirimu miija ikuuja noo musumula, ikamutwaala fuuru kipeembii cha Aburaháamu. Ura musúngaati ne akijoowulala na akataahwa.
23 Yeeye akatamanya na ntarii. Uko uturikirii, akiinurirya miiso yaachwe na mweeri, maa akamoona Aburaháamu kwa kuli ari na Lasáaro.
24 Aho, ura musúngaati akamwaanirira Aburaháamu, 'Taáta Aburaháamu, naanga na riiso ra wuuja. Nooloomba umutume Lasáaro atukye imaamba raachwe luujii, maa atoonyerye lurimii lwaani sa luhole. Kikomi ni turikira niise munumuunu mootwii uhu.'
25 Aho, Aburaháamu akamusea, 'Mwanawaani, kumbukira, weewe mpiindi ˆujáa mooyo, ujáa utiite viintu vyoosi ˆvyabooha ˆusaakáa. Maa kaa, Lasáaro ni uturikiri vii apatáa. Haaha yeeye atúuriiwe mutima aha na weewe umwaari wootуrikira munumuunu.
26 Si jeyyo vii tuku, katikati yiiswi na nyuunyu kwatiite iduundu ikuulu munumuunu. Iduundu iro, raviikwa sa vaantu va kunu ˆvari saaka kuuja nooko kwaanyu, vasiindwe firira na vaantu va uko vasiindwe kuuja na kunu.'
27 Aho, ura musúngaati akasea, 'Haaha nookuloomba ee taáta umutume Lasáaro atamanye na kaayii kwa taáta wiitu.
28 Uko natiite vaaniitu vasaano. Lasáaro akavalume kutu sa kari luu vuuje na kunu kuuntu kwa uturikiri tuku.'
29 Maa kaa, Aburaháamu akamusea, 'Vaanaanyu vatiite utali wa Músa na valáali na mutwe va Iju va, vayateere ayo!'
30 Ura musúngaati akamusea, 'Taáta Aburaháamu tuku! Koonи muuntu afúfukire na adome akavawyiire, aho, valanduka vari fuma uvii waavo.'
31 Aburaháamu akamusea, 'Koonи si vatéeriire yara ˆyaandikwa ni Músa na valáali na mutwe, si vari ruma baa ya muuntu afúfukire tuku.' "

17

Kusea Yasírire
(Matáayo 18:6-7, 21-22; Maáriki 9:42)

1 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Masáare ˆyabwéeyyaa vaantu viikunguvale, mpaka yuuje vii. Maa kaa, mpolai kwa ura yoyoosi ˆyooyareeta.
2 Ni pwee viri kwa muuntu uwo kuchuungirwa lwaala nkiingwii, maa afweitirwe na mayiyii, kulookya uturikiri ˆari turya ko muhaanda umwi wa ava vadúúdi atumame uvi!
3 Sa jeyyo, imi neeja.
Koonи mwaanaanyu abwéeyyiirye uvi, mudalavye. Koonи aválandukire fuma uvii waachwe, musee yasírire.

4 Koonɨ ahóniirye kwa sikʉ ɨmwɨ mara mufungatɨ na uújire na kwaako yoosea, ‘Haɨ, naválandukire fuma uvii waanɨ,’ weewe woosaakwa ʉmʉsee yasírire.”

Ngururu yo Muruma Mʉlʉʉngʉ

5 Aho, vatumwi va Yéesu vakamʉsea Mweenevyoosi, “Toongererye kukuruma.”
6 Mweenevyoosi akavasea, “Ngaarɨ mʉrɨ na kuruma baa kuduudi ja mpeke nduudi ya haradáali, ngaarɨ mʉdáhire kʉʉsea ʉhʉ mʉkʉyʉ, ‘Ng’ooka, ʉkakondiwe mayiyii!’ Nowo ngaarɨ wavɨɨre matu kwa kɨra ˆmuuwyɨɨrɨɨre.

Mʉrɨmo wa Mʉtʉmami

7 Baa ja tʉsee, koonɨ ʉmwɨ waanyu arɨ na mʉtʉmami waachwe ˆafúmire rɨma iwundii au kuriisha muundi, nɨ ani ʉmwɨ waanyu ifaanaa amʉsee, ‘Yeenda chaangʉ, ikala, urye chóorya?’
8 Sɨ jeyyo tʉkʉ. Kɨrɨ vyoolʉʉsa jei sea arɨ, ‘Nyimirya neeja chóorya, na wʉʉntʉmamɨre fʉʉrʉ mpʉmʉle kurya no nywa. ˆNdɨrɨ hʉmʉla de weewe urye no nywa.’
9 Eri, mʉdʉʉmba ʉrɨ mʉtʉmami ko bweeyya kɨra ˆcheene ʉmʉwyɨɨrɨɨre abweeyye wʉʉ? Aka tʉkʉ!
10 Viivyo, baa nyuunyu ˆmʉrɨ hʉmʉla tʉmama yoosi ˆmwalaiririwa, sei, ‘Suusu tʉrɨ vatʉmami vii, tatámamire yara ˆmeene tasaakwa tʉtʉmame vii.’ ”

Yéesu Yoovahorya Vaantʉ Ikimi ˆVarɨ na Ʉlóónda

11 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆadomáa na Yerusaléemu, ajáa atweera na mʉhakii wa ɨsɨ ya Samaría na Galiláaya.
12 Mpɨɨndɨ Yéesu ˆɨɨngɨráa iturii rɨmwɨ, ajáa alʉmana na vaantʉ ikimi ˆvarɨ na ʉlóónda. Avo vaantʉ vakɨɨma kʉlɨ, maa
13 vakaanɨrɨra voosea, “Yéesu, Mweenevyoosi, tʉlaange na riiso ra wʉʉja!”
14 Yéesu ˆakavoone akavasea, “Tamanyi, mukiiyonekye kwa veeneɨsɨ va Ijʉva.”✡ Na mpɨɨndɨ ˆvajáa njirii vootamanya, maa vakajirʉlwa ʉlóónda waavo.
15 Ʉmwɨ waavo ˆakoone ahórire, maa akahɨndʉka na kwa Yéesu kʉnʉ yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ na sawúti nkʉʉlʉ.
16 Akalaala majewii ya Yéesu na ɨnda kʉnʉ yoomʉdʉʉmba. Ʉwo mʉʉntʉ nɨ Mʉsamaría ajáa.
17 Yéesu akamuurya, “Voosi ikimi sɨ vajírwiilwe tʉkʉ wʉʉ? Hai varɨ vara vɨɨngɨ keenda?
18 Kusiina baa ʉmwɨ ˆahíndukire joo mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, maa kaa, ʉhʉ mʉyeni vii?”
19 Yéesu akamʉsea, “Inʉka, ʉtamanye, kuruma kwaako kwakʉhóniirye.”

Kʉʉja kwa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ (Matáayo 24:23-28, 37-41)

20 Sikʉ ɨmwɨ, Mafarisáayo vajáa vamuurya Yéesu voosea, “Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ naadi ʉrɨ kʉʉja?” Yéesu akavasea, “Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ, sɨ wʉʉjáa ko kʉʉlaangishalaangisha tʉkʉ.
21 Kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha sea, ‘La nʉ aha!’ au ‘La haʉra kʉra,’ tʉkʉ. Sa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ nɨ nowo mʉrɨ.”
22 Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Mpɨɨndɨ kʉʉja jiise, kʉva mʉrɨ na mpɨɨma jo va na Mwaana wa Mʉʉntʉ baa kwa sikʉ ɨmwɨ vii, maa kaa, sɨ mʉrɨ kʉʉnyona tʉkʉ.
23 Vaantʉ kʉndoovasea veende, ‘La haʉra hara,’ au ‘Haʉhʉ aha!’ Karɨ mʉdómaa na karɨ mʉvarúmaa tʉkʉ.
24 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ sikʉ ˆarɨ kʉʉja, kʉʉja arɨ ja lʉlávo ˆvyeene lʉʉjaa loomʉrɨka mavaru yoosi ya kurumu.
25 Maa kaa, saakwa arɨ aturikiriwe kwa masáare ˆyarɨ foo na siitwa arɨ nɨ mbyaala ɨhɨ.
26 Ja viintʉ ˆvijáa sikʉ ja Núhʉ, noo ˆvyeene ɨrɨ kʉva sikʉ yo hɨndʉka Mwaana wa Mʉʉntʉ.

✡ **17:14** Laanga 5:14.

27 Mpiindi ja Núhu, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola fuuru siku ira Núhu
ˆakiingire na safíinii. Aho, ira mbula ya imalo ikuuja, maa ikavamala voosi vuu.
28 Baa mpiindi ja Lúutu ni ja jeyyo vijáa. Vaantu varijáa no nywa, vaváa iyoombe no
wula, varimáa no jeenga.
29 Maa kaa, siku ira Lúutu ˆakiinuke Sodóoma, mooto na sálufa* ujáa wakiima fuma
kurumwii, ukavamala voosi vuu.
30 Noo jeyyo ˆviri kuva siku ira Mwaana wa Muuntu ˆari variyulwa.
31 Siku iyo, muuntu ˆari ikekeerii kari akiime sa atoole viintu vyaachwe nyuumbii tuku.
Na ura ˆari iwundii kari ahíndukaa na kaayii noo toola chochoosi tuku.
32 Kumbukiri kira alumana nocho muki wa Lúutu!✡
33 Muuntu yoyoosi ura ˆyooyera kulamurirya nkaasu yaachwe, uwo kiitaaha ari. Maa
kaa, muuntu yoyoosi ura ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe, uwo kiilamurirya ari.
34 Ni kuvawyiira niise, siku iyo, vaantu vaviri ˆvalíire kitáanda kimwi, umwi sumulwa
ari, na wiingi rekwa ari.
35 Vaantu vaki vaviri ˆvoosha hamwi, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari. [
36 Vaantu valume vaviri kuva vari vootumama iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi
rekwa ari.]”
37 Aho, vapooji vaachwe vakamuurya, “Mweenevyoosi, aya ni hai ˆyari fumira?” Ne
akavasea, “Hara kuuntu ˆkuri na maka ˆikwíire, aho noo kuuntu nkuumba jilúmaniraa.”

18

Lusímo lwa Mulala si ˆAkéraa Mpiima

1 Yéesu akavavaira vapooji vaachwe lusímo ulu yoovakiindya vatuube kundooloomba
bila yookatala.
2 Akavasea, “Múujii umwi, kujáa kwatiite mulamuli umwi. Uhu mulamuli, si amoofáa
Muluungu tuku, baa kei, si avanyemyáa vaantu tuku.
3 Na múujii uwo, kujáa kwatiite mulala umwi ˆatamanyáa na kwaachwe yoomuloomba,
‘Kalaama nooloomba ulamule kiloongi chaani na muvi waani sa mpate kira Miiro
ˆyaruma.’
4 Kwa siku ˆjiri foo ura mulamuli ajáa asiita kumwaambirirya. Maa kaa, siku imwi
akiisea yeemweene, ‘Baa neembe si nimoófaa Muluungu na baa neembe si nivanyémyaa
vaantu,
5 sa viintu uhu mulala yookuunjuuwa munumuunu, lamula ndiri kiloongi chaachwe,
apate kira ˆkimutéire sa areke kuunkatarya.’ ”
6 Aho, Mweenevyoosi akavasea, “Ikiindyi fuma kwa uhu mulamuli si ˆari muwoloki.
7 Eri, Muluungu si ari vaheera vira ˆvivatéire vaantu ˆavasaawula vara ˆvoomuloomba
uchiku na muusi tuku wuu?
8 Ni kuvawyiira niise, Muluungu kuvaheera ari chaangu kira ˆkivatéire. Maa kaa,
Mwaana wa Muuntu ˆari hinduka na aha weerwii, shaana ari vaantu ˆvamuruma wuu?”

Lusímo lwa Mufarisáayo na Musaankan'yi Kóodi

9 Yéesu akavawyiira kwa lusímo vaantu ˆveene viiyonáa voovo ni vawoloki na vavach-
wijáa mati vaantu viingi.
10 Akavasea, “Siku imwi, vaantu vaviri vajáa vatamanya na Kaayii Njija ya Ijuva noo
muloomba Muluungu. Umwi ni Mufarisáayo ajáa na wiingi, musaankan'yi kóodi.
11 Ura Mufarisáayo akiima yeemweene, maa akaanda muloomba Muluungu yoosea,
‘Ee Muluungu, nakudúumbaa sa niini si ndiri ja vaantu viingi tuku, vakumuriryi, si ˆvari
vawoloki tuku, ˆvayéendaa na vaki va vaantu, baa kei si ndiri ja uhu musaankan'yi kóodi
tuku.

---

* **17:29** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu. ✡ **17:32** Laanga Ncholo 19:26.

12 Niini kwa júma imwi niirékyaa kurya kaviri. Kei, natóolaa iluundu rimwi ra kira malundu ikimi ra viintu vyaani.'
13 Maa kaa, ura musaankan'yi kóodi akiima kuli, si asaaka baa kwiinula miiso yaachwe na kurumwii tuku. Yeeye, akiivaavaa kipeembe kunu yookaavwa ni mutima yoosea, 'Ee Mululungu nookuloomba wuunyonere mbavariri, niini ndiri muvi!'
14 Ni kuvawyiira niise, uhu musaankan'yi kóodi, ahindúka na kaayii kwaachwe kunu avárirwe ni muwoloki, maa kaa, kwa ura Mufarisáayo si jeyyo tuku. Sa kira muuntu ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa ari, na ura ˆiikíimyaa na isi, kaambukiwa ari."

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Matáayo 19:13-15; Maáriki 10:13-16)

15 Haaha vaantu vamureteráa Yéesu vasinga vaduudi sa avavikire mikono. Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, maa vakavaamirirya.
16 Maa kaa, Yéesu akavaanirira vara vasinga, akavasea, "Vareki vasinga vaduudi vuuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Mululungu ni sa vaantu ˆvari ja vasinga ava.
17 Kimaari noovawyiira, yoyoosi ura si ˆari kuuhokera Utemi wa Mululungu ja musinga muduudi, si ari kuuyingira vii kaa tuku."

Kuheewa Nkaasu ya Siku ˆJisiina Uhero
(Matáayo 19:16-30; Maáriki 10:17-31)

18 Aho, mulongooli umwi akamuurya Yéesu, "Mukiindya muuja, che ndiri bweeyya mpokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero?"
19 Yéesu akamusea, "Sa che wookuunyanirira muuja? Kusiina muuja tuku, muuja ni Mululungu yeemweene vii.
20 Umányire ndairiri ja Mululungu wuu? 'Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wuúlaa tuku, kari wiívaa tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku, na uvanyemye vala íyo na taáta waanyu.'✡"
21 Ne akasea, "Ayo yoosi nayakwaatya keende usinga waani."
22 Yéesu ˆakateere jei, akamusea, "Kimwaari kiintu kimudu vii si ˆunabweeyya. Tamanya, ukavae iyoombe máari joosi ˆuri nojo, na mpía ˆuri turya, uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda, wuuntuube."
23 Ura muuntu ˆakateere ayo, akiirya mutima maatuku vii, sa yeeye ni musúngaati maatuku vii ajáa.
24 Yéesu akamoona ura muuntu iíriirye mutima, maa akasea, "Kuva viri vyafafa maatuku vii kwa musúngaati kwiingira Utemii wa Mululungu!
25 Kikomi, ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni, kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Mululungu!"
26 Vaantu vara ˆvateera masáare aya vakasea, "Ni ani de ari daha lamuririwa?"
27 Yéesu akavasea, "Yara si ˆyadáhikaa kwa vaantu, kwa Mululungu yadáhikaa."
28 Peéteri akamusea, "Laanga! Suusu tareka vyoosi ˆtujáa novyo tukakutuuba weewe!"
29 Yéesu akamusea, "Kimaari noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ˆareka nyuumba yaachwe, au mudala waachwe, au vanduu vaachwe, au vala íyo na taáta, au vaana vaachwe sa Utemi wa Mululungu,
30 uwo hokera ari ˆviri foo mpiindi iji kulookya vira ˆareka. Na weeru ˆyookuuja, hokera ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero."

Yéesu Yoolusa Inkwya na Kufufuka Kwaachwe lwa Katatu
(Matáayo 20:17-19; Maáriki 10:32-34)

✡ **18:20** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkumbukira ya Miiro 5:16-20.

31 Aho, Yéesu akavasumula vapooji vaachwe ikimi na vavirí na ivarwii, maa akavasea, “Haaha ni kwaambuka tiise na Yerusaléemu. Masáare yoosi ˆmeene yaandikwa ni valáali na mutwe sa Mwaana wa Muuntu, kiimana yari.
32 Yeeye viikwa ari mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi. Aho, muchwa vari mati, mutukira vari na kumuchwiira vari mati.
33 Kei kumuvaa vari na mijeléedi na kumuulaa vari na siku ya katatu fufuka ari.”
34 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvariyuli wa masáare aya tuku, sa uvariyuli waachwe ujáa wiivisa kuri voovo. Si vataanga ni che aluusáa tuku.

Yéesu Yoomuhorya Muhoku (Matáayo 20:29-34; Maáriki 10:46-52)

35 Yéesu ˆakasengerere múuji wa Yeríiko, kujáa kwatiite muhoku umwi ˆaloombáa iíkyiire heehi na njira.
36 Uwo muhoku ˆakateere mpuka ya vaantu voolooka, akuurya, “Ni che kwatiite?”
37 Vakamusea, “Yéesu wa Nasaréeti yoolooka.”
38 Aho, akatula isóso yoosea, “Ee Yéesu, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja!”
39 Vaantu vara ˆvajáa valóngwiire mbere ya Yéesu vakaanda kumudalavya akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya kumwaaniriira, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja Aai!”
40 Yéesu akiima, maa akavalairirya vamureete na kwaachwe. Ura muhoku ˆakaseese, maa Yéesu akamuurya,
41 “Che woosaaka nikubweeyyiirye?” Ne akasea, “Ee Mweenevyoosi, noosaaka noone!”
42 Aho, Yéesu akamusea, “Haaha ona kaa! Kuruma kwaako kwakuhóniirye.”
43 Hahara akaanda koona kei. Akamutuuba Yéesu kunu yoomuduumba Muluungu. Na vaantu voosi ˆvakoone ayo, vakamuduumba Muluungu.

19

Yéesu Yoolumana na Sakáayo

1 Yéesu ˆakiingire na múuji wa Yeríiko, akakwaatira na katikati ya uwo múuji.
2 Uko, kujáa kwatiite muuntu umwi mukuulu wa vasaankan’yi kóodi. Uhu muuntu ni musúngaati ajáa na irina raachwe noo Sakáayo asewáa.
3 Sakáayo akava yoosaaka kumoona Yéesu. Maa kaa, sa viintu ajáa mukufi, akasiindwa kumoona Yéesu sa kujáa kwatiite mpuka nkuulu ya vaantu.
4 Sa jeyyo, akakuurika itíijo, akalongorera na mbere. Akaambuka musaambwii sa amoone Yéesu kati ˆyoolooka.
5 Yéesu ˆakafike hara musaambwii, akalaanga mweeri, maa akamusea Sakáayo, “Sakáayo, kiima chaangu! Isiku ni kwaako ndiri kuumba!”
6 Aho, Sakáayo akakiima chaangu na isi, maa akamuteengya Yéesu na kaayii kwaachwe na cheeru.
7 Vaantu voosi ˆvakoone, vakaanda ng’uula voosea, “Sa che yookiingira noo va muyeni kwa iduwalo?”
8 Maa kaa, Sakáayo akiima, ma akamusea Mweenevyoosi, “Aai laanga, haaha jei kera niise máari yaani haviri. Ivaru rimwi vaheera ndiri vakiva na kooni nasumula kiintu cha muuntu kwa uloongo, uwo muhinduriira ndiri mara kani ya ikyo kiintu ˆnasumula.”
9 Aho, Yéesu akamusea, “Ulamuriri wiíngiire kuri kaaya ihi, sa baa weewe umurúmire Muluungu ja taáta wiitu Aburaháamu.
10 Sa Mwaana wa Muuntu uuja joo saakira no lamurirya vara ˆvarimira.”

Lusímo lwa Vatumami ˆVaheewa Mpía (Matáayo 25:14-30)

11 Vaantu vara ˆvamuteereráa Yéesu yoovavaira símo viiseáa Utemi wa Muluungu fika
wiise, sa viintu vajáa vaséngeriire fika múuji wa Yerusaléemu.
12 Aho, Yéesu akavasea, “Kujáa kwatiite muuntu umwi wa lukolo lwa kitemi. Yeeye ajáa
akera njira na isi ya kuli. Uko ajáa atamanya noo heewa utemi de ahinduke na isi yaachwe
kuuntu ˆari kuva mutemi.
13 De alooke, ajáa avaanirira vatumami vaachwe ikimi, akavaheera kira muuntu mpía
ˆjiri foo akavasea, ‘Saakiri kunáálo na mpía iji fuuru siku ˆndiri hinduka!’
14 Maa kaa, vaantu va isi yaachwe vajáa vamusuula, sa jeyyo vakatuma vaantu nyuma
yaachwe voosea, ‘Si toosaaka muuntu uhu ave mutemi wiitu tuku.’
15 Baa neembe vajáa valuusa jeyyo, yeeye ajáa aheewa utemi. ˆAkahinduke,
akavaanirira vara vatumami ˆajáa avaheera mpía sa ataange kunáálo ˆng’eene vaturya.
16 Mutumami wa ncholo ˆakuuje, maa akasea, ‘Ee mutemi, mpía ˆng’eene waampeera,
nasaakirira kunáálo nkapata maluundu ikimi yiingi.’
17 Ura mutemi akamusea, ‘Wabweeyya vyabooha mutumami muuja! Sa viintu waava
wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuheera ndiri wiimirire míiji ikimi.’
18 Mutumami wa kaviri ne akuuja akasea, ‘Ee mutemi, mpía ˆng’eene waampeera
nasaakirira kunáálo nkapata maluundu yiingi yasaano.’
19 Mutemi akamusea uhu muuntu, ‘Baa weewe nakuhíire wiimirire míiji isaano.’
20 Maa re, akuuja ura mutumami wiingi akasea, ‘Ee mutemi, mpía jaako ni iji aha.
Najichuungirira kitabárii sa jidiire rimira.
21 Nijáa nakoofa sa weewe uri muuntu mufafu. Usúmulaa viintu haantu si ˆwaviika, na
wachwíjaa kuuntu si ˆuhaanda.’
22 Mutemi akamusea, ‘Mutúmwa muvi weewe! Kwa masáare ˆyafúmire mulomwii
waako kukulamurira niise! Weewe ujáa umányire niini ndiri muuntu mufafu, nasúmulaa
kuuntu si ˆnaviika kiintu, baa kei nachwíjaa kuuntu si ˆnahaanda.
23 Ha de haaha, sa che si ujiviika mpía jaani kwa vaantu ˆvachúrushaa sa niini ˆndiri
hinduka nsumule mpía jaani na kunáálo yaachwe?’
24 Aho, mutemi akavasea vara vaantu ˆvajáa viímire aho, ‘Muhóki iluundu raachwe
mukamuheere ura ˆari na ikimi.’
25 Maa kaa, voovo vakamusea, ‘Mukúlu, amwi ura atiite maluundu ikimi!’
26 Ne akavasea, ‘Ni kuvawyiira niise, kira ˆari na kiintu, koongereriwa ari kulookya,
maa kaa, ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.
27 Na kwa vara vavi vaani, vara si ˆvasaakáa nive mutemi mweeri yaavo, vareeti na
aha, muvuulae mbere yaani.’ ”

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Yoohánai 12:12-19)

28 Yéesu ˆakahumule kuluusa ayo, akavalongorera mbere yookaambuka na
Yerusaléemu.
29 ˆVakasengerere maturii ya Besifáage na Besanía ˆyari luulwii ˆlwaséwaa Luulu lwa
Miseitúuni, akavatuma vapooji vaachwe vaviri,
30 akavasea, “Tamanyi na ituri ˆriri mbere yaanyu, na kati ˆmookiingira koona muri
mwaana wa ndákwi si ˆanavereka muuntu, achúungirwe aho. Muchunguriri, mumureete
na aha.
31 Kooni muuntu avuúriirye, ‘Sa che moomuchungurira mwaana wa ndákwi?’ musei,
‘Mweenevyoosi yoomusaaka.’”
32 Vara vapooji vakadoma, maa vakashaana kira kiintu ja ˆvyeene Yéesu ajáa
avawyíiriire.
33 Kati ˆvamuchungurirá ura mwaana wa ndákwi, veene ndákwi vakavuurya, “Amwi
moomuchungurira mwaana wa ndákwi?”
34 Vara vapooji vakavasea, “Mweenevyoosi yoomusaaka.”

35 Vakamʉtwaarɨra Yéesu. ^Vakahʉmʉle kwaala ɨngo jaavo mweeri ya ʉwo mwaana
wa ndákwi, vapooji vaachwe vakamwaambukya ndákwii.
36 Mpiindɨ Yéesu ^atamanyáa, vaantʉ vakaala ɨngo jaavo njirii.
37 Yéesu ^akafike mugiritwii wa Lʉulʉ lwa Mɨseitúuni, mpuka yoosi na vapooji vaachwe
vakaanda vaa siriri kʉnʉ voomʉdʉumba Mʉlʉungʉ na sawúti nkʉulʉ, sa myuujíisa yoosi
^vajáa voona Yéesu yoobweeyya.
38 Vaseáa jei,

"Atalariwa Mʉtemi ^yookʉuja kwa irina ra IJʊVA!
Mwiikalo mʉuja kurumwii na nkongojima kwa Mʉlʉungʉ ^Arɨ Mweerimweeri."✡

39 Vamwɨ va Mafarisáayo ^vajáa vamwaarɨ mʉra mpukii, maa vakamʉsea Yéesu,
"Mukiindya, valairirye vapooji vaako vakirinye."
40 Yéesu akavasea, "Nɨ kʉvawyiira niise, koonɨ ava vakíriinye, mawye tʉla yarɨ isóso."

Yéesu Yookʉurɨrɨra Múuji wa Yerusaléemu

41 Yéesu akasengerera múuji wa Yerusaléemu. ^Akʉuyone múuji, maa akʉurɨrɨra,
42 yoosea, "Ngaarɨ wataanga sikʉ ɨhɨ yara ^yarɨ kʉretera mwiikalo mʉuja, haaha
yaviswa miiswii yaako.
43 Kɨkomi, sikʉ kʉuja jiise, vavɨ vaako kʉkereesa varɨ, na kʉriingɨrɨra varɨ nkaande joosi
na kʉkɨtɨra varɨ isii.
44 Kʉkʉkanya varɨ weewe na vaantʉ vaako voosi. Kei sɨ varɨ reka iwye baa rɨmwɨ
mweeri ya rɨingɨ tʉkʉ, sa sɨ ʉtaanga mpiindɨ Mʉlʉungʉ ʉuja na kwaako tʉkʉ."

Yéesu Kaayii Njija ya Ijʉva
(Matáayo 21:12-17; Maáriki 11:15-19; Yoohá ani 2:13-22)

45 Aho, Yéesu akiingɨra Kaayii Njija ya Ijʉva akaanda vakibirya vaantʉ ^vaváa iyoombe
viintʉ aho.
46 Akavasea, "Yaandɨkwa Masáarii ^Yarɨ Mpeho, 'Nyuumba yaanɨ kʉva ɨrɨ nyuumba yo
mʉloomba Mʉlʉungʉ.'✡ Maa kaa, nyuunyu mwɨɨváland wɨire ɨkava 'mpaanga ya viívi.'✡"
47 Kɨra siikʉ akiindyáa Kaayii Njija. Maa kaa, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya
va Miiro na valongooli va vaantʉ vasaakɨráa njɨra yo mʉulaa Yéesu.
48 Maa kaa, vakasova njɨra sa vaantʉ voosi vateereráa masáare yaachwe na
vamʉteeráa matu kamwɨ.

20

Yéesu Yoofoorimwa Lʉvɨro Lwaachwe
(Matáayo 21:23-27; Maáriki 11:27-33)

1 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu avavariyʉrɨráa Masáare Maaja vaantʉ waámii wa Kaaya Njija ya
Ijʉva. Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva, vakiindya va Miiro na vawosi vakamʉujɨra.
2 Aho, vakamuurya voosea, "Tʉwyiire nɨ kwa wiimiriri wa ani wootʉmama masáare
aya? Nɨ ani akʉheera wiimiriri ʉhʉ?"
3 Ne akavasea, "Naanɨ kuvuurya ndɨrɨ, mʉungwyiire,
4 eri, ʉbatíiso wa Yooháani nɨ kurumwii wafuma, bakʉ kwa vaantʉ?"
5 Aho, vakalʉusɨkan'ya voovo kwa voovo, "Koonɨ taséire 'Wafuma kwa Mʉlʉungʉ,' sea
arɨ, 'Haaha amwɨ sɨ mwamuruma?'
6 Maa kaa, koonɨ taséire, 'Wafuma kwa vaantʉ,' vaantʉ voosi kʉtʉvaa varɨ na mawye
tukwye sa vaantʉ voosi vamuruma Yooháani nɨ mʉláali na mʉtwe wa Mʉlʉungʉ."
7 Aho, maa re vakamʉsea, "Sɨ tamányire kʉuntʉ wiimiriri waachwe ^wafuma tʉkʉ."

✡ **19:38** Laanga Sabúuri 118:26. ✡ **19:46** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **19:46** Laanga Yeremía 7:11.

8 Yéesu ne akavasea, “Naani si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya tuku.”

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlu va Vayahúudi na Varimi Vavi (Matáayo 21:33-46; Maáriki 12:1-12)

9 Aho, maa Yéesu akaanda kuvavaira vantu lusímo ulu, “Muuntu umwi ajáa ahaanda misabíibu iwundii kwaachwe. Iro iwunda akarikojya kwa varimi. Maa yeeye akakera njira na isi ya kuli. Uko akiita kiikala kwa siku ^jiri foo.

10 Mpiindi jo chwa ^jikafike, akamutuma mutumami waachwe kwa vara vantu sa vamuheere haantu haachwe ha sabíibu ^vachwíire. Maa kaa, vara varimi ^ajáa avakojya vakamuvaa ura mutumami, maa vakamukibirya na mikono mituhu.

11 Akamutuma mutumami wiingi, uhu ne vakamuvaa, vakamubweeyyirya masáare ya soni, maa vakamukibirya na mikono mituhu.

12 Kei akamutuma wa katatu, uhu ne vakamutamikya, maa vakamufweitira na weerwii ya iwunda.

13 Maa re mweeneiwunda ra misabíibu akiiyurya, ‘Che ndiri bweeyya? Haaha kumutuma niise mwaana waani. Uhu namweenda maatuku! Uhu ifaanaa vamunyemye.’

14 Maa kaa, vara ^vakojiwa iwunda ^vakamoone vii, maa vakiiwyiira voovo kwa voovo voosea, ‘Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Tumuulae haaha sa upaari waachwe uve wiiswi.’

15 Vakamufweitira na weerwii ya iwunda ra misabíibu, maa vakamuulaa.”

Aho, Yéesu akavuurya, “Haaha mweeneiwunda che ari vabweeyya vantu vara?

16 Kuuja ari na kuvuulaa ari avo vantu ^avakojya iwunda na kuvakojya ari vantu viingi iri iwunda ra misabíibu.” Vantu ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, “Aka tuku! Kari baa luu vifumire vii tuku!”

17 Yéesu akavalaanga, maa akavasea, “Masáare aya ^Yari Mpeho ni che yaluusa?

‘Iwye ^rasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.’✡

18 Kira muuntu ^awíjaa mweeri ya iwye iri, ng’enyekang’enyeka ari, na ura ^riri muwyiira, chinika ari kamwi.”

19 Vakiindya va Miiro, na vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakasaakira njira yo mukwaata chaangu sa vajáa vatáangire lusímo ulo ni voovo lujáa lwavalúusire. Maa kaa, vakavoofa vantu.

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari (Matáayo 22:15-22; Maáriki 12:13-17)

20 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakava voomuriira iyeo. Vakatuma vantu viibweeyye vawoloki sa vandoomusola. Vabweeyyáa jei sa vapate kiintu cho mukwaatira, vamuviike isi ya ngururu na wiimiriri wa gávana.

21 Avo vuurikiriri vakamuurya, “Mukiindya, tamányire weewe ulúusaa na uváriyulaa ya kimáári. Weewe si woófaa ukúúlu wa vantu tuku, weewe wakíindyaa kimáári ja ^vyeene Muluungu asáakaa.

22 Eri, ndairiri jaruma tundooriha kóodi kwa Kaisáari baku tuku?”

23 Maa kaa, Yéesu akataanga ukwaata waavo, maa akavasea,

24 “Ndairi mpía ya dináari. Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?” Vakuuyirya voosea, “Ni vya Kaisáari.”

25 Aho, Yéesu akavasea, “Vya Kaisáari, muheeri Kaisáari. Na vya Muluungu, muheeri Muluungu.”

26 Vakasiindwa kumukwaata kwa yara ^aluusáa mbere ja vantu. Vakahwaalala maatuku vii kwa vira ^vyeene uuyiryáa, vakakirinya sawu.

✡ **20:17** Laanga Sabúuri 118:22.

Kʉfʉfʉka
(Matáayo 22:23-33; Maáriki 12:18-27)

27 Mpiindi ˆjikalooke, Masadukáayo, noo kʉsea vaantʉ vara ˆvaséaa kusiina kʉfʉfʉka tʉkʉ, vajáa vamʉʉjira Yéesu,
28 maa vakamuurya, “Mukiindya, Músa ajáa atwaandikira, ‘Koonи mʉʉntʉ akwíire baa kʉva na vaana tʉkʉ, mwaanaavo yoosaakwa amʉpaale ʉwo mʉlala sa amʉvyaarire vaana mwaanaavo ʉra ˆaakwya.’ ✡
29 Haaha, kʉjáa kwatiite vaana valʉme mufungati va mʉʉntʉ ʉmwi. Ndaambere yaachwe ajáa aloola, maa akawulala baa kʉva na mwaana tʉkʉ.
30 Wa kavirи [akamʉpaala ʉwo mʉlala, ne akawulala baa reka mwaana tʉkʉ.]
31 Wa katatʉ ne akamʉpaala ʉwo mʉlaala, ne akakwya baa reka mwaana tʉkʉ. Ikava viivyo kwa vaana voosi mufungati ˆvamʉloola ʉra mʉʉntʉ muki, na kusiina ˆareka mwaana tʉkʉ.
32 Maa reerʉ ʉra mwaana muki akawulala.
33 Haaha, sikʉ ya ʉfʉfúʉko nи muki wa ani arи kʉva? Sa ajáa aloolwa nи voosi mufungati.”
34 Yéesu akavasea, “Aha weerwii vaantʉ valóolaa no loolwa.
35 Maa kaa, vara ˆvarи valwa nи Mʉlʉʉngʉ, vafʉfʉlwe fuma inkwyii na vaturye nkalo weerwii ifya, avo si varи loola no loolwa tʉkʉ.
36 Ava si varи kukwya kei tʉkʉ, sa avo kʉva varи ja mirimʉ miija. Voovo nи vaana va Mʉlʉʉngʉ sa voovo nи vaana ˆvafʉfʉlwa.
37 Maa kaa, kwa isáare ra vara ˆvaakwya kʉfʉfʉka, baa Músa alʉʉsa vaantʉ ˆvaakwya fʉfʉka varи. Alʉʉsa aya masáarii ya rira itʉʉndʉ ˆrakoreráa mooto. Alʉʉsa ˆakamwaanirire Ijʉva nи Mʉlʉʉngʉ wa Aburaháamu, Mʉlʉʉngʉ wa Isaka na wa Yaakúupu.*
38 Yeeye si Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tʉkʉ. Yeeye nи Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvarи nkaasʉ, na kwaachwe voosi nи nkaasʉ varи.”
39 Vamwи va vakiindya va Miiro vakamʉsea, “Mukiindya, ulúusire kikomi kamwи!”
40 Kwaandira aho, kusiina ˆayera kumuurya tʉkʉ.

Masía nи Mwaana wa Daúdi na Mweenevyoosi
(Matáayo 22:41-46; Maáriki 12:35-37)

41 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Eri, nи jooli vyaava vaantʉ vandoomwaanirira Masía Mwaana wa mʉtemi Daúdi?
42 Daúdi mweeneevyo alʉʉsa jei kitáabwii cha Sabúuri,
‘IJʊVA amuwyiira Mweenevyoosi waani,
“Ikala mʉkono waani wa kʉlʉme,
43 fʉʉrʉ nivaviike vavи vaako,
vave kabambari ko vikira majeo yaako.” ’ ✡
44 Koonи Daúdi yoomwaanirira ‘Mweenevyoosi’ waachwe, haaha jooli Masía arи kʉva Mwaana wa Daúdi?”

Kwiivaa Kipeembe
(Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

45 Na mpiindi vaantʉ voosi ˆvamʉteereráa, Yéesu akavasea vapooji vaachwe,
46 “Mʉvalaange neeja vakiindya va Miiro. Voovo veenda kwiivikira nkáancho ndiihi na veenda luumbiwa kwa nyemi masóokwii. Kei, veenda kwiikala machuumbii ya mbere masinagóogii, na na haantʉ ha nyemi ngovii.

✡ **20:28** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 25:5-6. * **20:37** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Mʉlʉʉngʉ ajáa amuwyiira Músa masáare aya. Maa kaa, mpiindi ijo, Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kali vii. ✡ **20:43** Laanga Sabúuri 110:1.

47 Vanyáhiraa nyuumba ja valala. Na ukweembi vamulóombaa Mululungu vilihiliihi. Vaantu ja ava, heewa vari irya ikuulu fuma kwa Mululungu."

21

Mpóryo ya Mulala
(Maáriki 12:41-44)

1 Mpiindi Yéesu ˆajáa Kaayii Njija ya Ijuva, ajáa avoona vasúngaati voovikira mpóryo jaavo isandúkwii ro vikira mpóryo.
2 Aho, akamoona mulala umwi mukiva yoovikira fipóocho fiviri fya mpía.
3 Aho, Yéesu akavasea, "Kikomi noovawyiira, uhu mulala mukiva atwíire munumuunu kulookya voosi.
4 Sa ava viingi voosi, vatwíire mpóryo kwa Mululungu sa ukúúlu wa usúngaati waavo. Maa kaa, uhu mulala na ukiva waachwe, atwíire vyoosi ˆari novyo vyoomubweeyya ave nkaasu."

Siku ja Uhero
(Matáayo 24:1-2; Maáriki 13:1-2)

5 Vamwi va vapooji va Yéesu vakava voomulaira ˆvyeene Kaaya Njija yajeengwa na mawye ˆyabooha, baa na viintu vyiingi vya iyoombe ikuulu ˆvyeene vaantu vatoola ja mpóryo kwa Mululungu. Maa kaa, Yéesu akavasea,
6 "Viintu vyoosi ivi ˆmoovyoona, siku kuuja jiri, kusiina iwye ˆririi chaala mweeri ya iwye riingi tuku. Yoosi vawa yari na isi!"

Uturikiri ˆWookuuja
(Matáayo 24:3-14; Maáriki 13:3-13)

7 Vapooji vaachwe vakamuurya, "Mukiindya, masáare ayo ni naadi ˆyari fumira? Na isháara che jiri laira yaséngeriire fumira?"
8 Yéesu akavasea, "Laangi neeja, kari mukóoverwaa tuku. Vaantu ˆvari foo kuuja vari kwa irina raani voosea, 'Niini noo yeeye!' Na viingi sea veende, 'Mpiindi jo herererya ni aha miiswii jiri!' Kari muvatúubaa tuku!
9 Mpiindi ˆmuri teera mbuwo ja nkoondo na masáare ya ntiribuka, kari moófaa tuku. Ayo yoosi ni mpaka yafumire ta, maa kaa, ura uherereryo wa yoosi ukaari."
10 Kei akavasea, "Isi kiinula iri nkoondo na isi yiingi, na utemi umwi kiinula uri nkoondo na utemi wiingi.
11 Kuva kuri na vitiíntima vikuulu, njala ya imalo na ndwáala jo kiihokererya haantu haantu. Kei kuva kuri na viintu ˆvyookoofya na isháara ˆjiri foo fuma kurumwii.
12 Maa kaa, ayo de yafumire, vaantu kuvakwaata veende na kuvaturikirya veende. Vatwaala veende mukalamurirwe masinagóogii na kuvachuunga veende munyololwii. Kei, twaalwa mweende na kwa vatemi na kwa gávana sa mulamurirwe. Ivi vyoosi ni sa irina raani.
13 Ihi kuvaheera iri nkalo nyuunyu yo vabweeyya vataange kimaari.
14 Maa kaa, mulamule kureka kwiitweetya mitimii yaanyu ni che muri luusa mbere ya balásа tuku.
15 Sa niini kuvaheera neende masáare ya tooti ˆmeene mwiindooluusa. Na masáare ayo, kusiina muvi waanyu ˆari daha kuyuuyirya au kuyasiita tuku.
16 Varinduukwa mweende baa ni vavyiiri vaanyu, vaanaanyu, vanduu vaanyu na vijeengi vyaanyu. Kei vamwi vaanyu, vaantu kuvuulaa veende.
17 Suulwa muri ni vaantu voosi sa mwaanduma niini.
18 Maa kaa, baa lujwíiri lumwi vii lwaanyu si luri rimira tuku.
19 Ko yimirirya, lamurirya muri nkaasu yaanyu.

Kusaambulwa kwa Yerusaléemu
(Matáayo 24:15-21; Maáriki 13:14-19)

20 Mpiindi ˆmuri koona múuji wa Yerusaléemu waríingiriirwe ni valukaluka va vavi
vaanyu, mutaange kusaambulwa kwaachwe kwaséngeriire.
21 Mpiindi ijo, vara ˆvari Yudéea vatijire njuulwii. Vara ˆvari kati na kati ya múuji
vafume na weerwii ya múuji. Na vara ˆvari mawundii kari viingire na múujii tuku.
22 Sa siku ijo, kuva jiri siku ja irya, sa yara ˆyaandikwa yakiimane.
23 Ni mpolai kwa vara ˆvari kuva varuto, na vara ˆviindookoonkya siku ijo! Mpiindi ijo,
kuva kuri na imalo ikuulu kuri weeru yoosi, na nkalari ya Muluungu veera iri mweeri ya
vaantu va mbyaala ihi.
24 Vaantu ˆvari foo kuulawa vari na nyaasuka, na viingi twaalwa vari na utúmwii isi
jiingi. Na múuji wa Yerusaléemu kindairirwa uri ni vaantu si ˆvari Vayahúudi, fuuru
mpiindi jaavo jo kuuyimiriira jisire.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Matáayo 24:29-31; Maáriki 13:24-27)

25 Mwaasu, mweeri na nyényeeri koonekya viri ishára. Na kuri weeru, isi kuva jiri na
uturikiri, mayiya kuva yari na vidandárika na mapúunta makuulu ˆyari na mukíindo.
26 Vaantu kindooyirika veende sa woowa. Kiisea veende irya ikuulu kuuja riise sa
ngururu ja kurumwii singisika jeende.
27 Aho, kumoona vari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu na nkongo-
jima nkuulu.
28 Mpiindi aya ˆyari kaanda fumira, mwiime neeja na muve na cheeru sa ununuuli
waanyu waséngeriire.”

Lusímo lwa Musaambu
(Matáayo 24:32-35; Maáriki 13:28-31)

29 Aho, akavavaira lusímo ulu, “Iririkani musaambu na miti yiingi yoosi.
30 Mpiindi ˆmuri koona yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira jaséngeriire.
31 Noo jeyyo, ˆmuri koona viintu ivi vyoofumira, taangi Utemi wa Muluungu
waséngeriire.
32 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku keende masáare aya yoosi si
yanafumira.
33 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Mulaange Neeja

34 Mulaange neeja, kari mitima yaanyu iremeerwe ni ureevi, uláku na uturikiri wa
nkaasu ihi tuku. Bweeyyi jeyyo, sa siku ya Mwaana wa Muuntu kuuja iri koonka na
koonka.
35 Siku iyo, kuuja iri ja muteo kwa vaantu voosi va weeru.
36 Haaha muve miiso. Mundoomuloomba Muluungu sa avaheere ngururu jo nehera
aya yoosi ˆyari fumira. Aho, mudahe kwiima mbere ya Mwaana wa Muuntu.”
37 Kwa siku joosi ijo, Yéesu akiindyáa vaantu Kaayii Njija. Na kyuulwa ˆkikiingire
atamanyáa noo laala Luulwii lwa Miseitúuni.
38 Na kira siiku vaantu valaaváa namutóondo noo muteerera Kaayii Njija.

22

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu
(Matáayo 26:1-5, 14-16; Maáriki 14:1-2, 10-11; Yoohánni 11:45-53)

1 Haaha mpiindi ja ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi noo kusea Paásika ijáa
yaséngeriire.

2 Na mpiindi ijo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira yo muulaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo sa vavoofáa vaantu.✡
3 Irimu rikamwiingira Yúuda ˆaséwaa Isikarióoti, umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu.
4 Aho, Yúuda akatamanya na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakúúlu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva. Akiirumira novo ˆvyeene ari muvarinduka sa vamukwaate.
5 Isáare iro rikaveerya mitima na vakiirumira kumuriha mpía.
6 Yúuda akaruma na akaanda saakira njira yo muvarinduka Yéesu mpiindi kusiina mpuka ya vaantu.

Kwiimya Neeja Paásika
(Matáayo 26:17-25; Maáriki 14:12-21; Yoohaáni 13:21-30)

7 Siku ya ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi ikafika. Siku iyo noo muundi ˆiri mpeho sa Paásika yasiinjwáa.✡
8 Aho, maa Yéesu akavatuma vala Peéteri na Yooháani akavasea, “Tamanyi, mukatwiimirye neeja chóorya cha Paásika, twiirye hamwi.”
9 Novo vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?”
10 Yéesu akavasea, “Mpiindi ˆmuri kiingira múujii, lumana muri na muuntu mululume umwi iitíikire suviya ya maaji. Mutuubi uwo muuntu mululume fuuru nyuumba ˆari kiingira.
11 ˆMuri kiingira, musei mweenenyuumba, ‘Mukiindya yookuurya, hai kiri chúumba cha vayeni kuuntu ˆndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?’
12 Na yeeye kuvoonekya ari, baanka nkuulu ˆiri gorófii kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Iyimyi neeja Paásika haaho.”
13 Aho, vakatamanya, ˆvakafike uko, vakashaana kira kiintu ja ˆvyeene ajáa avawyíiriire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Matáayo 26:26-30; Maáriki 14:22-26; 1 Vakoríinto 11:23-25)

14 Mpiindi ˆjikafike, Yéesu akiikala méesii hamwi na vatumwi vaachwe, kurya chóorya.
15 Aho, akavasea, “Naméririye mati maatuku vii, nirye chóorya cha Paásika na nyuunyu, de kuturikiriwa kwaani kufike.
16 Ni kuvawyiira niise, si ndiri kurya Paásika kei tuku, fuuru siku ˆiri kiimana Utemii wa Mululungu.”
17 Aho, akatoola nduvo, akamuduumba Mululungu, yoosea, “Tooli nduvo ihi voosi munywe!
18 Ni kuvawyiira niise, kwaandira haaha si ndiri kunywa kei diváai tuku fuuru Utemi wa Mululungu ˆuri kuuja.”
19 Aho, akatoola mukáate, akamuduumba Mululungu, akuubendulabendula akavaheera yoosea, “Uhu ni muviri waani ˆwootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukira yaani!”
20 Viivyo ˆvakahumule kurya, akatoola nduvo, akasea, “Nduvo ihi ni muháko mufya wa Mululungu wa sakami yaani ˆyookiitika sa nyuunyu.
21 Maa kaa, taangi, muuntu ˆyookuunvarinduka amwaari yoorya na niini.
22 Kikomi Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo kuulawa ja ˆvyeene Mululungu asaaka vive. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ˆari muvarinduka.”
23 Aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo, “Ni ani kuri suusu ˆari daha tumama isáare iri?”

Ni Ani noo Mukúúlu?

24 Vapooji va Yéesu vakaanda kwiiruta ndihi, ni ani kati na kati yaavo ˆari mukúúlu.

✡ **22:2** Laanga Lúka 19:47-48. ✡ **22:7** Laanga Ufumo 12:3-6.

25 Aho, Yéesu akavasea, “Vatemi va vaantu si ˆvari Vayahúudi na vakúúlu vaavo, vaviímiriraa vaantu vaavo na ngururu. Na kei, vara ˆvalaíraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo, viiyániriraa ni vaambiriryi va vaantu.
26 Maa kaa, nyuunyu kari mwiifwaane novo tuku. Kiri vyoova jeyyo, muuntu mukuulu waanyu ave ja muduudi kulookya voosi. Kei, ura ˆari mulongooli wa vaantu, ave ja mutumami waanyu.
27 Ririkani! Mukúúlu ni arikwi? Ni ura ˆiíkalaa méesii kurya au ni ura ˆatúmamiraa vaantu méesii? Eri, si ura ˆiíkalaa kurya tuku wuu? Haaha niini ndiri umwi waanyu ja ura ˆavatúmamiraa vaantu.✡
28 Nyuunyu mwachaala na niini siku joosi ˆnayerwáa.
29 Haaha, ja ˆvyeene niini naheewa Utemi ni Taáta waani, baa niini ni kuvaheera niise utemi.
30 Jeyyo, kurya mweende no nywa méesii ya Utemii waani. Kei, kiikala mweende machuumbii ya kitemi na lamuriira mweende nkolo ikimi na iviri ja Isiraéeli.”

Yéesu Yoolúusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku (Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Yoohaáni 13:36-38)

31 Yéesu akasea, “Simóoni, Simóoni, Irimu ralóombire sa riveere nyuunyu ja viintu murimi ˆeéraa ngáano.
32 Maa kaa, nakulóombiire weewe Simóoni kuruma kwaako kudiire keeheka. Na ˆuri kuunhindukira, uvaheere mutima vaanaanyu.”
33 Peéteri akamusea, “Ee Mweenevyoosi, niini niímire neeja kutwaalwa na munyololwii hamwi na weewe, baa kukwya hamwi na weewe!”
34 Yéesu akamusea, “Peéteri, nookuwyiira de nkukulume iviike uchiku wa isiku, kuunsiita uri katatu woosea si wuumányire tuku!”

Kuyimirirya Ufafu

35 Aho, maa Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “ˆNkavatume bila mpía, bila mufuko wo kiinjira na bila viráatu, mujáa mwasiririwa ni kiintu wuu?”✡ Novo vakuuyirya vakasea, “Tuku, si tasiririwa ni kiintu chochoosi tuku!”
36 Aho, akavasea, “Haaha kooni muuntu ari na mufuko wa mpía uusumule, na ura ˆari na mufuko wo kiinjira uusumule. Na ura ˆasiina nyaasuka, avae iyoombe nkáancho yaachwe awule nyaasuka.
37 Sa ni kuvawyiira niise, Masáare ˆYari Mpeho ni mpaka yakiimane kuri niini, ‘Avalwa hamwi na ˆvawúnaa miiro.’✡ Kikomi yara ˆyaandikwa sa niini ni kiimana yiise.”
38 Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukúlu, laanga kwatiite nyaasuka iviri aha.” Ne akavasea, “Yatóoshiirye.”

Yéesu Yoomuloomba Mululuungu Luulwii lwa Miseitúuni (Matáayo 26:36-46; Maáriki 14:32-42)

39 Hara, maa Yéesu akadoma na Luulwii lwa Miseitúuni ja viintu ˆiijuvira na vapooji vaachwe vajáa vamutúubire.
40 ˆVakafike aho, maa akavasea vapooji vaachwe, “Muloombi Mululuungu sa mudiire kwiingira mutehwii!”
41 Aho, akavareka kuli kuli ja iwumo ra iwye. Akachwaama akaanda kumuloomba Mululuungu
42 yoosea, “Taáta! Kooni viri kweerya mutima, nooloomba wuunseyyirye nduvo ihi ya uturikiri. Maa kaa, kari vive ja ˆveene noosaaka tuku, vive ja ˆvyeene woosaaka weewe.”
[
43 Murimu muuja fuma kurumwii ukamufumira, maa ukamuheera ngururu.

✡ **22:27** Laanga Yoohaáni 13:1-20. ✡ **22:35** Laanga Lúka 10:4. ✡ **22:37** Laanga Isáaya 53:12.

44 Yéesu akatuuba loomba munumuunu na ajáa atiite uturikiri na alunguriráa ni usuungu. Na mpiindi ˆaloombáa, irutira raachwe rikava ja matóonti ya sakami yoowya na isi.]
45 Aho, akiinuka hara kuuntu ˆamuloombáa Ijuva, akahinduka na kwa vapooji vaachwe. Kura akavashaana valíire, sa vajáa vakátiire sa viintu vajáa vaviswíire.
46 Akavuurya akavasea, “Sa che munyéyyiirye? Inuki, muloombi Muluungu, kari ji mwiingire mutehwii tuku.”

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Yoháani 18:3-11)

47 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolusika na vapooji vaachwe, mpuka ya vaantu ˆvalóngwiirwe ni Yúuda, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, ikafika. Yúuda akamuseeserera Yéesu sa amusundire.
48 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Aka Yúuda! Eri, ni kumuvarinduka wiise Mwaana wa Muuntu ko munsundira wuu?”
49 Vapooji va Yéesu ˆvakoone yara ˆyari fumira, maa vakamuurya Yéesu, “Mukúlu, tuvatemeteme na nyaasuka wuu?”
50 Hahara, umwi waavo akamutema na nyaasuka mutumami wa mweeneisi mukuulu, kutu kwa kululume dúú.
51 Maa kaa, Yéesu akasea, “Reki!” Aho, akamusaasya kura kutu na ura muuntu akahola.
52 Aho, maa Yéesu akavuurya vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakúúlu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva na vawosi ˆvajáa vuújire, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu muújire na nyaasuka na nkusi wuu?
53 Siku joosi nijáa na nyuunyu waámii wa Kaaya Njija, maa kaa, kura si mwaankwaatáa tuku. Haaha vyavíire mpiindi jaanyu, mpiindi mutemi wa kilwiirya ˆyookiimiriira!”

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:57-58, 69-75; Maáriki 14:53-54, 66-72; Yoháani 18:12-18, 25-27)

54 Aho, vakamukwaata Yéesu, maa vakamutwaala fuuru kaayii kwa mweeneisi mukuulu. Peéteri ne akatuuba nyuma kwa kuli.
55 ˆVakakorye mooto katikati ya waama, maa vakiikala hamwi vookoota mooto. Peéteri ne akiikala hamwi novo.
56 Mutumami umwi wa kiintu kiki akamoona Peéteri iíkyiire hara mootwii. Akamulaanga neeja, maa akasea, “Baa muuntu uhu ni hamwi aari na Yéesu.”
57 Maa kaa, Peéteri akasiita yoosea, “Aka, muuntu muki, si namumányire tuku!”
58 Mpiindi kiduudi muuntu umwi akamoona Peéteri, maa akamusea, “Baa weewe uri umwi waavo!” Maa kaa, Peéteri akasea, “We muuntu we, niini tuku!”
59 Ja isaa rimwi jei ˆrikalooke, muuntu wiingi akuumirirya yoosea, “Kikomi muuntu uhu ni hamwi aari ne sa baa yeeye woosi ni Mugaliláaya.”
60 Aho, Peéteri akamusea, “We muuntu we, si nootaanga kira ˆwoolusa tuku!”
Hahara viintu ˆalusáa masáare ayo, nkukululume ikaviika.
61 Aho, Mweenevyoosi akiilorera, akamulaanga Peéteri. Peéteri akakumbukira masáare ˆmeene aari awyíirirwe ni Mweenevyoosi, “Isiku nkukululume si inaviika, sea uri si waamányire tuku katatu.”
62 Peéteri akafuma na weerwii, maa akiita koorira maatuku vii.

Valukaluka Voomuhenchula Yéesu
(Matáayo 26:67-68; Maáriki 14:65)

63 Vara vaantu ˆvamulaangiriryáa Yéesu vakaanda kumuhenchula no muvaa.
64 Vakamuchuunga ntaami miiswii, maa de vandoomuhenchula voosea, “Hooni taanga ni ani ˆakuváire?”
65 Vakatuuba kumutukira munumuunu.

Yéesu Yootwaalwa na Mbere ya Balásа Nkuulu ya Vayahúudi (Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Yoháani 18:19-24)

66 ^Kukamwaae, Balása Nkuulu ya vawosi, hamwi na vakúúlu va veeneisi va Ijuva, na vakúúlu va vakiindya va Miiro vakalumana. Yéesu ne akareetwa na mbere yaavo.
67 Aho, vakamuurya voosea, “Tuwyiire! Weewe noo Masía wuu?” Yéesu akavasea, “Baa koonі navawyíiriire si murі ruma vii tuku.
68 Kei baa koonі navuúriirye, si murі kuuyirya vii tuku.
69 Maa kaa, kwaandira haaha Mwaana wa Muuntu iíkyiire mukono wa kulume wa Muluungu Mweenengururu.”
70 Aho, voosi vakamuurya, “Eri, weewe noo Mwaana wa Muluungu wuu?” Yeeye akavasea, “Nyuunyu mulúusire niini ndirі!”
71 Aho, maa vakasea, “Ushahíidi wiingі urikwi kei toosaaka kulookya uhu? Suusu veeneevyo tatéiire fuma mulomwii waachwe.”

23

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato (Matáayo 27:1-2, 11-14; Maáriki 15:1-5; Yoháani 18:28-38)

1 Aho, Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi ikiinuka, maa vakamutwaala Yéesu na kwa Piláato.
2 Vakaanda kumusitaakya voosea, “Tamuteera uhu muuntu yookiindya vaantu vave vasaambu kurі isi yiitu. Avakáan’yaa vaantu vareke kuriha kóodi kwa Kaisáari, kei aséaa yeeye noo Masía, na ni Mutemi.”
3 Jeyyo Piláato akamuurya Yéesu, “Weewe noo mutemi wa Vayahúudi wuu?” Yéesu akasea, “Weewe ulúusire.”
4 Aho, Piláato akavasea vakúúlu va veeneisi va Ijuva na mpuka ya vaantu, “Si nookoona uvi wa uhu muuntu tuku!”
5 Maa kaa, voovo vakuumirirya voosea, “Uhu muuntu yoosoonka vaantu kwa ukiindya waachwe kwa isi yoosi ya Vayahúudi. Aandira uko Galiláaya mpaka afíkire kunu Yerusaléemu.”

Yéesu Mbere ya Heróode

6 Piláato ^akateere ayo, maa akuurya, “Uhu muuntu ni Mugaliláaya wuu?”
7 ^Akataange Yéesu ni muuntu wa Galiláaya, maa akamutwaala na kwa Heróode. Heróode noo ajáa mutemi wa Galiláaya na mpiindі ijo ni Yerusaléemu ajáa.
8 Heróode ^akamoone Yéesu, akavyeenda maatuku vii sa ajáa ateera masáare Yéesu ^atumamáa, sa jeyyo, asaakáa kumoona Yéesu kwa siku ^jiri foo. Kei, ajáa atiite mpiima yo moona Yéesu yootumama isháara na myuujíisa ^yiísimiresimire.
9 Aho, akamuurya Yéesu masáare ^yarі foo, maa kaa, Yéesu si uuyirya kiintu chochoosi tuku.
10 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vajáa viímire voomusitaakya Yéesu na ngururu.
11 Heróode na valwi nkoondo vaachwe vakaanda kumuhenchula Yéesu no mubwiitira. Vakamuvikira ingo ja kitemi, maa vakamuhinduula na kwa Piláato.
12 Keende siku iyo, Heróode na Piláato vakava vijeengi. De ayo yafumire Piláato na Heróode ni ja kúri na nyaáu vajáa.

Yéesu Mbere ya Piláato (Matáayo 27:15-26; Maáriki 15:6-15; Yoháani 18:38–19:16)

13 Mpiindі kiduudi, Piláato akavaanirira vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakúúlu va Vayahúudi na vaantu viingі.

14 Aho, akavasea, “Nyuunyu mumuréetire uhu muuntu na kwaani na muséire yoovaki-
indya vaantu vave vasaambu. Haaha niini namuchúkurumire mbere yaanyu, maa kaa,
niíne asiina uvi tuku.
15 Baa Heróode si iíne isáare roroosi tuku ro mulamurira muuntu uhu, na noo ˆchooreka
amuhíndwiire na kuri suusu. Ja ˆvyeene mookoona kusiina kiintu chochoosi ˆcheene
muuntu uhu atúmamire ˆchoobweeya iime neeja kukwya tuku.
16 Haaha ni lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere.” [
17 Piláato ajáa atiite tuuva yo muchungurira muuntu umwi ˆachuungwa mpiindi ja ngovi
ya Paásika.]
18 Aho, vaantu voosi vakatula isóso na nguruu voosea, “Muuntu uwo uulawe,
tuchungurire Baráaba!”
19 Uhu Baráaba ajáa achuungwa sa ntiribuka ˆng’eene ajáa abweeyya múujii na so
kuulaa muuntu.
20 Piláato asaakáa kumurekera Yéesu, sa jeyyo, akaluusika kei na vaantu.
21 Maa kaa, voovo vakatuuba tula isóso voosea, “Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye,
muning’in’ye musaláabii fuuru akwye!”
22 Lwa katatu Piláato akavuurya, “Sa che? Ni uvi urikwi uhu muuntu ˆabwéeyyiirye?
Niini si niíne uvi wowoosi wo bweeyya uulawe tuku. Sa jeyyo, lairirya niise avawe
mijeléedi, maa de nimurekere.”
23 Maa kaa, vaantu vakatuuba tula isóso munumuunu, voosaaka Yéesu aning’iniwe
musaláabii fuuru akwye. Jeyyo, isóso raavo rikasiinda.
24 Aho, Piláato akalamula kubweeyya ja ˆvyeene vasaakáa.
25 Piláato akamuchungurira ura muuntu ˆvamusaakáa, ˆajáa achuungwa so reeta
ntiribuka na so kuulaa. Akamukwaatya Yéesu mikonwii ya valwi nkoondo vaachwe va
Kirúumi, sa vamubweeyyirye ja ˆvyeene Vayahúudi vasaakáa.

Yéesu Yooning’iniwa Musaláabii
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Yoohánani 19:17-27)

26 Njirii, mpiindi ˆvamutwaaláa Yéesu noo muning’in’ya, vakalumana na muuntu umwi
ˆaséwaa Simóoni, muuntu wa múuji wa Kiréene.* Yeeye ni iwundii afumáa. Valwi
nkoondo vakamukwaata, vakamudoomererya avereke musaláaba nyuma ya Yéesu.
27 Vaantu ˆvari foo vamutuubáa Yéesu. Vamwi va vaantu avo, ni vaantu vaki ˆveene
vamuririráa no myaaha.
28 Yéesu akiilorera, akavasea, “Nyuunyu vahíínja va Yerusaléemu, kuundiriri niini tuku!
Irririri nyuunyu na vaana vaanyu!
29 Laangi, fika jiri mpiindi vaantu luusa vari, ‘Vatalariwa ˆvawuumba, vara si ˆvavyaala
na vara masuusu yaavo si ˆyoonkwa.’
30 Aho,
‘Kujisea vari njuulu “Tuwyiiri!”
Na viduunda “Tukunikiriri!” ’✡
31 Sa kooni vookuubweeyyirya jei muti ˆuri icho, ni jooli viri kuva kwa muti ˆwuuma?”
32 Mpiindi ijo, kujáa kwatiite viívi vaviri ˆvatwaalwáa sa vakuulawe hamwi na Yéesu.
33 ˆVakafike haantu ˆhaséwaa Kisááya cha Mutwe, vakamuning’in’ya Yéesu musaláabii
hamwi na viívi vaviri, umwi mukono wa kululume na wiingi mukono wa kumooso, kira
muuntu musaláabii waachwe. 34 Yéesu akasea, “Taáta, vasee uvi waavo wasírire sa si
vootaanga kira ˆvootumama tuku.” Vakiigaviira ingo jaachwe ko jivaira mbare.
35 Vaantu vakiima aho, kunu voomulaanga. Vakúúlu va Vayahúudi vakaanda
muhenchula voosea, “Avalamuriryáa viingi, kooni yeeye ni Masía ˆasaawulwa ni
Mululungu ni iilamurirye yeemweene!”

---

* **23:26** ***Kiréene:*** Uhu ni múuji ˆujáa kura Afirika kaskasíini. Uko Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni umwi wa Vayahúudi ˆveene vuujáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **23:30** Laanga Hósea 10:8.

36 Valwi nkoondo novo vakuuja, vakamuhenchula, maa vakamuretera diváai
ˆyasasuka sa anywe.
37 Vakamusea, “Koonii kikomi weewe noo mutemi wa Vayahúudi, ilamurirye
weemweene!”
38 Mweeri yaachwe masáare aya yajáa yaandikwa ibambarii, “UHU NOO MUTEMI WA
VAYAHÚUDI.”
39 Umwi wa vara viívi ˆvajáa vaníng’iniiwe ne akamutukira yoosea, “Weewe si noo
Masía? Ilamurirye sa utulamurirye na suusu.”
40 Maa kaa, ura mwiívi wiingi akamudalavya yoosea, “Eri, weewe si umoófaa Muluungu
tuku wuu? Amwi voosi tahíiwe irya riiro?
41 Suusu, tahókiire iri irya ja ˆvyeene Miiro yaluusa sa vira ˆvyeene tabwéeyyaa. Maa
kaa, uhu muuntu si abwéeyyiirye uvi wowoosi tuku.”
42 Aho akasea, “Ee Yéesu, nkumbukira mpiindi ˆuri kiingira Utemii waako!”
43 Yéesu akamusea, “Kikomi nookuwyiira, isiku kuva uri hamwi na niini ntindikii njija.”

Yéesu Yookwya Musaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Yoohaáni 19:28-30)

44 Mpiindi ijo, ni ja mpiindi ja mpoloonge jijáa, mwaasu ukarima fuuru mpiindi ja
cháámuusi, kilwiirya kikakunikiriira isi yoosi.
45 Mwaasu ukareka korera. Ipasía ra Kaaya Njija ya Ijuva rikaatuka kati na kati haviri.
46 Yéesu akaluusika na ngururu, yoosea, “Taáta, mikonwii yaako mutima waani nu-
uvíikire.” ˆAkaluuse ayo, akawulala.
47 Mukúúlu wa valwi nkoondo ˆakoone ayo ˆyafúmiire, akamuduumba Muluungu
yoosea, “Kikomi muuntu uhu ni muwoloki aari.”
48 Na vaantu voosi ˆvajáa viijíingire hara kulaanga masáare aya ˆvakoone ayo ˆmeene
yajáa yafúmiire, vakahinduka na kaayii kwaavo kunu vookiivaavaa kipeembe ni
usuungu.
49 Maa kaa, vara ˆvajáa vamumányire neeja na vara vaantu vaki ˆveene ajáa uujan’ya
novo fuma Galiláaya, vajáa viima kuli, kunu voolaanga ayo masáare.

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Yoohaáni 19:38-42)

50 Haaha kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa muuja na muwoloki ˆasewáa Yooséefu.
Yeeye ni umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa.
51 Uhu Yooséefu, meevo ni múujii wa Arimatáaya ˆuri isi ya Yudéea kujáa. Yeeye
awoojeráa kuuja kwa Utemi wa Muluungu. Siku iyo, yeeye si ajáa arúmire ulamuli wa
viivaachwe wo muulaa Yéesu tuku.
52 Yooséefu akatamanya na kwa Piláato, akitooloomba aheewe muviri wa Yéesu sa
akuutaahe.
53 Akuukiimya muviri wa Yéesu, akuufarimbiriira na sáanda ya kitáani, maa akiita
kuutaaha mbiríírii ijáa si ˆinataahwa muuntu. Ihi mbirííra ni ja mpaanga ijáa na ijáa
yabokwa mwaalaliwyii.
54 Siku iyo, ni siku yo kiimya neeja siku ya Sabáato ijáa na Sabáato ijáa yaséngeriire
kwaanda.
55 Vaantu vaki vara ˆvajáa vuujan’ya na Yéesu fuma Galiláaya, vajáa vamutuuba
Yooséefu na mbiríírii. Sa jeyyo, vakiiyona ira mbirííra na muviri wa Yéesu haantu ˆujáa
uláariiwe.
56 Aho, vakahinduka na kaayii, vakiita kiimya neeja makuta na mooda wo haka
muviri. Siku ya Sabáato vakahumuluka ja ˆvyeene ulairiri wa Ijuva waluusa.✡

✡ **23:56** Laanga Ufumo 20:8-11; Nkumbukira ya Miiro 5:12-15.

24

Kufufuka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-10; Maáriki 16:1-8; Yoohaáni 20:1-10)

1 Haaha siku ya Jumapíiri namutóondo dwii, vara vaantu vaki vajáa vatoola makuta
yara ^vajáa viimiiryé neeja, maa vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ^ng'eene ijáa
yabokwa mwaalaliwyii.
2 ^Vakafike kura, vakashaana rira iwye rafíngiritiiwe fuma mbiríírii.
3 Maa kaa, ^vakiingire na mbiríírii, si vashaana muviri wa Yéesu Mweenevyoosi tuku.
4 Nti ^vakaari vahwáaliire, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo njeru
^jilavalava munumuunu ja lulávo vakafumira, maa vakiima heehi novo.
5 Avo vaantu vaki vakoofa munumuunu, vakiinamya mitwe yaavo fuuru isi. Aho, vara
vaantu vakavasea, "Sa che moomusaakira ^ari mooyo kwa vaantu ^vaakwya?
6 Asiina aha tuku, afúfukire! Kumbukiri vira ^vyeene avawyiira mpiindi ^ajáa hamwi
na nyuunyu kura Galiláaya.
7 Ajáa avasea, 'Vyasaakwa Mwaana wa Muuntu aviikwe mikonwii ya vaantu vavi,
aning'iniwe musaláabii fuuru akwye, na siku ya katatu afufuke.' "✡
8 Aho, vakayakumbukira yara masáare Yéesu ^ajáa avawyiira.
9 Avo vaantu vaki vakahinduka fuma mbiríírii. Vakiita koo vawyiira isimwi iri vara
vatumwi ikimi na umwi baa na vapooji viingi voosi va Yéesu.
10 Avo vaantu vaki marina yaavo noo vala Maríia Makidaléena, Yooáana na Maríia íyo
waala Yaakúupu. Kei kujáa kwatiite vaantu vaki viingi ^vajáa hamwi novo, na ava noo
vavawyiira vatumwi masáare aya.
11 Maa kaa, si varuma ayo masáare tuku, vakoona ni ya kihoho vii.
12 Baa neembe ni jeyyo, Peéteri akiinuka, akatamanya itíijo fuuru mbiríírii.
^Akasungirire akoona ingo ja kitáani joong'eene vii. Akahinduka na kaayii kunu
yookiiyurya kira ^kifúmiire.

Vapooji Vaviri Voodoma na Emáau
(Maáriki 16:12-13)

13 Haaha siku iyo, kujáa kwatiite vapooji vaviri va Yéesu ^vatamanyáa na iturii rimwi
^raséwaa Emáau. Kufuma Yerusaléemu fuuru Emáau ni ja luyeendo lwa masaa yaviri.
14 Na mpiindi ^vajáa njirii, vakava vookiivaira mbuwo ja masáare ^meene yafumiiré.
15 Mpiindi ^vajáa vakaari voolusika ayo, Yéesu mweeneevyo akavakwaata, maa
akaanda yeendan'ya novo.
16 Maa kaa, miiso yaavo yakakunikirirwa vadiire kumutaanga.
17 Yeeye akavuurya, "Ni mbuwo che mukitookiivaira mpiindi ^mooyeenda?" Avo
vamaka vakiima kunu vaviswíire.
18 Umwi waavo ^asewáa Kileóopa akamuurya, "Weewe vii noo muyeni si ^umányire
masáare ^yafumiiré aha Yerusaléemu siku iji wuu?"
19 Maa Yéesu akavuurya, "Ni masáare yarikwi ayo?" Novo vakamusea, "Masáare ya
Yéesu wa Nasaréeti. Yeeye ni muláali na mutwe ajáa, kei ajáa atiite luviro lukuulu mirimwii
yaachwe na masáarii yaachwe mbere ya Muluungu na vaantu voosi.
20 Vakúúlu va veeneisi va Iuva na vakúúlu va aha miitu, vamukwaatya mikonwii ya
Piláato sa aheewe irya ro kwya, maa akaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.
21 Maa kaa, uhu noo tiilaangyáa tununuula ari suusu Viisiraéeli fuma kwa vavi viitu.
Kulookya ayo, isiku ni siku ya katatu keende ayo ^yafumira.
22 Kei kwatiite vaantu vaki va mpuka yiiswi ^vatuhwáaliirye isiku. Voovo vaari valáavire
na mbiríírii.
23 Uko mbiríírii, si vuushíhiine muviri wa Yéesu tuku. ^Vakahinduke, vatuséire,
vafúmiirwe ni mirimu miija na yavaséire, 'Yéesu ni mooyo ari.'

✡ **24:7** Laanga Lúka 9:22.

24 Aho, vamwɨ va vaantʉ valʉme va mpuka yiiswi vadómire itɨ́ɨjo na mbiríírii na vashíhiine ja ˆvyeene vawyɨ́rɨɨrwe nɨ vara vaantʉ vaki. Maa kaa, voovo sɨ vamwɨ́ɨne Yéesu tʉkʉ."
25 Yéesu akavasea, "Aka re nyuunyu mʉrɨ vahoho! Sa che mɨtima yaanyu yafafa jei kuruma masáare yoosi ˆyalʉʉswa nɨ valáali na mʉtwe va Ijʉva?
26 Eri, sɨ vijáa vyasaakwa Masía aturikiriwe kwa njɨra ɨyo, maa de ɨingɨre nkongojimii yaachwe tʉkʉ wʉʉ?"
27 Akavavariyʉrɨra masáare yoosi ˆyarɨ Masáarii ˆYarɨ Mpeho ˆmeene yalʉʉswa kʉrɨ yeeye. Akalʉʉsa kwaandɨra masáarii ya Músa fʉʉrʉ masáarii yoosi ya valáali na mʉtwe.
28 ˆVakasengerere kufika rɨra ituri kʉʉntʉ ˆvadomáa, Yéesu akabweeyya ja yoolookanirya na mbere.
29 Maa kaa, voovo vakamʉheemba voosea, "Laala aha mɨɨtʉ, amwɨ iwʉlo rɨíngɨɨre nuuchikʉ wafíkire?" Jeyyo Yéesu akatamanyan'ya novo.
30 Yéesu ˆakiikale novo méesii kurya chákurya, akatoola mʉkáate, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akʉʉbendʉlabendʉla, maa akavaheera.
31 Hahara, miiso yaavo yakakʉnʉkʉlwa, maa vakamʉtaanga nɨ Yéesu. Ne hahara akarɨmɨra mbere yaavo.
32 Aho, vakiiyurya voosea, "Mɨtima yiiswi sɨ yaarɨ ɨkórɨɨre mpɨɨndɨ ˆaatʉvariyʉrɨra no tʉlaɨra Masáare ˆYarɨ Mpeho kʉra njirii tʉkʉ wʉʉ?"
33 Mpɨɨndɨ jijira vakahɨndʉka na Yerusaléemu. Kʉra, vakavashaana vapooji vaachwe ikimi na ʉmwɨ viijíingire hamwɨ baa na vɨɨngɨ.
34 Novo vaseáa, "Mweenevyoosi afúfukire kɨkomi! Amʉfúmɨɨre Simóoni!"
35 Aho, vara vapooji vavɨrɨ novo vakalʉʉsa masáare ˆyavafúmɨɨre njirii, na ˆvyeene vamʉtáangire Yéesu ˆakabendʉlebendʉle mʉkáate, de akavaheera.

Yéesu Yoovafʉmɨra Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Yoohánai 20:19-23)

36 Mpɨɨndɨ ˆvajáa vakaarɨ voolʉʉsɨka ayo, Yéesu mweeneevyo akɨɨma katɨkatɨ yaavo akavasea, "Mwiikalo mʉʉja ʉve na nyuunyu!"
37 Vakiivʉndʉka na vakoofa mʉnʉmʉʉnʉ sa viiseáa vɨ́ɨne murimʉ.
38 Maa kaa, Yéesu akavuurya, "Sa che mookoofa? Sa che mʉrɨ na kivundu mitimii yaanyu?
39 Laangi mayaanja yaanɨ na majeo yaanɨ, sa mʉtaange koonɨ kɨkomi nɨ nɨɨnɨ. Nsaasyi moone, sa murimʉ usiina mʉvɨrɨ tʉkʉ na makúfa tʉkʉ ja ˆvyeene mookʉʉnyona natɨite."
40 ˆAkahʉmʉle kʉvawyɨɨra masáare ayo, akavalaɨra mayaanja yaachwe na majeo yaachwe.
41 Vapooji vaachwe vakavyeenda maatʉkʉ vii mpaka vakasiindwa baa kuruma yara ˆvoonáa. Aho, akavuurya, "Mwatɨite chóorya chochoosi aha wʉʉ?"
42 Voovo vakamʉheera ibéendʉ ra soompa ˆyookiwa.
43 Yeeye akahokera, maa akarya mbere yaavo.
44 Aho, akavasea, "Aya noo masáare ˆnavawyɨɨráa mpɨɨndɨ ˆnɨjáa na nyuunyu. Nɨjáa navasea, kɨra kɨɨntʉ ˆchaandɨkwa kʉrɨ nɨɨnɨ Miirwii ya Músa, vitáabwii vya valáali na mʉtwe na Sabúurii nɨ mpaka kiikiimane."
45 Aho, akachʉngʉla mɨryʉʉngʉ yaavo sa vadahe kʉtaanga Masáare ˆYarɨ Mpeho.
46 Akavasea, "Ayo noo yaandɨkwa, Masía turikiriwa arɨ na sikʉ ya katatʉ fʉfʉka arɨ fuma inkwyii.
47 Kei kwa irina raachwe, vaantʉ va ɨsɨ joosi kwaandɨra Yerusaléemu variyʉrɨrwa varɨ vavalandʉke fuma uvii waavo, na vasewe ʉvɨ waavo wasírire.
48 Nyuunyu noo mashahíidi va aya masáare.

49 Laangi! Niini mutuma ndiri kuri nyuunyu Mutima Muuja Taáta waani ˆajáa iichu-
unga kuvaretera ari. Haaha, ikali aha Yerusaléemu fuuru mpiindi ˆmuri heewa ngururu
fuma kurumwii.”

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii
(Maáriki 16:19-20; Miirimo ya Vatumwi 1:9-11)

50 Mpiindi kiduudi, Yéesu akavasumula na weerwii ya múuji fuuru iturii ra Besanía.
Akiinurirya miikono yaachwe, akavatalarya.
51 Mpiindi ˆavatalaryáa, akavareka, maa akasumulwa na kurumwii.
52 Aho, vakamwiinamira, maa vakahinduka na Yerusaléemu kunu vavyeéndire
munumuunu.
53 Siku joosi vakiikala Kaayii Njija ya Ijuva, kunu voomuduumba Muluungu.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ^vyeene yaandikwa ni Yooháani

Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Yooháani umwi wa vapooji ikimi na vavirí va Yéesu. Yooháani aandika kitáabu iki, Kitáabu cha Wiivariyuli na barúwa itatu, 1 Yooháani, 2 Yooháani, na 3 Yooháani. ^Vyeene vyoónekanaa, Yooháani aandika kitáabu iki mwaaka 90 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kitáabwii iki, Yooháani aluuswa ja mupooji ^ajáa eendwa ni Yéesu (13:23; 19:26; 21:20).

Kiintu kikuulu ^chabweeyya Yooháani aandike kitáabu iki, ni kuluusa masáare makuulu ^yarí foo Yéesu ^atumama na ukiindya ^avaheera. Aya yoonekya kimuviri, Yéesu ni muuntu kikomi ajáa, na kei yeeye ni Muluungu kikomi.

Kitáabwii iki, Yooháani aanda ko lumirirya, Yéesu noo Isáare ra Muluungu (1:1) na ni muumbi wa viintu vyoosi hamwi na Muluungu (1:3). Kei asea, yeeye ni Muríisi Muuja ^atoola nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe (10:14-15). Na yeeye Yéesu noo Masía valáali na mutwe ^valaaláa na mutwe (6:14; 7:40-41).

Súurii ya 13-17, Yéesu aluusa kweenda kwaachwe kwa vapooji vaachwe, na kwa vaantu voosi ^vamuruma mpiindi joosi, na avawyiira masáare yo vafafya mitima. Yooháani amarikirirya kitáabu iki, ko vaa isimwi ra Yéesu kuheewa irya ro ning'iniwa musaláabii fuuru akwye, kufufuka kwa Yéesu, na ^vyeene Yéesu avafumira vapooji vaachwe.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu ni Muluungu *1:1-14*
Murimo wa Yéesu de atamanye na Galiláaya *1:15–4:54*
Murimo wa Yéesu uko Galiláaya na ukiikani ^alumana nowo uko Yerusaléemu *5:1–10:42*
Kufufulwa kwa Lasáaro *11:1-57*
Kukimikiririwa kwa Murimo wa Yéesu *12:1–13:38*
Ukiindya wo kiimikirirya wa Yéesu *14:1–17:26*
Kukwya na kufufuka kwa Yéesu *18:1–20:10*
Kuvafumira vaantu Yéesu ^akafufuke *20:11–21:25*

Isáare Aava Muuntu

1 Aho ncholo, kujáa kwatiite Isáare. Ne Isáare ni na Muluungu ajáa, na yeeye Isáare ni Muluungu.

2 Keende ncholo, Isáare ni hamwi ajáa na Muluungu.

3 Viintu vyoosi vijáa vyuumbwa kwa njira ya uwo Isáare. Kusiina kiintu chochoosi ^chuumbwa baa tweera kwa Isáare tuku.

4 Kuri yeeye uwo Isáare, noo kuri ufumo wa nkaasu yoosi, na iyo nkaasu noo yaava kiweeru cha vaantu.

5 Ikyo kiweeru, chiiyéreryaa kilwiiryii, na kilwiirya si chadáhaa kusiinda tuku.

6 Muuntu umwi ajáa uuja. Uwo muuntu ajáa atumwa ni Muluungu. Irina raachwe noo Yooháani aséwaa.

7 Yooháani ajáa uuja jo koonekya ikyo kiweeru, na ko tweera koonekya kwaachwe, vaantu voosi vadahe ruma.

8 Yooháani si ajáa ikyo kiweeru tuku, maa kaa, yeeye uuja jo voonekya vaantu ^vyeene ikyo kiweeru kiri.

9 Ikyo kiweeru cha kikomi, ^kimúrikiraa kira muuntu, chavijáa chookuuja na kuri weeru.

10 Uhu Isáare ajáa amwaari kuri ihi weeru. Na baa neembe weeru yuumbwa ni Muluungu ko tweera yeeye, weeru si yamutaanga tuku.

11 Yeeye ʉʉja kwa vaantʉ vaachwe, novo sɨ vamʉhokera tʉkʉ.
12 Maa kaa, vara voosi ˆvamʉhokera na ˆvamwiilaangya, avabweeyya vave vaana va Mʉlʉʉngʉ.
13 Ava sɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ ˆvavyaalwa kwa ufumo wa wʉʉntʉ tʉkʉ, au sɨ ko kiiseeserera kwa mʉʉntʉ mʉlʉme na mʉʉntʉ muki tʉkʉ, au kwa kʉsaaka kwa mʉʉntʉ tʉkʉ, maa kaa, kwa uvyaalo ˆufúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.
14 Haaha ʉwo Isáare aava mʉʉntʉ, na iikala na suusu. Na suusu toona nkongojima yaachwe, nkongojima ya Mwaana wa mpeke ˆafuma kwa Taáta, amema nduwo na kɨmáárɨ.
15 Yooháani oonekya kɨmáárɨ cha masáare ya ʉwo. Alʉʉsa kwa sawúti nkʉʉlʉ yoosea, “Ʉhʉ noo ʉra ˆnavawyɨɨra nkavasea, ‘Amwaarɨ yookʉʉja nyuma yaanɨ, yeeye nɨ mʉkʉʉlʉ kʉʉndookya, yeeye ajáa amwaarɨ nɨɨnɨ sɨ nɨnavyaalwa.’ ”
16 Na sa kukiimana kwaachwe, suusu voosi tahokera nduwo ˆjiri foo mʉnʉmʉʉnʉ.
17 Mʉlʉʉngʉ atoola Miiro kwa mʉkono wa Mósa, maa kaa, nduwo na kɨmáárɨ vyʉʉja ko tweera YéesuKirisitʉ.
18 Kusiina mʉʉntʉ yoyoosi ˆamoona Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ yoyoosi tʉkʉ. Maa kaa, Mwaana waachwe wa mpeke, yeeye nɨ Mʉlʉʉngʉ, na yeeye nɨ hamwɨ arɨ na Taáta, yeeye noo atʉkʉnʉkʉrɨra Mʉlʉʉngʉ.

Koonekya Kɨkomi kwa Yooháani Mʉbatisáaji (Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Lʉ́ka 3:1-18)

19 Sikʉ ɨmwɨ, vakʉ́ʉ́lʉ va Vayahúudi vajáa vatʉma veeneɨsɨ va Ijʉva na Valáawi fuma Yerusaléemu, vadome na kwa Yooháani vamuurye oonekye yeeye nɨ ani. Na ʉkʉ noo kwiiyoonekya kwaachwe.
20 Yooháani alʉʉsa baa siita tʉkʉ, yoosea, “Nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ Masía tʉkʉ.”
21 Vakamuurya voosea, “Ha weewe ʉrɨ ani? Eri, weewe ʉrɨ Elíamʉláali na mʉtwe wʉʉ?”✡ Yooháani akavasea, “Tʉkʉ, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ Elía tʉkʉ.” Vakamuurya kei, “Weewe noo ʉra mʉláali na mʉtwe wʉʉ?” Yooháani akavasea, “Tʉkʉ.”
22 Aho, maa vakamʉsea, “Haaha tʉwyɨɨre weewe ʉrɨ ani, sa tʉvatwaarɨre mʉlomo vara ˆvatutúmire. Ha weewe nɨ joolɨ wiiséaa?”
23 Maa Yooháani akavasea, “Nɨɨnɨ noo ʉra ˆalʉʉswa nɨ Isáaya mʉláali na mʉtwe yoosea, ‘Nɨɨnɨ nɨ sawúti ya mʉʉntʉ ˆyookaanɨrɨra vikʉlʉkʉʉlʉ ɨsɨ ya ibaláángwii, “Wololi njɨra ya IJʊVA.” ’ ”✡
24 Na avo vaantʉ vajáa vatúmirwe fuma kwa Mafarisáayo.
25 Aho, vakamuurya, “Koonɨ weewe sɨ ʉrɨ Masía, au Elía au ʉra mʉláali na mʉtwe, haaha sa che woobatisa?”
26 Yooháani akavasea, “Nɨɨnɨ noobatisa na maaji, maa kaa, katɨ na katɨ yaanyu amwaarɨ sɨ mʉmʉmányire.
27 Ʉwo noo ʉra ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ. Ʉwo nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kʉtʉmama mʉrɨmo wa mʉtúmwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tʉkʉ.”
28 Masáare aya yoosi yafʉmɨra ʉko múujii wa Besanía, fɨrɨro ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani, kʉʉntʉ Yooháani ˆabatisáa.

Yéesu noo Mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mʉlʉʉngʉ

29 Lomʉtóondo yaachwe, Yooháani akamoona Yéesu yookʉʉja na kwaachwe. Aho, akavasea vaantʉ, “Ʉhʉ noo mpóryo ya Mwaana wa Muundi wa Mʉlʉʉngʉ. Yeeye noo ˆyooseyya ʉvɨ wa weerʉ!✡
30 Ʉhʉ noo ʉra ˆnavawyɨɨra masáare yaachwe ˆnkavasee, ‘Amwaarɨ ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ, yeeye nɨ mʉkʉʉlʉ kʉʉndookya, yeeye ajáa amwaarɨ nɨɨnɨ sɨ nɨnavyaalwa.’

✡ **1:21** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 18:15-22. ✡ **1:23** Laanga Isáaya 40:3. ✡ **1:29** Laanga Ufumo 12:21-28.

31 Niinɨ mweeneevyo sɨ nijáa namumányire tukʉ, maa kaa, nʉʉja noobatisa vaantʉ na maaji sa vaantʉ va Isiraéeli vamʉtaange.”
32 Aho, maa Yooháani akoonekya masáare ya ikɨ kɨkomi yoosea, “Namoona Mʉtima Mʉʉja yookiima fuma kurumwii ja nkúnde, akiikala mweeri yaachwe.
33 Niinɨ sɨ namʉtaanga tukʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆaantʉma mbatise na maaji, yeeye aansea, ‘Mʉʉntʉ ʉra ˆʉrɨ koona Mʉtima Mʉʉja yookiima fuma kurumwii noo kiikala mweeri yaachwe, ʉwo noo ˆiindoobatisa kwa Mʉtima Mʉʉja.’
34 Niinɨ mweeneevyo noona isáare irɨ, na nɨ lʉʉsa niise kɨkomi, ʉhʉ noo Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.”

Vapooji va Ncholo va Yéesu

35 Lomʉtóondo yaachwe, Yooháani Mʉbatisáaji ajáa amwaarɨ aho haantʉ, hamwɨ na vavɨrɨ va vapooji vaachwe kei.
36 ˆAkamoone Yéesu yoolooka na aho, maa akasea, “Laangi, mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mʉlʉʉngʉ!”
37 Vara vapooji vavɨrɨ ˆvakateere Yooháani Mʉbatisáaji yoosea jeyyo, vakamutuuba Yéesu.
38 Yéesu akiilorera, ˆakavoone voomutuuba, maa akavuurya, “Nɨ che moosaakɨra?” Maa vakamʉsea, “Ráabi,” noo kʉsea, Mukiindya, “Nɨ hai ˆwiíkalaa?”
39 Yéesu akavasea, “Yeendi, na nyuunyu kʉhoona mʉrɨ.” Jeyyo, avo vapooji vakamutuuba Yéesu, vakoona haantʉ ˆiikaláa. Sikʉ ɨra vakava ne. Jijáa nɨ mpiindɨ ja kyʉʉlwa.
40 Anderéa mwaanaavo na Simóoni Peéteri, nɨ ʉmwɨ wa vara vavɨrɨ ˆvajáa vateera vira Yooháani ˆajáa alúusire, ne akamutuuba Yéesu.
41 Kiintʉ cha ncholo ˆatʉmama Anderéa, nɨ kʉmʉloonda Simóoni mwaanaavo, akamʉsea, “Tamwiíne Masía,” noo kʉsea Kirisitʉ.
42 Aho, Anderéa akamʉtwaala Simóoni na kwa Yéesu. Yéesu akamʉlaanga Simóoni, maa akamʉsea, “Weewe Simóoni mwaana wa Yooháani, maa kaa, kwaandɨra haaha nɨ Kéefa* ʉkaánirɨrwaa.” Irina ɨrɨ na Kɨgiríki nɨ Peéteri.

Yéesu Yoovaanirɨra Vala Filípi na Nasaniéeli

43 Lomʉtóondo yaachwe, Yéesu akalamʉla kʉdoma na ɨsɨ ya Galiláaya. Akamʉshaana Filípi, maa akamʉsea, “Ntuuba.”
44 Filípi nɨ mʉʉntʉ fuma múuji wa Besaída ajáa, múuji haantʉ Anderéa na Peéteri ˆvafuma.
45 Filípi ne akamʉshaana Nasaniéeli, na akamʉsea, “Tamwiíne ʉra Músa ˆaandɨka masáare yaachwe Kɨtáabwii cha Miiro, na ʉwo baa valáali na mʉtwe ˆvaandɨka masáare yaachwe noo kʉsea, Yéesu wa Nasaréeti, mwaana wa Yooséefu.”
46 Aho, maa Nasaniéeli akamuurya, “Eri, kwatiite kiintʉ kiija ˆkirɨ fuma iturii ra Nasaréeti wʉʉ?” Filípi akamʉsea, “Yeenda jɨ woone.”
47 Kamʉsaambo, Yéesu ˆakamoone Nasaniéeli yookʉʉja, maa akalʉʉsa sáare ja Nasaniéeli yoosea, “Laangi, ʉhʉ nɨ Mwiisiraéeli wa kɨkomi, asiina ʉvaangʉ isii yaachwe tukʉ.”
48 Nasaniéeli akamuurya Yéesu, “Joolɨ wʉʉntáangire?” Yéesu akamʉsea, “Baa Filípi viintʉ ˆaarɨ akaarɨ kwaanɨrɨra, niinɨ naarɨ nakwiíne wiikyíire nchinii ya mʉsaambu.”
49 Nasaniéeli akamʉsea, “Mukiindya, weewe nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ! Weewe nɨ Mʉtemi wa Isiraéeli!”
50 Yéesu akamʉsea, “Weewe warúmire sa viintʉ ˆnakʉséire, nakwiíne viintʉ ˆwaarɨ ʉkaarɨ wiikyíire nchinii ya mʉsaambu. Koona ʉrɨ masáare makʉʉlʉ kʉlookya ayo.”
51 Yéesu akasea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyiira, koona mʉrɨ kurumu koochʉngʉlʉka, na mirimʉ ya Mʉlʉʉngʉ yookaambʉka no kiima mweeri ya Mwaana wa Mʉʉntʉ.”

---

* **1:42** ***Kéefa:*** Nɨ irina riingɨ ra Kɨeburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi.

2

Ngovi ya Ilóola Múujii wa Káana

1 Sikʉ ya katatʉ, kʉjáa kwatiite ngovi ya ilóola múujii wa Káana ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya. Aho
ngovii, íyo waala Yéesu ajáa amwaarɨ.
2 Yéesu na vapooji vaachwe novo vajáa valáarikirwe aho ngovii.
3 Diváai ˆɨkasire, íyo waavo akamʉsea Yéesu, “Vasírɨirwe nɨ diváai.”
4 Yéesu akamʉsea íyo waavo, “Íyo, sa che wookuungwyɨira ayo? Mpɨindɨ yaanɨ yo
tʉmama sɨ ɨnafika tʉkʉ.”
5 Aho, maa íyo waavo akavasea vara vatʉmami va aho ngovii, “Chochoosi ˆarɨ vasea,
kitʉmami.”
6 Aho, kʉjáa kwatiite sʉvɨya mʉsasatʉ ja mawye ˆyasongolwa. Ijo sʉvɨya, jiíngɨraa ja
madúumu yasaano au mʉsasatʉ. Jijáa javíikirwe aho, so vɨkɨra maaji yo seyyirya njeo, ja
ˆvyeene tʉʉva ja Vayahúudi jalʉʉsa.
7 Yéesu akavasea vara vatʉmami, “Memyi ijo sʉvɨya maaji.” Avo vatʉmami vakame-
mya ijo sʉvɨya fʉʉrʉ ʉkeenkii.
8 Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, tahi ayo maaji kiduudi, mʉmʉtwaarɨre mwiimiriri wa
ɨhɨ ngovi.” Vatʉmami vakataha, maa vakamʉtwaarɨra.
9 Mwiimiriri ˆakasaɨre yara maaji, kʉmba yaválandʉkɨre yakava diváai. Ʉwo mwi-
imiriri sɨ ataanga ɨyo diváai nɨ hai ˆɨjáa ifúmire tʉkʉ. Maa kaa, vara vatʉmami ˆvajáa
vatáire, vajáa vatáangire. Aho, ʉra mwiimiriri akamwaanɨrɨra mweenengovi,
10 maa akamʉsea, “Kɨra mʉʉntʉ alóongoryaa ta ɨra diváai ˆyaboohabooha, na vaantʉ
ˆvarɨ kiikuta de akareeta ɨra ɨrɨ ferefere. Maa kaa, weewe wachíhiirye diváai ˆyabooha
fʉʉrʉ haaha.”
11 Ɨhɨ noo ishá́ara ya ncholo Yéesu ˆabweeyya ʉko múujii wa Káana ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya.
Jeyyo, Yéesu akoonekya nkongojima yaachwe, na vapooji vaachwe vakamuruma.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijʉva
(Matáayo 21:12-13; Maáriki 11:15-17; Lʉ́ka 19:45-46)

12 Ayo ˆyakalooke, Yéesu, íyo waavo, vandʉʉ vaachwe na vapooji vaachwe vakagirita
na múujii wa Kaperenáumu. Ʉko vakiikala sikʉ ɨnke.
13 Ngovi ya Paásika ya Vayahúudi ɨjáa yaséngerɨire, Yéesu akaambʉka na múujii wa
Yerusaléemu.
14 Ʉko, akɨingɨra waámii ya Kaaya Njija ya Ijʉva, akavashaana vaantʉ voovaa iyoombe
ng’oombe, muundi na njɨva. Na vɨingɨ vajáa viíkyɨire méesii, vookaasakan’ya mpía.
15 Yéesu akalʉka mʉréesa wa ludihi, akavakibirya voosi fuma waámii ya Kaaya Njija,
hamwɨ na muundi na ng’oombe jaavo. Akakʉndʉla méesa ja vara ˆvaasakan’yáa mpía
na akamyaaha mpía jaavo.
16 Aho, Yéesu akavasea vara ˆvaváa iyoombe njɨva, “Seyyi njɨva jaanyu aha!
Kɨibweeyyi nyuumba ya Taáta waanɨ ja haantʉ ho vaɨra iyoombe viintʉ tʉkʉ.”
17 Vapooji vaachwe vakakʉmbʉkɨra Masáare ˆYarɨ Mpeho ja ˆvyeene yalʉʉsa,
“Kweenda kwaanɨ nyuumba yaako, kʉʉnjʉlaa kʉrɨ.”✡
18 Vamwɨ va Vayahúudi vakamuurya, “Nɨ isháara che ʉrɨ tʉlaɨra sa woonekye kɨkomi
ʉtɨite wiimiriri wo tʉmama aya?”
19 Yéesu akavasea, “Vai ɨhɨ Kaaya Njija, na nɨinɨ kɨijeenga ndɨrɨ kwa sikʉ itatʉ.”
20 Aho, Vayahúudi vakamʉsea, “Ɨhɨ Kaaya Njija yajeengwa kwa myaaka makumi yanɨ
na mʉsasatʉ (46). Atɨ, weewe kɨijeenga ʉrɨ kwa sikʉ itatʉ?”
21 Maa kaa, kaaya Yéesu ˆalʉʉsáa nɨ mʉvɨrɨ waachwe.
22 ˆAkafʉfʉke, vapooji vaachwe vakakʉmbʉkɨra yara ˆajáa alʉʉsa. Aho, vakaruma
Masáare ˆYarɨ Mpeho na yara masáare ˆajáa alʉʉsa Yéesu.

✡ **2:17** Laanga Sabúuri 69:9.

Yésu Amányire ˆYari Mitimii ya Vaantu

23 Mpiindi Yésu ˆajáa Yerusaléemu ngovii ya Paásika, vaantu ˆvari foo ˆvakoone ishá ara na myuujíisa ˆabweeyyáa, maa vakamuruma.
24 Maa kaa, Yésu si iiviikya kwa vaantu tuku, sa amányire yoosi ˆyari mutimii wa muuntu.
25 Yeeye si ajáa mpaka oonekiwe vira ˆvyeene vaantu vari tuku, sa yeeye ajáa amányire yoosi ˆyari mutimii wa muuntu.

3

Yésu na Nikodéemu

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi wa mpuka ya Mafarisáayo, irina raachwe Nikodéemu. Yeeye ni umwi wa vakúúlu va Vayahúudi ajáa.
2 Siku imwi nuuchiku, Nikodéemu akadoma na kuri Yésu, maa akamusea, "Mukiindya, tamányire weewe watumwa ni Muluungu, sa kusiina muuntu ˆari daha tumama ishá ara na myuujíisa ihi ˆwootumama tuku, kooni Muluungu si ari ne."
3 Yésu akamusea, "Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina muuntu ˆari koona Utemi wa Muluungu tuku kooni si avyíirwe lwa kaviri."✡
4 Nikodéemu akamuurya, "Jooli muuntu ari daha vyaalwa lwa kaviri na kunu avíire moosi? Si viri dahika tuku ahindu ke na indii ya íyo waavo, sa avyaalwe kei."
5 Yésu akamusea, "Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina muuntu ˆari kiingira Utemii wa Muluungu tuku, kooni si avyíirwe kwa maaji na kwa Mutima Muuja.
6 Muuntu avyáalwaa kimuviri kwa taáta na íyo waavo, maa kaa, mutima mufya wavyáalwaa kwa Mutima Muuja.
7 Hwaalala tuku sa viintu ˆnookusea, ni mpaka uvyaalwe lwa kaviri.
8 Mpeho yafwíiraa na kuuntu ˆyoosaaka. Teera uri viintu ˆyoofwiira, maa kaa, si uri taanga kuuntu ˆyoofuma na kuuntu ˆyoodoma tuku. Noo ˆvyeene viri kwa kira muuntu ˆavyaalwa ni Mutima Muuja."
9 Aho, Nikodéemu akamuurya Yésu, "Aya masáare jooli yari dahika?"
10 Yésu akamusea, "Weewe uri mukiindya ˆunyémiwaa maatuku vii kuri ihi isi ya Isiraéeli, jooli si umányire masáare aya?
11 Kimaari kaa nookuwyiira, suusu tooluusa yara ˆtuyamányire na tookoonekya kimáári cha yara ˆtoona. Maa kaa, nyuunyu si mooruma kira ˆtookoonekya tuku.
12 Navawyíiriire viintu ˆvitúmamwaa aha weerwii, maa kaa, nyuunyu si mooruma tuku. Haaha jooli muri kuunduma kooni navawyíiriire viintu ˆvitúmamwaa kurumwii?
13 Kusiina muuntu ˆaambuka na kurumwii tuku. Ni Mwaana wa Muuntu vii, yeeye akiima fuma kurumwii.
14 Ja ˆvyeene Músa ajáa iinurirya ira njoka ya chuúma cha sháaba kura isi ya ibaláángwii,✡ viivyo ni mpaka Mwaana wa Muuntu iinuririwe na mweeri,
15 sa kira muuntu ˆari muruma, ave na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
16 Sa viintu Muluungu ˆeenda weeru munumuunu, amutoola Mwaana waachwe wa mpeke Yésu, na kira muuntu ˆari muruma Yésu si ari malwa tuku, maa kaa, kuva ari na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
17 Muluungu si amutuma Mwaana waachwe sa ji aluuse irya kwa weeru tuku, maa kaa, ko tweera yeeye weeru ilamuririwe.
18 Yoyoosi ˆamuruma Mwaana si ari heewa irya tuku. Maa kaa, ura si ˆamuruma ahumula heewa irya, sa asiita kumuruma Mwaana wa mpeke wa Muluungu.
19 Na uhu noo ulamu, kiweeru chuuja kuri weeru, kiri vyoova jeyyo,✡ vaantu veenda kilwiirya, kulookya kiweeru, sa nteendo jaavo ni mbi.

✡ **3:3** Laanga Yoohá ani 1:13. ✡ **3:14** Laanga Uvalo 21:4-9. ✡ **3:19** Laanga Yoohá ani 1:4-5.

20 Kira muuntu ˆatúmamaa uvi, asuula kiweeru. Si asáakaa kuuja na kiweerwii tuku, sa nteendo jaachwe mbi jo taangwa jiri.
21 Maa kaa, ura ˆakwáatyaa kimáári, uuja na kiweerwii, sa masáare yaachwe yataangikane ˆyatúmwamwaa kwa ngururu ja Muluungu."

Masáare ya Yoohá ani Mubatisáaji Kuri Yéesu

22 Aya ˆyakalooke, Yéesu na vapooji vaachwe vakatamanya fuuru isi ya Yudéea. Novo vakiikala uko kwa mpiindi sa vabatisáa vaantu.
23 Yoohá ani ne abatisáa vaantu uko iturii ra Ainóoni, ˆriri heehi na múuji wa Saléemu, sa uko kujáa kwatiite maaji ˆyari foo. Vaantu vuujáa na kwaachwe, sa avabatise.
24 Mpiindi ijo, Yoohá ani ajáa akaari si anaviikwa munyololwii tuku.
25 Siku imwi, vapooji va Yoohá ani vajáa vaanda kiiruta ndihi na Muyahúudi umwi. Kiintu ˆviirutiráa ndihi, ni tuuva jo kiijirula.
26 Vakatamanya na kwa Yoohá ani, maa vakamusea, "Mukiindya, mukumbukira wiise ura muuntu ˆajáa hamwi na weewe firiro ya luuji lwa Yorodáani, ura ˆwatoonekya masáare yaachwe ya kikomi. Haaha yoobatisa, na kira muuntu yoodoma na kwaachwe."
27 Yoohá ani akavasea, "Kusiina muuntu ari ˆturya kiintu chochoosi tuku, kooni Muluungu si amuhíire kurumwii.
28 Nyuunyu veeneevyo daha muri koonekya kimaari, niini navawyiira, 'Niini si ndiri Masía tuku, maa kaa, natumwa sa nimulongorere.'
29 Muuntu muki ˆalóorirwe, ni wa mululume waachwe. Maa kaa, muuntu mululume kijeengi ura ˆiímaa ivarwii ra mulóoli de indooteera kira mulóoli ˆyoolusa, avyeéndaa maatuku vii ˆari teera sawúti ya mulóoli. Sa iki, kuvyeenda kwaani kwakíimiine.
30 Yoosaakwa yeeye ave mukuulu kulookya, na niini nive muduudiduudi."
31 Yeeye ˆafuma mweeri, ni mweeri ari ya vaantu voosi. Muuntu yoyoosi ˆafuma kuri weeru, ni wa weeru, na masáare ˆalúusaa ni ya weeru. Maa kaa, ura ˆafuma kurumwii, ni mweeri ya vaantu voosi ari.
32 Yeeye oónekyaa yara ˆoona na ˆayateera, maa kaa, kusiina muuntu ˆyooruma kira ˆyookoonekya tuku.
33 Ura ˆyooruma ayo masáare ˆyoolusa, koonekya iise kiweerwii Muluungu ni kikomi.
34 Yeeye atumwa ni Muluungu. Alúusaa masáare ya Muluungu, sa Muluungu amuheera Mutima Muuja baa yeren'ya tuku.
35 Taáta amweenda Mwaana, na aviika viintu vyoosi mikonwii yaachwe.
36 Muuntu yoyoosi ˆamuruma Mwaana wa Muluungu, atiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ˆamusíitaa Mwaana, uwo asiina nkaasu ya siku ˆjisiina uhero tuku, kuri yeeye nkalari ya Muluungu chaala iri ne.

4

Yéesu na Muuntu Muki Musamaría

1 Haaha, Mafarisáayo vajáa vateera Yéesu yooturya no batisa vapooji ˆvari foo kulookya va Yoohá ani.
2 Maa kaa, kimaari Yéesu si abatisáa tuku, vapooji vaachwe noo vabatisáa.
3 Yéesu ˆakateere masáare aya, akiinuka fuma Yudéea, akahinduka na Galiláaya.
4 Haaha, ikava ni mpaka atweere na isi ya Samaría.
5 Uko, akafika múuji umwi wa Samaría ˆuséwaa Sikáari. Uwo múuji ni heehi ujáa na iwunda Yaakúupu ˆajáa amuheera Yooséefu mwaana waachwe.✡
6 Aho, kujáa kwatiite isima Yaakúupu ˆajáa asiimba. Yéesu akiikala mbarimbari ya rira isima, sa ajáa akátiire sa luyeendo luliihi. Mpiindi ijo, ni mpiindi ja mpoloonge jijáa.

✡ **4:5** Laanga Ncholo 48:21-22.

7 Aho, akuuja muuntu muki umwi Musamaría noo taha maaji. Yéesu akamusea,
“Nooloomba maaji yo nywa.”
8 Mpiindi ijo, vapooji vaachwe vajáa vatámiinye na múujii no wula chóorya.
9 Ura muuntu muki Musamaría akamusea Yéesu, “Weewe uri Muyahúudi na niini ndiri
Musamaría. Haaha jooli uri kuunoomba niini maaji yo nywa?” Uwo muuntu muki aluusa
jeyyo, sa Vayahúudi na Vasamaría si vasaangiriráa tuku.
10 Yéesu akamusea, “Ngaari wootaanga kilungulungu cha Muluungu, na ni ani
ˆyookuloomba maaji yo nywa, ngaari wuunóombire, naani ngaari nakuhíire maaji ya
nkaasu.”
11 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, “Aai, weewe usiina kiintu cho tahiriira maaji tuku
na iri isima ni ilíihi. Ayo maaji ya nkaasu hai uri yaturirya?
12 Eri, weewe uri mukuulu kulookya baaba wiitu Yaakúupu wuu? Yeeye atuheera isima
iri. Isima iri noo ˆanywijáa maaji yaachwe, yeeye, vaana vaachwe na nchúwo jaachwe.”
13 Yéesu akamusea, “Kira muuntu ˆanywíjaa maaji ya isima iri, oónaa nyóota kei.
14 Maa kaa, yoyoosi ˆari kunywa maaji ˆndiri muheera niini, si ari koona nyóota kei vii
kaa tuku. Maaji ˆndiri muheera, kuri yeeye kuva yari nchóonko si ˆyuúmaa ya maaji ya
nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.”✡
15 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, “Aai taáta, kalaama mpeera ayo maaji ndiire
koona nyóota kei, na ndeke kuuja noo taha maaji aha isimii!”
16 Yéesu akamusea, “Tamanya ukamwaaniriire mulume waako wuuje ne na aha.”
17 Ura muuntu muki akamusea, “Nsiina mulume tuku.” Yéesu akamusea, “Ulúusire
kimáári, usiina mulume tuku!
18 Sa waava na valume vasaano na uhu ˆuri ne haaha, si mulume waako tuku. Ulúusire
kimáári.”
19 Ura muuntu muki akamusea, “Aai, nookoona weewe uri muláali na mutwe!
20 Vala baaba wiitu vamwiinamiráa Muluungu ncholwii ya ulu luulu. Maa kaa, nyuunyu
Vayahúudi mundoosea, ni uko Yerusaléemu vii noo haantu ho mwiinamira Muluungu.”✡
21 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu muki, “Maáma, nduma niini. Mpiindi kuuja jiri, si
mukamwiinamiraa Muluungu Taáta mweeri ya ulu luulu tuku, baa kura Yerusaléemu tuku.
22 Nyuunyu Vasamaría mwamwiínamiraa ura si ˆmwamumányire. Suusu Vayahúudi
tamwiínamiraa Muluungu ˆtamumányire, sa ulamuriri ni kwa Vayahúudi woofuma.✡
23 Maa kaa, mpiindi kuuja jiise, na kikomi jafíkire. Vaantu ˆvasáakaa mwiinamira
Muluungu Taáta kimaari, mwiinamira vari Taáta kwa kimáári na kwa mutima. Vaantu
ˆvamwiínamiraa jeyyo noo Taáta yoosaaka.
24 Muluungu ni Mutima, na voosi ˆvamwiínamiraa, ni mpaka vamwiinamire kwa
mutima na kikomi.”
25 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, “Namányire kuuja iise Masía ˆaséwaa Kirisitu. Na
ˆari kuuja, tuvariyurira ari masáare yoosi.”
26 Yéesu akamusea ura muuntu muki, “Niini nooluusika na weewe, noo yeeye.”
27 Aho, vapooji vaachwe vakahinduka. Vakahwaalala maatuku kushaana Yéesu
yooluusika na muuntu muki. Maa kaa, kusiina muuntu ˆuurya, “Che woosaaka
kwaachwe?” tuku, au “Sa che wooluusika ne?” tuku.
28 Ura muuntu muki akareka suviya yaachwe hara isimii, akahinduka na múujii. Uko
akavasea vaantu,
29 “Hendi mukamoone muuntu ˆaangwyíiriire masáare yoosi ˆnawaayya tumama! Eri,
ifaanaa ikava uhu noo Masía wuu?”
30 Vaantu vakafuma múujii mayiimbi na mayiimbi, vakava voodoma na kuuntu Yéesu
ˆajáa.

✡ **4:14** Laanga Isáaya 58:11. ✡ **4:20** Laanga Nkumbukira ya Miiro 11:29; 2 Masáare ya Mpiindi 6:6. ✡ **4:22** Laanga Ncholo 12:3.

31 De vaantu vafike, vapooji vaachwe vajáa vamuloomba voosea, “Mukiindya, hooni irya chóorya.”
32 Maa kaa, yeeye akavasea, “Niini natiite chóorya ^cheene nyuunyu si mukimányire.”
33 Aho, vapooji vaachwe vakaanda kiiyurya, “Eri, kwatiite muuntu ^amuréetire chóorya viintu ^twaari tusiina wuu?”
34 Yéesu akavasea, “Chóorya chaani ni kutumama kira Muluungu ^eenda, yeeye aantuma nkiimikirirye murimo waachwe.
35 Eri, nyuunyu si moosea, ‘Ikaari myeeri ine vii, kuchwa turi!’ Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, laangi ^vyeene mawunda yari. Viintu vyo chwa vyahúmwiire, ni vyo chwa vii!
36 Muchwi ahúmwiire hokera musáala waachwe, na ni saankan’ya iise viryo, sa nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Aho, ura ^ahaanda na ura ^aachwa vyeenda vari.
37 Jeyyo ira mpíri ^yasea, ‘Umwi aháandaa na wiingi achwíjaa,’ ni ya kikomi.
38 Navatuma mukachwe viintu si ^mwafumira irutira. Vaantu viingi vatumama murimo woosi muruto, maa kaa, nyuunyu mooturya kunáálo ya uturikiri waavo.”

Vasamaría ^Vari Foo Voomuruma Yéesu

39 Vasamaría ^vari foo va uwo múuji wa Sikáari, vakamuruma Yéesu, sa vajáa vateera ^vyeene ura muuntu muki ajáa oonekya kikomi yoosea, “Muuntu uhu aangwyíiriire yoosi ^meene nawaayya tumama.”
40 Aho, vara Vasamaría ^vakafike kuri Yéesu, vakamukalaamya achaale aho meevo, ne akiikala novo kwa siku iviri.
41 Vasamaría ^vari foo vakamuruma sa yara ^meene aluusáa.
42 Vara vaantu vakamusea ura muuntu muki, “Tamurúmire muuntu uhu, si sa masáare yaako vii ^utuwyíiriire tuku, suusu veeneevyo tatéiire ^cheene yooluusa. Kei tatáangire kikomi muuntu uhu ni Mulamuriri wa weeru.”

Yéesu Yoomuhorya Mwaana wa Mukúúlu
(Matáayo 8:5-13; Lúka 7:1-10)

43 Siku iviri ^jikalooke, Yéesu akiinuka fuma Sikáari akatamanya na isi ya Galiláaya.
44 Na Yéesu ajáa avaséire vapooji vaachwe, “Muláali na mutwe wa Ijuva si anyémiwaa ni vaantu va isi ya yaachwe tuku.”
45 ^Akafike Galiláaya, vaantu va Galiláaya vakamuteengya vyabooha. Vamuteengya sa mpiindi ^vajáa uko ngovi ya Paásika kura Yerusaléemu, vajáa voona yoosi ^meene Yéesu atumamáa.
46 Yéesu akatamanya kei na múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya. Aho múujii, noo haantu ^ajáa abweeyya maaji yakava diváai. Uko Kaperenáumu, kujáa kwatiite mukúúlu umwi wa isi. Uwo ajáa na mutavana waachwe mulwíiri.
47 Haaha uwo mukúúlu ^akateere Yéesu uújire na Galiláaya fuma Yudéea, akatamanya na kuri Yéesu, maa akamukalaamya vatamanyan’ye na Kaperenáumu, sa akamuhorye musinga waachwe ^ajáa alwíire sengerera kukwya.
48 Aho, Yéesu akamusea, “Eri, si muri kuunduma vii tuku koni si mwiíne isháara na viintu ^vihwáalaryaa wuu?”
49 Ura mukúúlu akamusea Yéesu, “Aai kalaama, hende tugiritan’ye musinga waani viintu ^akaari si anaakwya.”
50 Aho, Yéesu akamusea, “Tamanya na kaayii, mwaana waako ahórire.” Ura mukúúlu akaruma masáare ya Yéesu, maa akahinduka na kaayii kwaachwe.
51 Viintu ^ajáa akaari njirii, akalumana na vatumami vaachwe vakamusea, “Musinga ahoriré ndwáala yaachwe.”
52 Jeyyo, akavuurya mpiindi ndwáala yaándire murekera. Vakamusea, “Niijo, mpiindi ja mpoloonge.”

53 Aho, taáta waala ura musinga akataanga ni mpiindi jijira Yéesu ˆaari amuseiré, “Mwaana waako ahórire.” Aho, yeeye na kaaya yaachwe vakamuruma Yéesu.
54 Ihi ni isháara ya kaviri ˆng’eene Yéesu atumama, ˆakahinduke na Galiláaya fuma Yudéea.✡

5

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi Siku ya Sabáato

1 Ayo ˆyakalooke, kujáa kwatiite ngovi ya Vayahúudi. Yéesu ne akaambuka na Yerusaléemu.
2 Uko Yerusaléemu, kujáa kwatiite mutiryaango usé waa “Mutiryaango wa Muundi.”✡ Heehi na uwo mutiryaango, kujáa kwatiite isima na Kieburanía ˆrasé waa Betisáata. Iro isima, rijáa rariingiririrwa ni balása isaano. 3 Aho balásii, valaaláa valwíiri ˆvari foo, baa ja vahoku, vivete, na vauntu ˆvaakwya iyandiyandi. [Vawojeráa maaji yatikulwe.
4 Sa kwatiite mpiindi jimwi murimu muuja wa Ijuva wakiimáa, ukatikula maaji. Na muuntu ˆajáa wa ncholo kiingira na luujii maaji ˆyakatikulwe, aholáa ulwíiri waachwe wowoosi ˆajáa nowo.]
5 Haaha, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆajáa mulwíiri kwa myaaka makumi yatatu na inaani (38).
6 Yéesu ˆakamoone alíire aho, na kunu yootaanga ni aho ajáa kwa siku ˆjiri foo, maa akamuurya, “Eri, saaka wiise uhole wuu?”
7 Ura mulwíiri akamusea, “Aai, niini nsiina muuntu wo kuumburukirya luujii mpiindi maaji yatíkwiirwe tuku. Kira ˆndiri saaka kiingira, muuntu wiingi iingiráa mbere yaani.”
8 Yéesu akamusea, “Inuka, toola ndiri yaako, utamanye.”
9 Hahara, ura muuntu akahola. Akatoola ndiri yaachwe, maa akaanda yeenda. Ayo yafumira siku ya Sabáato.
10 Sa jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi ˆvakamoone ura muuntu ˆahóriiwe, maa vakamusea, “Isiku ni Sabáato, ndairiri jasiita muuntu kutumama murimo wo kwiitiika ndiri yaachwe.”
11 Maa kaa, ura muuntu akavasea, “Ura ˆaampóriirye noo aanséire, ‘Inuka, toola ndiri yaako uyeende.’ ”
12 Vayahúudi vakamusea, “Uwo muuntu ˆakuséire toola ndiri yaako udome, ni ani?”
13 Maa kaa, ura muuntu si ajáa atáangire ˆmweene amuhóriirye tuku, sa Yéesu ajáa alóokire kimi, asáangiriire mpukii ya vauntu.
14 Kamusaambo, Yéesu akamushaana ura muuntu Kaayii Njija ya Ijuva, maa akamusea, “Laanga, uhóriiwe, kari ubweeyye uvi kei tuku, sa luu udiire lumana na irema ikuulu kulookya iri.”
15 Aho, akatamanya noo vawyiira Vayahúudi, ni Yéesu noo ˆamuhóriirye.

Nkaasu ya Mwaana wa Mulúungu

16 Aho, Vayahúudi vakaanda saakira njira yoomulaa Yéesu, sa viintu ajáa atúmamire masáare ayo siku ya Sabáato.
17 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Taáta waani atúmamaa murimo siku joosi baa reka tuku. Baa niini nootumama viivyo.”
18 Sa jeyyo, Vayahúudi vakoongererya saakira njira yo muulaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo, si sa viintu ajáa awúnire miiro ya Sabáato vii tuku, maa kaa, sa viintu ajáa aséire Mulúungu ni Taáta waachwe. Kwa njira iyo, ajáa iibwéeyyiirye ni ja Mulúungu mweeneevyo.✡

Wiimiriri wa Mwaana wa Mulúungu

✡ **4:54** Laanga Yoohá ani 2:11. ✡ **5:2** Laanga Nehemía 3:1; 12:39. ✡ **5:18** Laanga Vafilíipi 2:6.

19 Aho, Yéesu akavasea valongooli va Vayahúudi, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, Mwaana sɨ arɨ tʉmama isáare roroosi kwa ngururu jaachwe tʉkʉ. Noo ˆchooreka, yeeye atʉ́mamaa kɨra vii ˆoona Taáta yootʉmama. Sa kɨra ˆatʉ́mamaa Taáta, noo Mwaana ˆatʉ́mamaa.
20 Taáta amweenda Mwaana, na noo ˆchooreka amoónekyaa yara ˆatʉ́mamaa yeeye mweeneevyo. Kei, moonekya arɨ masáare makʉʉlʉ kʉlookya aya, na nyuunyu hwaalala mʉrɨ.
21 Ja ˆvyeene Taáta avafʉ́fʉlaa vaantʉ no vaheera nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, viivyo Mwaana avahéeraa nkaasʉ vara ˆeendire kʉvaheera.
22 Kei, Taáta sɨ amʉlámʉrɨraa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ, maa kaa, mʉrɨmo woosi wo lamʉrɨra, amʉheera Mwaana.
23 Abweeyya jeyyo, sa vaantʉ voosi vamʉnyemye Mwaana ja ˆvyeene vamʉnyémyaa Taáta. Mʉʉntʉ yoyoosi sɨ ˆamʉnyémyaa Mwaana, ʉwo sɨ amʉnyémyaa Taáta tʉkʉ. Na Taáta noo amʉtʉma Mwaana.
24 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, Taáta aantʉma. Yoyoosi ˆatéeraa masáare yaanɨ na ˆamurúmaa Taáta, atɨɨte nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Ʉwo sɨ arɨ heewa irya tʉkʉ, yeeye afɨrɨra inkwya, akɨɨngɨra na nkaaswii.
25 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, mpɨɨndɨ kʉʉja yiise, na mpɨɨndɨ ɨyo yafíkire, vaantʉ ˆvaakwya teera varɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ yoolʉʉsa. Na vara ˆvooteera, kʉva varɨ nkaasʉ.
26 Ja ˆvyeene Taáta atɨɨte nkaasʉ yeeye mweeneevyo, viivyo amʉheera Mwaana nkaasʉ isii yaachwe.
27 Kei, amʉheera Mwaana wiimiriri wo lamʉrɨra vaantʉ, sa yeeye nɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ.
28 Karɨ mʉhwaalale tʉkʉ. Mpɨɨndɨ kʉʉja jiri, voosi ˆvarɨ mbiríírii teera varɨ sawúti yaachwe,
29 na fuma varɨ mbiríírii. Yoyoosi ˆatʉmamáa maaja, heewa arɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Maa kaa, vara ˆvabweeyyáa ʉvɨ, heewa varɨ irya.

Yéesu Oónekiwaa Yeeye nɨ Ani

30 Nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ daha tʉmama isáare roroosi kwa lʉvɨro lwaanɨ tʉkʉ. Noolamʉrɨra vaantʉ ja ˆvyeene Taáta aangwyɨɨra. Na ʉlamuli waanɨ nɨ wa ʉwoloki, sa sɨ nootʉmama yara ˆnoosaaka nɨɨnɨ tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, nootʉmama yara ˆyoosaaka Taáta, yeeye aantʉma.
31 Koonɨ nookiiyonekerya masáare yaanɨ nɨɨmweene, kɨra ˆnookiiyonekerya sɨ cha kɨmáárɨ tʉkʉ.
32 Maa kaa, amwaarɨ wɨɨngɨ ˆoónekyaa kɨkomi chaanɨ, na nɨ kʉvawyɨɨra niise, kɨra ˆyookoonekya chaanɨ nɨ cha kɨmáárɨ.
33 Nyuunyu mwatʉma vatumwi na kwa Yoohá ani Mʉbatisáaji, ne avoonekya kɨra kɨmáárɨ.
34 Sɨ nookiilaangya koonekya kwa vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, nɨ kʉvawyɨɨra niise masáare aya, sa mʉlamuririwe.
35 Yoohá ani Mʉbatisáaji ajáa nɨ ja kɨmʉrɨ ˆkɨmúrɨkaa kilwiiryii. Nyuunyu mʉjáa mwacheenda ɨkyo kɨmʉrɨ, kwa mpɨɨndɨ nduudi.
36 Maa kaa, natɨɨte masáare makʉʉlʉ nookoonekya kʉlookya ya Yoohá ani. Sa mɨrɨmo ˆnootʉmama, koonekya yiise Mʉlʉʉngʉ Taáta noo aantʉma.
37 Taáta yeeye mweeneevyo aantʉma, oónekiirye kɨkomi chaanɨ. Maa kaa, nyuunyu sɨ mʉnateera sawúti yaachwe vii tʉkʉ, baa kei, sɨ mʉnamoona mpula na miiso tʉkʉ.
38 Kei, isáare raachwe sɨ riíkalaa isii yaanyu tʉkʉ, sa sɨ mwaandúmaa nɨɨnɨ tʉkʉ. Nɨɨnɨ, natʉmwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
39 Nyuunyu mwasímbʉlaa Masáare ˆYarɨ Mpeho, sa mwiiséaa isii yaachwe turya mʉrɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Kʉmba kaa, Masáare ˆYarɨ Mpeho yoónekyaa kɨkomi mweeri yaanɨ.

40 Nyuunyu moosiita kuuja na kuri niini, sa muhokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
41 Niini si nooruma kuduumbirirwa ni vaantu tuku.
42 Maa kaa, niini navamányire nyuunyu. Nyuunyu si mwamweenda Muluungu mitimii yaanyu tuku.
43 Niini nuuja kwa irina ra Taáta waani, na nyuunyu mwasíitire kuumpokera. Maa kaa, muuntu wiingi koonı uújire kwa irina raachwe kumuhokera muri.
44 Nyuunyu, mweenda duumbirirwa ni viivaanyu, na si mweenda saakira duumbi ˆifúmaa kwa Muluungu mweeneevyo tuku. Haaha jooli muri kuunduma?
45 Maa kaa, kari mwiisee niini vasitaakya ndiri kwa Taáta tuku, ˆari vasitaakya, ni Músa nyuunyu ˆmumwiiláangyaa.
46 Ngaari mwamuruma Músa, ngaari mwaanduma baa niini, sa Músa aandika masáare yaani.
47 Maa kaa, koonı si mooruma ˆmeene aandika Músa, jooli muri ruma ˆcheene nooluusa?”

6

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
(Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:33-44; Lúka 9:12-17)

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu akatamanya na firiro ya iriva ra Galiláaya, irina riingi riséwaa iriva ra Tibéria.
2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikava yoomutuuba, sa vajáa viíne myuujíisa ˆmyeene abweeyyáa kwa valwíiri.
3 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakaambuka na luulwii. Uko vakiikala voosi hamwi.
4 Ngovi ya Vayahúudi ˆiséwaa Paásika, ijáa yaséngeriire.
5 Yéesu akalaanga, maa akoona yara mayiimbi ya vaantu ˆyookuuja na kwaachwe. Aho, akamuurya Filíipi, “Hai turi wuriira mikáate sa ava vaantu voosi varye?”
6 Yéesu aluusa jeyyo yoomuyera Filíipi, sa ajáa amányire ˆcheene ari tumama.
7 Filíipi akamusea, “Aai baa na tuwule mikáate ya mpía ja dináari magana yaviri (200), ava vaantu si vari keenera kwa kira muuntu kupata kiduudi tuku.”
8 Aho, umwi wa vapooji vaachwe ˆaséwaa Anderéa, mwaanaavo na Simóoni Peéteri, akamusea Yéesu,
9 “Mukúlu, aha kwatiite mutavana umwi ˆari na mikáate isaano ya shayíiri* na fisoompa fiviri. Ha de ivi ni kiintu che kwa iri iyiimbi ra vaantu?”
10 Yéesu akasea, “Vasei vaantu viikale isi.” Aho haantu, kujáa kwatiite masaambi ˆyari foo, maa vaantu vakiikala. Aho mpukii, kujáa kwatiite vaantu valume† mayana yasaano (5,000).
11 Yéesu akatoola ira mikáate, akamuduumba Muluungu, maa akavaheera vaantu ˆvajáa aho. Kei akabweeyya vivira kwa fira fisoompa. Kira muuntu apata ja ˆvyeene asaakáa.
12 Vaantu ˆvakarye no kiikuta, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Tooreri mabéendu ya mikáate yoosi ˆichíhiire, sa yadiire chaala ja kosu.”
13 Aho, vakatoorera mabéendu ya mikáate ya shayíiri ˆyachíhiire, vakamemya vikápu ikimi na viviri.
14 Vaantu ˆvakoone ira ishára na muujíisa ˆajáa abwéeyyiirye, maa vakasea, “Kimaari, uhu noo ura mulá ali na mutwe ˆtawóojeraa, ˆyookuuja na kuri weeru.”✡
15 Yéesu kunu yootaanga vaantu voosaaka vamudoomererye ave mutemi waavo, yeeye akalooka, akaambuka na luulwii, akava yeemweene.

---

* **6:9** ***shayíiri:*** Shayíiri ni mpeke ˆjijáa jiifwíine na ngáano. Mikáate ya shayíiri na ngáano noo kijáa chóorya kikuulu cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kijáa chóorya kikuulu cha vakiva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irusu. Shayíiri ijáa ni chóorya cha nchúwo, baa ja ng’oombe na faráasi. † **6:10** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa. ✡ **6:14** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji (Matáayo 14:22-33; Maáriki 6:45-52)

16 Na kyuulwa, vapooji vaachwe vakagirita na irivii ra Galiláaya.
17 Vakiingira mashúwii, maa vakaanda firira iriva voodoma na iturii ra Kaperenáumu. Mpiindi ijo, kilwiirya kijáa chiíngiire, na Yéesu si ajáa anafika ave novo tuku.
18 Aho, iriva rikatikulwa ni ihúmbuuto ikari ˆrawuváa.
19 Vapooji vaachwe vajáa vayéendire ja luyeendo lwa kilomíita isaano au musasatu, maa vakamoona Yéesu yooyeenda luujii mweeri aséngeriire mashúwa yaavo. Aho, vakakwaatwa ni woowa munumuunu.
20 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Ni niini, koofi tuku."
21 Aho, vari na cheeru vakasaaka aambuke na mashúwii, na hahara mashúwa ikafika haantu ˆvadomáa.

Vaantu Voomusaakira Yéesu

22 Lomutóondo yaachwe, mpuka ya vaantu ˆvajáa vachíhiire nyambuko ya iriva, vajáa vataanga kujáa kwatiite mashúwa imudu vii ichíhiire hara. Kei vajáa vatáangire Yéesu si ajáa adómiin'ye na vapooji vaachwe na ira mashúwa tuku, ni vooveene vajáa vadómire.
23 Maa kaa, mashúwa jiingi fuma múuji wa Tibéria, jikuuja na heehi na haantu vaantu ˆvaari varíire mikáate Mweenevyoosi ˆakamuduumbe Muluungu.
24 Aho, vara vaantu ˆvakataange Yéesu na vapooji vaachwe valóokire, maa vakaambuka ijo mashúwa, vakadoma na múujii wa Kaperenáumu noo musaakira Yéesu.

Yéesu ni Chóorya cha Nkaasu

25 Avo vaantu ˆvamusaakiráa Yéesu, vakamushaana nyambuko ya iriva, maa vakamuurya voosea, "Mukiindya, naadi wuújire na kunu?"
26 Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, si mookuunsaakira sa mwatáangire ishára na myuujíisa mwiíne tuku, kiri vyoova jeyyo, mookuunsaakira sa viintu mwariiré ira mikáate mukiikuta.
27 Kari mundootumama sa muturye chóorya ˆkisáambukaa tuku, kiri vyoova jeyyo, mundootumama sa muturye chóorya si ˆkisaambuka kwa siku ˆjisiina uhero. Ikyo chóorya, Mwaana wa Muuntu noo ari vaheera. Yeeye noo avikirwa mutooso mweeri yaachwe ni Muluungu Taáta."
28 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Eri, tubweeyye che sa tutumame murimo wa Muluungu ˆmweene yoosaaka?"
29 Yéesu akavasea, "Murimo wa Muluungu ˆyoosaaka mutumame noo uhu, ndumi niini ˆnatumwa ni yeeye."
30 Aho, maa vakamusea, "Eri, ni isháara na muujíisa urikwi ˆuri tumama tuuyoone, maa de tukurume? Ni kiintu che uri bweeyya?
31 Vala baaba wiitu vaarya máana‡ isi ya ibaláángwii ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, 'Avaheera mukáate fuma kurumwii, sa varye.' "✡
32 Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, si Músa ˆavaheera mikáate fuma kurumwii tuku, kiri vyoova jeyyo, ni Taáta waani, yeeye noo ˆyoovaheera chóorya cha kikomi fuma kurumwii.
33 Sa mukáate wa Muluungu, ni ura ˆyookiima fuma kurumwii na yookuuheera weeru nkaasu ya siku ˆjisiina uhero."
34 Aho, vakamusea, "Mukúlu, undootuheera uwo mukáate siku joosi."
35 Yéesu akavasea, "Niini noo chóorya cha nkaasu, yoyoosi ˆuújaa na kuri niini, na ˆaandúmaa si ari kwaavwa ni njala kei vii kaa tuku, na yoyoosi ˆaandúmaa niini, si ari koona nyóota kei tuku.

---

‡ **6:31** ***máana:*** Ni chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ˆvajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16. ✡ **6:31** Laanga Ufumo 16:4-36; Sabúuri 78:24-25.

36 Maa kaa, ja ˆvyeene navawyíiriire, baa neembe muunyiíne, mukaari si mookuunduma tukú.
37 Voosi ˆaampeera Taáta, kuuja vari na kwaani, na kikomi niini si ndiri musiita baa umwi vii tukú ˆari kuuja na kwaani.
38 Niini nakiima fuma kurumwii, sa ji ntumame vira Taáta ˆyoosaaka ntumame. Si nuuja jo tumama vira ˆnoosaaka tukú.
39 Na kira Taáta ˆasáakaa noo iki, kari nimutaahe baa umwi vii tukú wa vara ˆaampeera. Kiri vyoova jeyyo, yoosaaka nivafufule sikú ya uhero wa weerú.
40 Sa kira Taáta waani ˆasáakaa ni iki, kira muuntú ˆamuláangaa Mwaana na ˆamurume, ave na nkaasú ya sikú ˆjisiina uhero, na niini mufufula ndiri sikú ya uhero wa weerú."
41 Aho, Vayahúudi vakaanda ng'uula sa viintú Yéesu ˆajáa aséire, "Niini ni chóorya ˆchakiima fuma kurumwii."
42 Vaakaanda kiiyurya, "Uhú si Yéesu, mwaana wa Yooséefu tukú wuu? Taáta waavo na íyo waavo si ava tavamányire tukú wuu? Haaha jooli yoosea, 'Nakiima fuma kurumwii'?"
43 Yéesu akavasea, "Reki kwiing'uurira nyuunyu kwa nyuunyu.
44 Taáta aantuma. Kusiina muuntú ˆari daha kuuja na kwaani tukú, kooni Taáta si amulóngwiire. Na niini mufufula ndiri sikú ya uhero wa weerú.
45 Ja ˆvyeene vyaandikwa masáarii ya valáali na mutwe, 'Mululungú vakiindya ari vaantú voosi.'✡ Yoyoosi ˆamutéeraa na ˆiikíindyaa fuma kwa Taáta, uújaa na kwaani.
46 Kusiina muuntú yoyoosi ˆanamoona Taáta tukú, ni ura vii ˆafuma kwa Mululungú, yeeye noo amoona Taáta.
47 Kimaari kaa noovawyiira, ura ˆyookuunduma niini, atiite nkaasú ya sikú ˆjisiina uhero.
48 Niini ni chóorya cha nkaasú.
49 Vala baaba waanyu vaarya máana kura isi ya ibaláángwii, vakakwya.
50 Maa kaa, aha kwatiite chóorya ˆchafuma kurumwii, na muuntú yoyoosi ˆari kurya, si ari kukwya tukú.
51 Niini ni chóorya cha nkaasú kira ˆchafuma kurumwii. Muuntú yoyoosi ˆari kurya chóorya iki, kuva ari nkaasú kwa sikú ˆjisiina uhero. Chóorya iki, ni muviri waani ˆnookuutoola sa nkaasú ya vaantú voosi va weerú."
52 Vayahúudi vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Uhú muuntú, jooli ari tuheera muviri waachwe turye?"
53 Sa jeyyo, Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, kooni si muríire muviri wa Mwaana wa Muuntú na kooni si munywíire sakami yaachwe, si muri na nkaasú ya sikú ˆjisiina uhero tukú.
54 Muuntú yoyoosi ˆaríjaa muviri waani na ˆanywíjaa sakami yaani, atiite nkaasú ya sikú ˆjisiina uhero, naani mufufula ndiri sikú ya uhero wa weerú.
55 Muviri waani noo chóorya cha kikomi, na sakami yaani ni choonywa cha kikomi.
56 Muuntú yoyoosi ˆaríjaa muviri waani na ˆanywíjaa sakami yaani, yeeye na niini, kei niini na yeeye, tavíjaa kiintú kimwi.
57 Taáta ni nkaasú ari. Ja ˆvyeene yeeye aantuma, na niini napátaa nkaasú fuma kwaachwe, jeyyo, ˆmweene ari kurya muviri waani, turya ari nkaasú fuma kwaani.✡
58 Iki noo chóorya ˆchafuma kurumwii. Iki chóorya si chiifwíine na chóorya ˆvaarya vala baaba waanyu tukú. Voovo vaarya vakakwya. Maa kaa, muuntú yoyoosi ˆaríjaa chóorya iki, kuva ari na nkaasú ya sikú ˆjisiina uhero."
59 Yéesu aluusa masáare aya, mpiindi ˆakiindyáa sinagóogii uko Kaperenáumu.

Vapooji va Yéesu ˆVari Foo Voomureka Yéesu

60 Vapooji vaachwe ˆvari foo ˆvakateere jeyyo, maa vakasea, "Ukiindya uhú wakaangaala maatukú vii. Ani ari daha kuuruma?"

✡ **6:45** Laanga Isáaya 54:13. ✡ **6:57** Laanga Yooháani 5:21.

61 Yéesu akataanga vapooji vaachwe nɨ ng'uula viise sa ɨrɨ isáare, aho, akavuurya, "Eri, ɨrɨ isáare ravatíkwɨɨre wʉʉ?
62 Haaha joolɨ viri kʉva, mʉrɨ moona Mwaana wa Mʉʉntʉ yookaambʉka na kʉʉntʉ ˆajáa aho ncholo?
63 Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ noo ʉvahéeraa vaantʉ nkaasʉ. Mʉvɨrɨ usiina kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ. Masáare ˆnavawyíɨrɨire nɨ Mʉtɨma na nɨ nkaasʉ.
64 Maa kaa, vamwaarɨ kʉrɨ nyuunyu sɨ ˆvookuunduma tʉkʉ." Yéesu alʉʉsa jeyyo, sa ajáa ataanga fuma ncholo nɨ vala ani sɨ ˆvarɨ muruma, na nɨ ani ˆarɨ mʉvarindʉka.
65 Kei akasea, "Noo ˆchooreka noovasea, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha kʉʉja na kwaanɨ tʉkʉ, nɨ mpaka Taáta vii amʉlongoole."
66 ˆVakateere masáare ayo, vapooji ˆvarɨ foo vakamʉreka na vakareka mutuuba.
67 Aho, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, "Eri, baa nyuunyu saaka mwiise mwaandeke wʉʉ?"
68 Simóoni Peéteri akamʉsea, "Mʉkúlʉ, tʉdome na kwa ani? Weewe ʉtɨɨte masáare ya nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
69 Suusu taruma, tataanga weewe noo ʉra ˆArɨ Mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ."
70 Aho, Yéesu akavasea, "Eri, sɨ navasaawʉla nyuunyu ikimi na vavɨrɨ tʉkʉ wʉʉ? Maa kaa, ʉmwɨ waanyu nɨ ja Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ."
71 Aha Yéesu amʉlʉʉsɨkɨráa Yúʉda mwaana wa Simóoni Isikarióoti. Ʉwo ʉʉja jo mʉvarindʉka Yéesu, baa neembe ajáa ʉmwɨ wa vapooji ikimi na vavɨrɨ.

7

Ndʉʉ ya Yéesu sɨ Yamuruma Tʉkʉ

1 Aya ˆyakalooke, Yéesu akatamanya na míiji ˆɨrɨ foo ʉko ɨsɨ ya Galiláaya. Sɨ arɨɨngɨrɨra ɨsɨ ya Yudéea tʉkʉ, sa viintʉ vakúúlʉ va Vayahúudi vasaakáa mʉʉlaa.
2 Haaha ngovi ya Vayahúudi ya matibu* ijáa yaséngerɨɨre.
3 Jeyyo, vandʉʉ vaachwe vakamʉsea, "Inʉka aha, ʉtamanye na Yudéea sa vapooji vaako voone myuujíisa ˆwootʉmama.
4 Koonɨ mʉʉntʉ yoosaaka ataangɨkane kwa vaantʉ, mɨrɨmo yaachwe ˆyootʉmama sɨ arɨ kɨɨtʉmama kimbiso tʉkʉ. Weewe tʉmama wiise aya masáare, iyonekye kwa weerʉ."
5 Baa vaanaavo na Yéesu sɨ vamuruma tʉkʉ.
6 Yéesu akavasea, "Mpɨɨndɨ jaanɨ sɨ jinafika tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu tamanya mʉrɨ mpɨɨndɨ jojoosi ˆmʉsáakire.
7 Weerʉ sɨ ɨrɨ vasʉʉla nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, yaansʉʉla nɨɨnɨ sa nookɨɨyonekya kɨkomi yootʉmama ʉvɨ.
8 Nyuunyu ambuki na Yerusaléemu ngovii. Nɨɨnɨ sɨ nookaambʉka tʉkʉ, sa mpɨɨndɨ jaanɨ jikaarɨ fika."
9 ˆAkavawyɨɨre jeyyo, maa akachaala ʉko ɨsɨ ya Galiláaya.

Yéesu Ngovii ya Matibu

10 Vandʉʉ va Yéesu ˆvakalooke na ngovii, Yéesu ne akaambʉka na Yerusaléemu, maa kaa, kwa kimbiso sɨ iiyonekya tʉkʉ.
11 Mpɨɨndɨ ja ngovi, vakúúlʉ va Vayahúudi vamʉsaakɨráa Yéesu aho ngovii. Vakavuurya vaantʉ voosea, "Hai arɨ ʉra mʉmaka?"
12 Vaantʉ ˆvarɨ foo vang'uuláa sa Yéesu voosea, "Nɨ mʉʉntʉ mʉʉja." Na vɨɨngɨ vaseáa, "Yoovakoovera vaantʉ."

---

* **7:2** ***ngovi ya Vayahúudi ya matibu:*** Nɨ ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa kwa sikʉ mufungatɨ ˆvakahʉmʉle kuchwa sabíibu na seitúuni. Ngovi ɨhɨ vabweeyyáa ko kiikala matibwii ˆmeene vajeengáa na matáampi ya mɨtɨ ya nkʉmbʉkɨra ya vala baaba waavo kʉyeenda ɨsɨ ya ibaláángwii kwa myaaka makumi yanɨ (40). Laanga Valáawi 23:33-36, 39-43; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 16:13-17.

13 Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆamʉlʉʉsáa Yéesu mbere ja vaantʉ tʉkʉ, sa voofáa vakúúlʉ va Vayahúudi.

Yéesu Yoovakiindya Vaantʉ Kaayii Njija ya Ijʉva

14 Mpiindi ja sikʉ ja ngovi ˆjikafike katikati, Yéesu akiingira na waámii ya Kaaya Njija ya Ijʉva, maa akaanda kiindya.
15 Vayahúudi vakahwaalariwa ni ukiindya waachwe, vakasea, “Eri, ʉhʉ mʉʉntʉ ni hai ˆafumya ʉmanyi ʉhʉ na yeeye si anakiindiwa tʉkʉ?”
16 Aho, Yéesu akavasea, “Ʉhʉ ukiindya si waani tʉkʉ, ni wa ʉra ˆaantʉma.
17 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆasáawʉlaa kʉtʉmama vira ˆvyoosaakwa ni Mʉlʉʉngʉ, amányire ukiindya ʉhʉ wafuma kwa Mʉlʉʉngʉ, na si masáare yaani tʉkʉ.
18 Vara ˆvalúusikaa sa voovo, vasáakaa nkongojima jaavo vooveene, maa kaa, mʉʉntʉ ʉra ˆasáakaa kʉmʉnyemya ʉra ˆamʉtʉma, alúusikaa kimáári vii, si ʉloongo tʉkʉ.
19 Eri, Músa si avaheera Miiro? Baa jeyyo, kusiina baa ʉmwi waanyu ˆakwáatyaa iyo Miiro tʉkʉ. Haaha sa che moosaaka kʉʉnjʉlaa?”
20 Ira mpuka ya vaantʉ ikamʉsea, “Weewe watiite murimʉ mʉvi. Ani yoosaaka kʉkʉʉlaa?”
21 Yéesu akavasea, “Nabweeyya muujíisa ʉmwi vii sikʉ ya Sabáato, na nyuunyu voosi mwahwaalala.✡
22 Músa avalairirya kʉvatwaala na kibawii vasinga voosi va kiintʉ kilʉme, baa neembe ihi tʉʉva si yafuma kwa Músa, maa kaa, kwa vala baaba waanyu. Kiri vyoova jeyyo, nyuunyu mwatwáalaa vasinga na kibawii baa sikʉ ya Sabáato.
23 Koonи musinga atwáalwaa na kibawii baa sikʉ ya Sabáato sa Miiro ya Músa idiire wunwa, jooli de mookʉʉnkalariira niini so horya mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato?
24 Reki lamʉriira mʉʉntʉ kwa kira ˆmookoona weerwii, kiri vyoova jeyyo, lamuriri kwa ʉwoloki.”

Yéesu noo Masía wʉʉ?

25 Haaha, vamwi va vaantʉ va Yerusaléemu vakaanda sea, “Eri, ʉhʉ si noo ʉra mʉʉntʉ ˆvoosaaka mʉʉlaa tʉkʉ wʉʉ?
26 Hooni laangi, amwi yoolʉʉsika novo kiweerwii na baa si voomuwyiira kiintʉ chochoosi tʉkʉ? Ifaanaa vikava vakúúlʉ vatáangire ʉhʉ noo Masía wʉʉ?
27 Suusu tamányire ʉhʉ mʉʉntʉ kʉʉntʉ ˆafuma. Maa kaa, Masía ˆari kʉʉja si tʉri taanga kʉʉntʉ ˆari fuma tʉkʉ.”
28 Yéesu akatuuba kiindya waámii wa Kaaya Njija, akalʉʉsika na sawúti nkʉʉlʉ yoosea, “Nyuunyu mwaamányire niini, na mwamányire kʉʉntʉ ˆnafuma. Niini si nʉʉja kwa ngururu jaani tʉkʉ. Maa kaa, ʉra ˆaantʉma ni wa kikomi na nyuunyu si mwamʉmányire tʉkʉ.
29 Niini namʉmányire, sa nafuma kwaachwe, na yeeye noo aantʉma.”
30 Aho, vakayera mʉkwaata, maa kaa, kusiina mʉʉntʉ yoyoosi ˆadaha mʉkwaata tʉkʉ, sa mpiindi yaachwe ijáa ikaari fika.
31 Vaantʉ ˆvari foo vajáa aho, vakamuruma, na vakasea, “Eri, Masía ˆari kʉʉja, tʉmama ari isháara na myuujíisa mikʉʉlʉ kʉlookya ihi ˆyootʉmama ʉhʉ mʉʉntʉ wʉʉ?”

Valʉkalʉka Vootʉmwa no Mʉkwaata Yéesu

32 Mafarisáayo vakateera vaantʉ vookiihweehera ayo masáare ya Yéesu. Aho, Mafarisáayo na vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva vakatʉma valʉkalʉka va Kaayii Njija, vakamʉkwaate Yéesu.
33 Yéesu akavasea, “Niini mwaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii, aho, hindʉka ndiri kwa ʉra ˆaantʉma.
34 Kʉʉnsaakira muri, maa kaa, si muri kʉʉnyona tʉkʉ, na haantʉ ˆndiri veera, nyuunyu si muri daha kʉʉja tʉkʉ.”

✡ **7:21** Laanga Yoohá ani 5:1-15.

35 Aho, Vayahúudi vakiiyurya voovo kwa voovo voosea, “Uhu muuntu ni na hai ˆyoodoma haantu si ˆturi daha kumoona? Baku saaka iise adome na kwa Vayahúudi vara ˆviipasa míijii ya Vagiríki, sa avakiindye Vagiríki wuu?
36 Ni kiintu che iki ˆyooluusa, ‘Kuunsaakira muri, maa kaa, si muri kuunyona tuku, na haantu ˆndiri veera, nyuunyu si muri daha kuuja tuku?’ ”

Maboote ˆYiíkaa Maaji ˆYari Nkaasu

37 Siku yo herererya ngovi ya matibu, ni siku nkuulu ijáa. Yéesu akiima kati na kati ya waama wa Kaaya Njija, akaluusika kwa sawúti nkuulu yoosea, “Kooni uri na nyóota yeenda na kwaani ji unywe.
38 Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Ura ˆaanduma niini, maboote ˆyiíkaa maaji ya nkaasu fuma yari isii yaachwe.’ ”✡
39 Yéesu aluusikira Mutima Muuja. Uhu Mutima Muuja, vaantu voosi ˆvamurúmaa Yéesu lo muhokera vari. Mpiindi ijo, Muluungu ajáa akaari mutuma Mutima Muuja na kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu, sa Muluungu ajáa akaari laira nkongojima kwa Yéesu.

Vaantu Vookiigava sa Yéesu

40 Vamwi va vaantu va ira mpuka ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea, “Kikomi, uhu noo ura muláali na mutwe ˆtawóojeraa fuma kwa Muluungu.”✡
41 Vamwi vakasea, “Uhu noo Masía!” Maa kaa, viingi vakasea, “Tuku, Masía si ari fuma Galiláaya tuku.
42 Masáare ˆYari Mpeho yasea, Masía fuma ari ichinii ra mutemi Daúdi, vyaarirwa ari múujii wa Betelehéemu, múuji haantu mutemi Daúdi ˆiikala.”✡
43 Sa jeyyo, vaantu vakiigava sa Yéesu.
44 Vamwi vaavo vakasaaka kumukwaata, maa kaa, kusiina ˆayera kumukwaata tuku.

Vakúúlu va Vayahúudi si Vamuruma Yéesu Tuku

45 Valukaluka ˆvakahinduke na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo, ˆveene vajáa vavatúmire vakamukwaate Yéesu, maa vakuuriwa, “Sa che si mumuréetire?”
46 Valukaluka vakavasea, “Kusiina muuntu wiingi ˆanaluusika ja uhu muuntu tuku.”
47 Mafarisáayo vakavasea, “Arumi, baa nyuunyu mwakóoviirwe wuu?
48 Eri, kwatiite mukúúlu umwi au Mufarisáayo umwi ˆamuruma wuu?
49 Tuku! Maa kaa, ihi mpuka ya vaantu ˆvoomuruma, si vamányire Miiro tuku. Ava, vajumwa.”
50 Aho, Nikodéemu, ura ˆajáa umwi waavo siku imwi ajáa adoma na kwa Yéesu nuuchiku, akuurya,
51 “Eri, Miiro yiitu yaruma kuheera muuntu irya baa muteerera no taanga kira ˆatúmamaa tuku wuu?”
52 Novo vakamusea, “Baku baa weewe ni Galiláaya wafuma wuu? Doma kasole neeja Masáare ˆYari Mpeho, aho, taanga uri kusiina muláali na mutwe wa Ijuva ˆafúmaa Galiláaya tuku!”

[Masáare aya 7:53-8:11 yasiina nakáalii jiingi ja kalikaali tuku.]

53 Aho, kira muuntu akatamanya na kaayii kwaachwe.

8

1 Yéesu ˆakahumule kukiindya, maa akatamanya na Luulwii lwa Miseitúuni.

Muuntu Muki ˆAkwáatirwe Yooyeenda na Mulume wa Muuntu

✡ **7:38** Laanga Isáaya 44:3; 55:1; 58:11. ✡ **7:40** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-22. ✡ **7:42** Laanga 2 Samwéeli 7:12-16; Míika 5:2; Matáayo 2:5-6.

2 Lomutóondo yaachwe namutóondo dwii, Yéesu akatamanya kei na waámi wa Kaaya Njija ya Ijuva. Vaantu voosi vakatamanya na kuri yeeye, akiikala isi, maa akaanda vakiindya.
3 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamureeta muuntu muki umwi ^ajáa akwáatirwe yooyeenda na mulume wa muuntu. Vakamwiimya kati na kati ya mpuka ya vaantu.
4 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Mukiindya, uhu muuntu muki ashaániriirwe yooyeenda na mulume wa muuntu.
5 Miirwii yiitu, Músa atulairirya tumuvae na mawye fuuru akwye muuntu muki ja uhu.✡ Haaha weewe jooli woosea?"
6 Valuusa jeyyo ja muteo sa vapate kiintu cho musitakirya. Maa kaa, Yéesu akiinama, maa akaanda tala isi na imaamba raachwe.
7 ^Vakatuube kumuurya, akiinula mutwe, maa akavasea, "Umwi waanyu ura ^asiina uvi kati yaanyu, uwo ave wa ncholo kumuvaa na iwye uhu muuntu muki."
8 Aho, akiinama kei, maa akatala isi na imaamba raachwe.
9 ^Vakateere jeyyo, vakaanda looka umwi umwi, vakaanda vawosi. Yéesu akachaala yeemweene na ura muuntu muki ^ajáa iímire mbere yaachwe.
10 Yéesu akiinula mutwe waachwe, akamuurya ura muuntu muki, "Maáma, hai vari vara vaantu ^vaaluusa irya raako?"
11 Ura muuntu muki akasea, "Taáta, kusiina baa umwi tuku." Yéesu ne akamusea, "Baa niini si nooluusa irya raako tuku. Doma, maa kaa, kwaandira isiku kari utúmamaa uvi tuku."

Yéesu ni Kiweeru cha Weeru

12 Aho, Yéesu akatuuba luusika na ira mpuka ya vaantu akavasea, "Niini noo kiweeru cha weeru. Muuntu yoyoosi ^aantúubaa, si ari yeendera kilwiiryii vii kaa tuku, yeeye kuva ari na kiweeru cha nkaasu."
13 Jeyyo, Mafarisáayo vakamusea, "Wootoola ushahíidi waako mweeneevyo, sa jeyyo, ushahíidi uwo si uri rumika tuku."
14 Yéesu akavasea, "Baa koni nootoola ushahíidi waani mweeneevyo, iki ^nooluusa ni cha kimáári, sa namányire kuuntu ^nafuma na kuuntu ^noodoma. Maa kaa, nyuunyu si mumányire kuuntu ^nafuma na kuuntu ^noodoma tuku.
15 Nyuunyu mookuundamurira kwa miiririkano ya vaantu. Maa kaa, niini si noolamurira muuntu yoyoosi tuku.
16 Baa koni noolamurira muuntu, ulamuli waani ni wa kikomi. Niini si nalámuriraa muuntu niimweene tuku, maa kaa, ni hamwi navíjaa na Taáta. Taáta noo aantuma.
17 Miirwii yaanyu vyaandikwa, ushahíidi wa vaantu vaviri ni wa kimáári.✡
18 Niini nootoola ushahíidi waani mweeneevyo, na Taáta atóolaa ushahíidi mweeri yaani. Yeeye noo aantuma."
19 Aho, maa vakamuurya, "Taáta waanyu hai ari?" Yéesu akavasea, "Nyuunyu si mwaamányire niini tuku. Na baa kei si mwamumányire Taáta waani tuku. Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamumányire Taáta waani."
20 Yéesu aluusa masáare aya, mpiindi ^akiindyáa chúumbii cha kuuntu ^vavikáa isandúku ra mpía ja Kaaya Njija. Maa kaa, kusiina muuntu ^amukwaata tuku, sa mpiindi jaachwe jijáa jikaari fika.

Yéesu Yooluusikira Inkwya Yaachwe

21 Aho, Yéesu akavasea kei vara Mafarisáayo, "Niini kiitamanyirya niise, naanyu kuunsaakira muri, maa kaa, kukwya muri na uvi waanyu. Kuuntu ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku."

✡ **8:5** Laanga Valáawi 20:10; Nkumbukira ya Miiro 22:22-24. ✡ **8:17** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:6; 19:15.

22 Aho, vara Vayahúudi vakaanda kiiyurya, “Eri, ni kookiiyulaa iise wuu? Iki noo ˆchooreka yoosea, ‘Kuuntu ˆnootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku wuu’?”
23 Yéesu akavasea, “Nyuunyu mwafuma kuri ihi isi, na niini nafuma mweeri. Nyuunyu muri va ihi weeru, niini si ndiri wa ihi weeru tuku.
24 Iki noo ˆchooreka noovawyiira, kukwya muri na uvi waanyu. Kooni si mookuunduma, ‘Niini Mwaari,’* kukwya muri na uvi waanyu.”
25 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Weewe uri ani?” Ne akavasea, “Keende naanda vakiindya, navawyiira niini ndiri ani.
26 Natiite masáare ˆyari foo yo vawyiira nyuunyu na yo valamuriira. Maa kaa, luusa ndiri yara ura ˆaantuma ˆyookuungwyiira nduuse. Yeeye ni wa kimáári, na niini niiwyíiraa weeru kira ˆnateera fuma kwaachwe.”
27 Avo vaantu si vataanga tuku kiintu Yéesu ˆavawyiirá a, ni masáare ya Taáta waachwe wa kurumwii.
28 Aho, Yéesu akavasea, “Muri humula kumwiinula na mweeri Mwaana wa Muuntu, aho, noo muri taanga kumba ‘Niini Mwaari,’ na yoosi ˆnatúmamaa si kwa wiimiriri waani tuku, maa kaa, nalusa yara vii Taáta waani ˆaankiindya.
29 Yeeye aantuma, kei ni hamwi ari na niini. Yeeye si aandeka niimweene tuku, sa siku joosi natúmamaa yara ˆyamweéryaa mutima.”
30 Mpiindi Yéesu alúusaa ayo masáare, vaantu ˆvari foo vakamuruma.

Vaana va Kikomi va Aburahá amu

31 Aho, Yéesu akavasea Vayahúudi vara ˆvajáa vamurúmire, “Kooni mukwáatiirye masáare yaani, kikomi nyuunyu muri vapooji vaani.
32 Taanga muri kimáári, na kimáári vabweeyya kiri mwiiyanjaale.”
33 Novo vakamusea, “Suusu turi vaana va Aburahá amu, na si tunaava vatúmwa va muuntu yoyoosi tuku. Haaha jooli woosea kwiiyanjaala turi?”
34 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ˆatúmamaa uvi, uwo ni mutúmwa wa uvi.✡
35 Mutúmwa si ari umwi wa vaantu va kaaya ya mweenenyuumba waachwe siku joosi tuku, maa kaa, mwaana ni umwi wa vaantu va kaaya yaavo kwa siku ˆjisiina uhero.
36 Sa jeyyo, kooni Mwaana wa Mulúungu avachúnguriire, nyuunyu si muri kuva vatúmwa kei tuku, kwiiyanjaala muri kikomi.
37 Namányire nyuunyu muri vaana va Aburahá amu, maa kaa, moosaakira nkalo yo kuunjulaa sa moosiita ruma ukiindya waani.
38 Niini noovawyiira yara ˆnoona kwa Taáta waani. Viivyo, naanyu mootumama yara ˆavawyiira taáta waanyu.”
39 Novo Vayahúudi vakamusea, “Aburahá amu ni taáta wiitu.” Yéesu akavasea, “Ngaari muri vaana va Aburahá amu, ngaari tumama mwiise miirimo ya Aburahá amu.
40 Maa kaa, nyuunyu moosaakira nkalo yo kuunjulaa, baa neembe navawyiira kimáári kira ˆnateera fuma kwa Mulúungu. Aburahá amu si abweeyya jeyyo tuku.
41 Nyuunyu mootumama yara ˆatúmamaa taáta waanyu.” Voovo vakamusea, “Suusu si vaana va hululuri tuku, tatiite Taáta umwi vii, noo Mulúungu.”
42 Yéesu akavasea, “Ngaari Mulúungu ni Taáta waanyu, ngaari mwaanyenda, sa nafuma kwa Mulúungu. Niini si nuuja kwa luviro lwaani tuku, maa kaa, ni yeeye noo aantuma.
43 Sa che si mootaanga ˆcheene noovawyiira? Si mootaanga tuku, sa viintu musiina luviro lo teerera masáare yaani.
44 Nyuunyu taáta waanyu ni Ikúúlu ra Mirimu Mivi, na nyuunyu moosaaka tumama kira rataáta waanyu ˆreenda tumama. Rooro ni ruulai keende ncholo, na si risáakaa

* **8:24** ***Niini Mwaari:*** Aha, Yéesu iiluusa ja ˆvyeene Mulúungu iiluusa Muhákwii wa Ncholo. Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 3:14. ✡ **8:34** Laanga Varúumi 6:12-23.

kimáári tukʉ, sa kimáári kisiina mutimii waachwe tukʉ. Kati ˆroolʉʉsa ʉloongo, ni lʉʉsa riise vira ˆvyeene riri, sa rooro ni iloongo na ncholo ya ʉloongo.
45 Maa kaa, sa viintʉ niini noovawyiira kimáári, nyuunyu si mookuunduma tukʉ.
46 Ni ani kati na kati yaanyu kikomi ari koonekya niini natiite ʉvi? Kooni aya ˆnoovawyiira ni ya kikomi, sa che si mookuunduma?
47 Mʉʉntʉ wa Mʉlʉʉngʉ atéeraa masáare ya Mʉlʉʉngʉ. Kiintʉ choobweeyya musiindwe teera kira Mʉlʉʉngʉ ˆalʉʉsa, ni sa viintʉ si mʉri va Mʉlʉʉngʉ."

*Yéesu ni Mʉkʉʉlʉ Kʉlookya Aburahá*amu

48 Aho, Vayahúudi vakamʉsea Yéesu, "Eri, kati ˆtoosea ʉri Mʉsamaría na watiite murimʉ mʉvi, si talúʉsaa kimáári tukʉ wʉʉ?"
49 Yéesu akavasea, "Niini nsiina murimʉ mʉvi tukʉ. Niini namʉnyémyaa Taáta waani, maa kaa, nyuunyu si mwaanyémyaa tukʉ.
50 Niini si noosaakira nkongojima yaani tukʉ, maa kaa, amwaari ˆmweene yoosaaka niini nyemiwe, na yeeye noo mʉlamuli.
51 Kimaari kaa noovawyiira, mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆari kwaatya masáare yaani, ʉwo si ari kukwya vii kaa tukʉ."
52 Aho, Vayahúudi vakamʉsea, "Haaha tatáangire watiite murimʉ mʉvi. Aburahá*amu* aakwya, viivyo baa valáali na mʉtwe va Ijʉva, ati weewe woosea, 'Mʉʉntʉ ˆari teera masáare yaani si ari kukwya tukʉ?'
53 Eri, weewe ʉri mʉkʉʉlʉ kʉlookya taáta wiitʉ Aburahá*amu* wʉʉ? Yeeye aakwya, baa valáali na mʉtwe novo vaakwya. Ivi weewe wookiisea ʉri ani?"
54 Yéesu akavasea, "Kooni nookiibweeyyirya nkongojima niini mweeneevyo, nkongojima yaani isiina kiintʉ tukʉ. Maa kaa, ˆaanyínʉlaa niini, ni Taáta waani, nyuunyu ˆmoosea ni Mʉlʉʉngʉ waanyu.
55 Baa haaha, nyuunyu si mʉnamʉtaanga Mʉlʉʉngʉ tukʉ, maa kaa, niini namʉmányire. Kooni naséire si namʉmányire tukʉ, kʉva ndiri mʉloongo ja nyuunyu. Maa kaa, niini namʉmányire na isáare raachwe narikwaatya.
56 Taáta waanyu Aburahá*amu* ajáa avyeenda maatukʉ kʉtaanga niini kʉʉja ndiri. Ɨyo sikʉ iiyiíne, maa akavyeenda."
57 Aho, Vayahúudi vakamʉsea, "Weewe baa si ʉnafikya myaaka makumi yasaano (50) tukʉ, jooli de wamoona Aburahá*amu*?"
58 Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, Aburahá*amu* si anavyaalwa, 'Niini Mwaari.' "
59 Vayahúudi ˆvakateere jeyyo, maa vakatoola mawye voosaaka vamʉvae Yéesu. Yéesu akiivisa, maa akafuma aho Kaayii Njija.

9

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ˆAvyaalwa Mʉhoku

1 Sikʉ imwi mpiindi Yéesu ˆalookáa, akamoona mʉʉntʉ ʉmwi ˆajáa mʉhoku keende kʉvyaalwa kwaachwe.
2 Vapooji vaachwe vakamuurya, "Mukiindya, ni ani ˆatʉmama ʉvi fʉʉrʉ ʉhʉ avyaalwe mʉhoku? Ni yeeye bakʉ vavyiiri vaachwe?"
3 Yéesu akavasea, "Si yeeye tukʉ na si vavyiiri vaachwe ˆvatʉmama ʉvi tukʉ. Avyaalwa mʉhoku sa mirimo ya Mʉlʉʉngʉ ivariyʉlwe mwiikalwii waachwe aha weerwii.
4 Mʉlʉʉngʉ aantʉma. Viintʉ ˆkʉkaari namuusi, ni mpaka tʉtʉmame mirimo yaachwe. Uchikʉ kʉʉja wiise, mpiindi ijo, si tʉri daha tʉmama tukʉ.
5 Mpiindi ˆnkaari aha weerwii, niini ni kiweerʉ cha weerʉ."
6 Yéesu ˆakalʉʉse jeyyo, akachwa mati isi, akabweeyya fitoe na yara mati, maa akamʉhaka ʉra mʉhoku miiswii.

7 Aho, akamusea, “Tamanya ukoowe iduundwii ra Siloáamu.” Siloáamu noo kusea “vaantu ˆvatumwa.” Aho, ura muhoku akatamanya noo koowa, akahinduka kunu yookoona.
8 Vakaaya vaachwe na vaantu ˆvajáa vamoona aho ncholo yooloomba, vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, uhu si ura muuntu ˆiikaláa aha no loomba tuku wuu?”
9 Vamwi vaavo vakasea, “Ni yeeye.” Viingi vakasea, “Si yeeye tuku ni iifwíine vii.” Maa kaa, uwo muuntu akavasea, “Ni niini.”
10 Maa kaa, voovo vakaanda muurya, “Jooli vyavíire amwi miiso yaako yookoona?”
11 Ne akavasea, “Muuntu ˆaséwaa Yéesu, abwéeyyiirye fitoe na mati yaachwe, akaampaka miiswii, maa akaansea, ‘Tamanya na Siloáamu ukooyye kisho chaako.’ Na ˆnkooyye kisho, maa nkaanda koona.”
12 Avo vaantu vakamuurya, “Uwo muuntu hai ari?” Ura muhoku akavasea, “Iyau.”

Mafarisáayo Vookuurikirirya Kuhoriwa Muhoku

13 Aho, avo vaantu vakamutwaala uwo muuntu ˆajáa muhoku aho ncholo na kwa Mafarisáayo.
14 Siku Yéesu ˆajáa abweeyya fitoe na akamuhorya ura muhoku, ni siku ya Sabáato ijáa.
15 Jeyyo, Mafarisáayo vakaanda muurya kei ˆvyeene ajáa ahóriiwe. Ne akavasea, “Aampákire fitoe miiswii, nkooyya kisho, na haaha nookoona.”
16 Vamwi va Mafarisáayo vakasea, “Uhu muuntu si afuma kwa Muluungu tuku, sa si yookiinyemya Sabáato tuku.” Maa kaa, viingi vakasea, “Jooli muuntu muvi ari daha bweeyya isháara na myuujíisa ja ihi?” Aho, maa vakiigava voovo kwa voovo.
17 Jeyyo, Mafarisáayo vakamuurya kei ura muhoku voosea, “Weewe noo ˆuhóriiwe miiso ni ura muuntu, jooli woosea kwa uwo muuntu?” Yeeye akasea, “Ura ni muláali na mutwe wa Ijuva.”
18 Vara Vayahúudi si varuma kooni uwo muuntu aho ncholo ajáa muhoku tuku. Kukiimikirirya, vakavaaniirira vavyiiri va ura muhoku.
19 Vakavuurya, “Eri, uhu ni mwaana waanyu nyuunyu ˆmoosea ajáa avyaalwa muhoku wuu? Kooni moosea jeyyo, jooli haaha yookoona?”
20 Vavyiiri vaachwe vakavasea, “Ni kimáári uhu ni mwaana wiiswi na ni kimáári ajáa avyaalwa muhoku.
21 Maa kaa, si tootaanga ni jooli aándire koona tuku, na baa si tootaanga ni ani ˆamuhóriirye tuku. Muuryi mweeneevyo, si musinga tuku, luusa ari mweeneevyo.”
22 Vavyiiri vaachwe vajáa valuusa jeyyo, sa voofáa Vayahúudi. Vayahúudi vajáa vasea, kooni muuntu amurúmire Yéesu noo Masía, kibiriwa ari fuma sinagóogii.
23 Noo ˆchooreka vavyiiri vaachwe vajáa vasea, “Muuryi mweeneevyo, si musinga tuku.”
24 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakamwaanirira lwa kaviri ura ˆajáa muhoku vakamusea, “Muheere Muluungu nkongojima kooni ni kimáári wooluusa! Suusu tamányire uhu muuntu ˆakuhóriirye ni muvi.”
25 Maa yeeye akavasea, “Niini si namányire kooni ni muvi tuku. Kiintu kimudu ˆnamányire ni iki, niini ni muhoku nijáa, na haaha nookoona.”
26 Maa vakamuurya, “Che uwo muuntu akubwéeyyiriirye? Jooli akutúunukwiire miiso yaako?”
27 Ura ˆajáa muhoku akavasea, “Nahúmwiire vawyiira, naanyu si mookuunteerera tuku. Sa che moosaaka nivawyiire kei? Eri, saaka mwiise muve vapooji vaachwe wuu?”
28 Aho, vakamutukira voomusea, “Weewe noo mupooji waachwe, suusu turi vapooji va Múusa.
29 Tamányire Muluungu aluusika na Múusa, maa kaa, si tamányire uhu muuntu kuuntu ˆafuma tuku.”

30 Ura ˆajáa muhoku akavasea, “Iki ni kiintu cho hwaalarya! Ati si mumányire kuuntu ˆafuma tuku, maa kaa, aantúunukwiire miiso yaani.
31 Tamányire Muluungu si atéeraa kuloomba kwa vavi tuku, yeeye atéeraa kuloomba kwa voosi ˆvamunyémyaa na ˆvatúmamaa kira ˆasáakaa.✡
32 Keende weeru yuumbwa, si tunateera muuntu amuhóriirye muuntu ˆavyaalwa muhoku tuku.
33 Ngaari uhu muuntu si afuma kwa Muluungu, ngaari si adáhire tumama chochoosi tuku.”
34 Novo vakamusea, “Weewe wavyaalwa na warerwa uvii. Eri, watiite luviro lo tukiindya suusu wuu?” Aho, maa vakamukibirya na weerwii.

Uhoku wa Mutimii

35 Yéesu akateera vajáa vamukíbiirye ura muuntu fuma sinagóogii. Yéesu akamushaana maa akamuurya, “Eri, muruma wiise Mwaana wa Muuntu wuu?”
36 Ura muuntu akamuurya Yéesu, “Mukúlu, uhu muuntu ni ani? Ngwyiira sa niini nimurume.”
37 Yéesu akamusea, “Wamwiíne, noo uhu ˆyoolusika na weewe.”
38 Ura muuntu akasea, “Mukúlu, narúmire.” Aho, maa akamwiinamira Yéesu.
39 Yéesu akamusea, “Niini nuuja na aha weerwii jo lamurira, sa vahoku voone na vara ˆvoónaa vave vahoku.”
40 Kujáa kwatiite Mafarisáayo vamwi ˆvajáa heehi na Yéesu ˆvakateere jeyyo, maa vakamusea, “Ati, baa suusu turi vahoku wuu?”
41 Yéesu akavasea, “Ngaari muri vahoku, ngaari musiina uvi tuku, maa kaa, sa viintu moosea koona mwiise, mukaari muri na uvi.”

10

Lusímo lwa Muríisi Muuja

1 “Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi kooni si iingiire na waámii ya muundi ko tweera na mutiryaangwii, maa kaa, iingire ko tweera na haantu hiingi, uwo ni mwiívi na muhóki.
2 Muuntu ˆiíngiraa ko tweera na mutiryaangwii, uwo noo muríisi wa muundi.
3 Mulaangiriryi wa mutiryaango amuyúuriraa, na muundi jatéeraa sawúti yaachwe. Aánirira muundi jaachwe kwa marina yaavo, na ajifúmyaa na weerwii.
4 ˆAri humula kujifumya muundi jaachwe na weerwii, ajilóngoreraa na muundi jaachwe jamutúubaa sa jamányire sawúti yaachwe.
5 Ijo muundi, si jiri mutuuba muyeni tuku, maa kaa, mutiija jiri sa si jamányire sawúti yaachwe tuku.”
6 Yéesu avawyiira lusímo ulu, maa kaa, si vataanga tuku ˆcheene aluusáa.
7 Aho, Yéesu akavasea kei, “Kimaari kaa noovawyiira, niini noo mutiryaango wa muundi.
8 Voosi vara ˆvalongoola kuva varíisi va muundi mpiindi niini ˆnijáa nkaari kuuja, avo ni viívi na vahóki, muundi si ja vateera tuku.
9 Niini noo mutiryaango. Muuntu yoyoosi ˆari kiingira na waámii ko tweera kuri niini, lamuririwa ari, kiingira ari na fuma ari, na turya ari uríisi ˆwabooha.
10 Mwiívi uújaa sa iive, uulae au asaambule. Maa kaa, niini nuuja sa muundi jive nkaasu na jive na iyo nkaasu ˆyakiimana.
11 Niini ndiri muríisi muuja. Muríisi muuja atóolaa nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe.
12 Mutumami ura si ˆari muríisi wa muundi, na kei muundi si ˆjiri jaachwe, uwo ari koona mbuuji yookuuja, tiija ari na jireka ari muundi. Mbuuji yakíimiriraa ikukikuki ra muundi na jiingi jiípasaa.
13 Mutumami atíijaa, sa si iitwéetyaa sa muundi tuku.

✡ **9:31** Laanga Sabúuri 34:15-16; Mpíri 15:29.

14 Niini ndiri muríisi muuja. Na namányire muundi jaani na muundi jaani jaamányire niini,
15 ja ˆvyeene Taáta aamányire niini, na niini namumányire Taáta. Kei, niini nootoola nkaasu yaani sa muundi jaani.
16 Natiite muundi jiingi si ˆjiri ja ihi waama. Ni mpaka nijireete, nojo jiteere sawúti yaani. Jeyyo, jive ufya umwi na muríisi umwi.
17 Taáta waani aanyenda niini sa nootoola nkaasu yaani sa niipate kei.
18 Kusiina muuntu ˆari daha kuumpoka nkaasu yaani tuku, maa kaa, niini noo nookiitoola nkaasu yaani ko keenda. Niini natiite wiimiriri wo toola nkaasu yaani, na kei natiite wiimiriri wo va nkaasu kei. Ni Taáta waani mweeneevyo noo ˆaandairirya mbweeyye jeyyo."
19 Sa ayo masáare, Vayahúudi vakiigava.
20 ˆVari foo vaavo vakasea, "Uhu muuntu atiite murimu muvi na ni musari. Sa che toomuteerera?"
21 Viingi vakasea, "Aya si masáare ya muuntu ˆari na murimu muvi tuku. Eri, murimu muvi daha uri tuunukula miiso ya vahoku wuu?"

Yéesu Yoosiitwa ni Vayahúudi

22 Haaha, uko Yerusaléemu kujáa kwatiite ngovi yo talarya Kaaya Njija ya Ijuva, na ni mpiindi ja mpeho jijáa.
23 Yéesu ni Kaayii Njija ajáa, na akava yooyeenda waámii ˆuséwaa Waama wa Solomóoni.
24 Vayahúudi vajáa aho, vakamuriingiriira, maa vakamuurya Yéesu voosea, "Fuuru naadi uri tuuba kutulumya mitima? Tuwyiire ilaarii, kooni weewe noo Masía."
25 Yéesu akavasea, "Nahumula vawyiira, na nyuunyu si mooruma tuku. Masáare ˆmeene noobweeyya kwa irina ra Taáta yookoonekya niini ndiri ani.
26 Maa kaa, si mooruma tuku, sa si muri va ikukikuki ra muundi jaani tuku.
27 Muundi jaani jatéeraa sawúti yaani. Niini najimányire na jaantúubaa.
28 Niini najihéeraa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, na si jiri rimira vii kaa tuku. Kei kusiina muuntu ˆari daha kuumpoka fuma mikonwii yaani tuku.
29 Taáta waani yeeye aampeera iji muundi, ni mukuulu kulookya voosi, na kusiina ˆari daha kumuhoka fuma mikonwii yaachwe tuku.
30 Niini na Taáta, ni umwi!"
31 Aho, maa Vayahúudi vakatoorera mawye kei voosaaka vamuvae fuuru akwye.
32 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Navoónekiirye mirimo miija ˆiri foo fuma kwa Taáta. Ni sa kirikwi moosaaka kuunvaa na mawye muunjulae?"
33 Vayahúudi vakamusea, "Si tookuvaa na mawye sa mirimo miija ˆwotumama tuku, maa kaa, ni sa uhiintiki waako kwa Muluungu. Weewe uri muuntu vii, wookiibweeyya uri Muluungu."
34 Yéesu akavasea, "Eri, si vyaandikwa Miirwii yaanyu, 'Niini nasea, nyuunyu ni miluungu' tuku wuu?✡
35 Kooni avaanirira miluungu vara ˆvahokera isáare raachwe, na isáare ra Muluungu ni ra kikomi siku joosi,
36 eri, sa che moosea noomuhiintikira Muluungu kati noosea, 'Niini ndiri Mwaana wa Muluungu?' Taáta noo ˆaantalarya na ˆaantuma kuri weeru.
37 Kooni si nootumama mirimo ya Taáta waani, reki kuunduma.
38 Maa kaa, kooni nootumama mirimo ya Taáta, baa kooni si mookuunduma niini, rumi iyo mirimo. Kwa njira iyo, taanga muri na tuuba muri taanga, Taáta na niini, kei niini na Taáta, ni kiintu kimwi."
39 Vayahúudi ˆvakateere ayo, maa vakayera kumukwaata kei, maa kaa, akavahonyoka mikonwii yaavo.

✡ **10:34** Laanga Sabúuri 82:6.

40 Yéesu akadoma na fɨrɨro ya lʉʉjɨ lwa Yorodáani, fʉʉrʉ hara haantʉ Yooháani Mʉbatisáaji ˆabatisiryáa vaantʉ hara mbere, maa akiikala ʉko.
41 Vaantʉ ˆvarɨ foo vakʉʉja na kwa Yéesu, maa vandoosea, “Yooháani sɨ abweeyya isháara tʉkʉ, maa kaa, kɨra isáare ˆalʉʉsa kwa ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ ra kɨmáárɨ.”
42 Aho, vaantʉ ˆvarɨ foo vajáa aho, vakamuruma Yéesu.

11

Inkwya ya Lasáaro

1 Kʉjáa kwatiɨte mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆaséwaa Lasáaro, mʉʉntʉ wa iturii ra Besanía. Ʉhʉ Lasáaro ajáa alwaala. Marʉʉmbʉ yaachwe Maríia na Maárita novo viikaláa iturii ra Besanía.
2 Ʉhʉ Maríia noo ˆajáa amʉhaka Yéesu makuta ˆyanyʉkɨra, na akamʉhonola majeo na njwiɨrɨ jaachwe.✡
3 Jeyyo, Maríia na Maárita marʉʉmbʉ ya Lasáaro, vakatʉma mʉlomo na kʉrɨ Yéesu voomʉsea, “Mʉkúlʉ, kɨjeengi chaako ˆwamweenda nɨ mʉlwɨ́rɨ.”
4 Maa kaa, Yéesu ˆakateere ayo, akasea, “Ʉlwɨ́rɨ ʉhʉ sɨ ʉrɨ reeta inkwya tʉkʉ, nɨ so mʉretera Mʉlʉʉngʉ nkongojima, na kwa njɨra ɨyo, Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima.”
5 Yéesu ajáa aveenda maatʉkʉ vii vala Maárita, Maríia na irʉʉmbʉ raavo Lasáaro.
6 Jeyyo, ˆakateere Lasáaro nɨ mʉlwɨ́rɨ, akiikala aho haantʉ ˆajáa kwa sikʉ ivɨrɨ.
7 Sikʉ ivɨrɨ ˆjikalooke, maa akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tʉhɨndʉke na Yudéea.”
8 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Mukiindya, amwɨ nɨ ɨra sikʉ vii Vayahúudi vasaakáa kʉkʉvaa na mawye ukwye. Na haaha woosaaka hɨndʉka nooko kei?”
9 Yéesu akavasea, “Eri, sikʉ sɨ ɨtiɨte masaa ikimi na yavɨrɨ ya muusi tʉkʉ wʉʉ? Mʉʉntʉ koonɨ yooyeenda namuusi sɨ arɨ kiikunguvarya kʉʉlʉ kwaachwe tʉkʉ, sa koona iise kɨweerʉ cha ɨhɨ weerʉ.
10 Maa kaa, koonɨ mʉʉntʉ yooyeenda nuuchikʉ, kunguvala arɨ, sa asiina kɨweerʉ isii yaachwe tʉkʉ.”✡
11 ˆAkahʉmʉle lʉʉsa aya, Yéesu akavasea, “Kɨjeengi chiiswi Lasáaro alíɨre, maa kaa, nɨ tamanya niise nkamwiinukye.”
12 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Mʉkúlʉ, koonɨ alíɨre tʉlo, hola arɨ.”
13 Kiintʉ Yéesu ˆalʉʉsáa aha nɨ inkwya ya Lasáaro, maa kaa, vapooji sɨ vataangáa tʉkʉ, viiseáa kɨra ˆyoolʉʉsa kʉrɨ Lasáaro nɨ alíɨre tʉlo vii.
14 Sa jeyyo, Yéesu akavawyɨɨra pusu, “Lasáaro akwíire.
15 Baa neembe nɨ jeyyo, navyeéndire sa nyuunyu, sa viintʉ naarɨ nsiina kʉra mpɨɨndɨ Lasáaro ˆaakukwya, sa mʉdahe kuunduma. Haaha hendi na kwaachwe.”
16 Aho, mʉpooji waachwe ʉmwɨ ˆasewáa Tomáasi, irina rɨɨngɨ vamwaanɨrɨráa Maásа, akavasea viivaachwe, “Hendi baa suusu, tʉkakwye hamwɨ ne.”

Yéesu nɨ ~~Ufʉfúʉ~~ko na Nkaasʉ

17 Yéesu ˆakafike ʉko Besanía, akashaana Lasáaro avéerɨɨre mbiríírii kwa sikʉ ine.
18 Ituri ra Besanía nɨ heehi rɨjáa na múuji wa Yerusaléemu, ja ʉlíɨhɨ wa kilomíita itatʉ.
19 Vayahúudi ˆvarɨ foo vajáa vuújire noo vafɨɨta vala Maárita na Maríia, sa viintʉ vajáa vawúlarɨɨrwe nɨ irʉʉmbʉ raavo Lasáaro.
20 Maárita ˆakateere Yéesu amwaarɨ yookʉʉja, akatamanya noo musingirirya. Maa kaa, Maríia akachaala kaayii.
21 Maárita akamʉsea Yéesu, “Mweenevyoosi, ngaarɨ waarɨ ʉmwaarɨ aha, ngaarɨ irʉʉmbʉ raanɨ sɨ akwíire tʉkʉ.
22 Maa kaa, taanga niise baa haaha kɨintʉ chochoosi ˆurɨ mʉloomba Mʉlʉʉngʉ, kʉheera arɨ.”

✡ **11:2** Laanga Yooháani 12:1-8. ✡ **11:10** Laanga Yooháani 8:12.

23 Yésu akamusea, “Iruumbu raako fufuka ari.”
24 Maárita akamusea, “Namányire siku ya uhero wa weeru fufuka ari.”
25 Yésu akamusea, “Niini noo uwo ufufúuko na nkaasu. Yoyoosi ^aandúmaa niini baa neembe ari kukwya, kuva ari nkaasu.
26 Na yoyoosi ^ari mooyo na ^aandúmaa niini si ari kukwya vii kaa tuku. Eri, yaruma wiise aya wuu?”
27 Maárita akamusea, “Mweenevyoosi naruma weewe noo Masía Mwaana wa Muluungu, ura ^yookuuja na kuri weeru.”

Yésu Yoomuririra Lasáaro

28 Maárita ^akahumule luusa ayo, akatamanya noo mwaanirira mwaanaavo Maríia na ivarwii, akamusea, “Mukiindya amwaari aha yookwaanirira.”
29 Maríia ^akateere jeyyo, akiinuka chaangu, maa akatamanya na kwa Yésu.
30 Yésu ajáa akaari kiingira na iturii, ajáa akaari hara haantu Maárita ^ajáa amushíhiine.
31 Vara Vayahúudi ^vajáa na Maríia kaayii vuújire noo mufiita, ^vakoone iínukire chaangu, maa akafuma na weerwii, vakamutuuba sa viiseáa ni tamanya iise na mbiríírii noo rira.
32 Maríia ^akafike hara haantu ^ajáa Yésu na ^akamoone Yésu, akachwaama majewii yaachwe kunu yoosea, “Mweenevyoosi, ngaari waari aha, ngaari iruumbu raani si akwíire tuku.”
33 Yésu ^akamoone Maríia yoorira, na ^akoone na vara Vayahúudi ^vajáa vamutúubire novo voorira, akiiteera usuungu mutimii, maa akavisuula.
34 Aho, akavuurya, “Hai mumutaahiiré?” Vakamusea, “Mweenevyoosi, yeenda tukoonekye.”
35 Aho, Yésu akaanda rira.
36 Vayahúudi vakasea, “Laangi ta viintu ^ajáa amweenda Lasáaro!”
37 Maa kaa, viingi vakasea, “Eri, uhu si noo ura ^amuhorya muhoku, sa che si adaha kitira Lasáaro adiire kukwya?”

Yésu Yoomufufula Lasáaro

38 Yésu kunu aviswíire mutimii, akafika mbiríírii. Ityo mbirííra ni ya mpaanga ijáa, na ijáa yakunikirirwa na iwye ikuulu muryaangwii.
39 Yésu akavasea, “Seyyi iwye muryaangwii.” Maárita, iruumbu ra uhu ^ajáa awúliire, akasea, “Aai aándire nyuka, sa avéeriire mbiríírii kwa siku ine.”
40 Yésu akamusea Maárita, “Si nakuséire kooni wooruma koona uri nkongojima ya Muluungu tuku wuu?”
41 Aho, vakariseyya rira iwye. Yésu akalaanga kurumwii, maa akasea, “Taáta, kuusa sa waantéiire.
42 Namányire weewe waantéeraa mpiindi joosi, maa kaa, ni luusa niise aya, sa ihi mpuka ya vaantu ^iri aha irume weewe noo ^waantuma.”
43 ^Akaluuse jeyyo, akaanirira na sawúti nkuulu yoosea, “Lasáaro, fuma na weerwii!”
44 Lasáaro akafuma kunu mikono yaachwe na mawulu yaachwe yafárimbirirwe ntaami ja sáanda ya kitáani. Kei da kisho chaachwe kijáa chafárimbirirwe na ntaami njeru. Yésu akavasea, “Muchunguli, na mureki iitamanyirye.”

Nchuungo yo Muulaa Yésu
(Matáayo 26:1-5; Maáriki 14:1-2; Lúka 22:1-2)

45 Jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vara ^vajáa vuújire noo mufiita Maríia, na ^vajáa voona yara Yésu ^ajáa abwéeyyiirye, maa vakamuruma.
46 Maa kaa, vamwi vaavo vakatamanya na kwa Mafarisáayo noo vawyiira yara Yésu ^ajáa atúmamire.

47 Sa jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo vakaanirira Balása Nkuulu
ya Vayahúudi, maa vakasea, “Jooli turi bweeyya? Uhu muuntu yoobweeyya isháara na
myuujíisa ˆiri foo.
48 Koonı tamurékiire atuube bweeyya jei, vaantu voosi muruma vari, na Varúumi kuuja
vari, na saambula vari isi yiitu na Kaaya yiitu Njija.”
49 Umwi waavo ˆasewáa Kayáafa ˆajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo, akavasea,
“Nyuunyu si mumányire kiintu tuku!
50 Eri, si mookoona ni vyabooha muuntu umwi kukwya sa vaantu, kulookya vaantu va
isi yoosi kusira imalo tuku wuu?”
51 Kayáafa si aluusa masáare aya ko keenda kwaachwe tuku. Maa kaa, yeeye noo ajáa
mweeneisi mukuulu mwaaka uwo, sa jeyyo, ni laala alaaláa na mutwe Yéesu kukwya ari
sa isi ya Vayahúudi.
52 Na si sa isi ya Vayahúudi veene vii tuku, maa kaa, sa avajiinge vaana voosi va
Muluungu ˆviipasa, vave hamwi.
53 Kwaandira siku iyo, vakarya nchuungo yo muulaa Yéesu.
54 Sa jeyyo, Yéesu akareka yeenda ko kiiyonekya kwa Vayahúudi. Akiinuka aho,
akatamanya na ituri ˆraséwaa Efuraímu, ˆriri heehi na isi ya ibaláángu. Akiikala uko
hamwi na vapooji vaachwe.
55 Ngovi ya Vayahúudi iséwaa Paásika, ijáa yaséngeriire, vaantu ˆvari foo vakaambuka
na Yerusaléemu fuma maturii, vakatamanya noo kiijirula ngovi iyo si inafika.✡
56 Vaantu vakava voomusaakira Yéesu. Novo ˆvakiijiinge hamwi Kaayii Njija,
vakaanda kiiyurya, “Jooli mookiisea? Uhu muuntu si ari kuuja vii kaa tuku na ngovii
wuu?”
57 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo, vajáa valairirya voosea, kooni muuntu
yoyoosi atáangire kuuntu Yéesu ˆari, avatwaarire mulomo sa vakamukwaate.

12

Maríia Yoomuhaka Yéesu Makuta ˆYanyukira (Maáriki 14:3-9; Matáayo 26:6-13; Lúka 7:36-50)

1 Siku musasatu de ifike ngovi ya Paásika, Yéesu akatamanya na Besanía, múujii haantu
ˆiikaláa Lasáaro, ura ˆajáa amufufula.
2 Uko, vaantu vakamwiimirya neeja kiiwulo ja nyemi kwa Yéesu. Maárita akava
yoovatumamira vayeni. Lasáaro ne ni umwi wa vara ˆvajáa viíkyiire méesii hamwi na
Yéesu.
3 Maríia akatoola chúpa ya núusu líita ya makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikulukuulu.
Aho, akamuhaka Yéesu makuta majewii, maa de indoomuhonola na njwiiri jaachwe.
Nyuumba yoosi ikanyukira makuta.
4 Maa kaa, Yúuda Isikarióoti, umwi wa vapooji ikimi na vaviri, ura ˆari muvarinduka
Yéesu, akasea,
5 “Sa che aya makuta ˆyanyukira si yaváirwe iyoombe ra mpía ja dináari magana yatatu
(300), na mpía ijo vaheewe vakiva?”
6 Yúuda aluusa jei, si sa avooneráa mbavariri vakiva tuku, maa kaa, ni sa viintu
ajáa mwiívi. Yeeye noo iikaláa na mufuko wa mpía, na kweene iváa mpía fuma aho
mufukwii.
7 Aho, Yéesu akasea, “Mureki. Awula makuta aya ˆyanyukira, akayaviika, sa siku yaani
yo taahwa.
8 Vakiva novo muri siku joosi, maa kaa, si muri kuva na niini siku joosi tuku.”

Nchuungo yo Muulaa Lasáaro

✡ **11:55** Laanga 2 Masáare ya Mpiindi 30:17-19; Uvalo 9:10.

* **12:3** ***makuta ˆyanyúkiraa:*** Na Kigiríki ni *nárdo*, noo kusea, makuta ˆyanyúkiraa.

9 Mpuka nkuulu ya Vayahúudi vakateera Yéesu amwaari uko Besanía, maa vakuuja si so jo moona Yéesu vii tuku, maa kaa, baa so moona Lasáaro. Uhu Lasáaro Yéesu ajáa amufufula.
10 Jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakarya nchuungo yo muulaa Lasáaro.
11 Sa Lasáaro, Vayahúudi ˆvari foo vajáa vareka kutuuba vakúúlu vaavo, maa vakamuruma Yéesu.

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri (Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40)

12 Lomutóondo yaachwe, mpuka nkuulu ya vaantu ˆng'eene ijáa yuújire na ngovii, ikateera Yéesu amwaari njirii yookuuja na Yerusaléemu.
13 Aho, vakawuna matáampi ya mitéende, maa vakatamanya noo musingirirya, kunu vootula isóso voosea,
"Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA.✡
Atalariwa Mutemi wa Isiraéeli."
14 Aho, Yéesu akashaana mwaana wa ndákwi, akiiverekya ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
15 "Nyuunyu vaantu va múuji wa Sayúuni, koofi tuku,
laangi, Mutemi waanyu yookuuja,
iivérekiirye mwaana wa ndákwi."✡
16 Mpiindi ijo, vapooji va Yéesu si vataanga aya masáare tuku. Maa kaa, Yéesu ˆakahinduke na kurumwii, aho de vakakumbukira aya masáare yajáa yaandikwa sa yeeye, na yajáa yatumamwa kwaachwe.
17 Mpuka ya vaantu ira ˆijáa ne mpiindi ˆamwaaniriráa Lasáaro fuma mbiríírii, akamufufula, vakatuuba koonekya ko kwaarya aya masáare.
18 Sa jeyyo, mpuka ya vaantu ikadoma noo musingirirya, sa voosi vajáa vatéiire uwo muujíisa Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye.
19 Maa kaa, Mafarisáayo vakiisea voovo kwa voovo, "Koona mwiise wuu? Si turi tumama kiintu chochoosi tuku, weeru yoosi yoomutuuba yeeye vii."

Vagiríki Vamwi Voosaaka Moona Yéesu

20 Haaha, vamwi va vaantu ˆvajáa vatamanya noo mwiinamira Muluungu mpiindi ja ngovi ya Paásika, ni Vagiríki vajáa.
21 Ava vaantu vakatamanya na kwa Filíipi. Uhu Filíipi meevo ni iturii ra Besaída ˆriri isi ya Galiláaya kujáa. Vakamuloomba voosea, "Mukúlu, tooloomba tuluusike na Yéesu."
22 Filíipi akiita muwyiira Anderéa, maa voosi vaviri vakatamanya noo muwyiira Yéesu.
23 Yéesu akavasea, "Mpiindi ja Mwaana wa Muuntu kubweeyyiriwa nkongojima jafíkire.
24 Kimaari kaa noovawyiira, kooni mpeke ya ngáano si iwíire isi ikakwya, chaala iri viintu iri mpeke imwi vii. Maa kaa, kooni yakwíire, yavyáalaa mpeke ˆjiri foo.
25 Muuntu yoyoosi ˆeenda nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ˆiisuula nkaasu yaachwe aha weerwii, kiilamurirya ari kwa siku ˆjisiina uhero.
26 Muuntu yoyoosi ˆaantúmamiraa niini, ni mpaka aantuube. Na haantu ˆndiri veera baa yeeye veera ari. Taáta waani munyemya ari yoyoosi ˆaantúmamiraa.

Yéesu Yoolusikira Inkwya Yaachwe

27 Haaha mutima waani woólolokiire maatuku vii. Che kaa ndiri luusa? Nduuse, 'Taáta, ndamurirya fuma mpiindii ihi ya uturikiri wuu?' Tuku, si ndiri loomba jeyyo tuku, sa nuuja ji nturikire mpiindi iji.

✡ **12:13** Laanga Sabúuri 118:25-26. ✡ **12:15** Laanga Isáaya 40:9; Sefanía 3:16.

28 Taáta, bweeyyirya irina raako nkongojima." Aho, sawúti fuma kurumwii ikasea,
"Nariбwéeyyiriirye nkongojima na kei, ribweeyyirya ndiri nkongojima."
29 Mpuka ya vaantu ˆijáa hara ˆikateere iyo sawúti, maa ikasea, "Kwakíririmire." Vamwi
vakasea, "Murimu muuja walúusikire ne."
30 Yéesu akavasea, "Sawúti ihi ˆmwatéiire si sa niini tuku, maa kaa, ni sa nyuunyu.
31 Haaha, mpiindi ja ihi weeru kulamurirwa, jafíkire. Irimu noo kusea mukúúlu wa ihi
weeru kibiriwa riise ni Muluungu.
32 Maa kaa, niini ˆndiri kiinulwa na mweeri, varuta ndiri vaantu voosi vuuje na
kwaani."
33 Yéesu aluusa jei, koonekya ni inkwya iri jooli ˆari kukwya.
34 Ira mpuka ya vaantu ikamusea, "Suusu tateera fuma Miirwii yiitu yasea, Masía kuva
ari amwaari kwa siku ˆjisiina uhero.✡ Haaha sa che woosea vaantu mwiinurirya vari
Mwaana wa Muuntu? Eri, Mwaana wa Muuntu ni ani?"
35 Yéesu akavasea, "Kiweeru kikaari na nyuunyu kwa mpiindi vii. Sa jeyyo, yeendi
viintu ˆmukaari na ikyo kiweeru, sa mudiire remeerwa ni kilwiirya. Koonі muuntu
yooyeenda kilwiiryii, si amányire na kuuntu ˆyootamanya tuku.
36 Mpiindi muri na iki kiweeru, kirumi kiweeru, sa muve vaantu va kiweeru."
ˆAkahumule luusa ayo, Yéesu akavareka vaantu, maa akiita kiivisa.

Vayahúudi ˆVari Foo Voodiira Ruma

37 Baa neembe Yéesu abweeyya ishára na myuujíisa ˆiri foo mbere yaavo, si vamu-
ruma tuku.
38 Vyaava jeyyo, sa yakiimane masáare ya mulá̱ali na mutwe Isáaya viintu ˆyasea,
"Ee IJUVA, ni ani aruma masáare yiiswi?
Kei, ani oonekiwa ngururu jaachwe ni IJUVA?"✡
39 Jeyyo, si vamuruma tuku ja ˆvyeene Isáaya aluusa haantu hiingi,
40 "Muluungu avahokurya miiso yaavo,
na mitima yaavo abweeyya ifafe,
sa vasiindwe koona kwa miiso yaavo,
na vasiindwe taanga na mitima yaavo,
kari luu vavalanduke, nivahon'ye tuku."✡
41 Isáaya aluusa aya, sa ajáa oona nkongojima ya Yéesu, na akaluusa masáare yaachwe.
42 Baa neembe ni jeyyo, ˆvari foo kati na kati ya vakúúlu va Vayahúudi vakamuruma.
Maa kaa, sa Mafarisáayo, si valuusa italii tuku, sa voofáa kibiriwa vari masinagóogii.
43 Avo vakúúlu vajáa veenda nkongojima ja vaantu, kulookya nkongojima ˆjifúmaa kwa
Muluungu.

Masáare ya Yéesu Luusa Yari Irya kwa Vaantu

44 Aho, Yéesu akavasea jei na sawúti nkuulu, "Muuntu ˆaandúmaa niini, si aandúmaa niini
vii tuku, maa kaa, amurúmaa ura ˆaantuma.
45 Yoyoosi ˆaanyona niini, amoona ura ˆaantuma.
46 Niini nuuja nive kiweeru cha ihi weeru, sa muuntu yoyoosi ˆari kuunduma adiire
chaala kilwiiryii.
47 Muuntu ˆayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, niini si nkaluusire irya
raachwe tuku. Sa si nuuja jo lamurira weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, nuuja jo lamurirya
weeru.
48 Ura ˆaansíitaa na si ˆahókeraa masáare yaani, uwo atiite mulamuli. Masáare ayo
ˆnooluusa noo ˆyakaluusire irya siku ya uhero wa weeru.
49 Niini si nooluusika kwa luviro lwaani tuku, maa kaa, kwa luviro lwa Taáta ˆaantuma,
yeeye aandairirya nduuse, na ˆvyeene nasaakwa nduuse.

✡ **12:34** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **12:38** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **12:40** Laanga Isáaya 6:10.

50 Niini namányire ulairiri waachwe ni nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Haaha iki ^nooluusa ni kira vii Taáta ^aandairirya nduuse."

13

Yésu Yookooyya Vapooji Vaachwe Mawulu

1 Siku ya ngovi ya Paásika ijáa yaséngeriire. Yéesu akataanga mpiindi jaachwe jo kiinuka fuma kuri weeru no tamanya na kwa Taáta waavo, jijáa jafíkire. Yéesu ajáa aveenda vantu vaachwe ^vajáa aha weerwii maatuku vii, akavalaira kuveenda fuuru uhero.

2 Mpiindi ja iwulo, Yéesu na vapooji vaachwe vakiikala kurya kiiwulo. Ikúulu ra Mirimu Mivi rijáa rahúmwiire kumwiingira mutimii Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti amuvalanduke Yéesu.

3 Yéesu ajáa amányire Taáta ajáa amuheera viintu vyoosi mikonwii yaachwe. Kei ajáa amányire yeeye afuma kwa Muluungu na hinduka ari na kwa Muluungu.

4 Aho, Yéesu akareka kurya, akiinuka, akafumya nkáancho yaachwe, akatoola táwulo, maa akiichuunga mukiiswii.

5 Akakuurira maaji ibésenii, maa akaanda vooyya majeo vapooji vaachwe, maa de indoovahonola na ira táwulo ^ajáa iimútiire mukiiswii.

6 ^Akafike kwa Simóoni Peéteri, maa Peéteri akamuurya, "Mukúlu, ati weewe wuunjoyye majeo niini?"

7 Yéesu akamusea, "Weewe si wootaanga kira ^nootumama haaha tuku. Maa kaa, mpiindi ^jookuuja taanga uri."

8 Peéteri akamusea Yéesu, "Baa siku imwi, si uri kuunjoyya majeo yaani vii kaa tuku." Aho, Yéesu akamusea, "Kooni si nakoóyyiirye majeo, usiina lutaami na niini tuku."

9 Aho, Simóoni Peéteri akamusea, "Mukúlu, kuunjoyya majeo vii tuku, njoyya mikono baa na mutwe waani."

10 Yéesu akamusea, "Muuntu ^ahúmwiire koowa, si asaakwa oowe kei tuku, maa kaa, kooyya majeo vii. Nyuunyu mweérire, maa kaa, si kira muuntu tuku."

11 Yéesu ajáa amumányire ^mweene ari muvarinduka, noo ^chooreka asea, "Mweérire, maa kaa, si voosi tuku."

12 Yéesu ^akahumule kuvooyya vapooji vaachwe majeo, akatoola nkáancho yaachwe, akiivikira, maa akiikala kei kurya. Aho, akavasea vapooji vaachwe, "Eri, mwatáangire kira ^navabwéeyyiiriirye wuu?

13 Nyuunyu mwaanyánirira niini 'Mukiindya' na 'Mweenevyoosi,' ikyo ^mulúusaa ni kimáári na noo ^vyeene ndiri.

14 Sa jeyyo, kooni niini ^ndiri Mweenevyoosi na Mukiindya waanyu navoóyyiirye majeo, viivyo baa nyuunyu mundookiiyoyya majeo nyuunyu kwa nyuunyu.

15 Navoónekiirye jei sa mundookiibweeyyirya ja ^vyeene niini navabwéeyyiriirye.

16 Kimaari kaa noovawyiira, mutumami si mukuulu kulookya mweenenyuumba waachwe tuku. Kei, ura ^atumwa si mukuulu kulookya ura ^amutuma tuku.

17 Kooni muyatáangire aya, Muluungu vatalarya ari kooni mooyatumama.

18 Si nooluusa aya kuri nyuunyu voosi tuku. Navamányire vara ^navasaawula. Maa kaa, ni luusa niise aya sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yaluusa, 'Ura ^aríjaa na niini, noo ^aankíikiine.'✡

19 Ni kuvawyiira niise aya haaha, viintu ^yakaari fumira, sa ^yari fumira, murume, 'Niini Mwaari.'✡

20 Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ^amuhókeraa ura ^namutuma, aampókeraa niini. Na niini Taáta aantuma. Jeyyo, ura ^aampókeraa niini, amuhókeraa Taáta."

✡ **13:18** Laanga Sabúuri 41:9. ✡ **13:19** Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 43:10.

Yésu Yoovawyiira Vapooji Vaachwe Varindukwa Ari
(Matáayo 26:20-25; Maáriki 14:17-21; Lúka 22:21-23)

21 Yésu ^akahumule luusa aya masáare, mutima waachwe ukaava, maa akoonekya ko sea, "Kimaari kaa noovawyiira, umwi waanyu kuunvarinduka ari."
22 Vapooji vaachwe vakiilaanga voovo kwa voovo, sa si vataangáa ni ani ^yoomululusa tuku.
23 Kujáa kwatiite mupooji waachwe umwi Yésu ^ajáa amweenda. Yeeye ajáa iisíkiriirye kipeembii cha Yésu.
24 Simóoni Peéteri akamukonyera sa amuurye Yésu ni ani ^yoomululusa.
25 Ura mupooji kunu iisíkiriirye kwa Yésu akuurya yoosea, "Mweenevyoosi, ni ani?"
26 Yésu akamusea, "Ni ura ^ndiri muheera iri ibéendu ra mukáate ^ndiri tukya aha luumbwii." Sa jeyyo, ^akatukye rira ibéendu ra mukáate luumbwii, akamuheera Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti.
27 Yúuda ^akahokere rira ibéendu ra mukáate, Irimu rikamwiingira. Aho, Yésu akamusea Yúuda, "^Cheene woosaaka tumama, tumama chaangu."
28 Maa kaa, kusiina baa umwi aho méesii ^ataanga sa che Yésu alúusire jeyyo tuku.
29 Sa viintu Yúuda noo ^akwaatáa mufuko wa mpía, viingi vakiisea Yésu amuséire akawule viintu ^vyoosaakwa sa ngovi ya Paásika, au avaheere vakiva mpía kiduudi.
30 Jeyyo, ^akahokere rira ibéendu ra mukáate, haaho akafuma na weerwii. Na mpiindi ijo ni uchiku ujáa.

Ulairiri Mufya
31 Yúuda ^akafume na weerwii, Yésu akavasea vapooji vaachwe, "Haaha Mwaana wa Muuntu ahúmwiire bweeyyiriwa nkongojima, ne Mululungu abwéeyyiriiwe nkongojima kuri yeeye.
32 Kooni Mululungu abwéeyyiriiwe nkongojima kwa njira ya Mwaana, Mululungu ne mubweeyyirya ari nkongojima kuri yeeye mweeneevyo, na bweeyya ari jeyyo haaha vii.
33 Vanavaani vaduudi, nkaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii. Kuunsaakira muri, maa kaa, ja ^vyeene navawyiira vakúúlu va Vayahúudi, viivyo baa nyuunyu ni kuvawyiira niise haaha, kuuntu ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku.
34 Haaha ni kuvaheera niise ulairiri mufya, 'Mwiiyende, ja ^vyeene niini naveenda nyuunyu, viivyo naanyu mwiiyende.'
35 Kooni mwiiyéndire nyuunyu kwa nyuunyu, vaantu voosi taanga vari nyuunyu muri vapooji vaani."

Yésu Yoolusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku
(Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34)

36 Aho, Simóoni Peéteri akamuurya Yésu, "Mweenevyoosi, na hai wootamanya?" Yésu akamusea, "Na kuuntu ^nootamanya si uri daha kuuntuuba haaha tuku, maa kaa, kuuntuuba uri siku ^jookuuja."
37 Peéteri akamuurya, "Mweenevyoosi, sa che si ndiri kutuuba haaha? Niini niimire neeja kutoola nkaasu yaani sa weewe."
38 Yésu akamuurya, "Peéteri, eri, kimaari toola uri nkaasu yaako sa niini? Kimaari kaa nookuwyiira, lomutóondo namutóondo nkukululume si inaviika, luusa uri katatu si waamányire tuku."

14

Yésu noo Njira yo Tamanya na kwa Taáta

1 Yésu akavasea vapooji vaachwe, "Kari murékeraa mitima yaanyu indootirikira tuku, murumi Mululungu na kei ndumi niini.

2 Kaayii kwa Taáta waani, kwatiite haantu ho kiikala ˆhari foo. Ngaari si viri jeyyo, ngaari navawyiira. Haaha, ni tamanya niise noo viimirya neeja haantu ho kiikala.
3 Na ˆndiri tamanya no kooviimirya neeja haantu ho kiikala, kuuja ndiri kei no vasumula na kwaani, sa haantu ˆndiri veera niini, baa nyuunyu muvere haaho.
4 Nyuunyu mwiimányire njira ˆyatamanya na haantu ˆnoodoma."

5 Aho, Tomáasi akamusea, "Mweenevyoosi, suusu si tumányire na haantu ˆwootamanya tuku, jooli turi kwiitaanga njira?"
6 Yéesu akavasea, "Niini noo njira, kimáári na nkaasu. Kusiina muuntu yoyoosi ˆari kuuja na kwa Taáta tuku, ni mpaka atweere na kwaani vii.
7 Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamumányire baa Taáta. Kwaandira haaha mwamumányire Taáta waani, baa kei mwamwiine."

8 Filíipi akamusea Yéesu, "Mukúlu, toonekye Taáta waanyu, naasu twiikinkime."
9 Yéesu akamusea, "Filíipi niikala na nyuunyu mpiindi joosi iji, ati si waamányire tuku? Muuntu yoyoosi ˆaanyona niini, amoona Taáta. Haaha jooli wookuunsea, 'Toonekye Taáta?'
10 Eri, si wooruma niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi tuku wuu? Masáare ˆnoovawyiira si miiririkano yaani tuku, kiri vyoova jeyyo, Taáta, yeeye na niini turi kiintu kimwi, noo atúmamaa miriimo ko tweera niini.
11 Rumi yara ˆnoovawyiira, niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi. Maa kaa, kooni si mooruma aya ˆnooluusa, ndumi niini sa miriimo ˆnootumama.
12 Kimaari kaa noovawyiira, yoyoosi ˆaandúmaa niini, tumama ari miriimo ˆnatúmamaa. Na kikomi tumama ari mikúúlu kulookya ihi, sa niini ni tamanya niise na kwa Taáta.
13 Kiintu chochoosi ˆmuri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri. Kwa njira iyo Taáta abweeyyiriwe nkongojima ko tweera Mwaana.
14 Kiintu chochoosi ˆmuri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri."

Kuuja kwa Mutima Muuja

15 "Kooni mwaanyenda, kwaatya muri ndairiri jaani.
16 Niini muloomba ndiri Taáta, yeeye vaheera ari Mwaambiriryi, ne kiikala ari na nyuunyu kwa siku ˆjisiina uhero.
17 Uhu Mwaambiriryi noo Mutima wa kimáári. Vaantu va weeru si vari daha kumuhokera tuku, sa si vamoónaa tuku na si vamumányire tuku. Maa kaa, nyuunyu mwamumányire sa ni hamwi ari na nyuunyu na kiikala ari mitimii yaanyu.
18 Si ndiri vareka nyuuveene ja varekwa tuku, maa kaa, kuuja ndiri kei na kwaanyu.
19 Mpiindi kiduudi, weeru si iri kuunyona kei tuku, maa kaa, nyuunyu kuunyona muri. Sa viintu niini ndiri nkaasu, baa nyuunyu kuva muri nkaasu.
20 Siku iyo taanga muri niini na Taáta waani ni kiintu kimwi, na nyuunyu na niini, kei niini na nyuunyu ni kiintu kimwi turi.
21 Muuntu yoyoosi ˆamányire na ˆakwáatyaa ndairiri jaani, uwo noo ˆaanyenda. Na ura ˆaanyenda niini, Taáta waani mweenda ari na niini mweenda ndiri na kwiiyonekya ndiri kwaachwe."
22 Aho, mupooji waachwe umwi ˆaséwaa Yúuda, si Yúuda Isikarióoti tuku, akamuurya Yéesu, "Mukúlu, jooli vyavíire woosaaka wiiyonekye kwiiswi vii na si kwa weeru yoosi tuku?"
23 Yéesu akamusea, "Muuntu yoyoosi ˆaanyenda, kwaatya ari isáare raani, Taáta waani mweenda ari, na suusu kuuja turi na kwaachwe noo kiikala hamwi ne.
24 Maa kaa, muuntu si ˆaanyenda, si ari kwaatya masáare yaani tuku. Aya masáare ˆmooteera si yaani tuku, ni ya Taáta yeeye aantuma.
25 Navawyíriire masáare aya yoosi, viintu ˆnkaari hamwi na nyuunyu.

26 Maa kaa, Taáta waani varetera ari Mwaambiriryi, noo kusea Mutima Muuja, uwo Taáta mutuma ari kuri nyuunyu kwa irina raani, yeeye vakiindya ari masáare yoosi na kuvakumbusikya ari yoosi ˆnavawyiira.
27 Varekera niise mwiikalo muuja, mwiikalo waani muuja kuvaheera niise. Si noovaheera mwiikalo waani muuja ja ˆvyeene weeru itóolaa tuku. Kari mundoojuuwika mitimii yaanyu tuku na kari mundookoofa chochoosi tuku.
28 Mwateera noosea, ‘Kiitamanyirya niise, maa kaa, kuuja ndiri kei.’ Ngaari kimaari mwaanyenda, ngaari mwavyeéndire kuteera nootamanya na kwa Taáta, sa Taáta ni mukuulu kulookya niini.
29 Niini noovawyiira aya mpiindi ˆyakaari fumira, sa ˆyari fumira, muundume.
30 Si ndiri tuuba luusika masáare ˆyari foo kuri nyuunyu tuku, sa ura mukúúlu wa weeru, noo kusea Irimu, rimwaari rookuuja. Rooro risiina luviro kuri niini tuku.
31 Niini nootumama yara Taáta ˆaandairirya ntumame, sa vaantu voosi vataange niini namweenda Taáta waani. Haaha inuki, hendi tulooke fuma aha.

15

Yéesu ni Musabíibu wa Kikomi

1 Niini ndiri musabíibu wa kikomi, na Taáta waani ni murimi.
2 Kira itáampi raani rira si ˆritúungaa ndiiwa, Taáta aritémaa akariseyya. Na kira itáampi ˆratúungaa ndiiwa, Taáta aripúutiraa sa rituungetuunge.
3 Nyuunyu mwahumula puutirwa no jirulwa ko tweera ukiindya waani ˆnavawyiira.
4 Muve kiintu kimwi na niini, naani kuva ndiri kiintu kimwi na nyuunyu. Itáampi si riri tuunga ndiiwa rooreene tuku, kooni si rakwaatana na musabíibu. Viivyo baa nyuunyu si muri daha kuva na ndiiwa tuku, kooni si muvíire kiintu kimwi na niini.
5 Niini ni musabíibu, na nyuunyu ni matáampi. Ura ˆatúubaa kuva kiintu kimwi na niini, na niini kuva kiintu kimwi ne, uwo atúungaa ndiiwa munumuunu. Sa nyuunyu veene vii si muri daha tumama chochoosi tuku.
6 Muuntu yoyoosi ura si ˆari kiintu kimwi na niini, ni ja itáampi rakerwa, rikuuma. Matáampi ja ayo, yuúmaa, yakajiingwa maviivi, yakafweitirwa mootwii, maa yakamalwa.
7 Nyuunyu kooni mwavíire kiintu kimwi na niini, na masáare yaani yiíkyiire isii yaanyu, loombi chochoosi ˆmoosaaka, na heewa muri.
8 Vapooji vaani va kikomi, vatúungaa ndiiwa ˆjiri foo. Sa jeyyo, voónekyaa ukúúlu wa nkongojima ya Taáta.
9 Naveenda nyuunyu ja ˆvyeene Taáta aanyenda niini. Sa jeyyo, ikali kuri kweenda kwaani.
10 Kooni mwakwáatiirye ndairiri jaani, kiikala mweende kuri kweenda kwaani, ja ˆvyeene niini nakwaatya ndairiri ja Taáta, jo kiikala kuri kweenda kwaachwe.
11 Navawyíiriire aya, sa kuvyeenda kwaani kuve isii yaanyu na kuvyeenda kwaanyu kukiimane.
12 Ulairiri waani ni uhu, iyendi nyuunyu kwa nyuunyu, ja ˆvyeene niini naveenda nyuunyu.
13 Kusiina muuntu ˆari na kweenda kukuulu ja uku tuku, muuntu kutoola nkaasu yaachwe sa vijeengi vyaachwe.
14 Nyuunyu ni vijeengi vyaani, kooni mootumama yara ˆnavalairirya.
15 Si ndiri vaanirira kei vatumami tuku, sa mutumami si amányire kira mweenenyuumba waachwe ˆyootumama tuku. Kiri vyoova jeyyo, niini noovaanirira nyuunyu vijeengi, sa navawyiira yoosi ˆnateera fuma kwa Taáta waani.
16 Si nyuunyu mwaansaawula niini tuku, kiri vyoova jeyyo, ni niini navasaawula muve vapooji vaani. Navasaawula muve na ndiiwa si ˆjisíraa. Sa jeyyo, chochoosi ˆmuri muloomba Taáta kwa irina raani, vaheera ari.

17 Haaha, ulairiri waani noo uhu, iyendi.

Weeru Yamusuula Yéesu na Vapooji Vaachwe

18 Kooni weeru yavaswíire nyuunyu, taangi ijáa yaansuula niini ta.
19 Ngaari muri va ihi weeru, ngaari weeru yaveenda ja ˆvyeene yeenda vantu vaachwe. Maa kaa, nyuunyu si muri va ihi weeru tuku, na niini navasaawula fuma kuri ihi weeru. Noo ˆchooreka weeru yavasuula.
20 Kumbukiri riira isáare ˆnavawyiira, 'Mutumami si ari mukuulu kulookya mweenenyu-umba waachwe tuku.' Kooni vaanturikirya niini, vaturikirya vari baa nyuunyu. Maa kaa, kooni vakwáatiirye isáare raani, kwaatya vari baa isáare raanyu.
21 Ayo yoosi vabweeyyirya vari sa irina raani, sa voovo si vamumányire ura ˆaantuma tuku.
22 Ngaari si nuuja no luusika novo, ngaari vasiina irya ra uvi tuku. Maa kaa, haaha vasiina cho luusa cho seyya uvi waavo tuku.
23 Muuntu yoyoosi ura ˆaansuula niini, amusuula baa Taáta waani.
24 Ngaari si nabweeyya myuujíisa ˆihwáalaryaa kwaavo kusiina muuntu ˆanabweeyya, ngaari vatiite kiintu cho kitirirya uvi waavo. Maa kaa, haaha viiyona myuujíisa yoosi, na baa neembe ni jeyyo, vaansuula niini na Taáta waani.
25 Aya yafumira, sa yara masáare ˆyaandikwa Miirwii yaavo yakiimane, 'Vaansuula bweete.'✡
26 Niini mutuma ndiri Mwaambiriryi na kuri nyuunyu fuma kwa Taáta, noo kusea Mutima Muuja. Yeeye ˆari kuuja, kuunkunukula ari kwa vantu koonekya kikomi niini ni ani.
27 Nyuunyu naanyu saakwa muri moonekye kikomi masáare yaani, sa ni hamwi mujáa na niini keende ncholo.

16

1 Navawyíiriire yoosi aya, sa kari ji mureke kuunduma tuku.
2 Vakibirya veende fuma masinagóogii. Na fika jiri mpiindi ˆvuulaa veende vookiisea ni tumama viise murimo wa Mululungu.
3 Tumama veende ayo, sa si vamumányire Taáta tuku, na si vaamányire baa niini tuku.
4 Maa kaa, navawyíiriire masáare aya, sa ira mpiindi ˆiri fika, mukumbukire nijáa navawyiira. Si navawyiira ayo hara ncholo tuku, sa viintu nijáa hamwi na nyuunyu.

Mirimo ya Mutima Muuja

5 Haaha niini ni tamanya niise na kwa Taáta yeeye aantuma. Maa kaa, kusiina baa umwi ˆyookuunjurya tuku, 'Na hai woodoma?'
6 Sa viintu navawyíiriire masáare aya, mitima yaanyu yaviswíire maatuku vii.
7 Maa kaa, ni kimáári noovawyiira, ni vyabooha kwaanyu nootamanya na kwa Taáta. Sa kooni si natámiinye, uwo Mwaambiriryi si ari kuuja na kuri nyuunyu tuku. Maa kaa, kooni natámiinye, mutuma ndiri na kuri nyuunyu.
8 Yeeye ˆari kuuja, koonekya ari kikomi weeru ni mbi, laira ari uwoloki na ulamuli.
9 Kwa uvi, kuvalaira eende kikomi vantu ni vavi sa vasiita kuunduma.
10 Kwa uwoloki, kuvoonekya eende kikomi niini ni muwoloki, sa tamanya niise na kwa Taáta, na si mukuunyiine kei tuku.
11 Kwa ulamuli, kuvoonekya eende kikomi Mululungu valamurira ari, sa aluusa irya ra Irimu, rooro noo Ikúúlu ra ˆvatúmamaa uvi.
12 Nkaari na masáare ˆyari foo yo vawyiira, maa kaa, haaha si muri daha kuyahokera tuku.

✡ **15:25** Laanga Sabúuri 35:19; 69:4.

13 Mutima uwo wa kimáári ˆari kuuja, valongoola ari mutaange kimáári choosi. Si ari luusa masáare yaachwe tuku, maa kaa, luusa ari yara yoosi ˆari teera na vawyiira ari masáare ˆyari kuuja.
14 Yeeye kuvoonekya eende nkongojima yaani, sa masáare ˆiindoovawyiira ni yara ˆyari kwaani.
15 Viintu vyoosi ˆari novyo Taáta, ni vyaani. Noo ˆchooreka noovasea, masáare ˆiindoovawyiira ni yara ˆyari kwaani.

Kuvyeenda na Kuvisuula

16 Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri."
17 Aho, vamwi va vapooji vaachwe vakiiyurya, "Ni che ˆyoolusa kati ˆyoosea, 'Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri?' Na ni che yoolusa kati ˆyoosea, 'Tamanya niise na kwa Taáta'?"
18 Vakatuuba kiiyurya, "Ni che yoolusa kati ˆyoosea, 'Mpiindi kiduudi?' Si tootaanga ˆcheene yoolusa tuku."
19 Yéesu akataanga kira ˆvoosaaka muurya, maa akavasea, "Ni kiiyurya mwiise ni che ˆnoolusa kati ˆnoosea, 'Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri wuu?'
20 Kimaari kaa noovawyiira, nyuunyu rira muri no myaa, maa kaa, vaantu va weeru vyeenda vari. Kuvisuula muri, maa kaa, kuvisuula kwaanyu kuva kuri kuvyeenda.
21 Muuntu muki ˆyootamanya no kiichungula avisúulaa sa mpiindi yo turikira yafíkire. Maa kaa, ˆari humula kiichungula, si akúmbukiraa usuungu tuku sa avíjaa na cheeru sa aréetire mwaana na aha weerwii.
22 Viivyo, nyuunyu mwatiite usuungu haaha, maa kaa, ˆndiri kuuja kei na kwaanyu, kuva muri na cheeru mitimii. Aho, kusiina ˆari daha seyya ikyo cheeru mitimii yaanyu tuku.
23 Siku iyo ˆiri fika, si mukaanóombire kiintu chochoosi tuku. Kimaari kaa noovawyiira, chochoosi ˆmuri loomba Taáta waani kwa irina raani, vaheera ari.
24 Fuuru haaha si munaloomba chochoosi kwa Taáta kwa irina raani tuku. Loombi, naanyu heewa muri, sa kuvyeenda kwaanyu kukiimane.

Yéesu Iisiinda Weeru

25 Noovawyiira aya masáare kwa símo. Mpiindi kuuja yiise, si ndiri luusika na nyuunyu kwa símo tuku, vapusuriira ndiri pwaa ˆvyeene Taáta waani ari.
26 Siku iyo, muloomba muri Taáta kwa irina raani. Si noosea valoombera ndiri kwa Taáta kipaango chaanyu tuku.
27 Taáta mweeneevyo aveenda nyuunyu, sa nyuunyu mwaanyenda niini, na mwaanduma nafuma kwa Taáta.
28 Nafuma kwa Taáta nkuuja na kuri weeru, maa kaa, haaha looka niise fuma kuri weeru, na hinduka niise na kwa Taáta."
29 Aho, vapooji vaachwe vakamusea, "Haaha woolusika pusu, si wootumia símo tuku.
30 Haaha tatáangire weewe wamányire kira kiintu, na baa kusiina ˆchoobweeyya muuntu yoyoosi akuurye chochoosi tuku. Ayo, noo yabwéeyyiirye turume weewe wafuma kwa Muluungu."
31 Yéesu akavasea, "Haaha mwarúmire wuu?
32 Mpiindi yaséngeriire, kei yahúmwiire fika. Paswa muri, kira muuntu na kaayii kwaachwe, na kuundeka muri niimweene. Maa kaa, si ndiri niimweene tuku, sa Taáta waani ni hamwi ari na niini.
33 Navawyíiriire masáare aya, sa muve na mwiikalo muuja mitimii yaanyu, sa viintu muri kiintu kimwi na niini. Kuri weeru turikiriwa muri, maa kaa, koofi tuku, sa niini niisiinda weeru."

17

Yésu Yoovaloombera Vapooji Vaachwe

1 Yésu ˆakahumule luusa aya, akalaanga kurumwii, akasea, “Taáta, ira mpiindi yani yafíkire. Mubweeyyirye nkongojima Mwaana waako, sa Mwaana waako ne akubweeyyirye nkongojima.
2 Weewe waampeera wiimiriri wo longoola vantu voosi va weeru, sa nivaheere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero vara voosi ˆwaampeera.
3 Iyo nkaasu ya siku ˆjisiina uhero noo ihi, vakutaange Muluungu weemweene wa kikomi, na vamutaange Yésu Kirisitu, ˆumutuma kuri weeru.
4 Niini nakubweeyyirya nkongojima ko kiimikirirya ura murimo ˆwaampeera ntumame.
5 Ee Taáta, haaha nookuloomba mbweeyyirya nkongojima mbere yaako, nkongojima ira ˆnijáa noyo mpiindi ˆtujáa hamwi na weewe, mpiindi si ˆujáa unuumba weeru.
6 Taáta nakuvariyula ˆvyeene uri kwa vantu vara ˆwaampeera fuma kuri weeru. Ava vantu ni vaako vajáa, na ukaampeera niini vakava vani. Voovo vakwaatya isáare raako.
7 Haaha vatáangire viintu vyoosi ˆwaampeera ni kwaako vyafuma,
8 sa niini navaheera isáare rira ˆwaampeera, novo varihokera. Voovo vataanga kikomi niini nafuma kwaako, na kei varuma ni weewe waantuma.
9 Noovaloombera avo, sa ni vantu vaako. Si nooloombera vantu voosi va weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, noovaloombera avo ˆwaampeera.
10 Vantu voosi ˆndiri novo, ni vaako, na voosi ˆuri novo ni vani. Novo vookuumbweeyyirya nkongojima.
11 Haaha niini kiinuka niise aha weerwii nuuje na kwaako, maa kaa, ava vantu vaako vakaari aha weerwii. Taáta Muuja, nookuloomba uviimiriire kwa ngururu ja irina raako ˆwaampeera, sa vave kiintu kimwi ja niini na weewe viintu turi kiintu kimwi.
12 Mpiindi ˆnijáa novo, naviimiriráa kwa iro irina ˆwaampeera. Naviimiriira vyabooha. Kusiina ˆarimira tuku, ni ura umudu vii, yeeye ajáa ni wo malwa sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane.✡
13 Taáta haaha ni na kwaako nookuuja. Maa kaa, ni luusa niise masáare aya, viintu ˆnkaari aha weerwii, sa vave na cheeru ˆchakiimana mitimii yaavo.
14 Niini navawyiira vapooji vani isáare raako, maa kaa, weeru yavasuula sa viintu voovo si va weeru, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru.
15 Niini si nooloomba uvaseyye aha weerwii tuku, maa kaa, nooloomba uviimiriire fuma kwa ura Muvi.
16 Voovo si vari va ihi weeru tuku, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru.
17 Taáta, isáare raako ni kikomi, jeyyo, vatalarye vantu vaako kwa kikomi ikyo.
18 Ja viintu ˆwaantuma niini kuri weeru, viivyo baa niini navatuma kuri weeru.
19 Haaha ni kwiitalarya niise sa voovo, sa voovo novo vatalariwe kikomi.

Yésu Yoovaloombera Voosi ˆVamuruma

20 Taáta si nooloomba sa ava vapooji vani vii tuku, maa kaa, noovaloombera baa vara ˆvari kuunduma, so teera ukiindya waavo.
21 Taáta nooloomba voosi vave kiintu kimwi, ja viintu niini ˆndiri kiintu kimwi na weewe, na weewe ˆuri kiintu kimwi na niini. Kei nooloomba vave kiintu kimwi na suusu, sa weeru itaange ni weewe ˆwaantuma niini.
22 Nkongojima ira ˆwaampeera, naani navahíire, sa vave kiintu kimwi, ja viintu suusu ˆturi kiintu kimwi.
23 Niini ni kiintu kimwi ndiri novo, na weewe ni kiintu kimwi uri na niini. Nooloomba vave vakiimana hamwi, sa kwa njira ihi, weeru yoosi itaange weewe waantuma, na waveenda ja ˆvyeene waanyenda niini.

✡ **17:12** Laanga Sabúuri 41:9.

24 Taáta, ni mpiima yaani ava ^waampeera vave hamwi na niini hara haantu ^ndiri. Sa voone nkongojima yaani ira ^waampeera, sa waanyenda, baa mwaariryo wa weeru si unaviikwa.
25 Taáta Muwoloki, baa neembe weeru si ikumányire, niini nakumányire, na ava vamányire weewe waantuma.
26 Niini navakiindya ^vyeene uri, na kei tuuba ndiri kubweeyya jeyyo, sa vaveende vaanaavo ja ^vyeene waanyenda, kei niini nive kiintu kimwi novo."

18

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53)

1 Yéesu ^akahumule kuluusa masáare ayo, akiinuka na vapooji vaachwe, maa vakadoma na firiro ya ilolo ra Kediróoni. Uko kujáa kwatiite iwunda ra miseitúuni. Yéesu na vapooji vaachwe vakiingira aho iwundii.
2 Yúuda ura ^amuvarinduka Yéesu, ajáa ahamányire aho haantu, sa Yéesu na vapooji vaachwe vadomáa kweene na aho.
3 Yúuda akuuja na aho iwundii alóngoriire mpuka ya valwi nkoondo va Kirúumi, na vamwi va vatumami fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Iuva na Mafarisáayo. Vara valwi nkoondo na vatumami vajáa vakwáatiriire vimuri, masasaanku na mata.
4 Yéesu ajáa amányire yoosi ^yari mufumira. Akiiturirya mbere yaavo, maa akavasea, "Ani moomusaakira?"
5 Voovo vakamusea, "Yéesu wa Nasaréeti." Yéesu akavasea, "Noo niini." Aho, Yúuda ura ^amuvalanduka, ajáa iímire hamwi na vara vavi.
6 Yéesu ^akavasee "Noo niini," vakahinduka na nyuma, maa vakawya na isi.
7 Akavuurya kei, "Ani moomusaakira?" Novo vakamusea, "Yéesu wa Nasaréeti."
8 Yéesu akavasea, "Nahúmwiire kuvawyiira noo niini. Kooni mookuunsaakira niini, vareki ava viilookere."
9 Masáare aya ^yafumira sa isáare rira ^aluusa rikiimane, "Vara ^waampeera si namutaaha baa umwi vii tuku."✡
10 Simóoni Peéteri ajáa atiite nyaasuka njatwii. Akakuula, maa akamutema kutu kwa kulume mutúmwa wa mweeneisi mukuulu, kukadumuka dúú. Uwo mutúmwa irina raachwe noo Maáliko asewáa.
11 Aho, Yéesu akamusea Peéteri, "Fyuurira nyaasuka yaako na njatwii. Eri, si wootaanga nasaakwa ninywe nduvo ya uturikiri, ja ^vyeene Taáta aampeera nturikiriwe tuku wuu?"

Yéesu Mbere ya Mweeneisi Mukuulu
(Matáayo 26:57-58; Maáriki 14:53-54; Lúka 22:54)

12 Aho, mpuka ya valwi nkoondo na mukúúlu wa vakúúlu vaavo, na vatumami va vakúúlu va Vayahúudi, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuchuunga.
13 Vakamutwaala ta na kwa Anáasi. Uhu Anáasi ni mukúlu wa Kayáafa ajáa. Na Kayáafa noo ajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo.
14 Kayáafa uko nyuma ajáa avasea vakúúlu va Vayahúudi, ni vyabooha muuntu umwi akwye sa vaantu.✡

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:58, 69-70; Maáriki 14:54, 66-68; Lúka 22:55-57)

15 Haaha, Simóoni Peéteri na mupooji wiingi vamutuubáa Yéesu. Uhu mupooji wiingi ajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu. Sa jeyyo, akiingira na Yéesu fuuru balásii ya nyuumba ya mweeneisi mukuulu.
16 Maa kaa, Peéteri ajáa iímire weerwii, mbarimbari ya muryaango. Aho, ura mupooji wiingi ^ajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu, akafuma na weerwii, akaluusika na

✡ **18:9** Laanga Yoohaani 6:39; 17:12. ✡ **18:14** Laanga Yoohaani 11:50.

muuntu muki umwi ˆiímiriraa aho muryaangwii, maa akamurekera Peéteri iingire na nyuumbii.
17 Ura muuntu muki akamuurya Peéteri, “Eri, weewe naawe si umwi wa vapooji va uhu muuntu tuku wuu?” Peéteri akamusea, “Tuku, aka niini tuku.”
18 Sa viintu kujáa na mpeho, vara vatumami na valukaluka va mweeneisi mukuulu vajáa vakóriirye mooto wa makala, viímire vookoota. Peéteri ne ajáa iímire hamwi novo, yookoota mooto.

Mweeneisi Mukuulu Yoomuurya Yéesu
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Lúka 22:66-71)

19 Mpiindi jiijo, mweeneisi mukuulu akamuurya Yéesu masáare ya vapooji vaachwe, na masáare ya ukiindya waachwe.
20 Yéesu akamusea, “Niini nalúusaa masáare yaani kiweerwii kwa kira muuntu. Siku joosi nakíindyaa sinagóogii na Kaayii Njija ya Ijuva, haantu Vayahúudi ˆvari foo ˆviijíingaa. Niini si nalúusaa kiintu chochoosi kimbiso tuku.
21 Sa che wookuunjurya niini? Vuurye vara ˆvateera kira ˆnakíindyaa. Voovo vamányire kira ˆnalúusaa.”
22 Yéesu ˆakaluuse jei, umwi wa valukaluka ˆajáa iímiire heehi ne, akamuvaa ikóofi, maa akamusea, “Eri, jei noo ˆvyeene wuúyiryaa mweeneisi mukuulu wuu?”
23 Yéesu akamusea, “Kooni nalúusire kiintu ˆchaviiha, hooni toola ushahíidi wa uvi waani. Maa kaa, kooni nalúusire kimáári, sa che waanváire?”
24 Aho, Anáasi akamutwaala Yéesu na kwa Kayáafa mweeneisi mukuulu, kunu akaari achúungirwe.

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku lwa Kaviri
(Matáayo 26:71-75; Maáriki 14:69-72; Lúka 22:58-62)

25 Mpiindi Simóoni Peéteri ˆajáa iímire yookoota mooto, vamwi va vara ˆvajáa aho, vakamuurya voosea, “Eri, weewe si umwi wa vapooji vaachwe tuku wuu?” Yeeye akasiita yoosea, “Aka, niini tuku.”
26 Umwi wa vatumami va mweeneisi mukuulu, munduu na ura ˆajáa adumulwa kutu ni Peéteri, akamusea, “Eri, si nakwiíne kura iwundii uri hamwi na Yéesu tuku wuu?”
27 Peéteri akasiita kei, haaho nkukulume ikaviika.

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2; Maáriki 15:1-5; Lúka 23:1-5)

28 Aho, vakamusumula Yéesu fuma kwa Kayáafa, maa vakamutwaala fuuru ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato. Mpiindi ijo, ni namutóondo uchiku kujáa. Vayahúudi si viingiráa na nyuumbii tuku, sa vadiire kuva na njeo, aho, vadahe kurya chóorya cha Paásika.
29 Sa jeyyo, Piláato akafuma na weerwii haantu ˆvajáa, maa akavuurya, “Eri, uhu muuntu che abwéeyyiirye moomusitaakya kwaani?”
30 Voovo vakamusea, “Ngaari uhu muuntu si abwéeyyiirye kiintu kivi, ngaari si tamureetire na kwaako tuku.”
31 Aho, maa Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu, mukamulamurire kwa Miiro yaanyu.” Maa kaa, Vayahúudi vakamusea, “Suusu tusiina wiimiriri wo kuulaa muuntu yoyoosi tuku.”
32 Ayo yabweeyyiwa jeyyo, sa rira isáare ˆaluusa Yéesu ni inkwya iri jooli ari kukwya, rikiimane.
33 Aho, Piláato akiingira na ijuumbii raachwe, akamwaanirira Yéesu, maa akamuurya, “Eri, weewe uri mutemi wa Vayahúudi wuu?”
34 Yéesu akamusea, “Aya ˆwooluusa ni masáare yaako mweeneevyo baku vaantu viingi vakuwyíiriire masáare yaani?”
35 Piláato akamusea, “Eri, niini ndiri Muyahúudi wuu? Vaantu va isi yaako na vakúúlu va veeneisi va Ijuva noo vakuréetire na kwaani. Ni che ubwéeyyiirye?”

36 Yéesu akamʉsea, “Ʉtemi waanɨ sɨ wa ɨhɨ weerʉ tʉkʉ. Ngaarɨ viri jeyyo, ngaarɨ vapooji vaanɨ valwíire nkoondo ndɨɨre veera mɨkonwii ya Vayahúudi. Maa kaa, Ʉtemi waanɨ sɨ wafuma kʉrɨ ɨhɨ weerʉ tʉkʉ.”
37 Piláato akamuurya yoosea, “Haaha, weewe ʉrɨ mʉtemi wʉʉ?” Yéesu akamʉsea, “Weewe waséire, nɨɨnɨ ndɨrɨ mʉtemi. Sa jeyyo, nɨɨnɨ navyaalwa, na nʉʉja aha weerwii sa nɨvoonekye vaantʉ kɨmáárɨ. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆatúubaa ɨkyo kɨmáárɨ, akwáatyaa masáare yaanɨ.”
38 Piláato akamʉsea Yéesu, “Kɨmáárɨ noo che?”
Aho, Piláato ˆakalʉʉse jeyyo, akafuma na weerwii, maa akɨɨta noo vasea valongooli va Vayahúudi, “Nɨɨnɨ sɨ nookoona ʉvɨ wowoosi kwa ʉhʉ mʉʉntʉ tʉkʉ.
39 Maa kaa, nyuunyu mwatɨɨte tʉʉva yo loomba nɨmʉrekere mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆmoosaaka fuma mʉnyololwii, mpɨɨndɨ ja ɨhɨ ngovi ya Paásika. Eri, saaka mwiise nɨmʉchʉngʉrɨre mʉtemi wa Vayahúudi wʉʉ?”
40 Maa kaa, voovo vakatʉlatʉʉla isóso voosea, “Ʉhʉ tʉkʉ, tʉchʉngʉrɨre Baráaba.” Ʉhʉ Baráaba nɨ mʉvarinduki wa wiimiriri wa Kɨrúumi ajáa.

19

Irya ra Yéesu Kʉʉlawa Mʉsaláabii Roolʉʉswa

1 Aho, Piláato akalairirya Yéesu anʉswe mɨjeléedi, maa valʉkalʉka vakamʉvaa. 2 Valwi nkoondo vakalʉka kɨsasaavo cha miíwa, vakamʉvɨkɨra mutwii na kei vakamʉrwɨɨka ɨngo ya kɨtemi ˆɨrɨ gyaa.
3 Vakava vootamanya na mbere ya Yéesu, maa de vandoomuluumbya ko mʉhenchʉla voosea, “Lʉmbɨ niijo ee mʉtemi wa Vayahúudi,” kʉnʉ voomʉlatʉla makóofi.
4 Piláato akafuma kei na weerwii, akavasea vara vaantʉ ˆvajáa viijíingire aho, “Laangi, namʉréetire Yéesu na kʉnʉ weerwii kei, sa mʉtaange nɨɨnɨ sɨ nookoona ʉvɨ wowoosi kwaachwe tʉkʉ.”
5 Aho, Yéesu akafuma na weerwii kʉnʉ iivíkɨɨre kɨsasaavo cha miíwa, na ɨra ɨngo ˆɨrɨ gyaa. Piláato akavasea, “Laangi, mʉʉntʉ mweeneevyo nɨ ʉhʉ!”
6 Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na valʉkalʉka ˆvakamoone Yéesu, vakatʉlatʉʉla isóso voosea, “Muning’in’ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye! Muning’in’ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye!” Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu mʉkamuning’in’ye, nɨɨnɨ sɨ nookoona ʉvɨ wowoosi kwaachwe tʉkʉ.”
7 Vayahúudi vakamʉsea Piláato, “Suusu tatɨɨte Mwiiro, ʉwo Mwiiro wasea, yoosaakwa akwye sa yoosea yeeye nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.”✡
8 Piláato ˆakateere jeyyo, akoofa mʉnʉmʉʉnʉ kʉlookya.
9 Akɨɨngɨra kei na ijuumbii raachwe ra kɨtemi, maa akamuurya Yéesu, “Hai wafuma?” Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, sɨ alʉʉsa isáare roroosi tʉkʉ.
10 Piláato akamʉsea, “Sɨ woosaaka kuuyirya tʉkʉ wʉʉ? Sɨ wootaanga natɨɨte wiimiriri wo kʉrekera, na wiimiriri wo kuning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ ukwye tʉkʉ wʉʉ?”
11 Yéesu akamʉsea, “Weewe ngaarɨ usiina wiimiriri wowoosi mweeri yaanɨ tʉkʉ, ngaarɨ sɨ wooheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Sa jeyyo, ʉra ˆaanvíikire mɨkonwii yaako, atɨɨte ʉvɨ kʉlookya.”
12 Piláato ˆakateere jeyyo, akaanda saakɨra njɨra yo mʉrekera Yéesu. Maa kaa, Vayahúudi vakatʉlatʉʉla isóso voosea, “Koonɨ wamʉrekɨɨre mʉʉntʉ ʉhʉ, weewe sɨ ʉrɨ kɨjeengi cha Kaisáari tʉkʉ. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆiibwéeyyaa mʉtemi, amusíitaa Kaisáari mʉtemi wa Rúumi.”
13 Piláato ˆakateere aya masáare, akamʉreeta kei Yéesu na weerwii. Akiikala ichuumbii raachwe ro lamʉrɨra ˆrɨrɨ haantʉ ˆhaséwaa Mʉtambalala wa Iwye, na Kɨeburanía Gabáata.

✡ **19:7** Laanga Valáawi 24:16.

14 Haaha sikʉ ɨyo, nɨ sikʉ yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ɨjáa, na ɨjáa yafíkire mpiindɨ ja mpoloonge. Piláato akavasea Vayahúudi, “Mʉtemi waanyu nʉ aha.”
15 Maa kaa, voovo vakatʉlatʉʉla isóso voosea, “Mʉseyye! Mʉseyye! Muning’in’ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.” Piláato akavuurya, “Eri, moosaaka nimuning’in’ye mʉsaláabii mʉtemi waanyu wʉʉ?” Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva vakamʉsea, “Suusu tusiina mʉtemi wiingɨ tʉkʉ, tatiite Kaisáari vii.”
16 Aho, Piláato akamʉkwaatya Yéesu mɨkonwii ya Vayahúudi, sa ˆvakamuning’in’ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Mʉsaláabii Fʉʉrʉ Akwye
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Lʉ́ka 23:26-43)

Aho, valwi nkoondo vakamʉsʉmʉla Yéesu.
17 Yéesu akavereka mʉsaláaba waachwe, akakwaata njɨra yo doma na haantʉ ˆhaánɨrɨrwaa Goligóota na Kɨeburanía, noo kʉsea Kɨsááya cha Mʉtwe.
18 Aho, noo haantʉ ˆvamuning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya. Vaantʉ vavɨrɨ vajáa vaning’iniwa hamwɨ ne, kɨra mʉʉntʉ mʉsaláabii waachwe, ʉmwɨ mʉkono wa kʉlʉme, na wiingɨ mʉkono wa kʉmooso, ne Yéesu katɨkatɨ.
19 Piláato akalairirya yaandɨkwe masáare na yaviikwe mweeri ya mʉsaláaba. Masáare ayo nɨ jei yajáa yasea, “Yéesu wa Nasaréeti, Mʉtemi wa Vayahúudi.”
20 Masáare aya, yajáa yaandɨkwa kwa ndʉʉsɨka ya Kɨeburanía, Kɨrúumi na Kɨgiríki. Vayahúudi ˆvarɨ foo vasomáa ayo, sa haantʉ ˆvajáa vamuning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya nɨ heehi kʉjáa na múuji wa Yerusaléemu.
21 Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva va Vayahúudi vakamʉsea Piláato, “Kaandɨka, ‘Mʉtemi wa Vayahúudi’ tʉkʉ, andɨka jei, ‘Mʉʉntʉ ʉhʉ asea, niinɨ ndɨrɨ mʉtemi wa Vayahúudi.’”
22 Piláato akavasea, “ˆCheene niinɨ naándikire, naándikire!”
23 Valwi nkoondo ˆvakahʉmʉle kumuning’in’ya Yéesu mʉsaláabii, vakatoola ɨngo jaachwe, maa vakajigava malʉʉndʉ yanɨ. Kɨra mulwi nkoondo akasʉmʉla ilʉʉndʉ rɨmwɨ. Nkáancho yaachwe ɨjáa yachʉmɨrɨrwa ko domerera fuma mweeri fʉʉrʉ ɨsɨ, na ɨjáa isiina mʉláwo tʉkʉ. Noyo vakiitoola.
24 Vakiiwyiira voosea, “Karɨ twiimoole ɨhɨ nkáancho tʉkʉ, hendi tʉvae mbare sa tʉtaange nɨ ani arɨ kiisʉmʉla.” Aya yafʉmɨra sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yakiimane ja ˆvyeene yasea,
Viigavɨra ɨngo jaanɨ,
na nkáancho yaanɨ vakiivaɨra mbare.✡
Jeyyo, noo ˆvyeene valwi nkoondo vabweeyya.
25 Heehi na mʉsaláabii wa Yéesu, kʉjáa kwatiite Maríia íyo waavo, mwaanaavo na íyo waavo, Maríia muki wa Kiléeopa na Maríia Makɨdaléena.
26 Yéesu akamoona íyo waavo iímire aho, hamwɨ na mʉpooji waachwe ʉmwɨ. Ʉhʉ mʉpooji Yéesu ajáa amweenda. Jeyyo, akamʉsea íyo waavo, “Íyo, laanga, ʉwo haaha nɨ mwaana waako.”
27 Aho, akamʉsea ʉra mʉpooji, “Laanga, ʉwo haaha nɨ íyo waanyu.” Keende mpiindɨ ɨra, ʉra mʉpooji akamʉsʉmʉla íyo waala Yéesu, akiita kiikala kwaachwe.

Yéesu Yookwya Mʉsaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Lʉ́ka 23:44-49)

28 Ayo ˆyakalooke, na kʉnʉ Yéesu yootaanga ahʉ́mwiire tʉmama mʉrɨmo waachwe, akasea, “Nakálukirwe,” sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yakiimane.✡
29 Aho, kʉjáa kwatiite bakúuri ˆimémire diváai ˆyasasʉka. Vakatukya kiintʉ kɨrɨ mony-omonyo diváaii ˆyasasʉka, vakatuungirirya nkomii ya faaɨ, maa vakamʉheera Yéesu mʉlomwii.

✡ **19:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **19:28** Laanga Sabúuri 69:21.

30 Yéesu ˆakasaire ira diváai ˆyasasuka, maa akasea, “Yakíimiine.” Aho, akiinamya mutwe waachwe, maa akawulala.

Yéesu Yootuungwa na Ichimu Luvarwii

31 Siku ira, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na Sabáato ira ni nkúulu ijáa. Vayahúudi si vasaakáa miviri ichaale misaláabii siku ya Sabáato tuku. Sa jeyyo, vakamuloomba Piláato, vaantu vara ˆvajáa vaníng’iniiwe misaláabii, mawulu yaavo yawunwe, na miviri yaavo iseyyiwe misaláabii.

32 Valwi nkoondo vakatamanya, vakawuna mawulu ya muuntu wa ncholo na wa kaviri wa vara ˆvajáa vaníng’iniiwe fuuru vakwye hamwi na Yéesu.

33 Maa kaa, ˆvakafike kwa Yéesu, vakashaana awúliire. Sa jeyyo, si vamuwuna mawulu yaachwe tuku.

34 Kiri vyoova jeyyo, umwi wa valwi nkoondo akamutuunga na ichimu luvarwii, aho, sakami na maaji vikafuma.

35 Muuntu ˆoona masáare aya noo ˆmweene ayaluusa, na kira ˆoonekya ni cha kimáári. Uhu ayaluusa masáare aya, amányire masáare aya ni ya kimáári, na yoovoonekya nyu-unyu sa murume.

36 Aya yafumira sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane ja ˆvyeene yaluusa,
“Kusiina ikúfa raachwe ˆriri wunwa tuku.”✡
37 Kei Masáare ˆYari Mpeho haantu hiingi yasea,
“Moona vari ura ˆvamutuunga.”✡

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Lúka 23:50-56)

38 Kujáa kwatiite muuntu umwi ˆaséwaa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yeeye ni mupooji wa Yéesu ajáa wa kimbiso, sa avoofáa Vayahúudi. Yeeye akatamanya na kwa Piláato akitooloomba muviri wa Yéesu sa akuutaahe. Piláato akamurumira, maa Yooséefu akiita kuusumula muviri wa Yéesu.

39 Nikodéemu ura aho ncholo ˆajáa adoma na kwa Yéesu nuuchiku,✡ akareeta makuta ya idumbaasi ˆyasaangiwa na manemáane* ja kílo makumi yatatu (30).

40 Vakasumula muviri wa Yéesu, vakuufarimbirira na sáanda ya kitáani, kunu voohaka yara makuta ˆyanyukira, ja viintu tuuva ja Vayahúudi jo taaha ˆjiri.

41 Heehi na aho haantu Yéesu ˆajáa aníng’iniiwe musaláabii fuuru akakwya, kujáa kwatiite iwunda. Aho iwundii, kujáa kwatiite mbiríira ya mpaanga ifya ˆyabokwa mwaalaliwyii si ˆinataahwa muuntu.

42 Sa viintu siku iyo ni siku ya Kiyahúudi yo kiimya neeja Sabáato ijáa, na sa viintu iyo mbiríira ijáa heehi, vakamutaaha Yéesu aho.

20

Kufufuka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-8; Maáriki 16:1-8; Lúka 24:1-12)

1 Namutóondo uchiku wa siku ya Jumapíiri, viintu kukaari chi chi, Maríia Makidaléena akatamanya na mbiríírii ya mpaanga ˆyabokwa mwaalaliwyii kuuntu Yéesu ˆataahwa. Kura, akashaana rira iwye ˆrakunikirira mbiríira, raséyyiiwe fuma muryaangwii wa mbiríira.

2 Jeyyo, akafuma itíijo fuuru kuri Simóoni Peéteri, na kwa ura mupooji wiingi Yéesu ˆajáa amweenda. Aho, maa akavasea, “Vamuséyyiirye Mweenevyoosi mbiríírii, na si tootaanga haantu ˆvamuvíikire tuku!”

3 Jeyyo, Peéteri na ura mupooji wiingi vakafuma itíijo voodoma na mbiríírii.

✡ **19:36** Laanga Sabúuri 34:20; Ufumo 12:46; Uvalo 9:12. ✡ **19:37** Laanga Sakaría 12:10. ✡ **19:39** Laanga Yoohá ani 3:1-2. * **19:39** ***manemáane:*** Ni mooda ˆvahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

4 Voosi vavɨrɨ vatɨɨjáa, maa kaa, ʉra mʉpooji akamʉlooka Peéteri, na akava wa ncholo
kufika mbiríírii.
5 ^Akafike, akasʉngɨrɨra mbiríírii, akoona ntaamɨ ja sáanda ya kɨtáani ivarwii, maa kaa,
sɨ ɨngɨra na mbiríírii tʉkʉ.
6 Aho, Simóoni Peéteri akʉʉja nyuma, akahʉlʉlʉka na mbiríírii. Ne akoona jira ntaamɨ
ja sáanda ya kɨtáani jiri ivarwii.
7 Kei, akoona ɨra ntaamɨ ^ijáa yachuungwa mutwii wa Yéesu, ɨrɨ kisima na jira ntaamɨ
jɨngɨ, yaárirwe na ivarwii.
8 Aho, ʉra mʉpooji ^ajáa afíkire wa ncholo akɨɨngɨra na mbiríírii, akoona na akaruma.
9 Mpɨɨndɨ ijo, vapooji vajáa vakaarɨ taanga Masáare ^Yarɨ Mpeho ^vyeene yalʉʉsa, Yéesu
nɨ mpaka afʉfʉke fuma inkwyii.
10 Aho, avo vapooji vakahɨndʉka na kaayii.

Yéesu Yoomʉfʉmɨra Maríia Makɨdaléena (Matáayo 28:9-10; Maáriki 16:9-11)

11 Maa kaa, Maríia Makɨdaléena akachaala iímire weerwii ya mbɨrɨíra yoorɨra. Mpɨɨndɨ
^arɨráa, akiinama, maa akasʉngɨrɨra na isii ya mbɨrɨíra.
12 Akoona mirimʉ miija ɨvɨrɨ ^yiivíkɨɨre ɨngo njerʉ chwee, yiíkyɨɨre haantʉ mʉvɨrɨ wa
Yéesu ^ʉjáa ʉlaarɨɨwé, ʉmwɨ mitwii na wa kavɨrɨ majewii.
13 Ɨra mirimʉ miija ɨkamuurya Maríia yoosea, “Íyo, sa che woorɨra?” Ne akavasea, “Sa
vamʉtwɨɨre Mweenevyoosi waanɨ, na sɨ nootaanga nɨ hai ^vamuvíikire tʉkʉ.”
14 ^Akahʉmʉle lʉʉsa ayo, akiilorera, akamoona Yéesu iímire, maa kaa, sɨ ataanga koonɨ
nɨ Yéesu ajáa tʉkʉ.
15 Yéesu akamuurya, “Íyo, sa che woorɨra? Nɨ ani woomʉsaakɨra?” Maríia akɨɨsea ʉra
^yoolʉʉsɨka ne nɨ mʉlaangiriryi wa iwʉnda. Sa jeyyo, akamʉsea, “Taáta, koonɨ nɨ weewe
ʉmʉtwɨɨre, kalaama ndaɨra haantʉ ^umuvíikire, naanɨ mʉsʉmʉla ndɨrɨ.”
16 Aho, Yéesu akamwaanɨrɨra, “Maríia!” Maríia akavarindʉka, maa akasea na
Kɨeburanía, “Rabóoni!” noo kʉsea, “Mukiindya!”
17 Yéesu akamʉsea, “Kʉʉnsaasya tʉkʉ, sa nkaarɨ kaambʉka na kwa Taáta waanɨ. Kɨrɨ
vyoova jeyyo, tamanya na kwa vandʉʉ vaanɨ ʉkavasee, ‘Kaambʉka niise na kwa Taáta
waanɨ, ne nɨ Taáta waanyu, na kwa Mʉlʉʉngʉ waanɨ, ne nɨ Mʉlʉʉngʉ waanyu.’ ”
18 Jeyyo, Maríia Makɨdaléena akatamanya na kwa vapooji va Yéesu, akavawyɨɨra
masáare aya, yoosea, “Namwɨɨne Mweenevyoosi!” Ne akavawyɨɨra yoosi Yéesu ^ajáa
amʉwyɨɨrɨɨre.

Yéesu Yoovafʉmɨra Vapooji Vaachwe (Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Lʉ́ka 24:36-49)

19 Nakyʉʉlwa ya sikʉ ɨ’ɨra ya Jumapíirɨ, vapooji va Yéesu vajáa viisaanga hamwɨ
nyuumbii ɨmwɨ. Vajáa vachuunga mɨryaango sa voofa vakʉ́ʉ́lʉ va Vayahúudi. Aho, Yéesu
akavafʉmɨra, akɨɨma katɨ na katɨ yaavo akavasea, “Mwiikalo mʉʉja ʉve na nyuunyu!”
20 ^Akahʉmʉle kʉlʉʉsa ayo, akavoonekya mɨkono yaachwe na lʉvaru lwaachwe.
Vapooji vaachwe vakavyeenda maatʉkʉ kʉmoona Mweenevyoosi.
21 Yéesu akavasea kei, “Mwiikalo mʉʉja ʉve na nyuunyu! Ja ^vyeene Taáta aantʉma
nɨɨnɨ, naanɨ nɨ kʉvatʉma niise nyuunyu.”
22 ^Akahʉmʉle kʉlʉʉsa ayo, akavafwɨɨrɨra nkeeho, maa akavasea, “Hokeri Mʉtɨma
Mʉʉja.
23 Koonɨ mʉmʉséire mʉʉntʉ ʉvɨ waachwe wasírire, Mʉlʉʉngʉ sea arɨ ʉvɨ waachwe
wasírire. Koonɨ sɨ mʉmʉséire mʉʉntʉ ʉvɨ waachwe wasírire, Mʉlʉʉngʉ ne sɨ arɨ sea ʉvɨ
waachwe wasírire tʉkʉ.”

Yéesu Yoomʉfʉmɨra Tomáasi

24 Umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu ^asewáa Tomáasi, irina riingi Maása, yeeye si ajáa na viivaachwe mpiindi Yéesu ^avafumiráa tuku.
25 Jeyyo, vara vapooji viivaachwe vakamusea, “Tamwiine Mweenevyoosi.” Maa kaa, Tomáasi akavasea, “Kooni si niine nkoru ja misumáari mikonwii yaachwe, na nkwaate ijo nkoru na imaamba raani, na nviike mukono waani luvarwii lwaachwe, si ndiri ruma tuku.”
26 Siku inaani ^jikalooke, vapooji va Yéesu kei vajáa hamwi nyuumbii. Siku iyo, Tomáasi ne ni hamwi ajáa novo. Aho, Yéesu akuuja kunu miryaango ichúungirwe. Akiima kati na kati yaavo, maa akasea, “Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!”
27 Aho, akamusea Tomáasi, “Viika imaamba mikonwii yaani, woone mikono yaani. Wolola mukono waako ukwaate luvaru lwaani. Kari uve na wiikoveriri kei tuku, maa kaa, urume.”
28 Tomáasi akamusea, “Mweenevyoosi waani, na Mululungu waani!”
29 Yéesu akamusea Tomáasi, “Urúmire sa viintu wanyiine wuu? Vatalariwa vara si ^vaanyona, maa kaa vaanduma.”

Sa che iki Kitáabu Chaandikwa

30 Yéesu abweeyya isháara na myuujíisa ^iri foo miiswii ya vapooji vaachwe, ^myeene si yaandikwa aha kitáabwii.
31 Maa kaa, ihi yaandikwa sa murume Yéesu noo Masía, Mwaana wa Mululungu, na sa kwa njira yo muruma, muve nkaasu kwa irina raachwe.

21

Yéesu Yoovafumira Vapooji Mufungati

1 Ayo ^yakalooke, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe mbarimbari ya iriva ra Tibéria, noo kusea iriva ra Galiláaya. Jei noo ^vyeene iiyonekya kwaavo,
2 Simóoni Peéteri, Tomáasi ^aséwaa Maása, Nasaniéeli muuntu wa Káana ya Galiláaya, vaana vavirí va Sebedáayo,✡ na vapooji viingi vavirí ni hamwi vajáa.
3 Simóoni Peéteri akavasea viivaachwe, “Niini tamanya niise no kwaata soompa.” Novo vakamusea, “Tamanya tiise hamwi na weewe.” Vakatamanya na mashúwii, maa kaa, uchiku ura si vaamburira kiintu tuku.
4 ^Kukaande mwaa, Yéesu akiima mbarimbari ya iriva, maa kaa, vapooji si vataanga kooni ni Yéesu tuku.
5 Yéesu akavuurya, “Vanavaani, mwakwáatire soompa yoyoosi wuu?” Vakamusea, “Tuku.”
6 Yéesu akavasea, “Haaha kiimyi njwaavu na ivaru ra kululume ra mashúwa yaanyu, naanyu kwaata muri soompa.” Aho, vakakiimya njwaavu, laanga, vakasiindwa ruta njwaavu, sa jijáa jakwáatire soompa ^jamema maatuku vii.
7 Maa mupooji Yéesu ^ajáa amweenda, akamusea Peéteri, “Uhu ni Mweenevyoosi.” Simóoni Peéteri ^akateere jei, akiichuunga ingo yaachwe, ^ng’eene ajáa iifúmiirye mpiindi ^aandáa murimo, aho, akiifweitira na irivii.
8 Vara vapooji viingi vakuuja na mashúwa kunu vooruta njwaavu ^jimémire soompa. Si vajáa kuli na mbarimbari tuku, ni ja mawulu igana rimwi (100) vii vajáa.
9 ^Vakafike mbarimbari ya iriva haantu ^huuma, vakoona mooto wa makala na soompa na mikáate ^yoókiiwe mweeri yaachwe.
10 Yéesu akavasea, “Reeti jimwi ja soompa ^mukwáatire haaha vii.”
11 Simóoni Peéteri akaambuka na mashúwii, akaruta lura lwaavu fuuru mbarimbari haantu ^huuma. Lujáa lwamémire soompa nkuulu igana rimwi, makumi yasaano na itatu (153). Baa neembe soompa jijáa jamema jeyyo, lwaavu si lwaatuka tuku.

✡ **21:2** Laanga Matáayo 10:2.

12 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Yeendi murye cha mutóondo!” Kusiina baa umwi
ˆadaha kumuurya kusea, “Weewe uri ani?” tuku. Ava vajáa vataanga ni Mweenevyoosi.
13 Yéesu akaseesa, akatoola ura mukáate, maa akavaheera. Akabweeyya vivira baa na
jira soompa.
14 Ulu ni lwa katatu Yéesu avafumira vapooji vaachwe, keende ˆakafufulwe.

Yéesu Yoomuurya Peéteri Koonii Amweenda

15 ˆVakahumule kurya, Yéesu akamuurya Simóoni Peéteri, “Eri, Simóoni mwaana wa
Yoohaani, waanyenda kulookya ava viivaako wuu?” Simóoni akasea, “Hii Mukúlu, weewe
wamányire nakweenda.” Yéesu akamusea, “Riisha muundi jaanii.”
16 Yéesu akamuurya kei, “Simóoni mwaana wa Yoohaani, waanyenda wuu?” Peéteri
akasea, “Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamusea, “Laanga muundi
jaanii.”
17 Yéesu akamuurya Peéteri lwa katatu, “Simóoni mwaana wa Yoohaani, waanyenda
wuu?” Peéteri akiirya kisho, akavisuula sa viintu Yéesu ajáa amuúriirye lwa katatu,
“Waanyenda wuu?” Peéteri akamusea Yéesu, “Mukúlu, weewe wamányire yoosi,
wamányire niini nakweenda.”
Yéesu akamusea, “Riisha muundi jaanii.
18 Kimaarii kaa nookuwyiira, mpiindi ˆujáa mutavana, wiichuungáa ingo jaako na
watamanyáa na haantu ˆwoosaaka. Maa kaa, ˆuri kuva moosi, wolola uri mikono yaako,
na muuntu wiingi kukuvikira ari ingo jaako, na kutwaala ari haantu si ˆwoosaaka.”
19 Yéesu aluusa aya, koonekya inkwya ˆari kukwya Peéteri, na mubweeyyirya ari
Mululungu nkongojima. Aho, Yéesu akamusea Peéteri, “Ntuuba!”

Yéesu na Ura Mupooji ˆAjáa Amweenda

20 Aho, Peéteri akiilorera, akamoona mupooji yoovatuuba. Uhu mupooji Yéesu ajáa
amweenda. Uhu noo ura ˆajáa iisikirirya kipeembii cha Yéesu mpiindi ˆvarijáa kiiwulo
na akuurya, “Mukúlu, ni ani ˆari kuvarinduka?”
21 Peéteri ˆakamoone uwo mupooji, akamuurya Yéesu, “Mukúlu, na uhu ne jooli?”
22 Yéesu akamusea, “Koonii noosaaka achaale ari nkaasu fuuru siku ˆndiri hinduka,
chaako che? Weewe ntuuba niini.”
23 Sa jeyyo, fwefwe ikeenera kwa vapooji ˆvari foo, kusea uhu mupooji si ari kukwya
tuku. Maa kaa, Yéesu si aluusa uwo mupooji si ari kukwya tuku, kiintu ˆaluusa ni iki, “Kooni
noosaaka ave nkaasu fuuru siku ˆndiri hinduka, chaako che?”
24 Mupooji uhu, noo ayoonekya kikomi masáare aya na ayaandika. Na suusu tamányire
aya ˆoonekya ni ya kimáári.

Masáare yo Kiimikirirya

25 Kwatiite masáare yiingi ˆyari foo ˆatumama Yéesu. Ngaari yoosi yaandikwa, ngaari
weeru yoosi si yatoosha kuvikira vitáabu ˆviri kaandikwa tuku.

Mɨrɨmo ya Vatumwi va Yéesu
Mʉlongooryo

Mʉʉntʉ ˆaandɨka kɨtáabu ɨkɨ cha Mɨrɨmo ya Vatumwi va Yéesu, nɨ Lúka. Lúka sɨ ajáa Mʉyahúudi tʉkʉ (Vakolosáai 4:7-14). Yeeye ayeendan'yáa na Paúli haantʉ ˆharɨ foo, na nɨ mutumwi wa Paúli ajáa (2 Timotéeo 4:11). Kei Paúli alʉʉsa Lúka nɨ ʉmwɨ wa vatʉmami viivaachwe (Filemóoni 24). Ʉhʉ Lúka ajáa eendwa, na nɨ dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14).

Lúka aandɨka kɨtáabu cha Mɨrɨmo ya Vatumwi kati ya myaaka ya 62-63 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa. Kei, aandɨka kɨtáabu cha Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ. Vitáabu ivi vivɨrɨ Lúka aandɨka kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆasewáa Toofíili. Ʉhʉ Toofíili ajáa nɨ mʉʉntʉ ˆanyemiwáa (Lúka 1:3). Vamanyi ˆvarɨ foo va Masáare ˆYarɨ Mpeho, vaséaa, Toofíili sɨ ajáa Mʉyahúudi tʉkʉ na ajáa amʉvalandʉkɨra Yéesu.

Kɨtáabu cha Mɨrɨmo ya Vatumwi, nɨ mwiitʉʉbɨrɨro wa Kɨtáabu cha Masáare Maaja ja ˆvyeene yaandɨkwa nɨ Lúka (1:1-2). Kɨintʉ kɨkʉʉlʉ Lúka ˆalʉʉsa aha, nɨ ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ aarya Masáare Maaja ya Yéesu lwa ncholo, na ˆvyeene atalaryáa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu kwa njɨra ya nteendo ja Mʉtɨma Mʉʉja (laanga baa ja 2:2-4; 8:14-17; 10:44-48). Kei mɨrɨmo ˆyalʉʉswa ˆirɨ foo aha, nɨ ya vala Peéteri (baa ja 2:14-41; 4:1-12) na Paúli (baa ja 9:1-19; 28:3-8) vatumwi. Na kɨintʉ chɨingɨ ˆchalʉʉswa nɨ ˆvyeene vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vakɨingɨkáa no keenera lwa ncholo (baa ja 2:41, 47; 5:14).

ˆVyeene Kɨtáabu ɨkɨ Chagavwa

Vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va ncholo *1:1-5:42*
Uturikiri na kweenera kwa Masáare Maaja ya Yéesu *6:1-9:31*
Mɨrɨmo ya Peéteri *9:32-12:25*
Paúli yookera njɨra noo variyʉla Masáare Maaja lwa ncholo *13:1-14:28*
Itaka ra Yerusaléemu *15:1-41*
Paúli yookera njɨra noo variyʉla Masáare Maaja lwa kavɨrɨ *16:1-18:22*
Paúli yookera njɨra noo variyʉla Masáare Maaja lwa katatʉ *18:23-21:14*
Paúli yookera njɨra lwa kanɨ, yookwaatwa no twaalwa na Rúumi *21:15-28:31*

Mʉtɨma Mʉʉja ˆMweene Mʉlʉʉngʉ Alaha

1 Toofíili mwanawiitʉ, kʉra kɨtáabwii ˆchalongoola,* nakwaandɨkɨra masáare yoosi Yéesu ˆaanda tʉmama no variyʉla
2 fʉʉrʉ sikʉ ɨra ˆakasʉmʉlwe na kurumwii. Ajáa de asʉmʉlwe na kurumwii, avalairirya vatumwi vaachwe ˆavasaawʉla kwa njɨra ya Mʉtɨma Mʉʉja.✡
3 Kwa sikʉ makumi yanɨ (40) keende ˆakafʉfʉke, avafʉmɨra vatumwi vaachwe ˆvarɨ foo kwa njɨra ˆjoonekya kɨkomi yeeye nɨ mooyo ajáa. Kei avakiindyáa masáare ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ.
4 Mpɨɨndɨ ɨmwɨ kati ˆajáa novo, ajáa avalairirya yoovasea, "Karɨ mufúmaa múujii wa Yerusaléemu tʉkʉ, mʉmʉwoojere mʉmʉnʉ Mʉtɨma Mʉʉja ʉra Taáta waanɨ ˆajáa iichuunga kʉvaretera arɨ, ʉra ˆmwateera fuma kwaanɨ.
5 Yooháani Mʉbatisáaji abatisáa vaantʉ na maaji,✡ maa kaa, sikʉ ingaɨ vii ˆjookʉʉja, nyuunyu batisiwa mʉrɨ na Mʉtɨma Mʉʉja."

Yéesu Yoosʉmʉlwa na Kurumwii

6 Mpɨɨndɨ vatumwi ˆvajáa viijíingire hamwɨ na Yéesu, vakamuurya voosea, "Eri, Mʉkúlʉ, mpɨɨndɨ iji noo ʉrɨ tʉhɨndʉrɨra suusu Viisiraéeli ʉtemi wʉʉ?"

---

* **1:1** ***kɨtáabwii ˆchalongoola:*** Ɨkɨ nɨ kɨtáabu cha Masáare Maaja ˆyaandɨkwa nɨ Lúka. ✡ **1:2** Laanga Matáayo 28:19-20; Maáriki 16:15; Lúka 24:44-49. ✡ **1:5** Laanga Matáayo 3:1; Maáriki 1:4-8; Lúka 3:16.

7 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Sikʉ na mpiindi si mʉrimo waanyu kʉtaanga tʉkʉ, iro ni ra Taáta ˆari viika kwa wiimiriri waachwe.
8 Maa kaa, mʉri hokera ngururu mpiindi Mʉtima Mʉʉja ˆari kʉʉja na kʉri nyuunyu, kʉva mʉri vara ˆvoónekyaa kikomi chaani múujii Yerusaléemu, kwa isi yoosi ya Yudéea na Samaría na fʉʉrʉ utulo waasi.”
9 ˆAkahʉmʉle kʉlʉʉsika ayo, hahara akasʉmʉlwa na kurumwii, vatumwi voosi nti ˆvoomoona. Aho, ichu rikamʉkʉnikirira, si vamoona kei tʉkʉ. 10 Nti ˆvajáa vakaari voolaanga kurumwii koona ja ˆvyeene yootamanya na kurumwii, koonka vaantʉ valʉme vaviri viivíkiire ingo njerʉ vakiima mbarimbari yaavo!
11 Avo vaantʉ vakavasea, “Ee vaantʉ va Galiláaya, sa che mwiímire aha no laanga kurumwii? Yéesu asúmwiirwe kʉdoma na kurumwii fuma kʉri nyuunyu, hindʉka ari jeyyo ja ˆvyeene mʉmwiíne yootamanya na kurumwii.”

Matiáasi Yoosaawʉlwa Ɨime Nkalwii ya Yúʉda

12 Hara, vatumwi va Yéesu vakahindʉka na Yerusaléemu fuma Luulwii lwa Miseitúuni. Fuma luulwii fʉʉrʉ Yerusaléemu, ni lʉyeendo lwa sikʉ ya Sabáato† lujáa.
13 ˆVakiingire múujii, vakaambʉka na gorófii kʉʉntʉ ˆviikaláa. Ava noo vajáa aho, Peéteri, Yoohaani, Yaakúupu, Anderéa na Filípi, Tomáasi, Batolomáayo na Matáayo, Yaakúupu sha Alʉfáayo, Simóoni Selóote‡ na Yúʉda sha Yaakúupu.
14 Avo voosi viijiingáa kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ na mʉryʉʉngʉ ʉmwi. Baa kei, vajáa vamwaari vaantʉ vaki viingi baa na Maríia íyo waala Yéesu na vandʉʉ vaachwe.
15 Sikʉ imwi vaantʉ igana rimwi na makumi yaviri (120) vajáa viijíingire, aho, Peéteri akiima kati na kati ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Akavasea,
16 “Vanaviitʉ, Masáare ˆYari Mpeho yakiimana, kwa kira Mʉtima Mʉʉja ˆalʉʉsa ko tweera mʉtemi Daúdi mweeri ya ayo masáare ya Yúʉda ˆmweene avalongoola vara ˆvamʉkwaata Yéesu.✡
17 Yúʉda ni ʉmwi wiiswi ajáa, na suusu tatʉmamáa ne mʉrimo ʉhʉ wa Mʉlʉʉngʉ hamwi ne.
18 Yúʉda awʉla iwʉnda na jira mpía ˆapata kwa nteendo mbi. Na mpiindi ˆajáa ʉko aawya na inda, na inda yaachwe yaatʉka mpaka matuumbu yakiitika na weerwii.
19 Masáare aya, yajáa yeenera Yerusaléemu yoosi. Sa jeyyo, vakaraanirira iro iwʉnda Akelidáama, noo kʉsea, ‘Iwʉnda ra Sakami.’✡
20 Kitáabu cha Sabúuri chalʉʉsa,
‘Nyuumba yaachwe ichaale ntʉhʉ,
kari kʉve na mʉʉntʉ ˆari chaala aho tʉkʉ.’✡
Kei kwaandikwa,
‘Haantʉ haachwe hasʉmʉlwe ni mʉʉntʉ wiingi.’✡
21 Sa jeyyo, toosaakwa tʉsaawʉle mʉʉntʉ wiingi ˆiituubáa na suusu mpiindi joosi Yéesu Mweenevyoosi ˆajáa na suusu.
22 Ʉwo asaakwa ave ʉra ˆavíjaa na suusu keende Yéesu ˆakabatisiwe ni Yoohaani Mʉbatisáaji fʉʉrʉ sikʉ asʉmʉlwa na kurumwii. Ʉra ˆari saawʉlwa, yoosaakwa ave ʉra ˆoona hamwi na suusu kʉfʉfʉka kwa Yéesu.”
23 Hara vakalʉʉsa marina ya vaantʉ vaviri. Yooséefu ˆasewáa Barisába irina riingi noo Yústo akemerwáa na wa kaviri Matiáasi.
24 Aho, vakalʉʉsika na Mweenevyoosi voosea, “Mweenevyoosi, weewe ʉmányire mʉtima wa kira mʉʉntʉ. Tʉlaire kati ya ava vaviri ni ani ˆʉmʉsáawiire,
25 sa asʉmʉle mʉrimo wa utumi ˆmweene warekirwé ni Yúʉda. Yeeye ˆakakwye atamanya na kʉʉntʉ yeeye ˆasaakwa adome.”

---

† **1:12** ***lʉyeendo lwa sikʉ ya Sabáato:*** Ʉlʉ ni lʉyeendo ˆlweene vajáa varekerwa Viisiraéeli vayeende sikʉ ya Sabáato. Ʉlíihi waachwe ni ja kilomíita imwi. ‡ **1:13** ***Selóote:*** Noo kʉsea mʉlwiiri wa isi. ✡ **1:16** Laanga Matáayo 26:47-49. ✡ **1:19** Laanga Matáayo 27:3-10. ✡ **1:20** Laanga Sabúuri 69:25. ✡ **1:20** Laanga Sabúuri 109:8.

26 Vakasaawula ko vaa mbare,§ na mbare ikamuwyiira Matiáasi. Jeyyo Matiáasi
akasaangira na vatumwi vara viingi ikimi na umwi.

2

Kuuja kwa Mutima Muuja

1 Siku ya ngovi ya Pentekóste* ^ikafike, vaantu voosi ^vamuruma Yéesu vajáa viijiinga
haantu hamudu.
2 Koonka, ikateereka sawúti fuma kurumwii ja ya ihúmbuuto ikulukuulu yooruma. Iyo
sawúti ikamema nyuumba ^ng'eene viikaláa.
3 Hahara, vakoona viintu ^viri ja lurijo lwa mooto. Ulo lurijo lukiikerakera na
lukiikala mweeri ya kira muuntu.
4 Vaantu voosi ^vajáa aho, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda luusika nduusika jiingi,
ja ^vyeene Mutima Muuja ajáa avaheera nguruu jo luusika.
5 Haaha aho Yerusaléemu, kujáa kwatiite Vayahúudi ^vamutuubáa Muluungu. Avo vajáa
vafúmire isi joosi vuu ja weeru.
6 ^Vakateere iyo sawúti, vakadoma itíijo, vakiijiinga na vaantu viingi ^vari foo.
Vakahwaalala maatuku sa kira umwi waavo avateeráa avo vaantu ^vamuruma Yéesu
voluusika nduusika jaavo.
7 Vakahwaalala na vakiivunduka. Vakaanda kiiyurya voosea, "Eri, ava vaantu
^voluusika jei si Vagaliláaya tuku wuu?
8 Ha de jooli kira umwi wiitu yoovateera voluusika nduusika jiitu ^tavyaalwa nojo?
9 Vamwi viitu tafúmire isi ya Vapáasi, Vaméedi, na Vaeláami, viingi tafúmire isi ya
Mesopotámia, Yudéea, Kapadokía, Póonto na Ásia,
10 vamwi Firigía na Pamufilía, Mísiri na Líbia sengerera na Kiréene na viingi tafúmire
Róoma.
11 Vamwi viitu ni Vayahúudi na vaantu viingi ^vatúubaa díini ya Kiyahúudi. Vamwi
vafúmire Kiréete na viingi Arábia. Suusu voosi toovateera voluusika nduusika jiitu,
voomuduumba Muluungu kwa masáare makuulu Muluungu ^abwéeyyaa."
12 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku no koofa. Vaakiiyurya voosea, "Uvariyuli wa
masáare aya ni kiintu che?"
13 Maa kaa, vamwi vaavo vakaanda kuvahenchula voosea, "Varéeviiwe ni diváai ifya!"

Peéteri Yoovavariyurira Vaantu

14 Aho, Peéteri akiima hamwi na vara vatumwi ikimi na umwi, akaanda vawyiira
vaantu na sawúti nkuulu, "Nyuunyu vaantu va Yudéea na viingi voosi ^mwiíkalaa
Yerusaléemu, nteereri neeja nivawyiire masáare ^yafúmiire.
15 Nyuunyu mookiisea vaantu ava varéevire, amwi iji noo mpiindi jo yuurira ng'oombe
vii?
16 Kikomi masáare aya ^yafúmiire, noo yara ^yaluuswa ni Muluungu kwa njira ya muláali
na mutwe waachwe Yoéeli. Yeeye asea,
17 'Siku ja uhero, Muluungu yooluusa,
mukung'untira ndiri kira muuntu Mutima waani Muuja.
Vaana vaanyu va kiintu kilume na va kiintu kiki laala veende na mutwe,
vatavana koona veende njori,

---

§ **1:26** ***vaa mbare:*** Vayahúudi vaváa mbare ko kaandika marina ya vaantu mawyii madu madu, vakavikira kiintwii ^kiri ja nduvo, maa vakaanda sukya mpaka iwye ^riri na irina ra muuntu umwi rikafuma. Iwye iro roonekyáa uwo muuntu asáawiirwe ni Muluungu. Viisiraéeli varumáa Muluungu noo alóngwiire kusaawula uwo muuntu. Laanga Mpíri 16:33.

* **2:1** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa mpiindi ^vari humula kuchwa na ^vari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ^uuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ^vamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi.

na vawosi lootera veende.
18 Mpiindi ijo, vakung'untira ndiri vatumami vaani va kiintu kilume na va kiintu kiki
Mutima waani,
novo luusa veende ulaali na mutwe.
19 Bweeyya neende viintu ^vihwáalaryaa kurumwii na ishára isi.
Kuva kuri na sakami, mooto na nkungúúla ya muuki.
20 Mwaasu valanduka uri uve kilwiirya,
na mweeri kuva uri nkuundu ja sakami.
Ayo yoosi koonekana yari,
de ira siku nkuulu ya Ijuva yuuje.
21 Na yoyoosi ^ari loomba nyambirirya,
fuma kwa IJUVA lamuririwa ari.'✡

22 Ee vaantu va Isiraéeli teeri masáare aya! Yéesu wa Nasaréeti ajáa oonekiwa kikomi kwaanyu ni Muluungu kwa myuujíisa, viintu ^vihwáalaryaa, na isháara ^jiísimiresimire kwaanyu. Muluungu abweeyya ayo yoosi mbere yaanyu ko tweera Yéesu ja ^vyeene nyuunyu veeneevyo mwamányire.
23 Uhu Yéesu ajáa areetwa kwaanyu, kwa ^vyeene Muluungu ajáa aviika muryuungu waachwe na kwa kutaanga kwaachwe keende aho kali. Nyuunyu mukamuulaa musaláabii kwa mikono ya vaantu vavi si ^vari Vayahúudi.
24 Maa kaa, Muluungu akamuchungurira fuma makatii ya inkwya, sa inkwya si yadaha kumunamatira Yéesu tuku.
25 Mutemi Daúdi aluusa ivi kuri Yéesu,
'Namoona IJUVA mbere yaani kwa siku ^jisiina uhero,
na sa viintu ^ari ivarwii raani ra kuluume,
si ndiri singisiwa tuku.
26 Sa jeyyo, mutima waani watiite cheeru,
na lurimi lwaani loovaa lusiriri na cheeru,
na muviri waani kiikala uri ko kiilaangya.
27 Sa si uri kuureka mutima waani Ntarii tuku,
baa muviri wa Muuja waako,
si uri kuureka woole tuku.
28 Wuundaira njira jo kuumbweeyya nive mooyo,
kuva ndiri na cheeru munumuunu sa weewe umwaari na niini.'✡
29 Vanaviitu ni kuvawyiira niise baa kuvavisa tuku, Daúdi baaba wiitu aakwya, akataahwa, na mbirííra yaachwe imwaari baa isiku.
30 Haaha tatáangire Daúdi ni muláali na mutwe ajáa. Yeeye ajáa ataanga Muluungu ajáa amwiilaha, mupaarya ari muvyaalwa wa ichina ra lukolo lwaachwe utemi.✡
31 Daúdi ajáa oona ^yari fumira, noo ^chooreka akaluusa kufufuka kwa Masía. Muluungu si amureka Yéesu Ntarii tuku na baa si aruma muviri waachwe woole tuku.✡
32 Muluungu amufufula Yéesu Kirisitu na suusu voosi turi vara ^voona masáare aya.
33 Uhu Yéesu, Muluungu amwiinula, akamuviika ivarwii raachwe ra kuluume, na akahokera Mutima Muuja kufuma kwa Taáta. Uhu Mutima Muuja, Taáta iichuunga kuturetera ari, yeeye atukúng'untiire na noo aya ^meene mooyoona no yateera.
34 Daúdi mweeneevyo si aambuka na kurumwii tuku, maa kaa, yeeye aluusa,
'IJUVA amuwyiira Mweenevyoosi waani,
"Ikala mukono waani wa kuluume,
35 fuuru nivaviike vavi vaako,
vave kabambari ko vikira majeo yaako." '✡

✡ **2:21** Laanga Yoéeli 2:28-32. ✡ **2:28** Laanga Sabúuri 16:8-11. ✡ **2:30** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13. ✡ **2:31** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **2:35** Laanga Sabúuri 110:1.

36 Sa jeyyo, vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange kikomi, Yéesu ^mumuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya, Muluungu amuviika ave Mweenevyoosi na Masía."
37 Vara Vayahúudi ^vakateere ayo masáare, vakaavwa ni mitima. Aho, vakamuurya Peéteri na vara vatumwi viingi voosea, "Vanaviitu, jooli turi bweeyya haaha?"
38 Peéteri akavasea, "Valanduki fuma uvii waanyu, na kira muuntu abatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitu, sa Muluungu asee uvi waanyu wasírire. Aho, hokera muri kilungulungu cha Mutima Muuja.
39 Sa kwiichuunga reterwa turi Mutima Muuja, ni sa nyuunyu na vaana vaanyu, na vaantu voosi ^vari kuli na kira muuntu ^ari kaanirirwa ni Ijuva Muluungu."
40 Peéteri akatuuba voonekya kwa masáare yiingi ^yari foo na akavaluma kutu yoosea, "Muloombi Muluungu avalamurirye fuma mbyaala ihi ^yareka njira."
41 Vaantu ^vari foo vakayaruma yara masáare, vakabatisiwa na vakasaangira na vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu avo ni ja mayana yatatu (3,000) jei vajáa.
42 Vaantu ava ^vamuruma Yéesu vakatuuba teerera ukiindya wa vatumwi va Yéesu, vakava kiintu kimwi kimutima na kubendulabendula mukáate ja nkumbukira ya inkwya yaachwe no muloomba Muluungu.

Mwiikalo wa Vaantu ^Vamuruma Yéesu

43 Vatumwi va Yéesu vabweeyyáa viintu ^vihwáalaryaa ^vyamema maatukuu vii na isháara. Sa jeyyo, vaantu va Yerusaléemu vajáa vakwaatwa ni woowa na vamunyemyáa Muluungu maatuku vii.
44 Vaantu voosi ^vajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava kiintu kimwi, na viiheeráa voosi viintu vyoosi ^vajáa novyo.
45 Vaantu vaváa iyoombe viintu vyaavo na mpía ^ng'eene vapatáa, vajigaváa kwa kira muuntu ^vyeene asaakáa.
46 Kira siiku valumanáa waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Kei, valumanáa nyuumbii jaavo kubendula mukáate no rya chákurya chaavo hamwi kunu vari na mitima myeeru na vari na cheeru.
47 Vamubweeyyiryáa Muluungu nkongojima na vajáa veendwa ni vaantu voosi. Na kira siiku Yéesu Mweenevyoosi oongereryáa vaantu viingi ko valamurirya, vakava hamwi na viivaavo vara ^vamuruma.

3

Peéteri Yoomuhorya Kivete

1 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, Peéteri na Yoohaani vajáa vatamanya na Kaayii Njija ya Ijuva. Mpiindi ijo, noo vaantu vatamanyiryáa noo muloomba Muluungu.
2 Uko Kaayii Njija, kujáa kwatiite vaantu ^vajáa vamuvérekire muuntu umwi kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Avo vaantu vamuviikáa uwo kivete muryaangwii wa waama ya Kaaya Njija ^uséwaa Muryaango ^Wabooha, sa andooloomba chochoosi fuma kwa vara vaantu ^viingiráa na Kaayii Njija.
3 Uwo muuntu ^akavoone Peéteri na Yoohaani vookiingira na Kaayii Njija, akavaloomba vamuheere mpía.
4 Peéteri na Yoohaani vakamutuurirya miiso, maa Peéteri akamusea, "Tulaange!"
5 Ura kivete akavalaanga kunu yookiilaangya heewa ari kiintu chochoosi.
6 Aho, Peéteri akamusea, "Niini nsiina mpía baa na saháabu tuku, maa kaa, kira ^ndiri nocho kuheera ndiri. Kwa irina ra YéesuKirisitu wa Nasaréeti, inuka, na waande yeenda!"
7 Hara, Peéteri akamukwaata mukono wa kulume, akamwiinula. Hahara, majeo na mpúúnchi jaachwe jikapata ngururu.
8 Akafirira, akiima, maa akaanda yeenda. Akiingira hamwi novo na waámii ya Kaaya Njija, yooyeenda no firirafirira kunu yoomuduumba Muluungu.

9 Vaantu voosi ˆvajáa aho, vakamoona yooyeenda kunu yoomuduumba Muluungu.
10 Vaantu ˆvakataange uhu noo ura muuntu ˆaloombaloombáa heehi na Muryaango
ˆWabooha wa Kaaya Njija, vakahwaalala munumuunu koona masáare ˆyamupátire.
11 Kunu vahwáaliire, vaantu voosi vakakuurika na kuuntu ˆkuséwaa Waama wa
Solomóoni, kuuntu uwo muuntu ˆajáa avuúmiriire vala Peéteri na Yooháani.

Peéteri Yoovariyula Masáare Maaja Kaayii Njija ya Ijuva

12 Peéteri ˆakavoone avo vaantu, maa akavasea, “Ee Viisiraéeli, sa che aya masáare
yoovahwaalarya? Sa che mootutuurirya miiso? Ni kiisea mwiise tamuhóriirye uhu
muuntu kwa ngururu jiiswi, au ni sa mwiikalo wiiswi ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa
wuu?
13 Muluungu wa Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu, Muluungu wa vala baaba wiitu
amubwéeyyiriirye nkongojima Mutumami waachwe Yéesu. Uhu noo ura ˆmumutwaala
na balásii kwa vakúúlu sa uulawe, na mukamuheera moongo mpiindi Piláato ˆasaakáa
amuchungurire.
14 Mumuheera moongo Yéesu, Muuja na Muwoloki. Na nyuunyu mwamuloomba
Piláato amurekere muulai kipaango chaachwe.✡
15 Jeyyo, mwamuulaa yeeye ˆari ncholo ya nkaasu! Maa kaa, Muluungu amufufula! Na
suusu voosi turi vara ˆvoona ayo!
16 Irina ra Yéesu na kuriruma irina iro, noo ˆvimuhíire ngururu uhu muuntu
ˆmoomoona. Ja viintu voosi ˆmoomoona, ahórire sa kuruma Yéesu.
17 Vanaviitu, mumányire nyuunyu na vakúúlu vaanyu mwatumama aya sa si mujáa
mumányire tuku.
18 Ayo yatumamwa sa Muluungu akiimikirirye masáare yara ˆaluusa kutweera kwa
valáali na mutwe vaachwe voosi, Masía waachwe turikiriwa ari.
19 Sa jeyyo, muvalandukiri Muluungu sa yeeye aseyye uvi waanyu, yeeye aveerye
mitima kwa kura kuva amwaari na nyuunyu,
20 na avatumire Masía, yeeye ni Kirisitu ˆavasaawula keende aho kali.
21 Yéesu yasaakwa achaale uko kurumwii, mpaka jifike mpiindi Muluungu ˆari
bweeyya kira kiintu kive kifya, ja ˆvyeene aluusa keende aho kali kwa njira ya valáali
na mutwe vaachwe.
22 Muláali na mutwe Músa aluusa, ‘Kuri nyuunyu, IJUVA Muluungu vasaawurira ari
muláali na mutwe ˆmweene ari kiifwaana na niini. Masáare yoosi muláali na mutwe
waachwe ˆari vawyiira, muyateerere neeja.’✡
23 Muuntu yoyoosi si ˆari muteerera uwo muláali na mutwe, Muluungu museyya ari kwa
siku ˆjisiina uhero fuma kwa vaantu vaachwe.’✡
24 Masáare ya siku iji, yaluuswa ni valáali na mutwe voosi, kwaandira mpiindi ja
Samwéeli na voosi ˆvamutuubirira vayaluusa na vayavariyula.
25 Masáare yara Muluungu ˆaluusa ko tweera kwa valáali na mutwe vaachwe, nyuunyu
noo mooyahokera. Kei, muháko ura ˆmweene abweeyya na vala baaba waanyu
nyuunyu noo mookuuhokera. Muluungu aviika muháko na baaba waanyu Aburaháamu
kunu yoosea, ‘Kwa njira ya vaana vaako, luu vatalarya neende vaantu voosi va weeru.’✡
26 Haaha Muluungu amufufula Mutumami waachwe sa nyuunyu mupate kunáálo va
ncholo, mutalariwe fuma uvii waanyu.”

4

Peéteri na Yooháani Vootwaalwa na Balásii

1 Viintu Peéteri na Yooháani ˆvajáa vakaari vooluusika na vara vaantu, maa veeneisi va
Ijuva, Masadukáayo na mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva vakafika.

✡ **3:14** Laanga Lúka 23:18-25. ✡ **3:22** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19. ✡ **3:23** Laanga Nkumbukira ya Miiro 8:19. ✡ **3:25** Laanga Ncholo 22:18; 26:4.

2 Avo vajáa vakáliire maatukú vii sa avo vatumwi va Yéesu vakiindyáa na vavariyuláa
Yéesu afufuka, isáare iri roónekyaa kiweerwii, vaantu ^vaakwya fufuka vari.
3 Aho, vakavakwaata, na sa viintu uchiku ujáa wiíngiire, vakavaviika munyololwii
fuuru lomutóondo yaachwe.
4 Maa kaa, vaantu ^vari foo va vara ^vateereráa isáare, vakamuruma Muluungu. Na
^vamuruma Yéesu vakafika vaantu valume mayana yasaano (5,000).
5 ^Kukeere, vakúúlu va vaantu, vawosi na vakiindya va Miiro vakalumana uko
Yerusaléemu.
6 Aho kiikalwii, ajáa amwaari Anáasi mweeneisi mukuulu, Kayáafa, Yoohaani,
Alekisáanda na vaantu viingi va lukolo lwa mukúúlu wa veeneisi va Ijuva.
7 Vakaviimya vala Peéteri na Yoohaani, vakavuurya voosea, "Kivete ^mumuhoriiryé ni
kwa ngururu na kwa irina ra ani?"
8 Aho, Peéteri kunu amémire Mutima Muuja, akavasea, "Arumi, nyuunyu vakúúlu va
vaantu na vawosi!
9 Kooni isiku mootuchukuruma sa iri isáare ^reene abweeyyiriiwé uhu kivete na
^vyeene ahoriiwé,
10 nyuunyu na vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange, muuntu uhu ^mweene
iímire mbere yaanyu ahórire na avíire nkaasu, kwa ngururu ya irina ra Yéesu Kirisitu wa
Nasaréeti. Uhu Yéesu nyuunyu mwamuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya, maa kaa,
Muluungu akamufufula fuma inkwyii.
11 Ni uhu Yéesu noo ^aluuswa jei,
Iwye ^rasiitwa ni nyuunyu vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.✡
12 Kusiina muuntu wiingi yoyoosi ^ari daha kutulamurirya tuku, sa kusiina irina riingi
vaantu ^vaheewa aha weerwii ^reene riri daha kutulamurirya fuma uvii tuku."
13 Vara vakúúlu ^vakoone ^vyeene vala Peéteri na Yoohaani vajáa viitema, vakah-
waalala maatuku vii sa vajáa vamányire si vakiindiwa isáare ra Muluungu tuku.
Vakataanga vala Peéteri na Yoohaani ni hamwi vajáa na Yéesu.
14 Maa kaa, ^vakamoone ura muuntu ^ajáa ahórire iímire hamwi na vala Peéteri ya
Yoohaani, si vaava na isáare ro luusa tuku.
15 Aho, vakavalairirya vafume hara Balásii Nkuulu ya Vayahúudi, maa vakachaala
vooveene, voolúma sáare.
16 Vakaanda kiiyurya, "Che turi vabweeyya vaantu ava? Si turi daha siita uhu muujíisa
mukuulu ^mweene vabwéeyyiirye tuku, sa ni kiweerwii uri kwa kira muuntu wa aha
Yerusaléemu.
17 Sa jeyyo, tuvakaan'ye ko vavuumba, vareke luusika na muuntu yoyoosi kwa irina ra
Yéesu, sa iri irina ridiire kweenera."
18 Aho, vakavaanirira vala Peéteri na Yoohaani kei, vakavakaan'ya vareke luusika ayo
masáare mbere ja vaantu, baa kari vandookiindya vaantu kwa irina ra Yéesu vii kaa tuku.
19 Maa kaa, vala Peéteri na Yoohaani vakavasea, "Lamuli veeneevyo kooni ni uwoloki
mbere ya Muluungu kuvanyemya nyuunyu kulookya Muluungu.
20 Suusu si turi reka kuluusa masáare ^toona no teera tuku."
21 Maa re, Balásа Nkuulu ya Vayahúudi ikavakaan'ya na nkalari, maa ikavareka.
Vasiindwa kuvaheera irya sa vaantu voosi vamubweeyyiryáa nkongojima Muluungu
maatuku vii sa iro isáare ^rijáa rafúmiire.
22 Uwo muuntu ^ahoriwa kwa muujíisa ni kivete ajáa keende ^avyaalwa, na ajáa atiite
myaaka makumi yani (40) na kiintu.

Vaantu ^Vamuruma Yéesu Voomuloomba Muluungu

✡ **4:11** Laanga Sabúuri 118:22.

23 Vala Peéteri na Yoohá*a*ni ˆvakarekerwe, vakahindu̱ka na kwa viivaavo,
vakavawyiira yara yoosi ˆvajá*a* vawyíirirwe ni vakúúlu̱ va veeneisi va Iju̱va na vawosi.
24 Novo ˆvakateere jeyyo, voosi hamwi vakamu̱loomba Mu̱lu̱ungu̱ voosea, “Weewe
Iju̱va Mweeneevyo weemweene, u̱ri mu̱kúúlu̱ wa kiira kiintu̱. Weewe noo wu̱umba
kurumu na weeru̱, mayiya na viintu̱ vyoosi ˆviri mu̱umo.
25 Weewe u̱mu̱bweeyya baaba wiitu̱ Daúdi mu̱tu̱mami waako alu̱use jei kwa njira ya
Mu̱tima Mu̱uja,
‘Sa che vaantu̱ va weeru̱ vakáliire?
Na sa che nkolo ja vaantu̱ joobweeyya miryu̱ungu̱ ya kihoho?
26 Vatemi va ihi weeru̱ viímire neeja ku̱lwa nkoondo,
kei vakúúlu̱ va Viisiraéeli viijíingire hamwi,
sa vamusiite IJU̱VA wiitu̱ na Masía waachwe.’✡
27 Masáare aya yafúmiire aha múujii, Heróode Antípaasi na Poontío Piláato valúmiine na
vaantu̱ si ˆvari Vayahúudi na Viisiraéeli sa vamu̱kiikane Yéesu Mu̱tu̱mami waako mu̱uja
ˆwamu̱haka makuta.
28 Ayo masáare vabwéeyyiirye noo ˆujáa u̱lamu̱la keende aho kali yatu̱mamwe, kwa
ngururu jaako na kweenda kwaako.
29 Haaha ee Iju̱va, laanga ˆvyeene vootuvuumba! U̱tu̱heere ngururu suusu vatu̱mami
vaako tweenerye isáare raako ko kiitema.
30 Onekya ngururu jaako jo horya valwíiri. Kei u̱twaambirirye tu̱ndoobweeyya ishá*a*ra
na viintu̱ ˆvihwáalaryaa kwa irina ra Yéesu Mu̱tu̱mami waako mu̱uja.”
31 ˆVakahu̱mu̱le ku̱loomba, aho haantu̱ ˆvajáa viijíingire, hakasingisika. Mu̱tima Mu̱uja
akavalongoola voosi vakaanda kweenerya isáare ra Mu̱lu̱ungu̱ ku̱nu̱ viitémire.

Mwiikalo wa Vaantu̱ ˆVamuruma Yéesu

32 Vaantu̱ voosi ˆveene vajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava mu̱tima u̱mwi, na
miryu̱ungu̱ yaavo ijáa yaava hamwi. Kusiina mu̱untu̱ ˆaséaa viintu̱ ˆari novyo ni
vyaachwe yeemweene tu̱ku̱, viintu̱ vyaavo vyoosi vijáa vyasaangiwa hamwi.
33 Vatumwi va Yéesu vavawyiirá*a* vaantu̱ ko kiitema, kimáári cha ku̱fu̱fu̱ka kwa Yéesu
Mweenevyoosi. Na nduwo ya Mu̱lu̱ungu̱ ˆiri foo ni mweeri ya voosi ijáa.
34 Kusiina u̱mwi waavo si ˆeenereryáa kiintu̱ tu̱ku̱, sa vara ˆveene vajáa na mawu̱nda
baa na nyuumba, vaváa iyoombe.
35 Mpía ˆng’eene vapatáa, vavaheeráa vatumwi va Yéesu, novo vajigaváa kwa vaantu̱
ˆvamuruma Yéesu ja ˆvyeene kiira mu̱untu̱ asaakáa.
36 Ku̱jáa kwatiite Mu̱láawi u̱mwi fuma isi ya Kúpuro. Irina raachwe noo Yooséefu asewáa.
U̱hu̱, vatumwi va Yéesu vajáa vamu̱kemera irina ra Barinába, noo ku̱sea, “Mwaana
ˆahéeraa mu̱tima.”
37 U̱hu̱ ne ajáa avaa iyoombe iwu̱nda raachwe. Na mpía ˆng’eene ajáa apata, akajit-
waala kwa vatumwi va Yéesu.

5

U̱loongo wa Ananía na Safíira

1 Ku̱jáa kwatiite mu̱untu̱ u̱mwi ˆasewáa Ananía na muki waachwe ˆasewáa Safíira. Ava
novo vajáa vavaa iyoombe iwu̱nda raavo.
2 Na mpía ˆng’eene vajáa vapátire, Ananía akakeehya, na jira ˆng’eene jijáa jachíhiire
akajitwaala na kwa vatumwi va Yéesu. Iki kiintu̱ vajáa valu̱usikan’ya na mu̱dala
waachwe.
3 U̱ko, Peéteri akamu̱sea, “Ananía, sa che Irimu̱ riíngiire mutimii waako na
woomu̱longowera Mu̱tima Mu̱uja ko lu̱usa u̱réetire mpía joosi ˆng’eene u̱pátire ko vaa
iyoombe rira iwu̱nda raako?

✡ **4:26** Laanga Sabúuri 2:1-2.

4 De uri vae iyoombe, iri iwunda ni raako raari. Baa ^ukariivae iyoombe, mpía ^ng'eene upátire vyaari ujibweeyyirye viintu vyaako ja ^vyeene woosaaka weewe mweeneevyo. Ha de haaha ni sa che utúmamire isáare ja iri mutimii waako? Weewe si utulóngowiire suusu vii tuku, maa kaa, umulóngowiire Muluungu!"

5 Ananía ^akateere vii ayo masáare, akawya, maa akakwya. Vaantu voosi ^vateera ayo ^yajáa yafúmiire, maa vakakwaatwa ni woowa.

6 Aho, vakuuja vatavana, vakuufariimbiriira muviri waachwe na sáanda, vakamufumya na weerwii, maa vakiita noo mutaaha.

7 Masaa yatatu ^yakalooke, muki waachwe akiingira. Yeeye si ajáa anataanga yara ^yajáa yafúmiire tuku.

8 Aho, Peéteri akamuurya, "Hooni ngwyiira, iji noo mpía joosi ^mupátire ko vaa iyoombe iwunda wuu?" Maa akasea, "Hii, noo iji."

9 Aho, maa Peéteri akamusea, "Sa che mwiirúmiire kumuyera Mutima wa Ijuva? Teera! Vara vatavana ^vadómire noo mutaaha mulume waako, naava aha muryaangwii, baa weewe kukutwaala viise noo kutaaha!"

10 Hahara Safíira akawya majewii ya Peéteri, maa akakwya. Vara vatavana vakiingira, vakashaana akwíire, vakamutwaala na weerwii maa vakiita noo mutaaha heehi na mulume waachwe.

11 Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, na vaantu voosi ^vajáa vateera, vakiingirwa ni woowa mukuulu, sa ayo ^yajáa yafúmiire.

Vatumwi Voobweeyya Myuujíisa ^Iri Foo

12 Kwa luviro lwa Muluungu, vatumwi va Yéesu vabweeyyáa isháara na viintu ^vyamema maatuku vii ^vihwáalaryaa kwa vaantu. Na vaantu vara ^vajáa varuma, valumanáa voosi haantu ^kuséwaa Waama wa Solomóoni.

13 Kusiina muuntu yoyoosi si ^ajáa amuruma Yéesu ^iisaangiriryáa novo tuku. Baa neembe ni jeyyo, vaantu vara si ^vajáa vamuruma Yéesu vavaduumbáa no vanyemya munumuunu.

14 Vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu, vaantu valume na vaantu vaki, vakatuuba kiingika.

15 Sa jeyyo, vaantu vavaviikáa valwíiri ndirii na virágwii njirii, sa Peéteri ^ari looka, baa murimírimi waachwe uvatweerere novo vahole.

16 Vaantu ^vari foo vuujáa fuma míiji ^iri mbarimbari ya Yerusaléemu, na vavareetáa valwíiri vaavo na vara ^vajáa na mirimu mivi, na avo voosi vahoriwáa.

Vapooji Vooturikiriwa

17 Haaha, mweeneisi mukuulu, na viivaachwe ^vajáa va mpuka ya Masadukáayo, vakaanda voonera kivina vatumwi.

18 Sa jeyyo, vakavakwaata vatumwi, maa vakavatwaala na munyololwii.

19 Maa kaa, kati na kati ya uchiku murimu muuja wa Ijuva ukuuja. Ukachungula miryaango ya aho munyololwii, ukavafumya na weerwii, maa ukavasea,

20 "Tamanyi na waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva mukavawyiire vaantu masáare yoosi ya ihi nkaasu ifya."

21 Vatumwi vakakwaatya isáare iro, vakatamanya namutóondo dwii na waámii ya Kaaya Njija, maa vakaanda vavariyuriira vaantu Masáare Maaja.

Mweeneisi mukuulu na vara ^vajáa ne ^vakafike, vakaaniriira Balása Nkuulu ya Vayahúudi, noo kusea, itaka ra valume voosi va Isiraéeli. Vakavatuma vaantu vavafumye vatumwi fuma munyololwii.

22 Maa kaa, valukaluka va Kaayii Njija ^vakafike aho munyololwii, si vavashaana vatumwi tuku. Sa jeyyo, vakahindula mulomo voosea,

23 “Tashíhiine miryaango ya munyololwii yachuungwa vivira, na valukaluka va munyololwii viímire miryaangwii, maa kaa, ˆtukayuule miryaango si tashíhiine muuntu yoyoosi nyuumbii tuku.”
24 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na vakúúlu va veeneisi va Ijuva ˆvakateere ayo masáare, vakoololokera na vakahwaalala munumuunu kunu vookiiyurya ni kiintu che chafúmiire.
25 Aho, akuuja muuntu umwi, akavasea, “Vara vaantu ˆmuvachuungiré munyololwii, vamwaari waámii ya Kaaya Njija voovakiindya vaantu.”
26 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na valukaluka vaachwe vakadoma na Kaayii Njija, maa vakitoovareeta vatumwi. Maa kaa, si vavakwaata na nguruu tuku, sa voofáa kuvawa na mawye ni vaantu.
27 ˆVakavareete, maa vakaviimya mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi. Aho, mweeneisi mukuulu akavasea,
28 “Eri, si tavakaaniiryé na nguruu mureke kukiindya vaantu kwa irina ra Yéesu tuku wuu? Haaha sa che moodoomererya kweenerya uvariyuli waanyu Yerusaléemu yoosi na moosaaka kutuverekya irya ra inkwya ya uhu muuntu?”
29 Aho, Peéteri na vatumwi viivaachwe vakasea, “Suusu ni Muluungu turi mutuuba kulookya kuteera vaantu!
30 Muluungu wa vala baaba wiitu amufufula Yéesu, ura nyuunyu ˆmwamuulaa ko muning’in’ya musaláabii.
31 Maa Muluungu akamubweeyyirya nkongojima ko muviika mukono waachwe wa kulume, ave Mukúúlu na Mulamuriri sa Muluungu atubweeyye suusu Viisiraéeli tudahe kuvalanduka fuma uvii wiitu na asee uvi wiitu wasírire.
32 Suusu turi vara ˆvoona aya masáare hamwi na Mutima Muuja Muluungu ˆavaheera vara ˆvamutéeraa matu.”
33 Avo vakúúlu ˆvakateere ayo, vakakalala maatuku vii, vakasaaka kuvuulaa vatumwi va Yéesu.
34 Maa kaa, umwi wa valume ajáa atiite miiririkano ˆyiísimire. Uwo ni Mufarisáayo ajáa na irina raachwe noo Gamaliéeli asewáa. Yeeye ni mukiindya wa kikomi wa Miiro ya Muluungu na anyemiwáa maatuku vii ni vaantu voosi. Akiima mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi, maa akalairirya vatumwi vafumiwe na weerwii kiduudi.
35 Aho, akavasea vara valume ˆvajáa vachíhiire hara Balásii, “Nyuunyu vaantu valume va Isiraéeli, laangi neeja iki kiintu ˆmoosaaka bweeyya kwa ava vaantu.
36 Siku si ˆjiri baa foo tuku, Teúuda, ajáa iibweeyya ni muuntu wa kikomi na ajáa avalanduka serekáali, baa kei ajáa aava na vapooji magana yani (400). Maa kaa, ˆakuulawe, vapooji vaachwe viipasa na mirimo yaavo ikarimira.
37 Siku ˆjikaseese, mpiindi vaantu ˆvavalwáa, Yúuda Mugaliláaya ajáa afumira. Uhu ne ajáa apata vaantu iituubáa novo, baa yeeye ajáa avalanduka serekáali, ne ˆakuulawe vaantu voosi vara ˆvamutuubáa viipasa.
38 Haaha ni kuvawyiira niise. Kari muvabweeyye kiintu chochoosi ava vaantu tuku! Vareki! Kooni vookiibweeyyirya masáare yaavo vii, uhu murimo waavo si uri chaala tuku.
39 Maa kaa, kooni woofuma kwa Muluungu si muri daha kuvakitira tuku, sa kuva muri moomukiikana Muluungu.”
Maa re, vakaruma masáare ya Gamaliéeli.
40 Sa jeyyo, vakavaanirira vatumwi, maa vakavataandikataandiika. Aho, maa vakasea, kari luu valuuse kei irina ra Yéesu tuku. Vakavarekera vadome na meevo.
41 Vatumwi vakafuma Balásii Nkuulu ya Vayahúudi vari na cheeru, sa viintu Muluungu ˆajáa avavárire viima neeja kuchwiiwa mati sa irina ra Yéesu.
42 Vakatuuba variyula Masáare Maaja kira siiku waámii ya Kaaya Njija na nyuumbii ja vaantu, Yéesu ni Masía.

6

Vaambiriryi Mufungati va Vapooji Voosaawulwa

1 Siku ˆjikaseese, vaantu ˆvamuruma Yéesu vakiingikáa munumuunu. Mang'uulo
ya Vayahúudi ˆvaluusikáa Kigiríki na vara ˆvaluusikáa Kieburanía yakaanda. Vara
ˆvaluusikáa Kigiríki, vang'uuláa vandoosea, valala vaavo, si vagaviwáa chóorya cha kira
siiku tuku.
2 Sa jeyyo, vatumwi ikimi na vaviri vakaanirira itaka ra vaantu voosi ˆvamuruma
Yéesu vakavasea, "Si vyabooha suusu kureka murimo wo variyula isáare ra Muluungu sa
tundoovagavira valala chóorya tuku.
3 Haaha vanaviitu, saawuli vaantu mufungati fuma kuri nyuunyu. Ava vaantu vave
ˆvalúuswaa ni vaaja, vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja. Kei, vave vari na tooti. Ava,
vaviika turi vandootumama murimo wo gava vyóorya,
4 sa suusu tutuube muloomba Muluungu no variyula isáare raachwe."
5 Isáare iri, rikaveerya mutima vaantu voosi. Hara, vakaanda saawula,
vakamusaawula Sitefáani. Uhu ni muuntu ˆamuruma Yéesu kikomi ajáa na alongoolwáa
ni Mutima Muuja. Kei, vakamusaawula Filípi, Purokóoro, Nikanóori, Timóona, Pariméena
na Nikoláao fuma múuji wa Antiókia ˆatuubáa díini ya Kiyahúudi.
6 Aho, vakavaviika avo ˆvasaawiirwe mbere ya vatumwi va Yéesu, novo vakaval-
oombera ko vavikira mikono yaavo.
7 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera, na vaantu ˆvamuruma Yéesu vakatuuba
kiingika munumuunu uko Yerusaléemu. Mpuka nkuulu ya veeneisi va Ijuva ikamuruma.

Sitefáani Yookwaatwa

8 Haaha, Sitefáani ajáa aheewa nduwo ni Muluungu maatuku vii. Muluungu ajáa
amuheera ngururu nkuulu jo bweeyya viintu ˆvihwáalaryaa na ishára nkuulu kwa
vaantu.
9 Maa kaa, Vayahúudi vamwi vakasaaka kwiiruta ndihi ne. Ava vajáa vafúmire
sinagóogii ˆiséwaa Vatúmwa ˆVarekerwa. Vamwi vaavo vajáa vafúmire múuji wa Kiréene
na Alekisándiria, na isi ja Kilikía na Ásia.
10 Sitefáani akava yooluma sáare novo kwa tooti kwa luviro lwa Mutima, novo vakasi-
indwa kwiiruta ndihi ne.
11 Aho, vakavaheemba vaantu kimbiso, maa vakaanda sea, "Tamuteera Sitefáani
yoomuhiintikiraMúsa na Muluungu."
12 ˆVakaluuse jeyyo, vakavatikula vaantu, vawosi na vakiindya va Miiro. Aho,
vakamukwaata Sitefáani, maa vakamutwaala na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi.
13 Uko Balásii, vakamuviikira mashahíidi va uloongo ˆvamulongowereryáa vandoosea,
"Kimaari uhu muuntu si arékaa luusa masáare yo kiihiintikira Kaaya Njija ya Ijuva na Miiro
vii kaa tuku.
14 Tamuteera yoosea ati uhu Yéesu wa Nasaréeti vaa ari ihi Kaaya Njija na valandula ari
tuuva ˆng'eene talaiririwa ni Músa."
15 Vaantu voosi ˆvajáa Balásii iyo, vakamutuurirya miiso Sitefáani, vakoona kisho
chaachwe choolavalava ja kisho cha murimu muuja.

7

Sitefáani Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi

1 Aho, maa mweeneisi mukuulu akamuurya Sitefáani, "Eri, masáare ˆvookusitaakya ni
ya kimáári wuu?"
2 Sitefáani akamusea, "Vanaviitu na vala taáta wiitu, nteereri! Muluungu wa Nkon-
gojima amufumira baaba wiitu Aburaháamu mpiindi ˆajáa Mesopotámia, mpiindi si
ˆanasaama na Haráani.

3 Na ajáa amusea, ‘Inuka fuma isi yaako, vareke vaantu va lukolo lwaako, doma na isi
ˆng’eene ndiri koonekya!’✡
4 Aburaháamu akasaama fuma isi yaachwe ya Vakalidáayo, akiita kiikala Haráani.
Taáta waavo ˆakawulale, Muluungu akamusaamya, akamureeta akuuja joo kiikala isi
ˆng’eene mookiikala haaha.
5 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si amuheera upaari wowoosi tuku, baa ijeo rimwi
ra kadawo tuku. Maa kaa, Muluungu ajáa iichuunga kwaachwe kumuheera ari isi ihi ive
yaachwe na vaana vaachwe, baa neembe mpiindi ijo ajáa asiina mwaana.
6 Muluungu ajáa amusea, ‘Vaana vaako kuva vari vayeni isi ya vaantu viingi. Uko
bweeyyiwa vari vatúmwa na turikiriwa vari kwa myaaka magana yani (400).
7 Maa kaa, niini vaheera ndiri irya vaantu va isi ˆng’eene iri vabweeyya vatúmwa. Aya
ˆyari looka, vafumya ndiri fuma isi iyo sa ji vaanyinamire aha.’✡
8 Ayo ˆyakalooke, Muluungu akamuheera Aburaháamu muháko, wo twaala vaantu
valume na kibawii. Jeyyo, Aburaháamu akamuvyaala Isaka, akamutwaala na kibawii
siku ya naani keende ˆavyaalwa. Isaka ne akamuvyaala Yaakúupu, ne akavavyaala vala
baaba wiitu ikimi na vaviri.
9 Ava vala baaba wiitu ikimi na umwi vamooneráa kivina mwaanaavo Yooséefu, sa
jeyyo, vakamuvaa iyoombe ja mutúmwa uko Mísiri. Maa kaa, Muluungu ni hamwi ajáa
na Yooséefu.
10 Yeeye akamulamuririrya fuma uturikirii waachwe woosi. Akamuheera tooti na
Faráao mutemi wa Mísiri akamweenda, akamuviika ave mukúúlu wa isi ya Mísiri na wa
nyuumba yaachwe yoosi ya kitemi.
11 Siku ˆjikaseese, isi yoosi ya Mísiri na Kanáani ikava na njala ya imalo ˆng’eene ijáa
yareeta uturikiri mukuulu. Chóorya kikavasiriira vala baaba wiitu.
12 Yaakúupu ˆakateere Mísiri kwatiite viryo, akavatuma vaana vaachwe, noo kusea,
vala baaba wiitu vadome. Ulo noo lujáa lwa ncholo voovo kutamanya na uko.
13 ˆVakatamanye lwa kaviri, Yooséefu akiiluusa kwa vaanaavo, novo vakataangikana
kwa Faráao mutemi wa Mísiri mweeneevyo.
14 Yooséefu akatuma mulomo kwa taáta waavo Yaakúupu, adome na Mísiri hamwi na
nyuumba yaachwe yoosi, novo ni vaantu makumi mufungati na vasaano (75) vajáa.
15 Aho, Yaakúupu akatamanya na Mísiri, akawulariira kuuko, baa na vala baaba wiitu
vakawulariira kuuko.
16 Miviri yaavo ikareetwa fuuru Shekéemu, ikataahwa mbiríírii ˆng’eene Aburaháamu
ajáa awula na mpía fuma kwa vaana va Hamóori.
17 Mpiindi ˆjikasengerere ja kura kwiichuunga Muluungu ˆajáa iichuunga kwa Abu-
raháamu, mbyaala ya vala baaba wiitu ijáa yoongereriwa, vakava foo munumuunu uko
Mísiri.
18 Maa reeru, mutemi wiingi akaanda temerera isi ya Mísiri, uwo si ajáa amányire kiintu
chochoosi cha Yooséefu tuku.
19 Uwo mutemi akaanda kuvaturikirya vala baaba wiitu, fuuru akavadoomererya
vandoofweita vasinga vaduudi sa vakwye.
20 Mpiindi iyo, Músa ajáa avyaalwa. Músa ni musinga ˆabooha maatuku vii ajáa mbere
ya Muluungu. Akarerwa kaayii kwa taáta waavo kwa myeeri itatu.
21 Maa kaa, ˆvakasiindwe kumuvisa, vakiita koomufweita luujii na muhíínja wa Faráao
akamushaana, maa akamusumula, akaanda murera ja mwaana waachwe.
22 Músa akakiindiwa masáare yoosi ya tooti ja Vamísiri, akava nkabaako kwa masáare
na mirimo yaachwe.
23 Músa ˆakafikye myaaka makumi yani (40), akapata mpiima yo koovalaanga Vi-
isiraéeli viivaachwe.

✡ **7:3** Laanga Ncholo 12:1. ✡ **7:7** Laanga Ncholo 15:13-14; Ufumo 3:12.

24 Uko akamushaana Mwiisiraéeli umwi yooturikiriwa vyaviiha ni Mumísiri, akadoma
noo mulamurirya, akamuulaa uwo Mumísiri.
25 Músa ajáa iisea, Viisiraéeli viivaachwe taanga vari Mululungu valamurirya ari ko
tweera yeeye, baa jeyyo vanduu vaachwe si vataanga ayo tuku.
26 Lomutóondo yaachwe akavoona Viisiraéeli vaviri vookiivaa, akaanda valamula
yoosea, 'Arumi, nyuunyu muri vaantu va muuntu umwi! Sa che mookiitamikya?'
27 Maa kaa, ura ^amuturikiryáa mwiiwaachwe akamukundula Músa na ivarwii kunu
yoomusea, 'Ni ani akuvíikire uve mutemereri wiitu na mulamuli wiitu?
28 Ni saaka wiise wuunjulae ja ^vyeene umuulairé ura Mumísiri niijo wuu?'✡
29 Músa ^akateere ayo, akatiija na isi ya Midiáani, akiita kiikala uko ja muyeni. Uko,
akava na vaana vaviri va kiintu kilume.
30 Myaaka makumi yani (40) ^ikalooke, murimu muuja ukamufumira Músa ituundwii
^rookorera mooto, uko isi ya ibaláángwii heehi na Luulu lwa Sináai.
31 Músa akahwaalala maatuku vii koona iro isáare, akaseesa na heehi sa alaange neeja.
Hahara akateera sawúti ya Ijuva yoomusea,
32 'Niini ndiri Mululungu wa vala baaba waanyu, Aburaháamu, Isaka, na Yaakúupu.'✡
^Akateere ayo, akaanda tetema, akoofa baa kulaanga.
33 Hara Ijuva akamusea, 'Fumya mirunkumo majewii yaako, aha haantu ^wiímire ni
haantu haaja.
34 Niini niíne viintu vaantu vaani ^vooturikira uko isi ya Mísiri, natéiire kiriro chaavo,
nakíimire nivalamurirye fuma utúmwii. Haaha nikutume udome na uko Mísiri.'✡
35 Uhu Músa noo yeeye u'ura vala baaba wiitu ^vajáa vamusiita voosea, 'Ni ani
^akuvíikire uve mutemereri wiitu na mulamuli wiitu?'✡ Kwa njira ya ura murimu
muuja ^mweene wamufumira hara ituundwii ^rakoreráa mooto, Mululungu amutuma ave
mutemereri waavo na mulamuriri waavo.
36 Yeeye noo avalongoola vaantu va Isiraéeli fuma Mísiri kwa isháara na viintu
^vihwáalaryaa uko Mísiri, mayiyii ya Sháamu, na isi ya ibaláángu kwa myaaka makumi
yani (40).
37 Uhu Músa noo ^mweene avawyiira Viisiraéeli yoosea, 'Fuma kuri lukolo lwaanyu
Mululungu vasaawuriira ari mulá ali na mutwe fuma kuri vaanaanyu ^iifwíine na niini.'✡
38 Yeeye noo ajáa hamwi na Viisiraéeli uko isi ya ibaláángwii. Murimu muuja aluusa ne
na vala baaba wiitu uko Luulwii lwa Sináai, akahokera masáare ya nkaasu sa atuheere
suusu.
39 Kiri vyoova jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vamusiita Músa vakamuviika ivarwii,
vakoona mpiima mitimii yaavo vahinduke na Mísiri.
40 Músa ^akachereve kuhinduka fuma luulwii, vakamusea Harúuni mwaanaavo,
'Tutengenesherye kidabalaíyo ^cheene kiri tulongoola njirii, sa Músa ^atulongoola fuma
uko Mísiri si tootaanga ^cheene alúmiine nocho tuku!'✡
41 Siku ijo, Viisiraéeli vakatengenesha kidabalaíyo ^chiifwíine na ndama ya ng'oombe.
Baa neembe kijáa ni kiintu cho tengenesha na mikono yaavo, voovo vakakitoorera
mpóryo jo chimika na vakakibweeyyira ngovi.
42 Aho, Mululungu akaleyya miiso na kwiingi, akavareka viinamire mwaasu, mweeri
na nyényeeri. Ja ^vyeene yaandikwa kitáabwii cha valá ali na mutwe,
'Ee Nyuumba ya Isiraéeli! Mpiindi ^mwiikaláa isi ya ibaláángu kwa myaaka makumi
yani,
eri, muunsiinjiráa nchúwo jaanyu sa muuntoorere mpóryo wuu? Aka tuku!
43 Laangi mwaverekáa itibu ro kiinamira kidabalaíyo cha Molóoki,
na kidabalaíyo cha nyényeeri ya mululungu waanyu Refáani.

✡ **7:28** Laanga Ufumo 2:14. ✡ **7:32** Laanga Ufumo 3:6. ✡ **7:34** Laanga Ufumo 3:5, 7, 8, 10. ✡ **7:35** Laanga Ufumo 2:14. ✡ **7:37** Nkumbukira ya Miiro 18:15. ✡ **7:40** Laanga Ufumo 32:1.

Vidabalaíyo ivyo, mujáa mwavitengenesha sa mundooviinamira.
Sa jeyyo, vatwaala ndiri na nyinikiro ya Babéeli.’✡
44 Kura isi ya ibaláángwii, vala baaba wiitu vajáa vatiite rira itibu ro kiinamira, ˆralairáa Muluungu novo ari. Ìro rijáa ratengeneshiwa viviraviviira ja ˆvyeene Muluungu ajáa amoonekya Músa.
45 Vala baaba wiitu viiheereryáa mpiindi Yooshúa ˆavalongooláa. Novo ˆvakiisumule ira isi fuma kwa vaantu va isi ijo, Muluungu ˆakavakibirye mbere yaavo, vakarireeta na uko. Ìro itibu rikava rimwaari fuuru mpiindi ja mutemi Daúdi.
46 Daúdi ajáa apata wuuja mbere ya Ijuva, akamuloomba yoosea, ‘Ee IJUVA, Muluungu wa Yaakúupu nooloomba nikujeengere Kaaya Njija.’
47 Maa kaa, ura ˆajeenga iyo Kaaya Njija ni mutemi Solomóoni.
48 Baa neembe ni jeyyo, yeeye ˆAri Mweerimweeri si iíkalaa nyuumbii ˆng’eene yajeengwa ni vaantu tuku. Ja ˆvyeene muláali na mutwe aluusa,
49 ‘IJUVA aluusa, “Kurumu ni ichuumbi raani ra kitemi,
na weeru ni ibambari raani ro vikira majeo.
Haaha ni nyuumba iri jooli ˆmuri kuunjeengera?
Ni hai ˆndiri humuluka?
50 Eri, ivyo vyoosi si niini navyuumba tuku wuu?” ’✡”

51 Sitefáani akavasea, “Eri, nyuunyu ˆmwahiingya nkiingo! Mitima yaanyu na matu yaanyu si yanatwaalwa kibawii tuku. Siku joosi nyuunyu mundoomukitira Mutima Muuja ja ˆvyeene vala baaba waanyu vabweeyya.
52 Eri, kwatiite muláali na mutwe ˆmweene vala baaba waanyu si vamuturikirya wuu? Laangi, vavuuláa valáali na mutwe ˆvaluusa kuuja kwa Yéesu Muwoloki! Na uwo noo nyuunyu ˆmwamutwaala na kwa vavi mukamuulaa.
53 Nyuunyu mwahokera Miiro ya Muluungu kwa njira ya murimu muuja, maa kaa, mukasiita kwiiteera.”

Sitefáani Yookuulawa

54 Vara vakúúlu va Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare ya Sitefáani, maa vakakalala maatuku vii kunu viilúmire mayeo.
55 Maa kaa, Mutima Muuja akamuheera ngururu Sitefáani, akalaanga kurumwii, akoona nkongojima ya Muluungu na Yéesu iímire mukono wa kuluume wa Muluungu.
56 Hara akavasea, “Laangi! Niíne kurumu kwayúurikire na Mwaana wa Muuntu iímire mukono wa kuluume wa Muluungu!”
57 Hahara vakúúlu va Vayahúudi vakasiita kumuteerera, vakatuunika matu yaavo kunu vootula isóso, maa voosi vakamukiimirira Sitefáani hamwi.
58 Hara, vakamufumya na mbarimbari ya múuji, maa vakaanda muvaa na mawye. Mashahíidi vajáa vafumya nyweénda jaavo, maa vakajiviika mawulwii ya mutavana umwi ˆaséwaa Saúli ajilaange.
59 Mpiindi ˆvamuváa Sitefáani na mawye, yeeye amuloombáa Muluungu yoosea, “Yéesu Mweenevyoosi, hokera mutima waani!”
60 Aho, akachwaama isi, akarira vikulukuulu yoosea, “Mweenevyoosi, kari uvalamurire sa uvi uhu tuku.” ˆAkaluuse jeyyo, mutima waachwe ukareka muviri.

8

1 Na Saúli ajáa amwaari aho, akeeriwa mutima sa kuulawa kwa Sitefáani.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Vookaanda Turikiriwa

✡ **7:43** Laanga Amóosi 5:25-27. ✡ **7:50** Laanga Isáaya 66:1-2.

Siku iyo, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vakaanda turikiriwa munumuunu uko Yerusaléemu. Novo vakiipasa na isi ya Yudéea, na Samaría. Vatumwi vii noo vajáa vachaala uko Yerusaléemu.
2 Sitefáani ^akuulawe, vaantu vamutúubaa Mululungu, vakiita noo mutaaha, vakarira noo myaaha munumuunu sa Sitefáani.
3 Mpiindi ijo, Saúli akaanda kuturikirya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Yeeye ayeendáa nyuumbii ja vaantu, indoovarutirirya vaantu valume na vaantu vaki no vachuunga munyololwii.

Filípi Yoovariyula Masáare Maaja Isi ja Yudéea na Samaría

4 Vaantu ^vamuruma Yéesu ^vajáa vapásirwe, vakaanda variyula Masáare Maaja kira haantu ^vadomáa.
5 Filípi ne akadoma na múujii umwi wa isi ya Samaría. Uko akaanda kuvavariyurira vaantu Masáare ya Masía.
6 Vaantu ^vakateere masáare Filípi ^alusáa na myuujíisa na ishára ^abweeyyáa, vakateya matu yaavo.
7 Filípi akibiryáa mirimu mivi fuma kwa vaantu ^vari foo, na mirimu mivi yariráa kati ^yafumáa. Avahoryáa vaantu ^vari foo ^vajáa vaakwya iyandiyandi na vivete.
8 Sa jeyyo, vaantu va iyo míiji vajáa veeriwa mitima maatuku vii.

Peéteri Yoomudalavya Simóoni Musavi

9 Haaha aho múujii uwo wa isi ya Samaría, kujáa kwatiite muuntu umwi ^mweene abweeyyáa usavi. Uhu muuntu irina raachwe noo Simóoni asewáa. Yeeye avahwaalaryáa vaantu voosi va isi ya Samaría kwa usavi ^mweene abweeyyáa. Kei, iiyonáa yeeye ni nkabaako.
10 Vaantu voosi, vasinga na vaantu vakuulu vamuteeráa matu neejaneeja voosea, "Muuntu uhu noo ira ngururu ya Mululungu ^iséwaa Ngururu Nkuulu."
11 Vaantu avo vamuteeráa matu, sa avahwaalaryáa kwa siku ^jiri foo na usavi waachwe.
12 Maa kaa, Filípi ^akavariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Mululungu na irina ra Yéesu Kirisitu, vaantu vakaruma na vaantu valume na vaantu vaki vakabatisiwa.
13 Simóoni ne akamuruma Yéesu, akabatisiwa, maa akaanda mutuuba Filípi na kira haantu ^adomáa. ^Akoone isháara na myuujíisa mikuulu Filípi ^abweeyyáa, akahwaalariwa maatuku vii.
14 Vatumwi va Yéesu ^vajáa vachaala Yerusaléemu ^vakateere vaantu va Samaría novo varirúmire isáare ra Mululungu, maa vakavatuma vala Peéteri na Yooháani vadome na uko.
15 Novo ^vakafike uko, vakavaloombera vaantu vamuhokere Mutima Muuja.
16 Sa avo vaantu vajáa vabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi vii na Mutima Muuja vajáa vakaari si vanamuhokera tuku.
17 Peéteri na Yooháani vakavavikira avo vaantu mikono yaavo, novo vakamuhokera Mutima Muuja.
18 Simóoni ^akoone vaantu vamuhókiire Mutima Muuja kwa njira yo vikirwa mikono ni vatumwi, yeeye akayera kuvaheera mpía vala Peéteri na Yooháani
19 yoovasea, "Mpeeri baa niini luviro ulu, sa kira muuntu ^nkamuvíkiraa mikono, amuhokere Mutima Muuja."
20 Peéteri akamusea, "Isunke aha na mpía jaako! Ni kiisea wiise kilungulungu cha Mululungu chawúlwaa na mpía!
21 Weewe si uri hamwi na suusu murimwii uhu baa kiduudi vii tuku, sa mutima waako si uri muwoloki miiswii ya Mululungu tuku.
22 Valanduka fuma uhu uvi waako, na umuloombe Mweenevyoosi akoonere mbavariri. Yeeye ifaanaa asee yasírire aya mavi ^waakiiririkana mutimii waako.
23 Nakwiine mutima waako wamema kivina, na waava murerwa wa uvi."

24 Simóoni akamusea, “Nooloomba muunoombere kwa Mweenevyoosi, sa ayo
ˆmulúusire baa rimwi ridiire kuumpata.”
25 Vala Peéteri na Yoohá*a*ni vakoonekya kikomi na vakeenerya Masá*a*re Maaja ya Yé*e*su
Kirisitu Mweenevyoosi. Fuma uko vakahinduka na Yerusaléemu. Kunu njirii vavariyula*a*
Masá*a*re Maaja maturii yiingi ˆyari foo ya Samaría.

Filípi na Mukúulu wa Esiópia

26 Siku imwi, murimu muuja wa Ijuva ujá*a* wamusea Filípi, “Inuka, udome na ivaru ra
saame fuuru ira njira ˆyafuma Yerusaléemu ˆyatamanya na Gá*a*sa.” Njira ihi ijá*a* yatweera
na isi ya ibaláángwii.
27 Aho, maa Filípi akakwaata njira. Njirii akalumana na mukúulu umwi fuma Esiópia,
uwo muuntu ni mukulukuulu wa isi ajá*a* na ajá*a* achulwa asiina mbyaala tuku. Uwo noo
iimiriráa mpía joosi ja Kandá*a*ke, noo kusea, mutemi muki wa isi ya Esiópia. Uhu mukúulu
ajá*a* adómire na Yerusaléemu noo mwiinamira Muluungu.
28 Mpiindi ijo, ni hinduka ahinduká*a* na kaayii. Yeeye ajá*a* iíkyiire gá*a*rii yaachwe
ˆirútwaa ni faráasi kunu yoosoma kitá*a*bu cha Isá*a*ya mulá*a*li na mutwe.
29 Aho, Mutima Muuja akamusea Filípi, “Tamanya fuuru wiikwaate ira gá*a*ri.”
30 Akiikibirira mpaka akiikwaata. Uko gá*a*rii akateera muuntu yoosoma kitá*a*bu cha
Isá*a*ya mulá*a*li na mutwe. Filípi akamuurya, “Taanga wiise ayo ˆwoosoma wuu?”
31 Ne akamusea, “Jooli ndiri taanga na niini nsiina muuntu wo kuunvariyurira masá*a*re
aya?” Hara, akamuloomba Filípi iingire na gá*a*rii novo vakiikala hamwi.
32 Masá*a*re ˆYari Mpeho ˆmeene asomá*a* uwo Mweesiópia ni aya,
“Ajá*a* alongoriwa ja muundi ˆyootwaala noo siinjwa.
Ne ajá*a* akirinya sawu ja ˆvyeene mwaana wa muundi akírinyaa kati ˆyookerwa
mabaáhira.
Yeeye si iinula mulomo waachwe tuku.
33 Vakamuchwa mati na vakamusea ni muvi, maa kaa, yeeye si abweeyya uvi wowoosi
tuku.
Kusiina muuntu ˆari daha luusikira masá*a*re ya mbyaala yaachwe tuku.
Sa kuva mooyo kwaachwe,
kwaseyyiwa aha weerwii.”✡
34 Ura Mweesiópia akamuurya Filípi, “Nooloomba wuungyiire masá*a*re aya mulá*a*li na
mutwe aluusa sa ani? Ni sa yeeye mweeneevyo au sa muuntu wiingi?”
35 Hahara Filípi akaanda na yayara Masá*a*re ˆYari Mpeho, akamuvariyurira Masá*a*re
Maaja ya Yé*e*su.
36 Mpiindi ˆvayeendá*a*, vakafika haantu ˆkujá*a* na maaji. Ura Mweesiópia akamusea
Filípi, “Laanga! Maaji naaya aha. Che kiri kuunkitira ndiire batisiwa?” [
37 Filípi akamusea, “Kooni wooruma kwa mutima waako woosi daha uri batisiwa.”
Akamusea, “Narúmire, Yé*e*su Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu.”]
38 Hara ura Mweesiópia akalairirya gá*a*ri yaachwe yiimiwe, vakakiima, vakiingira
luujii, maa Filípi akamubatisa.
39 ˆVakafume vii luujii, hahara, Mutima wa Ijuva ukamusumula Filípi, na ura
Mweesiópia si amoona kei tuku. Akatuuba luyeendo lwaachwe kunu ari na cheeru.
40 Filípi ne akiishaana ari múujii wa Asóoto. Akatweera míiji yoosi iri njirii kunu
yoovariyula Masá*a*re Maaja mpaka akafika múujii wa Kaisaría.

9

Saúli Yoonunuulwa

1 Mpiindi ijo, Saúli ajá*a* atuuba kuvavuumba vaantu ˆvamuruma Yé*e*su Mweenevyoosi.
Yeeye asaaká*a* avamale imalo. Aho, akadoma na kwa mweenesi mukuulu,

✡ **8:33** Laanga Isá*a*ya 53:7-8.

2 noo loomba barúwa sa akataangwe uko masinagógogii ya Damésiki. Barúwa ijo,
jamuheeráa ngururu yo vakwaata no vachuunga vaantu valume na vaantu vaki vara
ˆvaruma Njira ya Yéesu Mweenevyoosi sa avatwaale na Yerusaléemu.
3 Aho, akakwaata njira yo doma na Damésiki. ˆAkasengerere Damésiki, koonka
kiweeru kikuulu fuma kurumwii kikamumurika fuma kira ivaru.
4 Haaho akawya na isi na akateera sawúti yookaanirira, “Saúli, Saúli sa che wookuun-
turikirya?”
5 Saúli akasea, “Aai Mukúlu, uri ani weewe?” Na ira sawúti ikamusea, “Niini ndiri Yéesu.
Weewe wookuunturikirya.
6 Ima, utamanye na múujii, uko wyiirwa uri ni muuntu umwi ˆcheene woosaakwa
ubweeyye.”
7 Vaantu ˆayeendan’yáa novo vajáa viímire kimi kunu vahwáaliire, sa baa voovo vajáa
vatéiire iyo sawúti, maa kaa, si vamoona muuntu yoyoosi tuku.
8 Hara, Saúli akiinuka, akasaaka kunukula miiso baa koona kiintu tuku. Vara vi-
ivaachwe vakamukwaata mukono vakamutwaala fuuru Damésiki.
9 Saúli iikala uko kwa siku itatu baa koona tuku. Mpiindi ijo, si arijáa baa noo nywa
kiintu tuku.
10 Uko Damésiki kujáa kwatiite muuntu umwi ˆamuruma Yéesu ˆasewáa Ananía. Yéesu
Mweenevyoosi ajáa amwáanirire Ananía njorii akamusea, “Ananía!” Ne akamusea,
“Mweenevyoosi, niini nu aha!”
11 Mweenevyoosi akamusea, “Tamanya fuuru njira ira ˆyaséwaa Njira ˆYawoloka. Aho,
nyuumbii ya Yúuda, wuurikirirye muuntu umwi fuma Társo irina raachwe Saúli. Haaha
ni muloomba iise Mululungu,
12 na iine njori. Uko njorii amwiine muuntu ˆasewáa Ananía yookiingira na nyuumbii
na amuvíkiire mikono sa oone kei.”
13 Maa kaa, Ananía akamusea, “Ee Mweenevyoosi, nateera kwa vaantu ˆvari foo
ˆvyeene uhu Saúli avatumamira viintu vivi vaantu vaako vaaja uko Yerusaléemu.
14 Haaha amwaari aha ari na wiimiriri fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva wo
kwaata vaantu voosi ˆvariruma irina raako.”
15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea Ananía, “Weewe doma! Uhu muuntu niini
namusáawiire ave mutumami waani. Yeeye kweenerya ari irina raani kwa vaantu si ˆvari
Vayahúudi, kwa vatemi, baa na kwa Viisiraéeli.
16 Niini mweeneevyo kumulaira ndiri ˆvyeene ari turikiriwa maatuku vii sa irina
raani.”
17 Hara Ananía akadoma, akiingira nyuumba kuuntu ˆajáa Saúli. Akamuvikira mikono
akamusea, “Saúli mwanawiitu, Yéesu Mweenevyoosi aantúmire kwaako, waande koona,
umuhokere Mutima Muuja. Uhu Yéesu noo akufumira kura njirii kati ˆwuujáa na aha.”
18 Koonka, viintu ˆviri ja majula vikawya fuma miiswii ya Saúli, akaanda koona. Aho,
akiinuka, akabatisiwa.
19 ˆAkahumule kurya chákurya, maa akava na ngururu kei.

Saúli Yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho uko Damésiki

Saúli iikalakala uko Damésiki, na mpiindi ijo ni na vaantu ˆvamuruma Yéesu ajáa.
20 Hahara, akaanda doma na masinagógogii, na akaanda variyula Yéesu ni Mwaana wa
Mululungu.
21 Vaantu voosi ˆvateereráa uvariyuli waachwe uwo, vahwaalaláa maatuku vii.
Viiyuryáa voosea, “Eri, uhu si noo ura muuntu ˆavaturikiryáa munumuunu vaantu
ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu tuku wuu? Eri, ˆchamureeta na aha si joo kwaata
vaantu ˆvamuruma Yéesu aha Damésiki sa avatwaale na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva
tuku wuu?”

22 Maa kaa, Saúli akava yookiitema munumuunu, yeeye avavariyurirá a Vayahúudi ˆviikaláa Damésiki, ko tweera Masáare ˆYari Mpeho Yéesu noo Masía na si vadaháa siita tuku.
23 Mpiindi ˆjikalooke, Vayahúudi vakatuunga muryuungu wo muulaa Saúli.
24 Vakaanda kumugiida miryaangwii ya ura múuji uchiku na muusi sa vamuulae. Maa kaa, muryuungu waavo wo muulaa ukamufikira Saúli.
25 Sa jeyyo, nuuchiku vapooji vaachwe vakamuvikira kikápwii kikuulu, vakamukiimya na isi na ludihi ko tweera na chooririi ˆcheene kijáa lukaandii lwa múuji, maa akalooka.

Saúli Yoohinduka na Yerusaléemu

26 Saúli ˆakafike Yerusaléemu, akiisompyasompya kusaangira na vaantu ˆvamuruma Yéesu. Vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu vakamoofa, sa si varumáa koonи ajáa amurúmire Yéesu tuku.
27 Maa kaa, Barinába akamutwaala Saúli na kwa vatumwi va Yéesu. Akavawyiira ˆvyeene Saúli ajáa amoona Mweenevyoosi njirii yoodoma na Damésiki na ˆvyeene Mweenevyoosi amuwyiira. Kei, akavawyiira ˆvyeene Saúli avavariyurirá a vaantu Masáare ˆYari Mpeho ko kiitema uko Damésiki.
28 Sa jeyyo, Saúli akiikala hamwi novo. Ɨndooriingirira novo uko Yerusaléemu, kunu yoovavariyurira vaantu kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi baa woowa tuku.
29 Aluusikáa no kwiiruta ndihi na Vayahúudi ˆveene valuusikáa Kigiríki, maa kaa, voovo vasaakáa vamuulae.
30 Maa kaa, vaaniitu ˆvakataange ayo, vakamusumula, vakamutwaala na múujii wa Kaisaría, maa vakamutuma atamanye na kwaavo uko múujii wa Társo.
31 Mpiindi ijo, mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vajáa viikala mwiikalo muuja isi yoosi ya Yudéea, Galiláaya, na Samaría. Vajáa vakiingika, vajáa vadoma na mbere, na Mutima Muuja ajáa avaheera mutima. Kei vamunyemyáa Mweenevyoosi.

Ainéea Yoohoriwa

32 Mpiindi ijo, Peéteri ariingirirá a uko nooko, akadoma fuuru múuji wa Líida sa avalumbye vaantu va Mululungu ˆviikaláa uko.
33 Uko Líida akamushaana muuntu umwi ˆasewáa Ainéea. Uhu ajáa aakwya iyandiyandi kwa myaaka inaani na alaala ndirii vii.
34 Peéteri akamusea, “Ainéea, Yéesu Kirisitu akuhóriirye. Inuka! Fota ndiri yaako.” Koonka, Ainéea akiinuka.
35 Vaantu voosi ˆviikaláa uko múuji wa Líida na nyika yoosi ya Sharóoni ˆvakamoone Ainéea, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.

Peéteri Yoomufufula Dorikáasi

36 Uko múuji wa Yóopa, kujáa kwatiite mwaana muki umwi ˆajáa amuruma Yéesu irina raachwe noo Tabíita asewáa, noo kusea Dorikáasi na Kigiríki. Dorikáasi avaambiriryáa vakiva na avabweeyyiryáa vaantu viingi vaaja.
37 Mpiindi ijo Peéteri ˆajáa uko, Dorikáasi ajáa alwaala, maa akawulala. Vaantu vakamooyya, vakamulaarya, maa vakamuviika chúumba cha gorófii.
38 Na sa viintu múuji wa Líida ujáa heehi na Yóopa, vaantu ˆvamuruma Yéesu vakateera Peéteri amwaari Líida. Sa jeyyo, vakavatuma vaantu vaviri vakamwaaniriire. Vakavasea, vakamusee jei, “Tooloomba wuuje chaangu na miitu, kari uchérevaa tuku.”
39 Aho, maa Peéteri akatamanyan’ya novo. ˆVakafike Yóopa, vakamutwaala Peéteri na kura chúumba cha gorófii. Uko, valala ˆvari foo vakaanda kumuriingirira Peéteri kunu voomuririra no mulaira Peéteri ingo ˆng’eene Dorikáasi avachumira kati ˆajáa ari mooyo.
40 Peéteri akavaseyya voosi na weerwii, akachwaama, akamuloomba Mululungu. Hara akuulaanga ura muviri, maa akasea, “Tabíita, inuka!” Tabíita akakunukula miiso yaachwe, na ˆakamoone Peéteri, akiikala.

41 Peéteri akamukwaata mukono, maa akamwaambirirya kwiima. Akavaanirira vara valala, na vaantu viingi ˆvamuruma Yéesu, maa akavalaira Tabíita ari mooyo.
42 Masáare aya yakeenera múujii woosi wa Yóopa, vaantu ˆvari foo vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
43 Peéteri akiikala uko Yóopa kwa siku ˆjiri foo na kuuntu ˆikaláa ni kwa muuntu ˆaséwaa Simóoni ˆmweene aténgeneshaa mimberu.

10

Kornéeli Yoomwaanirira Peéteri

1 Uko múujii wa Kaisaría, kujáa kwatiite mukúulu wa valwi nkoondo umwi ˆasewáa Kornéeli. Uhu iimiriráa valukaluka fuma mpuka nkuulu ya valukaluka ˆyasewáa Mpuka ya Kiitalía.
2 Kornéeli ni muuntu muuja ajáa, na amunyemyáa Muluungu hamwi na vaantu voosi va kaaya yaachwe. Yeeye amuloombáa Muluungu mpiindi joosi na avaambiriryáa vakiva.
3 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, akoona njori. Aho njorii akoona murimu muuja wa Muluungu woomwaanirira kwa irina raachwe, “Kornéeli!”
4 Kornéeli akuulaanga ura murimu muuja na woowa, maa akuurya, “Ee aai ni che?” Murimu muuja ukamusea, “Muluungu atéiire kuloomba kwaako na iíne ˆvyeene uvaambiráa vakiva. Ivyo vyoosi vyafíkire kwa Muluungu na vikumbukira iise.
5 Haaha, tuma vaantu vatamanye na múujii wa Yóopa, sa vakamureete muuntu umwi ˆaséwaa Simóoni irina riingi Peéteri.
6 Kuuntu ˆyookiikala ni kwa Simóoni mutengeneshi wa ndiri. Nyuumba yaachwe ni mbarimbari ya mayiya iri.”
7 Murimu muuja ˆukahumule kumuwyiira Kornéeli ayo masáare, maa ukalooka. Aho, maa akavaanirira vatumami vaachwe vaviri na mulwi nkoondo umwi ˆmweene ajáa muuja.
8 Akavawyiira yoosi ˆyajáa yamufúmiire, maa akavatuma vadome na Yóopa.

Njori ya Peéteri

9 Siku ya kaviri mpiindi ja mpoloonge, vaantu ˆveene Kornéeli ajáa avatuma vakava vasénger iire Yóopa. Mpiindi yiiyo, Peéteri ne akaambuka na ikekeerii noo muloomba Muluungu.
10 Mpiindi ˆasaaryáa, njala ikamwaava munumuunu. Maa kaa, mpiindi chóorya ˆchiimiwáa neeja, akoona njori.
11 Aho njorii, akoona kurumu kwayúurikire, na kiintu ja lweénda lukulukuulu ˆlwakwáatirwe makondowa yoosi lukakiima fuuru isi.
12 Isii ya ulo lweénda, kujáa kwatiite maka ja kira ivala. Kujáa kwatiite maka ˆjiri na mawulu yani, viintu ˆvitámbaalaa na ndee.
13 Aho, akateera sawúti yoomusea, “Peéteri, inuka, usiinje, urye.”
14 Maa kaa, Peéteri akamusea, “Ee Mweenevyoosi, tuku! Niini si ninaarya baa kamudu vii tuku kiintu chochoosi ˆkiri na njeo.”✡
15 Kei iyo sawúti ikamusea lwa kaviri, “Kuvisea viintu ˆavijirula Muluungu viri na njeo tuku.”
16 Ivi vijáa vyafumira katatu, maa lura lweénda lukahindulwa na kurumwii.
17 Mpiindi Peéteri ˆajáa akaari ahwáaliire, vaantu vara ˆvajáa vatúmirwe ni Kornéeli vakuurikirirya ira nyuumba ya Simóoni, maa vakiitaanga. Aho, maa vakiima muryaangwii.
18 Vakaluumbya, maa vakuurya, “Eri, aha kwatiite muyeni ˆaséwaa Simóoni, na irina riingi Peéteri wuu?”

✡ **10:14** Laanga Valáawi 11.

19 Na mpiindi Peéteri ˆiiririkanáa ira njori, Mutima Muuja akamusea, “Simóoni, uko isi
vamwaari vaantu vatatu vookusaakira.
20 Kiima na isi na udoman’ye novo. Kuva na kivundu tuku, ni niini mweeneevyo
nivatúmire kwaako.”
21 Aho, Peéteri akakiima na isi, maa akavasea, “Niini noo ˆmweene mookuunsaakira.
Che kivaréetire?”
22 Vakamusea, “Mukúulu umwi wa valwi nkoondo atutúmire. Irina raachwe noo
Kornéeli aséwaa. Yeeye ni muwoloki na amunyémyaa Muluungu na Vayahúudi voosi
vamudúumbaa. Haaha murimu muuja wamusea, akuteengye na kaayii kwaachwe na
ateerere masáare ˆuri muwyiira.”
23 Aho, maa Peéteri akavateengya na nyuumbii, vave vayeni vaachwe.

Peéteri Kaayii kwa Kornéeli

Lomutóondo yaachwe, Peéteri akiinukan’ya na vara vayeni na vamwi va vaaniitu fuma
Yóopa.
24 Kukyiire yaachwe, vakafika Kaisaría. Kura vakamushaana Kornéeli avajíingire
vanduu vaachwe na vijeengi vyaachwe, yoovawoojera.
25 Peéteri ˆakiingire vii kaayii kwa Kornéeli, maa Kornéeli akiita noo musingirirya,
akachwaama mbere yaachwe, maa akamwiinamira. 26 Maa kaa, Peéteri akamwiimya,
kunu yoomusea, “Ima, niini ndiri muuntu ja weewe.”
27 Aho, Kornéeli akiima, vakaanda luusika hamwi, maa vakiingira na nyuumbii,
vakashaana vaantu viijíingire.
28 Aho, Peéteri akavasea, “Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu Vayahúudi Miiro
yiiswi yakaan’ya ko valuumbya vaantu si ˆvari Vayahúudi baa kusaangirira novo. Maa
kaa, Muluungu aankáaniirye ndeke kumulaanga muuntu wiingi yoyoosi ja ˆari na njeo.
29 Noo ˆchooreka si nasiitiré kuuja mpiindi ˆukavatume vaantu na kwaani ji vaandeete
na aha. Haaha ni kuvuurya niise, sa che muunyániriire?”
30 Kornéeli akamusea, “Jalóokire siku ine keende mpiindi ira ˆnamulóombaa Muluungu
aha nyuumbii, mpiindi ja iji ja cháámuusi. Koonka, noona muuntu iímire mbere yaani
iivíkiire ingo ˆjilavalaváa.
31 Uhu muuntu aansea, ‘Kornéeli! Kuluusika kwaako Muluungu akutéiire na
kuvaambirirya kwaako vakiva, Muluungu akwiíne.
32 Haaha, tuma vaantu vadome vakamwaanirire Simóoni ˆvamuséaa Peéteri. Uhu iíkalaa
Yóopa kwa muuntu umwi irina raachwe Simóoni ˆmweene aténgeneshaa ndiri. Nyuumba
ya uhu Simóoni ni mbarimbari ya mayiya iri.’
33 Aya noo yaambweeyyiiryé ntume chaangu vaantu ji vakwaanirire, na weewe
wabwéeyyiirye vyabooha viintu ˆwuújire. Haaha suusu voosi ni mbere ya Muluungu turi,
toowoojera kuteera masáare Mweenevyoosi ˆakuláiriirye utuwyiire.”

Vaantu si ˆVari Vayahúudi Vooteera Masáare Maaja

34 Aho, maa Peéteri akavasea, “Haaha natáangire, ni kikomi Muluungu si asínanalaa
vaantu tuku.
35 Yeeye avarúmaa vaantu va kira isi ˆveene vamunyémyaa na vabwéeyyaa uwoloki
mbere jaachwe.
36 Nyuunyu mwamányire, Muluungu atuma vaantu vaachwe kuvavariyurira Vi-
isiraéeliMasáare Maaja, vapate mwiikalo muuja kwa njira ya YéesuKirisitu, Mweenevyoosi
wa vaantu voosi.
37 Mwamányire yara ˆyafúmiire Yudéea yoosi, kwaandira Galiláaya mpiindi Yooháani
ˆavavariyurirá a vaantu vabatisiwe.
38 Mwamányire ˆvyeene Muluungu amuhaka makuta Yéesu wa Nasaréeti ko muheera
Mutima Muuja na luviro. Yéesu adomáa uko na uko, yoobweeyya maaja no horya vaantu

voosi ˆveene vaturikiriwáa ni ngururu ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi, sa Mululungu ni hamwi ajáa ne.
39 Ayo yoosi Yéesu ayatumamáa uko isi ya Vayahúudi na Yerusaléemu múujii, na suusu turi vara ˆvoona. Mpiindi ˆjikalooke, vakamuulaa ko muning'in'ya musaláabii.
40 Maa kaa, siku ya katatu Mululungu akamufufula na akamoonekya kwa vaantu.
41 Si oonekana kwa kira muuntu tuku, maa kaa, kuri suusu Mululungu ˆajáa atusaawula tuve vara ˆvoona. Suusu twaarya, no nywa ne ˆakafufuke.
42 Akatulairirya tuvavariyurire vaantu Masáare Maaja, na toonekye kikomi yeeye noo aviikwa ni Mululungu avalamurire vaantu ˆvari mooyo na ˆvaakwya.
43 Uhu Yéesu valáali na mutwe voosi voonekya ukúúlu waachwe, vakasea, muuntu yoyoosi ˆari kumuruma uvi waachwe sira uri kwa irina raachwe."

Vaantu si ˆVari Vayahúudi Voohokera Mutima Muuja

44 Kati Peéteri ˆavijáa akaari yooluusika ayo, vaantu voosi ˆvajáa aho vooyateerera ayo masáare, Mutima Muuja akavakiimira.
45 Vayahúudi ˆvajáa vamuruma Yéesu vara ˆvajáa vuujan'ya na Peéteri, vakahwaalala koona vaantu si ˆvari Vayahúudi novo vookiimirwa ni Mutima Muuja.
46 Voovo vajáa vavatéiire vooluusika kwa nduusika ˆjiísimiresimire voomuduumba Mululungu. Aho, Peéteri akasea,
47 "Vaantu ava, novo vamuhókiire Mutima Muuja ja ˆvyeene suusu tamuhokera. Ni ani ˆari daha siita vadiire batisiwa na maaji?"
48 Haaho Peéteri akalairirya Kornéeli na viivaachwe vabatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitu. Maa reeru, vakamuloomba iikale novo kwa siku nke.

11

Peéteri Yooluusa kira ˆChafumira kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi

1 Haaha, vatumwi na vaaniitu vara ˆviikaláa Yudéea, vakateera vaantu si ˆvari Vayahúudi novo varirúmire isáare ra Mululungu.
2 Peéteri ˆakahinduke na Yerusaléemu, maa vara Vayahúudi vakaanda mung'uurira Peéteri
3 voomusea, "Weewe wiingiiré nyuumbii ya vaantu si ˆvanatwaalwa na kibawii na ukarya novo!"
4 Aho, Peéteri akavawyiira pusu masáare yoosi ˆyafumira, yoovasea,
5 "Siku imwi kati ˆnijáa múujii Yóopa noomuloomba Mululungu, nijáa noona kiintu ja lweénda lukuulu, lookiimiwa na isi fuma kurumwii lwakwáatirwe makondowa yoosi, maa lukaviikwa mbarimbari yani.
6 ˆNkalaange kura isii, nkoona kuri na maka ja isaka, maka ˆjiri na mawulu yani, viintu ˆvitámbaalaa na ndee ˆjiwúlukaa.
7 Aho, nkateera sawúti yookuunsea, 'Peéteri, inuka, usiinje, urye!'
8 Maa kaa, niini nkasea, 'Ee Mweenevyoosi tuku! Laanga si ninaarya kiintu ˆkiri na njeo tuku!'
9 Maa kaa, ira sawúti fuma kurumwii ikaansea kei, 'Kiintu chochoosi ˆakijirula Mululungu, kuchaanirira kiri na njeo tuku.'
10 Masáare aya yafumira katatu, aho, maa ivyo viintu vikahindulwa na kurumwii.
11 Hahara, vaantu vatatu ˆvajáa vatúmirwe Kaisaría, vakafika nyuumba haantu ˆniikaláa.
12 Na Mutima Muuja akaangwyiira ndoman'ye novo baa kivundu tuku. Ava vaaniitu vasasatu nadoman'ya novo, na twiingira kaayii kwa Kornéeli.
13 Ne Kornéeli atuwyiira ˆvyeene murimu muuja wamufumira aho kaayii kwaachwe. Uwo murimu muuja wamusea, 'Vatume vaantu vadome na Yóopa, vakamwaanirire Simóoni ˆaséwaa Peéteri.

14 Yeeye kuretera ari masáare ˆyari kulamurirya weewe na vaantu voosi va nyuumba yaako.'
15 Naani ˆnkaande luusika novo, Mutima Muuja akakiima mweeri yaavo ja ˆvyeene atukiimira suusu aho ncholo.
16 Naani nkakumbukira rira isáare Yéesu Mweenevyoosi ˆatuwyiira, 'Yooháani avabatisáa vaantu na maaji, maa kaa, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja.'✡
17 Haaha kooni Mululungu avaheera vaantu ava wuuya wa Mutima Muuja ura ˆatuheera suusu ˆtamuruma Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, niini ndiri ani mpaka niiririkane daha ndiri kumusiita Mululungu?"
18 Vayahúudi ˆvakateere ayo, maa vakareka kwiiruta ndihi. Vakamubweeyyirya Mululungu nkongojima voosea, "Kumba Mululungu avaheera baa vaantu si ˆvari Vayahúudi njira ˆiri vabweeyya vadahe kuvalanduka fuma uvii waavo, na vapate nkaasu ya siku ˆjisiina uhero!"

Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Antiókia

19 Vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvajáa viimyaaha sa uturikiri Sitefáani ˆakuulawe, vakatamanya na isi ja Foiníike, Kúpuro na múuji wa Antiókia. Uko koosi vavariyuláa Masáare ya Yéesu Mweenevyoosi kwa Vayahúudi vooveene vii.
20 Maa kaa, uko Antiókia, vamwi va vaantu ˆvajáa vadoma na uko ni vaantu va isi ya Kúpuro, na va múuji wa Kiréene. Voovo vakaanda kuvariyula Masáare Maaja ya Yéesu Mweenevyoosi baa kwa Vagiríki.
21 Na luviro lwa Mweenevyoosi ni hamwi novo lujáa. Uko, vaantu ˆvari foo maatukú vii vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi na vakamutuuba.
22 Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ˆvakateere aya masáare, maa vakamutuma Barinába atamanye na Antiókia.
23 ˆAkafike uko, akoona viintu Mululungu ˆavaheera nduwo vaantu avo. Akavyeenda maatukú vii, akavakalaamya voosi vatuube kumukwaatiriira Yéesu Mweenevyoosi kwa mitima yaavo yoosi.
24 Barinába ni muuntu muuja ajáa na ajáa amema Mutima Muuja na kuruma kwa kimáári. Na vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu.
25 Siku ˆjikaseese, Barinába akadoma na múuji wa Társo koo musaakira Saúli.
26 ˆAkamupate akamureeta na Antiókia. Uko kwa mwaaka vuu, vakalumana na mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, kunu vookiindya vaantu ˆvari foo. Uko Antiókia vaantu vakaanda vaanirira vaantu ˆvamuruma Yéesu, Vakirisitu.
27 Siku ijo, valáali na mutwe fuma Yerusaléemu vajáa vadoma na Antiókia.
28 Umwi waavo noo Agáabo asewáa. Yeeye kutweera kwa Mutima Muuja, ajáa iima, akaluusa uláali na mutwe, "Njala nkuulu ya imalo fumira iri isi jiingi joosi." Njala iyo noo ira ijáa yafumira mpiindi ja Kaisáari Kilaáudi mutemi mukuulu ˆiimiriráa.
29 Sa jeyyo, vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Antiókia, vakalamula kira muuntu asaange viintu vyo vaambirirya vaaniitu vara ˆviikaláa uko isi ya Yudéea.
30 Vakasaanga na vakavaheera vala Barinába na Saúli vatwaale na kwa vawosi va vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu.

12

Yaakúupu Yookuulawa na Peéteri Yoolamuririwa Fuma Munyololwii

1 Siku ijo, mutemi Heróode Agiríipa ajáa aanda kuvaturikirya vaantu vamwi va mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.
2 Akalairirya Yaakúupu mwaanaavo na Yooháani ululawe na nyaasuka.
3 ˆAkoone masáare ayo yaveériirye mitima Vayahúudi, maa akalairirya Peéteri ne akwaatwe. Aya yajáa yafumira mpiindi ja ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi.

✡ **11:16** Laanga Mirimo ya Vatumwi 1:5.

4 Peéteri ˆakaviikwe mikonwii yaavo, akachuungwa munyololwii. Uko akatwaalwa na haantu ho laangiririwa ni valwi nkoondo vani vani va mpuka ine sa vamulaangirirye neejaneeja. Heróode akiiririkana Paásika iri looka de amulamurire Peéteri mbere ja vaantu.
5 Na siku ijo, mpiindi Peéteri ˆajáa achúungirwe munyololwii, maa kaa, mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vajáa viitoola munumuunu kumuloomba Muluungu sa Peéteri.
6 Uchiku wa siku ˆng'eene Heróode ajáa iiririkana kumulamurira Peéteri, Peéteri ajáa alaala uko munyololwii. Yeeye ni kati na kati ya valwi nkoondo vaviri ajáa na vajáa vamuchuunga mikono yaachwe na minyololo iviri. Na muryaangwii wa geresa kujáa kwatiite valukaluka viingi vamurindiráa.
7 Koonka, ukafumira murimu muuja wa Ijuva aho kuuntu ˆajáa Peéteri. Kiweeru kikamurika hara haantu. Ura murimu muuja ukamusingisya Peéteri mbarwii, ukamusea, "Inuka chaangu!" Hara, minyololo ˆvajáa vamuchúungire Peéteri ikawya na isi!
8 Aho, ura murimu muuja ukamusea, "Imutire lukova lwaako, wiivikire na viráatu." Peéteri ˆakamarikirye kubweeyya jeyyo, ura murimu muuja ukamusea, "Ivikire ikóoti raako, wuuntuube!"
9 Peéteri akuutuuba ura murimu muuja. Si ataangáa ˆyafumira koони ni kimáári tuku, yeeye iiseáa ni njori.
10 Peéteri na murimu muuja vakavalooka valukaluka va ncholo, na va kaviri, na vakafika muryaangwii mukuulu wa chuúma ˆwoofuma munyololwii ˆwadoma na múujii. Muryaango uwo ukayuurika wooweene, vakafuma na weerwii. ˆVakayeendeyeende fuuru njirii imwi, hahara, ura murimu muuja ukamureka Peéteri.
11 Aho, Peéteri akataanga ayo ˆyafúmiire, maa akasea, "Haaha natáangire, ni kimáári! Ijuva aantúmiire murimu muuja ji wuunamurirye fuma mikonwii ya Heróode na kwa yara yoosi Vayahúudi ˆvaawoojera mbweeyyiriwe."
12 Peéteri ˆakataange ayo, akadomerera na kaayii kwa Maríia íyo waala Yooháani ˆmweene aanirirwáa Maáriki. Aho nyuumbii, vaantu ˆvamuruma Yéesu vajáa viijíingire, voomuloomba Muluungu.
13 Peéteri akaluumbya muryaangwii wa weerwii wa iyo nyuumba. Muhíínja umwi, mutumami ˆasewáa Róoda, akiita ko teerera ni ani.
14 ˆAkateere ni Peéteri, akavyeenda munumuunu, akahinduka na nyuumbii baa kumuyuurira muryaango tuku. Akavawyiira viivaachwe yoovasea, "Peéteri amwaari muryaangwii!"
15 Novo vakamusea ura muhíínja, "Utiite kisari!" Maa kaa, yeeye akadoomererya kuvasea, atéiire sawúti ya Peéteri. Voovo vakatuuba sea, "Ni murimu muuja waachwe."
16 Ne Peéteri ajáa adoomererya kuluumbya kura muryaangwii. ˆVakayuule, vakamoona Peéteri, vakahwaalala maatuku vii.
17 Peéteri akavalaira na mukono vakirinye, maa akavawyiira ˆvyeene Mweenevyoosi amuséyyiirye munyololwii. Kei akavasea, "Muwyiiri ˆmeene yafúmiire Yaakúupu na vaaniitu." Aho, maa Peéteri akalooka na kuuntu kwiingi.
18 ˆKukeere, vara valwi nkoondo va munyololwii vakoolololokera sa si vajáa vatáangire ˆkimupátire Peéteri tuku.
19 Heróode akalairirya Peéteri asaakwe kikomi. Maa kaa, ˆvakasiindwe kumupata, maa akavaanirira vara valukaluka ˆvamulaangiriryáa Peéteri. Heróode akavachukuruma, aho, maa akalairirya vuulawe.

Heróode Yookwya

Mpiindi ˆjikalooke, Heróode akakiima fuma Yudéea akatamanya na múuji wa Kaisaría, akiikala uko kwa mpiindi.
20 Heróode ajáa avasuula maatuku vii vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni. Maa kaa, vaantu va iyo míiji vakava kiintu kimudu sa vadome noo kiiyona na Heróode.

Vakamuheemba Bulásto, ne akava hamwi novo. Uhu Bulásto, noo iimiriráa nyuumba ya mutemi. Aho, vakatamanya na kwa mutemi ko loomba kuve na mwiikalo muuja, sa míiji iyo yiilaangyáa chóorya fuma isi ya mutemi.

21 Haaha siku iyo ^ng'eene vajáa vasaawula valumane, Heróode akiivikira ingo jaachwe ja kitemi. Aho, maa akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira akaanda luusika novo.

22 Aho, vantu vakaanda kumuvaira siriri noo tula isóso voosea, "Ihi isiri sawúti ya muuntu tuku, ihi ni sawúti ya umwi wa miluungu."

23 Na mpiindi ^vamuduumbiriráa jeyyo, Heróode si amuheera Muluungu nkongojima tuku. Haaho, murimu muuja wa Ijuva ukamuvaa na ndwáala yo riiwa ni vinyululu, maa akakwya.

24 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera kwa vantu, na vantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumuunu.

25 Barinába na Saúli ^vakahumule murimo waavo, vakiinuka fuma Yerusaléemu,✡ vakadoma na Antiókia. Na vajáa vatamanyan'ya na Yoohaani irina riingi aanirirwáa Maáriki.

13

Barinába na Saúli Vootumwa

1 Uko Antiókia, mpukii ya vantu ^vamuruma Yéesu, kujáa kwatiite valáali na mutwe na vakiindya ava, Barinába, Simeóoni ura ^vamwaanirirráa Nigéeri, Lukío fuma Kiréene, Saúli na Maanaéeni ura ^ajáa arerwa hamwi na mutemi Heróode Antípaasi.

2 Mpiindi ^vamuloombáa Mweenevyoosi ko kiirekya kurya, Mutima Muuja akavasea, "Vakeri na ivarwii vala Barinába na Saúli sa murimo ^mweene navaanirira."

3 ^Vakahumule kumuloomba Muluungu no kiirekya kurya, vakavavikira mikono vala Barinába na Saúli, maa vakavatuma vatamanye.

Barinába na Saúli Voovariyula Masáare Maaja uko Kúpuro

4 Vala Barinába na Saúli ^vakatumwe ni Mutima Muuja, vakagirita fuuru múuji wa Seleúkia na aho vakaambuka méeli fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro.

5 ^Vakafike múuji wa Salámisi, vakavariyula Masáare ya Muluungu masinagóogii ya Vayahúudi. Novo ni hamwi vajáa na Yoohaani Maáriki mwaambiriryi waavo.

6 Barinába na Saúli vayeenda isi yoosi ^yariingirirwa ni maaji ya Kúpuro mpaka vakafika múuji umwi ^uséwaa Páafo. Uko vakalumana na Muyahúudi umwi musavi na muláali na mutwe wa uloongo. Uwo muuntu irina raachwe noo Baari-Yéesu aséwaa.

7 Uhu muuntu ni hamwi ajáa na Sárijo Paúli, mukúulu wa isi ya Kúpuro, yeeye ajáa atiite tooti maatuku vii. Uhu mukúulu akavateengya vala Barinába na Saúli, vatamanye na kwaachwe sa akateerere isáare ra Muluungu.

8 Maa kaa, Baari-Yéesu musavi (irina raachwe ra Kigiríki noo Elíima asewáa) akiiruta ndihi na vala Barinába na Saúli. Akayera kubweeyya mutima wa ura mukúulu ufafe adiire muruma Yéesu.

9 Aho, maa Saúli ura irina riingi ^aanirirwáa Paúli, kunu yoolongoolwa ni Mutima Muuja, akamutuurirya miiso Elíima, maa akamusea,

10 "Weewe uri mwaana wa Ikúulu ra Mirimu Mivi! Weewe uri muvi wa uwoloki woosi! Wamema kira uvaangu na ukerema! Sa che si wooreka kuvalandula kikomi cha Mweenevyoosi no kibweeyya kive uloongo?

11 Haaha Mweenevyoosi kuheera ari irya. Kuva uri muhoku! Si uri koona kiweeru cha mwaasu tuku, miiso dunga yari du kwa mpiindi."

Hahara, nkunguu na kilwiirya kikamukunikirira Elíima miiswii, akareka koona, akaanda riingirira kusaakira muuntu wo mukwaata mukono amulongoole.

✡ **12:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:29-30.

12 Ura mukúúlu ^akoone yara ^meene yajáa yafúmiire, akamuruma Mweenevyoosi. Akahwaalala munumuunu sa ura ukiindya ^ajáa atéiire wa Mweenevyoosi.

Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Antiókia ya Pisídia

13 Paúli na viivaachwe vakiinuka Páafo, vakatamanya fuuru múuji wa Périge ^uri isi ya Pamufilía. Maa kaa, Yoohá ani Maáriki akavareka uko, akahinduka fuuru Yerusaléemu.
14 Novo vala Paúli na Barinába vakiinuka Périge, vakatamanya fuuru múuji wa Antiókia ^uri isi ya Pisídia. Siku ya Sabáato ^ikafike, vakiingira sinagóogii, maa vakiikala.
15 Muuntu umwi akasoma kitáabwii cha Miiro na masáarii ya valáali na mutwe. Aho, vakúúlu va sinagóogi vakatuma muuntu avasee vala Paúli na Barinába, "Arumi, koni muri na isáare roroosi ro vawyiira vaantu sa mitima yaavo ive na nguruu, teengi mululuse."
16 Paúli akiinuka, maa akiinurirya mukono sa vamuteerere akasea, "Nyuunyu vaantu valume va Isiraéeli na nyuunyu vaantu voosi si ^muri Vayahúudi ^mumunyémyaa Mululungu, teereri!
17 Mululungu wiitu suusu Viisiraéeli noo avasaawula vala baaba wiitu, mpiindi ^viikaláa isi ya uyenii uko Mísiri, akavabweeyya vave lukolo lukuulu munumuunu. Siku ^jikalooke, akavalongoola, akavaseyya fuma Mísiri kwa nguruu jaachwe nkuulu.
18 Kwa myaaka makumi yani (40) akavayimirirya uko isi ya ibaláángu.
19 Akamala isi mufungati uko isi ya Kanáani, maa akavaheera vala baaba wiitu iyo isi ive yaavo.
20 Masáare aya yoosi yatumamwa kwa myaaka magana yani na makumi yasaano (450).
Siku ^jikaseese, Mululungu akavaheera vala baaba wiitu valamuli vo valongoola fuuru mpiindi ja Samwéeli muláali na mutwe aviimiriráa.
21 Aho, maa vakaloomba vave na mutemi. Mululungu akavaheera Saúli mwaana wa Kíisi wa lukolo lwa Bénjamini ave mutemi kwa myaaka makumi yani (40).
22 Mululungu ^akamuseyye Saúli utemii, akamuhaka makuta Daúdi sha Yéese ave mutemi. Mululungu amoonekya kikomi Daúdi yoosea, 'Namwiíne Daúdi sha Yéese, eériirye mutima waani, kei noo ^mweene ari tumama yoosi ^noosaaka yatumamwe.'✡
23 Kufuma lukolwii lwa Daúdi noo kuuntu Mululungu ^avaretera Viisiraéeli Mulamuriri Yéesu, ja ^vyeene ajáa iichuunga kuvaretera ari.
24 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari kwaanda murimo waachwe, Yoohá ani avavariyuriráa Viisiraéeli vavalanduke fuma uvii waavo na vabatisiwe.
25 Mpiindi Yoohá ani ^amarikiriryáa mirimo yaachwe, akavasea, 'Mookisea niini ndiri ani? Niini si ndiri ura Masía ^mweene moomuwoojera tuku. Teereri! Uwo ^mweene ari kuuja nyuma yaani, niini si niima neeja kutumama murimo wa mutúmwa wo reherya nkoorisa ja mirunkumo majewii yaachwe tuku!'
26 Arumi, nyuunyu vanaviitu vaantu va lukolo lwa Aburahá amu, na nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi ^veene mumunyémyaa Mululungu, suusu noo masáare aya ya ulamuriri ^yatuujira fuma kwa Mululungu.
27 Sa viintu vaantu va Yerusaléemu na vakúúlu vaavo si vataanga Yéesu tuku, vakabweeyya aheewe irya ro kuulawa. Baa neembe vasomáa masáare yaachwe ^yaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe kira siku ya Sabáato, voovo vayakiimikirirya ko mubweeyyirya jeyyo.
28 Baa neembe vajáa vasiina isáare roroosi ra kimáári ^roonekyáa Yéesu alamurirwe inkwya, voovo vamuloomba Piláato alairirye uulawe.
29 ^Vakahumule kira kiintu ^chaluuswa ni valáali na mutwe kuri Yéesu, vakamukiimya fuma musaláabii, maa vakamuviika mbiríírii.
30 Maa kaa, Mululungu akamufufula.

✡ **13:22** Laanga Sabúuri 89:20; 1 Samwéeli 13:14.

31 Yeeye avafúmiraa vaantu vara ^vayeendan'yáa ne kufuma Galiláaya fuuru
Yerusaléemu. Ava noo vara vaantu vaachwe ^voona, kwa vaantu va Isiraéeli.
32 Suusu tuújire na aha, kujoovavariyurira Masáare Maaja Muluungu ^iichuunga kwa
vala baaba wiitu.
33 Yeeye ayakiimikirirya kuri suusu vajukulu vaavo kwa njira yo mufufula Yéesu, ja
^vyeene vyaandikwa Sabúurii ya kaviri,
'Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako.'✡
34 Muluungu amufufula Yéesu sa adiire kukwya vii kaa kei. Sa aya Muluungu aluusa jei,
'Namwiilaha Daúdi ntálarya ja kikomi.
Ntálarya ijo, noo ^ng'eene ndiri vaheera nyuunyu.'✡
35 Isáare iri ralusa haantu hiingi,
'Si uri mureka tuku Muuja waako oole.'✡
36 Haaha Daúdi ajáa akiiman'ya kira Muluungu ^asaakáa kwa mpiindi ja mbyaala
yaachwe, akakwya, akataahwa heehi na vala baaba waavo na muviri waachwe ukoola.
37 Maa kaa, ura ^mweene Muluungu amufufula, yeeye si oola tuku.
38 Vanaviitu, teereri neeja aya ^meene toovawyiira! Ni kuvawyiira tiise kwa njira ya
Yéesu, mwavariyurirwa kusira kwa uvi.
39 Kwa Yéesu vii, kira muuntu ^amuruma, avalwa ni muwoloki mbere ya Muluungu,
isáare iri si muri daha tuku ko tuuba Miiro ya Músa.
40 Mulaange neeja, kari lo mukwaatwe ni aya masáare ^yaandikwa vitáabwii vya valáali
na mutwe tuku,
41 'Nyuunyu ^muchwíjaa mati, laangi!
Muhwaalale, mumalwe imalo.
Sa kiintu ^noobweeyya mpiindi jaanyu,
ni kiintu si ^muri kiruma,
baa muwyiirwe ni muuntu.'✡"
42 Mpiindi Paúli na Barinába ^vafumáa hara sinagóogii, vaantu vakavakalaamya
vahinduke kei siku ya Sabáato ^itúubiriire na valuuse kei yara masáare.
43 Mwiijiingo wa sinagóogii ^ukasire, Vayahúudi ^vari foo na vaantu viingi vara
^vatuubáa díini ya Kiyahúudi kumwiinamira Muluungu, vakavatuuba vala Paúli na
Barinába, novo vakaluusika novo na vakavaheera mitima vatuube kukwaatiriira nduwo
ya Muluungu.
44 Sabáato ^itúubiriire, sengerera vaantu voosi va ura múuji vajáa vuuja noo teerera
isáare ra Mweenevyoosi.
45 Maa kaa, Vayahúudi ^vakoone vaantu ^vari foo munumuunu vaviijíingiriire vala Paúli
na Barinába, vakaanda koona kivina munumuunu. Aho, vakaanda kwiiruta ndihi na
vala Paúli na vakavatukira.
46 Hahara, vala Paúli na Barinába vakaluusika ko kiitema munumuunu, voosea, "Vijáa
vyabooha, isáare ra Muluungu rivariyulwe ta kuri nyuunyu Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu
mwarisíitire iro isáare, kei mwiilámuriire si mwiima neeja muturye nkaasu ya siku ^jisiina
uhero tuku, haaha suusu tavarékire na domerera turi na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.
47 Sa Yéesu Mweenevyoosi atulairirya jei,
'Nakuviika weewe uve kiweeru kwa vaantu si ^vari Vayahúudi,
sa ureete ulamuriri kwa vaantu fuuru utulo waasi.'✡"
48 Vaantu si ^vari Vayahúudi ^vakateere ayo masáare, maa vakavyeenda maatuku vii,
vakaribweeyyirya nkongojima isáare ra Mweenevyoosi. Na voosi ^vajáa vasaawulwa
kuva na nkaasu ya siku ^jisiina uhero, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
49 Jeyyo, isáare ra Mweenevyoosi Yéesu rikeenera isi iyo yoosi.

✡ **13:33** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **13:34** Laanga Isáaya 55:3. ✡ **13:35** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **13:41** Laanga Habakúuki 1:5. ✡ **13:47** Laanga Isáaya 49:6.

50 Maa kaa, Vayahúudi vakavasoonka vaantu vaki ^vamwiínamiraa Muluungu na ^vanyemiwáa ni vaantu, na vaantu valume vakuulu va uwo múuji. Vakavasoonka vaantu vaande kuvaturikirya vala Paúli na Barinába, maa vakavakibirya fuma isi yaavo.

51 Aho, vala Paúli na Barinába vakiikonkoma marurí* majewii yaavo koonekya kusiita kwa vara vaantu, maa vakadoma na múuji wa Ikonío.

52 Maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu uko vakeerya mitima na vakatuuba kulongoolwa ni Mutima Muuja.

14

Paúli na Barinába uko Ikonío

1 Uko múujii wa Ikonío, Paúli na Barinába vakiingira sinagóogi ja ^vyeene viijuviira. Vakavariyula Masáare Maaja ya YéesuKirisitu. Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi ^vari foo munumuunu vakamuruma Yéesu.

2 Maa kaa, Vayahúudi ^veene si vajáa vamuruma Yéesu, vakavasoonka na vakavakalarya vaantu si ^vari Vayahúudi vaviihye mitima kwa vaaniitu.

3 Baa neembe ni jeyyo, Paúli na Barinába vakiikala siku ^jiri foo uko Ikonío, vandoovoonekya kikomi vaantu Masáare ya nduwo ya Mweenevyoosi ko kiitema. Ne Mweenevyoosi abweeyya jeyyo, ko bweeyya vadahe tumama ishára na viintu ^vihwáalaryaa.

4 Vaantu va ura múuji vakiikera. Viingi vakavatuuba Vayahúudi na viingi vakavatuuba vatumwi va Yéesu.

5 Maa reeru, Vayahúudi, hamwi na vaantu si ^vari Vayahúudi na vakúúlu vaavo vakiirumira kuvabweeyyirya uvi no vavaa na mawye vala Paúli na Barinába.

6 Maa kaa, vala Paúli na Barinába vakataanga iyo miryuungu, vakatijira na isi ya Lukonía, uko vakadoma na míiji ya Lísitra na Déribe na míiji yiingi ^iri mukaaya.

7 Na uko, vavavariyuriráa vaantu Masáare Maaja.

Paúli na Barinába Vari uko Lísitra na Déribe

8 Uko Lísitra, kwajáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Majeo yaachwe si yajáa yanalwaatya baa siku imwi vii tuku.

9 Mpiindi Paúli ^aluusikáa, uwo muuntu akava yoomuteerera. Paúli akamutuurirya miiso ura muuntu, maa akoona kuruma kwaachwe ni ko muhorya.

10 Paúli akaluusa na ngururu, "Inuka! Wiime na majeo yaako!" Hara, maa ura muuntu akiima chaangu, akaanda yeenda yeemweene.

11 Vaantu ^vakoone kira Paúli ^ajáa abwéeyyiirye kwa ura muuntu, maa vakaanda tula isóso kwa nduusika ya kimeevo ya Kilukonía voosea, "Miluungu yakíimire na kuri suusu iri ja vaantu."

12 Barinába vakamwaanirira irina ra muluungu waavo ^aséwaa Séeu. Na sa viintu Paúli noo ^aluusikáa, vakamwaanirira Hérime.*

13 Weerwii ya uwo múuji kujáa kwatiite kaaya yo muloomba Séeu. Mweeneisi wa Séeu wa iyo kaaya, akareeta makabaako ya ng'oombe na matáaji na mutiryaangwii wa múuji. Uwo mweeneisi hamwi na vaantu viingi vasaakáa kuvasiinjira ng'oombe ja mpóryo vala Paúli na Barinába.

14 Maa kaa, vatumwi Paúli na Barinába ^vakateere ayo, vakamoola ingo jaavo kwa usuungu. Vakatiija, maa vakiita koo saangirira na vaantu, aho, vakaluusika na ngururu voosea,

15 "Ee arumi, sa che moobweeyya jei? Arumi, suusu ni vaantu vii ja nyuunyu! Tuújire na aha jo vavariyurira Masáare Maaja, mureke kwiinamira miluungu ^isiina kiintu, muve

---

* **13:51** ***vakiikonkoma marurí:*** Laanga ***konkoma marurí*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. * **14:12** Vagiríki vajáa vatiite miluungu ^iri foo, ***Séeu*** noo ajáa muluungu mukuulu wa Vagiríki, na ***Hérime*** noo ajáa mutumwi wa Séeu.

vaantu va Muluungu ^Ari Nkaasu. Yeeye uumba kurumu na weeru, mayiya, na viintu vyoosi ^viri muumo.
16 Aho mbere, ajáa avareka nyuunyu vaantu va isi joosi mwiikale ja ^vyeene moosaaka veeneevyo.
17 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si areka kuvalaira ni novo ari tuku. Yeeye atuuba kuvabweeyyirya wuuja, kwa njira yo vaheera nyuunyu mbula, sa muchwe kwa mpiindi joojo na muve na chákurya cho keenererya na miti ma yaanyu ive na cheeru."
18 Baa neembe vala Paúli na Barinába vajáa valuusa ayo masáare, vijáa vyafafa kuvakaan'ya vareke toola mpóryo yo chimika kwaavo.
19 Mpiindi kiduudi, vakuuja Vayahúudi fuma múuji wa Antiókia na Ikoníо. Vakavaheemba vaantu vave ivarwii raavo, vakamuvaa Paúli na mawye, maa vakamurutya na weerwii ya múuji sa viiseáa akwíire.
20 Maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu ^vakamuriingirire, akiinuka, akahinduka na múujii. ^Kukeere, akiinuka aho, akadoman'ya na Barinába fuuru múuji wa Déribe.

Paúli na Barinába Voohinduka na Antiókia ya Síria

21 Uko Déribe, Paúli na Barinába vavavariyurira vaantu Masáare Maaja, vaantu ^vari foo vakamuruma Yéesu. Siku ^jikaseese, vakahinduka na Lísitra, Ikoníо na Antiókia.
22 Na kira haantu ^vadomáa, vavakalaamyáa vaantu ^vamuruma Yéesu vabweeyye mitima yaavo ive na nguruu yo muruma Yéesu. Vavaseáa, "Kwiingira Utemii wa Muluungu, ni mpaka tupate uturikiri ^uri foo."
23 Na uko kuuntu ^vatweeráa, vasaawuláa vawosi viimiriri va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu kira haantu. Na vabweeyyáa jeyyo ko vaviika kwa Mweenevyoosi uhu ^vamuruma, ko loomba no kwiirekya kurya.
24 Aho, vakatweera na isi ya Pisídia, vakiita fuuru isi ya Pamufilía.
25 Uko, vakavariyula isáare ra Muluungu múujii wa Périge, maa vakatamanya na múuji wa Atalía.
26 Fuma Atalía vakaambuka méeli vakatamanya fuuru Antiókia ya Síria. Aho, noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vavakwaatya vala Paúli na Barinába kuri nduwo ya Muluungu, sa murimo ^vajáa vamárikiirye.
27 ^Vakafike uko Antiókia, vakajiinga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Aho, vakavawyiira yoosi ^meene Muluungu ajáa atumama ko tweera kuri voovo, ^vyeene Muluungu ajáa avayuurira muryaango vara si ^vari Vayahúudi kumuruma Yéesu.
28 Aho, vakiikala siku ^jiri foo hamwi na vaantu ^vamuruma Yéesu.

15

Itaka ra Yerusaléemu

1 Haaha, vaantu vamwi fuma Yudéea, vakatamanya na Antiókia. Uko vakaanda vavariyurira vaaniitu voovasea, "Kooni muuntu si atwáarirwe na kibawii ja ^vyeene tuuva ja Músa jaluusa, si ari lamuririwa tuku."
2 Paúli na Barinába vakavasiitira ng'ang'ala uvariyuli waavo. Jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu vakavasaawula Paúli na Barinába na vaantu viingi fuma avo ^vamuruma Yéesu, sa vaambuke na Yerusaléemu vakalumane na vatumwi va Yéesu na vawosi, sa vakamarikirye iri isáare.
3 Jeyyo, vakatumwa ni mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, vadome na Yerusaléemu. Njirii, vakatweera na isi ja Foiníike na Samaría. Uko vakavawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu masáare ya vaantu si ^vari Vayahúudikuvalanduka na kuri Yéesu. Ayo masáare yakaveerya mitima maatuku vii vaaniitu voosi.
4 Paúli na viivaachwe ^vakafike Yerusaléemu, vakateengiwa vyabooha ni vatumwi va Yéesu, vawosi na mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Aho, vala Paúli vakavawyiira yoosi Muluungu ^ajáa atumama ko tweera kuri voovo.

5 Aho, maa mpuka imwi ya Mafarisáayo ˆveene vajáa vamuruma Yéesu vakiima,
vakasea, “Vaantu voosi si ˆvari Vayahúudi, voosaakwa vatwaalwe na kibawii na vatuube
Miiro ya Músa.”
6 Sa jeyyo, vatumwi na vawosi, vakalumana hamwi sa vatamanule iri isáare.
7 ˆVakalume sáare kwa mpiindi nkuulu, Peéteri akiima, maa akavasea, “Vanaviitu,
mumányire Muluungu aansaawula fuma kuri nyuunyu sa nkavariyule Masáare Maaja
kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi, vateere ko tweera niini na vamurume Yéesu Kirisitu
Mweenevyoosi.
8 Muluungu amányire yoosi ˆmeene yari mitimii ya vaantu. Yeeye oónekiirye avahokera
vaantu si ˆvari Vayahúudi kwa njira yo vaheera Mutima Muuja ja ˆvyeene atuheera suusu.
9 Sa viintu kusiina usinanali wowoosi Muluungu ˆabweeyya kuri suusu na kwaavo,
yeeye ajirula mitima yaavo ko muruma Yéesu Mweenevyoosi.
10 Haaha sa che moosaaka kumuyera Muluungu ko vaverekya vaantu ˆvamuruma
Yéesu muriwa uhu wo tuuba Miiro vala baaba wiitu na suusu ˆtasiindwa kwiituuba?
11 Maa kaa, suusu taruma ni kwa nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi turi lamuririwa, na
baa voovo ni viivyo.”
12 ˆAkaluuse jeyyo, maa vaantu voosi vakakirinya sawu, voovateerera Paúli na Bar-
inába viintu ˆvaluusáa masáare makuulu ya isháara, na viintu ˆvihwáalaryaa Muluungu
ˆabweeyya ko tweera kuri voovo kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.
13 ˆVakahumule kuluusika, maa Yaakúupu akavasea, “Vanaviitu nteereri!
14 Simóoni alúusire kuri suusu, ˆvyeene Muluungu iisaawurira lwa ncholo vaantu
vamwi si ˆvari Vayahúudi, sa vave vaantu vaachwe.
15 Masáare ya valáali na mutwe, yadóman’yaa na isáare iri ja ˆvyeene vyaandikwa,
16 ‘Aya ˆyari looka, hinduka ndiri,
jeenga ndiri kei nyuumba ya mutemi Daúdi ˆng’eene yaawya.
Jeenga ndiri ihaáma raachwe na kuriimya ndiri.
17 Sa jeyyo, vaantu viingi voosi vara ˆvari chaala vadahe kumusaakira IJUVA,
baa na vaantu si ˆvari Vayahúudi,
navaániriire kwa irina raani,’
alúusire IJUVA.
Yeeye abweeyya
18 aya yoosi yataangikane keende aho kali. ✡
19 Sa jeyyo, kiintu ˆnalámwiire ni iki, tureke kuvahinisha vaantu si ˆvari Vayahúudi
ˆveene vamuválandukiire Muluungu.
20 Kiri vyoova jeyyo, tuvaandikire barúwa tuvasee, kari varíjaa nyama ˆiri na njeo
ˆitwíirwe kwa vidabalaíyo tuku, kari vahángutaa tuku, kari varíjaa nyama ˆyakuvwa tuku
na kari varíjaa sakami tuku.
21 Sa keende aho kali, voovo vavariyuláa Miiro ya Músa míijii yoosi, sa viisomáa
masinagóogii siku joosi ja Sabáato.”

Barúwa kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu vara si ˆVari Vayahúudi

22 Aho, maa vatumwi, vawosi na mpuka yoosi ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko
Yerusaléemu vakalamula hamwi, vakavasaawula vamwi va vaantu vaavo ˆveene vari
doman’ya na Paúli na Barinába na uko Antiókia. Vakavasaawula valongooli vaviri, umwi
Yúuda irina raachwe riingi ni Barisába, na wiingi Síila, fuma kuri vaaniitu.
23 Vakavatuma na barúwa ihi,
“Kufuma kwa vatumwi na vawosi, noo kusea suusu vanduu vaanyu ˆtamuruma
Yéesu, toovaluumbya nyuunyu vanaviitu ˆmusiri Vayahúudi, ˆmwiíkalaa múuji wa
Antiókia, isi ja Síria na Kilikía.

✡ **15:18** Laanga Amóosi 9:11-12; Isáaya 45:21.

24 Tatéiire vamwaari vamwi viiswi ˆvafuma aha, vakuuja nooko noo jo vawyiira masáare yo vaturikirya, baa miti ma yaanyu yasóvire mpiima, maa kaa, si suusu tavatuma tuku.
25 Sa teériiwe miti ma, twiirúmiire na tavasáawiire vaantu ˆturi vatuma kwaanyu, vuuje hamwi na ava vijeengi viiswi ˆtaveenda vala Paúli na Barinába.
26 Ava vatoola nkaasu yaavo so mutumamira Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
27 Haaha tavatúmire vala Yúuda na Síila, sa vavawyiire masáare aya ˆtuvaándikiire.
28 Sa vyamweériirye Mutima Muuja na suusu, tureke kuvaverekya miriwa mikuulu, maa kaa, mutuube viintu ivi,
29 mureke kurya chóorya ˆkitwíirwe ntambiko kwa vidabalaíyo, mureke kurya sakami, au nyama ˆikúvirwe na kei mureke kuhanguta. Koonimurékire aya, bweeyya muri vyabooha. Mukiikala nkaasu."
30 Avo vaantu vani ˆvakasuukye, maa vakakwaata njira na Antiókia. Uko vakavaaniriira vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu, maa vakavaheera ira baráwa.
31 ˆVakiisome ira baráwa, vakavyeenda maatuku vii sa ijáa yavaheera mitima.
32 Yúuda na Síila ni valáali na mutwe va Ijuva vajáa, vakaluusa masáare ˆyari foo yo vaheera mitima no vabweeyya viime neeja avo vaaniitu.
33 ˆVakiikale kwa mpiindi, vaaniitu vakavarekera vahinduke voovasea, "Hinduki na mwiikalo muuja kwa vara ˆvavatuma." [
34 Maa kaa, Síila akoona vyabooha achaale kukura.]
35 Paúli na Barinába vakachaala uko Antiókia, vookiindya no variyula isáare ra Mweenevyoosi na vaantu viingi ˆvari foo.

Paúli na Barinába Vookiireka

36 Siku ˆjikaseese, Paúli akamusea Barinába, "Tuhinduke na míijii yoosi kuuntu ˆtavariyula isáare ra Mweenevyoosi, sa tulaange vaaniitu na toone ˆvyeene voodomerera na kura kumuruma Yéesu."
37 Barinába asaakáa vatamanyan'ye na Yoohaani ˆaséwaa Maáriki.
38 Maa kaa, Paúli akasea, "Si iima neeja kutamanyan'ya na suusu tuku," sa viintu Yoohaani Maáriki ajáa avatiija kura Pamufilía, na akasiita tuuba tumaman'ya novo.
39 Aho, Paúli na Barinába vakiiruta ndihi kwa ukari maatuku vii fuuru vakiitamanula. Barinába akamusumula Maáriki, vakaambuka méeli, maa vakadoman'ya na Kúpuro.
40 Paúli akamusaawula Síila. Vaaniitu vakamuloomba Yéesu Mweenevyoosi avaheere nduwo, maa Paúli na Síila vakakwaata njira.
41 Vakakwaata na isi ya Síria na Kilikía na uko vavaheeráa mitima mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu.

16

Paúli Yookaanda Yeendan'ya na Timotéeo

1 Paúli na Síila vakayeenda fuuru múuji wa Déribe na Lísitra. Uko Lísitra, kujáa kwatiite muuntu ˆiikaláa uko, ˆasewáa Timotéeo. Timotéeo ajáa amuruma Yéesu. Íyo waala Timotéeo ni Muyahúudi ajáa na ajáa amuruma Yéesu, maa kaa, taáta waavo ni Mugiríki ajáa.
2 Vaaniitu uko Lísitra na Ikonío vamuduumbáa Timotéeo sa miryuungu yaachwe miija.
3 Paúli asaakáa andooyeendan'ya na Timotéeo, sa jeyyo, akamutwaala Timotéeo na kibawii* sa Vayahúudi ˆveene viikaláa uko kuuntu vajáa vamumányire taáta waavo ni Mugiríki.

---

* **16:3** ***akamutwaala Timotéeo na kibawii:*** Vagiríki si vatwaalwáa na kibawii tuku. Maa kaa, kwa Vayahúudi ijáa ni mpaka muuntu mulume atwaalwe na kibawii. Na koonisi atwáarirwe vamoonáa atiite njeo.

4 Na mpiindi ˆvatweereráa na kira múuji, vavaheeráa vaaniitu ulamuli ˆujáa waviikwa ni vatumwi va Yéesu na vawosi ˆvamuruma Yéesu va Yerusaléemu. Na vavaseáa vatuube uwo ulamuli.
5 Jeyyo, mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu vakava na ngururu ya kuruma kwaavo na vakiingikáa kira siiku.

Njori ya Paúli ya Muuntu wa Makedonía

6 Paúli na viivaachwe vakakwaata luyeendo fuuru isi ja Firigía na Galatía sa Mutima Muuja ajáa avakáaniirye vareke variyula Masáare ˆYari Mpeho isi ya Ásia siku ijo.
7 ˆVakafike muhakii wa isi ya Mísia, vasaakáa viingire na isi ya Bisínia, baa uko Mutima wa Yéesu akavakaan'ya.
8 Sa jeyyo, vakakwaata na isi ya Mísia, vakadoma na múuji wa Turóoa.
9 Uchiku uwo, Paúli akoona njori. Aho njorii, akoona muuntu fuma isi ya Makedonía iímire nyambuko yookiiloombererya yoosea, "Mentuka na kunu Makedonía ji utwaambirirye."
10 Paúli ˆakoone iyo njori, hahara tukiimya neeja† luyeendo lo doma na Makedonía, sa tujáa twataanga Muluungu atwaániriire tukavavariyurire vara vaantu Masáare Maaja.

Lídia Yoonunuulwa

11 Kufuma Turóoa tukaambuka méeli, tukiinuka, maa tukadomerera fuuru isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Samosiráake. Lomutóondo yaachwe tukafika múuji wa Neopóoli.
12 Aho, tukiireka méeli, maa tukakwaata njira fuuru Filíipi, múuji mukuulu wa isi ya Makedonía. Ihi isi yiimirirwáa ni Varúumi. Aho, tukiikala kwa siku nke.
13 Siku ya Sabáato, tukafuma na weerwii ya múuji, maa tukadoma na mbarimbari ya iboote ˆriíkaa maaji. Tujáa twiiséire turya turi haantu vaantu ˆvamwiínamiraa Muluungu. Uko, tukiikala, maa tukaanda luusika na vaantu vaki ˆvajáa viijíingire aho.
14 Na umwi wa vara ˆvatuteereráa ni muuntu muki umwi fuma múuji wa Siatíira, irina raachwe noo Lídia asewáa. Yeeye amwiinamiráa Muluungu. Na murimo waachwe ˆatumamáa ni wo vaa iyoombe ingo ˆjiri gyaa. Paúli ˆakaande variyula Masáare Maaja, Yéesu Mweenevyoosi akakundukula mutima wa Lídia, maa akamuruma Yéesu.
15 Lídia na nyuumba yaachwe ˆvakabatisiwe, akatuloomba maatuku vii tudome na kwaachwe yoosea, "Kooni mwiine namurúmire Mweenevyoosi, hendi na kaayii kwaani." Akiiloombererya mpaka tukaruma.

Paúli na Síila Voochuungwa Munyololwii

16 Siku imwi mpiindi ˆtadomáa na kuuntu vaantu ˆvalúmaniraa so mwiinamira Muluungu, akuuja muhíínja umwi mutúmwa. Uwo muhíínja ajáa atiite murimu muvi. Murimu muvi uwo, wamuheeráa luviro lo vaa mbare ya masáare ˆyari fumira siku ˆjookuuja. Kutweera kwa uwo muhíínja, veenenyuumba vaachwe vapatáa mpía ˆjiri foo.
17 Uwo muhíínja, atutuubáa suusu na Paúli kunu yootula isóso yoosea, "Vaantu ava ni vatumami va Muluungu ˆAri Mweerimweeri, ni kuvavariyurira viise njira ya ulamuriri."
18 Uwo muhíínja atuuba bweeyya jeyyo kwa siku ˆjiri foo. Maa kaa, siku imwi, Paúli ajáa akalala maatuku vii akuusea ura murimu muvi, "Nakuláiriirye kwa irina ra Yéesu Kirisitu, fuma kuri uhu muhíínja!" Hahara, ura murimu muvi ukafuma.
19 Veenenyuumba va ura muhíínja ˆvakataange njira yaavo yo patira mpía yasáambukire, maa vakavakwaata vala Paúli na Síila, vakavakumuririrya fuuru isóokwii, mbere ya vakúúlu.
20 Vakavasitaakya balásii voosea, "Vaantu ava ni Vayahúudi, voovo varéetire lusoso lukuulu aha múujii miitu.

† **16:10** ***tukiimya neeja:*** Aha muvai mbuwo, noo kusea Lúka, ni hamwi ajáa na Paúli, Síila na Timotéeo aho luyeendwii.

21 Voovo vakíindyaa tuuva ja meevo, ˆng'eene ndairiri jiitu ja Kirúumi jasiita suusu Varúumi kujiruma no jituuba."
22 Mpuka ya vaantu vakiima, maa vakavakiimiriira vala Paúli na Síila. Aho, vara valamuli vakavafumya ingo vala Paúli na Síila, maa vakalairirya vavawe nkome.
23 ˆVakahumule rindamwa ni valukaluka, maa vakavachuungira munyololwii na vakamulairirya mukúúlu wa gerésa avalaangirirye neeja.
24 ˆAkalaiririwe jeyyo, akavatwaala vala Paúli na Síila na vyúumba vya isi'iisii ya gerésa, akavachuunga mawulu yaavo mapongoolii makuulu.
25 Uchiku kati, Paúli na Síila vamuloombáa Muluungu no kiimba nyiímbo jo muduumba, na viivaavo ˆvajáa vachuungwa vavateereráa.
26 Koonka, kitiíntima kikuulu kikalooka na kikasingisya mwaariryo wa nkaande ja gerésa. Miryaango yoosi ikayuurika yoomyeene na minyololo ˆmyeene vajáa vachúungiirwe ikachungulu ka.
27 Mukúúlu wa gerésa ˆakiinuke na ˆakoone miryaango iri mwaarya, akakuula nyaasuka yaachwe yoosaaka kwiiyulaa, sa ajáa iiséire vaantu voosi ˆvachuungwa vatíijire.
28 Koonka, Paúli akamwaaniriira na ngururu yoosea, "Kari wiiyulae tuku! Suusu voosi tumwaari aha."
29 Ura mukúúlu wa gerésa akalairirya vimuri vireetwe, akiingira kurudu na chúumbii, maa akalaala na inda mbere ya Paúli na Síila kunu yootetema ni woowa.
30 Aho, maa akavafumya na weerwii na akavuurya, "Arumi! Che ndiri bweeyya sa ndahe kulamuririwa?"
31 Novo vakamusea, "Murume Yéesu Mweenevyoosi, yeeye kukulamurirya ari weewe na vaantu va nyuumba yaako."
32 Aho, vakamuvariyuriira isáare ra Mweenevyoosi, yeeye na vaantu va nyuumba yaachwe.
33 Mpiindi jijira akavasumula, maa akavooyya viloonda vyaavo. Hahara, maa yeeye na vaantu va kaaya yaachwe vakabatisiwa.
34 Mukúúlu wa gerésa akavasumula vala Paúli na Síila na kaayii kwaachwe, akaviimirya neeja chóorya. Akeerya mutima maatuku vii, yeeye na nyuumba yaachwe sa kumuruma Muluungu.
35 Lomutóondo ˆkukeere, vara valamuli vakavatuma valukaluka kwa mukúúlu wa gerésa vakamusea, "Vachungurire vara vaantu viilookere."
36 Ura mukúúlu wa gerésa akamusea Paúli, "Valamuli vaandairiirye, nivachungurira kimbiso? Si viri kuva jeyyo tuku! Vuuje voovo veeneevyo de ji vatufumye."
37 Maa kaa, Paúli akamusea mukúúlu wa gerésa, "Valamuli vatuvairé maatuku vii mbere ja vaantu na vakatuchuunga munyololwii baa kutusitaakya tuku au baa kutuurya tuku baa neembe turi vaantu va Róoma. Haaha sa che voosaaka kutuchungurira kimbiso? Si viri kuva jeyyo tuku! Vuuje voovo veeneevyo de ji vatufumye."
38 Valukaluka vakavawyiira ayo masáare valamuli. ˆVakateere vala Paúli na Síila ni Varúumi, maa vakakwaatwa ni woowa.
39 Sa jeyyo, vakuuja noo valoomba vasee yasírire, maa vakavafumya hara munyololwii na vajáa vavaloomba valooke fuma ura múuji.
40 Paúli na Síila ˆvakafume munyololwii, vakadoma na kaayii kwa Lídia. Uko vakaluma na vaaniitu, vakavaheera mitima, maa vakiinuka.

17

Uvariyuli wa Paúli uko Tesaloníike

1 Paúli na Síila vakakwaata njira, vakakwaatira na múuji wa Amufipóoli na Apolonía, vakafika múuji wa Tesaloníike. Uko kwajáa kwatiite sinagóogi ya Kiyahúudi.

2 Paúli akiingira na sinagóogii kira siku ya Sabáato kwa majuma yatatu ja ^vyeene ajáa iijuvira. Uko, akava yootamanula novo Masáare ^Yari Mpeho.
3 Akavavariyurira ulláali na mutwe na akoonekya kimaari, Masía ni mpaka aturikiriwe na afufuke fuma inkwyii. Akavasea, "Uhu Yéesu ^noovavariyurira, noo Masía."
4 Vamwi va Vayahúudi vakayaruma masáare ya Paúli, baa na Vagiríki ^vari foo munumuunu vara ^vamwiinamiráa Muluungu, na vaantu vaki ^vanyémiwaa ^vari foo, voosi vakasaangira na vala Paúli na Síila.
5 Maa kaa, Vayahúudi vara si ^vajáa varuma, vakakwaatwa ni kivina. Vakatamanya na sóokwii, maa vakiita vaaniriira vaantu vavi, novo vakasaankan'ya vaantu ^vari foo, maa vakaanda lusoso lukuulu múujii woosi. Aho, vakadoma na kaayii kwa Yasóoni, maa vakiingira na ngururu sa vavakwaate vala Paúli na Síila na vavatwaale na kiweerwii mbere ja vaantu.
6 Maa kaa, ^vakavasove, vakamukumurirya Yasóoni na vamwi va vaaniitu fuuru kwa vakúúlu va múuji kunu vootula isóso voosea, "Vaantu ava noo vara ^vakányiirye weeru yoosi vuu, haaha vuújire baa na kunu.
7 Uhu Yasóoni, avahokera na kaayii kwaachwe. Ava voosi vavalanduka tuuva ja Kaisáari na vaséaa, ati kwatiite mutemi wiingi ^aséwaa Yéesu."
8 Vaantu va ura múuji na vakúúlu vaavo ^vakateere jeyyo, mitima yaavo ikavaava.
9 Aho, vakúúlu va múuji vakavasea vala Yasóoni na viivaachwe vatoole mpía jo kiinunuula. ^Vakatoole, maa vakavarekera.

Paúli na Síila uko Beróoya

10 Uchiku ^ukiingire, vaaniitu vakavasea vala Paúli na Síila vatamanye chaangu na múujii wa Beróoya. ^Vakafike uko, vakiingira sinagóogii ya Kiyahúudi.
11 Vayahúudi va aho Beróoya ni vaantu ^vateereráa kulookya vaantu va Tesaloníike. Mpiindi Paúli ^avariyuláa Masáare Maaja, voovo vakayahokera na mitima yaavo yoosi. Vakatuuba chukuruma Masáare ^Yari Mpeho siku joosi, sa viiyonere yara Paúli ^yoovariyula ni ya kimáári.
12 Sa jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vakamuruma Yéesu, hamwi na vakúúlu va Kigiríki va kiintu kilume na va kiintu kiki.
13 Maa kaa, Vayahúudi va Tesaloníike ^vakataange Paúli amwaari yoovariyula isáare ra Muluungu uko Beróoya, vakadoma na uko. Vakasoonka mpuka ja vaantu na vakareeta lusoso.
14 Aho, vaaniitu va Beróoya vakamusindikirirya Paúli na isi ya mbarimbari ya mayiya. Maa kaa, Síila na Timotéeo vakachaala uko Beróoya.
15 Vara vaantu ^vajáa vamusíndikiire Paúli, ^vakamufikye múuji wa Aséene, maa vakahinduka na Beróoya. De valooke Paúli akavasea, vavasee vala Timotéeo na Síila vamutuube chaangu.

Paúli Yoovariyula Uko Aséene

16 Mpiindi Paúli ^avawoojeráa vala Timotéeo na Síila uko Aséene, mutima waachwe ujáa wasukiwasukiwa sa ajáa oona múuji woosi ujáa wamema vidabalaíyo.
17 Sa jeyyo, iingiráa masinagóogii. Uko andoolama sáare na Vayahúudi na kei Vagiríki ^veene vamwiinamiráa Muluungu. Kei, siku joosi alumáa sáare na vaantu ^alumanáa novo sóokwii.
18 Paúli ajáa alumana na vaantu ^vatuubáa ulwiiri wa miryuungu ya Vaepukuréo na Vasitoíki* na andoolama sáare novo. Vamwi vaavo vaseáa, "Ni che kaa yoosaaka aluuse uhu muhaanchi?" Na viingi vaseáa, "^Vyeene yookoonekana ni luusikira iise masáare ya

* **17:18** ***Vaepukuréo na Vasitoíki:*** Ava ni valwiira vajáa. Vajáa vasoma masáare yo kiikala na vaantu. Vaepukuréo si varumáa kooni kuri na Muluungu tuku, voovo kiintu ^vaseáa ni iki, vaantu vamwaari so keenda na nkalari. Vasitoíki novo varumáa kwatiite miluungu, maa kaa, vaseáa kooni muuntu akwíire mutima waachwe wakwíjaa.

miluungu ya kiyeni." Vajáa valuusa aya, sa viintu ˆavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu na kufufuka kwaachwe.
19 Avo vaantu vakamusumula, maa vakamutwaala na itakii ra vamanyi ˆraséwaa Areopáago, uko vakamusea, "Tuwyiire hooni masáare ayo mafya ˆwooluusa.
20 Tatéiire yiísimire, toosaaka ututamanurire ayo masáare."
21 Vajáa valuusa jeyyo, sa vaantu va Aséene na vayeni fuma kuli ˆviikaláa uko, vajáa veenda teerera masáare mafya noo yavariyula.
22 Aho, Paúli akiima kati na kati ya Areopáago, maa akavasea, "Arumi, nyuunyu vaantu va Aséene! Niíne nyuunyu ni vaantu ˆmutúubaa masáare yoosi ya díini.
23 Mpiindi ˆnaalooka aha múujii, niíne ˆvyeene mwiínamiraa miluungu. Niíne masabáahu ˆmutóoreraa mpóryo ˆng'eene yaandikwa, 'KWA MULUUNGU SI ˆTAMUMÁNYIRE.' Haaha iki kiintu ˆnavariyuláa noo noosaaka nivavariyurire, noo cha uwo ˆmweene mumwiínamiraa si ˆmumumányire.
24 Muluungu uumba weeru na vyoosi ˆviri muumo. Yeeye noo Mweenevyoosi wa kurumu na isi, si iíkalaa nyuumbii ˆng'eene jajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku.
25 Yeeye si atúmamirwaa na mikono ya vaantu ja yoosaaka kiintu chaayo fuma kuri voovo tuku. Yeeye noo avahéeraa vaantu voosi nkaasu na nkeeho na viintu vyoosi.
26 Yeeye uumba muuntu umwi[✡] na uwo akava ichina ra vaantu va isi joosi viipasa aha weerwii koosi. Yeeye aviika mpiindi ja naadi na hai ˆvari kwiikala.
27 Muluungu abweeyya jei, sa vaantu vamusaakire, baa kooni ni ko halaasha vamoone. Baa neembe ni jeyyo, yeeye si ari kuli na kira umwi wiitu asiindwe kumufikira tuku.
28 Sa 'Ni kuri yeeye suusu twiíkalaa na tavíjaa nkaasu.' Ja ˆvyeene mpíri yaanyu valuusa, 'Suusu turi vaana vaachwe.'
29 Sa viintu suusu turi vaana va Muluungu, si tasaakwa tundookiiririkana uluungu waachwe wiifwíine na vidabalaíyo ˆviténgeneshiwaa na saháabu, au chuúma cha mpía, au mawye kwa wuuya na tooti ja vaantu tuku.
30 Aho kali, mpiindi vaantu ˆvatumamáa ayo kihoho, Muluungu ajáa iibweeyya ja si yookoona. Maa kaa, haaha ni vawyiira iise vaantu voosi va kira haantu vavalanduke fuma uvii waavo.
31 Yeeye aviika siku ˆari valamurira vaantu va weeru yoosi kwa uwoloki kwa njira ya muuntu ˆmweene amusaawula. Muluungu alaira kwa vaantu voosi ayo kikomi kwa njira yo mufufula."
32 Vara vaantu ˆvakateere Paúli yoolusikira kufufuka kwa vaantu ˆvaakwya, vamwi vakava voomuchwa mati, maa kaa, viingi vakamusea, "Toosaaka tuteere woovariyula aya masáare kei."
33 Aho, Paúli akafuma, maa akavareka itakii raavo.
34 Vaantu vamwi vakamuruma Yéesu, maa vakaanda kumutuuba Paúli. Umwi wa avo vaantu ni Deoníisi wa itakii ra Areopáago, na muuntu muki umwi ˆakemerwáa Damáali, hamwi baa na viingi.

18

Paúli uko Koríinto

1 Aya ˆyakalooke, Paúli akafuma Aséene, maa akadoma na múuji wa Koríinto.
2 Uko, akamushaana Muyahúudi umwi ˆasewáa Akíila. Yeeye ni muuntu wa Póonto ajáa na ajáa afíkire fuma Itália hamwi na Pirisíila muki waachwe. Ajáa abweeyya jeyyo, sa siku ijo Kaisáari Kilaáudi ajáa alairirya yoosea, "Vayahúudi voosi vuu viisunke múujii wa Róoma." Maa Paúli akadoma noo valuumbya.
3 Na sa viintu vajáa ni vachumi va minyana yo tengenesherya vivaanda, Paúli akiikala novo, na akatumama novo sa baa yeeye ni muchumi ajáa.

✡ **17:26** Laanga Ncholo 1:27.

4 Na kira siku ya Sabáato, Paúli iingiráa na sinagóogii na aluusikáa na Vayahúudi na Vagiríki sa yoosaaka vamurume Yéesu.
5 Síila na Timotéeo ˆvakuuje fuma Makedonía, Paúli akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho kwa mpiindi joosi kwa Vayahúudi. Oonekyáa kikomi yoovasea, Yéesu noo Masía.
6 Maa kaa, Vayahúudi vakamusiita na vakamutukira. Aho, Paúli akiikonkoma marurí* ingwii jaachwe kunu yoovasea, “Sakami ya marema yaanyu iive mweeri ya mitwe yaanyu! Niini nsiina lutaami na uvi waanyu tuku. Kwaandira haaha doma niise na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.”
7 Aho, maa akafuma aho sinagóogii, akadoma na kwa muuntu umwi ˆasewáa Tíito Yústo. Uhu si ajáa Muyahúudi tuku na amwiinamiráa Muluungu na nyuumba yaachwe ijáa yiiyandama na sinagóogi.
8 Kirísipo mukúúlu wa iyo sinagóogi akamuruma Yéesu Mweenevyoosi baa na vaantu va kaaya yaachwe yoosi. Na Vakoríinto ˆvari foo ˆvakateere masáare ya Paúli, vakayaruma, maa vakabatisiwa.
9 Siku imwi nuuchiku, Mweenevyoosi akaluusika na Paúli njorii yoosea, “Koofa tuku, tuuba variyula, kari uhindule mutima waako na nyuma tuku.
10 Niini ni na weewe ndiri, na kusiina muuntu ˆari kukiimiriira akutamikye tuku. Niini natiite vaantu vaani ˆvari foo aha múujii.”
11 Jeyyo, Paúli akiikala uko mwaaka umwi na myeeri musasatu, kunu yoovavariyurira vaantu isáare ra Muluungu.
12 Haaha mpiindi Gálio ˆajáa mukúúlu wa isi ya Akáaya, Vayahúudi vajáa viisaanka, vakamukuukira Paúli, vakamukwaata, maa vakamutwaala na balásii.
13 Uko, vakamusitaakya voosea, “Uhu muuntu yoovaheemba vaantu vamwiinamire Muluungu kwa njira ˆikíikanaa Miiro yiitu.”
14 Paúli ˆakiinuke sa aluusike, maa Gálio akavasea Vayahúudi, “Nyuunyu Vayahúudi teeri, ngaari mumuréetire na balásii sa abwéeyyiirye uvi au usaambu, niini ngaari navatéeriire.
15 Maa kaa, sa viintu mookiiruta ndihi sa masáare, marina na Miiro yaanyu, lamuli nyuunyu veeneevyo. Niini si noosaaka kuva mulamuli wa aya masáare tuku.”
16 Aho, maa akavakibirya aho balásii.
17 Avo vaantu vakamukwaata Sositénesi. Uhu noo ajáa mukúúlu wa sinagóogi. Haaho, balásii vakamuvaa. Baa jeyyo, Gálio akiikwaatira vyaachwe, si oona ni kiintu tuku.

Paúli Yoohinduka na Antiókia

18 Paúli akiikala uko Koríinto siku ˆjiri foo. Siku ˆjikalooke, Paúli akavasea vaaniitu, asúukiirye, aho, maa akadoma na múujii wa Kenkiréa.† ˆAkafike Kenkiréa, Paúli akakerwa njwiiri jaachwe, ja ˆvyeene ajáa alaha. Aho, maa akaambuka méeli ˆyoodoma na isi ya Síria na akadoman’ya na vala Pirisíila na Akíila.
19 Vayeenda fuuru vakafika Efée so. Aho, Paúli akavareka vala Pirisíila na Akíila. Yeeye akadoma na sinagóogii, uko akaanda luma sáare ja Muluungu na Vayahúudi.
20 Novo vakamuloomba oongererye siku jo kiikala novo, maa kaa, yeeye akasiita.
21 Akavasea asúukiirye yoosea, “Koonи Muluungu eéndire, hinduka ndiri kei na meenyu.” Aho, akiinuka fuma Efée so na méeli.
22 Paúli ˆakafike Kaisaría, akaambuka fuuru Yerusaléemu, akiita ko luumbya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, aho, maa akagirita na Antiókia.
23 Uko Antiókia, Paúli akiikala kwa mpiindi kiduudi. Aho, akiinuka, maa de indootweerera isi ya Galatía na Firigía, kunu yoovaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu.

---

* **18:6** ***akiikonkoma marurí:*** Laanga ***konkoma marurí*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. † **18:18** ***Kenkiréa:*** Ni ituri ˆrijáa mbarimbari ya mayiya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli kitáabwii cha Mirimo ya Vatumwi 15:36.

*Murimo wa Apóolo uko Efée*so *na Korí*into

24 Haaha siku ijo, Muyahúudi umwi ˆasewáa Apóolo ajáa uuja na Efée*so*. Uhu meevo kuuntu ˆajáa avyaarirwa ni múuji wa Alekisándiria. Yeeye ni mumanyi wo luusika ajáa, na ajáa atiite muryuungu mukuulu wa Masáare ˆYari Mpeho.

25 Yeeye ajáa akiindiwa njira ya Yée*su* Mweenevyoosi, na yeeye avakiindyáa vaantu viingi iyo njira ya Mweenevyoosi ko kiitema na kwa uwoloki. Baa neembe abweeyyáa jeyyo, yeeye kiintu ˆajáa amányire ni ubatíiso wa Yoohá*ani*[✡] vii.

26 Siku imwi, akiingira sinagóogii, maa akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho ko kiitema kukuulu. Pirisíila na Akíila ˆvakateere ˆvyeene aluusáa ko kiitema, vakamusumula na meevo noo mukiindya neeja njira yo mutuuba Muluungu.

27 Siku ˆjikaseese, Apóolo akasaaka doma na isi ya Akáaya, vaaniitu vakamuheera mutima. Vakaandika barúwa atamanye noyo na kwa vaantu ˆvamuruma Yée*su* uko Akáaya sa vamuteengye vyabooha. ˆAkafike uko, akavaambira maatuku vii kwa nduwo ya Muluungu.

28 Yeeye iirutáa ndihi na Vayahúudi mbere ja vaantu ko kiitema kunu yookoonekya Masáare ˆYari Mpeho yaluusa Yée*su* ni Masía.

19

*Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Efée*so

1 Mpiindi ijo Apóolo ˆajáa uko Korí*into*, Paúli ne atweereráa na isi ja mweeri fuurú múuji wa Efée*so*. Uko Efée*so*, Paúli akashaana vaantu ˆvamuruma Yée*su*.

2 Maa akavuurya, “Eri, ˆmukamurume Yée*su*, mwahokera Mutima Muuja wuu?” Novo vakamusea, “Tuku, baa si tunateera kooni kwatiite Mutima Muuja tuku.”

3 Paúli akavuurya kei, “Kwa ubatíiso wa ani mwabatisiwa?” Maa vakamusea, “Kwa ubatíiso wa Yoohá*ani*.”

4 Paúli akavasea, “Ubatíiso wa Yoohá*ani* ni wavasaakáa vaantu vavalanduke fuma uvii waavo vii. Na yeeye avawyiiráa vaantu vamurume ˆmweene yookuuja nyuma yaachwe, noo kusea Yée*su*.”

5 ˆVakateere jeyyo, maa vakabatisiwa kwa irina ra Yée*su* Mweenevyoosi.

6 Na Paúli ˆakavavikire mikono yaachwe, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda luusika nduusika ng’eni no luusa uláali na mutwe.

7 Na avo voosi ni ja vaantu valume ikimi na vavirí vajáa.

8 Na kwa myeeri itatu, Paúli iingiráa masinagóogii na avariyuláa ko kiitema munumuunu kunu yooluma sáare, na vaantu varumáa masáare ya Utemi wa Muluungu.

9 Maa kaa, vamwi vaavo, vakahitan’ya mitima yaavo, kunu voohiintikira rira isáare ra Njira ya Yée*su* Mweenevyoosi mbere ya mpuka ya vaantu. Aho, Paúli akiireka novo, akavasumula vaantu ˆvamuruma Yée*su*, indoovakiindya kira siiku nyuumbii ya kibawo kwa Tiráano.

10 Paúli akatuuba kuvakiindya kwa myaaka ivirí, sa jeyyo, Vayahúudi na Vagiríki voosi ˆviikaláa isi ja Ásia, vakariteera isáare ra Mweenevyoosi.

Vaana va Sikéewa Vookibiriwa ni Mirimu Mivi

11 Muluungu abweeyyáa myuujíisa ˆihwáalaryaa ko tweera kwa Paúli.

12 Vaantu vatooláa baa nchífu na ingo jiingi ˆng’eene jijáa jasáasiirye muviri wa Paúli, novo ˆvakajiviike kwa valwíiri, vaholáa ndwáala jaavo baa mirimu mivi yavafumáa.

13 Vayahúudi vamwi ˆveene vayeenda uko na uko kuseyya mirimu mivi kuri vaantu, vakayera seyya mirimu mivi kwa irina ra Yée*su* Mweenevyoosi voosea jei, “Nakuláiriirye kwa irina ra Yée*su*, ura ˆavariyulwáa ni Paúli, fuma kuri uhu muuntu.”

14 Kujáa kwatiite vaana mufungati va Muyahúudi umwi ˆasewáa Sikéewa. Yeeye ni mukúúlu wa veeneisi va Ijuva ajáa. Avo vaana vaachwe vandoobweeyya jeyyo.

✡ **18:25** Laanga Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8.

15 Siku imwi, murimu muvi ukavasea, “Yéesu namumányire, baa Paúli namumányire, ha
nyuunyu muri vala ani?”
16 Aho, ura muuntu ˆajáa akwaatwa ni murimu muvi akavakiimiriira voosi na ngururu,
akavahuuma ngururu. Akavavaa maatuku vii mpaka vakafuma aho nyuumbii vari na
tuhu na vari na maloonda.
17 Aya masáare yakeenera kwa vaantu voosi ˆviikaláa Efée so noo kusea Vayahúudi
na Vagiríki. Voosi vakakwaatwa ni woowa, na irina ra Yéesu Mweenevyoosi rikava
roonyemiwa maatuku vii.
18 Vaantu ˆvari foo vara ˆvamuruma Yéesu, vuujáa kunu voolusa uvi waavo ˆvajáa
vabweeyya. Vabweeyyáa jei mbere ja vaantu.
19 Vaantu ˆvari foo vara ˆvabweeyyáa usavi, vajiingáa vitáabu* vyaavo na vavichimikáa
mbere ya vaantu voosi. Vakavala iyoombe ra vitáabu vyoosi, rikafika mbwiiru ja chuúma
cha mpía mayana makumi yasaano (50,000).
20 Jeyyo, isáare ra Iju va reeneráa na ravijáa na ngururu munumuunu.

Ntiribuka uko Efée so

21 Masáare ayo ˆyakalooke, Paúli akalamula akiisea adome na Yerusaléemu ko tweera
isi ya Makedonía na Akáaya. Akasea, “ˆNdiri fika uko, yoosaakwa ndome na Róoma.”
22 Aho, akavatuma vaambiriryi vaachwe vaviri, Timotéeo na Erásto, valongoole na
Makedonía, yeeye akachaala kiduudi uko Ásia.
23 Mpiindi jiijo, aho Efée so kwajáa kwafumira ntiribuka nkuulu, sa uwo ukiindya wa
Njira ya Yéesu Mweenevyoosi.
24 Haaha aho múujii, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Demetirío. Yeeye ni
muchá ani wa fividabalaíyo fya mpía ajáa, na ifyo fividabalaíyo fijáa fiifwíine na kaaya ya
mululungu waavo wa kiintu kiki ˆaséwaa Aritéemi. Na murimo uhu wavareteráa vachá ani
vaachwe kunáálo nkuulu.
25 Demetirío akavajiinga vachá ani viivaachwe na vaantu viingi ˆvatúmamaa murimo
ˆwiifwíine na uwo, maa akavasea, “Arumi, mumányire tapátaa mpía ˆjamema maatuku
vii fuma kuri uhu murimo wiiswi.
26 Nookoona kiiteerera mwiise na kwiiyonera mwiise ˆvyeene Paúli yoovavalandula
vaantu na ˆvyeene voomuruma. Yeeye atúubire luusa vidabalaíyo ˆviténgeneshiwaa ni
vaantu si milungu ya kimáári tuku. Avasóonkire vaantu ˆvari foo si aha Efée so vii tuku,
baa na isi joosi ja uko Ásia.
27 Haaha ˆvyeene nookoona uhu murimo wiiswi koonwa uri ni kosu vii, na si jeyyo vii
tuku, baa na ihi kaaya ya Aritéemi, mululungu wa kiintu kiki chwiiwa iri mati. Aritéemi,
mululungu ˆiínamirwaa isi joosi ja Ásia na weeru yoosi, nyemi yaachwe sira iri.”
28 ˆVakateere ayo masáare, vakakalala maatuku vii, maa vakaanda tula isóso voosea,
“Aritéemi wa Vaefée so noo mukúúlu!”
29 Haaho, múuji woosi ukiinula ntiribuka. Vakavakwaata vaantu vaviri va Makedonía
ˆvayeendan’yáa na Paúli, vala Gáayo na Aristáriko, maa vakavatwaala fuuru haantu
ˆvabwéeyyiryaa bwiito.
30 Paúli asaakáa doma na uko mwiijiingwii wa vaantu maa kaa, vaantu ˆvamuruma
Yéesu vakamukaan’ya.
31 Baa vakúúlu va isi ja Ásia vara ˆvajáa vijeengi vya Paúli, vakatuma vaantu na
kwaachwe vamuloombe adiire kiingira aho nyuumbii kuuntu ˆvabweeyyiryáa bwiito.
32 Na vaantu ˆvajáa viijíingire hara si viiteerwáa tuku, viingi variráa jei, na viingi jira.
Vaantu ˆvari foo si vatáangaa baa ni che kivajíingire aho tuku.

---

* **19:19** ***vitáabu:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri Lúka 4:17.

33 Vayahúudi vakamwiimya muuntu umwi ˆasewáa Alekisáanda mbere ya vara vaantu. Vaantu vamwi vakamuhweehera kira ˆari luusa. Akiinurirya mukono kuvasea vakirinye sa asaakáa kiitetera.
34 Maa kaa, ˆvakataange Alekisáanda ni Muyahúudi, voosi vakatuuba tula isóso kwa masaa yavirí voosea, “Aritéemi wa Efée so noo mukúúlu!”
35 Aho, mwaandiki mukuulu wa múuji akavakaan’ya vaantu vareke isóso, akavasea, “Arumi, nyuunyu vaantu va Efée so, ni ani si ˆamányire múuji wa Efée so noo wiimiriraa kaaya ya Aritéemi mukuulu, na iri iwye ra kidabalaíyo chaachwe ˆraawya fuma kurumwii?
36 Kusiina muuntu ˆari daha siita iri tuku. Haaha nyuunyu kirinyi, kari mubweeyye kiintu chochoosi chaangu chaangu tuku.
37 Ava vaantu ˆmuvaréetire na aha, si viívire kiintu tuku fuma kaayii ya Aritéemi wiitu na si vamuhíintikiire muluungu muki wiitu tuku.
38 Koonи Demetirío na vachá ani viivaachwe vari na isáare na vaantu ava, vatwaali na balásii, amwi jimwaari na vakúúlu vamwaari, ni vakaloongerwe uko.
39 Maa kaa, koonи muri na masáare yoyoosi yiingi, yatwaali na balásii ˆng’eene yarumwa ni ndairiri ja Kirúumi, yakaloongwe uko.
40 ˆVyeene tabwéeyyiirye isiku ifaanaa ikatubweeyya tutwaalwe na balásii sa tabwéeyyiirye ntiribuka nkuulu. Koonи vatusítakiirye sa ntiribuka ihi, tusiina cho kuuyirya tuku. Ihi ntiribuka ni ya bweete vii.”
41 ˆAkaluuse jeyyo, maa akavasea vaantu viimyaahe.

20

Paúli Yoodoma na Makedonía na Ugiríki

1 Ira ntiribuka ˆikasire, Paúli akavaanirira vaantu ˆvamuruma Yéesu, akavaheera mutima, maa akavasea, asúukiirye. Aho, akakwaata njira na Makedonía.
2 Akatweera na isi iyo, na njirii avaheeráa vaantu ˆvamuruma Yéesu masáare yo bweeyya mitima yaavo ive na ngururu. Maa re, akafika Ugiríki.
3 Uko akiikala myeeri itatu. Mpiindi ˆasaakáa firira na mashúwa adome na Síria, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, sa vamubweeyyirye uvi. Jeyyo, maa akalamula kuhinduka kwa njira ya Makedonía.
4 Mpiindi ijo, Paúli ayeendan’yáa na vala Sopatíro mwaana wa Píiro fuma múuji wa Beróoya, Aristáriko na Séekuundo fuma múuji wa Tesaloníike, Gáayo fuma múuji wa Déribe, Timotéeo fuma Lísitra, na Tíkiko na Tirofíimo fuma isi ya Ásia.
5 Ava voosi vakalongoola na Turóoa, maa vakiita kootuwoojera* kura.
6 Maa kaa, ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi ˆikalooke, tukaambuka méeli fuma Filíipi na siku isaano ˆjikalooke, tukafika Turóoa, aho, tukiikala kwa siku mufungati.

Paúli Yoomufufula Eutíiko

7 Siku ya ncholo ya júma nakyuulwa, tujáa twalumana hamwi so bendula mukáate. Paúli akaanda kuvavariyurira vaantu fuuru nuuchiku kati, sa ajáa aláariire ndiri kulooka lomutóondo yaachwe.
8 Na aho gorófii haantu ˆtujáa talúmaniire, kujáa kwatiite vimuri ˆviri foo.
9 Mutavana umwi ˆasewáa Eutíiko, akiikala chooririi mpiindi Paúli ˆaluusikáa, maa akakwaatwa ni tulo. Sa jeyyo, akanyeyya fúti, maa akawya na isi fuma gorófa ya katatu. ˆVakakiime, vakiita shaana akwíire.
10 Paúli ne akakiima na isi, akamulaarira ura mutavana, akamuuvatira, maa akavasea, “Koofi tuku, akaari ari nkaasu!”

---

* **20:5** ***kootuwoojera:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

11 Aho, Paúli akaambuka na gorófii, vakabendulabendula mukáate, maa vakarya. ^Vakahumule, akatuuba kuluusika novo fuurukukeera. ^Kukeere, maa akalooka.
12 Vara vaantu vakamuhindula ura mutavana na kaayii ari nkaasu, vakatuuriwa mitima maatuku vii.

Paúli Yoodoma na Miléeto

13 Aho, suusu tukaambuka méeli, tukalongoola doma na Asóosi, sa Paúli ajáa alámwiire kukerya na mawulu. Uko Asóosi noo kuuntu ^tujáa twiirumira kumutweerera.
14 ^Tukalumane kura Asóosi, tukaambukan'ya méeli fuuru múuji wa Mituléene.
15 Lomutóondo yaachwe tukakwaata njira, tukayeenda na méeli fuuru isi ya Kíio ^ng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji. Siku ya katatu tukayeenda na méeli fuuru isi ya Sáamo ^ng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji, na siku ya kani tukafika múuji wa Miléeto.
16 Mpiindi ijo, Paúli ajáa alámwiire atuube luyeendo lwaachwe na méeli baa tweera na múujii wa Efée so tuku, sa adiire chereva uko isi ya Ásia.† Asaakáa kooni viri dahika, afike Yerusaléemu siku ya ngovi ya Pentekóste‡ si inafika.

Paúli Yoovasea Asúukiirye Vawosi va Efée so

17 Mpiindi Paúli ^ajáa Miléeto, akatuma vaantu vadome na Efée so, vakavaanirire vawosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
18 ^Vakuuje, maa akavasea, "Nyuunyu mumányire ^vyeene niikala na nyuunyu fuma siku ira ya ncholo ^nalwaatya kuulu kwaani aha Ásia.
19 Namutumamira Yéesu Mweenevyoosi kwa uholi woosi na nafumwáa ni miísoori. Nayimirirya uturikiri ura ^wafumáa kwa Vayahúudi.
20 Mumányire si navavisa isáare baa rimwi ^riri na kunáálo kwaanyu tuku. Na kei nijáa niitoola kuvakiindya mbere ja mpuka ja vaantu na nyuumbii jaanyu.
21 Kiintu ^noonekyáa kikomi ni kimwi kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, voosi vareke uvi waavo vamuvalandukire Mululungu na vamurume Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
22 Haaha teeri, doma niise na Yerusaléemu ja ^vyeene Mutima Muuja yookuunkulusirirya ndome. Na si nootaanga viintu ^viri kuunfumira uko tuku.
23 ^Cheene nootaanga vii niini ni kira ^noolumwa kutu ni Mutima Muuja kira múuji ^mweene nootweera, kuchuungwa munyololwii na uturikiri vimwaari vy-ookuungoojera.
24 Maa kaa, kuva nkaasu kwaani si kiintu tuku. Kiintu kikuulu kwaani ni kumarikirya murimo ^mweene naheewa ni Yéesu Mweenevyoosi, noo kusea, noonekye kikomi Masáare Maaja ya nduwo ya Mululungu.
25 Niini nalookáa kira haantu noovavariyurira Utemi wa Mululungu. Maa kaa, haaha natáangire, kusiina baa umwi waanyu nyuunyu ^akaanyiine mpula na mulomo kei tuku.
26 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise isiku, kooni umwi waanyu arímiire, sakami yaachwe si iri kuva mweeri yaani tuku.
27 Niini si naneha na si navisa kuvavariyurira vyoosi Mululungu ^asaakáa tuku.
28 Mwiiyimirire nyuunyu veeneevyo, na mwiimirire mpuka yoosi Mutima Muuja ^avaviika nyuunyu muve viimiriri vaavo. Imiriri mpuka ya vaantu ^vamuruma Mululungu. Yeeye avanunuula kwa sakami ya mwaana waachwe.
29 Taanga niise, vakiindya va uloongo vara ^vari ja mbuují nkari, kuuja vari niini ^ndiri looka. Avo si vari voonera mbavariri vaantu ^vamuruma Yéesu tuku.

† **20:16** Laanga raamáani ya luyeendo lwa katatu lwa Paúli uko isi ya Ásia (18:23–21:17). ‡ **20:16** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa mpiindi ^vari humula kuchwa na ^vari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ^uuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ^vamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi. Laanga 2:2-4.

30 Na vamwi vaanyu nyuunyu veeneevyo, fumira vari vantu ^vakaluusire masáare ya uloongo, sa vavabweeyye vantu ^vamuruma Yéesu varimire na vavatuube voovo.
31 Haaha, mundoolaanga neeja! Noosaaka mundookumbukira kwa myaaka itatu si nareka kuvaluma kutu vii kaa tuku, kira muuntu kwa miísoori uchiku na muusi.
32 Haaha, ni kuvaviika niise mbere ya wiimiriri wa Muluungu, na wa isáare ra nduwo yaachwe rira ^riri na ngururu yo vajeenga, na ^riri vaheera upaari ^avaviikira nyuunyu hamwi na vara voosi viingi ^vaava vaaja mbere ya Muluungu.
33 Niini si nameriya mati mpía, saháabu, na baa ingo ja muuntu tuku.
34 Nyuunyu veeneevyo mumányire ^vyeene natumama na mikono yaani sa mpate viintu ^nasaakáa na viivaani ^vasaakáa.
35 Na kwa viintu vyoosi nasaakáa kuvalaira tasaakwa tundoofuma iruti ra ko tumama mirimo sa tundoopata viintu vyo vaambirirya vantu vara ^vasiina nguruu. Kei tundookumbukira masáare ya Yéesu Mweenevyoosi yara ^aluusa yeeye mweeneevyo, yoosea, 'Ura ^atóolaa atálariwaa kulookya ura ^ahókeraa.' "
36 Paúli ^akahumule kuluusa ayo, maa reeru, akachwaama hamwi na avo vantu voosi akamuloomba Muluungu.
37 Aho, voosi vakarira maatuku vii ko mukwaatirira no musundira no kiiheera mikono yo kiiteengula na Paúli.
38 Voosi mitima yaavo ikavaluma, sa yara masáare ^ajáa alúusire si vari moona kei vii kaa tuku. Aho, vakamusindikira fuuru méelii.

21

Paúli Yoodoma na Yerusaléemu

1 ^Tukahumule kwiiteengula novo, tukaambuka méeli, maa tukatamanya fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kóosi. Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukayeenda na méeli fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Róodo. Kufuma aho, tukatamanya fuuru múuji wa Patáara.
2 Uko, tukashaana méeli yiingi yoofirira na isi ya Foiníike, maa tukaambuka.
3 ^Tukafike sengerera na isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro na ^tukaande kiiyona, tukaambalakana na ivaru ra saame fuuru isi ya Síria. Uko tukiima múujii wa Tíiro kuuntu ira méeli ^yakiimyáa miriwa yaachwe.
4 ^Tukavasaakire vantu ^vamuruma Yéesu, tukiikala kwaavo kwa siku mufungati. Avo vakaluusika ko longoolwa ni Mutima Muuja. Vakiilomboola, voomusea Paúli adiire tamanya na Yerusaléemu.
5 Baa jeyyo, siku jo kiikala aho ^jikasire, maa tukakwaata njira. Vantu voosi ^vamuruma Yéesu va aho Tíiro, vantu valume, vantu vaki na vasinga vakatusindikira fuuru weerwii ya múuji. Voosi tukachwaama hara mbarimbari ya mayiya, tukamuloomba Muluungu.
6 ^Tukiiteengule, maa tukaambuka méeli, novo vakahinduka na kaayii.
7 Kufuma Tíiro, tukatuuba luyeendo fuuru múuji wa Tolemáai, uko tukavaluumbya vaaniitu na tukiikala novo kwa siku imwi.
8 Lomutóondo yaachwe, tukiinuka, maa tukayeenda fuuru Kaisaría. Uko, tukiita kiikala kaayii kwa muvariyuli umwi wa Masáare Maaja ^asewáa Filíipi. Uhu Filíipi, ni umwi wa vaantu mufungati vara ^vajáa vasaawulwa kura Yerusaléemu vandoolaanga valala.✡
9 Yeeye ajáa atiite vahíínja vani, ^vajáa vanjalu, novo valaaláa na mutwe.
10 Na ^tukiikale aho kwa mpiindi, muláali na mutwe umwi ^asewáa Agáabo akuuja fuma Yudéea.✡
11 Agáabo akuuja, aho, akatoola mukandala wa Paúli, akiichuunga mikono na mawulu yaachwe, maa akasea, "Mutima Muuja aséire, 'Jei noo ^vyeene Vayahúudi va Yerusaléemu

✡ **21:8** Laanga Mirimo ya Vatumwi 6:1-6. ✡ **21:10** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:27-28.

varɨ muchuunga mweene ʉhʉ mʉkandala na aho, mʉkwaatya varɨ kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.' "
12 ˆTʉkateere aya masáare, maa suusu hamwɨ na viiviiswi va aho Kaisaría, tʉkamʉkalaamya Paúli adɨɨre doma na Yerusaléemu.
13 Maa kaa, Paúli akatʉsea, "Nɨ che moobweeyya? Amwɨ moorɨra sa moosaaka kuung'una mʉtɨma? Nɨɨnɨ sɨ kuchuungwa vii noo nookoofa tʉkʉ, baa koonɨ nɨ kʉʉlawa ʉko Yerusaléemu sa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, nɨɨnɨ sɨ nookoofa tʉkʉ."
14 ˆTʉkoone Paúli sɨ yooteera kɨra ˆtoomuwyɨɨra, maa tʉkasea, "Kɨra Yéesu Mweenevyoosi ˆyoosaaka, ɨkyo kɨtʉmamwe."
15 Aya ˆyakalooke, tʉkatoola miriwa yiiswi, maa tʉkakwaata njɨra na Yerusaléemu.
16 Vamwɨ va vaantʉ ˆvamuruma Yéesu fuma Kaisaría vakatʉsɨndɨkɨra fʉʉrʉ kaayii kwa Mʉnasóoni, kʉʉntʉ ˆtɨɨtáa kiikala kwa mpɨɨndɨ. Mʉnasóoni nɨ mʉʉntʉ wa Kúpuro ajáa, na nɨ ʉmwɨ wa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va ncholo ajáa.

Paúli Yoomuluumbya Yaakúupu

17 ˆTʉkafike Yerusaléemu, vaaniitʉ vakatʉteengya na cheerʉ.
18 Lomʉtóondo yaachwe, Paúli akadoman'ya na suusu noo muluumbya Yaakúupu, na vawosi va mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vajáa vamwaarɨ.
19 Lʉmbɨ ˆjikalooke, maa Paúli akaanda vatamanʉrɨra kwa isáare rɨmwɨ rɨmwɨ yoosi Mʉlʉʉngʉ ˆabweeyya kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi kwa mʉrɨmo waachwe.
20 ˆVakateere masáare yoosi, vakamʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima, maa vakamʉsea Paúli, "Mwanawiitʉ, wɨɨne ˆvyeene Vayahúudi mayana na mayana vamuruma Yéesu. Avo voosi vatúubaa na ngururu jaavo joosi Miiro.
21 Maa kaa, vateera ˆvyeene ʉvakíindyaa Vayahúudi voosi ˆveene viíkalaa ɨsɨ ja vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, vareke namatɨra Miiro ya Músa. Vateera ˆvyeene ukíindyaa vareke vatwaala vaana vaavo na kɨbawii na vareke tʉʉva ja Kɨyahúudi.
22 Haaha joolɨ tʉrɨ bweeyya? Na voovo kɨkomi vatáangire, wuújire.
23 Haaha bweeyya ja ˆvyeene tookuwyɨɨra. Aha kwatɨɨte vamaka vanɨ ˆveene vamwiilaha Mweenevyoosi.
24 Saangɨra novo, na wiijirʉle hamwɨ novo. Kei varɨhɨre mpía sa vakerwe njwɨɨrɨ jaavo. Sa jeyyo, vaantʉ voosi taanga varɨ yara masáare ˆvalúʉsaa sɨ ya kɨmáárɨ tʉkʉ, na weewe utúubaa Miiro.
25 Maa kaa, kwa vaantʉ vara sɨ ˆvarɨ Vayahúudi ˆveene vamuruma Yéesu, tavaandɨkɨra ˆvyeene talamʉla, tʉkavasea,✡ viikale kʉlɨ na kɨɨntʉ chochoosi ˆcheene chatoolwa ntambɨko kwa vidabalaíyo, kʉnywa sakami, kurya nyama ˆjakuvwa tʉkʉ na karɨ vahángutaa tʉkʉ."
26 Lomʉtóondo yaachwe, Paúli akavasʉmʉla vara vamaka, maa akɨɨta kiijirʉla novo. Aho, akɨɨngɨra hara Kaayii Njija ya Ijʉva, sa akalʉʉse sikʉ jo kiijirʉla ˆjiri hʉmʉla mpóryo ng'eene jiri toolwa sa kɨra ʉmwɨ waavo.

Paúli Yookwaatwa

27 Sikʉ mufungatɨ jo kiijirʉla ˆjikasengerere sira, vamwɨ va Vayahúudi fuma ɨsɨ ya Ásia, vakamoona Paúli arɨ Kaayii Njija. Aho, vakɨɨsoonka mpuka ya vaantʉ voosi ˆvajáa aho, maa vakamʉkwaata Paúli.
28 Vakaanda tʉla isóso voosea, "Arumi, vaantʉ va Isiraéeli, twaambiri! ʉhʉ noo ʉra mʉʉntʉ ˆakíindyaa kɨra haantʉ, vaantʉ voosi vandootuchwa matɨ suusu Viisiraéeli na vandoochwa matɨ Miiro, baa na ɨhɨ Kaaya Njija. Kʉlookya ayo yoosi, abwéeyyiirye Kaaya Njija ɨve na njeo ko viingirya Vagiríki na waámii ya Kaaya Njija."
29 Valʉʉsa jeyyo, sa vajáa vamoona Tirofíimo, mʉʉntʉ wa Eféeso ˆarɨ hamwɨ na Paúli múujii Yerusaléemu, maa vakiisea Paúli ɨíngɨɨre ne na Kaayii Njija.

✡ **21:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 15:20, 29.

30 Aho, múuji woosi ukava na ntiribuka, vaantu fuma kira haantu vakuuja na waámii ya Kaaya Njija. Vakamukwaata Paúli, vakamurutya na weerwii, maa vakeeka miryaango ya Kaaya Njija chaangu.
31 Kati ˆvasaakáa kumuulaa, mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo va Kirúumi akapata mulomo, múuji woosi wa Yerusaléemu wavíire na ntiribuka.
32 Hahara ura mukúúlu akavasumula vakúúlu va valwi nkoondo, na valwi nkoondo, vakadoma itíijo na kuri ira mpuka ya vaantu. Novo ˆvakamoone ura mukúúlu yookuuja na valwi nkoondo, maa vakareka kumuvaa Paúli.
33 Maa ura mukúúlu akaseesa, akamukwaata Paúli, maa akalairirya achuungwe minyololo iviri. Maa akuurya, "Ni ani uhu? Na ni che abwéeyyiirye?"
34 Hahara vara vaantu vakaanda tula isóso. Viingi valuusáa iki viingi kira, sa jeyyo ura mukúúlu akadiira taanga ˆchafumiráa. Aho, akalairirya vamutwaale Paúli na nkambii ya valwi nkoondo.
35 Paúli ˆakafike mwaambukirwii wa ira nkambi, maa vara valwi nkoondo vakamwiinula kitangaritangaari sa ntiribuka ya vaantu ni nkúúlu ijáa.
36 Ira mpuka ˆng'eene yamutuubáa, ikatuuba tula isóso yoosea, "Ni uulawe!"

Paúli Yooluusika na Mpuka ya Vaantu

37 Mpiindi valukaluka ˆvamwiingiryáa Paúli na aho nkambii ya valukaluka, maa Paúli akamuurya ura mukúúlu, "Eri, ifaanaa nikuwyiire isáare rimwi wuu?" Maa ura mukúúlu akamusea, "Kumba ululusikaa Kigiríki?
38 Weewe si uri ura Mumísiri ˆareeta ntiribuka, maa akavalongoola vuulai mayana yani (4,000) na isi ya ibaláángwii tuku wuu?"
39 Paúli akavasea, "Niini ndiri Muyahúudi, fuma múuji mukuulu wa Társo ˆuri isi ya Kilikía. Nookuloomba nduusike na ava vaantu."
40 Ura mukúúlu ˆakamurumire, Paúli hara mwaambukirwii akiinurirya mikono kuvalaira vakirinye. ˆVakakirinye, maa akaluusika novo kwa nduusika ya Kieburanía.

22

Paúli Yooluusika Mbere ya Vayahúudi va Yerusaléemu

1 Aho, maa akavasea, "Vanduu vaani, na vala taáta, teereri aya ˆnooluusa aha mbere yaanyu."
2 ˆVakateere Paúli yooluusika nduusika ya Kieburanía, maa vakakirinya sawu.
Aho, maa Paúli akavasea,
3 "Niini ndiri Muyahúudi. Miitu ni Társo múuji mukuulu wa isi ya Kilikía. Baa jeyyo, nakuriira aha Yerusaléemu. Na Gamaliéeli noo aankiindya vyoovyovyoovyo Miiro ya vala baaba wiitu ˆvaturekera. Namanyikáa na mutima waani kumutumamira Muluungu ja ˆvyeene nyuunyu moobweeyya isiku.
4 Navaturikirya na nuuláa vaantu ˆvatuubáa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi. Niini navakwaatáa vaantu valume na vaantu vaki na navachuungáa munyololwii.
5 Aya ˆnooluusa baa mweeneisi mukuulu na Balása Nkuulu ya Vayahúudi daha vari toola ushahíidi kuri niini. Voovo noo vaampeera barúwa jo twaala na kwa Vayahúudi viiviiswi ˆveene viikaláa múujii wa Daméśiki, sa nivakwaate vaantu vara ˆvamuruma Yéesu. Aho, maa de nivareete na Yerusaléemu sa vaheewe irya raavo.

Paúli Yooluusa ˆVyeene Amuvalandukira Yésu

6 Mpiindi ˆnijáa njirii noodoma na Daméśiki, jijáa ja mpiindi ja mpoloonge na nijáa naséngeriire fika, koonka kiweeru kikuulu fuma kurumwii, kikaamurika kosikosi.
7 Haaho nkawya na isi, maa nkateera sawúti yookuunsea, 'Saúli, Saúli sa che wooku-unturikirya?'

8 Aho, maa nkuurya, ‘Aai uri ani weewe?’ Noyo ikaansea, ‘Niini ndiri Yéesu wa Nasaréeti. Weewe wookuunturikirya.’
9 Viivaani ˆnijáa novo, voona kira kiweeru, maa kaa, ira sawúti si vataanga kira ˆyaluusáa tuku.
10 Aho, maa nkuurya, ‘Jooli ndiri bweeyya Mukúlu?’ Ne Mweenevyoosi akaansea, ‘Inuka, udome na Damésiki, uko ko wyiirwa uri mirimo yoosi ˆnakwiímiriirye neeja.’
11 Na sa viintu kira kiweeru kijáa chadalava munumuunu, nkasiindwa koona, viivaani vakaankwaata mukono, vakaanongoola fuuru Damésiki.
12 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Ananía. Uhu Ananía ajáa akwaatya kikomi Miiro yiitu na anyemiwáa ni Vayahúudi vara ˆviikaláa Damésiki.
13 Akuuja noo kuunaanga, akiima heehi na niini, maa akaansea, ‘Saúli mwanawiitu, pata ngururu jo koona kei!’ Na mpiindi i’ira nkamoona Ananía.
14 Aho, Ananía akaansea, ‘Mulúungu wa vala baaba wiitu akusáawiire weewe, sa utaange yara ˆyoosaaka, umoone Yéesu ura Muwoloki na uteere sawúti yaachwe mweeneevyo.
15 Sa weewe kuva uri ura ˆoona kwa vaantu voosi kwa ayo ˆwoona na ˆuyateera.
16 Haaha che de woowoojera? Inuka, ubatisiwe na uvi waako wooyyiwe kunu wooriruma irina raachwe.’

Paúli Yoolúusa ˆVyeene Atumwa kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi

17 Aho, maa nkahinduka na Yerusaléemu. Na mpiindi ˆnamuloombáa Mulúungu Kaayii Njija ya Ijuva, maa nkoona njori.
18 Aho njorii, nkamoona Yéesu Mweenevyoosi yookuunsea, ‘Inuka chaangu fuma aha Yerusaléemu, sa aha si vari ruma vira ˆvyeene wookuunyonekya kwaavo tuku.’
19 Naani nkamusea, ‘Ee Mweenevyoosi, voovo vamányire kikomi ˆvyeene nadomáa na masinagóogii noo vakwaata, ˆvyeene navaváa na ˆvyeene navaviikáa minyololwii vara ˆvakuruma.
20 Baa siku ira sakami ya Sitefáani shahíidi waako ˆyiítirwe, niini nijáa mwaari niímire aho, na nijáa naruma kira ˆvatumamáa. Niini noonimiriráa ingo ja vara ˆvamuulaa.’✡
21 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akaansea, ‘Tamanya! Kutuma niise na kuli, kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.’ ”

Paúli Yookiilúusa Yeeye ni Murúumi

22 Masáare ayo yoosi ya Paúli, vaantu vajáa vayateerera. Maa kaa, ˆakaluuse aya, vakamukerya ko tula isóso voosea, “Muuntu uhu yoosaakwa arimire aha weerwii! Uhu yoosaakwa akwye!”✡
23 Vakatuuba tula isóso, noo kiikuusirirya iruri kunu vooriingirirya nyweénda jaavo mweeri.
24 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akalairirya Paúli iingiriwe na nkambii ya valwi nkoondo. Akalairirya uuriiwe ko nuswa na mijeléedi, sa aluuse ni sa che Vayahúudi voomuturira isóso.
25 Maa kaa, kati ˆvamuchuungáa na lukova sa vamunuse, Paúli akamuurya mukúúlu wa valwi nkoondo ˆajáa iímire aho, akamusea, “Eri, Miiro yaruma nyuunyu kumunusa Murúumi* ˆmweene si analamurirwa† wuu?”
26 Ura mukúúlu wa valwi nkoondo ˆakateere jeyyo, maa akatamanya noo muwyiira ura mukúúlu wa vakúúlu, akamusea, “Che iki woosaaka ubweeyye? Uhu muuntu ni Murúumi!”
27 Hara ura mukúúlu wa vakúúlu akatamanya na kuri Paúli, maa akamuurya, “Ngwyiira, weewe uri Murúumi wuu?” Paúli akamusea, “Hii! Niini ndiri Murúumi.”

✡ **22:20** Laanga Mirimo ya Vatumwi 7:57-60; 8:1. ✡ **22:22** Laanga Mirimo ya Vatumwi 26:21. * **22:25** ***Murúumi:*** Paúli ni Muyahúudi ajáa na kei ni muuntu wa isi ya Rúumi ajáa ko vyaalwa. † **22:25** ***analamurirwa:*** Miiro ya Kirúumi ijáa yaluusa kusiina Murúumi ˆari vawa, nuswa au kuulawa musaláabii tuku, fuuru ta masáare yaachwe yateererwe balásii.

28 Ura mukúúlu wa vakúúlu akamusea, “Niini naava Murúumi ko toola mpía ˆjiri foo munumuunu.” Maa kaa, Paúli akamusea, “Niini ndiri Murúumi ko vyaalwa.”
29 Hahara vara valukaluka ˆvasaakáa kumuurya ko munusa, vakalooka chaangu, vakamureka Paúli. Ura mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka ˆakataange Paúli ni Murúumi, akakwaatwa ni woowa, sa viintu ˆajáa amuchúungire na minyololo.

Paúli Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi

30 Lomutóondo yaachwe, ura mukúúlu wa valukaluka akalairirya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Balása Nkuulu ya Vayahúudi valumane. Abweeyya jeyyo, sa asaakáa ataange kikomi ni sa che Vayahúudi vamusítakiirye Paúli. Jeyyo, akamuchungula Paúli munyololo, akamureeta, maa akamwiimya mbere ya Balása iyo.

23

Paúli Yoovakera Mafarisáayo na Masadukáayo

1 Aho, Paúli akiituurirya miiso Balása iyo yoosi, maa akavasea, “Vanaviitu, niini fuuru isiku niíkalaa mbere ja Muluungu na mutima waani si waantwáalaa na kiloongii tuku.”
2 Ananía mweeneisi mukuulu ˆakateere jeyyo, maa akalairirya vara ˆvajáa heehi na Paúli vamuhapule mulomwii.
3 Aho, maa Paúli akamusea, “Baa weewe mukweembi uri ja lukaande ˆlwahakwa chokáa, Muluungu kukuvaa ari. Weewe wiíkyiirye aho, sa ulamule ko tuuba Miiro, amwi de weewe wookiikana Miiro ko lairirya hapulwe?”
4 Aho, maa vara vaantu ˆvajáa viímire heehi na Paúli, vakamusea, “Eri, ni mutukira wiise mweeneisi mukuulu wa Muluungu wuu?”
5 Paúli akavasea, “Vanaviitu, si natáangire kooni ni mweeneisi mukuulu tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Kari ulúusaa mavi kwa mukúúlu wa vaantu vaanyu tuku.’✡”
6 Na Paúli ˆakataange aho Balásii kujáa kwatiite Masadukáayo na Mafarisáayo, maa akaluusika na nguruu yoosea, “Vanaviitu, niini ndiri Mufarisáayo, mwaana wa Mafarisáayo. Naréetirwe na aha Balásii sa niiláangyaa vaantu ˆvaakwya fufuka vari.”
7 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa ntiribuka ikiinuka kati na kati ya Mafarisáayo na Masadukáayo. Aho, maa vakiikera haviri.
8 (Sa Masadukáayo vaséaa kusiina kufufuka tuku, na baa kei si varúmaa kooni mirimu miija na mitima imwaari tuku, maa kaa, Mafarisáayo varúmaa aya yoosi.)
9 Kura kwiiruta ndihi kwa vara vakúúlu kukakonkomala munumuunu na isóso ikuulu. Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa ni va mpuka ya Mafarisáayo, vakiima, maa vakasiita na nguruu voosea, “Si tookoona uvi wowoosi kuri uhu muuntu tuku! Ifaanaa ikava murimu muuja au mutima walúusikire ne.”
10 Ira nkoondo ikakula, mpaka ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akakwaatwa ni woowa, akiisea ifaanaa vamudumuledumule Paúli. Aho, akalairirya valwi nkoondo viingirire na kati na kati ya Vayahúudi sa vamulamurirye na nguruu, na vamutwaale na nkambii ya valwi nkoondo, novo vakabweeyya jeyyo.
11 Uchiku wa siku iyo, Yéesu Mweenevyoosi akiima heehi ne akamusea, “Iheere mutima! Ja ˆvyeene woonekiirye kikomi cha masáare yaani aha Yerusaléemu, bweeyya uri viivyo baa uko múujii wa Róoma.”

Nchuungo yo Muulaa Paúli

12 ˆKukeere, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, voosi vakiirumira, ko kwiilaha variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka haantu ˆvari kuva vamuúlaire Paúli.
13 Na vaantu ˆveene vajáa vabweeyya iyo nchuungo ni makumi yani (40) na kiintu vajáa.

✡ **23:5** Laanga Ufumo 22:28.

14 Vakadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Iuva na kwa vawosi, maa vakasea, “Twiilahíre, si turi kurya no nywa tuku mpaka tuve tamuúlaire Paúli.
15 Haaha nyuunyu na vawosi va Balása Nkuulu ya Vayahúudi muloombi mukúúlu wa vakúúlu amureete Paúli na kuri nyuunyu. Ibweeyyi ja moosaaka taanga neeja masáare yaachwe ˆmumuréetiire na mbere yaanyu. Suusu tiímire neeja kumuulaa baa si anafika aha.”
16 Iyo nchuungo, mwiihwa wa Paúli akava iitéiire, maa akatamanya, akamuwyiira Paúli kura nkambii ya valwi nkoondo.
17 Hahara, Paúli akamwaaniriira umwi wa vakúúlu va valwi nkoondo, akamusea, “Mutwaale uhu mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, atiite isáare ˆyoosaaka amulume kutu.”
18 Aho, ura mukúúlu wa valwi nkoondo akamutwaala ura mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, maa akamusea, “Paúli ura ˆari munyololwii, aanyániriire na aanoómbire nimureete uhu mutavana na kwaako, sa atiite isáare ˆyoosaaka akuwyiire.”
19 Ura mukúúlu wa vakúúlu, akamukwaata mukono ura mutavana, maa akatamanya ne na ivarwii, maa akamuurya, “Ni kiintu che ˆwoosaaka wuungwyiire?”
20 Ura mutavana akamusea, “Vayahúudi viirúmiire vakuloombe weewe umutwaale Paúli na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi lomutóondo sa vookiisaambirirya voosaaka vamuurye neeja masáare yaachwe.
21 Maa kaa, kari uvarumire tuku, sa vamwaari Vayahúudi makumi yani (40) na kiintu ˆvari mugiida njirii. Ava viílahire variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka vamuulae Paúli. Haaha viímire neeja vooteerera vii, ni che ˆuri luusa.”
22 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu akamurekera ura mutavana atamanye na akamukaan’ya, yoomusea, “Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi aya masáare ˆwuungwyíiriire tuku.”

Paúli Yootwaalwa na Kaisaría

23 Aho, maa ura mukúúlu wa vakúúlu akavaaniriira vakúúlu va valwi nkoondo vaviri akavasea, “Imyi neeja valwi nkoondo magana yaviri (200) vooyeenda na mawulu, valwi nkoondo ˆvaámbukaa faráasi makumi mufungati (70), na viingi magana yaviri (200) ˆvari na machimu. Ava voosi viinuke mpiindi jo kaala ndiri kugirita na múuji wa Kaisaría.
24 Kei, imyi neeja faráasi jiingi sa Paúli, na mumutwaale nkaasu fuuru kwa gávana Felíisi.”
25 Ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akaandika barúwa, yoosea,
26 “Felíisi ˆunyémiwaa, gávana wa isi, niini Kilaáudi Lísia, nakulúumbiirye.
27 Uhu muuntu akwaatwa ni Vayahúudi, voovo vajáa vaséngeriire kumuulaa. Maa kaa, ˆnkataange yeeye ni Murúumi niita noo mulamurirya na valwi nkoondo vaani.
28 Nasaakáa ntaange ni sa che vamusitaakyáa Paúli, sa jeyyo, nkamutwaala na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi.
29 Hahara, nkataanga vamutwáarire na balásii sa masáare ya Miiro yaavo. Baa jeyyo, kujáa kusiina isáare roroosi ˆroobweeyya iime neeja kukwya au baa achuungwe munyololwii tuku.
30 Haaha nalúmirwe kutu ni muuntu umwi, vamwaari Vayahúudi ˆvaríire nchuungo yo muulaa, sa jeyyo, nalámwiire chaangu valukaluka vamureete na kwaako. Navaséire vaantu vaachwe vara ˆvamureeta na balásii vareete masáare yaachwe na kwaako.”
31 Jeyyo, valwi nkoondo vakamusumula Paúli ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe, vakamutwaala uchiku u’ura fuuru múuji wa Antipáatiri.
32 Lomutóondo yaachwe, vara valwi nkoondo ˆvayéendaa na mawulu, vakavarekera vara valwi nkoondo ˆvajáa vaámbukire faráasi vadoman’ye na Paúli, maa voovo vakahinduka na nkambii.

33 Vara valukaluka ˆvaámbukaa faráasi ˆvakafike Kaisaría, vakamuheera gávana ira baráwa baa Paúli vakamukwaatya kwa gávana.
34 ˆAkahumule kusoma ira baráwa, maa akavuurya, “Uhu muuntu ni wa isi che?” ˆAkataange ni muuntu wa Kilikía,
35 maa akamusea, “Teerera ndiri sáare jaako mpiindi ˆvari kuuja vara ˆvakureeta na balásii.” Aho, maa akalairirya Paúli aviikwe isi ya ulaangiriryi ijuumbii ra kitemi ra Heróode.

24

Paúli Mbere ya Felíisi uko Kaisaría

1 Siku isaano ˆjikalooke, Ananía mweeneisi mukuulu, akagiritan’ya na Kaisaría na vawosi va Vayahúudi na muuntu umwi, mumanyi wa Miiro ˆasewáa Teritúulo. Avo, vakatwaala kiloongi cha Paúli na kwa gávana.
2 Paúli ˆakaanirirwe, Teritúulo akaanda kumusitaakya Paúli yoosea, “Felíisi ˆunyémiwaa, ulongooli waako ˆwabooha waámbiriirye twiikale na cheeru na twiikale mwiikalo muuja kwa siku joosi iji, baa kei, viintu vyoovalanduka kuri isi ihi sa viintu ˆwoónaa mbere.
3 Felíisi ˆubwéeyyiriwaa nkongojima, siku joosi na kira haantu, tayahókeraa aya na duumbi munumuunu.
4 Niini si noosaaka nikuriingirirye tuku. Nookuloomba kwa uyimiriryi waako uyateerere aya masáare yiiswi yangai vii.
5 Tamwiíne muuntu uhu ni irema ikuulu. Kira isi ˆkuri na Vayahúudi, yeeye noo iinuláa ntiribuka. Yeeye noo mukúúlu wa díini ya uloongo ya Vanasaréeti.
6 Yeeye asaakáa kwiibweeyya Kaaya Njija ya Ijuva ive na njeo, maa kaa, suusu tamukwaata chaangu. [Tasaakáa kumulamurira kwa Miiro yiiswi,
7 maa kaa, Lísia mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka akuuja noo tuhoka na ngururu.
8 Akavalairirya vara ˆvamusitaakyáa vamureete na kwaako.] Weewe mweeneevyo koonii umuchúkurumire taanga uri masáare yoosi ˆtoomusitaakya kwaako, ni ya kimáári.”
9 Vayahúudi voosi vakalumirirya masáare ya Teritúulo voosea, ayo yoosi ni ya kimáári.

Paúli Yookitetera Mbere ya Felíisi

10 Aho, maa gávana Felíisi akamooloota Paúli sa ne aluusike. Aho, Paúli akaanda luusika yoosea, “Kwiitetera niise kwa mutima mweeru sa taanga niise weewe uri mulamuli wa vaantu wa isi ihi kwa myaaka ˆiri foo.
11 Weewe mweeneevyo koona uri ni siku ikimi na iviri vii jalóokire keende ˆnaambuka na Yerusaléemu noo ko mwiinamira Muluungu.
12 Vaantu ava si vaanshaana nookiiruta ndihi na muuntu yoyoosi au noosoonka mpuka ya vaantu tuku. Ive ni Kaayii Njija, sinagóogii, au baa haantu hiingi hohoosi kura múujii tuku.
13 Masáare aya ˆvakitookuunviikira kiloongi si vari daha laira kikomi ni ya kimáári tuku.
14 Baa neembe ni jeyyo, niini narúmire namwiínamiraa Muluungu wa vala baaba na nasáakiraa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi ˆng’eene ava voosea ni ya uloongo. Baa kei, nayaruma yoosi ˆyari Miirwii na yoosi ˆyaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe.
15 Si ayo vii tuku, kei, niiláangyaa kwa Muluungu ja ˆvyeene vaantu ava viiláangyaa Muluungu vafufula ari vaantu voosi, vawoloki na si ˆvari vawoloki.
16 Sa jeyyo, namanyika siku joosi nive na mutima si ˆwuuntwáalaa na kiloongii mbere ja Muluungu na vaantu.
17 Haaha ˆnkiikale kwiingi kwa myaaka ˆiri foo, nahinduka na Yerusaléemu, sa ndeete mpía jo vaambirirya vakiva va isi yaani na ntoole mpóryo kwa Muluungu.

18 Kati vaantu ava ˆvaanshaanáa noobweeyya aya waámii ya Kaaya Njija, nijáa nahúmwiire tumama tuuva yo jirulwa. Na baa si vaanshaana ndiri na mpuka ya vaantu tuku na baa si nabweeyyáa ntiribuka tuku.
19 Baa jeyyo, kwatiite Vayahúudi viingi fuma isi ya Ásia, avo nookoona ngaari vaveere mbere yaako sa valuuse kooni vari na kiloongi na kooni vari na kiintu chochoosi na niini.
20 Au voovo ava ˆvari aha, ni valuuse ni uvi che ˆvoona kuri niini mpiindi ˆnijáa niimiiwé mbere ya Balásа Nkuulu ya Vayahúudi?
21 Ifaanaa ikava voona kwa iki kiintu kimwi ˆnaluusa kwa sawúti nkuulu mbere yaavo noosea, ‘Naréetirwe na aha balásii sa viintu ˆnarúmaa vaantu ˆvaakwya fufulwa vari.’✡”
22 Maa kaa, Felíisi ajáa amányire neeja Njira ya Yéesu Mweenevyoosi, akadiira lamula kiloongi ikyo yoosea, “Lamula ndiri masáare aya mpiindi Lísia mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo ˆari girita na kunu.”
23 Aho, maa akalairirya mukúúlu wa valwi nkoondo amuviike Paúli munyololwii, maa kaa, andoomuheera nkalo, baa vijeengi vyaachwe andoovarekera vamutumamire.

Paúli Mbere ya Felíisi na Durusíila

24 Siku ingai vii ˆjikalooke, Felíisi akuuja na muki waachwe Durusíila. Uhu Durusíila ni Muyahúudi ajáa. Felíisi akatuma vamureete Paúli. Paúli ˆakuuje akaanda vawyiira kumuruma Kirisitu Yéesu.
25 Mpiindi ˆaluusikiráa uwoloki mbere ya Muluungu, kwiiyimirira, na Muluungu luu valamurira ari vaantu siku yo kiimikirirya, Felíisi akoofa, aho, akamusea Paúli, “Haaha doma, kukwaanirira ndiri kei kooni napátire nkalo.”
26 Mpiindi jiijo, Felíisi iiseáa heewa ari mpía ja uhoondo ni Paúli. Sa jeyyo, andoomwaanirira Paúli kweene kweene sa aluusike ne.
27 Myaaka iviri ˆikalooke, Porikío Feésto akakwaata nkalo ya Felíisi. Na Felíisi asaakáa aveerye mitima Vayahúudi, sa jeyyo akamureka Paúli munyololwii.

25

Paúli Mbere ya Feésto

1 Siku itatu ˆjikalooke keende gávana Feésto ˆafika Kaisaría, akaambuka fuuru Yerusaléemu.
2 Mpiindi ˆajáa uko Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakúúlu va Vayahúudi, vakadoma na kuuntu ˆajáa sa vakamuwyiire kiloongi cha Paúli.
3 Viiloombereryáa maatuku kwa Feésto ahuungire ivaru raavo voosea, “Tooloomba umuhinduule Paúli na Yerusaléemu!” Valuusa jeyyo, sa vajáa varíire nchuungo vamugiide njirii, maa vamuulae.
4 Maa kaa, Feésto akavasea, “Paúli amwaari munyololwii uko Kaisaría, na niini hinduka niise na uko siku ingai vii ˆjookuuja.”
5 Kei akavasea, “Saaka niise ntamanyan’ye na vamwi va vakúúlu vaanyu ndoman’ye novo, vakaluuse kiloongi chaachwe kooni kuri na uvi wowoosi ˆabweeyya.”
6 Feésto akiikala na vaantu avo kwa siku inaani fuuru ikimi, maa de akahinduka na Kaisaría. ˆAkahinduke, lomutóondo yaachwe ˆkukeere, akadoma na balásii, akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira, maa akalairirya Paúli areetwe na mbere yaachwe.
7 Paúli ˆakafike hara, akavashaana Vayahúudi vara ˆvajáa vagirita fuma Yerusaléemu. Vakamuriingirira, maa vakaanda kumusitaakya masáare maruto ˆyari foo, baa jeyyo vakasiindwa koonekya kimáári chaachwe.
8 Aho, maa Paúli akiiluusira, yoosea, “Niini si nabweeyya kiintu kivi kuri Miiro ya Vayahúudi tuku, kuri Kaaya Njija ya Ijuva tuku, baa kuri Kaisáari mutawáala wa Rúumi tuku.”

✡ **24:21** Laanga Mirimo ya Vatumwi 23:6.

9 Maa kaa, sa viintu Feésto asaakáa kuveerya mitima Vayahúudi, aho, maa akamuurya Paúli, “Eri, saaka wiise aya masáare nkayadumurire uko Yerusaléemu wuu?”
10 Paúli akamusea, “Aha kuuntu ˆniímire, ni balásii ya Kaisáari, aha noo kuuntu ulamuli waani wa Miiro ˆwoosaakwa utoorerwe. Weewe mweeneevyo kiiyonera wiise, kisiina kiintu ˆnahon’ya kwa Vayahúudi tuku.
11 Sa jeyyo, kooni kikomi natumama uvi ˆmweene inkwya noo kiintu ˆchaantéire, niini si noosiita kukwya tuku. Maa kaa, kooni iki kiloongi chareetwa ni ava Vayahúudi si cha kimáári, kusiina muuntu ˆari na wiimiriri wo kuunkwaata na aankwaatye mikonwii yaavo tuku. Nooloomba iri isáare rikateererwe ni Kaisáari!”
12 Feésto ˆakahumule kwiilaangya sáare na balása yaachwe, maa akamusea Paúli, “Wakérire rufáa kiloongi chaako kikateererwe ni Kaisáari! Haaha doma uri na kwa Kaisáari!”

Feésto Yooloomba Nyambirirya kwa Mutemi Agiríipa

13 Siku ngala ˆjikalooke, mutemi Agiríipa na Beriníike iruumbu raachwe vakuuja na Kaisaría sa jivoonekye nyemi jaavo kwa Feésto.
14 Vakiikala uko Kaisaría kwa siku ˆjiri foo. Siku ijo, Feésto akamuwyiira mutemi kiloongi cha Paúli yoomusea, “Kwatiite muuntu umwi aha ˆarekwa munyololwii ni Felíisi.
15 Na ˆnkadome na Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va Iuva na vawosi va Vayahúudi vajáa vaangwyiira kiintu ˆchabweeyya vamutwaale Paúli na balásii, na vaanoomba nimulamurire atiite uvi.
16 Maa kaa, niini navasea, suusu Varúumi si takwáatyaa muuntu mikonwii ya vara ˆvamusitaakya tuku, kooni si analumana na vara ˆvamutwaala na balásii, na si anaheewa nkalo yo kiitetere tuku.
17 Haaha avo vakúúlu ˆvakalumane aha, si nachereva tuku. ˆNkafike, lomutóondo yaachwe, nkaaniriira valamuli na balásii, maa nkiikala ichuumbii raani ro lamurira. Aho, maa nkalairirya Paúli areetwe.
18 ˆAkareetwe, vara ˆveene vamusitaakyáa, vakaanda mululusira. Baa jeyyo, masáare ˆmeene valuusáa si yajáa mavi ja ˆvyeene niiseáa tuku.
19 Kiintu ˆviirutiráa ndihi, ni sa masáare ya díini yaavo vii, na sa masáare ya muuntu umwi ˆmweene ajáa aakwya irina raachwe noo Yéesu. Uhu muuntu Paúli uumiriryáa indoosea ni mooyo ari.
20 Niini nasova njira yo yatuubiriira sa ntaange kooni aya masáare ni ya kimáári. Sa jeyyo, niini namuurya Paúli kooni ari ruma kudoma na Yerusaléemu sa akalamurirwe uko.
21 Maa kaa, Paúli ˆakaloombe rufáa achaale munyololwii kuwoojera kiloongi chaachwe kikateererwe ni Kaisáari mutemi mukuulu, nijáa nalairirya alaangiririwe aho munyololwii, fuuru mpate njira yo mutwaala na kwa Kaisáari.”
22 Aho, maa Agiríipa akamusea Feésto, “Noosaaka nimuteere uhu muuntu.” Feésto akamusea, “Kumuteerera uri lomutóondo!”

Paúli Mbere ya Agiríipa

23 Lomutóondo yaachwe, Agiríipa na Beriníike vakuuja na nkongojima. Vakiingira na balásii yo lumaniira hamwi na vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va múuji. Aho, maa Feésto akalairirya Paúli areetwe na aho balásii.
24 Paúli ˆakafike, maa Feésto akasea, “Agiríipa mutemi, na vaantu voosi ˆmwiijíingire aha, uhu muuntu ˆmoomoona aha, Vayahúudi voosi vamusitaakya kuri niini uko Yerusaléemu na aha Kaisaría. Vatuláa isóso voosea, ‘Muuntu uhu si ari wo va mooyo tuku!’
25 Maa kaa, niini si noona uvi wowoosi wo mubweeyya iime neeja kuulawa tuku. Maa kaa, yeeye aanoomba akalamurirwe kiloongi chaachwe ni Kaisáari mutemi mukuulu. Noo ˆchooreka nalamula atwaalwe na Róoma.

26 Kikomi, niini nsiina isáare kuri yeeye ˆndiri mwaandikira mutemi wiitu mukuulu tuku. Noo ˆchooreka namuréetire na aha mbere yaanyu, na mbere yaako mutemi Agiríipa, sa suusu ˆturi humula kumuurya, turya ndiri isáare ro kaandika.
27 Nabwéeyyiirye jeyyo, sa si viri kiingira miryuungwii kumutwaala muuntu na kwa Kaisáari baa kwaandika kiintu ˆasitaakiwa tuku."

26

Paúli Yookiitetera Mbere ya Agiríipa

1 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, "Nakurékiire wiiluusire masáare yaako." Aho, Paúli akiinurirya mukono waachwe, maa akaanda kiitetera, yoosea,
2 "Ee mutemi Agiríipa, nookiiyona natalariwa sa viintu ˆniímire mbere yaako kiitetera sa masáare yoosi Vayahúudi ˆvaansítaakyaa.
3 Niitéiire jei, sa weewe umányire vyabooha tuuva ja Vayahúudi na viintu vyoosi ˆvibwéeyyaa vandookiiruta ndihi. Sa jeyyo, nooloomba uyimirirye kuunteerera.
4 Vayahúudi voosi vamányire ˆvyeene narerwa fuma usinga waani. Vamányire kwaandira aho ncholo ˆvyeene niikaláa na vaantu va isi yaani uko Yerusaléemu.
5 Vaamányire kwa myaaka ˆiri foo, na kooni vooruma, voovo veeneevyo toola vari ushahíidi ˆvyeene niíkalaa ja Mufarisáayo, nootuuba viviraviviira tuuva ja díini yiitu.
6 Ati, iki noo ˆchabwéeyyiirye nkiima aha, sa ndamurirwe, sa niiláangyaa kwiichuunga kwa Mululungu ˆalusa kwa vala baaba wiitu.
7 Kulaha uko, noo kura kwiiláangiwaa ni nkolo ikimi na iviri ja miitu. Na noo ˆchooreka vamwiínamiraa Mululungu ko manyika uchiku na muusi. Ee mutemi, ni sa kwiilaangya uko noo Vayahúudi vaansítakiriirye!
8 Ni sa che nyuunyu mookoona Mululungu si ari daha fufula vaantu tuku?
9 Kikomi, niini mweeneevyo noonáa nasaakwa mbweeyye kira kiintu sa nkiikane irina ra Yéesu wa Nasaréeti.
10 Aya masáare noo ˆmeene nabweeyyáa uko Yerusaléemu. Niini navachuungáa munyololwii vaantu va Mululungu kwa wiimiriri wa vakúúlu va veeneisi va Ijuva. Vara viingi ˆvakalamurirwe kukwya, niini naváa mbare kuruma ulamuli uwo.
11 ˆKari foo nadomáa na masinagóogii nkalairirya vaturikiriwe, sa vamuhiintikire Yéesu. Nijáa navakalarira maatuku vii, sa jeyyo nadomáa baa na míiji ˆiri kuli sa nkavaturikirye.

Paúli Yoolusa ˆVyeene Amuruma Yéesu

12 Siku imwi ˆnadomáa noo vaturikirya vaantu uko múujii wa Damésiki, nijáa nahíiwe wiimiriri na ulairiri fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva.
13 Ee mutemi, mpiindi ˆnijáa njirii, koonka nkoona kiweeru ˆchadalavadalaava kulookya cha mwaasu fuma kurumwii. Ikyo kiweeru kikaamurika niini baa viivaani ˆveene nayeendan'yáa novo.
14 Voosi tukawya na isi. Niini nkateera sawúti yookuunyaniriira kwa nduusika yaani ya Kieburanía, yoosea, 'Saúli! Saúli! Sa che wookuunturikirya? Wookiitamikya bweete vii ja ndákwii yoovaa vivalo duuri ya muríisi waachwe.'
15 Maa nkuurya noosea, 'Aai, uri ani weewe?' Ne akaansea, 'Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikirya.
16 Baa neembe ni jeyyo, haaha inuka, wiime na majeo yaako! Nakufúmiire sa nikuviike weewe uve mutumami waani na ura ˆoona aya masáare ˆwiíne isiku na yara ˆndiri koonekya.
17 Kukulamurirya neende fuma mikonwii ya Vayahúudi viivaako na fuma mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi. Na ni kukutuma niise kwa avo vaantu si ˆvari Vayahúudi.
18 Kavatuunukule miiso yaavo, vareke tuuba kilwiirya, vatuube kiweeru. Vareke tuuba Irimu, vamutuube Mululungu. Kwa njira iyo, Mululungu sea ari uvi waavo wasírire

na kuva vari hamwi na vara ˆvaava vaaja mbere ya Mulungu kwa njira yo kuunduma niini.'

Paúli Yoolusa Uvariyuli Waachwe

19 Ee mutemi Agiríipa, sa jeyyo si nareka kwiituuba iyo njori ˆng'eene nijáa naheewa
fuma kurumwii tuku.
20 Niini naanda kuvavariyurira vantu va Damésiki vareke uvi waavo,
vamuvalandukire Muluungu, na vandoobweeyya viintu ˆvyoónekyaa kikomi
vaválandwiire mitima yaavo. Masáare yaayo, nayavariyula Yerusaléemu na isi yoosi
ya Yudéea na kwa vantu si ˆvari Vayahúudi.
21 Aya noo yabweeyya, Vayahúudi vakaankwaata ˆvakaanshaane uko waámii wa
Kaaya Njija ya Ijuva na vasaakáa kuunjulaa.
22 Maa kaa, Muluungu aanyambirirya fuuru isiku. Aya noo yambwéeyyiirye niime
mbere ya vawosi na mbere ya vantu kutoola ushahíidi. Nsiina masáare yiingi ˆndúusaa
tuku, ni yayara ˆmeene valáali na mutwe na Músa valuusa fumira yari.
23 Na avo voosi valuusa, Masía turikiriwa ari, na kuva ari wa ncholo kufufuka fuma
inkwyii, sa avawyiire vantu kiweeru cha Muluungu, Vayahúudi na vantu si ˆvari
Vayahúudi."

Paúli Yooloomba Agiríipa Arume

24 Mpiindi Paúli ˆiiteteráa jei, maa Feésto akaluusika na sawúti nkuulu yoosea, "Paúli
mutwe waako wafirira! Kusoma munumuunu kwabweeyya uve na kisari!"
25 Maa kaa, Paúli akasea, "Ee aai Feésto! Niini si ndiri musari tuku. Aya masáare
ˆnooluusa ni ya kimáári na ni luusa niise na tooti jaani ˆjiri nkaasu.
26 Kikomi mutemi amányire neeja masáare aya sa yafumira kiweerwii, na kusiina
ˆramulooka tuku. Noo ˆchooreka nooluusa ko kiitema.
27 Mutemi Agiríipa, eri, warúmaa valáali na mutwe wuu? Namányire wavarúmaa."
28 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, "Eri, wookiisea kuumbweeyya uri nive Mukirisitu
chaangu vii jei?"
29 Maa Paúli akamusea, "Noomuloomba Muluungu, ive chaangu, au ive kwa mpiindi
nkuulu, weewe na ava vantu voosi ˆvoonkuuteerera isiku, muve ja niini, maa kaa, bila
yo chuungwa minyololo."
30 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa mutemi Agiríipa hamwi na gávana Feésto na Beriníike, na
vantu voosi ˆveene vajáa viíkyiire novo aho, vakiima.
31 ˆVakalooke, maa vakiiwyiira voosea, "Uhu muuntu si abweeyya isáare roroosi
ˆroomubweeyya iime neeja kuulawa au achuungwe tuku."
32 Aho, maa re Agiríipa akamusea Feésto, "Ngaari uhu muuntu si aari analoomba isáare
raachwe rikateererwe ni Kaisáari, ni aari wo rekera vii."

27

Paúli Yootwaalwa na Múuji wa Róoma

1 ˆVakalamule doma turi na isi ya Itália ko kwaambuka méeli, maa vakamuviika Paúli na
vantu viingi ˆvajáa munyololwii mikonwii ya mukúúlu wa valwi nkoondo umwi ˆasewáa
Juliáasi. Uhu, Juliáasi ni wa mpuka ya valwi nkoondo va Kaisáari Agústo mutemi mukuulu
ajáa.
2 Aho, tukaambuka* méeli fuma múuji wa Adiramitío, ˆng'eene yadomáa na míijii ˆiri
mbarimbari ya mayiya ya isi ya Ásia. Mpiindi ˆtwiinukáa aho, ni hamwi tujáa na Aristáriko
muuntu ˆamuruma Yéesu, Mumakedonía fuma múuji wa Tesaloníike.

---

* **27:2** ***tukaambuka:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

3 Lomutóondo yaachwe ˆkukeere, tukafika múujii wa Sidóoni ˆuri mbarimbari ya mayiya. Aho, Juliáasi akamubweeyyirya wuuja Paúli ko murekera adome noo valuumbya vijeengi vyaachwe sa vamwaambirirye viintu ˆasaakáa.
4 Fuma aho, tukakwaata njira na méeli yiiswi. Na sa viintu ihúmbuuto ratukitiráa tukakwaatira na utúruko wa isi ˆyariingiririrwa ni maaji ˆiséwaa Kúpuro sa twiikitirirye iro ihúmbuuto.
5 Tukafiriira mayiya ko tweera na ivarwii ra isi ya Kilikía na Pamufilía, aho, tukafika múujii wa Míira ˆuri isi ya Líkia.
6 Aho, mukúúlu wa valwi nkoondo akashaana méeli fuma múuji wa Alekisándiria, ˆyoodoma na Itália, maa akatwaambukya aho méelii.
7 Kwa siku ˆjiri foo tukayeenda na méeli kwa uturikiri mpoli mpoli fuuru tukasengerera múuji wa Níido. Na sa viintu kujáa na ihúmbuuto ˆrootukitira tudiire doma ja ˆvyeene tatamanyáa, maa tukakwaata na nyungure ya isi ˆyariingiririrwa ni maaji ya Kiréete, tukatweera heehi na múuji wa Salimóoni.
8 Tukalooka ko turikira kunu tookiiyambalakana Kiréete mpaka tukafika kuuntu ˆkuséwaa Bandáari ˆYabooha, heehi na múujii wa Laséa.
9 Tatuuba luyeendo kwa siku ˆjiri foo, na luyeendo lujáa lwaviiha maatuku vii. Ngovi yo kiirekya kurya ikava yalóokire. Jeyyo, Paúli akavakalamya valongooli va méeli yoovasea,
10 “Arumi, nookoona ulu luyeendo lwiiswi reeta luri marema na máari ˆjiri foo rimira jiri. Ihi méeli na miriwa yaachwe sirira iri mayiyii. Si jeyyo vii tuku, baa nkaasu jiiswi rimira jiri.”
11 Maa kaa, ura mukúúlu wa valwi nkoondo kiri vyo muteerera Paúli, yeeye akateerera masáare ya mulongooli wa méeli na mweenemeéli.
12 Na sa viintu iyo bandáari si ijáa yabooha so kiikala mpiindi ja mpeho, vaantu ˆvari foo vakalamula twiinuke aho, sa viiseáa fika turi Foiníike, na twiikale uko mpiindi ja mpeho. Foiníike ni bandáari ˆiri isi ya Kiréete ijáa, na ijáa yalaanga ivaru ra saame kumweéri na utúruko kumweéri.

Ihúmbuuto Mayiyii

13 Mpeho ya kifwiiriri ˆikaande fwiira fuma ivaru ra saame, vakiisea kiimikirirya vari miryuungu yaavo. Aho, vakakuula náanga, maa vakakwaata njira na mbarimbari ya isi ˆyariingiririrwa ni maaji ya Kiréete.
14 Kamusaambo kiduudi vii keende ˆtukalooke, maa rikuuja ihúmbuuto ˆradalavadalaava ˆraséwaa Ihúmbuuto ra Utúruko Ituumba fuma Kiréete, rikawuva.
15 Iro ihúmbuuto rikavaa luvaru lwa méeli, aho, tukasiindwa ni rira ihúmbuuto, tukiirekera, maa tukatwaalwa na kati na kati ya mayiya.

16 ˆTukafike nyungure ya isi nduudi ˆyariingiririrwa ni maaji ˆiséwaa Kaúuda, tukava twakítiririiwe kiduudi rira ihúmbuuto ni iyo isi. Aho, tukadaha chungula mashúwa yo honerya vaantu kwa uturikiri.
17 Vatumami va méeli ˆvakahumule kwiirutirira ira mashúwa, vakiiyingirya na méelii. Aho, vakariingirirya ndihi na itakwii ra méeli, maa vakiichuunga méeli neeja sa idiire wunika. Vabweeyya jeyyo sa voofáa kutwaalwa na isaárii ra mbarimbari ya Síriti, vakaburukirya náanga sa méeli iyeende mpoli mpoli, maa vakarekera méeli ikundulwe ni iro ihúmbuuto.
18 Ihúmbuuto rikavaa méeli munumuunu, sa jeyyo, lomutóondo yaachwe ˆkukeere, maa vatumami va méeli vakaanda fweitira miriwa na luujii.
19 Siku ya katatu, maa vakaanda fweita saama ja méelii na mayiyii kwa mikono yaavo veeneevyo.

20 Sikʉ ˆjiri foo jikalooka baa koona mwaasʉ na nyényeeri tʉkʉ. Rira ihúmbuuto ˆradalava rijáa rakonkomala kuwuva mʉnʉmʉʉnʉ, maa re kwiilaangya kwiiswi hona tʉri, kʉkasira vʉʉ.
21 Na vaantʉ ˆvakiikale sikʉ ˆjiri foo baa kurya tʉkʉ, Paúli akiima katikati yaavo, maa akavasea, “Arumi, vijáa mʉʉnteerere mpiindi ˆtʉjáa Kiréete. Ngaari ʉsaambʉ ʉhʉ na mukube ʉhʉ mʉʉnéhire.
22 Haaha noovaloomba mʉfafye mitima yaanyu, sa kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwi ˆari taaha nkaasʉ yaachwe tʉkʉ. Ni méeli vii noo iri nyimira.
23 Niini ndiri mʉʉntʉ wa Mʉlʉʉngʉ na ndiri mʉtʉmami waachwe. Uchikʉ wa isikʉ, murimʉ waachwe mʉʉja waanfúmiire,
24 na waanséire jei, ‘Paúli koofa tʉkʉ, weewe ni mpaka wiime mbere ya Kaisáari. Laanga! Mʉlʉʉngʉ kwa ʉwoloki waachwe, akʉhíire weewe nkaasʉ ya vaantʉ voosi ˆʉri novo méelii.’
25 Haaha arumi itemi, sa Mʉlʉʉngʉ nimwiiláangyaa tʉmama ari yara ˆmeene aangwyiirii ré.
26 Maa kaa, ni mpaka tʉfweitirwe kaisi kaduudi ˆkariingirirwa ni maaji vii.”

Paúli na Viivaachwe Voohoniwa Mayiyii

27 Uchikʉ wa sikʉ ya ikimi na ine (14) ˆʉkafike, tʉjáa tʉkaari toofiindwa ni rira ihúmbuuto kʉnʉ na kʉra haantʉ ha mayiya ya Adiriáati. Kati na kati ya uchikʉ ʉwo, vatʉmami va méeli vakiisea vasénger iire fika isi imwi.
28 Sa jeyyo, vakakiimya ludihi luujii sa vataange ʉlíihi wa maaji, vakashaana ni míita makumi yani (40). ˆVakaseese na mbere kiduudi, vakashaana míita makumi yatatʉ (30).
29 Aho, vakaanda koofa vookiisea méeli ifaanaa ihamire mwaalaliwye, sa jeyyo, vakafweitira náanga ine na nyuma ya méeli. Maa vakaanda loomba kweere chaangʉ.
30 Vatʉmami va méeli vasaakáa tiija fuma méelii, aho, vakakiimya ira mashúwa luujii kʉnʉ vookiibweeyya ja voosaaka fweitira náanga na ivaru ra mbere ya méeli.
31 Aho, maa Paúli akamʉsea mʉkúúlʉ wa valwi nkoondo na valwi nkoondo ˆvari isi yaachwe, “Kooni ava vatʉmami va méeli si vachíhiire na suusu aha méelii, nyuunyu si mʉri hona tʉkʉ.”
32 Reerʉ, valwi nkoondo vakakera ndihi ˆng’eene jijáa jachuunga ira mashúwa, maa vakiireka iwyiire na luujii isʉmʉlwe ni maaji.
33 ˆKʉkasengerere kweera, Paúli avakalaamyáa voosi varye chákurya, kʉnʉ yoosea, “Isikʉ mufíkiirye sikʉ ikimi na ine (14) nti ˆmoolololokera vii baa kei si mʉnaarya chochoosi tʉkʉ.
34 Haaha kalaami murye chákurya, sa ikyo noo kiri valamurirya. Kusiina baa ʉmwi waanyu ˆari taaha lʉjwíiri lwaachwe tʉkʉ.”
35 Paúli ˆakahʉmʉle lʉʉsa ayo, akatoola mʉkáate, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ mbere ya vaantʉ voosi, akabendʉlabendʉla, maa akaanda kurya.
36 Aho, voosi vakiiheera mʉtima, maa vakaanda kurya.
37 Na vaantʉ voosi tʉjáa aho méelii, ni magana yviri, makumi mufungati na vasasatʉ (276).
38 Voosi ˆvakarye no kiikuta, vakafweita miriwa ya ngáano na luujii, sa méeli yaangʉhe.

Méeli Yoowʉnika

39 ˆKʉkeere, vatʉmami va méeli vakoona isi, maa kaa, si viitaangáa ira isi tʉkʉ. Kei, vakoona haantʉ maaji ya mayiya ˆyiingira ˆhari ni isaáre. Vakalamʉla kooni viri dahika viitwaale méeli na aho.
40 Aho, vakakera ndihi ja náanga, maa vakajireka mayiyii. Vakachʉngʉla ndihi ya usukáani wo wolorera méeli, maa vakachʉʉnga lweénda ncholwii ya ngururyo ya mbere, sa mpeho yiikʉndʉle méeli na mbarimbari ya mayiya.

41 Maa kaa, méeli ˆɨkaseese kiduudi vii, mpula ya méeli ɨkakita na ngururu isaárii, maa ikiibokera aho. Nyuma ya méeli ɨkava yoovawa nɨ mapúunta ya maaji mpaka méeli ɨkaanda wʉnɨka.
42 Aho, vara valwi nkoondo vakalamʉla vavʉʉlae vara vaantʉ voosi ˆvachuungwa, sa vakɨtɨre mʉʉntʉ yoyoosi kooyerera, maa atɨɨje.
43 Maa kaa, ʉra mʉkúúlʉ wa valwi nkoondo sɨ asaakáa Paúli ʉʉlawe tʉkʉ, sa jeyyo, akavakaan'ya vara valwi nkoondo vareke bweeyya jeyyo. Aho, akalairirya, vara ˆvamányire kooyerera, viifweitɨre na luujii sa vafɨrɨre na nyambʉko.
44 Na vara ˆveene sɨ vamányire kooyerera, vatoole mbáwo, vamwɨ mabéendʉ ya méeli sa vooyerere novyo. Jeyyo, noo ˆvyeene tafɨrɨra voosi nkaasʉ fʉʉrʉ nyambʉko.

28

Njoka Yookiifarimbirirya Mʉkonwii wa Paúli

1 ˆTʉkafike tʉrɨ nkaasʉ nyambʉko, tʉkataanga ɨra ɨsɨ ˆyarɨɨngɨrɨrwa nɨ maaji nɨ Malíta ɨséwaa.
2 Vaantʉ va ɨyo ɨsɨ vakatʉteengya vyabooha mʉnʉmʉʉnʉ baa neembe sɨ vajáa vatʉmányire. Vakatʉkorerya mooto, maa vakatʉsea toote, sa mbula yaváa na kʉjáa kwatɨɨte mpeho.
3 Paúli akɨɨta noo sasawuta inkwi, maa akajivɨkɨra mootwii. Koonka, njoka ˆɨdɨɨmwɨɨrwe nɨ irʉtɨra, ɨkamʉkoma, maa ikiifarimbirirya mʉkonwii wa Paúli.
4 Vaantʉ va ɨyo ɨsɨ ˆvakoone njoka iníng'inire mʉkonwii wa Paúli, maa vakiiwyɨɨra, "Sɨ viri reka tʉkʉ, ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ mʉʉlai, baa neembe ahónire ʉko mayiyii, mʉlʉʉngʉ wiitʉ ʉhʉ ˆtamʉkémeraa Ʉwoloki, sɨ arúmire ave nkaasʉ tʉkʉ."
5 Maa kaa, Paúli akɨɨkonkomera ɨra njoka na mootwii, yeeye baa kʉva kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ.
6 Vara vaantʉ vakatuuba woojera asuuwe, au awye no kwya chaangʉ. ˆVakoone mpɨɨndɨ joodoma baa kʉva kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ, maa vakavarindʉla miiririkano yaavo vakaanda sea Paúli nɨ ʉmwɨ wa mɨlʉʉngʉ yaavo.

Paúli Yoomʉhorya Taáta Waala Mʉkúúlʉ wa Malíta

7 Heehi na hara haantʉ vaantʉ ˆvajáa vatʉkóreriirye mooto, kʉjáa kwatɨɨte mawʉnda ya mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆasewáa Púbulio. Ʉhʉ noo mʉkúúlʉ wa ɨyo ɨsɨ ˆyarɨɨngɨrɨrwa nɨ maaji ajáa. Akatʉteengya vyabooha na kwaachwe, tukiikala kwa sikʉ itatʉ.
8 Mpɨɨndɨ jiijo, taáta waala Púbulio nɨ nchiirii ajáa na ajáa alwɨɨre ndwáala yo fwaaha sakami. Aho, Paúli akɨɨngɨra na haantʉ mʉlwɨɨrɨ ˆajáa. Akamʉloombera kwa Mʉlʉʉngʉ ko mʉvɨkɨra mɨkono mweeri yaachwe, maa akahola.
9 Ayo ˆyakafʉmɨre, aho, valwɨɨrɨ ˆvarɨ foo va ɨra ɨsɨ vʉʉjáa na vahoriwáa.
10 Vaantʉ va ɨra ɨsɨ, vakatʉnyemya mʉnʉmʉʉnʉ. Na mpɨɨndɨ ˆtakwaatáa njɨra na méeli, vakatwaambirirya kwaambukya na méelii viintʉ vira ˆtasaakáa.

Paúli Yoofika Múujii wa Róoma

11 Myeeri ɨtatʉ ɨkava yalóokire. Tʉkakwaata njɨra fuma ɨyo ɨsɨ, na méeli ˆng'eene ɨjáa aho kʉwoojera mpɨɨndɨ ja mpeho jilooke. Ɨhɨ méeli nɨ ya múujii wa Alekisándiria ɨjáa na ɨjáa yatɨɨte sanáamu ja vidabalaíyo maása.
12 Mpɨɨndɨ ˆjikalooke, tʉkafika múuji wa Sirakúusa, aho, tukiikala sikʉ itatʉ.
13 Fuma aho, tʉkarɨɨngɨrɨra fʉʉrʉ múuji wa Réjio. Sikʉ ˆɨtúʉbɨrɨɨre, mpeho ya saame ɨkaanda fwɨɨra, na sikʉ ya kavɨrɨ tʉkafika múuji wa Puteóoli.
14 Aho, tʉkavashaana vaaniitʉ, na vakatʉteengya na vakatʉkalaamya twiikale novo kwa sikʉ mufungatɨ. Jeyyo, tʉkatuuba na njɨra yiiswi na lwa kʉʉlʉ fʉʉrʉ múuji wa Róoma.
15 Na vaaniitʉ va Róoma ˆvakateere tʉmwaarɨ njirii tootamanya na kwaavo, maa vakʉʉja noo tusingirirya. Vamwɨ vakatʉwoojera Isóokwii ra Apíio na vɨɨngɨ

vakatuwoojera haantu ˆhaséwaa Nyuumba Itatu ja Vayeni. Paúli ˆakavoone, akamuduumba Muluungu, maa akiiheera mutima.
16 ˆTukiingire múujii wa Róoma, Paúli akarekerwa indookiikala yeemweene na mulwi nkoondo umwi wo mulaangirirya.

Paúli Múujii wa Róoma

17 Siku itatu ˆjikalooke, Paúli akavaanirira vakúúlu va Vayahúudi va uko. ˆVakiijiinge, maa akavasea, “Vanduu vaani, kusiina muuntu wa lukolo lwiitu ˆnamubweeyyirya uvi wowoosi tuku. Baa kusiina tuuva ja vala baaba wiitu ˆnawuna tuku. Baa neembe ni jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi vaankwaata uko Yerusaléemu, maa vakaambiika mikonwii ya Varúumi.
18 Na avo Varúumi ˆvakachukurume masáare yaani neeja, vasaakáa kuundekera sa si voona uvi wowoosi ˆnabweeyya wo lamurirwa nuulawe tuku.
19 Maa kaa, Vayahúudi ˆvakasiite ndiire rekerwa, nkava nadoomereriiwe nkere rufáa na kunu kwa Kaisáari, sa masáare yaani yateererwe ni Kaisáari. Baa neembe ni jeyyo, nsiina isáare roroosi kwa vaantu va isi yiitu tuku.
20 Navaánirire na aha isiku, sa nivoone na nduusike na nyuunyu. Niini nachuungwa na ihi minyololo, sa kura kwiilaangya kwa Viisiraéeli.”
21 Aho, maa vara vakúúlu va Vayahúudi vakamusea Paúli, “Suusu tusiina barúwa yoyoosi ˆtahokera fuma Yudéea ˆng’eene yaluusa masáare yaako tuku, baa kei, kusiina mundu wiitu baa umwi vii ˆuuja na aha noo tuwyiira masáare yaako au baa uvi waako tuku.
22 Maa kaa, suusu toowoojera tuteere ˆcheene weewe wookiiririkana, sa ihi njira ˆng’eene wookiituuba, tamányire yalúuswaa vyaviiha kira haantu.”

Paúli Yookiindya Múujii wa Róoma

23 Aho, vakiirumira na Paúli siku yo lumana. Siku iyo, Vayahúudi ˆvari foo vakiijiinga haantu Paúli ˆiikaláa nachuuri fuuru nakyuulwa. Paúli akatuuba koonekya kikomi Utemi wa Muluungu. Akavaheemba ko tweera Miiro ya Músa na masáare ya valáali na mutwe, vamurume Yéesu.
24 Vamwi vaavo vakaruma yara ˆmeene Paúli aluusáa, maa kaa, viingi vakasiita kuyaruma.
25 Jeyyo, vakahitana kiiteerwa voovo kwa voovo sa masáare ˆmeene Paúli ajáa alúusire. Aho, vakiimyaaha. De valooke, Paúli akavasea, “Mutima Muuja aluusa kikomi mpiindi ˆavawyiiráa vala taáta waanyu ko tweera muláali na mutwe waachwe Isáaya,
26 ‘Tamanya na kwa vaantu ava, uvasee jei,
“Kuteerera, teerera muri, maa kaa, si muri kwaatya vii kaa tuku,
koona, koona muri, maa kaa, si muri taanga vii kaa tuku.
27 Sa mitima ya vaantu ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakunikiriira,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadiire kundooteera,
na mitima yaavo idiire kundootaanga,
sa vadiire kuunvalandukira niini nivalamurirye.”✡’

28 Haaha taangi! Masáare aya ya ulamuriri wa Muluungu, yatwaalwa na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi, novo yahokera vari.”
[
29 ˆAkahumule luusa ayo masáare, maa vara Vayahúudi vakalooka, kunu vookiiruta ndihi munumuunu.]

✡ **28:27** Laanga Isáaya 6:9-10.

30 Paúli akiikala kwa myaaka ɨvɨrɨ nyuumbii yaachwe ˆng'eene ajáa apaanga. Na vaantʉ voosi ˆveene vʉʉjáa na kwaachwe avateengyáa.
31 Kwa myaaka ɨyo ɨvɨrɨ, Paúli akatuuba variyʉla masáare ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ, na akatuuba kʉvakiindya masáare ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, ko kiitema, baa ʉmwɨ wo mukitirirya tʉkʉ.

Barúwa ya Paúli kwa Varúumi
Mulongooryo

Barúwa ihi kwa Varúumi, yaandikwa ni mutumwi Paúli mpiindi ˆajáa akaari fika múuji wa Róoma. Sa jeyyo, Paúli aandika barúwa ihi kuvakiindya vaantu ˆvamuruma Yéesu va múuji wa Róoma, vara ˆvajáa Vayahúudi na vara si ˆvajáa Vayahúudi (1:16). Paúli aandika barúwa ihi, kwa vaantu voosi va weeru sa voone uwoloki ni kwa Muluungu ufúmaa ko muruma Yéesu Kirisitu (1:17). Ihi barúwa, Paúli iiyandika mpiindi ˆajáa múujii wa Koríinto, kati ya myaaka ya 55-58 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Barúwii ihi, Paúli akiindya masáare ya ulamuriri vaantu ˆvatúryaa ko tweera kwa Yéesu Kirisitu vii. Kiintu kikuulu ˆaluusa, ni ˆvyeene vaantu vari, noo kusea, voosi vatumama uvi na vakeehekerwa ni ukiimani wa nkongojima ya Muluungu (3:23). Aluusa musáala wa uvi uhu ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Muluungu ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu (6:23). Kei aluusa, kusiina ˆari luusa irya kwa vara ˆvakundikaniwa na Kirisitu Yéesu tuku (8:1). Jeyyo, kuri mwiikalo wiitu, Paúli atulairirya tureke tuuba masáare ya ihi weeru, kiri vyoova jeyyo, tuvalandulwe miryuungu yiitu ko tuuba miryuungu ya Muluungu (12:1-2). Sa ulamuriri uhu ˆtatúryaa kuri Yéesu Kirisitu, watubwéeyyaa twiikale mwiikalo wo mweerya mutima Muluungu (12:1–15:33).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, vaantu voosi si vawoloki tuku *1:1-3:20*
Uwoloki na kulamuririwa kwatóorekaa ko muruma Kirisitu *3:21-5:21*
Mwiikalo mufya ko kundikaniwa na Kirisitu *6:1-8:39*
Muryuungu wa Muluungu kwa Viisiraéeli *9:1-11:36*
ˆVyeene vaantu ˆvamuruma Yéesu vasaakwa viikale *12:1-15:13*
Ukiindya wo kiimikirirya na lumbi *15:14-16:27*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu. Niini naanirirwa, nive mutumwi na nakerwa sa nvariyule Masáare Maaja ya Muluungu.✡
2 Muluungu ajáa alaha aya Masáare Maaja aho kali Masáarii ˆYari Mpeho, ko tweera valáali na mutwe vaachwe.
3 Masáare aya Maaja, yaluusikira Mwaana wa Muluungu, yeeye kiri wuuntu afuma lukolwii lwa mutemi Daúdi.
4 Yeeye asaawulwa kuva Mwaana wa Muluungu, ˆakafufulwe kufuma kwa ˆvaakwya kwa ngururu ja Mutima Muuja. Yéesu Kirisitu noo Mweenevyoosi wiitu.
5 Ko tweera kwa Yéesu na sa irina raachwe, Muluungu atuheera nduwo na murimo wa utumi, so vaanirira vaantu va isi joosi vave matu ko muruma Muluungu.
6 Nyuunyu ni vamwi va vaantu avo, mwaanirirwa sa muve vaantu va Yéesu Kirisitu.
7 Kwa vanaviitu muri uko múuji wa Róoma, nyuunyu ˆmweendwa ni Muluungu na ˆmwaanirirwa muve vaantu vaachwe. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Mpiima ya Paúli yo Kooluumbya Múuji wa Róoma

8 Cha ncholo, noomuduumba Muluungu kwa njira ya Yéesu Kirisitu sa nyuunyu voosi, sa kumuruma kwaanyu Yéesu, kooteereka kuri weeru yoosi.
9 Muluungu ˆnimwiínamiraa kwa mutima waani woosi ko variyula Masáare Maaja ya Mwaana waachwe, yeeye amányire ˆvyeene navakúmbukiraa

✡ **1:1** Laanga Miirimo ya Vatumwi 9:15; Vagalatía 1:1, 15.

10 sikʉ joosi mpiindi ˆnoomʉloomba. Haaha kukiimikirirya, noomʉloomba Mʉlʉʉngʉ koonɨ viri dahika, kwa kʉsaaka kwaachwe, aampeere nkalo yo kʉʉja na kwaanyu.
11 Sa kikomi ndirɨ na mpiima maatʉkʉ vii yo voona, sa nivagavire wʉʉya wa mutimii sa mwiime neeja.
12 Noo kʉsea twiiheere mitima, kuruma kwaanyu kwaampeere niinɨ mʉtima, na kuruma kwaanɨ kʉvaheere nyuunyu mʉtima.
13 Vanaviitʉ noosaaka mʉtaange, niimya neeja kʉʉja na meenyu ˆkamema maatʉkʉ vii, maa kaa, nakitirwa fʉʉrʉ haaha. Noosaaka ntʉmame kʉrɨ nyuunyu, sa nturye ndiiwa ja ˆvyeene naturya kwa vaantʉ viingi sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.
14 Natiite noongwa yo variyʉla masáare kwa vaantʉ voosi, ˆvarɨ mweeri na ˆvarɨ isɨ, kwa vaantʉ ˆvasoma na sɨ ˆvasoma.
15 Ikɨ noo ˆchooreka ndirɨ na mpiima maatʉkʉ vii yo variyʉla Masáare Maaja kwa nyuunyu ˆmʉrɨ múujii wa Róoma.

Ngururu ya Masáare Maaja

16 Niinɨ sɨ noóniwaa soni nɨ ayo Masáare Maaja tʉkʉ, sa nɨ ngururu ya Mʉlʉʉngʉ ˆilámuriryaa vaantʉ voosi vara ˆviirúmaa, kwa Vayahúudi ta, de na kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.
17 Masáare Maaja yatuwyíiraa ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ atʉbwéeyyaa tʉve vawoloki miiswii yaachwe kwa njira yo ruma. Vaantʉ vavíjaa vawoloki ko ruma vii, ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Mʉʉntʉ ˆavalwa nɨ mʉwoloki nɨ Mʉlʉʉngʉ, kʉva arɨ nkaasʉ kwa kuruma kwaachwe.”✡

Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ Kʉrɨ Ʉvɨ

18 Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ yiiváriywiire fuma kurumwii, kwa vaantʉ ˆviíkalaa mwiikalo sɨ ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa na kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ vawoloki vara ˆvakítiraa kimáárɨ kwa njira yo sova ʉwoloki waavo.
19 Sa kira kiintʉ ˆchoodaha taangikana cha Mʉlʉʉngʉ, nɨ kiweerwii kirɨ kʉrɨ voovo, sa Mʉlʉʉngʉ akivíikire kiweerwii kʉrɨ voovo.
20 Sa keende kʉʉmbwa kwa weerʉ, ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ arɨ nɨ kiweerwii viri baa neembe vaantʉ sɨ voomoona. Ivyo viintʉ ˆʉʉmba vyoónekyaa ˆvyeene ʉlʉʉngʉ waachwe ʉrɨ, na atiite lʉviro ˆlusiina ʉhero. Ikɨ noo ˆchooreka, vaantʉ vasiina cho lʉʉsa vaseyye ʉvɨ waavo wo diira mʉtaanga Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
21 Voovo baa neembe vajáa vamʉtaanga Mʉlʉʉngʉ, sɨ vamʉbweeyyirya nkongojima tʉkʉ ja yeeye noo Mʉlʉʉngʉ, baa kei, sɨ vamʉdʉʉmba tʉkʉ. Kirɨ vyoova jeyyo, voovo miiririkano yaavo ijáa nɨ mitʉhʉ na mitima yaavo yaava na kikoókoyo.
22 Voovo viívaa kipeembe vatiite tooti, kʉmbaarɨ nɨ vakoókoyo.
23 Mʉlʉʉngʉ sɨ akwíjaa tʉkʉ. Maa kaa, voovo vaásakan’yaa nkongojima yaachwe na vidabalaíyo ˆviifwíine mʉʉntʉ ʉhʉ ˆakwíjaa, ˆviifwíine ndee, nchúwo au viintʉ ˆvitámbaalaa isɨ.
24 Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ avareka sa vatuube ʉláku wa kosu ja mitima yaavo na vandookiitʉmama voovo kwa voovo viintʉ vya soni mivirii yaavo.
25 Voovo vavalandʉla kimáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ kʉva ʉloongo. Kei, viínamiraa no vitʉmamira viúumbe ˆvyʉʉmbwa kirɨ vyo mwiinamira no mʉtʉmamira Mʉúmba mweeneevyo. Na yeeye adúʉmbwaa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero! Kikomi.
26 Sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ avareka vatuube ʉláku waavo wa soni. Baa vaantʉ vaki vavalandʉla mirimo ya ˆvyeene mivirɨ yaavo yʉʉmbwa, vareka laala na valʉme, vandookiilala voovo kwa voovo.
27 Viivyo, vaantʉ valʉme vareka mirimo ya ˆvyeene mivirɨ yaavo yʉʉmbwa, vakakorera ʉláku na vaantʉ valʉme viivaavo. Vaantʉ valʉme vandookiitʉmama voovo kwa

✡ **1:17** Laanga Habakúuki 2:4.

voovo viintu vya soni, na sa uwo uvi, vaturya kulairwa chiiru mwiikalwii waavo ja ^vyeene Miiro yaluusa sa kurimira kwaavo.
28 Sa viintu ava vaantu ^vasiita kumutaanga Mululungu, Mululungu ne avareka vatuube miryuungu yaavo mivi, sa vatumame viintu si ^vyasaakwa vitumamwe.
29 Voovo vamema kira kusova uwoloki, uvi, kudiira kwiikinkima, kuviihya mutima, kivina, wuulai, wiitóoli, ukwaata, miryuungu mivi na kululusa vaantu.
30 Kei vaantu ava vamema kutukira, vamusuula Mululungu, vari heno, vatiite ukudamu, vatiite kwiivaa kipeembe, voovo vaváangaa uvi mufya, na si vavanyémyaa vavyiiri vaavo tukú.
31 Ava vaantu ni vakoókoyo, vawúnaa kulaha kwaavo, vaviihya inda na vasiina mbavariri tuku.
32 Vamányire ulairiri wa uwoloki wa Mululungu, noo kusea vaantu ^vatúmamaa mavi ja aya, ulairiri walusa vakwye. Baa jeyyo, voovo vatúubaa tumama ayo, na kei vavarúmiraa vara ^vayatúmamaa.

2

Kulamula kwa Mululungu

1 Haaha weewe mwiiwaani, weewe usiina cho lusa sa useyye uvi waako tuku, weewe ^mweene ulúusaa irya kwa viingi. Kooni woolusa irya kwa mwiiwaako, taanga ni kiilusira wiise irya weemweene. Sa baa weewe ^ulúusaa irya kwa viingi, ubwéeyyaa uvi wuuwo.
2 Suusu tamányire kululusa irya kwa Mululungu ni kwa kikomi kwa vaantu ^vatúmamaa uvi.
3 Haaha weewe ^mweene woolusa irya kwa viingi, na kunu weewe wootumama viivyo, wookiisea neha uri kululusa irya kwa Mululungu wuu?
4 Baku ni kuchwa wiise mati usúngaati wa wuuja waachwe, kutuurya mutima na uwoojeri waachwe wuu? Si umányire wuuja uwo wa Mululungu wakulongoola weewe uvalanduke fuma uvii tuku wuu?
5 Maa kaa, sa ukudamu waako na kusiita kuvalandula mutima waako, wookiijiingira nkalari ya Mululungu siku ira ulamu wa uwoloki wa Mululungu ^iri variyulwa.
6 Mpiindi iyo, Mululungu muriha ari kira muuntu kwa ^vyeene atumama.✡
7 Mululungu vaheera ari nkaasu vara ^vatúubaa tumama maaja kwa uyimiriryi, sa vasáakiraa nyemi na nkongojima fuma kwa Mululungu na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
8 Maa kaa, vaantu vara ^viiláangaa voovo vii, vara ^vasíitaa kimáári na ^vatúubaa mwiikalo wo sova uwoloki, kindayirirwa vari ni imalo na nkalari ya Mululungu.
9 Vaantu voosi ^vatúmamaa uvi kuchoona vari chiiru na turya vari uturikiri,✡ va ncholo ni Vayahúudi de vaantu si ^vari Vayahúudi.
10 Maa kaa, Mululungu vaheera ari nkongojima, nyemi na mwiikalo muuja vaantu voosi vara ^vatúmamaa viija, ta Vayahúudi de vaantu viingi si ^vari Vayahúudi.
11 Sa Mululungu si asínanalaa muuntu yoyoosi tuku.
12 Vaantu voosi vara ^vahón'yaa weerwii ya Miiro, rimira vari baa neembe vari weerwii ya Miiro. Na vaantu voosi vara ^vatúmamaa uvi na kunu vari isi ya Miiro, heewa vari irya ni iyo Miiro.
13 Sa si vaantu vara ^vatéeraa Miiro noo ^vari vawoloki miiswii ya Mululungu tuku, maa kaa, ni vara ^vatúubaa Miiro noo ^vari valwa ni vawoloki.
14 Vaantu si ^vari Vayahúudi kooni vatúmamire vira ^vyeene Miiro yaluusa, baa neembe iyo Miiro ^myeene Músa aheewa si viimányire, voovo voónekyaa vatúubaa miiro fuma mitimii yaavo.
15 Nteendo jaavo joónekyaa Miiro ya Mululungu yaandikwa mitimii yaavo. Kei, mitima yaavo ^yiísiman'yaa mavi na maaja, yoónekyaa jeyyo. Baa miiririkano yaavo ^yiirútaa

✡ **2:6** Laanga Sabúuri 62:12; Mpíri 24:12. ✡ **2:9** Laanga 2 Vatesaloníike 1:6.

ndihi, mpiindi jiingi yavatwáalaa na kiloongii na mpiindi jiingi yavíjaa mwiitumbairiryo waavo.
16 Na ja aya Masáare Maaja ^meene nookaarya yaluusa, mpiindi ja ulamu Muluungu valamurira ari vaantu miiririkano yaavo ya kimbiso kwa njira ya KirisituYéesu.

Vayahúudi na Miiro

17 Haaha sa viintu weewe wookiiyaniriira Muyahúudi, weewe wiiláangyaa Miiro na wiívaa kipeembe uri wa Muluungu.
18 Weewe umányire ^cheene Muluungu yoosaaka na urúmire kira ^kiri cha uwoloki sa ukiindiwa Miiro yaachwe.
19 Ati nyuunyu mwiimányire muri mwiitumbairiryo kwa vahoku, na kiweeru kwa vaantu vara ^varimira kilwiiryii.✡
20 Kei, ati uri mukiindya wa vakoókoyo na vasinga vaduudi, sa kuri iyo Miiro wiiséaa utiite umanyi wa kimáári na kikomi.
21 Haaha weewe ^mweene ukíindyaa viingi, sa che si wookiikiindya weemweene? Weewe ^ukíindyaa kwa vaantu viingi vareke kwiiva, sa che weewe wookiiva?
22 Weewe ^waséaa "Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku," sa che weewe wooyeenda na muki wa muuntu? Weewe ^waséaa wasuula vidabalaíyo, sa che weewe wookiiva viintu fuma nyuumbii ja miluungu ya vidabalaíyo?
23 Eri, weewe ^wiiváiraa kipeembe Miiro, eri, si wookoona wamuchwíjaa mati Muluungu ko wuna Miiro tuku wuu?
24 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, "Nyuunyu Vayahúudi moobweeyya irina ra Muluungu rihiintikirwe ni vaantu si ^vari Vayahúudi."✡
25 Kutwaalwa kwaako kibawii kuva kwiise na kunáálo kooni wootuuba Miiro. Kooni woowuna Miiro, wavíjaa ja muuntu si ^atwaalwa na kibawii.
26 Kooni muuntu si ^atwaalwa na kibawii atúmamire uwoloki ura Miiro ^yasaaka, Muluungu muvala ari ja ^atwaalwa na kibawii.
27 Vaantu vara si ^vatwaalwa na kibawii, maa kaa, ^vatúubaa Miiro, luusa vari irya kuri nyuunyu Vayahúudi ^mwatwaalwa na kibawii. Ni luusa niise jeyyo, sa baa neembe nyuunyu mwatwaalwa na kibawii na muri na Miiro, mwiiwúnaa iyo Miiro.
28 Noo kusea, si kira muuntu ^oónekanaa ni Muyahúudi weerwii, ni Muyahúudi wa kikomi tuku, na kutwaalwa na kibawii si kiintu cha muvirii vii tuku.
29 Tuku! Muyahúudi wa kikomi ni muuntu ^ari matu kwa Muluungu mutimii waachwe. Na kutwaalwa na kibawii kwa kikomi, ni kutwaalwa kibawii kwa mutima, kura ^kubwéeyyiwaa ni Mutima Muuja na si ko tuuba Miiro tuku. Muuntu ja uwo turya iise nyemi fuma kwa Muluungu na si kwa vaantu tuku.

3

Uwoloki wa Muluungu

1 Haaha, ni kunáálo che kwatiite kuva Muyahúudi? Baku kunáálo che kwatiite kutwaalwa na kibawii?
2 Kwa kira njira kwatiite kunáálo! Cha ncholo, Muluungu ajáa avakwaatya Vayahúudi masáare yaachwe.
3 Kikomi vamwi vaavo si varuma tuku. Che turi luusa? Haaha sa uko kudiira kwaavo kuruma, valandula kuri kwiilaangiwa kwa Muluungu wuu?
4 Aka tuku! Muluungu ni wo kiilaangiwa siku joosi baa neembe kira muuntu ni muloongo. Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa,
"Ee Muluungu mpiindi ^wooluusika, weewe utaangikane kwa vaantu uri wa kikomi,
kei kati ^woolamurirwa weewe usiinde."✡

✡ **2:19** Laanga Isáaya 42:6-7; 49:6; 60:3. ✡ **2:24** Laanga Isáaya 52:5; Esekiéeli 36:20, 22. ✡ **3:4** Laanga Sabúuri 51:4.

5 Maa kaa, koonɨ kʉsova ʉwoloki kwiitʉ koónekyaa ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ, che tʉrɨ lʉʉsa de? Eri, tʉsee, koonɨ Mʉlʉʉngʉ yootʉlaɨra chiirʉ sa kʉsova ʉwoloki kwiitʉ, yeeye sɨ arɨ mʉwoloki tʉkʉ wʉʉ? Nɨɨnɨ Paúli noolʉʉsɨka aha ja kɨrɨ mʉʉntʉ vii.
6 Aka tʉkʉ! Ngaarɨ viri jeyyo, joolɨ viri dahɨka Mʉlʉʉngʉ kʉlamʉrɨra weerʉ?
7 Kei vɨɨngɨ ifaanaa vasee, “Koonɨ ʉloongo waanɨ wookoongererya kɨmáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ na no mʉretera nkongojima yaachwe mʉnʉmʉʉnʉ, sa che nɨɨnɨ nooheewa irya ja mʉvɨ?”
8 Ivyo nɨ ja kʉsea, “Hendi tʉtʉmame ʉvɨ sa wʉʉja wʉʉje.” Jeyyo, noo ˆvyeene vaantʉ vɨɨngɨ vootʉlongowererya, atɨ suusu takíindyaa jeyyo. Avo, heewa varɨ irya ˆvyeene vyasaakwa.

Kusiina Mʉʉntʉ ˆArɨ Mʉwoloki Tʉkʉ

9 Haaha che tʉrɨ sea? Eri, suusu Vayahúudi nɨ vaaja kʉlookya vaantʉ vɨɨngɨ wʉʉ? Baa kiduudi vii tʉkʉ. Sa tahʉ́mwɨɨre laɨra Vayahúudi, na vaantʉ voosi sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, nɨ ɨsɨ ya ʉvɨ varɨ.
10 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ mʉwoloki tʉkʉ, baa ʉmwɨ vii tʉkʉ.
11 Kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ na mɨryʉʉngʉ tʉkʉ,
kusiina mʉʉntʉ ˆamʉsáakɨraa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
12 Vaantʉ voosi vamʉreka Mʉlʉʉngʉ,
na voovo sɨ kɨɨntʉ tʉkʉ miiswii yaachwe,
kusiina ˆatʉ́mamaa ʉwoloki tʉkʉ,
baa ʉmwɨ vii tʉkʉ.✡
13 Malaka yaavo nɨ ja mbɨrɨ́ɨra ˆjiri mwaarya,
ndimi jaavo jamema ʉloongo,
ʉkeenke wa mɨlomo yaavo wakúusaa kɨnyéruumbe cha nyororoda.✡
14 Mɨlomo yaavo yamema njumo na ʉsʉʉngʉ.✡
15 Majeo yaavo yaangʉha noo kiita sakami.
16 Imalo na uturikiri vyoónekanaa kɨra haantʉ ˆvarɨ doma.
17 Njɨra ya mwiikalo mʉʉja sɨ vɨɨmányire tʉkʉ.✡
18 Voovo vasiina matu kwa Mʉlʉʉngʉ vii tʉkʉ.”✡

19 Haaha suusu tamányire kɨra kɨɨntʉ Miiro ˆyalʉʉsa nɨ sa vaantʉ ˆvarɨ ɨsɨ ya ɨyo Miiro, na ɨyo Miiro yavɨɨkwa sa vaantʉ voosi vasove kɨɨntʉ cho huurirya, na weerʉ yoosi ɨlamʉrɨrwe nɨ Mʉlʉʉngʉ.
20 Sa kusiina mʉʉntʉ ˆaválwaa nɨ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ so tuuba ˆvyeene Miiro yasea tʉkʉ. Miiro kɨɨntʉ ˆɨbwéeyyaa nɨ koonekya mʉʉntʉ nɨ atʉ́mamaa ʉvɨ vii.

Ʉwoloki ˆWʉʉjaa kwa Nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ko Muruma Yéesu

21 Maa kaa, haaha Mʉlʉʉngʉ oónekiirye njɨra yo turya ʉwoloki baa tuuba kɨra Miiro ˆyalʉʉsa tʉkʉ. Noyo Miiro na valáali na mʉtwe valʉʉsa kɨɨntʉ ɨkɨ.
22 Kumuruma YéesuKirisitʉ noo kʉbwéeyyaa Mʉlʉʉngʉ avarume vaantʉ nɨ vawoloki. Mʉlʉʉngʉ abwéeyyaa jei kwa vaantʉ voosi ˆvamurúmaa. Yeeye sɨ asínanalaa baa ʉmwɨ tʉkʉ,
23 sa vaantʉ voosi vatʉmama ʉvɨ na vakeehekerwa kukiimana kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ.
24 Maa kaa, vaválwaa nɨ vawoloki bweete kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra ya ununuuli ˆʉrɨ kʉrɨ kʉkʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.✡
25 Mʉlʉʉngʉ amʉtoola Yéesu Kirisitʉ ave mpóryo, sa vaantʉ ˆvarɨ ruma Yéesu, vakʉndɨkaniwe na Mʉlʉʉngʉ ko tweera sakami ya Yéesu. Abweeyya jeyyo, sa oonekye

✡ **3:12** Laanga Sabúuri 14:1-3; 53:1-3; Mʉvariyuli 7:20. ✡ **3:13** Laanga Sabúuri 5:9; 140:3. ✡ **3:14** Laanga Sabúuri 10:7. ✡ **3:17** Laanga Isáaya 59:7-8. ✡ **3:18** Laanga Sabúuri 36:1. ✡ **3:24** Laanga Vaeféeso 1:7; Vakolosáai 1:14.

ʉwoloki waachwe. Sa aho kali, Mʉlʉʉngʉ ajáa ayimirirya baa kʉʉkwaatya ʉvi wa vaantʉ tʉkʉ.
26 Abweeyya jei, sa oonekye ʉwoloki waachwe mpiindi iji. Kei oonekye ni mʉwoloki
na yeeye noo avaválaa vaantʉ ˆvamurúmaa Yéesu ni vawoloki.
27 Haaha suusu vaantʉ kwiivaa tʉri vipeembe wʉʉ? Tʉkʉ! Kwa miiro irikwi? Sa ati
takwáatyaa Miiro wʉʉ? Tʉkʉ! Maa kaa, sa viintʉ ˆtamuruma Yéesu.
28 Sa Mʉlʉʉngʉ amʉválaa mʉʉntʉ ni mʉwoloki kwa kumuruma Yéesu, na si ko tuuba
mirimo ya Miiro tʉkʉ.
29 Au bakʉ Mʉlʉʉngʉ ni Mʉlʉʉngʉ wa Vayahúudi vii wʉʉ? Eri, yeeye si ari Mʉlʉʉngʉ
wa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi tʉkʉ wʉʉ? Hii, yeeye ni Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ baa si ˆvari
Vayahúudi.
30 Mʉlʉʉngʉ ni ʉmwi vii, yeeye avaválaa vaantʉ ˆvatwaalwa na kibawii vave vawoloki
kwa njira yo muruma Yéesu, na vaantʉ si ˆvatwaalwa na kibawii kwa njira yiiyo yo
muruma Yéesu.
31 Eri, haaha ni kwiisiita tiise Miiro kwa njira ihi yo muruma Yéesu wʉʉ? Aka tʉkʉ! Kiri
vyoova jeyyo ni kwiikiimikirirya tiise Miiro.

4

*Aburahá*amu *Avalwa ni Mʉwoloki ko Ruma vii*

1 Ha che tʉri lʉʉsa kʉri Aburahá amu baaba wiitʉ kiwʉʉntʉ? Yeeye jooli ataanga
masáare aya yo va mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ?
2 Koon Aburahá amu avalwa ni mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwa mirimo ˆyabooha,
Aburahá amu ajáa atiite kiintʉ cho kiivaira kipeembe, maa kaa, mbere ya Mʉlʉʉngʉ, tʉkʉ.
3 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Aburahá amu akamuruma Mʉlʉʉngʉ, sa jeyyo,
Mʉlʉʉngʉ akamʉvala Aburahá amu ni mʉwoloki.”✡
4 Haaha, mʉʉntʉ ˆatúmamaa mʉrimo, mʉsáala waachwe si kilungʉlʉngʉ tʉkʉ, ni
noongwa yaachwe ˆasaakwa aheewe.
5 Maa kaa, mʉʉntʉ si ˆatúmamaa mʉrimo tʉkʉ, sa avalwe ni mʉwoloki ni Mʉlʉʉngʉ,
kiri vyoova jeyyo, amurúmaa Mʉlʉʉngʉ, kuruma kwaachwe Mʉlʉʉngʉ, kwaválwaa ni
ʉwoloki. Mʉlʉʉngʉ avaválaa vavi ni vawoloki.
6 Mʉtemi Daúdi alʉʉsa masáare ayo mpiindi ˆalʉʉsikiráa ntálarya ˆari noyo mʉʉntʉ ʉra
Mʉlʉʉngʉ ˆamʉvala ni mʉwoloki baa kʉlaanga mirimo yaachwe tʉkʉ.
7 “Vatalariwa vara ˆvasewa ni Mʉlʉʉngʉ,
nteendo jaavo ja kuwuna miiro jasírire,
vara ʉvi waavo ˆwahonolwa vʉʉ.
8 Atalariwa mʉʉntʉ ʉra,
IJʊVA si ˆaválaa vii kaa tʉkʉ ʉvi waachwe.”✡

9 Eri, ihi ntálarya ni kwa vaantʉ ˆvatwaalwa na kibawii, noo kʉsea, Vayahúudi vii
wʉʉ? Bakʉ kei, baa ni ya vaantʉ vara si ˆvatwaalwa na kibawii, noo kʉsea vara si ˆvari
Vayahúudi wʉʉ? Talúusire Aburahá amu amuruma Mʉlʉʉngʉ ne Mʉlʉʉngʉ akamʉvala
Aburahá amu ni mʉwoloki.✡
10 Eri, ni mpiindi che Aburahá amu ˆavalwa ni mʉwoloki? Ni de atwaalwe na kibawii
bakʉ ˆakatwaalwe na kibawii? Ni de atwaalwe kibawii na si ˆakatwaalwe kibawii tʉkʉ.
11 Aheewa ishá ara yo twaalwa na kibawii, ja mʉtooso wa ʉwoloki ˆajáa nowo sa
kuruma kwaachwe ˆkweene ajáa noko de baa atwaalwe na kibawii. Kwa njira iyo,
Aburahá amu abweeyyiwa ni taáta wa vaantʉ voosi vara ˆvamurúmaa Mʉlʉʉngʉ, baa
vara si ˆvatwaalwa na kibawii, sa baa voovo vavalwe ni vawoloki.

✡ **4:3** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **4:8** Laanga Sabúuri 32:1-2. ✡ **4:9** Laanga Ncholo 15:6.

12 Kei, yeeye nɨ taáta wa vara ˆvatwaalwa na kɨbawii, avo sɨ vatwaalwa vii na kɨbawii tʉkʉ, maa kaa, vatúubaa njɨra ya kuruma Mʉlʉʉngʉ ɨra ˆng'eene Aburaháamu taáta wiitʉ ajáa noyo de atwaalwe na kɨbawii.

13 Kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ, Aburaháamu na mbyaala yaachwe hokera varɨ weerʉ,✡ Aburaháamu sɨ aheewa sa atuuba Miiro tʉkʉ, maa kaa, ko tweera ʉwoloki ˆwʉʉjaa kwa kumuruma kwaachwe Mʉlʉʉngʉ.

14 Koonɨ nɨ vara ˆvatúubaa Miiro noo ˆvarɨ kʉva vahokeri va weerʉ, kumuruma Mʉlʉʉngʉ sɨ kɨintʉ tʉkʉ, na kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ kɨintʉ kisiina,

15 sa Miiro yaréetaa imalo ra Mʉlʉʉngʉ. Maa kaa, koonɨ Miiro isiina, noko kwiiwuna kusiina tʉkʉ.

16 Sa jeyyo, ʉko kwiichuunga kʉʉjaa ko ruma, sa ɨve nɨ kwa nduwo, na ɨtoolwe kɨkomi kwa mbyaala yoosi ya Aburaháamu. Kei ɨtoolwe sɨ kwa vara ˆvatúubaa Miiro vii tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ɨve kwa voosi vara ˆvarɨ na kuruma ja kwa Aburaháamu. Yeeye Aburaháamu nɨ baaba wiitʉ wa mʉtɨma wa suusu voosi.

17 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, "Nakʉvɨika ʉve taáta wa ɨsɨ ˆjiri foo."✡ Yeeye nɨ taáta wiitʉ miiswii ya Mʉlʉʉngʉ. Aburaháamu amuruma yeeye Mʉlʉʉngʉ avahéeraa vaantʉ ˆvaakwya nkaasʉ, na kwa kʉlairirya kwaachwe viintʉ ˆvisiina vyavíjaa.

18 Aburaháamu ajáa iilaangya viintʉ sɨ ˆvidáhɨkaa kwiilaangiwa na sa jeyyo akava taáta wa ɨsɨ ˆjiri foo ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ amʉsea, "Mbyaala yaako kʉva ɨrɨ nkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ."✡

19 Baa neembe Aburaháamu ajáa adálahɨire, wa myaaka sengerera igana rɨmwɨ (100), kuruma kwaachwe sɨ kwasɨngɨsɨka tʉkʉ baa kei ataangáa mʉvɨrɨ waachwe nɨ ja ˆwaakwya, na ɨnda ya Sáara ɨjáa yaakwya.

20 Maa kaa, Aburaháamu ajáa asiina kivundu na kʉra kwiichuunga ˆkweene Mʉlʉʉngʉ ajáa amʉheera tʉkʉ, maa kaa, yeeye akava na ngururu kwa kuruma kwaachwe na akamʉheera Mʉlʉʉngʉ nkongojima.

21 Yeeye ajáa amányire kɨkomi Mʉlʉʉngʉ adáhaa tʉmama yara ˆiichuunga kʉmʉtʉmamɨra.

22 Ɨkɨ noo ˆchooreka Mʉlʉʉngʉ amʉvala Aburaháamu nɨ mʉwoloki kwa kuruma kwaachwe.

23 Aya masáare yasea, "Mʉlʉʉngʉ amʉvala nɨ mʉwoloki,"✡ sɨ yaandɨkwa sa yeemweene vii tʉkʉ,

24 maa kaa, yaandɨkwa baa kʉrɨ suusu. Suusu ˆtarúmaa Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ, suusu naasu valwa tʉrɨ tʉrɨ vawoloki.

25 Yeeye Yéesu atoolwa, akwye sa ʉvɨ wiitʉ, ne afʉfʉka sa tʉvalwe tʉrɨ vawoloki.

5

Kumuruma Yéesu Kwaréetaa Cheerʉ

1 Jeyyo, sa viintʉ tavalwa nɨ vawoloki kwa njɨra yo ruma, haaha tatɨite mwiikalo mʉʉja na Mʉlʉʉngʉ ko tweera Mweenevyoosi wiitʉ, YéesuKirisitʉ.

2 Kʉrɨ yeeye sa viintʉ tamuruma Yéesu, Mʉlʉʉngʉ atʉheera nduwo yaachwe kwa njɨra yo muruma, na jeyyo noo ˆvyeene twiíkalaa haaha. Na kei, tookoona mwerere maatʉkʉ vii, sa tookiilaangya kʉva tʉrɨ hamwɨ na Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ nkongojima yaachwe.

3 Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, baa kei, tookiiteera mwerere kati ˆtootʉrɨkɨra sa tamányire uturikiri waréetaa uyimiriryi.

4 Uyimiriryi waréetaa wiimikiri, na wiimikiri waréetaa kwiilaangya.

5 Kwiilaangya sɨ kʉbwéeyyaa tʉsove mɨtɨma tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ ahúmwɨire tʉkʉng'ʉntɨra kweenda kwaachwe mitimii yiitʉ kwa njɨra ya Mʉtɨma Mʉʉja ʉhʉ ˆatʉheera.

✡ **4:13** Laanga Ncholo 22:17-18. ✡ **4:17** Laanga Ncholo 17:5. ✡ **4:18** Laanga Ncholo 15:5. ✡ **4:23** Laanga Ncholo 15:6.

6 Mpiindi suusu ˆtujáa tusiina ngururu, mpiindi ja Mulúungu ˆjikafike, Kirisitu aakwya sa suusu si ˆtatúubaa kira Mulúungu ˆasáakaa.
7 Kikomi vyafafa maatuku vii muuntu kukwya sa muuntu muwoloki. Ifaanaa vikadahika muuntu umwi akiitoola akwye sa muuntu muuja munumuunu.
8 Maa kaa, Mulúungu yookoonekya atweenda maatuku vii, yeeye atoola Kirisitu akwye sa suusu, mpiindi suusu ˆtujáa tukaari vavi.
9 Sa viintu tavalwa turi vawoloki kwa njira ya sakami ya Kirisitu, kikomi kulookya ivyo, lamuririwa turi ni yeeye fuma nkalarii nkari ya Mulúungu ko tweera yeeye.
10 Sa mpiindi ˆtujáa tukaari vavi va Mulúungu, tujáa takundikaniwa ne kwa njira ya inkwya ya Mwaana waachwe. Kulookya ivyo, sa viintu tahumula kundikaniwa ne, ni kiweerwii viri yeeye tulamurirya ari kwa nkaasu ya Mwaana waachwe.
11 Si ivyo vii tuku, kei toovyeenda maatuku vii kwa Mulúungu kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, na kwa njira yaachwe, suusu talumaniwa na Mulúungu.

Adáamu Areeta Inkwya, Yéesu Areeta Nkaasu

12 Jeyyo, kwa njira ya muuntu umwi, noo kusea Adáamu, uvi wiingira kuri weeru, na uwo uvi wareeta inkwya. Noyo inkwya yaviingira vaantu voosi sa voosi vatumama uvi.
13 De Miiro iviikwe ni Mulúungu, uvi ujáa umwaari kuri weeru. Maa kaa, uvi si uvíikwaa nkumbukirii tuku kooni kusiina Miiro.
14 Maa kaa, keende mpiindi ja Adáamu fuuru mpiindi ja Músa, inkwya ijáa yiimiriira baa vara si ˆvatumama uvi ko wuna ulairiri ja ura wa Adáamu. Adáamu ni ja buuwo vii ya Kirisitu ura ˆuuja.
15 Maa kaa, kuhon'ya kwa Adáamu si kuri yaaniririwa na kilungulungu cha Mulúungu tuku. Sa uvi wa muuntu umwi wareeta inkwya kwa vaantu ˆvari foo. Maa kaa, nduwo ya Mulúungu isiina kipíimo na kilungulungu cha Mulúungu chuuja kwa nduwo ya muuntu umwi, noo kusea Yéesu Kirisitu. Na kilungulungu ikyo, chooloookererya kwa vaantu ˆvari foo.
16 Haaha kwatiite kwiisima kati ya kilungulungu cha Mulúungu na kuherererya kwa uvi wa muuntu umwi. Na sa kwa uvi uwo, Mulúungu ajáa atoola ulamu, na ulamu uhu, ukareeta kuheewa irya. Maa kaa, kilungulungu cha Mulúungu kikuuja sa uvi ˆuri foo wa vaantu, na kwa njira iyo, Mulúungu avavala voovo ni vawoloki mbere yaachwe.
17 Ko tweera uvi wa muuntu umwi, inkwya yiimiriira kwa uwo muuntu umwi. Maa kaa, kulookererya ivyo, kikomi vara ˆvoohokera nduwo ya Mulúungu ˆisiina kipíimo no turya kilungulungu cha uwoloki, kwiimiriira vari nkaaswii ko tweera muuntu wiingi, noo kusea Yéesu Kirisitu.
18 Sa jeyyo, ja ˆvyeene uvi wa muuntu umwi wareeta kuheewa irya kwa vaantu voosi, viivyo murimo wa uwoloki wa muuntu umwi, wavabweeyya vaantu vavalwe ni vawoloki, na jeyyo, vaantu voosi vareterwa nkaasu.
19 Kei kwa kusova matu kwa muuntu umwi kwa Mulúungu, vaantu ˆvari foo vabweeyyiwa vave vavi, viivyo, kuva matu kwa muuntu umwi wiingi kwa Mulúungu, bweeyya kuri vaantu ˆvari foo vave vawoloki.
20 Miiro yareetwa sa uvi ukiingike. Maa kaa, uvi ˆukakiingike, noyo nduwo ya Mulúungu ijáa yakiingika baa kulookya.
21 Jeyyo, ja ˆvyeene uvi wiimiriira ukareeta inkwya, viivyo nduwo nkuulu ya Mulúungu yookiimiriira kwa njira yo tubweeyya tuve vawoloki. Kei, yooturetera nkaasu ya siku ˆjisiina uhero kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

6

Kukwya noo Fufuka Hamwi na Kirisitu

1 Haaha, che de turi luusa? Eri, tutuube tumama uvi sa nduwo ikiingike wuu?
2 Aka tuku! Suusu takwyiira uvi, jooli turi daha tuuba kwiikala uvii?

3 Eri, suusu voosi ˆtabatisiwa kunu tookundikaniwa na Kirisitu Yéesu, si mwamányire talumaniwa ne inkwyii yaachwe tuku wuu?
4 Haaha, suusu taakwya na tataahwa hamwi na Kirisitu kwa njira ya ubatíiso, sa jeyyo, kooni Yéesu afufulwa kwa ngururu ya nkongojima ya Taáta, viivyo baa suusu daha turi kwiikala mwiikalo mufya.
5 Kooni suusu taava kiintu kimwi na Yéesu kwa inkwya yaachwe, viivyo suusu naasu kuva turi ne kiintu kimwi ufufúukwii waachwe.
6 Suusu tamányire wuuntu wiitu wa uvi waning'iniwa fuuru ukakwya hamwi na Kirisitu, sa muviri wa uvi umalwe, na suusu tureke kuva vatúmwa va uvi.
7 Sa muuntu yoyoosi ˆaakwya, avalwa ni muwoloki ko kerwa fuma uvii.
8 Haaha kooni taakwya na Kirisitu, ruma tiise, kiikala tweende ne.
9 Sa tamányire, Kirisitu afufulwa na si ari kukwya vii kaa tuku kei. Inkwya isiina wiimiriri mweeri yaachwe tuku.
10 Yeeye ˆakakwye, aakwya kamudu vii, na akava uusíindire uvi. Haaha iíkalaa kwa nkongojima ya Mululungu.
11 Jeyyo, baa nyuunyu ivali mwasiinda uvi, na uvi si uri daha kuviimiriira nyuunyu tuku kei. Na ni nkaasu muri kwa Mululungu kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
12 Haaha kari muurekere uvi wiimirire miviri yaanyu ˆikwyíjaa tuku, sa mutuube uláku ˆuri muvi wa miviri tuku.
13 Kei, kari mutoole haantu ha miviri yaanyu have saama jo tumamira masáare si ˆyari ya uwoloki tuku. Kiri vyoova jeyyo, itooli nyuunyu kwa Mululungu ja vaantu ˆmujáa mwaakwya, na haaha ˆmwatiite nkaasu ifya. Nyuunyu tooli haantu ha miviri yaanyu ja saama jo tumamira uwoloki.
14 Na uvi si uri viimiriira nyuunyu kei tuku, sa si muri isi ya Miiro tuku, maa kaa, isi ya nduwo.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu ni Vatúmwa va Uwoloki

15 Haaha, che turi sea de? Tutuube tumama uvi sa viintu turi isi ya nduwo na si isi ya Miiro tuku wuu? Aka tuku!
16 Kikomi mwamányire, kooni mwiivíikire kwa muuntu ja vatúmwa ˆvari matu, nyuunyu kikomi ni vatúmwa vaachwe.✡ Iki ni kikomi, kooni muri kuva vatúmwa va uvi, uhero waachwe ni inkwya, au kooni muri vatúmwa ˆvari matu kwa Mululungu, uhero waachwe ni uwoloki.
17 Aduumbwe Mululungu, sa aho kali mujáa vatúmwa va uvi, maa kaa, haaha mwaava matu kwa mitima yaanyu kwa kira ukiindya ˆmwakwaatiwa.
18 Nyuunyu mwaviikwa húuru fuma utúmwii wa uvi, mukava vatúmwa va uwoloki.
19 Nalúusire lusímo lwa vatúmwa kwa masáare ya kiwuuntu, sa teketeke yaanyu ya kiwuuntu. Aho ncholo, mujáa mwatoola haantu ha miviri yaanyu ja vatúmwa va nteendo jo wuna miiro na mukalookererya nteendo ijo. Viivyo haaha tooli haantu ha miviri yaanyu, ja vatúmwa va uwoloki ˆkweene kuhererya kwaachwe ni wuuja mbere ya Mululungu.
20 Mpiindi ˆmujáa vatúmwa va uvi, mujáa mwiiyanjaala si mwadoomeririwáa kutumama uwoloki tuku.
21 Ni kunáálo che mwaturya mpiindi ˆmwatumamáa viintu haaha ˆmoovyoonera soni? Kuhererery a kwa viintu ivyo, ni inkwya ya siku ˆjisiina uhero.
22 Maa kaa, haaha mwaava húuru fuma uvii na mwaava vatúmwa va Mululungu, kunáálo ˆmuri turya vabweeyya iri muve vaaja mbere ya Mululungu, na kuhererery a kwaachwe ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
23 Sa musáala wa uvi, ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Mululungu ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.

✡ **6:16** Laanga Yooháani 8:34.

7

Ura ˆAmuruma Yéesu si Akundikaniwa na Miiro Tuku

1 Vanaviitu, ni luusa niise jei sa ni luusika niise na vantu ˆviimányire Miiro. Mwamányire Miiro ni mweeri ya muuntu iri kati muuntu ˆari nkaasu.
2 Baa ja tusee, muuntu muki ˆaloolwa, achuungwa ni miiro ya ilóola mpiindi joosi mulume waachwe ˆari mooyo, maa kaa, mulume waachwe kooni akwíire, uwo muuntu muki achúnguriirwe fuma iyo miiro ya ilóola.
3 Jeyyo, kooni uwo muuntu muki alóorirwe ni muuntu mulume wiingi mpiindi mulume waachwe ˆari mooyo, uwo muuntu muki kaanirirwa ari ˆayéendaa na mulume wa muuntu. Maa kaa, kooni mulume waachwe akwíire, uwo muuntu muki iiyanjaala, si ari isi ya miiro ya ilóola tuku, si ari kaanirirwa ˆayéendaa na mulume wa muuntu tuku.
4 Viivyo, vanaviitu, nyuunyu mwahumula kukwya kuri Miiro, kwa njira ya muviri wa Kirisitu. Haaha mwaava máari ya wiingi, ura ˆafufulwa sa tudahe kuvyaala ndiiwa njija sa Mululungu.
5 Sa mpiindi ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi ˆwiimiriráa miiririkano yiitu, Miiro yabweeyyáa uláku ulookye na uve na ngururu yo tumama mirimo mivi mivirii yiitu, sa tuvyaale ndiiwa ˆjiréetaa inkwya.
6 Maa kaa, haaha tarekerwa fuma Miirwii, sa taakwya kwa kira ˆchatwiimiriráa. Tarekerwa fuma Miirwii, sa tumutumamire Mululungu kwa njira ifya ya Mutima, na si kwa njira ya kali ya Miiro ˆyaandikwa tuku.

Miiro ya Mululungu Yatoónekyaa ˆVyeene Uvi Uri

7 Haaha, che de turi luusa? Tusee Miiro ni uvi wuu? Aka tuku! Kikomi ngaari si Miiro, ngaari si nuutaanga uvi tuku. Ngaari si nataanga kumererya mati kiintu cha muuntu ni uvi tuku, ngaari Miiro si yaluusa, “Kari umériryaa mati tuku.”✡
8 Maa kaa, ˆnkataange uwo ulairiri, uvi waankumurirya ukiinula kira mpiima yo mererya mati. Sa kooni kusiina Miiro, uvi waakwya, usiina nguruu yo vabweeyya vaantu vatumame uvi tuku.
9 Mpiindi jimwi, niini nijáa nkaasu bila Miiro, maa kaa, ulairiri ˆukuuje, uvi ukava nkaasu, naani nkakwya.
10 Nkoona ura ulairiri ˆwasaakwa ureete nkaasu, kwaani waréetire inkwya.
11 Sa uvi ˆukaturye nkalo ko tweera njira ya uwo ulairiri, waankoovera. Na ko tweera ulairiri uwo, nkuulawa.
12 Jeyyo, Miiro ni miija mbere ya Mululungu, na ulairiri ni muuja, na ni wa uwoloki, kei wabooha.
13 Eri, kira ˆchabooha chaava inkwya kwaani wuu? Aka tuku! Maa kaa, sa uvi utaangwe ni uvi, wareeta inkwya kuri niini ko tweera kira ˆkijáa chabooha, sa kwa njira ya ulairiri uvi utuube kuva ni muvi munumuunu kulookya.

Kwiisiinda na Uvi

14 Tamányire Miiro ni ya mutimii, maa kaa, niini ufumo waani ni wa muuntu, naani navawa iyoombe nive mutúmwa wa uvi.
15 Kikomi niini mweeneevyo si niimányire ˆcheene nootumama tuku. Sa kira ˆndiri saaka tumama, si noodaha tumama tuku, maa kaa, nootumama yara ˆnasuula.
16 Kooni nootumama kira si ˆnoosaaka tumama, ni ruma niise Miiro yabooha.
17 Haaha si niini kikomi ˆnootumama uvi tuku, maa kaa, ura ufumo waani wa uvi ˆwiíkalaa kuri niini.
18 Sa namányire, kusiina ˆchabooha chochoosi ˆchiíkalaa kuri niini tuku, noo kusea ufumwii wa wuuntu waani wa uvi. Sa nookoona mpiima yo tumama ˆvyabooha, maa kaa, si noodaha kuvitumama tuku.

✡ **7:7** Laanga Ufumo 20:17; Nkumbukira ya Miiro 5:21.

19 Noosaaka tumama kira ˆchabooha, maa kaa, si nookitumama tuku. Si noosaaka tumama ˆchaviiha tuku, baa neembe ni jeyyo, nootuuba kitumama.
20 Haaha kooni nootumama kira si ˆnoosaaka kukitumama, si niini ˆnootumama ivyo tuku, maa kaa, ni ura uvi ˆwiíkalaa kuri niini.
21 Sa jeyyo, nataanga natiite mwiiro isii yaani, kira ˆndiri saaka tumama kira ˆchabooha, nkiishaana nasáawiire kutumama kiintu kivi.
22 Sa isi'iisii mutimii waani, Miiro ya Mululungu yaanjéryaa mutima.
23 Maa kaa, nookoona kwatiite mwiiro wiingi ˆwootumama murimo muvirii waani, ˆmweene woolwa na mwiiro wa miryuungu yaani. Uwo, wookuumbweeyya mbe mutúmwa wa mwiiro wa uvi, ura ˆwootumama murimo muvirii waani.
24 Aka, niini mukiva! Ani ari kuundamurirya fuma muvirii uhu ˆwookuuntwaala na inkwyii?
25 Noomuduumba Mululungu ko tweera Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu! Jeyyo, niini mweeneevyo kwa miryuungu yaani ndiri mutúmwa wa Miiro ya Mululungu, maa kaa, kwa ufumo wa wuuntu waani wa uvi, ndiri mutúmwa wa miiro ya uvi.

8

Mwiikalo ˆUlóngoolwaa ni Mutima wa Mululungu

1 Sa jeyyo, haaha kusiina ˆari luusa irya kwa vara ˆvalumaniwa na Kirisitu Yéesu tuku.
2 Sa kwa njira ya Kirisitu Yéesu, miiro ya Mutima wa nkaasu, wavabweeyya muve húuru fuma wiimiririi wa miiro ya uvi na inkwya.
3 Miiro si yadaha kutubweeyya tuve húuru na uvi tuku, sa teketeke ya ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi. Sa jeyyo, Mululungu amutuma Mwaana waachwe ˆari na muviri ˆuri ja yiitu suusu ˆturi vavi. Uhu Mwaana waachwe aava mpóryo sa uvi, na kwa njira ihi Mululungu akava alúusire irya kwa uvi kuri muviri.
4 Mululungu abweeyya jeyyo, sa uwoloki ura Miiro ˆyasaaka, ukiimane isii yiiswi, suusu si ˆtwiíkalaa ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, maa kaa, ko tuuba Mutima wa Mululungu.
5 Vara ˆviíkalaa ko longoolwa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, miryuungu yaavo yamérеryaa mati kutumama uvi, maa kaa, vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja, vabwéeyyaa viintu vira Mutima Muuja ˆasáakaa.
6 Sa miryuungu ya ufumo wa wuuntu wa uvi ni inkwya, maa kaa, miryuungu yo longoolwa ni Mutima, ni nkaasu na mwiikalo muuja.
7 Sa miryuungu ya wuuntu wa uvi ni muvi wa Mululungu, sa yeeye si iiviíkaa isi ya Miiro ya Mululungu tuku, kei si adáhaa tuku.
8 Vaantu vara ˆviimíriirwaa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, si vari daha kumweerya Mululungu mutima tuku.
9 Nyuunyu si mwiimíriirwaa ni ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi tuku, maa kaa, mwiimíriirwaa ni Mutima, koони Mutima wa Mululungu iíkalaa kuri nyuunyu. Muuntu yoyoosi ura ˆasiina Mutima wa Kirisitu, yeeye si wa Kirisitu tuku.
10 Maa kaa, koони nyuunyu muri kiintu kimwi na Kirisitu, baa neembe miviri yaanyu yaakwya sa uvi, kuri nyuunyu mitima yaanyu ni nkaasu iri, sa mwavalwa muri vawoloki.
11 Tamányire Mululungu amufufula Yéesu. Abweeyya jeyyo kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wuuwo, iíkalaa isii yaanyu. Sa jeyyo, ˆvyeene Mululungu amufufula Kirisitu Yéesu, viivyo kwa njira ya Mutima waachwe uhu ˆaava kiintu kimwi na nyuunyu kiiheera ari nkaasu miviri yaanyu ˆikwyíjaa.
12 Haaha vanaviitu si tasaakwa tundookiikala ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, noo kusea kwiikala ko tumama uvi.

13 Sa koonɨ mookiikala ja ˆvyeene ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ woovalongoola, kukwya mʉrɨ. Maa kaa, koonɨ mʉrékire kʉtʉmama nteendo mbɨ kwa lʉviro lwa Mʉtima, kɨkomi kiikala mʉrɨ na Mʉlʉʉngʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.✡
14 Sa voosi vara ˆvalóngoolwaa nɨ Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ nɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ.
15 Sa nyuunyu sɨ mwahokera mʉtima ˆʉrɨ vabweeyya mʉve vatúmwa ˆvoófaa tʉkʉ. Tʉkʉ! Mwahokera Mʉtima ˆwoovabweeyya mʉve vaana va Mʉlʉʉngʉ, na kwa Mʉtima ʉwo toomwaanɨrɨra, “Áaba!” noo kʉsea, “Taáta!”
16 Ʉhʉ Mʉtima ˆaláɨraa hamwɨ na mɨtima yiitʉ, suusu tʉrɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ.
17 Haaha sa viintʉ suusu tʉrɨ vaana vaachwe, suusu tʉrɨ vahokeri va kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ. Kei suusu nɨ vahokeri hamwɨ na Kirisitʉ, koonɨ kɨkomi tʉrɨ turikiriwa hamwɨ na Kirisitʉ, sa kei suusu tʉheewe nkongojima hamwɨ ne.

Nkongojima ˆYookʉʉja

18 ˆNdɨrɨ laanga uturikiri ʉhʉ wa haaha sɨ nookoona nɨ kɨintʉ tʉkʉ koonɨ nafwáaniriirye na nkongojima ˆyookʉʉja, ɨra ˆɨrɨ variyʉlwa kʉrɨ suusu.
19 Sa viintʉ vyoosi ˆvyʉʉmbwa, vyoosi vyawóojeraa kwa mpɨɨma Mʉlʉʉngʉ avavariyʉle vaana vaachwe.
20 Viintʉ vyoosi ˆvyʉʉmbwa nɨ Mʉlʉʉngʉ vyabweyyiwa vive matu isii ya mukube, sɨ sa kweenda kwaavo tʉkʉ, maa kaa, ja kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ.✡ Baa neembe nɨ jeyyo, kwatɨɨte kwiilaangya,
21 sa ivyo viintʉ vyoosi lamuririwa viri fuma utúmwii wa ʉsaambʉ, na viheewe uhúuru wa nkongojima ya vaana va Mʉlʉʉngʉ.
22 Sa tamányire fʉʉrʉ haaha viintʉ vyoosi ˆʉʉmba Mʉlʉʉngʉ vyoorɨra kwa makata, ja makata yo kiichʉngʉla.
23 Baa sɨ viintʉ vyoosi ˆvyʉʉmbwa vii tʉkʉ, baa suusu ˆtʉrɨ na ndɨɨwa ja ncholo ja Mʉtima Mʉʉja, kwa isii toorɨra kwa ʉsʉʉngʉ kʉnʉ toowoojera kwa mpɨɨma kʉbweeyyiwa tʉve vaana va Mʉlʉʉngʉ, noo kʉsea ununuuli wa mɨvɨrɨ yiitʉ.
24 Sa ko kwiilaangya jeyyo, suusu talamuririwa. Maa kaa, koonɨ wookiilaangya kɨintʉ kɨra ˆukitúriirye, ʉko sɨ kwiilaangya tʉkʉ. Eri, kwatɨɨte mʉʉntʉ ˆiiláangyaa turya arɨ kɨintʉ kɨra ˆarɨ nocho wʉʉ?
25 Maa kaa, koonɨ tookiilaangya kɨra kɨintʉ sɨ ˆtʉnachoona, toosaakwa tʉkɨwoojere kwa mpɨɨma na kwa uyimiriryi.
26 Viivyo ne Mʉtima atwaámbiriryaa haantʉ ˆtʉrɨ teketeke. Suusu sɨ tamányire ˆvyeene vyasaakwa tʉmʉloombe Ijʉva tʉkʉ, maa kaa, Mʉtima mweeneevyo atʉlóomberaa kwa Mʉlʉʉngʉ kwa mʉrɨro wa ʉsʉʉngʉ ˆvyeene baa sɨ viri dahɨka kʉvariyʉla na masáare.
27 Ne Mʉlʉʉngʉ amányire fʉʉrʉ isii ya mɨtima yaanyu, amányire miiririkano ya Mʉtima. Sa ʉwo Mʉtima avalóomberaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asáakaa.
28 Suusu tamányire Mʉlʉʉngʉ atúmamaa masáare yoosi kʉreeta maaja kwa vaantʉ voosi ˆvamweenda. Na avo vaanɨrɨrwa kwa mɨryʉʉngʉ yaachwe.
29 Sa vaantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆavataanga keende aho ncholo, avasaawʉla viifwaane na Mwaana waachwe ˆvyeene arɨ, sa Mwaana waachwe ave ndaambere kʉrɨ vaantʉ ˆvarɨ foo.
30 Avo ˆavasaawʉla, avaanɨrɨra, avo ˆavaanɨrɨra kei avavala vave vawoloki, na avo ˆavavala vave vawoloki kei avabweeyya vave na nkongojima.

Kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ

31 Che de tʉrɨ lʉʉsa kʉrɨ masáare aya? Koonɨ Mʉlʉʉngʉ arɨ ivarwii riitʉ ani arɨ daha kʉtʉvarindʉka suusu?
32 Mʉlʉʉngʉ sɨ amoonera mbavariri baa Mwaana waachwe tʉkʉ, yeeye amʉtoola sa suusu voosi. Joolɨ arɨ reka kʉtʉheera viintʉ vyoosi viija hamwɨ na kʉboohya mʉtima kwaachwe?

✡ **8:13** Laanga Vagalatía 6:8. ✡ **8:20** Laanga Ncholo 3:17.

33 Nɨ ani ˆarɨ vatwaala na kɨloongii vaantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆavasaawʉla? Kusiina tʉkʉ! Mʉlʉʉngʉ avaválaa vave vawoloki.
34 Nɨ ani ˆarɨ tʉlʉʉsɨra irya? Kusiina tʉkʉ! Kirisitʉ Yéesu aakwya, kei kʉlookya ayo, afʉfʉka na iíkalaa mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, kei yeeye noo atʉlóomberaa.
35 Nɨ ani ˆarɨ tʉkera fuma kweenda kwa Kirisitʉ? Nɨ uturikiri, au marema, au waalakan'yo, au njala, au ʉsava, au kʉsaaka kwɨingɨra imalwii au inkwya wʉʉ?
36 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yaandɨka,

"Sa weewe tookʉʉlawa chobu,
tabweeyyiiwe ja muundi jo sɨɨnja."✡
37 Baa neembe masáare ayo yoosi yootʉpata, suusu toosiinda mʉnʉmʉʉnʉ na kʉlookya ayo, kwa nyambirirya ya yeeye ˆatweenda.
38 Kɨkomi namányire, kusiina kɨɨntʉ ˆkɨrɨ tʉkera na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, ɨve nɨ inkwya au nkaasʉ, ɨve nɨ mirimʉ miija au mirimʉ mɨvɨ, ɨve nɨ viintʉ ˆvyoofʉmɨra haaha au ˆviri fʉmɨra sikʉ ˆjookʉʉja, ɨve nɨ wiimiriri kurumwii,
39 ɨve nɨ weerʉ ya mweeri, au nɨ weerʉ ya ɨsɨ au kɨɨntʉ chochoosi chɨingɨ ˆchʉʉmbwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, sɨ kɨrɨ daha kʉtʉnanʉkʉla na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ ko kʉkʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ tʉkʉ.

9

Mʉlʉʉngʉ na Kʉsaawʉla Kwaachwe Kʉkʉʉlʉ

1 Kɨmaarɨ kaa noolʉʉsa kwa Kirisitʉ nɨɨnɨ ˆndɨrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ ne, sɨ noolʉʉsa ʉloongo tʉkʉ. Mʉtɨma waanɨ ˆwiísiman'yaa mavɨ na maaja na ˆʉrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ na Mʉtɨma Mʉʉja, nɨ laɨra wiise isáare ɨrɨ kei.
2 Mʉtɨma waanɨ woorɨra no myaa, na natɨɨte ʉsʉʉngʉ maatʉkʉ vii sɨ ˆusíraa mutimii waanɨ.
3 Ngaarɨ nadaha kʉloomba baa njumwe, na nkerwe na Kirisitʉ sa vandʉʉ vaanɨ, vaantʉ va lʉkolo lwaanɨ kɨwʉʉntʉ, ngaarɨ nabweeyya jeyyo.
4 Ava nɨ Viisiraéeli, Mʉlʉʉngʉ avabweeyya vave vaana vaachwe, akavalaɨra nkongo-jima yaachwe na akavɨɨka mʉhákо novo. Kei Mʉlʉʉngʉ avaheera Miiro yaachwe na kwiichuunga kwaachwe na kumwiinamɨra Kaayii Njija ya Ijʉva.
5 Voovo nɨ va ufumo wa mbyaala ya vala baaba vakʉʉlʉ va ncholo na kwa wʉʉntʉ wa Masía. ʉhʉ Masía nɨ Mʉlʉʉngʉ ˆɨímɨrɨraa kɨra kɨɨntʉ, yeeye adʉʉmbwe kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi.
6 Sɨ noosea isáare ra Mʉlʉʉngʉ rasɨɨndɨrwe tʉkʉ. Sa sɨ kɨra Mwiisiraéeli ˆarɨ wa uvyaalo ˆwafuma kwa Isiraéeli nɨ Mwiisiraéeli kɨkomi tʉkʉ.
7 Kei kʉva vaana va ufumo wa mbyaala ya Aburaháamu sɨ kʉrɨ vabweeyya vave kɨkomi vaana va Aburaháamu tʉkʉ. Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, "Sa lʉkolo lwaako nɨ kwa Isaka lʉrɨ fuma."✡
8 Ɨhɨ noo kʉsea, sɨ vaana vara ˆvavyaalwa kɨmʉvɨrɨ noo vaana va Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Kirɨ vyoova jeyyo, vara ˆvavyaalwa kwa ʉra ufumo wa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ noo ˆvarɨ valwa nɨ vaana va Aburaháamu va kɨmáárɨ.
9 Sa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kweeneevyo nɨ jei kwasea, "Mwaaka ˆwookʉʉja mpɨɨndɨ ja iji kʉʉja ndɨrɨ, na Sáara kʉva arɨ iichúngwɨɨre mwaana mʉlʉme."✡
10 Baa kei sɨ jeyyo vii tʉkʉ, ʉwo mwaana wa ʉko kʉlaha nɨ Isaka taáta wiitʉ. Isaka ˆakakʉle, amʉloola Rabéeka na vakavyaala maása.
11 Maa kaa, sa kʉsaawʉla kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ mweeri kʉrɨ, baa avo vaana sɨ vanavyaalwa na baa sɨ vanataanga riija na rɨvɨ,

✡ **8:36** Laanga Sabúuri 44:22. ✡ **9:7** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **9:9** Laanga Ncholo 18:10, 14.

12 Rabéeka asewa jei, “Mukúúlu kumutumamira eende mudúúdi.”✡ Kei, Mulúungu
asáawulaa si kwa nteendo ja vaantu tuku, maa kaa, ja ^vyeene yeeye mweeneevyo
aánirira.
13 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Namweenda Yaakúupu, maa kaa, Esáau
namusuula.”✡
14 Haaha che kaa turi sea? Mulúungu asova uwoloki wuu? Aka tuku!
15 Sa Mulúungu amusea Músa,
“Kumulaanga ndiri na riiso ra wuuja ura ^ndiri saaka mulaanga na riiso ra wuuja,
kei kumoonera ndiri mbavariri ura ^ndiri saaka moonera mbavariri.”✡
16 Sa jeyyo, ni Mulúungu noo alámulaa kulaanga na riiso ra wuuja. Muuntu si ari saawula
au si ari kiimanyikira tuku.
17 Sa Masáare ^Yari Mpeho yalúusa jei, Mulúungu amusea Faráao, “Nakwiinula uve
mutemi, sa kwa njira yaako ngururu jaani jitaangikane na irina raani rilúuswe kuri
weeru yoosi.”✡
18 Ni kiweerwii viri, Mulúungu aláangaa na riiso ra wuuja yoyoosi ^yoosaaka na afáfyaa
mutima yoyoosi ^yoosaaka afafye mutima.
19 Haaha kuunsea muri, “Sa che de Mulúungu aséaa atiite kiloongi na suusu? Sa ni ani
^ari kiikana vira Mulúungu ^asáakaa?”
20 Eri, ati weewe muuntu vii uri ani fuuru umubeerule Mulúungu? Eri, kiintu ^chuumbwa
ifaanaa kimuurye ura ^achuumba, “Sa che wuunyumba ndiri jei?”✡
21 Eri, muúmba nyiingu si ari daha kuumba nyiingu iviri kwa iroongo ririra na nyiingu
imwi ive ya kitemi na yiingi ya kira siiku tuku wuu? 22 Jooli turi sea, kooni Mulúungu
yoosaaka koonekya kukorera kwa nkalari yaachwe na kubweeyya ngururu jaachwe
jitaangikane? Che turi sea kooni atuurya mutima munumuunu kwa uyimiriryi mukuulu
kwa saama ja nkalari yaachwe ^jeene jasaakwa jimalwe?
23 Kei jooli turi sea kooni yoobweeyya jeyyo sa usúngaati wa nkongojima yaachwe
utaangikane kwa jira saama jaachwe ja riiso ra wuuja jira ^ajitengenesha keende aho
kali kwa nkongojima yaachwe?
24 Jooli turi sea, kooni baa suusu ni vamwi va vara ^avasaawula na si kufuma kwa
Vayahúudi vii tuku, maa kaa, kufuma kwa vaantu si ^vari Vayahúudi kei?
25 Kitáabwii cha mulá̱ali na mutwe Hoséa, Mulúungu asea,
“Vara si ^vajáa vaantu vaani,
vaanirira ndiri vaantu vaani!
Vaantu si ^nijáa naveenda hara lombere,
kuvaanirira ndiri ^naveenda,”✡
26 na “Haantu hara ^vasewa,
‘Nyuunyu si muri vaantu vaani,’
aho, kaanirirwa vari vaana va Mulúungu ^Ari Nkaasu.”✡
27 Isáaya ne alúusa kwa sawúti nkuulu sa Viisiraéeli yoosea,
“Baa kooni mbyaala ya Isiraéeli,
ni nkúúlu ja isaáre ra mbarimbari ya mayiya,
ni vake vii noo ^vari lamuririwa.
28 Sa IJUVA kiimikirirya ari
ulamu waachwe kuri weeru, chaangu,
na ukiimane.”✡
29 Ni ja ^vyeene Isáaya alúusa aho kali,
“Ngaari IJUVA Mweenengururu,
si atuchererya vaana,
ngaari taava ja Sodóoma,

✡ **9:12** Laanga Ncholo 25:23. ✡ **9:13** Laanga Maláaki 1:2-3. ✡ **9:15** Laanga Ufumo 33:19. ✡ **9:17** Laanga Ufumo 9:16. ✡ **9:20** Laanga Isáaya 29:16; 45:9. ✡ **9:25** Laanga Hósea 2:23. ✡ **9:26** Laanga Hósea 2:1. ✡ **9:28** Laanga Isáaya 10:22-23.

ngaarɨ tamalwa ja Gomóora.”✡

Kusiita Kuruma kwa Isiraéeli

30 Che tʉrɨ lʉʉsa haaha? Atɨ vaantʉ sɨ ˆvarɨ Viisiraéeli vara sɨ ˆvasaakɨráa ʉwoloki,
Mʉlʉʉngʉ avabwéeyyiirye vave vawoloki ko ruma vii.
31 Haaha, Viisiraéeli vamányɨkaa kʉva vawoloki kwa njɨra ya Miiro. Baa neembe nɨ
jeyyo, vasiindwa kʉva na ʉwo ʉwoloki.
32 Sa che? Sa viilaangya mɨrɨmo yaavo kɨrɨ vyo kiilaangya kuruma. Viikunguvala iwyii
rɨra ˆrikúnguvaryaa.
33 Ja ˆvyeene vyaandɨkwa,
“Laangi, ʉko Sayúuni vɨɨka niise iwye ˆrikúnguvaryaa,
mwaalaliwye ˆurɨ hɨtahɨta vaantʉ.
Maa kaa, yoyoosi ˆarɨ muruma ʉwo,
sɨ arɨ kooniwa soni vii kaa tʉkʉ.”✡

10

1 Vanaviitʉ, mpɨɨma ya mʉtɨma waanɨ, na kʉloomba kwaanɨ kwa Mʉlʉʉngʉ, nɨ sa
Vayahúudi valamuririwe.
2 Sa nɨ koonekya niise kɨkomi, ava vaantʉ vamányɨkaa na mɨtɨma sa Mʉlʉʉngʉ, maa
kaa, sɨ vamányire vira viintʉ ˆyoosaaka tʉkʉ.
3 Voovo sɨ vamányire ʉwoloki ˆufúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Kei, vasáakɨraa ʉwoloki
waavo veeneevyo. Jeyyo, voovo sɨ viibweeyya vave matu kʉrɨ ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ
tʉkʉ.
4 Sa Kirisitʉ noo kukiimikirirya kwa Miiro, sa yoyoosi ˆarɨ muruma, ave mʉwoloki
mbere ya Mʉlʉʉngʉ.

Kʉlamuririwa nɨ kwa Vaantʉ Voosi

5 Kʉva mʉwoloki ko tuuba Miiro, Mʉ́sa aandɨka jei, “Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆatʉ́mamaa
ˆmeene yasaakwa nɨ Miiro, kiikala arɨ ko yera tuuba ɨyo Miiro.”✡
6 Maa kaa, ʉwoloki ˆwʉʉ́jaa kwa njɨra yo ruma, Masáare ˆYarɨ Mpeho yaandɨka jei,
“LʉʉsA mutimii waako jei tʉkʉ, ‘Ani ˆarɨ kaambʉka fʉʉrʉ kurumwii?’✡” Noo kʉsea
akamukiimye Kirisitʉ na kʉrɨ weerʉ?
7 “Bakʉ, ‘Ani ˆarɨ kiima fʉʉrʉ ntarii?’✡” Noo kʉsea akamwaambukye Kirisitʉ fuma kwa
ˆvaakwya?
8 Maa kaa, Masáare ya Mʉlʉʉngʉ nɨ joolɨ yalʉʉsa?
“Isáare raachwe nɨ heehi rɨrɨ na weewe,
nɨ mʉlomwii na mutimii waako rɨrɨ.”✡
Noo kʉsea rɨra isáare ro muruma Kirisitʉ ˆtʉrɨváriyʉlaa.
9 Sa koonɨ ulúusire na mʉlomo waako, “Yéesu nɨ Mweenevyoosi,” na kuruma mutimii
waako, Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla fuma kwa ˆvaakwya, lamuririwa ʉrɨ.
10 Sa kwa mʉtɨma mʉʉntʉ arúmaa, jeyyo aválwaa nɨ mʉwoloki, na kwa mʉlomo alʉ́ʉsaa,
na jeyyo alámuririwaa.
11 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Yoyoosi ˆarɨ mwiilaangya sɨ arɨ kwaatiwa
soni tʉkʉ.”✡
12 Sa MʉyahúudI na mʉʉntʉ sɨ ˆarɨ MʉyahúudI sɨ viísimire tʉkʉ. KwatɨIte Mweenevyoosi
ʉmwɨ vii kwa vaantʉ voosi, yeeye avatálaryaa kwa usúngaati voosi ˆveene vamwaánɨrɨraa
yeeye.
13 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Kɨra mʉʉntʉ ˆarɨ mwaanɨrɨra IJʊVA lamuririwa arɨ.”✡

✡ **9:29** Laanga Isáaya 1:9; Ncholo 19:24-25. ✡ **9:33** Laanga Isáaya 8:14; 28:16. ✡ **10:5** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **10:6** Laanga NkʉmbʉkɨIra ya Miiro 9:4; 30:12. ✡ **10:7** Laanga NkʉmbʉkɨIra ya Miiro 30:13. ✡ **10:8** Laanga NkʉmbʉkɨIra ya Miiro 30:14. ✡ **10:11** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **10:13** Laanga Yoéeli 2:23.

14 Maa kaa, vaantu jooli vari mwaaniriira ura si ˆvanamuruma? Jooli vari muruma, ura
si ˆvanamuteera? Jooli vari muteera, kooni kusiina muuntu wo vavariyuriira?
15 Jooli vaantu vari muvariyula, kooni si vanatumwa? Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho
yaluusa, “Myuujire ya vaantu ˆvaréetaa Masáare Maaja, yabooha maatukú vii.”✡
16 Maa kaa, si voosi vakwáatyaa Masáare Maaja tuku. Sa Isáaya aluusa, “Ee IJUVA, ni ani
ˆaruma masáare yiiswi?”✡
17 Haaha, kuruma kuújaa kwa njira yo teera isáare, na kuteera kuújaa kwa isáare ra
Kirisitu.
18 Maa kaa, ni kuurya niise, eri Viisiraéeli si vateera tuku wuu? Hii vateera. Masáare
ˆYari Mpeho yasea,
“Sawúti yaavo yadoma kuri isi joosi,
noyo masáare yaavo yafika utulo waasi.”✡
19 Kei kuurya niise, eri, Viisiraéeli si vataanga tuku wuu? Hii vataanga. Lwa ncholo Músa
asea,
“Vabweeyya ndiri muvoonere kivina vaantu va isi jiingi,
na vaantu ˆvasiina umanyi, vabweeyya ndiri mukalale maatukú vii.”✡
20 Kei Isáaya asea ko kiitema,
“Vaantu vara si ˆvaansaakiráa vaantúriirye,
niini niiyónekiirye kwa vaantu vara si ˆvaanjurikiriryáa.”✡
21 Maa kaa, kuri Viisiraéeli asea,
“Muusi woosi nawolola mikono yaani,
kwa vaantu ˆvaankíikanaa na si ˆvaantéeraa.”✡

11

Mbavariri ya Muluungu kwa Isiraéeli

1 Ni kuurya niise, Muluungu avasiita vaantu vaachwe wuu? Aka tuku! Niini mwee-
neevyo ndiri Mwiisiraéeli wa mbyaala ya Aburaháamu, fuma lukolo lwa Bénjamini.
2 Muluungu si avasiita vaantu vaachwe ˆavataanga keende aho ncholo tuku. Si
mookumbukira ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa Elía ˆakavaluusire Viisiraéeli kwa
Muluungu tuku wuu?
3 “Ee IJUVA, vuúlaire valáali na mutwe vaako na vakányiirye masabáahu jaako,
nachíhiire niimweene na voosaaka nkaasu yaani.”✡
4 Ni jooli Muluungu amuuyirya? Amusea, “Niicheererya vaantu valume mayana
mufungati (7,000) ˆveene si vanachwaama kwiinamira Baáli.”✡
5 Baa haaha ni viivyo, vamwaari Viisiraéeli ˆvachaala ˆveene Muluungu avasaawula
kwa nduwo yaachwe.
6 Haaha kooni vasaawulwa kwa nduwo, si kwa mirimo yaavo tuku. Sa kooni ari
saawula kwa mirimo ya vaantu, nduwo yaachwe ngaari si yaava nduwo tuku.
7 Che turi luusa haaha? Kira kiintu Isiraéeli ˆvakisaakiráa na umanyiki si vakipata tuku.
Maa kaa, vara ˆvasaawulwa ni Muluungu vakipata. Vara viingi si ˆvasaawulwa mitima
yaavo yafafiwa.
8 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Muluungu avabweeyya vave ja vaantu ˆvataavita,
na fuuru isiku avakunikiriira miiso yaavo, vadiire koona,
kei avakunikiriira matu yaavo, vadiire teera.”✡
9 Ne Daúdi aluusa,
“Ngovi jaavo jive kinyuhula na minyahu,

✡ **10:15** Laanga Isáaya 52:7. ✡ **10:16** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **10:18** Laanga Sabúuri 19:4. ✡ **10:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:21. ✡ **10:20** Laanga Isáaya 65:1. ✡ **10:21** Laanga Isáaya 65:2. ✡ **11:3** Laanga 1 Vatemi 19:10, 14. ✡ **11:4** Laanga 1 Vatemi 19:18. ✡ **11:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 29:4; Isáaya 29:10.

kiintu ˆkikúnguvaryaa, vawye, na kive ni irya kwaavo.
10 Miiso yaavo yavikirwe kilwiirya sa vadiire koona,
myoongo yaavo iwode kwa uturikiri kwa siku ˆjisiina uhero.”✡

Matáampi ˆYakondiwa

11 Haaha ni kuurya niise kei, eri, Viisiraéeli viikunguvala sa vawye chalumwi wuu? Aka tuku! Maa kaa, sa kubweeyya uvi kwaavo, noo kusea kumusiita Yéesu, vaantu si ˆvari Vayahúudi ulamuriri wavafíkiire, sa Viisiraéeli vave na kivina.
12 Haaha kooni kubweeyya uvi kwa Viisiraéeli kwaviire usúngaati kuri weeru, kei kooni mukube waavo waréetire usúngaati kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi, kukiimana kwa Viisiraéeli ˆvamuruma Yéesu ˆkuri fika, reeta kuri usúngaati ˆwalookya.
13 Haaha ni luusika niise na nyuunyu vaantu si ˆmuri Vayahúudi. Mululungu aansaawula nive mutumwi kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Natiite nkongojima kuri muriimo waani,
14 sa ndahe kuvabweeyya vaantu vaani voone kivina na kwa njira iyo nivalamurirye vamwi vaavo.
15 Kooni kusiitwa kwaavo kwareeta kulumaniwa kwa weeru na Mululungu, ha kurumwa kwaavo si kuri kuva ja nkaasu fuma inkwyii tuku wuu?
16 Kooni ikúunta ra ncholo ra muchu ˆutwíirwe ja mpóryo kwa Mululungu ni riija, muchu woosi ni muuja, na kooni ichina ni riija, baa matáampi ni maaja.✡
17 Kooni matáampi yamwi ya museitúuni wa iwundii yatemwa na nyuunyu ˆmuri ja matáampi ya museitúuni wa isekii, mwakondiwa museitúunii uwo wa iwundii, na mukaanda kurya seve ya museitúuni uwo,
18 kari mundooyachwa mati matáampi yara ˆyakerwa tuku. Kwiivaa kipeembe tuku, sa miriri si yookiilaangya nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu noo mookiilaangya miriri.
19 Haaha sea muri, “Matáampi yatemwa sa niini nkondiwe aho ichinii.”
20 Ni kikomi. Matáampi ayo yatemwa sa si yamuruma Kirisitu tuku, maa kaa, nyuunyu mookiima neeja sa kumuruma kwaanyu Kirisitu. Sa jeyyo, kwiivai kipeembe tuku, maa kaa, ofi.
21 Sa kooni Mululungu si ayoonera mbavariri matáampi yara ya ncholo, baa nyuunyu si ari voonera mbavariri tuku.
22 Laangi haaha wuuja na kuhuumba kwa Mululungu. Yeeye ahuumba kwa vara ˆvaawya, na ni muuja kwaanyu nyuunyu kooni muri tuuba wuuja waachwe. Kooni si jeyyo, baa nyuunyu temwa muri.
23 Baa voovo kooni si vatúubire kusiita kumuruma Mululungu, kondiwa vari kei, sa Mululungu atiite luviro lo vakondia kei.
24 Nyuunyu vaantu si ˆmuri Vayahúudi ni ja matáampi ya museitúuni wa isaka, maa kaa, mwaseyyiwa uko mukakondiwa museitúunii wa iwundii, kuuntu kiufumo si kwaanyu tuku. Eri, si viri vyaangu kukondia matáampi yara ufumo waavo ni museitúuni wa iwundii kuuntu ˆyafuma tuku wuu?

Vaantu Voosi va Mululungu Lamuririwa Vari

25 Vanaviitu, sa mudiire kiivaa kipeembe mwatiite tooti kulookya ˆvyeene muri, noosaaka mutaange fuumbo ihi ya Mululungu. Kufafya mutwe kwavapata vamwi va Viisiraéeli ni fuuru hesáabu ya vaantu si ˆvari Vayahúudi yo hokerwa ni Mululungu, ikiimane.
26 Aho, Viisiraéeli voosi* lamuririwa vari, ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Mununuuli kuuja ari fuma Sayúuni,
yeeye seyya ari mwiikalo si ˆutúubaa kira Mululungu ˆasáakaa kwa vaana va Yaakúupu.
27 Uhu noo muháko ˆndiri bweeyya novo,

✡ **11:10** Laanga Sabúuri 69:22-23. ✡ **11:16** Laanga Uvalo 15:17-21. * **11:26** ***Viisiraéeli voosi:*** Valwiiri va Masáare Maaja ˆvari foo vaséaa masáare aya yaluusa vaantu voosi ˆvasaawulwa ni Mululungu, noo kusea, vaantu vaachwe voosi, Vayahúudi na si ˆvari Vayahúudi.

niini mpiindi ˆndiri seyya uvi waavo.”✡
28 So siita Masáare Maaja ya Yéesu, Viisiraéeli vaava vavi va Muluungu sa nyuunyu
vantu si ˆmuri Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu vasaawulwa ni Muluungu, Muluungu akaari
aveenda sa muháko ˆabweeyya na vala baaba waavo.
29 Sa vilungulungu vya Muluungu na kwaaniriira kwaachwe, si viséyyiwaa tuku.✡
30 Aho ncholo, nyuunyu mujáa mwamuvalanduka Muluungu, maa kaa, vaantu va
Isiraéeli ˆvakamuvalanduke Muluungu, Muluungu avalaanga na riiso ra wuuja nyuunyu.
31 Jeyyo haaha, voovo novo vamuvalanduka Muluungu sa kulaanga na riiso ra wuuja
kwa Muluungu kutamanye na kwaavo, ja viintu kulaanga na riiso ra wuuja kwa Muluungu
kura ˆkuújire na kwaanyu ko tweera Yéesu.
32 Sa Muluungu avachuunga vantu voosi uvarindukii, sa avalaange na riiso ra wuuja
voosi.

Lwiimbo lwa Duumbi

33 Hooni laanga ˆvyeene usúngaati, tooti na umanyi wa Muluungu ˆvyeene wakula!
Ni ani ˆatáangaa ulamu na njira jaachwe?
34 “Ani ˆamányire miryuungu ya IJUVA?
Ani ˆiiláangyaa sáare na Muluungu?”✡
35 “Ani ˆamuheera Muluungu kiintu,
na Muluungu asaakwa arihe?”✡
36 Kira kiintu chuumbwa ni Muluungu, na kira kiintu kimwaari kwa nguruu jaachwe na
sa yeeye.
Nkongojima ni jaachwe kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

12

Mpóryo ya Kikomi kwa Muluungu

1 Haaha vanaviitu noovakalaamya kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwa Muluungu,
tooli miviri yaanyu ive ja mpóryo ˆiri nkaasu, njija na ˆimweéryaa Muluungu mutima.
Jeyyo, noo njira yaako ya kikomi yo mwiinamira Muluungu.
2 Kari mutuubirirye ˆvyeene weeru ibwéeyyaa tuku, maa kaa, Muluungu avavalandule
mitima yaanyu muve na miryuungu mifya. Aho, daha muri taanga na ruma muri kikomi
kusaaka kwa Muluungu ˆkweene kuri kuuja, kweéryaa mutima na kwakiimana.
3 Sa ko tweera nduwo ˆng’eene Ijuva aampeera, ni kuvawyiira niise nyuunyu voosi,
kari mwiiyónaa ni mweeri muri kulookya ˆvyeene mwasaakwa tuku. Kiri vyoova jeyyo,
ilaangi miiririkano yaanyu kwa tooti ko tamanyan’ya na kira kipíimo cha kuruma kira
muuntu ˆaheewa ni Muluungu.
4 Ja ˆvyeene mwamányire, muviri umwi watiite viintu ˆviri foo, na kira kiintu chatiite
murimo waachwe ˆwiísimire.
5 Viivyo suusu baa neembe turi foo, turi muviri umwi ko va kiintu kimwi na Kirisitu, na
kira kiintu cha muviri uhu, chakundikaniwa na viivaachwe voosi.
6 Tatiite wuuya ˆwiísimiresimire kwa ira nduwo ˆtaheewa ni Muluungu. Ura ˆari na wuuya
wo laala na mutwe, atumie ja ˆvyeene kumuruma kwaachwe Muluungu kuri.
7 Kooni wuuya waachwe ni kutumamira vantu, avatumamire neeja, kooni ni kuki-
indya, akiindye neeja.
8 Ura ˆari na wuuya wo vaheera vyeewe mutima, abweeyye jeyyo. Ura ˆari na wuuya wo
saangira viivaachwe, avasaangire kwa kuboohya inda. Ura ˆari na wuuya wo longoola,
alongoole ko manyika, na ura ˆaláangaa na riiso ra wuuja, avalaange vyeewe na riiso ra
wuuja na cheeru.

Kwiiyenda

✡ **11:27** Laanga Isáaya 27:9; 59:20-21; Yeremía 31:33-34. ✡ **11:29** Laanga Varúumi 9:4-5. ✡ **11:34** Laanga Isáaya 40:13. ✡ **11:35** Laanga Ayúubu 41:11.

9 Kweenda kwaanyu kari kuve na ukweembi tuku. Suuli isáare roroosi rivi, na mukonkomale kutumama wuuja mpiindi joosi.
10 Iyendi kinduu nyuunyu kwa nyuunyu, kira muuntu amwiiririkane mwiiwaachwe ta kwa nyemi.
11 Kari muve vavira kwa Muluungu tuku, maa kaa, muve vakoonko mitimii, kumutumamira Mweenevyoosi.
12 Muve na cheeru kwa kura kwiilaangya kwaanyu. Mundooyimirirya maremii, kei mukonkomale kumuloomba Muluungu.
13 Vaambiriryi vaantu va Muluungu vara ^vari na viintu vakeehekerwa, na vateengyi vayeni vyabooha na nyuumbii jaanyu.
14 Vatalaryi vara ^voovaturikirya, talaryi na kari mujúmaa tuku.
15 Muve na cheeru na vara ^vari na cheeru, na muriire na vara ^voorira.
16 Ikali na mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu. Kari mwiívaa vipeembe tuku, kiri vyoova jeyyo, ikiimyii na isi na mundoova hamwi na vara ^voóndomereriwaa. Kari mwiiyone mwatiite tooti kulookya viingi tuku.
17 Kari muríhaa muuntu uvi kwa uvi tuku. Maa kaa, mukwaatye neeja kutumama yara ^yari maaja miiswii ya vaantu voosi.
18 Koonи viri dahika, bweeyyi vyoosi vira ^muri daha kuri ivaru raanyu sa mwiikale na kira muuntu na mwiikalo muuja.
19 Vijeengi vyaani naveenda. Kari muríiraa muuntu nyono tuku. Rekeri ivyo kuri nkalari ya uwoloki wa Muluungu. Sa Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, “Kuriira nyono ni muriмo waani niini, riha ndiri,”✡ aluusa Ijuva.
20 Kiri vyoova jeyyo,
“Koonи muvi waako ari na njala, muheere chóorya.
Koonи ari na nyóota ya maaji, muheere maaji.
Koonи ubwéeyyiirye jeyyo,
kuva uri ja umutíikire makala ya mooto mutwii waachwe.”✡
21 Kari urúmaa usiindwe ni uvi tuku, maa kaa, siinda uvi kwa wuuja.

13

Kunyemya Viimiriri

1 Kira muuntu asaakwa ave matu kwa vaantu ^vari na ngururu jo kiimirira isi. Sa ngururu jo kiimirira jafúmaa kwa Muluungu vii, nojo ngururu jo kiimirira javíkwaa ni Muluungu.
2 Sa jeyyo, ura ^akíikanaa ngururu ijo jo kiimirira isi, akíikanaa ulairiri wa Muluungu. Ne Muluungu aviika ijo ngururu jo kiimirira. Vara ^vabwéeyyaa jeyyo, kiiheera vari irya.
3 Viimiriri si varéetaa chooloolo kwa vaantu vaaja tuku, maa kaa, kwa vaantu vavi. Haaha koonи moosaaka mudiire moofa mwiimiriri, bweeyyi vyabooha, ne kuvaduumbiriira ari.
4 Sa mwiimiriri ni mutumami wa Muluungu, ne iimiriraa sa kunáálo yaanyu. Maa kaa, koonи woobweeyya vyaviiha, weewe moofe. Sa uwo mwiimiriri atiite ngururu jo valaira chiiru vaantu vavi kutamanyan’ya na nkalari ya Muluungu.
5 Sa jeyyo, vyasaakwa muve matu kwa viimiriri, si so koofa kulairwa chiiru vii tuku, maa kaa, sa mitima yaanyu idiire twaalwa na kiloongii kei.
6 Sa viivyo, moorиha kóodi. Sa viimiriri ni vatumami va Muluungu ^veene vatóolaa mpiindi jaavo joosi kwiimiriira.
7 Rihi noongwa ya kira muuntu. Koonи muri na noongwa ya kóodi, rihi, koonи ni ushúuru, rihi, koonи muuntu asaakwa abweeyyiriwe nkongojima, mubweeyyiryi nkongojima, na koonи asaakwa anyemiwe, munyemyi.

✡ **12:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:35. ✡ **12:20** Laanga Mpíri 25:21-22.

Kwiiyenda Kindɯɯ

8 Karɨ mɯve na noongwa yoyoosi kwa mɯuntɯ yoyoosi tɯkɯ. Mɯve na noongwa ɨmwɨ vii, yo kwiiyenda. Sa ɯra ˆamweenda mɯkaaya waachwe, akiiman'ya Miiro.
9 Sa kwatɨɨte ndairiri, baa ja ɨhɨ, "Karɨ ɯyéendaa na muki wa mɯuntɯ tɯkɯ, karɨ wɯúlaa tɯkɯ, kwiiva tɯkɯ, kɯmererya matɨ tɯkɯ,"✡ na ɯlairiri wɨɨngɨ woosi, ɯmwaarɨ isii ya ɯlairiri ɯhɯ, "Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo."✡
10 Kweenda sɨ kwamɯbwéeyyiryaa mɯkaaya ɯvɨ tɯkɯ. Sa jeyyo, kweenda noo ˆkwakíiman'yaa Miiro yoosi.
11 Bweeyyi jeyyo, sa mwamányire nɨ mpɨɨndɨ che tɯrɨ nojo. Mpɨɨndɨ jo kiinɯka fuma tulwii jafíkire, sa kɯlamuririwa kwiitɯ kwavéerɨɨre heehi kɯlookya aho ncholo ˆtɯkarume vii.
12 Uchikɯ wasée sire, na kwaséngerɨɨre kweera. Haaha tɯreke nteendo ja kilwiiryii na twiivɨkɨre mata ya kɨweerɯ.
13 Twiikale mwiikalo ˆwabooha wa vaantɯ va mpɨɨndɨ ja muusi. Karɨ tɯndookiikala ko bweeyya ngovi ja ɯláku, kwa ɯreevi, ko laala na vaki va vaantɯ no yeenda ja kúri tɯkɯ. Na karɨ tɯndookiikala kwa wiitóoli na kɨvɨna tɯkɯ.
14 Kɨrɨ vyoova jeyyo, kwa kɨra kɨɨntɯ, mɯlongoolwe nɨ YéesuKirisitɯ Mweenevyoosi. Karɨ mɯndookiiririkana kukiiman'ya ɯláku wa ufumo wa wɯuntɯ waanyu tɯkɯ.

14

Kɯvalamɯrɨra Vɨɨngɨ Tɯkɯ

1 Mɯteengyi ɯra kuruma kwaachwe kɯrɨ teketeke, kei, karɨ mwiirute ndihi ne sa miiririkano yaachwe ˆyiísimire tɯkɯ.
2 Mɯuntɯ ɯmwɨ kwa kuruma kwaachwe oónaa ifaanaa arye kɨɨntɯ chochoosi ˆyoosaaka, maa kaa, wɨɨngɨ ˆmweene sɨ anakangaala mutimii, chóorya chaachwe nɨ mbowa ja masaambɨ vii.
3 Mɯuntɯ ˆaríjaa kɨra kɨɨntɯ, karɨ amuchwe matɨ ɯra sɨ ˆaríjaa kɨra kɨɨntɯ tɯkɯ. Ɯra sɨ ˆaríjaa kɨra kɨɨntɯ karɨ alɯɯse irya kwa ɯra ˆaríjaa kɨra kɨɨntɯ tɯkɯ, sa Mɯlɯungɯ amɯhokera.
4 Weewe ɯrɨ ani fɯurɯ ɯmɯlamɯrɨre mɯtɯmami wa mɯuntɯ wɨɨngɨ? Mwiimiriri waachwe noo ˆarɨ taanga, koonɨ mɯtɯmami waachwe iímire au awyíire. Ne kɨɨma arɨ, sa Mweenevyoosi atɨɨte ngururu jo mwiimya.
5 Mɯuntɯ ifaanaa alamɯle sikɯ ɨmwɨ nɨ njija mbere ya Mɯlɯungɯ kɯlookya sikɯ jɨɨngɨ, wɨɨngɨ ifaanaa alamɯle sikɯ joosi jiifwɨɨne. Kɨra mɯuntɯ ataange kɨkomi vira ˆyoolamɯla miryuungwii yaachwe.
6 Mɯuntɯ ɯra ˆalámɯlaa sikɯ ɨmwɨ nɨ njija, abwéeyyaa jeyyo sa Mweenevyoosi. Mɯuntɯ ɯra ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mɯtɨma Mweenevyoosi, sa amɯdúumbaa na akarya. Na ɯra sɨ ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mɯtɨma Mweenevyoosi, sa amɯdúumbaa de akarya kei.
7 Sa kusiina mɯuntɯ ɯmwɨ wiitɯ ˆiíkalaa sa yeemweene tɯkɯ, na kusiina ˆakwíjaa sa yeemweene tɯkɯ.
8 Koonɨ tookiikala, tookiikala sa Mweenevyoosi, koonɨ tookwya, tookwya sa Mweenevyoosi. Haaha koonɨ tookiikala au tookwya, suusu nɨ va Mweenevyoosi.
9 Nɨ sa kɨɨntɯ ɨkɨ, Kirisitɯ aakwya, akafɯfɯka sa ave Mweenevyoosi wa ˆvaakwya na ˆvarɨ mooyo.✡
10 Haaha weewe, sa che woomɯlamɯrɨra mwaanaanyu? Au weewe sa che woomuchwa matɨ mwaanaanyu? Sa suusu voosi kɨɨma tɯrɨ mbere ya ichuumbi ro lamɯrɨra ra Mɯlɯungɯ.
11 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,

✡ **13:9** Laanga Ufumo 20:13-15; Nkɯmbɯkɨra ya Miiro 5:17-21. ✡ **13:9** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **14:9** Laanga 2 Vakoríinto 5:15.

"'Kikomi,' asea Mweenevyoosi,
'kira muuntu chwaama ari mbere yaani,
kira muuntu ruma ari kwa lurimi lwaachwe niini ni Muluungu.' "✡
12 Jeyyo, kira muuntu wiitu luusa ari masáare yaachwe mweeneevyo kwa Muluungu.

Kumubweeyya Mwaanaanyu Iikunguvale

13 Jeyyo, tureke kuvalamurira viiviiswi, kei tureke kubweeyya chochoosi ^kiri vabweeyya vaaniitu viikunguvale au vawyiire uvii.
14 Sa kuri Yéesu Mweenevyoosi namányire kikomi kusiina kiintu ^kiri na njeo kwa ufumo waachwe tuku.✡ Maa kaa, koonи muuntu iíne kiintu kimwi chatiite njeo, kwaachwe chavíire na njeo.
15 Koonи umoóniirye mwaanaanyu usuungu sa chóorya ^woorya, weewe mwiikalo waako si ulóngoolwaa ni kweenda tuku. Kari urúmaa mwaanaanyu ^mweene Kirisitu amukwyiira asaambukirwe sa chóorya chaako tuku.
16 Kari urume kiintu kira ^chookoonekana kwaako chabooha, kiluuswe chaviiha tuku.
17 Sa Utemi wa Muluungu si kurya no nywa tuku, maa kaa, ni kuva vawoloki, kuva na mwiikalo muuja na kweerya mutima, ivyo vyaréetwaa ni Mutima Muuja.
18 Sa ura ^amutúmamiraa Kirisitu jeyyo, amweéryaa mutima Muluungu, na arúmwaa ni vaantu.
19 Haaha, tumanyike kutumama yara ^yaréetaa mwiikalo muuja na ^yari tujeenga suusu kwa suusu.
20 Kari usáambulaa murimo wa Muluungu so kiiruta ndihi sa chóorya tuku. Vyóorya vyoosi vyarumwa viriiwe, maa kaa, vyaviiha muuntu kurya chóorya kiri ^mubweeyya mwiiwaachwe iikunguvale uvii.
21 Ni pwee kudiira kurya nyama, au kunywa diváai, au kudiira kutumama kiintu chochoosi ^kiri mubweeyya mwaanaanyu awyiire uvii.
22 Kuruma kura ^utiite, viika kuri weewe na Muluungu vii. Atalariwa ura muuntu mutima si ^umuhéeraa irya sa kira kiintu ^yootumama.
23 Maa kaa, koonи uri na wiikovereri na chóorya ^cheene woorya, koonи uríire, heewa uri irya sa kira ^cheene wootumama si ukirúmire ni uwoloki mbere ya Muluungu tuku. Sa kutumama kiintu chochoosi koonи kisiina kuri kuruma, ni uvi.

15

Kuveerya Mitima Viiviiswi

1 Suusu vara ^takangaala kuri kumuruma Yéesu, toosaakwa tundoovayimirirya vara ^vari teketeke. Kari tundootumama viintu ^vitweéryaa mitima suusu veeneevyo vii tuku.
2 Kira muuntu kuri suusu atumame viintu ^vyoomweerya mutima mwiiwaachwe, sa amujeenge kuri kumuruma Yéesu Kirisitu.
3 Sa baa Kirisitu mweeneevyo si iiyeryáa mutima yeemweene vii tuku, maa kaa, vira ^atumama ni hamwi viri na Masáare ^Yari Mpeho yara ^yaluusa, "Vituki vyoosi ^vookutukira, vyookuunfikira niini."✡
4 Sa kira kiintu ^chaandikwa aho kali Masáarii ^Yari Mpeho, chaandikwa kutukiindya suusu. Kei chaandikwa sa tundoomwiilaangya Muluungu, kwa njira yo yimirirya na ko tuuriwa mitima fuma Masáarii ^Yari Mpeho.
5 Muluungu ^atuhéeraa kuyimirirya, na ^atutúuryaa mitima, avaheere nyuunyu mutima wo va kiintu kimwi kunu moomutuubirirya Kirisitu Yéesu.
6 Jeyyo, kwa mutima umwi, na kwa sawúti imwi, mudahe kumubweeyyirya Muluungu nkongojima. Yeeye ni Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.

Masáare Maaja kwa Vaantu Voosi

✡ **14:11** Laanga Isáaya 45:23. ✡ **14:14** Laanga Maáriki 7:18-20. ✡ **15:3** Laanga Sabúuri 69:9.

7 Haaha vahokeri viivaanyu ja ˆvyeene Kirisitu avahokera nyuunyu, sa mumuretere
Muluungu nkongojima.
8 Noovawyiira, Kirisitu uuja kuvatumamira Vayahúudi, sa oonekye kimáári cha
Muluungu na kura kwiichuunga Muluungu ˆavaheera vala baaba vaavo kukiimane.
9 Abweeyya jeyyo, sa vaantu si ˆvari Vayahúudi vamubweeyyirye Muluungu nkon-
gojima sa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kuri voovo. Ja ˆvyeene vyaandikwa
Masáarii ˆYari Mpeho,
“Sa jeyyo, kukubweeyyirya ndiri nkongojima kati na kati ya vaantu si ˆvari Vayahúudi,
kiimba ndiri kuriduumbiriira irina raako.”✡
10 Kei Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Nyuunyu vaantu si ˆmuri Vayahúudi,
eryi mitima na vaantu vaachwe.”✡
11 Baa kei yasea,
“Nyuunyu vaantu voosi si ˆmuri Vayahúudi muduumbiriri IJUVA,
nyuunyu vaantu voosi va weeru muduumbi.”✡
12 Nocho kitáabu cha Isáaya chaluusa,
“Fuma mbyaala ya Yéese, turika riri itáampi,
yeeye viimiriira ari vaantu si ˆvari Vayahúudi,
novo mwiilaangya vari.”✡
13 Tamwiiláangyaa Muluungu. Uhu, noomuloomba avaheere mwiikalo muuja na
kweerya mutima koosi kunu mootuuba kumwiilaangya, sa kumwiilaangya kwaanyu
kukiingike kwa luviro lwa Mutima Muuja.

Kiintu ˆChabweeyya Paúli Aandike Barúwa ihi

14 Vanaviitu, kikomi narúmire nyuunyu mwamema wuuja, mwatiite umanyi woosi na
kei mwamányire kwiilaangya sáare nyuunyu kwa nyuunyu.
15 Maa kaa, naándikire masáare aya ko kiitema sa nivakumbusikye masáare yamwi.
Nabwéeyyiirye jeyyo, sa Muluungu aampeera nduwo nive
16 mutumami wa Kirisitu Yéesu kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Naheewa murimo wo
luusa Masáare Maaja ya Muluungu ja mweeneisi waachwe, sa vaantu si ˆvari Vayahúudi
vave ja mpóryo ˆyarumwa ni Muluungu na ˆyabweeyyiwa njija ni Mutima Muuja.
17 Sa jeyyo, nookiiduumbiriira ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu, sa murimo waani kwa
Muluungu.
18 Niini si ˆndiri yera kuluusika kiintu chiingi tuku. Niini luusika ndiri kira vii Yéesu
Kirisitu ˆatumama ko tweera niini, sa vaantu si ˆvari Vayahúudi vave matu kwa Muluungu.
Abweeyya jeyyo, ko tweera masáare ˆnaluusa na ˆnatumama
19 kwa ngururu ja viintu ˆvihwáalaryaa na ishára, na kwa luviro lwa Mutima Muuja.
Jeyyo, nariingiriira kira haantu, noovariyula Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu kwandira
múujii wa Yerusaléemu fuuru isi ya kuli ya Iliríiko.
20 Mpiima yaani siku joosi, ni kuvariyula Masáare Maaja haantu irina ra Kirisitu si
ˆrinateereka, sa ndiire joojeenga mwaarirywii wa muuntu wiingi.
21 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
“Vara ˆveene si vanawyiirwa masáare yaachwe, koona vari,
na vara ˆveene si vanateera masáare yaachwe, taanga vari.”✡

Muryuungu wa Paúli wo Kooluumbya Róoma

22 Iki, noo ˆchaankitira ˆkari foo nsiindwe kuuja na meenyu.
23 Haaha sa viintu namárikiirye mirimo yaani kunu, na sa viintu navijáa na mpiima yo
joovaluumbya kwa myaaka ˆiri foo,

✡ **15:9** Laanga Sabúuri 18:49; 2 Samwéeli 22:50. ✡ **15:10** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:43. ✡ **15:11** Laanga Sabúuri 117:1. ✡ **15:12** Laanga Isáaya 11:10. ✡ **15:21** Laanga Isáaya 52:15.

24 naláмwiire kutweera na aho, kati ˆnoodoma na isi ya Sipánia. Vyeenda ndiri na nyuunyu aho, kwa siku ngala, na mpiindi ˆnookiinuka nookiilaangya kuumpeera muri nyambirirya ya luyeendo lwaani.
25 Maa kaa, haaha tamanya niise na múujii wa Yerusaléemu nivatwaariire nyambirirya vaantu va Muluungu kura.✡
26 Sa vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Makedoníа na Akáaya, vavyeenda kutoola kisaanga chaavo kuvaambirirya vaantu va Muluungu ˆvari vakiva uko Yerusaléemu.
27 Kubweeyya jeyyo, kwaveerya mitima kikomi, uwo ni murimo waavo kuvaambirirya. Sa kooni vaantu si ˆvari Vayahúudi vapata ntálarya ja mitima hamwi na Vayahúudi, novo vasaakwa vavaambirirye Vayahúudi ntálarya jaavo ja viintu vya muviri.
28 Haaha ˆndiri marikirya murimo uhu, na ˆndiri vaa mutooso wo vaheera visaanga ivi uko Yerusaléemu, aho kuuja ndiri noo valuumbya mpiindi ˆndiri kuva njirii nootamanya na isi ya Sipánia.
29 Kei namányire siku ˆndiri kuuja na kwaanyu, kuuja ndiri kwa kukiimana kwa ntálarya ja Kirisitu.
30 Haaha vanaviitu, kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu na kwa kweenda kwa Mutima wa Muluungu, noovakalaamya muve hamwi na niini kuunoombera ko manyika mbere ya Muluungu.
31 Noomberi sa ndamuririwe fuma kwa vaantu vara si ˆvamuruma Yéesu uko Yudéea.✡ Kei noomberi sa murimo waani uko Yerusaléemu urumwe ni vaantu va Muluungu ˆvari uko.
32 Jeyyo, kwa kusaaka kwa Muluungu, ndahe kuuja na kwaanyu kunu neériirye mutima na ntuuriwe mutima ni nyuunyu.
33 Haaha nooloomba Muluungu ˆari ncholo ya mwiikalo muuja, ave na nyuunyu voosi! Kikomi.

16

Lumbi kwa Vijeengi Vyaachwe

1 Navyeéndire kuvataangya kuri nyuunyu iruumbu riitu ˆaséwaa Foíibe. Yeeye ni mutumami wa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko iturii ra Kenkiréa.*
2 Nooloomba mumuhokere sa mwaava kiintu kimwi na Mweenevyoosi, ja ˆvyeene vaantu va Muluungu vasaakwa. Mwaambiriryi chochoosi ˆcheene yoosaaka, sa yeeye aambirirya ˆvari foo baa niini.
3 Nooloomba muunuumbirye vala Pirisíila na Akíila, vatumami viivaani ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
4 Voovo viivika nemwiinemwii sa vahon'ye nkaasu yaani. Niini na mpuka joosi ja vaantu ˆvamuruma Yéesu vara si ˆvari Vayahúudi toovaduumba.
5 Kei luumbyi mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanaa kaayii kwaavo. Numbiryi Epainéeto kijeengi chaani. Namweenda munumuunu. Yeeye noo ajáa wa ncholo kumuruma Kirisitu uko Ásia.
6 Nuumbiryi Maríia, yeeye amanyika maatukú vii kutumama sa nyuunyu.
7 Nuumbiryi Andironíiko na Yúnia, Vayahúudi viivaani. Voovo vachuungwa munyololwii hamwi na niini. Voovo vamányirwe kwa vatumwi, na voovo valongoola kumuruma Kirisitu de niini.
8 Nuumbiryi Ampuliáato. Yeeye namweenda ko kundikaniwa na Mweenevyoosi.
9 Nuumbiryi Uribáano mutumami mwiiwiiswi ko kundikaniwa na Kirisitu. Nuumburyi kijeengi chaani Sitásiki, namweenda munumuunu.

✡ **15:25** Laanga 2 Vakoríinto 8:19-21. ✡ **15:31** Laanga Mirimo ya Vatumwi 21:27-36. * **16:1** ***Kenkiréa:*** Ni ituri ˆrijáa mbarimbari ya mayiya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli kitáabwii cha Mirimo ya Vatumwi 15:36.

10 Nuumbiryi Apéele. Yeeye arʉmɨka ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ. Nuumbiryi voosi ˆvarɨ kaayii kwa Aristobúulo.
11 Nuumbiryi Herodióoni Mʉyahúudi mwiiwaanɨ. Nuumbiryi voosi ˆvarɨ kaayii kwa Narikíiso, voovo ˆvamuruma Mweenevyoosi.
12 Nuumbiryi Tirifaíina na Tirifóosa, voovo nɨ vaantʉ vaki ˆvamányɨkaa kʉtʉmama kʉrɨ Mweenevyoosi. Nuumbiryi Perisíisi. Yeeye namweenda. Yeeye nɨ mʉʉntʉ muki wɨɨngɨ ˆatʉmama ko manyɨka kwa Mweenevyoosi.
13 Nuumbiryi Rufáasi na íyo waavo. Rufáasi nɨ mʉʉntʉ ˆasaawʉlwa murimwii nɨ Mweenevyoosi, na íyo waavo kwaanɨ nɨ ja íyo wiitʉ.
14 Nuumbiryi Asinkiríito, Fulegóoni, Hérime, Patiróoba, Hérima na vaaniitʉ ˆvamuruma Yéesu ˆvarɨ novo.
15 Nuumbiryi Filolóogo, Yulía, Neréea na irʉʉmbʉ raachwe, Olíimpa na vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ ˆvarɨ novo.
16 Mʉndookiiluumbya viija ko kiisʉndɨra. Mpuka joosi ja vaantʉ ˆvamuruma Kirisitʉ voovaluumbya.

Ʉlairiri na Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

17 Vanaviitʉ, noovakalaamya mʉndoolaanga vara vaantʉ ˆvaréetaa ʉsoonki wo kiikera nkova, vara ˆvavíɨkaa viintʉ vyo kʉngʉvarya mbere yaanyu. Kei, vakíɨkanaa ukiindya ˆmwakiindiwa. Vanehi avo vaantʉ.
18 Sa vaantʉ ˆvarɨ jeyyo, sɨ vamʉtúmamɨraa Kirisitʉ Mweenevyoosi tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, voovo vatúmamɨraa ʉláku waavo veeneevyo. Kwa masáare yaavo ˆyarɨ mwerere na yo koongoola, vakóoveraa mɨtɨma ya vaantʉ ˆvarɨ ferefere kʉrɨ kuruma kwaavo.
19 Kɨra mʉʉntʉ ateera kʉva matu kwaanyu na sa jeyyo nɨɨnɨ neeriwa mʉtɨma. Maa kaa, noosaaka mʉve na tooti yo taanga maaja na mʉve sɨ ˆmʉtúmamaa mavɨ.
20 Ne Mʉlʉʉngʉ nɨ ncholo ya mwiikalo mʉʉja. Yeeye pucha arɨ chaangʉ Irimʉ majewii yaanyu.
Nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ ɨve na nyuunyu. Kɨkomi.
21 Timotéeo, mʉtʉmami mwiiwaanɨ, avalúumbiirye. Baa Lukío, Yasóoni na Sosipáta, Vayahúudi viivaanɨ, vavalúumbiirye.
22 Naanɨ Teritíio ˆnookaandɨka barúwa ɨhɨ sa Paúli, navalúumbiirye kwa irina ra Mweenevyoosi.
23 Mulúumbiiwe nɨ Gáayo, mweenenyuumba kʉʉntʉ ˆniíkalaa, kei kʉʉntʉ mpuka yoosi ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanɨraa. Kei Erásto, yeeye ˆɨímɨrɨraa mpía ja múuji ʉhʉ, na Kwálito mwaaniitʉ vavalúumbiirye. [
24 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, ɨve na nyuunyu voosi. Kɨkomi!]
25 Haaha tʉmʉbweeyyirye nkongojima Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆadáhaa bweeyya kuruma kwaanyu kwiisikane kwa lʉvɨro lwa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ ˆnavakiindya. Masáare Maaja aya, yavɨɨkwa fuumbo keende aho ncholo,
26 maa kaa, haaha yakʉnʉkʉlwa ko tweera masáare ˆyaandɨkwa nɨ valáali na mʉtwe. Mʉlʉʉngʉ wa sikʉ ˆjisiina ʉhero, alairirya kɨmáárɨ ɨkyo kɨkʉnʉkʉlwe kwa vaantʉ, sa vaantʉ va ɨsɨ joosi ja weerʉ vamurume na vave na matu kwaachwe.
27 Mʉlʉʉngʉ yeemweene vii noo ˆarɨ na tooti joosi, adʉʉmbwe kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero ko tweera Yéesu Kirisitʉ! Kɨkomi!

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Vakoríinto Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto (1:1). Yeeye Paúli noo ^aanda saankan'ya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Koríinto. ^Vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 54-55 keende Kirisitu ^avyaalwa. Na barúwa ihi, Paúli aandika mpiindi ^ajáa múujii wa Efée so.

Múuji wa Koríinto ujáa wataangikana maatukú vii uko isi ya Ugiríki, na utemii woosi wa Kirúumi. Múuji uwo, ni mbarimbari ya mayiya ya Mediteranía ujáa (Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli, Mirimo ya Vatumwi 15:36). Vaantu ^vari foo fuma mavaru yoosi ya weeru, vawulaanáa viintu ^viri foo na vaantu va múuji wa Koríinto. Vaantu ava, vajáa vatiite tuuva jaavo ^jiísimiresimire, baa ja kuloomba na kwiinamira vidabalaíyo (1:10-12; 8:1-8). Mirimo na tuuva ijo, jijáa jabweeyya vaantu ^vamuruma Yéesu vasaangyesaangye kumuruma kwaavo Yéesu na tuuva jaavo.

Kei barúwii ihi, Paúli aturya mwaaswii masáare ^meene yajáa yuuriwa ni vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (7:1). Kiintu ^vajáa vuurya ni tuuva jimwi ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kwiigavagava kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na kuhanguta (5:1; 6:15-20). Kei, Paúli aluusa ^vyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Muluungu (11; 14:26-40), wuuya wa Mutima Muuja (12:1-11; 14:1-25) na kufufulwa kwa vaantu (15:12-58). Aandika ayo, sa iiyambirirye mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja na vadiire kiipasa.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi *1:1-9*
Kwiigava kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *1:10–4:21*
Paúli yookaan'ya uhanguti na kwiitwaala na balásii *5:1–6:20*
Ilóola *7:1-40*
Kumwiinamira Muluungu *8:1–11:1*
^Vyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Muluungu na luviro lwa Mutima Muuja *11:2–14:40*
Kufufuka kwa Kirisitu na kwa vaantu ^vamuruma *15:1-58*
Masáare yo herererya *16:1-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na Sositénesi mwaaniitu. Muluungu noo ^aanyaniriira kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa KirisituYéesu.

2 Ni kuvaandikira niise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Muluungu uko múujii wa Koríinto. Nyuunyu mwatalariwa ni Kirisitu Yéesu. Kei mwaaniriirwa ni Muluungu muve vaantu vaachwe vaaja, hamwi na vaantu voosi kira haantu, vara ^vamulóombaa Mweenevyoosi wiitu Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi waavo na wiitu.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoomuduumba Muluungu

4 Siku joosi namudúumbaa Muluungu sa nyuunyu. Yeeye avaheera nduwo yaachwe kwa njira yo vakundikan'ya na Kirisitu Yéesu.

5 Kwa njira ya Kirisitu Yéesu, mwasungaata kwa kira kiintu, kwa nduusika yaanyu na kwa umanyi waanyu.

6 Ihi yoónekyaa masáare ya Kirisitu ni ya kikomi ^kuri nyuunyu.

7 Jeyyo, mwatiite kira wuuya fuma kwa Mutima Muuja, kunu moowoojera kuvariyulwa
kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
8 Yeeye kuvabweeyya ari muve na ngururu fuuru uhero, sa muve si mung'úurirwaa siku
ira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ˆari kuuja jo lamurira vaantu.
9 Mululungu bweeyya ari jei, sa yeeye ni wo kiilaangiwa. Yeeye avaaniriira nyuunyu
muve kiintu kimwi na mwaana waachwe Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Kwiigava kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

10 Haaha vanaviitu, ni kuvaloomba niise kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu,
Yéesu Kirisitu, nduusikii jaanyu, kari uhu indooluusa iki na ura kira tuku. Kari
mundookiigavagava nyuunyu kwa nyuunyu tuku, kiri vyoova jeyyo, muve kiintu kimwi
kwa miryuungu yaanyu na kwa kira ˆmootumama.
11 Vanaviitu, natéiire fuma kwa vaantu va nyuumba ya Kiléeo, kuri nyuunyu kwatiite
wiitóoli.
12 Vamwi vaanyu voosea, "Niini namutúubaa Paúli." Viingi voosea, "Niini ni wa Apóolo,"
au wiingi yoosea, "Niini ni wa Kéefa,"* na wiingi yoosea, "Niini ni wa Kirisitu."
13 Eri, Kirisitu iigavagava wuu? Tuku! Eri, Paúli aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya
sa nyuunyu wuu? Au nyuunyu mwabatisiwa kwa irina ra Paúli wuu?
14 Noomuduumba Mululungu sa nabatisa Kirísipo na Gáayo vii.
15 Sa jeyyo, kusiina ˆari daha sea abatisiwa kwa irina raani tuku.
16 Kei nabatisa vanduu va Sitefáani, kooni kwatiite viingi nabatisa si nookumbukira
tuku.
17 Sa Kirisitu si aantuma jo batisa tuku. Kiri vyoova jeyyo, aantuma kuvariyula Masáare
Maaja, si kookiilaangya tooti jo luusika tuku, sa kubweeyya jei, bweeyya kuri inkwya ya
Kirisitu musaláabii, isove ngururu.

Kirisitu ni Tooti ya Mululungu

18 Masáare ya kukwya kwa Kirisitu musaláabii kwa vara ˆvoorimira, voónaa ni
ukoókoyo, maa kaa, kwa suusu vara ˆtoolamuririwa, masáare ayo ni ngururu ya
Mululungu.
19 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
"Mala ndiri tooti ja vara ˆvari na tooti,
kei miryuungu ya vara ˆvari na miryuungu kiisiita ndiri."✡
20 Hai ari muuntu ˆari na tooti? Hai ari mukiindya wa Miiro? Hai ari mumanyi wo
luusika siku iji? Mululungu oónekiirye umanyi wa weeru ihi, ni ukoókoyo.
21 Sa Mululungu kwa tooti jaachwe oona weeru si iri mutaanga kwa tooti ja vaantu tuku.
Mululungu avyeenda kuvalamurirya vaantu ˆvaruma kwa uvariyuli wiiswi wa kikoókoyo.
22 Vayahúudi voosaaka ishára sa varume, na Vagiríki voosaaka tooti.
23 Maa kaa, suusu toovariyula Kirisitu ˆaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya. Kwa
Vayahúudi kiintu iki choobweeyya viikunguvale, na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi
vookoona ni ukoókoyo.
24 Maa kaa, kwa vaantu vara Mululungu ˆavaaniriira, vave Vayahúudi au vaantu si ˆvari
Vayahúudi, Kirisitu ni ngururu na tooti ya Mululungu.
25 Sa ukoókoyo wa Mululungu, watiite tooti munumuunu kulookya tooti ja vaantu, na
teketeke ya Mululungu, yatiite ngururu kulookya ngururu ja vaantu.
26 Haaha vanaviitu, kumbukiri viintu ˆmujáa de mwaanirirwe ni Mululungu. Vake
kuri nyuunyu noo voonekanáa ni vaantu ˆvari na tooti mbere ja vaantu. Na vake kuri
nyuunyu noo mujáa na marina makuulu, na vake, mujáa mwavyaalwa kwa vasúngaati.

---

* **1:12** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.
✡ **1:19** Laanga Isáaya 29:14.

27 Maa kaa, Mulúungu asaawula vira viintu weeru ˆyoónaa ni vya kikoókoyo, sa avakwaatye soni ˆvari na tooti, kei asaawula viintu ˆviri teketeke vya weeru sa avakwaatye soni ˆvari na ngururu.
28 Mulúungu asaawula viintu vya isi na ˆvichwíiwaa mati, viintu ˆvyoónekaa ja kiintu kisiina vya ihi weeru, sa avichwe mati vira ˆvyoónekanaa vya kikomi.
29 Abweeyya jeyyo, sa kusoveke muuntu wookíivaa kipeembe mbere ya Mulúungu.
30 Mulúungu mweeneevyo noo ˆavakundikan'ya na Kirisitu Yéesu. Yeeye amubweeyya Kirisitu ave tooti yiitu. Yeeye Kirisitu atubweeyya tuve vawoloki, na tuve vaaja mbere ya Mulúungu na atununuula fuma uvii.
31 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
"Ura ˆyoosaaka iidúumbirire,
iidúumbirire sa IJUVA vii."✡

2

Kwaarya Masáare ya Yéesu ˆAning'iniwa Fuuru Akakwya

1 Vanaviitu, ˆnkúuje na kwaanyu, si navavariyurira fuumbo ya Mulúungu kwa nduusika yo heemba au kwa tooti ja vaantu tuku.
2 Nabweeyya jeyyo, sa nijáa nalamula kurimirya kira kiintu mpiindi ˆnijáa na nyuunyu, kiintu ˆnijáa nocho, ni kumutaanga YéesuKirisitu vii, uhu ˆaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.
3 Mpiindi ijo, nijáa nuuja na kwaanyu nsiina ngururu kunu ndiri na woowa na nootetema munumuunu.
4 Nduusika yaani na kuvariyula kwaani, si kujáa kwa masáare ya tooti na yo heemba vaantu tuku, maa kaa, kwa ngururu ˆjiiyónekyaa ja Mutima Muuja.
5 Nabweeyya jeyyo, sa kuruma kwaanyu kuve ngururwii ja Mulúungu, na si kuve kuri tooti ja vaantu tuku.

Tooti ya Kikomi Fuma kwa Mutima Muuja

6 Haaha, talúusikaa tooti kwa vaantu ˆvafáfire kimutima, maa kaa, si tooti ja ihi weeru tuku, baa kei si tooti ya viimiriri va ihi weeru ava ˆvoodoma no malwa tuku.
7 Suusu talúusaa tooti ya fuumbo ya Mulúungu, ˆng'eene yiivisa. Ihi tooti, Mulúungu iivíika baa weeru si inuumbwa sa nkongojima yiitu.
8 Tooti ihi, si yataangwa ni mwiimiriri wa ihi weeru baa umwi tuku. Sa ngaari vataanga, ngaari si vamuning'in'ya musaláabii fuuru akwye Yéesu Mweenevyoosi wa nkongojima tuku.
9 Maa kaa, ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
"Kusiina riiso ˆrinoona tuku,
kusiina kutu ˆkunateera tuku,
kusiina muuntu ˆanavíika mutimii tuku,
yara ˆmeene Mulúungu iimya neeja,
sa vaantu vara ˆvamweenda."✡
10 Ayo noo masáare Mulúungu ˆatuvariyurira suusu, kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wafyéekulaa baa yara ya kimbiso cha Mulúungu.
11 Eri, ni ani kuri vaantu ˆamányire ˆcheene muuntu yookiiririkana? Ni mutima wa uwo muuntu ˆuri isii yaachwe vii. Ni jeyyo viri, masáare ya Mulúungu kusiina ˆamányire tuku, ni Mutima wa Mulúungu vii.
12 Haaha suusu, si tahokera mutima wa weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, Mutima fuma kwa Mulúungu. Abweeyya jeyyo, sa tutaange vyabooha, vira Mulúungu atuheera bweete.
13 Toolúusika aya masáare, si kwa tooti ˆtaakiindiwa ni vaantu tuku. Toolúusika yara ˆtakiindiwa ni Mutima Muuja. Toovariyula kikomi cha mutima kwa masáare ya mutima.

✡ **1:31** Laanga Yeremía 9:23-24. ✡ **2:9** Laanga Isáaya 64:4.

14 Muuntu ˆasiina Mutima wa Muluungu, si adáhaa hokera yara ˆyoofuma kwa Mutima wa Muluungu tuku. Sa kwa uwo muuntu ayo masáare ni ukoókoyo, na si ari yataanga tuku, sa ayo yatáangikanaa ko chukuruma kimutima vii.
15 Muuntu ˆalóngoolwaa ni Mutima Muuja, uwo achúkurumaa kubooha na kuviiha kwa yoosi, na yeeye si ari chukurumwa ni muuntu yoyoosi tuku.
16 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Ani ˆamányire miryuungu ya IJUVA?
Kei, ani ˆari daha kumuheera miryuungu Muluungu?”✡
Maa kaa, suusu tatiite miryuungu fuma kwa Kirisitu.

3

Kwiigava kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Vanaviitu mpiindi ˆnijáa meenyu si naluusikáa na nyuunyu ja nooluusika na vaantu ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja tuku. Maa kaa, ja nooluusika na vaantu ˆvari va ihi weeru, kei ja nooluusika na vasinga vaduudi kuri kumuruma Kirisitu.
2 Vasinga vaduudi, ni masuusu vanywíjaa, si vahéewaa chóorya cha vaantu vakuulu tuku. Ni jeyyo baa niini navaheeráa ukiindya ˆuri ferefere, sa mujáa mukaari si munakangaala tuku. Kikomi, baa haaha mukaari kangaala.
3 Mukaari, sa mwiikalo waanyu ni wa weeru. Sa kooni kivina na wiitóoli ukaari kuri nyuunyu, eri, ivyo si vyookoonekya nyuunyu muri vaantu va weeru na mwalóngoolwaa ni mpiima ja muviri tuku wuu?
4 Kooni umwi waanyu yoosea, “Niini namutúubaa Paúli,” kei wiingi yoosea, “Niini ni wa Apóolo,” kubweeyya jei si koónekyaa mwiíkalaa ja vaantu si ˆvanamuruma Yéesu tuku wuu?
5 Apóolo ni ani? Na Paúli ni ani? Voovo ni vatumami vii Muluungu ˆavatuma vavaambirirye mumurume. Na kira umwi wiitu atumama murimo ˆmweene aheewa ni Yéesu Mweenevyoosi.
6 Niini nahaanda mbeyu, Apóolo iitiriira maaji, maa kaa, Muluungu noo ˆabweeyya jikakula.
7 Jeyyo, ura ˆaháandaa na ura ˆiítiriraa si kiintu tuku, kiri vyoova jeyyo, Muluungu yeemweene noo ˆajibwéeyyaa jikule.
8 Ura ˆaháandaa na ura ˆiítiriraa maaji, voosi viifwíine baa neembe kira muuntu ˆari hokera kunáálo yaachwe kwa murimo waachwe.
9 Sa murimo ˆtutúmamaa niini na Apóolo, ni wa Muluungu. Na nyuunyu ni iwunda raachwe. Kei ni nyuumba yaachwe.
10 Muluungu kwa nduwo yaachwe aanyambirirya nkajeenga mwaariryo wa nyuumba ja mujeengi mumanyi ˆari na tooti. Haaha muuntu wiingi yoojeenga mweeri ya uwo mwaariryo. Maa kaa, muuntu ura ˆyoojeenga mweeri yaachwe yoosaakwa alaange neeja ˆvyeene yoojeenga.
11 Sa kusiina muuntu wiingi ˆari viika mwaariryo wiingi wowoosi tuku, maa kaa, ura ˆwaviikwa vii, nowo ni Yéesu Kirisitu.
12 Muuntu ifaanaa ajeenge mweeri ya mwaariryo uwo kwa saháabu, chuúma cha mpía, mawye ya iyoombe ikuulu, miti au baa na masaambi.
13 Kwa vyovyoosi vira, murimo waachwe kooneka uri ni jooli ˆuri kiweerwii, siku Kirisitu ˆari lamurira mirimo yoosi. Sa siku iyo ya ulamu, mirimo yoosi yereniwa iri na mooto, mooto yeren’ya uri murimo wa kira muuntu.
14 Kooni kira ˆcheene ura muuntu ajeenga kiri chaala, uwo muuntu hokera ari kunáálo.
15 Kooni murimo waachwe wafíire, kuva ari aríire mukube, maa kaa, yeeye lamuririwa ari ja muuntu ura ˆahóngiire kufya mooto.

✡ **2:16** Laanga Isáaya 40:13.

16 Eri, si mumányire tuku nyuunyu ni Kaaya Njija ya Muluungu na Mutima wa Muluungu iíkalaa isii yaanyu tuku wuu?
17 Koonі muuntu asáambwiire Kaaya Njija ya Muluungu, Muluungu mumala ari imalo uwo muuntu, sa Kaaya Njija ya Muluungu ni njija na noo nyuunyu.
18 Kiikooveri tuku! Koonі muuntu umwi kuri nyuunyu yookiiyona atiite tooti ya ihi weeru, yoosaakwa ave muhoho sa ave muuntu ˆari na tooti ya Muluungu.
19 Abweeyye jeyyo, sa tooti ya weeru ihi, ni ukoókoyo mbere ya Muluungu. Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaandikwa,
“Muluungu avakwáataa vara ˆvari na tooti ukwaata waavo.”✡
20 Kei yasea,
“IJUVA amányire miiririkano ya muuntu ˆari na tooti ni kiintu ˆkisiina.”✡
21 Sa jeyyo, kari wiívaa kipeembe so tuuba muuntu tuku. Sa suusu voosi Muluungu atuviika kuvaambirirya nyuunyu,
22 ive ni niini Paúli, au Apóolo, au Kéefa.* Kei avaheera viintu vyoosi kuvaambirirya nyuunyu, ive ni weeru, au nkaasu, au inkwya, viintu vyoosi ˆviriko haaha na ˆviri kuva. Viintu ivyo vyoosi ni vyaanyu.
23 Nyuunyu muri va Kirisitu, na Kirisitu ni wa Muluungu.

4

Miriimo ya Vatumwi

1 Jeyyo, vaantu vatulaange suusu ja vatumami va Kirisitu, na vaantu ˆtaheewa fuumbo ya Muluungu tukiivariyule.
2 Haaha muuntu ura ˆaheewa murimo, yoosaakwa ave mutumami wo kiilaangiwa.
3 Maa kaa, kuri niini ni kiintu kiduudi munumuunu kooni naláuriirwe ni nyuunyu au ni mulamuli yoyoosi wa vaantu. Baa niini mweeneevyo si ndiri kwiilamuriira ˆvyeene natúmamire uhu murimo tuku.
4 Mutima waani si waantwáalaa na kiloongi tuku. Baa jeyyo, iki si choolaira mwiikalo waani waválwaa ni wa uwoloki tuku. Yéesu Mweenevyoosi noo ˆaandáuriraa niini.
5 Sa jeyyo, kari mundoolamuriira muuntu na mpiindi ˆjikaari si jinafika tuku. Rindiri fuuru Mweenevyoosi ahinduke. Yeeye, kunukula ari yara masáare yoosi ˆmeene yaviswa kilwiiryii, na viika ari miiririkano ya mitimii ya vaantu kiweerwii. Mpiindi ijo, kira muuntu hokera ari duumbi ira ˆyasaakwa apate, duumbi fuma kwa Muluungu.
6 Vanaviitu, niini nasímire lusímo ulu lwaani na Apóolo, sa mudahe kwiikiindya fuma kuri suusu na mutaange mpíri ihi, “Kari mulóokereryaa kira ˆchaandikwa tuku.” Aho, si muri kwiivaira kipeembe muuntu umwi na mumuchwe mati wiingi tuku.
7 Sa ni ani ˆakubweeyya weewe wiisimirire na viingi? Kira kiintu ˆmuri nocho, mwaheewa ni Muluungu. Koonі mwaheewa vii, che choobweeyya wiivae kipeembe ja si waheewa?
8 Haaha nyuunyu mookiisea mwiikínkimire! Mookiiyona mwasúngatire! Mookiiyona mwavíire vatemi na suusu va che kei. Kikomi, ngaari mwaava vatemi na suusu tuve vatemi hamwi na nyuunyu.
9 ˆVyeene nookoona, Muluungu atuviika suusu vatumwi tuve vaantu vo kiimikirirya kamwi. Taava ja vaantu ˆvalámuriirwe kuulawa. Atubweeyya tuve kiintu cho laanga kwa weeru, mbere ya iyiimbi ra vaantu na mirimu.
10 Suusu ni vakoókoyo sa Kirisitu, maa kaa nyuunyu ati moosea mwatiite tooti ko kundikaniwa na Kirisitu! Suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu! Suusu toochwiiwa mati, maa kaa nyuunyu ati moonyemiwa!

✡ **3:19** Laanga Ayúubu 5:13. ✡ **3:20** Laanga Sabúuri 94:11. * **3:22** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

11 Fuuru mpiindi ihi, suusu turi na njala na takálukirwe, tookiivikira masambala,
tookoondomereriwa, na tusiina nyuumba.
12 Toomanyika kutumama mirimo kwa mikono yiiswi. Vaantu ˆvari tujuma, suusu
tavatálaryaa. Vaantu ˆvari tuturikirya, suusu tayímiriryaa.
13 Vaantu vootulongowererya, na suusu tookuuyirya vyabooha. Haaha suusu
tookoonekana ni waavu wa weeru na kwa kira muuntu suusu ni kosu.
14 Si nookaandika viintu ivi sa nivakwaatye soni tuku, maa kaa, noosaaka nivalume
kutu nyuunyu vaana vaana vaani ˆnaveenda.
15 Baa kooni muri kuva na vakiindya masáare ya Yéesu mayana ikimi (10,000), mwatiite
taáta umwi vii wa mitima yaanyu. Niini ni taáta waanyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu
kwa njira yo varetera Masáare Maaja.
16 Ni kuvakalaamya niise, muuntuubirirye.
17 Sa jeyyo, namutúmire Timotéeo na kwaanyu. Yeeye ni mwaana waani ˆnamweenda
na wo kiilaangiwa sa kura kukundikaniwa kwiitu na Mweenevyoosi. Yeeye vakum-
busikya ari ˆvyeene niíkalaa ja mupooji wa Kirisitu Yéesu, na ˆvyeene kwiikala uko
kudóman'yaa na ukiindya waani, kwa kira mpuka ya vaantu ˆvamuruma Kirisitu.
18 Kuri nyuunyu, vamwaari vamwi vaanyu ˆvookiivaa kipeembe, ja si ndiri kuuja kei
na kwaanyu.
19 Maa kaa, koni Mweenevyoosi avyeéndire, kuuja ndiri na kwaanyu changu. ˆKuuja
ndiri sa ji nteere ˆvyeene voolusa avo vaantu ˆviívaa vipeembe na ji ntaange ni ngururu
che ˆvatiite.
20 Sa Utemi wa Mulungu si kiintu cho luusika vii tuku, maa kaa, ni nteendo ˆjoónekiwaa
ni ngururu ja Mulungu.
21 Ni che moosaaka? Nuuje na nkome yo vachuunda, baku nuuje na kweenda na uholi
wa mutima?

5

Vahanguti Vasive Mpukii ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu Tuku

1 Ni kikomi nawyíiriirwe kwatiite vaantu vahanguti kuri nyuunyu. Uhanguti uwo ni wo
hwaalarya maatuku vii, walookya baa wa vaantu si ˆvamumányire Mulungu, ati muuntu
andookiikala na muki wa taáta waavo.
2 Ati mumwaari mookiivaa vipeembe kiri vyookoona usuungu mitimii! Uwo ˆari na
musoolo ˆuri jeyyo, yoosaakwa akerwe fuma kuri nyuunyu.
3 Baa neembe si ndiri na nyuunyu kimuviri, ni na nyuunyu ˆndiri kimutima. Naani
nahúmwiire luusa irya kwa muuntu uhu ˆatumama isáare iri, ja ngaari naari uko.
4 Haaha ˆmuri lumana, kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kuva ndiri hamwi na
nyuunyu kimutima, na luviro lwa Yéesu Mweenevyoosi veera luri aho.
5 Aho, mumukwaatye uhu muuntu kwa Irimu sa muviri waachwe umalwe, na mutima
waachwe ulamuririwe siku yo hinduka Yéesu Mweenevyoosi.
6 Kwiivaa kipeembe kwaanyu, si kwabooha tuku. Si mumányire usasi kiduudi vii
wuúkyaa itoonge roosi ra muchu tuku wuu?
7 Seyyi uwo usasi wa kali noo kusea, museyyi uwo muuntu muvi kuri nyuunyu, sa
kubweeyya jeyyo, noo kuseyya usasi wa kali. Aho, kuva muri vaantu vafya ja itoonge ifya
ˆrisiina usasi. Na jeyyo, noo ˆvyeene mwahumula kuva, sa Mulungu amutoola Kirisitu
ave Mpóryo ya Muundi ˆiri mpeho sa Paásika.✡
8 Haaha tubweeyye Ngovi ya Paásika, si na mukáate ˆuri na usasi tuku, noo kusea
mukáate ˆuri na kuviiha na uvi tuku. Maa kaa, tubweeyye Paásika na mukáate ˆusiina usasi,
noo kusea kwa mutima mweeru na kimáári. ✡
9 Barúwii yaani, navaandikira mureke kundoosaangirira na vahanguti.

✡ **5:7** Laanga Ufumo 12:1-21. ✡ **5:8** Laanga Ufumo 12:3-20; Nkumbukira ya Miiro 16:3.

10 Si nalɯɯsikira vaantɯ va ihi weerɯ vara ˆvari vahanguti, si ˆviikínkimaa, ˆvakwáataa vaantɯ matu na vara ˆviínamiraa vidabalaíyo tɯkɯ. Sa kɯbweeyya jeyyo ngaari mwasaakwa mwiisunke kɯri ihi weerɯ.
11 Maa kaa, kiintɯ ˆnavaandikira, ni mɯreke kɯsaangirira na vaantɯ vara ˆvaséaa vamuruma Yéesu na kɯnɯ ni vahanguti, si viikínkimaa, viínamiraa vidabalaíyo, vatúkiraa vaantɯ, vareevi na vakwáataa vaantɯ matu. Kei, kari baa muríjaa na mɯɯntɯ ja ɯwo tɯkɯ.
12 Sa si mɯrimo waani kɯvalamɯrira vaantɯ si ˆvamuruma Yéesu tɯkɯ. Nyuunyu mwasaakwa mɯvalamɯrire vaantɯ ˆvari kɯri mpuka ya ˆvamuruma Yéesu.
13 Mɯlɯɯngɯ valamɯrira ari vara si ˆvamuruma Yéesu. Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Mɯseyyi mɯɯntɯ mɯvi fuma kɯri nyuunyu.”✡

6

Vaantɯ ˆVamuruma Yéesu Kwiisitaakya

1 Koon̄i ɯmwi waanyu ari na sáare na ɯmwi wa vaantɯ ˆvamuruma Yéesu, sa che yoodoma na kwa valamuli va vaantɯ si ˆvamurúmaa Mɯlɯɯngɯ? Yeeye yoosaakwa atwaale sáare jaachwe akalamɯrirwe ni vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ!
2 Si mɯmányire vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ noo vakalamɯriire weerɯ tɯkɯ wɯɯ? Nyuunyu noo ˆmɯkalamɯriire weerɯ, ha de jooli moosiindwa lamɯla fisáare fyaanyu ifi fiduudiduudi vii?
3 Mwamányire, luu lamɯrira tɯri baa mirimɯ wɯɯ? Ha de jooli moosiindwa sáare nduudi ja kira siikɯ?
4 Koon̄i mɯri na sáare jaanyu nduudi ja ijo, sa che moojitwaala na kwa valamuli vara si ˆvari va mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu?
5 Nalúusire jeyyo, sa moone soni. Eri, kusiina ɯmwi waanyu ˆari na tooti jo lamɯla sáare jaanyu nyuunyu mɯri ndɯɯ tɯkɯ wɯɯ?
6 Kiri vyoova jeyyo, mwaaniitɯ ɯmwi yoomɯtwaala mwiiwaachwe na balásii ya vaantɯ si ˆvamurúmaa Yéesu.
7 Kikomi, viintɯ mookiitwaala na balásii ni koonekya mwiise kikomi mwasíindirwe. Sa che moosiita bweeyyiriwa ɯvi? Sa che moosiita kwaatwa matu?
8 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mookiibweeyyirya ɯvi na mookiikwaata matu, ivi ˆmoovibweeyya kwa ndɯɯ yaanyu!
9 Si mɯmányire vara si ˆvari vawoloki si vari hokera Ʉtemi wa Mɯlɯɯngɯ tɯkɯ wɯɯ? Kari mɯkóoverwaa tɯkɯ! Vahanguti, vaantɯ ˆviínamiraa vidabalaíyo, vaantɯ ˆvayéendaa na vaki va vaantɯ, vaantɯ valɯme ˆvaláalwaa, vaantɯ valɯme ˆvaláalaa vaantɯ valɯme,
10 viívi, vaantɯ si ˆviikínkimaa, vareevi, vaantɯ ˆvatúkiraa, vaantɯ ˆvakwáataa vaantɯ matu, avo voosi si vari hokera Ʉtemi wa Mɯlɯɯngɯ tɯkɯ.
11 Kikomi sikɯ ˆjilóokire, vamwi mɯjáa mwiikala ja jei. Maa kaa, haaha kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitɯ na kwa Mɯtima wa Mɯlɯɯngɯ wiitɯ, mooyyiwa, mɯkatalariwa na mɯkavalwa mɯri vawoloki.

Mɯnehe Ʉhanguti

12 Vamwi vaanyu vaséaa, “Kusiina kiintɯ ˆkiri mwiiko tɯkɯ.” Maa kaa, si kira kiintɯ kiri na kɯnáálo tɯkɯ. Kei mwaséaa, “Kusiina kiintɯ ˆkiri mwiiko tɯkɯ.” Maa kaa, si nooruma mbe mɯtúmwa wa kiintɯ chochoosi tɯkɯ.
13 Vamwi vaanyu vaséaa, “Ɨnda ni ya chóorya na chóorya ni cha inda.” Maa kaa, Mɯlɯɯngɯ vivalandula ari vyoosi. Mɯviri si sa ɯhanguti tɯkɯ, maa kaa, ni sa Yéesu Mweenevyoosi na Mweenevyoosi ni sa mɯviri.
14 Jeyyo Mɯlɯɯngɯ tɯfɯfɯla ari suusu kwa ngururu jaachwe, ja ˆvyeene amɯfɯfɯla Mweenevyoosi.

✡ **5:13** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 17:7; 19:19; 22:21, 24; 24:7.

15 Eri, si mumányire miviri yaanyu ni viintu vya muviri wa Kirisitu tuku wuu? Eri, ifaanaa nkatoola kiintu cha muviri wa Kirisitu, maa nikikundikan'ye na muviri wa muhéngeeti wuu? Aka tuku!
16 Eri, si mumányire ura ^yoohanguta na muhéngeeti ni lumaniwa iise ave muviri umwi ne tuku wuu? Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Novo vaviri kuva vari muviri umwi."✡
17 Maa kaa, muuntu ura ^alumaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, ni mutima umwi ne ^ari.
18 Nehi uhanguti! Ni kimáári nyuunyu mwaséaa, "Uvi woosi wiingi watúmamwaa weerwii ya muviri," maa kaa, niini ni kuvasea niise, muuntu ^yoohanguta ni tumama iise uvi muvirii waachwe mweeneevyo.
19 Kikomi, mwamányire miviri yaanyu ni Kaaya Njija ya Mutima Muuja kuuntu ^iíkalaa. Mutima ^uri kwaanyu mwahokera fuma kwa Mululungu. Miviri iyo si yaanyu tuku, maa kaa, ni máari ya Mululungu.
20 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikuulu. Sa jeyyo, mumubweeyyirye nkongojima Mululungu kwa miviri yaanyu.

7

Masáare ya Ilóola

1 Haaha variyula ndiri yara masáare ^mwaanyandikira. Ni vyabooha kwa muuntu mulume areke musaasya muuntu muki.
2 Maa kaa, sa kuyerwa kwa uhanguti, kira muuntu mulume ave na muki waachwe, na kira muuntu muki yoosaakwa ave na mulume waachwe.
3 Mulume yoosaakwa amukinkimye muki waachwe, na muki yoosaakwa amukinkimye mulume waachwe.
4 Muviri wa muki si uri waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa mulume waachwe. Viivyo kwa mulume, muviri waachwe si waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa muki waachwe.
5 Kari mwiisóvyaa tuku, maa kaa, kooni mwiirúmiire kwiirekya kwa mpiindi kiduudi, sa mwiiviike kuri kumuloomba Mululungu, aho, mwiihindukire sa Irimu risiindwe kuvayera na musiindwe kwiiyimirira.
6 Iki ^noovawyiira cho kiirekya, ni miiririkano yaani, si ulairiri tuku.
7 Nasáakaa ngaari vaantu valume voosi vave ja niini. Maa kaa, kira muuntu atiite wuuya waachwe ^aheewa ni Mululungu, umwi atiite wuuya uhu na wiingi atiite wuuya ura.
8 Kwa vara si ^vanaloolwa, si ^vanaloola na valala, ni vyabooha ngaari vachaale ja niini viintu ^ndiri.
9 Maa kaa, kooni si vari daha kwiiyimirira, valoole au valoolwe, sa ni vyoolo kuloola kulookya kulungurira ni uláku.
10 Maa kaa, kwa vara ^viiloola, ni kuvaheera niise ulairiri uhu, si niini tuku, maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi. Muki kari amusíitaa mulume waachwe tuku.✡
11 Maa kaa, kooni amurékire, yoosaakwa achaale baa loolwa tuku. Kooni si jeyyo, yoosaakwa alumaniwe na mulume waachwe. Na mulume kari amusiite muki waachwe tuku.
12 Na kwa viingi ni jei noosea, ni niini nooluusa si Yéesu Mweenevyoosi tuku. Kooni mwaaniitu mulume atiite muuntu muki si ^amuruma Yéesu, na uwo muuntu muki arúmire kwiikalan'ya ne, kari uwo mulume amusiite tuku.
13 Na kooni muuntu muki ^amuruma Yéesu atiite mulume si ^anamuruma Yéesu, na uwo muuntu mulume arúmire kwiikalan'ya ne, kari uwo muuntu muki amusiite tuku.
14 Sa uwo muuntu mulume si ^anamuruma Yéesu, atalariwa ni uwo muuntu muki ^amuruma Yéesu. Na uwo muuntu muki si ^anamuruma Yéesu atalariwa ni uwo muuntu mulume ^amuruma Yéesu. Kooni si jeyyo, vaana vaavo ngaari vaava na njeo. Maa kaa, viintu viri haaha ni vaaja.

✡ **6:16** Laanga Ncholo 2:24. ✡ **7:10** Laanga Matáayo 5:32; Maáriki 10:11-12.

15 Maa kaa, ura si ˆamuruma Yéesu kooni amusíitire, reka amusiite. Muuntu ura ˆamuruma Yéesu kwa muuntu ˆari jeyyo, miiro ya ilóola si iri muchuunga tuku. Sa Mululungu atwaaniriira twiikale mwiikalo muuja.
16 Weewe muki si uri taanga tuku, ifaanaa mulume waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. Na weewe mulume si uri taanga tuku, ifaanaa muki waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako.

Kwiikala ja ˆVyeene Mweenevyoosi Alairirya

17 Kira muuntu iikale ja ˆvyeene Yéesu Mweenevyoosi amwiimirya neeja, kei achaale ja ˆvyeene ajáa mpiindi Mululungu ˆakamwaaniriire. Uhu ni ulairiri waani kwa mpuka joosi ja vaantu ˆvamuruma Yéesu.
18 Kooni muuntu aaniririrwa na kunu ajáa ahumula twaalwa kibawii, kari iibweeyye ja si anatwaalwa na kibawii tuku. Kooni muuntu aaniririrwa kati ˆajáa akaari twaalwa na kibawii, kari atwaalwe na kibawii sa uko kwaaniririrwa tuku.
19 Kutwaalwa na kibawii au kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Maa kaa, kiintu cho kwaatya ni ndairiri ja Mululungu.
20 Kira muuntu achaale ja ˆvyeene ajáa kati Mululungu ˆamwaaniriráa.
21 Kooni Mululungu akwaaniriira kati ˆujáa mutúmwa kari uko kuva mutúmwa kukujuuwe tuku. Maa kaa, kooni kuri na njira yo bweeyya uve húuru, bweeyya jeyyo.
22 Sa muuntu ura ˆaaniririrwa ni Mweenevyoosi ari mutúmwa, uwo ni muuntu húuru kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na ura ˆaaniririrwa ni Mweenevyoosi ari húuru, uwo ni mutúmwa kwa Kirisitu.
23 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikuulu. Kari mubweeyyiwe vatúmwa va vaantu tuku.
24 Vanaviitu, kira muuntu achaale mbere ja Mululungu ja ˆvyeene ajáa kati ˆaaniririráa.

Valala na Vara si ˆValoolwa

25 Haaha kwa vanjalu, niini nsiina ulairiri fuma kwa Mweenevyoosi tuku. Maa kaa, kuvawyiira ndiri miiririkano yaani niini ˆnaava wo kiilaangiwa, kwa riiso ra wuuja ra Mweenevyoosi.
26 Sa uhu uturikiri ˆtookuuyona, ni vyabooha muuntu kuchaala ja ˆvyeene ari.
27 Kooni waloola, musiita muki waako tuku. Kooni si unaloola, saakira muki tuku.
28 Maa kaa, kooni ulóorire si ubwéeyyiirye uvi tuku. Na kooni munjalu alóorirwe si abwéeyyiirye uvi tuku. Maa kaa, vara ˆvari kiiloola lumana vari na uturikiri wa weeru. Niini ni kuvalума niise kutu sa mudiire lumana na ayo.
29 Vanaviitu ni kuvawyiira niise, mpiindi ˆtuchíhiire nojo, ni nkufi. Sa jeyyo, vara ˆvari na vaki kari vandookiiririkana vaki vii tuku.
30 Vara ˆvooriira, vave ja si ˆvooriira. Vara ˆvari na cheeru, vave ja si ˆvari na cheeru. Vara ˆvoowula, vave ja vira viintu ˆvoowula si vyaavo.
31 Na vara ˆvoomanyika na viintu vya weeru, vave ja si ˆvoomanyika sa viintu ivyo. Sa weeru ihi ja ˆvyeene tookiiyona, ni looka yiise.
32 Noosaaka kari mundookoofa tuku. Muuntu mulume ura si ˆaloola, amányikaa na murimo wa Mweenevyoosi ja ˆvyeene ari mweerya mutima Mweenevyoosi.
33 Maa kaa, muuntu mulume ˆaloola, amányikaa na viintu vya weeru ja ˆvyeene ari mweerya mutima muki waachwe,
34 sa miryuungu yaachwe yiigava. Maa kaa, muuntu muki munjalu au si ˆanaloolwa, amányikaa kuri mirimo ya Mweenevyoosi sa ave muuja muvirii na mutimii. Maa kaa, muuntu muki ˆaloolwa, iíririkanaa viintu vya weeru, ja ˆvyeene ari mweerya mutima mulume waachwe.
35 Ni luusa niise jei, sa kunáálo yaanyu na si noovavikira viintu ˆviri bweeyya mwiikunguvale tuku. Noosaaka mwiikale kwa njira yabooha ko kiitoola kikomi kwa murimo wa Mweenevyoosi.

36 Koonɨ muuntu yookoona nɨ kumuhonerya iise munjalu ˆamutumira, na uwo munjalu aándire firira mitungulu na yookoona nɨ vyaangu aloole, uwo amuloole ja ˆvyeene yoosaaka, sa sɨ yoobweeya kiintu kivɨ tuku, varekerwe viiloole.

37 Na koonɨ uwo muuntu mululume alámwiire mutimii waachwe sɨ yoomuloola uwo munjalu tuku, bila yo doomereriwa na daha arɨ kwiimirira mpiima yaachwe, na achaale munjalu, uwo nɨ bweeyya iise ˆvyabooha.

38 Jeyyo, ura ˆyoomuloola munjalu ˆamutumira, bweeyya iise ˆvyabooha. Na ura sɨ ˆyoomuloola, bweeyya iise ˆvyabooha kamwɨ.

39 Muuntu muki ura ˆaloolwa, akundikwa nɨ mululume waachwe mpiindɨ joosi mululume arɨ mooyo. Maa kaa, mululume ˆarɨ wulala, uwo iiyanjaala kuloolwa nɨ wiingɨ. Kei, uwo mululume ˆarɨ muloola nɨ mpaka ave ˆamuruma Yéesu.

40 Kwa miryuungu yaanɨ, nookoona uwo mulala kuva arɨ na cheeru koonɨ sɨ alóorirwe. Kwa aya yoosi ˆnavawyíriire, nɨ miryuungu yaanɨ, na nookoona nalóngwiirwe nɨ Mutima wa Muluungu.

8

Chóorya ˆKitwíirwe Ntambiko kwa Vidabalaíyo

1 Haaha variyula ndirɨ kwa iki kiintu muurya cha ntambiko ˆjitwíirwe kwa vidabalaíyo. Kikomi, namányire viintu musséaa, “Suusu voosi tatiite umanyi.” Maa kaa, umanyi wabwéeyyaa vaantu viivae kipeembe, na kwiiyenda kwaámbiriryaa viiviiswi vafafe.

2 Muuntu yoyoosi ˆiibwéeyyaa amányire kiintu, uwo kikomi sɨ amányire ja ˆvyeene asaakwa ataange tuku.

3 Maa kaa, muuntu ura ˆamweenda Muluungu, amányirwe nɨ Muluungu.

4 Sa jeyyo, vyóorya vira ˆvyatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, tamányire vidabalaíyo sɨ kiintu chochoosi tuku aha weerwii, na Muluungu nɨ umwɨ vii.

5 Baa neembe kurɨ na viintu ˆviséwaa nɨ miluungu uko kurumwii, au aha weerwii, au baa neembe kurɨ na miluungu ˆirɨ foo na veeneevyo ˆvarɨ foo,

6 maa kaa, kurɨ suusu kwatiite Muluungu umwɨ vii. Yeeye noo Taáta ˆuumba viintu vyoosi na suusu tumwaarɨ sa yeeye. Kei amwaarɨ Mweeneevyo umwɨ vii, YéesuKirisitu, yeeye kwa njira yaachwe viintu vyoosi vyuumbwa, na sa yeeye suusu tumwaarɨ.

7 Maa kaa, sɨ kira muuntu arɨ na uhu umanyi tuku. Vaantu vamwɨ viijuvira kwiiririkana vidabalaíyo nɨ vya kimáárɨ, sa jeyyo, ˆvarɨ kurya chóorya ˆchatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, voónaa ja viínamiire miluungu kikomi na mitima yaavo sɨ idáhaa kwiisiman’ya mavɨ na maaja vyabooha, voónaa vavíire na njeo.

8 Maa kaa, chóorya sɨ kitubwéeyyaa tuve heehi na Muluungu tuku. Mwiikalo wiitu na Muluungu sɨ wabooha au waviiha koonɨ taríire au sɨ taríire chóorya tuku.

9 Maa kaa, mulaange neeja sa uhu uhúuru waanyu udiire kuva kiintu cho vabweeyya viivaanyu, vara kuruma kwaavo ˆkurɨ teketeke, viikunguvale.

10 Sa koonɨ muuntu ˆarɨ na mutima ˆurɨ teketeke sɨ udáhaa kwiisiman’ya mavɨ na maaja vyabooha, akwiíne weewe mumanyi woorya kaayii ya kidabalaíyo, sɨ arɨ koona nɨ vyabooha kwa yeeye kurya chóorya ˆchatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo tuku wuu?

11 Jeyyo, mutwaala urɨ nɨ imalwii mwaanaanyu ura kuruma kwaachwe ˆkurɨ teketeke, ˆmweene Kirisitu amukwyiira, sa umanyi waako.

12 Koonɨ ubwéeyyiirye jeyyo, tamikya urɨ mutima ˆurɨ teketeke wa mwaanaanyu ura sɨ ˆudáhaa kwiisiman’ya mavɨ na maaja vyabooha. Na ko bweeyya jeyyo, weewe kuva urɨ umutúmamiire Kirisitu uvɨ.

13 Sa jeyyo, koonɨ kiintu ˆnoorya choobweeyya mwaaniitu iikunguvale, ikyo chóorya sɨ ndirɨ kirya kei vii kaa tuku, sa ndiire kumubweeyya mwaaniitu iikunguvale.

9

Miiro Yaruma Vatumwi Vaambiririwe

1 Eri, niinɨ si ndirɨ húuru tukʉ wʉʉ? Eri, niinɨ si ndirɨ mutumwi tukʉ wʉʉ? Eri, niinɨ si namoona Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ tukʉ wʉʉ? Na nyuunyu si mwafuma kʉrɨ mʉrɨmo waanɨ kwa Mweenevyoosi tukʉ wʉʉ?
2 Baa neembe vaantʉ viingɨ si vookuunduma ndirɨ mutumwi, kɨkomi, namányire nyuunyu kuunduma mwiise ndirɨ mutumwi. Sa nyuunyu nɨ mʉtooso wa utumi waanɨ wa Mweenevyoosi.
3 Vaantʉ vara ˆvookʉʉndamʉrɨra si ndirɨ mutumwi tukʉ, jei noo ˆvyeene noovasea.
4 Eri, niinɨ Paúli na Barinába si vyatéire turye no nywa fuma kwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu tukʉ wʉʉ?
5 Vatumwi viingɨ baa ja vaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi na Kéefa, noo kʉsea Peéteri, vayeendan'yáa na vaki vaavo kati ˆvookera njɨra, suusu naasu si vyatéire tʉyeendan'ye na vaki viiswi ˆvamuruma Yéesu tukʉ wʉʉ?
6 Eri, nɨ niinɨ na Barinába vii noo si tasaakwa kwaambiririwa viintʉ toosaaka mpiindɨ ˆtʉrɨ murimwii wʉʉ?
7 Nɨ mulwi nkoondo arɨkwɨ ˆatámanyaa na nkoondwii ko kiirɨhɨra mpía jaachwe mweeneevyo? Nɨ murimi arɨkwɨ ˆaháandaa iwʉnda ra mɨsabíibu na si aríjaa sabíibu jaachwe? Nɨ muríisi arɨkwɨ si ˆanywíjaa masʉʉsʉ ya nchúwo jaachwe?
8 Eri, nɨ lʉʉsa niise masáare aya ja kɨrɨ mʉʉntʉ vii wʉʉ? Miiro noyo si yalʉʉsa jeyyo tukʉ wʉʉ?
9 Miiro ya Músa yalʉʉsa jei, "Karɨ wiichúungaa ng'oombe mʉlomo tukʉ, kati ˆyoovaa viryo luuwii." ✡ Eri, aha Mʉlʉʉngʉ nɨ yookiiririkana ng'oombe vii wʉʉ?
10 Eri, Mʉlʉʉngʉ si alʉʉsa aya sa suusu tukʉ wʉʉ? Kɨkomi, alʉʉsa sa suusu, sa mʉʉntʉ ˆarɨ rɨma na wɨingɨ akavaa viryo, voosi viiláangyaa kurya kɨra ˆkichwíirwe.
11 Suusu tahaanda mbeyʉ ja mitimii kʉrɨ nyuunyu, haaha nɨ vyavɨiha suusu kuchwa viintʉ vya weerʉ fuma kwaanyu wʉʉ?
12 Koonɨ vaantʉ viingɨ vahókeraa nyambirirya ˆjivatéire fuma kwaanyu, suusu si tasaakwa tʉhokere kʉlookya avo tukʉ wʉʉ?
Baa neembe nɨ jeyyo, suusu si tʉnadaayya kɨra ˆtasaakwa kʉbweeyyiriwa nɨ nyuunyu tukʉ, maa kaa, tayimirirya masáare yoosi sa tʉdiire kʉva kɨintʉ ˆkirɨ vabweeyya vaantʉ vadiire ruma Masáare Maaja ya Kirisitʉ.
13 Eri, si mwamányire tukʉ vaantʉ vara ˆvatúmamaa Kaayii Njija ya Ijʉva, vatúryaa chóorya chaavo mʉʉmo tukʉ wʉʉ? Kei mwamányire vara ˆvatúmamaa masabáahwii, vatúryaa mʉgavo waavo fuma mpóryo ˆjitwíirwe.
14 Viivyo, Mweenevyoosi alairirya vara ˆvoovariyʉla Masáare Maaja, vaturye chóorya chaavo fuma murimwii waavo wo variyʉla Masáare Maaja.
15 Maa kaa, niinɨ si nɨnaloomba baa kamudu tukʉ ivyo viintʉ nasaakwa mʉndookʉʉmbweeyyirya. Baa kei, si nookaandɨka aya sa mbweeyyiriwe ayo tukʉ. Kɨkomi, kwaanɨ nɨ vyoolo nkwye, kʉlookya mʉʉntʉ kʉʉnseyyirya kwiivaa kwaanɨ kɨpeembe ˆkweene mbwéeyyaa so variyʉla Masáare Maaja baa marɨho tukʉ.
16 Koonɨ noovariyʉla Masáare Maaja ɨkyo si kɨintʉ cho kiivaɨra kɨpeembe tukʉ, sa ɨkyo, noo kɨintʉ ˆnalaiririwa mbweeyye. Na nɨ mpolaɨ kʉrɨ niinɨ koonɨ si noovariyʉla Masáare Maaja!
17 Ngaarɨ nootʉmama ʉhʉ mʉrɨmo sa kweenda kwaanɨ, ngaarɨ niiláangyaa marɨho. Maa kaa, haaha noosaakwa ntʉmame mʉrɨmo ʉhʉ, sa Mʉlʉʉngʉ aampeera mʉrɨmo ʉhʉ kwa kweenda kwaachwe.
18 Haaha marɨho yaanɨ nɨ yarɨkwɨ? Marɨho yaanɨ nɨ kʉvariyʉla Masáare Maaja baa kʉrɨhwa tukʉ, bila daayya vira ˆvyeene nkʉʉngʉ jaruma mpeewe ko variyʉla Masáare Maaja.

✡ **9:9** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 25:4.

19 Sa baa neembe ndiri húuru, si ndiri mutúmwa wa muuntu yoyoosi tuku, nookiitoola
ja mutúmwa wa vaantu voosi, sa nivaambirirye vaantu ^vari foo vamurume Kirisitu.
20 Kwa Vayahúudi nijáa naava ja Muyahúudi, sa nivaambirirye vamurume Kirisitu.
Kwa vara ^vari isi ya Miiro nijáa naava ja vara ^vari isi ya Miiro, baa neembe si nijáa isi
ya Miiro. Nabweeyya jeyyo, sa nyaambirirye vara ^vatúubaa Miiro vamurume Kirisitu.
21 Kwa vara ^vasiina miiro, noo kusea si ^vari Vayahúudi, nijáa naava ja voovo, baa
neembe si ndiri mutúmwa wa Miiro ya Muluungu, maa kaa, isi ya Miiro ya Kirisitu.
Nabweeyya jeyyo, sa nivaambirirye avo ^vasiina miiro vamurume Kirisitu.
22 Mpiindi ^nijáa na vara ^vari teketeke kuri kuruma, nijáa naava ja ndiri teketeke sa
nivaambirirye vamurume Kirisitu. Nabweeyya kira kiintu ^kidáhikaa sa nivabweeyye
vamwi va vaantu voosi, vamurume Kirisitu.
23 Niini nabwéeyyaa ayo yoosi, sa Masáare Maaja, sa hamwi na viingi nturye ntálarya
jaachwe.
24 Kikomi mwamányire vara ^viíchiyaa ni foo vari, maa kaa, ni umwi vii noo ^ahéewaa
itáaji. Haaha mundookiichia munumuunu sa muturye itáaji.
25 Vaantu ^viíchiyaa, viijúviryaa miviri yaavo kwa wiijuviri ^wafafa maatuku vii sa
vaturye itáaji. Maa kaa, matáaji ayo ni ya mpiindi vii. Maa kaa, suusu toobweeyya jei
sa tupate matáaji si ^yari saambuka kwa siku ^jisiina uhero. 26 Jeyyo, niini si niíchiyaa
ja muuntu ^yookiichia baa kiintu cho kiichiyira tuku, na kei si ndiri ja muuntu ^afwéitaa
ngúumi jaachwe kuvaa mpeho tuku.
27 Niini nookuuturikirya muviri waani na nookuutumamya, sa ^ndiri humula
kuvavariyuriira Masáare Maaja viingi, kari ji nsiitwe mbere ya Muluungu tuku.

10

Kari Mwiinamira Vidabalaíyo Tuku

1 Vanaviitu, noosaaka mutaange neeja vala baaba wiitu ni isi ya riira ichu vajáa,✡ na
voosi valooka, ^vari nkaasu na katikati ya mayiya.
2 Voosi ^vakabatisiwe isi ya riira ichu na ayo mayiya, vaava vapooji va Músa.✡
3 Voosi vajáa vaarya chóorya kikira ^chafuma kurumwii.✡
4 Na voosi vajáa vaanywa maaji yayara ya Muluungu ^ajáa avaheera kwa njira ya
muujíisa.✡ Voovo vajáa vaanywa maaji ya mwaalaliwye ura wa mutima ^wavatuubáa,
na uwo mwaalaliwye ni Kirisitu ayeendan'yáa novo.
5 Maa kaa, ^vari foo vaavo, Muluungu si eeriwa mutima ni voovo tuku. Sa jeyyo
vaakwya na miviri yaavo ikeenera kira haantu uko isi ya ibaláángwii.
6 Haaha masáare aya yafumira sa yave isimwi kuri suusu, naasu tureke kumerirya mati
mavi ja ^vyeene vala baaba wiitu vabweeyya.
7 Kari tundookiinamira vidabalaíyo tuku, ja ^vyeene vamwi va vala baaba wiitu
vatumama. Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, "Vaantu vajáa viikala, vakarya na
vakanywa, aho, vakaanda kwiisuva."✡
8 Tureke uhanguti ja ^vyeene vamwi va vala baaba wiitu vajáa, iki chabweeyya vaantu
mayana makumi yaviri na yatatu (23,000) vakwye kwa siku imwi.✡
9 Baa kei, kari tundoomuyera Kirisitu ja ^vyeene vala baaba wiitu vamwi vabweeyya
tuku, voovo vakomwa ni njoka, vakakwya.✡
10 Kari mung'úulaa ja vamwi vaavo viintu ^vang'uuláa tuku, avo vajáa vamalwa ni
murimu muuja wa inkwya.✡
11 Masáare aya yafumira kuri voovo sa yave isimwi kuri suusu, na ayo masáare
yaandikwa sa yatulume kutu suusu ^tookiikala mpiindi iji jo kiimikirirya.

✡ **10:1** Laanga Ufumo 13:21-22. ✡ **10:2** Laanga Ufumo 14:22-29. ✡ **10:3** Laanga Ufumo 16:35. ✡ **10:4** Laanga Ufumo 17:1-7; Uvalo 20:2-17. ✡ **10:7** Laanga Ufumo 32:6. ✡ **10:8** Laanga Uvalo 25:1-9. ✡ **10:9** Laanga Uvalo 21:4-9. ✡ **10:10** Laanga Uvalo 16:41-49.

12 Jeyyo, koonɨ wookiiyona wiímire ʉkabokerya, laanga neeja karɨ jɨ ʉwyɨire uvii tʉkʉ.
13 Kʉyerwa kokoosi ˆkweene kwavapátaa nyuunyu, nɨ kʉra ˆkwavapátaa vaantʉ vii. Ne Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa, sɨ arɨ rekera mʉyerwe kʉlookererya lʉvɨro lwaanyu tʉkʉ. Maa kaa, mpɨindɨ ˆmʉyérirwe, Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ ngururu jo yimirirya mʉfɨrɨre nkaasʉ.

Chóorya cha Vidabalaíyo na cha Mweenevyoosi

14 Vanaviitʉ naveenda. Ikeryi fuma kwiinamɨra vidabalaíyo!
15 Nɨ lʉʉsɨka niise na nyuunyu ja vaantʉ ˆmʉrɨ na tooti, yeren'yi veeneevyo aya ˆnoovawyɨira.
16 Eri, mpɨindɨ ˆtoonywa ndʉvo ya chóorya cha Mweenevyoosi so mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, sɨ toova kɨintʉ kɨmwɨ kʉrɨ sakami ya Kirisitʉ tʉkʉ wʉʉ? Na ˆtʉrɨ bendʉla mʉkáate wa chóorya cha Mweenevyoosi, sɨ toova kɨintʉ kɨmwɨ na mʉvɨrɨ wa Kirisitʉ tʉkʉ wʉʉ?
17 Baa neembe tʉrɨ foo, voosi taríjaa mukumbata ʉmwɨ wa mʉkáate, ɨkɨ choónekyaa tʉrɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.
18 Ririkani vaantʉ va Isiraéeli, eri, vara ˆvaríjaa mpóryo, sɨ noo vatúmaman'yaa masabáahwii tʉkʉ wʉʉ?✡
19 Nɨ che noolʉʉsa? Chóorya ˆchatoolwa ntambɨko kwa vidabalaíyo nɨ kɨintʉ cha kɨkomi wʉʉ? Au ɨkyo kɨdabalaíyo nɨ kɨintʉ kamwɨ wʉʉ?
20 Aka tʉkʉ! Maa kaa, mpóryo ˆjitwɨirwe nɨ vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, nɨ na kwa mirimʉ mɨvɨ ˆjitóolwaa na sɨ kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Na nɨinɨ sɨ noosaaka mʉndootʉmaman'ya na mirimʉ mɨvɨ baa kiduudi vii tʉkʉ.
21 Sɨ mʉrɨ kʉnywa ndʉvo ya chóorya cha Yéesu Mweenevyoosi kei munywe ndʉvo ya mirimʉ mɨvɨ tʉkʉ. Sɨ mʉrɨ kurya chóorya cha Mweenevyoosi na chóorya cha mirimʉ mɨvɨ tʉkʉ.
22 Eri, nɨ saaka tiise tiinʉle ʉsʉʉngʉ wa Mweenevyoosi wʉʉ? Eri, tatɨite ngururu kʉmʉlookya Mweenevyoosi?

Yara ˆToobweeyya Yandoomʉretera Mʉlʉʉngʉ Nkongojima

23 Vamwɨ vaanyu vaséaa, "Kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ mwiiko tʉkʉ." Baa neembe nɨ jeyyo sɨ vyoosi viri na kʉnáálo tʉkʉ. Kei mwaséaa, "Kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ mwiiko tʉkʉ." Baa neembe nɨ jeyyo, sɨ kira kɨintʉ ˆkɨrɨ na nyambirirya yo fafya kuruma kwa vaantʉ tʉkʉ.
24 Mʉʉntʉ karɨ abweeyye yara ˆyarɨ na kʉnáálo kʉrɨ yeeye vii tʉkʉ, maa kaa, abweeyye yara ˆyarɨ na kʉnáálo kwa mwiiwaachwe.
25 Mʉndoorya nyama yoyoosi ˆɨváwaa iyoombe isóokwii baa kuurya kuurya tʉkʉ, sa mɨtɨma yaanyu ɨdɨire twaalwa na kɨloongii.
26 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, "Weerʉ nɨ ya IJʊVA na kɨra kɨintʉ ˆkɨrɨ weerwii nɨ chaachwe."✡
27 Koonɨ ʉtéengiiwe noo rya chóorya kaayii kwa mʉʉntʉ sɨ ˆamuruma Yéesu na ʉkaruma kʉtamanya, irya kɨra kɨintʉ ˆarɨ kʉheera baa kuurya kuurya tʉkʉ. Bweeyya jeyyo, sa mɨtɨma yaanyu ˆyiísiman'yaa mavɨ na maaja, ɨdɨire twaalwa na kɨloongii.
28 Maa kaa, mʉʉntʉ koonɨ akʉséire, "Chóorya ɨkɨ chatoolwa mpóryo kwa vidabalaíyo," kurya tʉkʉ. Bweeyya jeyyo tʉkʉ, sa mʉʉntʉ ʉwo ˆakuwyíiriire na sa mʉtɨma wiísiman'yaa mavɨ na maaja.
29 Aha nɨ lʉʉsa niise mʉtɨma wa mʉʉntʉ ʉwo na sɨ mʉtɨma waako tʉkʉ. Sa che kʉsaawʉla kwaanɨ kʉrɨ lamʉrɨrwa nɨ mʉtɨma wa mʉʉntʉ wɨingɨ kwiisiman'ya mavɨ na maaja?
30 Koonɨ noomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ sa chóorya, sa che noolamʉrɨrwa sa ɨkyo chóorya ˆnahúmwɨire mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ?

✡ **10:18** Laanga Valáawi 7:6-10, 14, 15. ✡ **10:26** Laanga Sabúuri 24:1.

31 Haaha reeru, chochoosi ˆmootumama, ive ni kunywa au kurya, mundoobweeyya so mubweeyyirya Muluungu nkongojima.
32 Kari mundoova kiintu cho vakunguvarya vaantu tuku, ive ni Vayahúudi, vaantu si ˆvari Vayahúudi au mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu tuku.
33 Niini nayéraa kuveerya mitima vaantu voosi kwa njira joosi. Si nsáakaa viintu ˆvyaampéeraa kunáálo niimweene vii tuku, maa kaa, ˆvari foo vapate kunáálo, sa jeyyo valamuririwe.

11

1 Ntuubiriryi niini, ja ˆvyeene niini noomutuubirirya Kirisitu.

Kukunikirira Mutwe Mpiindi jo Muloomba Muluungu

2 Navadúumbiriraa sa viintu muunkúmbukiraa kwa kira njira, na kei mwakwáatyaa ukiindya ura ˆnavaheera.
3 Maa kaa, noosaaka mutaange, mutwe, noo kusea mukúúlu wa vaantu valume voosi, ni Kirisitu, na mutwe wa muuntu muki ni mulume waachwe, na Muluungu ni mutwe wa Kirisitu.
4 Muuntu mulume ura ˆari muloomba Muluungu au ˆari luusa uláali na mutwe wa Muluungu kunu akúnikiriire mutwe waachwe, uwo achwíjaa mati mutwe waachwe noo kusea Kirisitu.
5 Maa kaa, muuntu muki ura ˆamuloombáa Muluungu au alúusaa uláali na mutwe baa kunikirira mutwe waachwe tuku, uwo amuchwíjaa mati mulume waachwe, sa kubweeyya jeyyo ni ja kupunyula ipuunyu.*
6 Muuntu muki ura si ˆakúnikiriraa mutwe waachwe, ni vyaangu apunyule njwiiri jaachwe. Maa kaa, ni soni kwa muuntu muki kupunyula njwiiri jaachwe, sa jeyyo ni viija akunikirire mutwe waachwe.
7 Muuntu mulume si asaakwa akunikirire mutwe waachwe tuku, sa yeeye ni buuwo ya Muluungu, na kei, oónekyaa nkongojima ya Muluungu. Maa kaa, muuntu muki oónekyaa nkongojima fuma kwa muuntu mulume.
8 Sa muuntu mulume si uumbwa fuma kwa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa fuma kwa muuntu mulume.
9 Kei, muuntu mulume si uumbwa sa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa sa muuntu mulume.
10 Sa jeyyo, na sa mirimu miija, muuntu muki asaakwa akunikirire mutwe waachwe koonekya wiimiriri ˆuri mweeri yaachwe.
11 Maa kaa, kwa kukundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, muuntu muki amwiiláangyaa muuntu mulume na muuntu mulume amwiiláangyaa muuntu muki.
12 Sa ja viintu muuntu muki wa ncholo uumbwa fuma kwa muuntu mulume, kira muuntu mulume wiingi afúmaa kwa muuntu muki. Maa kaa, kira kiintu chafúmaa kwa Muluungu.
13 Haaha yeren'yi veeneevyo, eri, ni vyabooha muuntu muki kumuloomba Muluungu mbere ja vaantu baa kunikirira mutwe waachwe tuku wuu?
14 Amwi baa wuumbo woónekyaa muuntu mulume kuva na njwiiri ndiihi ni soni kwaachwe mweeneevyo!
15 Eri, njwiiri ndiihi si nkongojima ya muuntu muki tuku wuu? Yeeye aheewa njwiiri ndiihi sa jimukunikirire.
16 Maa kaa, koon muuntu yoosaaka kiiruta ndihi sa iri, uwo ataange suusu na mpuka ja vaantu ˆvamuruma Muluungu tusiina nkuungu jiingi tuku.

Chóorya cha Mweenevyoosi

* **11:5** ***kupunyula ipuunyu:*** Siku ijo, ni soni vijáa kwa muuntu muki kupunyula ipuunyu.

17 Haaha uhu ulairiri ˆnoosaaka nivaheere, si ndiri vaduumbirira tuku, sa mpiindi ˆmookiijiinga, si mootumama yara ˆyari na kunáálo tuku, maa kaa, yara ˆyooreeta mukube.
18 Cha ncholo, muri lumana ja mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, mookiigavagava. Kwa ayo ˆmeene nateera, yamwi yaavo naruma ni ya kikomi.
19 Eri, kikomi, kwiigava ni mpaka kufumire kuri nyuunyu, sa vara ˆvarumwa ni Muluungu vooneke kiweerwii wuu?
20 Mpiindi ˆmoolumana, si moolumana sa kikomi murye chóorya cha Mweenevyoosi tuku.
21 Sa mpiindi jo rya, kira muuntu aándaa kiiriira chóorya chaachwe baa kiiwoojera tuku. Iki chabwéeyyaa vamwi vahinduke na njala, na viingi vareeve.
22 Ihi ni soni! Musiina nyuumba kuuntu ˆmuri kiikala sa murye no nywa tuku wuu? Sa che moochwa mati mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu? Na sa che moovachwa mati vara ˆvasiina kiintu? Che ndiri vasea nyuunyu? Nivaduumbirire wuu? Aka tuku! Kwa iri si ndiri vaduumbirira tuku.
23 Sa niini nahokera masáare aya fuma kwa Mweenevyoosi na navaheera nyuunyu. Uchiku ura de Mweenevyoosi Yéesu ji avarindukwe, ajáa atoola mukáate,
24 ˆakamuduumbe Muluungu, akuubenduulabenduula, akasea, “Uhu ni muviri waani ˆwootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukira yaani.”
25 Viivyo ˆvakahumule kurya, akatoola nduvo akasea, “Nduvo ihi ni muháko mufya wa Muluungu, ˆwookiimikiririwa ni sakami yaani. Bweeyyi jei, kira ˆmuri kunywa so kuunkumbukira.”
26 Sa mpiindi ˆmoorya mukáate uhu na ˆmoonywa diváai ya nduvo ihi, ni kwaarya mwiise inkwya ya Yéesu Mweenevyoosi, fuuru ˆari hinduka.
27 Muuntu yoyoosi ˆaríjaa mukáate uwo, au ˆanywíjaa nduvo iyo ˆvyeene si vyasaakwa, uwo kuva ari abwéeyyiirye uvi mweeri ya muviri na sakami ya Mweenevyoosi.
28 Iki noo ˆchooreka, woosaakwa wiiyeren’ye mweeneevyo ta, de urye mukáate na unywe nduvo iyo.
29 Sa muuntu ˆari kurya mukáate no nywa iyo nduvo baa taanga muviri wa Mweenevyoosi tuku, uwo yookiiheera irya ra Muluungu mweeri yaachwe.
30 Iki noo ˆchooreka ˆvari foo vaanyu mivirí yaavo yoochichikira, vamwi valwíiri na viingi vake vaakwya.
31 Maa kaa, ngaari toochukuruma mitima yiitu, ngaari si toolamurirwa ni Muluungu jei tuku.
32 Maa kaa, ˆturi lamurirwa ni Yéesu Mweenevyoosi, ni kutuwolola iise mwiikalo wiitu, sa tudiire heewa irya ja vaantu si ˆvamuruma yeeye.
33 Sa jeyyo, vanaviitu kati ˆmoolumana kurya chóorya cha Mweenevyoosi hamwi, moosaakwa mundookiiwoojera.
34 Koonì muuntu ari na njala, yoosaakwa arye kaayii kwaachwe, sa ˆmuri lumana hamwi mudiire heewa irya. Naani ˆndiri kuuja, vavariyuriira ndiri masáare yara yiingi.

12

Wuuya wa Mutima Muuja

1 Haaha vanaviitu variyula ndiri iki kiintu ˆmuurya cha wuuya fuma kwa Mutima Muuja sa noosaaka mutaange neeja.
2 Mwamányire mpiindi ˆmujáa si munamutaanga Muluungu, mwakooverwáa na mwalongoolwáa kwiinamira vidabalaíyo, vyoovyo si viri mooyo tuku, baa kei visiina luviro lo luusika tuku.
3 Jeyyo, noosaaka mutaange, kusiina muuntu ˆalóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu ari daha sea, “Yéesu ajumwe” tuku, na kei, kusiina muuntu ˆari daha sea, “Yéesu ni Mweenevyoosi,” mpaka ave alóngwiirwe ni Mutima Muuja.

4 Haaha kwatiite wuuya ^wiísimiresimire, maa kaa, Mutima wa Muluungu ni u'ura.
5 Kei kwatiite mirimo ^yiísimiresimire yo mutumamira Mweenevyoosi, maa kaa, Mweenevyoosi ni yeeye u'ura umwi.
6 Kei kwatiite mirimo ^iri foo, maa kaa, ^atóolaa luviro lo tumama mirimo iyo kuri suusu voosi ni yeeye u'ura Muluungu.
7 Kira muuntu ^amuruma Yéesu, ahéewaa uvariyuli wa Mutima Muuja, sa vaantu voosi vapate kunáálo.
8 Uwo Mutima Muuja, amuhéeraa muuntu umwi luviro lo luusika na tooti na wiingi isáare ra umanyi, na Mutima ni yeeye wuuwo.
9 Kei Mutima wuuwo, amubwéeyyaa muuntu ave na kumuruma Yéesu kukuulu na wiingi ave na wuuya wo horya valwíiri.
10 Yeeye amuhéeraa muuntu wiingi luviro lo bweeyya myuujíisa, wiingi luviro lo laala na mutwe, na wiingi luviro lo kiisiman'ya isáare ^rafúmire kwa mirimu mivi au kwa Mutima Muuja, na wiingi luviro lo luusika nduusika ng'eni, na wiingi luviro lo variyula ijo nduusika.
11 Aya yoosi, yabwéeyyiwaa ni wuuwo Mutima Muuja umwi, yeeye amuhéeraa kira muuntu ja ^vyeene yoosaaka.

Muviri Umwi, Viintu Foo

12 Muviri wa muuntu watiite viintu ^viri foo, na baa neembe ivyo viintu ^viri foo, ni muviri umwi, viivyo noo ^vyeene viri kwa muviri wa Kirisitu.
13 Sa suusu tuve Vayahúudi au vaantu si ^vari Vayahúudi, vatúmwa au vaantu ^vari húuru, suusu voosi tabatisiwa kwa Mutima umwi na tahokera Mutima umwi sa tuve muviri umwi.
14 Muviri si wuumbwa na kiintu kimwi vii tuku, maa kaa, viintu ^viri foo.
15 Kooni ijeo raséire, "Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri iyaanja tuku," eri, ijeo si riri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu?
16 Na kooni kutu kwaséire, "Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri riiso tuku," eri, kutu si kuri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu?
17 Ngaari muviri woosi ni riiso, jooli uri teera? Ngaari muviri woosi ni kutu, jooli uri tayya?
18 Haaha Muluungu aviviika viintu vya muviri, na kira kiintu cha muviri akiviika haantu haachwe, ja ^vyeene asaaka.
19 Ngaari muviri woosi waava kiintu kimudu, ngaari si kwaava na muviri wowoosi tuku.
20 Kikomi, kwatiite viintu ^viri foo vya muviri, maa kaa, ni muviri umwi.
21 Riiso si ifaanaa ruusee mukono, "Si nookusaaka tuku!" Baa kei mutwe si ifaanaa uyasee majeo, "Si noovasaaka nyuunyu tuku!"
22 Kei viintu vya muviri vira ^vyoónekanaa visiina ngururu, noo visáakwaa munumuunu.
23 Viintu vira ^vyoónekanaa visiina nyemi, noo tavihéeraa nyemi nkuulu. Na viintu viiswi vira ^vyooturetera soni, ivyo noo tuviláangaa neejaneeja,
24 na vira viintu ^vyabooha ^vyoónekaa kwa vaantu si taviláangaa neeja tuku. Jeyyo, Muluungu aluman'ya viintu vya muviri na aviiheera nyemi vira viintu ^visiina nyemi kulookya.
25 Sa jeyyo, kudiire kuva na kwiigava, maa kaa, viintu vyoosi viiyambirirye.
26 Kiintu kimwi kooni chatámikire, vyoosi vikatamika hamwi nocho. Kooni kiintu kimwi chatúriirye nyemi, vyoosi vikavyeenda hamwi nocho.
27 Haaha nyuunyu ni muviri wa Kirisitu, kira umwi waanyu ni haantu ha muviri uwo.
28 Kuri mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, Muluungu aviika ta vatumwi, maa de valáali na mutwe, vakiindya, vaantu ^vabwéeyyaa myuujíisa, vaantu ^vari na wuuya wo

horya valwíiri, vaantu ˆvaámbiriryaa viivaavo, vaantu ˆvari na wuuya wo longoola, na vaantu ˆvari na wuuya wo luusika nduusika ˆjiísimiresimire.

29 Eri, vaantu voosi ni vatumwi wuu? Voosi ni valáali na mutwe wuu? Vaantu voosi ni vakiindya wuu? Eri, vaantu voosi vabwéeyyaa myuujíisa wuu?

30 Eri, voosi vatiite wuuya wo horya valwíiri wuu? Eri, vaantu voosi valúusikaa nduusika ng'eni wuu? Eri, vaantu voosi vaváriyulaa nduusika wuu?

31 Haaha noosaaka muve na mpiima yo turya wuuya mukuulu.

Naani haaha kuvoonekya ndiri njira njija kulookya joosi.

13

Kweenda

1 Baa nduusike nduusika ja vaantu na ja mirimu miija, kooni si neenda vaantu, niini ni ja isóso ra idébe ituhu, au idundulu ituhu.

2 Kei kooni ndiri na wuuya wo laala na mutwe, na kooni ndiri na umanyi wo taanga fuumbo ya miryuungu yoosi na ndiri na umanyi woosi, kei kooni ndiri na kuruma kukuulu ko saamya njuulu, kooni si neenda vaantu, niini si kiintu tuku.

3 Kei kooni natwíire máari jaani kuvaheera vakiva, kei kooni natwíire muviri waani ufye mootwii ja mpóryo, kooni si neenda vaantu, si ndiri turya kunáálo yoyoosi tuku.

4 Kweenda kwayímiriryaa, na kwatiite mbavariri. Kweenda kusiina kivina tuku, si kwiivaa kipeembe tuku na kusiina ukudamu tuku.

5 Kweenda kwabwéeyyaa muuntu ave matu, si kwabwéeyyaa muuntu iiririkane sa masáare yaachwe vii tuku, si kwabwéeyyaa muuntu akalale chaangu vii tuku, na si kwabwéeyyaa muuntu aviike uvi mutimii tuku.

6 Kweenda si kweenda kusova uwoloki tuku, maa kaa, kweenda kweenda kimaari.

7 Kweenda kwayímiriryaa yoosi, kwarúmaa yoosi, kwiiláangyaa yoosi na kweenda kwachuunga mutima kuri yoosi.

8 Kweenda si kusíraa vii kaa tuku. Maa kaa, kulaala na mutwe, kuluusika nduusika ng'eni, na umanyi vyatiite kuhererery a.

9 Sa umanyi wiiswi ni mudúúdi vii, kei kulaala kwiiswi na mutwe ni kudúúdi vii.

10 Maa kaa, kukiimikirirya ˆkuri kuuja, yara si ˆyakiimana seeka yari.

11 Mpiindi ˆnijáa musinga, naluusikáa kisinga, niiririkanáa kimusinga na nijáa namányire viintu kisinga. Haaha ndiri muuntu mukuulu, yara ya kisinga nayareka.

12 ˆVyeene tookoona haaha, ni ja koona kiintu kióowii ˆkiri na nkunguu, siku ˆjookuuja koona turi kira kiintu miiso kwa miiso. Haaha namányire kiduudi vii, siku ˆjookuuja kuva ndiri na kutaanga ˆkwakiimana, ja ˆvyeene Mululungu aantaanga niini.

13 Haaha viintu ivi vitatu si viri sira tuku, kuruma, kwiilaangya na kweenda. Maa kaa, kikúúlu cha ivi vitatu ni kweenda.

14

Kulaala na Mutwe na Kuluusika Nduusika Ng'eni

1 Kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu kive noo kiintu kikulukuulu. Kei mumanyike kuturya wuuya wa Mutima Muuja na hasa wuuya wo laala na mutwe.

2 Sa muuntu ˆalúusikaa nduusika ng'eni, si alúusikaa na vaantu tuku, maa kaa, yeeye amuloombáa Mululungu, sa kusiina muuntu ˆari taanga ˆcheene yooluusa tuku. Yeeye avíjaa yooluusika fuumbo kwa luviro lwa Mutima.

3 Maa kaa, ura ˆmweene aláalaa na mutwe, alúusaa isáare fuma kwa Mululungu, avajéengaa vaantu, avahéeraa mitima na avatúuryaa mitima.

4 Muuntu ura ˆalúusikaa nduusika ng'eni, iijéengaa yeemweene, maa kaa, ura ˆaláalaa na mutwe, ajéengaa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.

5 Niinɨ noosaaka nyuunyu voosi mundoolɨusɨika ndɨusɨika ng'eni, na kulookya ivyo, noosaaka mundoolɨusa masáare fuma kwa Mulɨungu ko laala na mutwe. Sa murɨimo wo lɨusa masáare fuma kwa Mulɨungu nɨ mukɨulu kulookya kulɨusɨika ndɨusɨika ng'eni, koonɨ sɨ jeyyo, kuve na mɨuntu wo variyula ayo masáare sa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajeengwe.

6 Haaha vanaviitu koonɨ nuújire na kwaanyu na ndɨusɨike ndɨusɨika ng'eni, kunáálo che murɨ turya? Maa kaa, koonɨ naréetire uvariyuli fuma kwa Mulɨungu, au umanyi au ulláali na mutwe au ukiindya, ivyo vaheera viri kunáálo.

7 Jeyyo, noo ^vyeene viri kwa saama ja chiímbo jira ^jisiina nkaasu, baa ja firíimbi, na kinúubi. Koonɨ sɨ vyaváirwe kutuuba mwiitɨubirɨro wa chiímbo, joolɨ kɨra ^chookiimbwa kɨrɨ taangwa?

8 Baa ja koonɨ irimu rarírire, na murɨro waachwe sɨ wootaangɨkana, nɨ ani ^arɨ kwiima neeja sa nkoondo?

9 Viivyo, baa nyuunyu, ani arɨ taanga ^cheene moolɨusa koonɨ mwalúusikire ndɨusɨika ifya? Kɨkomi, kɨra ^cheene mwiindoolɨusa, looka cheende na mpeho.

10 Kwatiite ndɨusɨika ^jiri foo aha weerwii, na kusiina ndɨusɨika ^isiina uvariyuli waachwe tukɨu.

11 Maa kaa, koonɨ sɨ nootaanga kɨra ^yoolɨusa ura mɨuntu, uwo ^yoolɨusa nɨ muyeni kwaanɨ na niinɨ nɨ muyeni kwaachwe.

12 Nɨ viivyo viri kurɨ nyuunyu. Sa viintu ^moosaaka munumɨunu kuva na wɨuya wa Mutima Mɨuja, manyiki na mɨtima yaanyu kuturya wɨuya ura ^wiindoojeenga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.

13 Jeyyo, mɨuntu ura ^yoolɨusɨika ndɨusɨika ng'eni, yoosaakwa amuloombe Mulɨungu, sa amuheere luviro lo variyula kɨra ^yoolɨusa.

14 Koonɨ nooloomba kwa ndɨusɨika ng'eni, mutima waanɨ noo wooloomba, maa kaa, muryɨungu waanɨ sɨ wooturya kunáálo tukɨu.

15 Haaha che de ndɨrɨ bweeyya? Loomba ndɨrɨ na mutima waanɨ de kei noombe na muryɨungu waanɨ. Kiimba ndɨrɨ na mutima waanɨ, de kei niimbe na muryɨungu waanɨ.

16 Koonɨ woomuduumba Mulɨungu mutimii waako vii, ^urɨ humula duumba joolɨ vaantu varɨ sea, "Kɨkomi," na kunu sɨ vootaanga kɨra ^cheene woolɨusa?

17 Baa koonɨ kumuduumba kwaako kwabooha, mɨuntu wiingɨ sɨ arɨ turya kunáálo tukɨu.

18 Noomuduumba Mulɨungu sa niinɨ nalúusikaa ndɨusɨika ng'eni kulookya nyuunyu voosi.

19 Maa kaa, nɨ vyabooha ndɨusɨike masáare yasaano ^yarɨ taangwa, sa nivakiindye mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kulookya kulɨusɨika masáare mayana ikimi (10,000) ya ndɨusɨika ng'eni ^ng'eene vaantu sɨ varɨ taanga.

20 Vanaviitu reki kwiiririkana ja vasinga. Miiririkano yaanyu, ive ja ya vaantu vakɨulu, maa kaa, kutumama uvɨ muve ja vaana vaduudi.

21 Vyaandikwa Miirwii, IJUVA alɨusa,

"Lɨusɨika ndɨrɨ na vaantu vaanɨ ko tweera vaantu va kulɨ,
vaantu valúusɨikaa ndɨusɨika ng'eni,
baa jeyyo, sɨ varɨ kɨunteerera tukɨu."✡

22 Haaha koona mwiise, kulɨusɨika ndɨusɨika ng'eni nɨ isháara ya Mulɨungu kwa vaantu sɨ ^vamurúmaa, na sɨ sa vaantu ^vamurúmaa tukɨu. Maa kaa, ulláali na mutwe sɨ sa vaantu sɨ ^vamurúmaa tukɨu, maa kaa, sa vaantu ^vamurúmaa.

23 Sa jeyyo, koonɨ mpuka yoosi ya vaantu ^vamurúmaa Yéesu valúmiine na voosi valɨusɨike na ndɨusɨika ng'eni, na aho viingire vaantu sɨ ^vamányire au vayeni sɨ ^vamurúmaa Yéesu, eri, sɨ varɨ sea nyuunyu murɨ vasari tukɨu wɨu?

✡ **14:21** Laanga Isáaya 28:11-12.

24 Maa kaa, muuntu si ˆamányire au si ˆamurúmaa Yéesu, koonɨ iíngiire maa ashaane vaantu voosi voolʉʉsa ulʉáali na mʉtwe, uwo muuntu taanga arɨ yeeye atiite uvɨ, na lamʉrɨrwa arɨ nɨ voosi.
25 Kimbiso cha mʉtɨma waachwe viikwa kirɨ kɨweerwii, ne chwaama arɨ na mwiinamɨra arɨ Mʉlʉʉngu yoosea, “Kɨkomi, Mʉlʉʉngu nɨ hamwɨ arɨ na nyuunyu.”

ˆVyeene Vyasaakwa Mpiindɨ jo Mwiinamɨra Mʉlʉʉngu

26 Vanaviitu che ndirɨ lʉʉsa? ˆMʉrɨ lʉmana hamwɨ kumwiinamɨra Mʉlʉʉngu, umwɨ arɨ na lwiímbo, wiingɨ arɨ na ukiindya, wiingɨ arɨ na wiivariyuli fuma kwa Mʉlʉʉngu, wiingɨ alʉʉsɨke ndʉʉsɨka ng’eni, wiingɨ arɨ na kʉtamanʉla. Aya yoosi yoosaakwa yandootʉmamwa sa kʉjeenga mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.
27 Koonɨ mʉʉntu yoyoosi alúusikire kwa ndʉʉsɨka ng’eni, aho, valʉʉsɨke vaantu vavɨrɨ au vatatu na si kʉlookya jeyyo tukʉ, na vandoolʉʉsɨka ko kiiheera, na kʉve na mʉʉntu wo tamanʉla kɨra ˆvoolʉʉsa.
28 Maa kaa, koonɨ kusiina mʉʉntu wo tamanʉla, uwo mʉʉntu ˆyoolʉʉsɨka ndʉʉsɨka ng’eni akirinye sawu aho mwiijiingwii wa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, alʉʉsɨke na kɨmoyomooyo yeeye na Mʉlʉʉngu.
29 Valáali na mʉtwe vavɨrɨ au vatatu valʉʉsɨke, na viingɨ vayaanirirye ayo ˆvoolʉʉsa.
30 Koonɨ wiingɨ ura ˆiíkyiire ahíiwe wiivariyuli fuma kwa Mʉlʉʉngu, ura ˆyoolʉʉsa ulʉáali na mʉtwe akirinye.
31 Aho, vaantu voosi vandoolʉʉsa ulʉáali na mʉtwe ko kiitʉʉbɨrɨra na vaantu voosi viikiindye na vaheewe mɨtɨma.
32 Sa wʉʉya wo laala na mʉtwe, wiímɨrɨrwaa nɨ ura ˆyoolʉʉsa uwo ulʉáali na mʉtwe.
33 Mʉlʉʉngu si wa ntiribʉka tukʉ, maa kaa, nɨ wa mwiikalo mʉʉja.
Ja ˆvyeene viri kʉrɨ mpuka ja vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu,
34 mpiindɨ ˆmʉrɨ lʉmana ja mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, vaantu vaki vakirinye. Sa voovo si varekerwa vandoolʉʉsɨka tukʉ. Voovo vasaakwa viivɨike ɨsɨ ja ˆvyeene Miiro yalʉʉsa.
35 Na koonɨ mʉʉntu muki yoosaaka uurye kɨintu chochoosi, akuurye mʉlʉme waachwe kaayii, sa nɨ soni mʉʉntu muki kʉlʉʉsɨka mbere ya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.
36 Isáare ra Mʉlʉʉngu si raandira kwaanyu tukʉ, baa kei, si rʉʉja na kwaanyu vii tukʉ!
37 Koonɨ mʉʉntu yoyoosi kʉrɨ nyuunyu yookoona yeeye nɨ mʉláali na mʉtwe au atiite wʉʉya wa mutimii, ataange ayo ˆnoovaandɨkɨra nɨ ulairiri fuma kwa Yéesu Mweenevyoosi.
38 Na mʉʉntu si ˆyooyateera aya, uwo mʉteereri tukʉ.
39 Haaha vanaviitu mʉve na mpiima yo lʉʉsa ulʉáali na mʉtwe na karɨ mʉmʉkáan’yaa mʉʉntu kʉlʉʉsɨka ndʉʉsɨka ng’eni tukʉ.
40 Maa kaa, kɨra kɨintu kitʉmamwe vyabooha na kwa mwiitʉʉbɨrɨro.

15

Kʉfʉfʉka kwa Yéesu

1 Haaha vanaviitu noosaaka nɨvakumbusikye Masáare Maaja ˆmeene navavariyʉrɨra, mʉkayaruma na kʉrɨ ayo mookɨima neeja.
2 Koonɨ mookwaatya Masáare Maaja ayo ˆmeene navavariyʉrɨra, aho, turya mwiise ulamuriri. Maa kaa, koonɨ si mookwaatya, kuruma kwaanyu kusiina kʉnáálo tukʉ.
3 Sa nɨinɨ navakiindya ukiindya mʉkʉʉlʉ ˆmweene nahokera, ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, Kirisitu aakwya sa Mʉlʉʉngu asee uvɨ wiitu wasírire.✡
4 Kei, akataahwa, na sikʉ ya katatu akafʉfʉlwa ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho.✡

✡ **15:3** Laanga Isáaya 53:5-12. ✡ **15:4** Laanga Sabúuri 16:8-10.

5 Yeeye amufumira Kéefa,* na kei akavafumira vatumwi vaachwe ikimi na vavirí.
6 Kei, avafumira vaaniitu magana yasaano (500) ˆveene vajáa hamwi na vamwi vaavo vamwaarí ˆvarí mooyo baa haaha, baa neembe vamwi vaavo valongoola.
7 Aho, akamufumira Yaakúupu na kei, akavafumira vatumwi voosi.
8 Na lo kiimikirirya aanfumira niíni ndirí ja mwaana ˆavyaalwa mpiíndi si ˆjiri jaachwe.
9 Sa niíni ndirí mudúúdiduudi kwa vatumwi voosi. Baa si nasaakwa naanirírwe mutumwi tuku, sa naturikirya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu.
10 Maa kaa, kwa nduwo ya Muluungu naava mutumwi. Na iyo nduwo yaachwe kwaani ni kunáálo nkuulu, sa kwa iyo nduwo natumama kulookya vatumwi viingi voosi. Si natumama ayo kwa ngururu jaani tuku, maa kaa, sa viintu nduwo ya Muluungu ˆijáa na niíni.
11 Jeyyo, vive ni niíni au ive ni viivaani voovariyula, kiintu cho kwaatya, toovariyula isáare ririra, na kei iro noo ˆmwariruma.

Kufufuka kwa ˆVaakwya

12 Haaha ngwyiiri, suusu tavariyula Kirisitu afufulwa, jooli vamwi vaanyu voosea kusiina kufufuka tuku?
13 Sa koonи kusiina kufufuka, aho, noo kusea baa yeeye Kirisitu si afufulwa tuku.
14 Na kei koonи Kirisitu si afufulwa, kuvariyula kwiiswi kusiina kunáálo tuku, na kuruma kwaanyu ni kutuhu.
15 Kulookya ivyo, suusu tookoonekana ja vaantu ˆvoona va uloongo va Muluungu. Sa talusa Muluungu amufufula Kirisitu, kumba si amufufula tuku, koonи vaantu ˆvaakwya si vafúfulwaa.
16 Sa koonи vaantu ˆvaakwya si vafúfulwaa, baa Kirisitu si afufulwa tuku.
17 Na kei koonи Kirisitu si afufulwa, kuruma kwaanyu ni kiintu ˆkisiina, na mukaari uvii waanyu.
18 Na vaantu vara ˆvaakwya kunu voomuruma Kirisitu, vataahika chalumwi.
19 Koonи kumwiilaangya kwiitu Kirisitu ni sa mwiikalo uhu vii, suusu turi vo koonerwa mbavariri kulookya vaantu voosi aha weerwii.
20 Maa kaa, haaha, kikomi, Kirisitu afufulwa, uhu noo wa ncholo kufufuka kwa vara ˆvaakwya.
21 Sa ja ˆvyeene inkwya yareetwa ni muuntu umwi, baa kufufuka noko kwareetwa ni muuntu umwi.
22 Sa ja ˆvyeene vaantu voosi vakwíjaa sa ni va ufumo wa Adáamu, viivyo muuntu yoyoosi ura ˆari wa Kirisitu afúfulwaa akava nkaasu.
23 Maa kaa, kira umwi fufulwa ari kwa mpiíndi jaachwe, wa ncholo ˆafufulwa ni Kirisitu, aho ˆari hinduka, fufulwa vari vara ˆvari vaachwe.
24 Aho, Kirisitu ˆari mala ngururu, luviro na wiimiriri woosi muvi, kukiimikirirya kuuja kuri, ne mukwaatya ari Utemi Muluungu Taáta.
25 Sa Kirisitu kiimirira ari fuuru Muluungu avasiinde vavi vaachwe na avaviike isi ya majeo yaachwe.✡
26 Inkwya noo muvi wo kiimikirirya ˆari malwa.
27 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Muluungu aviika viintu vyoosi isi ya majeo yaachwe.”✡ Masáare ˆyakasee, Muluungu aviika “viintu vyoosi” isi ya Yéesu ni kiweerwii viri, yeeye Muluungu si ari kiviika isi ya Yéesu tuku, sa yeeye Muluungu noo aviika viintu ivyo isi ya Yéesu.
28 Mpiíndi Muluungu Taáta ˆari viika viintu vyoosi isi ya wiimiriri wa Mwaana, ne Mwaana kiviika ari isi ya Muluungu, sa Muluungu iimirire viintu vyoosi vuu.

---

* **15:5** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.
✡ **15:25** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **15:27** Laanga Sabúuri 8:6.

29 Haaha koonɨ kusiina kʉfʉfʉlwa, vaantʉ vara ˆvoobatisiwa sa vaantʉ ˆvaakwya che vookiilaangya? Koonɨ vaantʉ ˆvaakwya sɨ vafúfʉkaa tʉkʉ, sa che avo vaantʉ voobatisiwa sa avo ˆvaakwya?
30 Na suusu sa che tookiiviika nemwiinemwii kɨra siikʉ?
31 Niinɨ nookoona inkwya yaanɨ kɨra siikʉ. Kwiidʉʉmbɨrɨra kwaanɨ sa nyuunyu ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ, ʉko noo kookʉmbweeyya ndʉʉse masáare aya.
32 Koonɨ nalwɨjáa na maka ja isaka, noo kʉsea, vaantʉ vakarɨ kʉra Eféeso sa viintʉ vya kɨrɨ ʉʉntʉ vii, kʉnáálo che napata? Koonɨ vaantʉ ˆvaakwya sɨ varɨ fʉfʉlwa,
Suusu tʉndoorya no nywa,
sa lomʉtóondo kwya tʉrɨ.✡
33 Karɨ mʉkóoverwaa nɨ vaantʉ ˆvalúʉsaa jeyyo tʉkʉ, “Vijeengi vavɨ, vasáambʉlaa wiijuviri mʉʉja.”
34 Hoonɨ farimbuki na mʉreke tʉmama ʉvɨ. Sa vaantʉ vamwɨ kʉrɨ nyuunyu sɨ vamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Nɨ lʉʉsa niise aya sa nɨvakwaatye soni.

Kʉfʉfʉlwa kwa Mɨvɨrɨ

35 Maa kaa, mʉʉntʉ ifaanaa uurye, “Vaantʉ joolɨ varɨ fʉfʉlwa? Nɨ na mʉvɨrɨ ʉrɨ joolɨ varɨ kʉva nowo?”
36 Ɨhɨ nɨ mɨryʉʉngʉ ya kɨkoókoyo. Koonɨ ʉháandire mbeyʉ, yaméraa ɨkakʉla bila yo koola wʉʉ?
37 Na kɨra ˆmʉháandaa sɨ ʉrɨ mʉtɨ ʉra ˆʉrɨ kʉla tʉkʉ, maa kaa, mbeyʉ vii ya ngáano au ya kɨra ˆwahaanda.
38 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ ɨihéeraa ɨra mbeyʉ mʉvɨrɨ ja ˆvyeene yoosaaka mweeneevyo, na kɨra mbeyʉ yahéewaa mʉvɨrɨ ˆwiísimire.
39 Viivyo kwatɨɨte mɨvɨrɨ ˆyiísimiresimire. Kwatɨɨte mɨvɨrɨ ya vaantʉ, ya maka ja isaka, ya ndee na ya soompa ˆyiísimire.
40 Kei kwatɨɨte mɨvɨrɨ ya kurumwii na mɨvɨrɨ ya kʉrɨ weerʉ. Nkongojima ya mɨvɨrɨ ya kurumwii nɨ kwa njɨra yaachwe na ya mɨvɨrɨ ya weerwii, nɨ kwa njɨra yɨingɨ.
41 Nkongojima ya mwaasʉ nɨ kwa kivyaachwe na nkongojima ya mweeri nɨ kwa kivyaachwe, na nkongojima ya nyényeeri nɨ kivyaachwe na kɨra nyényeeri yatɨɨte nkongojima ya kivyaachwe.
42 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kʉva kwa ˆvaakwya ˆvarɨ fʉfʉlwa. Mʉvɨrɨ ʉra ˆʉsáambʉkaa taahwa ʉrɨ, na fʉfʉlwa ʉrɨ ʉra sɨ ˆʉsáambʉkaa vii tʉkʉ.
43 Mʉvɨrɨ watáahwaa ʉrɨ na wʉʉmbo wa soni, maa kaa, wafúfʉlwaa ʉrɨ na nkongojima. Watáahwaa ʉrɨ na ʉfoóndu na wafúfʉkaa ʉrɨ na ngururu.
44 Mpɨindɨ ˆwootaahwa, nɨ mʉvɨrɨ wa kɨwʉʉntʉ, maa kaa, mpɨindɨ ˆwoofʉfʉlwa nɨ mʉvɨrɨ wa kɨmʉtɨma. Tamányire kwatɨɨte mʉvɨrɨ wa kɨwʉʉntʉ na viivyo kwatɨɨte mʉvɨrɨ wa kɨmʉtɨma.
45 Masáare ˆYarɨ Mpeho yaandɨkwa, “Mʉʉntʉ wa ncholo Adáamu ajáa aava kɨintʉ ˆkɨrɨ mooyo,”✡ maa kaa, mʉʉntʉ wo herererya, noo kʉsea Kirisitʉ, yeeye nɨ Mʉtɨma ˆʉhéeraa vaantʉ nkaasʉ.
46 Mʉvɨrɨ ˆwʉʉja ncholo nɨ wa kɨwʉʉntʉ sɨ wa kɨmʉtɨma tʉkʉ. Aho, de ʉkʉʉja mʉvɨrɨ wa kɨmʉtɨma.
47 Mʉʉntʉ wa ncholo afuma weerwii na ʉʉmbwa na salʉ, Mʉʉntʉ wa kavɨrɨ afuma kurumwii.
48 Vaantʉ va aha weerwii vatɨɨte mʉvɨrɨ wa salʉ ja ʉra wa Adáamu, na vaantʉ va kurumwii vatɨɨte mʉvɨrɨ ja ʉra wa Yéesu.
49 Ja ˆvyeene twiifwaana na ʉra ˆʉʉmbwa na salʉ, viivyo kwiifwaana tʉrɨ na ʉra mʉʉntʉ ˆafuma kurumwii.

✡ **15:32** Laanga Isáaya 22:13. ✡ **15:45** Laanga Ncholo 2:7.

50 Haaha vanaviitu iki noo ˆcheene nooluusa, muviri wa nyama na sakami si uri hokera Utemii wa Muluungu tuku, noo kusea, kira ˆkisáambukaa si kiri hokera kira si ˆkisáambukaa tuku.
51 Teereri nivawyiire fuumbo. Suusu voosi si turi kukwya tuku. Baa neembe ni jeyyo, voosi valandulwa turi.
52 Fumira viri koonka, ja kulavya riiso. Sa irimu ro kiimikirirya ˆriri fwiirwa, vaantu ˆvaakwya fufulwa vari na kuva vari na miviri si ˆisáambukaa na suusu valandulwa turi.
53 Sa muviri uhu ˆusáambukaa, ni mpaka uvalanduke, uve muviri si ˆusáambukaa, muviri ˆukwíjaa uvalanduke uve muviri si ˆukwíjaa.
54 Sa jeyyo, mpiindi muviri ˆusáambukaa ˆuri valandulwa uve si ˆusáambukaa, na uhu ˆukwíjaa ˆuri kiivikira si ˆukwíjaa, aho Masáare ˆYari Mpeho kiimana yari, "Inkwya yamériiwe ni kusiinda."✡
55 "Ee inkwya kusiinda kwaako hai kuri?
Ngururu jaako jo reeta usuungu hai jiri?"✡
56 Uvi waréetaa usuungu wa inkwya, na uvi watúryaa ngururu jaachwe fuma kuri Miiro.
57 Maa kaa, tumuduumbe Muluungu, yeeye atusíindiraa kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu!
58 Jeyyo vanaviitu imi neeja. Niini naveenda. Kari mundoowuvwawuvwa tuku. Kei mutuube kutumama murimo wa Yéesu Mweenevyoosi kunu mootaanga murimo waanyu si wa bweete tuku.

16

Kisaanga cho Vaambirirya Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Haaha variyula ndiri kwa iki kiintu ˆmuurya cha kisaanga ˆmoobweeyya so vatwaarira vaantu va Muluungu, noosaaka mundookibweeyya ja ˆvyeene navalairirya mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu kura isi ya Galatía.
2 Siku ya ncholo ya júma, kira muuntu akere na aviike na ivarwii mpía jimwi ja ˆvyeene Muluungu amutáliirye. Ijo mpía jiviikwe sa ˆndiri kuuja kusive na visaanga kei.
3 Na ˆndiri kuuja, kaandika ndiri barúwa jitamanyan'ye na vara vaantu ˆmwavaruma na nivatume vatwaale ivyo visaanga vyaanyu na Yerusaléemu.
4 Koonі viri kooneka baa niini noosaakwa ntamanyan'ye novo, tamanyan'ya ndiri novo.

Muryuungu wa Paúli wo Koovaluumbya

5 Kuuja ndiri na kwaanyu ˆndiri humula tweerera Makedonía, sa niímiirye neeja kutweera na uko.
6 Ifaanaa niikale na nyuunyu kwa mpiindi kiduudi, ifaanaa ikava mpiindi joosi ja mpeho, sa mudahe kuunyambirirya luyeendwii lwaani na haantu hohoosi ˆnoosaaka tamanya.
7 Mpiindi ihi si noosaaka valuumbya chaangu vii, maa ndooke tuku. Nookoona kiikala ndiri na nyuunyu kwa mpiindi, kooni Yéesu Mweenevyoosi avyeéndire.
8 Maa kaa, kiikala ndiri múuji wa Efée so fuuru siku ya ngovi ya Pentekóste* ilooke.
9 Ni bweeyya niise jeyyo, sa Muluungu aampíire mpiindi njija yo tumama murimo mukuulu kuri múuji uhu, baa neembe ni jeyyo, vamwaari vaantu ˆvari foo ˆvookuunkitira.

✡ **15:54** Laanga Isáaya 25:8. ✡ **15:55** Laanga Hósea 13:14. * **16:8** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa mpiindi ˆvari humula kuchwa na ˆvari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ˆuuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ˆvamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi. Laanga Mirimo ya Vatumwi 2:2-4.

10 Koonɨ Timotéeo arɨ kɯɯja na kwaanyu, mɯmɯhokere neeja na karɨ oofe kɨɨntɯ chochoosi mpɨɨndɨ ˆarɨ na nyuunyu tɯkɯ, sa yeeye atámamaa mɯrɨmo wa Mweenevyoosi ja nɨɨnɨ.
11 Karɨ kɯve na mɯɯntɯ wo muchwa matɨ tɯkɯ. Maa kaa, mɯmwaambɨre iinɯke ɯko, arɨ na mwiikalo mɯɯja sa ahɨndɯke na kwaanɨ, sa nɨɨnɨ noomɯwoojera ahɨndɯke hamwɨ na vaaniitɯ.
12 Haaha masáare ya Apóolo mwaaniitɯ, namɯloomba maatɯkɯ vii ɯɯje na kwaanyu na vaantɯ vɨɨngɨ ˆvamuruma Yéesu. Maa kaa, yeeye sɨ yoosaaka kɯɯja haaha tɯkɯ. Baa jeyyo kɯɯja arɨ, ˆarɨ turya nkalo.

Masáare yo Kiimikirirya

13 Laangi neeja. Mwɨɨme neeja kumuruma Yéesu. Mwiiteme. Mɯve na ngururu.
14 Tɯmami kɨra kɨɨntɯ kwa kweenda kɯrɨ mitimii yaanyu.
15 Vanaviitɯ mwamányire Sitefáani hamwɨ na kaaya yaachwe noo vaantɯ va ncholo kumuruma Yéesu ɯko ɨsɨ ya Akáaya, novo viitoola kɯvatɯmamɨra vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ. Haaha nɨ kɯvaloomba niise vanaviitɯ,
16 mɯve matu kwa valongooli ja avo, na kwa vaantɯ voosi ˆvamányɨkaa kɯtɯmama mɯrɨmo ɯhɯ.
17 Navyeenda vala Sitefáani, Fotunáato na Akáiko ˆvakafike, sa voovo vaampɨɨre nyambirirya ɨra ˆnaasova fuma kwaanyu sa viintɯ musiina aha.
18 Vabwéeyyiirye mɯtɨma waanɨ ɯve na cheerɯ ja ˆvyeene vabweeyya mɨtɨma yaanyu ɨve na cheerɯ. Mɯndookoonekya nyemi kwa vaantɯ ˆvatámamaa vyabooha jei.

Lɯmbɨ jo Kiimikirirya

19 Mpuka ja vaantɯ ˆvamuruma Yéesu kɯnɯ Ásia voovaluumbya. Akíila na Pirisíila, hamwɨ na vaantɯ ˆvamuruma Yéesu vara ˆvalúmanaa kaayii kwaavo, vavalúumbiirye mɯnɯmɯɯnɯ kwa irina ra Mweenevyoosi.
20 Kei vaaniitɯ voosi ˆvarɨ aha, vavalúumbiirye. Mɯndookiiluumbya ko kiisɯndɨra kɯɯja.
21 Nɨɨnɨ Paúli naándikire lɯmbɨ iji kwa mɯkono waanɨ mweeneevyo.
22 Mɯɯntɯ yoyoosi ɯra sɨ ˆamweenda Mweenevyoosi ajumwe. Mweenevyoosi wiitɯ yeenda!
23 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi ɨve na nyuunyu.
24 Kweenda kwaanɨ koosi kɯve hamwɨ na nyuunyu ˆveene mwakɯndɨkaniwa na Kirisitɯ Yéesu. Kɨkomi.

Barúwa ya kavirí ya Paúli kwa Vakoríinto
Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1). Ihi ni barúwa ya kavirí kwa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto. Paúli noo aanda ihi mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Koríinto (Mirimo ya Vatumwi 18:1-18). ˆVyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 55-57 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Kei, vyoónekanaa Paúli aandika barúwa jiingi kwa Vakoríinto (2:3-4), maa kaa, ijo barúwa si joónekanaa tuku. Paúli aandika barúwa ihi, mpiindi ˆajáa uko Makedoníia.

Barúwii ihi, Paúli aluusa ˆcheene chabweeyya avalanduule muryuungu waachwe wo ko valaanga Vakoríinto ja ˆvyeene ajáa iimya neeja aho ncholo (1:15-17; 2:1-4). Kei, akiindya vaantu ˆvakundikaniwa na Kirisitu vuumbwa ufya. Valumaniwa na Muluungu ko tweera Yéesu Kirisitu. Jeyyo vaantu avo, vatumwa ni Kirisitu vavaluman'ye vaantu na Muluungu (5:16-21).

Kei, Paúli akiindya vaantu ˆvamuruma Yéesu va Koríinto, njira vasaakwa vatuube kuri kuruma kwaavo. Vandootoola ko boohya inda. Lwa ncholo, vatoole nkaasu yaavo kwa Mweenevyoosi, maa de vavaambirirye vaantu ˆvamuruma Muluungu (8:1-8; 9:6-11). Kei, vareke ruma vatumwi va uloongo ˆveene vakiindyáa masáare ya uloongo. Ava viiváa vipeembe voovo noo vatumwi vakuulu. Paúli aluusa yeeye ni mutumwi wa kimáári, na atiite wiimiriri fuma kwa Yéesu Kirisitu (10:12-17; 11:5-15).

Kukiimikirirya, Paúli avasea vayeren'ye mwiikalo waavo, sa ˆari fika kwaavo adiire kuva mukari kwa wiimiriri ˆari nowo fuma kwa Kirisitu. Kiri vyoova jeyyo abweeyye kwiilaangya kwaavo kwiime neeja (13:10).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuvafafya mitima vaantu ˆvamuruma Yéesu *1:1-2:4*
Kuvasea yasírire vara ˆvaválandukire *2:5-11*
Kumutumamira kikomi Kirisitu *2:12-6:2*
Masáare mafafu na cheeru cha Paúli 6:3–7:16
Nduwo yo toola na kisaanga *8:1-9:15*
Paúli yooluusa murimo waachwe *10:1-11:33*
Njori ja Paúli na mwiíwa ajáa nowo *12:1-21*
Paúli yoovaluma kutu Vakoríinto na lumbi jo kiimikirirya *13:1-14*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na mwaaniitu Timotéeo. Niini naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, nive mutumwi wa KirisituYéesu. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaaniitu mpuka ya vaantu ˆmwamuruma Muluungu, ˆmuri múujii wa Koríinto na vaantu voosi va Muluungu ˆvari isi yoosi ya Akáaya.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kutuuriwa Mutima ni Muluungu

3 Aduumbwe Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye ni Taáta wo laanga na riiso ra wuuja, kei ni Muluungu wo tutuurya mitima kuri yoosi.

4 Yeeye atutúuryaa mitima kuri uturikiri woosi, sa na suusu tuvatuurye mitima viingi ˆvari uturikirii ˆwiísimiresimire. Tuvatuurye mitima, kwa kutuurya mitima ˆtaheewa ni Muluungu.

5 Sa ja ˆvyeene tooturikira munumuunu sa Kirisitu, noo ˆvyeene Muluungu ari tuuba kututuurya mutima, kwa njira ya Kirisitu.

6 Koonɨ tootʉrɨkɨra, nɨ tʉrɨkɨra tiise sa kutuuriwa kwaanyu mɨtɨma na sa ʉlamuriri waanyu. Na koonɨ suusu tootuuriwa mɨtɨma, nɨ sa tʉvatuurye nyuunyu mɨtɨma. Jeyyo, daha mʉrɨ yimirirya uturikiri ˆmweene baa suusu tootʉrɨkɨra.
7 Kei kwiilaangya kwiiswi kwaanyu kwakangaala, sa viintʉ ˆmootʉrɨkɨra hamwɨ na suusu, noo ˆvyeene mootuuriwa mɨtɨma hamwɨ na suusu.
8 Vanaviitʉ, toosaaka mʉtaange ˆvyeene tatʉrɨkɨra ʉko Ásia. Uturikiri ˆmweene taturya, ʉjáa watukindaɨrɨra mʉnʉmʉʉnʉ, baa kʉremeerwa kuyimirirya, tʉjáa twiisea kwya tʉrɨ.
9 Kɨkomi, mitimii yiiswi toonáa nɨ ja vaantʉ ˆvalámʉrɨɨrwe kʉʉlawa. Vyaava jeyyo, sa tʉreke kwiilaangya ngururu jiiswi, kɨrɨ vyoova jeyyo, tumwiilaangye Mʉlʉʉngʉ. Yeeye afúfʉlaa vaantʉ ˆvaakwya.
10 Yeeye noo atʉlamurirya mpɨɨndɨ ˆtʉjáa twaséngerɨɨre kukwya, kei, kʉtʉlamurirya arɨ. Suusu tamwiiláangyaa yeeye, na yeeye kʉtʉlamurirya arɨ.
11 Nyuunyu mootwaambirirya ko tʉloombera kwa Mʉlʉʉngʉ. Aho, vaantʉ ˆvarɨ foo mʉdʉʉmba varɨ Mʉlʉʉngʉ kwa nduwo yaachwe kʉrɨ suusu ˆtooturya kwa kʉloomba kwa ˆvarɨ foo.

Paúli Yoolʉʉsa sa che sɨ arɨ Hɨndʉka na Koríinto

12 Haaha suusu tookiidʉʉmbɨrɨra sa ɨkɨ, mɨtɨma yiiswi sɨ yootʉtwaala na kɨloongii tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yoolaɨra twiikala aha weerwii na katɨ na katɨ yaanyu kwa ʉwoloki na kwa mɨtɨma myeerʉ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ. Sɨ tabweeyya jeyyo kwa tooti yiiswi tʉkʉ, maa kaa, kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ.
13 Sa sɨ toovaandɨkɨra kɨɨntʉ chɨɨngɨ kʉlookya ɨkɨ ˆmoodaha soma no taanga tʉkʉ. Mpɨɨma yaanɨ nɨ sikʉ yaayo lo taanga mʉrɨ kɨkomi ˆcheene toolʉʉsa,
14 baa neembe mootaanga kiduudi ˆcheene toolʉʉsa haaha. Sikʉ Yéesu Mweenevyoosi ˆarɨ hɨndʉka, kiidʉʉmbɨrɨra mʉrɨ sa suusu ja ˆvyeene suusu tʉrɨ kiidʉʉmba sa nyuunyu.
15 Na sa viintʉ nɨjáa namányire kɨkomi kʉtaanga kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu, noo ˆchooreka nɨjáa niimya neeja kʉʉja na meenyu ta, sa muturye kʉnáálo yo toona kavɨrɨ.
16 Kei nɨjáa nalamʉla tweera na meenyu mpɨɨndɨ ˆnootamanya na Makedonía, na kei mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ hɨndʉka fuma Makedonía, aho, mʉʉmpeere nyambirirya yo tamanya na Yudéea.
17 Eri, ˆnkavalandʉle mɨryʉʉngʉ yaanɨ yo kʉʉja na meenyu, mukiisea navɨ́re iwalaanga wʉʉ? Bakʉ mukiisea nalamʉla masáare yaanɨ kwa mɨryʉʉngʉ ya kɨwʉʉntʉ vii? Noo ˆchooreka noosea, “Hɨɨ” na kei nsee “Tʉkʉ” wʉʉ?
18 Maa kaa, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa, masáare yiiswi kʉrɨ nyuunyu sɨ “Hɨɨ” na “Tʉkʉ” tʉkʉ.
19 Sa Yéesu Kirisitʉ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ˆtavavariyʉrɨra masáare yaachwe, nɨɨnɨ, Siliváano na Timotéeo, sɨ “Hɨɨ” na “Tʉkʉ” tʉkʉ, maa kaa, kʉrɨ yeeye sikʉ joosi nɨ “Hɨɨ.”
20 Sa kwiichuunga koosi kwa Mʉlʉʉngʉ kwa Kirisitʉ, nɨ “Hɨɨ.” Ɨkɨ noo ˆchooreka ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu toosea “Kɨkomi,” kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ.
21 Mʉlʉʉngʉ noo ˆatʉhéeraa ngururu suusu na nyuunyu sa tʉdahe kwɨɨma neeja kʉrɨ Kirisitʉ. Yeeye noo ˆatʉhaka makuta,
22 na noo ˆatʉtala mʉtooso koonekya tʉrɨ vaachwe, na avɨɨka mitimii yiitʉ Mʉtɨma Mʉʉja, sa ave cha mʉhúúnda kwa yara ˆatʉlaha kʉtʉheera.✡
23 Haaha kɨɨntʉ ˆchabweeyya ndɨɨre hɨndʉka na Koríinto, nɨ sa viintʉ sɨ nasaakáa kʉvajuuwa kʉlookya, baa Mʉlʉʉngʉ nɨ shahíidi waanɨ.
24 Nɨɨnɨ sɨ noosea suusu tɨ́mɨrɨraa kumuruma kwaanyu Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Suusu tatúmamaa hamwɨ na nyuunyu sa cheerʉ chaanyu, sa nɨ kwa njɨra yo muruma Mʉlʉʉngʉ nyuunyu ˆmookɨɨma neeja.

✡ **1:22** Laanga 2 Vakoríinto 5:5; Vaeféeso 1:14.

2

1 Sa jeyyo, nalamula mutimii waani ndiire kuuja na meenyu, sa ndiire kuvatamikya mitima yaanyu.
2 Koonі niini nabwéeyyiirye nyuunyu mwiirye mitima, ani ˆari kuumbweeyya mbe na cheeru? Kikomi, ni nyuunyu vii ˆnaviíriirye mitima.
3 Noo ˆchooreka navaandikira ira baráwa sa ˆndiri kuuja, ndiire kiiriwa mutima ni vaantu vara ˆvasaakwa vaambweeyye mbe na cheeru. Namányire kikomi, koonі niini navyeéndire baa nyuunyu voosi vyeenda muri.
4 Navaandikira ira baráwa kunu naviswíire na niíriirye mutima maatuku. Si nasaakáa nivabweeyye muvisuule tuku, kiintu ˆnasaakáa ni kubweeyya mutaange viintu ˆnaveenda munumuunu.

Kumusea Yasírire Muuntu ˆAtumama Uvi

5 Haaha koonі muuntu abwéeyyiirye mwiiwaachwe avisuule, uwo si aantámikiirye niini vii tuku, uwo avatámikiirye baa nyuunyu. Maa kaa, si noosaaka mbe mukari kulookererya tuku.
6 Irya ˆreene aturya fuma kwa ˆvari foo vaanyu, iro ratoosha.
7 Haaha moosaakwa mumusee yasírire, na mumutuurye mutima muuntu uwo sa adiire visuula, maa asove mpiima.
8 Sa jeyyo, noovaloomba moonekye mwamweenda kikomi.
9 ˆCheene chabweeyya nivaandikire ira baráwa, ni nasaakáa turya kikomi koonі muri matu kwa yara yoosi ˆnavakiindya.
10 Koonі nyuunyu mwamuséire muuntu yasírire, baa niini namuséire yasírire. Na rira ˆnaséire rasírire, koonі kwaari na roroosi ˆroosaakwa risire, ni sea niise rasírire mbere ya Kirisitu sa kunáálo yaanyu.
11 Tundoobweeyya jeyyo, sa Irimu riidiire kutusiinda kwa uweere waachwe, sa tamányire uweere waachwe.

Paúli Múujii wa Turóoa

12 Haaha ˆnkafike múujii wa Turóoa so kweenerya Masáare Maaja ya Kirisitu, nkashaana Ijuva aanchúnguriire muryaango.
13 Maa kaa, kunu mutimii waani nkoolololokera sa nashaana Tíito mwaaniitu asanafika tuku. Jeyyo, nkavasea nasúukiirye, maa nkatamanya na isi ya Makedonía.

Kusiinda kwa Ngururu ya Kirisitu

14 Maa kaa, aduumbwe Mulуungu, yeeye ˆatulóngoolaa siku joosi twiíchumirиire kwa kusiinda kwa Kirisitu. Na yeeye ko tweera suusu yookaarya masáare ya Kirisitu kira haantu ja iríira ˆraboohabooha ro mutaanga.
15 Sa suusu kwa Mulуungu ni iríira ˆrabooha ra Kirisitu, ˆrivafíkiraa vara ˆvoolamuririwa na vara ˆvoorimira.
16 Kwa vara ˆvoolamuririwa ni iríira ˆrivahéeraa nkaasu. Maa kaa, kwa vara ˆvoorimira, ni unyuku ˆwaviiha ˆuvaréteraa inkwya. Haaha ni ani ˆadáhaa tumama murimo uwo? Kusiina tuku.
17 Suusu si ja vaantu viingi ˆvari foo ˆaviika isáare ra Mulуungu ja kiintu cho vaa iyoombe tuku. Maa kaa, ko kundikaniwa na Kirisitu, tookaarya isáare ra Mulуungu kwa uwoloki woosi mbere ya Mulуungu ja ˆvyeene atutuma.

3

Vatumami va Muháko Mufya

1 Eri, ni kaanda tiise kwiivaa vipeembe kei wuu? Eri, ni saaka tiise baráwa jaanyu jo tutaangya ja vaantu viingi viintu ˆvayéendaa na baráwa ja ijo wuu?
2 Nyuunyu noo baráwa yiiswi ˆyaandikwa mitimii yiiswi. Baráwa ihi yamányirwe na yasómwaa ni kira muuntu.

3 Nyuunyu moónekyaa kɨweerwii mʉrɨ barʉ́wa fuma kwa Kirisitʉ ˆyoónekyaa mʉrɨmo ˆtatʉmama kʉrɨ nyuunyu. Barʉ́wa ɨyo, sɨ yaandɨkwa kwa wíino tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, yaandɨkwa kwa Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ. Na yeeye nɨ nkaasʉ. Sɨ yaandɨkwa mawyii ˆyarɨ ʉpwáápwa tʉkʉ, maa kaa, yaandɨkwa mitimii ya vaantʉ.✡

4 Ɨkɨ noo kɨintʉ ˆtwiiláangyaa kɨkomi mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra ya Kirisitʉ.

5 Sɨ tookiisea tʉmama tiise chochoosi kwa ngururu jiiswi tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ngururu jiiswi nɨ kwa Mʉlʉʉngʉ jifúmaa.

6 Yeeye noo atʉheera ngururu jo va vatʉmami va mʉhákо mufya.✡ Mʉhákо ʉwo sɨ ja Miiro ˆmyeene yaandɨkwa vii tʉkʉ, wafuma kwa Mʉtɨma Mʉʉja. Noo kʉsea, Miiro ˆyaandɨkwa yaréetaa inkwya, maa kaa, Mʉtɨma Mʉʉja aréetaa nkaasʉ.

7 Haaha Miiro ya Mʉ́sa ɨjáa yaandɨkwa mawyii ˆyarɨ ʉpwáápwa. Ɨyo Miiro ˆyareetáa inkwya, ɨjáa yʉʉja kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ fʉʉrʉ Viisiraéeli vakasiindwa kʉmʉlaanga Mʉ́sa kishwii, baa neembe ɨra nkongojima ya kʉkorera kwaachwe, ɨjáa nɨ kwa mpɨindɨ nduudi vii.✡ Koonɨ mʉrɨmo wa Miiro ɨyo wʉʉja kwa nkongojima ja ɨyo,

8 eri, mʉrɨmo wa Mʉtɨma Mʉʉja sɨ ʉrɨ kʉva wa nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya ɨyo tʉkʉ wʉʉ?

9 Koonɨ mʉrɨmo ʉwo ˆʉvabwéeyyaa vaantʉ vaheewe irya ʉrɨ na nkongojima jei, eri, mʉrɨmo ˆʉbwéeyyaa vaantʉ vave vawoloki sɨ ʉrɨ kʉva na nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya tʉkʉ wʉʉ?

10 Haaha nkongojima ya mʉhákо wa kalɨ sɨ yiifwɨ́ne na nkongojima ya mʉhákо mufya tʉkʉ, sa nkongojima ya mʉhákо mufya nɨ nkúúlʉ mʉnʉmʉʉnʉ kʉlookya.

11 Koonɨ kɨra ˆcharimáa vii kɨjáa na nkongojima, kɨra ˆkɨrɨ tuuba kʉva kɨmwaarɨ kʉva kɨrɨ na nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya.

12 Sa viintʉ tatɨite ʉko kwiilaangya, tatɨite kwiitema kʉkʉʉlʉ.

13 Suusu sɨ tʉrɨ ja Mʉ́sa tʉkʉ. Yeeye ajáa iitʉʉnɨkɨrɨra kisho chaachwe na kɨtambála, sa Viisiraéeli vadɨire koona viintʉ kʉlavalava kwaachwe ˆkwasiráa.✡

14 Maa kaa, mɨryʉʉngʉ yaavo ɨjáa yachuungwa. Fʉʉrʉ haaha mpɨindɨ ˆvoosoma vitáabu vya mʉhákо wa kalɨ, vakɨtɨrwa kʉtaanga kɨmáárɨ nɨ ɨkyo kɨtambála. Ɨkyo kɨtambála sɨ kɨnaseyyiwa tʉkʉ, sa chaséyyiwaa ko muruma Kirisitʉ vii.

15 Kɨmaarɨ fʉʉrʉ isikʉ, mpɨindɨ ˆvoosoma Miiro ya Mʉ́sa mɨtɨma yaavo yakʉnɨkɨrɨrwa nɨ kɨtambála, vandoosiindwa taanga.

16 Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆamurúmaa Mweenevyoosi, Mweenevyoosi aséyyaa ɨkyo kɨtambála.

17 Mweenevyoosi noo Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ. Na haantʉ ˆkʉrɨ na Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ, aho, hatɨite kwiiyanjaala.

18 Suusu voosi sɨ twiikúnɨkɨrɨraa kɨtambála vishwii tʉkʉ, toónekyaa nkongojima ya Mweenevyoosi ja kɨóo viintʉ ˆchoónekyaa buuwo. Mweenevyoosi, yeeye noo Mʉtɨma, na yeeye noo ˆatʉválandʉlaa twiifwaane ne, tʉve na nkongojima yaachwe ˆyalookya na ˆyootuuba lookya.

4

Suusu nɨ Saama ja Iroongo ˆjiri na Ngururu ya Mʉlʉʉngʉ

1 Jeyyo, suusu sɨ tookera mpɨima tʉkʉ, sa viintʉ Mʉlʉʉngʉ kwa kʉlaanga na riiso ra wʉʉja kwaachwe atʉheera mʉrɨmo ʉhʉ.

2 Suusu, tasiita tʉmama masáare ya kimbiso na ya soni, sɨ takóoveraa vaantʉ tʉkʉ, baa kei, sɨ tasáangyaa isáare ra Mʉlʉʉngʉ na ʉloongo tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, suusu talʉ́ʉsaa kɨmáárɨ mbere ja vaantʉ, sa suusu sɨ tʉbwéeyyaa mɨtɨma ya vaantʉ ɨtwaalwe na kɨloongii mbere ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

✡ **3:3** Laanga Ufumo 24:12; 31:18; Yeremía 31:33. ✡ **3:6** Laanga Yeremía 31:31-34. ✡ **3:7** Laanga Ufumo 34:29-30.
✡ **3:13** Laanga Ufumo 34:33-35.

3 Koonɨ Masáare Maaja ˆtʉváriyʉlaa yiivisa, kʉva yarɨ yiivisa kwa vara ˆvoorɨmɨra.
4 Irimʉ ˆrɨrɨ mʉlʉʉngʉ wa ɨhɨ weerʉ, ravakʉnɨkirɨra mɨryʉʉngʉ yaavo vara sɨ ˆvamurúmaa Yéesu, sa vadɨɨre kʉchoona kɨweerʉ cha Masáare Maaja ya nkongojima ya Kirisitʉ. Yeeye atɨɨte buuwo ya Mʉlʉʉngʉ.
5 Suusu sɨ tookaarya masáare yiiswi tʉkʉ, maa kaa, tookaarya Yéesu Kirisitʉ nɨ Mweenevyoosi, na suusu tʉrɨ vatʉmami vaanyu sa Yéesu.
6 Sa Mʉlʉʉngʉ asea, “Kɨweerʉ kɨmʉrɨke kilwiirya,”✡ yeeye amúrɨkaa mɨtɨma yiitʉ, na atʉbwéeyyaa kʉtaanga kɨweerʉ cha ʉmanyi wa nkongojima yaachwe ˆɨkóreraa kishwii cha Kirisitʉ.
7 Suusu nɨ ja saama ja iroongo vii, taheewa Masáare Maaja saamii iji ja máari ya kɨkomi ˆɨrɨ mberii, sa ɨtaangɨkane ngururu ɨhɨ nkʉʉlʉ yo tʉmama mʉrɨmo ʉwo, sɨ yiiswi tʉkʉ, yafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.
8 Suusu tarɨɨngɨrɨrwa nɨ uturikiri ˆwiísimiresimire, maa kaa, sɨ toomalwa tʉkʉ. ˆKarɨ foo sɨ tʉmányire cho tʉmama tʉkʉ, maa kaa, sɨ tookera mpɨɨma tʉkʉ.
9 Tootʉrɨkɨra, maa kaa, Mʉlʉʉngʉ sɨ yootʉreka tʉkʉ. Toochuriwa ɨsɨ, maa kaa, sɨ tookwya tʉkʉ.
10 Sikʉ joosi tavérekaa inkwya ya Yéesu mivirii yiiswi, sa nkaasʉ ya Yéesu noyo yiiyoonekye mivirii yiiswi.
11 Noo kʉsea, suusu ˆtʉrɨ nkaasʉ, mpɨɨndɨ joosi tʉrɨ nemwiinemwii ya inkwya sa Yéesu, sa nkaasʉ ya Yéesu yoonekane kʉrɨ mɨvɨrɨ yiiswi ˆikwyíjaa.
12 Jeyyo, suusu tʉrɨ nemwiinemwii ya inkwya, maa kaa, nyuunyu mooturya nkaasʉ.
13 Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Naruma, jeyyo noolʉʉsa.”✡ Suusu naasu kwa kuruma kʉkʉra toolʉʉsa,
14 sa tootaanga Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Mweenevyoosi Yéesu. Yeeye tʉfʉfʉla arɨ baa suusu hamwɨ na Yéesu. Yeeye tʉreeta arɨ suusu hamwɨ na nyuunyu mbere yaachwe.
15 Haaha suusu toohokera uturikiri ʉhʉ woosi, sa nyuunyu, sa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ɨvafɨkɨre vaantʉ ˆvarɨ foo na vamʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ. Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima baa kʉlookya.

Kwiikala ko Kwiilaangya

16 Jeyyo, sɨ tookera mpɨɨma tʉkʉ. Baa neembe mɨvɨrɨ yiiswi kwa weerwii yoosakahala, maa kaa, isii yiiswi Mʉlʉʉngʉ yootʉʉmba ufya sikʉ joosi.
17 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa uturikiri wiiswi waangʉha, kei nɨ wa mpɨɨndɨ nduudi vii. Uturikiri ʉwo, wootwiimirya neeja nkongojima nkʉʉlʉ kʉlookya ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Nkongojima ɨyo, isiina cho fwaanirirya tʉkʉ.
18 Jeyyo, sɨ taláangaa viintʉ ˆvyoónekanaa tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, taláangaa viintʉ sɨ ˆvyoónekanaa. Vira ˆvyoónekanaa nɨ vya mpɨɨndɨ nduudi vii, maa kaa, vira sɨ ˆvyoónekanaa nɨ vya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

5

Mwiikalo Wiitʉ Kurumwii

1 Suusu tavimányire vivaanda kʉʉntʉ ˆtwiíkalaa aha weerwii, noo kʉsea mɨvɨrɨ yiitʉ, koonɨ yasáambukire, suusu tatɨite nyuumba yɨngɨ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ noo kʉsea mɨvɨrɨ mifya. Nyuumba ijo ifya, nɨ ja sikʉ ˆjisiina ʉhero, sa sɨ jajéengwaa kwa mɨkono ya vaantʉ tʉkʉ.
2 Kʉrɨ ɨhɨ weerʉ toorɨra kwa ʉsʉʉngʉ, tatɨite mpɨɨma maatʉkʉ yo vɨkɨrwa ɨngo ja mɨvɨrɨ mifya, noo kʉsea, kiikalwii chiitʉ cha kurumwii.
3 Sa tʉrɨ hʉmʉla vɨkɨrwa mɨvɨrɨ ɨyo mifya, sɨ tʉrɨ koonekana nɨ na tʉhʉ tʉrɨ tʉkʉ.
4 Mpɨɨndɨ ˆtʉkaarɨ tookiikala vivaandii vya aha weerwii, toorɨra kwa ʉsʉʉngʉ, sa tooremeerwa nɨ ˆyarɨ foo. Sɨ toosea, toosaaka fumiwa mʉvɨrɨ ʉhʉ ˆukwíjaa tʉkʉ. Kɨrɨ

✡ **4:6** Laanga Ncholo 1:3. ✡ **4:13** Laanga Sabúuri 116:10.

vyoova jeyyo, toosaaka tʉvɨkɨrwe kiikalwii chiitʉ cha kurumwii, sa mʉvɨrɨ ʉhʉ ˆukwíjaa ʉmeriwe nɨ mʉvɨrɨ sɨ ˆukwíjaa.
5 Mʉlʉʉngʉ noo atwiimirya neeja ɨyo mɨvɨrɨ mifya, atʉheera Mʉtɨma waachwe, sa ave chamʉhúúnda chiitʉ.
6 Sa jeyyo, sikʉ joosi tatɨɨte kwiilaangya kɨkomi, kei tamányire, mpɨɨndɨ ˆtʉkaarɨ tʉrɨ muvirii ʉhʉ, nɨ kʉlɨ tʉrɨ na Ijʉva.
7 Kwiikala kwiiswi nɨ kwa njɨra ya kuruma na sɨ kwa vira ˆvyoónekanaa tʉkʉ.
8 Kɨkomi, tatɨɨte kwiilaangya na kei tookoona nɨ pwee kʉʉreka ʉhʉ mʉvɨrɨ, sa tʉtamanye noo kiikala na Mweenevyoosi.
9 Sa jeyyo, koonɨ tʉrɨ muvirii ʉhʉ, au sɨ tʉrɨ aha, kɨɨntʉ kɨkʉʉlʉ nɨ kʉmʉbweeyya Mweenevyoosi ave na cheerʉ.
10 Suusu voosi kɨɨma tʉrɨ mbere ya ichuumbi ro lamʉrɨra ra Kirisitʉ, sa kɨra ʉmwɨ wiitʉ arɨhwe kɨra ˆcheene atʉmama mpɨɨndɨ ˆajáa muvirii waachwe, ɨve nɨ maaja au mavɨ.

Talʉmaniwa na Mʉlʉʉngʉ kwa Njɨra ya Kirisitʉ

11 Haaha tamányire, tasaakwa tʉndoomʉnyemya Mweenevyoosi. Jeyyo, toomanyɨka kʉvawyɨɨra vaantʉ vandoomuruma. Mʉlʉʉngʉ atʉmányire ˆvyeene tʉrɨ, na nɨ kiilaangya niise baa nyuunyu mɨtɨma yaanyu sɨ yoovatwaala na kɨloongii ˆvyeene tʉrɨ tʉkʉ.
12 Sɨ toosaaka kwiidʉʉmbɨrɨra kei kʉrɨ nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, toosaaka kʉvaheera nkalo yo kwiidʉʉmbɨrɨra sa suusu. Kwa njɨra ɨyo, kʉva mʉrɨ na masáare yo vawyɨɨra vara ˆviidúʉmbɨrɨraa mbere ja vaantʉ, kwa viintʉ ˆvyoónekanaa na sɨ kwa ˆviri mitimii tʉkʉ.
13 Koonɨ tookoonekana tʉrɨ vasari, nɨ jeyyo tʉrɨ sa Mʉlʉʉngʉ, na koonɨ tookoonekana tatɨɨte mɨryʉʉngʉ, nɨ jeyyo tʉrɨ sa nyuunyu.
14 Kweenda kwa Kirisitʉ noo kootʉlongoola suusu, sa taruma mʉʉntʉ ʉmwɨ aakwya sa vaantʉ voosi, sa jeyyo voosi vaakwya.
15 Yeeye aakwya sa vaantʉ voosi, sa vaantʉ vareke kiikala sa voovo veeneevyo, maa kaa, viikale sa ʉra ˆaakwya sa voovo na ˆafʉfʉka sa voovo.
16 Kwaandɨra haaha sɨ tooyeren'ya mʉʉntʉ kɨwʉʉntʉ tʉkʉ. Baa neembe hara kalɨ tamʉyeren'yáa Kirisitʉ kɨwʉʉntʉ, haaha sɨ tamoónaa jeyyo kei tʉkʉ.
17 Sa mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆaava kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ, aava wʉʉmbo mufya,✡ ya kalɨ yalooka, laanga, mwiikalo mufya waándire.
18 Aya yoosi yafuma kwa Mʉlʉʉngʉ, yeeye amʉtʉma Kirisitʉ atʉlʉman'ye na yeeye.✡ Na suusu atʉheera mʉrɨmo wo valʉman'ya vaantʉ na yeeye.
19 Noo kʉsea, Mʉlʉʉngʉ ʉʉlʉman'ya weerʉ na yeeye mweeneevyo kwa njɨra ya Kirisitʉ, baa vala ʉvɨ wa vaantʉ tʉkʉ. Kei Mʉlʉʉngʉ atʉkwaatya isáare ro lʉmaniwa na Mʉlʉʉngʉ.
20 Haaha suusu tatʉmwa nɨ Kirisitʉ kʉtʉmama mʉrɨmo waachwe, na ko tweera suusu, Mʉlʉʉngʉ yookiilomboola mʉlʉmaniwe ne. Na noo ˆchooreka tookiilomboola kwa masáare ya Kirisitʉ, mʉlʉmaniwe na Mʉlʉʉngʉ.
21 Mʉlʉʉngʉ amʉbweeyya Kirisitʉ yeeye ˆasiina ʉvɨ, ave ʉvɨ sa suusu, sa ˆtʉrɨ kʉva kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ, tʉvalwe vawoloki va Mʉlʉʉngʉ.

6

1 Haaha sa viintʉ tʉrɨ vatʉmami hamwɨ na Mʉlʉʉngʉ, toovakalaamya ijo nduwo tahokera fuma kwa Mʉlʉʉngʉ karɨ mʉrekere jirɨmɨre bweete tʉkʉ.
2 Sa Mʉlʉʉngʉ asea Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
"Mpɨɨndɨ yaanɨ ˆniiruma, nakʉteerera,
sikʉ ya ʉlamuriri, nakwaambirirya."✡
Teera, mpɨɨndɨ ˆyarʉmɨka noo ɨhɨ, isikʉ, noo sikʉ yo lamuririwa.

Uturikiri wa Paúli

✡ **5:17** Laanga Vagalatía 6:15. ✡ **5:18** Laanga Varúumi 5:10. ✡ **6:2** Laanga Isáaya 49:8.

3 Si toobweeyya kiintu chochoosi ˆkiri vabweeyya mwiikunguvale tuku, sa murimo
wiiswi kari ji uluuswe vyaviiha tuku.
4 Kiri vyoova jeyyo, kwa kira njira, taláiraa suusu turi vatumami va kimáári va
Muluungu. Toónekyaa ayo, kwa uyimiriryi mukuulu mpiindi ja uturikiri, ujuuwiki na
ukangaaru.
5 Kei, suusu tavawa, tachuungwa minyololwii, tasekererwa ni mpuka ja vaantu,
tatúmamaa mirimo ˆyafafa, tasóvaa tulo, baa kei, tasóvaa chóorya.
6 Suusu ni vatumami vaaja va Muluungu kwa uwoloki, umanyi, kutuurya mitima,
kuboohya inda kwa njira yo longoolwa ni Mutima Muuja na kweenda kwa kimáári.
7 Kei suusu, ni vatumami kwa njira yo variyula isáare ra kimáári. Ayo, tayatúmamaa
kwa ngururu ja Muluungu. Uwoloki noo mata yiiswi mukonwii wa kulume na wa
kumooso.
8 Suusu twiima neeja kunyemiwa na kuchwiiwa mati, kuduumbirirwa na kuluuswa
vyaviiha. Taséwaa turi vakwaata, kumba talúusaa kimáári.
9 Toónekaa ja si tataangikana, kumba tataangikana. Toónekaa ja tookwya, kumba ni
nkaasu turi. Taváwaa maatuku, maa kaa, si tuúlawaa tuku.
10 Toónekanaa ja turi na usuungu, maa kaa, mpiindi joosi turi na cheeru. Toónekanaa turi
vakiva, maa kaa, ˆvari foo tavaheera usúngaati, toónekanaa tusiina chochoosi tuku, maa
kaa, tatiite viintu vyoosi.
11 Nyuunyu Vakoríinto, taluusika na nyuunyu baa visa chochoosi tuku, na taluusika na
nyuunyu kwa kweenda kukuulu.
12 Suusu si tunakitira kweenda kwiiswi kuri nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu
mwakitira kweenda kwaanyu kuri suusu.
13 Haaha, ni luusika niise na nyuunyu ja nooluusika na vaana vani, muve na kweenda
kukuulu kuri suusu, ja ˆvyeene suusu taveenda nyuunyu.

Kusaangya Muhini na Vaantu si ˆVarúmaa

14 Kari musáangyaa muhini na vaantu si ˆvamurúmaa Yéesu tuku. Eri, uwoloki na
kuwuna miiro ifaanaa vikava hamwi wuu? Eri, kiweeru na kilwiirya ni kiintu kimwi
viri kwa kirikwi?
15 Eri, Kirisitu aviika muháko wowoosi na Irimu wuu? Jooli muuntu ˆamurúmaa Yéesu
ari tamanyan'ya na muuntu si ˆamurúmaa?
16 Jooli Kaaya Njija ya Muluungu iri kuva hamwi na vidabalaíyo? Suusu ni Kaaya Njija
ya Muluungu. Kei ari nkaasu! Ja ˆvyeene Muluungu mweeneevyo aluusa,

"Kiikalan'ya ndiri novo,
na yeendan'ya ndiri novo.
Kuva ndiri Muluungu waavo,
novo kuva vari vaantu vani."✡
17 Sa jeyyo, IJUVA aséire,

"Fumi katikati yaavo,
mwiikere lukova novo.
Kari mukwaate kiintu chochoosi ˆkiri na njeo tuku,
aho, niini vahokera ndiri."✡
18 "Kuva ndiri Taáta waanyu,
na nyuunyu kuva muri vaana vani va kiintu kilume na va kiintu kiki.
IJUVA Muluungu Mweenengururu alúusire."✡

✡ **6:16** Laanga Valáawi 26:12; Yeremía 32:38; Esekiéeli 37:27. ✡ **6:17** Laanga Isáaya 52:11; Esekiéeli 20:34, 41. ✡ **6:18** Laanga 2 Samwéeli 7:14; 1 Masáare ya Mpiindi 17:13.

7

1 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Muluungu iichuunga kutuheera ayo yoosi, twiijirule fuma kuri kiintu chochoosi ˆkitubwéeyyaa tuve na njeo mivirii na mitimii. Tuve vaaja kwa njira yo munyemya Muluungu.

Cheeru cha Paúli

2 Tuheeri nkalo mitimii yaanyu. Suusu, si tunamukosera au kumusaambula muuntu yoyoosi tuku, baa kei, si tunakwaata matu muuntu yoyoosi tuku.
3 Si noolusa masáare aya sa nduuse irya kuri nyuunyu tuku. Niini nahúmwiire kuvawyiira, nyuunyu mumwaari mitimii yiiswi, baa kooni ni kuva nkaasu au kukwya, ni hamwi turi.
4 Niini niitema kuri nyuunyu maatuku vii, na ˆkari foo niidúumbiriraa sa nyuunyu. Mwaampíire mutima munumuunu, baa neembe tooturiikira kwa ˆyari foo, mwaambwéeyyiirye nive na cheeru kikuulu.

5 ˆTukafike Makedoníia, miviri yiiswi yasiindwa humuluka, sa tujáa tatiite uturikiri fuma kira ivaru. Weerwii kujáa kwatiite nkoondo, na isii yiiswi tujáa tatiite woowa.
6 Maa kaa, Muluungu avatúuryaa mitima vara ˆvari na usuungu mitimii. Yeeye atuheera mutima kwa kuuja kwa Tíito.
7 Si so kuuja kwa Tíito vii tuku, maa kaa, sa viintu mwamuheera mutima. Atuwyiira ˆvyeene mwaankumbuka na ˆvyeene mooviisuula no juuwika sa niini. Ayo, yaambwéeyyirye nivyeende maatuku vii.

8 Baa neembe barúwa yaani yavoon'ya usuungu, niini si nookiivairya mbiri sa kira ˆnaandika tuku. Baa neembe niivairya mbiri, sa noona barúwa iyo yavoon'ya usuungu, baa jeyyo ni kwa mpiindi nduudi vii ijáa.
9 Maa kaa, haaha natiite cheeru, si sa viintu moona usuungu tuku, maa kaa, natiite cheeru sa usuungu waanyu wavabweeyya muvalanduke fuma uvii waanyu. Mooniwa usuungu ja ˆvyeene Muluungu asaakáa. Sa jeyyo, suusu si tavatamikya kwa njira yoyoosi tuku.
10 Usuungu Muluungu ˆasáakaa tuturye, ni ura ˆutubwéeyyaa tumuvalandukire. Kuvalanduka uko, noo kuréetaa ulamuriri. Kuvisuula kuri jeyyo, si kwabwéeyyaa mwiivairye mbiri tuku. Maa kaa, usuungu ˆuréetwaa ni masáare ya weeru, waréetaa inkwya.
11 Laangi ˆvyeene uhu usuungu wa kimuluungu wareeta kunáálo kuri nyuunyu. Usuungu uwo wavabweeyya muve na mpiima yo tumama viintu ˆvyabooha, na muve na mpíri jo luusa yara ˆmootumama ni ˆyabooha. Kei, usuungu uwo, wavabweeyya muusuule uvi, mumoofe Muluungu, muve na mpiima yo kuunyona, mundoomanyika na moone ura ˆahon'ya ahokera mariho yaachwe. Nyuunyu mwaláiire kwa kira njira ni uteréere muri kuri iri isáare.
12 Jeyyo, baa neembe naandika barúwa ira, si naandika sa ura ˆatumama uvi na sa ura ˆatumamirwa uvi tuku. Kiri vyoova jeyyo, naandika sa nyuunyu veeneevyo moone mbere ya Muluungu ˆvyeene mumányikaa kutwaambirirya.
13 Sa jeyyo, tafafiiwe mitima. Hamwi na ayo ya suusu kufafiwa mitima, taava na cheeru maatuku vii, Tíito ˆakatuwyiire ˆvyeene mweerya mutima waachwe.
14 Niini navaduumbiriira munumuunu mbere yaachwe, na nyuunyu si mwaankwaatya soni tuku. Maa kaa, kooni yoosi ˆmeene tavawyiiráa ni ya kimáári yajáa, noo ˆvyeene viri, ˆvyeene tavaduumbirira nyuunyu kwa Tíito, novyo vyooneka ni vya kimáári.
15 Tíito yookoongererya kuveenda nyuunyu ˆari kumbukira kwiikiimya kwaanyu na isi, na ˆvyeene mwamuhokera kwa nyemi na ko tetema.
16 Navyeéndire maatuku vii, sa kwa kira kiintu daha ndiri kuviilaangya kikomi.

8

Kʉboohya Ɨnda kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

1 Vanaviitʉ, haaha toosaaka mʉtaange ɨra nduwo ˆng'eene Mʉlʉʉngʉ ajiheera mpuka
ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ʉko Makedonía.
2 Baa neembe vaantʉ avo nɨ vakɨva mʉnʉmʉʉnʉ na varɨ katɨ na katɨ ya uturikiri
ˆwiísimiresimire, vajáa vatiɨte cheerʉ kɨkʉʉlʉ ˆcheene chavabweeyya vaboohye ɨnda na
vatoole viintʉ vyaavo mʉnʉmʉʉnʉ.
3 Kɨmaarɨ nɨ lʉʉsa niise, kwa lʉvɨro lwaavo, voovo vatoola viintʉ ˆviri foo baa kʉlookya
lʉvɨro lwaavo. Na vatoola ko keenda veeneevyo,
4 kʉnʉ vookiilomboola kʉrɨ suusu voosea, novo voosaaka vave kɨintʉ kɨmwɨ murimwii
wo vaambirirya vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ va Yerusaléemu.
5 Vabweeyya jei, kʉlookya vira ˆvyeene twiiseáa. Lwa ncholo, viitoola kwa
Mweenevyoosi, maa de vakiitoola kwiiswi ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asaaka vatʉmame.
6 Sa jeyyo, tʉkamʉkalaamya Tíito ʉʉje sa avaambirirye nyuunyu mʉmarikiririye ʉwo
mʉrɨmo wa nduwo, sa yeeye noo aanda ʉwo mʉrɨmo kwaanyu.
7 Mwatɨiɨte ʉtemi wa masáare yoosi. Mwatɨiɨte kuruma, mwatɨiɨte lʉvɨro lo lʉma sáare,
mwatɨiɨte ʉmanyi, mwamányɨkaa kʉtʉmama yoosi maaja, na mwatweenda suusu. Jeyyo,
toosaaka moongererye kʉrɨ nduwo yo vaambirirya vaantʉ vɨingɨ.
8 Sɨ noolʉʉsa aya sa nɨvalairirye tʉkʉ, maa kaa, noosaaka noone koonɨ kweenda
kwaanyu nɨ kwa kɨmáárɨ. Noobweeyya jei, ko yaanirirya na ˆvyeene vɨingɨ varɨ na
ʉmanyiki wo vaambirirya.
9 Nyuunyu mwamányire nduwo ya kʉboohya ɨnda kwa Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi
wiitʉ. Baa neembe ajáa musúngaati, iibweeyya mʉkɨva sa nyuunyu kwa njɨra ya ʉkɨva
waachwe, mʉve vasúngaati.
10 Ɨkɨ noolʉʉsa chabooha kʉrɨ nyuunyu. Mwaakiijo nyuunyu noo mʉjáa va ncholo
ˆmwasaakáa toola kɨsaanga,✡ na noo mʉjáa va ncholo kwaanda bweeyya jeyyo.
11 Haaha nɨ vyabooha mʉmarikiririye mʉrɨmo ʉhʉ ˆmwaanda, sa ɨra mpɨɨma
ˆmoonekya hara ncholo, yiifwaane na vira ˆmʉrɨ toola. Tooli ko laanga vira ˆmʉrɨ novyo.
12 Koonɨ mʉʉntʉ arɨ na mpɨɨma yo toola, nɨ vyabooha atoole kɨra ˆarɨ nocho. Ne
Mʉlʉʉngʉ hokera arɨ nyambirirya yaachwe, kwa kɨra ˆarɨ nocho na sɨ kwa kɨra sɨ ˆarɨ
nocho tʉkʉ.
13 ˆCheene noolʉʉsa sɨ nyambirirya yaanyu ɨbweeyye mwiikalo wa vɨingɨ waangʉhe,
na mwiikalo waanyu ʉfafe tʉkʉ. Maa kaa, noosaaka kʉve na ʉyaaniriri.
14 Mpɨindɨ iji viintʉ ˆviri foo vyaanyu, vaambiriryi vara ˆvasiina kɨintʉ, sa mpɨindɨ
jɨingɨ novo viintʉ vyaavo ˆviri foo vavaambirirye nyuunyu. Kwa ɨro, kʉva mʉrɨ
mwayaanɨrɨɨre.
15 Ja ˆvyeene vyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
"Ʉra ˆajiinga ˆviri foo, sɨ achaarɨrwa tʉkʉ,
na ʉra ˆajiinga vike, sɨ akeehekerwa tʉkʉ."✡

Tíito na Viivaachwe Vootʉmwa na Koríinto

16 Noomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Yeeye amʉheera Tíito mʉtɨma wa ʉmanyiki wo vaam-
birirya, ja ˆvyeene nɨɨnɨ ndɨrɨ na mpɨɨma yo vaambirirya.
17 Nɨ lʉʉsa niise jei, sa ˆtʉkamʉloombe ʉʉje na meenyu, aruma. Kei yeeye atɨiɨte
ʉmanyiki mʉkʉʉlʉ wo kʉʉja na meenyu kwa kweenda kwaachwe mweeneevyo.
18 Hamwɨ na Tíito, kʉmʉtʉma tiise mwaaniitʉ mpuka joosi ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu
ˆjimʉdúʉmbaa, ne nɨ mʉvariyuli ˆabooha wa Masáare Maaja.
19 Kʉlookya ayo, yeeye asaawʉlwa nɨ mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, sa
ayeendan'ye na suusu mpɨindɨ ˆtootwaala nyambirirya na Yerusaléemu. Mʉrɨmo

✡ **8:10** Laanga 1 Vakoríinto 16:1-4. ✡ **8:15** Laanga Ufumo 16:18.

ʉwo woomʉretera Mweenevyoosi nkongojima, kei wookoonekya ˆvyeene toomanyika kʉvaambirirya viingi.
20 Toosaaka tʉnehe mang'uulo fuma kwa mʉʉntʉ yoyoosi, ˆvyeene tookiimiriira ivi viintʉ vaantʉ ˆvatoola kwa kʉboohya inda kwaavo.
21 Toosaaka tʉbweeyye kira ˆchabooha mbere ya Mweenevyoosi na mbere ya vaantʉ.
22 Kei kʉmʉtʉma tiise mwiiwiiswi wiingi hamwi na vala Tíito. Ʉhʉ mʉndʉʉ wiiswi, ˆkari foo tamoona atiite mpiima yo manyika, na haaha atiite mpiima nkʉʉlʉ kʉlookya aho ncholo, sa kuviilaangya kwaachwe kwaanyu kikomi ni kʉkúúlʉ.
23 Koonі mʉʉntʉ uúriirye Tíito ni ani, mʉsei ni mwiiwaani ˆntúmaman'yaa ne kʉri nyuunyu. Na avo vaaniitʉ ˆari novo, vatʉmwa ni mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, voovo voomʉretera nkongojima Kirisitʉ.
24 Sa jeyyo, voonekyi vaantʉ avo kikomi cha kweenda kwaanyu, sa mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vataange tatiite kiintʉ cho bweeyya twiidʉʉmbe sa nyuunyu.

9

Nyambirirya kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu va Yerusaléemu

1 Haaha nsiina cho vaandikira sa mʉndootoola nyambirirya kwa vaantʉ vaaja ˆvamuruma Yéesu va Yerusaléemu tʉkʉ.
2 Niini namányire nyuunyu mwatiite mʉtima wo vaambirirya viingi. Kei niini niidúʉmbiriraa kwa vaantʉ va Makedoníа noosea, "Mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va Akáaya, viimya neeja kʉtoola nyambirirya keende mwaakiijo." Ʉwo mʉtima waanyu, wavasésiire ˆvari foo vaavo kʉva na mʉtima wo toola.
3 Haaha navatúmire vanaviitʉ, sa voone kwiidʉʉmbiriira kwiiswi kʉri nyuunyu kwa isáare iri, sa mwiimye neeja na masáare yiiswi yadiire kooneka kikomi ni kiintʉ kitʉhʉ.
4 Haaha koonі nuújire na vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va Makedoníа, maa tʉshaane si muniimya neeja tʉkʉ, aho, kʉtoon'ya mʉri soni sa tavaruma bweete kʉnʉ tookoona kʉva mʉri mwahʉmʉla. Baa nyuunyu kwaatwa mʉri ni soni.
5 Sa jeyyo, noona nivakalaamye ava vaaniitʉ, valongoole kʉʉja na meenyu, sa viimye neeja viintʉ vira ˆmwasea toola mʉri. Kwa njira iyo, kʉva mʉri mwahúmwiire kwiimya neeja vira ˆmootoola kwa ntálarya, noo kʉsea ko keenda na si ko doomereriwa tʉkʉ.

Kʉtoola kwa Mʉtima Mweerʉ

6 Kumbukiri, "Mʉʉntʉ ʉra ˆaháandaa kiduudi achwíjaa kiduudi, na ʉra ˆaháandaa na inda njerʉ, achwíjaa na inda njerʉ."
7 Kira mʉʉntʉ atoole ja ˆvyeene alámwiire mutimii waachwe. Kari atoole kʉnʉ iíriirye mʉtima au ko doomereriwa tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ eenda mʉʉntʉ ˆatóolaa na mʉtima mweerʉ.
8 Aho, Mʉlʉʉngʉ kʉvatalarya ari kwa ntálarya ˆjiri foo, sa mpiindi joosi kari mʉkeehekerwe ni kiintʉ chochoosi tʉkʉ, na mʉve vaantʉ vo tʉmama maaja ˆyari foo kwa kira mʉrimo mʉʉja.
9 Ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
"Ʉra ˆatóolaa na mʉtima kʉvaheera vakiva,
ʉwoloki waachwe kʉva ʉri kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero."✡
10 Mʉlʉʉngʉ noo ˆamʉhéeraa murimi mbeyʉ jo haanda, na mʉkáate wo rya. Viivyo vaheera ari nyuunyu mbeyʉ, na yeeye jibweeyya ari jikiingike. Kei, kʉvoongererya ari viintʉ ˆmuchwíire vya ʉwoloki.
11 Yeeye vasungaatya ari kwa kira kiintʉ, sa kira mpiindi mʉtoole na inda njerʉ. Na kwa njira iyo, vaantʉ ˆvari foo mʉdʉʉmba vari Mʉlʉʉngʉ, sa nyambirirya ˆng'eene tʉri vatwaarira fuma kwaanyu.

✡ **9:9** Laanga Sabúuri 112:9.

12 Sa uhu murimo ^mootumama, si kaambirirya vantu va Muluungu vii tuku, kiri vyoova jeyyo, bweeyya mwiise vantu ^vari foo vamuduumbe Muluungu munumuunu.
13 Murimo uwo, wookoonekya kikomi nyuunyu ni vatumami va kimáári, na sa jeyyo, vantu voomubweeyyirya Muluungu nkongojima. Voobweeyya jeyyo, sa muri matu ko ruma Masáare Maaja ya Kirisitu ^meene mwahokera. Kei, voomuduumba Muluungu sa viintu ^mootoola kwa kuboohya inda kuri voovo na kwa vantu viingi.
14 Jeyyo, valoombera veende kwa Muluungu kwa mpiima na mutima woosi, sa nduwo ^ihwáalaryaa ^ng'eene Muluungu avaheera nyuunyu.
15 Aduumbwe Muluungu kwa kilungulungu chaachwe ^kihwáalaryaa ^cheene atuheera.

10

Paúli Yoovivirira Murimo Waachwe

1 Haaha niini Paúli ^noónekanaa nahola mpiindi ^ndiri na nyuunyu, maa kaa, ^noónekanaa niitema mpiindi ^ndiri kuli na nyuunyu, noovakalaamya kwa uholi na uyimiriryi wa Kirisitu.
2 Noovaloomba mpiindi ^ndiri kuuja na meenyu, kari mwaambweeyye nive mukari ja ^vyeene nookiiririkana tuku. Ni luusa niise jeyyo, sa ifaanaa nkava mukari kwa vantu voosi ^veene vookiisea ni tuuba tiise mwiikalo wa weeru.
3 Baa neembe tookiikala aha weerwii, si toolwa nkoondo ja ira vantu va ihi weeru ^valwíjaa tuku.
4 Mata ^tulwíiraa nkoondo yiiswi si ya ihi weeru tuku, maa kaa, yatiite ngururu fuma kwa Muluungu, na yasáambulaa nkaande ja nkambi ja muvi. Tasáambulaa miiririkano yoosi ya uloongo
5 na kira kiintu cha ukudamu ^kibwéeyyaa vantu vadiire mutaanga Muluungu. Kei, tanyáhiraa kira mwiiririkano wiiswi sa umuteerere Kirisitu.
6 Na mpiindi kuva matu kwaanyu ^kuri kiimana, suusu kuva turi twiímiirye neeja kuvalaira chiiru vantu si ^vari matu kwa Yéesu kwa njira yoyoosi.
7 Nyuunyu moolaanga koonekana kwa weerwii vii. Muuntu yoyoosi ^iiyónaa yeeye kikomi ni wa Kirisitu, ataange baa suusu ni va Kirisitu ja yeeye.
8 Si nookoona soni tuku baa kooni nookiivaa kipeembe sa wiimiriri Iju va ^atuheera. Wiimiriri uwo, si uvasáambulaa tuku, kiri vyoova jeyyo, wavajéengaa mwiisikane.
9 Si noosaaka noonekane ja noovavuumba mpiindi ^nookaandika barúwa jaani tuku.
10 Sa viingi voosea, "Barúwa ja Paúli jarutaha na jatiite ngururu. Maa kaa, mpiindi ^avijáa na suusu, asiina ngururu tuku baa masáare yaachwe yasiina kiintu tuku."
11 Muuntu ^yooluusa jei, yoosaakwa ataange ^meene toovaandikira mpiindi ^turi kuli, noo ^meene turi tumama mpiindi ^turi kuva na nyuunyu.
12 Si toosaaka kwiiyanirirya na kwiiviika hamwi baa kiduudi vii tuku na vara vantu ^vookiivaa kipeembe. Mutaange voovo mpiindi ^vookiiyaanirirya voovo kwa voovo, voónekyaa ^vyeene vasova tooti.
13 Maa kaa, suusu si twiidúumbiriraa kulookya kipíimo tuku. Kiri vyoova jeyyo, twiidúumbiriraa kwa kipíimo ^taheewa ni Muluungu. Murimo uwo, noo ^woovafikira baa nyuunyu uko meenyu.
14 Si tookiiduumbiriira kulookya kipíimo tuku mpiindi ^tooluusika miriimo yiiswi kuri nyuunyu, kooni ngaari si tuuja na meenyu. Suusu noo ^tujáa va ncholo kuvaretera Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu.
15 Kei, si tookiiduumbiriira kulookya kipíimo sa miriimo ^yatumamwa ni vantu viingi tuku. Maa kaa, ni kwiilaangya tiise ja ^vyeene kuruma kwaanyu kookula, miriimo yiiswi kuri nyuunyu tuuba iri kiingika.

16 Aho, daha tʉrɨ kaarya Masáare Maaja haantʉ hɨɨngɨ nyʉngʉre ya meenyu. Bweeyya tʉrɨ jeyyo, sa sɨ toosaaka kwiidʉʉmbɨrɨra sa mʉrɨmo ˆwahʉmʉla tʉmamwa nɨ mʉʉntʉ wɨɨngɨ haantʉ hɨɨngɨ tʉkʉ.
17 Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Ʉra ˆyoosaaka iidʉʉmbɨrɨre,
iidʉʉmbɨrɨre sa IJʉVA vii.”✡
18 Ivi vyoónekyaa mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆiidúʉmbɨrɨraa mweeneevyo, sɨ arúmwaa tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ˆarúmwaa, nɨ ʉra ˆadúʉmbɨrɨrwaa nɨ Mweenevyoosi.

11

Paúli na Vatumwi va Ʉloongo

1 Baa koonɨ noolʉʉsa ʉkoókoyo kiduudi, noovaloomba muunyimirirye.
2 Nɨɨnɨ natɨɨte kɨvɨna na nyuunyu, kɨvɨna cha Mʉlʉʉngʉ. Nɨɨnɨ navatʉmɨrɨra mʉlʉme ʉmwɨ, yeeye nɨ Kirisitʉ, sa nɨvareete mbere yaachwe ja vanjalʉ ˆvarɨ ʉteréere.
3 Maa kaa, nookoofa, sa ja ˆvyeene Háawa akooverwa nɨ ɨra njoka ngweere, viivyo baa nyuunyu kooverwa mʉrɨ kwa miiririkano yaanyu, mʉreke kweenda kwaanyu ˆkwawoloka na mʉtɨma waanyu kwa kɨkomi kwa Kirisitʉ.
4 Nɨ lʉʉsa niise jei, sa nyuunyu mwaangʉha kʉmʉhokera mʉʉntʉ wɨɨngɨ ˆyookʉʉja noo kwaarya Yéesu wɨɨngɨ ˆmweene suusu sɨ tamʉlʉʉsa. Kei, moohokera mʉtɨma wɨɨngɨ au masáare maaja yɨɨngɨ, ˆmeene sɨ mwahokera fuma kwiiswi.
5 Namányire nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ muduudi kʉlookya avo ˆvookiiyona voovo nɨ vatumwi vakʉʉlʉ tʉkʉ.
6 Baa koonɨ nɨɨnɨ nsiina wʉʉya wo lʉʉsɨka neeja, natɨɨte ʉmanyi mʉkʉʉlʉ. Isáare ɨrɨ taroonekya kɨweerwii kʉrɨ nyuunyu.
7 Mwamányire nɨɨnɨ niikiimya na ɨsɨ sa niviinʉle nyuunyu ko vavariyʉrɨra Masáare Maaja ya Mʉlʉʉngʉ baa marɨho tʉkʉ. Eri, nabweeyya ʉvɨ so bweeyya jeyyo wʉʉ?
8 Mpɨɨndɨ ˆnatʉmamáa kwaanyu, nahokeráa nyambirirya fuma kwa mpuka jɨɨngɨ ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Nɨ ja naviiviráa vaantʉ vɨɨngɨ sa nɨvaambirirye nyuunyu.
9 Naanɨ mpɨɨndɨ ˆnɨjáa na nyuunyu, sɨ naava muriwa kwa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ, sa kʉsɨrɨrwa kwaanɨ, kwaseyyiwáa nɨ vaaniitʉ va Makedoníа. Voovo vaampeeráa kɨra ˆnoosaaka. Nalaangáa neeja sa ndɨɨre kʉva muriwa kwaanyu, baa kei, tuuba ndɨrɨ laanga neeja.
10 Ja ˆvyeene kɨmáárɨ cha Kirisitʉ kɨrɨ isii yaanɨ, kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwɨ kʉrɨ ɨsɨ ya Akáaya, ˆarɨ kʉʉnkaan’ya ndeke kwiidʉʉmbɨrɨra kwa isáare ɨrɨ tʉkʉ.
11 Sa che? Eri, nɨ sa viintʉ sɨ naveenda wʉʉ? Mʉlʉʉngʉ amányire naveenda!
12 Tuuba ndɨrɨ bweeyya ˆvyeene noobweeyya, sa vatumwi avo ˆveene vookiiyanɨrɨra vakúúlʉ, vasiindwe kwiidʉʉmbɨrɨra mʉrɨmo waavo nɨ ja wiiswi ʉrɨ.
13 Vaantʉ ja avo, nɨ vatumwi va ʉloongo, nɨ vatʉmami ˆvakóoveraa vaantʉ, na vi-ivárindʉlaa vakava ja vatumwi va Kirisitʉ.
14 Ɨkyo sɨ kɨɨntʉ cho hwaalarya tʉkʉ, sa baa Irimʉ riivarindúlaa rɨkava ja murimʉ mʉʉja wa kɨweerʉ.
15 Sa jeyyo, sɨ kɨɨntʉ cho hwaalarya tʉkʉ vatʉmami vaachwe, kwiivarindʉla vave ja vatʉmami va ʉwoloki. Kʉhererery a, hokera varɨ kɨra ˆkɨtéire mɨrɨmo yaavo.

Paúli Yookiivaɨra Kɨpeembe Uturikiri Waachwe

16 Nɨ lʉʉsa niise kei, mʉʉntʉ yoyoosi karɨ aanyone ndɨrɨ mʉkoókoyo tʉkʉ. Maa kaa, baa koonɨ aanyíine ndɨrɨ mʉkoókoyo, aanteerere ja mʉkoókoyo sa niivae kɨpeembe kiduudi.
17 Masáare aya ˆnoolʉʉsa haaha yo kwiivaɨra kɨpeembe, sɨ nalaiririwa nɨ Mweenevyoosi tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, noolʉʉsa ja mʉʉntʉ mʉkookoyo.

✡ **10:17** Laanga Yeremía 9:24.

18 Sa viintu vaantu ˆvari foo viidúumbiriraa ja vaantu va weeru, baa niini kiiduumbirira ndiri.
19 Nyuunyu mwiiyónaa mwatiite tooti, maa kaa, mwavayímiriryaa vaantu vakookoyo.
20 Ati mundooyimirirya muuntu ˆyoovaviika utúmwii, muuntu ˆyooviivira na ˆyoovahoka viintu vyaanyu, muuntu ˆyoovachwa mati na ˆyoovahapula miiswii.
21 Nookoona soni kuluusa suusu ni teketeke tujáa munumuunu kubweeyya ayo.

Haaha ni luusa niise ja mukoókoyo, kooni kwatiite muuntu ˆasaakwa ayere kwiivaa kipeembe kwa roroosi, baa niini nasaakwa niivae kipeembe kwa iro.
22 Voovo ni Vaeburanía wuu? Baa niini ndiri Mweeburanía. Voovo ni Viisiraéeli wuu? Baa niini ndiri Mwiisiraéeli. Voovo ni va mbyaala ya Aburahá amu wuu? Baa niini ndiri wa mbyaala ya Aburahá amu.
23 Voovo ni vatumami va Kirisitu wuu? Haaha ni luusika niise ja muuntu ˆasala. Niini ndiri mutumami wa Kirisitu kulookya voovo. Niini namanyika kutumama kulookya voovo, nachuungwa munyololwii ˆkari foo kulookya, nanuswa maatukú vii kulookya, na nalumana na inkwya ˆkari foo.
24 Nanuswa vira vibóoko vya Vayahúudi makumi yatatu na keenda (39) mara kasaano.
25 Navawa nkome ni Varúumi katatu, navawa na mawye kamudu, méeli yaansaambukira katatu, na kei niikala mayiyii chiriri chobu.
26 ˆKari foo mpiindi ˆnakeráa njira, nalumanáa na marema ya njuujii na ya vahóki, marema yo vawa ni Vayahúudi viivaani na ni vaantu si ˆvari Vayahúudi. Nalumanáa na marema míijii, masekii na mayiyii. Kei nalumana na marema yo turikiriwa ni vaaniitu si ˆvamurúmaa Yéesu.
27 Natumama murimo ˆwafafa na naturikira, ˆkari foo nasova tulo. Naturikira na njala na nyóota ya maaji, ˆkari foo nasova chóorya, na niikala mpehwii na kisava.
28 Hamwi na ayo yoosi, kira siiku nookiiririkana wiimiriri wa mpuka joosi ja vaantu ˆvamuruma Yéesu.
29 Kooni muuntu umwi ari teketeke kimutima, niini niitéeraa teketeke yaachwe. Kooni muuntu umwi aháandirwe atumame uvi, niini navisúulaa maatuku vii.
30 Kooni vyasaakwa niivae kipeembe, kwiivaira ndiri kipeembe vira viintu ˆvyoónekyaa ni teketeke ndiri.
31 Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu Yéesu, yeeye asaakwa aduumbwe kwa siku ˆjisiina uhero, amányire si nooluusa uloongo tuku.
32 Mpiindi ˆnijáa Damésiki, gávana ajáa isi ya mutemi Aréeta, ajáa aviika valukaluka kulaangirirya múuji uwo sa aankwaate.
33 Maa kaa, vaantu vamwi, vaankiimya ikápwii ko tweera na chooririi ˆcheene kijáa lukaandii lwa múuji, maa nkahona kwaatwa.✡

12

Njori ya Paúli na Teketeke Yaachwe

1 Noosaakwa niivae kipeembe! Baa neembe kubweeyya jeyyo kusiina kunáálo yoyoosi, luusa ndiri kulootera na njori ˆnaheewa fuma kwa Mweenevyoosi.
2 Namumányire muuntu umwi ˆamuruma Kirisitu myaaka ikimi na ine (14) ˆilóokire, asumulwa fuuru kurumu ya katatu. Si namányire kooni ajáa na muviri uhu, au si ajáa na muviri uhu tuku mpiindi ˆasumulwáa. Muluungu noo amányire.
3 Kei namányire muuntu uhu, kooni ajáa asumulwa kwa njira ya muviri au kwa njira ya mutima, niini si mányire tuku, maa kaa, Muluungu noo amányire.
4 Muuntu uhu kwa ntálarya ajáa atwaalwa na kurumwii. Uko, akateera masáare yo hwaalarya munumuunu, ˆmeene muuntu si ari daha luusa tuku, na si asaakwa aluuse tuku.

✡ **11:33** Laanga Miirimo ya Vatumwi 9:23-25.

5 Niinɨ kiivaa ndirɨ kɨpeembe sa muuntu ja uhu, maa kaa, sɨ sa niinɨ mweeneevyo tukʉ, niinɨ kiivaa ndirɨ kɨpeembe vii sa teketeke yaanɨ.
6 Maa kaa, koonɨ noosaaka kwiivaa kɨpeembe sɨ ndirɨ kʉva mukoókoyo tukʉ, sa kʉva ndirɨ noolʉʉsa kɨmáárɨ. Baa neembe nɨ jeyyo, sɨ ndirɨ kiivaa kɨpeembe tukʉ, sa sɨ neenda muuntu yoyoosi aandʉʉmbirɨre kʉlookya vira ˆmbwéeyyaa na ˆndúusaa tukʉ.
7 Maa kaa, sa ndiire kwiivaa kɨpeembe kwa uhu wiivariyuli ˆuhwáalaryaa ˆnalairwa, naheewa mwiíwa muvirii waanɨ, mutumwi wa Irimʉ sa wuunturikirye.
8 Namʉloomba Mweenevyoosi katatu aanseyyirye mwiíwa uhu.
9 Maa kaa, yeeye aansea, “Nduwo yaanɨ yakweenererya, sa ngururu jaanɨ jakíimanaa teketekii.” Sa jeyyo, navyeéndire munumuunu kwiivaa kɨpeembe sa teketeke yaanɨ, sa ngururu ja Kirisitu jive hamwɨ na niinɨ.
10 Ikɨ noo ˆchooreka, sa Kirisitu, natiite cheeru kʉva teketeke, kʉtʉkirwa, kʉtʉrikira, koondomereriwa na kʉva maremii, sa mpiindɨ ˆndirɨ teketeke, noo ndirɨ na nguruu.

Wiikovereri wa Paúli kwa Vakoríinto

11 Haaha noolʉʉsika ja ndirɨ mʉkoókoyo, na nyuunyu noo ˆmwabwéeyyiirye ndʉʉsike jei. Nyuunyu noo ˆmwasaakwa mwaandʉʉmbirire, sa niinɨ sɨ ndirɨ muduudi kʉlookya avo ˆvaánirɨrwaa “vatumwi vakʉʉlʉ” tukʉ, baa neembe niinɨ sɨ ndirɨ kiintu chochoosi.
12 Mpiindɨ ˆnijáa meenyu, nijáa nayimirirya maatukʉ, na nabweeyya isháara, myuujíisa na viintu ˆvihwáalaryaa ˆvyoónekyaa niinɨ ndirɨ mutumwi.
13 Kisiina ˆcheene nabweeyya kwa mpuka jiingɨ ja vaantu ˆvamuruma Yéesu na sɨ nabweeyya kwaanyu tukʉ. Ifaanaa ikava nahon’ya kʉdiira kʉva muriwa kwaanyu. Koonɨ ikyo noo kiintu nasova uwoloki, nooloomba yasire!
14 Haaha nimíirye neeja kʉʉja na meenyu lwa katatu, maa kaa, sɨ ndirɨ kʉva muriwa kwaanyu tukʉ. Sɨ noosaaka viintu vyaanyu tukʉ, maa kaa, noovasaaka nyuunyu. Nalúusire irɨ, sa sɨ vaana noo ˆvasaakwa vaviike viintu kitubeekii sa vavyiirɨ vaavo tukʉ, maa kaa, vavyiirɨ noo vasaakwa vaviike viintu kitubeekii sa vaana vaavo.
15 Niinɨ natiite cheeru kʉtoola viintu vyaanɨ, baa kwiitoola niinɨ mweeneevyo kʉvaambirirya nyuunyu. Maa kaa, eri, ˆvyeene niinɨ nootuuba kʉveenda munumuunu, noo ˆvyeene nyuunyu mookeehya kʉʉnyenda wʉʉ?
16 Haaha arumi, niinɨ na nyuunyu ruma tiise, niinɨ sɨ naava muriwa kwaanyu tukʉ. Maa kaa, vamwɨ kʉrɨ nyuunyu voosea, “Paúli nɨ mʉweere, avaheemba kwa uweere.”
17 Eri, amwaarɨ muuntu ˆnamutuma sa avakwaate matu nyuunyu wʉʉ?
18 Namʉloomba Tíito ʉʉje hamwɨ na mwaaniitu wiingɨ na meenyu. Eri, Tíito avakwaata matu wʉʉ? Sɨ mookoona niinɨ na Tíito nɨ mutima umwɨ tʉrɨ tukʉ wʉʉ? Baa kei lʉyeendo lwiiswi lwiifwíine tukʉ wʉʉ?
19 Ifaanaa mundookiiririkana kʉsea, mpiindɨ joosi iji nɨ tookiitetera vii. Suusu nɨ lʉʉsa tiise aya mbere ya Mʉlʉʉngʉ ja vaantu ˆtakʉndikaniwa na Kirisitu. Vanaviitu taveenda. Aya yoosi ˆtootumama, nɨ sa kuruma kwaanyu kwiime neeja.
20 Haaha nookoofa mpiindɨ ˆndirɨ kʉʉja na meenyu, shaana ndirɨ mʉrɨ na lʉyeendo ˆlweene sɨ lʉrɨ kʉʉnjerya mʉtima. Iro, bweeyya rirɨ ntʉmame ˆmeene sɨ yarɨ veerya mitima. Nookoofa ifaanaa nkavashaana mʉrɨ na wiitóoli, kivina, nkalari, kira muuntu kwiilaanga yeemweene vii, kwiilʉʉsa, kwiisaambirirya, kwiivaa kɨpeembe na ntiribuka.
21 Kei, nookoofa mpiindɨ ˆndirɨ kʉʉja na meenyu, Mʉlʉʉngʉ waanɨ, bweeyya arɨ noone soni mbere yaanyu. Koolololokera ndirɨ mutimii koona vaantu ˆvarɨ foo katikatɨ yaanyu ˆveene vabweeyya uvɨ sikʉ ˆjilóokire, na sɨ vanamʉvalandukira Mʉlʉʉngʉ tukʉ. Vakaarɨ vatúmamaa kosu, vakaarɨ viihéngeetaa na vakaarɨ vayéendaa ja kúri.

13

Kʉkaan’ya ko Herererya

1 Ulu ni lwa katatu nookuuja na meenyu. Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu.”✡
2 Nahumula kuvaluma kutu mpiindi ˆnijáa na nyuunyu lwa kaviri. Haaha ni hindukira niise baa neembe ndiri kuli. ˆNdiri hinduka, si ndiri reka kuvalaira chiiru tuku vara voosi ˆvatumama uvi aho ncholo, baa na vara viingi ˆvootumama uvi.
3 Bweeyya ndiri jeyyo, sa viintu moosaaka turya kikomi Kirisitu, luusika iise ko tweera niini. Kirisitu si ari teketeke kwaanyu tuku, maa kaa, atiite ngururu kati na kati yaanyu.
4 Kikomi baa neembe aning’iniwa musaláabii fuuru akakwya kwa teketeke, haaha ni nkaasu ari kwa ngururu ja Muluungu. Viivyo baa suusu ni teketeke turi ko va kiintu kimwi ne, maa kaa, takundikaniwa ne kwa ngururu ya Muluungu kuri nyuunyu.
5 Haaha iyeren’yi veeneevyo, sa mutaange kooni muri na kuruma. Iyeren’yi veeneevyo. Eri, si mumányire Yéesu Kirisitu amwaari isii yaanyu tuku wuu? Kooni si mumányire, aho mwasíindirwe.
6 Maa kaa, ni kiilaangya niise nyuunyu taanga muri suusu si tasiindwa tuku.
7 Toomuloomba Muluungu, kari mutumame uvi wowoosi tuku ja ˆvyeene talúusire. Si sa toosaaka toonekane tasiinda uyeren’yi uwo tuku, kiri vyoova jeyyo, toosaaka mutumame maaja, baa kooni suusu turi koonekana tasiindwa ni uyeren’yi uwo.
8 Ni luusa niise jeyyo, sa tusiina ngururu jo kitira kimáári tuku, maa kaa, toofafirirya kimáári.
9 Toovyeenda kooni suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu. Toomuloomba Muluungu avaambiririye mukiimane.
10 Sa jeyyo, ni kuvaandikira niise masáare aya mpiindi ˆnkaari si ni nuuja na meenyu. Sa mpiindi ˆndiri fika meenyu, ndiire kuva mukari kwa wiimiriri ˆnaheewa ni Mweenevyoosi. Ni luusa niise jeyyo, sa Mweenevyoosi aampeera wiimiriri wo vabweeyya mwiime neeja kwa kura kuruma, na si ko vasaambula tuku.

Lumbi yo Herererya

11 Haaha vanaviitu, ikali nkaasu. Mukiimane, muheewe mutima, muve kiintu kimwi miiririkanwii yaanyu na mwiikale mwiikalo muuja. Ne Muluungu, yeeye ˆari na kweenda na mwiikalo muuja, kuva ari hamwi na nyuunyu.
12 Mundookiiluumbya ko kiisundira kuuja.
13 Vaantu voosi va Muluungu turi novo aha, vavalúumbiirye.
14 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, na kweenda kwa Muluungu, na kuva kiintu kimwi na Mutima waachwe Muuja, vive hamwi na nyuunyu voosi.

✡ **13:1** Laanga Nkumbukira ya Miiro 19:15.

Barúwa ya Paúli kwa Vagalatía
Mulongooryo

Barúwa kwa Vagalatía, yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika barúwa ihi kwa mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu va isi ya Galatía. Ihi barúwa, yaandikwa kati ya myaaka ya 48-53 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Galatía ni mukóowa wa isi siku iji ˆiséwaa Uturúuki. Paúli na Barinába vavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu uko (2:1-9). Vaantu ˆvari foo vajáa voona myuujíisa ˆmyeene Paúli abweeyyáa na vakamuruma Yéesu (Miriimo ya Vatumwi 19:8-12). Maa kaa, siku ˆjikaseese, Vayahúudi vamwi vakavakiindya, ni mpaka vakwaatye Miiro na tuuva ja Vayahúudi na vandootwaalwa na kibawii de vave vaantu ˆvamuruma Yéesu kikomi (2:15-17; 5:1-6).

Barúwii ihi, Paúli avakumbusikya Vagalatía ˆvyeene Mululungu avalámuriryaa vaantu ˆvamuruma Yéesu, si ko kwaatya miiro au tuuva ja vaantu tuku. Paúli asea, si turi valwa vawoloki mbere ya Mululungu ko kwaatya Miiro yaachwe tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu vii (2:15-21). Paúli asea, mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yéesu wasaakwa ulongoolwe ni Mutima Muuja. Kei, aluusa kwa uwariwari wiivariyuli wa nteendo ˆjifúmaa wuuntwii wa uvi (5:19-21), na ndiiwa ja Mutima Muuja (5:22-23). Atuwyiira tuurume ulairiri wa Kirisitu noo kusea kuveenda vaantu viingi, na kuvaambirirya kuvereka miriwa yaavo (6:2).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoovariyula Masáare Maaja na wiimiriri waachwe ja Mutumwi *1:1-2:21*
Kuviikwa húuru fuma kuri Miiro *3:1-25*
Ukúulu wa Masáare Maaja mweeri ya Miiro *3:26-4:31*
Uhúuru wa muuntu ˆamuruma Yéesu *5:1-26*
Ukiindya wa mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yéesu *6:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli. Niini si natumwa ni vaantu tuku na kusiina muuntu umwi ˆaandairirya tuku, maa kaa, niini natumwa ni YéesuKirisitu mweeneevyo na Mululungu Taáta, yeeye ˆamufufula Yéesu.

2 Niini na vaaniitu voosi ˆvamuruma Yéesu ˆvari na niini aha, toovaluumbya nyuunyu mpuka ja vaantu ˆmwamuruma Yéesu uko isi ya Galatía.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu jive na nyuunyu.

4 Yeeye atoola nkaasu yaachwe sa atulamurirye fuma uvii woosi wa weeru ihi ya haaha. Abweeyya jeyyo, ja ˆvyeene Mululungu Taáta wiitu asaaka.

5 Mululungu abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi!

Masáare Maaja ya Kikomi

6 Nahwáalariiwe maatuku vii ni nyuunyu! Kwa mpiindi nduudi vii mwamurékire Mululungu, yeeye ˆavaaniriira kwa nduwo ya Kirisitu, na mwaándire tuuba ukiindya wiingi ˆmweene vaantu viingi vuuyánirira ni masáare maaja.

7 Kimaari, kusiina masáare maaja yiingi tuku. Maa kaa, kwatiite vaantu ˆvoovasaangyasaangya na ˆvoosaaka vavalandule Masáare Maaja ya Kirisitu.

8 Kooni muuntu yoyoosi, ive ni suusu veeneevyo au ive ni murimu muuja fuma kurumwii, woovavariyurira masáare maaja ˆyiísimire na yara suusu ˆtavavariyurira, muuntu uwo ajumwe ni Mululungu.

9 Ni kuvawyiira niise kei, ja ˆvyeene nahumula vawyiira, koonі muuntu yoovavariyurіra masáare maaja ˆmeene yiísimire na yara ˆtavavariyurіra, muuntu uwo ajumwe ni Muluungu!
10 Eri, ni kiisea mwiise ni saaka niise ndumike kwa vaantu wuu? Aka tuku, niini noosaaka ndumike kwa Muluungu yeemweene vii. Baku ni kiisea mwiise noosaaka mbweeyye vaantu vavyeende wuu? Ngaari noosaaka kuveerya vaantu mitima, ngaari si ndiri mutumami wa Kirisitu tuku.

ˆVyeene Paúli Atumwa Kuvariyula Masáare Maaja

11 Vanaviitu noosaaka mutaange Masáare Maaja ˆnavavariyurіra, si yafuma kwa vaantu tuku.
12 Niini si nahokera ayo Masáare Maaja fuma kwa muuntu tuku, na si nakiindiwa ni muuntu tuku, maa kaa, Yéesu Kirisitu mweeneevyo aanvariyurіra.
13 Sa nyuunyu mwateera ˆvyeene nijáa mpiindi ˆnalwijáa sa díini yaani ya Kiyahúudi. Mwamányire ˆvyeene naturikirya maatuku mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu na nasaakáa niimale iyo mpuka kamwi.✡
14 Niini ni mbere nijáa ya viivaani ˆvari foo va lukolo lwaani, va irika raani. Niini nalwiiráa díini ya Kiyahúudi. Namanyikáa na mutima waani kukwaatya nkuungu ja vala baaba wiitu.✡
15 Maa kaa, de baa nvyaalwe, Muluungu ajáa aankera na ivarwii, akaanyaniriira kwa nduwo yaachwe.
16 Yeeye alamula kumuvariyula Mwaana waachwe kwaani. Alamula kubweeyya jeyyo, sa nvariyule Masáare Maaja ya Mwaana waachwe kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Kuri aya yoosi niini si niilaangya sáare na muuntu yoyoosi sa iki ˆnootumama tuku.
17 Niini si nadoma na Yerusaléemu nkavoone vatumwi vara ˆvaanongorera kuva vatumwi tuku, maa kaa, chaangu natamanya na Arábia. Mpiindi ˆjikalooke, nahinduka kei na Damésiki.
18 Myaaka itatu ˆikalooke, maa nkadoma na Yerusaléemu sa nkalumane na Kéefa, noo kusea Peéteri. Niikala kwaachwe siku ikimi na isaano (15).
19 Si niiyona na vatumwi viingi tuku, maa kaa, Yaakúupu mwaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi vii.
20 Ni kuvawyiira niise mbere ya Muluungu, iki ˆnoovaandikira si cha uloongo tuku.
21 Siku ˆjikalooke, nijáa nadoma na Síria na Kilikía.
22 Maa kaa, mpiindi ijo, niini si nijáa namányirwe kuri mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu uko isi ya Yudéea ˆjiri kiintu kimwi na Kirisitu tuku.
23 Kiintu voovo vajáa vamányire kuri niini ni iki, “Muuntu ura aho ncholo ˆatuturikiryáa, haaha yoovariyula kuruma kukura ˆkweene asaakáa akumale imalo.”
24 Novo vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima sa niini.

2

Vatumwi Vooruma Miriimo ya Paúli

1 Myaaka ikimi na ine (14) ˆikalooke, nijáa naambuka na Yerusaléemu na Barinába. Baa Tíito nijáa namusumula, nkaambukan’ya ne.
2 Nijáa naambuka na uko, sa Muluungu ajáa aanyónekiirye ndome. ˆTukafike uko, tujáa twalumana na vakúúlu va vaantu ˆvamuruma Yéesu. Uko nkavawyiira kijiraawii Masáare Maaja ˆnavariyuláa kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Nabweeyya jeyyo, sa murimo ˆnatumamáa na ˆnootuuba kutumama, kari ji uve ni wa mukube tuku.
3 Maa kaa, baa Tíito neembe ajáa Mugiríki, na ajáa hamwi na niini si adoomereriwa atwaalwe na kibawii tuku.

✡ **1:13** Laanga Miriimo ya Vatumwi 8:3; 22:4-5. ✡ **1:14** Laanga Miriimo ya Vatumwi 22:3.

4 Isáare iri ro twaalwa na kibawii, rijáa ruuriwa ni vantu vara ^viibweeyyáa ni vaaniitu, kumba vajáa viiyingirya kwa uweere sa valaange uhúuru wiitu ^taheewa ni Kirisitu Yéesu. Kiintu ^vasaakáa, ni kutubweeyya tuve vatúmwa va Miiro ya Músa.
5 Suusu si twiirumira novo baa kiduudi vii tuku, sa kikomi cha Masáare Maaja kituube chaala na nyuunyu.
6 Maa kaa, vakúúlu va vantu ^vamuruma Yéesu, na ^vanyemiwáa munumuunu, vajáa vasiina isáare roroosi ifya ro kuungwyiira tuku. Na kwaani ikyo si kiintu tuku, sa Mululungu si aláangaa ukúúlu wa muuntu tuku.
7 Avo valongooli, vajáa vataanga, Mululungu aantuma kuvariyula Masáare Maaja kwa vantu si ^vari Vayahúudi, ja ^vyeene amutuma Peéteri avariyule Masáare Maaja kwa Vayahúudi.
8 Sa Mululungu ^atúmamaa murimwii wa utumi wa Peéteri kwa Vayahúudi, kei ye-eye noo ^aambweeyya niini nive mutumwi murimwii wa utumi kwa vantu si ^vari Vayahúudi.
9 Haaha, Yaakúupu, Kéefa* na Yooháani ^veene vajáa valongooli vakuulu va vantu ^vamuruma Yéesu, vakataanga Mululungu noo ^ampeera uhu murimo kwa nduwo yaachwe vii. Sa jeyyo vakatukwaata mikono niini na Barinába koonekya ni kiintu kimwi turi. Tukiirumira suusu tukatumame kwa vantu si ^vari Vayahúudi novo vatumame kwa Vayahúudi.
10 Avo valongooli vakatuloomba isáare rimwi vii, tundoovakumbukira vantu vakiva ^vamuruma Yéesu ^vari uko Yerusaléemu. Na ikyo ni kiintu ^nijáa na mpiima kukitumama.

Paúli Yoomudalavya Peéteri

11 Haaha Kéefa akuuja na Antiókia kuuntu ^nijáa. Siku imwi, nkamudalavya mbere ja vantu sa ajáa ahóniirye.
12 Peéteri ^akafike vii, arijáa na vantu ^vamuruma Yéesu si ^vari Vayahúudi. Maa kaa, vantu vamwi fuma kwa Yaakúupu ^vakafike, akiikera na vantu si ^vari Vayahúudi, akareka kurya chóorya novo. Ajáa abweeyya jeyyo, sa oofáa vantu vara ^vadoomereryáa vantu ^vamuruma Yéesu voosi vandootwaalwa na kibawii.✡
13 Sa jeyyo, vantu ^vamuruma Yéesu vara ^vajáa Vayahúudi vakaanda tuubirirya ukweembi wa Peéteri, baa Barinába akakusiririwa ni ukweembi waavo.
14 ^Nkoone si voobweeyya ^vyeene kimáári cha Masáare Maaja kiri, nkamuwyiira Kéefa mbere ja vantu noomusea, “Weewe uri Muyahúudi, maa kaa, wiíkalaa ja muuntu si ^ari Muyahúudi. Sa che de haaha woovadoomererya vantu si ^vari Vayahúudi vatuube tuuva ja Kiyahúudi?”

Vantu Voosi Valámuririwaa ko Muruma Yéesu Kirisitu

15 Suusu ufumo wiiswi ni Vayahúudi na si vantu si ^vari Vayahúudi tuku, ^veene tuvaániriraa ^vari na uvi!
16 Suusu tamányire, muuntu si ari valwa ni muwoloki ko kwaatya Miiro tuku, maa kaa, ni ko muruma Yéesu Kirisitu vii. Jeyyo, baa suusu tamuruma Yéesu sa tuvalwe vawoloki kwa njira yo muruma Kirisitu, si ko kwaatya Miiro tuku. Kikomi kusiina muuntu ^ari valwa ni muwoloki, ko kwaatya Miiro tuku.✡
17 Haaha suusu toosaakira tuvalwe turi vawoloki ko kundikaniwa na Kirisitu. Maa kaa, kwa vantu viingi suusu tookoonekana ni vantu ^tabwéeyyaa uvi. Eri, ni kimáári Kirisitu yootubweeyya tuve vantu ^tatúmamaa uvi wuu? Aka tuku!
18 Maa kaa, kooni nahíndukiire muryuungu wa kali wo kwaatya Miiro, ura muryuungu ^nasiita, aho, kuva ndiri muuntu ^nabwéeyyaa uvi.

---

* **2:9** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.
✡ **2:12** Laanga Miirimo ya Vatumwi 11:3. ✡ **2:16** Laanga Sabúuri 143:2; Varúumi 3:20.

19 Mpiindi ˆniikomyakomyáa kukwaatya Miiro, Miiro ijáa yaandamurira. Maa kaa, haaha si nooyera kukwaatya iyo Miiro tuku, sa ndahe kwiikala ja ˆvyeene Mulúungu yoosaaka.
20 Kirisitu ˆakakwye musaláabii, baa niini mwiikalo waani wa kali waakwya. Haaha ni nkaasu ndiri, maa kaa, si ja ˆvyeene nijáa hara kali tuku. Haaha ni Kirisitu ˆyookiikala isii yaani. Mwiikalo wa muviri ndiri nowo mpiindi iji noo kiikala ko muruma Mwaana wa Mulúungu. Yeeye aanyenda, akatoola nkaasu yaachwe sa aandamurirye niini.
21 Si kimáári ni siita niise nduwo ya Mulúungu tuku. Kooni muuntu ari daha valwa ni muwoloki mbere ya Mulúungu ko kwaatya Miiro, inkwya ya Kirisitu ni mukube.

3

Ni ko Muruma Yéesu vii

1 Eri, nyuunyu Vagalatía, kikomi mwavíire vakoókoyo wuu? Ni ani avalowa? Niini navavariyurira ikava kiweerwii ni sa che YéesuKirisitu aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.
2 Noosaaka niikiindye isáare rimwi fuma kwaanyu. Eri, mwahokera Mutima Muuja sa mwakwaatya Miiro wuu? Baku ni sa mwateerera na mwaruma Masáare Maaja ya Yéesu?
3 Ni sa che mwavíire vakoókoyo jei? Mwaanda mwiikalo waanyu mufya kwa ngururu ja Mutima Muuja, maa kaa, haaha moosaaka mumarikirirye kwa ngururu jaanyu kiwuuntu!
4 Eri, uturikiri woosi ˆmwapata mookiisea ni wa mukube wuu? Aka tuku, si ujáa wa mukube tuku!
5 Eri, Mulúungu avahéeraa Mutima waachwe Muuja na abwéeyyaa myuujíisa kuri nyuunyu sa mwakwaatya Miiro wuu? Baku sa viintu mwateera, na mukaruma Masáare Maaja ya Yéesu?
6 Iririkani Aburaháamu, Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Aburaháamu amuruma Mulúungu, sa jeyyo, Mulúungu akamuvala Aburaháamu ni muwoloki."✡
7 Haaha mutaange, vaantu ˆvamuruma Mulúungu, avo noo vaana va Aburaháamu va kikomi!✡
8 Masáare ˆYari Mpeho yalaala na mutwe, Mulúungu vavala ari vaantu si ˆvari Vayahúudi ni vawoloki kwa njira yo ruma. Mulúungu alongoola kumuwyiira Aburaháamu Masáare aya Maaja yoosea, "Ko tweera kwaako vaantu va isi joosi talariwa vari."✡
9 Sa jeyyo, vaantu ˆvamuruma Mulúungu, vatálariwaa, ja ˆvyeene Aburaháamu atalariwa sa amuruma Mulúungu.

Vaantu Valamuririwa Fuma Njumo ja Miiro ya Músa

10 Maa kaa, voosi ˆviiláangyaa kulamuririwa so tuuba ˆmeene yasaakwa ni Miiro, avo vajumwa. Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Yoyoosi ura si ˆatúubaa no tumama yoosi ˆmeene yaandikwa Kitáabwii cha Miiro, uwo ajumwa."✡
11 Ni kimaari, kusiina muuntu ˆari valwa ni muwoloki mbere ya Mulúungu so tuuba Miiro tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Muuntu ˆari kuva nkaasu, ni ura Mulúungu ˆari muvala ni muwoloki sa kuruma kwaachwe."✡
12 Miiro si yiláangyaa kuruma tuku, kiri vyoova jeyyo, yayéren'yaa nteendo ˆng'eene muuntu atúmamaa. Ni ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Muuntu yoyoosi ura ˆatúmamaa ˆmeene yasaakwa ni Miiro, kiikala ari ko yera tuuba iyo Miiro."✡
13 Kirisitu atununuula fuma kuri lujumo lwa Miiro ko sumula lujumo ulo sa suusu. Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Yoyoosi ˆavairirwa musaláabii, ajumwa."✡

✡ **3:6** Laanga Ncholo 15:6; Varúumi 4:3. ✡ **3:7** Laanga Varúumi 4:16. ✡ **3:8** Laanga Ncholo 12:3. ✡ **3:10** Laanga Nkumbukira ya Miiro 27:26. ✡ **3:11** Laanga Habakúuki 2:4. ✡ **3:12** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **3:13** Nkumbukira ya Miiro 21:23.

14 Kwa njɨra ya Kirisitʉ Yéesu, Mʉlʉʉngʉ avatalarya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi kwa ntálarya jijira ˆiichuunga kwa Aburahá́amu, sa jeyyo, suusu vara ˆtwaruma tʉhokere Mʉtɨma Mʉʉja ʉra Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉtʉheera.

Miiro na vira Mʉlʉʉngʉ ˆAmʉlaha Aburahá́amu

15 Vanaviitʉ, noosaaka ntoole lusímo ʉlʉ fuma kʉrɨ mwiikalo wa kɨra siikʉ. Tʉlʉʉse, kwatɨɨte vaantʉ vavɨrɨ ˆviirúmɨɨre kɨɨntʉ kɨmwɨ. Koonɨ ʉko kwiirʉmɨra kwahúmwɨɨre kʉndɨkaniwa, kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ daha siita au koongererya chochoosi kwa kɨra ˆviirúmɨɨre tʉkʉ.

16 Haaha, Mʉlʉʉngʉ iichuunga kwa Aburahá́amu baaba wiitʉ na mbyaala yaachwe. Masáare ˆYarɨ Mpeho sɨ yasea, “Na mbyaala jaachwe tʉkʉ,” noo kʉsea sɨ vaana ˆvarɨ foo tʉkʉ, maa kaa, yasea, “Na mbyaala yaachwe,”✡ noo kʉsea nɨ mwaana ʉmwɨ ne nɨ Kirisitʉ.

17 ˆCheene noosaaka lʉʉsa nɨ ɨkɨ, Mʉlʉʉngʉ abweeyya mʉhá́ko na ʉʉkʉndɨkan’ya myaaka magana yanɨ na makumi yatatʉ (430) Miiro sɨ ɨnaava. Sa jeyyo, Miiro ɨyo sɨ ɨrɨ wuna mʉhá́ko ʉwo au baa kʉkʉvalandʉla ʉko kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

18 Ngaarɨ vaantʉ vahókeraa ʉpaari waavo fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ko kwaatya Miiro, ngaarɨ ʉpaari ʉwo sɨ wiilá́angyaa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ kwa nduwo yaachwe, amʉheera Aburahá́amu ʉpaari wa mʉhá́ko waachwe, sa amʉlaha jeyyo.✡

19 Haaha Miiro nɨ mʉrɨmo che ɨtɨɨte? Miiro yavɨɨkwa sa yoonekye ʉvɨ wa vaantʉ, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja ʉra wa ichina ra Aburahá́amu Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉmʉreeta. Miiro ɨyo, yalaiririwa nɨ mirimʉ miija ko tweera Mú́sa mʉkʉndɨkan’yi kati ya Mʉlʉʉngʉ na vaantʉ vaachwe.

20 Mʉkʉndɨkan’yi asaakwa koonɨ nkaande ivɨrɨ joobweeyya mʉhá́ko. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ nɨ ʉmwɨ, yeeye abweeyya mʉhá́ko na Aburahá́amu baa mʉkʉndɨkan’yi tʉkʉ.

21 Eri, haaha Miiro yakɨ́ɨkanaa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ wʉʉ? Aka tʉkʉ! Sa ngaarɨ yatoolwa miiro ˆɨrɨ daha kʉvaheera vaantʉ nkaasʉ, ngaarɨ mʉʉntʉ avá́lwaa nɨ mʉwoloki ko kwaatya Miiro.

22 Maa kaa, sɨ viri jeyyo tʉkʉ. Masáare ˆYarɨ Mpeho yabweeyya viintʉ vyoosi vichuungwe wiimiririi wa ʉvɨ, sa vira viintʉ Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉvaheera ko muruma Yéesu Kirisitʉ,✡ vaheewe vara ˆvamurúmaa Yéesu.

23 Mpɨɨndɨ vaantʉ ˆvajáa sɨ vanaava na kumuruma Kirisitʉ, Miiro yatwɨɨmɨrɨráa ɨkatʉbweeyya tʉve ɨsɨ yaachwe. Tawoojerá́a mpɨɨndɨ kumuruma Kirisitʉ ˆkʉrɨ variyʉlwa.

24 Miiro yatʉlongoolá́a ja mʉreri wiitʉ fʉʉrʉ mpɨɨndɨ Kirisitʉ ˆakʉʉje. Sa jeyyo, valwa tʉrɨ tʉrɨ vawoloki ko muruma Kirisitʉ.

25 Maa kaa, haaha kumuruma Kirisitʉ kwahʉmʉla fika, sa jeyyo sɨ tʉrɨ ɨsɨ ya Miiro ˆyatʉreráa tʉkʉ.

Vaana va Mʉlʉʉngʉ

26 Haaha nyuunyu nɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ kwa kumuruma kwaanyu Yéesu, sa mwakʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.

27 Nyuunyu voosi mwabatisiwa, mwakʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu, mwaava ja mwamwiivɨkɨra Kirisitʉ.

28 Sa jeyyo, Mʉyahúudi na mʉʉntʉ sɨ ˆarɨ Mʉyahúudi sɨ viísimire tʉkʉ, baa mʉtúmwa na mʉʉntʉ ˆarɨ húuru tʉkʉ, au mʉʉntʉ mʉlʉme na mʉʉntʉ muki tʉkʉ. Voosi nɨ hamwɨ mʉrɨ sa mwakʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.

29 Nyuunyu nɨ va Kirisitʉ, na kwa njɨra ɨyo mwaava uvyaalo wa Aburahá́amu, na hokera mʉrɨ viintʉ vyoosi vira Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉtʉheera.✡

✡ **3:16** Laanga Ncholo 12:7. ✡ **3:18** Laanga Varúumi 4:14. ✡ **3:22** Laanga Vagalatía 3:14. ✡ **3:29** Laanga Varúumi 4:13.

4

1 Haaha noosaaka nivawyiire, mupaari yoyoosi koonі akaarі musinga, sі iísimire na mutúmwa tukʉ, baa neembe máari joosi nі jaachwe.
2 Yeeye avíjaa isі ya vareri vaachwe na vantʉ ˆvookiimirіra máari jaachwe fʉʉrʉ іra mpiindі taáta waavo ˆiiyimya neeja.
3 Na suusu nі viivyo, mpiindі Kirisitʉ ˆajáa akaarі kʉʉja, tujáa nі ja vasinga, tujáa turі vatúmwa va tʉʉva ˆjiímirіraa іhі weerʉ.
4 Maa kaa, mpiindі іra ˆijáa yiimiwa neeja yafika, Mʉlʉʉngʉ amutuma Mwaana waachwe kurі іhі weerʉ. Mwaana waachwe ʉwo avyaalwa nі muuntʉ muki ja ˆvyeene suusu tavyaalwa, akiikala isі ya Miiro.
5 Atumwa sa atununuule suusu ˆtujáa isі ya Miiro. Abweeyya jeyyo, sa suusu voosi tuve vaana va Mʉlʉʉngʉ.
6 Mʉlʉʉngʉ amutuma Mutima wa Mwaana waachwe mitimii yiitʉ, sa turі vaana vaachwe. Ʉwo Mutima Mʉʉja, noo ˆyootubweeyya tumwaanirіre Mʉlʉʉngʉ “Áaba!” noo kʉsea, “Taáta!”
7 Haaha, nyuunyu sі vatúmwa tukʉ, maa kaa, nі vaana va Mʉlʉʉngʉ. Sa jeyyo, hokera murі viintʉ vyoosi Mʉlʉʉngʉ ˆavavіkіra vaana vaachwe.

Paúli Yoovalʉma Kutu Vagalatía

8 Nyuunyu hara kalі sі mujáa mwamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tukʉ. Mpiindі ijo, mujáa vatúmwa va fimilʉʉngʉ na sі viri Mʉlʉʉngʉ tukʉ.
9 Maa kaa, haaha mwamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, na Mʉlʉʉngʉ avamányire kʉlookya. Haaha nі sa che moosaaka mwiimirіrwe kei nі tʉʉva ˆjiímirіraa іhі weerʉ?✡ Tʉʉva ijo, jisiina ngururu tukʉ na nі kiintʉ kisiina. Bakʉ nі saaka mwiise kei muve vatúmwa va ijo tʉʉva wʉʉ?
10 Mʉkaarі mookwaatya ngovi ja Kіyahúudi wʉʉ? Atі moonyemya sikʉ jimwi ja júma, na ja myeeri na ja mwaaka, atі nі sikʉ jo munyemya Mʉlʉʉngʉ wʉʉ?
11 Nookoofa murіmo waanі woosi ˆnatʉmama kwaanyu nі wa bweete.
12 Vanaviitʉ noovakalaamya, muve húuru ja niinі, sa niinі sі ndirі isі ya Miiro tukʉ, na noo ˆvyeene nyuunyu murі. Nyuunyu sі mwaambweeyyirya ʉvі wowoosi tukʉ.
13 Mwamányire ʉlwíirі ˆnijáa nowo, noo waambweeyya nkapata nkalo yo vavariyʉrіra Masáare Maaja.
14 Baa neembe ʉlwíirі waanі wavayeráa muunchwe matі au muunsiite, sі mwabweeyya jeyyo tukʉ. Kirі vyoova jeyyo, ˆcheene mwabweeyya nі kuunduma ja ˆvyeene ngaarі mwaruma murimʉ mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ, au ja ˆvyeene ngaarі mwamuruma Kirisitʉ Yéesu mweeneevyo.
15 Kіra cheerʉ ˆmujáa nocho na hai chadómire? Kіkomi noolʉʉsa, sikʉ jira ngaarі mwadaha, ngaarі mwanonkola miiso yaanyu mʉʉmpeere.
16 Eri, haaha navíire muvі waanyu sa viintʉ noovawyiira kimáárі wʉʉ?
17 Avo vantʉ viingі voomanyіka sa vavapate, maa kaa, kiintʉ ˆvoovasaakirіra sі ˆchabooha tukʉ. Voosaaka vavakere na niinі sa muvatumamire voovo.
18 Nі vyabooha kʉmanyіka, maa kaa, іve so tumama maaja. Mundoobweeyya jeyyo mpiindі joosi, baa mpiindі sі ˆndirі na nyuunyu.
19 Vanavaanі, nookiiteera kei ʉsʉʉngʉ sa nyuunyu ja ʉsʉʉngʉ wa makata. Tuuba ndirі kwiiteera jeyyo, fʉʉrʉ Kirisitʉ ooneke yookiikala isii yaanyu.
20 Noomerya matі maatukʉ vii ngaarі ndirі na nyuunyu mpiindі iji, ngaarі nalúusikire na nyuunyu kwa ʉholi. Ndirі na woowa maatukʉ vii sa nyuunyu!

Lusímo lwa Sáara na Hájiri

✡ **4:9** Laanga Vagalatía 4:3.

21 Haaha ngwyiiri nyuunyu ˆveene moosaaka mʉve ɨsɨ ya Miiro, sɨ mwamányire ˆvyeene Miiro yalʉʉsa tʉkʉ wʉʉ?
22 Yaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho, Aburaháamu ajáa atɨɨte vaana vavɨrɨ. Ʉmwɨ ajáa avyaalwa nɨ Hájiri, ʉhʉ nɨ mʉʉntʉ muki mʉtúmwa ajáa, na mwaana wɨɨngɨ ajáa avyaalwa nɨ Sáara, ʉhʉ nɨ mʉʉntʉ muki ˆarɨ húuru ajáa.
23 Mwaana wa mʉʉntʉ muki mʉtúmwa ajáa avyaalwa kwa mʉryʉʉngʉ wa mʉʉntʉ. Maa kaa, mwaana wa mʉʉntʉ muki ˆajáa húuru yeeye ajáa avyaalwa kwa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ.
24 Vaantʉ vaki avo vavɨrɨ ifaanaa vakalaangwa ja lusímo lwa mɨháko ɨvɨrɨ. Hájiri ɨímaa ja mʉháko wa kalɨ ˆmweene wavɨɨkwa Luulwii lwa Sináai ˆlʉrɨ Arábia. Vaana vaachwe vavyaalwa ja vatúmwa ɨsɨ ya Miiro.
25 Hájiri ɨímaa ja Lʉʉlʉ lwa Sináai ˆlʉrɨ Arábia na ˆlwiifwíine na Yerusaléemu ya haaha ˆng'eene ɨrɨ ɨsɨ ya ʉtúmwa hamwɨ na vaana vaachwe.
26 Maa kaa, Sáara ɨímaa ja Yerusaléemu ya kurumwii, múuji ˆwiiyanjaala na ʉwo noo íyo wiitʉ.
27 Masáarii ˆYarɨ Mpeho vyaandɨkwa,
"Ɨva na cheerʉ weewe ˆʉrɨ muumba,
tʉla isóso weewe sɨ ˆʉnoona makata yo vyaala mwaana,
sa vaana va ʉra ˆarekwa nɨ foo varɨ,
kʉlookya va ʉra ˆarɨ na mʉlʉme."✡
28 Haaha vanaviitʉ, nyuunyu nɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ sa kwiichuunga kwaachwe, ja ˆvyeene Isaka ajáa.
29 Maa kaa, sikʉ jira mwaana ˆajáa avyaalwa kwa mʉryʉʉngʉ wa mʉʉntʉ, amuturikiryáa mwaana ˆavyaalwa kwa ngururu ja Mʉtɨma Mʉʉja. Sikʉ iji, vaantʉ ˆvarɨ ɨsɨ ya Miiro voovaturikirya viivyo nyuunyu ˆmʉrɨ húuru.✡
30 Maa kaa, Masáare ˆYarɨ Mpeho che yalʉʉsa? Yalʉʉsa, "Kibirya mʉʉntʉ muki mʉtúmwa hamwɨ na mwaana waachwe, sa mwaana wa mʉtúmwa sɨ arɨ paala hamwɨ na mwaana wa mʉʉntʉ muki ˆarɨ húuru vii kaa tʉkʉ."✡
31 Sa jeyyo, vanaviitʉ, suusu sɨ tʉrɨ vaana va mʉʉntʉ muki mʉtúmwa tʉkʉ, suusu nɨ vaana va mʉʉntʉ muki ˆarɨ húuru.

5

Kirisitʉ Atʉhéeraa Uhúuru

1 Kirisitʉ atʉheera uhúuru. Sa jeyyo, imi neeja karɨ murume kʉhɨndʉka na iyóokii ra ʉtúmwa wa Miiro tʉkʉ.
2 Nteereri, nɨɨnɨ Paúli ˆnoovawyɨira, koonɨ mooruma twaalwa na kɨbawii so kwaatya Miiro ya Músa, aho, Kirisitʉ sɨ kɨɨntʉ chochoosi kʉrɨ nyuunyu tʉkʉ.
3 Nɨ kʉvawyɨira niise mbere ya Mʉlʉʉngʉ kei, mʉʉntʉ mʉlʉme yoyoosi ˆarɨ ruma twaalwa na kɨbawii, yoosaakwa akwaatye Miiro yoosi.
4 Nyuunyu ˆveene mwiiláangyaa moovalwa vawoloki ko kwaatya Miiro, mwiikera na Kirisitʉ na nɨ kʉlɨ mʉrɨ na nduwo ya Mʉlʉʉngʉ.
5 Maa kaa, suusu tookiilaangya kwa lʉvɨro lwa Mʉtɨma Mʉʉja, Mʉlʉʉngʉ tʉvala arɨ tʉrɨ vawoloki sa tamuruma Yéesu.
6 Haaha, koonɨ talʉmaniwa na Kirisitʉ Yéesu, kʉtwaalwa na kɨbawii na kʉdɨira twaalwa na kɨbawii sɨ kɨɨntʉ tʉkʉ. Kɨɨntʉ cha kɨkomi nɨ kuruma kwiitʉ kʉra ˆkwatúmamaa ko kiiyenda.
7 Mwabweeyyáa vyabooha maatʉkʉ vii. Haaha nɨ ani avakitirirya mʉkareka kwaatya ukiindya wa kɨkomi?
8 Ʉhʉ ˆavalaangya sáare jei, sɨ Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆavaanɨrɨra tʉkʉ.

✡ **4:27** Laanga Isáaya 54:1. ✡ **4:29** Laanga Ncholo 21:9. ✡ **4:30** Laanga Ncholo 21:10.

9 Maa kaa, mʉtaange, ukiindya wa ʉloongo nɨ ja ^vyeene vaantʉ vaséaa, “Ʉsasɨ kiduudi vii, wuúkyaa muchu woosi.”✡
10 Namányire kɨkomi, nyuunyu mwakʉndɨkaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, sa jeyyo sɨ mʉrɨ ruma kʉkooverwa tʉkʉ. Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ^arɨ vakoovera, baa ave ani, heewa arɨ irya.
11 Vanaviitʉ, vaantʉ vɨɨngɨ voosea nɨɨnɨ nkaarɨ nváriyʉlaa vaantʉ valʉme voosi voosaakwa vatwaalwe na kɨbawii. Ngaarɨ nɨ kɨmaarɨ noovariyʉla jeyyo, sa che Vayahúudi vookuunturikirya? Ngaarɨ noovariyʉla jeyyo, ngaarɨ kʉvariyʉla kwaanɨ masáare ya inkwya ya Kirisitʉ mʉsaláabii sɨ koobweeyya Vayahúudi vaansʉʉle tʉkʉ.
12 Nookoona avo vaantʉ ^voovasaangirirya kwa viintʉ vyo twaalwa na kɨbawii, ngaarɨ viichula vave mapachi.
13 Vanaviitʉ, Mʉlʉʉngʉ avaanɨrɨra sa mʉve húuru, sa jeyyo karɨ uhúuru waanyu ʉndoovabweeyya mʉve na nkalo yo tuuba ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ tʉkʉ, maa kaa, mʉndookiiyambirirya ko kiiyenda.
14 Miiro yoosi yakiimana kwa ʉlairiri ʉmwɨ, “Mweende mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡
15 Maa kaa, koonɨ mookiikʉʉkɨra no kiitamikya, mʉlaange neeja, kiimala mʉrɨ nyuunyu kwa nyuunyu.

Kwiikala kwa Ngururu ya Mʉtɨma Mʉʉja

16 Haaha kɨɨntʉ ^noovawyɨɨra nɨ ɨkɨ, mʉndoolongoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja. Koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo, sɨ mʉrɨ tuuba ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ vii kaa tʉkʉ.
17 Nɨ kʉvawyɨɨra niise jeyyo, sa vira ^vyeene ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ ʉsáakaa, sɨ viri ja ^vyeene Mʉtɨma Mʉʉja asáakaa tʉkʉ. Na vira Mʉtɨma Mʉʉja ^asáakaa, sɨ viri ja ^vyeene ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ ʉsáakaa tʉkʉ. Mʉtɨma Mʉʉja na ufumo wa wʉʉntʉ vookiisiinda, sa jeyyo karɨ mʉndootʉmama yara ^moosaaka tʉkʉ.✡
18 Koonɨ moolongoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja, sɨ mʉrɨ ɨsɨ ya Miiro tʉkʉ.
19 Haaha nteendo ja ufumo wa wʉʉntʉ wa ʉvɨ nɨ kɨweerwii jiri, na nɨ iji, ʉhéngeeti, kosu, kʉyeenda ja kúri,
20 kwiinamɨra vidabalaíyo, ʉsavɨ, kwiikala ja kúri na nyaáu, wiitóoli, kʉmererya matɨ kɨɨntʉ cha wɨɨngɨ, nkalari, kwiilaanga weemweene vii, kwiikera lʉkova, kuvuusha ʉloongo,
21 kɨvɨna, ʉreevi, vina jo kiisʉva na viintʉ vyɨɨngɨ ^viifwɨɨne na ivyo. Nɨ kʉvalʉma niise kutu ja ^vyeene nahʉmʉla kʉvalʉma kutu, vaantʉ ^vatúmamaa nteendo ijo, sɨ varɨ hokera chochoosi Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
22 Maa kaa, ndɨɨwa ja Mʉtɨma Mʉʉja nɨ, kweenda, kʉva na cheerʉ, mwiikalo mʉʉja, kuyimirirya, wʉʉja, kʉboohya mʉtɨma, kʉva vaantʉ vookiilaangiwa,
23 kʉhola na kwiiyɨmɨrɨra. Kusiina mwiiro ^wakaan’ya mʉʉntʉ adɨɨre kʉndoobweeyya masáare aya tʉkʉ.
24 Vaantʉ ^vakʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu, vaning’in’ya mʉsaláabii ufumo wa wʉʉntʉ waavo wa ʉvɨ, na ʉláku wa ufumo ʉwo.
25 Mʉtɨma Mʉʉja atʉheera mwiikalo mufya, haaha tutuube ʉlongooli waachwe.
26 Tʉreke kwiivaa kɨpeembe bweete, tʉreke kʉndookwiisaakʉla na tʉreke kwiiyonera kɨvɨna.

6

Kwiiyambirirya na Kwiitʉmamɨra Maaja

✡ **5:9** Laanga 1 Vakoríinto 5:6. ✡ **5:14** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **5:17** Laanga Varúumi 7:15-23.

1 Vanaviitu, koonɨ mutáangire mwiiwaanyu atúmamire uvɨ, haaha nyuunyu ˆmurɨ va mutimii, mumuhɨndule muuntu uwo kwa uholi. Maa kaa, mulaange neeja karɨ naanyu jɨ muyerwe tukú.
2 Mundookiiyambirirya ko kiiverekera miriwa yaanyu, aho, kiiman'ya murɨ Miiro ya Kirisitu.✡
3 Sa muuntu yoyoosi ˆiiyónaa yeeye nɨ kɨintu, na kumba sɨ kɨintu tukú, uwo nɨ iikóoveraa vii.
4 Kɨra muuntu alaange neeja nteendo jaachwe mweeneevyo, aho, daha arɨ kwiivaa kɨpeembe kwa nteendo njija jira ˆatumama. Maa kaa, karɨ iiryaanirirye na nteendo ja muuntu wɨingɨ jira ˆatumama tukú.
5 Sa kɨra muuntu sumula arɨ muriwa waachwe mweeneevyo.
6 Muuntu ˆyookiindiwa isáare ra Mulúungu, ɨndoomugavɨra mukiindya waachwe vira viintu ˆvyabooha ˆyooturya.
7 Karɨ mwiikoovere tukú, Mulúungu sɨ abwéeyyiriwaa berereesi tukú. Kɨra ˆcheene muuntu yoohaanda, noo arɨ kuchwa.
8 Muuntu ura ˆyootuuba ufumo wa wuuntu waachwe wa uvɨ, malwa arɨ nɨ uwo ufumo. Maa kaa, ura ˆyootuuba Mutima Muuja, uwo kuchwa arɨ nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
9 Sa jeyyo, karɨ tukatale kutumama nteendo njija tukú, kuchwa turɨ viintu viija mpɨɨndɨ jo chwa ˆjiri fika.
10 Sa jeyyo, mpɨɨndɨ ˆturɨ na nkalo, tuvabweeyyirye vaantu voosi wuuja, na hasa viiviiswi vara ˆvamuruma Yéesu.

Ulairiri wo Kiimikirirya

11 Laangi, nookaandɨka kwa lutalo lukuulu. Nɨ kaandɨka niise kwa mukono waanɨ mweeneevyo.
12 Vaantu vara ˆvoovadoomererya mutwaalwe na kɨbawii, voosaaka jeyyo sa vanyemiwe nɨ Vayahúudi. Voobweeyya jeyyo, sa vadɨɨre turikiriwa so variyula masáare ya inkwya ya Kirisitu musaláabii.
13 Baa vara ˆvatwaalwa na kɨbawii, sɨ vakwáatyaa Miiro yoosi tukú. Kɨintu ˆvoosaaka nɨ nyuunyu mutwaalwe na kɨbawii sa viivae kɨpeembe sa kɨbawo mivirii yaanyu.
14 Nɨɨnɨ sɨ noosaaka kɨintu cho kiivaɨra kɨpeembe tukú, aka tukú. Nɨɨnɨ noosaaka niívaɨre kɨpeembe inkwya ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu musaláabii vii. Sa inkwya yaachwe, viintu vyoosi vya weeru sɨ kɨintu tukú kurɨ nɨɨnɨ, na mwiikalo waanɨ wa kalɨ waning'iniwa musaláabii fuuru ukakwya hamwɨ ne.✡
15 Kutwaalwa na kɨbawii na kudɨɨra twaalwa na kɨbawii sɨ kɨintu tukú. Kɨintu cha kɨkomi nɨ kuumbwa ufya nɨ Mulúungu.✡
16 Kwa vara ˆvarɨ tuuba kɨmáárɨ ɨkɨ, mwiikalo muuja na riiso ra wuuja ra Mulúungu vive na avo vaantu voosi va Mulúungu.
17 Kukiimikirirya, muuntu yoyoosi karɨ aanturikirye tukú, sa nɨɨnɨ natɨɨte nkoru muvirii waanɨ so mutumamɨra Yéesu.
18 Vanaviitu, nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, ɨve na nyuunyu. Kɨkomi.

✡ **6:2** Laanga Yooháani 13:34. ✡ **6:14** Laanga Vagalatía 2:20; 5:24. ✡ **6:15** Laanga 2 Vakoríinto 5:17.

Barúwa ya Paúli kwa Vaeféeso
Mulongooryo

Barúwa kwa Vaeféeso, yaandikwa ni mutumwi Paúli. Na ^vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa mpiindi i'ira na barúwa kwa Vakolosáai na Vafilíipi, kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli aandika barúwa iji, mpiindi ^ajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va masáare viirúmiraa Paúli noo aandika barúwa ihi kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va Efé́eso, na yeeye Paúli asaakáa barúwa ihi iriingiriire kwa mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu ja heehi na Efé́eso (3:1; 4:1; 6:20).

Efé́eso ni múuji mukuulu ujáa, na ni uko isi ya Ásia Nduudi ujáa. Múuji uhu, ujáa wootaangikana sa nyuumba nkuulu ya mululungu muki wa Kigiríki ^asewáa Aritéemi (Mirimo ya Vatumwi 19:23-31). Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu kura Efé́eso ijáa yatiite kuruma kukuulu kuri Yéesu mpiindi ^ikaande, maa kaa, mpiindi ^jikaseese kuruma kwaavo kukakiima na isi (Wiivariyuli 2:1-7).

Paúli aluusa ^vyeene Mululungu avasaawula vaantu vaachwe baa weeru si iinuumbwa (1:4) na ^vyeene avalamurirya fuma uvii waavo kwa nduwo ya Mululungu, kwa njira ya kumuruma Yéesu Kirisitu (2:4-10). Afwaanirirya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu na muviri, na Kirisitu noo mutwe waachwe. Kei, avafwaanirirya na nyuumba, na Kirisitu noo iwye ra kichuuri ^rakwaata iyo nyuumba (2:11-21). Akiindya mwiikalo ^wasaakwa wa ilóola ra vaantu valume na vaantu vaki (5:22-32), na kwa vaana na vala taáta waavo (6:1-4).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Muryuungu wa Mululungu wo saawula vaantu na kuvalamurirya kwa nduwo yaachwe *1:1-2:22*
Kimbiso cha Masáare Maaja ya Yéesu *3:1-21*
Mwiikalo wa muuntu ^amuruma Yéesu kuri weeru *4:1-5:21*
^Vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikalan'ye *5:22-6:9*
Mata yo lwiira na Ikúúlu ra Mirimu Mivi *6:10-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^nasaawulwa ni Mululungu kwa kusaaka kwaachwe, sa ntumame murimo wa KirisituYéesu.

Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaantu va Mululungu ^mwiíkalaa múujii wa Efé́eso, nyuunyu ^muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu Yéesu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Ntálarya ja Mutimii ko Kundikaniwa na Kirisitu

3 Aduumbwe Mululungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye atutalarya kwa kira ntálarya ya kuri weeru ^isoónekanaa ko tukundikan'ya na Kirisitu.

4 De weeru yuumbwe, yeeye atusaawula tukundikaniwe na Kirisitu sa tuve vaaja na si tung'úurirwaa mbere yaachwe. Kwa kusaaka kwaachwe,

5 Mululungu alongoola lamula kutubweeyya vaana vaachwe kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Abweeyya jeyyo sa noo ^vyeene eeriwa mutima.

6 Haaha tumuduumbe Mululungu kwa nkongojima ya nduwo yaachwe nkuulu, ^ng'eene atukung'untira ko tweera Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumuunu.

7 Mululungu atununuula kwa njira ya sakami ya Yéesu, noo kusea, atusea kwa mbavariri uvi wiitu wasírire. Ivyo vyoónekyaa usúngaati wa nduwo yaachwe

8 ^atukung'untira, kwa ukúúlu wa tooti yaachwe na umanyi waachwe.

9 Yeeye avariyula muryuungu waachwe wa fuumbo kuri suusu ˆmweene uuviika keende aho kali. Uwo muryuungu, uukiimikirirya ja ˆvyeene asaaka kwa njira ya Kirisitu,
10 mpiindi ˆajiviika ˆjiri kiimana. Bweeyya ari viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri wa Kirisitu, viintu ˆviri kurumwii na ˆviri aha weerwii.
11 Kuri Kirisitu, suusu Vayahúudi tabweeyyiwa tuve upaari, ˆtukasaawulwe ja ˆvyeene yeeye ajáa asaaka, yeeye alámulaa kira kiintu ja ˆvyeene iimya neeja miryuungu yaachwe.
12 Abweeyya jeyyo, sa suusu ˆtujáa va ncholo kukundikaniwa na Kirisitu, tuve sa nkongojima ya Muluungu.
13 Haaha nyuunyu vaantu si ˆmuri Vayahúudi, mwateera isáare ra kimáári, noo kusea, Masáare Maaja ya kulamuririwa kwaanyu. Na ˆmukamurume Yéesu Kirisitu, Muluungu sa oonekye nyuunyu ni vaachwe, avavikira mutooso wa Mutima Muuja, ura ˆiichuunga kuvaheera.
14 Uwo Mutima Muuja, noo chamuhúúnda cha upaari wiitu fuuru atununuule kamwi,✡ tuve vaantu vaachwe kwa duumbi ya nkongojima yaachwe.

Kuduumba na Kuloomba

15 Vanaviitu, namudúumbaa Muluungu sa masáare ayo yoosi. Kei nateera kumuruma kwaanyu Yéesu Mweenevyoosi na ˆvyeene mwaveenda vaantu voosi va Muluungu. Sa jeyyo,
16 si ninareka kumuduumba Muluungu sa nyuunyu tuku, mpiindi ˆnoomuloomba Muluungu.
17 Nooloomba Muluungu wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye ˆari Taáta wa nkongojima, yeeye avaheere tooti na avataangye ˆvyeene ari, sa mumutaange neejaneeja.
18 Kei nooloomba miiso ya mitima yaanyu yakunukulwe sa mutaange kira ˆcheene mookiilaangya, na ˆcheene avaaniririra. Kiintu iki ni ura usúngaati wa upaari wa nkongojima ˆihwáalaryaa, ura ˆavalaha vaantu vaachwe.
19 Kei mutaange luviro lwa Muluungu ˆvyeene luri lukuulu munumuunu kuri suusu ˆtamuruma. Luviro ulu lukuulu, noo lulura luviro lukuulu munumuunu
20 ˆlweene Muluungu amufufurira Kirisitu. Kwa luviro luulo, amuviika mukonwii waachwe wa kulume, haantu ha luviro lukulukuulu kuri weeru ˆisoónekanaa.✡
21 Haaha, yeeye atiite luviro lukuulu mweeri ya wiimiriri na utemi woosi, na kira irina ˆrilúuswaa, si kuri weeru ihi vii tuku, maa kaa, baa kwa weeru ˆiri kuuja.
22 Muluungu amuheera Kirisitu wiimiriri wa viintu vyoosi. Aho, akamuviika kwa mpuka ya vaantu ˆvamuruma ave mwiimiriri wa viintu vyoosi.
23 Avo vaantu ˆvamuruma, ni muviri waachwe. Kei avo vakíimikiriryaa murimo wa Yéesu, yeeye akíimikiriryaa kira kiintu kira haantu.✡

2

Talamuririwa ni Mbavariri ya Muluungu

1 Mpiindi ˆjilóokire, mitima yaanyu ijáa yaakwya sa uvi waanyu na kumusiita kwaanyu Muluungu.
2 Mpiindi ijo, mwiikaláa uvii, mwatuubáa mavi ya ihi weeru, na mwariteereráa Irimu. Iro Irimu, noo riimirira mirimu mivi na ritúmamaa mitimii ya vaantu si ˆvamutéeraa Muluungu.✡
3 Suusu voosi tujáa turi vamwi vaavo aho kali, tatuubáa uláku wa ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi, takiimikiriryáa uláku na kusaaka kwa miryuungu ya ufumo uwo. Naasu kwa ufumo wiitu, tatamanyiriryáa na imalwii ikari ra nkalari ya Muluungu ja avo viingi.

✡ **1:14** Laanga 2 Vakoríinto 1:22; 5:5. ✡ **1:20** Sabúuri 110:1. ✡ **1:23** Laanga Varúumi 12:5; 1 Vakoríinto 12:27; Vaféeso 4:10; Vakolosáai 1:19. ✡ **2:2** Laanga Vaféeso 6:12; Tíito 3:3; Vakolosáai 1:13.

4 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ atiite usúngaati wa kʉlaanga na riiso ra wʉʉja. Na sa viintʉ atweenda mʉnʉmʉʉnʉ,
5 na baa neembe tʉjáa twaakwya sa ʉvi wiitʉ, yeeye atʉheera nkaasʉ ˆakamʉfʉfʉle Kirisitʉ.✡ Ni kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ vii mwalamuririwa.
6 Kwa njira yo kʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu, Mʉlʉʉngʉ atʉfʉfʉla na atʉviika ʉko kʉri weerʉ ˆisoónekanaa, hamwi na Kirisitʉ Yéesu.
7 Mʉlʉʉngʉ abweeyya jeyyo, sa kʉri weerʉ ˆyookʉʉja oonekye usúngaati wa nduwo jaachwe ˆjisiina mihaka sikʉ joosi. Yeeye atoonekya kʉboohya ʉko ko tʉkʉndikan'ya na Kirisitʉ Yéesu.
8 Mwalamuririwa kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ vii, kwa njira yo muruma Yéesu. Ʉko kʉlamuririwa, ufumo waachwe si nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, kwafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ na ni kilʉngʉlʉngʉ cha bweete.
9 Kei, si kwa mirimo yaanyu tʉkʉ, sa mʉʉntʉ yoyoosi adiire kwiivaa kipeembe.
10 Mʉlʉʉngʉ atʉʉmba suusu ufya kwa mikono yaachwe, na abweeyya jeyyo ko tʉkʉndikan'ya na Kirisitʉ Yéesu. Sa jeyyo, tʉtʉmame mirimo miija ˆmyeene Mʉlʉʉngʉ atwiimirya neeja twiitʉmame.

Kʉdoman'ya Hamwi kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

11 Haaha, nyuunyu ni vaantʉ si ˆmʉri Vayahúudi kwa ufumo, mwaanirirwáa "si ˆmwatwaalwa kibawii" ni Vayahúudi. Voovo viiyánirira "ˆvatwaalwa kibawii." Kʉtwaalwa kibawii ʉko ni kwa mʉviri vii, na kwabwéeyyiwaa na mikono ya vaantʉ vii.
12 Kumbukiri mpiindi jira nyuunyu mʉjáa kʉli na Kirisitʉ, kei mʉjáa mwakerwa kʉli na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ noo kʉsea Viisiraéeli. Nyuunyu mʉjáa musiina mʉhákwii ʉra Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kwa vaantʉ vaachwe tʉkʉ. Mwiikaláa aha weerwii baa cho kiilaangya tʉkʉ, na baa mʉjáa musiina Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
13 Maa kaa, haaha kwa njira yo kʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu, na kwa njira ya sakami yaachwe, mwaréetirwe na heehi na Mʉlʉʉngʉ, baa neembe mbere mʉjáa kʉli ne.
14 Kirisitʉ areeta mwiikalo mʉʉja kʉri suusu, Vayahúudi na vaantʉ si ˆvari Vayahúudi. Atʉbweeyya tʉve kitoonge kimwi, akagirimʉla lʉkaande lo kwiisʉʉla, ʉlo ˆlwatʉkeráa suusu.
15 ˆAkatoole mʉviri waachwe, aseyya Miiro, ndairiri na tʉʉva jaachwe. Yeeye avalʉman'ya Vayahúudi na vaantʉ si ˆvari Vayahúudi vave kiintʉ kimwi ko valʉman'ya na yeeye. Jeyyo, noo ˆvyeene abweeyya tʉve na mwiikalo mʉʉja.
16 Yeeye ahindʉla mwiikalo ʉra ˆwasaambʉka ʉkava ˆwabooha wa vaantʉ va nkolo ijo iviri na Mʉlʉʉngʉ ko tweera mʉsaláaba, na ʉra mwiikalo waavo wo kiikala ja kúri na nyaáu, ʉkʉʉlawa hara.
17 Yeeye Kirisitʉ ʉʉja akavariyʉla mwiikalo mʉʉja kwa vaantʉ si ˆmʉri Vayahúudi, nyuunyu ˆmʉjáa kʉli na Mʉlʉʉngʉ na kei kwa Vayahúudi voovo ˆvajáa va lʉkolo lwa Mʉlʉʉngʉ.
18 Jeyyo, kwa njira yaachwe, suusu voosi, Vayahúudi na vaantʉ si ˆvari Vayahúudi, daha tʉri kʉtamanya na kwa Taáta kwa njira ya Mʉtima waachwe.
19 Haaha nyuunyu vaantʉ si ˆmʉri Vayahúudi, si mʉri vayeni tʉkʉ. Nyuunyu ni vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ, noo kʉsea, vaantʉ va ndʉʉ yaachwe.
20 Nyuunyu mwajeengwa mweeri ya mwaariryo ˆwaviikwa ni vatumwi na valáali na mʉtwe va Ijʉva, ne Kirisitʉ Yéesu noo iwye ikʉʉlʉ ra kichurii ˆrakwaata nyuumba.
21 Kʉri yeeye Kirisitʉ, nyuumba yoosi yakwaataniwa neeja na indoojeengwa kʉva Kaaya Njija kʉri Mweenevyoosi.
22 Ko lʉmaniwa ne, baa nyuunyu ni jeengwa mwiise hamwi na viingi, mʉve haantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆiíkalaa kwa njira ya Mʉtima waachwe.

✡ **2:5** Laanga Varúumi 6:4.

3

Mʉrɨmo wa Paúli kwa Vaantʉ sɨ ˆVarɨ Vayahúudi

1 Sa jei, nɨɨnɨ Paúli ˆnachuungwa mʉnyololwii so vavariyʉrɨra KirisitʉYéesu nyuunyu
vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi, noomʉloomba Mʉlʉʉngʉ.
2 Kɨkomi mwateera Mʉlʉʉngʉ aanvɨɨka nɨve mwiimiriri waachwe wo variyʉla nduwo
yaachwe kwaanyu.
3 Mʉlʉʉngʉ aanyonekya kwa njɨra ya wiivariyuli, ɨhɨ fuumbo yaachwe ya keende kalɨ,
ja ˆvyeene nalóngwɨɨre kʉvaandɨkɨra kwa ukufi.✡
4 ˆMʉrɨ soma kɨra ˆnavaándɨkɨɨre, taanga mʉrɨ ˆvyeene namányire ɨyo fuumbo ya
Kirisitʉ.
5 Fuumbo ɨyo sɨ yakʉnʉkʉlwa kwa vaantʉ va mbyaala ˆjalongoola tʉkʉ, ja ˆvyeene
haaha fuumbo ɨhɨ yakʉnʉkʉlwa nɨ Mʉtɨma kwa vatumwi vaaja na valáali na mʉtwe va
Ijʉva.
6 Fuumbo ɨhɨ, noo ɨhɨ, kwa njɨra ya Masáare Maaja, vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi nɨ vapaari
hamwɨ na Vayahúudi na vaava mʉvɨrɨ ʉmwɨ. Kei ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu,
vahókeraa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kʉra ˆavaheera.
7 Mʉlʉʉngʉ kwa wʉʉya wa nduwo yaachwe, aansaawʉla ntʉmame mʉrɨmo wo
variyʉla Masáare Maaja. Aampeera ayo, kwa ngururu jaachwe nkʉʉlʉ.
8 Baa neembe nɨɨnɨ ndɨrɨ muduudi kʉlookya vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ
aampeera nduwo yo tʉmama mʉrɨmo ʉhʉ wo variyʉla kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi,
usúngaati ˆʉhwáalarya wa Kirisitʉ.
9 Kei nɨmʉwyɨɨre pusu kɨra mʉʉntʉ kimbiso ɨkɨ ˆchaviswa keende aho kalɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ.
Yeeye ʉʉmba viintʉ vyoosi.
10 Haaha kwa njɨra ya mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, tooti joosi ja Mʉlʉʉngʉ
jitaangwe kwa viimiriri voosi va kʉrɨ weerʉ ˆɨsoónekanaa.
11 Mʉlʉʉngʉ atʉmama isáare ɨrɨ ja ˆvyeene ajáa iimya neeja keende aho kalɨ, na
kukiimikirirya kwa njɨra ya Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ.
12 Haaha ko lʉmaniwa na Yéesu na kumuruma kwiitʉ, suusu tatɨite kwiitema ko fika
mbere ya Mʉlʉʉngʉ baa woowa tʉkʉ.
13 Sa jeyyo, noovaloomba karɨ mʉsove mpɨɨma sa uturikiri ˆmweene nooturya sa
nyuunyu tʉkʉ. Uturikiri ʉhʉ, woovaretera nyuunyu nkongojima kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

Kʉloomba kwa Paúli kwa Vaantʉ va Efée so

14 Sa jei, noochwaama mbere ya Mʉlʉʉngʉ Taáta,
15 yeeye noo ufumo wa nkolo joosi jaachwe ja ʉko kurumwii na ja weerʉ.
16 Noomʉloomba avaheere ngururu ko tweera Mʉtɨma waachwe mitimii yaanyu kwa
usúngaati wa nkongojima yaachwe,
17 sa Kirisitʉ iikale mitimii yaanyu kwa njɨra ya kumuruma kwaanyu. Aho, kweenda
kwaachwe kʉvaheere ngururu yo kɨɨma neeja ja mʉtɨ ˆwabokerya miriri kamwɨ, na ja
nyuumba ˆyajeengwa mwaarirywii wa kweenda.
18 Jeyyo, nyuunyu na vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ, mʉve na lʉvɨro lo taanga kweenda
kwa Kirisitʉ ˆvyeene kwalɨɨha, kwawarɨha, kwɨɨngɨra naasii na ˆvyeene kwaambʉka na
mweeri.
19 Aho, taanga mʉrɨ kweenda kwa Kirisitʉ, baa neembe sɨ tʉrɨ daha kʉkʉtaanga vy-
oovyovyoovyo. Aho, mukiimane kwa kɨra kɨɨntʉ, kwa ngururu ˆjifúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.
20 Adʉʉmbwe Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆarɨ na ngururu jo tʉmama kʉlookya vira ˆtalóombaa
au baa kwiiririkana. Yeeye abwéeyyaa jei ko tweera ngururu ˆjitúmamaa isii yiiswi.
21 Mʉlʉʉngʉ abweeyyiriwe nkongojima kʉrɨ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu na
kwa njɨra ya Kirisitʉ Yéesu, kwa mpɨɨndɨ joosi ˆjisiina ʉhero. Kɨkomi.

✡ **3:3** Laanga Vaféeso 1:9-10.

4

Vaantu ˆVamuruma Yésu Vasaakwa Vave Kiintu Kimwi

1 Haaha, niini ˆnachuungwa so mutumamira Mweenevyoosi, noovakalaamya mwiikale mwiikalo ˆwoónekyaa kwaanirirwa kwaanyu.
2 Moosaakwa mundookiikiimya na isi na mutuule. Mundootuurya mitima na mundookiivereka nyuunyu kwa nyuunyu ko kiiyenda.
3 Manyiki kukwaata neeja kura kuva kwaanyu kiintu kimwi, kura ˆmwaheewa ni Mutima Muuja. Mundoobweeyya jeyyo kwa mwiikalo muuja.
4 Kwatiite muviri umwi na Mutima umwi, ja ˆvyeene mwaanirirwa ni Muluungu muve na kwiilaangya kumwi.
5 Kei kwatiite Mweenevyoosi umwi, kumuruma kumwi, ubatíiso umwi,
6 na Muluungu umwi. Yeeye ni Taáta wa voosi. Yeeye ni mweeri ya kira kiintu ari, na kutweera kira kiintu na kuri kira kiintu.
7 Maa kaa, kira muuntu umwi umwi kuri suusu, aheewa wuuya kwa kipíimo kwa kuboohya inda kwa Kirisitu.
8 Noo ˆchooreka Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,

“Yeeye ˆakaambuke na kurumwii,
anyahira vaantu ˆvachuungwa,
akavaheera vaantu vaachwe kilungulungu.”✡

9 Haaha isáare iri “ˆakaambuke na kurumwii,” ni che raluusa? Noo kusea, Kirisitu ajáa akiima na kuri weeru.
10 Yeeye ura ˆakiima na isi, noo ˆaambuka na mweerimweeri kulooka kurumu joosi. Abweeyya jeyyo, sa ameme weeru yoosi.
11 Yeeye noo avaviika vamwi vave vatumwi, vamwi vave valáali na mutwe, vamwi vave vavariyuli Masáare Maaja, vamwi vave valongooli na vakiindya va vaantu ˆvamuruma Yésu.
12 Murimo wa avo voosi ni kuviimya neeja vaantu voosi va Muluungu, sa vatumame murimo wo jeenga muviri wa Kirisitu
13 fuuru tuve kiintu kimwi kuri kuruma kwiitu na kumutaanga Mwaana wa Muluungu. Tuve takangaala, na tufikire kukiimana kwa Kirisitu mweeneevyo,
14 sa tudiire kuva ja vasinga ˆveene vatwáalwaa na kunu na kunu ni ukiindya ˆwiísimiresimire. Noo kusea, vakiindya va uloongo si vari tukoovera kwa ukwaata na uweere waavo tuku.
15 Kiri vyoova jeyyo, suusu tukwaatye kikomi ko kiiyenda, sa tukule kwa kira kiintu na tumufikire Kirisitu, yeeye ˆari mutwe wa vaantu ˆvamuruma.✡
16 Kuri yeeye viintu vyoosi vya muviri vyakundikwa, vyakwaata ko tweera makwáari. Aho, kwa nyambirirya yaachwe, muviri woosi wakúlaa ko kiiyenda na kunu kira kiintu cha muviri chootumama murimo waachwe.

Mwiikalo Mufya kwa Kirisitu

17 Haaha, kwa wiimiriri wa Mweenevyoosi ni kuvalairirya niise, kari mundookiikala ja vaantu si ˆvamuruma Muluungu tuku. Avo viíkalaa ko tuuba miryuungu yaavo ˆyasaambuka.
18 Vaantu avo miryuungu yaavo yiingira kilwiirya na vakerwa kuli na nkaasu ya Muluungu, sa ukoókoyo waavo na so fafya mitima yaavo.
19 Vaantu avo vasiina soni tuku. Mirimo yaavo ni kuyeenda ja kúri no tumama kira kosu. Ivyo noo viintu si ˆviikínkimaa.
20 Maa kaa, nyuunyu si mwiikiindya masáare ya Kirisitu jeyyo tuku.
21 Nyuunyu mwateera masáare yaachwe na mwakiindiwa kimáári ˆkiri kuri Yésu.

✡ **4:8** Laanga Sabúuri 68:18. ✡ **4:15** Laanga Vaféeso 1:22; 5:23.

22 Mwakiindiwa kureka njira yaanyu mbi, na kuureka wuuntu waanyu wa kali. Wuuntu uwo, wasáambulwaa ni uláku waachwe ˆukóoveraa.
23 Kei mwiikiindya kuvalandula miryuungu yaanyu ive mifya.
24 Haaha, ivikiri wuuntu mufya ˆmweene wuumbwa wiifwaane na Muluungu. Wuuntu uwo, wiifwaana ne kwa uwoloki wa kikomi, na wuuja ˆufúmaa kuri kimáári.
25 Haaha mureke kuluusa uloongo. Kira umwi waanyu andooluusa kimáári kwa mwiiwaachwe sa suusu voosi turi viintu vya muviri umwi wa Kirisitu.
26 ˆMuri kalala, kari murekere nkalari yaanyu ivabweeyye mutumame uvi tuku. Mwaasu kari ukutumire na mukaari na nkalari tuku.
27 Kari muriheere Ikúúlu ra Mirimu Mivi nkalo tuku.
28 Ura ˆiívaa, areke kwiiva, atumame murimo muuja kwa mikono yaachwe sa ave na kiintu cho vaheera vara ˆvakeehekerwa.
29 Kari mavi yafume kuri nyuunyu tuku, maa kaa, maaja vii yara ˆyari vajeenga viingi kwa kira ˆvoosaaka sa yave kunáálo kwa vara ˆvooyateera.
30 Kari mundoomoon'ya usuungu Mutima Muuja wa Muluungu tuku, yeeye noo ˆavavaa mutooso sa siku ya ununuuli.✡
31 Haaha fweiti na kuli kuhuumba, nkalari, kukorera nkalari, kwiitoola, kulongowererya na kira uvi.
32 Mundookiilaanga, muboohye mitima na muve na mbavariri nyuunyu kwa nyuunyu. Mundookiisea yasírire kwa mbavariri ja ˆvyeene Muluungu avasea yasírire kwa njira ya Kirisitu.

5

Mwiikalo ˆWasaakwa kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Sa jeyyo, mutuubiriryi Muluungu sa nyuunyu muri vaana vaachwe ˆaveenda munumuunu.
2 Mweende vaantu voosi mpiindi joosi, ja ˆvyeene Kirisitu atweenda, akiitoola sa suusu, akakwya ja mpóryo ˆiri na iríira ˆrabooha kwa Muluungu.
3 Maa kaa, masáare ya uhanguti, kosu yoyoosi na kudiira kwiikinkima kari vindooluuswa kuri nyuunyu tuku, sa viintu ivi si vyasaakwa kwa vaantu va Muluungu tuku.
4 Kei kari mundooluusa masáare ya soni, masáare ya kikoókoyo na ya berereesi tuku, sa masáare ayo yaviiha kwa vaantu va Muluungu. Maa kaa, mundoomuduumba Muluungu mpiindi joosi.✡
5 Sa mwataanga kikomi viintu ivi, muhanguti, muuntu ˆabwéeyyaa kosu, vaantu si ˆviikínkimaa, noo kusea vaantu ˆviínamiraa vidabalaíyo, vaantu ja avo, si vari hokera Utemi wa Kirisitu na wa Muluungu vii kaa tuku.✡
6 Viintu ja ivi noo vibwéeyyaa nkalari ya Muluungu ikorera kwa vara si ˆvamutéeraa. Jeyyo kari mukooverwe na masáare matuhu ya muuntu yoyoosi tuku.
7 Kari mundoova hamwi na vaantu ˆvatúmamaa ayo tuku.
8 Hara kali, nyuunyu ni kilwiiryii mujáa. Maa kaa, haaha nyuunyu ni kiweeru so lumaniwa na Mweenevyoosi. Mundookiikala ja vaana va kiweeru.
9 Ni luusa niise jeyyo, sa kiweeru charéetaa ndiiwa ˆjabooha, noo kusea, wuuja woosi, mwiikalo wa uwoloki na kimáári.
10 Sa jeyyo, mundoosaakira yara ˆyamweéryaa mutima Mweenevyoosi.
11 Kari mundoosaangiriira kutumama nteendo ja kilwiirya ˆjisiina kunáálo tuku, maa kaa, mundoopusula nteendo ijo kiweerwii.
12 Kikomi ni soni baa kuluusa nteendo jira ˆvatúmamaa kimbiso vaantu si ˆvamumányire Muluungu.

✡ **4:30** Laanga Vaeféeso 1:13. ✡ **5:4** Laanga Vaeféeso 5:20; Vakolosáai 3:15, 17. ✡ **5:5** Laanga 1 Vakoríinto 6:9-10; Vagalatía 5:20-21; Vakolosáai 3:5.

13 Maa kaa, koonɨ nteendo ijo joosi javíikirwe kʉrɨ kɨweerʉ, koonekana jiri pwaa, sa mʉrɨkwa jiri nɨ kɨweerʉ.
14 Sa kɨra kɨintʉ ˆchoónekanaa, chavíjaa kɨweerʉ. Noo ˆchooreka vyalʉʉswa,
“Inʉka weewe ˆʉlaala,
fʉfʉka fuma inkwyii,
na Kirisitʉ kʉkʉmʉrɨka arɨ.”*
15 Sa jeyyo, haaha, mʉlaange neeja mwiikalo waanyu, karɨ mʉndookiikala ja vaantʉ ˆvasiina tooti tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, mʉndookiikala ja vaantʉ ˆvarɨ na tooti.
16 Kɨra mpɨindɨ mʉndootʉmamɨra kʉreeta kʉnáálo, sa mpɨindɨ iji nɨ mbɨ.
17 Sa jeyyo, karɨ mʉve vakoókoyo tʉkʉ, maa kaa, mʉndootaanga yara Mweenevyoosi ˆyoosaaka mʉndootʉmama.
18 Karɨ mʉndooreeva diváai tʉkʉ, sa ʉreevi wasáambʉlaa mwiikalo wa mʉʉntʉ. Maa kaa, nyuunyu moosaakwa mʉmeme Mʉtɨma Mʉʉja.
19 Jeyyo, mʉndoolʉʉsɨka nyuunyu kwa nyuunyu kwa sabúuri, chɨímbo na kɨlʉʉmba cha mutimii, kʉnʉ moomwɨímbɨra no mʉdʉʉmba Mweenevyoosi mitimii yaanyu.
20 Sikʉ joosi mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ Taáta kwa kɨra kɨintʉ kwa irina ra Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ.
21 Mʉndookiima na ɨsɨ kʉrɨ nyuunyu kwa nyuunyu sa moomʉnyemya Kirisitʉ.

Vaki na Valʉme

22 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na ɨsɨ kwa valʉme vaanyu ja ˆvyeene mwamʉnyémyaa Mweenevyoosi.✡
23 Sa mʉlʉme nɨ mʉtwe wa muki waachwe ja ˆvyeene Kirisitʉ arɨ mʉtwe wa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma, noo kʉsea mʉvɨrɨ waachwe, ne noo Mʉlamuriri waavo.
24 Ja ˆvyeene mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu viikiimya na ɨsɨ ya Kirisitʉ, baa nyuunyu vaki mwiikiimye na ɨsɨ ya valʉme vaanyu kwa kɨra kɨintʉ.
25 Naanyu valʉme, veendi vaki vaanyu ja ˆvyeene Kirisitʉ✡ ɨiyenda mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma, yeeye iitoola akakwya sa vaantʉ ˆvamuruma.
26 Abweeyya jeyyo, sa avabweeyye mʉve vaaja kʉnʉ yoovajirʉla ko vooyya kwa maaji isáarii raachwe.✡
27 Abweeyya jeyyo, sa yeeye iiretere mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma ˆvarɨ na nkongo-jima, vasiina lʉkwaalo, baa kei vasiina mareka, baa rɨmwɨ ˆrɨrɨ ja ayo tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, vave vaaja na sɨ ˆvang’úurɨrwaa.✡
28 Viivyo, valʉme voosaakwa vaveende vaki vaavo ja ˆvyeene veenda mɨvɨrɨ yaavo. Ʉra ˆeenda muki waachwe, iiyenda yeemweene.
29 Kusiina mʉʉntʉ ˆʉʉsʉʉla mʉvɨrɨ waachwe mweeneevyo tʉkʉ, yeeye ʉʉhéeraa chóorya na ʉʉkwáataa neeja. Viivyo noo ˆvyeene Kirisitʉ abwéeyyaa kwa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma,
30 sa suusu tʉrɨ viintʉ vya mʉvɨrɨ waachwe.
31 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Sa jeyyo, mʉʉntʉ mʉlʉme avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kɨintʉ kɨmwɨ na muki waachwe, novo vavɨrɨ kʉva varɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.”✡
32 Masáare aya yatɨite fuumbo nkʉʉlʉ, maa kaa, nɨinɨ nɨ lʉʉsɨkɨra niise masáare ya Kirisitʉ na mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma.
33 Maa kaa, baa nyuunyu nɨ kʉvawyɨira niise, kɨra mʉʉntʉ amweende muki waachwe ja ˆvyeene iiyenda, na muki karɨ areke kʉmʉnyemya mʉlʉme waachwe tʉkʉ.

---

* **5:14** Masáare aya sɨ yafuma mʉhákwii wa kalɨ tʉkʉ. ˆVyeene vyoónekanaa masáare aya yafuma lwiimbwii lwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Ʉlo lwɨímbo lʉjáa lwatɨite masáare fuma haantʉ ˆhiísimiresimire ha Masáare ˆYarɨ Mpeho, baa ja, Isáaya 26:19 na 60:1. ✡ **5:22** Laanga Vakolosáai 3:18; 1 Peéteri 3:1. ✡ **5:25** Laanga Vakolosáai 3:19. ✡ **5:26** Laanga Tíito 3:5. ✡ **5:27** Laanga 2 Vakoríinto 11:2. ✡ **5:31** Laanga Ncholo 2:24.

6

Vaana na Vavyiiri Vaavo

1 Naanyu vaana, mundoovateera vavyiiri vaanyu kwa kura kuva kiintu kimwi na Yéesu
Mweenevyoosi, sa kubweeyya jeyyo ni uwoloki.
2 "Undoovanyemya vala taáta na íyo waanyu." Uhu, noo ulairiri wa ncholo ˆuri na
kwiichuunga ˆkweene Muluungu asea,
3 "Sa jeyyo, turya uri ntálarya na wiikale myaaka ˆiri foo kuri ihi weeru."✡
4 Naanyu vala taáta, kari mundoovasaakula vaana vaanyu tuku, kiri vyoova jeyyo,
vareri ko vawolola mwiikalo waavo na kwa ukiindya wa Mweenevyoosi.✡

Vatúmwa na Veenenyuumba Vaavo

5 Naanyu vatúmwa, muve na matu kwa veenenyuumba vaanyu va kiwuuntu kwa
nyemi na ko tetema, kwa mutima woosi ja ˆvyeene mumutúmamiraa Kirisitu.
6 Kundoobweeyyi jeyyo mpiindi ˆvoovoona vii tuku, sa vavaduumbirire, maa kaa,
mundootumama jeyyo ja vatúmwa va Kirisitu, mundoobweeyya jeyyo fuma mitimii ja
ˆvyeene Muluungu asaaka.
7 Mundootumama kwa mutima woosi, ja moomutumikira Mweenevyoosi, na si muuntu
tuku.
8 Kumbukiri, kira muuntu ura ˆabwéeyyaa vyabooha, ave mutúmwa au muuntu ˆari
húuru, hokera ari kilungulungu chaachwe fuma kwa Mweenevyoosi.✡
9 Na nyuunyu veenenyuumba, kwa njira yiiyo, mundoovabweeyyirya vyabooha
vatúmwa vaanyu, na kari mundoovavuumba tuku. Kumbukiri mwatiite Mweenevyoosi
umwi, na ni yeeye ˆari kurumwii, yeeye si asínanalaa tuku.✡

Mata ya Muluungu

10 Kukiimikirirya, noosaaka mufafe na muhokere ngururu fuma kwa luviro lwa
Mweenevyoosi.
11 Haaha, sumuli mata yoosi yo lwiira nkoondo ˆmooheewa ni Muluungu, sa mudahe
kukitira miryuungu mivi ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi.
12 Sa nkoondo yiitu si yoolwa na vaantu tuku, maa kaa, nkoondo yiitu ni yoolwa na
mirimu mivi, milwi nkoondo ya kuri weeru ˆisoónekanaa, ngururu na luviro lwa viimiriri
va ihi weeru mbi.
13 Sa jeyyo, sumuli mata yoosi ˆmooheewa ni Muluungu sa mudahe kusiindana siku
mbi ˆiri kuuja. ˆMuri humula kulwa, mwiime neeja.
14 Jeyyo, imi neeja, na kikomi kive ja lukova ˆlwiimútirwaa hirii ni mulwi nkoondo, na
uwoloki uve ja ngawo ˆyiivíkirwaa ni mulwi nkoondo kipeembii sa ikitire miiwi.
15 Mpiima yo variyula Masáare Maaja ya mwiikalo muuja ive majewii yaanyu.
16 Hamwi na ivyo, kumuruma Yéesu ive ngawo yaanyu, sa mudahe rimya miiwi ya
mooto ya ura Muvi.
17 Kulamuririwa kuve ja kofía ya chuúma ya mulwi nkoondo ˆiivíkiraa mutwii, na
isáare ra Muluungu mukwaatirire mukonwii ja nyaasuka ˆmooheewa ni Mutima Muuja.
18 Mpiindi joosi na kwa kira kuloomba, mundooloomba Muluungu kwa ngururu ja
Mutima Muuja. Hamwi na ayo, mukeeshe mpiindi joosi, kunu moovaloombera kwa
uyimiriryi vaantu voosi va Muluungu.
19 Mundookuunoombera baa niini sa kira ndiri chungula mulomo, mpeewe masáare yo
luusa sa ndahe kuvariyula fuumbo ya Masáare Maaja ko kiitema.
20 Niini ndiri mutumwi wa ayo Masáare Maaja na noo ˆchooreka ndiri munyololwii.
Jeyyo noomberi kwa Muluungu sa ndahe variyula ko kiitema ja ˆvyeene yasaakwa.

Lumbi yo Kiimikirirya

✡ **6:3** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **6:4** Laanga Vakolosáai 3:21. ✡ **6:8** Laanga Vakolosáai 3:22-25. ✡ **6:9** Laanga Vakolosáai 4:1.

21 Tíkiko mwaaniitu, na mutumami wo kiilaangiwa kwa kura kukundikaniwa na
Mweenevyoosi, niini namweenda maatukú vii. Yeeye vawyiira ari kira kiintu sa
mutaange masáare yaani na kira ˆnootumama haaha.✡
22 Namutúmire na kuri nyuunyu sa isáare iri, nyuunyu mutaange masáare yiiswi na
avaheere mutima.
23 Vanaviitu, mwiikalo muuja, kwiiyenda na kumuruma Yéesu, ˆkwafúmaa kwa
Mulúungu Taáta na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, kuve na nyuunyu.
24 Nduwo ya Mulúungu ive na vaantu voosi ˆvamweenda Mweenevyoosi wiitu Yéesu
Kirisitu kwa kweenda si ˆkusíraa.

✡ **6:21** Laanga Vakolosáai 4:7; 2 Timotéeo 4:12.

Barúwa ya Paúli kwa Vafilíipi

Mulongooryo

Barúwa kwa Vafilíipi yaandikwa ni mutumwi Paúli. Viintu ˆvyoónekanaa, Paúli aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Aandika barúwa ihi, hamwi na barúwa ya Vaeféeso na Vakolosáai mpiindi ˆajáa munyololwii uko múujii wa Róoma (Vafilíipi 1:13-14). Paúli aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va múuji wa Filíipi (1:1). Vafilíipi vajáa voonekya kweenda kukuulu kwa Paúli ko mutwaariira nyambirirya ya viintu ˆasaakáa (4:10-19).

Paúli aandika barúwa ihi, sa avaduumbe Vafilíipi sa nyambirirya yaavo. Kei asaakáa avawyiire ˆvyeene aaryáa Masáare Maaja kura munyololwii (1:12-18) baa koofa kuulawa tuku (1:20-24). Barúwii ihi, Paúli avaheera mitima Vafilíipi vandookikiimya na isi ja Yéesu (2:1-12). Avakalaamya kari vatuube ukiindya wa Vayahúudi ˆmweene wiiláangyaa kutwaalwa na kibawii tuku, kiri vyo mwiinamira Muluungu kimutima (3:2-3). Ukiindya uhu, ni muvi kwa musaláaba wa Yéesu (3:17-21).

Paúli avaheera mutima Vafilíipi vave na cheeru, noo kusea, vandoomuduumba Muluungu siku joosi. Na kwa kira kiintu, kiri vyo kiiturikirya, vandoomuloomba Muluungu, kunu voomuduumba (4:4-6).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera Vafilíipi *1:1-11*
Paúli na uturikiri waachwe uko Róoma *1:12-26*
Mwiikalo wa muuntu ˆakundikaniwa na Kirisitu *1:27-2:18*
Timotéeo na Epafuradíito vootumwa na uko Filíipi *2:19-30*
Uwoloki wa kikomi na ukwaata *3:1-21*
Kumuduumba Muluungu na kuvaheera mutima vara ˆvamuruma Yéesu *4:1-23*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli na Timotéeo, vatumami va KirisituYéesu. Toovaandikira nyuunyu vaantu va Muluungu ˆmwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, ˆmwiíkalaa múujii wa Filíipi baa na viimiriri vaanyu na vaambiriryi vaanyu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoovaloombera Vafilíipi

3 Noomuduumba Muluungu waani kira mpiindi ˆndiri vakumbukira nyuunyu.
4 Kira siiku namulóombaa Muluungu ndiri na cheeru sa nyuunyu voosi,
5 sa nyuunyu mwaava vaambiriryi vaani vo kaarya Masáare Maaja keende siku ya ncholo fuuru isiku.
6 Niini namányire kikomi, Muluungu yeeye ˆaanda murimo muuja mitimii yaanyu, kuukiimikirirya ari murimo uwo siku ira Yéesu Kirisitu ˆari kuuja.
7 Ni uwoloki niini kwiiririkana jei sa nyuunyu, sa ni mutimii waani muri. Mwahókeraa nduwo ya Muluungu hamwi na niini mpiindi ˆndiri munyololwii na mpiindi ˆnaviviriráa na noonekyáa kikomi cha Masáare Maaja.
8 Muluungu amányire ˆvyeene naveenda munumuunu na ˆvyeene ndiri na mpiima ya Kirisitu Yéesu kuri nyuunyu.
9 Kuloomba kwaani ni uku, moongererye kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, na muve na tooti na umanyi,
10 sa mudahe saawula viintu vira ˆvyabooha. Aho, kuva muri uteréere, na vaantu si ˆvang'úurirwaa fuuru siku Yéesu Kirisitu ˆari hinduka,

11 kʉnʉ mwamémire ndɨɨwa ˆjifúmaa kʉrɨ ʉwoloki ʉra ˆufúmaa kʉrɨ Yéesu Kirisitʉ sa nkongojima na dʉʉmbɨ kwa Mʉlʉʉngʉ.

Mʉrɨmo wa Paúli Mʉnyololwii

12 Haaha noosaaka vanaviitʉ mʉtaange yara yoosi ˆyafʉmɨra kʉrɨ nɨɨnɨ, ayo yaámbiriirye kwaarya Masáare Maaja.
13 Sa jeyyo, valʉkalʉka voosi va mʉtemi Kaisáari na vaantʉ vɨɨngɨ voosi va aha, vatáangire nachuungwa sa namʉtúmamɨraa Kirisitʉ.
14 Na sa kʉvɨɨkwa kwaanɨ mʉnyololwii, vaaniitʉ ˆvarɨ foo vamʉtúmamɨraa Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, viitémire kʉlʉʉsa isáare ra Mʉlʉʉngʉ baa woowa tʉkʉ.
15 Kɨmaarɨ, vamwaarɨ vamwɨ ˆvoovariyʉla masáare ya Kirisitʉ kwa kɨvɨna na wiitóoli. Baa neembe nɨ jeyyo, vamwaarɨ vɨɨngɨ ˆvaváriyʉlaa kwa wʉʉja.
16 Ava vatúmamaa jeyyo kwa mʉtɨma wo kweenda, na vamányire nɨɨnɨ mwaarɨ kʉnʉ mʉnyololwii, sa ndʉʉse Masáare Maaja ya Yéesu nɨ kɨkomi.
17 Maa kaa, avo ˆvarɨ na kɨvɨna, vaváriyʉlaa masáare ya Kirisitʉ kwa mɨryʉʉngʉ ɨyo sa vadʉʉmbwe nɨ vaantʉ. Voovo voosaaka koongererya uturikiri waanɨ mpɨɨndɨ iji ˆndɨrɨ mʉnyololwii.
18 Baa jeyyo, che kɨsáambukire? Laanga, masáare ya Kirisitʉ yoovariyʉlwa, ɨve nɨ kwa mʉtɨma mʉvɨ au kwa mʉtɨma wa kɨkomi. Sa kɨɨntʉ ɨkɨ, nɨɨnɨ tuuba ndɨrɨ kʉvyeenda.

Hɨɨ, tuuba ndɨrɨ kʉvyeenda,
19 sa namányire kwa kʉlʉʉsɨka kwaanyu na Mʉlʉʉngʉ na kwa nyambirirya ya Mʉtɨma Mʉʉja wa Yéesu Kirisitʉ, lamuririwa ndɨrɨ.
20 Nɨ kiilaangya niise, sɨ ndɨrɨ koona soni kwa njɨra yoyoosi tʉkʉ. Tuuba ndɨrɨ kwiitema na Kirisitʉ tuuba arɨ bweeyyiriwa nkongojima muvirii waanɨ, ɨve nɨ kwa nkaasʉ au kwa inkwya.
21 Sa kwaanɨ, kʉva mooyo nɨ kʉmʉtʉmamɨra Kirisitʉ na kukwya nɨ kʉnáálo.
22 Koonɨ ndɨrɨ tuuba kʉva mooyo muvirii ʉhʉ, tuuba ndɨrɨ tʉmama mʉrɨmo ʉrɨ na kʉnáálo nkʉʉlʉ. Sɨ nootaanga nsaawʉle kɨrɨkwɨ tʉkʉ. Kʉva mooyo bakʉ kukwya.
23 Viintʉ ivi vivɨrɨ vyookuunduta. Noosaaka ndooke, nkiikale na Kirisitʉ, na ivyo noo vyabooha maatʉkʉ vii.
24 Maa kaa, sa nyuunyu, nɨ vyabooha nchaale ndɨrɨ mooyo muvirii ʉhʉ.
25 Isáare ɨrɨ nɨ ra kɨkomi, sa jeyyo, namányire kʉva ndɨrɨ mooyo hamwɨ na nyuunyu, sa mʉkʉle kwa kʉra kuruma kwaanyu na muvyeende kumuruma Yéesu.
26 ˆNdɨrɨ kʉva hamwɨ na nyuunyu, kʉvyeenda mʉrɨ maatʉkʉ vii sa Kirisitʉ Yéesu kʉva arɨ aanyámbiriirye nɨɨnɨ mpɨndʉke na kwaanyu kei.
27 Kɨɨntʉ kɨkʉʉlʉ, mwiikalo waanyu ʉve ja ˆvyeene Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ yalʉʉsa. Na koonɨ ndɨrɨ kʉʉja no valaanga au koonɨ sɨ ndɨrɨ kʉʉja, nkɨndooteera na nkɨndootaanga mwatuuba kɨɨma neeja, mʉrɨ na mʉryʉʉngʉ ʉmwɨ na mʉrɨ mʉtɨma ʉmwɨ, kʉnʉ mookiisiinda sa kuruma kwa Masáare Maaja.
28 Karɨ mʉndoovoofa vavɨ vaanyu tʉkʉ, maa kaa, mwiiteme. Ɨhɨ koonekya ɨrɨ kʉrɨ voovo nɨ tamanya viise noo malwa, maa kaa, nyuunyu lamuririwa mʉrɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ.
29 Sa nyuunyu sɨ mwaheewa nduwo yo muruma Kirisitʉ vii tʉkʉ, maa kaa, baa nduwo yo turikiriwa sa yeeye.
30 Ayo ˆmoolwa noyo, noo ayo baa nɨɨnɨ ˆnaalwɨjáa noyo, ja ˆvyeene moona. Kei baa haaha teera mwiise mwaarɨ nootuuba kʉlwa noyo.

2

Kwiikiimya na Ɨsɨ ja Kirisitʉ

1 Eri, mwiikalo waanyu wo va kiintu kimwi na Kirisitu vaheera wiise mutima wuu?
Eri, kuveenda kwaachwe kuvatuurya kwiise mitima wuu? Eri, ni kiintu kimwi muri na
Mutima Muuja wuu? Laangwa mwiise kwa riiso ra wuuja ni Kirisitu wuu?
2 Kooni viri jeyyo, kuumbweeyya muri nive na cheeru munumuunu kwa nyuunyu kuva
na muryuungu umwi, kweenda kumwi, kuva kiintu kimwi mutimii na kuva na tooti imwi.
3 Kari mundoobweeyya kiintu ko viihya inda tuku. Kari mundookiivaa kipeembe tuku.
Maa kaa, mwiikiimye na isi, kira muuntu yoomunyemya wiingi na moovoona viingi
vabooha kulookya nyuunyu.
4 Kari kira umwi waanyu indoolaanga masáare yaachwe vii tuku, maa kaa, kira umwi
waanyu andookiiririkana kuvaambirirya viingi.
5 Miiririkano yaanyu ive i'ira Kirisitu Yéesu ˆajáa noyo.
6 Yeeye baa neembe ufumo waachwe ni Muluungu,
si oona kura kuva Muluungu,
ni kiintu cho namatira tuku.
7 Maa kaa, iibweeyya ja kiintu ˆkisiina,
aava ja mutúmwa,
avyaalwa ja muuntu.
8 ˆAkave na ufumo wa muuntu,
akiikiimya na isi, akaruma kukwya,
inkwya yo vairirwa misumáari musaláabii.
9 Sa jeyyo, Muluungu amwiinula munumuunu,
na amuheera irina ˆralooka marina yoosi.✡
10 Sa kwa irina ra Yéesu, kira kiúumbe kurumwii na kuri weeru na Ntarii,
kichwaame mbere yaachwe,
11 na kira lurimi lululuse,
Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi,✡
kwa nkongojima ya Muluungu Taáta.

12 Vijeengi vaani naveenda munumuunu. Haaha, ni matu mujáa kuri niini siku joosi
mpiindi ˆnijáa kwaanyu na baa mpiindi ˆndiri kuli na nyuunyu. Viivyo tuubi kutumama
viintu ˆvyoónekyaa Muluungu avalamurirya, kunu mookoofa no tetema.
13 Sa ni Muluungu ˆyootumama isii yaanyu, yeeye noo yoovaheera mpiima na nguruuru
yo tumama yara ˆmeene yoosaaka yatumamwe.
14 Tumami viintu vyoosi baa kung'uula no kwiiruta ndihi tuku.
15 Muve vaana va Muluungu, si mung'úurirwaa na musiina uvi. Kei muve vaantu
ˆmusiina lukwaalo, mpiindi iji ˆmookiikala kati na kati ya vaantu va haaha ˆvamema
uvi na ˆvasaambuka. Kati na kati ya avo vaantu, nyuunyu muve ja kiweeru ˆkimúrikiraa
weeru.
16 Kei mukwaatye isáare ra nkaasu, sa siku Kirisitu ˆari hinduka, niiteere mwerere sa
murimo ˆnatumama ko manyika kuri nyuunyu, na noone si naturikira bweete tuku.
17 Baa kooni nkaasu yaani yootoolwa ja mpóryo ya choonywa mweeri ya mpóryo ya
kuruma kwaanyu, niini na cheeru ndiri, na navyeéndire hamwi na nyuunyu voosi.
18 Viivyo nyuunyu moosaakwa muvyeende na muve na cheeru hamwi na niini.

Luyeendo lwa Timotéeo na Epafuradíito

19 Haaha nookiilaangya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi kooni ari vyeenda, mutuma ndiri
Timotéeo siku ˆjookuuja aha mbere, uuje na kwaanyu, sa ˆari hinduka, neeriwe mutima
ni sáare ja mwiikalo waanyu.
20 Sa niini nsiina muuntu wiingi ˆavaláangaa ja yeeye tuku.
21 Viingi ni voolwa vii na masáare yaavo, na si yara ya Yéesu Kirisitu tuku.

✡ **2:9** Laanga Vaefé eso 2:21; Vaeburanía 1:4. ✡ **2:11** Laanga Isáaya 45:18-23.

22 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mwamányire kɨkomi ˆvyeene Timotéeo ɨɨma neeja. Yeeye atúmamaa na nɨɨnɨ mʉrɨmo wo variyʉla Masáare Maaja ja mwaana na taáta waavo.
23 Haaha kiilaangya niise nɨmʉtʉme na kwaanyu chaangʉ, ˆndɨrɨ taanga vii ˆcheene kɨrɨ fʉmɨra kʉrɨ nɨɨnɨ.
24 Naanɨ nookiilaangya kʉrɨ Yéesu Mweenevyoosi, rekerwa ndɨrɨ, na kʉʉja ndɨrɨ na kwaanyu sikʉ jiiji vii ˆjookʉʉja aha mbere.
25 Nookoona nɨ vyabooha nɨmʉtʉme Epafuradíito na kwaanyu. Yeeye nɨ mwaaniitʉ ˆamuruma Yéesu, kei nɨ mʉtʉmami na mulwi nkoondo mwiiwaanɨ. Na nyuunyu mwamʉtʉma jɨ aampeere nyambirirya mpɨɨndɨ iji nɨɨnɨ ˆnoosaaka nyambirirya.
26 Nɨ kʉmʉrekera niise ahɨndʉke sa atɨɨte mpɨɨma maatʉkʉ vii yo voona, na kei avisʉʉla ˆakataange nyuunyu mwateera ajáa alwaala.
27 Kɨmaarɨ ajáa alwaala kende akwye. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ amʉlaanga na riiso ra wʉʉja na sɨ yeeye vii tʉkʉ, baa nɨɨnɨ, sa ndɨɨre kuvisʉʉla mweeri ya kuvisʉʉla.
28 Sa jeyyo, noo ˆchooreka noomanyɨka kʉmʉtʉma na kwaanyu, sa ˆmʉrɨ moona kei muvyeende. Na nɨɨnɨ nseyyiriwe kuvisʉʉla kwaanɨ.
29 Mʉteengyi na cheerʉ, sa yeeye nɨ mwiiwaanyu kwa kʉra kumuruma Yéesu Mweenevyoosi, na mʉʉntʉ ˆarɨ ja yeeye, mʉndoomʉnyemya.
30 Yeeye ajáa asengerera kukwya sa mʉrɨmo wa Kirisitʉ. Yeeye ajáa avɨɨka nkaasʉ yaachwe nemwiinemwii sa afikye nyambirirya ˆng'eene nyuunyu mwasiindwa fikya sa viintʉ mwiíkalaa kʉlɨ.

3

Kumuruma Kirisitʉ noo Kwaréetaa Ʉwoloki

1 Haaha ee vanaviitʉ, vyeendi kʉrɨ Yéesu Mweenevyoosi. Nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ katala kʉvaandɨkɨra masáare yara ˆnahʉmʉla kʉvaandɨkɨra tʉkʉ, sa masáare ayo, kɨɨmɨrɨra yarɨ kumuruma kwaanyu Kirisitʉ.
2 Laangi neeja ijo kúri, vatʉmami vavɨ, vara ˆvakwaatya kʉtwaala vaantʉ na kɨbawii.
3 Sa suusu ˆtamwiínamɨraa Mʉlʉʉngʉ kwa Mʉtɨma wa Mʉlʉʉngʉ, suusu noo kɨkomi tatwaalwa na kɨbawii.✡ Suusu twiívaa kɨpeembe sa Kirisitʉ Yéesu na tamwiiláangyaa. Suusu kwiilaangya kwiitʉ, sɨ kʉrɨ kʉrɨ mʉvɨrɨ tʉkʉ,
4 baa neembe nɨɨnɨ ndɨrɨ daha kwiivaa kɨpeembe sa masáare ya mʉvɨrɨ waanɨ. Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yookoona atɨɨte nteendo ja mʉvɨrɨ jo kiivaɨra kɨpeembe, nɨɨnɨ nadaha mʉnʉmʉʉnʉ.
5 Nɨɨnɨ natwaalwa na kɨbawii mpɨɨndɨ ˆnɨjáa na sikʉ inaanɨ vii.✡ Nɨɨnɨ ndɨrɨ Mwiisiraéeli fuma lʉkolo lwa Bénjamini, na ndɨrɨ Mweeburanía wa Vaeburanía. Ko kwaatya Miiro, nɨɨnɨ nɨjáa ndɨrɨ Mʉfarisáayo.
6 Nɨɨnɨ namanyɨkáa maatʉkʉ vii kʉtʉmama yara ˆniiseáa noo Mʉlʉʉngʉ eenda, na sa jeyyo, naturikirya mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu maatʉkʉ vii. Na kʉrɨ ʉwoloki ˆʉtóorekaa kwa Miiro, nɨjáa sɨ nang'ʉʉrɨrwáa tʉkʉ.
7 Maa kaa, yara yoosi ˆnoonáa nɨ kʉnáálo kwaanɨ, haaha nooyavala nɨ mukube sa Kirisitʉ.
8 Na sɨ ayo vii tʉkʉ, haaha nookoona masáare yoosi nɨ mukube ˆndɨrɨ yayaanirirya na kʉnáálo nkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ yo mʉtaanga Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi waanɨ. Sa yeeye, napata mukube wa masáare yoosi, na nayavala ayo ja kosu sa nimuturye Kirisitʉ,
9 na nkʉndɨkanɨwe ne. Nɨɨnɨ sɨ noosaaka noonekane mʉwoloki ja ˆvyeene Miiro yasea tʉkʉ, maa kaa, nɨve mʉwoloki ko muruma Kirisitʉ. Kʉvalwa ʉko, kwafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ na nɨ ko muruma Kirisitʉ.
10 Nɨɨnɨ noosaaka nɨmʉtaange Kirisitʉ na ngururu ya kʉfʉfʉka kwaachwe. Noosaaka nɨve kɨɨntʉ kɨmwɨ uturikirii waachwe, na noosaaka niifwaane ne inkwyii yaachwe.

✡ **3:3** Laanga Varúumi 2:28-29. ✡ **3:5** Laanga Ncholo 17:12.

11 Aho, sikʉ iyo, nive ʉmwi wa vaantʉ vara Mʉlʉʉngʉ ˆari vafʉfʉla.

Kuyimirirya Fʉʉrʉ Kʉhererery a

12 Niini si noosea nahúmwiire turya ayo tʉkʉ, au nahúmwiire kiimaniwa tʉkʉ, maa kaa, nootuuba manyika sa nturye kira ˆcheene Kirisitʉ Yéesu aankwaatira.
13 Vanaviitʉ si noosea nahʉmʉla kwaatya ayo tʉkʉ. Maa kaa, nootʉmama kiintʉ kimwi, nareka kwiiririkana yara ˆyalooka, na noomanyika kʉfikira yara ˆyari mbere.
14 Mwaari noomanyika kʉkʉʉrika sa nfikire kira kilʉngʉlʉngʉ cha kurumwii cho siinda ˆcheene Mʉlʉʉngʉ yootwaanirira ko tweera kʉva kiintʉ kimwi na Kirisitʉ Yéesu.
15 Sa jeyyo, suusu ˆtwiima neeja kʉri kumuruma Yéesu, tasaakwa twiirʉmire masáare aya. Na kooni mookiiririkana ˆviísimire, Mʉlʉʉngʉ vakʉnʉkʉrira ari kʉhon'ya kwaanyu.
16 Kiintʉ cho kwaatya haaha, toosaakwa tutuube mwiikalo wiitʉ ʉra ˆmweene Mʉlʉʉngʉ ahʉmʉla kʉtoonekya.
17 Vanaviitʉ, moosaakwa mʉndootuubirirya mwiikalo waani. Kei moosaakwa mʉndookiikiindya kwa vaantʉ ˆvatúubaa mwiikalo wiiswi, sa mutuubirirye viviravivi-ira mwiikalo waavo.
18 Sa ja ˆvyeene nahʉmʉla kʉvawyiira isáare iri ˆkari foo, na haaha ni hindʉkira niise kʉvawyiira na miísoori yookiika miiswii yaani. Ni kʉvawyiira niise, vaantʉ ˆvari foo mwiikalo waavo ni ja vavi va mʉsaláaba wa Kirisitʉ.
19 Kukiimikirirya kwa vaantʉ ava ni imalo, mʉlʉʉngʉ waavo ni inda jaavo, na nkongojima jaavo ni viintʉ vya soni, na miiririkano yaavo ni viintʉ vya weerʉ.
20 Suusu miitʉ ni kurumwii kwa Mʉlʉʉngʉ. Na suusu toowoojera na mpiima kʉhindʉka kwa Mʉlamuriri wiitʉ Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi fuma kurumwii.
21 Yeeye kwa ngururu jaachwe valandʉla ari miviri yiitʉ ˆiri teketeke, na iibweeyye yiifwaane na mʉviri waachwe wa nkongojima. Kwa ngururu jiijo, viika ari viintʉ vyoosi vive isi ya wiimiriri waachwe.

4

1 Haaha, vanaviitʉ, niini ndiri na mpiima maatʉkʉ vii yo voona. Niini naveenda maatʉkʉ vii. Nyuunyu ni cheerʉ chaani, na itáaji raani ˆnaheewa sa mʉrimo ˆnatʉmama. Haaha mwiime neeja kʉri kumwiilaangya Yéesu Mweenevyoosi.✡

Ʉlairiri wa Paúli kwa Vafilíipi

2 Noovakalaamya Eudía na Sintíike vave kiintʉ kimwi. Sa viintʉ mʉri va Yéesu Mweenevyoosi, marikiryi kʉdiira kwiiteerwa kwaanyu.
3 Nookʉloomba weewe ˆʉri mwaaniitʉ wa kikomi ˆtʉtúmaman'yaa, ʉvaambirirye avo vaantʉ vaki vaviri sa vandookiiteerwa. Avo vaviri vamanyikáa maatʉkʉ vii kʉtʉmama hamwi na niini, mpiindi ˆtavariyʉláa Masáare Maaja. Vatʉmamáa hamwi na Kileméenti, na vatʉmami viingi voosi. Marina yaavo yamwaari kitáabwii cha nkaasʉ.✡
4 Ivi na cheerʉ sikʉ joosi, sa mwakʉndikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, kei ivi na cheerʉ.
5 Kʉhola kwaanyu kʉtaangikane kwa vaantʉ voosi. Mweenevyoosi ni heehi ari.
6 Kari mwiiturikirye kwa kiintʉ chochoosi tʉkʉ, maa kaa, kwa kira kiintʉ, ilom-booli na mʉloombi Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ moomʉdʉʉmba. Vira viintʉ ˆmoosaaka, vitwaali vitaangikane kwa Mʉlʉʉngʉ.✡
7 Na mwiikalo mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ ʉra ˆwalooka miryʉʉngʉ yoosi, laangirirya ʉri mitima yaanyu na miryʉʉngʉ yaanyu kʉva iri kiintʉ kimwi na Kirisitʉ Yéesu.
8 Haaha vanaviitʉ, kiintʉ kimwi cho kiimikirirya, mʉkwaatye masáare yoyoosi ya kikomi, masáare yoyoosi ˆyanyémiwaa, masáare yoyoosi ya ʉwoloki, masáare yoy-oosi ˆyari ʉteréere, masáare yoyoosi ˆyeendwa, masáare yoyoosi ˆyarumwa ni maaja,

✡ **4:1** Laanga 1 Vatesaloníike 2:19. ✡ **4:3** Laanga Wiivariyuli 20:11-15. ✡ **4:6** Laanga Matáayo 6:25-34.

kiintu chochoosi ˆchaboohabooha na kiintu ˆchasaakwa kiduumbirirwe, ivyo noo mwiindookiiririkana.
9 Masáare yoosi ˆmwiikiindya fuma kwaani, au ˆmwahokera au ˆmwateera au ˆmoona fuma kwaani, yatumami. Na Muluungu wa mwiikalo muuja, kuva ari na nyuunyu.

Paúli Yoodumba Kisaanga cha Vafilíipi

10 Natiite cheeru kuri Yéesu Mweenevyoosi, sa kei mwaándire kiiririkana sa niini. Kikomi mwaanjiririkanáa, maa kaa, mwasiindwáa turya nkalo yo kunyambirirya.
11 Si nooluusa jei sa nasíriirwe tuku, niini niikiindya kwiikinkima na viintu ˆndiri novyo.
12 Niini namányire kusiririrwa na namányire kuva na viintu ˆviri foo. Niijuviira kwiikinkima mpiindi joosi, nive niíkutire au nive na njala, nive na kira kiintu au nive nasíriirwe.
13 Nadáhaa tumama yoosi, kuri Mweenevyoosi ˆaampéeraa ngururu.
14 Baa jeyyo, mwabweeyya vyabooha maatuku vii kuunyambirirya mpiindi ˆnaturikiráa.
15 Nyuunyu Vafilíipi mwamányire, siku ja ncholo ˆnkaande variyula Masáare Maaja kwaanyu, na mpiindi ˆnafumáa isi yaanyu ya Makedoníia, ni nyuunyu vii noo ˆmwaanyambiriryáa. Ni mpuka yaanyu ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vii noo ˆyaampeeráa kisaanga. Kusiina mpuka yiingi ya vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆyaampeeráa nyambirirya ya kisaanga tuku.
16 Baa mpiindi ˆnijáa múuji wa Tesaloníike, mwaantumira nyambirirya baa si kamudu vii tuku.
17 Si nooluusa jeyyo sa noosaaka mutuube kuumpeera nyambirirya tuku, maa kaa, noosaaka nkindookoona ntálarya ˆng'eene Muluungu yoovaheera sa kuboohya inda kwaanyu.
18 Haaha vira viintu ˆmwaantumira kwa njira ya Epafuradíito, navihokera. Natiite kira kiintu ˆnoosaaka baa na kulookya. Nyambirirya iyo, yavíire ja mpóryo ˆiri na iríira ˆrabooha na ˆyarumika na ˆimweéryaa Muluungu mutima.
19 Na Muluungu wiitu, vaheera ari kira ˆmuri saaka kwa usúngaati waachwe wa nkongojima ko va kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu.
20 Muluungu, Taáta wiitu wa kurumwii, abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.

Masáare yo Kiimikirirya

21 Nuumbiryi vaantu voosi va Muluungu vara ˆvari kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu ˆvari uko Filíipi. Vaaniitu voosi ˆvari na niini vavalúumbiirye.
22 Vaantu voosi va Muluungu vavalúumbiirye, na hasa ava ˆviíkalaa kaayii kwa mutemi Kaisáari.
23 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, ive mitimii yaanyu. Kikomi!

Barúwa ya Paúli kwa Vakolosáai
Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni mutumwi Paúli kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va múujii wa Kolosáai (1:1-2). Paúli aandika barúwa ihi hamwi na barúwa kwa Vaeféeso na Vafilíipi mpiindi ˆajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va Masáare vaséaa aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Paúli si avariyula Masáare Maaja uko Kolosáai tuku, ˆvyeene vyoónekanaa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Kolosáai yaanda na mutumwi ˆasewáa Epáfura (1:7; 4:12).

Mpiindi Paúli ˆajáa munyololwii, ajáa awyiirwa masáare ya vakiindya va uloongo ˆveene vavajuuwáa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kolosáai (2:4, 8). Vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kolosáai vajáa viigava haviri, vaantu ˆvamuruma Yéesu Vayahúudi na Vagiríki. Vamwi va vaantu ava, vasaakáa saangya masáare ya díini na tuuva jaavo, na ukiindya wa Yéesu (2:13-23).

Vayahúudi vaseáa, kooni muuntu ˆamuruma Yéesu, si anatwaalwa na kibawii na si atúubaa tuuva ja Kiyahúudi si ari rumwa ni Muluungu tuku. Maa kaa, Paúli akiindya ˆvyeene kibawo cha kikomi kiri. Na kibawo ikyo ni cha mutima ˆkibwéeyyiwaa ni Kirisitu na si kibawo ˆkibwéeyyiwaa kwa mikono ya vaantu tuku (2:9-12). Vagiríki novo vajáa vatiite ukiindya mutuhu wa uloongo ˆmweene vavaheemberáa vaantu (2:4, 8). Maa kaa, Paúli akiindya Yéesu Kirisitu akiimana, yeeye ni mukúúlu mweeri ya vyoosi (1:15-20).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi, Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera vatuubi *1:1-14*
Yéesu ni mukúúlu wa vyoosi *1:15-23*
Miriimo ya Paúli kwa vatuubi va Yéesu *1:24–2:5*
Yéesu atuheera uhúuru na mwiikalo mufya *2:6-23*
ˆVyeene vatuubi va Yéesu vasaakwa vindookiikala *3:1–4:1*
Ukiindya na lumbi jo kiimikirirya *4:2-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu kwa kusaaka kwa Muluungu. Niini na Timotéeo mwaaniitu,

2 ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaantu va Muluungu ˆveene muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu, nyuunyu ˆmwiíkalaa múujii wa Kolosáai. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu jive na nyuunyu.

Kuloomba kwa Paúli

3 Siku joosi, suusu tamudúumbaa Muluungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, mpiindi ˆtoomuloomba Muluungu sa nyuunyu.

4 Suusu tateera kumuruma kwaanyu Kirisitu Yéesu na ˆvyeene mwaveenda vaantu voosi va Muluungu.

5 Kumuruma kwaanyu Yéesu na kweenda kwaanyu kwafuma kuri kwiilaangya kura ˆkwiimiwa neeja sa nyuunyu uko kurumwii. Nyuunyu mwateera kwiilaangya uko, fuma hara ncholo ˆmukavariyurirwe isáare ra kikomi noo kusea Masáare Maaja.

6 Masáare aya Maaja ˆmeene yavafikira nyuunyu yookeenera kuri weeru woosi. Masáare aya, yoovalandula mwiikalo wa vaantu sa viikale mwiikalo wo mweerya mutima Muluungu. Kei yoovalandula mwiikalo waanyu keende siku ira ya ncholo ˆmukateere nduwo ya Muluungu na ˆmukataange neeja kikomi chaachwe ˆvyeene kiri.

7 Nyuunyu mwakiindiwa Masáare Maaja fuma kwa Epáfura mutumami mwiiwiiswi. Suusu tamweenda, kei yeeye ni mutumami wo kiilaangiwa wa Kirisitu kipaango chiiswi.

8 Yeeye noo atuwyiira ˆvyeene mwaveenda vaantu va Muluungu kwa nyambirirya ya Mutima.
9 Sa jeyyo, keende ˆtukateere masáare aya yaanyu, si tunareka kumuloomba Muluungu sa nyuunyu tuku. Tookiilomboola kuri Muluungu avakung'untire kutaanga yoosi ˆmeene yoosaaka mutumame, ko vaheera tooti yoosi ya kimutima na umanyi woosi.
10 Aho, daha muri kiikala ja ˆvyeene vasaakwa kwiikala vaantu va Mweenevyoosi. Mwiikalo waanyu kumweerya uri mutima Mweenevyoosi, kunu mootuunga ndiiwa kwa kira miirimo yaanyu miija, kei kunu mookoongereriwa kumutaanga Muluungu.
11 Tooloomba Muluungu avaheere ngururu joosi ja nkongojima jaachwe, sa mudahe kuyimirirya na cheeru kunu moowoojera uturikiri usire.
12 Kei mundoomuduumba Muluungu Taáta, yeeye kwa nduwo avabweeyya mupate ivaru ra upaari waachwe ˆaviimirya neeja vaantu vaachwe utemii wa kiweeru.
13 Yeeye atulamurirya fuma utemii wa kilwiirya na atusaamya, akatwiingirya na Utemii wa Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumuunu.
14 Mwaana uwo atununuula, noo kusea atusea kwa mbavariri uvi wiitu wasírire.

Mwaana wa Muluungu ni Mukúúlu wa Vyoosi

15 Mwaana ni buuwo ya Muluungu si ˆoónekanaa,
yeeye ajáa amwaari keende ncholo na mwiimiriri wa viintu vyoosi.
16 Kwa yeeye, Muluungu uumba viintu vyoosi,
ˆviri kurumwii na kuri weeru.
Uumba viintu vyoosi ˆvyoónekanaa, na si ˆvyoónekanaa,
ive ni wiimiriri, au utemi, au ukúúlu na ngururu.
Muluungu uumba vyoosi kwa njira yaachwe na sa yeeye.✡
17 Yeeye ajáa amwaari viintu vyoosi si vinuumbwa,
na kwa njira yaachwe viintu vyoosi vyakwaatana hamwi.
18 Yeeye alóngoolaa mpuka ya vaantu ˆvamuruma, ja ˆvyeene mutwe walóngoolaa muviri.
Yeeye noo ncholo ifya,
na wa ncholo kufufuka sa ave mukúúlu wa vyoosi.
19 Sa Muluungu eenda kukiimana kwaachwe koosi kwiikale kuri Mwaana waachwe.✡
20 Kei kwa njira ya Mwaana waachwe,
Muluungu eenda ahindule mwiikalo ura ˆwasaambuka ukava ˆwabooha na viintu vyoosi,
viintu ˆviri aha weerwii na ˆviri kurumwii.
Noo kusea, areeta mwiikalo muuja kwa njira ya sakami ya Mwaana waachwe, ira ˆyiitwa hara musaláabii.

21 Aho ncholo, nyuunyu mujáa kuli na Muluungu. Nyuunyu mujáa ni vavi va Muluungu miiririkanwii yaanyu ˆmyeene yareetáa mwiikalo waanyu muvi.
22 Maa kaa, haaha Mwaana ahíndwiire mwiikalo muuja kwa njira ya inkwya ya muviri waachwe, sa avareete na mbere ya Muluungu kunu muri vaaja, musiina lukwaalo na si luu mukang'uurirwe tuku.
23 Haaha moosaakwa mutuube kura kumuruma Yéesu. Kari musukiwesukiwe mureke kwiilaangya ˆkweene mwapata ˆmukateere Masáare Maaja tuku. Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene yavariyulwa kwa vaantu voosi va weeru. Na niini Paúli naava mutumami wa Mweenevyoosi wo kaarya ayo Masáare.

Murimo wa Paúli Kuri Mpuka ja Vaantu ˆVamuruma Yéesu

24 Haaha, navyeéndire kuturikiriwa sa nyuunyu. Muvirii waani nookiimikirirya yara ˆyakeeheka uturikirii wa Kirisitu sa muviri waachwe, noo kusea, mpuka ya vaantu ˆvamuruma.✡

✡ **1:16** Laanga Yooháani 1:3. ✡ **1:19** Laanga Vakolosáai 2:9. ✡ **1:24** Laanga 2 Vakoríinto 4:10-12; Vafilíipi 3:10-11.

25 Niinɨ nasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ nɨve mʉtʉmami wa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, sa nɨvaretere nyuunyu isáare ra Mʉlʉʉngʉ, na jeyyo, rikiimane.
26 Isáare ɨrɨ nɨ fuumbo keende aho kalɨ na kwa mbyaala joosi. Haaha rakʉnʉkʉlwa kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ.✡
27 Mʉlʉʉngʉ alamʉla kʉvavariyʉrɨra voovo usúngaati wa nkongojima ya fuumbo ɨhɨ sa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. Isáare ra fuumbo ɨyo, nɨ Kirisitʉ ˆiíkalaa isii yaanyu, kei yeeye noo kwiilaangya kwaanyu ˆmʉrɨ kʉva hamwɨ nkongojimii yaachwe.
28 Sa jeyyo, tookaarya isáare ra Kirisitʉ, toovalʉma kutu na toovakiindya vaantʉ voosi kwa tooti yoosi Mʉlʉʉngʉ ˆatʉheera. Jeyyo, tʉvareete voosi na mbere ya Mʉlʉʉngʉ, kʉnʉ vookiimana ko lʉmaniwa na Kirisitʉ.
29 Ɨkɨ noo ˆchoobweeyya ntʉmame mʉrɨmo kwa ʉmanyiki waanɨ woosi na kʉtʉmama kwa lʉvɨro lwaachwe lʉkʉʉlʉ ˆlweene lwatúmamaa kʉrɨ niinɨ.

2

1 Noosaaka mʉtaange ˆvyeene namányɨkaa kʉtʉmama mʉnʉmʉʉnʉ sa nyuunyu, na sa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va Laodikía, na sa vaantʉ vɨingɨ voosi ˆvamuruma Yéesu ˆveene sɨ vanawaayya kʉʉnyona miiso kwa miiso.
2 Noobweeyya jei, sa vatuuriwe mɨtɨma, na mɨtɨma yaavo ɨlʉmaniwe hamwɨ kʉrɨ kwiiyenda, na sa vave na usúngaati wa ʉmanyi ˆwakiimana wa fuumbo ya Mʉlʉʉngʉ. Fuumbo ɨyo, nɨ Kirisitʉ mweeneevyo.
3 Isii yaachwe kwiivisa máari joosi ja kɨkomi ja mberii ja tooti na ja ʉmanyi.
4 Nɨ kʉvawyɨira niise jei, sa mʉdɨire ruma mʉʉntʉ yoyoosi avakoovere kwa masáare yo vaheemba.
5 Sa baa neembe niinɨ ndɨrɨ kʉlɨ na nyuunyu kɨmʉvɨrɨ, nɨ na nyuunyu ndɨrɨ mitimii. Navyeéndire sa mookiikala ja ˆvyeene mwasaakwa, na kumwiilaangya kwaanyu Kirisitʉ nɨ kʉkúúlʉ.

Mwiikalo ˆWakiimana kwa Kirisitʉ

6 Haaha nyuunyu ja ˆvyeene mwamʉhokera Kirisitʉ Yéesu ja Mweenevyoosi, mutuube kwiikalan'ya ne.
7 Mʉve na miriri isii yaachwe, yeeye ave mwaariryo waanyu na mwɨime neeja ko yaruma yara ˆmwakiindiwa. Na mutuube kʉmʉdʉʉmba mʉnʉmʉʉnʉ.
8 Laangi neeja, karɨ mʉʉntʉ avabweeyye mʉve vatúmwa kwa ukiindya mʉtʉhʉ na wa ʉkwaata tʉkʉ. Ukiindya ʉwo ufumo waachwe nɨ weerʉ, na tʉʉva ja vaantʉ ˆviihókereryaa na sɨ ʉrɨ wa Kirisitʉ tʉkʉ.
9 Sa kukiimana kwa Mʉlʉʉngʉ, kʉmwaarɨ kʉrɨ mʉvɨrɨ wa wʉʉntʉ wa Kirisitʉ.
10 Na nyuunyu ko lʉmaniwa hamwɨ na Kirisitʉ, mwakiimana. Yeeye Kirisitʉ noo ˆarɨ mweeri ya kɨra ʉtemi na wiimiriri.
11 Kʉrɨ yeeye mwatwaalwa na kɨbawii, sɨ kwa mɨkono ya vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, kwa kɨbawo ˆkɨbwéeyyiwaa ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ mweeneevyo. Kɨbawo ɨkyo, chavaseyyirya ufumo wa wʉʉntʉ wa ʉvɨ.
12 Noo kʉsea, ˆmʉkabatisiwe, mwataahwa hamwɨ ne, na mwafʉfʉlwa hamwɨ ne sa mwiilaangya ngururu ya Mʉlʉʉngʉ. Yeeye amʉfʉfʉla Kirisitʉ fuma kwa ˆvaakwya.
13 Nyuunyu mɨtɨma yaanyu ɨjáa yaakwya sa ʉvɨ waanyu, na sa ufumo wa wʉʉntʉ waanyu wa ʉvɨ sɨ ˆʉjáa ʉnatwaalwa na kɨbawii tʉkʉ. Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ avabweeyya mʉkava nkaasʉ hamwɨ na Kirisitʉ. Noo kʉsea, asea ʉvɨ wiitʉ woosi wasírire.
14 Mʉlʉʉngʉ amoola kɨloongi cha noongwa jiitʉ joosi ja ʉvɨ. Akakɨfweita chalʉmwɨ ko kɨvaɨrɨra mʉsaláabii.
15 Aho mʉsaláabii, Kirisitʉ asʉmʉla ʉtemi na wiimiriri. Akʉʉkwaatya soni ʉtemi na wiimiriri mbere ja vaantʉ, ko kuusiinda kwa njɨra ya mʉsaláaba.

✡ **1:26** Laanga Vaeféeso 3:3-5.

16 Sa jeyyo, kari murekere muuntu baa umwi aluuse irya kuri nyuunyu sa viintu ˆmuríjaa au ˆmunywíjaa tuku, au sa viintu si mutúubaa tuuva jaavo ja ngovi jimwi tuku, ngovi ja mweeri majía au ngovi ja siku ya Sabáato tuku.
17 Ivyo vyoosi ni murimírimi vii wa masáare ˆyari kuuja, na ayo yoosi kikomi chaachwe chooneka kwa Kirisitu.
18 Kari mumuteerere muuntu yoyoosi ura ˆyookiivaa kipeembe yeeye ni muuja kwa uholi wa uloongo na kunu iínamiraa mirimu tuku. Muuntu ja uwo ˆakwáatyaa njori jaachwe, ni mukudamu kwa miryuungu ya ufumo wa kiwuuntu wa mukube.
19 Uwo iikera lukova na Kirisitu, yeeye Kirisitu alóngoolaa vaantu vaachwe ja mutwe viintu ˆulóngoolaa muviri. Yeeye abwéeyyaa muviri woosi wiikwaate hamwi na ngereera ja muviri na makwáari, na wakúlaa ja ˆvyeene Muluungu uubwéeyyaa ukule.
20 Sa viintu mwaakwya hamwi na Kirisitu[✡] na mukalamuririwa fuma ukiindyii wa tuuva ja vaantu, haaha sa che mookiikala ja muri vaantu va ihi weeru? Si vyabooha kutuuba tuuva tuku, baa ja
21 kukwaata kiintu jei tuku, saira chóorya kira tuku, au saasya kiintu iki tuku.
22 Viintu ivyo, ni tuuva na ukiindya wa vaantu ˆmweene utámanyan'yaa na viintu ˆvisáambukaa ˆviri humula tumiwa.
23 Kikomi vaantu ˆvatúubaa tuuva ijo, voónekanaa ni vaantu ˆvari na tooti. Vatúubaa kwiinamira ˆkweene viivііkira voovo veeneevyo, kuhola na kwііmiriira muviri kwa ukari. Maa kaa, tuuva ijo ˆng'eene viivііkira si jiri daha kukitira uláku wa miviri tuku.

3

Mwiikalo Mufya

1 Haaha sa viintu Muluungu avafufula hamwi na Kirisitu, yasaakiri masáare ya kurumwii kuuntu Kirisitu ˆari, iíkyііre mukono wa kulume wa Muluungu.
2 Ririkani viintu vya kurumwii na si viintu vya weeru tuku.
3 Sa nyuunyu mwaakwya,[✡] na nkaasu yaanyu haaha yaviswa hamwi na Kirisitu kuri Muluungu.
4 Mpііndi Kirisitu ˆari variyulwa, yeeye ˆari na nkaasu yaanyu, baa nyuunyu variyulwa muri hamwi na yeeye nkongojimii.
5 Haaha ulai kira kiintu ˆkiri isii yaanyu ˆcheene kiri na ufumo wa weeru, uhanguti, kubweeyya kosu, uláku, mpііma mbi na kudііra kwiikinkima, noo kusea kwiinamira vidabalaíyo.[✡]
6 Sa ayo, irya ra nkalari ya Muluungu ni kuvuujira riise vara si ˆvamutéeraa Muluungu.
7 Nyuunyu hara kali mwatumamáa viintu ivyo vivi, mpііndi ˆmwiikaláa kati na kati yaavo.
8 Maa kaa, haaha fweiti viintu ivyo vyoosi, nkalari, kukorera nkalari, uvi, kulongowererya na kituki fuma milomwii yaanyu.
9 Kari mwiilóngoweraa tuku, sa mwaseyya wuuntu waanyu wa kali na mirimo yaachwe.
10 Mwiivikira wuuntu mufya na moobweeyyiwa ufya umanyi waanyu sa mwiifwaane na yeeye ˆavuumba.
11 Sa jeyyo, kusiina Muyahúudi na muuntu si ˆari Muyahúudi tuku, ˆatwaalwa na kibawii na si ˆatwaalwa na kibawii tuku, muyeni au mumpeto tuku, mutúmwa au muuntu ˆari húuru tuku,[✡] maa kaa, Kirisitu ni kira kiintu na ni kuri voosi ari.
12 Haaha sa viintu nyuunyu mwavііre ni vaantu ˆvasaawulwa ni Muluungu, muve na mutima wa mbavariri, wuuja, kwiikiimya na isi, kuhola na uyimiriryi.
13 Mundookiivereka na koonі muuntu ari na isáare kwa mwiiwaachwe, mundookiisea yasírire ja ˆvyeene Mweenevyoosi avasea yasírire nyuunyu.

✡ **2:20** Laanga Varúumi 6:1-11; Vagalatía 5:19-20; Vakolosáai 2:12. ✡ **3:3** Laanga Vakolosáai 2:12, 20. ✡ **3:5** Laanga Vaeféeso 5:5. ✡ **3:11** Laanga Varúumi 10:12; Vagalatía 3:27-28; 6:15.

14 Kikúúlu kuri ayo yoosi mwiiyende, sa kwiiyenda noo kwakúndikan'yaa vyoosi kwa wuuja vikava hamwi.
15 Mwiikalo muuja wa Kirisitu wiimiriire mitima yaanyu. Mwiikalo muuja uwo noo mwaaniriirwa kuri muviri umwi. Kei muve ni vaantu ^vari na duumbi kwa Muluungu.
16 Isáare ra Kirisitu riikale isii yaanyu kwa usúngaati waachwe woosi kunu mookiiki-indya no kiiluma kutu kwa tooti joosi, no mwiimbira Muluungu kwa mitima yaanyu, no muduumba kwa sabúuri, chiímbo na kiluumba cha mutimii kwa Muluungu.✡
17 Roroosi ^muri luusa, au ^muri bweeyya, tumami kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kunu moomuduumba Muluungu Taáta kwa njira yaachwe.

Mwiikalo wa Nyuumba kwa Vaantu ^Vamuruma Yéesu

18 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi ya valume vaanyu ja ^vyeene vyasaakwa kwa vaantu ^vamuruma Mweenevyoosi.✡
19 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu na kari muve vakari kwaavo tuku.
20 Vaana, muve na matu kwa vavyiiri vaanyu kwa kira kiintu, sa kubweeyya jeyyo kwamweéryaa mutima Mweenevyoosi.✡
21 Vala taáta, kari muvasáakuriryaa vaana vaanyu tuku, sa ifaanaa vakakera mpiima.✡
22 Naanyu vatúmwa, muve matu kwa veenenyuumba vaanyu va kiwuuntu kwa miriimo yoosi. Bweeyyi jeyyo mpiindi joosi, na si ive mpiindi ^voovoona vii tuku sa mwiiyonekye mwabooha tuku. Maa kaa, muvanyemye mpiindi joosi kwa mutima woosi sa kubweeyya jeyyo ni kumunyemya Yéesu Mweenevyoosi.
23 Roroosi ^muri tumama, tumami kwa mutima woosi sa Mweenevyoosi na si sa vaantu tuku.
24 Taangi hokera muri upaari waanyu fuma kwa Mweenevyoosi ja kilungulungu. Mutumamiri Kirisitu Mweenevyoosi.
25 Muuntu ^abwéeyyaa uvi, rihwa ari mavi yaachwe, sa Muluungu si asínanalaa tuku.✡

4

1 Naanyu veenenyuumba, vabweeyyiryi vatúmwa vaanyu viintu vira ^vyasaakwa na kwa uwoloki, sa mwamányire baa nyuunyu mwatiite Mweenevyoosi waanyu ^ari kurumwii.

Ulairiri Wiingi

2 Mundoomuloomba Muluungu siku joosi, muve miiso na kei mundoomuduumba Muluungu.
3 Kei mundootuloombera suusu sa Muluungu achungule njira yo variyula isáare raachwe, sa tudahe kwaarya isáare ra Kirisitu. Aho mbere, isáare iro rijáa ni fuumbo. Kei niini nachuungwa so kwaarya isáare iro.
4 Mundookuunoombera sa nvariyule pusu pusu ja ^vyeene vyasaakwa.
5 Mpiindi ^muri na vaantu si ^vanamuruma Yéesu, muve na tooti, na iyo nkalo mwiitumire neeja.✡
6 Nduusika jaanyu jive ja nduwo siku joosi na jindoobweeyya muuntu amerye mati, sa mutaange kuuyirya vyabooha kira muuntu.

Lumbi jo Herererya

7 Tíkiko mwaaniitu namweenda. Yeeye ni mutumami wo kiilaangiwa ^tatúmamaa hamwi ne murimo wa Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye vawyiira ari isimwi raani roosi.
8 Namutúmire kuri nyuunyu sa avawyiire isimwi riiswi na avaheere mitima.
9 Kuujan'ya iise na Onésimo mwaaniitu ^tamweenda na wo kiilaangiwa, na ni muuntu wa meenyu. Voovo vawyiira vari yoosi ^yoofumira aha.

✡ **3:16** Laanga Vaeféeso 5:19. ✡ **3:18** Laanga Vaeféeso 5:22; Tíito 2:5. ✡ **3:20** Laanga Vaeféeso 6:1. ✡ **3:21** Laanga Vaeféeso 6:4. ✡ **3:25** Laanga Vaeféeso 6:5-8. ✡ **4:5** Laanga Vaeféeso 5:15-16.

10 Aristáriko ˆnachuungwa hamwɨ ne aha mʉnyololwii, avalúumbiirye. Maáriki mwaanaavo na Barinába avalúumbiirye. Nyuunyu mwahokera ndairiri sa Maáriki, ˆarɨ fika mʉmʉhokere neeja.
11 Yéesu ˆaánɨrɨrwaa Yústo, avalúumbiirye. Ava noo Vayahúudi vooveene ˆvamuruma Yéesu ˆntúmaman'yaa novo murimwii wa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ. Ava vaantúuryaa mʉtɨma maatʉkʉ vii.
12 Epáfura mʉʉntʉ wa meenyu na mʉtʉmami wa Kirisitʉ Yéesu avalúumbiirye. Sikʉ joosi amányɨkaa kʉloomba sa nyuunyu mwɨɨme neeja kʉrɨ kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ na mʉkangaale ndairirii jaachwe joosi.
13 Kɨkomi noolʉʉsa, nɨɨne ˆvyeene yoomanyɨka kʉtʉmama sa nyuunyu na sa vaantʉ va múuji wa Laodikía na Hierapóoli.
14 Lúka dakitáari wiiswi ˆtamweenda na Déema vavalúumbiirye.
15 Valuumbyi vaaniitʉ voosi va Laodikía. Kei muluumbyi irʉʉmbʉ riiswi Nímufa na mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanaa kaayii kwaachwe.
16 ˆMʉrɨ hʉmʉla soma barúwa ɨhɨ, yoosaakwa ɨtwaalwe ɨkasomwe kwa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va Laodikía. Baa nyuunyu moosaakwa mʉsaake njɨra yo soma barúwa ˆvapata voovo.
17 Muwyiiri Aríkipo akiimikirirye neeja ʉra mʉrɨmo ˆaheewa nɨ Mweenevyoosi.
18 Nɨɨnɨ Paúli navaándɨkɨɨre lʉmbɨ iji kwa mʉkono waanɨ mweeneevyo. Kumbukiri nɨɨnɨ nɨ mʉnyololwii ndɨrɨ. Nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ɨve na nyuunyu.

Baráwa ya ncholo ya Paúli kwa Vatesaloníike

Mulongooryo

Baráwa ya ncholo kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika baráwa ihi hamwi na Siliváano na Timotéeo kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ^avyaalwa.

Paúli afika múuji wa Tesaloníike uko Makedonía mpiindi ja luyeendo lwaachwe lwa kaviri lo koovariyula Masáare Maaja ya Yéesu. Sa viintu kujáa na uturikiri mukuulu, Paúli si achaala uko Tesaloníike kwa mpiindi ndiihi tuku (Miirimo ya Vatumwi 17:1-10). Paúli aandika baráwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu uko Tesaloníike.

Baráwa ihi, yatiite ulairiri ^uri foo wa ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Paúli avaheera mutima kusea, voovo ni vaantu va kiweeru na viikinkime, na si va kilwiirya na ureevi tuku. Sa jeyyo, vanehe uvi woosi (5:4-8, 16-22). Kei, Paúli aluusa masáare ^yari foo ya ^vyeene Yéesu Kirisitu ari kuuja lwa kaviri joo vasumula vaantu ^vamuruma, no kaambuka hamwi ne na kurumwii (4:12–5:3).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi ya Paúli sa kuruma kwa Vatesaloníike *1:1-10*

Miirimo ^myeene Paúli abweeyya uko Tesaloníike na mpiima yaachwe yo lumana novo *2:1–3:13*

Paúli yoovaheera mutima viikale ko mweerya mutima Mululungu na vaantu *4:1-12*

Kuuja kei kwa Yéesu Kirisitu *4:13–5:11*

^Cheene chasaakwa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na lumbi yo herererya *5:12-28*

Lumbi

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Yéesu uko múuji wa Tesaloníike. Nyuunyu muri va Mululungu Taáta na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu jive na nyuunyu.

Duumbi sa Kumuruma Yéesu kwa Vaantu va Tesaloníike

2 Siku joosi tamudúumbaa Mululungu sa nyuunyu voosi, na mpiindi joosi ^toomuloomba Mululungu, tavalúusaa kweene.

3 Suusu tavakúmbukiraa siku joosi mbere ya Mululungu na Taáta, sa ^vyeene moónekyaa kumuruma Yéesu kwa nteendo jaanyu, ^vyeene kweenda kwaanyu kwavabwéeyyaa mutumame miirimo ko manyika, na ^vyeene kwa uyimiriryi mwamwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.

4 Vanaviitu ^mweendwa ni Mululungu, suusu tamányire, Mululungu avasaawula nyuunyu muve vaachwe.

5 Sa mpiindi ^tukavaretere Masáare Maaja, si tavaretera masáare matuhu vii tuku. Maa kaa, masáare ayo, yavariyulwa kwaanyu kwa njira ya ngururu ya Mutima Muuja na ni ya kimáári. Nyuunyu mwamányire ^vyeene suusu twiikaláa meenyu sa tuvaambirirye nyuunyu.

6 Baa neembe ayo Masáare yavaretera uturikiri ^wahuumba, nyuunyu mwayahokera Masáare ayo kwa cheeru fuma kwa Mutima Muuja, kwa njira iyo, mwatutuubirirya suusu na mwamutuubirirya Mweenevyoosi.

7 Jeyyo, mwaava vaantu ^vabooha vo tuubiririwa ni vaantu ^vamuruma Yéesu va Makedonía na Akáaya.

8 Sa kootweera nyuunyu, Masáare ya Mweenevyoosi yooteereka si kwa vaantu va Makedonía na Akáaya vii tuku, maa kaa, kumuruma kwaanyu Mululungu kwatéerekire

kira haantu. Sa jeyyo, si toohangaika kululusa kiintu tuku sa kumuruma kwaanyu Muluungu.
9 Kira haantu ˆturi doma, vaantu voolusa ˆvyeene mwatuteengya ˆtukuuje na meenyu. Kei voolusa ˆvyeene mwareka kwiinamira vidabalaíyo, mukamuvalandukira Muluungu wa kikomi ˆari nkaasu, sa mumutumamire.
10 Kei, voolusa ˆvyeene moowoojera kuuja kwa Mwaana wa Muluungu fuma kurumwii, noo kusea, Yéesu. Uhu Yéesu, Muluungu amufufula na yeeye atulamurirya fuma irya ra Muluungu ˆrookuuja.

2

Murimo wa Paúli uko Tesaloníike

1 Vanaviitu, nyuunyu mwamányire kuuja kwiiswi na kwaanyu kujáa kwatiite kunáálo nkuulu.
2 Mwamányire ˆvyeene taturikira na ˆvyeene tatukirwa uko múujii wa Filíipi.✡ Baa neembe takitirwáa munumuunu, Muluungu atuheera kwiitema kukuulu, tukaarya Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.
3 Masáare ˆmeene talumiriryáa kuri nyuunyu si yafumáa kuri ukwaata tuku na yasiina kosu tuku, na si tasaakáa tuvaheembe kwa ukwaata tuku.
4 Maa kaa, suusu siku joosi talúusaa ja vaantu ˆtarumwa ni Muluungu na tukakwaatiwa Masáare Maaja. Si toosaaka kuveerya vaantu mitima tuku, maa kaa, Muluungu vii, yeeye amányire mitima yiiswi.
5 Kei, mwamányire suusu si twavaheembáa kwa masáare yo vakwaata neeja tuku, na kei si talusikáa masáare ya uweere sa tuvise kudiira kwiikinkima kwiiswi tuku, Muluungu noo mooni wiiswi.
6 Suusu si tasaakáa kuduumbirirwa ni vaantu tuku, au kuduumbirirwa ni nyuunyu tuku au fuma kwa muuntu wiingi yoyoosi tuku.
7 Suusu turi vatumwi va Kirisitu, ngaari tadaayya viintu fuma kwaanyu, maa kaa, suusu tujáa tahola kuri nyuunyu ja íyo ˆvyeene aláangaa vaana vaachwe vaduudi.
8 Noo jeyyo viri kuri suusu, taveenda maatuku vii, noo ˆchooreka si tavaheera Masáare Maaja ya Muluungu vii, maa kaa, tavalaira baa mwiikalo wiiswi. Tabweeyya jeyyo, sa nyuunyu ni vaantu ˆtaveenda.
9 Vanaviitu kumbukira mwiise ˆvyeene tamanyikáa, na kwiidoomererya kutumama uchiku na muusi, sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi kuri nyuunyu, mpiindi ˆtavariyuláa Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.
10 Nyuunyu ni vooni baa na Muluungu, ja ˆvyeene tujáa vaaja, na ˆvyeene twiikaláa na nyuunyu kwa uwoloki, na tusiina mang'uulo.
11 Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu tavalaangáa nyuunyu ja ˆvyeene taáta avaláangaa vaana vaachwe.
12 Tavaheeráa mutima, tavatuuryáa mutima na tiilomboolaa kuvawyiira mumanyike kwiikala mwiikalo ˆumweéryaa Muluungu mutima. Yeeye Muluungu noo avaánirira mwiingire Utemii na nkongojimii yaachwe.
13 Suusu si tarékaa kumuduumba Muluungu tuku, sa nyuunyu mwarihokera isáare ra Muluungu fuma kwiiswi. Si mwarihokera ja isáare ra muuntu tuku, maa kaa, mwarihokera isáare ra Muluungu na jeyyo noo ˆvyeene rirí. Na iro isáare noo ˆritumámaa mitimii yaanyu nyuunyu ˆmwariruma.
14 Vanaviitu nyuunyu mwalumana na masáare yayara ˆmeene jalumana noyo mpuka ja vaantu ˆvamuruma Kirisitu Yéesu uko Yudéea. Nyuunyu mwaturikiriwa ni vaantu va isi ya meenyu ja ˆvyeene Vayahúudi ˆvamuruma Yéesu vaturikiriwa ni Vayahúudi.

✡ **2:2** Laanga Mirimo ya Vatumwi 16:16-40.

15 Avo Vayahúudi vavuulaa valáali na mutwe va Ijuva na vamuulaa Yéesu Mweenevyoosi. Vaantu avo vamukalarya Muluungu na ni vavi va kira muuntu.
16 Voovo voomanyika kutukitira kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi sa vadiire lamuririwa. Kwa njira ihi vootuuba jiinga uvi waavo, maa kaa, haaha nkalari ya Muluungu yavakíimiriire.

Mpiima ya Paúli yo Koovaluumbya Vatesaloníike

17 Vanaviitu kukerwa kwiiswi na nyuunyu ni kwa mpiindi vii, na kukerwa uko ni kwa muviri vii, mitima yiiswi ni hamwi iri na nyuunyu. Suusu tukaari turi na mpiima yo kiiyona na nyuunyu mpula na mulomo.
18 Sa jeyyo, tasaakáa ji tuvaluumbye. Niini Paúli nasaakáa ji nivaluumbye ^kari foo vii, maa kaa, Irimu ratukitira.
19 Haaha kwiilaangya kwiiswi, cheeru chiiswi na itáaji riiswi ra nkongojima ni che? Ni nyuunyu mbere ya Yéesu Mweenevyoosi mpiindi ^ari hinduka!
20 Hii, nyuunyu ni nkongojima na cheeru chiiswi.

3

Timotéeo Yootumwa na Tesaloníike

1 Haaha re, tujáa tasiindwa yimirirya, sa si tataangáa ni che ^choofumira uko meenyu tuku. Aho, tukalamula tuchaale suuveene kura múuji wa Aséene.
2 Tujáa tamutuma Timotéeo mwaaniitu ji avaheere mutima, na avaheere nguruu kwa kura kumuruma kwaanyu Yéesu. Yeeye Timotéeo ni mutumami mwiiwiiswi murimwii wa Muluungu wo kaarya Masáare Maaja ya Kirisitu.
3 Tabweeyya jeyyo, sa kari muuntu baa umwi ji asove mpiima sa uwo uturikiri ^mwapatáa tuku. Nyuunyu mwamányire suusu ni vaantu ^tasaakwa kutweera uturikirii.
4 Kikomi, mpiindi ^tujáa na nyuunyu, tavawyiiráa kweene suusu voosi turikira turi, haaha vyaava ja ^vyeene mwamányire.
5 Iki noo ^chooreka mpiindi ^nkave si noodaha kuyimirirya, namutuma Timotéeo na kwaanyu sa ntaange sáare ja kuruma kwaanyu Yéesu. Nabweeyya jeyyo, sa niiseáa ifaanaa muyeri, noo kusea Irimu, ravayera. Na murimo wiiswi ^tatumama kwaanyu uve ni mukube.
6 Haaha Timotéeo ahíndukire fuma kwaanyu na atuváiire mbuwo ^jabooha ja kumuruma kwaanyu Yéesu, na kweenda kwaanyu. Atuwyíiriire kira siiku mwatukúmbukiraa na cheeru, na mwatiite mpiima yo kiiyona na suusu ja ^vyeene suusu turi na mpiima yo voona nyuunyu.
7 Haaha vanaviitu, baa neembe tootarikira, suusu tatuuriiwe mitima kuteera masáare ^yabooha ya kumuruma kwaanyu Yéesu.
8 Sa viintu mwiímire neeja kuri Mweenevyoosi, suusu toopata nkaasu ifya.
9 Haaha, suusu toomuduumba Muluungu sa nyuunyu. Suusu tatiite cheeru kikuulu mbere ya Muluungu sa nyuunyu.
10 Toomuloomba Muluungu chiriri chobu, sa tupate nkalo yo voona kei miiso kwa miiso, sa tudahe memerekererya kira ^chakeeheka kuri kumuruma kwaanyu Yéesu.
11 Haaha toomuloomba Muluungu, Taáta wiitu na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu atulaire njira sa tuuje na kwaanyu.
12 Mweenevyoosi avaheere kwiiyenda kukulukuulu, sa mwiiyende nyuunyu kwa nyuunyu na muveende vaantu voosi ja ^vyeene suusu taveenda nyuunyu.
13 Toomuloomba Muluungu abweeyye mitima yaanyu ikangaale, kuri wuuja muve si mung'úurirwaa mbere ya Muluungu Taáta wiitu, mpiindi ja kuuja kwa Mweenevyoosi Yéesu hamwi na vaaja voosi.

4

Mwiikalo ˆWamweéryaa Mʉtima Mʉlʉʉngʉ

1 Vanaviitʉ, nyuunyu mwiikiindya fuma kwiiswi ˆvyeene mwasaakwa kwiikala sa mʉmweerye Mʉlʉʉngʉ mʉtima. Kikomi, jeyyo noo ˆvyeene mwiíkalaa. Vanaviitʉ, toovaloomba kwa wiimiriri wa Yéesu Mweenevyoosi mutuube bweeyya jeyyo na moon-gererye.

2 Nyuunyu mwamányire ʉlairiri ˆtavaheera kwa lʉviro lwa Yéesu Mweenevyoosi.

3 Mʉlʉʉngʉ asaaka mʉve vaaja mbere yaachwe, sa jeyyo, mʉreke kikomi kʉhanguta.

4 Kira ʉmwi waanyu yoosaakwa andookiimirira mʉviri waachwe na indookiikala kwa nyemi na kwa wʉʉja mbere ya Mʉlʉʉngʉ.

5 Kari mʉndootuuba ʉláku wa miviri yaanyu ja vaantʉ si ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

6 Kari ʉmwi waanyu amʉkwaate matu mwaanaavo ˆamuruma Yéesu ko yeenda na muki waachwe tʉkʉ. Tahʉmʉla kʉvawyiira no valʉma kutu, Mweenevyoosi avaláiraa chiirʉ vara ˆvatúmamaa masáare ayo.

7 Mʉlʉʉngʉ si atwaanirira twiikale mwiikalo wa kosu tʉkʉ, maa kaa, yeeye atwaanirira twiikale mwiikalo wa wʉʉja mbere ya Mʉlʉʉngʉ.

8 Jeyyo mʉʉntʉ yoyoosi ˆasíitaa kutuuba ukiindya ʉhʉ, si amusíitaa mʉʉntʉ tʉkʉ, maa kaa, amusíitaa Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo. Kumbukiri, yeeye avahéeraa nyuunyu Mʉtima waachwe Mʉʉja.

9 Haaha kwa isáare ro kiiyenda kindʉʉ, si toosaaka kʉvaandikira tʉkʉ, sa nyuunyu veeneevyo mwakiindiwa ni Mʉlʉʉngʉ ˆvyeene mwasaakwa kwiiyenda.

10 Nyuunyu kikomi mwaveenda vaaniitʉ voosi ˆvari ʉko isi ya Makedonía. Haaha toovaloomba vanaviitʉ mʉveende baa kʉlookererya ivyo.

11 Mʉndoomanyika kwiikala mwiikalo ˆwatʉʉla, kei kira mʉʉntʉ andootʉmama mʉrimo waachwe mweeneevyo. Ikyo noo ˆcheene tavalairirya mʉndootʉmama.

12 Jeyyo, mwiikalo waanyu wa kira siikʉ, bweeyya ʉri mʉndoonyemiwa ni vaantʉ si ˆvanamuruma Yéesu. Aho, si mwiindookiilaangya nyambirirya fuma kwa vaantʉ viingi tʉkʉ.

Kʉhindʉka kwa Mweenevyoosi

13 Haaha vanaviitʉ, toosaaka mʉtaange ˆvyeene viri kʉva kwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, vara ˆvawulala, sa mʉreke kʉva na makiva ja vaantʉ si ˆviiláangyaa nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

14 Suusu tamányire Yéesu aakwya na kei afʉfʉka. Suusu tarúmaa Mʉlʉʉngʉ vafʉfʉla ari na vareeta ari hamwi na Yéesu, vaantʉ vara ˆvawulala kʉnʉ vamuruma Yéesu.

15 Ni kʉvawyiira tiise ukiindya ʉhʉ wa Yéesu, suusu ˆtʉri mooyo mpiindi ˆyoohindʉka Mweenevyoosi, kikomi si tʉri valongorera vara ˆvawulala tʉkʉ.

16 Sa Mweenevyoosi mweeneevyo kiima ari fuma kurumwii, na sawúti yo lairirya na sawúti ya mʉkúúlʉ wa mirimʉ miija na ntununu ya Mʉlʉʉngʉ teereka iri. Na vara ˆvawulala kʉnʉ vamuruma Kirisitʉ, fʉfʉlwa vari ta.

17 Aho, suusu vara ˆtʉri mooyo hamwi na vara ˆvafúfwiirwe, vuulwa tʉri na kurumwii noo musingirirya Mweenevyoosi machwii. Jeyyo, kiikala tʉri na Mweenevyoosi kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

18 Haaha mʉndookiituurya mʉtima nyuunyu kwa nyuunyu kwa masáare ayo.

5

Mwiime Neeja sa Sikʉ ya Mweenevyoosi

1 Vanaviitʉ, kisiina ˆchoobweeyya tʉvaandikire ni naadi Mweenevyoosi ˆari kʉʉja tʉkʉ.

2 Sa mwamányire neeja sikʉ Mweenevyoosi ˆari kʉʉja jo lamʉrira weerʉ, kʉʉja ari ja mwiívi viintʉ ˆʉʉjaa no kiimirira nuuchikʉ.

3 Mpiindi jojoosi vaantu ˆvookiisea, “Tatiite mwiikalo muuja, na kira kiintu chatwíire,” aho, noo imalo ruújaa ko vundukirya, ja ˆvyeene makata ya muruto yuújaa. Aho, kusiina ˆadaha kiikerya na imalo iro tuku.
4 Maa kaa, nyuunyu vanaviitu, si murі kilwiiryii tuku, na siku iyo si iri vavundukirya ja mwiívi tuku.
5 Sa nyuunyu voosi ni vaana va kiweeru na vaana va muusi. Suusu ˆtamuruma Yéesu, tusiri vantu va uchiku au va kilwiirya tuku.
6 Haaha tureke laala ja ˆvyeene vantu viingi valaala. Suusu twiime neeja na tundookiiyimiriira.
7 Sa vara ˆvaláalaa, valáalaa nuuchiku na vara ˆvarévaa, varévaa nuuchiku.
8 Maa kaa, suusu ni vantu va muusi, toosaakwa tundookiiyimiriira. Tuve vantu ˆtamuruma Yéesu, na ˆtaveenda vantu, ivyo vive ja ngawo kipeembii cha mulwi nkoondo. Kei kwiilaangya kwiitu ulamuriri wa Muluungu, kuve ja kofía ya mulwi nkoondo. 9 Sa Muluungu si atusaawula sa atumale na nkalari yaachwe tuku, maa kaa, yeeye atusaawula suusu sa tupate ulamuriri kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
10 Yeeye aakwya sa suusu twiikale hamwi ne, tuve ˆturi mooyo au ˆtaakwya.
11 Mundookiituurya mitima no kiiheera mutima ja ˆvyeene moobweeyya.

Mwiikalo ˆWasaakwa

12 Haaha vanaviitu, toovaloomba mundoovanyemya vara ˆvootumama murimo wa Mweenevyoosi ko manyika kuri nyuunyu, vara ˆvari viimiriri vaanyu na ˆvoovakiindya mwiikalo wa vantu ˆvamuruma Yéesu.
13 Vanyemyi munumuunu, na muveende sa vootumama murimo kuri nyuunyu. Mundookiikala mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu.
14 Vanaviitu, noovaloomba mundoovadalavya vavira, na mundoovaheera mutima vafoóndu, mundoovaambirirya ˆvari teketeke na mundooyimirirya vantu voosi.
15 Mundoolaanga, kari muuntu indooriha rivi kwa rivi tuku, maa kaa, siku joosi miryuungu yaanyu ive kuvabweeyyirya wuuja vantu voosi.
16 Siku joosi muve na cheeru.
17 Mundoomuloomba Muluungu baa katala tuku.
18 Mundoomuduumba Muluungu kwa kira kiintu, sa ikyo noo ˆcheene Muluungu asáakaa sa nyuunyu kwa kura kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
19 Kari mundoomukitira Mutima Muuja wa Muluungu tuku.
20 Kei, kari mundoochwa mati uláali na mutwe wa Muluungu tuku.
21 Maa kaa, mundooyeren’ya masáare yoosi, na mukwaatye yara yoosi ˆyari maaja.
22 Mundooneha kira uvi.
23 Muluungu yeeye atuhéeraa mwiikalo muuja, avajirule kikomi. Atalarye nkaasu jaanyu, miryuungu yaanyu na miviri yaanyu idiire kuva na mang’uulo, fuuru siku ˆari kuuja Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
24 Muluungu yeeye ˆavaániriraa, ni wo kiilaangiwa na tumama ari yoosi.
25 Vanaviitu, mundootuloombera.
26 Valuumbyi vaaniitu voosi, kwa kusundira kuuja.
27 Ni kuvalairirya niise kwa irina ra Mweenevyoosi, muvasomere vaaniitu voosi barúwa ihi.
28 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, ive na nyuunyu.

Barúwa ya kaviri ya Paúli kwa Vatesaloníike Mulongooryo

Barúwa ya kaviri kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Vamanyi va masáare valúusaa Paúli aandika barúwa ihi mpiindi kiduudi keende ^aandika barúwa ya ncholo, noo kusea kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika barúwa ihi viintu ^ajáa akaari Koríinto.

^Vyeene vyoónekanaa, vaantu vamwi va Tesaloníike vajáa vakwaatya masáare ya uloongo ^yaseáa kuuja lwa kaviri kwa Yéesu kwahumula (2:1-2). Miiririkano ihi ijáa imwaari baa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va Eféeso (2 Timotéeo 2:18). Sa jeyyo, Paúli aandika barúwa ihi kuvatuurya mitima Vatesaloníike kuri kuruma kwaavo, noo kusea, Yéesu akaari hinduka lwa kaviri. Kei avasea viime neeja kuri ukiindya waachwe (2:15-17). Vanehe vaantu ^vamuruma Yéesu vavira na vatuube tumama mirimo yaavo ko manyika (3:6-15).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Mulúungu na yoovaloombera Vatesaloníike *1:1-12*
Uvi lookerera uri de Mweenevyoosi uuje *2:1-12*
Ulairiri wiingi na kuvalúma kutu *2:13-17*
Paúli yoovaloomba Vatesaloníike vindoomuloombera *3:1-5*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vanehe uvira na lumbi jo kiimikirirya *3:6-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mwamuruma Yéesu uko múujii wa Tesaloníike. Nyuunyu muri vaantu va Mulúungu Taáta wiitu na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Ulamu Siku Kirisitu ^Ari Hinduka

3 Vanaviitu, tasaakwa tumuduumbe Mulúungu siku joosi sa nyuunyu. Toobweeyya jeyyo, sa kumuruma kwaanyu Yéesu na kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, kookula.

4 Sa jeyyo, tookiivaa vipeembe mbere ja mpuka ja vaantu ^vamuruma Mulúungu sa kuyimirirya kwaanyu na kuruma kwaanyu ^kweene muri noko, baa neembe moolumana na uturikiri na ufafu.

5 Ayo yoónekyaa ulamu wa Mulúungu ni wa kikomi. Sa jeyyo, nyuunyu valwa muri vawoloki kwiingira Utemii wa Mulúungu. Na sa uwo Utemi, mooturikiriwa.

6 Mulúungu alámulaa kwa uwoloki, yeeye kuvalaira ari chiiru vara ^voovaturikirya.

7 Nyuunyu ^mootúrikira, Mulúungu vahumulukya ari hamwi na suusu. Mulúungu bweeyya ari jei mpiindi Yéesu Mweenevyoosi ^ari kuuja fuma kurumwii, hamwi na mirimu yaachwe miija ^iri na ngururu,

8 na mooto ^ukóriire. Yeeye valaira ari chiiru vara si ^vamumányire Mulúungu, na vara si ^vari matu kwa Masáare Maaja ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu.

9 Avo valaira ari chiiru kwa imalo ra siku ^jisiina uhero, na kerwa vari fuma ngururwii ya nkongojima ya Mweenevyoosi.

10 Kulairwa chiiru uko, kuuja kuri siku Mweenevyoosi ^ari hinduka noo bweeyyiriwa nkongojima ni vaantu voosi ^vamuruma. Nyuunyu kuva muri vamwi vaavo, sa nyuunyu mwaruma isáare riiswi ^reene tavaretera.

11 Sa jeyyo, tavalóomberaa mpiindi joosi, Mulúungu avabweeyye mudahe valwa mwiima neeja kuri kuvaaniriira kwaachwe. Kei tooloomba Mulúungu kwa luviro

lwaachwe akiimikirirye masáare yoosi maaja ˆmeene moosaaka tumama, na mirimo yaanyu yoosi ya kuruma.
12 Tooloomba jeyyo, sa irina ra Mweenevyoosi rindoobweeyyiriwa nkongojima sa nyuunyu. Kei, nyuunyu mundoobweeyyiriwa nkongojima ni yeeye, kwa nduwo ya Mulúungu na ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

2

Uvi Lookerera Uri de Mweenevyoosi Uuje lwa Kaviri

1 Haaha vanaviitu, ni kuvaandikira tiise sa tuvawyiire masáare ya Mweenevyoosi wiitu, YéesuKirisitu ˆari hinduka, na ˆvyeene turi kiijiinga mbere yaachwe.✡ Vanaviitu toovakalaamya,
2 kari musingisiwe vyaangu vii tuku, na kari moofiwe ni vara ˆvaséaa siku ya Mweenevyoosi yahumula looka tuku. Ifaanaa mukava mwateera ayo masáare fuma kwa ulá̱ali na mutwe umwi, au fuma kuri bar̃úwa ˆvaséaa yafuma kuri suusu.
3 Kari mumurume muuntu yoyoosi avakoovere tuku, sa siku iyo si iri kuuja tuku mpaka vaantu vamuvarinduke Mulúungu munumuunu, na kei ni fuuru ura ˆawúnaa miiro ˆari bweeyya uvi mukuulu, oonekane. Uwo kukiimikirirya, malwa ari kikomi.
4 Yeeye kiiyinula ari na siita ari kira kiintu vaantu ˆvaániriraa mulúungu, na kira kiintu vaantu ˆviínamiraa. Ati baa kiikala ari Kaayii Njija ya Mulúungu yookiibweeyya yeeye ni Mulúungu.
5 Eri, si mookumbukira tuku aya yoosi navawyiira mpiindi ˆnijáa na nyuunyu wuu?
6 Nyuunyu mwamányire kira ˆchoomukitira uwo ˆawúnaa miiro kwa haaha sa oonekane mpiindi ˆyasaakwa.
7 Sa ngururu ya kimbiso yo wuna miiro yahúmwiire imwaari yootumama murimo. Maa kaa, si ari koonekana tuku fuuru ura ˆyoomukitira, aseyyiwe.
8 Aho, uwo muwuna Miiro kooneka ari. Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi muulaa ari kwa nkeeho fuma mulomwii waachwe, na mumala ari kwa nkongojima ya kuuja kwaachwe.
9 Uwo muwuna Miiro mpiindi ja kuuja kwaachwe, tumama eende ja Irimu kwa ngururu joosi, na bweeyya eende isháara na viintu ˆvihwáalaryaa vya uloongo.
10 Bweeyya ari kira njira ya ukwaata yo sova uwoloki, avakoovere vara ˆvoodoma no rimira. Avo, rimira vari sa voosiita kweenda kimáári na valamuririwe.
11 Iki noo ˆchooreka, Mulúungu arekera viimirirwe ni ngururu ja ukwaata, sa vatuube ruma uloongo.
12 Aho, voosi ˆveene si varúmaa kimáári na veenda uvi, heewa vari irya.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Vasaakwa Viime Neeja

13 Maa kaa, suusu toosaakwa tumuduumbe Mulúungu mpiindi joosi, sa nyuunyu vanaviitu mweendwa ni Yéesu Mweenevyoosi. Toosaakwa tundoobweeyya jeyyo, sa Mulúungu avasaawula nyuunyu keende aho ncholo, sa mulamuririwe. Kulamuririwa uko, mwahokera ko jirulwa ni Mutima Muuja na ko ruma kimáári.
14 Mulúungu avaanirira sa muhokere kulamuririwa uko kwa njira ya Masáare Maaja ˆmeene tavavariyurira nyuunyu. Avaanirira sa muve hamwi kuri nkongojima ya Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.
15 Haaha vanaviitu mwiime neeja kukwaatya ukiindya wiiswi ˆmweene mwahokera fuma kwiiswi, ive ni kwa uvariyuli wiiswi au kwa bar̃úwa jiiswi.
16 Mulúungu Taáta wiitu atweenda. Kwa nduwo yaachwe atutúuryaa mitima siku joosi na atuhéeraa kwiilaangya kuuja. Toomuloomba yeeye hamwi na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu,

✡ **2:1** Laanga 1 Vatesaloníike 4:17.

17 avatuurye mɨtɨma yaanyu na avafafye, sa mʉdahe kʉlʉʉsa na kʉtʉmama yoosi ˆyarɨ maaja.

3

Paúli Yoovaloomba Vatesaloníike Vandoovaloombera

1 Haaha vanaviitʉ, mʉndootʉloombera sa ukiindya wa Mweenevyoosi utuube kweenera chaangʉ. Kei, vaantʉ vʉʉhokere ʉhʉ ukiindya kwa nyemi ja ˆvyeene ɨjáa kwaanyu.
2 Na kei, mʉndootʉloombera sa Mʉlʉʉngʉ atʉlamurirye fuma kwa vaantʉ vavɨ na ˆvavɨɨha sa sɨ voosi ˆvamurúmaa Yéesu tʉkʉ.
3 Maa kaa, Mweenevyoosi nɨ wo kiilaangiwa, yeeye vafafya arɨ nyuunyu na valaangirirya arɨ fuma kwa ʉra Mʉvɨ.
4 Na suusu tookiilaangya kwa kʉra kʉkʉndɨkaniwa kwaanyu na Yéesu Mweenevyoosi, nyuunyu tʉmama mwiise na tuuba mʉrɨ tʉmama yara ˆtavawyɨira.
5 Mweenevyoosi alongoole mɨtɨma yaanyu ɨve na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ, na mʉve na uyimiriryi ˆufúmaa kwa Kirisitʉ.

Karɨ Mʉve Vavira Tʉkʉ

6 Vanaviitʉ, toovalairirya kwa irina ra Mweenevyoosi wiitʉ Yéesu Kirisitʉ, mʉnehe vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vara ˆvarɨ vavira, vara sɨ ˆvatúubaa ukiindya ʉra ˆtavaheera.
7 Nyuunyu mwamányire mwasaakwa mutuubirirye ja ˆvyeene suusu twiikaláa kwaanyu. Mpɨɨndɨ suusu ˆtʉjáa na nyuunyu sɨ tʉjáa vavira tʉkʉ.
8 Suusu sɨ tarijáa chóorya cha mʉʉntʉ bila yo kɨrɨhɨra tʉkʉ. Suusu tatʉmamáa chɨrɨrɨ chobu sa tʉdɨɨre kʉva muriwa kwa mʉʉntʉ yoyoosi wa meenyu.
9 Tabweeyya jeyyo, sɨ sa sɨ vyatéire suusu kʉhokera nyambirirya fuma kwaanyu tʉkʉ. Maa kaa, tabweeyyáa jeyyo, sa ɨve kɨɨntʉ cho tuubirirya, na nyuunyu mutuubirirye.
10 Mpɨɨndɨ ˆtʉjáa na nyuunyu, tavawyɨiráa jei, “Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra sɨ ˆasáakaa tʉmama, sɨ asaakwa arye tʉkʉ.”
11 Nɨ lʉʉsa tiise jei, sa tatéɨire vamwaarɨ vamwɨ vaanyu ˆvarɨ vavira, sɨ ˆvatúmamaa chochoosi tʉkʉ, voovo vandookiisembereka kʉrɨ masáare ya vaantʉ vɨɨngɨ.
12 Vaantʉ avo, nɨ kʉvalairirya tiise na nɨ kʉvakaan'ya tiise kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitʉ vatʉʉle, vatʉmame mɨrɨmo sa vave na chóorya chaavo veeneevyo.
13 Maa kaa, kʉrɨ nyuunyu vanaviitʉ, karɨ mʉreke vii kaa tʉkʉ kʉtʉmama maaja.
14 Mwɨɨme neeja, na mʉʉntʉ yoyoosi ʉra sɨ ˆakwáatyaa masáare ˆtavaándɨkɨɨre barúwii ɨhɨ, mʉreke kʉsaangya muhini ne, sa oone soni.
15 Karɨ mʉndoomoona ja mʉvɨ waanyu tʉkʉ, maa kaa, mʉndoomʉlʉma kutu ja ndʉʉ yaanyu.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

16 Haaha Mweenevyoosi, yeeye ˆarɨ ufumo wa mwiikalo mʉʉja, avaheere mwiikalo mʉʉja sikʉ joosi kwa njɨra joosi. Mweenevyoosi ave na nyuunyu voosi.
17 Nɨɨnɨ Paúli nookaandɨka lʉmbɨ iji kwa mʉkono waanɨ mweeneevyo, jei noo ˆvyeene naándɨkaa barúwa jaanɨ joosi.
18 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, ɨve na nyuunyu voosi.

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Timotéeo

Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1-2). Paúli amwaandikira Timotéeo mutavana fuma múuji wa Lísitra. Uhu ni mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa (1:2-5; 2:1; Mirimo ya Vatumwi 16:1-5). Uhu Timotéeo taáta waavo ni Mugiríki ajáa, na íyo waavo ni Muyahúudi ajáa (Mirimo ya Vatumwi 16:1). Irina ra íyo waavo ni Yuníike asewáa na maáma waavo ni Loíisi asewáa (2 Timotéeo 1:5).

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko isi ya Makedoníia (1:3), na yaandikwa kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kiintu ^chabweeyya Paúli aandike barúwa ihi, ni kumutamanurira Timotéeo ataange ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Kei, amutamanurira ^vyeene Timotéeo asaakwa avalongoole vaantu ^vamuruma Yéesu na avakaan'ye vareke uvariyuli wa uloongo (1:3-7). Kiintu chiingi ^cheene Paúli amuwyiira Timotéeo ni ^vyeene Timotéeo ari saawula valongooli ^vabooha va vaantu ^vamuruma Yéesu (3:1-15). Kei Paúli amuwyiira Timotéeo ave ni muuntu muuja wo laangwa ni vaantu voosi (4:12-16) na andoovaambirirya vaantu ^vamuruma Yéesu mpiindi ja uturikiri waavo maturii yaavo. Paúli akiindya ^vyeene viri kwa mwiikalan'yo wa vaantu ^vamuruma Yéesu na valala, na vawosi, na vatúmwa na valongooli (5:1–6:2).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Ukiindya wa uloongo na ukiindya wa nduwo ya Mululungu *1:1-20*
Ukiindya wa kumwiinamira Mululungu *2:1-15*
^Meene yasaakwa kwa valongooli na vaambiriryi va valongooli *3:1-16*
Vatumami vaaja va Kirisitu *4:1-16*
Ukiindya kuri valala, vawosi na vatúmwa *5:1-6:2*
Usúngaati wa kikomi na ulairiri kwa Timotéeo *6:3-21*

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^naaniririrwa kwa ulairiri wa Mululungu ^atulamurirya, na kwa KirisituYéesu suusu ^tumwiiláangyaa.

2 Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo, mwaana waani wa kikomi kwa kura kuruma kwiiswi. Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja, jive na weewe fuma kwa Mululungu Taáta wiitu na kwa Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.

Kuneha Uvariyuli wa Uloongo

3 Kati ^niinukáa na Makedoníia, nijáa niilomboola nkakusea wiikale múujii wa Eféeso sa uvakaan'ye vaantu vareke kwaarya uvariyuli wa uloongo.

4 Uvasee vareke mbuwo ja uloongo jo vaanga, na marina ^yasiina uhero ya vala baaba va nkolo. Ayo yoosi yaréetaa nkaani, kiri vyo kweenerya murimo wa Mululungu, ura ^wuújaa kwa njira yo ruma.

5 Kiintu kikuulu cha ulairiri uhu, ni kweenda kura ^kwafúmaa mutimii mweeru, kuruma kwa kikomi na mutima si ^utwáalaa muuntu na kiloongii.

6 Vaantu vamwi vayapala aya na ivarwii na valúmaa sáare ^ng'eene jisiina kiintu.

7 Ava vaantu vasáakaa vave vakiindya va Miiro, maa kaa, si vatáangaa ^cheene valúusaa na ayo ^meene kwaavo viíririkanaa ni ya kikomi tuku.

8 Suusu tamányire, Miiro yabooha, koon yatúubirwe ^vyeene yasaakwa.

9 Kei tamányire, Miiro si sa vawoloki tuku. Miiro ni sa vaantu ^vawúnaa miiro na vavarinduki, vara si ^vatúubaa kira Mululungu ^asáakaa na vavi, vaantu si ^vari vaaja

mbere ya Mulúungu na vaantu ˆvamuhíintikiraa Mulúungu, vaantu ˆvuúlaa vala íyo na taáta waavo na vuulai.
10 Kei ni sa vahanguti, vaantu valume ˆviiláalaa, vaantu ˆvávaa iyoombe vaantu, na valoongo. Baa kei ni sa vaantu ˆviiláhaa kwa uloongo na vara voosi ˆvabwéeyyaa viintu ˆviísimire na uvariyuli wa kikomi.
11 Masáare aya ya uvariyuli yamwaari Masáarii Maaja ya nkongojima ya Mulúungu ˆAdúumbwaa, ˆmeene niini nakwaatiwa nvariyule.

Nduwo ya Mulúungu kwa Paúli

12 Duumbi yaani ni kwa Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi wiitu. Yeeye aampeera ngururu sa aanvala ndiri muwoloki, akaansaawula sa murimo waachwe.
13 Baa neembe mbere nijáa muturiinti, namuhiintikiráa na navaturikiryáa vaantu vaachwe, yeeye aanaanga na riiso ra wuuja sa nabweeyyáa ivyo na kihoho na sa viintu si namurumáa.✡
14 Mweenevyoosi wiitu aankung'untira nduwo ˆiri foo, ikuujan'ya na kuruma na kweenda kuri ˆkuri kuva kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu.
15 Mpíri ihi ni ya kimáári na yavalwa yiima neeja kurumwa, "Kirisitu Yéesu uuja na aha weerwii joo lamurirya vaantu vavi." Na niini noo muvi kulookya voosi.
16 Maa kaa, sa isáare iri, Mulúungu aanaanga na riiso ra wuuja, sa Yéesu Kirisitu oonekye kuyimirirya kwaachwe ˆkusiina uhero kuri niini. Jeyyo, mbe ja kiintu ˆkiri koonekya vara ˆvari muruma siku ˆjookuuja, vapate nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero.
17 Haaha nyemi na nkongojima aheewe siku joosi yeeye Mutemi wa siku joosi, ˆmweene asiina uhero, na si ˆoónekanaa, yeeye vii noo Mulúungu. Kikomi.
18 Haaha Timotéeo mwanawaani, ni kuheera niise ulairiri uhu wo tamanyan'ya na kulaala na mutwe kura ˆkwaluuswa kuri weewe, sa ko kuukwaatya ulwe nkoondo ˆyabooha.
19 Kei ukwaate kumuruma Yéesu na mutima wo kiisiman'ya mavi na maaja. Vaantu vamwi vayasiita masáare ayo, na sa jeyyo, vamala kuruma kwaavo.
20 Vaviri va avo vaantu, ni Himenáayo na Alekisáanda,✡ ava navakwaatya kwa Irimu sa rivalaire chiiru, kari jivamuhiintikire Mulúungu tuku.

2

Uvariyuli ˆUtámanyan'yaa na Kumwiinamira Mweenevyoosi

1 Cha ncholonchoolo, ni vawyiira niise, mundookiiloombera kwa Mulúungu sa avaambirirye na avatalarye vaantu voosi. Kei mundoomuduumba Mulúungu sa vaantu voosi.
2 Mundooloomba jeyyo sa vatemi na vara voosi ˆvari na wiimiriri ˆveene vari utemii, sa twiikale mwiikalo muuja na utuuli, kei tuve na nyemi kwa Mulúungu na wuuja kwa vaantu voosi mbere ya Mulúungu.
3 Masáare aya yabooha, kei yamweéryaa mutima Mulúungu ˆatulamurirya.
4 Yeeye asáakaa vaantu voosi valamuririwe na vataange kikomi.
5 Mulúungu ni umwi vii, na kwatiite muuntu umwi vii ˆavakúndikan'yaa vaantu na Mulúungu. Muuntu uhu ni KirisituYéesu.
6 Yeeye mweeneevyo iitoola ave Mununuuli wa vaantu voosi. Kiintu iki chaláiraa kikomi muryuungu wa Mulúungu kwa mpiindi jaachwe.
7 Haaha sa masáare aya, Mulúungu aansaawula mbe mutumwi, kei nive mweeneri wa Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Ayo ˆnoolúusa ni ya kikomi na si noolúusa uloongo tuku.
8 Nooloomba kira haantu ˆmukiijíingaa, vaantu valume vamuloombe Mulúungu kunu vookiinurirya mikono yaavo miija isiina nkalari na nkerunkeru.

✡ **1:13** Laanga Mirimo ya Vatumwi 8:1-3. ✡ **1:20** Laanga 2 Timotéeo 2:17-18; 4:14.

Tuuva ja Vaantu Vaki

9 Kei noosaaka vaantu vaki vandookwiiruwika ˆvyabooha koonekya nyemi na vandookiivikira vira ˆvyeene visáakwaa. Kari viiháambaa ko suka njwiiri tuku, kwiivikira sahá*abu* na mpári tuku, baa kei kari viiwíikiraa ingo ja iyoombe ikuulu tuku. 10 Maa kaa, viiruwike mirimo miija, ja ˆvyeene vyasaakwa kwa muuntu muki ura ˆalúusaa kiweerwii amwiínamiraa Muluungu.

11 Muuntu muki iikiindye kimi na ave matu.

12 Niini si noovarekera vaantu vaki vandoovavariyurira no viimirira vaantu valume tuku, maa kaa, vaantu vaki vandookirinya sawu.

13 Muluungu amuumba Adáamu ta, de akamuumba Háawa.

14 Baa kei, si Adáamu noo ˆakooverwa tuku, ni muuntu muki noo ˆakooverwa akiingira uvii.✡

15 Maa kaa, muuntu muki lamuririwa ari ko va na vaana, kooni atúubire kumuruma Kirisitu, kuveenda vaantu, kuva muuja mbere ya Muluungu na kubweeyya ˆvyeene vyasáakwaa.

3

Valongooli va Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Mpíri ihi ni yo kiilaangiwa, “Kooni muuntu avíire na mpiima yo va mulongooli, uwo muuntu atiite mpiima ya murimo ˆwabooha.”

2 Muuntu uwo wo va mulongooli, asaakwa ave muuntu wa kikomi, ave mulume wa muki umwi, muuntu ˆiisikana, muuntu ˆadáhaa kwiiyimirira, muuntu ˆanyémiwaa, muuntu ˆaténgyaa vaantu, na ave muuntu ˆamányire variyula masáare neeja.

3 Kari ave mureevi tuku, kari ave eenda mpía tuku, baa kei, kari ave muuntu ˆeenda nkoondo tuku, maa kaa, ave muuntu ˆahola, ˆeenda mwiikalo muuja.

4 Asaakwa alongoole nyuumba yaachwe neeja, na asaakwa ave alóngoolaa vaana vaachwe neeja, sa vandoomuteera na vave na nyemi kwa vaantu voosi.

5 Sa kooni muuntu si adáhaa kulongoola nyuumba yaachwe mweeneevyo, jooli ari daha kulongoola mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu?

6 Mulongooli kari ave muuntu ˆamuruma Yéesu siku ingai vii ˆjilóokire tuku, sa ifaanaa akiivaa kipeembe, maa awye, aho, maa aheewe irya ra Muluungu ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi ˆvyeene raawya.

7 Kei asaakwa ave muuntu ˆataangikana kwa mirimo miija ni vaantu ˆvari weerwii, kari ji abeerulwe, maa awyiire mutehwii wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi tuku.

Vaantu ˆVavaámbiriryaa Valongooli

8 Viivyo baa vaantu ˆvaámbiraa mirimo ya nyuumbii ya Ijuva vasaakwa vave vaantu ˆvanyémiwaa, kari vave kosikosi tuku au vareevi tuku, baa kei kari vave vaantu ˆveenda mpía ja muhonyo tuku.

9 Vasaakwa vakwaatye fuumbo ya isii yo mwiilaangya Yéesu kwa mutima si ˆuvatwáalaa na kiloongii.

10 Vayereniwe ta, kooni si vang’úurirwaa, maa de vaande mirimo yo vaambirirya valongooli.

11 Viivyo, vaki vaavo vasaakwa vave ni vaantu ˆvanyémiwaa, na vaantu si ˆvalúusaa vaantu, maa kaa, vave vaantu ˆviisikana na ˆviiláangiwaa kwa kira kiintu.

12 Vaambiriryi va valongooli vave valume va muki umwi, vaantu ˆvalóngoolaa vaana vaavo na kaaya jaavo neeja.

13 Vaambiriryi va valongooli, kooni vatúmamire mirimo yaavo vyabooha, nyemiwa vari na kuva vari na ngururu jo luusika na kipeembe mbere ja vaantu, masáare ya kumwiilaangya kwaavo Kirisitu Yéesu.

✡ **2:14** Laanga Ncholo 3:1-13.

Masáare ˆMeene Mʉlʉʉngʉ Ayavariyʉla

14 Baa neembe nookoona kʉʉja ndiri noo kʉlaanga sikʉ ˆjookʉʉja, niini nakwaándikiire masáare aya, sa
15 koni nachérevire kʉʉja, masáare aya kʉbweeyya yari ʉtaange viintʉ vaantʉ ˆvasaakwa viikale nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ. Nyuumba iyo ni mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ ˆAri Nkaasʉ, na ni ngururyo na mwaariryo wa kikomi.
16 Fuumbo ya mwiikalo wo tuuba kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa ni nkúúlʉ.
Avariyʉlwa kwa mʉviri wa mʉʉntʉ,
ooneka kikomi ni mʉwoloki kwa Mʉtima Mʉʉja,
oonekana na mirimʉ miija,
avariyʉlwa kwa vaantʉ va isi joosi,
akarumwa ni weerʉ,
akasʉmʉlwa na kurumwii na nkongojima.

4

ˆVyeene Timotéeo Alaiririwa

1 Haaha Mʉtima Mʉʉja yootuwyiira baa tuvisa tʉkʉ, sikʉ ja ʉhero, vaantʉ vamwi reka vari kumwiilaangya Yéesu, na tuuba vari ʉkwaata wa mirimʉ mivi, na ʉvariyuli waavo.
2 Ʉvariyuli ʉwo wʉʉjaa kwa njira ya ʉloongo wa vakweembi, vara ˆvari na mitima si ˆidáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja. Mitima yaavo yaakwya ja yachimikwa ni chʉʉma ˆkiri mooto.
3 Vaantʉ ava, vavakáan'yaa vaantʉ vareke kwiiloola na vandooneha vyóorya vimwi vimwi. Vyóorya ivyo Mʉlʉʉngʉ avyʉʉmba sa vihokerwe na dʉʉmbi ni vara ˆvataanga kimáári na ˆvamuruma Yéesu.
4 Sa kira kiintʉ ˆʉʉmba Mʉlʉʉngʉ chabooha.✡ Na kusiina kiintʉ baa kimwi vii cho siita tʉkʉ, koni takihókiire na dʉʉmbi,
5 sa viintʉ chatalariwa na isáare ra Mʉlʉʉngʉ na ko loomba.

Mʉtʉmami Mʉʉja wa Yéesu Kirisitʉ

6 Koni ʉvawyíiriire vaaniitʉ na marʉʉmbʉ yiitʉ masáare aya, weewe kʉva ʉri mʉtʉmami mʉʉja wa Kirisitʉ Yéesu, ˆwiikiindya kikomi cha kumuruma Yéesu na ʉvariyuli mʉʉja ʉra ˆutúubaa.
7 Siita mbuwo jo vaanga ja ihi weerʉ, baa kei, kari utúubaa símo ja ʉloongo tʉkʉ, weewe tuuba kwiijuvirya weemweene mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
8 "Sa kwiijuvirya mʉviri kwareeta kʉnáálo jaachwe, maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, watiite kʉnáálo kwa kira njira, sa waréetaa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kwa nkaasʉ ya haaha na nkaasʉ ˆyookʉʉja."
9 Mpíri ihi ˆndúusire ni yo kiilaangiwa, kei yiima neeja kurumwa ni vaantʉ voosi.
10 Iki noo ˆchabwéeyyaa tʉndootʉmama na ngururunguruuru, sa taviika kwiilaangya kwiitʉ kwa Mʉlʉʉngʉ ˆAri Nkaasʉ sikʉ joosi, Mʉlʉʉngʉ Mʉlamuriri wa vaantʉ voosi ˆveene vamuruma.
11 Ivi viintʉ ˆnookʉlairirya, vavariyʉrire sa vavituube.
12 Kari urúmaa mʉʉntʉ yoyoosi akʉhenerere ati sa ʉri mʉtavana tʉkʉ, maa kaa, fafa, sa vaantʉ ˆveene vamuruma Yéesu vandookʉlaanga na vatuubirirye ndʉʉsika yaako, lʉyeendo lwaako, kweenda kwaako, kuruma kwaako na mwiikalo waako mʉʉja.
13 Manyika mbere ja vaantʉ kʉsoma Masáare ˆYari Mpeho, kʉyakiindya na kʉyavariyʉla, fʉʉrʉ haantʉ ˆnkuújire.
14 Kari ʉrékaa bweeyya ʉra wʉʉya ˆmweene ʉri nowo tʉkʉ, wʉʉya ʉra ˆwaheewa ni Kirisitʉ kwa masáare ya Ijʉva ya ʉláali na mʉtwe na ko vikirwa mikono ni vawosi.

✡ **4:4** Laanga Ncholo 1:31.

15 Ririkana neeja ayo yoosi na ʉmanyɨke sa kʉdoma na mbere kwaako koonekane kwa vaantʉ voosi.
16 Laanga neeja ˆvyeene wookiikala na ˆvyeene woovariyʉla. Tuuba kʉtʉmama ayo, sa koonɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, kiilamurirya ʉrɨ weewe mweeneevyo na vara ˆveene vookʉteerera.

5

Kʉvatʉmamɨra Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

1 Karɨ ʉmʉbéerʉlaa moosi tʉkʉ, maa kaa, mʉwyɨire ja woomuwyɨira taáta waanyu. Ʉndoovakaan'ya vatavana ja ˆvyeene ʉvakáan'yaa vaanaanyu va ɨnda ɨmwɨ,
2 vadala, ja viintʉ ˆʉkáan'yaa íyo waanyu na vahíínja ja marʉʉmbʉ yaako va ɨnda ɨmwɨ.
3 Ʉndoovanyemya valala vara ˆvasiina mʉʉntʉ wo kiitumbairirya.
4 Baa neembe nɨ jeyyo, mʉlala ˆarɨ na vaana, au vajʉkʉlʉ, avo vaana na vajʉkʉlʉ viikiindye ta kʉvaambirirya vandʉʉ vaavo. Jeyyo noo ˆvyeene vandoohɨndʉla masáare ˆmeene vabweeyyiriwa nɨ vavyɨirɨ vaavo. Ivyo, noo viintʉ ˆvimweéryaa mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ.
5 Mʉlala ʉra ˆasiina mʉʉntʉ baa ʉmwɨ wo kiitumbairirya, yeeye amwiiláangyaa Mʉlʉʉngʉ vii, na amʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ amwaambirirye chobu chɨrɨrɨ.
6 Maa kaa, mʉlala ˆiíkalaa na mpɨima mbɨ, ʉwo aakwya baa neembe arɨ mooyo.
7 Ʉndoovawyɨira masáare aya vaantʉ ˆvamwiiláangyaa Kirisitʉ sa vave vaantʉ va kɨkomi.
8 Koonɨ mʉʉntʉ sɨ yookɨilaanga ndʉʉ yaachwe, na kɨkomi vara ˆvarɨ kaayii kwaachwe, re mʉʉntʉ ʉwo akʉhíire moongo kumuruma Yéesu na mʉʉntʉ ʉwo avɨiha kʉlookya ʉra sɨ ˆamuruma Yéesu.

Kʉvaambirirya Valala

9 Karɨ mʉmwaandɨke mʉlala yoyoosi ˆmweene sɨ anafikya myaaka makumi mʉsasatʉ (60) tʉkʉ. Ʉwo mʉlala ave nɨ ʉra ˆajáa aloolwa nɨ mʉlʉme ʉmwɨ.
10 Kei ave amányirwe atúmamaa maaja, ʉra ˆavarera vaana vaachwe vyabooha, ʉra ˆavatéengyaa vayeni na cheerʉ, ʉra ˆavoóyyaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ majeo,* ʉra ˆavaámbiriryaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ˆvarɨ na uturikiri na ʉra ˆeenda tʉmama mɨrɨmo miija.
11 Maa kaa, karɨ mʉvaándɨkaa vahíínja valala hamwɨ na valala tʉkʉ, sa mpɨima jaavo koonɨ javarémɨire kiiseyya varɨ kwa Kirisitʉ, maa valoolwe.
12 Sa jeyyo, kiiheera varɨ irya so hɨndʉka na nyuma kwa yara masáare ˆvajáa vamwi-ilaha Kirisitʉ.
13 Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, kei viijóvyaa kʉyeenda nyuumbii ja vaantʉ sa uvira, na ˆchavɨihavɨiha vaándaa lʉʉsa vaantʉ, maa vakiiyingirya masáarii sɨ ˆyarɨ yaavo, aho, valúʉsaa viintʉ ˆvisivateire kʉlʉʉsa.
14 Sa jeyyo, nɨ vakiindya niise valala vara ˆvakaarɨ vahíínja valoolwe, vave na vaana na valaange nyuumba jaavo, kwa njɨra ɨyo, mʉvɨ siindwa arɨ kʉtʉfontorirya.
15 Nɨ lʉʉsa niise jei, sa kwatɨite valala vahíínja ˆvareka kumutuuba Kirisitʉ, vakatuuba Irimʉ.
16 Koonɨ kʉrɨ na mʉʉntʉ muki ˆamuruma Kirisitʉ ˆmweene arɨ na mʉlala wa ndʉʉ yaachwe, ɨndoomʉlaanga, karɨ avarekere vaantʉ vɨingɨ vara ˆvamuruma Yéesu tʉkʉ. Sa jeyyo, ɨyo mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ɨndoovalaanga valala vara ˆvarɨ vooveene.

ˆMeene Yasaakwa kwa Valongooli

* **5:10** ***ʉra ˆavoóyyaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ majeo:*** Nɨ tʉʉva ya Kɨyahúudi yo vateengya vayeni. Mweenenyuumba avahéeraa maaji vakiiyoyya majeo vooveene au mʉtúmwa avooyyáa majeo yaavo. Mpɨindɨ ijo, vaantʉ vayeendáa njirii ˆjiri na irʉrɨ. Sa jeyyo, majeo yaavo yavijáa na irʉrɨ ˆrɨrɨ foo. Kei veeneɨsɨ va Ijʉva novo vooyyáa majeo de vɨingɨre na Kaayii Njija ya Ijʉva.

17 Vawosi ˆveene viímiriraa miriimo ya vaantu ˆvamuruma Kirisitu vyabooha, vavalwe viima neeja kunyemiwa kaviri, na varavaara ˆvatúmamaa murimo wo luusa no variyula Masáare Maaja, vasaakwa vanyemiwenyemiiwe.
18 Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Kari wiichúungaa ng’oombe mulomo tuku, kati ˆyoovaa viryo luuwii,”✡ kei yaluusa, “Mutumami iima neeja kuheewa musáala waachwe.”✡
19 Kari uhókeraa kiloongi cha moosi koonи si kiréetirwe na mashahíidi vaviri au vatatu tuku.✡
20 Vawosi vara ˆvabwéeyyaa uvi uvadalavye mbere ja vaantu sa viingi voofe.

Paúli Yoomukaan’ya Timotéeo

21 Ni kulairirya niise mbere ya Muluungu, na mbere ya Kirisitu Yéesu, na mbere ya mirimu miija yaachwe ˆiisaawula, kikomi uyakwaatye masáare aya na uyabweeyye na kari umuláangaa muuntu miiswii mirimwii yaako tuku, na kari usínanalaa vaantu tuku.
22 Kari usúnguriryaa kumuviikira muuntu mikono tuku. Kubweeyya jei, ifaanaa kukakubweeyya wiingire uvii waachwe. Ilaange neeja na uve uteréere.
23 Kunywa maaji meene vii tuku, maa kaa, undoonywa diváai kiduudi sa inda yaako na ulwíiri waako wa kweene kweene.
24 Uvi wa vaantu viingi woónekaa kiweerwii vii, na wavalóngooryaa no heewa irya, maa kaa, uvi wa vaantu viingi wuújaa nyuma ntuhu.
25 Viivyo mirimo miija ni kiweerwii iri na mirimo miija ira si ˆiri kiweerwii yoónekanaa na nyuma.

6

Ulairiri kwa Vatúmwa vara ˆVamuruma Yéesu

1 Kira ˆari isi ya iyóoki ra utúmwa, amuvale mweenekaaya waachwe iima neeja kuheewa nyemi joosi, sa vaantu vasiindwe kundoomutukira Muluungu na uvariyuli ˆmweene tookiindya.
2 Vara vatúmwa va veenekaaya vara ˆvamuruma Kirisitu, kari vaviínuriryaa mpula veenekaaya vaavo tuku. Voovo vakumbukire avo ni vaanaavo kwa Kirisitu. Kiri vyoova jeyyo, vatúmwa avo vavatumamire veenekaaya vaavo vyaboohabooha, sa ˆveene vooturya kunáálo fuma murimwii waavo, ni vara ˆvamuruma Kirisitu, na voovo vaveenda.

Uvariyuli wa Uloongo na Usúngaati wa Kikomi

Vavariyurire aya masáare na vakalaamye vayatuube.
3 Koonи muuntu yoyoosi yoovariyula masáare ˆyiísimire, na yoosiita masáare ya kikomi ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, na uvariyuli wa mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa,
4 muuntu uwo iiyónaa yeeye noo yeeye na si amányire kiintu tuku. Eenda maatuku kwiiruta ndihi sa masáare vii. Na uko kwiiruta ndihi kwaréetaa wiitóoli wa kivina, kwiivaa, kituki, kwiikoverera vaantu vivi,
5 na kwiitoola ˆkusisíraa. Miryuungu yaavo yasaambuka, na kira kimáári vasikimányire tuku. Kei viiséaa kutuuba mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa noo njira yo va vasúngaati.
6 Maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa na kwiikinkima na kira kiintu ni usúngaati mukuulu.
7 Sa suusu si tuuja na aha weerwii na kiintu chochoosi tuku, baa kei si turi kwiinuka aha na kiintu chochoosi tuku.
8 Maa kaa, koonи turi na chóorya na ingo, twiikinkime.

✡ **5:18** Laanga Nkumbukira ya Miiro 25:4. ✡ **5:18** Laanga Lúka 10:7. ✡ **5:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 17:6; 19:15.

9 Vaantu vara ˆvari na uláku wo va vasúngaati vayérwaa na vakwáatwaa ni minyahu na mpiima ˆjiri foo ja kihoho. Ijo mpiima javatwáalaa fuuru imalwii na vamárikiriraa kuuko.
10 Sa kweenda mpía ni ichina rimwi ra uvi woosi. Vaantu vamwi sa kura kusaaka mpía viikera na kumuruma Kirisitu, vakiiturikirya kwa usuungu mukuulu.

Paúli Yoomukiindya Timotéeo

11 Maa kaa, weewe muuntu wa Muluungu, unehe masáare yoosi mavi. Umanyike kutuuba uwoloki, utuube mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa, utuube kumuruma Muluungu, kwiiyenda, kuyimirirya na kuhola.
12 Undoolwa nkoondo ˆyabooha yo muruma Muluungu. Kwaatirira nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, ˆng'eene waanirirwa ni Muluungu kati ˆukaluuse bila yoovisa kumuruma Muluungu mbere ya vaantu ˆvari foo ˆvoona.
13 Muluungu avihéeraa viintu vyoosi nkaasu. Ni kulairirya niise mbere yaachwe na mbere ya Kirisitu Yéesu. Uhu noo ˆatoola ushahíidi waachwe ˆwabooha miiswii ya Poontío Piláato baa visa tuku.✡
14 Kwaatya ulairiri uhu, kari ureke baa kadawo tuku na kari uhon'ye tuku fuuru siku ˆng'eene Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ˆari hinduka.
15 Kuhinduka kwaachwe reetwa kuri ni Muluungu kwa mpiindi jaachwe. Atalariwa Muluungu, yeeye vii noo ˆAri Mwiimiriri, Mutemi wa vatemi, Mweeneevyo wa veeneevyo!
16 Yeeye ari nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero, iíkalaa kiweerwii ˆkisisésererwaa ni vaantu. Yeeye si anoonwa ni vaantu tuku na kusiina muuntu ˆari daha kumoona tuku. Nyemi na luviro ni na yeeye viri kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.
17 Valairirye vasúngaati va ihi weeru vareke kwiineenga, kari viiláangyaa usúngaati waavo ˆusiri wo kiilaangya tuku, maa kaa, viilaangye Muluungu. Yeeye atuhéeraa viintu vyoosi ˆviri foo sa tweerye mitima.
18 Valairirye vandoobweeyya maaja, vave vasúngaati va mirimo miija. Kei vaboohye inda na vandoovaambirirya vaantu viingi na usúngaati waavo.
19 Kwa njira iyo, kiivikira vari usúngaati ja mwaariryo ˆwiima neeja siku ˆjookuuja, vaturye nkaasu ya kikomi.
20 Timotéeo, imirira viija masáare ˆmeene ukwaatiwa ni Muluungu. Neha masáare ya weeru na kwiiruta ndihi ˆkweene vaantu kwa uloongo vaséaa ni umanyi.
21 Sa kutuuba umanyi uwo, vaantu vamwi vareka kumuruma Yéesu.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

✡ **6:13** Laanga Maáriki 15:2.

Barúwa ya kavɨrɨ ya Paúli kwa Timotéeo

Mʉlongooryo

Barúwa ɨhɨ yaandɨkwa nɨ Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitʉ (1:1-2). Barúwa ɨhɨ Paúli amwaandɨkɨra Timotéeo. Ʉhʉ Timotéeo nɨ mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa na Paúli amʉlaangáa nɨ ja mwaana waachwe (1:2-5; 2:1). Paúli aandɨka barúwa ɨhɨ kati ˆajáa achuungwa ʉko múujii wa Róoma (1:16-17). Mpɨɨndɨ ijo, Néero noo ˆajáa mʉtemi wa Rúumi. Yeeye avaturikiryáa mʉnʉmʉʉnʉ Vakirisitʉ sa vamuruma Yéesu na Paúli iiseáa kʉʉlawa arɨ (4:6-8).

Timotéeo ahokera barúwa ɨhɨ mpɨɨndɨ ˆajáa múuji wa Eféeso, ˆʉrɨ ɨsɨ ya Ásia (1:18; 4:12-13). Na ˆvyeene yoónekanaa, barúwa ɨhɨ yaandɨkwa kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa.

ˆCheene chabweeyya Paúli amwaandɨkɨre Timotéeo barúwa ɨhɨ, nɨ kʉmʉheera Timotéeo mʉtɨma sa atuube kʉvariyʉla Masáare Maaja ya Mʉlʉʉngʉ, na afafe kuyimirirya uturikiri woosi (1:6-8; 2:3-10; 4:2-5). Paúli ajáa amʉlairirya Timotéeo avawyɨɨre vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va ʉko Eféeso vareke kwiiruta ndihi sa masáare sɨ ˆyatéire (2:14). Vareke ʉvɨ woosi sa vave saama ja nyemi, ˆviimiwa neeja kʉtʉmama kɨra mʉrɨmo mʉʉja kwa Mʉlʉʉngʉ (2:21). Kɨɨntʉ chɨɨngɨ Paúli ˆamuwyɨɨra Timotéeo, nɨ asiite na ngururu joosi ʉvariyuli wa ʉloongo, maa kaa, ɨndoovariyʉla masáare ya kɨkomi (1:13; 4:2-5). Alʉʉsa Masáare ˆYarɨ Mpeho nɨ ja nkeeho ya Mʉlʉʉngʉ, nɨ ukiindya ˆwabooha ˆʉvabwéeyyaa vaantʉ vakiimane na vadahe tʉmama kɨra mʉrɨmo mʉʉja (3:16-17). Kei, Paúli ajáa atɨɨte mpɨɨma nkʉʉlʉ yo moona Timotéeo (1:3-4; 4:9, 21), noo ˆchooreka amʉloomba Timotéeo atamanye chaangʉ (4:13).

ˆVyeene Kɨtáabu ɨkɨ ˆChagavwa

Lʉmbɨ ya Paúli kwa Timotéeo *1:1-2*
Paúli yoomʉheera mʉtɨma Timotéeo *1:3–2:13*
Ʉlairiri kwa vatʉmami vaaja *2:14-26*
Uturikiri wa sikʉ jo herererya *3:1-9*
Ʉlairiri kwa Timotéeo *3:10–4:5*
Masáare yo kiimikirirya na mwiikalo wa Paúli *4:6-22*

Lʉmbɨ ya Paúli kwa Timotéeo

1 Paúli, nɨɨnɨ ˆnaanɨrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ kwa kʉsaaka kwaachwe nɨve mutumwi wa KirisitʉYéesu, sa nvariyʉrɨre vaantʉ kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kwa nkaasʉ ˆɨrɨ kʉrɨ kʉkʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.
2 Nɨ kwaandɨkɨra niise weewe Timotéeo mwaana waanɨ. Nɨɨnɨ nakweenda maatʉkʉ vii. Nduwo, riiso ra wʉʉja na mwiikalo mʉʉja fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta na kwa Kirisitʉ Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ, jive na weewe.

Paúli Yoomʉdʉʉmba no Mʉheera Mʉtɨma Timotéeo

3 Noomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ ˆnɨmʉtúmamɨraa na mʉtɨma sɨ ˆwaantwáalaa na kɨloongii, ja ˆvyeene vala baaba wiitʉ vamʉtʉmamɨráa. Kɨra uchikʉ na muusi nakʉkúmbʉkɨraa na namʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ sa weewe.
4 Nakúmbʉkɨraa miísoori yaako mpɨɨndɨ ˆnasuukyáa. Na natɨɨte mpɨɨma maatʉkʉ vii yo koona, sa mbe na cheerʉ.
5 Nakúmbʉkɨraa ˆvyeene umuruma Mʉlʉʉngʉ kɨkomi. Baa kei nakʉkúmbʉkɨraa kʉra kuruma ˆkweene arɨ noko ta maáma waanyu Loíisi na íyo waanyu Yuníike. Kɨkomi, nɨɨnɨ namányire baa weewe ʉtɨɨte kuruma ˆkʉrɨ jeyyo.

6 Sa jeyyo, ni kukumbusikya niise, ujimbule wuuya wa Muluungu ura ˆuheewa siku ˆnikuvíkiire mikono yaani.✡
7 Bweeyya jei, sa Muluungu si atuheera Mutima wa woowa tuku, maa kaa, atuheera Mutima wa ngururu, wo kiiyenda na wo kiiyimirira.
8 Sa jeyyo, kari woónaa soni yo luusa masáare ya Mweenevyoosi wiitu tuku, baa kari woónaa soni sa niini nachuungwa munyololwii sa Kirisitu tuku. Maa kaa, uyimirirye hamwi na niini uturikiri ˆwuújaa ko variyula Masáare Maaja kwa ngururu ˆuheewa ni Muluungu.
9 Muluungu noo atulamurirya na atukemera na lukemerwii luuja, si sa kubweeyya wuuja tuku, aka tuku, ni sa kweenda kwaachwe na sa nduwo jaachwe. Atuheera nduwo iyo kwa njira ya Kirisitu Yéesu mpiindi baa weeru ˆajáa akaari si aniiyumba.
10 Haaha Muluungu atuváriyuriire nduwo yaachwe kwa njira ya kuuja kwaachwe Kirisitu Yéesu. Yeeye atulamurirya, kei adumuladumula inkwya na oonekya nkaasu na kudiira kukwya kwa njira ya Masáare Maaja.
11 Muluungu aansaawula niini nive mweeneri wa Masáare Maaja, mutumwi na mukiindya wa aya Masáare Maaja.
12 Iki noo ˆchooreka niini nootarikira jei aha munyololwii. Baa jeyyo, si nookoona soni tuku, sa namumányire yeeye ˆmweene namuruma na kikomi yeeye chiimirira ari kira ˆnakivііka kwaachwe fuuru siku ira ˆari kuuja.
13 Kwaata kikomi uvariyuli ˆwateera fuma kwaani. Bweeyya jeyyo ko ruma no keenda Kirisitu Yéesu.
14 Masáare Maaja ˆmeene uheewa ni Muluungu, yiimirire kwa njira ya Mutima Muuja, uhu ˆiíkalaa kuri suusu.
15 Umányire vaantu voosi va Ásia vaanvalanduka na vamwi vaavo ni Fugéelo na Herimogéene.
16 Mweenevyoosi avalaange na riiso ra wuuja munumuunu vaantu va kaaya ya Onesifóoro, sa aanjeryáa mutima. Kei si ooniwáa soni kunu niini ndiri munyololwii tuku.
17 Yeeye ˆakafike vii Róoma, amanyika maatuku vii kuunsaakira mpaka akaanshaana.
18 Nooloomba Mweenevyoosi Yéesu avalaange na riiso ra wuuja siku ira ya ulamu! Baa weewe umányire maaja ˆmeene aanyambirirya kura múujii wa Efée so.

2

Mulwi Nkoondo wa Kirisitu Yéesu

1 Haaha mwaana waani, uve nkabaako kwa nduwo ˆiri kwa KirisituYéesu.
2 Weewe uyateera masáare ˆmeene navariyuláa mbere ja vaantu ˆvari foo. Masáare ayo uvakwaatye vaantu valume vara ˆuviiláangyaa, ˆveene vari daha vavariyurira vaantu viingi.
3 Yimirirya hamwi na suusu uturikiri ja mulwi nkoondo muuja wa Kirisitu Yéesu.
4 Kusiina mulwi nkoondo yoyoosi mpiindi ˆari nkoondwii ˆatúmamaa mirimo yiingi tuku, sa mpiima yaachwe ni kusaaka kumweerya mutima ura ˆamwaandika ave mulwi nkoondo.
5 Kei, kusiina muuntu ˆasíindaa kwiichia akaheewa kunáálo koon si atúubire miiro yo kiichia tuku.
6 Ni jeyyo viri, murimi ura ˆafafa tumama, asaakwa ahokere viintu vya ncholo vira ˆvichwíirwe.
7 Yakwaatyekwaatye aya ˆmeene nookuwyiira, sa Mweenevyoosi kuheera ari ukoonko wa masáare ayo yoosi.
8 Undoomukumbukira Yéesu Kirisitu. Yeeye afufuka na ni wa mbyaala ya mutemi Daúdi.✡ Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene naváriyulaa,

✡ **1:6** Laanga 1 Timotéeo 4:14. ✡ **2:8** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13.

9 na kwa ayo mwaarɨ nooturikiriwa na nachuungwa ja nabweeyya ʉvɨ. Maa kaa,
isáare ra Mʉlʉʉngʉ sɨ richúungwaa tʉkʉ.
10 Na sa jeyyo, nayímiriryaa kɨra kɨɨntʉ sa vaantʉ ˆvasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
Nabwéeyyaa jeyyo, sa vapate ʉra ʉlamuriri wa Kirisitʉ Yéesu, hamwɨ na nkongojima ya
sikʉ ˆjisiina ʉhero.
11 Mpírɨ ɨhɨ nɨ yo kiilaangya,
“Koonɨ taakwya ne,
kwiikala tʉrɨ ne.
12 Koonɨ tooyimirirya,
temerera tʉrɨ hamwɨ ne.
Koonɨ taséire sɨ tamʉmányire tʉkʉ,
ne sea arɨ sɨ atʉmányire tʉkʉ.
13 Koonɨ tarékire kumwiilaangya,
yeeye chaala arɨ wo kiilaangiwa.
Yeeye sɨ arɨ daha kwiisiita tʉkʉ.”

Mʉtʉmami ˆArumwa nɨ Mʉlʉʉngʉ

14 Karɨ ʉrékaa vaantʉ varimirye aya masáare tʉkʉ. Ʉvalʉme kutu mbere ya Mʉlʉʉngʉ
karɨ viirútaa ndihi sa viintʉ sɨ ˆvitéire tʉkʉ. Viintʉ ivyo vyavasáambʉlaa vara ˆvavitéereraa.
15 Tʉmama na ngururu sa Mʉlʉʉngʉ akurume ʉrɨ mʉtʉmami sɨ ˆakwáatwaa nɨ soni,
kʉnʉ wootaanga no variyʉla kɨkomi isáare ra Mʉlʉʉngʉ ra kɨmáárɨ.
16 Ikerye fuma ndʉʉsɨka ja kɨhoho sɨ ˆjiréetaa nyemi kwa Mʉlʉʉngʉ. Masáare ayo,
yavabwéeyyaa vaantʉ vatuube rɨmɨrɨrarɨmɨrɨɨra mwiikalwii sɨ ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ
ˆasáakaa.
17 Ʉvariyuli ˆʉrɨ jei, weéneraa ja kɨloonda cha bekene muvirii. Vamwɨ va vaantʉ ava, nɨ
vala Himenáayo na Filéeto.
18 Ava vareka njɨra ya kɨmáárɨ na vaséaa kʉfʉfʉka kwahʉmʉla looka. Sa jeyyo,
vasáambʉlaa kuruma kwa vaantʉ vamwɨ.
19 Maa kaa, mwaariryo ˆmweene Mʉlʉʉngʉ avɨɨka wɨɨma neeja na ˆwafafa, wachu-
ungwa na mʉtooso waachwe walʉʉsa jei, “IJʉVA amányire ˆvarɨ vaachwe,”✡ kei walʉʉsa,
“Kɨra ˆarɨ lʉʉsa irina ra IJʉVA, areke kʉsova ʉwoloki kwaachwe.”✡
20 Nyuumba nkʉʉlʉ sɨ ivíjaa na saama ja saháabu na mpía vii tʉkʉ, maa kaa, yavíjaa na
saama ja mɨtɨ na ja iroongo. Saama jimwi jatúmamaa sikʉ ja ngovi vii na jimwi kɨra siikʉ.
21 Haaha koonɨ mʉʉntʉ iijírwɨɨre na iirékire na ayo mavɨ, kʉva arɨ saama ya kɨkomi,
njija sa Mweeneevyo yeemweene, iimiwa neeja sa kɨra mʉrɨmo mʉʉja.
22 Ikerye fuma mpɨɨma mbɨ ja ʉtavana. Kei ʉmanyɨke kutuuba ʉwoloki, kuruma,
kwiiyenda na mwiikalo mʉʉja hamwɨ na vaantʉ ˆvamwaánɨrɨraa Yéesu Mweenevyoosi
na mɨtɨma myeerʉ.
23 Siita kwiiruta ndihi kwa kɨhoho na kwa kɨkoókoyo, sa ʉmányire masáare aya yaréetaa
nkoondo.
24 Mʉtʉmami wa Mweenevyoosi sɨ asaakwa ave mʉʉntʉ wa nkoondo tʉkʉ, kɨrɨ vyoova
jeyyo, asaakwa ave ˆahola kwa kɨra mʉʉntʉ, ˆamányire variyʉla masáare neeja na
muyimiriryi.
25 Kei asaakwa ɨndoovakaan’ya mpoolɨ vaantʉ vara ˆvamʉkɨíkanaa. Ifaanaa Mʉlʉʉngʉ
akavabweeyya vavalandʉke fuma uvii waavo na vataange kɨmáárɨ.
26 Aho, mɨryʉʉngʉ yaavo vahɨndʉkɨra ɨrɨ na neha varɨ mɨteo ya Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ,
ˆreene ravakwaata vatʉmame kɨɨntʉ rooro ˆrasáakaa.

3

Ʉvɨ wa Sikʉ ja Ʉhero

✡ **2:19** Laanga Ʉvalo 16:5. ✡ **2:19** Laanga Isáaya 28:16.

1 Maa kaa, taanga sikʉ ja ʉhero kʉva jiri ˆjafafa maatʉkʉ vii.
2 Vaantʉ kwiiyenda varɨ vooveene, kweenda varɨ mpía, kʉva varɨ ˆviidúʉmbɨrɨraa, ˆvarɨ na ukudamu na ˆvatúkɨraa, sɨ ˆvanyémyaa vavyɨɨrɨ vaavo, ˆvasiina dʉʉmbɨ, na sɨ varɨ kʉva vaaja tʉkʉ.
3 Kʉva varɨ sɨ ˆveenda vaantʉ, sɨ ˆvasáakaa sáare jisire, ˆvalúʉsaa vaantʉ, sɨ ˆviiyímɨrɨraa, ˆvahʉʉmba na ˆvasʉʉla viintʉ viija.
4 Kwiivalandʉka veende. Kʉva varɨ sɨ ˆviitwéetyaa. Kʉva varɨ ˆviiyónaa na ˆveenda ʉvɨ wa mʉvɨrɨ kʉlookya kʉmweenda Mʉlʉʉngʉ.
5 Weerwii kʉndookiiyonekya veende ja vaantʉ ˆviíkalaa mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, maa kaa, siita veende ngururu jaachwe. Wiikerye na vaantʉ avo.
6 Vamwɨ vaavo vamwaarɨ ˆvɨíngɨraa nyuumbii ja vaantʉ kwa ʉweere na vandoovasʉmʉla vaantʉ vaki vara ˆvarehera. Avo vaantʉ vaki vakwaatwa, varemeerwa nɨ ʉvɨ na vasúkwasukwaa nɨ ʉláku.
7 Vaantʉ vaki ava vasáakɨraa kʉtaanga viintʉ vifya, maa kaa, sɨ vadáhaa taanga ʉkoonko wa kɨkomi vii kaa tʉkʉ.
8 Vaantʉ ava vakɨíkanaa kɨra kɨmáárɨ, ja viintʉ mpɨɨndɨ jira Yáane na Yámbʉre ˆvayeráa kʉmʉkɨɨkana Músa.✡ Mɨryʉʉngʉ yaavo yahopola na kuruma kwaavo kwasiitwa.
9 Maa kaa, sɨ varɨ fika kʉlɨ tʉkʉ, sa ʉkoókoyo waavo koonekana ʉrɨ kwa kɨra mʉʉntʉ, ja vira vya vala Yáane na Yámbʉre.

Ʉlairiri wa Paúli kwa Timotéeo

10 Maa kaa, weewe watuuba ʉvariyuli waanɨ, mwiikalo waanɨ, kɨra kɨɨntʉ ˆnasáakaa mbweeyye, kuruma kwaanɨ, kuyimirirya kwaanɨ, kweenda kwaanɨ vaantʉ, na kwiifafya kwaanɨ.
11 Ʉmányire viintʉ vaantʉ ˆvaanturikirya na masáare ˆmeene nalʉmana noyo ʉko míijii ya Antiókia, Ikonío na Lísitra. Uturikiri ʉwo nuuyimirirya na Yéesu Mweenevyoosi aandamurirya kufuma ayo yoosi.
12 Kɨkomi, yoyoosi ˆarɨ saaka kwiikala ko mʉnyemya Mʉlʉʉngʉ ko va kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ Yéesu, turikiriwa arɨ.
13 Maa kaa, vaantʉ vavɨ na vakooveri tuuba varɨ kʉva vavɨ kʉnʉ voolongowa na voolongowerwa.
14 Baa neembe nɨ jeyyo, weewe utuube kʉyakwaata masáare yoosi ˆmeene ʉvariyʉrɨrwa ʉkayaruma kɨkomi. Sa ʉvamányire nɨ vala ani vakʉvariyʉrɨra masáare ayo yoosi ya kɨmáárɨ.
15 Keende usinga waako, wavariyʉrɨrwa Masáare ˆYarɨ Mpeho. Aya yadáhaa kʉkʉheera tooti ya ʉlamuriri waako ko mwiilaangya Kirisitʉ Yéesu.
16 Masáare yoosi ˆYarɨ Mpeho yatɨɨte nkeeho ya Mʉlʉʉngʉ. Yabooha ko variyʉrɨra na ko kaanirya no temerera vaantʉ vareke ʉvɨ waavo, na ko wolola kwa ʉwoloki mwiikalo mbere ja Mʉlʉʉngʉ.
17 Jeyyo, mʉʉntʉ wa Mʉlʉʉngʉ kiisikana arɨ na daha arɨ tʉmama kɨra mʉrɨmo mʉʉja.

4

Ʉlairiri wa Paúli wo Herererya kwa Timotéeo

1 Nɨ kʉlairirya niise mbere ja Mʉlʉʉngʉ na mbere ja KirisitʉYéesu. Yeeye valamʉrɨra arɨ vaantʉ ˆvarɨ mooyo na ˆvaakwya mpɨɨndɨ jo kʉʉja kwaachwe na Ʉtemi waachwe.
2 Variyʉla isáare ra Mʉlʉʉngʉ. Ɨma neeja kʉbweeyya jeyyo mpɨɨndɨ joojo na sɨ ˆjiri joojo. Baamirirya, dalavya na vaheere mɨtɨma. Ivyo vyoosi vitʉmame ko yimirirya na kwa ʉvariyuli mʉʉja.

✡ **3:8** Laanga Ufumo 7:11-22.

3 Sa kuuja jiri mpiindi vaantu ˆvindoosiita uvariyuli wa kikomi. Voovo kiijiingira veende vakiindya ˆvari foo sa vadahe kukiimikirirya mpiima jaavo na vadahe kuvawyiira kira ˆcheene chanyéeryaa matu yaavo.
4 Siita veende kuteerera kimáári na varindukira veende uteeri wa uloongo.
5 Maa kaa, weewe undookiiyimirira kwa kira kiintu. Yimirirya uturikiri, tumama murimo wo variyula Masáare Maaja, na kikomi ukiimikirirye utumami waako.
6 Niini haaha toolwa niise ja mpóryo ya kiintu ˆkinywéewaa na mpiindi jaani jo suukya jafíkire.✡
7 Nalwíisiin'ye nkoondo ˆyabooha, nalúmarikiirye luyeendo lwaani, nakuláangiriirye kumwiilaangya kwaani Kirisitu neeja.
8 Haaha niímiriiwe neeja itáaji ra uwoloki. Mweenevyoosi Mulamuli wa uwoloki kuunjavika ari niini siku ira ya ulamuli wa vaantu voosi. Maa kaa, si niini vii tuku, baa na vara voosi ˆveene vawóojeraa kuuja kwaachwe na mpiima.
9 Bweeyya chaangu wuuje na kwaani.
10 Kirésike adoma na isi ya Galatía, na Tíito adoma na isi ya Dalumatía. Na so kweenda masáare ya weeru munumuunu, Déema aandeka akadoma na múujii wa Tesaloníke.
11 Ni Lúka yeemweene noo ˆachaala na niini aha. Musaakire Maáriki wuuje ne. Yeeye abooha maatukú vii murimwii waani.
12 Tíkiko namutuma adome na múujii wa Efée so.
13 Mpiindi ˆuri kuuja, nooloomba wuundetere ira nkáancho ˆnareka kwa Kárpo uko múujii wa Turóoa na vira vitáabu vyaani, na hasa vira vya ndiri.
14 Alekisáanda muchá ani, aambweeyyirya uvi mukuulu munumuunu. Mweenevyoosi muriha ari sa yara ˆmeene aambweeyyirya.
15 Baa weewe umulaange neeja, sa yeeye ayasiita munumuunu masáare yiiswi.
16 Kati ˆnijáa niímiiwe balásii lwa ncholo, kusiina baa muuntu umwi ˆaanyambirirya tuku. Voosi vajáa vaandeka. Nooloomba Muluungu avoonere mbavariri sa isáare iri.
17 Baa neembe ni jeyyo, Mweenevyoosi ajáa iima ivaru raani na akaampeera ngururu sa nduuse isáare raachwe ko kiimana na vaantu voosi si ˆvari Vayahúudi variteere. Sa jeyyo, niini nalamuririwa fuma mulomwii wa siimba.
18 Mweenevyoosi kutulamurirya ari fuma kira ukiimiriri muvi na kuunsumula ari ndiri nkaasu fuuru Útemii waachwe kurumwii. Yeeye abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Lumbi yo Kiiteengula

19 Nuumbirya Akíila na Pirisíila muki waachwe, na nyuumba yoosi ya Onesifóoro.
20 Erásto achaala múujii wa Koríinto. Kei Tirofíimo nijáa namureka kura múujii wa Miléeto, yeeye ni mulwíiri.
21 Konkomala ufike kunu mpiindi ja mpeho si jinaanda.
Ulúumbiiwe ni Eubúulo, Púude, Líini na Kilaáudi na nduu yoosi ya vaantu ˆvamwiiláangyaa Kirisitu.
22 Mweenevyoosi ave hamwi na mutima waako. Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

✡ **4:6** Laanga Ufumo 29:38-41.

Barúwa ya Paúli kwa Tíito
Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko Makedonía (1:1, 4). ^Vyeene yoónekanaa, barúwa ihi Paúli iiyandika kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Barúwa ihi Paúli amwaandikira muuntu ^asewáa Tíito. Kuuntu Tíito ^atumamiráa murimo wa Ijuva ni isi ^yariingirirwa ni mayiya ya Mediteranía ^iséwaa Kiréete. Tíito ni Mugiríki ajáa na ajáa amuruma Yéesu (1:4; Vagalatía 2:3). Tíito atumamáa murimo wa Masáare Maaja hamwi na Paúli, na kwatiite mpiindi jimwi Paúli ^amutumáa na kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (2 Vakoríinto 7:6-15; 8:6, 16-24).

Kiintu Paúli ^asaakáa kumuwyiira Tíito ni kumusea amarikirirye murimo ^mweene ujáa wachaala mpiindi ^vajáa hamwi kura Kiréete. Murimo uwo ujáa ni wo saawula valongooli va mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko maturii na kukiindya ^vyeene valongooli vaaja vasaakwa vave (1:5-9). Murimo wiingi ujáa ni kuvaheera mitima vaantu ^vamuruma Yéesu kura Kiréete sa kujáa kwatiite uvariyuli wa uloongo (1:9-16; 3:9-11). Barúwii ihi, Paúli amuwyiira Tíito ^vyeene asaakwa kuvakiindya mpuka ^jiísimiresimire ja vaantu ^vamuruma Yéesu, noo kusea, kwa vawosi, vaantu vaki, vatavana, vahíínja na vatúmwa (2:1-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-4*
Kusaawula valongooli na ^vyeene vasaakwa vave *1:5-16*
Murimo wa kira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *2:1-15*
Kutumama wuuja, kuneha uvi, na masáare yo kiimikirirya *3:1-15*

Lumbi ya Paúli kwa Tíito

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli, mutumami wa Mulúungu na mutumwi wa YéesuKirisitu. Yéesu aantuma njeenge kuruma kwa vaantu ^veene Mulúungu avasaawula, vataange kimáári ^cheene kiréetaa mwiikalo ^utúubaa kira Mulúungu ^asáakaa.
2 Na kwa uko kwiilaangya, turya vari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kikomi, Mulúungu si alúusaa uloongo tuku, ajáa iichuunga kureeta iyo nkaasu mpiindi si jinaanda.
3 Maa kaa, mpiindi yaachwe ^ikafike, aroonekya isáare raachwe kwa njira ya uvariyuli waani. Mulúungu ni Mulamuriri wiitu. Yeeye noo aandairirya nvariyule.
4 Tíito, ni kwaandikira niise weewe ^uri mwaana waani wa kura kuruma ^kweene turi hamwi. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu ^atulamurirya, jive na weewe.

Murimo wa Tíito kura Kiréete

5 Aai nakureka uko Kiréete sa uwolole yara masáare ^meene yajáa yachaala, na kei usaawule vawosi ^vari kiimirira vaantu ^vamuruma Mulúungu kwa kira múuji ja ^vyeene nakulairirya.
6 Moosi yoyoosi wa vaantu ^vamuruma Mulúungu ave muuntu si ^ang'úurirwaa, ave mulume wa muki umwi, na vaana vaachwe vamurume Mulúungu, na kari vaana vaachwe vave vasiina matu tuku au kari vave na heno tuku.
7 Mulongooli wa vaantu ^vamuruma Mulúungu ave ni muuntu si ^ang'úurirwaa sa yeeye asaawulwa ni Mulúungu indootumama murimo waachwe. Kari ave muuntu ^iinéengaa tuku, na kari ave na nkalari ja heehi tuku. Kei kari ave mureevi tuku, kari ave eenda nkoondo tuku na kari ave eenda máari ja muhonyo tuku.
8 Maa kaa, ave muuntu ^atéengyaa vaantu. Ave eenda wuuja, muuntu ^iiyímiriraa, muwoloki, muuja na muuntu ^asiri na mpiima ^ilóokereraa.

9 Ave muuntu ˆarikwáataa isáare ro kiilaangiwa ja ˆvyeene ravariyulwa. Kwa njira iyo, daha ari vaheera mitima vaantu kwa uvariyuli waachwe wa kikomi na daha ari koonekya uvi wa vaantu ˆvakíikanaa uvariyuli uwo.

Vakiindya va Uloongo

10 Kikomi vamwaari vaantu ˆvari foo ˆveene si vachuwala, masáare yaavo ni ya kihoho, na vakóoveraa vaantu, hasa avo fuma díini ya Kiyahúudi ˆveene vadóomereryaa tuuva jaavo.

11 Avo woosaakwa uvatuunike milomo vareke kundoovavariyurira vaantu. Kwa uvariyuli waavo ˆmweene si vasáakwaa vakiindye, vasáambulaa kuruma kwa kaaya ja vaantu ˆvari foo. Vabwéeyyaa jeyyo, sa vapate mpía.

12 Kwatiite muuntu waavo umwi muláali na mutwe ˆaluusa, akasea, “Vakiréete ni valoongo siku joosi, ni ja nyama mbi ja isaka vari, ni valáku na vavira.”

13 Mpíri ihi ni ya kikomi. Sa jeyyo, vadalavyedalaavye sa kuruma kwaavo kuve kwa kimáári.

14 Kei vadalavye sa vareke teerera mbuwo ja uloongo ja Vayahúudi. Baa kei, kari vatéereraa ndairiri ja vara ˆveene vasíitaa kimáári tuku.

15 Viintu vyoosi ni mpeho viri kwa vaantu ˆvari mpeho. Maa kaa, kwa vaantu ˆvari na njeo na vara ˆvamusiita Yéesu, viintu vyoosi vyatiite njeo. Kikomi miryuungu yaavo na mitima yaavo ˆyiísiman’yaa mavi na maaja, yamema kosu.

16 Vaséaa vamumányire Muluungu, kumba vaséaa si vamumányire tuku kwa masáare yaavo. Vakálaryaa maatuku vii, ni vasaambu, na si vabooha kwa isáare roroosi riija tuku.

2

Uvariyuli wa Kikomi

1 Maa kaa, weewe woosaakwa uvavariyurire uvariyuli wa kikomi.

2 Vawyiire vawosi viisikane, vave vaantu ˆvanyémiwaa na viiyimirire. Vave na ngururu yo muruma Yéesu, kweenda na kuyimirirya.

3 Viivyo, vawyiire vadala vandookiikala mwiikalo ˆwoosaakwa kwa muuntu ˆamutúmamiraa Muluungu. Kari valúusaa vaantu tuku, na kari vave vareevi tuku. Kikomi vasaakwa vandoovariyula viintu viija.

4 Jeyyo, bweeyya vari vahíínja vaveende valume vaavo na vaana vaavo.

5 Kei kiiyimirira vari, na kuva vari uteréere, laanga veende nyuumba jaavo na boohya vari. Kindoovateera veende valume vaavo, sa vaantu vasiindwe rihiintikira isáare ra Muluungu.

6 Viivyo, valairirye vatavana viiyimirire.

7 Kwa kira isáare, weewe uve ni wo tuubiririwa ko bweeyya maaja. Uvariyuli waako uve wa kikomi na kari uve na berereesi tuku.

8 Masáare yaako yave ya kikomi na ˆyawoloka, sa vara ˆvatukíikanaa vasove rooluusa kuri suusu, maa vakwaatwe ni soni.

9 Vakiindye vatúmwa vave matu kwa veenekaaya vaavo kwa kira kiintu na vandooveerya mitima. Kari viiyúyiryaa novo tuku.

10 Na kei kari viívaa viintu vyaavo tuku. Maa kaa, valaire voovo ni vaantu vo kiilaangiwa kamwi, sa vuuviike uvariyuli wa Muluungu Mulamuriri wiitu kwa kira kiintu, uve na nyemi.

11 Uvavariyurire ayo, sa Muluungu alaira nduwo yaachwe ˆng’eene ilámuriryaa vaantu voosi.

12 Nduwo iyo, yatuwólolaa tusiite mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa na tusiite mpiima ja ihi weeru, twiisikane, tuve vawoloki na tundookwiikala mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa aha weerwii ya haaha.

13 Twiikale jeyyo, kunu toowoojera siku ira ˆyatalariwa, ˆtwiiláangyaa ˆari kuuja na nkongojima Yéesu Kirisitu, Mululungu wiitu mukuulu na Mulamuriri wiitu.
14 Yeeye iitoola mweeneevyo sa atununuule fuma kira kuwuna miiro koosi, na atujirula tuve vaantu vaachwe mweeneevyo, ˆvamányikaa na mitima kutumama maaja.
15 Vawyiire vaantu masáare aya! Vaheere mutima na uvakaan'ye na ngururu joosi. Muuntu yoyoosi kari akusinanale tuku.

3

Kwiikala na Wuuja

1 Vakumbusikye vaantu vave na nyemi kwa vakúúlu na vatemi. Vave na matu na vave viímire neeja kutumama mirimo miija.
2 Kari vatúkiraa muuntu yoyoosi tuku. Vave vaantu va mwiikalo muuja na ˆviíkalan'yaa na vaantu vyabooha na vave vahola kwa vaantu voosi.
3 Baa suusu mpiindi jimwi, tujáa tusiina miryuungu tuku na si tateeráa tuku. Tujáa takooverwa na tujáa takwaatika ni uláku ˆwiísimiresimire. Twiikaláa na uvi na twiiyoneráa kivina, tujáa tasuulwa na tujáa tavasuula viingi.
4 Maa kaa, mpiindi ˆjikafike, Mululungu ajáa atoonekya kubooha kwaachwe na ˆvyeene aveenda vaantu,
5 yeeye atulamurirya, si sa suusu tatumama masáare ya uwoloki tuku, maa kaa, ni sa yeeye atulaanga na riiso ra wuuja vii. Atulamurirya ko tooyya uvi ko vyaalwa lwa kaviri na tukabweeyyiwa vafya kwa njira ya Mutima Muuja.
6 Yeeye atukung'untira Mutima Muuja kwa njira ya YéesuKirisitu ˆatulamurirya.
7 Yeeye atuvala suusu turi vawoloki kwa nduwo yaachwe sa tuve vahokeri va nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ˆng'eene twiiláangyaa.*
8 Mpíri iyo ni yo kiilaangiwa. Noosaaka uyalumiririye masáare aya sa vara ˆvamuruma Mululungu, viime neeja kutumama murimo muuja. Masáare aya yabooha munumuunu, na kei yatiite kunáálo kwa vaantu voosi.
9 Maa kaa, neha kwiiruta ndihi kwa kihoho, mbuwo jo luusa marina ya vala baaba va nkolo na kwiitoola sa Miiro. Aya yoosi yasiina kunáálo tuku, baa kei ni ya bweete vii.
10 Muuntu yoyoosi ˆasóonkyaa vaantu, mululume kutu lwa ncholo na lwa kaviri. Koonі si yookuteera ireke ne.
11 Weewe umányire muuntu ja uwo, asaambuka na ni muvi ˆiilamuriira mweeneevyo.

Masáare yo Kiimikirirya na Ntálarya

12 Mpiindi ˆndiri mutuma Aritéema au Tíkiko na uko kwaako, waanguhe kuuja sa twiiyone uko Nikopóoli. Niini nalámwiire kwiikala uko mpiindi ja mpeho.
13 Manyika uvaambirirye Senáasi ura ˆatéteraa vaantu balásii na Apóolo. Vaambirirye sa vadiire sova kiintu chochoosi luyeendwii lwaavo.
14 Vaantu viitu viikiindye vandoobweeyya viintu viija, na vandoovaambirirya vamuchiiri. Kwa njira iyo, mwiikalo waavo kuva uri na ndiiwa.
15 Vaantu voosi ˆveene ndiri hamwi novo, vakulúumbiirye. Nuumbirya vijeengi voosi ˆvatweenda sa kura kuruma.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

* **3:7** Mustáari wa 4-7 ni mpíri Vakirisitu va ncholo viimbáa.

Barúwa ya Paúli kwa Filemóoni
Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli. Muuntu ^aandikirwa barúwa ihi ni Filemóoni (1:1, 19, 21). Vamanyi va Masáare ^Yari Mpeho vaséaa kuuntu Filemóoni ^iikaláa, ni múuji wa Kolosáai (Vakolosáai 4:9). Kei, uhu Filemóoni ni musúngaati ajáa na ajáa atiite vatúmwa. Yeeye ajáa amuruma Yéesu na ni kaayii kwaachwe noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu ^valumaniráa (1:2). Paúli na Filemóoni vajáa viimányire vyabooha (1:7, 22).

Paúli aandika barúwa ihi mpiindi ^ajáa achuungwa uko Róoma kati ya myaaka ya 61-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli aandika barúwa ihi sa mutúmwa wa Filemóoni ^mweene akemerwáa Onésimo. Uhu mutúmwa ajáa amutiija Filemóoni (1:18). Uko Róoma ajáa alumana na Paúli, na Paúli akamuvariyurira Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ne akamuvarindukira Yéesu (1:10).

Mpiindi jira, kooni mutúmwa ajáa amutíijire mweenenyuumba waachwe na akwáatirwe ni lamurirwa alamurirwáa uulawe. Haaha Onésimo asaakáa ahinduke na kwa Filemóoni mweenenyuumba waachwe. Paúli akoona amwaandikire barúwa sa adome noyo. Paúli amuloomba Filemóoni amuhokere Onésimo ja mwaanaavo kwa Kirisitu (1:16).

Lumbi ya Paúli kwa Filemóoni

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli ^nachuungwa sa KirisituYéesu, na Timotéeo mwaaniitu. Tookwaandikira weewe Filemóoni, mutumami mwiiwiiswi, ^takweenda,
2 na iruumbu riitu Afía na Aríkipo, munyaampala mwiiwiiswi. Kei tookaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^veene valúmanaa kaayii kwaako.
3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kweenda kwa Filemóoni na Kumuruma Muluungu

4 Kira siiku kati ^noomuloomba Muluungu, nakukúmbukiraa na namudúumbaa Muluungu sa weewe.
5 Ni bweeyya niise jei, sa nateera mbuwo ja viintu ^umuruma Mweenevyoosi Yéesu na ^vyeene uveenda vaantu voosi va Muluungu.
6 Nooloomba kuruma kwaako kuve kiintu kimwi na kuruma kwa vaantu viingi sa utaange kukiimana kwa masáare yoosi ^yabooha ^meene tapata kwa Kirisitu.
7 Mwanawiitu, kweenda kwaako kwaanjériirye mutima, na kwaampíire mutima kamwi, sa wavoon'ya mwerere vaantu va Muluungu.

Paúli Yooloomba sa Onésimo

8 Sa jei, baa neembe ndiri na luviro kwa Kirisitu lo kulairirya utumame ^vyeene vyoosaakwa,
9 maa kaa, niini niíne ni viija nikuloombe ko kiiyenda. Nabwéeyyiirye jei baa neembe niini ni moosi Paúli ^nachuungwa sa Kirisitu Yéesu.
10 Aai nookuloomba sa mwaana waani Onésimo. Uhu, kunu kuuntu ^nachuungwa, namuvariyurira Masáare Maaja ne aava mwaana waani ko muruma Yéesu.
11 Aho ncholo Onésimo* ajáa asiina kunáálo kwaako tuku, maa kaa, haaha, avíire na kunáálo kwaani baa na kwaako.
12 Baa neembe namweendamweenda, ni kumuhinduula niise na kwaako.

---

* **1:11** ***Onésimo:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *muuntu ^ari na kunáálo*.

13 Kwaani naakeenda ngaari achaale na niini aha, sa aantumamire kipaango chaako mpiindi niini ˆnkaari neékiirwe nyuumbii sa Masáare Maaja.
14 Maa kaa, kisiina ngaari ˆnabwéeyyiirye tuku bila weewe kuundekera mbweeyye jeyyo. Koonи woosaaka kuunyambirirya, nyambirirya ja ˆvyeene weewe uri keenda, maa kaa, kusive kwa njira yo kudoomererya tuku.
15 Ifaanaa ikava Onésimo akerwa na weewe kwa mpiindi kiduudi sa ahinduke na kwaako, wiikale ne siku joosi.
16 Haaha, Onésimo si mutúmwa vii tuku, maa kaa, yeeye ni mwaaniitu kwa Kirisitu na tamweenda. Niini namweenda maatuku vii, maa kaa, weewe mweenda uri kulookya ja mutumami waako, kei ja mwaanaanyu kwa Mweenevyoosi.
17 Sa jeyyo, koonи wookuumbiika ja mwiiwaako ˆtutúmaman'yaa, muhokere ja ngaari ˆvyeene wuumpókiire niini mweeneevyo.
18 Koonи baa ahon'ya kimwi, au baa koonи ari na noongwa yaako, ndaayya niini.
19 Niini Paúli naándikire kwa mukono waani, riha ndiri. Maa kaa, si ndiri kuwyiira weewe utiite noongwa yaani ya nkaasu yaako tuku.
20 Mwanawiitu! Nyambirirya kwa Mweenevyoosi. Kei nooloomba wuunjerye mutima kwa Kirisitu.
21 Naándikire kunu nootaanga kikomi tumama uri kulookya baa ayo ˆnalóombire.
22 Hamwi na ayo, nooloomba wuunyimirye neeja haantu ˆnkiindoojookiikala. Sa kwa kuluusika kwaanyu na Muluungu, nookoona Muluungu kuunchunguriira ari na kuuja ndiri na meenyu.

Lumbi yo Kiimikirirya

23 Epáfura, akulúumbiirye. Yeeye eekerwa na niini sa murimo wa Kirisitu Yéesu.
24 Kei vatumami viiviiswi va aha, vala Maáriki, Aristáriko, Déema na Lúka vakulúumbiirye.
25 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi ive na nyuunyu voosi.

Barúwa kwa Vaeburanía Mulongooryo

ˆMweene aandika barúwa kwa Vaeburanía, si amányirwe hasa ni ani tuku. Ifaanaa ikava ni mutumwi Paúli, Lúka, Barinába au muuntu wiingi. Muuntu ˆaandika barúwa ihi, ni muuntu ˆamuruma Yéesu ajáa, na ajáa atiite umanyi mukuulu munumuunu wa muháko wa kali. Barúwa ihi, yoónekyaa yaandikwa mpiindi Kaaya Njija ya Iju va ya Yerusaléemu ˆijáa ikaari girimulwa. Ilyo Kaaya Njija, yuuja jo girimulwa mwaaka 70 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Mwaandiki, aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kieburanía, noo kusea Vayahúudi. Ava vaantu, vaturikiriwáa ni vaantu vara ˆvamusiita Yéesu (10:32-34). Mwaandiki avaheeráa mutima vatuube kumuruma Yéesu na oonekya Yéesu akiiman'ya uláali na mutwe na mirimo ya mweeneisi mukuulu (4:14–5:10; 7:11–8:6). Sa jeyyo kitáabu iki chaandikwa kuvaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kiyahúudi (10:19-25; 12:1-3; 13:20-21). Kei, kitáabu iki choonekya Yéesu akiiman'ya Miiro na sa jeyyo, veeneisi va Iju va si vasaakwa vindootoola mpóryo kei tuku (10:1-14). Yéesu noo mpóryo ya uvi woosi na ya siku joosi.

ˆCheene mwaandiki asaakáa koonekya, ni ˆvyeene Yéesu oonekya nkongojima ya Muluungu (1:1-3). Kei alumirirya kusea, Kirisitu ni mukuulu kulookya mirimu miija (1:4-8), vakúúlu voosi na kulookya veeneisi voosi va Iju va. Sa jeyyo, Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya, na kwa njira yaachwe vaantu voosi vahókeraa ulamuriri wa kikomi (9:15).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Kirisitu ni mukiiman'yi wa Muluungu *1:1-4*
Kirisitu ni mweeri ari ya mirimu miija, Músa na Yooshúa *1:5–4:13*
Kirisitu ni Mweeneisi Mukuulu *4:14–7:28*
Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya *8:1–9:22*
Kirisitu ni mpóryo ya mpeke ya Muluungu *9:23–10:39*
Vaantu ˆvamuruma Muluungu va kali *11:1-40*
Mwiikalo ˆwasaakwa kwa vaantu ˆvamuruma Muluungu *12:1-29*
Masáare yo kiimikirirya *13:1-25*

Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu

1 Lombere, Muluungu aluusikáa na vala baaba wiitu ko tweera valáali na mutwe. Abweeyyáa jeyyo haantu ˆhari foo kwa njira ˆjiísimiresimire.

2 Maa kaa, siku iji jo kiimikirirya, yoolusika na suusu ko tweera Mwaana waachwe. Amusaawula uhu Mwaana ahokere viintu vyoosi, kei ko tweera yeeye Muluungu uumba weeru.

3 Uhu Mwaana, aláva lavaa kwa nkongojima ya Muluungu na oónekyaa ˆvyeene Muluungu ari. Yeeye abweeyya viintu vyoosi viikwaate hamwi kwa isáare raachwe ˆriri na ngururu. Yeeye iitoola, akava mpóryo yo seyya uvi wa vaantu, akiikala mukonwii wa kulume wa Muluungu Mweenengururu uko kurumwii.

4 Jeyyo, Muluungu amubweeyya Mwaana waachwe ave mukuulu munumuunu kulookya mirimu miija, ja ˆvyeene irina Muluungu ˆamuheera ni ikuulu kulookya ra mirimu miija.

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Mirimu Miija

5 Sa Muluungu si awyiira murimu muuja wowoosi tuku kira ˆamuwyiira Yéesu,
"Weewe ni Mwaana waani,

isiku niini navíire Taáta waako.”✡
Kei, Mulúungu si alúusikira murimu múuja wowoosi tuku, ˆakasee,
“Kuva ndiri Taáta waachwe,
ne kuva ari Mwaana waani.”✡
6 Kei, mpiindi Mulúungu ˆari mureeta Mwaana waachwe wa mpeke kuri weeru, asea,
“Mirimu yoosi ya Mulúungu imwiinamire.”✡
7 Na kwa masáare ya mirimu miija Mulúungu asea,
“Mirimu yaani niibwéeyyaa ja mpeho,
novo vatumami vaani navabwéeyyaa ja luriijo lwa mooto.”✡
8 Maa kaa, kwa Mwaana waachwe asea,
“Weewe Mulúungu, kwiimiriira uri kwa siku ˆjisiina uhero,
weewe kwiimiriira uri kwa nkome ya uwoloki.
9 Weewe weenda uwoloki na wasúula uwuni miiro,
Sa jeyyo Mulúungu, Mulúungu waako,
akuhákire makuta yo kubweeyya uve na cheeru kulookya viivaako voosi.”✡

10 Kei, Mulúungu amusea Mwaana waachwe,
“Weewe Mweenevyoosi noo wúumba weeru aho ncholo,
weewe noo wúumba kurumu kwa mikono yaako.
11 Viintu vya weeru na vya kurumwii sakahala viri ja ingo,
maa kaa, weewe kuva uri umwaari kwa siku ˆjisiina uhero.
12 Weewe vifotafota uri ja viintu múuntu ˆafótaa ingo ˆyasakahala.
Maa kaa, weewe si uválandukaa tuku,
baa myaaka yaako si iri sira vii kaa tuku.”✡

13 Mulúungu si úusea murimu múuja wowoosi tuku,
“Ikala mukono waani wa kulume,
fúuru nivaviike vavi vaako
vave kabambari ko vikira majeo yaako.”✡
14 Sa jeyyo, mirimu miija ni kiintu che? Ni mitima ˆimutúmamiraa Mulúungu, ne Mulúungu iítumaa ivatumamire vara ˆvari lamuririwa.

2

Ulamuriri Mukúulu wa Mulúungu

1 Sa jeyyo, tuyakwaatye neejaneeja yara ˆtateera sa kari ji tuyareke tuku.
2 Sa masáare yara vala baaba wiitu ˆvaheewa ni murimu wa Mulúungu, yajáa yatiite wi-imiriri. Sa jeyyo, vaantu voosi vara si ˆvatuubáa na si ˆvateeráa, Mulúungu avalamurira kwa uwoloki.
3 Kooni voovo vabweeyyiriwa jeyyo, jooli suusu turi hona kooni si tookwaatya ulamuriri mukúulu ja uhu? Ulamuriri uhu, waanda kaariwa ni Yéesu Mweenevyoosi, na vaantu vara ˆvateeráa voonekya kuri suusu ni kimáári.
4 Mulúungu ne oonekyáa masáare ayo ni kikomi ko tumama ishára, viintu ˆvihwáalaryaa na myuujíisa ˆyiísimiresimire. Kei, avaheera viingi wúuya wa Mutima Múuja ja ˆvyeene eenda.

Kwiikiimya na Isi kwa Yéesu

5 Tamányire, Mulúungu si iihera murimu miija luviro lo kiimiriira weeru ifya ˆyookúuja tuku, iyo ˆtoolúusa masáare yaachwe.
6 Maa kaa, vyoonekiwa kikomi ni múuntu umwi Masáarii ˆYari Mpeho haantu hamwi yoosea,

---

✡ **1:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **1:5** Laanga 2 Samwéeli 7:14. ✡ **1:6** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:43. ✡ **1:7** Laanga Sabúuri 104:4. ✡ **1:9** Laanga Sabúuri 45:6-7. ✡ **1:12** Laanga Sabúuri 102:25-27. ✡ **1:13** Laanga Sabúuri 110:1.

“Mʉʉntʉ nɨ kɨɨntʉ che fʉʉrʉ umwiiririkane?
Mwaana waachwe mʉʉntʉ nɨ ani fʉʉrʉ ʉmʉkwaate neeja?
7 Kwa mpɨɨndɨ kiduudi wamʉvɨɨka ɨsɨ ya mirimʉ miija,
maa kaa, haaha wamʉheera nkongojima na nyemi.
8 Na wavɨɨka viintʉ vyoosi ɨsɨ ya majeo yaachwe.”✡

Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ amʉvɨɨka mʉʉntʉ ɨndookɨɨmɨrɨra viintʉ vyoosi. Kusiina kɨɨntʉ sɨ ˆchɨɨmɨrɨrwaa nɨ mʉʉntʉ tʉkʉ. Maa kaa, kwa mpɨɨndɨ iji sɨ toomoona mʉʉntʉ yookɨɨmɨrɨra ivyo viintʉ vyoosi tʉkʉ.
9 Maa kaa, toomoona Yéesu, Mʉlʉʉngʉ kwa mpɨɨndɨ nduudi amʉbweeyya ave ɨsɨ ya mirimʉ miija. Ʉwo noo Mʉlʉʉngʉ ˆamʉheera nkongojima na nyemi sa kuturikiriwa na kukwya kwaachwe. Mʉlʉʉngʉ abweeyya jeyyo sa kwa njɨra ya nduwo yaachwe, Yéesu akwye so lamuririrya vaantʉ voosi.
10 Mʉlʉʉngʉ noo ʉʉmba kɨra kɨɨntʉ na noo avivɨɨka ja ˆvyeene viri. Sa avareete vaana na nkongojimii yaachwe, Mʉlʉʉngʉ oona nɨ vyabooha amukiiman’ye yeeye ˆarɨ ncholo ya ʉlamuriri waavo kwa njɨra yo turikiriwa.
11 Yéesu yeeye ˆavabwéeyyaa vaantʉ vave vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ, hamwɨ na avo ˆvabwéeyyiwaa vaaja, Taáta waavo nɨ ʉmwɨ. Na noo ˆchooreka Yéesu sɨ oónaa soni tʉkʉ kʉvaanɨrɨra avo vaantʉ vandʉʉ vaachwe.
12 Yoosea,
“Ee Mʉlʉʉngʉ, lʉʉsa ndɨrɨ mɨrɨmo yaako mɨkʉʉlʉ kwa vaaniitʉ,
mbere ya itaka, kʉdʉʉmba ndɨrɨ kwa nyɨɨmbo.”✡
13 Kei asea,
“Nɨɨnɨ kumwiilaangya neende Mʉlʉʉngʉ.
Laanga nɨɨnɨ mwaarɨ aha na vaana Mʉlʉʉngʉ ˆaampeera ndɨrɨ novo.”✡
14 Haaha sa viintʉ vaana varɨ na mɨvɨrɨ na sakami, Yéesu ne ʉʉja arɨ na mʉvɨrɨ ja mɨvɨrɨ yaavo. Abweeyya jeyyo, sa kwa njɨra ya inkwya yaachwe, asiinde ngururu ja Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ, rooro ˆrɨrɨ na lʉvɨro lwa inkwya.
15 Kei, Yéesu aakwya sa avavɨɨke húuru vaantʉ ˆveene vajáa vatúmwa sikʉ jaavo joosi so koofa inkwya.
16 Jeyyo, kɨkomi yoonekya Yéesu sɨ ʉʉja jo kaambirirya mirimʉ tʉkʉ, maa kaa, mbyaala ya Aburaháamu.
17 Sa jeyyo, ʉʉja ja ˆvyeene vaanaavo varɨ kwa kɨra kɨɨntʉ, sa ave mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ ˆarɨ na mbavariri na wo kiilaangiwa mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Jeyyo, atoole mpóryo sa Mʉlʉʉngʉ asee ʉvɨ wa vaantʉ wasírire.
18 Sa viintʉ Yéesu atʉrɨkɨra ko yerwa, daha arɨ kʉvaambirirya vara ˆvooyerwa.

3

Yéesu nɨ Mʉkʉʉlʉ Kʉlookya Músa

1 Sa jeyyo vanaviitʉ vaaja, nyuunyu ˆveene Mʉlʉʉngʉ avaanɨrɨra mʉve ne kurumwii, mwiiririkani Yéesu, yeeye ˆarɨ mutumwi na Mweeneɨsɨ Mʉkʉʉlʉ suusu ˆtamurúmaa mbere ja vaantʉ.
2 Mʉlʉʉngʉ amʉsaawʉla Yéesu. Yeeye nɨ wo kiilaangiwa ajáa ja ˆvyeene Músa ne ajáa wo kiilaangiwa kwa Mʉlʉʉngʉ, kʉnʉ arɨ mʉtʉmami waachwe kʉrɨ nyuumba ya Mʉlʉʉngʉ noo kʉsea Viisiraéeli.✡
3 Mʉjeengi anyémiwaa kʉlookya nyuumba ˆng’eene ajeenga, viivyo, Yéesu ɨɨma neeja kʉbweeyyiriwa nkongojima kʉlookya Músa.
4 Kɨra nyuumba yajéengwaa nɨ mʉjeengi ʉmwɨ, maa kaa, Mʉlʉʉngʉ noo mʉjeengi wa kɨra kɨɨntʉ.

✡ **2:8** Laanga Sabúuri 8:4-6. ✡ **2:12** Laanga Sabúuri 22:22. ✡ **2:13** Laanga Isáaya 8:17-18. ✡ **3:2** Laanga Ʉvalo 12:7.

5 Músa ni wo kiilaangiwa ajáa kwa Mulúungu, kunu ari mutumami waachwe mbere
ya vaantu va nyuumba ya Mulúungu. Murimo waachwe újáa ni kuvawyiira vaantu yara
Mulúungu ˆajáa iímiirye kuyalúusa siku ˆjookúuja.
6 Maa kaa, Kirisitu ni wo kiilaangiwa kwa Mulúungu ja Mwaana ˆiímiriraa nyuumba
ya Mulúungu. Na suusu turi nyuumba yaachwe kooni tootuuba kwiitema kuri yeeye no
kwiilaangya kwiitu kura ˆtwiiváiraa kipeembe.

Mukwaatye Kumuruma Kirisitu

7 Ivi noo ˆvyeene Mutima Múuja yoolúusa,
“Isiku kooni mutéiire sawúti ya Mulúungu,
8 mureke hiingya mitima yaanyu,
ja ˆvyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa,
mpiindi jo kúunjera kura isi ya ibaláángwii.
9 Sa úko vala baaba waanyu vajáa vaanjera,
baa neembe navabweeyyiryáa myuujíisa ˆiri foo kwa myaaka makumi yani (40).
10 Sa jeyyo, nijáa navakalarira vaantu avo, nkasea,
‘Ava vaantu ni vavi siku joosi,
ni vaantu si ˆvatúubaa njira jaani.’
11 Sa jeyyo, ni kwiilaha niise kunu nakáliire noosea,
‘Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ˆnaviimirya neeja ho humulukira.’”✡
12 Vanaviitu, mulaange neeja sa kari ji kuve na muuntu yoyoosi kuri nyuunyu ˆari na
mutima muvi tuku, úwo si ˆanamuruma Yéesu tuku na yoosiita kumutuuba Mulúungu ˆAri
Nkaasu.
13 Maa kaa, moosaakwa mundookiiheera mitima nyuunyu kira mpiindi
ˆyoosewa “Isiku,” sa kudiire kuva na úmwi waanyu ˆari kooverwa ni úvi na asiite
muruma Kirisitu.
14 Suusu ni hamwi turi na Kirisitu, kooni tatúubire kumwiilaangya Kirisitu ja ˆvyeene
taruma keende ncholo fuuru kukiimikirirya.
15 Kumbukiri ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Isiku kooni mutéiire sawúti ya Mulúungu,
mureke hiingya mitima yaanyu,
ja ˆvyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa ni niini.”✡
16 Ni vala ani ˆvateera sawúti ya Mulúungu, maa kaa, vakasiita longoolwa ni yeeye?
Eri, si vara voosi ˆvalongoolwáa ni Músa fuma isi ya Mísiri tuku wúu?
17 Eri, ni vala ani Mulúungu ˆavakalarira kwa myaaka makumi yani (40)? Eri, si vara
voosi ˆvatumama úvi na vakakwya isi ya ibaláángwii tuku wúu?
18 Eri, ni vala ani Mulúungu iilaha si ˆvari kiingira vii kaa tuku haantu ho humuluka
ˆheene iimya neeja? Eri, si vara ˆvasova matu tuku wúu?
19 Jeyyo tamányire, avo vaantu vasiindwa kiingira na aho haantu, sa viintu si vamu-
ruma Mulúungu.

4

Kuhumuluka kwa Vaantu va Mulúungu

1 Haaha, sa viintu kwiichuunga kwa Mulúungu vaantu kiingira vari na uhumulukii
kukaari kuri kiweerwii, tulaange neeja sa kari muuntu baa úmwi waanyu ji asiindwe
kiingira na aho tuku.
2 Sa suusu tateera Masáare Maaja ja ˆvyeene vala baaba wiitu vateera. Maa kaa, voovo
ˆvakateere masáare ayo, si yavaambirirya chochoosi tuku, sa si vaava hamwi na vara
ˆvayateera vakayaruma tuku.

✡ **3:11** Laanga Sabúuri 95:7-11. ✡ **3:15** Laanga Sabúuri 95:7-8.

3 Haaha suusu ˆtaruma, kiingira turi na aho haantu ho humuluka, ja ˆvyeene Muluungu asea,
“Jeyyo ni kwiilaha niise kunu nakáliire noosea,
‘Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ˆnaviimirya neeja ho humulukira.’ ”✡
Muluungu aluusa jeyyo baa neembe ahumula mirimo yaachwe keende aho ncholo ˆakuumbe ihi weeru.
4 Haantu hamwi Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Siku ya mufungati Muluungu akahumuluka mirimo yaachwe yoosi.”✡
5 Kei Masáare ˆYari Mpeho aho mweeri yasea,
“Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ˆnaviimirya neeja ho humulukira.”
6 Sa jeyyo, hamwaari vamwi ˆvari kiingira haantu ha Muluungu ho humulukira, maa kaa, vara ˆvateera Masáare Maaja aho ncholo vasiindwa kiingira sa si vamuteera Muluungu tuku.
7 Sa jeyyo, Muluungu iimya neeja siku yiingi na iiyaniriira “Isiku.” Muluungu siku ˆjikalooke ˆjiri foo aluusa kei ko tweera Daúdi ja ˆvyeene vyaandikwa aho mweeri,
“Isiku kooni mutéiire sawúti ya Muluungu,
mureke hiingya mitima yaanyu.”✡
8 Ngaari Yooshúa avaheera aho haantu ho humulukira, Muluungu ngaari si aluusa siku ˆjikalooke tuku, siku yiingi yo humuluka.✡
9 Sa jeyyo, imwaari siku yo humuluka ya Sabáato ˆng’eene Muluungu iimya neeja sa vaantu vaachwe.
10 Sa muuntu yoyoosi ˆiíngiraa aho haantu ho humulukira, ahumuluka mirimo yaachwe mweeneevyo, ja ˆvyeene Muluungu ahumuluka ˆakahumule kuumba weeru.
11 Sa jeyyo, twiifafye sa twiingire na uhumulukwii uwo, kari muuntu baa umwi kuri suusu ji asiindwe kiingira so diira teera ja ˆvyeene vala baaba wiitu si vateeráa tuku.
12 Sa isáare ra Muluungu ni nkaasu riri na ratiite ngururu. Rahuumba kulookya nyaasuka ˆiri kosikosi, jeyyo riíngiraa rikaasakanula mutima na nkaasu, kei raásakanulaa viintu vya muviri na manonu. Kei isáare iro, raváriyulaa miryuungu na miiririkano ya mitima ya vaantu.
13 Kusiina kiintu ˆchuumbwa ni Muluungu ˆkiri daha kwiivisa mbere yaachwe mweeneevyo tuku. Kira kiintu ni kiweerwii kiri na chakunukulwa. Kuri yeeye ni mpaka tuluuse kimáári cha kira kiintu.

Yéesu ni Mweeneisi Mukuulu

14 Haaha, tatiite Mweeneisi Mukululkuulu, yeeye iingira na kurumwii. Uhu ni YéesuMwaana wa Muluungu. Sa jeyyo, tukwaatye neeja kuruma kwiiswi ˆtulúusaa mbere ja vaantu.
15 Uhu Mweeneisi Mukuulu, yeeye noo ˆari daha taanga teketeke yiitu, sa baa yeeye ayerwa ni Irimu kwa njira ˆjiísimiresimire ja suusu, maa kaa, yeeye si atumama uvi tuku.
16 Haaha tutamanye ko kiitema na ichuumbii ra Muluungu ˆari na nduwo. Aho, twaambirirya ari mpiindi ja uturikiri wiitu kwa nduwo na kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe.

5

1 Kira mweeneisi mukuulu asáawulwaa fuma kuri vaantu, sa iime haantu ha vaantu kuri masáare ya Muluungu. Uhu mweeneisi mukuulu atóolaa vilungulungu kwa Muluungu na mpóryo sa uvi wa vaantu.
2 Yeeye daha ari kuvoonera mbavariri vaantu ˆvabwéeyyaa uvi baa taanga tuku, sa viintu baa yeeye atiite teketeke yo tumama uvi.
3 Iki noo ˆkibwéeyyaa atoole mpóryo sa uvi waachwe, kei, sa uvi wa vaantu viingi.✡

✡ **4:3** Laanga Sabúuri 95:11. ✡ **4:4** Laanga Ncholo 2:2. ✡ **4:7** Laanga Sabúuri 95:7-8. ✡ **4:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 34:9-11; Yooshúa 13:1-2. ✡ **5:3** Laanga Valáawi 16:11-19.

4 Kusiina muuntu ˆari daha kwiiviika ave mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, avíjaa
mweeneisi mukuulu ko saawulwa ni Muluungu ja ˆvyeene Harúuni aanirirwa.
5 Viivyo Kirisitu si iiyinula akiiheera nyemi yo va mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa,
yeeye asaawulwa ni Muluungu. Sa Muluungu amusea,
“Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako.”✡
6 Kei haantu hiingi amusea,
“Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.”✡
7 Mpiindi Yéesu ˆiikaláa kuri ihi weeru, amuloombáa Muluungu na amuririráa maatuku
vii. Muluungu ˆadáhaa kumulamurirya fuma inkwyii,✡ ahokeráa kuloomba kwaachwe
sa viintu Yéesu ajáa iikiimya na isi.
8 Baa neembe Yéesu ajáa ni Mwaana wa Muluungu, ajáa iikiindya kuva matu kwa njira
ya uturikiri ˆuuturyáa.
9 Kwa njira iyo, Muluungu amubweeyya akiimane, haaha yeeye ni ufumo wa ulamuriri
wa siku ˆjisiina uhero kwa vara ˆvari matu kwaachwe.
10 Muluungu amuviika ave Mweeneisi Mukuulu kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.

Kukula Kimutima

11 Tatiite ˆyari foo yo luusa ya weeneisi mukuulu wa Yéesu, maa kaa, vyafafa kuvawyiira
sa si mutáangiraa chaangu tuku.
12 Mpiindi iji, mwasaakwa muve mwahumula kuva vakiindya, maa kaari
mookiilaangya mukiindya avakiindye masáare ya ncholo ya isáare ra Muluungu.
Moosaaka masuusu na si chóorya ˆchafafa tuku.
13 Kira ˆasaakwa kunywa masuusu, akaari musinga, si amányire masáare ya uwoloki
tuku.
14 Maa kaa, vaantu ˆvakangaala, varíjaa chóorya ˆchafafa, vaantu avo viikiindya
vooveene kwiisiman’ya mavi na maaja.

6

1 Arumi, toosaakwa tukule na twaande kwiiririkana viintu vikuulu, na si vira viintu
vya ncholo ˆtakiindiwa vya Kirisitu vii tuku, maa kaa, tukasane kwiikiindya sa tuve
vaantu ˆtakangaala. Tureke kuhindukira ukiindya wa mwaariryo wo valanduka fuma
nteendwii jira ˆjiréetaa inkwya, na wo muruma Muluungu.
2 Tureke hindukira ukiindya wa ubatíiso, ukiindya wo vavikira vaantu mikono, uki-
indya wa kufufulwa kwa vaantu ˆvaakwya na ulamu wa siku ˆjisiina uhero.
3 Na Muluungu kooni avyeéndire, ayo tumama turi.
4 Haaha mutaange, si vyadáhikaa kuvahinduula kuri kuvarinduka fuma uvii vaantu
vara ˆvajáa vaheewa kiweeru tuku. Avo, vajáa vahumula turya wuuya wa kurumwii na
vakava kiintu kimwi na Mutima Muuja.
5 Voovo vasaira kubooha kwa isáare ra Muluungu na myuujíisa ya mwiikalo wa weeru
ˆyookuuja.
6 Vaantu avo, kooni varékire kumuruma Muluungu, eri, daha turi kuvahinduula na
kuri kuvalanduka fuma uvii kei wuu? Avo vaantu vamuváiriraa Mwaana wa Muluungu
misumáari musaláabii lwa kaviri na vamuréteraa soni ilaarii.
7 Salu ˆjooloviwa kweene kweene ni mbula, na ˆjikúryaa mbeyu, ˆjavaámbiriryaa
varimi, salu ijo, Muluungu ajitálaryaa.
8 Maa kaa, salu jira ˆjikúryaa miíwa na mbiiri, jisiina kunáálo kwa murimi tuku, ifaanaa
jikajumwa na kuhererery a kwaachwe chimikwa jiri mootwii.

✡ **5:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **5:6** Ncholo 14:17-20; Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **5:7** Laanga Matáayo 26:36-45; Maáriki 14:32-42.

9 Baa neembe toolʉʉsa jei vanaviitʉ, na kɨkomi taveenda, suusu tookoona kɨkomi tʉmama mwiise vyabooha kʉlookya, sa nyuunyu mwalamuririwa.
10 Sa viintʉ Mʉlʉʉngʉ nɨ mʉwoloki, sɨ arɨ reka kʉmbʉkɨra mɨrɨmo yaanyu miija ˆmʉtúmamaa tʉkʉ. Kei, sɨ arɨ rimirya kweenda kʉra ˆmoonekya kʉrɨ irina raachwe kwa njɨra yo vaambirirya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu fʉʉrʉ isikʉ tʉkʉ.
11 Tookoona mpɨɨma kɨra mʉʉntʉ amanyɨke kʉveenda vaantʉ ava fʉʉrʉ kuki-imikirirya, sa mʉyahokere yara yoosi ˆmwiiláangyaa.
12 Sɨ toosaaka mʉve vavira tʉkʉ. Maa kaa, toosaaka mʉvatuubirirye vara kwa njɨra yo ruma na kuyimirirya, ˆvahokera yara Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉvaheera.

Kʉlaha kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ kwa Kɨkomi

13 Hara kalɨ mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ˆiichuungáa kwa Aburaháamu, Mʉlʉʉngʉ ajáa alaha kwa irina raachwe sa kusiina ˆarɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya yeeye Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
14 Mʉlʉʉngʉ amʉlaha Aburaháamu yoosea, “Kɨkomi, koonɨ nɨ kʉkʉtalarya, kʉtalarya ndɨrɨ na bweeyya ndɨrɨ mbyaala yaako ɨve nkʉlʉnkʉʉlʉ.”✡
15 Aho, Aburaháamu awoojera ko yimirirya fʉʉrʉ akaturya yara Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉmʉheera.
16 Koonɨ vaantʉ voolaha kɨɨntʉ, viiláhaa kwa irina ra ʉra ˆarɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya voovo, na kei kʉlaha ʉko, koónekyaa yara ˆvoolʉʉsa nɨ ya kɨmáárɨ. Kʉbweeyya jeyyo, kwamárikiryaa kwiiruta ndihi.
17 Mʉlʉʉngʉ asaakáa koonekya kɨweerwii kwa vaantʉ vara ˆvarɨ hokera kwiichuunga kwaachwe, vataange sɨ arɨ varindʉla mɨryʉʉngʉ yaachwe tʉkʉ. Ɨkɨ noo ˆchabweeyya iilahe.
18 Kwa njɨra yo lʉʉsa aya masáare yavɨrɨ sɨ ˆyaválandʉkaa, atʉheera mʉtɨma mʉkʉʉlʉ suusu ˆtamutúubaa sa tʉʉmɨrɨre kwiilaangya yara ˆyookʉʉja mbere yiitʉ, sa sɨ viri dahɨka vii tʉkʉ Mʉlʉʉngʉ kʉlʉʉsa ʉloongo.
19 Kuruma kwiitʉ nɨ ja kɨɨntʉ ˆkisíkiriryaa nkaasʉ yiitʉ ɨfafe. Kwiilaangya ʉko kwɨɨngɨra Haantʉ Haajahaaja nyuma ya ipasía.✡
20 Yéesu alongoola na ɨɨngɨra na aho haantʉ sa suusu. Na yeeye aava nɨ Mweeneɨsɨ Mʉkʉʉlʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero kwa mwiitʉʉbɨrɨro wa Melɨkɨsedéeki.

7

Weeneɨsɨ wa Melɨkɨsedéeki

1 Melɨkɨsedéeki nɨ mʉtemi wa Saléemu ajáa. Kei nɨ mweeneɨsɨ wa Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Mweerimweeri ajáa. Melɨkɨsedéeki ajáa alʉmana na Aburaháamu mpɨɨndɨ Aburaháamu ˆafumáa nkoondwii ˆng’eene ajáa avasíindire vatemi vanɨ. ˆAkalʉmane na Aburaháamu, maa akamʉtalarya.✡
2 Aburaháamu ajáa atoola rɨmwɨ ra malʉʉndʉ ikimi ya viintʉ ˆajáa atúriirye nkoondwii, akamʉheera Melɨkɨsedéeki. Melɨkɨsedéeki noo kʉsea, “Mʉtemi wa ʉwoloki.” Kei nɨ mʉtemi wa Saléemu, noo kʉsea, “Mʉtemi wa mwiikalo mʉʉja.”
3 Viintʉ ˆyoónekanaa, taáta na íyo waala Melɨkɨsedéeki sɨ vamányirwe tʉkʉ, baa ichina raachwe sɨ ralʉʉswa tʉkʉ, sɨ vyamányirwe nɨ naadi avyaalwa na nɨ naadi aakwya tʉkʉ. Yeeye nɨ mweeneɨsɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero ja Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.
4 Laanga viintʉ Melɨkɨsedéeki ˆajáa mʉkúúlʉ. Baa Aburaháamu baaba wiitʉ, ajáa amʉheera ilʉʉndʉ rɨmwɨ ra malʉʉndʉ ikimi ya viintʉ ˆajáa anyáhɨɨre nkoondwii.
5 Miiro yalʉʉsa, veeneɨsɨ va Ijʉva fuma lʉkolwii lwa Láawi noo valaiririwa vandoohokera ilʉʉndʉ rɨmwɨ ra malʉʉndʉ ikimi fuma kwa Viisiraéeli viivaavo. Viisiraéeli vajáa vasaakwa vandoobweeyya jeyyo baa neembe voovo nɨ va ufumo wa baaba waavo Aburaháamu.✡

✡ **6:14** Laanga Ncholo 22:16-17. ✡ **6:19** Laanga Vaeburanía 9:3; 10:19-22. ✡ **7:1** Laanga Ncholo 14:17-24. ✡ **7:5** Laanga Ʉvalo 18:26; 2 Masáare ya Mpɨɨndɨ 31:4-6.

6 Baa neembe Melikisedéeki si ajáa afuma lukolwii lwa Láawi, yeeye ajáa asumula
rimwi ra malundu ikimi fuma kwa Aburaháamu. Kei, akamutalarya Aburaháamu, uhu
Aburaháamu Mulungu ajáa iichuunga kumutalarya ari.
7 Na suusu voosi tamányire, ni kimaari, mukúúlu noo amutálaryaa mudúúdi.
8 Kei veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi, voovo ˆvahókeraa rimwi ra malundu
ikimi, ni vaantu ˆvakwyíjaa, maa kaa, Melikisedéeki ahokera rimwi ra malundu ikimi
fuma kwa Aburaháamu, tawyiirwa kikomi ni nkaasu ari.
9 Jeyyo ifaanaa tukasea, baa Láawi yeeye mbyaala yaachwe ˆihókeraa rimwi ra
malundu ikimi, baa yeeye atoola rimwi ra malundu ikimi ko tweera kwa Aburaháamu.
10 Sa viintu Láawi ajáa akaari vyaalwa, ajáa akaari muvirii wa baaba Aburaháamu
mpiindi ˆalumanáa na Melikisedéeki.

Yéesu Iifwíine na Melikisedéeki

11 Baa neembe weeneisi wa Láawi watuubáa Miiro ya Músa na kwa mwaariryo uwo,
Miiro yatoolwáa kwa vaantu, maa kaa, weeneisi uwo si ujáa wakiimana tuku. Sa jeyyo,
asaakwáa mweeneisi wiingi ja mwiituubiriro wa Melikisedéeki na si ja mwiituubiriro wa
Harúuni tuku.✡
12 Sa koonи weeneisi waválandukire, ni mpaka na Miiro ivalanduke.
13 Muuntu ˆtooluusa aha ni wa lukolo lwiingi, kusiina muuntu fuma lukolwii lwaachwe
ˆanatumama masabáahwii ja mweeneisi tuku.
14 Kira ˆnooluusa ni iki, Mweenevyoosi wiitu afuma lukolwii lwa Yúuda, na Músa si
aluusa veeneisi va Ijuva fuma vari lukolwii ulo tuku.
15 Aya ˆnooluusa haaha ni kiweerwii yari, sa kwafumira mweeneisi wiingi ˆiifwíine na
Melikisedéeki.
16 Yeeye si aava mweeneisi kwa ulairiri wa kiwuuntu wo tuuba lukolo lwaachwe tuku,
maa kaa, ni kwa ngururu ja nkaasu yaachwe, ˆng'eene si iri daha saambulwa.
17 Sa Masáare ˆYari Mpeho yoonekya kikomi yoosea,

"Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki." ✡
18 Jeyyo, Mulungu aseyya ulairiri ura wa ncholo sa ujáa usiina ngururu tuku, na kei,
ujáa usiina kunáálo yoyoosi tuku.
19 Noo kusea, Miiro si iri daha kubweeyya kiintu chochoosi kikiimane tuku, maa kaa,
haaha Mulungu atuheera kwiilaangya kwiingi ˆkweene kwabooha kulookya. Na ko
tweera kwiilaangya uko, tamuséesereraa Mulungu.
20 Mpiindi Valáawi ˆvaviikwáa kuva veeneisi va Ijuva, Mulungu si iilaháa chochoosi
kwaavo tuku. Maa kaa, mpiindi Mulungu ˆamuviikáa Yéesu ave mweeneisi ajáa amwi-
ilahira,
21 ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,

"IJUVA iilaha
na si ari valandula miryuungu yaachwe tuku,
'Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero.' "✡
22 Sa kulaha uko, Yéesu noo cha muhúúnda wa muháko uwo ˆwabooha.
23 Muhákwii wa ncholo, veeneisi va Ijuva ni foo vajáa. Voovo si vatuubáa kutumama
murimo waavo tuku sa vakwyijáa. 24 Maa kaa, sa viintu Yéesu ari nkaasu kwa siku ˆjisiina
uhero, yeeye kuva ari mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero.
25 Haaha yeeye atiite ngururu jo valamurirya kikomi, voosi ˆvootamanya na kwa
Mulungu ko tweera kwaachwe, sa yeeye ni nkaasu ari kwa siku ˆjisiina uhero, na
avalóomberaa siku joosi.

✡ **7:11** Laanga Ufumo 28:1-3. ✡ **7:17** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **7:21** Laanga Sabúuri 110:4.

26 Mweeneɨsɨ Mʉkʉʉlʉ ˆarɨ jeyyo, asaakwa maatʉkʉ vii kʉrɨ suusu, sa yeeye nɨ mʉʉja na sɨ atʉmama ʉvɨ wowoosi tʉkʉ. Mʉlʉʉngʉ amʉkera fuma kwa vaantʉ ˆvatúmamaa ʉvɨ, akamwaambukya fʉʉrʉ kurumwii.
27 Yéesu sɨ asaakwa atoole mpóryo kɨra siikʉ tʉkʉ ja veeneɨsɨ vakʉʉlʉ va Ijʉva. Voovo vajáa vasaakwa vatoole mpóryo sa ʉvɨ waavo, de vaseyye ʉvɨ wa viivaavo. Maa kaa, Yéesu iitoola mpóryo kamudu vii hara mʉsaláabii sa ʉvɨ wa vaantʉ voosi.
28 Sa Miiro yavɨikáa vaantʉ sɨ ˆvakiimana kʉva veeneɨsɨ vakʉʉlʉ va Ijʉva. Maa kaa, sikʉ ˆjiri foo ˆjikalooke, Mʉlʉʉngʉ ko laha amʉsaawʉla Mwaana waachwe ave mweeneɨsɨ ˆakiimana kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

8

Kirisitʉ nɨ Mweeneɨsɨ Wiitʉ Mʉkʉʉlʉ

1 Kɨintʉ kɨkʉʉlʉ kʉlookya vyoosi vya kɨra ˆtoolʉʉsa nɨ ɨkɨ, Mweeneɨsɨ wiitʉ Mʉkʉʉlʉ iikala mʉkono wa kʉlʉme wa ichuumbi ra ʉkúúlʉ ra Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu ʉko kurumwii.
2 Ʉko, amʉtúmamɨraa Mʉlʉʉngʉ Haantʉ Haaja na itibwii ro kiinamɨra ra kɨkomi ˆrakovwa sɨ kwa mɨkono ya vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, ˆrakovwa nɨ Mʉlʉʉngʉ Mweenevyoosi.
3 Kɨra mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ asáawʉlwaa nɨ Mʉlʉʉngʉ, andootoola vilʉngʉlʉngʉ na mpóryo. Jeyyo Mweeneɨsɨ wiitʉ Mʉkʉʉlʉ wa Ijʉva ne asaakwa ave na kɨintʉ cho mʉtoorera Mʉlʉʉngʉ.
4 Ngaarɨ Yéesu atuuba kiikala aha weerwii, ngaarɨ sɨ aava mweeneɨsɨ wa Ijʉva baa kiduudi vii tʉkʉ, sa kʉrɨ ɨhɨ weerʉ kwatɨite veeneɨsɨ va Ijʉva ˆveene vatóolaa mpóryo ko tuuba Miiro.
5 Yara ˆvatúmamaa kʉra Haantʉ Haaja, nɨ kɨintʉ cho tuubiririwa na murimírimi wa yara ˆyatúmamwaa kurumwii. Noo ˆchooreka mpɨindɨ Músa ˆiimyáa neeja kʉjeenga itibu ro kiinamɨra, Mʉlʉʉngʉ ajáa amʉsea, “Kova kɨra kɨintʉ ja ˆvyeene nakoónekiirye yoosi luulwii.”✡
6 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ amʉheera Kirisitʉ mʉrɨmo wa kɨweeneɨsɨ ˆwabooha kʉlookya ʉra wa veeneɨsɨ va Ijʉva va kalɨ, ja ˆvyeene mʉhákо ˆmweene yeeye nɨ mʉkʉndɨkan’yi waachwe ˆwabooha kʉlookya ʉra wa kalɨ. Kei, mʉhákо ʉwo mufya wavɨikwa mweeri ya mwaariryo wa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kʉra ˆkwabooha kʉlookya.
7 Ngaarɨ mʉhákо wa ncholo ʉjáa wakiimana, ngaarɨ sɨ kwa saakwa mʉhákо wa kavɨrɨ tʉkʉ.
8 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ ˆakoone ʉvɨ wa vaantʉ asea,
“Teereri! Jeyyo noo ˆvyeene alúusire IJʊVA,
sikʉ kʉʉja jiise,
nɨinɨ vɨika ndɨrɨ mʉhákо mufya,
na vaantʉ va Isiraéeli,
na va Yúʉda.
9 Mʉhákо ʉhʉ sɨ ʉrɨ kʉva ja ʉra,
ˆnabweeyya na vala baaba waavo tʉkʉ,
mpɨindɨ jira ˆnɨjáa navakwaata mʉkono,
nkavafumya fuma ɨsɨ ya Mísiri.
Voovo sɨ vajáa vawoloki kwa mʉhákо waanɨ tʉkʉ,
ɨkyo noo ˆchooreka navareka ja ˆvyeene varɨ.
10 Sikʉ ˆjookʉʉja ʉhʉ noo mʉhákо ˆndɨrɨ vɨika,
na vaantʉ va Isiraéeli, aséire Ijʉva.
Vɨika ndɨrɨ miiro yaanɨ miryuungwii yaavo,
na kwɨitala ndɨrɨ mitimii yaavo.
Kʉva ndɨrɨ Mʉlʉʉngʉ waavo,

✡ **8:5** Laanga Ufumo 25:40; 26:30.

novo kʉva varɨ vaantʉ vaanɨ.
11 Sɨ kʉrɨ kʉva na mʉʉntʉ wo mukiindya mwiiwaachwe aantaange tʉkʉ,
au kusiina ˆarɨ mʉsea mwiiwaachwe, ‘Mʉtaange IJʊVA’ tʉkʉ.
Sa kɨra mʉʉntʉ kʉva arɨ aantaanga,
kwaandɨra mudúúdiduudi fʉʉrʉ mʉkúúlʉ.
12 Sa nɨɨnɨ sea ndɨrɨ nteendo jaavo mbɨ jasírire,
sɨ ndɨrɨ kʉmbʉkɨra kei ʉvɨ waavo vii kaa tʉkʉ.”✡

13 Mʉlʉʉngʉ kati yoosea ʉhʉ nɨ “mʉhákо mufya,” nɨ koonekya iise, mʉhákо wa ncholo nɨ wa kalɨ. Haaha kɨɨntʉ chochoosi ˆkɨrɨ cha kalɨ, chahiririrya, kisiina mʉrɨmo wowoosi tʉkʉ, chasé*n*geriire rɨmɨra.

9

Miiro ya Mʉhákо wa Ncholo

1 Mʉhákо wa ncholo ʉjáa watɨɨte ndairiri ˆng’eene vaantʉ vatuubáa mpɨɨndɨ jo mwinamɨra Mʉlʉʉngʉ, na Haantʉ Haaja ho mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.
2 Kʉjáa kwatɨɨte itibu ro kiinamɨra Mʉlʉʉngʉ. Ɨro itibu rɨjáa ratɨɨte vyúumba vivɨrɨ. Chúumba cha ncholo kɨjáa chatɨɨte kyaángo cho vɨkɨra kɨmʉrɨ na méesa yo vɨkɨra mɨkáate mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Ɨkyo chúumba cha ncholo noo Haantʉ Haaja hasewáa.
3 Aho itibwii ro kiinamɨra, kʉjáa kwatɨɨte ipasía ˆrakeráa chúumba cha ncholo na cha kavɨrɨ. Ɨkyo chúumba cha kavɨrɨ noo Haantʉ Haajahaaja hasewáa.
4 Aho chúumbii cha kavɨrɨ, kʉjáa kwatɨɨte masabáahʉ yo kuusirirya ng’óóno ˆjinyúkɨraa. Kei kʉjáa kwatɨɨte isandúku ra mʉhákо ˆreene rɨjáa rahakwa saháabu mavaru yoosi. Aho isandúkwii, kʉjáa kwatɨɨte nyiingʉ ya saháabu ˆng’eene ɨjáa na máana* na kʉjáa kwatɨɨte nkome ya Harúuni ˆng’eene ɨjáa yatʉrɨka masaambɨ, na kei kʉjáa kwatɨɨte mawye yavɨrɨ ˆmeene yajáa na Miiro Ikimi ya mʉhákо.✡
5 Mweeri ya ɨro isandúku, kʉjáa kwatɨɨte sanáamu ja makerúubi, noo kʉsea viúumbe vya kurumwii ˆviri na mabava, ivyo vyoonekyáa Mʉlʉʉngʉ amwaarɨ aho. Mbava jaavo jijáa jakʉnɨkɨrɨra ikʉbɨko ra isandúku ˆrɨséwaa ichuumbi ra mbavariri kʉʉntʉ Mʉlʉʉngʉ ˆaséaa ʉvɨ wa vaantʉ wasírire.✡ Maa kaa, ɨhɨ sɨ mpɨɨndɨ yo variyʉla ivi viintʉ naasii tʉkʉ.
6 Viintʉ ivi ˆviri hʉmʉla kiimiwa neeja haantwii haavo, veeneɨsɨ va IjʉVa vɨɨngɨráa kɨra siikʉ na chúumbii cha ncholo noo ko tʉmama mʉrɨmo waavo wo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ.
7 Maa kaa, nɨ mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ vii noo ˆɨɨngɨráa na chúumbii cha kavɨrɨ, ne ɨɨngɨráa kamudu vii kwa mwaaka. Na ajáa asaakwa ɨɨngɨre na sakami yo mʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo yo seyya ʉvɨ waachwe na wa vaantʉ voosi ˆvatʉmama ʉvɨ baa taanga tʉkʉ.
8 Haaha, sa tʉʉva ijo, Mʉtɨma Mʉʉja yookoonekya njɨra yo kɨɨngɨra na Haantʉ Haajahaaja ɨkaarɨ sɨ ɨnachʉngʉlwa tʉkʉ, mpɨɨndɨ itibu ro kiinamɨra ra kalɨ ˆrɨkaarɨ rootʉmɨka.
9 Mɨrɨmo yoosi ˆyatʉmamwáa hara itibwii, nɨ buuwo ˆyoónekyaa ˆvyeene masáare yajáa mpɨɨndɨ ja mʉhákо wa ncholo. Mpóryo ˆvatooláa kwa Mʉlʉʉngʉ, sɨ jiri daha jirʉla mɨtɨma ˆyiísiman’yaa mavɨ na maaja ya vaantʉ ˆvamwiínamɨraa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
10 Sa ndairiri ijo ja kɨwʉʉntʉ, jijáa jalʉʉsa vyóorya, vinywɨɨwa, na kwiijirʉla mʉvɨrɨ, mɨrɨmo yoosi ɨyo nɨ ya weerwii vii, na ɨjáa ɨmwaarɨ fʉʉrʉ mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ reeta mʉhákо mufya.

Kirisitʉ noo Mpóryo ˆYakiimana

11 Haaha Kirisitʉ ʉʉja, yeeye nɨ Mweeneɨsɨ Mʉkʉʉlʉ wa viintʉ ˆvyʉʉja. Yeeye ɨɨngɨra, akatweera na itibwii ikʉʉlʉ ro kiinamɨra na ˆrakiimana, sɨ ˆratengeneshiwa nɨ vaantʉ na sɨ ˆrɨrɨ kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.

✡ **8:12** Laanga Yeremía 31:31-34. * **9:4** ***máana:*** Nɨ chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpɨɨndɨ ˆvajáa ɨsɨ ya ibaláángwii. Laanga Kɨtáabwii cha Ufumo 16. ✡ **9:4** Laanga Ufumo 25:10-16. ✡ **9:5** Laanga Ufumo 25:17-22.

12 Aho, iingira kamudu vii na Haantu Haajahaaja. Si iingira kwa njira ya sakami ya mburi na ndama tuku, maa kaa, iingira kwa njira ya sakami yaachwe mweeneevyo sa yeeye mweeneevyo atununuula kwa siku ˆjisiina uhero.
13 Muhákwii wa ncholo, vaantu ˆvari na njeo vajirulwáa mivirii kwa njira yo nyinyirirwa sakami ya mburi, sakami ya njiiku, na mavu ya ndama ˆijáa yachímikirwe.
14 Maa kaa, sakami ya Kirisitu yatiite ngururu munumuunu kulookya sakami ya nchúwo. Sa kwa njira ya Mutima wa siku ˆjisiina uhero, Yéesu iitoola kwa Muluungu ja mpóryo ˆisiina lukwaalo loloosi. Sakami yaachwe yajírulaa mitima yiitu ˆyiísiman'yaa mavi na maaja, kwa yara ˆyaréetaa inkwya, sa tumutumamire Muluungu ˆAri Nkaasu.
15 Sa jeyyo, Yéesu noo mukundikan'yi wa muháko mufya sa vara ˆvaanirirwa vahokere upaari wa siku ˆjisiina uhero ura Muluungu ˆiichuunga vaheera ari. Sa Yéesu aakwya sa avanunuule fuma uvii waavo ˆvatumama isi ya muháko wa kali.
16 Sa kooni muuntu aándikire ˆvyeene máari jaachwe jiri gavwa, ijo máari si jiri gavwa tuku fuuru uwo muuntu yooneke kikomi akwíire.
17 Kira ˆalairirya kuva kiri na ngururu kooni muuntu ˆaandika akwíire, maa kaa, si kivíjaa na ngururu vii kaa tuku kooni uwo muuntu akaari mooyo.
18 Iki noo ˆchooreka baa muháko wa ncholo újáa usiina ngururu tuku fuuru kwiita sakami ya nchúwo.
19 Músa ˆakahumule luusa kira ulairiri wa Muluungu mbere ya vaantu voosi ja ˆvyeene ijáa yasaakwa ni Miiro, ajáa atoola sakami ya ndama na ngulaata, maa akasaangya na maaji. Aho, ajáa anyinyirira iyo sakami kitáabwii† cha Miiro, baa na vaantu voosi akavanyinyirira ko tumia mabaáhira ˆyari nkuundu ˆyachuungwa itáampii ra faai.
20 Kunu, Músa yoovasea vaantu, "Ihi noo sakami ya muháko wa Muluungu. Uwo muháko Muluungu aláiriirye mundookwaatya."✡
21 Viivyo, Músa anyinyirira sakami itibu ro kiinamira na saama joosi ˆjitúmikaa mpiindi jo mwiinamira Muluungu.
22 Ko tuuba ˆvyeene Miiro yaluusa, kusengerera kira kiintu chasaakwa kijirulwe na sakami. Sa kooni sakami si yiítikire, kusiina kusewa uvi wasírire tuku.
23 Itibu na viintu vyoosi veeneisi va Ijuva ˆvatumiyáa kumutoorera Muluungu mpóryo, vijáa ni buuwo ya viintu ˆviri kurumwii. Itibu na viintu ivyo, vyatalariwáa kwa njira ya sakami ya nchúwo, maa kaa, viintu vya kurumwii vyasaakwa vitalariwe ni mpóryo ˆyabooha kulookya sakami ya nchúwo.
24 Kirisitu si iingira na Haantu Haaja ˆhajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku, ˆkweene kuri buuwo ya Haantu Haaja kurumwii. Maa kaa, yeeye iingira kurumwii kweeneevyo, kuuntu haaha ˆyootuloombera mbere ya Muluungu.
25 Kei, Yéesu si iingira na kurumwii indookiitoola mpóryo ko hindukirahindukira tuku. Yeeye si iingira ja mweeneisi mukuulu viintu ˆiíngiraa Haantu Haajahaaja kira mwaaka ko toola sakami si ˆiri yaachwe.
26 Ngaari viri jeyyo, ngaari Kirisitu aturikira akwye ˆkamema keende kuumbwa kwa weeru. Maa kaa, yeeye mpiindi iji jo kiimikirirya uuja iitoole ave mpóryo kamudu vii sa aseyye uvi.
27 Ja ˆvyeene kira muuntu akwíjaa kamudu vii, na ˆari kukwya Muluungu amuláműriraa,
28 viivyo Muluungu amutoola Kirisitu akwye ja mpóryo ya mara kamudu vii sa asumule irya ra uvi wa vaantu ˆvari foo. Kei, Kirisitu kuuja ari lwa kavirí, si jo sumula uvi wa vara ˆvoomuwoojera na mpiima tuku, maa kaa, kujoovaheera ulamuriri.

10

Mpóryo ya Kirisitu Yakiimana

† **9:19** ***kitáabwii:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri, 2 Timotéeo 4:13. ✡ **9:20** Laanga Ufumo 24:8.

1 Miiro nɨ buuwo ya masáare ˆyabooha ˆyookʉʉja, yooyo sɨ ayo masáare meeneevyo tʉkʉ. Noo ˆchooreka ijo mpóryo ˆng'eene Miiro yalairirya jitoolwe ko hɨndʉkɨra kweene na mwaaka kwa mwaaka, sɨ jiri daha baa kiduudi vii kaa tʉkʉ kʉvajirʉla vaantʉ ˆvootamanya noo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ.

2 Ngaarɨ ijo mpóryo jadáhaa kʉvajirʉla vaantʉ ʉvɨ waavo, ngaarɨ vareka toola ijo mpóryo jaavo. Ngaarɨ yaava jeyyo sa ngaarɨ avo vaantʉ ˆvamwiínamɨraa Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra yo tuuba Miiro, ngaarɨ vahʉmʉla jirʉlwa kamudu vii. Kei ngaarɨ mɨtɨma yaavo sɨ ɨvatwáalaa na kɨloongii vatɨɨte ʉvɨ tʉkʉ.

3 Maa kaa, mpóryo ijo ˆvatóolaa mwaaka kwa mwaaka, nɨ nkʉmbʉkɨra ya ʉvɨ waavo vii.

4 Sa sakami ya nkabaako na ya mburi sɨ ɨrɨ daha kʉseyya ʉvɨ tʉkʉ.

5 Noo ˆchooreka Kirisitʉ ˆakʉʉje na kʉrɨ ɨhɨ weerʉ, amʉsea Mʉlʉʉngʉ,
"Weewe sɨ wasaaka mpóryo ja nchúwo tʉkʉ baa mpóryo jo chɨmɨka tʉkʉ,
maa kaa, waanyimirya neeja mʉvɨrɨ.
6 Sɨ weeriwa mʉtɨma nɨ mpóryo jo chɨmɨka tʉkʉ,
kei sɨ weeriwa mʉtɨma nɨ mpóryo jo seyya ʉvɨ tʉkʉ.
7 Aho, maa nkasea, 'Nɨɨnɨ nʉ aha,
nuújire sa ntʉmame kʉsaaka kwaako, ee Mʉlʉʉngʉ,
ja ˆvyeene naandɨkɨrwa Kɨtáabwii cha Masáare ˆYarɨ Mpeho.'"✡

8 Lwa ncholo Yéesu asea, "Weewe sɨ wasaaka na sɨ weeriwa mʉtɨma nɨ mpóryo ja nchúwo, jo chɨmɨka na jo seyya ʉvɨ wa vaantʉ tʉkʉ." Yeeye alʉʉsa jeyyo baa neembe mpóryo ijo jatóolwaa ko tuuba Miiro.

9 Aho, akasea, "Nɨɨnɨ nʉ aha, nuújire sa ntʉmame kʉsaaka kwaako." Sa jeyyo, aseyya mʉhákowa ncholo, akavɨɨka mʉhákowa kavɨrɨ.

10 Na kwa kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ, suusu tabweeyyiwa tʉkava vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ, ko tweera mpóryo ɨyo ya mʉvɨrɨ wa Yéesu Kirisitʉ, ˆʉʉtoola kamudu vii na mpóryo ɨkakiimana.

11 Ko tuuba mʉhákowa kalɨ, kɨra siikʉ mweeneɨsɨ wa Ijʉva ɨɨmáa kweene masabáahwii kʉtoola mpóryo ijo ˆng'eene sɨ jidáhaa kʉseyya ʉvɨ baa kiduudi vii kaa tʉkʉ.

12 Maa kaa, Kirisitʉ iitoola mpóryo kamudu vii, kʉseyya ʉvɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Aho, akatamanya noo kiikala mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, haantʉ ha nyemi mʉnʉmʉʉnʉ.

13 Ʉko amwaarɨ yoowoojera vavɨ vaachwe vavɨɨkwe ja fibambari fyo vɨkɨra majeo yaachwe.

14 Kwa njɨra ya mpóryo imudu vii, avabweeyya vakiimane vaantʉ ˆvoobweeyyiwa vave vaaja nɨ Mʉlʉʉngʉ.

15 Ne Mʉtɨma Mʉʉja yookoonekya kɨkomi masáare aya kʉrɨ suusu ko tʉsea,
16 "Sikʉ ˆjookʉʉja, ʉhʉ noo mʉhákoˆndɨrɨ vɨɨka na vaantʉ vaanɨ,
aséire IJʉVA.
Vɨɨka ndɨrɨ miiro yaanɨ mitimii yaavo,
na kwɨɨtala ndɨrɨ miryuungwii yaavo."
17 Kei oongererya akasea,
"Sɨ ndɨrɨ kʉmbʉkɨra kei ʉvɨ waavo vii kaa tʉkʉ,
na nteendo jaavo jo wuna miiro tʉkʉ."✡

18 Koonɨ Mʉlʉʉngʉ avaséire ʉvɨ waavo wasírire, kusiina cho bweeyya tʉtoole mpóryo sa ʉvɨ tʉkʉ.

Tʉndooyimirirya

✡ **10:7** Laanga Sabúuri 40:6-8. ✡ **10:17** Laanga Yeremía 31:33-34.

19 Vanaviitu kwa njira ya sakami ya Yéesu, suusu ni húuru turi kwiingira na Haantu Haajahaaja baa woowa tuku.
20 Kwa ihi njira ya muviri na nkaasu, atuchungurira twiingire mbere ya Muluungu ko tweera rira ipasía, noo kusea, muviri waachwe.
21 Kei, tatiite Mweeneisi Mukuulu kulookya ˆiimiriraa nyuumba ya Muluungu.
22 Haaha tundootamanya na mbere ya Muluungu na mitima myeeru, na kuruma ˆkwakiimana, sa Muluungu atujirula kwa njira yo tunyinyirira sakami ya Yéesu mitimii. Abweeyya jeyyo, sa mitima yiitu mivi, ˆmyeene itutwáalaa na kiloongii, ijirulwe. Kei, miviri yiitu Muluungu iiyoyya kwa maaji ˆyabooha.
23 Haaha tukwaatye kumwiilaangya Kirisitu uku ˆtulúusaa fuma mutimii, sa Muluungu yeeye ˆiichuunga kutuheera ni wo kiilaangiwa.
24 Tundookiirirkana ˆvyeene tundookiiheera mitima, sa twiiyende na tundookiitumamira maaja suusu kwa suusu.
25 Kari turеke kundoolumana hamwi ja ˆvyeene vaantu viingi vareka kundoolumana. Maa kaa, tutuube kundookiiheera mitima suusu kwa suusu, sa tamányire siku yo hinduka Mweenevyoosi yaséngeriire.
26 Kooni tatúubire tumama uvi ko keenda na kunu tamányire kikomi cha Muluungu, haaha kusiina mpóryo ˆyachaala ˆiri daha jirula uvi tuku.
27 Jeyyo, toochaala kuwoojera kuheewa irya kwa Muluungu ro koofya, na mooto ˆmweene uri vamala vaantu voosi ˆvamusíitaa Muluungu.
28 Muuntu yoyoosi ura ˆasiitáa Miiro ya Músa, uulawáa baa laangwa na riiso ra wuuja tuku kooni kuri na mashahíidi vaviri au vatatu.
29 Ririkani! Ni irya riri jooli ˆriima neeja kuheewa muuntu ura ˆamuchwíire mati Mwaana wa Muluungu, na sakami yaachwe ya muháko ˆyamubweeyya ave muuja mbere ya Muluungu? Kei ni irya riri jooli ˆriima neeja kuheewa muuntu ura ˆamuhíintikiire Mutima Muuja wa nduwo?
30 Sa tamányire Muluungu asea, “Kuriha kisáasi ni murimo waani, niini noo ndíhaa kisáasi.”✡ Kei asea, “IJUVA valamurira ari vaantu vaachwe.”✡
31 Ni kiintu cho koofya maatuku vii kuwyiira mikonwii ya Muluungu ˆAri Nkaasu.
32 Kumbukiri siku jira ja ncholo ˆmukamurume Kirisitu. Baa neembe mwaturyáa uturikiri mukuulu, mwayimiriryáa uturikiri uwo.
33 Mpiindi jiingi mwaturikiriwáa no tukirwa mbere ja vaantu ˆvari foo. Kei moonáa usuungu hamwi na viivaanyu vara ˆvabweeyyiriwáa mavi ja ayo.
34 Mwavooneráa mbavariri vara ˆvajáa munyololwii. Mwarumáa máari jaanyu jinyahirwe na kunu muri na cheeru sa mujáa mwamányire mwatiite máari ˆyabooha kulookya, iyo ˆivijáa imwaari kwa siku ˆjisiina uhero.
35 Sa jeyyo, kari mufweite kwiitema uko tuku, sa mwatiite kunáálo nkuulu munumuunu.
36 Moosaakwa muyimiririye sa mutuube kutumama kusaaka kwa Muluungu. Aho, hokera muri yara yoosi Muluungu ˆiichuunga kuvaheera.
37 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,

“Uwo ˆyookuuja si ari chereva tuku.
38 Na muuntu waani ura muwoloki,
kuva ari nkaasu ko kuunduma.
Maa kaa, kooni muuntu arékire kuuntuuba,
si ndiri vyeenda ne tuku.”✡

39 Suusu si turi ja avo vaantu ˆvooreka kumutuuba Muluungu tuku, voovo ˆvoosira imalo. Suusu ni hamwi turi na vara ˆvamuruma na ˆvoolamuririwa.

✡ **10:30** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:35. ✡ **10:30** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:36. ✡ **10:38** Laanga Habakúuki 2:3-4.

11

Kumuruma Mʉlʉʉngʉ kwa Vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ

1 Kumuruma Mʉlʉʉngʉ nɨ kʉtaanga kɨkomi yara ˆtookiilaangya fʉmɨra yarɨ, na kuruma nɨ ya kɨkomi yara sɨ ˆtooyoona haaha.
2 Ko ruma jeyyo, vala baaba wiitʉ vajáa vadʉʉmbɨrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
3 Kwa njɨra yo ruma, suusu tamányire Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba kurumu na weerʉ kwa isáare raachwe. Kei tamányire Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba viintʉ vyoosi ˆvyoónekanaa, sɨ kwa viintʉ ˆvijáa vimwaarɨ tʉkʉ.
4 Kwa kumuruma Mʉlʉʉngʉ, Abéeli amʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo ˆyabooha kʉlookya ya mwaanaavo Kaíni.✡ Sa mpóryo ɨyo, Mʉlʉʉngʉ oonekya kɨkomi Abéeli abwéeyyiirye vyabooha, na sa kuruma kwaachwe, Mʉlʉʉngʉ asea Abéeli nɨ mʉwoloki. Abéeli aakwya, kuruma kwaachwe nɨ kɨintʉ ˆchootʉlaɨra naasu, ˆvyeene tasaakwa tumurume Mʉlʉʉngʉ.
5 Kwa kumuruma Mʉlʉʉngʉ, Enóoki asʉmʉlwa na kurumwii baa kukwya tʉkʉ. Sɨ oonekana kei tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ amʉsʉmʉla na kurumwii. Mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ˆajáa akaarɨ mʉsʉmʉla, yoonekana kɨkomi Enóoki amweerya Mʉlʉʉngʉ mʉtɨma.✡
6 Kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ mweerya Mʉlʉʉngʉ mʉtɨma tʉkʉ, koonɨ asiina kuruma. Kɨra mʉʉntʉ ʉra ˆyootamanya noo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ, yoosaakwa arume Mʉlʉʉngʉ amwaarɨ na avahéeraa vilʉngʉlʉngʉ vara ˆvamʉsáakɨraa.
7 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Núhʉ ave na matu kwa Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ akamʉlʉma kutu kwa yara sɨ ˆanoona, ˆyasaakáa yafúmire. Yeeye akatengenesha safíina sa Mʉlʉʉngʉ amʉlamurirye yeeye Núhʉ na kaaya yaachwe.✡ ˆAkabweeyye jeyyo, Núhʉ oonekya vaantʉ va weerʉ vara sɨ ˆvamuruma, heewa varɨ irya nɨ Mʉlʉʉngʉ. Kwa kuruma kwaachwe, Núhʉ ajáa ahokera ʉwoloki fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.
8 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ ˆakamʉsee iinʉke fuma ɨsɨ yaachwe, atamanye na ɨsɨ ˆng'eene Mʉlʉʉngʉ luu akamʉhɨire, ja ˆvyeene amʉlaha. Aburaháamu ajáa asaamɨra na ɨsɨ ɨyo kʉnʉ sɨ yootaanga kʉʉntʉ ˆyootamanya.✡
9 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Aburaháamu iikale ja mʉyeni ɨsɨ ɨyo ˆng'eene Mʉlʉʉngʉ ajáa iichuunga kʉmʉheera. Yeeye iikala matibwii na viivyo vala Isaka na Yaakúupu viikala matibwii. Baa voovo vajáa vahokera kwiichuunga kʉkʉra ˆkweene Aburaháamu ajáa ahokera.
10 Aburaháamu ajáa abweeyya jeyyo, sa iilaangyáa kiikala arɨ múujii ˆʉrɨ na myaariryo ˆyabooha, ˆyiimiwa neeja na ˆyajeengwa nɨ Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo.
11 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Sáara aheewe lʉvɨro lo vyaala mwaana na Aburaháamu, baa neembe yeeye ajáa adalahala mʉnʉmʉʉnʉ na ajáa muumba.✡ Sáara ajáa aruma Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa, tʉmama arɨ yara ˆajáa iichuunga kʉtʉmama.
12 Jeyyo, kwa njɨra ya mʉʉntʉ ʉwo umudu, baa neembe yeeye ajáa moosi mʉnʉmʉʉnʉ, vavyaalwa vaantʉ ˆvarɨ foo ˆveene sɨ varɨ daha valwa, ja nyényeeri ja kurumwii au isaáre ra mbarɨmbarɨ ya mayɨya.✡
13 Vala baaba avo voosi vaakwya kʉnʉ vooruma Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ yara ˆiichuunga kʉvaheera. Mpɨɨndɨ ˆvajáa nkaasʉ, sɨ vayahokera tʉkʉ, maa kaa, vayoonáa kwa kʉlɨ na vavyeendáa. Voovo vajáa valʉʉsa mbere ja vaantʉ nɨ vayeni na nɨ valooki kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.
14 Sa vaantʉ ˆvalúusaa jeyyo, voónekyaa kɨweerwii nɨ saaka viise kʉva na ɨsɨ yaavo veeneevyo.
15 Ngaarɨ viiririkanáa ɨsɨ yaavo kʉʉntʉ ˆvafuma, ngaarɨ vadaha hɨndʉka na kwaavo.

✡ **11:4** Laanga Ncholo 4:3-7. ✡ **11:5** Laanga Ncholo 5:24. ✡ **11:7** Laanga Ncholo 6:11-22. ✡ **11:8** Laanga Ncholo 12:1-2. ✡ **11:11** Laanga Ncholo 18:11-14. ✡ **11:12** Laanga Ncholo 22:17.

16 Maa kaa, vaantu avo viiririkanáa isi ^yabooha kulookya, isi ya kurumwii. Ikyo noo ^chooreka Muluungu si oónaa soni tuku mpiindi vaantu avo ^voomwaanirira yeeye ni Muluungu waavo, sa yeeye aviimirya neeja múuji kura kurumwii.

17 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburaháamu amutoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo Muluungu ^akamuyere. Aburaháamu ajáa ahokera kwiichuunga fuma kwa Muluungu mweeri ya Isaka, maa kaa, yeeye ajáa aruma kumutoola uhu mwaana waachwe wa mpeke,✡

18 baa neembe Muluungu ajáa amusea Aburaháamu, “Lukolo lwaako ni kwa Isaka luri fuma.”✡

19 Aburaháamu ajáa aruma Muluungu atiite luviro lo mufufula Isaka. Kwa njira iyo, Aburaháamu ajáa amuhokera kei Isaka, yeeye ^ajáa aava ja aakwya, maa akava nkaasu kei.

20 Kuruma, kujáa kwabweeyya Isaka avatalarye vaana vaachwe, Yaakúupu na Esáau kwa yara ^yari fumira siku ja mbere.✡

21 Kuruma, kujáa kwabweeyya Yaakúupu ^akasengerere kukwya, avatalarye vaana vaviri va Yooséefu,✡ na aho akamwiinamira Muluungu kunu iisíkiriirye nkomii yaachwe yo kiitumbairya.✡

22 Kuruma, kujáa kwabweeyya Yooséefu ^akasengerere kukwya, aluuse ^vyeene Viisiraéeli vari fuma isi ya Mísiri. Kei, ajáa avalairirya vasumule makúfa yaachwe vakayataahe kuri isi ya Kanáani.✡

23 Kuruma, kujáa kwabweeyya vavyiiri va Músa vamuvise kwa myeeri itatu ^akavyaalwe. Vajáa vabweeyya jeyyo sa Músa ajáa avyaalwa ^abooha, si voofa kuwuna ulairiri wa mutemi wa Mísiri tuku.✡

24 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa ^akave mukúúlu, asiite kwaanirirwa mwaana wa muhíínja wa Faráao.

25 Yeeye ajáa asaawula kuturirikira hamwi na vaantu va Muluungu kulookya kutuunga viintu uvii kwa mpiindi nduudi vii.

26 Músa ajáa oona kutukirwa sa Masía ni usúngaati kulookya kuturya máari ya kikomi ya mberii ya isi yoosi ya Mísiri. Ajáa abweeyya jeyyo sa iilaangyáa vii vilungulungu Muluungu ^ari muheera siku ^jookuuja.

27 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa iinuke fuma isi ya Mísiri baa koofa nkalari ya mutemi tuku. Yeeye ajáa ayimirirya sa ajáa ni ja yoomoona Muluungu si ^oónekanaa.

28 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa abweeyye ngovi ya Paásika na avalairirye Viisiraéeli vahake sakami miimwii ya miryaango sa murimu muuja ^uri looka no mala ndaambere, udiire mala ndaambere ja vaana valume va Viisiraéeli.✡

29 Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli vafirire mayiya ya Sháamu na mawulu ja vaantu ^vooyeenda kuri isi ^yuuma. Maa kaa, Vamísiri novo ^vakabweeyye jeyyo, maaji yajáa yavakunikirira.✡

30 Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli variingirire lukaande lwa múuji wa Yeríiko kwa siku mufungati, nowo waawya.✡

31 Kuruma, kujáa kwabweeyya Raháabu muhéngeeti, adiire kuulawa hamwi na vaantu si ^vamurúmaa Muluungu. Ajáa ahona sa viintu si avateengya vuurikiriri va Kiisiraéeli ja vavi, maa kaa, avateengya na mwiikalo muuja.✡

32 Che ndiri luusa kei? Nsiina múuda wo luusa kuruma kwa Gideóoni, Baráaki, Samúsoni, Yéfuta, Daúdi, Samwéeli na valáali na mutwe va Ijuva tuku.

✡ **11:17** Laanga Ncholo 22:1-19. ✡ **11:18** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **11:20** Laanga Ncholo 27:27-29, 39-40. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 48:15-16, 20. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 47:31. ✡ **11:22** Laanga Ncholo 50:24-25. ✡ **11:23** Laanga Ufumo 1:22; 2:2-3. ✡ **11:28** Laanga Ufumo 12:7-13. ✡ **11:29** Laanga Ufumo 14:21-31. ✡ **11:30** Laanga Yooshúa 6:8-20. ✡ **11:31** Laanga Yooshúa 2:1-21; 6:22-25.

33 Kwa kuruma kwaavo, vaantu ava vasiindáa nkoondo ˆng'eene valwijáa na vatemi va isi jiingi. Kei, ava viimiriráa isi yaavo kwa uwoloki na vahokeráa yara Muluungu ˆajáa iichuunga kuvaheera. Kei, viingi vajáa vatiite ngururu jo tuunika milomo siimba.

34 Sa kuruma kwaavo, varimyáa mooto ˆwahuumba, vanehéa kuulawa na nyaasuka. Vajáa vasiina ngururu tuku, maa kaa, Muluungu avahéeraa ngururu jo siinda nkoondo no vakibirya valwi nkoondo ˆveene vafumáa isi jiingi.

35 Kuruma, kujáa kwabweeyya vaantu vaki vamwi vahokere vaantu vaavo ˆvaakwya vafúfukire. Viingi vaturikiriwáa na vajáa vasiita kurekerwa vave húuru, sa Muluungu avafufule na avaheere mwiikalo ˆwabooha kulookya.

36 Vamwi vasekererwáa na vavawáa na mijeléedi. Vamwi vachuungwáa na minyololo na vaviikwáa minyololwii.

37 Kei, vamwi vavawáa na mawye fuuru vakakwya, vamwi vasatulwáa na misuméeno kati na kati na vamwi vuulawáa na nyaasuka. Vamwi vajáa ni vakiva, viivikiráa ndiri ja muundi na mburi na vajáa vasiina kiintu tuku. Vaturikiriwáa na vabweeyyiriwáa mavi ˆyari foo.

38 Vatulatuláa isi ja mabaláángwii na njuulwii, na viikaláa mpáángii na maduundwii. Vaantu avo vajáa vabooha maatuku vii, weeru si ijáa yiima neeja kuva novo tuku.

39 Baa neembe vaantu voosi avo ˆveene tookoonekya kikomi vajáa vamuruma Muluungu, baa jeyyo, voovo si vahokera ˆmeene Muluungu ajáa iichuunga kuvaheera tuku.

40 Vyaava jeyyo, sa Muluungu ajáa atwiimirya neeja suusu na voovo viintu ˆvyabooha maatuku, sa tukiimane hamwi.

12

Tutumame ja ˆVyeene Yéesu Atumama

1 Haaha sa viintu tariingiririrwa ni mpuka nkuulu munumuunu ya vaantu ˆvoonekya kuruma kukuulu, tuseyye vyoosi ˆvyootukitira na tureke uvi ˆwootubweeyya tuwye. Na tumanyike kutiija itíijo ˆriri mbere yiitu ko yimiririya.

2 Tundoomulaanga Yéesu, sa yeeye noo ˆatuchunguriira njira tundoomuruma Muluungu. Kei, yeeye noo ˆyootuheera mutima sa tutuube kumuruma Muluungu fuuru kukiimana. Yeeye ayimirirya inkwya hara musaláabii baa koona soni tuku, sa cheeru ˆcheene kijáa mbere yaachwe. Yeeye iikala mukono wa kulume wa ichuumbi ra kitemi ra Muluungu.

3 Hooni iririkani yara Yéesu ˆalumana noyo kufuma kwa vaantu vavi na yeeye ayayimirirya, sa mudiire katala kumuruma Muluungu mitimii yaanyu na mumureke.

4 Baa neembe mulwíjaa kuusiinda uvi, si munaalwa fuuru mwiite sakami yaanyu tuku.

5 Eri, mwarimirya masáare yo vaheera mutima yara Muluungu ˆavasea nyuunyu ja vaana vaachwe wuu? Muluungu asea jei,

"Mwanawaani, IJUVA ˆari kuwolola mwiikalo waako,
kari uchwíjaa mati tuku.
ˆAri kudalavya,
kari usóvaa mutima tuku.
6 Sa IJUVA amuwólolaa mwiikalo muuntu ura ˆamweenda,
na amuláiraa chiiru kira muuntu,
ˆamuhókeraa akava mwaana waachwe."✡

7 Haaha yimiriryi uturikiri mpiindi Muluungu ˆyoovawolola mwiikalo waanyu. Ni bweeyya iise jeyyo sa nyuunyu ni vaana vaachwe. Eri, kwatiite mwaana si ˆawólolwaa mwiikalo waachwe ni taáta waavo wuu?

8 Muluungu avawólolaa vaana vaachwe voosi. Kooni Muluungu si yoovawolola mwiikalo waanyu, mutaange nyuunyu ni vaana va uluri, si vaana vaachwe tuku.

✡ **12:6** Laanga Mpíri 3:11-12.

9 Kei suusu voosi tatiite vala baaba va muviri, avo vatuwólolaa mwiikalo wiiswi, na suusu tavanyemyáa. Eri, si tasaakwa twiiviike isi ya Muluungu Taáta wiitu wa kurumwii kulookya sa tuve nkaasu tuku wuu?
10 Vala taáta wiitu va muviri vatuwólolaa mwiikalo wiiswi kwa mpiindi nduudi sa vatoonekye vira ˆvoonáa ni viija. Maa kaa, Muluungu yootuwolola mwiikalo wiiswi sa kunáálo yiiswi na tuve hamwi ne wuujii waachwe.
11 Kusiina muuntu ˆavyeéndaa mpiindi ˆyoowololwa mwiikalo waachwe tuku, kiri vyoova jeyyo, avisúulaa. Maa kaa, vara ˆvarúmaa kuwololwa jeyyo, avo vavyáalaa ndiiwa ja mwiikalo muuja na uwoloki.
12 Sa jeyyo, fafyi mikono yaanyu ˆiri na nkamamáángi, na machwaamiro yaanyu ˆyaakwya iyandiyandi.✡
13 Mundooyeendera njirii ˆyawoloka✡ sa vara majeo yaavo ˆyaakwya iyandiyandi vadiire kunguvala na vawye, maa kaa, vahone.

Kumuteerera Muluungu

14 Haaha mundoomanyika kwiikala mwiikalo muuja na vantu voosi. Kei mumanyike kuva vaaja mbere ya Muluungu mwiikalwii waanyu, sa kusiina muuntu si ˆari na uwo wuuja ˆari moona Mweenevyoosi tuku.
15 Mulaange neeja kari ji kuve na muuntu ˆari siindwa turya nduwo ya Muluungu tuku. Kei, mulaange neeja kari kuve na vantu ˆvari kuva ja miriri ya usuungu ˆitúrikaa kuri nyuunyu tuku.✡ Sa muuntu ja uwo vajuuwa ari na bweeyya ari mitima ya vantu ˆvari foo ive na njeo.
16 Mulaange neeja kari muuntu ji ave muhanguti au si ˆamunyémyaa Muluungu ja Esáau tuku. Yeeye avaa iyoombe kuva ndaambere kwaachwe sa chóorya cha mpiindi imwi vii.✡
17 Nyuunyu mwamányire baa mpiindi asaakáa hokera ira ntálarya, taáta waavo ajáa asiita. Si aturya nkalo yo valanduka fuma uvii tuku, baa neembe Esáau ajáa arira munumuunu, taáta waavo si amutalarya tuku.✡
18 Nyuunyu si mwafika Luulwii lwa Sináai lura ˆluri daha koonwa noo kwaatwa tuku. Si munafika luulwii ulo ˆlukóreraa mooto, ˆluri na kilwiirya kikuulu na ihúmbuuto ikuulu tuku.
19 Nyuunyu si mwafika haantu Viisiraéeli ˆvajáa vateera marimu yorira na sawúti nkuulu ya Muluungu tuku. ˆVakateere sawúti iyo, Viisiraéeli vajáa voofa maatuku, vakamuloomba Músa voosea, kari Muluungu indooluusika novo kei tuku.✡
20 Valuusa jeyyo, sa si vadaha yimirirya ulairiri ˆmweene Muluungu alairiryáa tuku, yoosea, “Baa kooni ni nchúwo au ni muuntu ˆari saasya luulu ulu, yoosaakwa avawe mawye akwye.”✡
21 Yoosi ˆyafumira Luulwii lwa Sináai yoofyáa maatuku, baa Músa ajáa asea, “Nootetema maatuku sa nookoofa.”✡
22 Maa kaa, nyuunyu mwafika Luulwii lwa Sayúuni, Yerusaléemu ya kurumwii. Múuji uwo ni múuji wa Muluungu ˆAri Nkaasu. Uko múujii mirimu miija mayana na mayana yiijiinga iri na cheeru.
23 Nyuunyu mwafika mpukii ya vantu ˆvamuruma Yéesu va ncholo. Marina ya vantu ava yaandikwa kurumwii. Mwafika mbere ya Muluungu, yeeye ˆari Mulamuli wa vantu voosi na mbere ya mitima ya vantu vaaja ˆveene Muluungu avakiiman'ya.
24 Nyuunyu muuja na kwa Yéesu, yeeye ni mukundikan'yi wa muháko mufya, yeeye avamyaahira sakami yaachwe sa uvi waanyu, si ja sakami yo riha kisáasi ya Abéeli tuku.✡

✡ **12:12** Laanga Isáaya 35:3. ✡ **12:13** Laanga Mpíri 4:26. ✡ **12:15** Laanga Nkumbukira ya Miiro 29:18. ✡ **12:16** Laanga Ncholo 25:27-34. ✡ **12:17** Laanga Ncholo 27:30-40. ✡ **12:19** Laanga Ufumo 20:19-21; Nkumbukira ya Miiro 5:25-27. ✡ **12:20** Laanga Ufumo 19:12-13. ✡ **12:21** Laanga Nkumbukira ya Miiro 9:19. ✡ **12:24** Laanga Ncholo 4:10-11.

25 Laangi neeja, kari mundoosiita kumuteerera Mulúungu mpiindi ˆyoolúusika tuku. Kooni voovo si vaneha kulairwa chiiru ˆvakamusiite Músa mpiindi ˆavalúmáa kutu aha weerwii, jooli suusu turi hona koni si toomuteerera Mulúungu yeeye ˆyootúluma kutu fuma kurumwii?
26 Mpiindi jira Mulúungu ˆalúusika fuma Luulwii lwa Sináai, weeru yoosi ijáa yasingisika. Maa kaa, haaha iichúungire, “Kamudu kei, si ndiri singisya weeru vii tuku, singisya ndiri baa kurumu.”✡
27 Isáare iri “kei” roonekya viintu vyoosi Mulúungu ˆúumba kuri ihi weeru, singisiwa viri na seyyiwa viri, sa vichaale vira si ˆvisíngisikaa.
28 Jeyyo, tundoomuduúmba Mulúungu sa tooheewa utemi si ˆusíngisikaa. Tundoomwiinamira Mulúungu kwa njira ˆimweéryaa mutima, kunu tookiikiimya na isi na toomunyemya.
29 Sa Mulúungu wiitu ni ja mooto ˆwahúumba ari, mooto uwo wachímikaa na wamálaa kamwi.✡

13

Viintu ˆVimweéryaa Mulúungu Mutima

1 Kwiiyenda kindúu, koosaakwa kutuube.
2 Mutuube kuvateengya vayeni, sa ko bweeyya jeyyo, vaantu vamwi vajáa vateengya mirimu miija ya Mulúungu baa taanga tuku.
3 Mundoovakumbukira vara ˆvachuungwa munyololwii, muve ja mwachuungwa hamwi novo. Mundoovakumbukira vara ˆvooturikiriwa, muve ja mootúrikira hamwi novo.
4 Ilóola rasaakwa rinyemiwe ni vaantu voosi, kei muki na mulume vanehe uhanguti, sa Mulúungu vaheera ari irya vahanguti voosi.
5 Kari muve mweenda mpía tuku, maa kaa, mundookiikinkima na vira ˆmuri novyo, sa Mulúungu mweeneevyo asea,
“Si ndiri kureka tuku,
na si ndiri kurimirya tuku.”✡
6 Iki noo ˆchooreka toolúusika ko kiitema toosea,
“Mweenevyoosi noo nyambirirya yaani, si ndiri koofa kiintu tuku.
Muuntu che ari kuumbweeyya?”✡

7 Mundoovakumbukira valongooli vara ˆvavakiindya isáare ra Mulúungu. Mundookiiririkana mwiikalo waavo na mundootuubirirya kuruma kwaavo.
8 YéesuKirisitu ni yeeye u’ura, niijo, isiku na siku ˆjookuuja ˆjisiina uhero.
9 Kari mundookumuririwa ni kira ukiindya mufya ˆwiísimiresimire tuku, sa ngururu ja mitima yaanyu jafúmaa kuri nduwo ya Mulúungu na si kuri miiro ya vyóorya tuku. Iyo si ivaámbiriryaa kiintu chochoosi tuku vara ˆviitúubaa.
10 Suusu tatiite masabáahu ˆng’eene veeneisi va Ijuva ˆvamutúmamiraa Mulúungu itibwii ro kiinamira, si varekerwa vandoorya mpóryo ˆivíikwaa mweeri ya iyo masabáahu tuku.
11 Kwa Miiro ya Músa, mweeneisi mukuulu atóolaa sakami ya nchúwo na atwáalaa na Haantu Haajahaaja ja mpóryo jo seyya uvi. Maa kaa, atóolaa nyama ja ijo nchúwo na ajichimikáa weerwii ya nkambi.
12 Iki noo ˆchooreka baa Yéesu aturikiriwa weerwii ya mutiryaango wa Yerusaléemu, sa avabweeyye vaantu vave vaaja mbere ya Mulúungu kwa sakami yaachwe.
13 Jeyyo, baa suusu toosaakwa tumutuube na weerwii ya mutiryaango, na tuyimirirye kutukirwa ja ˆvyeene yeeye ayimirirya.

✡ **12:26** Laanga Hagáai 2:6. ✡ **12:29** Laanga Nkumbukira ya Miiro 4:24. ✡ **13:5** Laanga Nkumbukira ya Miiro 31:6, 8. ✡ **13:6** Laanga Sabúuri 118:6.

14 Tubweeyye jeyyo, sa aha weerwii tusiina múuji wa siku ˆjisiina uhero tuku, maa kaa, toowoojera kwiingira múujii wa kurumwii uwo ˆwookuuja.
15 Haaha kwa njira ya Yéesu, tundoomutoorera Muluungu mpóryo ya duumbi, noo kusea duumbi ˆjitóolwaa kwa milomo yiitu suusu ˆturúmaa irina raachwe.
16 Kari murékaa kutumama maaja no kwiiyambirirya tuku, sa ijo noo mpóryo ˆjimweéryaa Muluungu mutima.
17 Muve matu kwa valongooli vaanyu na mundootuuba yara ˆvoovawyiira, sa voovo noo voovarera nyuunyu baa katala tuku. Voovo, luusa vari mirimo yaavo mbere ya Muluungu. Muve matu kwaavo sa vandootumama kunu vari na cheeru, sa koonи si muri matu, tumama veende kunu vari na usuungu na uwo murimo waavo si ukavaámbiriryaa chochoosi tuku.
18 Mutuube kutuloombera. Suusu tamányire mitima yiiswi si itutwáalaa na kiloongii tuku, na kira kiintu ˆtoosaaka tutumame kive cha uwoloki na cha nyemi.
19 Noovakalaamya mundookuunoombera, sa mpindуke na kwaanyu chaangu.

Kuloomba

20 Muluungu yeeye ˆaréetaa mwiikalo muuja, amufufula Mweenevyoosi wiitu, Yéesu, Muríisi Mukuulu wa muundi, kei yeeye iita sakami yaachwe ˆyiimya muháko wa siku ˆjisiina uhero.
21 Yeeye Muluungu atuube kuviimirya neeja kira kiintu kiija cho vaambirirya mutumame vira ˆasáakaa, abweeyye mitima yaanyu indootumama yara ˆeenda kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Nkongojima ive kwaachwe kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Lumbi jo Kiimikirirya

22 Vanaviitu noovakalaamya mukwaatye neeja aya masáare yo vaheera mutima ˆnaándikire kwa ukufi.
23 Noosaaka mutaange Timotéeo mwaaniitu, achungurirwa fuma munyololwii. Koonи uújire chaangu na kuuntu ˆndiri, kuujan'ya ndiri ne sa ji tuvaluumbye.
24 Muvaluumbye valongooli voosi na vaantu va Muluungu ˆmuri novo uko. Vaantu ˆvamuruma Yéesu kunu Itália vavalúumbiirye.
25 Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Barúwa ya Yaakúupu
Mulongooryo

Muuntu ˆaandika barúwa ihi, ni Yaakúupu. Uhu Yaakúupu ni umwi wa vanduu va Yéesu ajáa (Matáayo 13:55). Yaakúupu uhu, si Yaakúupu mundu wa Yoohá ani (Matáayo 4:21), au Yaakúupu sha Alufáayo (Matáayo 10:3) tuku. Mpiindi ˆaandikáa barúwa ihi, yeeye ni mulongooli wa vantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ajáa (Miirimo ya Vatumwi 15:12-13). Paúli amwaaniriira "Ngururyo" yo muruma Kirisitu (Vagalatía 2:9). Kati ya myaaka ya 62-69 keende Kirisitu ˆavyaalwa, vavi va Kirisitu vajáa vamuulaa Yaakúupu sa kura kumuruma kwaachwe Yéesu Kirisitu. Na barúwa ihi Yaakúupu iiyandika de uulawe.

Barúwa ihi, Yaakúupu avaandikira vantu ˆvamuruma Yéesu va Kiyahúudi ˆveene vajáa vatiija múuji wa Yerusaléemu, ˆvakiingiririrwe ni Vayahúudi ˆveene vajáa vamusiita Yéesu Kirisitu. Ava noo ˆvamuulaa Sitefáano (Miirimo ya Vatumwi 7:54–8:3). Vantu ˆvamuruma Yéesu avo vajáa viipasa isi joosi ja Yudéea, Samaría, Foiníike na Síria (Miirimo ya Vatumwi 8:1; 11:19). Iki noo ˆchooreka Yaakúupu avaaniriira vantu ava, "nkolo ikimi na iviri ˆng'eene jeenera weeru yoosi" (1:1).

ˆCheene Yaakúupu avawyiira ava vantu aha barúwii, ni kwiimiriira neeja kura kumuruma kwaavo Yéesu na kuvawyiira ˆvyeene vari kiikala mpiindi ja uturikiri (1:2-15). Avakaan'ya vantu ˆvamuruma Yéesu vareke kuvasinanala vantu (2:1-11). Alumirirya kumuruma kwaavo Yéesu koonekane ko tumama masáare maaja (2:14-26). Kei, avalairirya vandoolaanga neeja ndimi jaavo, kari varekere jikorerye mooto si ˆurímaa tuku (3:1-12). Kiintu chiingi ˆalumirirya ni kumuruma Yéesu, kuvaloombera valwíiri na kuvahaka makuta valwíiri kwa irina ra Mweenevyoosi (5:13-16).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuyerwa *1:1-18*
Kuteera na kutumama *1:19-27*
Kari tundoosinanala vantu tuku *2:1-13*
Kuruma Yéesu koónekanaa kwa nteendo njija *2:14-26*
Kwiimiriira lurimi na tooti ya kurumwii *3:1-18*
Kari tuve vijeengi na masáare ya weeru tuku *4:1–5:6*
Tuyimirirye uturikiri na tundooloomba ko ruma *5:7-20*

Lumbi ya Yaakúupu

1 Yaakúupu, mutúmwa wa Muluungu na wa Mweenevyoosi YéesuKirisitu, lumbi kwa nkolo ikimi na iviri ˆng'eene jeenera weeru yoosi.

Tooti na Kumwiilaangya Yéesu

2 Ee vanaviitu eryi mitima kati ˆmooyerwa kwa njira ˆjiísimiresimire.

3 Nyuunyu mwamányire kuyerwa kwa kuruma kwaanyu kwabwéeyyaa mudahe kuyimirirya.

4 Kuyimirirya kwaanyu moosaakwa mukukiimikirirye, sa muve vantu ˆvakangaala kei ˆvakiimikiriira, si ˆmookeehekerwa ni kiintu baa kimwi.

5 Maa kaa, koonи umwi waanyu yoosova tooti, amuloombe Muluungu. Yeeye asiina itima tuku na avahéeraa voosi ˆviri foo na kei Muluungu si avíikaa ikuundi mutimii tuku, kumuheera ari.

6 Maa kati yooloomba ni mpaka arume baa kari ave na wiikovereri tuku, sa muuntu ˆari na wiikovereri ni ja ipúunta ra mayiya, riira ˆrisúmwiirwe ni mpeho no rutwarutwa kunu na kunu.

7 Muuntu ja uwo, kari iisee turya ari kiintu chochoosi fuma kwa Mweenevyoosi tuku.

8 Yeeye nɨ ja iwalaanga arɨ, iikóvererakovereraa kʉyeenda kwaachwe koosi.

Ʊkɨva na Usúngaati

9 Haaha mwaanaanyu ʉra ˆarɨ ɨsɨ iidʉʉmbe na eerye mʉtɨma sa Mʉlʉʉngʉ amwiinʉla.
10 Viivyo baa musúngaati ne eerye mʉtɨma kati ˆyookiimiwa na ɨsɨ, sa looseeka arɨ ja malʉva ya isekii.✡
11 Mwaasʉ watʉ́laa na ivááva raachwe, ˆreene ruúmyaa masaambɨ. Malʉva ya masaambɨ yaláhalaa na kʉbooha kwaachwe kwarímɨraa. Noo jeyyo, musúngaati ne kʉʉma arɨ ng'ang'ala na mɨrɨmo yaachwe ˆatʉ́mamaa.

Kʉyerwa

12 Atalariwe mʉʉntʉ ˆayímiriryaa mpɨɨndɨ jo yereniwa, sa koonɨ asíindire ʉko kʉyereniwa, heewa arɨ itáaji ra nkaasʉ ˆreene Mʉlʉʉngʉ iichuunga kʉvaheera vara ˆvamweenda.
13 Koonɨ mʉʉntʉ yooyerwa karɨ asee jei tʉkʉ, "Nooyerwa nɨ Mʉlʉʉngʉ." Sa Mʉlʉʉngʉ sɨ ayérwaa nɨ ʉvɨ tʉkʉ baa kei yeeye sɨ ayéraa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.
14 Maa kaa, kɨra mʉʉntʉ ayérwaa kati ˆanwéerɨɨre na ˆakwáatikire nɨ ʉláku waachwe mweeneevyo.
15 Haaha ʉra ʉláku ˆʉrɨ sʉmʉla ɨnda, wavyáalaa ʉvɨ na ʉra ʉvɨ ˆʉrɨ kangaala wavyáalaa wulalo.✡
16 Vanaviitʉ naveenda. Karɨ mʉkóoverwaa tʉkʉ.
17 Kɨra kɨɨntʉ ˆchabooha na kɨra kɨɨntʉ ˆchakiimana chafúmaa mweeri, chakiima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta, yeeye noo Taáta wa vimʉrɨ vyoosi kurumwii. Yeeye sɨ aválandʉkavalandʉkaa tʉkʉ, baa kei asiina ivala ro valandʉkavalandʉka tʉkʉ.
18 Kwa mʉryʉʉngʉ waachwe, yeeye atʉvyaala kwa isáare raachwe ra kɨkomi, sa tʉve vaachwevaachwe mbere ya viintʉ ˆavyʉʉmba, kei tʉve ja mpóryo ya viintʉ ˆvichwíirwe vya ncholo.

Kʉteerera no Tʉmama

19 Vanaviitʉ naveenda. Kwaatyi isáare ɨrɨ! Nyuunyu mwaangʉhe kʉndooteerera na karɨ mwaangʉhe kʉndoolʉʉsɨka tʉkʉ, baa karɨ mwaangʉhe kʉndookalala tʉkʉ.
20 Sa koonɨ mʉʉntʉ akáliɨre sɨ arɨ daha tʉmama ʉwoloki ˆmweene Mʉlʉʉngʉ asáakaa tʉkʉ.
21 Sa jeyyo, fweiti na kʉlɨ kosu joosi na ʉvɨ waanyu woosi, mʉhokere ko kiiloombererya na isáare rɨra ˆrahaandwa kwaanyu ˆreene radáhaa kʉlamurirya nkaasʉ yaanyu.
22 Maa kaa, mʉve vatʉmami va isáare na karɨ mʉve vateereri vii tʉkʉ, kʉnʉ mookoovera mɨtɨma yaanyu.
23 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆatéereraa isáare baa rɨtʉmama tʉkʉ, ʉhʉ nɨ ja mʉʉntʉ ˆiiláangaa buuwo yaachwe kɨwóowii.
24 Mʉʉntʉ ʉwo ˆarɨ hʉmʉla kwiiyona, atámanyaa, na hahara arímiryaa ˆvyeene arɨ.
25 Maa kaa, mʉʉntʉ ˆiíririkanaa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ ˆyakiimana na ˆyaréetaa uhúuru fuma kwɨɨmɨrɨrwa nɨ ʉvɨ, ʉwo iísimire. Koonɨ mʉʉntʉ ʉwo atúubire tuuba Miiro bila yoorimirya ˆcheene atéɨɨre, ʉwo talariwa arɨ kwa yara ˆmeene atʉ́mamaa.
26 Koonɨ mʉʉntʉ yookiiyona yeeye nɨ mʉʉntʉ ˆamweéryaa mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ na sɨ akítɨraa lurimi lwaachwe, mʉʉntʉ ʉwo nɨ iikóoveraa vii, díini yaachwe nɨ kɨɨntʉ kisiina.
27 Díini ˆɨrɨ mpeho, ˆisiina kosu ˆirúmwaa mbere ja Mʉlʉʉngʉ Taáta wiitʉ noo ɨhɨ, kʉvaambirirya varekwa na valala na uturikiri waavo no kwiiyɨmɨrɨra ʉdɨɨre saambʉlwa nɨ ʉvɨ wa weerʉ.

2

Kusinanala Vaantʉ

✡ **1:10** Laanga Yeremía 9:22-23. ✡ **1:15** Laanga Varúumi 5:12, 21; 1 Vakoríinto 15:56.

1 Vanaviitu ˆmumwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu YéesuKirisitu, Mweeneevyo wa
Nkongojima, kari mufákulaa vaantu tuku.
2 Baa ja tusee, koonii uújire muuntu na mwiijiingwii waanyu, ˆarii na péete ya saháabu
na ˆiirúwikire ingo ˆjabooha, maa kei uuje mukiva ˆiísasavire ingo ˆjasakahala, joolii
mubwéeyyaa?
3 Nyuunyu mumunyémyaa ura muuntu ˆiirúwikire ingo ˆjabooha na mumuséaa, “Ikala
aha haantu ˆhabooha,” na ura mukiva mumuséaa, “Weewe ima hara,” au “Ikala aha isi ya
ibambari ra majeo yaanii.”
4 Eri, uwo si uri usinanali tuku wuu? Na kei, si uri ulamuli muvi fuma mitimii yaanyu
tuku wuu?
5 Teereri vanaviitu va mutimii. Eri, Muluungu si avasaawula vakiva va ihi weeru vave
vasúngaati vo mwiilaangya Yéesu na vahokere Utemi Muluungu ˆiichuunga kuvaheera
vara ˆvamweenda tuku wuu?
6 Maa kaa, nyuunyu moomuchwa mati mukiva. Eri, si avo vasúngaati noo
ˆvavoóndomereryaa no ˆvatwaala na balásii tuku wuu?
7 Eri, si avo noo ˆvahíintikiraa irina riija rira ˆreene mwaheewa tuku wuu?
8 Kikomi, koonii mookiimikirirya ura umwi wa Miiro ya kitemi ira ˆyasea, “Mweende
mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo,”✡ tumama mwiise viija.
9 Maa kaa, koonii moosinanala vaantu, mutaange bweeyya mwiise uvi na ira Miiro
valamurira yiise nyuunyu mwiiwúnaa.
10 Sa muuntu yoyoosi ura ˆakwáataa Miiro yoosi, maa kaa, akasaambula umwi vii, uwo
valwa ari asáambwiire Miiro yoosi.
11 Sa ura ˆmweene asea, “Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku,” kei asea, “Kari
wuúlaa tuku.”✡ Sa jeyyo koonii si uyéendire na muki wa muuntu, maa kaa, wuúlaire,
weewe uwúnire Miiro.
12 Sa jeyyo, luusiki no tumama ja vaantu ˆmuri lamurirwa ni Miiro ira ˆivafúmyaa
kuuntu ˆmoondomereriwa.
13 Sa kuheewa irya kusiina mbavariri kwa muuntu ura ˆasiina mbavariri tuku. Maa
kaa, mbavariri ya Muluungu veera iri mweeri ya kuheewa irya.

Kuruma na Kutumama Mirimo Miija

14 Ee vanaviitu kunáálo che kwatiite muuntu kusea amuruma Yéesu na kunu si yoob-
weeyya viintu viija? Eri, kuruma uko ifaanaa kumulamurirye wuu?
15 Eri, baa ja koonii mwaaniitu au iruumbu riitu avawa ni usava wa ingo au chákurya,
16 na umwi waanyu koonii amuséire, “Ukafika nkaasu, ukoota mooto nkaasu na uve na
mwiikuto muuja,” baa kumwaambirirya ingo na chákurya tuku, ni kunáálo che ˆmwatiite?
17 Noo jeyyo, kumuruma Yéesu baa kuva na mirimo ˆitámanyan’yaa na kura kumuruma,
uko kumuruma kwaakwya.
18 Maa kaa, muuntu umwi sea ari, “Weewe umwiiláangyaa Yéesu, na niini natúmamaa
mirimo miija.” Haaha hooni ndaira kumwiilaangya kwaako Yéesu baa kubweeyya viintu
ˆvitámanyan’yaa tuku, naani kulaira ndiri kumwiilaangya kwaani kwa mirimo yaani.
19 Uruma kwatiite Muluungu umwi vii. Vyabooha! Baa mirimu mivi yarúmaa na
yatétemaa ni woowa.
20 Eri, weewe muuntu muhoho, saaka wiise ulairwe kuruma kura si ˆkutámanyan’yaa
na mirimo si kiintu tuku wuu?
21 Eri, baaba wiitu Aburaháamu si avalwa ni muwoloki sa kira ˆatumama ˆakamutoole
mwaana waachwe Isaka ave mpóryo masabáahwii tuku wuu?
22 Koona wiise wuu? Kuruma kwa Aburaháamu kwatamanyan’yáa na mirimo
yaachwe na ˆvyeene kuruma kwaachwe kwakiimikiririwa ni mirimo ˆmyeene
atumamáa.

✡ **2:8** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **2:11** Laanga Ufumo 20:13-14; Nkumbukira ya Miiro 5:17-18.

23 Jeyyo, yakiimikiririwa Masáare ˆYarɨ Mpeho yara ˆyasea, “Aburaháamu akamuruma Mʉlʉʉngʉ, sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ akamʉvala Aburaháamu nɨ mʉwoloki,”✡ ne aanɨrɨrwa kɨjeengi cha Mʉlʉʉngʉ.
24 Mwɨíne wʉʉ? Mʉʉntʉ aválwaa nɨ mʉwoloki kwa mɨrɨmo yaachwe na sɨ ko muruma Mʉlʉʉngʉ kookweene vii tʉkʉ.
25 Noo jeyyo, baa Raháabu mʉhéngeeti, sɨ avalwa nɨ mʉwoloki sa viintʉ avahokera vara vuurikiriri akavaambɨra vatweere na njɨra yɨingɨ tʉkʉ wʉʉ?✡
26 Ja viintʉ ˆviri, koonɨ mʉvɨrɨ usiina nkeeho, ʉwo waakwya, noo ˆvyeene viri kwa mʉʉntʉ ˆamurúmaa Mʉlʉʉngʉ baa kʉbweeyya mɨrɨmo ˆɨtámanyan’yaa na kuruma kwaachwe tʉkʉ.

3

Lurimi

1 Vanaviitʉ, kati yaanyu karɨ kʉndoova na vakiindya va isáare ra Mʉlʉʉngʉ ˆvarɨ foo tʉkʉ, sa mʉmányire sikʉ ya ʉlamu Mʉlʉʉngʉ lo tʉlamʉrɨra arɨ suusu vyahʉʉmba kʉlookya vɨingɨ.
2 Suusu voosi tahón’yaa kwa njɨra ˆjiri foo ˆjiísimiresimire. Koonɨ amwaarɨ mʉʉntʉ sɨ ˆahón’yaa kwa yara ˆalúʉsaa, ʉwo nɨ wa kɨkomi na adáhaa kwɨimɨrɨra mʉvɨrɨ waachwe woosi.
3 Tavíkɨraa vipíini mɨlomwii ya faráasi sa jindootʉteera, kwa njɨra ijo tajilongoola mɨvɨrɨ yaavo yoosi vʉʉ.
4 Viivyo baa méeli, baa neembe nɨ nkúúlʉ mʉnʉmʉʉnʉ na yakúndʉlwaa nɨ mpeho ˆyahʉʉmba, yalóngoolwaa nɨ usukáani muduudi na yadómaa na kʉʉntʉ kokoosi ˆkweene mʉlongooli asáakaa ɨdome.
5 Viivyo baa lurimi nɨ kɨintʉ kiduudi vii muvirii, maa kaa, chiíneengaa mʉnʉmʉʉnʉ vii. Iririkane ˆvyeene kooto kaduudi kadáhaa mala isaka ra loovíwo.
6 Lurimi nolo nɨ mooto! Kati ya viintʉ vyoosi ˆviri muvirii, lurimi noo weerʉ ya mavɨ. Lwamʉsáambʉlaa mʉʉntʉ vʉʉ na lwakóreryaa mooto kʉrɨ nkaasʉ yaachwe yoosi. Na loolo lwakóreriwaa mooto wa Jehénamu.
7 Vaantʉ vadáhaa temerera maka ja isekii na ja kaayii ja kɨra ivala, ndee ja kɨra ivala, viintʉ ˆvitámbaalaa vya kɨra ivala na viintʉ vyoosi vya mayiyii, na vawaayya kuvitemerera vyoosi.
8 Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆadáhaa temerera lurimi lʉdiire lʉʉsa ʉvɨ tʉkʉ. Lurimi nɨ ʉvɨ sɨ ˆʉtúʉlaa. Kei lwamema kɨnyéruumbe ˆchʉúlaa vaantʉ.
9 Kwa lurimi tamʉdúʉmbaa Ijʉva Taáta wiitʉ. Na kei kwa lʉʉlo lurimi, twajúmɨraa vaantʉ. Avo vaantʉ vʉʉmbwa nɨ Mʉlʉʉngʉ kwa buuwo yaachwe.✡
10 Mʉlomwii ʉmwɨ, mʉʉmo tadúʉmbaa na tajúmaa. Vanaviitʉ, vyavɨiha kʉva jeyyo!
11 Eri, nchóonko ɨmwɨ ifaanaa ɨkafumya maaji ˆyarɨ mwerere na ˆyarɨ ʉsʉʉngʉ wʉʉ?
12 Vanaviitʉ, mʉsaambu watúʉngaa saitúuni wʉʉ? Au mʉsabíibu watúʉngaa saambu wʉʉ? Noo viivyo, nchóonko ɨmwɨ sɨ ɨrɨ daha fumya maaji ˆyarɨ mwerere na ˆyarɨ ʉsangásа tʉkʉ.

Tooti ˆIfúmaa Kurumwii

13 Nɨ ani ʉmwɨ waanyu ˆarɨ na tooti na mɨryʉʉngʉ? Ʉwo oonekye ayo kwa njɨra ya mwi-ikalo waachwe mʉʉja na kwa mɨrɨmo yaachwe ˆmyeene atúmamaa ko kiiheembererya na kwa tooti.
14 Maa kaa, koonɨ mɨtɨma yaanyu yamema kɨvɨna ˆkɨrɨ na ʉsʉʉngʉ na kuviihya ɨnda, karɨ mwiívaa kɨpeembe tʉkʉ na karɨ mʉlúʉsaa ʉloongo haantʉ ha kɨmáárɨ tʉkʉ.
15 Tooti ˆɨrɨ jeyyo, sɨ ifúmaa kurumwii tʉkʉ nɨ kʉrɨ weerʉ ifúmaa, sɨ ya mutimii tʉkʉ na nɨ ya Irimʉ reeneevyo.

✡ **2:23** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **2:25** Laanga Yooshúa 2:1-24; 6:22-25. ✡ **3:9** Laanga Ncholo 1:27.

16 Sa kira haantu ˆhari na kivina na muuntu kwiilaanga yeemweene vii, aho, hatiite isóso na kira ivala ra uvi.
17 Maa kaa, tooti ˆifúmaa kurumwii ni uteréere iri, yeenda mwiikalo muuja, yahola na yaviíririkanaa vaantu viingi, yaláangaa na riiso ra wuuja na yatiite ndiiwa njija. Si isínanalaa vaantu tuku, na isiina ulááhi tuku.
18 Vaantu va mwiikalo muuja mpiindi ˆvoohaanda mwiikalo muuja ja mbeyu, vuújaa joochwa uwoloki mbere ya Mweenevyoosi.

4

Kwiiviika Isi ya Muluungu

1 Nkoondo na wiitóoli ni hai ˆvyoofuma kuri nyuunyu? Eri, si vyoofuma ulákwii ˆwoolwa nkoondo na miviri yaanyu tuku wuu?
2 Moomerirya mati viintu na si moovipata tuku, jeyyo moosaaka muulae. Moova na kivina maa kaa, si muri pata vira ˆmoosaaka tuku. Jeyyo, mookiitoola na moolwa nkoondo. Musóvire sa si moomuloomba Muluungu tuku.
3 Mpiindi ˆmooloomba si moopata tuku sa viintu ˆvyoobweeyya muloombe, ni vivi. Mooloomba sa mukiimikirirye uláku waanyu.
4 Nyuunyu ˆmuyéendaa na vaki na valume va vaantu, si mumányire kuva kijeengi na weeru ni kuva muvi na Muluungu tuku wuu? Sa jeyyo, muuntu ura ˆyoosaaka kuva kijeengi cha weeru uwo arúmire kuva muvi wa Muluungu.
5 Kari mwiiséaa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa masáare aya ubweete tuku, “Mutima Muluungu ˆaviika kuri suusu, watweenda maatuku vii.”
6 Kikomi woowo, watoóngereryaa nduwo. Noo ˆchooreka Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Muluungu avakítiraa vara ˆviívaa kipeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na isi.”✡

7 Haaha reeru, iviiki isi ya Muluungu. Ikúúlu ra Mirimu Mivi risiiti noro vatiija riri.
8 Museesereri Muluungu ne vaseeserera ari. Nyuunyu vavi! Reki tumama uvi. Kei jiruli mitima yaanyu nyuunyu ˆmuri kosikosi.✡
9 Oni usuungu, riri na riri no myaaha. Luseko lwaanyu luvalanduke luve kiriro. Na kweerya mitima kwaanyu kuve koona usuungusuungu.
10 Kiimi na isi kwa Ijuva, ne viinula ari.

Kwiilongowererya

11 Ee vanaviitu, kari mwiilóngowereryaa tuku. Muuntu ˆamulóngowereryaa mwii-waachwe vyaviiha au ˆamulámuriraa, uwo alúusaa Miiro ni mivi na iisínanalaa. Kati ˆwookiilamurira Miiro, na weewe si wiitúubaa tuku, wavíjaa wookiilamurira.
12 Ni Muluungu vii noo ˆavíikaa Miiro na noo Mulamuli. Ni yeeye vii noo ˆadáhaa kulamurirya na kumala. Ha de haaha weewe uri ani fuuru umulamurire mukaaya waako?

Kwiivaa Kipeembe sa Masáare ˆYookuuja

13 Haaha nteereri nyuunyu ˆmuséaa, “Isiku au lomutóondo doma turi na múujii umwi. Kwiikala turi uko mwaaka vuu toochurusha no turya kisapu.”
14 Maa kaa, si mumányire ˆcheene kiri fumira lomutóondo tuku! Nkaasu yaanyu ni ya mpiindi nduudi vii. Nyuunyu ni ja muuve, ˆwoónekanaa kwa mpiindi kiduudi na kiduudi warímiraa.
15 Kiri vyooluusa jeyyo, vyasaakwa mundoosea, “Koonи Mweenevyoosi avyeéndire, kwiikala turi na bweeyya turi iri na rira.”

✡ **4:6** Laanga Mpíri 3:34; 1 Peéteri 5:5. ✡ **4:8** Laanga Sabúuri 24:3-4.

16 Maa kaa, nyuunyu sɨ mʉbwéeyyaa jeyyo tʉkʉ, nyuunyu mwiívaa kɨpeembe no kiiyona. Kwiivaa kɨpeembe koosi ʉko kwavɨɨha.
17 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆamányire isáare riija ro bweeyya na akareka kʉrɨtʉmama, mʉʉntʉ ʉwo abwéeyyaa ʉvɨ.

5

Kʉkaaniwa kwa Vasúngaati

1 Haaha, teeri nyuunyu vasúngaati! Riri na ani ntáákwi, sa mʉsengerɨɨre kɨɨngɨra uturikirii wa kɨkomi.
2 Usúngaati waanyu woórire, na ɨngo jaanyu jabóntwɨɨrwebontwɨɨrwe nɨ nchílɨ.
3 Saháabu na mpía jaanyu, jakwáatirwe nɨ kúutu. Kúutu ɨyo, kʉvatwaala ɨrɨ na kɨloongii, na kurya ɨrɨ mɨvɨrɨ yaanyu ja mooto. Nyuunyu mʉkúngwɨɨre máari sikʉ iji jo herererya.
4 Laangi! Vatʉmami vaanyu voong'uula! Voovo varɨma na vaachwa mawʉnda yaanyu na kwa ʉkwaata sɨ mwavarɨha tʉkʉ. Kung'uula kwaavo Ijʉva Mweenengururu akʉtéɨɨre.
5 Mwiibóheriirye aha weerwii kwa máari ˆjiri foo na ʉláku ˆʉrɨ foo. Mʉlʉʉngʉ aséngerɨɨre kʉvalamʉrɨra. Haaha mʉvɨɨre ja ng'oombe ˆjinénehire so sɨɨnjwa.
6 Nyuunyu mulúusire irya na mʉvʉʉlaire vaantʉ vawoloki, novo sɨ vavasɨɨtɨra tʉkʉ.

Kuyimirirya Uturikiri

7 Sa jeyyo, vanaviitʉ yimiriryi fʉʉrʉ sikʉ ˆarɨ kʉʉja Yéesu Mweenevyoosi. Laangi ˆvyeene murimi awóojeraa iwʉnda rɨtoole ndɨɨwa ja kɨkomi ˆjakangaala. Ayímiriryaa mbula ja mbere ya mwaaka na jo kiimikirirya mwaaka. 8 Baa nyuunyu moosaakwa mʉndooyimirirya na mɨtɨma yaanyu yɨɨme neeja, sa kʉʉja kwa Yéesu Mweenevyoosi kwaséngerɨɨre.
9 Vanaviitʉ karɨ mwiing'úʉrɨraa nyuunyu kwa nyuunyu tʉkʉ sa mʉdɨɨre lamʉrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Laangi, Mʉlamuli iímire mbere ya mʉryaango.
10 Vanaviitʉ valaangi valáali na mʉtwe vara ˆvalʉʉsɨkáa kwa irina ra Ijʉva ˆvyeene vayimiriryáa uturikiri. Nyuunyu vatuubiriryi avo.
11 Nyuunyu mwamányire, vara ˆvayímiriryaa tavaválaa vatalariwa. Mwateera uyimiriryi wa Ayúubu na mwateera kɨra ˆcheene Ijʉva amʉtʉmamɨra sikʉ jo herererya. Ijʉva atɨɨte mbavariri na wʉʉja mʉkʉʉlʉ.✡
12 Ee vanaviitʉ kʉlookya vyoosi, karɨ mwiiláhaa baa kwa kurumu au kwa weerʉ au kwa kɨɨntʉ chɨɨngɨ chochoosi tʉkʉ. Koonɨ mʉséire, "Hɨɨ" ɨve "Hɨɨ" na koonɨ mʉséire, "Tʉkʉ" ɨve "Tʉkʉ." Koonɨ sɨ moobweeyya jeyyo heewa mʉrɨ irya.✡

Kʉloomba ko Ruma

13 Eri, kwatɨɨte ʉmwɨ waanyu ˆyootʉrɨkɨra wʉʉ? Ʉwo yoosaakwa amʉloombe Mʉlʉʉngʉ. Eri, amwaarɨ ʉmwɨ waanyu ˆarɨ na cheerʉ wʉʉ? Ʉwo yoosaakwa ɨɨmbe nyɨɨmbo jo dʉʉmba.
14 Eri, amwaarɨ ʉmwɨ waanyu ˆalwɨɨre wʉʉ? Ʉwo yoosaakwa avaanɨrɨre vawosi va mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu sa vamʉloombere na vamʉhake makuta kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi.
15 Na kati ˆvoomʉloombera ko ruma, hola arɨ. Mweenevyoosi mwiinʉla arɨ na kɨra ʉvɨ ˆabweeyya, Mweenevyoosi sea arɨ wasírire.
16 Sa jeyyo, mʉndookiiwyɨɨra ʉvɨ waanyu nyuunyu kwa nyuunyu na mʉndookiiloombera sa Mweenevyoosi avahorye ʉlwɨɨrɨ waanyu. Kʉloomba kwa mʉʉntʉ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwatɨɨte ngururu nkʉʉlʉ na kwatúmamaa.

✡ **5:11** Laanga Ayúubu 42:10-13. ✡ **5:12** Laanga Matáayo 5:33-37.

17 Mʉláali na mʉtwe Elía nɨ mʉʉntʉ ja suusu ajáa. Yeeye ajáa aloomba kwa mʉtɨma woosi mbula ɨdɨɨre vaa na kɨkomi, mbula sɨ yavaa ɨsɨ ɨyo kwa myaaka ɨtatʉ na myeeri mʉsasatʉ tʉkʉ!✡
18 Maa kei akʉjoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ mbula ɨvae, mbula ɨkavaa na ɨsɨ ɨkatoola ndɨɨwa jaachwe kei.✡
19 Vanaviitʉ ʉmwɨ waanyu koonɨ arékire kɨmáárɨ na mʉʉntʉ wɨɨngɨ koonɨ amʉhíndwɨɨre,
20 taangi, ʉwo ˆyoomʉhɨndʉla mʉʉntʉ mʉvɨ fuma urimirii waachwe, kʉva iise ahóniirye nkaasʉ ya mwiiwaachwe fuma inkwyii na ʉvɨ ˆʉrɨ foo kʉva ʉrɨ waséyyiiwe.

✡ **5:17** Laanga 1 Vatemi 17:1. ✡ **5:18** Laanga 1 Vatemi 18:42-45.

Baruúwa ya ncholo ya Peéteri
Muulongooryo

Baruúwa ya ncholo ya Peéteri, yaandiikwa ni mutumwi Peéteri. Peéteri aandiika baruúwa iihi kati ya myaaka ya 62-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika kwa vaantu ^vamuruma Yéesu voosi ^veene vajáa viipasa weerwii yoosi. Peéteri avaaniriira vaantu ^vasaawulwa ni Muluungu, vayeni kuri iihi weeru (1:1). Vamanyi va masáare vaséaa, Peéteri aandika baruúwa iihi mpiindi ^ajáa múujii wa Róoma, múuji yeeye ^uuyaniriira Babéeli (5:13).

Peéteri aandika baruúwa iihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja uturikirii ^vaturyáa so muruma Yéesu (1:3-6; 5:10-11). Baa mwiikalo wa Yéesu aha weerwii ni wa uturikiri ujáa. Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma, kari vahwaalale tuku, ni mpaka vaturikire vii. Avasea ko tweera uturikiri, Muluungu avabwéeyyaa vave na kuruma ^kweene kuri na iyoombe ikuulu kulookya saháabu (1:7). Jeyyo, Peéteri avaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube yimirirya sa kuhererery a kwa weeru kwasénigeriire (4:7, 17).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Nkongojima ya ulamuriri wa Muluungu kwa Yéesu Kirisitu *1:1-12*
Mwiikalo ^wabooha na Yéesu ni Iwye ra Nkaasu *1:13–2:12*
Ukiindya kwa veenenyuumba, vatúmwa, vaantu vaki na vaantu valume *2:13–3:7*
Wiimiriri ^wiísimiresimire wa kuri uturikiri *3:8–4:19*
Ukiindya kwa vawosi na vatavana *5:1-11*
Lumbi jo kiimikirirya *5:12-14*

Lumbi

1 Baruúwa iihi yafúmire kuri niini Peéteri, mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwasaawulwa ni Muluungu Taáta, nyuunyu ^mwamyaahika na ^mwiíkalaa ja vayeni uko isi ja Póonto, Galatía, Kapadokía, Ásia na Bisínia.

2 Muluungu Taáta avataanga na avasaawula nyuunyu keende aho kali, na ko tweera murimo wa Mutima Muuja, avabwéeyyiirye muve vaaja mbere yaachwe. Aya yatumamwa sa muve matu kwa Yéesu Kirisitu, na yeeye avanyinyirire na sakami yaachwe.✡ Noovaloombera nduwo na mwiikalo muuja ^uri foo.

Kuruma ^Kwaréetaa Nkaasu

3 Aduumbwe Muluungu Taáta wa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu! Kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kukuulu, atubweeyya tuvyaalwe ufya ko mufufula Yéesu kufuma kwa ^vaakwya. Haaha tatiite kwiilaangya ^kuri nkaasu kwa siku ^jisiina uhero.

4 Jeyyo, tookiilaangya kuhokera nkaasu fuma kwa Muluungu ira si ^iri koola, au kusaambuka au kuhirirya, ira ^yaviikwa kurumwii sa nyuunyu.

5 Na Muluungu kwa ngururu jaachwe, yoviimiriira kwa kuruma kwaanyu, mpaka muhokere uwo ulamuriri ^wahumula ^uri koonekiwa siku jo kiimikirirya.

6 Haaha vyeendi sa ntálarya ijo, baa neembe ifaanaa muvisuule mpiindi nkufi ^jookuuja, ko yerwa ^kwiísimiresimire.

7 Kuyimirirya kwa kuyerwa uko, koónekyaa kuruma kwaanyu ni kwa kimáári. Kuruma kwaanyu kwayérwaa ja chuúma cha saháabu viintu ^kiyérwaa na mooto. Kumuruma Muluungu kwabooha kulookya saháabu sa yooyo yasúusukaa. Sa jeyyo, Yéesu Kirisitu vaheera ari nyuunyu nkongojima na nyemi, nyuunyu ^mooyimirirya mpiindi ^ari kuuja na ^ari kiivariyula.

✡ **1:2** Laanga Vaeburanía 9:18-21.

8 Nyuunyu mwamweenda, baa neembe sɨ mʉnamoona. Baa neembe sɨ mʉnamoona
haaha, mwamuruma. Jeyyo mwatɨɨte cheerʉ cha nkongojima ˆchalookerera
mʉnʉmʉʉnʉ,
9 sa viintʉ mwahokera ʉlamuriri wa nkaasʉ yaanyu, ɨyo noo kɨintʉ kɨkʉʉlʉ cha kuruma
kwiitʉ.
10 Valáali na mʉtwe, vajáa valaanga maatʉkʉ vii ʉwo ʉlamuriri sa vʉʉtaange, vakalaala
na mʉtwe nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ˆng'eene ɨjáa sa nyuunyu.
11 Mʉtɨma wa Masía ʉjáa na voovo na wavabweeyyáa valaale na mʉtwe, Masía tʉrɨkɨra
arɨ, maa de ave na nkongojima. Avo valáali na mʉtwe vasaakɨra maatʉkʉ voosaaka
vataange masáare aya nɨ naadi ˆyarɨ kʉva na nɨ mweeri ya ani yarɨ kʉva.
12 Mʉlʉʉngʉ ajáa avoonekya masáare ˆmeene valaaláa na mʉtwe sɨ sa voovo tʉkʉ, maa
kaa, nɨ sa nyuunyu. Na haaha Masáare Maaja aya, yavariyʉlwa kʉrɨ nyuunyu nɨ vara
ˆvarɨ lʉʉsa kwa njɨra ya Mʉtɨma Mʉʉja fuma kurumwii kwa Mʉlʉʉngʉ. Masáare ayo, noo
yara baa mirimʉ miija ˆyeenda kʉyataanga.

Kʉva Vaaja

13 Sa jeyyo, mwiimye neeja mɨryʉʉngʉ yaanyu, noo kʉsea, mʉndookiiyɨmɨrɨra, na
mʉvɨɨke kwiilaangya kwaanyu kʉrɨ nduwo ˆmʉrɨ hokera mpɨɨndɨ Yéesu Kirisitʉ ˆarɨ
variyʉlwa.
14 Mwiikale ja vaana va Mʉlʉʉngʉ na mʉve matu. Jeyyo, karɨ murúmaa kutuuba ʉláku
waanyu ʉra ˆmʉjáa nowo mpɨɨndɨ ja ʉkoókoyo tʉkʉ.
15 Maa kaa, mʉve vaaja kwa kɨra kɨintʉ ˆmʉtʉ́mamaa ja ˆvyeene yeeye Mʉlʉʉngʉ
avaanɨrɨra, ˆarɨ mʉʉja.
16 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, "Mʉve vaaja sa nɨɨnɨ ndɨrɨ mʉʉja."✡
17 Mʉlʉʉngʉ mʉmwaánɨrɨraa, "Ee Taáta," kati moomʉloomba, yeeye noo ˆarɨ lamʉrɨra
kɨra mʉʉntʉ kwa mɨrɨmo yaachwe baa kusinanala tʉkʉ. Sa jeyyo mʉve na matu kʉrɨ
yeeye mpɨɨndɨ iji ˆmookiikala aha weerwii ja vayeni.
18 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa mwiikaláa mwiikalo ˆwavɨɨha ˆmwapaala fuma kwa vala
baaba waanyu. Haaha mwatáangire, Mʉlʉʉngʉ sɨ avanunuula fuma mwiikalwii ʉwo
kwa viintʉ ˆvihíririryaa baa ja mpía na saháabu tʉkʉ,
19 maa kaa, kwa sakami ˆɨrɨ na nkongojima ya Kirisitʉ. Yeeye aava nɨ ja muundi ya
mpóryo ˆɨrɨ mpeho ˆisiina lʉkwaalo.
20 Mʉlʉʉngʉ amʉsaawʉla Kirisitʉ mpɨɨndɨ da weerʉ sɨ ɨnaanda, maa kaa, haaha
aváriywɨɨrwe mpɨɨndɨ iji jo kiimikirirya sa nyuunyu.
21 Kwa njɨra ya Kirisitʉ, mwamuruma Mʉlʉʉngʉ. Yeeye amʉfʉfʉla Kirisitʉ, maa
akamʉheera nkongojima nkʉʉlʉ. Jeyyo, kuruma kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu nɨ
kwa Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ.
22 Nyuunyu mwajirʉla nkaasʉ yaanyu kwa njɨra yo va matu kʉrɨ ukiindya wa kɨmáárɨ.
Jeyyo, mwatɨɨte kwiiyenda kɨndʉʉ ˆkusiina ʉkweembi, haaha iyendi kɨkomi fuma
mitimii yaanyu.
23 Mwavyaalwa ufya sɨ ja vaana va taáta ˆakwíjaa tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, mwavyaalwa
nɨ Taáta sɨ ˆakwíjaa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero kwa njɨra ya isáare ra Mʉlʉʉngʉ ˆrɨrɨ nkaasʉ,
ˆrɨrɨ kʉva rɨmwaarɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
"Vaantʉ voosi nɨ ja masaambɨ varɨ,
na nkongojima yaavo nɨ ja malʉva ya isekii.
Masaambɨ na malʉva yanyáamalaa,
25 maa kaa, isáare ra IJʊVA nɨ ra kɨkomi kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero."✡
Isáare ɨro noo isáare riija ra Yéesu Kirisitʉ ˆreene mwavariyʉrɨrwa.

✡ **1:16** Laanga Valáawi 11:44-45; 19:2; 20:7. ✡ **1:25** Laanga Isáaya 40:6-8.

2

1 Haaha reki ʉvi waanyu woosi, ʉweere, ʉkweembi, kivina na kwiilongowererya.
2 Mʉve na mpiima na masʉʉsʉ ya isáare raachwe ra kikomi, ja vaana vaduudi viintʉ ˆvari na mpiima na masʉʉsʉ ya vala íyo waavo. Koonɨ munywíire masʉʉsʉ ya mʉtima, tuuba mʉri kʉla fʉʉrʉ mʉlamuririwe.
3 Haaha mwatáangire mbavariri ya Yéesu Mweenevyoosi ni ˆyabooha.✡

Vara ˆVasaawʉlwa ni Mʉlʉʉngʉ

4 Yéesu Mweenevyoosi nɨ iwye ra nkaasʉ. Iwye ɨro ro jeengera ˆrakwáataa nyuumba, vaantʉ varisiita, maa kaa, Mʉlʉʉngʉ arɨsaawʉla na nɨ ra iyoombe ikʉʉlʉ kwaachwe. Mʉseesereri Yéesu,
5 na nyuunyu kʉva mʉri mawye ya nkaasʉ ˆmeene Mʉlʉʉngʉ yoojeengera nyuumba ya mɨtima, kei mʉri veeneɨsɨ vaachwe vaaja. Mʉndootoola mpóryo ja mʉtima jira ˆjimweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtima kwa njɨra ya Yéesu Kirisitʉ. 6 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
“Laangi viika niise iwye ʉko Sayúuni,
iwye ikʉʉlʉ ra kichurii, ˆnarɨsaawʉla na ra iyoombe ikʉʉlʉ.
Na yoyoosi ˆarɨ riilaangya,
sɨ arɨ kwiivairya mbiri tʉkʉ.”✡

7 Sa jeyyo, nyuunyu ˆmuriiláangyaa mwahʉmʉla koona iwye ɨro nɨ ra iyoombe ikʉʉlʉ, maa kaa, kwa vara sɨ ˆvariiláangyaa,
“Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravíire iwye ra kichurii.”✡
8 Na kei,
“Iwye ˆrɨbwéeyyaa vaantʉ viikunguvale,
na mwaalaliwye ˆʉrɨ hɨtahɨta vaantʉ.”✡
Vookiikunguvala sa sɨ varuma rɨra isáare tʉkʉ, ja vira ˆvyeene viimiriwa neeja keende aho kalɨ.

9 Maa kaa, nyuunyu Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla mʉve lʉkolo lwa vaantʉ vaachwe, veeneɨsɨ va kɨtemi, ɨsɨ njija, kei nɨ vaantʉ vaachwe Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo. Mwaanɨrɨrwa sa mʉvariyʉle mɨrɨmo yaachwe miija. Yeeye avaanɨrɨra fuma kilwiiryii sa mwiingɨre na kɨweerwii chaachwe ˆchabooha.✡
10 Aho ncholo, nyuunyu sɨ mʉjáa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, maa kaa, haaha mʉri vaachwe. Kei sɨ mʉjáa mʉnaturya riiso ra wʉʉja ra Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, maa kaa, haaha mwaturya riiso ra wʉʉja waachwe.✡
11 Vijeengi vyaanɨ naveenda. Noovaloomba nyuunyu ˆmʉrɨ vayeni na valooki va aha weerwii, nehi ʉláku wa mʉvɨrɨ ʉhʉ ˆwalwíjaa nkoondo na nkaasʉ yaanyu.
12 Mʉndootʉmama mɨrɨmo miija mbere ya vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, sa koonɨ voosea nyuunyu nɨ vaantʉ ˆmʉbwéeyyaa ʉvɨ, voone viintʉ vyaanyu ˆvyabooha na vamʉnyemye Mʉlʉʉngʉ sikʉ ˆarɨ kʉʉja.

Kʉnyemya Valongooli Voosi

13 Sa Mweenevyoosi, mʉve matu kwa wiimiriri ˆwavɨikwa nɨ vaantʉ, koonɨ mʉtemi noo mʉkúúlʉ,
14 au koonɨ amʉvɨika gávana. Sa mʉtemi avatʉma vandoovalaira chiirʉ vara ˆvatúmamaa ʉvɨ na vavadʉʉmbirɨre vara ˆvatúmamaa viija.
15 Mʉlʉʉngʉ asáakaa mʉtʉmame maaja, sa mudungye mɨlomo ya kɨkoókoyo ya vaantʉ vahoho.

✡ **2:3** Laanga Sabúuri 34:8. ✡ **2:6** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **2:7** Laanga Sabúuri 118:22. ✡ **2:8** Laanga Isáaya 8:14.
✡ **2:9** Laanga Ufumo 19:6; Isáaya 43:20-21. ✡ **2:10** Laanga Hósea 2:23.

16 Ikali ja vaantu ˆvari na uhúuru, maa kaa, kari mundootumia uhúuru waanyu ja kiintu ˆchookunikirira uvi waanyu tuku, mwiikale ja vaantu ˆvamutúmamiraa Muluungu.
17 Munyemyi kira muuntu, veendi vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi, moofi Muluungu na munyemyi mutemi.
18 Nyuunyu vatumami, muve matu kwa veenekaaya vaanyu kwa nyemi joosi, si vara veenekaaya ˆvahola vii tuku, baa vara ˆvahuumba.
19 Iki noo ˆkimweéryaa Muluungu mutima, muuntu kuyimirirya uturikiri kunu yookoonerwa sa mutima ˆwiísiman'yaa mavi na maaja wa Muluungu.
20 Ni kunáálo che kwatiite kutumama ˆvyaviiha na muturikiriwe? Maa kaa, kooni mooyimirirya uturikiri sa mwatumama maaja, iki ni kiintu ˆkimweéryaa Muluungu mutima.

Kuturikira Hamwi na Kirisitu

21 Moosaakwa muyimirirye jeyyo, sa baa Kirisitu mweeneevyo aturikiriwa sa nyuunyu. Jeyyo, avarekera kiintu cho vabweeyya nyuunyu mumutuubirirye.
22 Yeeye si abweeyya uvi tuku, na uweere si woonekana fuma mulomwii waachwe tuku.✡
23 Yeeye ˆakatukirwe si ahinduriira kituki tuku, ˆakaturikiriwe si avuumba tuku, maa kaa, yeeye iiviika kwa ura ˆalámulaa kwa uwoloki.
24 Yeeye mweeneevyo asumula uvi wiitu muvirii waachwe mweeri ya muti, kwa njira iyo, taakwya kwa viintu vya uvi, tudahe kwiikala kwa uwoloki. Ko vawa kwaachwe, nyuunyu mwahoriwa.
25 Nyuunyu mujáa mwatuuba rimira ja muundi, maa kaa, haaha mwamuválandukiire Muríisi na Mulaangiriryi wa nkaasu yaanyu.

3

Ukiindya kwa Vaki na Valume

1 Kwa njira yiiyo, nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valume vaanyu, sa kooni vamwaari vara si ˆvamuruma Yéesu, varutwe ni mwiikalo wa vaki vaavo baa isáare tuku,
2 ˆvari laanga mwiikalo waanyu wa kikomi na wa nyemi.
3 Kwiibohererya kwaanyu kusive kwa weerwii vii, baa ja kusuka njwiiri, kwiivikira viintu vya saháabu na kwiirwiika ingo tuku.
4 Maa kaa, kwiibohererya kwaanyu kuve kwa wuuntu waanyu, kubooha si ˆkusáambukaa na kutuula kwa mutima, kura ˆkuválwaa kiintu cha kikomi mbere ya Muluungu.
5 Jeyyo, noo ˆvyeene viibohereryáa vaantu vaki vaaja va kali vara ˆvamwiilaangyáa Muluungu. Avo viibohereryáa ko vateera valume vaavo.
6 Baa ja Sáara jei, amunyemyáa mulume waachwe Aburaháamu na amwaanirirá mweenenyuumba. Haaha nyuunyu muvíire vaana va Sáara, kooni mubwéeyyiirye viija bila yo koofa kiintu chochoosi.
7 Viivyo nyuunyu valume, mwiikale na vaki vaanyu kwa nyemi, kunu mootaanga vaki vaanyu ni teketeke ˆvari. Kei mundoovalaanga na nyemi, sa Muluungu avalaha voosi hokera muri nduwo ya nkaasu ˆavaheera. Na aho, kuloomba kwaanyu si kuri hitwahitwa tuku.

Kuturikira ko Tumama Wuuja

8 Kukiimikirirya, raanyu rive rimwi, mundookiiyonera mbavariri, mwiiyende kinduu, muve ˆmwahola na mundookikiimya na isi kati yaanyu.
9 Kundoohinduriira uvi kwa uvi tuku, au kituki kwa kituki tuku, maa kaa, nyuunyu hinduriri ntálarya. Ikyo noo ˆcheene Muluungu avaanirira mundootumama sa muhokere ntálarya.

✡ **2:22** Laanga Isáaya 53:9.

10 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
“Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyoosaaka kwiikala vyabooha na ave na cheerʉ,
areke lʉʉsa vaantʉ, na ʉvaangʉ.
11 Nɨ mpaka amanyɨke kʉreka ʉvɨ, atʉmame wʉʉja,
asaakɨre mwiikalo mʉʉja na atuube kiikala nowo.
12 Sa miiso ya Mweenevyoosi,
yavaláangaa vara ˆvabwéeyyaa ʉwoloki,
na matu yaachwe,
yatéereraa kʉloomba kwaavo.
Maa kaa, vara ˆvabwéeyyaa ʉvɨ,
avahéeraa ikochi.”✡
13 Nɨ ani ˆarɨ vabweeyyirya ʉvɨ koonɨ kɨra mpɨɨndɨ moomanyɨka na mɨtɨma yaanyu kʉtʉmama wʉʉja?
14 Maa kaa, koonɨ mʉrɨ turikiriwa sa ʉwoloki ˆmʉrɨ nowo, nyuunyu mwatalariwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Jeyyo karɨ mʉvoófaa vaantʉ au kwɨɨngɨra kivundu mitimii yaanyu tʉkʉ.
15 Maa kaa, mʉbweeyyiryi nkongojima Kirisitʉ, yeeye ave Mweenevyoosi mitimii yaanyu. Sikʉ joosi, mʉve mwɨɨmɨre neeja kuuyirya mʉʉntʉ ˆarɨ vuurya kwiilaangya kwaanyu kʉra kʉrɨ nyuunyu. Mʉndoobweeyya jeyyo kwa kʉhola na nyemi.
16 Naanyu mʉve na mɨtɨma myeerʉ sɨ ˆɨtwáalwaa na kɨloongii, sa yara masáare ˆvoovalongowererya nyuunyu na mwiikalo waanyu mʉʉja ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ, vakwaatiwe soni so valongowererya.
17 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa nɨ pwee kʉtʉrɨkɨra so tʉmama wʉʉja, sa koonɨ kʉtʉrɨkɨra ʉko noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ asáakaa, kʉlookya kʉtʉrɨkɨra so tʉmama ʉvɨ.
18 Sa Kirisitʉ ne aturikiriwa kamudu vii sa ʉvɨ, mʉwoloki sa vara sɨ ˆvarɨ vawoloki, sa avareete nyuunyu kwa Mʉlʉʉngʉ. Mʉvɨrɨ waachwe ʉkʉʉlawa, maa kaa, akafʉfʉlwa, akava nkaasʉ kwa njɨra ya Mʉtɨma.
19 Kwa jeyyo, atamanya noo kɨɨvariyʉrɨra mɨtɨma ya vaantʉ haaha ˆɨrɨ mʉnyololwii.
20 Vaantʉ ava sɨ vajáa matu tʉkʉ aho kalɨ mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ˆawoojeráa ko yimirirya sikʉ jira ja Núhʉ mpɨɨndɨ safíina ˆyatengeneshiwáa. Na aho safíinii vaantʉ vake vii, noo kʉsea vaantʉ vanaanɨ valamuririwa ko tweera maaji.
21 Na ayo maaji yoónekyaa ʉbatíiso ˆmweene haaha woovalamurirya baa nyuunyu sikʉ iji, sɨ ko seyya kosu muvirii tʉkʉ, maa kaa, ja kʉlaha kwa mɨtɨma myeerʉ, sɨ ˆɨtʉtwáalaa na kɨloongii mbere ja Mʉlʉʉngʉ, kwa njɨra ya kʉfʉfʉka kwa Yéesu Kirisitʉ.
22 Yeeye atamanya na kurumwii na iikala mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, na mirimʉ miija, na wiimiriri na ngururu joosi javɨɨkwa ɨsɨ yaachwe.

4

Mwiikalo ˆWamweéryaa Mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ

1 Haaha, sa viintʉ Kirisitʉ atʉrɨkɨra mʉvɨrɨ, baa nyuunyu moosaakwa murume kuturikiriwa, kʉnʉ mookwaatya mʉryʉʉngʉ waachwe ˆajáa nowo. Sa mʉʉntʉ ˆatʉrɨkɨra muvirii waachwe, iireka na ʉvɨ.
2 Kwaandɨra haaha, mwiikalo ˆwachɨ́hɨɨre aha weerwii, woosaakwa ʉlongoolwe nɨ vira ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asáakaa, na sɨ kwa ʉláku wa kɨwʉʉntʉ tʉkʉ.
3 Sa sikʉ ˆjilóokire, mʉjáa mwatɨɨte mpɨɨndɨ jo toosha jo bweeyya yara ˆmeene vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ veenda kʉtʉmama, vara ˆvayéendaa ja kúri, ˆvarɨ na ʉláku, ʉreevi, ˆvabwéeyyaa ngovi ja kɨláku, viintʉ ˆviréevyaa, vina mbɨ na kwiinamɨra vidabalaíyo kɨɨntʉ kɨvɨ mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
4 Sa jeyyo, voohwaalariwa koona nyuunyu sɨ mootumbuuja hamwɨ novo kei tʉkʉ uvii, na sa jeyyo voovatʉkɨra.

✡ **3:12** Laanga Sabúuri 34:12-16.

5 Maa kaa, voovo kwiilɯɯsira varɨ vooveene kwa Yéesu Kirisitɯ, yeeye ˆahɯmɯla kwɨɨma neeja kɯvalamɯrɨra ˆvarɨ nkaasɯ na ˆvaakwya.
6 Na ɨkɨ noo ˆchabweeyya Masáare Maaja yavariyɯlwa baa kwa vara haaha ˆvaakwya, sa valamɯrɨrwe kɯrɨ mɨvɨrɨ ja ˆvyeene vaantɯ valámɯrɨrwaa, maa kaa, vave na nkaasɯ ja ˆvyeene Mɯlɯɯngɯ arɨ kwa ngururu ja Mɯtɨma waachwe.

Kɯɯja kwa Yéesu Kwaséngerɨɨre

7 Kɯherererya kwa viintɯ vyoosi kwaséngerɨɨre. Sa jeyyo, mɯve na tooti na mɯndookiiyɨmɨrɨra mpɨɨma jaanyu sa mɯndookeesha chɨrɨrɨ chobu mooloomba.
8 Kɯlookya vyoosi, mɯndoomanyɨka kwiiyenda sa kwiiyenda, kwakúnɨkɨrɨraa ɯvɨ ˆɯrɨ foo.✡
9 Mɯndookiiteengya nyuunyu kwa nyuunyu, baa kwiing'ɯɯrɨra tɯkɯ.
10 Mɯlɯɯngɯ noo avahéeraa nyuunyu vaantɯ ˆvamuruma wɯɯya. Na kɨra mɯɯntɯ atumie ɯwo wɯɯya kɯvalaanga vɨɨngɨ ja viimiriri va nduwo ˆjiísimiresimire ja Mɯlɯɯngɯ.
11 Mɯɯntɯ yoyoosi ˆyoosaaka lɯɯsɨka nɨ alɯɯsɨke ja yoolɯɯsɨka masáare ya Mɯlɯɯngɯ meeneevyo. Yoyoosi ˆyootɯmama, nɨ atɯmame kwa ngururu ˆaheewa nɨ Mɯlɯɯngɯ, sa Mɯlɯɯngɯ abweeyyiriwe nkongojima kwa kɨra kɨɨntɯ kwa njɨra ya Yéesu Kirisitɯ. Nkongojima nɨ na yeeye jiri sikɯ kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero. Kɨkomi.

Kɯtɯrɨkɨra so Muruma Kirisitɯ

12 Vijeengi vyaanɨ naveenda. Karɨ mɯhwáalariwaa nɨ ɯsɯɯngɯ wo yerwa ˆmoopata ja moopata kɨɨntɯ kɨyeni tɯkɯ.
13 Maa kaa, eryi mɨtɨma sa moova hamwɨ na Kirisitɯ uturikirii waachwe, sa mɯve kei na cheerɯ kɨkɯlɯkɯɯlɯ mpɨɨndɨ nkongojima yaachwe ˆɨrɨ variyɯlwa.
14 Koonɨ mɯrɨ tɯkɨrwa sa irina ra Kirisitɯ, mwatalariwa, sa Mɯtɨma wa Nkongojima noo kɯsea Mɯtɨma wa Mɯlɯɯngɯ, nɨ mweeri yaanyu wookiikala.
15 Karɨ kɯve na mɯɯntɯ ɯmwɨ kɯrɨ nyuunyu ˆmweene arɨ saakwa atɯrɨkɨre sa nɨ mɯɯlai, mwiívi, mɯɯntɯ ˆabwéeyyaa ɯvɨ au ˆalóngowereryaa vaantɯ tɯkɯ.
16 Maa kaa, koonɨ mɯɯntɯ atúrɨkɨɨre sa amuruma Kirisitɯ karɨ oone soni tɯkɯ. Mɯdɯɯmbe Mɯlɯɯngɯ so kaanɨrɨrwa weewe nɨ mɯɯntɯ ˆumutúubaa Kirisitɯ.
17 Mpɨɨndɨ ja ɯlamu jafíkire na Mɯlɯɯngɯ kaanda arɨ lamɯrɨra nyuumba yaachwe, noo kɯsea, vaantɯ vaachwe. Haaha koonɨ arɨ kaanda na suusu, ha de vara ˆvasiita Masáare Maaja ya Mɯlɯɯngɯ ɯhero waavo sɨ ɯrɨ kɯva wo koofya maatɯkɯ vii tɯkɯ wɯɯ?
18 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalɯɯsa,
"Koonɨ vyafafa vaantɯ vawoloki kɯlamuririwa,
nɨ joolɨ viri kɯva kwa vaantɯ sɨ ˆvatúubaa kɨra Mɯlɯɯngɯ ˆasáakaa na kwa vavɨ?"✡
19 Sa jeyyo, vara ˆvootɯrɨkɨra ja ˆvyeene asáakaa Mɯlɯɯngɯ, viivɨɨke kwa Mɯúmba waavo, yeeye nɨ wo kiilaangiwa, na vatuube tɯmama maaja.

5

Ukiindya kwa Vawosi na Vatavana

1 Haaha nɨ lɯɯsɨka niise na nyuunyu vawosi va vaantɯ ˆvamuruma Yéesu. Nɨɨnɨ nɨ moosi mwiiwaanyu na mɯɯntɯ ˆoona uturikiri wa Yéesu Kirisitɯ. Kei nɨɨnɨ nɨ hamwɨ ndɨrɨ nkongojimii ˆɨrɨ kɯnɯkɯlwa. Nɨ kɯvakalaamya niise,
2 riishi neeja mpuka ˆng'eene mwakwaatiwa nɨ Mɯlɯɯngɯ. Mɯve valaangiriri va ɨyo mpuka kwa mɯtɨma mweerɯ ja ˆvyeene Mɯlɯɯngɯ yoosaaka, na sɨ koodoomereriwa tɯkɯ. Tɯmami sɨ kwa mpɨɨma ya mpía tɯkɯ, maa kaa, kwa mɯtɨma waanyu woosi.
3 Karɨ mɯve vakarɨ kwa vaantɯ ˆmoovalongoola tɯkɯ, maa kaa, mɯve vo tuubiririwa kɯrɨ mpuka.
4 Mpɨɨndɨ Muríisi Mɯkɯɯlɯ ˆarɨ kɯɯja, hokera mɯrɨ itáaji ra nkongojima sɨ ˆrɨsáambɯkaa.

✡ **4:8** Laanga Mpíri 10:12. ✡ **4:18** Laanga Mpíri 11:31.

5 Viivyo nyuunyu ˆmoolongoolwa, mundoovanyemya vawosi. Nyuunyu voosi itumamiri ko kiikiimya na isi, sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
Mulúungu avakítiraa vara ˆviívaa kipeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na isi.✡
6 Sa jeyyo, ikiimyi na isi kwa Mulúungu ˆari na ngururu joosi, sa aviinule mpiindi ˆiisaawula.
7 Muvikiri uturikiri waanyu woosi sa yeeye avaláangaa nyuunyu.
8 Muve na tooti na mwiime neeja. Muvi waanyu, Ikúúlu ra Mirimu Mivi, rimwaari rooriingiriira ja siimba ˆyoosaakiira muuntu sa imumerye. 9 Iro risiiti na mwiime neeja kuri kuruma kwaanyu, kunu mootaanga uturikiri wuuwo turya viise vanduu vaanyu kuri weeru yoosi, turikiira viise jeyyo.
10 Maa kaa, Mulúungu ni wa nduwo joosi, yeeye avaaniriira na nkongojimii ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu. ˆMuri humula kuturikiira kwa mpiindi, yeeye mweeneevyo vakiiman'ya ari, vaambirirya ari, vaheera ari ngururu na vaviika ari mwaarirywii wa kikomi.
11 Kuri yeeye jive ngururu kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi!

Lumbi jo Kiimikirirya

12 Navaándikiire baráwa ihi kwa nyambirirya ya Siliváano, mwaaniitu ˆnimwiiláangyaa. Noosaaka nivaheere mutima na nivawyiire kikomi kira ˆcheene mookipata, ni nduwo ya Mulúungu. Ikali neeja kuri nduwo iyo.
13 Vaantu ˆvamuruma Yéesu aha Babéeli ˆveene vasaawulwa hamwi na nyuunyu, vavalúumbiirye. Kei, mulúumbiiwe ni Maáriki mwaana waani.
14 Mundookiiluumbya ko kiisundira ja ishára ˆiláiraa mwiiyenda ko muruma Kirisitu.
Mwiikalo muuja uve na nyuunyu ˆmuri kwa Kirisitu.

✡ **5:5** Laanga Mpíri 3:34; Yaakúupu 4:6.

Barúwa ya kaviri ya Peéteri

Mulongooryo

Barúwa ya kaviri ya Peéteri yaandikwa ni mutumwi Peéteri kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Peéteri aandika barúwa ihi kwa vaantu voosi ^vamuruma Yéesu (1:1). Aandika mpiindi ^ajáa munyololwii yoowoojera kuulawa, kunu yooki-iririkana ^vyeene Yéesu ajáa aluusa inkwya yaachwe iri kuva (1:14; Yooháani 21:18-19).

Kiintu kikuulu aluusa barúwii ihi, ni kuvaluma kutu vaantu ^vamuruma Yéesu uvi ^walookya munumuunu wa vakiindya va uloongo (2:1-22). Vyasaakwa vaantu ^vamuruma Yéesu vareke ukiindya waavo na vakwaatye ukiindya wa kimáári wa Mululungu na wa Kirisitu, ura ^vakiindiwa ni vatumwi vara ^vakiindiwa ni Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Ava vatumwi ni vara ^vamoona, vayeendan'yáa na va-teereráa ukiindya wa Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Avawyiira yoovasea, vasaakwa vindookumbukira ukiindya wa kimáári ^mweene uréetaa kumutaanga Mululungu na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu (1:12-14; 3:1-2).

Barúwii ihi, Peéteri asiita uloongo ura ^wariingiriráa wa vaantu ^voosea, Kirisitu si ari hinduka tuku (3:3-7). Alumirirya kusea siku ya Mweenevyoosi kuuja iri ja mwiívi, na Mululungu ni woojera iise ko yimirirya sa si yoosaaka muuntu baa umwi arimire tuku, kiri vyoova jeyyo vaantu voosi vamuvalandukire na vareke uvi waavo (3:9-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-2*
Koonekya ^vyeene Mululungu avaanirira no vasaawula *1:3-11*
Uláali na mutwe wa nkongojima ya Kirisitu *1:12-21*
Vakiindya va uloongo *2:1-22*
Siku ya kuuja kwa Mweenevyoosi *3:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Simóoni Peéteri, mutumami na mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^veene kwa njira ya uwoloki wa Yéesu Kirisitu Mululungu na Mulamuriri wiitu, mwahokera kuruma kwa iyoombe ikuulu ja kwiiswi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja jivakung'untirikire nyuunyu ja ^vyeene mookula kwa kura kumutaanga Mululungu na Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Mwaanirirwa na Mwasaawulwa ni Mululungu

3 Kwa nguruu jaachwe ja kimululungu, atuheera viintu vyoosi ^tusáakaa sa nkaasu, na kwiikala mwiikalo ^utúubaa kira Mululungu ^asáakaa. Yeeye abweeyya jeyyo kwa njira ya suusu yo mutaanga yeeye ^atwaanirira, kwa njira ya nkongojima yaachwe nkuulu na wuuja waachwe.

4 Kwa njira iyo, atuheera kwiichuunga kwaachwe kukulukuulu na kwa kikomikoomi, sa ko tweera kwiichuunga uko, tureke uvi woosi ^mweene uri kuri ihi weeru, ^waréetwaa ni uláku woosi na tuve tadóman'yaa na ^vyeene Mululungu ari.

5 Sa jeyyo, kuri kuruma kwaanyu manyiki koongererya wuuja, hamwi na wuuja, ongereryi umanyi.

6 Kei kuri umanyi, ongereryi kwiiyimirira, kwiiyimirira kwaanyu kuve na kuyimirirya kukuulu mpiindi ja uturikiri, na kuri kuyimirirya ongereryi mwiikalo ^utúubaa kira Mululungu ^asáakaa.

7 Hamwi na mwiikalo ^utúubaa kira Mululungu ^asáakaa, ongereryi kwiiyenda kinduu, na kwa kweenda uko, ongereryi kweenda kwawoloka.

8 Sa koonɨ mʉrɨ na viintʉ ivi ˆviri foo na kutuuba koongererya, vabweeyya viri
mutuube manyɨka na mʉve na kʉnáálo kwa kʉra kʉmʉtaanga Mweenevyoosi wiitʉ,
Yéesu Kirisitʉ.
9 Maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆasiina ivi viintʉ, ʉwo nɨ mʉhoku, noo kʉsea ʉwo sɨ oónaa
kʉlɨ tʉkʉ, sa yeeye arimirya kʉra kujirʉlwa ʉvɨ waachwe woosi.
10 Sa jeyyo vanaviitʉ, manyiki kʉbweeyya kɨra kɨintʉ koonekya nɨ kɨmáárɨ Mʉlʉʉngʉ
avasaawʉla na avaanɨrɨra, sa koonɨ mʉbwéeyyiirye jeyyo sɨ mʉrɨ kiikunguvala uvii vii
kaa tʉkʉ.
11 Kwa njɨra ɨyo, hokerwa mʉrɨ neeja Ʉtemii wa sikʉ ˆjisiina ʉhero wa Yéesu Kirisitʉ,
Mweenevyoosi na Mʉlamuriri wiitʉ.

Ʉláali na Mʉtwe wa Masáare ˆYarɨ Mpeho

12 Haaha, vakumbusikya ndɨrɨ masáare aya sikʉ joosi, baa neembe mʉyamányire na
yiisikana kwa kɨra kɨkomi ˆmʉrɨ nocho.
13 Nookoona nɨ ʉwoloki kuviinukya ko vakumbusikya masáare aya mpɨɨndɨ ˆnkaarɨ
kɨvaandii ɨkɨ, noo kʉsea muvirii waanɨ.
14 Sa nɨ taanga niise, sikʉ ˆjookʉʉja chaangʉ aha mbere, kɨvaanda chaanɨ vɨɨkwa kɨrɨ
ivarwii ja ˆvyeene Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ aanyónekiirye.
15 Naanɨ bweeyya ndɨrɨ kɨra ˆkɨrɨ dahɨka kwaandɨka, sa ˆndɨrɨ looka, mʉdahe
kʉmbʉkɨra masáare aya sikʉ joosi.
16 ˆTʉkavawyɨɨre lʉvɨro lwa kʉʉja kwa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, sɨ tavaa
mbuwo jo vaanga kwa ʉweere tʉkʉ, maa kaa, tavawyɨɨra ʉkʉúlʉ ʉra ˆtoona kwa miiso
yiiswi.
17 Yeeye aheewa nyemi na nkongojima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta, sawúti ˆɨkʉʉje kwa
Nkongojima Nkʉʉlʉ yoosea, “Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ ˆnamweenda, neériwaa mʉtɨma nɨ
yeeye.”
18 Suusu veeneevyo tɨɨteera sawúti ɨhɨ ˆng’eene ɨjáa yafuma kurumwii mpɨɨndɨ ˆtʉjáa
ne luulwii lʉra lʉʉja.✡
19 Kei tatɨɨte ɨrɨ isáare ra ʉláali na mʉtwe ˆrɨrɨ kɨintʉ cho kiilaangya mʉnʉmʉʉnʉ. Ɨro
isáare koonɨ mʉrɨláangire ja kɨmʉrɨ ˆkɨlávalavaa haantʉ ˆharɨ na kilwiirya, nɨ vyabooha
moobweeyya fʉʉrʉ kʉmwaae, na Kirisitʉ noo kʉsea, nyényeeri ya mʉtóondo ɨtʉle mitimii
yaanyu.
20 Mweeri ya vyoosi moosaakwa mʉtaange, kusiina ʉláali na mʉtwe wa Masáare
ˆYarɨ Mpeho ˆmweene wavariyʉlwa nɨ mʉláali na mʉtwe, ja ˆvyeene mʉláali na mʉtwe
mweeneevyo asaakáa tʉkʉ.
21 Sa kusiina ʉláali na mʉtwe ˆwʉʉjaa kwa kweenda kwa vaantʉ vii kaa tʉkʉ, maa kaa,
vaantʉ valʉʉsaa yara ˆyafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ voolongoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja.

2

Vakiindya va Ʉloongo na Kʉmalwa Kwaavo

1 Maa kaa, mpɨɨndɨ ja valáali na mʉtwe va Ijʉva, vajáa viinʉka valáali na mʉtwe va
ʉloongo kʉrɨ Viisiraéeli, ja ˆvyeene varɨ kiinʉka vakiindya va ʉloongo kʉrɨ nyuunyu. Avo
kiingirya varɨ ukiindya wa ʉweere, ˆʉrɨ saambʉla vaantʉ. Ʉwo ukiindya wamʉhéeraa
moongo baa Ijʉva Mweeneevyo yeeye ˆavanunuula. Jeyyo, kiiretera varɨ imalo chaangʉ
mweeri yaavo.
2 ˆVarɨ foo tuuba varɨ njɨra jaavo jo yeenda ja kúri na sa voovo njɨra ya kɨmáárɨ tʉkɨrwa
ɨrɨ.
3 Na sa kʉdɨɨra kwiikinkima kwaavo, ava vakiindya vakindayɨrɨra varɨ nyuunyu na
masáare ya ʉloongo. Maa kaa, keende aho kalɨ, Mʉlʉʉngʉ iimya neeja kʉvaheera irya,
yeeye nɨ miiso ˆarɨ, kɨkomi vamala arɨ.

✡ **1:18** Laanga Matáayo 17:5; Maáriki 9:7.

4 Noo ˆchooreka, mirimʉ ˆikabweeyye ʉvi, Mʉluungʉ si iiyonera mbavariri tʉkʉ, maa kaa, yeeye iifweitira na Ntarii✡ kʉuntʉ ˆkʉri na kilwiirya ˆchatʉunika du, na yachuungwa na minyololo kʉnʉ yoowoojera sikʉ ira yo heewa irya.
5 Kei Mʉluungʉ si areka kwiilaira chiirʉ weerʉ ya aho kali tʉkʉ. Yeeye areeta garíka kwa weerʉ si ˆitúubaa kira Mʉluungʉ asáakaa. Maa kaa, yeeye amʉlamurirya Núhʉ hamwi na vaantʉ viingi mufungati.✡ Na yeeye Núhʉ, avariyʉláa ʉwoloki wa Mʉluungʉ.
6 Mʉluungʉ ajáa iilaira chiirʉ míiji ya Sodóoma na Gomóora, akiimala na mooto ikava mavu. Iibweeyya ive ni kiintʉ cho laira masáare ˆmeene yari vapata vaantʉ si ˆvatúubaa kira Mʉluungʉ asáakaa sikʉ ˆjookʉuja.
7 Yeeye amʉlamurirya Lúutu,✡ mʉuntʉ mʉwoloki, yeeye ˆaaviwáa inda ni kʉyeenda ja kúri kwa avo ˆvawúnaa miiro.
8 Lúutu, mʉuntʉ mʉwoloki, iikaláa kati na kati ya avo vaantʉ. Kwa sikʉ ˆjiri foo mʉtima waachwe ʉjáa wasova mpiima maatʉkʉ vii, so koona no teera mirimo yo wuna miiro ya avo vaantʉ.
9 Sa ayo yoosi, ni kiweerwii viri Ijʉva amányire kʉvalamurirya vaantʉ vawoloki kʉri yeeye. Kei amányire kʉvalaira chiirʉ vara si ˆvari vawoloki fʉurʉ sikʉ ira yo heewa irya.
10 Na ivi ni kimaari kamwi kwa vara ˆvatúubaa ʉláku wa ufumo wa wʉuntʉ wa ʉvi, ˆvachwíjaa mati wiimiriri.
Vaantʉ avo ni vakudamu na viívaa kipeembe, voovo si voófaa kʉtʉkira baa viúumbe vya kurumwii baa woowa tʉkʉ.
11 Maa kaa, mirimʉ miija baa neembe iri na lʉviro na ngururu jeyyo, yooyo si iréetaa viloongi vya ʉloongo kwa viúumbe ivyo mbere ya Ijʉva tʉkʉ.
12 Vaantʉ ava vachwíjaa mati chochoosi kira si ˆvakimányire. Voovo viifwíine na nchúwo ˆjisiina miryʉungʉ na ˆjiimirirwaa ni kwiiteera kwa miviri yaavo, joojo javyáalwaa vii sa jikwaatwe no siinjwa. Jeyyo, noo ˆvyeene Mʉluungʉ ari vamala avo vakiindya va ʉloongo.
13 Voovo rihwa vari marema, sa marema ˆmeene vareeta kwa vaantʉ viingi. Voovo vavyeenda kʉbweeyya ʉláku waavo mʉvi namuusi kweerʉ chwe mbere ja vaantʉ. Vavyeenda kʉvakoovera mpiindi ˆvoobweeyya ngovi ja kireevi na kiláku baa kwiiyimirira tʉkʉ hamwi na nyuunyu. Ava ni ja mabandawʉ ingwii njerʉ.
14 Miiso yaavo yamema kʉyeenda na vaki va vaantʉ, ava si varékaa vii kaa tʉkʉ kʉtʉmama ʉvi. Voovo vavakóoveraa vaantʉ vara si ˆviima neeja kʉri kuruma kwaavo. Mitima yaavo yiijiviriwa kʉdiira kwiikinkima. Vajumwa ni Mʉluungʉ.
15 Vareka njira ˆyawoloka, na vatuuba njira ˆatuuba Baláamu mwaana wa Beóori. Yeeye ajáa eenda hokera misáala yo sova ʉwoloki.
16 Maa kaa, Baláamu sa ʉvi waachwe, ajáa adalaviwa ni ndákwi. Nchúwo si ˆilúusikaa, ikalʉusika kwa sawúti ya mʉuntʉ ikakitira ʉkoókoyo wa ʉwo mʉláali na mʉtwe.✡
17 Vaantʉ ava ni nchóonko ˆjʉuma, na nkʉngʉu ˆivúuntwaa ni ihúmbuuto. Mʉluungʉ aviimirya neeja haantʉ ˆkʉri kʉva na kilwiirya ˆchatʉunika du.
18 Voovo valúusikaa masáare yo kiivaa kipeembe, ˆyasiina kiintʉ. Voovo kwa ʉláku wa miviri yaavo yo yeenda ja kúri, vavahéembaa vaantʉ vara ˆviirekiré na ʉvi sikʉ ingai vii ˆjilóokire, vara ˆviiséyyiirye fuma kʉri vamwi va vara ˆviíkalaa urimirii.
19 Voovo vavaséaa vaantʉ vara ˆvarúmire viilaangye kʉva vari húuru, kʉmba voovo ni vatúmwa va ʉvi. Ni jeyyo viri, mʉuntʉ ni mʉtúmwa wa kira ˆkimʉkéndeiriraa.
20 Vaantʉ ava, viinonkola fuma uvii kwa njira yo mʉtaanga Mweenevyoosi na Mʉlamuriri YéesuKirisitʉ, koonі vakwáatirwe na vasíindirwe kei, ivyo vyaviiha, aho, viiha vari kʉlookya vya ncholo.
21 Ngaari ni pwee kwaavo, nga si vataanga njira ya ʉwoloki, kʉlookya kwiitaanga, maa de vareke ʉra ʉlairiri mʉuja ˆvakwaatiwa.

✡ **2:4** Laanga Lúka 12:5. ✡ **2:5** Laanga Ncholo 7:23. ✡ **2:7** Laanga Ncholo 19:1-29. ✡ **2:16** Laanga Ʉvalo 22–24; 31:16.

22 Vyafúmiire kwaavo ja ira mpíri ya kimaari ^iséaa, “Kúri yahíndukiraa mataika yaachwe ng’eeneevyo,” kei mpíri yiingi yasea, “Nkaamba ^yoóyyiiwe, yahíndukiraa noo walawala itoyii.”✡

3

Siku ya Mweenevyoosi

1 Vijeengi naveenda. Ihi ni baráwa yaani ya kaviri ^noovaandikira. Kuri iji baráwa iviri ni yera niise kwiinukya miryuungu yaanyu ^iri uteréere ko vakumbusikya.
2 Noosaaka nyuunyu mukumbukire masáare ^yaluuswa aho kali ni valáali na mutwe va Ijuva na ura ulairiri wa Mweenevyoosi Mulamuriri ^mwaheewa ni vatumwi vaanyu.
3 Mweeri ya vyoosi, taangi, siku ja uhero, kuuja vari vantu ^veene vindoovahenchula na ^veene vindootuuba uláku waavo muvi.
4 Kundoosea veende, “Si iichuunga akasea, kuuja ari? Hai ari de? Masáare aya noo yaaya keende vala baaba wiitu ^vakawulale, viintu vyachaala vivira vii kwaandira kuumbwa kwa weeru.”
5 Avo vantu kwa heno varimirya aho kali, Muluungu ajáa uumba kurumu na weeru kwa isáare. Weeru ijáa yuumbwa fuma kuri maaji na kwa njira ya maaji.
6 Na kwa maaji ayo, na kwa isáare raachwe, weeru ya mpiindi jira ijáa yareterwa mbula ya imalo, noyo ikamalwa ni maaji.
7 Maa kaa, kwa isáare riiro, kurumu na weeru ja haaha jacheeriwa sa mooto, jooviikwa fuuru siku ira ya ulamu na yo malwa kwa vantu si ^vatúubaa kira Muluungu ^asáakaa.
8 Vanaviitu naveenda. Kari murímiryaa kiintu kimwi, nocho ni iki, siku imwi ni ja myaaka iyana rimwi (1,000) kwa Ijuva, na myaaka iyana rimwi ni ja siku imwi.✡
9 Mweenevyoosi si achérevaa kukiimikirirya kwiichuunga kwaachwe tuku, ja ^vyeene vaantu viingi viíririkanaa. Yeeye avayímiriryaa nyuunyu, sa si asáakaa muuntu baa umwi arimire tuku. Maa kaa, kira muuntu amuvalandukire fuma uvii.
10 Siku ^yookuuja Mweenevyoosi, kuuja iri ja mwiívi. Siku iyo kurumu rimira kuri kwa sawúti nkuulu, viintu ^viri muumo chimikwa viri kwa mooto, noyo weeru na nteendo jaachwe tulwa jiri mwaaswii.
11 Haaha kooni viintu ivi viri malwa jei, ha nyuunyu ni vantu ^vari jooli moosaakwa muve? Moosaakwa muve vaaja mbere ya Muluungu, na mundookiikala mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa,
12 kunu moowoojera siku ira ya Muluungu na mookiibweeyya yuuje chaangu. Sa siku iyo, kurumu rimira kuri na mooto na viintu vyoosi ^viri muumo chakalulwa viri ni mooto.
13 Maa kaa, suusu ko tuuba vira ^vyeene iichuunga kutuheera, ni woojera tiise kurumu kufya na weeru ifya ^ng’eene iri mema uwoloki.
14 Vanaviitu naveenda. Kunu moowoojera masáare ayo, manyiki kwa kira njira mbere ya Muluungu, sa muve musiina lukwaalo na si mung’úurirwaa, na muve na mwiikalo muuja ne.
15 Moosaakwa mutaange Mweenevyoosi wiitu ni yimirirya iise sa muve na njira yo turya ulamuriri. Jeyyo noo ^vyeene Paúli mwaaniitu ^tamweenda avaandikira kunu yootumia tooti ^aheewa ni Muluungu.
16 Ayo noo ^meene alúusikaa barúwii jaachwe joosi. Yamwaari masáare ^meene yafafa kuyataanga barúwii jaachwe. Masáare ayo, vamwaari vakoókoyo na vahoho ^veene vayaválandulaa ja ^vyeene vaválandulaa Masáare yiingi ya Muluungu. Kwa njira iyo voovo viiréteraa imalo kwaavo veeneevyo.
17 Maa kaa, nyuunyu muhúmwiire taanga isáare iri. Vanaviitu naveenda. Haaha, mwiime neeja kari ji mutwaalwe na kwiingi ni ukwaata wa vantu avo, maa mureke kikomi chaanyu tuku.

✡ **2:22** Laanga Mpíri 26:11. ✡ **3:8** Laanga Sabúuri 90:4.

18 Maa kaa, nyuunyu mutuube koongererya nduwo kwa kʉra kʉmʉtaanga
Mweenevyoosi na Mʉlamuriri YéesuKirisitʉ. Nkongojima ɨve na yeeye, haaha na sikʉ
ˆjookʉʉja ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi.

Barúwa ya ncholo ya Yooháani
Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni mutumwi Yooháani kati ya myaaka ya 85-100 keende Yéesu ^avyaalwa. Yooháani aandika barúwa ihi kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu ava, Yooháani ajáa aveenda maatuku vii ja vaana na vijeengi vyaachwe (2:1, 7, 12, 18, 28; 3:7, 21; 4:1, 7).

Barúwii ihi, Yooháani avakalaamya vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube kuva kiintu kimwi na Mulúungu hamwi na Yéesu Kirisitu (2:24-27; 4:12-16). Kei avalúma kutu vareke teerera masáare ya vasíiti Kirisitu ^vari mpukii ya vaantu ^vamuruma Yéesu (2:18-23).

Yooháani avakumbusikya vaantu ^vamuruma Yéesu kuvasea, yeeye iikala hamwi na Yéesu. Yeeye amoona kwa miiso yaachwe, amuteera kwa matu yaachwe na amukwaata kwa mikono yaachwe (1:1-4). Sa jeyyo, yeeye amumányire Yéesu ni muuntu wa kikomi ajáa na ni Mwaana wa Mulúungu. Na kei avasea, Mulúungu atuheera suusu ^tamuruma Yéesu nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na nkaasu ihi ni kwa mwaana waachwe Yéesu Kirisitu iri (5:5, 11-12).

Cho kiimikirirya, Yooháani avawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa siku joosi vamweende Mulúungu na vatuube kwiiyenda voovo kwa voovo.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu noo Isáare ^riri nkaasu *1:1-4*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vave vaantu va kiweeru, kari vatuube weeru tuku *1:5-2:27*
Vaantu ^vamuruma Yéesu viiyende kwa kweenda kwa Kirisitu *2:28-4:6*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vave kiintu kimwi na Mulúungu na vindooyeren'ya mitima yoosi *4:7-5:12*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vatúryaa nkaasu ya siku ^jisiina uhero kuri Yéesu *5:13-21*

Isáare ra Nkaasu

1 Iki noo ^cheene toovavariyurira. Kira ^kijáa kimwaari baa ncholo✡ si inaanda, kira ^takiteera, kira ^tachoona na miiso yiiswi, kira ^takilaanga, ^takikwaata na mikono yiiswi noo Isáare ra nkaasu ya siku ^jisiina uhero.

2 Nkaasu iyo yavariyulwa, na suusu twiiyona, na tookoonekya kikomi na tookaarya nkaasu ya siku ^jisiina uhero, iyo ^ijáa na Taáta na ^yavariyulwa kuri suusu.✡

3 Toovawyiira nyuunyu kira ^tachoona na ^tateera, sa nyuunyu muve kiintu kimwi na suusu. Na kuva kiintu kimwi kwiiswi ni kuva kiintu kimwi na Taáta na Mwaana waachwe YéesuKirisitu.

4 Aya ni kuyaandika tiise sa kuvyeenda kwiiswi voosi,* kukiimane.

Kuyeendera Kiweerwii

5 Masáare ^tateera fuma kwaachwe, na ^toovawyiira nyuunyu, noo aya, Mulúungu ni kiweeru na kuri yeeye kusiina kilwiirya chochoosi tuku.

6 Koonі taséire ni kiintu kimwi turi ne na kunu tooyeendera kilwiiryii, ni uloongo toolúusa, na si tootumama kira cha kimáári tuku.

7 Maa kaa, koonі tooyeendera kiweerwii ja yeeye ^vyeene ari kuri kiweeru, ni kiintu kimwi ^turi suusu kwa suusu na sakami ya Yéesu Mwaana waachwe ni tujirula yiise na uvi woosi.

8 Koonі taséire tusiina uvi tuku, tookiikoovera suusu veeneevyo na kira kikomi si kiri kuri suusu tuku.

✡ **1:1** Laanga Ncholo 1:1; Yooháani 1:1-3. ✡ **1:2** Laanga Yooháani 1:14. * **1:4** ***kuvyeenda kwiiswi voosi:*** Nakáala jiingi ja kali jasea, *Kuvyeenda kwaanyu.*

9 Koonɨ talúusire ʉvɨ wiitʉ kʉrɨ yeeye, yeeye nɨ wo kiilaangiwa na nɨ mʉwoloki, yeeye sea arɨ ʉvɨ wiitʉ wasírire na tujirʉla arɨ na kʉsova ʉwoloki koosi.
10 Koonɨ taséire sɨ tabweeyya ʉvɨ tʉkʉ, toomʉbweeyya yeeye ave mʉloongo na isáare raachwe sɨ rɨrɨ kʉrɨ suusu tʉkʉ.

2

1 Vaana vaanɨ vaduudi naveenda. Nɨ kʉvaandɨkɨra niise aya sa mʉdɨire bweeyya ʉvɨ. Maa kaa, koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi abwéeyyiirye ʉvɨ, amwaarɨ ʉmwɨ wo tʉlʉʉsɨkɨra kwa Taáta na noo YéesuKirisitʉ Mʉwoloki.
2 Yeeye noo mpóryo yo seyya ʉvɨ wiitʉ, maa kaa, sɨ sa ʉvɨ wiitʉ vii tʉkʉ, baa kei sa ʉvɨ wa weerʉ yoosi.

Kʉkwaatya Ʉlairiri Waachwe

3 Ɨkɨ noo ˆchabwéeyyaa tʉtaange tamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, nɨ koonɨ tookwaata ndairiri jaachwe.
4 Ʉra ˆaséaa, “Namʉmányire,” na sɨ akwáatyaa ndairiri jaachwe, ʉwo nɨ mʉloongo na kɨra kɨmáárɨ kisiina kʉrɨ yeeye tʉkʉ.
5 Maa kaa, ʉra ˆakwáatyaa isáare raachwe, ʉwo kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ kwakiimana kʉrɨ yeeye kamwɨ. Kwa ɨrɨ tamányire nɨ kʉrɨ yeeye ˆtʉrɨ.
6 Yoyoosi ˆaséaa iíkalaa kʉrɨ yeeye, asaakwa abweeyye ja ˆvyeene Yéesu abweeyya.

Ʉlairiri Mufya wo Kiiyenda

7 Vanaviitʉ naveenda. Sɨ noovaandɨkɨra ʉlairiri mufya tʉkʉ, maa kaa, ˆmʉjáa mʉʉtɨite keende aho ncholo.✡ Na ʉwo ʉlairiri ˆmʉjáa mʉʉtɨite nɨ ɨro isáare ˆmʉjáa noro.
8 Baa neembe nɨ jeyyo, ʉlairiri ˆmweene noovaandɨkɨra nɨ mufya, noo kʉsea, rɨra isáare ˆrɨrɨ kɨkomi isii yaachwe na isii yaanyu, sa kilwiirya choolooka na kɨweerʉ cha kɨkomi chaándire lava.
9 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaséaa amwaarɨ kʉrɨ kɨweerʉ, maa kaa, amʉsʉʉla mwaanaavo, ʉwo akaarɨ kilwiiryii.
10 Ʉra ˆamweenda mwaanaavo ʉwo iíkalaa kɨweerwii, na kusiina kɨintʉ ˆchoomʉbweeyya iikunguvale tʉkʉ.
11 Maa kaa, yoyoosi ˆamʉsʉʉla mwaanaavo, ʉwo nɨ kilwiiryii arɨ, kei ayéenderaa kilwiiryii na sɨ amányire baa kʉʉntʉ ˆyoodoma tʉkʉ, sa kilwiirya chamʉhokurya miiso.
12 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vaana vaanɨ vaduudi,
nyuunyu ʉvɨ waanyu wasewa wasírire sa irina raachwe.
13 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamʉtaanga,
yeeye ˆajáa amwaarɨ baa ncholo sɨ ɨnaanda.
Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwamusiinda ʉra Mʉvɨ.
Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vasinga vaduudi,
sa nyuunyu mwamʉtaanga Taáta.
14 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamʉtaanga
yeeye ˆajáa amwaarɨ baa ncholo sɨ ɨnaanda.
Nɨ kʉvaandɨkɨra niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwatɨite ngururu,
na isáare ra Mʉlʉʉngʉ riíkalaa kʉrɨ nyuunyu,
na nyuunyu mwamusiinda ʉra Mʉvɨ.

Karɨ Mweéndaa Weerʉ Tʉkʉ

✡ **2:7** Laanga Yooháani 13:34.

15 Karɨ mweéndaa mavɨ ˆyarɨ kʉrɨ weerʉ tʉkʉ, baa na viintʉ ˆviri kʉrɨ weerʉ tʉkʉ. Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi ɨɨyéndire weerʉ, kweenda kwa Taáta sɨ kʉrɨ kʉrɨ yeeye tʉkʉ.
16 Sa kɨra kɨɨntʉ ˆkɨrɨ kʉrɨ weerʉ, noo kʉsea, baa ja ʉláku wa mʉvɨrɨ, ʉláku wa miiso yaachwe, na kwiivaa kɨpeembe ˆkwaréetwaa nɨ usúngaati, sɨ vifúmaa kʉrɨ Taáta tʉkʉ, maa kaa, nɨ kʉrɨ weerʉ ˆvifúmaa.
17 Na weerʉ nɨ looka yiise na ʉláku waachwe, maa kaa, ʉra ˆatúmamaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, nɨ nkaasʉ arɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

Vasíiti Kirisitʉ

18 Vasinga naveenda. Iji nɨ mpɨɨndɨ jo herererya. Ja ˆvyeene mwateera, musíiti Kirisitʉ amwaarɨ yookʉʉja, jeyyo vasíiti Kirisitʉ ˆvarɨ foo vamwaarɨ vahúmwɨɨre kʉʉja. Sa isáare ɨrɨ tahúmwɨɨre taanga, iji nɨ mpɨɨndɨ jo herererya.
19 Vafuma kʉrɨ suusu, maa kaa, sɨ vajáa viitʉ tʉkʉ. Sa ngaarɨ vajáa nɨ viitʉ, ngaarɨ viikala na suusu. Kufuma kʉrɨ suusu koonekya baa ʉmwɨ vii waavo sɨ ajáa wiitʉ tʉkʉ.
20 Nyuunyu mwahakwa makuta nɨ ʉra ˆArɨ Mʉʉja, na nyuunyu voosi mwakɨmányire kɨmáárɨ.
21 Sɨ navaandɨkɨra nyuunyu atɨ sɨ mʉkɨmányire kɨmáárɨ tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu mwakɨmányire kɨmáárɨ, na mwamányire kusiina ʉloongo wowoosi ˆufúmaa kʉrɨ kɨmáárɨ tʉkʉ.
22 Mʉloongo nɨ ani? Mʉloongo nɨ mʉʉntʉ ˆaséaa Yéesu sɨ Masía tʉkʉ. Mʉʉntʉ ˆarɨ jeyyo noo musíiti Kirisitʉ, noo kʉsea, yeeye amʉhéeraa moongo Taáta na Mwaana.
23 Mʉʉntʉ ˆaséaa Yéesu sɨ Mwaana tʉkʉ, ʉwo sɨ arɨ na Taáta tʉkʉ. Na yoyoosi ˆarɨ ruma na ˆarɨ sea Yéesu nɨ Mwaana, atɨɨte Taáta.
24 Kʉrɨ nyuunyu, kɨra ˆmwakɨteera keenda ncholo, laangi neeja chiikale kʉrɨ nyuunyu. Koonɨ kɨra ˆmwakɨteera keenda ncholo chookiikala kʉrɨ nyuunyu, nyuunyu kʉva mʉrɨ kɨɨntʉ kɨmwɨ na Mwaana na Taáta.
25 Ɨkɨ noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ iichuunga kʉrɨ suusu, noo kʉsea, nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.
26 Nɨ kʉvaandɨkɨra niise masáare aya vaantʉ vara ˆvooyera kʉvatwaala na ivarwii.
27 Kʉrɨ nyuunyu, Mʉlʉʉngʉ avaheera Mʉtɨma Mʉʉja ˆiíkalaa isii yaanyu. Ʉwo noo ˆarɨ vakiindya kɨra kɨɨntʉ. Ukiindya waachwe nɨ wa kɨmáárɨ sɨ wa ʉloongo tʉkʉ. Sa jeyyo, sɨ yoosaakwa mʉʉntʉ avakiindye tʉkʉ.✡ Ja ˆvyeene Mʉtɨma avakiindya, mwaava kɨɨntʉ kɨmwɨ na Kirisitʉ.

Vaana va Mʉlʉʉngʉ

28 Haaha, nyuunyu vaana vaanɨ vaduudi, mʉve kɨɨntʉ kɨmwɨ ne, sa ˆarɨ variyʉlwa, mʉve mwiitema, mʉdɨɨre koona soni mbere yaachwe, mpɨɨndɨ ja kʉʉja kwaachwe.
29 Koonɨ mootaanga yeeye nɨ mʉwoloki, nyuunyu mwamányire kɨra ˆatúmamaa ʉwoloki, avyaalwa nɨ yeeye.

3

1 Laangi kweenda ʉkʉ kʉkʉʉlʉ ˆkweene atʉheera Taáta, suusu twaanɨrɨrwe vaana va Mʉlʉʉngʉ! Jeyyo noo ˆvyeene tʉrɨ! ˆCheene choobweeyya weerʉ ɨdɨɨre kʉtʉtaanga nɨ sa viintʉ weerʉ sɨ yamʉtaanga yeeye.
2 Vanaviitʉ naveenda. Haaha tʉrɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, sɨ vinavariyʉlwa nɨ joolɨ tʉrɨ kʉva tʉkʉ, suusu tamányire ˆviri variyʉlwa, kʉva tʉrɨ ja Kirisitʉ, sa moona tʉrɨ ja ˆvyeene arɨ.
3 Kɨra mʉʉntʉ ˆamwiiláangyaa yeeye, iitálaryaa ja viintʉ Yéesu ˆarɨ ʉteréere mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
4 Kɨra mʉʉntʉ ˆabwéeyyaa ʉvɨ, ʉwo awúnaa miiro, noo kʉsea ʉvɨ nɨ kuwuna miiro.
5 Maa kaa, suusu tamányire, yeeye avariyʉlwa sa aseyye ʉvɨ, na isii yaachwe kusiina ʉvɨ tʉkʉ.

✡ **2:27** Laanga Yooháani 14:26.

6 Jeyyo, kira muuntu ^iikalaa isii yaachwe si atúmamaa uvi tuku. Kira muuntu ^atúmamaa uvi si amoona yeeye tuku baa si amutaanga tuku.
7 Vaana vaani vaduudi, kari murume muuntu yoyoosi avakoovere tuku. Kira muuntu ^atúmamaa uwoloki, uwo ni muwoloki, ja yeeye ^vyeene ari muwoloki.
8 Ura ^atúmamaa uvi ni wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi, ^ratumamáa uvi keende aho ncholo. ^Cheene chabweeyya Mwaana wa Muluungu avariyulwe, ni kumala miri mo ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi.
9 Yoyoosi ^avyaalwa ni Muluungu si atúmamaa uvi tuku, sa mbeyu ya Muluungu yiikalaa isii yaachwe, baa si ari daha tumama uvi tuku, sa yeeye avyaalwa ni Muluungu.
10 Maa kaa, muuntu si ^abwéeyyaa uwoloki, noo kusea ura si ^amweenda mwii-waachwe, uwo si ari mwaana wa Muluungu tuku. Jeyyo, noo ^vyeene tutáangaa kikomi vaana va Muluungu na vaana va Ikúúlu ra Mirimu Mivi.

Mwiiyende Nyuunyu kwa Nyuunyu

11 Masáare ^mwateera keende ncholo noo aya, twiiyende suusu kwa suusu.
12 Kari muve ja Kaíni tuku, ura ^ajáa wa Muvi akamuulaa mwaanaavo.✡ Ni sa che amuulaa? Sa miri mo yaachwe ijáa ni yaviiha na ya mwaanaavo ijáa ni ya uwoloki.
13 Sa jeyyo, vanaviitu, kari muhwáalalaa kooni weeru yavaswíire tuku.
14 Suusu tamányire talooka fuma inkwyii tukiingira nkaaswii, sa taveenda vaaniitu. Ura si ^amweenda mwaanaavo iikalaa inkwyii.✡
15 Yoyoosi ^amusuula mwaanaavo ni muulai, na mwamányire muulai asiina nkaasu ya siku ^jisiina uhero isii yaachwe tuku.
16 Jei noo ^vyeene tataanga kweenda kwa Muluungu, Yéesu Kirisitu atoola nkaasu yaachwe sa suusu. Naasu tasaakwa tutoole nkaasu yiitu sa vaaniitu.
17 Kooni muuntu atiite usúngaati wa weeru ihi na akamoona mwaanaavo ^asiina kiintu, maa kaa, adiire kumoonera mbavariri, jooli kweenda kwa Muluungu kuri kuva kiintu kimwi ne?
18 Vaana vaani vaduudi, kari twiiyende na milomo vii tuku au kwa lurimi vii tuku, maa kaa, kwa miri mo na kimáári.
19 Jei taanga turi suusu ni va kikomi na tuurya turi mitima yiitu mbere ya Muluungu.
20 Baa neembe mitima yiitu yiindootulamurira, suusu taanga turi Muluungu ni mukuulu kulookya mitima na yeeye amányire kira kiintu.
21 Vanaviitu naveenda. Kooni mitima yiitu si yootulamurira, kwiitema turi mbere ja Muluungu.
22 Chochoosi ^talóombaa, tahókeraa fuma kwaachwe, sa tatúubaa ulairiri waachwe na tatúmamaa yara ^yamweéryaa mutima.
23 Uhu noo ulairiri waachwe, suusu turirume irina ra Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu, na twiiyende suusu ja yeeye ^vyeene atulairirya.
24 Vara ^vakwáataa ndairiri jaachwe vavíjaa kiintu kimwi ne na yeeye avíjaa kiintu kimwi novo. Suusu tamányire Muluungu iikalaa kuri suusu. Sa jooli? Sa yeeye atuheera Mutima waachwe Muuja.

4

Kutaanga Mutima

1 Vanaviitu naveenda. Kari murúmaa kira muuntu ^aséaa atiite mutima tuku, maa kaa, simbuli neeja moone kooni uwo muuntu yoolongoolwa ni Mutima fuma kwa Muluungu, sa valáali na mutwe va uloongo ^vari foo vafúmiire aha weerwii.
2 Jei noo ^vyeene muri taanga Mutima wa Muluungu, kira mutima ^uri ruma na ^ari sea Yéesu noo Masía na uuja na muviri, uwo longoolwa iise ni mutima fuma kwa Muluungu.

✡ **3:12** Laanga Ncholo 4:1-8. ✡ **3:14** Laanga Yoohaani 5:24.

3 Mʉtima wowoosi ʉra sɨ ˆumurúmaa Yéesu, ʉwo sɨ wafuma kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Na ʉhʉ noo mʉtima wa musíiti Kirisitʉ ʉra ˆmwateera wookʉʉja, nowo wuújire kʉrɨ weerʉ.
4 Maa kaa, vaana vaanɨ vaduudi, nyuunyu nɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ, kei, nyuunyu mwahʉmʉla vasiinda avo valáali na mʉtwe va ʉloongo. Sa ʉra ˆarɨ isii yaanyu atɨɨte ngururu kʉlookya ʉra ˆarɨ kʉrɨ weerʉ.
5 Voovo nɨ va ʉhʉ weerʉ, noo ˆchooreka vakíindyaa masáare ya ʉhʉ weerʉ na vaantʉ va ʉhʉ weerʉ vavatéereraa.
6 Maa kaa, suusu nɨ va Mʉlʉʉngʉ. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, atʉtéeraa, na ʉra ˆsɨ wa Mʉlʉʉngʉ, ʉwo sɨ atʉtéereraa tʉkʉ. Kwa njɨra ɨyo twatáangaa Mʉtima wa kɨmáárɨ na mʉtima wa ʉkwaata.

Mʉlʉʉngʉ nɨ Kweenda

7 Vanaviitʉ naveenda. Twiiyende, sa kweenda kwafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaveenda viivaachwe, ʉwo avyaalwa nɨ Mʉlʉʉngʉ na amʉmányire Mʉlʉʉngʉ.
8 Ʉra sɨ ˆeenda, sɨ amʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ nɨ kweenda.
9 Mʉlʉʉngʉ atoonekya kweenda kwaachwe, ko mʉtʉma Mwaana waachwe wa mpeke kʉrɨ weerʉ, sa suusu tʉpate nkaasʉ kʉtweera kwaachwe.
10 Jei noo ˆvyeene kweenda kʉrɨ, sɨ suusu tʉjáa twamweenda Mʉlʉʉngʉ ta tʉkʉ, maa kaa, yeeye atweenda fʉʉrʉ akamʉtʉma Mwaana waachwe ave mpóryo yo seyya ʉvɨ wiitʉ.
11 Vanaviitʉ naveenda. Sa viintʉ Mʉlʉʉngʉ ˆatweenda jei, baa suusu toosaakwa kwiiyenda.
12 Kusiina mʉʉntʉ ˆanamoona Mʉlʉʉngʉ mpɨindɨ joosi tʉkʉ. Koonɨ twiiyéndire suusu kwa suusu, Mʉlʉʉngʉ kʉva iise kɨintʉ kɨmwɨ na suusu na kweenda kwaachwe kiimikiririwa kwiise kʉrɨ suusu.
13 Suusu tamányire twiíkalan'yaa ja kɨintʉ kɨmwɨ na Mʉlʉʉngʉ na yeeye Mʉlʉʉngʉ iíkalan'yaa ja kɨintʉ kɨmwɨ na suusu, sa yeeye atʉheera Mʉtima waachwe.
14 Suusu toona na toonekya kɨkomi, Taáta amʉtʉma Mwaana waachwe ave Mʉlamuriri wa weerʉ.
15 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆaruma na ˆaséaa Yéesu nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ avijáa kɨintʉ kɨmwɨ ne, ne kɨintʉ kɨmwɨ na Mʉlʉʉngʉ.
16 Suusu tamányire ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ atweenda na suusu tavɨika kuruma kwiitʉ kʉrɨ kweenda kwaachwe.
Mʉlʉʉngʉ nɨ kweenda. Yoyoosi ˆavíjaa kɨintʉ kɨmwɨ na kweenda, ʉwo avíjaa kɨintʉ kɨmwɨ na Mʉlʉʉngʉ na Mʉlʉʉngʉ avíjaa kɨintʉ kɨmwɨ ne.
17 Kwa njɨra ɨyo, kweenda kwakiimana kʉrɨ suusu sa tʉve na kwiitema sikʉ ɨra ya ʉlamu, sa ja ˆvyeene Yéesu arɨ, noo ˆvyeene tʉrɨ suusu aha weerwii.
18 Kʉʉntʉ ˆkʉrɨ na kweenda, kusiina woowa tʉkʉ, kweenda kwa kɨkomi, kwakíbiryaa woowa woosi, sa kʉlaɨrwa chiirʉ kwaréetaa woowa. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ na woowa, kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ sɨ kʉna kiimana isii yaachwe tʉkʉ.
19 Suusu tatɨɨte kweenda sa Mʉlʉʉngʉ noo atweenda ta ncholo.
20 Koonɨ mʉʉntʉ aséire amweenda Mʉlʉʉngʉ na kʉnʉ amʉsʉʉla mwaanaavo ˆamuruma Yéesu, ʉwo nɨ mʉloongo. Sa koonɨ mʉʉntʉ sɨ amweenda mwaanaavo ʉra ˆyoomoona, sɨ arɨ daha kʉmweenda Mʉlʉʉngʉ sɨ ˆanamoona tʉkʉ.
21 Ʉhʉ noo ʉlairiri fuma kwaachwe, yoyoosi ˆamweenda Mʉlʉʉngʉ asaakwa amweende mwaanaavo.✡

5

Kumuruma Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ Kwasíindaa Weerʉ

✡ **4:21** Laanga Valáawi 19:28; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:4-5; Maáriki 12:30-31.

1 Kira muuntu ˆamurúmaa Yéesu ni Masía, uwo ni mwaana wa Mululungu. Kei kira muuntu ˆamweenda Taáta, amweenda na mwaana ˆavyaalwa ni uwo Taáta.
2 Jei noo ˆvyeene tatáangaa taveenda vaana va Mululungu, ko mweenda Mululungu na kukwaatya ndairiri jaachwe.
3 Kumweenda Mululungu, ni kukwaatya ndairiri jaachwe. Kei ndairiri jaachwe si jarutaha tuku,
4 sa kira ˆavyaalwa ni Mululungu, uusíindaa weeru. Kuruma kwiitu noo njira yo kuusiinda weeru.
5 Ni ani ˆadáhaa kuusiinda weeru? Ni ura ˆmweene arúmaa Yéesu ni Mwaana wa Mululungu.

Koonekya Yéesu ni Mwaana wa Mululungu

6 Yéesu Kirisitu yeeye ni muuntu kikomi, yeeye uuja kwa maaji na sakami. Yeeye si uuja kwa maaji vii tuku, maa kaa, kwa maaji na sakami. Na Mutima wa Mululungu noo ˆwoónekyaa ayo, sa Mutima ni kikomi.
7 Jeyyo kwatiite viintu vitatu ˆvyoónekyaa kikomi:
8 Mutima, maaji na sakami, ivi vyoosi vitatu viirúmiraa kiintu kimwi.
9 Kooni tarúmaa koonekya kikomi kwa muuntu, koonekya kwa Mululungu kwalookya sa koonekya uko ni kwa Mululungu mweeneevyo. Ne oonekya kwa Mwaana waachwe.
10 Kira muuntu ˆamurúmaa Mwaana wa Mululungu atiite koonekya kura kuri mutimii waachwe. Maa kaa, ura si ˆamurúmaa jei, aséaa Mululungu ni muloongo sa si arúmaa koonekya ˆkweene Mululungu oonekya kuri Mwaana waachwe tuku.
11 Na koonekya uko noo uku, Mululungu atuheera nkaasu ya siku ˆjisiina uhero na nkaasu iyo twiipátaa kwa Mwaana waachwe.
12 Ura ˆari na Mwaana wa Mululungu, uhu atiite nkaasu iyo ya siku ˆjisiina uhero. Ura ˆasiina Mwaana wa Mululungu uwo asiina nkaasu ya siku ˆjisiina uhero tuku.

Nkaasu ya Siku ˆJisiina Uhero

13 Ni kuvaandikira niise masáare aya nyuunyu ˆmwaruma irina ra Mwaana wa Mululungu sa mutaange mwatiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
14 Suusu twiima neeja mbere ya Mululungu sa tamányire kikomi, kooni talóombire kiintu ja ˆvyeene asáakaa, kututeera ari.
15 Sa viintu tamányire yeeye atutéereraa kira ˆturi muloomba, kei tamányire atuhéeraa vyoosi ˆtamulóombaa.
16 Kooni muuntu amwiíne munduu waachwe yoobweeyya uvi si ˆuri wa inkwya, asaakwa aloombe, na Mululungu kumuheera ari uwo muuntu nkaasu, kiintu ˆnooluusa aha ni vara uvi waavo ˆusiri wa inkwya. Umwaari uvi wa inkwya si nooluusa aloombe sa uwo tuku.
17 Kiintu chochoosi ˆchasova uwoloki ni uvi, maa kaa, umwaari uvi ˆusiri wa inkwya.
18 Tamányire ura ˆavyaalwa ni Mululungu si atúmamaa uvi tuku,✡ sa Mululungu amwiímiriraa sa kura kuva Mwaana waachwe, na ura Muvi si ari daha kumusaasya tuku.
19 Suusu tamányire turi vaana va Mululungu na weeru yoosi ni isi iri ya wiimiriri wa ura Muvi.
20 Kei suusu tamányire Mwaana wa Mululungu uuja, ne atuheera suusu umanyi sa tudahe kumutaanga yeeye ˆari Kikomi. Na suusu ni kiintu kimwi ˆturi na yeeye, yeeye ˆari Kikomi, noo kusea kiintu kimwi na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu. Uhu noo Mululungu wa kikomi na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
21 Vaana vaani vaduudi, iyimiriri nyuunyu veeneevyo fuma kuri vidabalaíyo.

✡ **5:18** Laanga 1 Yooháani 3:9.

Barúwa ya kaviri ya Yooháani

Mulongooryo

Barúwa ihi, ni ya kaviri ^yaandikwa ni mutumwi Yooháani. Yooháani aandika barúwa ihi nkufi kwa mpuka ya vaantu ^veene aviimiriráa. Mpuka iyo, yeeye iiyaniriira íyo na vaana vaachwe (1:1). Yooháani iiwyiira mpuka iyo ituube kuteerera ulairiri wa Yéesu wo kiiyenda voovo kwa voovo (1:5-6). Kei Yooháani avaluma kutu vandootaanga ukiindya wa Kirisitu na ukiindya wa uloongo. Ukiindya uwo muvi, wareetwa ni vakooveri vara ^vamusiita Yéesu ni Masía na uuja kwa muviri wa muuntu (1:7-8).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-3*
Mwiikalo wo kiiyenda *1:4-6*
Kusiita vara ^vamusiita Kirisitu *1:7-11*
Masáare yo herererya *1:12-13*

Lumbi

1 Lumbi kufuma kwa moosi mulongooli wa vaantu ^vamuruma Yéesu. Ni kwaandikira niise weewe íyo ^usaawulwa ni Mululungu hamwi na vaana vaako. Niini kimaari naveenda. Maa kaa, si niini vii tuku ^naveenda, baa vaantu viingi voosi vamányire kimáári.
2 Suusu taveenda, sa takwaatya kimáári mitimii yiitu na veera kiri muumo kwa siku ^jisiina uhero.
3 Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta na fuma kwa Yéesu Kirisitu, Mwaana wa Taáta kuva jiri na suusu kuri kimáári na kwiiyenda.

Kimáári na Kwiiyenda

4 Neeriwa mutima maatuku vii kuteera vamwi va vaana vaanyu ^vamwaari vootuuba njira ya kimáári, ja ^vyeene Mululungu Taáta atulairirya.
5 Haaha íyo nooloomba twiiyende. Si noovaandikira ulairiri mufya tuku, maa kaa, ni ulairiri u'ura tujáa tatiite keende ncholo.✡
6 Kweenda noo uku, yasaakwa suusu twiikale ko tuuba ndairiri ja Mululungu. Na uhu noo ulairiri ^mwateera keende aho ncholo, moosaakwa voosi mwiikale ko kiiyenda.
7 Vakwaata ^vari foo vara si ^vaséaa, Yéesu noo Masía na uuja na muviri wa muuntu, vafúmiire aha weerwii.✡ Muuntu ^alúusaa jeyyo ni mukwaata na ni musíiti Kirisitu.
8 Haaha nyuunyu mwiiyimiriire neeja kari ji mutaahe kira ^mwakitumamira tuku, maa kaa, mupate kunáálo yaanyu ^yakiimana.✡
9 Ura si ^akwáatyaa ukiindya wa Kirisitu, maa kaa, akuureka, uwo asiina Mululungu tuku. Maa kaa, ura ^akwáatyaa ukiindya uwo, avatiite voosi, Taáta na Mwaana.
10 Haaha koon muuntu uújire na kwaanyu na avaretere ukiindya ^wiísimire na uhu, muteengyi na kaayii jaanyu tuku na muluumbyi tuku.
11 Muuntu yoyoosi ^ari muteengya kuva ari hamwi na nteendo mbi ja uwo muuntu.

Lumbi jo Kiimikirirya

12 Natiite masáare ^yari foo yo vawyiira, maa kaa, si noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatáasi tuku. Kiri vyoova jeyyo, nookiilaangya kuuja ndiri na kwaanyu nduusike na nyuunyu miiso kwa miiso, sa kweerya mitima kwiiswi kukiimane.
13 Vaana va iruumbu raako ^asaawulwa, vakulúumbiirye.

✡ **1:5** Laanga Yooháani 13:34. ✡ **1:7** Laanga 1 Yooháani 4:2-3. ✡ **1:8** Laanga 1 Vakoríinto 3:10-15.

Barú̱wa ya katatu ya Yoohá̱ani
Mulongooryo

Barú̱wa ihi, ni ya katatu ^yaandikwa ni mutumwi Yoohá̱ani. Yoohá̱ani aandika barú̱wa ihi nkufi kwa mwiimiriri wa vaantu ^vamuruma Yéesu ^asewáa Gáayo (1:1). Barúwii ihi, Yoohá̱ani amuduumbiriira Gáayo sa viintu ^ajáa avateengya vaantu ^vamuruma Yéesu ^veene yeeye Yoohá̱ani ajáa avatuma na kwa Gáayo (1:5-8).

Kiintu chiingi Yoohá̱ani aluusa barúwii ihi ni muuntu umwi ^aséwaa Diotiréefe. Uhu Diotiréefe avakaan'yáa vaantu ^vamuruma Yéesu vareke kundoovateengya vakiindya va Masáare Maaja (1:9-10). Na wiingi aluusa ni Demetirío, uhu iikaláa mwiikalo wa kikomi (1:12).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuvyeenda *1:1-4*
Mutima wo kiitoola kwa vaantu ^vamuruma Yéesu *1:5-8*
Mirimo mivi ya Diotiréefe *1:9-10*
Mirimo miija ya Demetirío *1:11-12*
Masáare yo herererya *1:13-15*

Lumbi

1 Niini moosi mulongooli, nookwaandikira weewe Gáayo, kijeengi chaani ^nakweenda kikomi.

2 Kijeengi chaani ^nakweenda, nooloomba muviri waako uwyiire kiriwi, ja ^vyeene nkaasu yaako yoowyiira kiriwi.

3 Neeriwa mutima maatuku vii ni vaaniitu vamwi vara ^vuuja na aha vakaangwyiire ^vyeene utúubaa njira ya kikomi. Mwiikalo waako na nteendo jaako ni ja kikomi mpiindi joosi.

4 Kisiina kiintu ^chaanjéryaa mutima tuku, ja kuteera vasinga vaani kiikala viise ko tuuba kikomi.

Kukwaata Neeja Vatumami va Mweenevyoosi

5 Kijeengi chaani ^nakweenda, kira mpiindi ^uri kaambirirya vaaniitu na hasa vayeni, woónekyaa ^vyeene uri wo kiilaangiwa.

6 Avo vaaniitu voonekya kikomi mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu aha, viintu ^waboohya mutima. Kalaama vaambirirye vatuube luyeendo lwaavo ja ^vyeene iri mweerya mutima Muluungu.

7 Sa vatumami ava vakwaata luyeendo lwaavo, sa vatumame murimo wa Kirisitu baa hokera nyambirirya yoyoosi fuma kwa vaantu si ^vamumányire Muluungu tuku.

8 Haaha suusu tasaakwa tuvaambirirye vaantu ja ava, sa baa suusu tuve hamwi novo kutumama murimo wo vawyiira vaantu kimáári cha Muluungu.

Diotiréefe na Demetirío

9 Nijáa navaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, maa kaa, Diotiréefe uhu ^eenda kuva wa ncholo, si asaaka kuunteerera baa kiduudi vii tuku.

10 Haaha ^ndiri kuuja, yaviika ndiri kiweerwii masáare yoosi ^atúmamaa, noo kusea, masáare mavi yo tulongowererya. Si jeyyo vii tuku, yeeye si avatéengyaa vaaniitu ^vari luyeendwii tuku, kei indookaan'ya baa vaantu viingi vareke vateengya. Na kooni voosaaka vateengya, yeeye avakítiraa na avakíbiryaa fuma kuri mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu!

11 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, karɨ utuube wiijuviri mʉvɨ tʉkʉ, tuuba wiijuviri mʉʉja. Kɨra ˆatúmamaa maaja, nɨ wa Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, ʉra ˆatúmamaa mavɨ, sɨ anamoona Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
12 Kɨra mʉʉntʉ yoomʉdʉʉmba Demetirío, na mɨrɨmo yaachwe kɨkomi yoónekyaa nɨ mʉʉja. Baa suusu toomʉdʉʉmba yeeye nɨ mʉʉntʉ mʉʉja, na weewe ʉmányire koonekya kwiiswi nɨ kwa kɨkomi.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

13 Natɨɨte masáare ˆyarɨ foo yo vawyɨɨra, maa kaa, sɨ noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatáasi tʉkʉ.
14 ˆVyeene nookiilaangya kwiiyona tʉrɨ chaangʉ, aho, lʉʉsɨka tʉrɨ miiso kwa miiso.
15 Mwiikalo mʉʉja ʉve na weewe. Vijeengi viiswi va aha vookuluumbya. Naawe tuluumbirye vijeengi viiswi ʉko ʉmwɨ ʉmwɨ kwa irina raachwe.

Barúwa ya Yúuda
Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Yúuda mwaanaavo na Yaakúupu (1:1). Na vamanyi vaséaa yaandikwa kati ya myaaka ya 65-70 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Yúuda na Yaakúupu ni vaanaavo na Yéesu vajáa (Matáayo 13:55; Maáriki 6:3). Yúuda aandika masáare aya kwa vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu.

Yúuda oonekya kiintu ˆasaakáa aandike lwa ncholo ni ulamuriri (1:3). Maa kaa, avarindula murywungu waachwe akaandika masáare yo vadalavya vaantu ˆvariingiriráa kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu, de vandoovalongowera masáare ya nduwo ya Muluungu. Yúuda avawyiira vaantu ˆvamuruma Yéesu valaange neeja kari vakumuririwe tuku ni avo vakiindya va uloongo (1:17-21). Vakiindya avo vavakiindyáa vavalandule nduwo ya Muluungu sa ivarumire vatuube kiikala ja kúri (1:4). Kei vamusiitáa Yéesu ja Mweenevyoosi na baa vahiintikira mirimu ya kurumwii (1:8-10). Barúwa ihi yavawyiira vaantu ˆvamuruma Yéesu vakasane kukwaatya kumwiilaangya kwaavo Yéesu na vatuube tamanya na mbere (1:20-21).

Lumbi

1 Niini Yúuda mutumami wa YéesuKirisitu, ndiri mwaanaavo na Yaakúupu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ˆmwaanirirwa ni Muluungu Taáta. Yeeye Muluungu aveenda na avaálamiraa sa Yéesu Kirisitu.
2 Riiso ra wuuja, mwiikalo muuja na kwiiyenda ˆkuri foo kuve na nyuunyu.

Ulamu wa Vakiindya va Uloongo

3 Vanaviitu naveenda. Nijáa natiite mpiima yo vaandikira masáare ya ulamuriri voosi ˆtatiite. Maa kaa, niíne nasaakwa nivaandikire na nivaloombe munumuunu, mukwaate neeja kura kuruma ˆkweene vaantu vaaja vakwaatiwa kamudu kwa mpiindi joosi.
4 Ni vaandikira niise aya sa kwatiite vaantu ˆviifenyekererya kimbiso kuri nyuunyu, vaantu ava keende aho kali, vaandikirwa kuheewa irya iri. Ava ni vara si ˆvatúubaa kira Mulungu wiitu ˆasáakaa, na kei, vaválandulaa masáare ya nduwo yaachwe sa yavarumire vayeende ja kúri. Kei, vamuhéeraa moongo Yéesu Kirisitu, yeeye ˆari Mweenevyoosi na Mweeneevyo wiitu yeemweene.
5 Haaha noosaaka nivakumbusikye baa neembe mumányire aya masáare, Mweenevyoosi ajáa avalamurirya ta Viisiraéeli fuma Mísiri, maa de akavamala vara si ˆvamuruma.✡
6 Kei kumbukiri ira mirimu ˆmyeene si yiimirira nkalo jaavo ja wiimiriri. Ikareka nkalo jaavo ja mwiikalo waavo wa ufumo. Mulungu iichuunga minyololwii kwa siku ˆjisiina uhero, kuuntu ˆkuri na kilwiirya kunu yoowoojera ulamu wa siku ira nkuulu.
7 Baa kei Sodóoma na Gomóora na míiji ˆijáa mukaaya vavyeendáa uhangutii, na ja kúri vatuubáa uláku wa muviri ˆwiísimire na wuumbo waavo. Valamurirwa valairwe chiiru mootwii kwa siku ˆjisiina uhero, sa vave ni ukiindya kwa vaantu viingi.✡
8 Viivyo baa ava vaantu vamukáanaa Yéesu. Njori jaavo javabwéeyyaa vabweeyye miviri yaavo ive na njeo, vakáanaa wiimiriri wa Mulungu na vahíintikiraa viúumbe ˆviri na nkongojima vya kurumwii.
9 Maa kaa, baa Mikaéeli, mukúúlu wa mirimu miija, mpiindi ˆiidalavyáa na ˆiirutáa ndihi na Ikúúlu ra Mirimu Mivi sa muviri wa Músa, si ayera kuriheera irya Ikúúlu ra Mirimu Mivi na kituki tuku. Yeeye asea, “Mweenevyoosi mweeneevyo akwaamirirye!”

✡ **1:5** Laanga Uvalo 14:26-35; 26:64-65. ✡ **1:7** Laanga Ncholo 19:1-26.

10 Vaantu ava, vahíintikiraa masáare si ˆvayamányire na yara masáare ˆvamányire vabwéeyyaa ja maka ja isaka jira ˆjitáangaa kwa wuumbo, kei jisiina miryuungu. Na aya masáare noo yoovabweeyya viisaambule.
11 Ni mpolai yaavo! Voovo vootuuba njira ya Kaíni,✡ na sa kisapu vatúubire ukwaata wa Baláamu✡ na vasírire imalo kwa usaambu wa Kóora.✡
12 Ava vaantu ni ja mabandawu miiru ingwii njeru kati ˆvoorya na nyuunyu chákurya cho rya hamwi ko kwiiyenda, varíjaa baa soni tuku na ni viiríshaa vooveene vii. Kei voovo ni ja machu ˆyasiina mbula vari, machu yara ˆyafwíirikiwaa ni mpeho. Na kei ni ja miti ˆyaláhiire matúútu ira si ˆitúungaa vari, miti ira ˆyuuma ng'ang'ala, ikakuulwa.
13 Vaantu ava viifwíine na mapúunta ˆyahuumba ya mayiyii yara ˆyafóokaa na viintu ˆvabwéeyyaa vyaréetaa soni ja ifulo ˆriri foo. Voovo ni ja nyényeeri ˆjoorimiriira kilwiiryii ˆcheene javikirwa kwa siku ˆjisiina uhero.
14 Enóoki muuntu wa mufungati fuma kwa Adáamu,✡ajáa alaala na mutwe kwa vaantu ava yoosea, "Laanga, Iju va yookuuja na mirimu yaachwe miija ˆiri mayana na mayana.
15 Yeeye yookuuja noo luusa irya kwa vaantu voosi, no valaira chiiru voosi ˆvatúubaa mwiikalo si ˆutúubaa kira Mululungu ˆasáakaa, kwa nteendo jaavo. Kei yooluusa kuvalaira chiiru vavi vara si ˆvatúubaa kira Mululungu ˆyoosaaka, sa masáare yaavo mavi ˆmeene yakálaryaa ˆvaluusa kuri Iju va."
16 Ava vaantu vang'úulaa na viiríriraa. Mwiikalo waavo ni wo tuuba uláku waavo. Milomo yaavo yalúusaa viintu vyo kiivaa vipeembe kwa vaantu sa masáare yaavo mavi yawoloke.

Kuyimirirya

17 Maa kaa, yakumbukiri masáare ˆyaluuswa ni vatumwi va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. Vanaviitu naveenda.
18 Vajáa vavasea, "Siku jo kiimikirirya, fumira vari vaantu ˆveene vandoomusekerera Mweenevyoosi, vaantu ˆvatúubaa uláku waavo kwa mwiikalo si ˆutúubaa kira Mululungu ˆasáakaa."✡
19 Avo vaantu noo ˆvoovagavagava nyuunyu, avo ˆvatúubaa uláku wa wuumbo wa weeru, vasiina Mutima wa Mululungu tuku.
20 Maa kaa, nyuunyu ijeengi kuri kuruma kwaanyu kuuja. Nyuunyu naveenda. Luusiki na Iju va kwa ngururu ja Mutima Muuja.
21 Kwa njira ijo, imi neeja kuri kweenda kwa Mululungu, kunu moowoojera kuuja kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye kwa riiso ra wuuja waachwe ˆvatwaala ari na kuri nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
22 Mundoovalaanga na riiso ra wuuja vara ˆvari na kivundu.
23 Valamuriryi viingi fuma mootwii, na viingi valaangi na riiso ra wuuja ko laanga neeja kunu moojisuula baa ingo jaavo ˆjiri na mabandawu fuma uláku wa miviri yaavo.

Ntálarya

24 Mululungu noo adáhaa kuviimiriira mudiire kuwya, na avaréetaa nyuunyu mbere ya nkongojima yaachwe baa si mung'úurirwaa tuku.
25 Kuri yeeye ˆari yeemweene vii Mululungu Mulamuriri wiitu, ive nkongojima, ukúúlu, ngururu na luviro lo kiimiriira kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, keende aho kali, haaha na siku ˆjookuuja ˆjisiina uhero! Kikomi!

✡ **1:11** Laanga Ncholo 4:1-16. ✡ **1:11** Laanga Uvalo 22–24; 31:16. ✡ **1:11** Laanga Uvalo 16:1-35. ✡ **1:14** Laanga Ncholo 5:21-24. ✡ **1:18** Laanga 2 Peéteri 3:3.

Wiivariyuli
wa Yéesu kwa Yooháani
Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Yooháani mutumwi wa Yéesu. Kitáabu iki chaluusa njori ^ng'eene Yooháani oona (1:1-2). Kuuntu ^chaandikirwa ni isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Pátimo (1:9), kuuntu Yooháani ^ajáa achuungwa ni mutemi wa Rúumi ^aséwaa Domitiáani. Ifaanaa ikava chaandikwa kati ya myaaka ya 90-100 keende Kirisitu ^avyaalwa.

Yooháani aandikira mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko isi ya Ásia ^ng'eene haaha iséwaa Uturúuki (2:1–3:22). Avo vaantu ^vamuruma Yéesu vaturikiriwáa maatuku vii sa variruma isáare ra Muluungu na vamutuubáa Yéesu Kirisitu (2:9-10; 6:9-11; 16:5-6; 17:5-6; 18:24).

Yooháani aandika iki kitáabu yoovaheera mutima vayimirirye uturikiri waavo fuuru uhero (2:7, 11, 17, 26; 3:5, 12, 21). Asea, vayimirirye sa uturikiri uwo ni wa mpiindi nduudi vii (6:10-11). Atutwaala na mbere ya ichuumbi ra Muluungu mutemi (4:1-2) na atoonekya mwiituubiriro wa njori ^jiri fumira kurumwii na kuri weeru siku ^jookuuja. Kuherererya kwaachwe, Muluungu vafweita ^ari irivii ra mooto vaantu voosi vavi (20:11-15). Maa kaa, kuyimirirya kwa vaantu ^vamuruma vara ^vaandikwa kitáabwii chaachwe cha nkaasu, reeta kuri ntálarya nkuulu (7:14-17; 21:1-4).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo na lumbi *1:1-8*
Uvariyuli wa njori ja Yooháani *1:9-20*
Baruwa kwa mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma Yéesu *2:1–3:22*
Kuloomba uko kurumwii *4:1-11*
Kitáabu ^chavawa mitooso ya hiinta mufungati *5:1–8:5*
Marimu mufungati *8:6–11:19*
Ramuuntaira na mamaka ^yoófyaa *12:1–13:18*
Mwaana wa Muundi na vaantu vaachwe *14:1-20*
Mirimu miija mufungati na mabakúuri mufungati ya nkalari ja Muluungu *15:1–16:21*
Muhéngeeti mukuulu na maka *17:1-18*
Múuji wa Babéeli woomalwa *18:1-24*
Cheeru kurumwii na kusiinda kwa Yésesu *19:1-21*
Myaaka iyana rimwi na kumalwa kwa Irimu *20:1-15*
Múuji mufya wa Yerusaléemu na kuhinduka kwa Yéesu *21:1–22:21*

Masáare ya Ncholo

1 Uhu ni wiivariyuli ^mweene YésesuKirisitu aheewa ni Muluungu, avoonekye vatumami vaachwe masáare ^meene kikomi yari fumira kasisi ^kookuuja. Kirisitu amoonekya kiweerwii Yooháani mutumami waachwe wiivariyuli uwo ko tweera murimu waachwe muuja.

2 Uhu Yooháani aandika koonekya yoosi ^ayoona, noo kusea, koonekya isáare ra Muluungu na kumoonekya Yéesu Kirisitu.

3 Atalariwa ura ^avasómeraa vaantu masáare aya ya uláali na mutwe. Kei vatalariwa vara ^vatéeraa masáare ^yaandikwa aha kitáabwii, vakayakwaatya mitimii yaavo, sa mpiindi ja kukiimana kwa masáare aya, ni heehi jiri.

Lumbi kwa Mpuka Mufungati ja Vaantu ^Vamuruma Yéesu

4 Ni nііni Yoohaani ^noojaandikira mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma Yesu ^jiri uko isi ya Asia. Nduwo na mwiikalo muuja uve na nyuunyu fuma kwa yeeye ^amwaari, ^ajaa amwaari na ^ari kuva amwaari, na kufuma kwa Mitima mufungati ^iri mbere ya ichuumbi raachwe ra kitemi, 5 na kufuma kwa Yesu Kirisitu. Yeeye ni shahíidi wo kiilaangiwa, na ni wa ncholo kufufulwa na ni mukúúlu wa vatemi va weeru. Yeeye atweenda, na kwa sakami yaachwe ooyya uvi wiitu.

6 Yeeye atubweeyya suusu tuve utemi ja veeneisi vo mutumamira Muluungu Taata waachwe. Nkongojima na ukúúlu ni na yeeye jiri, kwa siku joosi ^jisiina uhero! Kikomi!

7 Laanga! Yookuuja na machu![1]

Vaantu voosi moona vari,
baa vara ^vamutuunga na ichimu,
na vaantu va nkolo joosi ja weeru,
rira vari no myaa sa yeeye.[2]
Hii! Kikomi!

8 Ijuva asea, “Niini ni Álufa na Oméega, noo kusea niini ni Ncholo na Uhero, niini nijáa mwaari, na mwaari, na kuva ndiri mwaari, na ni Ijuva Muluungu Mweenengururu joosi.”

Njori ja Mwaana wa Muuntu

9 Niini ni Yoohaani mwaanaanyu kwa kura kumwiilaangya Yesu. Niini ni hamwi ndiri na nyuunyu nooyimirirya kuturikira sa Yesu Kirisitu na Utemi waachwe. Niini nijáa isi ^yariingiriirwa ni maaji ^iséwaa Pátimo sa navariyuláa isáare ra Muluungu na noonekyáa kikomi cha Yesu Kirisitu.

10 Haaha siku imwi ya Mweenevyoosi, Mutima Muuja ajáa aanongoola. Uko nyuma nkateera sawúti nkuulu ja sawúti ya irimu.

11 Sawúti iyo ikaansea, “Andika kitáabwii masáare yoosi ^wooyoona. Na kitáabu ikyo, ukitume na kuri mpuka ja vaantu ^vamuruma Yesu ^jiri míijii mufungati, Efeeso, Simúrina, Perigamóoni, Siatíira, Sáridi, Filadélifia, na Laodikía.”

12 Aho, nkavarinduka sa naange ura ^yoolusika na niini. Aho, nkoona vyaángo mufungati vyo vikira vimuri ^vyatengeneshiwa na sahaabu. 13 Kati na kati ya vira vyaángo, nkoona kiintu ^kiifwíine na Mwaana wa Muuntu.[3] Ne ajáa iivíkiire nkáancho ndiihi fuuru mawulwii, na mukandala wa sahaabu wakúnikiriire kipeembe chaachwe.

14 Njwiiri jaachwe jijáa njeru chwee ja páamba, njeru ja selúuji. Miiso yaachwe yalavalaváa ja ndimi ja mooto.

15 Majeo yaachwe yalavalaváa ja sháaba ^yasafishiwa ni mooto wa ng’aanjo. Sawúti yaachwe, yarumáa ja maaji ^yari foo yootomoka.

16 Mukonwii waachwe wa kulume, ajáa akwáatiriire nyényeeri mufungati. Mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ^yadalavadalaava ^iri kosikosi. Kisho chaachwe chalavalaváa ja ngururu joosi ja mwaasu.

17 ^Nkamoone, nkawya majewii yaachwe ja ^naakwya. Maa kaa, yeeye akaviika mukono waachwe wa kulume mweeri yaani yoosea, “Koofa tuku! Niini ni Wa Ncholo na Wa Uhero.

18 Niini noo mweenenkaasu, niini nijáa naakwya, maa kaa, laanga, haaha ni nkaasu ndiri kwa siku ^jisiina uhero. Na niini natiite fungúwo ja inkwya na ja Ntarii.

19 Haaha, andika masáare aya ^wiíne, aya ^yariko na ^yari kuva mpiindi ^jookuuja.

20 Ihi fuumbo ya nyényeeri mufungati ^wiíne nakwáatiriire mukonwii wa kulume, na vira vyaángo mufungati vya saháabu, na jira nyényeeri mufungati, ni ja jei. Jira nyényeeri mufungati ni mirimu miija ya mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma Yesu na vira vyaángo mufungati vya saháabu ni mpuka ja vaantu ^vamuruma Yesu mufungati.

---

[1] **1:7** Laanga Danyéeli 7:13. [2] **1:7** Laanga Sakaría 12:10. [3] **1:13** Laanga Danyéeli 7:13.

2

Baráwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yésu uko Efése

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma uko Efése andika jei,
‘Aya noo yara ˆaluusa yeeye ˆakwáatiriraa nyénye eri mufungati mukonwii waachwe wa kulume, na ˆmweene atwéeraa na katikati ya vyaángo mufungati vya vimuri vya saháabu.
2 “Namányire nteendo jaako ˆutúmamaa, umanyiki waako na kuyimirirya kwaako. Namányire si uvayímiriryaa vaantu vavi tuku, na kei wavayeren’ya vara ˆviiyánirira ni vatumwi na kumba kaa si ˆvari vatumwi tuku, na wavataanga ni valoongo.
3 Kei watuirikira no yimirirya sa irina raani baa katala tuku.
4 Maa kaa, natiite isáare kuri weewe, weewe wareka kweenda kwaako kura kwa ncholo ˆmukaande kuniinaangya.
5 Haaha laanga neeja ni hai noo kuuntu ˆuwyíiriire. Valanduka fuma uvii, ubweeyye ja hara ncholo. Maa kaa, koони si uri bweeyya jeyyo, kuuja niise na kwaako, na seyya ndiri kyaángo chaako cho vikira kimuri.
6 Weewe watiite isáare rimwi riija, wasuula miirimo mivi ˆitúmamwaa ni Vanikoláai ja ˆvyeene niini niisuula.
7 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Ura ˆari siinda, muheera ndiri ndiiwa ja muti wa nkaasu, ˆuri ntindikii ya Mululungu uko kurumwii.” ’✡

Baráwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yésu uko Simúrina

8 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Simúrina andika jei,
‘Aya noo masáare yaani niini ˆndiri Wa Ncholo na Wa Uhero. Nijáa naakwya na nkafufuka, nkava mooyo.
9 “Namányire uturikiri waanyu na ukiva waanyu. Maa kaa, nyuunyu muri vasúngaati. Namányire ˆvyeene mulóngowererirwaa ni vara ˆvavakíikanaa, vara ˆvaséaa ni Vayahúudi, maa kaa, si ˆvari Vayahúudi tuku sa isinagóogi raavo ni ra Irimu.
10 Koofi uturikiri ˆmuri turya tuku. Teeri! Ikúúlu ra Mirimu Mivi vaviika riri vamwi vaanyu munyololwii kuvayera. Uko turikira muri kwa siku ikimi. Maa kaa, muve vo kiilaangiwa kuri niini baa koони ni mpaka kukwya, naani kuvaheera ndiri itáaji ra nkaasu.
11 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Ura ˆari siinda uku kuyerwa si ari fikwa ni marema ni inkwya ya kaviri tuku, noo kusea kufweitirwa mootwii wa siku ˆjisiina uhero.” ’✡

Baráwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yésu va Perigamóoni

12 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma uko Perigamóoni andika jei.
‘Aya noo masáare ya ura ˆari na nyaasuka ˆyadalavadalaava ˆiri kosikosi.
13 “Namányire aho haantu ˆmwiíkalaa ni ichuumbii ra kitemi ra Irimu. Baa neembe ni jeyyo, mootuuba kurikwaatya irina raani. Si mwaheera kuruma kwaanyu moongo tuku, baa siku ira Antípaasi shahíidi waani wo kiilaangiwa, ˆakuulawe múujii kuuntu Irimu ˆriíkalaa.
14 Maa kaa, ˆnatiite masáare make kuri nyuunyu. Kuri nyuunyu kwatiite vaantu vamwi ˆvatúubaa ukiindya wa Baláamu. Uhu Baláamu amukiindya Baláaki kuvatea Viisiraéeli sa vabweeyye uvi wo rya ntambiko ˆjatambikwa kwa vidabalaíyo na kwa uhanguti.✡
15 Viivyo, weewe utiite vaantu ˆvatúubaa ukiindya wa Vanikoláai.
16 Haaha valanduki fuma uvii, na koони si muválandukire kuuja ndiri chaangu na kwaako, na kulwa ndiri nkoondo na avo vaantu kwa nyaasuka ya mulomo waani!

✡ **2:7** Laanga Ncholo 2:9. ✡ **2:11** Laanga Wiivariyuli 20:14. ✡ **2:14** Laanga Uvalo 22:1–25:3; 31:16.

17 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma. Yoyoosi ^ari siinda muheera ndiri haantu ha chóorya kira cha máana,* kira ^chaviswa kurumwii. Kei muheera ndiri iwye reeru, na iro iwye kaandikwa riri irina ifya. Iro irina kusiina muuntu wiingi ^ari ritaanga tuku, maa kaa, ura ^aheewa iwye iro." '

Baráwa kwa Mpuka ya Vaantu ^Vamuruma Yéesu va Siatíira

18 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko Siatíira andika jei,

'Aya masáare yafúmire kwa Mwaana wa Mululungu, yeeye ^ari na miiso ^yari ja lurimi lwa mooto, na majeo yaachwe ^yaláva lavaa ja sháaba ^yakululswa na mooto.

19 "Namányire miriimo yaako ^utúmamaa, kweenda kwaako, kuruma kwaako, kutumamira kwaako na kuyimirirya kwaako. Kei koona niise haaha nteendo jaako njija joolookya jira ja ncholo.

20 Maa kaa, natiite isáare iri kuri weewe. Weewe woomuyimirirya uwo muuntu muki Yesebéeli, ^iiyánirira muláali na mutwe wa Mululungu. Uhu muuntu muki ukiindya waachwe ni wa uloongo na avalongoola vatumami vaani na kuuntu kuvi ko vabweeyya vahangute na varye vyóorya ^vyatoolwa ja ntambiko kwa vidabalaíyo.

21 Namuhíire nkalo avalanduke fuma uvii waachwe, maa kaa, si yooreka uhanguti waachwe vii kaa tuku.

22 Teera! Mufweitira ndiri mweeri ya kitáanda atuurikire munumuunu. Baa avo vaantu valume ^vayéendaa ne vaturikirya ndiri maatuku vii, kooni si vari valanduka fuma uvii waavo.

23 Kei, vuulaa ndiri vara ^vamutúubaa. Aho, mpuka joosi ja vaantu vara ^vaanduma taanga vari niini naláangaa mitima na miiririkano ya kira muuntu. Niini muriha ndiri kira muuntu kwa kira ^atúmamaa.

24 Maa kaa, kuri nyuunyu viingi vawoloki ^muri uko Siatíira, nyuunyu si mutúubaa ukiindya wa Yesebéeli, kei si muniikiindya masáare ^meene vaséaa ni kimbiso cha isii cha irimu tuku. Nyuunyu si ndiri vaverekya muriwa wiingi tuku. Ni sea niise,

25 kira ^cheene muri nocho umiriri nga mpaka mpiindi ^ndiri kuuja.

26 Na ura ^mweene ari siinda na ura ^ari tuuba tumama masáare yaani fuuru siku ya uhero, 'uwo muheera ndiri wiimiriri wa isi ja weeru.

27 Yeeye viimiriira ari kwa duuri ya chuúma,

vatulatula ari ja saama ja iroongo,'✡

ja ^vyeene niini nahokera wiimiriri fuma kwa Taáta waani.

28 Kei, ura ^ari siinda muheera ndiri ira nyényeeri ya chuuri.

29 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaanduma." '

3

Baráwa kwa Mpuka ya Vaantu ^Vamuruma Yéesu va Sáridi

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaanduma va uko Sáridi andika jei,

'Aya noo masáare ^yoolusa ura ^ari na Mitima mufungati ya Mululungu na jira nyényeeri mufungati. Namányire nteendo jaako. Vaantu viiséaa weewe ni mooyo uri, maa kaa, kikomi waakwya.

2 "Inuka! Yafafirirye yara maaja ^yachíhiire ^yasénger iire rimira. Niíne miriimo yaako si yookiimana mbere ya Mululungu waani tuku.

3 Haaha kumbukira yara ^uhokera na ^uyateera, yatuube na uvalanduke fuma uvii. Inuka, na kooni si wookiinuka, kuuja ndiri ja mwiívi na mpiindi ira ^ndiri kuuja si uri kiitaanga tuku.

---

* **2:17** ***máana:*** Ni chákurya ^cheene Viisiraéeli varijáa mpiindi ^vajáa isi ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16. ✡ **2:27** Laanga Sabúuri 2:8-9.

4 Baa jeyyo, vamwaari vaantu vake aho Sáridi ˆveene si vanachafula ingo jaavo. Avo
yeendan'ya vari na niini kunu viivíkiire ingo njeru sa voovo vavalwa viima neeja.
5 ˆAri siinda kura kuyerwa, vikirwa ari ingo njeru ja vara si ˆvachafula ingo jaavo. Na
niini si ndiri seyya irina raachwe fuma kitáabwii cha nkaasu tuku. Kei kumuruma ndiri
mbere ya Taáta waani na mbere ya mirimu yaachwe miija.
6 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu
ˆvaanduma." '

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu va Filadélifia

7 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Filadélifia andika jei,
'Aya ni masáare yaachwe yeeye muuja na wa kikomi, yeeye ˆari na ufungúwo wa
Daúdi. Yeeye ˆari chungula kusiina ˆari daha chuunga tuku, ˆari chuunga kusiina ˆari
daha chungula tuku.✡
8 "Namányire mirimo yaako. Laanga! Nakuhíire muryaango ˆwachungulwa mbere
yaako, na kusiina ˆari daha kuuchuunga tuku. Namányire ngururu jaako ni inke, baa
jeyyo warilaangirirya isáare raani, na irina raani si warisiita tuku.
9 Teera, kukuretera ndiri vaantu va sinagóogi ya Irimu vara ˆvaséaa ni Vayahúudi,
kumba tuku, maa kaa, voovo ni valoongo. Kuvabweeyya ndiri ji vawye majewii yaako
na vataange niini nakweenda.
10 Nakulairirya uyimirirye. Haaha sa viintu wabweeyya jeyyo, niini kukwiimiriira
ndiri mpiindi ja uturikiri ˆuri reetwa kwiiyera weeru yoosi.
11 Kuuja niise haaha vii! Umiriira ikyo ˆutiite, sa udiire hokwa itáaji raako ni muuntu
yoyoosi.
12 ˆAri siinda, kumwiimya ndiri ave ngururyo ya Kaaya Njija ya Mululungu waani,
na si ari fuma uko kei tuku. Kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina ra Mululungu waani
na irina ra múuji wa Mululungu waani noo kusea Yerusaléemu ifya, múuji ˆuri kiima fuma
kurumwii kwa Mululungu waani. Kei kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina raani ifya.
13 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja
vaantu ˆvaanduma." '

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu va Laodikía

14 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Laodikía andika jei,
'Aya noo masáare yaachwe yeeye ˆaséwaa Kikomi, yeeye ˆiiláangiwaa na shahíidi wa
kimáári, yeeye ni Mwiimiriri wa viintu vyoosi Mululungu ˆuumba.
15 "Namányire mirimo yaako yoosi. Weewe si uhola jii tuku baa kei si uri mooto tuku.
Ni vyaangu ngaari uri na kimwi, ngaari wahola au ngaari uri mooto.
16 Maa kaa, sa viintu uri katikati si mooto baa si uhola tuku, kukutaika ndiri fuma
mulomwii waani.
17 Weewe wiívaa kipeembe woosea, 'Niini ndiri musúngaati, nasúngaatire na ni-
iyéneriirye kira kiintu.' Weewe si umányire wasusuvala tuku, uri wo koonera mbavariri,
uri mukiva, muhoku, baa kei ni na tuhu uri.
18 Sa jeyyo, ni kuwyiira niise uwule fuma kwaani saháabu ˆyakululuswa na mooto, sa
uve musúngaati, kei wula ingo njeru fuma kwaani wiivikire sa ukitirirye soni ya tuhu
yaako. Wula mooda wa miiso wa makuta uhake miiso yaako sa woone.
19 Niini navadálavyaa na navawólolaa mwiikalo voosi ˆnaveenda. Haaha umanyike
na uvalanduke fuma uvii.
20 Laanga, niímire muryaangwii nooluumbya. Muuntu koni atéiire sawúti yaani,
aywiire muryaango, kiingira ndiri na nyuumbii kwaachwe, kurya ndiri ne, ne kurya
ari na niini.

✡ **3:7** Laanga Isáaya 22:22.

21 ^Arɨ siinda kʉyerwa mʉrekera ndɨrɨ iikale hamwɨ na nɨɨnɨ ichuumbii raanɨ ra kɨtemi, ja viintʉ nɨɨnɨ ^nasiinda kʉyerwa, nkiikala hamwɨ na Taáta waanɨ ichuumbii raachwe ra kɨtemi.
22 ^Arɨ na matu nɨ ateere masáare ^meene Mʉtɨma Mʉʉja yoojiwyɨɨra mpuka ja vaantʉ ^vaanduma.” ’”

4

Ichuumbi ra Kɨtemi Kurumwii

1 Ayo ^yakalooke, maa nkoona mʉryaango waywíɨrwe kurumwii. Aho, nkateera ɨra sawúti ^naarɨ natéɨɨre aho ncholo ^ɨrɨ ja sawúti ya irimʉ yoosea, “Ambʉka na kʉnʉ, nɨkoonekye masáare nɨ mpaka yafʉmɨre mpɨɨndɨ ɨhɨ ^ɨrɨ looka.”
2 Koonka, nkalongoolwa nɨ Mʉtɨma Mʉʉja, aho, nkoona ichuumbi ra kɨtemi ʉko kurumwii, na mweeri yaachwe nkoona ʉmwɨ ^iíkyɨɨre.
3 Na ʉra ^ajáa iíkyɨɨre aho ichuumbii, alavalaváa ja mawye ya iyoombe ikʉʉlʉ ^yaséwaa yásipi* na akíiki.† Ichuumbi raachwe rɨjáa rarɨíngɨrɨɨrwe nɨ italavaási ^ralavalaváa ja iwye ra sumaríidi.‡
4 Ɨro ichuumbi rɨjáa rarɨíngɨrɨɨrwe nɨ machuumbi yɨɨngɨ makumi yavɨrɨ na yanɨ (24). Ayo machuumbi yajáa yiíkarɨɨrwe nɨ vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ (24) na vajáa viivíkɨɨre ɨngo njerʉ chwee na mitwii vajáa viivíkɨɨre matáaji ya sahábu.
5 Na kufuma aho ichuumbii ra kɨtemi, kʉkafuma ndávo, kukiririma na kɨdandárɨka. Na mbere ya ɨro ichuumbi ra kɨtemi kʉjáa kwatɨɨte vimʉrɨ mufungatɨ ^vikóriire. Vimʉrɨ ivyo, noo ɨra Mɨtɨma mufungatɨ wa Mʉlʉʉngʉ.
6 Kei, mbere ya ɨro ichuumbi ra kɨtemi kʉjáa kwatɨɨte kɨɨntʉ ^kɨrɨ ja mayɨya ya kɨóo. Mayɨya ayo yajáa nɨ ja iwye kɨweerʉ ^kɨlóokaniryaa.

Katɨkatɨ ya rɨra ichuumbi ra kɨtemi na vara vawosi, kʉjáa kwatɨɨte viúumbe vine ^viri mooyo. Ivyo viúumbe vijáa vyarɨɨngɨrɨra mavaru yoosi ya ichuumbi ra kɨtemi na vijáa vyatɨɨte miiso kɨra haantʉ.
7 Kiúumbe cha ncholo kɨjáa kiifwíine siimba, na cha kavɨrɨ kɨjáa kiifwíine mpachi na cha katatʉ kɨjáa chatɨɨte buuwo ja ya mʉʉntʉ na cha kanɨ kɨjáa ja mbeu ^yoowʉlʉka.
8 Kɨra kiúumbe kɨjáa chatɨɨte mabava mʉsasatʉ. Ayo mabava yajáa yatɨɨte miiso kɨra haantʉ baa isii ya mabava. Viúumbe ivyo, vyɨímbaa uchikʉ na muusi bila yooreka, vyoosea,

“Mʉʉja, Mʉʉja, Mʉʉja,
Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi,
ajáa amwaarɨ, amwaarɨ, na kʉva arɨ amwaarɨ!”

9 Kɨra mpɨɨndɨ ivyo viúumbe ^vyamʉbweeyyiryáa nkongojima, ^vyamʉdʉʉmbáa na ^vyamʉnyemyáa ʉra ^iíkalaa ichuumbi ra kɨtemi na ^arɨ nkaasʉ kwa sikʉ ^jisiina ʉhero,
10 vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ, valaaláa ɨsɨ na ɨnda voomwiinamɨra yeeye ^arɨ nkaasʉ kwa sikʉ ^jisiina ʉhero, ^iíkalaa ichuumbii ra kɨtemi mbere yaachwe. Kei, vavɨikáa matáaji yaavo mbere ya ichuumbii ra kɨtemi kʉnʉ voosea,

11 “Weewe Ijʉva, Mʉlʉʉngʉ wiitʉ,
wɨɨma neeja kʉhokera nkongojima,
nyemi na ngururu,
weewe noo ^wʉʉmba viintʉ vyoosi,
kwa kʉsaaka kwaako vyʉʉmbwa,
baa kei vimwaarɨ.”

---

* **4:3** ***yá****sipi:* Nɨ iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ, ^ravíjaa ^rɨrɨ kwani. † **4:3** ***akíi****ki:* Nɨ iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ, ^ravíjaa ^rɨrɨ nkʉʉndʉ. ‡ **4:3** ***sumarí****idi:* Nɨ iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ, ^ravíjaa ^rɨrɨ kwani.

5

Kitáabu na Mwaana wa Muundi

1 Aho, nkoona kitáabu mukonwii wa kuluume wa ura ˆiíkalaa ichuumbii ra kitemi. Ikyo
kitáabu kijáa chaandikwa isii na weerwii na kijáa chanamatikwa mitooso mufungati
ya utuwa. 2 Aho, nkoona murimu muuja ˆuri na ngururu wooluusika na sawúti nkuulu,
woosea, “Ni ani noo ˆiima neeja wo namatula mitooso ya iki kitáabu na wo kifotolola?”
3 Maa kaa, kujáa kusiina muuntu kurumwii, baa mweeri ya weeru au baa Ntarii ˆari
daha fotolola kitáabu ikyo no kisoma tuku.
4 Sa viintu si koonekana muuntu ˆiima neeja wo kifotolola kira kitáabu na wo kisoma,
maa nkaanda rira munumuunu.
5 Aho, umwi wa vara vawosi akaansea, “Rira tuku! Laanga, Siimba wa lukolo lwa
Yúuda wa uvyaalo wa mutemi Daúdi, yeeye asiinda. Yeeye akiimana, kakanula ari iyo
mitooso mufungati na kifotolola ari ikyo kitáabu.”
6 Aho, nkoona Mwaana wa Muundi ˆoonekanáa ja ajáa asíinjirwe, ajáa kati na kati ya
ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe vine ˆviri mooyo, na katikati ya vara vawosi. Uwo
Mwaana wa Muundi ajáa atiite mpeembe mufungati na miiso mufungati, noo kusea,
Mitima mufungati ya Mululungu ˆyatumwa kuri weeru yoosi.
7 Uwo Mwaana wa Muundi akaseesa, maa akakitoola kira kitáabu fuma mukono wa
kuluume wa ura ˆiíkyiire aho ichuumbii ra kitemi. 8 ˆAkakitoole vii kira kitáabu, vira
viúumbe vine na vara vawosi makumi yaviri na vani (24), vakiinama fuuru isi mbere
ya ura Mwaana wa Muundi. Kira umwi waavo ajáa atiite iwuumbi kunu vakwáatiriire
bakúuri ja saháabu ˆjimémire ng’óóno ˆjinyúkiraa, noo kusea, kuloomba kwa vaantu va
Mululungu. 9 Aho, maa vakiimba lwiímbo lufya voosea,

“Weewe wiima neeja kukisumula ikyo kitáabu,
na wo kakanula iyo mitooso.
Weewe wasiinjwa,
na kwa sakami yaako wamunununurira* Mululungu vaantu,
vaantu fuma kira lukolo, kira nduusika,
kira nduu na fuma kira isi.
10 Weewe wavabweeyya vave utemi
na veeneisi vo mutumamira Mululungu wiitu,
novo kiimirira vari weeru.”

11 Aho, nkalaanga, maa nkateera sawúti ya mirimu miija ˆiri foo munumuunu, mayana
na mayana, baa si iri daha valwa tuku. Iyo mirimu ijáa yaríingiriire rira ichuumbi ra
kitemi na vira viúumbe na vara vawosi makumi yaviri na vani (24).
12 Kwa sawúti nkuulu yiimbáa yoosea,

“Mwaana wa Muundi ura ˆasiinjwa noo iima neeja,
kuhokera luviro na usúngaati,
tooti na ngururu,
nyemi, nkongojima na duumbi!”

13 Aho, nkateera viúumbe vyoosi ˆviri mooyo kurumwii, kuri weeru, Ntarii, uko mayiyii
na vyoosi ˆviri muumo vyookiimba jei,

“Ntálarya, nyemi, nkongojima, na luviro,
jive kuri yeeye ˆiíkariraa ichuumbi ra kitemi,
na kuri Mwaana wa Muundi,
kwa siku ˆjisiina uhero!”

---

* **5:9** ***wamunununurira:*** Laanga ***Ununuuli*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

14 Vira viúumbe vine vikasea, “Kɨkomi!” Na vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ vakalaala ɨsɨ na ɨnda voomwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ na Mwaana wa Muundi.

6

Mɨtooso Mufungatɨ

1 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanʉla mʉtooso wa ncholo kati ya ɨra mɨtooso mufungatɨ ya ʉtʉwa. Maa nkateera kɨmwɨ cha vira viúumbe vine ˆviri mooyo choosea kwa sawúti ja ya kɨdandárɨka, “Yeenda!”

2 Aho, nkoona faráasi ˆɨrɨ na ivala reerʉ na mʉʉntʉ ˆiivérekiirye. Na ʉwo ˆajáa iivérekiirye ajáa atɨɨte ʉta, maa akaheewa itáaji. Akafuma aho, yoosiinda nkoondo na kei sa atuube siinda.

3 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa kavɨrɨ, maa nkateera kɨmwɨ cha vira viúumbe cha kavɨrɨ choosea, “Yeenda!”

4 Aho, ɨkafʉmɨra faráasi yɨɨngɨ ˆyasala gyaa. Na ʉwo ˆajáa iivérekiirye, akaheewa nyaasʉka nkʉʉlʉ na akaheewa lʉvɨro lo seyya mwiikalo mʉʉja aha weerwii, sa vaantʉ viiyʉlae.

5 Aho, Mwaana wa Muundi akakakanʉla mʉtooso wa katatʉ. Nkateera kɨra kiúumbe cha katatʉ choosea, “Yeenda!” Nkalaanga mbere yaanɨ, nkoona faráasi njirʉ. Mʉʉntʉ ˆajáa iivérekiirye, ajáa atɨɨte saama yo piimɨra mʉkonwii waachwe.

6 Nkateera ja sawúti yoofuma katɨ na katɨ ya vira viúumbe vine yoosea, “Kɨbáába kɨmwɨ cha muchu wa ngáano kwa marɨho ya mʉrɨmo wa sikʉ. Vibáába vitatʉ vya muchu wa shayíiri* kwa marɨho ya sikʉ. Maa kaa, karɨ ʉsáambʉlaa makuta au diváai tʉkʉ.”

7 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa kanɨ, maa nkateera kɨra kiúumbe cha kanɨ choosea, “Yeenda!”

8 Aho, nkavaa miiso, kʉmba mbere yaanɨ kwatɨɨte faráasi ˆɨrɨ ufuunde. Ʉra ˆajáa iivérekiirye, irina raachwe noo Inkwya asewáa na ʉra ˆvayeendan’yáa ne noo Ntare asewáa. Novo vakaheewa wiimiriri mweeri ya ɨmwɨ ya ine ya weerʉ sa vʉʉlae vaantʉ na nyaasʉka, na njala, na ndwáala nkarɨ, kei kwa maka nkarɨ ja isaka.

9 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa saano, maa nkoona mɨtɨma ya vaantʉ ɨsɨ ya masabáahʉ. Ava, noo vara vaantʉ ˆvasɨɨnjwa sa variruma isáare ra Mʉlʉʉngʉ na sa ʉshahíidi ʉra ˆvatoola.

10 Avo vaantʉ vakarɨra kwa sawúti nkʉʉlʉ voosea, “Ee Ijʉva Mweeneevyo weemweene, mʉʉja na wa kɨkomi, chereva ʉrɨ mpaka naadi kʉvaheera irya no valaɨra chiirʉ vaantʉ va weerʉ so kiita sakami yiitʉ?”

11 Aho, vakaheewa nkáancho ndɨɨhɨ njerʉ, maa vakasewa vawoojere kwa mpɨɨndɨ kiduudi, mpaka ɨra hesáabu ya vatʉmami viivaavo, noo kʉsea vaanaavo ˆvarɨ kʉʉlawa, ikiimane ja voovo ˆvyeene vʉʉlawa.

12 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanʉla mʉtooso wa sasatʉ, kʉkava na kitiíntima kɨkʉlʉkʉʉlʉ kʉrɨ ɨsɨ. Mwaasʉ ukiira chi ja mikiri, na mweeri ʉkasala gyaa ja sakami.

13 Nyényeeri ja kurumwii jikatomoka na kʉrɨ weerʉ ja saambu mbɨsɨ ˆjiwúvirwe nɨ ihúmbuuto ikarɨ.

14 Kurumu kʉkarɨmɨra ja viintʉ ikaratáasi ˆrɨfótwaa. Njʉʉlʉ joosi na ɨsɨ joosi ˆjarɨɨngɨrɨrwa nɨ maaji, jikaseyyiwa haantʉ ˆjijáa.

15 Aho, vatemi va weerʉ, vakúúlʉ, vakúúlʉ va vakúúlʉ va valwi nkoondo, vasúngaati, vaantʉ ˆvarɨ na ngururu, vatúmwa na vaantʉ ˆvarɨ húuru vakiivisa mpáángii na mawyii ʉko njuulwii.

---

* **6:6** ***shayíiri:*** Nɨ mpeke ˆjijáa jiifwíine na ngáano. Mɨkáate ya shayíiri na mɨkáate ya ngáano noo kɨjáa chóorya kɨkʉʉlʉ cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kɨjáa chóorya kɨkʉʉlʉ cha vakɨva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irʉsʉ. Baa kei ɨjáa nɨ chóorya cha nchúwo, baa ja ng’oombe na faráasi.

16 Vakajisea njuulu na mawye, “Tugirimukiri, mutuvise na kisho cha yeeye ˆiíkalaa
ichuumbii ra kitemi na kei mutuhon’ye na nkalari ja Mwaana wa Muundi.
17 Sa siku ira nkuulu ya nkalari ˆyahuumba fuma kwa Muluungu na Mwaana wa
Muundi yafíkire. Eri, ni ani ˆari daha kwiivereka?”

7

Vaantu va Muluungu Hona Vari

1 Ayo ˆyakalooke, nkoona mirimu miija ine, yiímire vichurii vine vya weeru, ˆikítiire
mpeho idiire wuva fuma mavaru yoosi mweeri ya isi, mweeri ya mayiya, na mweeri ya
muti wowoosi.
2 Aho, maa nkoona murimu muuja wiingi wookaambuka fuma ituumba ˆuri na
mutooso wa Muluungu ˆAri Nkaasu. Uwo murimu muuja ukiituriira isóso kwa sawúti
nkuulu ira mirimu miija ine ˆmyeene ijáa yaheewa luviro lo saambula isi na mayiya.
3 Ukasea, “Kari musaambule isi, mayiya au baa miti tuku, mpaka tuhumule kuvavaa
mutooso vatumami va Muluungu wiitu vipáamii vyaavo.”
4 Aho, nkateera hesáabu ya vara vaantu ˆvavawa mutooso, fuma nkolo joosi ja Isiraéeli,
avo ni mayana igana rimwi, makumi yani na ine (144,000) vajáa.
5 Kufuma lukolo lwa Yúuda vavawa mutooso, mayana ikimi na yaviri (12,000),
kufuma lukolo lwa Rúbeni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Gáadi, mayana ikimi na yaviri,
6 kufuma lukolo lwa Ashéeri, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Nafutáali, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Manáase, mayana ikimi na yaviri,
7 kufuma lukolo lwa Simeóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Láawi, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Isakáari, mayana ikimi na yaviri,
8 kufuma lukolo lwa Sabulóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Yooséefu, mayana ikimi na yaviri,
na kufuma lukolo lwa Bénjamini, mayana ikimi na yaviri yajáa yavawa mutooso.

Iyiimbi ra Vaantu ˆValamuririrwa

9 Aya ˆyakalooke, maa nkoona iyiimbi ra vaantu, kusiina muuntu ˆari daha kuvavala
tuku. Vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira nduu, na fuma kira nduusika viímire mbere
ya rira ichuumbi ra kitemi na mbere ya Mwaana wa Muundi. Vaantu avo, viivíkiire
nkáancho njeru, na matáampi ya mitéende vakwáatiriire mikonwii yaavo.
10 Vakaluusa na sawúti nkuulu voosea,
“Ulamuriri wafúmaa kwa Muluungu wiitu,
yeeye ˆiíkalaa ichuumbii ra kitemi,
na kwa Mwaana wa Muundi.”
11 Mirimu miija yoosi ijáa yiima mavaru yoosi, kuriingiriira riira ichuumbi ra kitemi,
vara vawosi makumi yaviri na vani (24), na vira viúumbe vine ˆviri mooyo. Vakalaala isi
na inda mbere ya ichuumbi ra kitemi, maa vakamwiinamira Muluungu,
12 voosea,
“Kikomi!
Aduumbwe, aheewe nkongojima, aheewe tooti,
aheewe duumbi, nyemi,
luviro na ngururu,
Muluungu wiitu kwa siku ˆjisiina uhero.
Kikomi!”
13 Aho, umwi wa vara vawosi makumi yaviri na vani akaanjurya, “Ava vaantu
ˆviivíkiire nkáancho njeru ni vala ani? Umányire ni hai ˆvafúmire wuu?”

14 Maa nkamʉsea, “Ee mʉkúlʉ, weewe wamányire.” Maa akaansea, “Ava noo vara
vaantʉ ˆvafuma uturikirii mʉkʉʉlʉ. Voovo vafula ɨngo jaavo sakamii ya Mwaana wa
Muundi, maa jikeera chwee.
15 Sa jeyyo, nɨ mbere ya ichuumbi ra kɨtemi ra Mʉlʉʉngʉ varɨ,
voomʉtʉmamɨra Mʉlʉʉngʉ Kaayii yaachwe Njija chɨrɨrɨ chobu,
na yeeye ˆiíkyɨɨre ichuumbii ra kɨtemi,
kova arɨ itibu mweeri yaavo.
16 Kɨkomi sɨ vakaavirwe nɨ njala vii kaa tʉkʉ,
kɨkomi sɨ vakɨɨne nyóota vii kaa tʉkʉ.
Mwaasʉ sɨ ʉkavalunguriirye tʉkʉ,
baa irʉtɨra sɨ rɨkavachimikire tʉkʉ.
17 Sa Mwaana wa Muundi,
ˆiíkalaa katɨkatɨ ya ichuumbi ra kɨtemi,
kʉva arɨ muríisi waavo.
Yeeye valongoola arɨ
na mpulii ja maaji ya nkaasʉ.
Na Mʉlʉʉngʉ vahonola arɨ kɨra miísoori yaavo.”

8

Mʉtooso wa Mufungatɨ

1 Mwaana wa Muundi ˆakakakanʉle mʉtooso wa mufungatɨ, maa ʉko kurumwii
kʉkakirinya sawu kwa mpɨɨndɨ ya núusu sáa jei.
2 Aho, nkoona ɨra mirimʉ miija mufungatɨ ˆyɨímaa mbere ya ichuumbi ra Mʉlʉʉngʉ,
na kɨra ʉmwɨ waavo ʉkaheewa irimʉ.
3 Murimʉ mʉʉja wɨɨngɨ ʉkʉʉja, maa ʉkɨɨma mbere ya masabáahʉ kʉnʉ ʉkwáatɨrɨɨre
chetéeso cha saháabu mʉkonwii. Ʊkaheewa ng’óóno ˆjinyúkɨraa ˆjiri foo, sa ʉtoole hamwɨ
na kʉloomba kwa vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ mweeri ya masabáahʉ ya saháabu ˆɨrɨ mbere
ya ichuumbi ra kɨtemi.
4 Muuki wa ng’óóno ˆjinyúkɨraa hamwɨ na kʉra kʉloomba kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ
vikaambʉkan’ya na mweeri mbere ya Mʉlʉʉngʉ, fuma mɨkonwii ya ʉwo murimʉ mʉʉja.
5 Aho, murimʉ mʉʉja ʉkatoola chetéeso, ʉkakɨmemya mooto fuma masabáahwii, maa
ʉkakɨfweita na kʉrɨ weerʉ yoosi, maa kʉkava na kɨdandárɨka, kukiririma, ndávo na
kitiíntima.

Marimʉ Mufungatɨ

6 Aho, ɨra mirimʉ miija mufungatɨ ˆmyeene ɨjáa na marimʉ mufungatɨ, ɨkɨɨma neeja sa
yaande yafwɨɨra.
7 Murimʉ mʉʉja wa ncholo ʉkarɨfwɨɨra irimʉ raachwe. Aho, mbula ya mawye hamwɨ
na mooto ˆvyasaangɨra na sakami vikɨɨtɨka mweeri ya ɨsɨ. Ʊwo mooto ʉkalungurirya
rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya ɨsɨ, ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya mɨtɨ ɨkalʉngʉrɨra, na
masaambɨ yoosi ˆyarɨ kwani yakalʉngʉrɨra.
8 Murimʉ mʉʉja wa kavɨrɨ ʉkafwɨɨra irimʉ. Aho, kɨɨntʉ ˆkɨrɨ ja lʉʉlʉ lʉkʉʉlʉ ˆlwakóriire
mooto kɨkafweitɨrwa na mayiyii na ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya mayɨya rɨkavalʉka
sakami.
9 Ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya viintʉ ˆviri nkaasʉ mayiyii vikakwya, na ivaru
rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya méeli jikasaambʉka.
10 Murimʉ mʉʉja wa katatʉ ʉkafwɨɨra irimʉ raachwe. Aho, nyényeeri nkʉʉlʉ ɨkawya
fuma kurumwii. Ɨyo nyényeeri yakoreráa ja isasaankʉ ra mooto, noyo ɨkawyɨɨra mweeri
ya ivaru rɨmwɨ ra mavaru yatatʉ ya maboote ˆyiíkaa maaji, na mweeri ya mpula ja maaji.

11 Ɨyo nyényeeri irina raachwe noo “Ʊsuungu” yasewáa. Ɨyo nyényeeri ikavalandula ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya maaji yakava usuungu. Vaantu ˆvari foo vakakwya, sa maaji ayo ˆyari usuungu.
12 Aho, murimu muuja wa kani ukafwiira irimu raachwe. Ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya mwaasu, mweeri na nyényeeri, maa yakava kilwiirya. Sa jeyyo, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya muusi rikava kilwiirya na uchiku ukava viivyo.
13 Aho, nkalaanga, maa nkoona mbeu imwi kurumwii katikati yoosea kwa sawúti nkuulu, “Ni mpolai, ni mpolai, ni mpolai kwa vara ˆviíkalaa kuri weeru sa yara marimu yatatu ˆyachíhiire ˆyari fwiirwa. Ɨra mirimu miija yiímire neeja kuyavaa haaha jei.”

9

Irimu ra Saano Roofwiirwa

1 Murimu muuja wa saano ukafwiira irimu raachwe. Aho, nkoona nyényeeri ˆyawyíire fuma kurumwii fuuru isi. Ɨyo nyényeeri ikaheewa ufungúwo wa iduundu ra Ntarii.
2 Ɨkarichungula iro iduundu ra Ntarii, aho, maa muuki ukafuma. Ʊwo muuki ukaambuka na mweeri ja muuki wa itanúuru ikuulu. Mwaasu na kurumu vikava na kilwiirya cha ura muuki ˆwafúmire ntarii.
3 Aho, nkuumbi jikafuma hara muukii, jikeenera isi, maa jikaheewa ngururu yo luma ja ngururu ja ingi.
4 Ijo nkuumbi jikakaaniwa jidiire saambula masaambi ya isi, baa mumero tuku baa muti wowoosi tuku. Maa kaa, jivaturikirye vara voosi ˆvasiina mutooso wa Muluungu vipáamii vyaavo.✡
5 Ijo nkuumbi si jijáa jarekerwa jivuulae tuku, maa kaa, kuvaturikirya vii kwa myeeri isaano. Ʊsuungu wo lumwa ni ijo nkuumbi ujáa ni ja ulúmirwe ni ingi.
6 Mpiindi ijo, vaantu saakira veende inkwya, maa kaa, si vari kiipata tuku. Merirya veende mati inkwya, maa kaa, inkwya vatiija yeende.
7 Haaha ijo nkuumbi jijáa ni ja faráasi ˆjiímiiwe neeja sa nkoondo. Mitwii yaavo jijáa jiivikira kiintu ˆkiri ja itáaji ra saháabu. Visho vyaavo vijáa viifwíine visho vya vaantu.
8 Njwiiri jaavo jijáa jiifwíine njwiiri ja vaantu vaki. Mayeo yaavo yajáa ni ja mayeo ya siimba.
9 Jijáa jatiite ngawo ya chuúma ˆyakunikiriira kipeembe. Sawúti ya mbava jaavo, ijáa ni ja sawúti ya magáari ˆyarútwaa ni faráasi ˆyari foo ˆyootiija na nkoondwii.
10 Mikira yaavo ijáa yatiite kidoboko ja mikira ya ingi, na ijáa yatiite ngururu yo turikirya vaantu kwa myeeri isaano.
11 Ijo nkuumbi jijáa jatiite mutemi, uwo mutemi waavo noo murimu muuja wa Ntarii. Irina raachwe kwa Kieburanía noo Abadóoni aséwaa, na kwa Kigiríki noo Apolóoni aséwaa, noo kusea, “Mumali.”
12 Irema ra ncholo ralóokire. Haaha mutaange yakaari marema yaviri ˆyookuuja.

Irimu ra Sasatu

13 Murimu muuja wa sasatu ukafwiira irimu raachwe. Aho, nkateera sawúti yoofumira mpeembii ine ja masabáahu ya saháabu ˆiri mbere ya Muluungu.
14 Sawúti iyo, ikamusea jei murimu muuja wa musasatu ura ˆajáa na irimu, “Ichungurire mirimu miija ine, ira ˆyachuungwa aho ibootii ikuulu ˆriíkaa maaji ra Efuráati.”
15 Ɨyo mirimu miija ine ikachungurirwa sa yuulae ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru. Ɨyo mirimu miija ijáa yaviikwa neeja sa mpiindi ihi, siku ihi, mweeri uhu na mwaaka uhu.
16 Aho, vakuuja valwi nkoondo ˆvari foo ˆviivérekiirye faráasi. Nkateera hesáabu yaavo ni mayana magana yaviri mara iyana (200,000,000).

✡ **9:4** Laanga Wiivariyuli 7:2-3.

17 Haaha aho njorii, jei noo ˆvyeene joonekana ijo faráasi na vaambuki faráasi, vipeembii vyaavo, vajáa vatiite ngawo ja mooto ˆjiri nkuundu, ˆjiri gyaa na ˆjiri ubúusi ja sálufa.* Ijo faráasi mitwe yaavo ijáa ni ja mitwe ya siimba, milomwii yaavo kwafumáa lurijo lwa mooto, muuki na sálufa.
18 Kwa ayo marema yatatu, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru vakuulawa ni mooto, muuki na sálufa ng'eene yafumáa malakii yaavo.
19 Ngururu ja ijo faráasi ni milomwii na mikirii yaavo jijáa. Mikira yaavo ni ja njoka ˆjiri na mitwe yo turikirirya vaantu ijáa.
20 Vaantu ˆveene si vuulawa ni ayo marema, si vamuvalandukira Muluungu tuku, vareke uvi wa mirimo ya mikono yaavo. Voovo vajáa vatuuba kwiinamira mirimu mivi, vidabalaíyo ˆvyatengeneshiwa kwa saháabu, chuúma cha mpía, sháaba, mawye na mabambari. Vidabalaíyo ivyo si vyoonáa tuku, si vyateeráa tuku, baa kei si vyayeendáa tuku.
21 Avo vaantu si vamuvalandukira Muluungu fuma kuulaa kwaavo, usavi waavo, uhanguti waavo na wiivi waavo tuku.

10

Murimu Muuja na Kitáabu Kiduudi

1 Aho, nkoona murimu muuja wiingi ˆuri na ngururu wookiima fuma kurumwii. Uwo murimu, ujáa waríingirirwe ni ichu na italavaási mutwii waachwe. Kisho chaachwe chalavalaváa ja mwaasu, na mawulu yaachwe yajáa ja ngururyo ja mooto.
2 Mukonwii waachwe ujáa wakwáatirire kitáabu kiduudi ˆchaálwirwe. Uwo murimu ujáa walwaatya ijeo raachwe ra kulume mweeri ya mayiya, na ra kumooso ujáa walwaatya mweeri ya isi.
3 Ukatula isóso na sawúti nkuulu ja siimba ˆyooruma. ˆUkatule isóso, maa vira vidandárika mufungati vikarira.
4 Mpiindi ivyo vidandárika mufungati ˆvikarume, niini nkasaaka naande kaandika. Maa kaa, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Vaa mutooso masáare ˆyalúusirwe ni ivyo vidandárika mufungati na kari uyaandike tuku. Ni kimbiso."
5 Aho, ura murimu muuja ˆnaari niine wiímire kuulu kumwi mweeri ya mayiya na kwiingi mweeri ya isi, ukiinurirya mukono waachwe wa kulume na kurumwii.
6 Uwo murimu ukiilaha kwa irina ra Muluungu ˆAri Nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero. Yeeye uumba kurumu na vyoosi ˆviri muumo na uumba weeru na vyoosi ˆviri muumo na uumba mayiya na vyoosi ˆviri muumo. Maa ukasea, "Mpiindi jo woojera jasírire!
7 Maa kaa, siku ijo ura murimu muuja wa mufungati ˆuri sengerera fwiira irimu raachwe, Muluungu kiimikirirya ari kira ˆakibweeyya kive fuumbo ja ˆvyeene avawyiira vatumami vaachwe valáali na mutwe."
8 Aho, nkateera ira sawúti fuma kurumwii ikaanyanirira kei yookuunsea, "Tamanya kasumule kira kitáabu kiduudi ˆchafótolwiirwe mukonwii wa ura murimu muuja ˆwiímire mweeri ya mayiya na mweeri ya isi."
9 Maa nkatamanya na kwa ura murimu muuja. Nkuuloomba wuumpeere kira kitáabu kiduudi. Nowo ukaansea, "Kisumule, ukirye. Mulomwii kuva kiri mwerere ja huuki na indii kuva kiri usuungu."
10 Jeyyo, nkatoola kira kitáabu kiduudi fuma mikonwii ya ura murimu muuja maa nkarya. Mulomwii kijáa chaamwerere ja huuki, maa kaa, ˆnkamerye, indii kikava usuungu.
11 Aho, maa nkasewa jei, "Woosaakwa uluuse kei uláali na mutwe kwa nkolo ˆjiri foo, kwa vaantu va nduusika ˆjiri foo, kwa isi ˆjiri foo na kwa vatemi ˆvari foo."

---

* **9:17** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu.

11

Mashahíidi Vavɨrɨ

1 Aho, nkaheewa isaanga ˆrɨrɨ ja dʉʉrɨ yo piimɨra, maa nkasewa, “Inʉka, upiime Kaaya
Njija ya Mʉlʉʉngʉ na masabáahʉ. Kei ʉvale vaantʉ ˆvoomwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ aho
Kaayii Njija.
2 Maa kaa, karɨ upiime waama wa Kaaya Njija tʉkʉ, sa ʉwo waama vaheewa vaantʉ
sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. Voovo lwaatalwaata varɨ múujii mʉʉja kwa myeeri makumi yanɨ na
ɨvɨrɨ (42).
3 Nɨɨnɨ vaheera ndɨrɨ mashahíidi vaanɨ vavɨrɨ lʉvɨro valʉʉse ʉláali na mʉtwe kwa sikʉ
ijo iyana rɨmwɨ, magana yavɨrɨ na makumi mʉsasatʉ (1,260), kʉnʉ viivíkɨɨre magunía,
koonekya ʉsʉʉngʉ.”
4 Avo mashahíidi nɨ ɨra mɨtɨ ɨvɨrɨ ya mɨseitúuni na vira vyaángo vivɨrɨ vya vimʉrɨ
ˆvyɨɨmaa mbere ya Ijʉva wa weerʉ yoosi.✡
5 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ saaka varetera marema, ʉúlawaa nɨ mooto ˆwafúmaa malakii
yaavo. Jeyyo, noo ˆvyeene arɨ kʉʉlawa ʉra ˆarɨ yera kʉvaretera marema.
6 Avo mashahíidi vatɨɨte lʉvɨro lo chuunga kurumu mbula ɨdɨɨre vaa mpɨɨndɨ joosi
ˆvoolʉʉsa ʉláali na mʉtwe. Baa kei, vatɨɨte lʉvɨro lo valandʉla maaji yave sakami, na
kʉʉvaa weerʉ kwa marema ˆyiísimiresimire mpɨɨndɨ yoyoosi ˆvoosaaka.
7 Na ˆvarɨ hʉmʉla toola ʉshahíidi waavo, maka fuma ntarii vakɨɨmɨrɨra ɨrɨ nkoondo, na
ɨyo maka vasiinda ɨrɨ na kʉvʉʉlaa ɨrɨ.
8 Miviimba yaavo chaala ɨrɨ njirii ya múuji ʉra mʉkʉʉlʉ, haantʉ Mweenevyoosi waavo
ˆaning’iniwa mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya. Na irina ra fuumbo ra ʉwo múuji noo Sodóoma
au Mísiri ˆwaséwaa.
9 Vaantʉ fuma kɨra ndʉʉ, kɨra lʉkolo, kɨra ndʉʉsɨka, na fuma kɨra ɨsɨ, laanga varɨ ɨyo
miviimba kwa sikʉ itatʉ na núusu na sɨ varɨ ruma ɨtaahwe tʉkʉ.
10 Na vaantʉ ˆviíkalaa aha weerwii vyeenda varɨ no vaa siriri. Novo kiiheera veende
vilʉngʉlʉngʉ sa avo mashahíidi vavaturikiryáa avo vaantʉ ˆviíkalaa aha weerwii.
11 Maa kaa, sikʉ itatʉ na núusu ˆjikalooke, nkeeho ya nkaasʉ ˆifúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ
ɨkavɨɨngɨra vara mashahíidi. Aho, vakɨɨma na mawʉlʉ yaavo. Vaantʉ vakakwaatwa nɨ
woowa ˆvakavalaange.
12 Aho, vara mashahíidi vakateera sawúti nkʉʉlʉ fuma kurumwii yoovasea, “Ambuki
na kʉnʉ we!” Jeyyo, vakaambʉka na kurumwii na ichu kʉnʉ vavɨ vaavo voovalaanga.
13 Mpɨɨndɨ yɨɨyo, kʉkafʉmɨra kitiíntima kɨkʉʉlʉ, na ɨmwɨ ya ikimi ya múuji ɨkawya.
Vaantʉ mayana mufungatɨ (7,000) vakʉʉlawa nɨ ɨkyo kitiíntima. Na vara ˆvachaala
vakakwaatwa nɨ woowa maatʉkʉ vii, maa vakamʉbweeyyirya nkongojima Mʉlʉʉngʉ
wa kurumwii.
14 Rɨra irema ra vaantʉ ra kavɨrɨ ralóokire. Laanga, irema ra katatʉ rookʉʉja chaangʉ.

Irimʉ ra Mufungatɨ

15 Aho, murimʉ mʉʉja wa mufungatɨ ʉkafwɨɨra irimʉ raachwe. Maa, kʉkava na sawúti
nkʉʉlʉ kurumwii joosea,
“Ʉtemi wa weerʉ wavíɨre wa Ijʉva wiitʉ na wa Masía waachwe,
yeeye kɨɨmɨrɨra arɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”
16 Aho, vara vawosi makumi yavɨrɨ na vanɨ (24), vara ˆviíkalaa machuumbii yaavo ya
kɨtemi mbere ya Mʉlʉʉngʉ, vakalaala ɨsɨ na ɨnda, vakamwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ
17 voosea,
“Tookʉdʉʉmba ee Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu,
weewe ʉmwaarɨ na ʉjáa ʉmwaarɨ.
Weewe watoola ngururu jaako nkʉʉlʉ,
na ʉkaanda kɨɨmɨrɨra.
18 Ɨsɨ sɨ ˆjikurúmaa jijáa jakalala,

✡ **11:4** Laanga Sakaría 4:1-14.

maa kaa, nkalari yaako yuújire.
Mpiindi yuújire yo mulamurira kira muuntu ^aakwya,
na yo vaheera kunáálo vatumami vaako valáali na mutwe na vaantu vaako,
na vara ^varinyémyaa irina raako,
vakúúlu na vadúúdi.
Kei mpiindi yuújire yo vamala vara ^vasáambulaa weeru.”

19 Maa re, Kaaya Njija ya Muluungu ya kurumwii ikayuulwa. Aho, isandúku ra muháko rikoonekana aho Kaayii Njija. Kukava na ndávo, kukiririma, kidandárika, kitiíntima na mbula nkulunkuulu ya mawye.

12

Muuntu Muki na Ramuuntaira

1 Aho, isháara nkuulu ikoonekana kurumwii, muuntu muki ^arwíikirwe mwaasu, na mweeri ^uri isi ya majeo yaachwe, kei ^ari na itáaji ra nyényeeri ikimi na iviri mweeri ya mutwe waachwe.
2 Uwo muuntu muki ni muruto ajáa na ariráa sa makata yo kiichungula mwaana.
3 Aho kei, isháara yiingi ikoonekana kurumwii, kiintu ^kiri ja ramuuntaira ikuulu ^riri nkuundu ^rijáa na mitwe mufungati na mpeembe ikimi. Na kira mutwe ujáa watiite itáaji.
4 Mukira waachwe ujáa wahuunga ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya nyényeeri ^jiri kurumwii na ujáa wajifweitira na isi. Iro ramuuntaira rikiima mbere ya uwo muuntu muki ^ajáa aséngeriire kiichungula, sa ^ari kiichungula vii, rimerye mwaana.
5 Uwo muuntu muki akiichungula mwaana mulume. Mwaana uwo noo ^ari kiimirira isi joosi ja weeru kwa nkome ya chuúma. Maa kaa, uwo mwaana akatoolwa, maa akatwaalwa fuuru kwa Muluungu na fuuru ichuumbii raachwe ra kitemi.
6 Ura muuntu muki ne akatiija na isi ya ibaláángwii, haantu Muluungu ^ahiimya neeja sa amulaangirirye uko kwa siku iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu (1,260).

Nkoondo Kurumwii

7 Haaha uko kurumwii kukava na nkoondo. Mikaéeli mukúúlu wa mirimu miija na mirimu yaachwe vakalwa nkoondo na ramuuntaira na mirimu yaachwe mivi.
8 Maa kaa, ramuuntaira na mirimu yaachwe yakasiindwa na kukasoveka nkalo yaachwe na mirimu yaachwe uko kurumwii.
9 Maa iro ramuuntaira rikafweitwa na isi. Iro noo rira ijoka ra kali ^risévaa Ikúúlu ra Mirimu Mivi noo kusea, Irimu, rooro noo ^rikóoveraa weeru yoosi. Rikafweitwa na isi na mirimu yaachwe ikafweitwa hamwi noro.
10 Aho, nkateera sawúti nkuulu fuma kurumwii yoosea,
“Haaha ulamuriri, ngururu na Utemi wa Muluungu wiitu wuújire,
na wiimiriri wa Masía waachwe.
Sa ura ^avasítaakyaa vaaniitu mbere ya Muluungu chiriri chobu,
afwéitirwe na isi.
11 Novo vamusiinda
kwa sakami ya Mwaana wa Muundi,
na kwa isáare ra ushahíidi waavo.
Voovo si voona nkaasu yaavo ni kiintu tuku,
mpaka kukwya sa kuruma kwaavo.
12 Sa jeyyo, ee kurumu vaa siriri,
na nyuunyu ^mwiíkalaa uko vai siriri!
Maa kaa, ni mpolai kwa isi na mayiya,
sa Ikúúlu ra Mirimu Mivi rakíimire na kwaanyu,
rakíimire na kwaanyu na nkalari,
rooro ratáangire mpiindi yaachwe ni nkufi.”

13 Ɨro ramʉʉntaira ˆrikoone rafwéitirwe na isi, maa rikaanda kumʉsakaata ʉra mʉʉntʉ muki ˆajáa iichúngwiire mwaana mʉlʉme.
14 Maa kaa, ʉra mʉʉntʉ muki akaheewa mbava ja ja mbeu nkʉʉlʉ, sa awʉlʉke na kʉlikʉʉli ʉko isi ya ibaláángwii kʉʉntʉ ˆiimiriwa neeja sa alaangiririwe neeja na ave kʉli na iro ramʉʉntaira kwa sikʉ iyana rimwi, magana yavirí na makumi mʉsasatʉ (1,260).
15 Aho, iro ramʉʉntaira rikataika maaji ˆyarí foo ja lʉʉjí ˆlookiika sa yamukumuriirye ʉra mʉʉntʉ muki.
16 Maa kaa, isi ikamwaambirirya ʉwo mʉʉntʉ muki, ikoonyekera ja mʉlomo, maa ikateererya lʉra lʉʉjí ˆlwafumáa mʉlomwii wa rira ramʉʉntaira.
17 Aho, iro ramʉʉntaira rikamʉkalarira ʉra mʉʉntʉ muki maatʉkʉ vii. Rikalooka no koolwa nkoondo na vaana viingi vara ˆvachaala va ʉra mʉʉntʉ muki. Ava vaana noo vara voosi ˆvakwaatya ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ na ˆvatuuba kʉtoola ʉshahíidi wa kumuruma kwaavo YéesuKirisitʉ.
18 Maa re iro ramʉʉntaira rikiima mbarimbari ya mayiya.

13

Maka Ivirí ja Mayiyii

1 Aho, nkoona maka yoofuma mayiyii. Ɨyo maka ijáa yatiite mpeembe ikimi, na mitwe mufungati. Kira mpeembe ijáa yatiite itáaji. Mweeri ya kira mʉtwe kʉjáa kwaandikwa irina ra uhiintiki kwa Mʉlʉʉngʉ.
2 Ɨyo maka ˆnijáa niiyona ijáa yiifwíine sʉvi, majeo yaachwe yajáa ni ja majeo ya idunkáárya na mʉlomo waachwe ʉjáa ni ja mʉlomo wa siimba. Rira ramʉʉntaira rikiiheera iyo maka ngururu jaachwe, ichuumbi raachwe ra kitemi na ngururu jo kiimirira.
3 Nkoona mʉtwe ʉmwi wa iyo maka ʉjáa watiite kiloonda cha inkwya, maa kaa, ʉlo lʉʉma lʉkahola. Vaantʉ voosi va weerʉ vakahwaalala, maa vakiituuba iyo maka.
4 Jeyyo, vakariinamira ramʉʉntaira sa ˆvyeene rijáa riihíire ira maka wiimiriri waachwe. Kei vakiiyinamira ira maka na vakiiyurya voosea, “Ani ˆarí ja ihi maka? Na ni ani ˆarí daha kʉlwa noyo?”
5 Ɨra maka ikaheewa nkalo ilʉʉse masáare yo kiivaa kipeembe na yo mʉhiintikira Mʉlʉʉngʉ. Ɨkaheewa ʉlo lʉviro lo kiimirira kwa myeeri makumi yani na iviri (42).
6 Maa ikaalʉla mʉlomo waachwe imʉhiintikire Mʉlʉʉngʉ, na ihiintikire haantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆiíkalaa na ˆviíkalaa ʉko kurumwii.
7 Kei ikarekerwa ilwe na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ na ikavasiinda. Ɨkaheewa wiimiriri mweeri ya kira lʉkolo, kira ndʉʉ, kira ndʉʉsika, na kira isi.
8 Na vaantʉ voosi va weerʉ kwiiyinamira vari, noo kʉsea, kira mʉʉntʉ irina raachwe si ˆraandikwa kitáabwii cha nkaasʉ cha Mwaana wa Muundi keende kʉʉmbwa kwa weerʉ, kitáabwii cha Mwaana wa Muundi ʉra ˆasiinjwa.
9 ˆAri na matu, ni ateere.
10 Koonì mʉʉntʉ ni wo nyahirwa nkoondwii,
nyahirwa arí asʉmʉlwe.
Koonì mʉʉntʉ ni wo kʉʉlawa na nyaasʉka,
kʉʉlawa arí na nyaasʉka.
Aho, noo kʉʉntʉ ˆkʉrí kuyimirirya na kuruma kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ.

Maka Fuma Kʉrí Weerʉ

11 Aho, nkoona maka yiingi ya isaka yookaambʉka na mweeri fuma isi. Ɨyo maka ijáa yatiite mpeembe ivirí ˆyiifwíine ja mwaana wa muundi. Noyo ikalʉʉsika ja ramʉʉntaira.
12 Ɨyo maka ikatumia wiimiriri wa ira maka ya ncholo kipaango chaachwe. Noyo ikabweeyya vaantʉ voosi va weerʉ, voosi ˆviíkalaa isii yaachwe viinamire ira maka ya ncholo, ira kiloonda chaachwe cha imalo ˆchahola.

13 Noyo ɨkabweeyya ishá́ara nkuulu, baa ɨkabweeyya mooto ukakiima fuma kurumwii, ukuuja mweeri ya ɨsɨ mbere ja vaantu.
14 Sa ijo ishá́ara ɨjáa yaheewa ɨndoobweeyya kɨpaango cha ɨra maka ya ncholo, ɨkavakoovera vara ˆviíkalaa kurɨ weeru. Ɨkavalairirya vabweeyye kɨdabalaíyo kwa nyemi ya ɨra maka ya ncholo, ɨra ˆɨjáa yatamikiwa na nyaasuka, maa kaa, ɨkahola.
15 Ɨra maka ya kavɨrɨ ɨkaheewa luvɨro lo kiiheera nkeeho ya nkaasu kɨra kɨdabalaíyo cha maka ya ncholo, sa kɨluusɨke na kɨbweeyye vara ˆvasíitire kuchiinamɨra ɨkyo kɨdabalaíyo vuulawe.
16 Ɨkadoomererya kɨra muuntu, mukúúlu na mudúúdi, musúngaati na mukɨva, mutúmwa na muuntu ˆarɨ húuru atalwe mweeri ya mukono waachwe wa kululume au vipá́amii vyaavo.
17 Kei ɨkalairirya, kusiina muuntu yoyoosi wula au baa wusa kɨintu tuku, mpaka ave na ulo lutalo, noo kusea irina ra ɨyo maka au náamba ya irina raachwe.
18 Aha, noo hasaakwa tooti. Koonɨ umwɨ arɨ na mɨryuungu, ɨɨvale ɨyo náamba ya ɨra maka, sa nɨ náamba ya muuntu. Náamba yaachwe nɨ magana musasatu, makumi musasatu na musasatu (666).

14

Mwaana wa Muundi na Vaantu 144,000

1 Aho, nkalaanga, maa nkoona Mwaana wa Muundi iímire mweeri ya Luulu lwa Sayúuni, arɨ hamwɨ na vaantu mayana igana rɨmwɨ, makumi yanɨ na ine (144,000). Ava noo vara ˆvaandɨkwa irina ra Mwaana wa Muundi, na irina ra Taáta wa Mwaana wa Muundi vipá́amii vyaavo.
2 Kei, nkateera sawúti fuma kurumwii, ˆɨrɨ ja sawúti ya luujɨ lukuulu, na ja sawúti ya kɨdandárɨka kɨkuulu. Na ɨyo sawúti ˆnɨjáa natéɨire nɨ ja vavini voovaa mawuumbi yaavo.
3 Avo vaantu vakɨimba lwɨímbo lufya mbere ya ichuumbi ra kɨtemi, na mbere ya vira viúumbe vine ˆviri mooyo na vara vawosi. Kusiina muuntu wɨingɨ ˆiikiindya akataangɨra ulo lwɨímbo tuku. ˆVataangɨra nɨ avo vaantu mayana igana rɨmwɨ, makumi yanɨ na ine vii, ˆveene vajáa vanunuulwa fuma kurɨ weeru.
4 Ava noo vara vaantu ˆvasiina njeo, sɨ vanaava na njeo na vaantu vaki tuku, sa voovo nɨ vanjalu. Ava vamutúubaa Mwaana wa Muundi kokoosi ˆarɨ doma. Voovo vanunuulwa fuma kwa vaantu ja mpóryo ja ndɨiwa ja ncholo kwa Mululuungu na kwa Mwaana wa Muundi.
5 Mɨlomo yaavo yashaanwa isiina uloongo tuku, na isiina mang'uulo tuku.

Mirimu Miija Ɨtatu

6 Aho, nkoona murimu muuja wɨingɨ woowululuka katɨ na katɨ ya kurumu, ˆurɨ na Masáare Maaja ya siku ˆjisiina uhero, woovavariyurɨra vara ˆviíkalaa kurɨ weeru, vaantu fuma kɨra ɨsɨ, kɨra lukolo, kɨra ndusika, na fuma kɨra ndu.
7 Akaluusa na sawúti nkuulu yoosea, "Munyemyi Mululungu na mumubweeyyirye nkongojima, sa mpɨindɨ ya ulamu yafíkire. Mwiinamiri yeeye ˆmweene uumba kurumu na ɨsɨ, mayɨya na mpula ja maaji."
8 Murimu muuja wa kavɨrɨ ukatuubɨrɨra kunu woosea, "Wahángalamukire! Wahángalamukire múuji mukuulu wa Babéeli, múuji ura ˆwavaheera vaantu va ɨsɨ joosi vanywe divá́ai nkarɨ ya uhanguti waachwe."
9 Murimu muuja wa katatu ukatuuba ɨra ɨvɨrɨ, ukaluusa kwa sawúti nkuulu woosea, "Muuntu yoyoosi ˆarɨ kiiyinamɨra ɨyo maka na kɨdabalaíyo chaachwe, na yoyoosi ˆarɨ talwa lutalo kɨpá́amii chaachwe, au mukonwii waachwe,

10 ʉwo ne kʉnywa arɨ diváai nkarɨ ya nkalari ya Mʉlʉʉngʉ. Diváai ɨyo sɨ yasaangiwa na maaji tʉkʉ kati ˆyatengeneshiwáa. Ʉwo mʉʉntʉ turikiriwa arɨ kwa mooto na sálʉfa* mbere ya mirimʉ miija ˆɨrɨ mpeho na mbere ya Mwaana wa Muundi.
11 Na muuki wa kuturikiriwa kwaavo tuuba ʉrɨ kuusa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Avo vaantʉ ˆviinamɨra ɨyo maka na kɨdabalaíyo chaachwe, na mʉʉntʉ yoyoosi ˆatalwa lʉtalo lwa irina raachwe, sɨ varɨ kʉva na pwee tʉkʉ chɨrɨrɨ chobu kwa sikʉ joosi."
12 Sa jeyyo, vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ voosaakwa vayimirirye, avo noo vara vaantʉ ˆvakwáatyaa ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ na ˆvamurúmaa Yéesu.
13 Aho, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Tala jei! Vatalariwa vara ˆvookwya kwandɨra haaha kʉnʉ viilʉman'ya na Yéesu Mweenevyoosi." Mʉtɨma Mʉʉja woosea, "Kɨkomi hʉmʉlʉka varɨ mʉrɨmo waavo ˆwafafa sa kʉnáálo ja mɨrɨmo yaavo vatuuba jiri."

Ʉlamu wa Weerʉ

14 Aho, nkalaanga, maa nkoona ichu reerʉ, na mweeri ya ɨro ichu ajáa amwaarɨ ʉmwɨ ˆarɨ ja Mwaana wa Mʉʉntʉ. Yeeye ajáa iivíkɨɨre itáaji ra saháabu mutwii waachwe na ajáa akwáatɨrɨɨre múundu nkarɨ mʉkonwii waachwe.
15 Murimʉ mʉʉja wɨɨngɨ ʉkafuma Kaayii Njija ya Ijʉva, na kwa sawúti nkʉʉlʉ ʉkamʉsea ʉra ˆajáa iíkyɨɨre mweeri ya ichu, "Toola múundu waande kuchwa sa mpɨɨndɨ jo chwa jafíkire, na viintʉ vyo chwɨɨwa vya weerʉ vyakángɨɨre."
16 Maa ʉra ˆajáa iíkyɨɨre mweeri ya ichu, akawʉmɨra múundu yaachwe na kʉrɨ weerʉ, maa viintʉ vyo chwa vya weerʉ vikachwɨɨwa.
17 Aho, murimʉ mʉʉja wɨɨngɨ ʉkafuma Kaayii Njija ya kurumwii, ʉhʉ nowo ʉjáa watɨɨte múundu nkarɨ.
18 Aho, ʉkafʉmɨra murimʉ mʉʉja wɨɨngɨ fuma masabáahwii. Ʉwo murimʉ noo wɨɨmɨrɨráa mooto, ʉkalʉʉsa na sawúti nkʉʉlʉ, wookʉʉsea ʉra ˆʉrɨ na múundu ˆyahʉʉmba, "Toola múundu yaako ˆyahʉʉmba, ʉkere no jiinga vicháanda vya sabíibu ja weerʉ, sa sabíibu jaachwe haaha javíriirwe."
19 Ʉra murimʉ mʉʉja ʉkawʉmɨra múundu yaachwe na kʉrɨ weerʉ yoosi, ʉkakera sabíibu ja weerʉ, maa ʉkajiwʉmɨra na iduundwii ikʉʉlʉ ro mɨnyɨra sabíibu ra nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.
20 Ijo sabíibu jikaminywa aho iduundwii ro mɨnyɨra sabíibu ˆrɨrɨ weerwii ya múuji na sakami fuma aho iduundwii, ʉlííhɨ waachwe ɨkafika matwii ya faráasi na ikiika kwa ʉlííhɨ wa kilomíita magana yatatʉ (300).

15

Mirimʉ Miija Mufungatɨ na Marema Mufungatɨ

1 Aho, nkoona isháara yɨɨngɨ nkʉʉlʉ na yo hwaalarya kurumwii, mirimʉ miija mufungatɨ ˆɨrɨ na marema mufungatɨ yo hererya. Ayo marema mufungatɨ noo yarɨ kiiman'ya nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.
2 Kei, nkoona kɨɨntʉ ˆkɨrɨ ja mayɨya ya kɨóo, ˆyasaangiwa na mooto. Ivarwii raavo, vajáa viímire vaantʉ ˆviisiinda ɨra maka, kɨdabalaíyo chaachwe na náamba ya irina raachwe. Avo vaantʉ vajáa vakwáatɨrɨɨre mawuumbi ˆmeene vajáa vahɨɨwe nɨ Mʉlʉʉngʉ.
3 Viɨmbáa lwɨímbo lwa Músa, mʉtʉmami wa Mʉlʉʉngʉ na lwa Mwaana wa Muundi voosea,

"Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi,
mɨrɨmo yaako nɨ mɨkúúlʉ na yahwáalaryaa!
Njɨra jaako nɨ ja ʉwoloki na ja kɨkomi,
ee Mʉtemi wa ɨsɨ joosi!
4 Nɨ ani sɨ ˆarɨ koofa weewe ee Ijʉva?

* **14:10** ***sálʉfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆʉrɨ lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyɨrɨra. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.

Nɨ ani sɨ ˆarɨ rɨbweeyyiirya nkongojima irina raako?
Weewe weemweene noo Mʉʉja.
Ɨsɨ joosi ja weerʉ kʉʉja jiri na kwaako,
noo kwiinamɨra,
sa mɨrɨmo yaako ya ʉwoloki,
yiiváriywɨɨre.”
5 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona Kaaya Njija ya Ijʉva noo kʉsea itibu ro kiinamɨra ˆrɨláɨra Mʉlʉʉngʉ nɨ hamwɨ arɨ na vaantʉ, ˆrɨrɨ kurumwii raywɨɨrwe.
6 Ɨra mirimʉ miija mufungatɨ ˆɨrɨ na marema mufungatɨ, ɨkafuma na weerwii ya Kaaya Njija. Ɨyo mirimʉ miija ɨjáa yiivíkɨɨre ɨngo njerʉ ja kɨtáani ya kɨkomi ˆɨlávalavaa, na vipeembii vyaavo ɨjáa yiichúungire mɨkandala ya sahá abu.
7 Aho, ʉmwɨ wa vira viúumbe vine ˆviri mooyo akɨɨheera ɨra mirimʉ miija mufungatɨ, kɨra ʉmwɨ bakúuri ya sahá abu ˆɨmémire nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ˆarɨ nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
8 Ʉko Kaayii Njija, maa kʉkamema muuki wo koonekya nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ na lʉvɨro lwaachwe na kusiina ˆadaha kwɨingɨra tʉkʉ, fʉʉrʉ yara marema mufungatɨ ya ɨra mirimʉ miija mufungatɨ yakiimane.

16

Mabakúuri Mufungatɨ ya Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ

1 Aho, nkateera sawúti nkʉʉlʉ fuma Kaayii Njija ya Ijʉva yookɨɨsea ɨra mirimʉ miija mufungatɨ, “Tamanyi mukiite ayo mabakúuri mufungatɨ ya nkalari ya Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ weerʉ yoosi.”
2 Murimʉ mʉʉja wa ncholo ʉkadoma noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ɨsɨ. Aho, kʉkava na masʉʉngʉ ˆyarɨ ʉsʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ, yakavakwaata vara voosi ˆvarɨ na lʉtalo lwa ɨra maka, na vara ˆviínamɨraa kɨdabalaíyo chaachwe.
3 Murimʉ mʉʉja wa kavɨrɨ ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mayɨya. Aho, mayɨya yakava sakami ja sakami ya muviimba wa mʉʉntʉ, viintʉ vyoosi ˆviri mooyo ˆviri mayiyii vikakwya.
4 Murimʉ mʉʉja wa katatʉ ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya maboote ˆyiíkaa maaji, na nchóonkwii ja maaji, maa jikava sakami.
5 Aho, nkateera murimʉ mʉʉja ˆwɨímɨrɨraa maaji woosea,
“Weewe ʉrɨ mʉwoloki kwa ʉhʉ ʉlamu ˆʉtwɨíre,
weewe ʉmwaarɨ, ʉjáa ʉmwaarɨ na Mʉʉja.
6 Voovo viita sakami ya vaantʉ vaako,
na ya valáali na mʉtwe vaako,
naawe ʉvahíɨre sakami vanywe,
ja ˆvyeene vavalwa vɨɨma neeja kʉheewa.”
7 Aho, nkateera masabáahʉ yoosea,
“Kɨkomi, Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu,
kʉlamʉla kwaako nɨ kwa kɨkomi na kwa ʉwoloki.”
8 Murimʉ mʉʉja wa kanɨ ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mwaasʉ na mwaasʉ ʉkaheewa ngururu yo lungurirya vaantʉ na mooto.
9 Vaantʉ vakanweerera nɨ ɨro irʉtɨra ikarɨ, vakamʉtʉkɨra Mʉlʉʉngʉ Mʉkʉʉlʉ ˆarɨ mweeri ya ayo marema. Kei, sɨ vamʉvalandʉkɨra noo mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
10 Murimʉ mʉʉja wa saano ʉkɨɨta noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ichuumbi ra kɨtemi ra ɨra maka. Ʉtemi waachwe ʉkakʉnɨkɨrɨrwa nɨ kilwiirya, vaantʉ vakatakuna ndimi jaavo kwa ʉsʉʉngʉ ˆmweene vajáa nowo.
11 Vakamʉtʉkɨra Mʉlʉʉngʉ wa kurumwii sa ʉsʉʉngʉ mʉkarɨ na masʉʉngʉ yaavo. Maa kaa, voovo sɨ vavalandʉka fuma nteendwii jaavo mbɨ tʉkʉ.

12 Murimu muuja wa sasatu ukiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya iboote ikuulu ˆriíkaa maaji ra Efuráati. Aho, maaji yaachwe yakuuma, sa njira ya vatemi fuma ufumo wa mwaasu itengeneshiwe.
13 Aho, nkoona murimu mivi itatu ˆyiifwíine vibuula. Noyo ijáa yafuma, umwi fuma mulomwii wa rira ramuuntaira, wiingi fuma mulomwii wa ira maka na wiingi mulomwii wa ura muláali na mutwe wa uloongo.
14 Ilyo noo murimu mivi ˆibwéeyyaa isháara. Yooyo noo idómaa na kwa vatemi va weeru yoosi, noo koo vajiinga sa vareete nkoondo siku nkuulu ya Muluungu Mweenengururu.
15 “Laanga! Kuuja niise ja mwiívi. Atalariwa ura ˆari miiso, ˆaláangiriryaa ingo jaachwe neeja sa adiire yeenda na tuhu iláari.”
16 Aho, maa iyo murimu mivi ikavajiinga avo vatemi haantu ˆhaséwaa na Kieburanía “Harimagedóoni.”*
17 Maa reeru, murimu muuja wa mufungati ukiita noo kiita bakúuri yaachwe na mweeri. Aho, sawúti nkuulu ikateereka fuma ichuumbii ra kitemi Kaayii Njija, yoosea, “Yahúmwiire kuva!”
18 Aho, kukava na ndávo, kukiririma, nkúva na kitiíntima kikuulu kuri isi. Ikyo kitiíntima si kinafumira ja ikyo vii kaa tuku keende Muluungu ˆuumba vaantu, kijáa chakula maatuku vii.
19 Múuji mukuulu wa Babéeli ukiigava hatatu, na míiji ya isi ja weeru ikahangalamuka. Múuji mukuulu wa Babéeli ukakumbukirwa mbere ja Muluungu, maa Muluungu akuudoomererya unywe diváai yaachwe ya nkalari nkuulu.
20 Kira isi ˆyariingiririrwa ni maaji ikarimira, baa njuulu si joonekana kei tuku.
21 Mawye makulukuulu ya mbula ya uruto ja wa kílo makumi yani (40), yakavawyiira vaantu fuma kurumwii. Vaantu vakamutukira Muluungu sa iro irema ra mbula ya mawye, sa irema iro rijáa raviiha maatuku vii.

17

Muhéngeeti Mukuulu na Maka ya Isaka

1 Umwi wa ira murimu miija mufungati ˆmyeene ijáa na mabakúuri mufungati, ukuuja maa ukaansea, “Uja na kunu, nikoonekye irya ra ura muhéngeeti mukuulu, ura ˆiíkalaa mweeri ya maaji ˆyari foo.
2 Uwo, vatemi va weeru vahanguta ne, na vaantu va weeru vareeviwa ni diváai ya uhéngeeti waachwe.”
3 Aho, nkava isi ya wiimiriri wa Mutima Muuja na murimu muuja ukaanongoola fuuru isi ya ibaláángwii. Uko nkoona muuntu muki iíkyiire mweeri ya maka ˆiri nkuundu gyaa. Ilyo maka ijáa yaandikwa kira haantu marina yo muhiintikira Muluungu, na ijáa yatiite mitwe mufungati na mpeembe ikimi.
4 Uwo muuntu muki, ajáa arwiikwa ingo ˆjiri gyaa na ˆjiri nkuundu gyaa. Kei ajáa ahaambwa na saháabu, mawye ya iyoombe ikuulu na lúulu. Mukonwii waachwe ajáa atiite kikóombe cha saháabu, ˆcheene kijáa chamema viintu vya uhiintiki na kosu ja uhéngeeti waachwe.
5 Kipáamii chaachwe ajáa aandikwa irina ra fuumbo jei: “BABÉELI MUKÚÚLU, ÍYO WA VAHÉNGEETI NA WA UHIINTIKI WA WEERU.”
6 Aho, nkoona ura muuntu muki ˆaréevire sakami ya vaantu va Muluungu, na sakami ya mashahíidi va Yéesu. Naani ˆnkamoone, maa nkahwaalala maatuku vii.

* **16:16** ***Harimagedóoni:*** Ni irina ra haantu ifaanaa hakava ni njuulwii ja Kariméeli kati na kati ya isi ya Isiraéeli. Irina iri, ufumo waachwe ni Luulu lwa Magédo ˆkweene kujáa na múuji ˆusewáa Magédo. Kei aha haantu noo kuuntu ˆkuri kuva na nkoondo yo kiimikirirya kati ya Kirisitu na mayiimbi ya vavi ˆvari kulwa ne nkoondo. Nkoondwii ihi, Kirisitu siinda ari vavi vaachwe na malwa vari kwa siku ˆjisiina uhero.

7 Ura murimu muuja ukaansea, “Sa che woohwaalala? Kukuwyiira ndiri fuumbo ya uhu muuntu muki, na ya ihi maka ˆiipákiirye, ihi ˆiri na mitwe mufungati na mpeembe ikimi.
8 Ihi maka ˆwiíne, ijáa imwaari, haaha isiina tuku. Yooyo kaambuka yiise fuma iduundwii ra ntarii, na tamanya iri na imalwii raachwe. Vaantu ˆviíkalaa aha weerwii vara marina yaavo si ˆyaandikwa kitáabwii cha nkaasu keende weeru ˆyaanda, hwaalala vari kwiiyona iyo maka, sa ijáa imwaari mpiindi jimwi, haaha isiina, na kei kuva iri imwaari.”
9 “Aha, noo hasaakwa muryuungu na tooti. Ira mitwe mufungati ni njuulu mufungati* ˆng’eene uwo muuntu muki iíkariraa.
10 Kei iyo mitwe mufungati ni vatemi mufungati. Vasaano vaawya, umwi amwaari na wiingi akaari kuuja. Na ˆari kuuja, kwiikala ari kwa mpiindi kiduudi.
11 Ira maka ˆijáa imwaari mpiindi jimwi na haaha ˆisiina, yooyo ni mutemi wa naani. Yooyo ni imwi ya vara mufungati, na yooyo ni tamanyirirya yiise na imalwii.
12 Jira mpeembe ikimi ˆwiíne ni vatemi ikimi, voovo si vanaheewa wiimiriri tuku, maa kaa, heewa vari utemi kwa mpiindi ja sáa imwi, na hamwi na ira maka.
13 Ava voosi vatiite muryuungu umwi, na kwiiheera vari ira maka ngururu jaavo na wiimiriri waavo.
14 Voovo kulwa vari nkoondo na Mwaana wa Muundi, na Mwaana wa Muundi vasiinda ari. Sa yeeye ni Mweeneevyo wa veeneevyo, na Mutemi wa vatemi. Yeeye kuva ari hamwi na vaantu vaachwe ˆvaanirirwa, voovo vasaawulwi vaachwe na vapooji vaachwe ˆviiláangiwaa.”
15 Kei murimu muuja ukaansea, “Yara maaji ˆwiíne haantu ˆiíkalaa ura muhéngeeti, ni mataka ya vaantu, nkolo, isi na nduusika.
16 Mpeembe ikimi na ira maka ˆwiíne, avo musuula vari ura muhéngeeti. Muhoka vari kira kiintu ˆari nocho, na mucheerya vari mukiva na ari na tuhu. Kurya vari nyama jaachwe, na muchimika vari mootwii alungurire vuu na mooto.
17 Sa Mululungu aviika mitimii yaavo kukiimikirirya kira ˆcheene alamula, ko ruma kwiiheera ira maka ngururu ja wiimiriri waavo fuuru masáare ya Mululungu yakiimane.
18 Ura muuntu muki ˆumwiíne, ni ura múuji mukuulu ˆwiímiriraa vatemi va weeru.”

18

Kumalwa kwa Múuji wa Babéeli

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona murimu muuja wiingi wookiima fuma kurumwii. Uwo ujáa watiite wiimiriri mukuulu, na weeru yoosi ikamurikwa ni nkongojima ya kiweeru chaachwe.
2 Uwo murimu muuja ukatula isóso kwa sawúti nkuulu woosea,
“Uwíire, uwíire Babéeli Mukúúlu!
Haaha wavíire ihaáma ra marimu,
na kaaya ya kira murimu muvi,
ihaáma ro kiikala kira ndee ˆiri na njeo si ˆisáakwaa ni vaantu.
3 Sa isi joosi ja weeru jaanywa,
diváai nkari ya uláku wa uhéngeeti waachwe.
Novo vatemi va weeru vahanguta ne,
na vachurúusi va weeru,
viikinkima kwa ngururu ja uláku waachwe ˆusiina mihaka.”
4 Aho, nkateera sawúti yiingi fuma kurumwii yoosea,
“Isunki kuri yeeye nyuunyu ˆmuri vaani,
sa mudiire kuva hamwi ne uvii waachwe,

* **17:9** ***njuulu mufungati:*** Mpiindi ijo, múuji wa Róoma ujáa wamányirwe ja múuji wa njuulu mufungati.

kei mudiire turya marema yaachwe.
5 Uvi waachwe wakíingikire munumuunu fuuru kurumwii,
na Muluungu akúmbukiire uvi waachwe.
6 Mubweeyyiryi ja yeeye ˆvyeene avabweeyya,
murihi kaviri kwa yara mavi ˆabweeyya.
Nduvwii yaachwe musaangiriryi ukari,
kaviri ya kira ˆavasaangirirya.
7 Muturikiryi kwa kipíimo kikira cha usuungu ˆavabweeyyirya,
kwiipatira nkongojima na usúngaati.
Yeeye iiséaa mutimii waachwe yoosea,
‘Niini ndiri mutemi muki ichuumbii raani.
Niini si ndiri mulala tuku, baa si ndiri koona makiva vii kaa tuku.’
8 Sa jeyyo, marema yaachwe musiinda yari siku imudu,
wulalo, makiva na njala.
Yeeye riiwa ari ni mooto,
sa Ijuva Muluungu ˆamuhíire irya ni Mweenengururu.”

9 Vatemi va weeru avo ˆvahanguta no bweeyya uláku ne, rira vari no myaa, mpiindi ˆvari koona muuki wa kulungurira kwaachwe.
10 Kiima vari kuli, sa vookoofa kuturikiriwa kwaachwe kunu voosea,
“Ni mpolai, ni mpolai weewe múuji mukuulu,
Weewe Babéeli múuji ˆuri na ngururu.
Kuluusa irya kwaako kuújire kwa sáa imwi vii.”
11 Aho, vachurúusi va weeru kuuririra vari no myaa, sa kusiina woowula viintu vyaavo tuku.
12 Kusiina ˆari wula viintu vya saháabu, chuúma cha mpía, mawye ya iyoombe ikuulu, lúulu, ingo ja kitáani ˆyabooha, ingo ˆjiri gyaa, ingo ja haríiri, ingo ˆjiri nkuundu gyaa, miti yoosi ˆinyúkiraa, saama ja mpeembe ja njowu, saama ˆjasongolwa ja miti ja iyoombe ikuulu, sháaba njiru, chuúma na maruúmáaru,
13 mudalasíini, hilíiki, ng’óóno ˆjinyúkiraa, manemáane,* viintu ˆviri na muuki ˆwanyukira, diváai, makuta ya seitúuni, muchu ˆwabooha, ngáano, ng’oombe, muundi, faráasi, magáari ˆyarútwaa ni faráasi, miviri na mitima ya vaantu tuku.

14 Vara vachurúusi sea vari, “Jira ndiiwa joosi ˆng’eene mutima waako wajiméreryaa mati jalóokire, usúngaati na kutaangikana kwaako vyalóokire fuma kwaako na si uri vipata kei vii kaa tuku.”
15 Voovo ˆvawusáa ivi viintu de vandoopata usúngaati fuma kwaachwe, kiima vari kuli sa woowa wa uturikiri waachwe, kunu voorira no myaaha,
16 voosea,
“Ni mpolai, ni mpolai, weewe múuji mukuulu.
Weewe ˆwiivikiráa ingo ja kitáani ˆjabooha,
ˆjiri gyaa na ˆjiri nkuundu gyaa,
ˆwiihaambáa na saháabu,
mawye ya iyoombe ikuulu na lúulu!
17 Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii,
usúngaati ˆwamema jei, warímiire.”
Kira mulongooli wa méeli, mutumami wa méeli, vaantu ˆvakéraa njira na méeli na vaantu voosi ˆvapátaa kunáálo kwa njira ya mayiya vakiima kuli.

* **18:13** ***manemáane:*** Ni mooda ˆvahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

18 ^Vakoone nkungúúla ya muuki wa ura mooto ^woolungurirya uwo múuji, vakarira
kwa sawúti nkuulu voosea, “Ati de kwawaahya kuva na múuji mukuulu ja uhu?”
19 Kiparira vari marari mitwii yaavo koonekya usuungu waavo. Rira vari no myaa
kunu voosea,
“Ni mpolai, ni mpolai kuri weewe múuji mukuulu,
haantu vaantu voosi ^vari na méeli mayiyii,
vasungaata ko tweera usúngaati waako.
Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii wachíhiire ihaáma.”
20 Ee kurumu, vyeende sa kumalwa kwaachwe.
Valáali na mutwe, vatumwi, na vaantu va Mululungu vyeendi,
sa Mululungu amuhíire irya yeeye,
sa vira viintu ^avabweeyyirya nyuunyu.

21 Aho, maa murimu muuja ^ari na ngururu akiinula iwye ikuulu ja lwaala, akarifweita
na mayiyii kunu yoosea,
“Jei no ^vyeene múuji mukuulu Babéeli uri fweitirwa,
aho, si uri koonekana tuku.
22 Baa sawúti ja vaantu ^váaa mawuumbi, na ja viimbi,
vavai ntoroonya na vavai marimu,
si jiri teereka kei kuri weewe vii kaa tuku.
Kikomi, si kuri kuva na mucháani yoyoosi ^ari koonekana kuri weewe vii kaa tuku,
baa sawúti ya lwaala si iri teereka kuri weewe kei vii kaa tuku.
23 Kiweeru cha kimuri,
si kiri koonekana kuri weewe kei tuku,
baa siriri ja mulóoli na mulóolwi,
si jiri teereka kei vii kaa tuku.
Sa vachurúusi vaako ni vakúúlu vajáa kuri ihi weeru,
kwa usavi waako isi joosi wajikoovera.
24 Njirii jaachwe ja múuji yoonekana sakami ya valáali na mutwe, ya vaantu va Mululungu,
na sakami ya vaantu voosi ^vasiinjwa kuri weeru.”

19

Siriri Kurumwii

1 Ayo ^yakalooke, maa nkateera ja sawúti ya iyiimbi ra vaantu kurumwii yoosea,
“Aduumbwe Ijuva!
Ulamuriri, nkongojima na ngururu, ni ja Mululungu wiitu.
2 Kulamula kwaachwe,
ni kwa kikomi na kwa uwoloki.
Yeeye amuhíire irya muhéngeeti mukuulu,
ura ^asaambula weeru na uhéngeeti waachwe.
Mululungu amuríhire,
sakami ya vatumami vaachwe ^ng’eene iita.”
3 Maa kei vakasea lwa kavirí,
“Aduumbwe Mululungu!
Nkungúúla ya muuki wa mooto wo chimika uwo múuji,
kaambuka weende na mweeri kwa siku ^jisiina uhero.”

4 Aho, vara vawosi makumi yavirí na vani (24), na vira viúumbe vine ^viri mooyo,
vakamwiinamira Mululungu ^iíkalaa ichuumbii ra kitemi, kunu voosea,
“Kikomi! Aduumbwe Mululungu!”
5 Aho, sawúti ikafuma ichuumbii ra kitemi yoosea,

“Muduumbi Mulúungu wiitu,
nyuunyu vatumami vaachwe voosi,
nyuunyu voosi ˆmumunyémyaa,
vadúúdi na vakúúlu.”
6 Kei, nkateera ja sawúti ya iyiimbi ra vaantu, na ja sawúti ya maaji ˆyari foo
yootomoka na ja sawúti ya kidandárika yoosea,
“Aduumbwe Ijuva,
yeeye Ijuva Mulúungu wiitu Mweenengururu iímiriraa.
7 Tuvyeende na tuvae siriri,
tumubweeyyiirye nkongojima,
sa ngovi ya ilóola ya Mwaana wa Muundi yafíkire,
na mulóolwi waachwe iímire neeja.
8 Mulóolwi ahíiwe ingo ya kitáani ˆyabooha,
ingo ˆyaláva lavaa na ˆyabooha.”
Łyo ingo ya kitáani ˆyabooha, ni miriimo ya uwoloki ya vaantu va Mulúungu.
9 Aho, maa murimu muuja akaansea, “Tala aya masáare, ‘Vatalariwa vara ˆvalaarikwa
na ngovii ya ilóola ya Mwaana wa Muundi.’ ” Kei akaansea, “Aya masáare ni ya kikomi
ya Mulúungu.”
10 Aho, nkalaala isi na inda sa niwiinamire. Maa kaa, akaansea, “Reka bweeyya jei!
Niini ni mutumami vii ja weewe hamwi na vaanaanyu ˆvoónekyaa kikomi chaavo ko
muruma Yéesu. Mwiinamire Mulúungu, sa koonekya kwa Yéesu noo mutima wa uláali
na mutwe.”

Muuntu ˆIivérekiirye Faráasi Njeru

11 Aho, nkoona kurumu kwahéenjukire, na aho, kujáa kwatiite faráasi njeru. Muuntu
ˆajáa iivérekiirye iyo faráasi noo “Kiilaangiwa” na “Kikomi” asewáa. Yeeye kwa uwoloki
alámulaa na atámanyaa no lwa nkoondo.
12 Miiso yaachwe ni ja lulávo lwa mooto yajáa, na mutwii waachwe ajáa atiite matáaji
ˆyari foo. Ajáa aandikwa irina ˆreene si ramányirwe ni muuntu yoyoosi, irina ˆrimányirwe
ni yeeye vii.
13 Ajáa iivíkiire nkáancho ˆjalovekwa sakamii. Irina raachwe uwo noo “Isáare ra
Mulúungu.”
14 Mpuka ja valwi nkoondo fuma kurumwii jamutuubáa, voovo vajáa viivérekiirye
faráasi njeru. Kei vajáa viivikira ingo njeru ja kitáani ˆchaboohabooha.
15 Kufuma mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ˆyahuumbahuumba na kwa iyo
nyaasuka kanya ari isi joosi ja weeru. Yeeye longoola ari isi kwa nkome ya chuúma na
minya ari ko lwaata sabíibu iduundwii ra nkalari nkuulu ya Mulúungu Mweenengururu.
16 Irina raachwe raandikwa nkáanchwii yaachwe na raawii raachwe, “MUTEMI WA
VATEMI, NA MWEENEEVYO WA VEENEEVYO.”
17 Aho, nkoona murimu muuja umwi, wiímire mweeri ya mwaasu. Ukaanirira kwa
sawúti nkuulu, yoojisea ndee joosi ˆjoowulúka kurumwii, “Yeendi! Ijiingi hamwi sa
ngovii nkuulu ya Mulúungu.
18 Yeendi murye nyama ja mivíri ya vatemi, ja vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo,
vasúngaati, nyama ja faráasi na ja avo ˆviivérekyaa. Yeendi murye nyama ja mivíri ya
vaantu voosi, ja vatúmwa na vaantu ˆvari húuru, vakúúlu na vadúúdi.”
19 Aho, nkoona ira maka ya ncholo, vatemi va weeru na mpuka ja valwi nkoondo
vaavo viijíingire hamwi kwiinula nkoondo na ura ˆiivérekiirye faráasi na valukaluka
vaachwe.
20 Maa kaa, ira maka ikakwaatwa hamwi na ura mulúali na mutwe wa uloongo,
ˆmweene abweeyya isháara mbere yaachwe. Kwa ijo isháara, ajáa avakoovera vara

vaantu ˆvajáa vahokera lutalo lwa iyo maka na ˆviinamiráa kidabalaíyo chaachwe. Avo vaviri vakafweitirwa na irivii ra mooto wa sálufa.*
21 Valwi nkoondo vaavo vajáa vuulawa ni nyaasuka ira ˆyafumáa mulomwii wa ura ˆajáa iivérekiirye faráasi. Ndee joosi jikiikuta nyama ja miviri yaavo.

20

Myaaka Iyana Rimwi

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona murimu muuja wookiima fuma kurumwii, uri na ufungúwo wa iduundwii ra ntare na munyololo mukuulu mukonwii.
2 Ukarikwaata rira ramuuntaira, ira njoka ya kali noo kusea Ikúúlu ra Mirimu Mivi au Irimu, aho, ukarichuunga kwa myaaka iyana rimwi (1,000).
3 Ukarifweitira na ntarii, ukakunikirira ntare, maa ukavaa mutooso sa ridiire tuuba koovera isi, fuuru myaaka iyana rimwi ˆikiimane. Myaaka iyo ˆiri kiimana, chungurirwa riri kwa mpiindi kiduudi.
4 Aho, nkoona machuumbi ya kitemi, na vaantu ˆvajáa vayiíkariire vajáa vaheewa wiimiriri wo lamurira. Kei nkoona mitima ya vara ˆvadumulwa mitwe sa ushahíidi waavo kwa Yéesu na kwa isáare ra Mululungu. Ava ni vara si ˆviinamira ira maka, baa na kidabalaíyo chaachwe na baa si vatalwa lura lutalo lwaachwe vipáamii vyaavo baa na mikonwii yaavo tuku. Ava vafufulwa na viimiriira hamwi na Kirisitu kwa myaaka iyana rimwi.
5 Avo viingi ˆvajáa vaakwya vachaala si vafufulwa tuku, fuuru ira myaaka iyana rimwi ikakiimana.
6 Uku noo kufufulwa kwa ncholo. Vatalariwa vaantu va Mululungu, ˆvari na nkalo ufufúukwii wa ncholo. Inkwya ya kaviri isiina ngururu kuri voovo tuku. Voovo kuva vari veeneisi va Mululungu na va Kirisitu, novo kiimiriira vari hamwi na Kirisitu kwa iyo myaaka iyana rimwi.

Uhero wa Irimu

7 Iyo myaaka iyana rimwi (1,000) ˆiri kiimana, Irimu chungurirwa riri fuma munyololwii waachwe.
8 Noro fuma riri sa rikoovere isi ja vaantu fuma mavaru yani ya weeru. Iji nkolo noo ˆjiséwaa Góogu na Magóogu, jiingwa jiri sa jilwe nkoondo. Nojo kuva jiri foo ja isaáre ˆriri mbarimbari ya mayiya.
9 Novo vakakerya weeru yoosi, maa vakiimiriira nkambi ya vaantu va Mululungu, iyo nkambi noo múuji Mululungu ˆaweenda. Maa kaa, mooto ukafuma kurumwii, maa ukavang'enya.
10 Ikúúlu ra Mirimu Mivi rira ˆrakooveráa, rikafweitirwa irivii ˆrakóreraa mooto na sálufa,* kuuntu iyo maka na ura mulá́ali na mutwe wa uloongo ˆafweitirwa. Uko turikiriwa vari chobu chiriri kwa siku ˆjisiina uhero.

Vara ˆVaakwya Voolamurirwa

11 Aho, nkoona ichuumbi ikuulu ra kitemi na ura ˆajáa iíkariire iro ichuumbii. Weeru na kurumu vikarimira miiswii yaachwe, na haantu haavo si hooneka kei tuku.
12 Kei nkavoona vaantu ˆvaakwya, vakúúlu kwa vadúúdi viímire mbere ya ichuumbii ra kitemi, maa vitáabu vikafotololwa. Kitáabu chiingi kikafotololwa, ikyo noo kitáabu cha nkaasu. Avo vaantu ˆvaakwya vakalamurirwa kwa yara ˆmeene vajáa vabweeyya, noo kusea, yara ˆyajáa yaandikwa aho vitáabwii.

---

* **19:20** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Mululungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Mululungu. * **20:10** ***sálufa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆuri lubúusi. Sálufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Mululungu sálufa yoónekyaa nkalari ya Mululungu.

13 Mayɨya yakavafumya vaantʉ ˆvaakwya ˆvajáa isii yaachwe. Inkwya na Ntare nojo jikatoola vaantʉ vaachwe ˆvaakwya. Vakalamʉrɨrwa kɨra mʉʉntʉ kwa masáare yaachwe.
14 Ayo ˆyakalooke, Inkwya na Ntare vikafweitɨrwa irivii ra mooto. Ɨrɨ iriva ra mooto noo inkwya ya kavɨrɨ.
15 Na mʉʉntʉ yoyoosi irina raachwe sɨ ˆroonekana aho kɨtáabwii cha nkaasʉ, afweitɨrwa aho irivii ra mooto.

21

Kurumu Kufya na Weerʉ Ifya

1 Aho, nkoona kurumu kufya na weerʉ ifya. Sa kurumu kwa ncholo na weerʉ ya ncholo vijáa vyarɨmira, baa mayɨya yajáa yasiina tʉkʉ.
2 Nkoona Yerusaléemu ifya, múuji mʉʉja wookiima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ kurumwii. Ʉjáa wiímiiwe neeja ja mʉʉntʉ muki ˆaháambirwe sikʉ ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo lʉmana na mʉlʉme.
3 Nkateera sawúti nkʉʉlʉ fuma ichuumbii ra kɨtemi kurumwii yoosea, “Laanga! Haaha Mʉlʉʉngʉ kiikala arɨ hamwɨ na vaantʉ. Yeeye kiikala arɨ na vaantʉ, novo kʉva varɨ vaantʉ vaachwe, na yeeye Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo kʉva arɨ Mʉlʉʉngʉ waavo.
4 Yeeye vahonola eende miísoori yoosi miiswii yaavo. Inkwya sɨ ɨrɨ kʉva kei tʉkʉ, baa kʉrɨra noo myaaha tʉkʉ, baa kʉrɨra tʉkʉ, baa ʉsʉʉngʉ tʉkʉ. Sa masáare yara ya ncholo yahúmwɨɨre looka.”
5 Aho, ʉra ˆajáa iíkyɨɨre ichuumbii ra kɨtemi akasea, “Laanga, noobweeyya yoosi yave mafya.” Kei akasea, “Andɨka aya masáare, nɨ yo kiilaangiwa na ya kɨkomi.”
6 Akaansea, “Yakíimiine! Niinɨ nɨ Álʉfa na Oméega, Ncholo na Ʉhero.✡ Niinɨ mʉheera ndɨrɨ bweete maaji fuma nchóonkwii ya maajii ya nkaasʉ ʉra ˆarɨ na nyóota.
7 ˆArɨ yasiinda, hokera arɨ aya yoosi, naanɨ kʉva ndɨrɨ Mʉlʉʉngʉ waachwe na yeeye kʉva arɨ mwaana waanɨ.”
8 Maa kaa, vara ˆvoofa, vara sɨ ˆvarúmaa, ˆvarɨ na kosu, vʉʉlai, vahanguti, vasavɨ, vara ˆviínamɨraa vidabalaíyo na valoongo voosi, haantʉ haavo nɨ irivii ˆrakóreraa mooto na sálʉfa.* Ɨhɨ noo inkwya ya kavɨrɨ.

Yerusaléemu Ifya

9 Aho, ʉmwɨ wa ɨra mirimʉ miija mufungatɨ, ˆmyeene ɨjáa na yara mabakúuri mufungatɨ ya marema ya ʉhero, ʉkʉʉja, maa ʉkaansea, “Yeenda na kʉnʉ, niinɨ kʉkoonekya ndɨrɨ ʉra mʉlóolwi, muki wa Mwaana wa Muundi.”
10 Aho, nkava ɨsɨ ya wiimiriri wa Mʉtɨma Mʉʉja na murimʉ mʉʉja ʉkaanongoola fʉʉrʉ lʉʉlʉ lʉkʉʉlʉ na lʉlɨihɨlɨihɨ. Aho, akanyoonekya múuji mʉʉja Yerusaléemu, wookiima fuma kurumwii kwa Mʉlʉʉngʉ.
11 Ʉwo múuji walavalaváa kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ, na kɨweerʉ chaachwe kɨjáa nɨ ja cha iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ ˆraséwaa yásipi† ˆralávalavaa ja kɨóo.
12 Ʉwo múuji ʉjáa watɨite lʉkaande lʉkʉʉlʉ na lʉlɨihɨ ˆlweene lʉjáa na mɨryaango ikimi na ɨvɨrɨ. Ɨyo mɨryaango ikimi na ɨvɨrɨ yalaangiririwáa nɨ mirimʉ miija ikimi na ɨvɨrɨ. Mweeri ya kɨra mʉryaango kʉjáa kwaandɨkwa irina rɨmwɨ ra marina ikimi na yavɨrɨ ya nkolo ja Isiraéeli.
13 Kʉjáa kwatɨite mɨryaango ɨtatʉ ivaru ra itʉʉmba, mɨryaango ɨtatʉ ivaru ra ʉtúrʉko, mɨryaango ɨtatʉ ivaru ra saame na mɨryaango ɨtatʉ ivaru ra ʉsweero.
14 Lʉkaande lwa ʉwo múuji lʉjáa lwatɨite myaariryo ikimi na ɨvɨrɨ, na kɨra mwaariryo ʉjáa watɨite irina rɨmwɨ ra marina ikimi na yavɨrɨ ya vatumwi va Mwaana wa Muundi.

✡ **21:6** Laanga Wiivariyuli 1:8. * **21:8** ***sálʉfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆʉrɨ lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyɨrɨra. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ. † **21:11** ***yásipi:*** Nɨ iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ, ˆravíjaa ˆrɨrɨ kwani.

15 Murimu muuja ura ˆwaluusikáa na niini ujáa watiite nkome ya kipíimo ya saháabu, upiime uwo múuji, miryaango yaachwe na lukaande lwaachwe.
16 Uwo múuji mavaru yoosi yani ni hamwi yajáa. Murimu muuja ukapiima ura múuji na ira nkome ya saháabu. Ulíihi waachwe ukashaana ni maíli iyana rimwi na magana yani (1,400), ulíihi waachwe mavaru yoosi na kudoma na mweeri ni hamwi ujáa.
17 Murimu muuja ukapiima lukaande, lukaande lujáa lwatiite uyinuyinu, mikono fuuru kikókooli, igana rimwi na makumi yani na ine (144) kwa kipíimo cha vaantu ˆcheene ura murimu muuja wapiimiráa.
18 Ulo lukaande lujáa lwajeengwa na mawye ya iyoombe ikuulu ˆyaséwaa yásipi, na múuji mweeneevyo ujáa wajeengwa na saháabu ˆyabooha, ˆiláva lavaa ja kióo.
19 Myaariryo ya lukaande lwa uwo múuji, ijáa yahaambwa na mawye ˆyiísimiresimire ya iyoombe ikuulu. Mwaariryo wa ncholo, ni wa iwye ra yásipi ujáa, wa kavirí wa iwye ra samawáati, wa katatu iwye ra kalikedóoni, wa kani iwye ra sumaríidi,
20 wa saano iwye ra saridoníiki, wa sasatu iwye ra akíiki, wa mufungati iwye ra kirisolíito, wa naani iwye ra sabarajáadi, wa keenda iwye ra tópasi, wa ikimi iwye ra kirisopiráaso, wa ikimi na imwi iwye ra hiyakíinto, na wa ikimi na iviri iwye ra amasísti.‡
21 Iyo miryaango ikimi na iviri, ni lúulu ikimi na iviri jijáa, na kira muryaango ujáa watengeneshiwa na lúulu vii. Na njira ya múuji ijáa yatengeneshiwa na saháabu ˆyabooha ˆyaláva lavaa ja kióo.
22 Niini si noona Kaaya Njija ya Ijuva aho múuji tuku, sa Ijuva Muluungu Mweenengururu na Mwaana wa Muundi noo Kaaya Njija yaachwe.
23 Uwo múuji si mpaka umurikirwe ni kiweeru cha mwaasu au baa cha mweeri tuku, sa nkongojima ya Muluungu noo ˆimuríkaa, na kimuri chaachwe ni Mwaana wa Muundi.
24 Vaantu va isi joosi yeenda veende kunu voomurikirwa ni kiweeru chaachwe, na vatemi va weeru reeta vari usúngaati waavo na aho.
25 Miryaango yaachwe si iri chuungwa vii kaa tuku mpiindi joosi, sa uko si kuri kuva na uchiku tuku.
26 Vaantu va isi joosi, reeta vari usúngaati na nyemi kuri uwo múuji.
27 Aho múujii, kusiina kiintu chochoosi ˆkiri na njeo ˆkiri kiingira vii kaa tuku, baa muuntu yoyoosi ˆabweeyya masáare ya soni na ya uloongo si ari kiingira tuku. Maa kaa, vara ˆvari kiingira ni vara marina yaavo ˆyaandikwa kitáabwii cha nkaasu cha Mwaana wa Muundi.

22

Iboote ra Maaji ya Nkaasu

1 Aho, murimu muuja ukanyoonekya iboote ra maaji ya nkaasu ˆyeera ja kióo. Iro iboote riikáa fuma ichuumbii ra kitemi ra Muluungu na Mwaana wa Muundi,
2 na ratweeráa na kati na kati ya njira nkuulu ya múuji. Na kira mbarimbari ya iro iboote kujáa kwatiite muti wa nkaasu. Uwo muti wa nkaasu watúungaa ndiiwa ikimi na iviri kwa mwaaka. Kira mweeri watúungaa kamudu. Masaambi ya uwo muti ni mooda wo horya isi joosi ja weeru.
3 Aho múujii, si kuri kuva na kiintu chochoosi ˆchajumwa ni Muluungu tuku. Ichuumbi ra kitemi ra Muluungu na Mwaana wa Muundi veera riri aho, na vatumami vaachwe mwiinamira veende.
4 Novo moona veende kisho chaachwe, na irina raachwe kaandikwa riri vipáamii vyaavo.

‡ **21:20** ***Mwaariryo wa ncholo:*** Mwaariryo uhu ujáa wajeengwa kwa yásipi, noo kusea iwye ˆriri kwani, samawáati ni iwye ˆriri ja kurumu, kalikedóoni ni iwye ˆriri maruunde, sumaríidi ni iwye ˆriri kwani, sadoniiki ni iwye ˆriri na ráangi ˆjiísimiresimire, akíiki ni iwye ˆriri nkuundu, kirisolíito ni iwye ˆriri lubúusi, sabarajádi ni iwye ˆriri na ráangi kati ya kurumu na kwani, tópasi ni iwye ˆriri lubúusi, kirisopiráaso ni iwye ˆriri kwani, hiyakíinto ni iwye ˆriri ja kurumu, amasísti ni iwye ˆriri ja sambaráau.

5 Si kuri kuva na uchiku kei tuku, baa si vari saaka kimuri au kiweeru cha mwasu tuku, sa Ijuva Muluungu kuva ari kimuri chaavo, novo kiimirira vari kwa siku ˆjisiina uhero.
6 Aho, murimu muuja ukaansea, “Aya masá*are* ni yo kiilaangiwa na ya kikomi. Ijuva Muluungu uutú*mire* murimu waachwe muuja uvoonekye vatumami vaachwe yara kikomi ˆyari fumira kasisi ˆkookuuja. Yeeye alóngoolaa mitima ya valá*ali* na mutwe.”

*Yé*esu *Mweenevyoosi Yookuuja*

7 “Laanga, kuuja niise chaangu! Atalariwa ura ˆakwaatiirye masá*are* ya ulá*ali* na mutwe wa kitá*abu* iki.”
8 Niini Yoohá*ani* nayoona na nayateera aya yoosi. ˆNkayoone no yateera, nkawya na isi na inda majewii ya ura murimu muuja ˆwaanyónekiirye ayo, sa nuuyiinamire.
9 Maa kaa, ukaansea, “Bweeyya jeyyo tuku! Niini ni mutumami vii ja weewe na vanduu vaako valá*ali* na mutwe, na vara voosi ˆvayakwaatya masá*are* ya kitá*abu* iki. Mwiinamire Muluungu vii.”
10 Kei ukaansea, “Kari uyavae mutooso masá*are* aya ya ulá*ali* na mutwe ˆyari aha kitá*abwii* ja kiintu cha kimbiso tuku, sa mpiindi yo kiimana aya masá*are*, yasé*ng*eriire.
11 Muuntu muvi ni atuube bweeyya uvi, na muuntu ˆari na njeo ni atuube kuva na njeo. Muuntu muwoloki ni atuube kuva muwoloki, na muuntu ˆari muuja mbere ya Muluungu, atuube kuva muuja.”
12 “Teera, niini Yéesu kuuja niise chaangu. Kuuja ndiri na kunáálo yo muheera kira muuntu ja ˆvyeene atumama.
13 Niini ni Álufa na Oméega, Wa Ncholo na Wa Uhero, kei Ncholo na Uhero.”✡
14 Vatalariwa vara ˆvafúlaa ingo jaavo,✡ sa varekerwe viingire na miryaangwii ya uwo múuji na varye ndiiwa ja mutu wa nkaasu.
15 Uko weerwii jimwaari kúri, vasavi, vahanguti, vuulai, ˆviínamiraa vidabalaíyo, na voosi ˆveenda luusa uloongo.
16 “Niini Yéesu namutuma murimu waani muuja oonekya kikomi cha masá*are* yoosi ayo kwa mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Niini noo Ichina na wa mbyaala ya mutemi Daúdi, ira ntoondo ˆifálaa namutóondo.”
17 Mutima Muuja na mulóolwi wa Mwaana wa Muundi voosea, “Yeenda!” Na ura ˆyooteera aya asee “Yeenda!” Ura ˆakálukirwe ni uuje, na ura ˆyoosaaka maaji ya nkaasu ni asumule bweete.

*Masá*are *Yo Kiimikirirya*

18 Ni kumuluma niise kutu kira muuntu ˆyooteera masá*are* ya ulá*ali* na mutwe ya kitá*abu* iki. Muuntu yoyoosi ˆari koongererya chochoosi, Muluungu moongererya ari marema ˆmeene yaandikwa aha kitá*abwii*.
19 Muuntu yoyoosi ˆari keehya masá*are* yamwi fuma kitá*abwii* iki cha ulá*ali* na mutwe, Muluungu keehya ari haantu haachwe ˆaviikirwa kura mutii wa nkaasu, na haantu haachwe ha ura múuji muuja, ivi vyoosi masá*are* yaavo ˆyaandikwa aha kitá*abwii*.
20 Yeeye ˆyookoonekya kikomi cha aya masá*are* yoosea, “Kikomi, kuuja niise chaangu!” Vive jeyyo! Ee Yéesu Mweenevyoosi yeenda!
21 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi ive na nyuunyu voosi. Kikomi.

✡ **22:13** Laanga Wiivariyuli 1:8. ✡ **22:14** Laanga Wiivariyuli 7:14.